Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΘΙΚΗ
ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

(με τις αιώνιες αξίες και σε σύζευξη με τη σκέψη)

Οι φαντασιώσεις και τα ψέματα του ανθρώπου χωρίς αυτογνωσία

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η ολική, μερική ή περιληπτική αναπαραγωγή και μετάδοση του παρόντος βιβλίου, κατά παράφραση ή διασκευή με οποιονδήποτε τρόπο (μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, φωτογραφικό κ.λ.π.) σύμφωνα με τους Ευρωπαϊκούς Νόμους και τους Διεθνείς Κανονισμούς, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του δημιουργού. Η απαγόρευση αυτή ισχύει και για τις δημόσιες υπηρεσίες, βιβλιοθήκες, οργανισμούς κ.λ.π. (Ν. 100/1975, 2121/1993 και λοιποί εν γένει κανόνες Διεθνούς Δικαίου).

All Rights Reserved

© Copyright: Κωνσταντίνος Γ. Νικολουδάκης
18541 Πειραιάς, Ζαβογιάννη 7
E-mail: filosofiagr@yahoo.gr, info@kosmologia.gr
Τηλ.: +30 210 4811373 Κιν. +30 6932 77 33 73
Web site : http://www.kosmologia.gr

ISBN: 978-960-93-6089-0

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ Γ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΑΚΗΣ

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

(με τις αιώνιες αξίες και σε σύζευξη με τη σκέψη)

Οι φαντασιώσεις και τα ψέματα του ανθρώπου χωρίς αυτογνωσία

"Από παιδί και από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια"

"Η γλώσσα κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει"

Λαϊκές ελληνικές ρήσεις

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

· Προσανατολίσου! Αντί προλόγου.....11
· Τα κεντρικά ζητήματα της παγκόσμιας διακήρυξης.....15

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

>>> ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΣΤΗ ΣΚΕΨΗ, ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ. Η ΘΕΜΕΛΙΑΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΝΩΣΗ. Η ΠΙΟ ΣΤΕΝΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΨΥΧΗΣ, ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΝΟΗΣΗΣ

· Η σκέψη δεν κολλάει στη μνήμη και δεν χάνεται στη φαντασία.....17
· Η θεμελιώδης διαφορά της σκέψης από τη γνώση. Η βιαστική εκτίμηση της αξιοπιστίας.....19
· Η αδυναμία της μνήμης και ο προφορικός λόγος.....25
· Πολλές παγκόσμιες φαντασιώσεις και ανόητες απόψεις έχουν φανερωθεί στην παγκόσμια ιστορία της φιλοσοφίας.....28
· Η ριζική διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα.....33
· Αξίωμα: Η σκέψη και το πνεύμα συνδέονται στενά και μόνιμα με την ανθρώπινη συμπεριφορά.....36
· Η φαντασία και η απροσδιοριστία μέσα στη σκέψη.....45
· Η αξιοπιστία από copy/paste της γνώσης.....52
· Το συγκεκριμένο και το γενικό.....58
· Η παγκόσμια προκατάληψη για την αμεροληψία στην έρευνα.....63
· Η πραγματικότητα που λείπει και η τύχη.....65
· Η διάρκεια ύπαρξης των πραγμάτων.....68
· Προκατάληψη για την εύκολη γενίκευση.....72
· Η γνώση πέρα από την προσωπική εμπειρία.....75
· Το σκότος στην εμβάθυνση.....78
· Παγκόσμια προκατάληψη για την απόλυτη ακρίβεια στη γνώση.....84
· Η σχετικότητα της χρησιμότητας και τα μαθηματικά.....91
· Τι είναι η αλήθεια και η εμπιστοσύνη.....94
· Πράγματα, λέξεις και έννοιες.....103
· Συνοπτικά η εξάρτηση της εμπειρίας από τη σκέψη.....108
· Οι αισθήσεις είναι τρόποι της νόησης. (Η αξεχώριστη σχέση της νόησης με τη ζωή, χωρίς ερμηνεία των φυσικών φαινομένων).....109
· Η ζωή/ψυχή επίσης ξεκινάει με αφαίρεση πληροφοριών.....111
· Συμπεριφορές και γεγονότα από φαντασιώσεις και η μαζική εξάπλωση πολλών ψεμάτων.....114
· Για τη μέτρηση της νοημοσύνης.....131
· Θεμελιακές παρατηρήσεις για τη σύνδεση της σκέψης με τη γνώση.....133

· Η ηθική προστασία απέναντι στην εξαπάτηση, από τις πρώτες σκέψεις.136
· Πρόταση - Άσκηση.....138

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
>>> Ο ΣΤΑΘΕΡΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ (ΜΕ ΤΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ) ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ
· Συνοπτικά για τη στροφή της σκέψης μέσα στο πνεύμα.....141
· Ο πρωταγωνιστικός ρόλος της (κοσμολογικής) ηθικής.....144
· Η σχετικότητα των εξωτερικών αξιών ή προτύπων.....149
· Η καλοσύνη χωρίς την έννοια του δικαίου είναι τυφλή.....156
· Η ηθική δεν είναι οπωσδήποτε κοσμική και κοινωνική συμπεριφορά....158
· Η ηθική με το ρυθμιστικό ρόλο της σκέψης θεμελιώνει το δίκαιο.....170
· Η ηθική είναι τρόπος ζωής και όχι στιγμές συμπεριφοράς.....178
· Ηθική και φιλανθρωπία (ακόμα και αντίθετα μπορούν να γίνουν).....183
· Η ηθική και το δίκαιο ξεκινούν πριν από την εμφάνιση του ανθρώπου, από τις προδιαγραφές του κόσμου.....187
· Η ηθική βασίζεται σε αναμφισβήτητες γενικές αρχές.....192
· Ψυχολογία, Ηθική και Σκέψη.....210
· Ένας διαχωρισμός στην εσωστρεφική ζωή. Η ιδιορρυθμία στην ανθρώπινη ζωή κορυφώνεται με το πνεύμα.....227
· Η πιο ακραία διαφοροποίηση της φύσης.....232
· Πνεύμα και βιολογικές ανάγκες.....240
· Τα συναισθήματα συνδέονται στενά και διαρκώς με τη σκέψη και με τις πληροφορίες.....246
· Προκατάληψη για την προτεραιότητα που δίνουμε στη δική μας ζωή....256
· Σκέψη και αγώνας για την επιβίωση.....267
· Ο εξωτερικός κόσμος χωρίς εσωτερική προοπτική είναι αδιέξοδος.....273
· Συνοπτικά η στενή σύνδεση της ηθικής με την ψυχολογία.....280
· Αν η ζωή μας εκμηδενίζεται, αυτό δεν είναι το χειρότερο.....283
· Αποδεσμευμένη η ηθική από τη γνώση και την (ερευνητική) σκέψη στις δύο μεγάλες θρησκείες.....288
· Φυγή από τα προβλήματα με φαντασιώσεις και με έξυπνες θεωρίες.....291
· Ηθική, ευτυχία και σκέψη.....300
· Σε λίγες σειρές τα θεμέλια της παγκόσμιας (ή κοσμολογικής) ηθικής....317
· Μην πεις ότι δεν ήξερες... 319

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

>>> ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ. (Ηθική και ψυχολογία με τον κόσμο ερμηνευμένο ως πλήρες Σύμπαν και με φυσικά φαινόμενα).....325
· Ο ευρύτερος κόσμος πέρα από τη δική μας ατομική ζωή.....330
· Ενοποιημένη και πιο σύντομη απάντηση για την αρχή της ζωής μετά από σκέψεις για τον ευρύτερο φυσικό κόσμο.....333

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ
>>> ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ - ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
· Συνεργασία και ανταγωνισμός ξεκινούν μαζί και η παράνοια γίνεται ομαδική.....351
· Πλούσιοι και φτωχοί, ηγέτες και υπηρέτες, αφεντικά και εργάτες, το ίδιο ανήθικοι (με αποστροφή για το πνεύμα).....362
· Το πέρασμα από την Ηθική έρευνα στην πολιτική άποψη.....380
· Η ψευδαίσθηση ότι επιλύονται τα προβλήματα στις ανθρώπινες σχέσεις και συνεργασίες, ενώ αυτά αναπαράγονται ή μετακυλίονται.....391
· Τα κοινωνικά φαινόμενα δεν μπορούν να ερμηνευτούν με αφαίρεση της εσωτερικής πραγματικότητας.....411
· Με την πολιτική επιδιώκονται, εκπροσωπούνται και εξυπηρετούνται ομαδικά συμφέροντα και με ανταγωνιστικές σχέσεις.....429
· Ο μπερδεμένος ρόλος της επιστήμης.....445
· Η επαγγελματική εκμετάλλευση της άγνοιας και το ψέμα στην κοινωνία με την κάλυψη της επιστήμης.....453
· Η αδικία μέσα στην κοινωνία αμφισβητεί (ή υπονομεύει) την πολιτική εξουσία και τη νομιμότητά της.....462
· Η εξάρτηση της επιβίωσης από τη χρηματική αμοιβή και η αδιαφορία του κράτους.....479
· Συνοπτικά ο σκοπός του ηθικού κράτους και οι πολιτικές προτεραιότητές του.....499
· Ο πνευματικός πόλεμος και η πολιτική δύναμη της δημιουργικής σκέψης.....525
· Η αδικία συντηρείται και αναπαράγεται με τους νόμους του κράτους....540

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ
· Με λίγες σειρές όπως σε ένα ερμηνευτικό λεξικό.....575
· Μερικές από τις παγκόσμιες φαντασιώσεις που παρατηρήσαμε.....579
· Πληροφορίες σχετικά με το βιβλίο.....586
· Υποσημειώσεις.....591

Π Ρ Ο Σ Α Ν Α Τ Ο Λ Ι Σ Ο Υ !

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ. ΟΠΩΣ ΛΕΜΕ ΑΝΤΙ ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΣΤΕΦΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΗΔΕΙΑ...

Καμία εγγύηση δεν έχουμε, ότι θα είμαστε στη ζωή όσο υπολογίζουμε ή φανταζόμαστε. Οι πολλές γνώσεις μας, η εξυπνάδα μας, οι επιτυχίες μας σε άλλους τομείς, ακόμα και η καλοσύνη μας δεν αλλάζουν την παραπάνω απαισιόδοξη, αλλά εμπειρική διαπίστωση! Αυτό και μόνο είναι αρκετό για να μη σνομπάρουμε τις εσωτερικές αναζητήσεις και για να δείχνουμε κάποιο σεβασμό στις προσπάθειες όσων στοχάζονται περί των φιλοσοφικών ζητημάτων. Ακόμα και όταν αυτές οι στοχαστικές προσπάθειες εκφράζονται ανώριμα, εμπεριέχουν ανοησίες και δεν αποφέρουν χρήματα.

Η ανακάλυψη και μόνο της άγνοιάς μας για τον κόσμο και του ρόλου μας μέσα σε αυτόν δε θα ήταν χαμένος χρόνος. Μπορεί να μας απαλλάξει από πολλές επιπόλαιες και μονόπλευρες απόψεις, να ανατρέψει μερικές πλάνες και να επηρεάσει τη συμπεριφορά μας. Στον αντίλογο, θα έλεγε κάποιος, ότι η ευχάριστη αυταπάτη και η βολική άγνοια είναι προτιμότερα. Σε αυτήν την περίπτωση, αργά ή γρήγορα θα προσγειωθούμε στη σκληρή πραγματικότητα τελείως απροετοίμαστοι. «*Η ανθρωπότητα μπορεί να συγκριθεί μ' ένα κοπάδι, που παίζει ήσυχο στο λιβάδι, ενώ ο χασάπης διαλέγει με το μάτι μέσα απ' το κοπάδι τα ζωντανά που θα σφάξει. Τις μέρες της ευτυχίας μας, εμείς ούτε υποπτευόμαστε καν ποια συμφορά κείνη την ίδια ώρα μας ετοιμάζει η τύχη –αρρώστια, καταδίωξη, καταστροφή, ακρωτηριασμό, τύφλωση, τρέλα, θάνατο, ή ό,τι άλλο*», έγραφε ένας από τους βαθύτερους γνώστες της πραγματικότητας, ο *Arthour Schopenhauer.*

ΣΥΛΛΟΓΙΣΟΥ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ, ΠΡΑΞΕ ΛΙΓΟΤΕΡΟ μπορώ να πω κάπως αντιδραστικά προς τη συνηθισμένη, ακραία και υπερβολική νοοτροπία του αισθησιοκρατικού ανθρώπου, δηλαδή του ανθρώπου που όλες του οι σκέψεις εστιάζονται στα αισθητά πράγματα και με αυτές τις σκέψεις κινητοποιείται σχεδόν ασυγκράτητα. Γίνε επιστήμονας στον τρόπο ζωή σου και για το σχηματισμό σωστής άποψης. Κάνε την αναζήτηση τρό-

πο ζωής και ζήσε με πρόνοια, όχι παρασυρμένος. Με κάθε πράξη και κίνησή σου χρησιμοποιείς ελλιπή γνώση και προκαλείς συνέπειες, χωρίς να γνωρίζεις και να έχεις υπολογίσει καλά, αυτό μη το ξεχνάς. Η ανθρώπινη νόηση προς τη γνώση είναι τόσο μικρή, όσο και ο άνθρωπος προς στο Σύμπαν. Η βιασύνη, η επιπόλαιη βεβαιότητα και η προσδοκία από την τύχη εξαναγκάζουν σε άλλες πράξεις με μεγαλύτερη άγνοια. Περιορίζουν τον αυτοέλεγχο και τα πράγματα μας παρασέρνουν. Μάθε και σκέψου πριν σου τύχει η εμπειρία των άλλων!

Το μόνο πράγμα, το οποίο είναι πάντοτε και παντού μαζί μας, είναι ο εαυτός μας (σώμα, ψυχή και πνεύμα) και αξίζει να επενδύσουμε σε αυτόν, για να διαθέτουμε την ευτυχία και τη γνώση πάντοτε και παντού μαζί μας, χωρίς αυταπάτες. Η φιλοσοφική αναζήτηση και η ανάπτυξη των απόψεων δεν περιορίζεται στα εξωτερικά πράγματα ή σε μερικές σχέσεις τους, όπως οι εξειδικευμένοι επιστημονικοί κλάδοι. Η διάνοια με τη φιλοσοφική δραστηριότητα ανακαλύπτει τον εαυτό της και εστιάζει στην πνευματική καλλιέργεια, επιστρατεύει την εμπειρία της και αξιοποιεί τη δυνατότητα να ρυθμίζει τη συμπεριφορά δημιουργικά και με γνώση. Ανακαλύπτει την άγνοιά της για ορισμένα βασικά ζητήματα, των οποίων η γνώση θα έπρεπε να υπάρχει θεωρητικά πριν από κάθε άλλη. Για να καθορίζουμε εμείς σαν αυτοτελείς τη συμπεριφορά μας και για να ζούμε προσανατολισμένοι. Ενώ αντιθέτως, χωρίς αυτή τη γνώση παρασυρόμαστε από μερικά πράγματα ή γεγονότα και αφήνουμε τον εαυτό μας στην τύχη του. Τη διαρκή και άμεση σχέση των απόψεων και της σκέψης με την υπόλοιπη συμπεριφορά, οι άνθρωποι έχουν αναγνωρίσει από τα αρχαία χρόνια. Η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι διαμορφωμένη από τις πληροφορίες και τις σκέψεις, αντίστοιχα όπως είναι η μετάδοση ενός τηλεοπτικού σήματος. Γι' αυτό, πολλοί εκλαμβάνουν τις απόψεις, τις σκέψεις και τις προθέσεις το ίδιο σημαντικά, όπως την εξωτερική πράξη και από αυτά και μόνο, μπορούν να καταδικάσουν κάποιον σε θάνατο ή να τον θεοποιήσουν! Ακόμα και σήμερα, χιλιάδες χρόνια μετά, σε πολλές χώρες της Γης, οι απόψεις που υποστηρίζει κάποιος μπορεί να του κοστίσουν τη ζωή, με νόμιμο τρόπο.

Υπάρχουν ζητήματα και περιοχές της έρευνας, τα οποία αποκαλούμε «φιλοσοφικά» και εμπλέκονται άμεσα με τα ζητήματα άλλων προσδιορισμένων χώρων. Ζητήματα, όπως για την ύπαρξη του Θεού και το ρόλο του στη ζωή, για τη σχέση της ύλης με την ψυχή και το πνεύμα, για την ανθρώπινη συμπεριφορά, για τις ηθικές αξίες, για την ελευθερία, για τα όρια της αξιοπιστίας στη γνώση και για τα όρια του κόσμου. Γνωστά ζητήματα

για τα οποία πολλοί ισχυρίζονται και παραδέχονται, ότι δεν έχουν απαντηθεί ξεκάθαρα και είναι δυσεπίλυτα. Κάποιοι αμφισβητούν τη σημασία τους, τα ειρωνεύονται και οι πιο πολλοί τα θέτουν σε τελευταία προτεραιότητα ή δεν τα συνυπολογίζουν καθόλου στη διαμόρφωση των απόψεών τους. Για διαφορετικούς λόγους, τα βρίσκουν εμπόδιο στα σχέδια και στις επιθυμίες τους και η σκέψη γι' αυτά θεωρείται χαμένος χρόνος και χρήμα.

Όταν τηρούμε το λόγο μας και αφήνουμε στην άκρη τα μεγάλα ζητήματα της Φιλοσοφίας λόγω δυσκολιών, αυτό είναι σεβαστό και έντιμο. Σεβαστό και ειλικρινές είναι ακόμα να εκφράσει κάποιος τις απόψεις του μαζί με την παραδοχή της ανεπάρκειας των επιχειρημάτων του ή τονίζοντας την αβεβαιότητά του. Αυτός ο σεβασμός για τα φιλοσοφικά ζητήματα δεν φαίνεται με την προβολή επιπόλαιων απόψεων, με την καπήλευση των πνευματικών προσπαθειών, με την απόκρυψη των μη βολικών ζητημάτων, με τα τεχνάσματα που κατευθύνουν την προσοχή του κόσμου, με τη στενότητα αντίληψης που επιχειρούνται να λυθούν τα προβλήματα, με τις δημοσιεύσεις, τις υποσχέσεις, τα προγράμματα και τις ιδέες που δεν υπερτερούν σε αξιοπιστία από μία φιλοσοφική θεωρία και ωστόσο ακούγονται με την πιο μεγάλη βεβαιότητα του κόσμου, μέχρι φανατισμού. Όχι μόνο από κάποιους αγράμματους και απερίσκεφτους, αλλά κατάπτυστα από το χώρο της δημοσιογραφίας, της πολιτικής ακόμα και της επιστήμης. Τις εξαπλωμένες φαντασιώσεις, την περιφρόνηση του δημιουργικού πνεύματος και της ταπεινής αναζήτησης, την οικονομική εκμετάλλευση της εμπιστοσύνης και τα φαινόμενα της ιδεολογικής εξαπάτησης τα προσπερνάνε αδιάφορα. Οχυρωμένοι πίσω από την υποκρισία και την υπεροψία τους κρύβονται από τις αποθαρρυντικές αλήθειες. Εκείνοι που περιφρονούν, ειρωνεύονται και αδιαφορούν για τις φιλοσοφικές σκέψεις, εμφανίζονται με ακλόνητη πίστη για τις δικές τους ιδέες, ενώ δεν διστάζουν να παριστάνουν τους ηγέτες, τους σωτήρες, τους επαναστάτες και να αποφασίζουν για τις ζωές των άλλων. Πέρα από την άγνοια και την αδιαφορία του συνηθισμένου ανθρώπου, υπάρχει και ένας αντίθετος λόγος, που δεν προβάλλονται τα φιλοσοφικά ζητήματα, που δεν αναδεικνύονται οι απλές διαπιστώσεις για το νόημα της Ζωής και κακολογούνται οι εσωτερικές αναζητήσεις. Είναι ο φόβος μήπως ελαττωθεί ή χαθεί η εκτίμηση από άλλες αξίες που μας έχουν διδάξει ή από τα ανόητα πρότυπα που ρίχνονται σαν δίχτυα στον ανυποψίαστο κόσμο για να τον αρμέξουν οικονομικώς. Τα φώτα έξω στο σκοτάδι προσελκύουν πολλά πετούμενα. Όπως οι χρυσοθήρες σε παρθένα γη, έχουν βρει την κοινωνία και την προσωπική ζωή αθωράκιστη από ηθικές αξίες και την εκμεταλλεύονται αδίστακτα.

Η φιλοσοφική και εσωτερική αναζήτηση δεν μας απομακρύνουν από την πραγματικότητα. Εκτός από την αναζήτηση νοήματος στη ζωή και στον κόσμο, αυτά μας προσανατολίζουν στην πιο κοντινή μας πραγματικότητα, ακόμα και για την επιβίωσή μας μέσα στην κόλαση, θα λέγαμε με κάποια υπερβολή. Η ανθρώπινη συμπεριφορά, οι ανθρώπινες σχέσεις και οι ηθικές αξίες βρίσκονται μέσα στον ερευνητικό χώρο της Φιλοσοφίας και αυτή είναι η πιο άμεση επαφή της με τη ζωή μας. Ποιος μπορεί να μείνει αδιάφορος και ανεπηρέαστος από τον πόνο, τη δυστυχία και την καταστροφή, που προκαλείται από τη νοοτροπία, την ιδεολογία, τη συμπεριφορά και τη δράση του διπλανού μας; Υπάρχει, λοιπόν, ένας πρόσθετος και ίσως **ο πιο ισχυρός λόγος** για τον οποίο δεν πρέπει να σνομπάρουμε την εσωτερική αναζήτηση και τον στοχαστικό τρόπο ζωής: **Η Αντίδραση!** Η Αντίδραση στην ξέφρενη, ασυνεπή, άδικη και επιπόλαιη δράση του ανθρώπου -και του εαυτού μας- η οποία συνήθως προκαλείται και τροφοδοτείται από αυταπάτες και λάθη του. Αυτή την προσγειωμένη άποψη της εσωτερικής αναζήτησης, όχι μόνο δεν πρέπει να την παραβλέπουμε ή να την περιγελούμε, αλλά αντιθέτως, να μας φοβίζει!

Π Α Γ Κ Ο Σ Μ Ι Ο Μ Α Ν Ι Φ Ε Σ Τ Ο
Π Ρ Ο Σ Α Ν Α Τ Ο Λ Ι Σ Ο Υ !

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ που θεμελιώνουν την Ηθική με εσωτερικές αξίες, ενοποιημένη με τη λογική και την κοσμολογία και επιβάλουν ανατροπές στην κοινωνική και πολιτική ζωή παγκοσμίως. Τις πιο σημαντικές απόψεις μπορούμε να τις συγχωνεύσουμε σε τρεις-τέσσερις ευρείες ομάδες, τις οποίες υποδιαιρούμε σε περισσότερα μέρη για διευκόλυνση της ανάγνωσης και της κατανόησης ενός μεγάλου αριθμού σελίδων.

>>>► Για τη συνέπεια στη σκέψη, τη διαχείριση και την αξιοπιστία της γνώσης. Η θεμελιακή διαφορά της σκέψης από τη γνώση. Η πιο στενή σχέση μεταξύ ψυχής, συμπεριφοράς και νόησης. (Μέρος πρώτο).

>>>► Η πλάνη, η άγνοια, οι ανακρίβειες και τα κενά στη σκέψη, η βεβαιότητα και η αμφιβολία συνδέονται διαρκώς με ψυχολογικές αντιδράσεις και με τη συμπεριφορά, στο άτομο και ομαδικά. Ο σταθερός ρόλος της σκέψης και της ηθικής (με τις πνευματικές και αιώνιες αξίες) για τις ανθρώπινες σχέσεις και για την προσωπικότητα. Οι πρώτες σκέψεις και παρατηρήσεις για την (πνευματική) ηθική πριν από την έρευνα του φυσικού κόσμου. (Μέρος δεύτερο).

>>>► Σκέψεις και παρατηρήσεις για την (πνευματική) ηθική μετά από την έρευνα του φυσικού κόσμου. Η πνευματική ηθική έτσι αποδεικνύεται παγκόσμια και μπορεί να προσδιοριστεί με το επίθετο «κοσμολογική» ηθική. Για τον προορισμό και το νόημα της ζωής. Αποδεικνύεται ότι οι φυσικοί νόμοι (ρυθμιστικές σχέσεις) που ρυθμίζουν εξωτερικά τα φαινόμενα και διατηρούν τον κόσμο επιβάλλονται με άμεσο/εσωτερικό τρόπο από την ύπαρξη του συνόλου του κόσμου και όχι από την περιστασιακή σύνδεση των μερών. (Μέρος τρίτο).

>>>► Η σχέση της παγκόσμιας Ηθικής (με πνευματικές αξίες) με τη δικαιοσύνη, με τις πολιτικές επιστήμες και με την οργάνωση της κοινωνίας. Οι πνευματικές αδυναμίες συνολικά, η έλλειψη των ηθικών αξιών και η υλιστική άποψη για τον κόσμο γίνονται πιο φανερά όταν οι άνθρωποι συνεργάζονται, γίνονται μέλη μιας ομάδας, υποκινητές και υποστηριχτές και τελικά από τις συνέπειες στην οργάνωση της κοινωνίας. (Μέρος τέταρτο).

Προσανατολίσου: Έτσι χρειάζεται να πράξουμε, όταν κινούμαστε με έναν ή περισσότερους προορισμούς και σε κάποια στιγμή αντιληφθούμε, ότι χάσαμε τη διαδρομή. Τότε συνήθως κάνουμε μια παύση για να σκεφτούμε και για να κοιτάξουμε γύρω μας. Αρχικά, σταματάμε για να μην απομακρυνθούμε περισσότερο από τον προορισμό μας, αλλά και από την αφετηρία μας, αφού τότε θα χρειαστεί περισσότερος χρόνος και κόπος μέχρι να επανέλθουμε στη σωστή πορεία, ενώ υπάρχουν και άγνωστοι κίνδυνοι. Συγχρόνως, κοιτάζουμε για να εντοπίσουμε κάποιο σημάδι και για να εκτιμήσουμε πού μπορεί να βρισκόμαστε, πού αναμέναμε να είχαμε φτάσει και τι συναντήσαμε στη διαδρομή. Μπορεί να έχουμε χαθεί σε μια μακρινή περιοχή του κόσμου, μέσα στην άγρια φύση ή ως επισκέπτες μέσα σε μια ξένη πόλη ή μέσα στην πόλη που ζούμε. Όπως ακριβώς λέει η λέξη "προσανατολισμός" για να βρούμε τον προορισμό μας αξιοποιούμε τη γνωστή κίνηση του ήλιου ψηλά στον ουρανό, η οποία σε εμάς εμφανίζεται να ξεκινάει στην ανατολή και εξαφανίζεται δυτικά. Η γνώση της κίνησης του ήλιου βοηθάει για να βρούμε την πορεία μας ή τον προορισμό μας σε μεγάλες αποστάσεις επάνω στη γη, έτσι όπως γινόταν αποκλειστικά στα παλαιότερα χρόνια. Αν ταξιδεύαμε στο διάστημα, θα αξιοποιούσαμε άλλα αναγνωριστικά σημάδια του διαστημικού χώρου. Όταν έχουμε χαθεί στους πολλούς δρόμους μέσα στην πόλη-λαβύρινθο, ή μέσα σε ένα μεγάλο σπήλαιο, τότε αναζητούμε και εκτιμούμε τοπικά σημάδια. Η σκέψη για προσανατολισμό γίνεται εύκολα, όταν ο προορισμός είναι έξω στον αισθητό κόσμο που κινούμαστε. Πώς, όμως, θα σκεφτούμε για προσανατολισμό μέσα στην αόρατη σκέψη μας και χωρίς γεωμετρική κίνηση; Υπάρχει ένας τελικός προορισμός και ποια σημάδια γνωρίζουμε για να τα αναζητήσουμε; Ποιος είναι ο ήλιος μέσα στο πνεύμα για τις μεγάλες αποστάσεις;

Για να αντλήσουμε το νόημα από τα τελευταία ερωτήματα θα χρειαστεί να παρατηρήσουμε τι είναι αυτό το οποίο ονομάζουμε πνεύμα. Μπορούμε ν' αναγνωρίσουμε την ύπαρξη του πνεύματος και θα δικαιολογήσουμε την αρχική έννοια αυτής της λέξης, που φανερώνει κάπως αλληγορικά την αόρατη ύπαρξη του πνεύματος σαν μια πνοή επιδεκτική σε λεπτούς σχηματισμούς, Ο εξωτερικός κόσμος στον οποίο κινούμαστε μπορεί και αποτυπώνεται εντός μας με τις αισθήσεις. Έτσι μπορούμε να σκεφτούμε για τη θέση και την πορεία μας στο γεωμετρικό κόσμο, αλλά αυτή τη φορά μέσα στις εικόνες που μνημονεύουμε και όχι απ' ευθείας με τις εικόνες των ματιών μας. Ο αισθητός και γεωμετρικός κόσμος κάπως μετασχηματίζεται σε μη γεωμετρικό και επομένως ο προσανατολισμός μπορεί να έχει νόημα μέσα στο αόρατο πνεύμα. Αλλά εμείς δεν απορούμε για αυτόν τον προσανατολισμό, που θα χρειαστεί να εφαρμοστεί στις κινήσεις του βιολογικού σώματος, με γεωμετρικά όρια και ανάμεσα σε ξένα σώματα που εμποδίζουν την κίνηση.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

>>>► ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΣΤΗ ΣΚΕΨΗ, ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ. Η ΘΕΜΕΛΙΑΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΝΩΣΗ. Η ΠΙΟ ΣΤΕΝΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΨΥΧΗΣ, ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΝΟΗΣΗΣ

<•> **Η σκέψη δεν κολλάει στη μνήμη και δε χάνεται στη φαντασία.**[1] Οι απόψεις, οι σκέψεις και οι πληροφορίες που καταγράφονται καθημερινά και πέφτουν στην αντίληψή μας ξεπερνούν τα όρια της μνήμης μας, εκτός αν εμείς εστιάσουμε και επιμείνουμε σε μερικές από αυτές. Δεν θα είναι μεγάλη υπερβολή, αν πούμε ότι εμείς με τις επιλογές και τα "φίλτρα" μέσα στη σκέψη μας αναπαράγουμε τον κόσμο που μας επηρεάζει. Χωρίς καμία θεωρία, εύκολα μπορεί οποιοσδήποτε να αντιληφθεί, πώς η ζωή και η συμπεριφορά ενός ανθρώπου εξαρτάται καθοριστικά από τις πληροφορίες που βρίσκονται μέσα στο πνεύμα του για τον κόσμο, ποιες από αυτές διατηρεί και σε ποιες εστιάζει. Αρκεί να σκεφτούμε τι θα γινόταν, αν κάποιος έχανε όλη τη μνήμη του. Μπορούμε να κοιτάξουμε στη φύση τα ζώα ή τη ζωή ενός τρελού ανθρώπου, στον οποίο η σκέψη αποσπάστηκε από τον ορατό κόσμο. Αντιθέτως, αν θυμόμασταν καλά όσα έχουμε διαβάσει στις εφημερίδες και από τους άλλους τρόπους πληροφόρησης και αν οι εμπειρίες δεν εξασθενούσαν, τώρα δεν θα ήμασταν ακριβώς οι ίδιοι άνθρωποι. Εκτός από αξεπέραστοι μαθητές, δεν θα υποστηρίζαμε τις ίδιες απόψεις. Πολλές από τις επιλογές μας θα άλλαζαν, όλος ο κόσμος θα ήταν διαφορετικός μέσα στη σκέψη μας και ίσως το ζήτημα για την αξιοπιστία στη γνώση να ήταν πιο απλό. Όμως η φύση πάλι φανερώνεται σαν πιο σοφή από τον άνθρωπο και ευτυχώς που ξεχνάμε. Θα είχαν μαζευτεί πολλά σκουπίδια μέσα στο πνεύμα μας, όπως κάποιες έρευνες που δημοσιεύονται σαν επιστημονικές προσπάθειες και οι προχειρολογίες που ακούγονται ασυγκράτητα από αναρίθμητα στόματα γύρω μας.

Από τις ανεξάντλητες πληροφορίες, μερικές συγκρατούνται χωρίς δική μας προσπάθεια, σε ορισμένες επικεντρώνεται η προσοχή, ενώ πολλές επιλέγονται από εμάς με κάποιο σκοπό. Μερικές πληροφορίες επιλέγονται από άλλους και προορίζονται για εμάς σαν πρόσφατες ειδήσεις και σαν ζητήματα για ολόκληρη τη μέρα. Ορίστε πόσο εύκολο είναι για να χάσεις το χρόνο σου, αν όχι τη ζωή σου! Η προσοχή -ακόμα και στα ζώα- και οι σκέψεις δεν εστιάζονται τυχαία και με τις ίδιες πιθανότητες σε όλες τις πληροφορίες και αυτό εννοούσαμε με την έννοια του φίλτρου, αποφεύγοντας -για την ώρα- να αναλύσουμε αυτό το δύσκολο ζήτημα. Γίνονται **εκτιμήσεις και αξιολογήσεις που**

προκαλούν, εμποδίζουν ή επιτρέπουν την προσοχή και τη σκέψη. Το ανθρώπινο πνεύμα δεν είναι ένας ομοιομερής καθρέφτης όλου του κόσμου ή όπως ένα εικονοσκόπιο και ο κόσμος δεν καθρεφτίζεται το ίδιο σε όλα τα ανθρώπινα πνεύματα, ούτε σταθερά ο ίδιος σε όλο το 24ωρο. Ποιος πιστεύει ότι ο κόσμος και τα γεγονότα όπως περιγράφονται λεπτομερειακά και περιστασιακά στα βιβλία, στις εφημερίδες και στα μέσα ενημέρωσης είναι αυτός ο ίδιος μέσα στο κεφάλι του κάθε ανθρώπου; Αν μέσα στη σκέψη πολλών ανθρώπων βρίσκονται μερικές ίδιες πληροφορίες και στην ίδια στιγμή και μερικές ίδιες απόψεις (όπως λ.χ. τη στιγμή της ακρόασης του ίδιου δελτίου ειδήσεων), αυτά τα κοινά στοιχεία για τον κόσμο, μάλλον υπερεκτιμούνται σαν ισχυρά και σταθερά. Η άποψη ότι όλοι οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται, γνωρίζουν και σκέφτονται τον ίδιο κόσμο και τα ίδια γεγονότα (ακόμα και στην ίδια στιγμή!) είναι περισσότερο μια παγκόσμια φαντασίωση. Συνήθως των αγράμματων, αλλά και εκείνων των μορφωμένων ανθρώπων, που έχουν λόγους και προσπαθούν για να ελέγξουν ή χρησιμοποιούν μαζικά ένα πλήθος ανθρώπων.

Εκκινώντας με μερικές πρώτες παρατηρήσεις για όσα γίνονται μέσα σε αυτό το οποίο ονομάζουμε βιαστικά και συντομευμένα "πνεύμα", διαπιστώνουμε εύκολα και γρήγορα τη στενή σχέση όλης της ζωής με τις πληροφορίες και με τη συγκράτησή τους. Δεν εκτελούμε μια κίνηση και δεν τη σταματούμε χωρίς να αντλούμε πληροφορίες και χωρίς να τις εκτιμούμε σαν αρκετές, σωστές ή ψεύτικες. Αυτές που λαμβάνουμε κατ' ευθείαν από τα αισθητήρια όργανα είναι σε πραγματικό χρόνο (real time), ενώ αυτές που χρησιμοποιούμε με τη μνήμη και τη φαντασία επιλέγονται έξυπνα και σε αναφορά με τον κόσμο όπως τον αντιλαμβανόμαστε. Εσωτερικά μας ανιχνεύουμε κάτι περισσότερο από τη μνήμη και τη φαντασία. Μόνο με τη μνήμη δεν θα μπορούσαμε να επιλέξουμε τις πληροφορίες με μια λογική σειρά, έτσι όπως θα αναλογούσε στην πηγή από την οποία προήλθαν, ούτε με εκτίμηση της χρησιμότητας. Με την τεχνολογία έχουμε και ενδιαφέροντα παραδείγματα από ψηφιακές συσκευές που καταγράφουν και αποθηκεύουν τα πάντα, με περισσότερη λεπτομέρειες που εμείς δεν θυμόμαστε. Με τη φαντασία μόνη, η μνήμη μάλλον δεν θα είχε νόημα, αφού οι πληροφορίες θα εμφάνιζαν τα πράγματα όπως στο όνειρό μας. Δεν θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε την πραγματική σύνδεσή τους και τι από όλες τις εικόνες και τις σκέψεις μας αντιστοιχεί έξω στον κόσμο, ενώ και η δράση μας θα ήταν όπως ενός εξαφανισμένου τρελού.

Το πνεύμα μπορεί να θυμάται και να φαντάζεται, όμως κάτι περισσότερο είναι από τις πληροφορίες που επεξεργάζεται. Διατηρεί τις πληροφορίες και τις επεξεργάζεται με τη σκέψη, ενώ αυτό παραμένει σε επαφή με τον κόσμο. Δεν θα μπορούσε να επιτυγχάνει αυτή την επαφή με μια πραγματικότητα, αν χανόταν στις πληροφορίες. Και **το πνεύμα θα χανόταν χωρίς επιστροφή, αν**

αυτό δεν επέλεγε και δεν εκτιμούσε τις πληροφορίες με μια σταθερή άποψη για τον κόσμο ή με ένα σταθερό σκοπό εντός του κόσμου. Τα βιολογικά όργανα λαμβάνουν πληροφορίες από το περιβάλλον και αυτές αλλάζουν με την κίνηση του βιολογικού σώματος. Ενώ συγχρόνως γίνονται πολλές διανοητικές εκτιμήσεις σε συνάρτηση με τις πληροφορίες από τον εξωτερικό κόσμο. Ο σκοπός του πνεύματος, η εστίασή του για την επιβίωση του βιολογικού σώματος, η αντίληψή του για κάποια σταθερά πράγματα που αποτελούν το στενό περιβάλλον του, με πρώτο πράγμα το δικό του βιολογικό σώμα, ο προσανατολισμός για τη σωματική κίνηση και για την πνευματική δράση: αυτές είναι μερικές από τις πρώτες σκέψεις που χρειάζεται να προσθέσουμε για να ερμηνεύσουμε πώς το πνεύμα δεν χάνει την εκτίμηση της πραγματικότητας. Εκτός από την αξεχώριστη σχέση όλης της ζωής με τις πληροφορίες διαπιστώνουμε ακόμα, ότι το πνεύμα για να μην είναι χαμένο και τρελό χρειάζεται και τη σταθερότητα. Χωρίς εργαστηριακά όργανα και χωρίς να ερευνήσουμε έξω στον κόσμο, διαπιστώνουμε ότι οι πληροφορίες που λαμβάνουμε είναι ακόμα πιο ασταθείς και πιο τυχαία μεταβαλλόμενες από τον ίδιο τον κόσμο, για τον οποίο πρώτος ο *Ηράκλειτος* διαπίστωσε την ακατάπαυστη και γενικευμένη αλλαγή του. Και όμως, το πνεύμα αποδεικνύεται με επίγνωση για τον εαυτό του ως ένα πνεύμα και μαζί με ένα βιολογικό σώμα και μάλιστα, με το υποτιμημένο πλεονέκτημα να εκμεταλλεύεται μόνο τις πληροφορίες που εξυπηρετούν τους σκοπούς του και την επιβίωση μέσα στον κόσμο. Εκμεταλλεύεται τις πληροφορίες με τις οποίες ισορροπεί όχι μόνο το βιολογικό σώμα αλλά και το ίδιο το πνεύμα μέσα στην κοινωνία και στον κόσμο. Το πόσο και αν τα καταφέρνει, να ένα ηθικό ζήτημα από εκεί που δεν το αναμέναμε!

<•> **Η διαφορά της σκέψης από τη γνώση και η βιαστική εκτίμηση της αξιοπιστίας.** Από τη μια πλευρά, η αδυναμία στο πνεύμα να συγκρατεί όλες τις πληροφορίες και να διατηρεί τις γνώσεις. Από την άλλη πλευρά, η απεριόριστη άντληση πληροφοριών για τα πράγματα, η αύξηση της γνώσης και των πηγών πληροφόρησης, ανακινούν ένα ζήτημα για τη διαχείριση της ανθρώπινης σκέψης και το αναδεικνύουν το ίδιο -αν όχι περισσότερο- σημαντικό όσο το ζήτημα για τη μάθηση. Η διαχείριση της σκέψης δεν περιορίζεται σε μια στατική εμφύτευση των πληροφοριών και των γνώσεων με μια ορισμένη σειρά που διευκολύνει τη μνημόνευση. Το παράδειγμα μιας οργανωμένης εργασίας ή μιας βιβλιοθήκης φανερώνει σε όλους το πλεονέκτημα της γρήγορης αναζήτησης και ανεύρεσης, με προοπτική να εκτιμηθεί ο χρόνος που υπολείπεται, με πρόβλεψη για τις επόμενες φορές και στη σειρά που θα ακολουθήσουν οι κινήσεις μας. Η διαχείριση της σκέψης έχει πιο δύσκολο έργο να ξεχωρίσει την αξιοπιστία των πληροφοριών και τη χρησιμότητά τους με

πολλές διαφορετικές επιλογές και προορισμούς. Εξάλλου, χωρίς αυτή τη σωστή εκτίμηση και επιλογή, η σκέψη γίνεται φαντασία. Αυτή η αδυναμία και η δυσκολία για την αναγνώριση της αλήθειας, για την αποφυγή των λαθών και για την αξιοποίηση των γνώσεων δεν ερμηνεύεται μόνο από την έλλειψη μιας ποσότητας γνώσεων και εμπειριών. Συνήθως, η ίδια η γνώση και οι πληροφορίες δίνουν το έναυσμα για περισσότερες σκέψεις και για να σχηματίσουμε λανθασμένη και βιαστική άποψη. Σε μερικές περιπτώσεις, με την ακρίβεια των συλλογισμών και με τις λεπτές αναλύσεις των νοημάτων μπορούμε να χαθούμε ή να μην καταλάβουμε τίποτα. Όπως αντιθέτως είναι δυνατό να δείξουμε την αλήθεια με βιαστικές σκέψεις και παρά τα λάθη και τις ασάφειες που θα τη συνοδεύσουν. Συχνά χρειάζεται να μιλήσουμε ή να γράψουμε παραπλανητικά, αλληγορικά και με φαντασία για να μας καταλάβουν, έτσι όπως μιλάμε σε μικρά παιδιά. Αλλά και όπως επισήμανε ο M. Heidegger (1889-1976), όταν κάποιος σιωπήσει μπορεί να σου δώσει να καταλάβεις καλύτερα, από εκείνον που δε θα πάψει να μιλάει. Δεν είναι αναγκαίο να έχουμε παντογνωσία για να αποφύγουμε πολλά λάθη και για να σκεφτούμε επιτυχώς. Έχουμε αυτό το πλεονέκτημα, όπως έχουμε το μειονέκτημα να κάνουμε πολλά και φοβερά λάθη μέσα στη σκέψη μας, τα οποία θα αποφεύγαμε αν αγνοούσαμε. Γι΄ αυτό λέμε, ότι δεν επαρκεί μια ποσότητα γνώσεων για να σκεφτόμαστε επιτυχώς και για να κάνουμε λιγότερα λάθη μέσα στη σκέψη. Εξίσου σημαντικό είναι να ξεχωρίζουμε **πότε θα διαβεβαιώνουμε και πότε θα αμφιβάλλουμε**. Η γνώση χωρίς τη δυνατότητα να βλέπουμε τα όριά της και χωρίς την αναζήτηση της βεβαιότητας τροφοδοτεί την πολυλογία, υποβαθμίζει το μέγεθος της άγνοιάς μας, παραπλανάει τη σκέψη και μπορεί να ενισχύει μια αυταπάτη. **Ιδιαίτερα όταν η χρησιμότητα της γνώσης προέχει από την αξιοπιστία της**, αφού τότε εκτιμούμε βιαστικά και η αμφιβολία μας φοβίζει. Όταν κάποιος επιμένει σε μια επικίνδυνη προσπάθεια και δεν πράττει διαφορετικά για να αποφύγει ένα γνωστό κίνδυνο, αυτός εκτιμάει ότι γνωρίζει αρκετά και έχει εμπιστοσύνη στη σκέψη του και στην εμπειρία του. Η σκέψη δεν διαφέρει πολύ από τη διερεύνηση και διαχείριση της σκέψης λοιπόν, σημαίνει πνεύμα προετοιμασμένο για να διαπιστώνει ή να αναγνωρίζει την ορθότητα μιας άποψης, την αξιοπιστία μιας πληροφορίας, τη βεβαιότητα της γνώσης και τις ελλείψεις (ή απορίες της), τις θεωρητικές συνέπειες και με επίγνωση των αδυναμιών του. Ένα πνευματικό και μαζί ηθικό έργο το οποίο θεωρητικά εύκολα λέγεται, αλλά δύσκολα εφαρμόζεται και ένα βιβλίο δεν επαρκεί για αποσαφήνιση αυτής της λογικής άποψης.

Διαπιστώνουμε ότι ένα πλήθος πληροφοριών που λαμβάνουμε δεν είναι από δικές μας παρατηρήσεις απ' ευθείας στα πράγματα. Για ορισμένες εκτιμούμε την αξιοπιστία τους με την υπόθεση ότι η σωστή εκτίμηση έχει γίνει

από μερικούς άλλους ανθρώπους, οι οποίοι εργάστηκαν με αυτό τον σκοπό. Πολλές φορές δεν είμαστε σε θέση να εξακριβώσουμε τις πληροφορίες και δεν χρειάζεται, όταν δεν τις χρησιμοποιούμε. Πολλές άλλες φορές, όμως, κάνουμε βιαστικούς υπολογισμούς ή δεν είναι εύκολο και γρήγορο για να κάνουμε επαλήθευση. Ακόμα, διαπιστώνουμε αντίθετες απόψεις στους ανθρώπους και ότι όλοι με κάποιες σκέψεις μπορούν να τις υποστηρίξουν. Εμείς οι ίδιοι πολλές φορές αναθεωρήσαμε τη δική μας άποψη και αποδείχτηκε ότι δεν γνωρίζαμε σωστά ή αρκετά. Με αυτές τις αμφισβητήσεις για την αξιοπιστία της γνώσης καταλαβαίνουμε τη λογική του R. Descartes (1596-1650) να αναζητήσει τις πιο αναμφίβολες πληροφορίες και να ξεκινήσει την αναζήτηση της αλήθειας από το μηδέν, με θεωρητικό σκοπό. Όμως, παρατηρούμε ότι με τη γενικευμένη αμφιβολία και με τη συνολική αμφισβήτηση θα υπερβάλλουμε. Με τόση αμφιβολία δεν θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε την αλήθεια σε ένα πλήθος πληροφοριών, γρήγορα και τη σωστή στιγμή, τις οποίες ωστόσο χρησιμοποιούμε για να σκεφτούμε, για να δράσουμε και να ζήσουμε. Και αν η αμφισβήτηση γίνει συνολικά και ακραία, τότε κάθε σωστή πληροφορία και κάθε αλήθεια θα εκμηδενιστεί και μάλλον αντίθετα, θα μπορούμε να υποστηρίξουμε τις πιο απίθανες απόψεις και να σκεφτούμε τα ψέματα ισοδύναμα με τις αλήθειες, με την ουδέτερη λογική ότι μπορεί να μην είναι ψέματα. Η πιο απλή διαπίστωση, όπως αυτή για την ύπαρξή μας μπορεί να αμφισβητηθεί και να υποστηρίξουμε έξυπνα το αντίθετο. Μια τέτοια γενικευμένη αμφισβήτηση είναι χρήσιμη όταν την εφαρμόζουμε σε περιπτώσεις που χρειάζεται να εμπιστευτούμε, χωρίς να γνωρίζουμε αρκετά. Χρησιμεύει και σαν εργαστήριο του πνεύματος για να ελέγξουμε την αξιοπιστία των γνώσεων και των πληροφοριών, πόσο καλά είναι θεμελιωμένες οι απόψεις μας και πόσο έξυπνες οι σκέψεις μας. Πέραν αυτού, ενδέχεται να χάσουμε το σκοπό της θεωρητικής αναζήτησης, να κάνουμε τα απλά πολύπλοκα και να ενθουσιαστούμε από την ευκολία να προκαλέσουμε σύγχυση στη συζήτηση. **Δεν μπορούμε να αμφιβάλλουμε το ίδιο για όλες τις απόψεις και τις πληροφορίες** και αυτό είναι ένα πλεονέκτημα του ανθρώπινου πνεύματος και ευρύτερα της ζωής. Υπάρχουν πράγματα και γεγονότα τα οποία πληροφορούμαστε απ' ευθείας εμείς. Ορισμένα μπορούμε να τα επιβεβαιώσουμε διότι είναι σταθερά, επαναλαμβάνονται και μπορεί οποιοσδήποτε να πλησιάσει ή να εκτιμήσει τις σχετικές πληροφορίες. Όταν όμως οι εκτιμήσεις γίνονται με αδυναμία, είτε με βιασύνη, είτε υπό την πίεση του χρόνου, τότε σκεφτόμαστε <u>αντίθετα</u> από τη συνολική αμφισβήτηση. Τότε σκεφτόμαστε με ευπιστία και με υπερβολική εμπιστοσύνη στη σκέψη μας ή για την προέλευση της πληροφορίας. Και δεν μπορούμε να αφήσουμε απαρατήρητο, ότι η ζωή με την κινητοποίηση του βιολογικού σώματος, δηλαδή η εξωτερική ζωή και αυτό που ονομάζουμε σωματική

δράση επιβάλλουν να σκεφτόμαστε πιο γρήγορα, βιαστικά και με σχέσεις εμπιστοσύνης και πολλές εκτιμήσεις γίνονται σχεδόν χωρίς σκέψη.

Οι απόψεις, οι πληροφορίες και οι σκέψεις που καταγράφονται δεν είναι όλες το ίδιο αμφισβητήσιμες και απίθανες. Λ.χ. στο βόρειο πόλο υπάρχουν παγετώνες: Το αναγνωρίζω, χωρίς να έχω πάει εκεί. Στη σελήνη υπάρχουν στρατιωτικές βάσεις από εξωγήινους: Επίσης χωρίς να έχω πάει, αυτό δεν το πιστεύω. Πολλοί συγγραφείς και καθηγητές που διδάσκουν την αρχαία ιστορία, αναφέρουν γενικά τον άνθρωπο και του αποδίδουν επιθυμίες, όνειρα, πράξεις και χαρακτηριστικά, τα οποία διαπιστώσαμε σε μερικούς ανθρώπους ή πιο έντονα σε ελάχιστα πρόσωπα. Για παράδειγμα, έτσι συμβαίνει όταν αναφέρουν για την αρχέγονη επιθυμία του ανθρώπου να πετάξει σαν πουλί ή ν' αναζητήσει την προέλευση, τους νόμους και τον προορισμό του κόσμου. Όσοι εξακολουθούν ν' αναφέρουν την ύπαρξη της αρχέγονης επιθυμίας και συμπεριλαμβάνουν γενικά τον άνθρωπο μέχρι σήμερα, υπονοούν, ότι ακόμα η άγνοια παραμένει και δεν έχουν δοθεί απαντήσεις ή δεν έχουν πραγματοποιηθεί οι επιθυμίες από ορισμένα πρόσωπα. Στην περίπτωση με τα φιλοσοφικά ζητήματα και ιδιαίτερα για τη στενή σχέση του πνεύματος με τη ζωή, σήμερα η άγνοια δεν είναι ίδια όπως τα παλαιότερα χρόνια και δεν έχουν όλοι ίση άγνοια και απειρία. Πολλές παγκόσμιες φαντασιώσεις και ανόητες απόψεις έχουν φανερωθεί στην παγκόσμια ιστορία της φιλοσοφίας. Επειδή μέσα στον παγκόσμιο πληθυσμό ελάχιστοι μπορούν ή ενδιαφέρονται για να ερευνήσουν και να μάθουν, θα αναμένουμε πότε η πλειοψηφία θα έχει τις πιο προχωρημένες απόψεις και πότε θα γίνεται μαζικό copy/paste στα μέσα ενημέρωσης και στα βιβλία; Θα ήταν το ίδιο προκλητικό, όπως αν για να προχωρήσει η επιστημονική έρευνα αναμέναμε ο παγκόσμιος πληθυσμός να λύσει τα προβλήματα της επιβίωσης, να σταματήσουν οι ανταγωνιστικές τους προσπάθειες και να αποφασίσουν να σκέφτονται λιγότερο για το σεξ και το φαγητό!

Αν τα ζητήματα ανήκουν στην περιοχή της επιστήμης και είναι ευρύτερα γνωστά και χρήσιμα, τότε οποιοσδήποτε έχει την ευκαιρία να ρωτήσει πολλούς άλλους που γνωρίζουν τα ζητήματα ή να βρει τα σχετικά βιβλία και ιστοσελίδες. Σε αυτή την περίπτωση, εμείς οι ίδιοι, ίσως ξανά να μην είμαστε προετοιμασμένοι για να καταλάβουμε και να εκτιμήσουμε και τότε βασιζόμαστε στην αξιοπιστία εκείνων των άλλων, που υποτίθεται ότι έχουν καταλάβει και γνωρίζουν σωστά. Αν τα ζητήματα δεν ανήκουν ακόμα στην περιοχή της επιστήμης ή οι απόψεις δεν πλειοψηφούν και δεν έχουμε την ευκαιρία να ρωτήσουμε άλλους ενημερωμένους και ειδικούς, τότε δεν είναι πάντα εύκολο εμείς οι ίδιοι να εκτιμήσουμε μια απάντηση ή μια νέα επιστημονική παρατήρηση. Θα πρέπει να αναμένουμε μέχρι αυτή να γίνει ευρύτερα γνωστή και αποδεκτή ή μέχρι να επιβεβαιωθεί. Εναλλακτικά, θα πρέπει ν' αφιερώσουμε

πολύ χρόνο από τη ζωή μας για να μορφωθούμε και να ειδικευτούμε στα ζητήματα, που θα μας επιτρέψουν να εκτιμήσουμε άμεσα εμείς οι ίδιοι την αξιοπιστία των παρατηρήσεων και των πληροφοριών. Αυτή **η δυσκολία και η έλλειψη ομοφωνίας ή αρκετής πλειοψηφίας δεν αναιρεί το γεγονός, ότι ορισμένες απαντήσεις έχουν δοθεί, ότι οι έρευνες έχουν προχωρήσει και ότι έχει γίνει περισσότερη προετοιμασία για ορισμένα ζητήματα. Επιτρέπει, ωστόσο, το φαινόμενο της ακραίας αμφισβήτησης, της ισοπέδωσης στην πρόοδο, την ενίσχυση και την εξάπλωση των πιο ανόητων απόψεων**. Λ.χ. το ενδιαφέρον ζήτημα της ύπαρξης του Θεού, μέχρι σήμερα δεν ανήκει στην περιοχή της επιστήμης. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει κανένας που θα μπορούσε να μας αποδείξει την ύπαρξή του, να εξαφανίσει κάθε αμφιβολία και να προσθέσει χρήσιμες παρατηρήσεις από την έρευνα του κόσμου. Όμως, πολλοί άνθρωποι έχουν ήδη μια άποψη για το συγκεκριμένο ζήτημα και για να αποφανθούν δεν επέλεξαν να αναμένουν την κατάληξη μιας επιστημονικής έρευνας. Οι περισσότεροι, μάλιστα, δεν ενδιαφέρθηκαν για να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες ή τις νεότερες σκέψεις και να ερευνήσουν το θέμα, όπως έκαναν μερικοί φιλόσοφοι. Δεν επιδίωξαν ούτε να συζητήσουν με κανένα για την ορθότητα, την πιθανότητα και για την απόκλιση της άποψής τους.

Η συμφωνία των πολλών δεν είναι πάντοτε αποτέλεσμα σύμπτωσης, που προήλθε από το ξεχωριστό, απομονωμένο και δημιουργικό στοχασμό του κάθε ατόμου. Συνήθως είναι αποτέλεσμα της τυφλής, επιπόλαιης, βιαστικής και συμφεροντολογικής αποδοχής και της άκοπης αντιγραφής, ακόμα και στην περίπτωση της επιστημονικής γνώσης. Αν όχι από ευπιστία, η οποία προϋποθέτει και αυτή κάποια έλλειψη δημιουργικού στοχασμού, φόβο για τη διαφοροποίηση και άγνοια για να υπερασπιστούμε τον εαυτό μας. Για τον ίδιο λόγο, πολλοί άνθρωποι συμπεριφέρονται και πράττουν με τον ίδιο τρόπο, παρακινημένοι από τις ίδιες απόψεις και συλλογισμούς. Ένας λόγος για τον οποίο διαιωνίζονται λάθη και παραλείψεις στην κοινωνία είναι η δυσκολία να διαδοθούν οι νέες απόψεις και να ανατρέψουν τις λανθασμένες, που έχουν επικρατήσει με τη γενικευμένη αντιγραφή τους, από όλους και σε όλα τα μέσα της πληροφόρησης. Πολλές αβάσιμες, αναξιόπιστες και παράλογες απόψεις είναι διαδεδομένες, τις αποδέχονται αστόχαστα και τις υποστηρίζουν από τον πιο αγράμματο άνθρωπο έως τον πιο διαβασμένο και εξειδικευμένο. Οι άνθρωποι ακόμα δεν έχουν πάψει να διχάζονται από τέτοιες απόψεις και να σκοτώνονται μεταξύ τους, για να υποστηρίξουν τη φαντασιοκοπία ορισμένων. Δεν είναι καθόλου παράξενο, ότι πολλοί και διαφορετικοί άνθρωποι και όλων των μορφωτικών επιπέδων γίνεται να υποστηρίζουν μία πλάνη και να μιλάνε υπερβολικά για κάποια πράγματα και να διαψεύδονται.

Υπάρχουν χίλιοι δύο λόγοι, για τους οποίους πολλοί άνθρωποι πιστεύουν σε ανόητες, φανταστικές και αναξιόπιστες απόψεις. Έτσι διδάχθηκαν, χωρίς οι ίδιοι ν' αναζητήσουν, έχουν ανάγκη να πιστέψουν για να μη χάσουν το σκοπό της ζωής τους, θέλουν να ξεφύγουν από τα καθημερινά προβλήματά τους, ελπίζουν ότι κάτι θ' αλλάξει, μία σειρά συμπτώσεων επιβεβαίωσαν αυτές τις απόψεις, δεν βρίσκουν άλλες καλύτερες, οι απόψεις είναι συνδεδεμένες μ' ένα μέρος της αλήθειας το οποίο δεν μπορούν να ξεχωρίσουν, εκφραστική αδυναμία, έλλειψη πληροφόρησης και τα λοιπά. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν άλλοι τόσοι λόγοι, για τους οποίους πολλοί άνθρωποι δημιουργούν, υποστηρίζουν, διαδίδουν και συντηρούν τις ανόητες και τις φανταστικές απόψεις. Ανάμεσα στα εκατομμύρια των ανθρώπων βρίσκονται πολλοί ονειροπαρμένοι, παρανοϊκοί, φιλόδοξοι, φαντασιόπληκτοι συγγραφείς, αυτόκλητοι σωτήρες, διάσημοι που επηρεάζουν, μισαλλόδοξοι, επαγγελματίες, οι οποίοι ζουν από τις συνεργασίες τους με τέτοιους ανθρώπους και πολλοί απατεώνες, που εκμεταλλεύονται τους επιρρεπείς. Κάποιος λόγος ή ένας συνδυασμός πολλών λόγων οδηγούν πολλούς ανθρώπους -ανεξαρτήτως καλλιέργειας- να πιστέψουν σε τέτοιες απόψεις ή τους δυσκολεύουν να τις αρνηθούν.

Το πιο λαμπρό παράδειγμα, το φαινόμενο της θρησκείας. Έχετε διανοηθεί πόσοι κερδίζουν χρήματα από τη θρησκευτική δραστηριότητα, πόσοι άνθρωποι θα έχαναν τη δουλειά τους, πόσοι την ησυχία τους και πόσο φτωχότερη θα ήταν η κοινωνική ζωή, χωρίς τις θρησκευτικές εορτές; Οι ανάγκες που έχει δημιουργήσει η πολυπλοκότητα του κοινωνικού φαινομένου το συντηρούν και όχι η αξιοπιστία της θρησκευτικής διδασκαλίας. Όπως οι ανάγκες και οι αλληλεξαρτήσεις της καπνοβιομηχανίας (ακόμα) τη συντηρούν, παρά τις διαπιστωμένες καταστροφικές συνέπειες της γνωστής καπνιστικής συνήθειας. Η θρησκεία αποτελεί το πιο λαμπρό παράδειγμα πλάνης, διότι επί πολλούς αιώνες, σε όλους τους λαούς βρίσκει απήχηση, φανατικούς πιστούς, ορκισμένους υπηρέτες, σκεπτόμενους υποστηριχτές, αυθεντικούς διδάσκαλους, προκαλεί έντονες διαφωνίες και διχασμό μέχρι αιματοχυσίας και πλήθος άλλων κοινωνικών φαινομένων. Ενώ με την πιο απλή λογική του κόσμου και χωρίς ιδιαίτερες γνώσεις μπορεί κάποιος να παρατηρήσει αναρίθμητα κενά, ασάφειες, ψέματα, λάθη, πλήρης έλλειψη επιστημονικής γνώσης, αντιφάσεις και τόσα πολλά σημάδια αναξιοπιστίας, που σε καμία άλλη περίπτωση δεν θα ανεχόταν κανένας λογικός άνθρωπος. Αντί αυτού, γίνονται τα αδύνατα δυνατά για να παραβλέψουμε τα αρνητικά σημάδια και για να "βγάλουμε" θεόπνευστες τις ιερές γραφές. Δεν προσάπτουμε την παραμικρή ατέλεια, δεν μας δημιουργούνται απορίες, όπως θα γινόταν αν διαβάζαμε ένα άλλο βιβλίο, ενώ ελάχιστοι επιφανείς τολμούν ν' αμφισβητήσουν δημόσια.

Είμαστε υπερήφανοι για το δυτικό πολιτισμό μας, που μεταξύ όλων των άλλων, αναγνωρίζει το δικαίωμα της ανεμπόδιστης έκφρασης της άποψης, ακόμα και της άποψης που επιτίθεται σε αυτό το δικαίωμα. Και πραγματικά, χρειάζεται ψυχή με μεγάλα αποθέματα κατανόησης, ανοχή και ικανότητα δημιουργικής σκέψης για να μπορεί κάποιος ν' ακούσει οτιδήποτε και ν' απαντήσει, χωρίς να ταραχτεί από τα συναισθήματά του, είτε αυτά προκαλούνται από τη συμφωνία είτε από διαφωνία. Αυτή η ελευθερία στην έκφραση, ωστόσο, έχει σχηματίσει την εντύπωση στον κόσμο ότι δεν μπορεί να γίνει διάκριση σε σωστή και λανθασμένη άποψη ή σε πιο πιθανή και σε φανταστική. **Έχουν όλοι την εντύπωση, ότι μπορούν να λένε οτιδήποτε, όχι επειδή είναι ανεμπόδιστοι, αλλά επειδή δεν μπορούμε να ελέγξουμε τις απόψεις και τις σκέψεις** και να εξακριβώσουμε πόσο συμπίπτουν με τα πράγματα και κατά πόσο οι εκφρασμένες σκέψεις έχουν νόημα. Και φυσικά, αυτή η εντύπωση είναι ενισχυμένη από την ευκολία με την οποία δημοσιεύονται πολλές σκέψεις και απόψεις, από όλους τους ανθρώπους και ασταμάτητα με όλα τα μέσα που έχουμε στη διάθεση μας. Η εντύπωση της "ισοδυναμίας" όλων των απόψεων και των σκέψεων ξεπερνάει τα όρια της ελευθερίας. Μπορεί να γίνεται συνειδητή εξαπάτηση, όταν πρόκειται για ορισμένα ζητήματα στα οποία η διαφωνία είναι συνηθισμένη και καταγράφονται πολλές διαφορετικές απόψεις και γενικά όταν η ομοφωνία είναι σπάνιο φαινόμενο. Ξέχωρα το γνωστό φαινόμενο, η ανεμπόδιστη έκφραση να γίνεται σαν ένας ψυχολογικός πόλεμος, με την πρόθεση και με την επίγνωση να κακοποιηθεί η αλήθεια και για να εξαπατηθεί όλος ο κόσμος...

☼ Αν δεν το είχες σκεφτεί, σκέψου: Όταν προεξοφλούμε ότι δεν υπάρχει απάντηση σε ένα ερώτημα ή λύση σε ένα θεωρητικό πρόβλημα, τότε αφήνουμε το πεδίο ανοιχτό για να λέμε οτιδήποτε, χωρίς ντροπή, χωρίς ανασφάλεια και χωρίς αίσθηση ευθύνης! Το ίδιο, όπως όταν ένα πρόβλημα παραμένει άλυτο και αφήνουμε κάποιους να εκμεταλλεύονται μια κατάσταση, διότι από πριν ήμασταν βέβαιοι ότι το πρόβλημα δεν μπορούσε εύκολα να επιλυθεί ή δεν θέλαμε την επώδυνη λύση του.

<•> **Η αδυναμία μνήμης και ο προφορικός λόγος.** Η δυσκολία να μνημονεύουμε λεπτομερώς όσα ακούσαμε, διαβάσαμε ή αντιληφθήκαμε κάνει σχεδόν αδύνατη τη συνεννόησή μας με τους άλλους. Είναι πολύ δύσκολο αν όχι αδύνατο, να συγκρατούμε στη μνήμη μας ακριβώς όσα ειπώθηκαν, να συλλογιζόμαστε με απίεστα χρονικά περιθώρια, να παρακολουθούμε και να αναπτύσσουμε χωρίς άλματα το συλλογισμό, να στεκόμαστε σε κάθε πρόταση

για να δώσουμε τις αναγκαίες εξηγήσεις και με αναπόσπαστη την προσοχή μας. Αντιθέτως, παρασυρόμαστε από την ταραγμένη ροή του προφορικού λόγου και από τα διάφορα συναισθήματα, που δημιουργούνται στην προσπάθεια της άμεσης επικοινωνίας και συνήθως, χάνουμε τον αρχικό σκοπό όσων λέμε, πηδώντας από το ένα ζήτημα στο άλλο. Με τον προφορικό λόγο και την ακρόαση πρέπει να περιορίσουμε τις αξιώσεις μας για γνώση και σωστή πληροφόρηση. Να αρκεστούμε σε μία όμορφη επικοινωνία, σε μία συζήτηση που θα μας τροφοδοτήσει για την πιο πέρα ανάπτυξη των απόψεών μας και σε μία πρώτη πρόχειρη γνώση για μερικές απόψεις του συνομιλητή. Πάντοτε με τη μεγάλη πιθανότητα να βγάλουμε βιαστικά και άστοχα συμπεράσματα. Γι' αυτό πριν από τη δική μας αντίδραση και απάντηση, χρειάζεται μεγάλη ανοχή και κατανόηση και όχι να εκμεταλλευόμαστε την αδυναμία της στιγμής και να εκτιμούμε τις σκέψεις που εκφράστηκαν προφορικά σαν τελική απάντηση και ολοκληρωμένη. Ο προφορικός λόγος είναι πιο "ζωντανός" έχουμε ακούσει. Σύμφωνοι, όμως αυτή η "ζωντάνια" του προφορικού λόγου, η οποία εκφράζει νοήματα έξω από τις λέξεις και με σπάσιμο στη συνάφεια των σκέψεων μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση, μπορεί όμως και να την εμποδίσει. Είναι συνηθισμένο στη συζήτηση και στην επικοινωνία να φανερώνεται η κακοπιστία, η πρόθεση να δυσκολέψουμε το συνομιλητή, η έλλειψη αυτοσυγκράτησης, η συναισθηματική φόρτιση, η υπεροπτική αίσθηση και η ασυγκράτητη ορμή να πληγώσουμε και να γελοιοποιήσουμε το απέναντι πρόσωπο.

Μόνο με το σταθερό και διατυπωμένο τρόπο εξωτερίκευσης των απόψεων, των εμπειριών και των σκέψεών μας πρέπει να συμμεριστούμε την αξίωση να τις λάβουμε με αρκετή προσοχή. Με το διατυπωμένο τρόπο κατάθεσης των εμπειριών και των απόψεών του ή με την παραπομπή σε εκείνες, ο υποστηριχτής τους δείχνει, ότι έχει κάνει τουλάχιστον κάποια μικρή προσπάθεια για την ολοκλήρωση, την αποσαφήνιση και τη συνέπειά τους. Επιπλέον δίνει τη δυνατότητα σε εμάς να τις διαβάσουμε πολλές φορές, να παρακολουθήσουμε τις λεπτομέρειες των νοημάτων, να καταλάβουμε σωστά, να βγάλουμε συμπεράσματα και τελικά να πάρουμε μία θέση υπέρ, κατά ή ουδέτερη, με όλη την ευθύνη δική μας. Ιδιαίτερα, όταν εκφράζονται πολλές πληροφορίες για πρόσωπα, χρονολογίες, γεγονότα, δημοσιευμένες απόψεις, που θα χρειαστεί να διερευνήσουμε για την αξιοπιστία τους. Ακόμα, στις περιπτώσεις με δύσκολα και μεγάλα ζητήματα, δεν πρέπει να αναμένουμε από μια συζήτηση ν' ακούσουμε αποδείξεις, αναλυτικούς συλλογισμούς ή την πιο εύστοχη διατύπωση. Οι σκέψεις που διατυπώνονται γραπτά πιθανό να μην είναι σαφείς, με την καλύτερη διατύπωση και με πληρότητα. Γι' αυτό στα γραπτά κείμενα γίνονται διορθώσεις, αναθεωρούνται και διατυπώνονται ξανά και αν

δεν μας περιόριζε ο χρόνος, θα μπορούσαμε να γράψουμε ένα βιβλίο πολλές φορές, πιο αναπτυγμένο και με λιγότερες απορίες. Με αποτυπωμένες τις σκέψεις, εύκολα θα μπορέσουμε να ανιχνεύσουμε τις ανακρίβειες και τις αδυναμίες τους και θα ζητήσουμε διορθώσεις. Ενώ τη στιγμή που οι σκέψεις εκφράζονται προφορικά με ανακρίβειες και ασάφεια, αυτά είναι πιο δύσκολο να τα συγκρατήσουμε και να τα εκθέσουμε σε μια δημιουργική συζήτηση.

Η καθημερινή πολυλογία μας έχει συνηθίσει στην επιπολαιότητα. Μιλάμε περισσότερο για συναισθηματικούς λόγους και με κάποια προσδοκία και όχι για να εξασφαλίσουμε τη λύση, τη γνώση, τη συνέπεια και τη συνεννόηση. Δεν διαθέτουμε τον απαραίτητο χρόνο για να στοχαζόμαστε και να καταγράφουμε τις εμπειρίες και τις σκέψεις μας, δεν ανατρέχουμε στις πηγές και στα βιβλία, προσπερνάμε όσα δεν θυμόμαστε ή δεν μας βολεύουν, μετά το πέρας της επίσημης εκπαίδευσης σταματάμε να διαβάζουμε βιβλία, δεν συζητάμε εποικοδομητικά με τους φίλους μας, αρκούμαστε στις εντυπώσεις και σκεφτόμαστε πώς θα περάσουμε το μήνυμα που μας εξυπηρετεί. Η προϋπόθεση να «αποτυπωθούν» κάπου οι εμπειρίες και οι απόψεις που υποστηρίζουμε, ακόμα και για την καθημερινή επικοινωνία μας, ίσως να φαίνεται υπερβολική και γελοία. Με το γράψιμο δεν διευκολύνουμε μόνο την εκτίμηση και τον έλεγχο των απόψεων και των εμπειριών. Όταν οι σκέψεις, οι απόψεις και οι εμπειρίες πρόκειται να διατηρηθούν, τότε εξαναγκαζόμαστε να γίνουμε πιο προσεκτικοί και συνεπείς. Ενώ επιπλέον με τη γραπτή έκφραση και ψάχνοντας για την πιο εύστοχη διατύπωση γίνεται δυνατή η πιο πέρα ανάπτυξη των απόψεων και σε τελική ανάλυση η δική μας πνευματική καλλιέργεια. Ο προφορικός λόγος επίσης δεν θα εκφράζει σωστά, όμορφα και με πληρότητα τις σκέψεις μας και δεν θα μπορεί να βοηθήσει να σκεφτούμε πιο εύστροφα και αποτελεσματικά, όταν προηγουμένως δεν έχουμε προσπαθήσει να τις εκφράσουμε γραπτά. Πολλές από τις απόψεις μας έχουν ήδη διατυπωθεί και υποστηριχθεί και εμείς το αγνοούμε ή απλώς τις επαναλαμβάνουμε και συμφωνούμε. Όπως λ.χ. απόψεις για τον άνθρωπο, τη ζωή, την κοινωνία και την πολιτική. Σε αυτή την περίπτωση, αν εκτιμούμε ότι εμείς δεν θα μπορούσαμε να σκεφτούμε ή να πούμε κάτι περισσότερο, τότε είναι λογικό και σεβαστό να υποδείξουμε τον πνευματικό δημιουργό ή το συγγραφικό έργο από το οποίο θα μπορέσουμε να πληροφορηθούμε σωστά και ολοκληρωμένα σχετικά με αυτές τις απόψεις. Δεν χρειάζεται να επιμένουμε και να αντιδρούμε υπερβολικά, όταν μπορεί κάποιος άλλος να μας "εκπροσωπήσει" και να υπερασπιστεί τις δικές μας απόψεις, με πιο πολλές γνώσεις και πληροφορίες και με δημιουργική σκέψη. Γι' αυτό, πολλές φορές, χρησιμοποιούμε ένα σύντομο απόσπασμα ενός γνωστού στοχαστή και συγγραφέα, για να θυμίσουμε ότι έχει προηγηθεί ή αναγνωριστεί η πνευματική εργασία εκείνου και έτσι να ενισχύ-

σουμε τη δική μας άποψη.

<•> **Στην παγκόσμια ιστορία της φιλοσοφίας** θα βρούμε πολλές θεωρητικές λύσεις, σωστές απαντήσεις και παρατηρήσεις, τις οποίες σήμερα πολλοί άνθρωποι αγνοούν και έχουν άποψη βιαστικά σχηματισμένη. Για ένα μεγάλο αριθμό παγκόσμιων προκαταλήψεων, ανόητων απόψεων και φαντασιώσεων, αναμφίβολα θα ενισχύσουμε τη λογική σκέψη μας διαβάζοντας μερικά παλαιότερα φιλοσοφικά έργα και ιδιαίτερα από την *αρχαία ελληνική φιλοσοφία*. Επειδή, όμως, οι εύστοχες παρατηρήσεις και πολλές σωστές λύσεις βρίσκονται διάσπαρτες και συγκεχυμένες με διαφορετικά ζητήματα, μια αναδρομή στο παρελθόν της φιλοσοφικής σκέψης και ιδιαίτερα στις επιτυχημένες στιγμές της, θα χρειαστεί μεγάλο αριθμό σελίδων και εδώ αυτή η αναδρομή δεν θα συμπεριληφθεί. Οφείλουμε τουλάχιστον να επαναλάβουμε και να τονίσουμε αυτή την καταγραφή των πολύτιμων παρατηρήσεων και την προσφορά στη σκέψη, από πολλούς άλλους στοχαστές και φιλόσοφους. Ιδιαίτερα προς όλους εκείνους τους οποίους αγνοούν, ότι πολλά ζητήματα έχουν οριστεί και προετοιμαστεί για μια ολοκληρωμένη απάντηση, ανατρεπτική για πολλές φαντασιώσεις, που ακόμα αυτές αναπαράγονται και διαδίδονται.

Προβάλλεται και επικρατεί η άποψη, ότι η Φιλοσοφία ως συγγραφικό έργο δεν αποτελεί πηγή έγκυρης γνώσης, σε αντίθεση με την Επιστήμη. Ότι αντιθέτως, οι δημιουργοί των φιλοσοφικών απόψεων συγκρούονται μεταξύ τους με πολλή φαντασία, χωρίς να καταλήγουν στις απαντήσεις των ζητημάτων που θέτουν. Να αμέσως μια σύντομη άποψη για το τι είναι η Φιλοσοφία και τι προσφέρει στη ζωή μας, για την οποία αν δεν σκεφτούμε δημιουργικά, τότε θα πέσουμε θύματα μιας κακής εκτίμησης ή εμείς θα εξάγουμε λανθασμένα συμπεράσματα! Όσοι την εκφράζουν δεν έχουν αντιληφθεί τη μεγάλη διαφορά ανάμεσα στο "μαθαίνω να σκέφτομαι" και στο "γνωρίζω". Αν οι απόψεις που βρίσκουμε σε ένα οποιοδήποτε βιβλίο είχαν διατυπωθεί από την αρχή μέχρι το τέλος με τη συνέπεια και την ακρίβεια των μαθηματικών, τότε μάλλον, ένα λάθος θα ήταν αρκετό για να εκμηδενίσει την αξιοπιστία του συνόλου των απόψεων. Όμως το πλεονέκτημα των μαθηματικών δεν χρειάζεται πάντοτε. Αναζητούμε πληροφορίες και μερικές απαντήσεις, χωρίς να γνωρίζουμε πώς ακριβώς θα τις βρούμε. Απλώς εμείς θέλουμε να εκφράσουμε τις παρατηρήσεις μας, τις απορίες, τις οδηγίες, τις υποθέσεις μας, ανεξάρτητα από το αν οι ξεχωριστές απόψεις και προτάσεις μπορούν να εκτιμηθούν σωστές, λανθασμένες ή ελλιπείς. Όταν βρίσκουμε λάθη, παραλήψεις, άλματα και ασάφεια στις διατυπωμένες απόψεις, αυτά δεν ακυρώνουν το σύνολο των

απόψεων και των παρατηρήσεων που εκφράστηκαν. Οι φιλοσοφικές σκέψεις και απόψεις, ανεξαρτήτως πόσο χρήσιμες ή σωστές τις εκτιμούσε ο δημιουργός τους, συνήθως δεν αποτελούν μια συλλογή πληροφοριών και μια απλή καταγραφή απόψεων ή εξωτερικών γεγονότων. Δεν έχουν αποκλειστικό σκοπό να μεταδοθούν αξιόπιστες γνώσεις, όπως γίνεται από ένα λεξικό ή από ένα επιστημονικό βιβλίο ή να εφαρμοστούν σαν πληροφορίες, ακριβώς για ένα συγκεκριμένο εξωτερικό αποτέλεσμα. Θα ήταν απερισκεψία, αν όχι δόλιο, να πούμε ότι Φιλοσοφία είναι μόνο οι σκέψεις που δεν ανήκουν στην Επιστήμη ή εκείνες που μας βγάζουν έξω από την πραγματικότητα, όταν ακόμα και αυτό το νόημα της πραγματικότητας δεν είναι τόσο φανερό όσο θα θέλαμε. Όπως, θα ήταν ένας φραγμός στη σκέψη αν λέγαμε αντίστροφα, ότι ένας ειδικευμένος ερευνητής δεν χρειάζεται να μαθαίνει για τις άλλες περιοχές της έρευνας και να φαντάζεται. Γι' αυτό, πιο χρήσιμο από την ανάγνωση ενός βιβλίου και από τη γνωριμία με τη φιλοσοφία δεν είναι να μάθουμε την ιστορία των σκέψεων. Ο σκοπός είναι να εκπαιδεύσουμε ένα πνεύμα δημιουργικό, να μη σκεφτόμαστε μόνο με σχέση εμπιστοσύνης προς τις πηγές των πληροφοριών μας και να επανεκτιμήσουμε τις δικές μας απόψεις, αν όχι να ξεκινήσουμε μια δική μας έρευνα.

Από την ώρα που κάποιος σκέφτεται αρχίζει ο κίνδυνος της αμφισβήτησης. Η αμφισβήτηση και η αμφιβολία συνήθως δεν είναι ευχάριστες στιγμές, αφού έτσι μπορεί να ανατραπούν οι συνήθειες, οι απερίσκεφτες απόψεις, μερικές εμπειρίες που εκτιμήθηκαν υπερβολικά. Έτσι μπορούν να αλλάξουν ορισμένες από τις απόψεις με τις οποίες εμείς συντονίζουμε τη δράση μας και αναμένουμε ορισμένα αποτελέσματα και ανταλλάγματα. Η αμφισβήτηση είναι δυσάρεστη και προκαλεί προβλήματα, τριγμούς στις σχέσεις εμπιστοσύνης και ανασφάλεια. Δυσαρεστεί πιο έντονα όσους είχαν μια υπερβολική εμπιστοσύνη για τη γνώση και τις νοητικές ικανότητές τους. Οι συνέπειες της αμφισβήτησης μπορούν να επηρεάσουν τις σχέσεις συνεργασίας, την επαγγελματική εκμετάλλευση και μερικές φιλοδοξίες. Όταν δεν σκεφτόμαστε, όταν πάντα συμφωνούμε, όταν πάντα λέμε "ναι" και εμπιστευόμαστε, έτσι είμαστε καλοί, πειθαρχημένοι και αν χρειαστεί εκτελεστικά όργανα εκείνων που εμπιστευόμαστε. Αν σκεφτόμαστε περισσότερο, τότε θα αμφιβάλλουμε περισσότερο, θα προστατευτούμε από βιαστικές εκτιμήσεις και πολλοί θα αμφισβητηθούν πιο εύκολα και πιο συχνά. Στη φιλοσοφία, η έρευνα γίνεται μέχρι το άλλο άκρο να αμφισβητείται η αξιοπιστία των αισθήσεων και αν υπάρχει πραγματικότητα ή μήπως κάποιος ονειρεύεται. Επομένως, η φιλοσοφία είναι και μια **πνευματική δύναμη αμφισβήτησης και διερεύνησης για την αξιοπιστία**. Είναι, λοιπόν, μειονέκτημα και άσκοπο για ένα πνεύμα να φιλοσοφεί ή γενικότερα να σκέφτεται ερευνητικά, με συγκρατημένη βεβαιότητα

και προετοιμασμένο για λάθη από ανεπάρκεια στη γνώση;

Η διαφορά ανάμεσα στο "μαθαίνω να σκέφτομαι" και στο "γνωρίζω" είναι πιο μεγάλη απ' όσο φανταζόμαστε. Πολλά που έχουμε μάθει μετά από επίμονη προσπάθεια (λ.χ. παλαιότερα βιβλία πληροφορικής) είναι αχρείαστα και χαμένος χρόνος, ενώ προετοιμασμένοι με τη σκέψη θα μπορούσαμε να αναζητήσουμε και να αξιοποιήσουμε τη γνώση, τη στιγμή που θα χρειαστεί. "Κουβαλάμε" γνώσεις, όπως ένας άνθρωπος που μετατρέπει το μισό σπίτι του σε αποθήκη με περισσότερα εργαλεία, τα οποία ίσως να μη χρειαστούν ποτέ ή τόσο σπάνια, που αυτά θ' αποδειχτούν ελαττωματικά ή εμείς αδέξιοι χρήστες και θα ήταν προτιμότερο να πληρώσουμε ένα τεχνίτη. Αν λοιπόν, από την εσωτερική/πνευματική αναζήτηση και από τη μελέτη της Φιλοσοφίας δεν βρίσκουμε μια άκρη, με τη λέξη "άκρη" για τη σκέψη πρέπει να πούμε με περισσότερη σαφήνεια τι εννοούμε, διότι αυτή η έκφραση θυμίζει φιλοσοφία! Αν εννοούμε σαν άκρη μια καθαρή απάντηση σε ένα σημαντικό ερώτημα, όπως λ.χ. για το ερώτημα "υπάρχει Θεός;" ίσως να είναι αλήθεια, ότι δεν βρίσκουμε την άκρη και δεν καταλήγουμε κάπου χωρίς αμφιβολία. Όμως, βρίσκουμε πολλές απόψεις για γνωστά ζητήματα, τα οποία μερικοί έχουν εκθέσει προσεκτικά πριν από εμάς, μετά από περισσότερο στοχασμό, υποστηριγμένες ή αμφισβητημένες με περισσότερους συλλογισμούς, με περισσότερα παραδείγματα, εξηγήσεις και αντιπαραθέσεις. Συναντάμε τις δικές μας απόψεις με άλλη διατύπωση και μπορούμε να βρούμε πολλές έξυπνες σκέψεις, τις οποίες εμείς δεν θα κάναμε ποτέ. Μπορούμε να αναπτύξουμε τις δικές μας απόψεις και να κερδίσουμε χρόνο αποφεύγοντας τη βιαστική βεβαιότητα για ορισμένες απόψεις στις οποίες έχουμε κολλήσει, αξιοποιώντας τη γνώση για όσα θα μπορούσε κάποιος να μας αντιπαρατάξει. Δεν θα επιμέναμε σε ανώριμες απόψεις ή αντιθέτως θα είχαμε να πούμε περισσότερα για να τις ενισχύσουμε, εάν γνωρίζαμε καλύτερα τις συνέπειές τους, τις ελλείψεις, τα λάθη, τα αδιέξοδά τους και την πολυπλοκότητα των ζητημάτων και των πραγμάτων. Στη μεγάλη συνεισφορά της φιλοσοφικής σκέψης, εκτός από την ευρύτερη πνευματική καλλιέργεια που επιτυγχάνουμε, να υπολογίσουμε ιδιαίτερα την αξιοποίηση της σκέψης για να ξεπεράσουμε γρήγορα τις απερίσκεφτες και ανόητες απόψεις μας και τις συνήθειες από τη δική μας προσωπική εμπειρία.

Η κοινή διαπίστωση ότι ακόμα και το πλησιέστερο πράγμα που βλέπουμε δεν είναι αρκετά γνωστό όσο αρχικά εκτιμούμε από τη χρησιμότητά του και ότι ο κόσμος δεν είναι έτσι όπως ακριβώς εμφανίζεται στα μάτια μας, αυτές είναι από τις πιο απαραίτητες γνώσεις (πνευματικά εφόδια), τόσο για την έρευνα του κόσμου, όσο και για τη ρύθμιση της ζωής μας. Σχεδόν όλοι όσοι σκέφτηκαν επίμονα για την αρχή του κόσμου εδώ συμφώνησαν. Επιπλέον, βρίσκουμε πιθανές λύσεις στα διαχρονικά ερωτήματα και ανακαλύπτουμε

απορίες που χρειάζονται να απαντηθούν πριν από τις τελικές απαντήσεις, που ανυπόμονοι ψάχνουμε. Θα έχουμε καλή τύχη και είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν γνωρίζουμε, τουλάχιστον ένα αριθμό δυνατών απαντήσεων σχετικά με ορισμένα διαχρονικά ερωτήματα, τα οποία θεωρούνται αναπάντητα και ότι μία από τις δυνατές λύσεις πιθανότερα να είναι η ορθή, παρά να αγνοούμε τελείως τις δυνατές λύσεις και τα ίδια τα ερωτήματα! Είναι λίγη αυτή η προσφορά της Φιλοσοφίας ως πνευματικό έργο, ως συζήτηση και ως θεωρητική έρευνα; **Πρέπει η άκρη να είναι η σύντομη απάντηση που θα διαβάσουμε σε μια εγκυκλοπαίδεια και η βεβαιότητά μας να προέλθει από την αξιοπιστία της προέλευσης του κειμένου;** Με την ίδια λογική, θα αξιώναμε να υπάρχει μια "άκρη" στην εξέλιξη της ζωής, δηλαδή να είμαστε όλοι θεοί και να απορούμε επειδή χρειάζονται έτσι πολλές εξελίξεις και αδυναμίες! Σημειώστε το απόσπασμα αυτό του Henri Bergson *(1859-1941)*: "*Θα μπορούσαμε ποτέ να αμφιβάλλουμε για την απόλυτη αξία των γνώσεών μας, αν η φιλοσοφία δε μας έδειχνε σε ποιες αντιφάσεις σκοντάφτει η λογική μας, σε ποια αδιέξοδα καταλήγει*";

Πολλές φορές η άκρη στη θεωρητική σκέψη μπορεί να εκτιμάται η απόδειξη και όταν η απόδειξη λείπει, αυτό δεν σημαίνει ότι λείπει και η γνώση. Και όταν λείπει η γνώση, εξακολουθούν να σχηματίζονται απόψεις, οι οποίες δεν είναι όλες το ίδιο πιθανές και έχουμε ακόμα σκέψη, που χρειάζεται να είναι δημιουργική και ευρηματική. Ακόμα, δεν είναι απίθανο η γνώση και η λύση ενός προβλήματος να βρίσκεται σε μερικές σειρές χαμένες μέσα σε ένα άγνωστο και ξεχασμένο βιβλίο, ακόμα και σε μια σχολική εργασία, που δεν έτυχε να πέσει στα χέρια ενός ενδιαφερόμενου καθηγητή. Ενδέχεται να μη τράβηξαν την προσοχή ενός προετοιμασμένου δημιουργού. Πολλές χρήσιμες απόψεις, σωστές και πολύτιμες παρατηρήσεις δεν τις βρίσκουμε στον περιορισμένο αριθμό σελίδων των βιβλίων τα οποία είναι αναγνωρισμένα για την αξιοπιστία τους. Συνήθως όμως, οι καθηγητές που γράφουν τα βιβλία και έχουν την επιμέλειά τους αποκλείουν τη δική τους εκτίμηση και δεν γνωρίζουν τι έχει γραφτεί σε όλα τα βιβλία του κόσμου. Εξαναγκάζονται σε αντιγραφή των εξακριβωμένων πληροφοριών από άλλα γνωστά βιβλία ή αναγνωρισμένης αξιοπιστίας. Πρώτα απ' όλα, για λόγους συντόμευσης του χρόνου της συγγραφής. Άλλοτε επειδή αυτοί εστιάζουν (από αντίδραση ή με την αίσθηση της ανανέωσης και της δημοσιότητας) στις εργασίες μερικών συναδέλφων ή μαθητών τους, ενώ πολλές φορές, πηγαίνοντας στο άλλο άκρο, να περιφρονούν τις νεότερες εργασίες. Είτε με την εκτίμηση ότι αυτές οι νεότερες εργασίες δεν πρωτοτυπούν, ενώ μερικές άλλες φορές με την αντίθετη διαπίστωση, ότι οι απόψεις αποκλίνουν από τις γενικά αποδεκτές και δεν είναι πειστικές. Έπειτα αποφεύγουν να προκαλέσουν την αντίδραση και την

αμφισβήτηση, που θα έβλαπτε τις συνεργασίες τους και τη δημόσια εικόνα τους. Αν αναμένουμε την παγκόσμια ομοφωνία όλων των διάσημων προσώπων και των ερευνητών και περισσότερες πληροφορίες από κάποιο περιοδικό που θα δούμε τυχαία σε μια διαφήμιση, μπορούμε να αναμένουμε διότι δεν ενδιαφερόμαστε ολόψυχα για να μάθουμε κάποια πράγματα. Όχι ότι εμείς δεν μπορούσαμε να ερευνήσουμε ένα ζήτημα και να γνωρίζουμε περισσότερα και ότι η άγνοια είναι παγκοσμίως όση είναι η δική μας!

<•> Η ΡΙΖΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΑΛΛΑ ΖΩΑ

Ξεχάστε τις δυσνόητες θεωρίες και την πολυλογία, με πληροφορίες που δεν μπορούν να ελεγχθούν ή δεν χρειάζονται καθόλου! Η ουσιαστική, άμεση και φανερή διαφορά μεταξύ ανθρώπου και ζώου είναι πολύ απλά η εξής παρακάτω:

Ο άνθρωπος διαθέτει την άμεση-εσωτερική δυνατότητα να διατηρεί και να επεξεργάζεται τα δεδομένα των αισθήσεων (στο εσωτερικό του) και να μην περιορίζεται σε αυτά. **Τα περισσότερα δεδομένα των αισθήσεων χάνονται αν δεν υπάρχουν τα αντίστοιχα πράγματα, χωρίς τους ίδιους τρόπους επίδρασης και χωρίς τους ίδιους συσχετισμούς μας με το περιβάλλον.** Ο καθορισμός και ο επηρεασμός της ζωής μόνο από το εξωτερικό της οδηγεί σε μία ζωή όπως των άλλων ζώων. Σε μια ζωή χωρίς σκέψη που καθορίζεται με τυχαίο και εξωτερικό τρόπο, από στιγμή σε στιγμή από τις μεταβολές στα αισθητά, με τη συμπεριφορά να ρυθμίζεται πιο απλά, χωρίς συνέχεια και όχι δημιουργικά.

Η διαφορά, όμως, του ανθρώπου είναι η διατήρηση και η επεξεργασία των αισθητών στο εσωτερικό του, χωρίς χρονικούς και χωρικούς περιορισμούς. Ο άνθρωπος στοχάζεται για όσα βρίσκονται στη μνήμη του χωρίς να είναι εμπρός στα μάτια του, στοχάζεται για τα εξωτερικά πράγματα, χωρίς να είναι ταυτόχρονα παρόντα στις αισθήσεις του, ξεχωρίζει τις πληροφορίες με την προσοχή του, διατηρεί, επεξεργάζεται και διαμορφώνει μία εμπειρία και τελικά αυτο-επηρεάζεται άμεσα-διανοητικά, μνημονικά και φανταστικά. Έτσι συμμετέχει και ο ίδιος στον καθορισμό και στην ποιότητα της εμπειρίας του και της ζωής του, με έναν εσω-διανοητικό τρόπο και επηρεάζει τη βιολογία του. Από έξω του δεν επηρεάζεται σαν ένα νεκρό πράγμα ή μόνο από τις αισθήσεις όπως τα άλλα ζώα. **Με τη διατηρημένη εμπειρία και με τη γνώση των εξωτερικών πραγμάτων ο άνθρωπος αυτο-επηρεάζεται, χωρίς τα πράγματα να είναι παρόντα στις αισθήσεις του και χωρίς να υπάρχουν ή να τον επηρεάζουν πραγματικά.**

Έτσι αποκτάει το πλεονέκτημα να καθορίζει αυτός ο ίδιος τη συμπεριφορά του και να κατευθύνει τις εξωτερικές πράξεις του, δηλαδή να ενεργεί δημιουργικά, πιο αποτελεσματικά, να προβλέπει, να προδιαγράφει, να συνεργάζεται, να αλλάζει την πορεία του στη ζωή, να **συνυπολογίζει ευρύτερα την πραγματικότητα**. Από αυτή τη σταθερή δυνατότητα διατήρησης των δεδομένων και της επεξεργασίας τους ο άνθρωπος ξεχωρίζει από όλα τα άλλα ζώα,

εσωτερικά και εξωτερικά. **Θα ήταν αδύνατο για οποιοδήποτε ζωντανό πλάσμα να σκεφτεί και να αποκτήσει αυτό το εσωτερικό πλεονέκτημα, εάν οι βιολογικές προδιαγραφές του δεν πρόσφεραν αυτή τη δυνατότητα διατήρησης των πληροφοριών και της παρατήρησής τους, ανεξάρτητα από τα εξωτερικά πράγματα.** Αν το ζώο θα έχει ένα ή περισσότερα σωματικά μέλη, αν κινείται σε όρθια στάση ή διαγώνια, εάν ο οργανισμός του συντηρείται με διαφορετικά όργανα, εάν έχει φτερά ή πολλά κεφάλια, αυτά είναι φαινόμενα προσαρμογής για την επιβίωση που δεν εξασφαλίζουν το εσωτερικό πλεονέκτημα του ανθρώπου.

Σχεδόν όλες οι δραστηριότητες του ανθρώπου και η διάθεσή του δημιουργούνται και επηρεάζονται διαρκώς από τις διατηρημένες πληροφορίες του και από τους στοχασμούς του επάνω σε αυτές. Και όχι μόνο αυτό, αλλά ως το σημείο να **συμπεριφέρεται και να ενεργεί περισσότερο επηρεασμένος από το έσω του (αφού σκέφτεται και διατηρεί πληροφορίες) παρά από εκείνα, τα οποία αντιλαμβάνεται πραγματικά έξω του.** Όχι μόνο δεν υπάρχει πράξη, που να μην επηρεάζεται από την προηγούμενη εμπειρία και τη μνήμη του ανθρώπου, αλλά αυτός δεν θα μπορούσε ούτε να πράξει δημιουργικά και με πιο σύνθετο τρόπο, χωρίς τη διατήρηση των πληροφοριών που έχει αποκτήσει ή έχει παρατηρήσει για τα πράγματα. Η παρατήρηση της εσωτερικής δυνατότητας που διαφοροποιεί τον άνθρωπο από την υπόλοιπη ζωική φύση είναι η θεμελιώδης για να ερμηνευτούν ενιαία πολλά ψυχολογικά φαινόμενα στον άνθρωπο, όλες οι αποκλίσεις στον ανθρώπινο ψυχισμό και η ανθρώπινη συμπεριφορά στο σύνολό της. Η σημασία αυτής της καθοριστικής παρατήρησης ακόμα δεν έχει εκτιμηθεί σωστά και την αγνοούν πολλοί από εκείνους που μιλούν για τη λογική και το πνεύμα. Όμως η ανάπτυξη αυτής της διανοητικής ερμηνείας για την ανθρώπινη συμπεριφορά επιβεβαιώνει ότι είναι θεμελιακή.

Όταν κάποιος διαπιστώνει αποσπασματικά τη διαφορά του ανθρώπινου εσωτερικού κόσμου από εκείνον των άλλων μορφών ζωής, χωρίς να γνωρίζει πώς εξηγείται να είναι ο άνθρωπος έτσι διαφορετικός, σχηματίζει μερικές ανόητες απόψεις. Όπως, την άποψη, ότι μέσα στον άνθρωπο βρίσκεται μια πνευματική ουσία, ότι αυτός δημιουργήθηκε για ένα ξεχωριστό σκοπό, ότι η δυνατότητά του να γνωρίζει είναι σταθερά η ίδια από την ώρα που γεννήθηκε και ότι μπορεί να υπάρχει ζωή και ψυχή χωρίς καμιά γνώση. Η γνώση και η σκέψη δεν βρίσκονται μόνο με τη μορφή των διαμοιρασμένων αφηρημένων εννοιών στις λέξεις της γλώσσας. Υπάρχουν πριν ακόμα εκφραστούμε με τη φωνή και με αυτά ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας. Καθορίζουμε τις πράξεις μας, εκτιμούμε τις πληροφορίες των αισθητηρίων οργάνων και αντιδρούμε, **χωρίς τα πράγματα να βρίσκονται μπροστά στα μάτια μας, χωρίς αυτά να υπάρχουν και χωρίς πραγματικά να μας επηρεάζουν**. Αντιθέτως, εμείς δη-

μιουργούμε πράγματα, αλλάζουμε τις σχέσεις τους, τα χρησιμοποιούμε έτσι όπως νομίζουμε και φανταζόμαστε και αναζητούμε έξυπνα για να τα βρούμε. Και να σκεφτούμε ακόμα, ότι η γνώση μας είναι ελλιπής και η σκέψη δεν γίνεται μόνο με τις σωστές πληροφορίες και με μαθηματική συνέπεια.

<•> **Η σχέση απροσδιοριστίας μεταξύ ατόμου και ομάδας**. Βέβαια, ο άνθρωπος δεν συνδέεται μόνο βιολογικά και φυσικά με το περιβάλλον του. Αυτός είναι κάπως προετοιμασμένος για να συγκρατήσει εμπειρίες και να διδαχτεί, ενώ για τη διαμόρφωση του πνεύματος κάθε ανθρώπου ξεχωριστά συμμετέχει το πνεύμα και η σκέψη άλλων ανθρώπων και μιας ομάδας. Αναπόφευκτα στο πνεύμα κάθε ανθρώπου ξεχωριστά έχουν εισέλθει πολλές πληροφορίες, απόψεις, σκέψεις και αντιλήψεις από το κοινωνικό περιβάλλον του, άλλες φορές σκόπιμα ενώ άλλες φορές χωρίς τέτοια πρόθεση. Αυτές που εισήλθαν με σκοπό να εγκατασταθούν (ή εμφυτευτούν) και να διαμορφώσουν το πνεύμα, συνήθως ξεχωρίζουν από τη συχνή επανάληψή τους και από τη σύνδεσή τους με κάποια ανταμοιβή ή στέρηση. Συνήθως, ξεκινούν από το οικογενειακό περιβάλλον, ενώ αργότερα από το εκπαιδευτικό και φιλικό περιβάλλον. Αυτή η αναπόφευκτη σύνδεση του ξεχωριστού ανθρώπινου πνεύματος με ένα κοινωνικό περιβάλλον το οποίο πάντοτε προηγείται του ατόμου, δεν ακυρώνει τον πρωταρχικό και μόνιμο ρόλο του ατόμου προς τον ίδιο τον εαυτό του. Και ενώ πολλές ομοιότητες στη σκέψη και στις απόψεις ενός μεγάλου αριθμού ατόμων, όπως και στη συμπεριφορά τους, ερμηνεύονται από την επίδραση μιας ομάδας στα ξεχωριστά άτομα ή από δημόσια παραδείγματα, αυτή η εξωτερική επίδραση δεν πρέπει να θεωρείται εξασφαλισμένη, ανεμπόδιστη και ακριβώς ίδια για όλους. Όταν το ίδιο το ξεχωριστό άτομο συμμετέχει στη διαμόρφωση του δικού του πνεύματος, με τη δική του σκέψη και καλλιέργεια και με τις δικές του εκτιμήσεις, τότε όχι μόνο γίνεται να εκμηδενίζεται η επίδραση της ομάδας, αλλά και η επίδραση να προκαλεί αντιδράσεις και σκέψεις αντίθετες από εκείνες, που στόχευαν ή θα επέβαλαν οι πιέσεις από την ομάδα. Σε ακραίες περιπτώσεις, το άτομο μπορεί έτσι να στραφεί ενάντια στην ομάδα και να διαφοροποιηθεί από αυτήν, αν όχι να φανερώσει την κρυφή ιδιαιτερότητά του. Είναι ακόμα δυνατό να δημιουργούνται διαμετρικά αντίθετες αντιδράσεις από σκέψεις με την ίδια εμπειρία. Λ.χ. μια ανίατη ασθένεια μπορεί να "ενεργοποιήσει" σκέψεις για φιλανθρωπία και ανιδιοτελή δράση για ομάδες ανθρώπων με το ίδιο πρόβλημα, ή αντιθέτως σκέψεις για μίσος και περιφρόνηση προς ανθρώπους με ανίατες ασθένειες (με τη φαντασίωση μιας κοινωνίας από υγιείς και δυνατούς ανθρώπους).

<•> ΑΞΙΩΜΑ: Η ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΣΤΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Από τον κατακλυσμό των πληροφοριών στις αισθήσεις, οι άνθρωποι επιλέγουν και σκέφτονται έτσι όπως εκτιμούν ότι θα επιτύχουν τους στόχους τους. Δεν βάζουν στον εαυτό τους το ζήτημα για την αξιοπιστία στη σκέψη τους, για τα όρια της γνώσης τους και ποιος κρύβεται πίσω από τις σκέψεις τους. Οποιοσδήποτε ξεκινήσει να παρατηρεί τις ίδιες τις σκέψεις του και τις σκέψεις των άλλων και να τις καταγράφει, γρήγορα θα διαπιστώσει ότι το αόρατο πνεύμα είναι πιο πολύπλοκο και με περισσότερο περιεχόμενο από αυτό που φανερώνει μόνη της η λέξη «πνεύμα». Δεν είναι εκπληκτικό, ότι στην *αρχαία ελληνική φιλοσοφία* ήδη βρίσκουμε πολλές, χρήσιμες και εντυπωσιακές παρατηρήσεις για τα ζητήματα της ανθρώπινης σκέψης. Το παράδοξο είναι ότι οι λαοί σε όλη τη γη και για πολλούς αιώνες δεν εστίασαν σε αυτά τα σημαντικά ζητήματα, τα οποία έχουν άμεση εφαρμογή στη σκέψη και για τη ζωή. Οι παρατηρήσεις γύρω από τα ζητήματα της σκέψης μπορούν να γίνουν και να διερευνηθούν από όλους, διευρύνουν την αντίληψη για τον κόσμο και αυτά τα ζητήματα είναι πολύτιμα για την ανθρώπινη δράση.

Η ανακάλυψη αυτών των ζητημάτων ξύπνησε τη σκέψη των ανθρώπων στη χριστιανική *Ευρώπη* μετά από πολλούς αιώνες θρησκευτικής καταπίεσης και προκάλεσαν τους πρώτους τριγμούς και υποχώρηση στις επιβεβλημένες θρησκευτικές φαντασιώσεις. Επί πολλούς αιώνες, οι τέχνες απεικόνιζαν θρησκευτικές μορφές και γεγονότα και εμπνεύσεις, που ξεκινούσαν από την ιστορία της θρησκείας. Η καθημερινή ζωή ήταν αξεχώριστη από χριστιανικές συνήθειες και αντιδράσεις, ενώ οι άρχοντες απαγόρευαν τα έργα και τις δράσεις που αμφισβητούσαν τη θρησκευτική διδασκαλία και την πίστη. Αυτή η μακραίωνη πνευματική καθυστέρηση και η θρησκευτική καταπίεση προήλθε από θρησκευτικές απόψεις, στηρίχτηκε σε θεολογικά και φιλοσοφικά έργα, περιόριζε το σκοπό της συνεργασίας μεταξύ των ανθρώπων και ήταν αξεχώριστη από την πολιτική. Αργότερα, ένας σχετικά μικρός αριθμός από τα γραπτά έργα των *αρχαίων Ελλήνων* και οι μεταφράσεις τους (στα Αραβικά και στα Λατινικά) προκάλεσαν τις νεότερες ερευνητικές σκέψεις, που δύσκολα μπορούσαν να αγνοηθούν. Οι μελετητές εκείνων των χρόνων (του διαφωτισμού), στα αρχαία κείμενα δεν βρήκαν κάποιες ανατρεπτικές ανακαλύψεις για τη φύση και αποδείξεις, όπως θα ήθελαν σήμερα πολλοί ερευνητές για να εισέλθει η αμφιβολία στις απόψεις τους. Ούτε μόνο εκτίμησαν την ομορφιά στην τέχνη του λόγου. Εισήλθε δημοσίως τότε η αμφιβολία στις θρησκευτικές απόψεις, διότι οι λόγιοι βρήκαν κυρίως, ασυνήθιστες σκέψεις και παρα-

τηρήσεις οι οποίες αναδείκνυαν το δημιουργικό ρόλο της σκέψης για την έρευνα και για την καθημερινή ζωή και διαφώτιζαν το νόημα της γνώσης. Αντιλήφθηκαν το αυτονόητο για πολλούς από εμάς, ότι για να είναι πειστική μια άποψη δεν είναι αρκετό να προσφεύγουμε στα ιερά βιβλία, να αξιώνουμε ή να καλλιεργούμε το σεβασμό και να επιβάλλουμε την τιμωρία σε όσους διαφωνούν. Εξαναγκάστηκαν και χρειάστηκε να υποστηρίξουν κάθε άποψη με σκέψεις, με γνώσεις και με παρατηρήσεις έξω στον κόσμο. Οι θεολόγοι τότε άνοιξαν μόνοι το λάκκο της (παραδοσιακής) θρησκευτικής πίστης, νομίζοντας ότι μπορούν να θεμελιώσουν το θρησκευτικό δόγμα τους με τη Φιλοσοφία και με τη δύναμη της σκέψης. Οι θεολόγοι και οι φιλόσοφοι αντιλήφθηκαν την ανεπανάληπτη δύναμη της λογικής του *Αριστοτέλη* και την αφοπλιστική δύναμη της σκέψης, όταν η σκέψη πατάει στην εμπειρία και όταν υπακούει σε ορισμένους κανόνες, ενώ βρήκαν έτοιμες από τον *Πλάτωνα* πολλές εναλλακτικές απόψεις. Έτσι τότε μπόρεσαν να παραδεχτούν και να σταθούν σε πολλά θεωρητικά προβλήματα και να αναζητήσουν απαντήσεις στις λογικές απορίες, για τα οποία η (χριστιανική) θρησκεία τους είχε αδιαφορήσει προκλητικά και (για πολλούς αιώνες) δεν απαντούσε, αλλά και δεν επέτρεπε την αμφισβήτηση. Ιστορικά, όσοι μπόρεσαν από μια πλεονεκτική θέση να δημοσιοποιήσουν τις απορίες τους, αυτές οι απορίες συνήθως εστίαζαν στην αποσαφήνιση και στην ερμηνεία μερικών αποσπασμάτων στα ιερά κείμενα και όχι στην αμφισβήτηση των γεγονότων ή των σκέψεων για το Θεό και τον κόσμο. Η προσπάθεια να συμβιβαστούν η συναισθηματική πίστη και οι χριστιανικές απόψεις από τη μια, με τη λογική και με την εμπειρία από την άλλη, ήταν καταδικασμένη να αποτύχει. Ακόμα και αν είχαν υιοθετηθεί οι κοσμολογικές απόψεις του *Πλάτωνα* ή κάποιου εξωγήινου φιλόσοφου, η κατάληξη θα ήταν ξανά η υποχώρηση της θρησκείας, η ανάπτυξη των επιστημών και ο διαχωρισμός της ερευνητικής σκέψης από τη θρησκευτική πίστη. Η αδυναμία σε μια άποψη δεν προέρχεται από το ότι αυτή σχηματίστηκε γρήγορα, χωρίς αρκετή σκέψη και γνώση και από τη βιαστική βεβαιότητα, την οποία ονομάζουμε «πίστη». Ούτε τα σχήματα του λόγου και η έλλειψη συλλογισμών αποδυναμώνουν μια άποψη, όταν αυτή πλησιάζει στην αλήθεια. **Μια βιαστική άποψη χωρίς σκέψη, σχηματισμένη από μερικές ενδείξεις, μπορεί αργότερα ν' αποδειχτεί σωστή ή κοντά στην αλήθεια**. Όταν όμως μια άποψη αγνοεί τις παρατηρήσεις στα πράγματα και όχι μόνο δεν επιβεβαιώνεται, αλλά αντιθέτως συγκρούεται με όσα γνωρίζουμε για τον κόσμο, τότε είναι καταδικασμένη να απορριφθεί.

Ωστόσο, τα σημαντικά ζητήματα για την ανθρώπινη σκέψη, για την αξιοπιστία της γνώσης και για το ρόλο αυτών στην καθημερινή ζωή υποβαθμίστηκαν για την κοινωνική συμβίωση και παρερμηνεύτηκαν. Υπερίσχυσε η

εκτίμηση για την προτεραιότητα στη γνώση του εξωτερικού κόσμου, δηλαδή του κόσμου όπως γίνεται αντιληπτός άμεσα από τις αισθήσεις (με τις πληροφορίες των βιολογικών οργάνων). Διότι αυτή η (περιορισμένη) γνώση προσφέρεται για δράση με τις πιο μεγάλες προσδοκίες. Η παρατήρηση στην ανθρώπινη σκέψη επίσης ξεχωρίστηκε σαν μια περιορισμένη περιοχή για έρευνα και από τότε λίγοι διανοούμενοι εστιάζουν σε αυτά τα (γνωσιολογικά) ζητήματα, συνήθως αποφεύγοντας να τα συνδέσουν με την υπόλοιπη ανθρώπινη συμπεριφορά. Η Λογική ως επιστήμη, όπως τη θεμελίωσε ο *Αριστοτέλης (384~322 π.Χ.)* και αναπτυγμένη με περισσότερες λεπτομέρειες, αποτελεί τις πιο αποσπασμένες και αφηρημένες παρατηρήσεις και σκέψεις άμεσα για τη σκέψη. Εμείς εδώ δεν εστιάζουμε σε μια θεωρία αποκλειστικά για τη γνώση, ούτε θα κάνουμε αναδρομή για τις παλαιότερες απόψεις. Παρατηρούμε τη σκέψη σαν ευρύτερο φαινόμενο που συνοψίζει τη δραστηριότητα του πνεύματος (ή της διάνοιας) ή ένα πλήθος από διανοητικές πράξεις. Παρατηρούμε και διευκρινίζουμε ποια είναι η διαφορά στη δική μας άποψη για τη σκέψη και το πνεύμα, όπως θα τα εννοούμε (από εδώ και πέρα) για την ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς και για το νόημα της ανθρώπινης ζωής: Δεν θα παρατηρήσουμε τη σκέψη αποσπασμένη από τις πληροφορίες των αισθήσεων και απομονωμένη από τις ψυχολογικές αντιδράσεις και από την εξωτερική συμπεριφορά. Διότι το πνεύμα (ή διάνοια) δεν είναι έτσι απομονωμένο στη φύση και **δεν θα το θεωρήσουμε μόνο σαν ένα όργανο ή σαν ένα φορέα για τη γνώση, αλλά ως το επίκεντρο της ζωής**, αφού με αυτό επηρεάζονται και δημιουργούνται τα συναισθήματα και η συμπεριφορά μας, ακόμα και χωρίς κάποια δική μας εξωτερική δράση. Χωρίς το πνεύμα δεν θα σκεφτόμασταν, δεν θα διατηρούσαμε τις εμπειρίες, δεν θα ρυθμίζαμε τη συμπεριφορά, ούτε θα είχαμε επίγνωση του εαυτού μας. Γι' αυτό μιλάμε εξ' ορισμού για **Ηθική ενοποιημένη με τη Λογική**. Από αυτή την ενοποιητική άποψη του πνεύματος με τη συμπεριφορά και τις αισθήσεις, φανερώνεται ένας απέραντος κόσμος χωρίς γεωμετρία, ένας εσωτερικός κόσμος στενά συνδεδεμένος και ταυτόσημος με τις πληροφορίες και τις σκέψεις και εξηγήσιμος από τα φυσικά φαινόμενα. Εκτός από τους κανόνες ελέγχου των συλλογισμών, που συνήθως συνοψίζουμε ή προσδιορίζουμε με τη λέξη «λογική», αναδεικνύεται ο πολύπλευρος ρόλος της γλώσσας και ορίζονται πολλά ζητήματα σχετικά με τη γνώση και το πνεύμα, όπως τα εξής ακόλουθα:

<·> Η σχέση της μνήμης με την ποσότητα των πληροφοριών.

<·> Η επανάληψη στη σκέψη, η συχνότητά της, η σχέση με τη μνήμη, με τη συνήθεια και με την εκτίμηση της βεβαιότητας.

<·> Πώς οι λέξεις και η γλώσσα συνδέονται με τις σκέψεις και πώς μεσολαβούν για τη μεταβίβαση της εμπειρίας και της σκέψης στους άλλους.

<·> Πώς οι σκέψεις και οι παρατηρήσεις επί της εμπειρίας προσθέτουν ή αφαιρούν πληροφορίες και επεκτείνουν την εμπειρία.

<·> Η σχέση μεταξύ εννοιών και πραγμάτων.

<·> Η σχέση των πληροφοριών από τις αισθήσεις με την πραγματικότητα.

<·> Πώς η μεροληψία είναι παγκόσμιος νόμος και τι σημαίνει.

<·> Ο προφορικός λόγος, η γραπτή διατύπωση και τα σύμβολα.

<·> Το ζήτημα για την προτεραιότητα στην έρευνα και στην επιλογή των πληροφοριών (εκτός από την αρχειοθέτηση και την ομαδοποίησή τους)

<·> Η παρατήρηση και η γνώση για πράγματα που διαρκούν ή αντιθέτως φεύγουν γρήγορα.

<·> Οι ελλείψεις (ή κενά) στη γνώση και η αφαιρετική σκέψη.

<·> Η τύχη και η φαντασία μέσα στη σκέψη.

<·> Η στενή και μόνιμη σχέση της γλώσσας με κάθε έρευνα.

<·> Η ύπαρξη αντίθετων κατευθύνσεων στη σκέψη για την απάντηση των ερωτημάτων, όπως και αντίθετες απόψεις.

<·> Πώς τα λάθη, οι ασάφειες και τα ερωτήματα χρησιμεύουν στη σκέψη και για την εκτίμηση και την αναζήτηση της αλήθειας.

<·> Πώς αντιθέτως, η αλήθεια και η εύστοχη διατύπωση μπορούν να δυσκολέψουν την κατανόηση και να προκαλέσουν διαστρέβλωση (Π.χ. στο μικρό παιδί δεν μιλάμε με την ακρίβεια του Πανεπιστημιακού καθηγητή).

<·> Η εύκολη γενίκευση και η σχέση της με τα πράγματα.

<·> Η αφαίρεση και η απόκρυψη σχέσεων με την εμβάθυνση.

<·> Η μαθηματική ακρίβεια στη γνώση, η γνώση με πιθανότητες και με μέσο όρο, η δειγματοληψία.

<·> Η επίγνωση της άγνοιας, των ελλείψεων στις γνώσεις και η αυτοσυγκράτηση για την εκτίμηση της αξιοπιστίας.

<·> Η βιαστική βεβαιότητα, η παρατεταμένη ή εύκολη αμφισβήτηση και η καθυστερημένη γνώση με αποδείξεις.

<·> Η εκτίμηση της αλήθειας με παρατηρήσεις και γνώση ή με τυφλή αντιγραφή.

<·> Η χρησιμότητα της γλώσσας και της σκέψης δεν περιορίζεται μέσα στη σκέψη και αυτά χρησιμεύουν στην επικοινωνία και στη δράση.

<·> Η θέληση σαν ρυθμιστής της σκέψης και σαν επιλογέας για να γνωρίσουμε, ν' ακούσουμε και να επιμείνουμε σε μια άποψη.

<·> Πώς τα συναισθήματα συνδέονται στενά και διαρκώς με τη σκέψη και (αξεχώριστα) με τις πληροφορίες.

<·> Πώς το σύνολο των γνώσεων και της εμπειρίας συμμετέχει στη σκέψη, όπως και στη συμπεριφορά.

<·> Πώς το πνεύμα δέχεται εξωτερικές επιδράσεις και οι σκέψεις αλλάζουν τυχαία και με νέες παρατηρήσεις.

<·> Η σύλληψη της αλήθειας και ο σχηματισμός μιας άποψης από διαφορετικές σκέψεις και με διαφορετικές αφορμές.

<·> Οι πιθανές απαντήσεις και λύσεις, που μπορεί να είναι λιγότερες ή περισσότερες και τα ερωτήματα που δεν διατυπώνονται κατανοητά.

<·> Η σειρά στις εκφράσεις με τις οποίες περιγράφουμε μια εμπειρία ή μέχρι να ολοκληρώσουμε μια άποψη και πώς η διακοπή επιτρέπει τη φαντασία για τη συνέχεια.

<·> Η δειγματοληπτική άποψη, με αποσπασματική ανάγνωση ή ακρόαση.

<·> Τα "στολίδια" στη σκέψη και στη γνώση, το ύφος, τα σχήματα του λόγου, η σχέση τους με τη λογοτεχνία και με την πραγματικότητα.

<·> Η διερεύνηση των πληροφοριών και για την αξιοπιστία τους.

<·> Οι ενδείξεις, πώς μπορούν να εξαπατούν ή να διευκολύνουν την έρευνα και τη γνώση.

<·> Η προετοιμασία του πνεύματος, η καλλιέργεια με τη σκέψη και το διάβασμα και η εξειδίκευση.

Η απογραφή των ζητημάτων με τις προηγούμενες προτάσεις, προσφέρουν μια συνοπτική άποψη για το πνεύμα σαν εσωτερικό κόσμο χωρίς γεωμετρία. Ευρύτερα από την άποψη, την οποία οι άνθρωποι συνήθως σχηματίζουν στη σκέψη τους, όταν ακούν τις λέξεις «πνεύμα», «λογική» και «διάνοια» και χωρίς τη διαίρεση στα εσωτερικά (ψυχολογικά) φαινόμενα, αυταρχικά επιβεβλημένη και με την αξίωση της σαφήνειας, για λόγους θεωρητικούς. Παρατηρούμε, ότι το μήκος λείπει από το πνεύμα και οι σκέψεις δεν ακολουθούν με μια μοναδική και μη αναστρέψιμη χρονική προτεραιότητα, ενώ αυτή μπορεί να διακόπτεται. Αντίθετα από τον αισθητό κόσμο, το ίδιο το πνεύμα είναι έτσι όπως είναι με την ασάφεια των ορίων, με την απροσδιοριστία του και με στιγμιαία συμβάντα. Θα σχηματίσουμε μια συνολική άποψη για το ανθρώπινο πνεύμα από το πλήθος των δράσεων και των αποτελεσμάτων που θα παρατηρήσουμε να συνδέονται μεταξύ τους και από την αντιπαράθεσή του με τον (υλικό) κόσμο, τον οποίο εκτιμούμε έξω από το πνεύμα. Στις σελίδες που ακολουθούν δεν θα επεκτείνουμε τις σκέψεις και τις παρατηρήσεις για όλα τα προηγούμενα ζητήματα ούτε εξαντλητικά. Θα εστιάσουμε περισσότερο στη στενή σχέση της σκέψης και της γνώσης συνολικά με τη ζωή. Για να χαρτογραφήσουμε τα όρια της Ηθικής, σημαδεύοντας και τονίζοντας τις θεμελιώδεις παρατηρήσεις και συνοψίζοντας τις κεντρικές απόψεις, έτσι όπως ταιριάζει σε μια διακήρυξη αρχών και με το πρόσταγμα για την ανάπτυξη όλων των σχετικών ζητημάτων.

<●> Γνώση χωρίς Ηθική είναι άσκοπη και παραπλανητική, Ηθική χωρίς Σκέψη και Γνώση είναι αβάσιμη και ανεπαρκής.[2]

Όταν λέμε «ο άνθρωπος είναι ζώο λογικό», αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κάνει λάθη, ότι δεν αγνοεί, ότι σκέφτεται αναπόφευκτα με λογική συνέπεια και ότι ο άνθρωπος δεν πράττει επηρεασμένος από την πλάνη και την άγνοια.[3] Αν, λοιπόν, ο ρόλος της γνώσης, της πληροφορίας, της σκέψης, της μνήμης και της γλώσσας είναι τόσο καθοριστικός που προκαλεί ένα χάσμα ανάμεσα στη ζωή του ζώου και του ανθρώπου, τότε καταλαβαίνουμε, ότι η πραγματικότητα δεν είναι μόνο αυτή που εμφανίζεται στα μάτια μας. Μία άλλη αόρατη πραγματικότητα, που την αποκαλούμε εσωτερική, ψυχολογική και πνευματική, επηρεάζει, διαμορφώνει και διαστρεβλώνει την πραγματικότητα, έτσι όπως μπορεί και επηρεάζει βιολογικά τις κινήσεις των ματιών μας και αλλάζουν οι οπτικές πληροφορίες. Η άγνοια για την άμεση σχέση της διάνοιας με την ποιότητα όλης της ζωής και η αποστροφή για την πνευματική δραστηριότητα[4] αξίζει την προσοχή και την αντίδρασή μας. Διότι όχι μόνο χάνουμε τη ζωή μας με άσκοπες πράξεις και αδιέξοδες απόψεις και παρασυρμένοι από τα πράγματα, αλλά και πληρώνουμε απελπιστικά τις συνέπειες του σκοταδισμού και της πλάνης μέσα στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον μας και απ' ευθείας με τον πόνο, που εμείς οι ίδιοι προκαλούμε στον εαυτό μας με τις σκέψεις και με τις εκτιμήσεις μας. Αν λοιπόν, αξιώνουμε να ζούμε στην πραγματικότητα, να ρυθμίζουμε τη ζωή μας με γνώση των πραγμάτων και να μην είμαστε θύματα κακής πληροφόρησης και λανθασμένων απόψεων, επιβάλλεται να φροντίζουμε καθημερινά το πνεύμα μας και να δείξουμε τουλάχιστον το ίδιο μεγάλο ενδιαφέρον, όπως εκδηλώνουμε για την απόκτηση ή τη μεταχείριση ενός υλικού πράγματος. Η δυνατότητα να σκεφτόμαστε αποτελεσματικά δεν είναι σταθερά καθορισμένη μια για πάντα από τη στιγμή που γεννηθήκαμε με ανθρώπινη μορφή ή εξασφαλισμένη από τις σπουδές μας ή την ηλικία μας. Η σχέση, λοιπόν, του πνεύματος, της σκέψης και της γνώσης με την ανθρώπινη συμπεριφορά και με την ψυχή είναι <u>άμεση, διαρκής και πιο στενή</u>, δυστυχώς για πολλούς που δεν βρίσκουν κανένα ενδιαφέρον για την πνευματική τους καλλιέργεια.

☼ Για τη σκέψη χωρίς πράξη, έχουμε ακούσει ότι είναι άχρηστη. Για την πράξη χωρίς σκέψη, χωρίς καλή γνώση και με φαντασιώσεις κοιτάξτε τη ζωή και ρωτήστε το Θεό!

Τα καθημερινά λάθη της σκέψης που εκφράζουμε και αναπαράγουμε είναι τόσα πολλά και αναπόφευκτα, που έχουμε συνηθίσει να τα προσπερνάμε για να μη χάνουμε το χρόνο μας και για να μην προκύψει κάποια διένεξη. Το ότι η ημιμάθεια είναι αναγκαίο κακό, που χαρακτηρίζει φυσιολογικά όλους τους ανθρώπους μέχρι και τους πιο σοφούς, δεν το καθιστά ένα ακίνδυνο φαινόμενο. Η βιαστική εκτίμηση και βεβαιότητα, το λάθος μέσα στη σκέψη και η πλάνη μπορεί σε μία στιγμή να προκαλέσουν θάνατο, έγκλημα αλλά και αντιθέτως πολύ γέλιο. Δεν προκαλούνται μόνο εξωτερικές συνέπειες. Μόνοι μας μπορούμε να γελάσουμε, όπως και να αποκτήσουμε διάθεση για αυτοκτονία. Παράδειγμα, η συνηθισμένη άποψη ότι ο θάνατος είναι το οριστικό τέλος της ζωής και μια άλλη, ότι με το χρήμα λύνονται όλα τα προβλήματα. Είναι μερικές κοινές απόψεις, οι οποίες έτσι απλά μπορούν και επηρεάζουν άμεσα τον τρόπο ζωής και τις επιθυμίες μας. Η αλλαγή της άποψής μας ή η διόρθωσή της σημαίνει ακόμα την αναγνώριση πολλών λαθών και της ανεπάρκειάς της, επιφέρει διακοπή ορισμένων δραστηριοτήτων, κάποια αλλαγή στη συμπεριφορά, επαναπροσδιορισμό των στόχων και των αξιών. Αντιθέτως, η διατήρηση της άποψής μας επιτρέπει να συνεχίσουμε έτσι όπως αρχίσαμε και προετοιμάσαμε, και πολλές φορές με κόπο και χρόνο, δηλαδή έτσι όπως εκτιμούμε ότι εξυπηρετούνται οι προσδοκίες μας. Μερικά απ' αυτά τα λάθη και τις πλάνες επαναλαμβάνονται πιο συχνά ή αποτελούν μόνιμες σκέψεις και απόψεις μας. Πολλά από τα λάθη μας δεν τα αναγνωρίζουμε διότι αυτά γίνονται με λογικές σκέψεις, αλλά χωρίς την επίγνωση ότι δεν τα σκεφτήκαμε όλα. Η ανθρώπινη λογική όχι μόνο δεν εξασφαλίζει το αλάθητο, αλλά αντιθέτως κατασκευάζει έξυπνα μισές αλήθειες και σκέψεις που προκαλούν σύγχυση. Την ψυχή χωρίς τη σκέψη, κοιτάξτε ποια είναι στα ζώα. Τη "σκέψη" χωρίς ψυχή, κοιτάξτε πώς είναι στα κομπιούτερ. Εάν τα κομπιούτερ αποκτούσαν ψυχή, θα ήταν το ίδιο τρελά με τον άνθρωπο, όσο και αν εκτελούν λογικές πράξεις.

Η διάνοια ή νόηση σχετίζεται άμεσα με όλες τις γνωστικές διεργασίες από την αρχή τους με την πρώτη αίσθηση, όσο πολλές και να είναι οι λέξεις, στις οποίες την αναλύουμε (όπως πνεύμα, νους, σκέψη, αντίληψη, συνείδηση, επίγνωση, θέληση κ.λπ.). Ειδικά με την ανθρώπινη γλώσσα και τη δυνατότητα απομνημόνευσης, η διάνοια διαμορφώνει διαρκώς την εμπειρία και έναν ευρύτερο εσωτερικό κόσμο. Είναι θλιβερό, πραγματικό και συνηθισμένο, ότι ακόμα οι περισσότεροι άνθρωποι δεν αναγνωρίζουν πως μπορούμε να ωφεληθούμε, όταν διαθέτουμε χρόνο, για να διαβάζουμε, να στοχαζόμαστε, να γράφουμε, όταν επιδιώκουμε τη γνώση και τη βεβαιότητα και όταν μας ελκύουν οι φιλολογικές δημιουργίες. Παραδόξως, ανάμεσά τους θα βρούμε, σπουδασμένους και πολυμαθείς ανθρώπους και με υψηλό δείκτη νοημοσύνης, οι οποίοι θεωρούν τη διανοητική δραστηριότητα ως έλλειψη πράξης, αλλά έτσι

υπονοούμενα άχρηστη και ανεπαρκής χωρίς την εξωτερική δράση. Ενώ αντιθέτως, η εξωτερική πράξη θα ήταν άσκοπη, ακαθόριστη και περιορισμένων δυνατοτήτων, όπως η μετακίνηση μιας πέτρας, χωρίς τη σκέψη που κάνουμε στο εσωτερικό μας, με επίγνωση ή χωρίς επίγνωση. Αν η φυσική δύναμη προσφέρει προοπτική για τη ζωή και τη χρειαζόμαστε στο δικό μας σώμα, ωστόσο αυτή θα ήταν αναξιοποίητη και σπάνια δημιουργική, χωρίς το λογικό πνεύμα που τη ρυθμίζει και την κατευθύνει. Αν η σκέψη και η γνώση μόνα τους δεν είναι τίποτα για τη ζωή, αν αυτά είναι αδυναμίες σε αντίθεση με τη σωματική κίνηση, τότε γιατί δεν είναι εύκολο να πούμε οτιδήποτε σε έναν άνθρωπο χωρίς να τον πληγώσουμε ή χωρίς να προκαλέσουμε την αντίδρασή του; Γιατί τόση φλυαρία καθημερινά και τόση προετοιμασία ή εκπαίδευση στο πνεύμα για να επιτύχουμε στους εξωτερικούς στόχους μας; Ζωή και σκέψη χωρίς δράση μπορούν να προσφέρουν νόημα στον υλικό κόσμο, ενώ δράση χωρίς ζωή και σκέψη τι θα ήταν; Αν ακόμα χρειάζεται να υποστηρίξουμε με ένα ογκώδες βιβλίο τον πρωταγωνιστικό ρόλο του πνεύματος για το σύνολο της ζωής, τότε αυτή η προσπάθεια ενός προσώπου δυσφημεί ολόκληρη τη Γη και μάλλον, προδίδει την πραγματική αιτία για την αδυναμία του ανθρώπου να ζήσει ειρηνικά, πιο όμορφα και σε δίκαιη κοινωνία.

Όποιος τολμάει να θεωρεί άσκοπη ή άχρηστη τη σκέψη για την αναζήτηση της άγνοιας, των λαθών, της αλήθειας, της βεβαιότητας, της αμφιβολίας και γενικά τη φιλική σχέση με το λόγο, αυτός διαψεύδεται στην πράξη, από τις ίδιες τις πράξεις του και από τις συνέπειές τους. Σχεδόν όλες οι δραστηριότητες του ανθρώπου σε κάθε στιγμή, ακόμα και οι διαθέσεις του, δημιουργούνται και επηρεάζονται περισσότερο από τις διατηρημένες απόψεις του και τις παρατηρήσεις, που κάνει στις πληροφορίες της μνήμης του, παρά από εκείνα που αντιλαμβάνεται πραγματικά με τα αισθητήρια όργανά του. Οι διαπιστώσεις και οι παρατηρήσεις που κάνουμε στις πληροφορίες των αισθήσεων, οι απόψεις που διαμορφώνουμε για τη ζωή, τον κόσμο, την κοινωνία και τον εαυτό μας, οι πληροφορίες που τραβούν το ενδιαφέρον μας, η εκτίμηση των δυνατοτήτων μας και η επίγνωση της άγνοιάς μας, οι λανθασμένες απόψεις και οι αμφιβολίες μας, το πού στρέφεται η προσοχή μας, όλα αυτά τα αόρατα που γίνονται μέσα στο κεφάλι μας δεν επηρεάζουν μόνο τη διάνοια. Επηρεάζουν άμεσα την ψυχολογία και τη συμπεριφορά μας και προετοιμάζουν τη δράση και την εμπειρία μας, με συνέπειες έξω στον κόσμο οι οποίες επιστρέφουν πίσω σε μας. Ποιο είναι λοιπόν, το νόημα της γνώσης και της λογικής, όταν αυτή είναι ένα μέσο για παραπλανητικές δραστηριότητες, για την ευχάριστη αυταπάτη και για να επιβεβαιωθούμε από τους άλλους και όταν η σκέψη γίνεται περισσότερο με ψέματα και φαντασιώσεις; Πώς μπορούμε τότε να είμαστε δίκαιοι, καλοί και ευτυχισμένοι;[5]

<•> Η αρχή του τέλους στην παγκόσμια ανοησία και φλυαρία: **Ο ρόλος της γνώσης και της σκέψης για την παραπλάνηση, την εξαπάτηση, για τη δημιουργία πολλών ανόητων προτύπων, βραχύβιων αξιών και άσκοπων δράσεων.** Αυτός ο ρόλος αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητήματα που τονίζεται και περιγράφεται στο βιβλίο και "φυλακίζεται" για πάντα στην περιοχή μιας εκσυγχρονισμένης ηθικής. Είναι ένα παγκόσμιο δόγμα, ότι η γνώση και η λογική είναι ενάντια στην άγνοια και στον παραλογισμό, ένα δόγμα το οποίο ρυθμίζει τη δράση του ανθρώπου, οργανώνει την κοινωνία και διδάσκεται από την εποχή του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού. Έτσι όπως γίνεται να ερευνάς δύσκολα "πόσοι άγγελοι χωράνε στη μύτη μιας βελόνας" με εντυπωσιακή λογική και με σύγχρονα όργανα, έτσι εύκολα γίνεται με ασυνήθιστες σκέψεις και με λίγες αποφάσεις ένας "τρελός" να προσπεράσει αντι-κανονικά τις λογικές σκέψεις και τις επιστημονικές μεθόδους. Έτσι όπως γίνεται να καταστρέφεις έξυπνα την κοινωνία, να υπερψηφίζονται νόμοι που εμποδίζουν την πρόοδο και την ειρήνη, έτσι εύκολα γίνεται ένας "τρελός" ν' αγνοήσει τους νόμους και να επιτύχει την ευημερία σε μια ταραγμένη κοινωνία. Ενώ κανένας με γνώση και με την κοινή εμπειρία δεν θα τολμούσε έτσι και όλοι θα εξέφραζαν αντίθετες προβλέψεις! Οι νέες τεχνολογίες ήδη έχουν ξεπεράσει τη φαντασία κάθε ανθρώπου. Όμως και η έρευνα με παρατήρηση μέσα στη σκέψη κρύβει εξίσου μεγάλες εκπλήξεις!

Η ικανότητα στη σκέψη και στην έκφραση δεν συμπίπτει με κατανόηση και αξιοπιστία. Η πολυμάθεια, η εμπειρία, η ειδίκευση, η ευχέρεια λόγου, προκαλούν το θαυμασμό, έχουν δύναμη επιβολής της άποψης, τροφοδοτούν τη δημιουργική σκέψη και τη συζήτηση. Δεν αποτελούν όμως αποδεικτικά στοιχεία για την αλήθεια, δεν εξασφαλίζουν την καλύτερη προσέγγιση στη γνώση και την αξιοπιστία. Ούτε η ίδια **η γνώση δεν εξασφαλίζει το αλάθητο, ενώ αντιθέτως, η γνώση μπορεί να μας κάνει να λέμε περισσότερα απ' όσα πραγματικά γνωρίζουμε, ακόμα και να ξεχνούμε**! Η γνώση γίνεται δύναμη, γίνεται και αδυναμία με τη σκέψη μας. Η δύναμη δεν είναι μονοσήμαντα αποτελεσματική ούτε με την εμπιστοσύνη μιας αρκετής γνώσης. Μέχρι τώρα μιλούσαμε για τη γνώση και την Επιστήμη με την εκτίμηση μιας αποτελεσματικής δύναμης και με βέβαιο το αποτέλεσμα από την εφαρμογή της. Από τώρα, μέσα στη σκέψη μας θα βρίσκεται η κακή προοπτική της γνώσης και της Επιστήμης δυσανάλογα προς την καλή και όχι σαν μερικές κακές στιγμές ή περιπτώσεις. Θα εκτιμούμε τη γνώση ως αδυναμία και ψευδαίσθηση και σαν κάτι που θα ήταν προτιμότερο να μην κατέχουμε και θα λέμε: Προσοχή! Αυτός γνωρίζει, είναι βέβαιος, ζητάει εμπιστοσύνη, αλλά θα αποδειχτεί ανεύθυνος, θα φέρει το σκοτάδι της άγνοιας, τη μαζική παράνοια και θα εξαπατήσει, με ή χωρίς επίγνωση!

<•> Η ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΚΑΙ Η ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΣΚΕΨΗ. 1η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ[6]: "*Η γνώση και η αλήθεια κατακτώνται με τη δύναμη της γνώσης και με τη λογική συνέπεια της σκέψης*". Ανοησία και προκατάληψη, από τις πιο μεγάλες, αφού αυτή έχει γίνει άρθρο πίστεως στην επιστημονική έρευνα. **Η γνώση και η αλήθεια δεν κατακτώνται μόνο με τη δύναμη της γνώσης και με τη λογική συνέπεια της σκέψης**. Το μεγαλείο της ανθρώπινης σκέψης και τις απίστευτες προοπτικές της θα αντιληφθεί κάποιος όταν αρχίσει να σκέφτεται όχι σαν προγραμματισμένο ρομπότ και όπως ο ηλεκτρονικός υπολογιστής με τα βέβαια και ασφαλή δεδομένα. Η ανθρώπινη σκέψη μπορεί να επιτυγχάνει και να μην "κολλάει" χωρίς να χρησιμοποιεί τις σωστές πληροφορίες και τα σωστά δεδομένα. Μπορεί να κάνει άλματα, να αναποδογυρίζει την λανθασμένη σκέψη για να γίνει σωστή, να παρατηρεί αιφνίδια τη σχέση στα άσχετα δεδομένα, να φτιάχνει σενάρια και υποθέσεις, να βγάζει λογικές συνέπειες από τις παράλογες απόψεις, να αρχειοθετεί με ετικέτα ένα ερωτηματικό, να ανασύρει από τη μνήμη τα αβέβαια δεδομένα, να κάνει πρόχειρους υπολογισμούς που με πολλές πιθανότητες είναι σωστοί, να σχηματίζει απόψεις με ελλιπή δεδομένα, να παρατηρεί το πλησίασμά της σε γνώσεις που ακόμα δεν κατέκτησε και να βρίσκει πρώτα το τέλος και μετά την πορεία που οδηγεί στο τέλος. Χωρίς το software να καταρρεύσει και χωρίς να μείνει η σκέψη αδρανής λόγω άγνοιας ή έλλειψης προγραμματισμού και κακής προετοιμασίας. Πάντα κάτι θα βρει η σκέψη για να ξεγλυστρίσει και να επιστρέψει στην έδρα της καθημερινής εμπειρίας, χωρίς να χαθεί. Βρίσκει το δρόμο της και καταφέρνει να συνεχίσει την επόμενη φορά προγραμματισμένα ή με μία τυχαία αφορμή.

Δεν είναι τυχαίο, ότι σε πολλές περιπτώσεις μπορούμε να βρούμε το ίδιο αποτέλεσμα με πιο γρήγορο και εύκολο τρόπο. Ασχέτως αν μετά από πιο προσεκτική έρευνα βρίσκουμε περισσότερες λεπτομέρειες και οδηγούμαστε σε άλλες σχετικές ανακαλύψεις. Χωρίς να είμαστε ειδικοί μπορούμε να γνωρίζουμε σωστά ένα μέρος του ειδικού χώρου και ουκ ολίγες φορές, αντί να φωνάξουμε τον έμπειρο και τον ειδικό, κάναμε μόνοι κάποιες εργασίες και γλιτώσαμε τα χρήματα ή σκεφτήκαμε τη λύση με δικό μας διαφορετικό τρόπο! Αντιθέτως πόσες φορές χάσαμε το χρόνο και τις οικονομίες μας και πόσες φορές ταλαιπωρηθήκαμε επειδή εμπιστευτήκαμε εκείνους που γνώριζαν καλύτερα τα ζητήματα! Πολλές επινοήσεις έχουν γίνει από ανθρώπους χωρίς προηγούμενη εκπαίδευση και προετοιμασία, ενώ πολλές φορές μια σωστή άποψη σχηματίζεται γρήγορα σαν τυχαία διανοητική σύλληψη ή σαν από διαίσθηση. Ο γρήγορος σχηματισμός μιας άποψης και η αβασιμότητά της δεν είναι πάντοτε έλλειψη ορθότητας, συμφωνίας με την πραγματικότητα, και έλλειψη

δυνατότητας αυτή να βασιστεί και να αποδειχτεί εκ των υστέρων. Όπως και αντιθέτως, όταν μια άποψη είναι εύστοχη, αυτό δεν σημαίνει ότι προηγήθηκαν συλλογισμοί, σκέψεις με λογική συνέπεια και χωρίς λάθη και ότι έγιναν οι σωστοί υπολογισμοί. Η ευστοχία της άποψης μπορεί να εξηγείται από μια σύμπτωση, όταν οι δυνατές απαντήσεις ήταν ελάχιστες για να "πέσουμε" έξω (όπως μια θετική ή αρνητική πρόβλεψη). Η ευστοχία όμως μπορεί να εξηγείται από εκτιμήσεις που έγιναν με λίγες όμοιες εμπειρίες, με κάποιες ενδείξεις και όταν η άποψη έτσι ταιριάζει με άλλες παρατηρήσεις.

Όσο είναι πειστήριο της αγιότητας και για την ύπαρξη του Θεού, τα άμφια, η συμμετοχή σε τελετές και η συνήθεια των εορταστικών εκδηλώσεων, τόσο είναι πειστήριο για την αξιοπιστία, τα επίσημα ενδύματα, τα βραβεία, η φήμη και ο εμπνευσμένος προφορικός λόγος. Εύκολα όμως, προσπερνούν την τρομερή ικανότητα του μορφωμένου ανθρώπου να κάνει απίστευτα λάθη και παραλήψεις, τα οποία δεν έκαναν κάποιοι αγράμματοι, και να φθάνουν στα όρια της παράνοιας ή της "επαγγελματικής" εξαπάτησης. Το ίδιο εύκολα, με τη συνηθισμένη δικαιολογία για τυχαία και μεμονωμένα περιστατικά, προσπερνούν την ικανότητα του ανθρώπου, ακόμα και ενός ανόητου να σχηματίζει σωστές απόψεις και να σκέφτεται σωστά, σε πλήθος καθημερινών περιπτώσεων, χωρίς να προηγούνται οι επιστημονικές διαδικασίες και χωρίς τα σημάδια της "εγγύησης" για τη γνώση. Στην καθημερινή ζωή, επιτυγχάνουμε ένα πλήθος σωστών παρατηρήσεων, εκτιμήσεων και κινήσεών μας, χωρίς αριθμητικές πράξεις και χωρίς την επιδίωξη για αποδείξεις. **Καθημερινά κάνουμε κινήσεις που κατευθύνονται σωστά από τις σκέψεις μας, ακόμα και κάτω από συνθήκες πίεσης του χρόνου και σκέψεις που προδιαγράφουν τις επόμενες κινήσεις και πράξεις μας και σωστές σκέψεις επί των πληροφοριακών δεδομένων που πλημμυρίζουν τα αισθητήρια όργανα και το μυαλό μας.** Δεν ζούμε με τη διστακτικότητα που θα επέβαλλε η τεράστια άγνοιά μας και αντί να βρισκόμαστε κρυμμένοι και φοβισμένοι, φθάνουμε στο άλλο άκρο να ξεπερνάμε τα όρια της βέβαιης γνώσης και εμείς να επιμένουμε και να παραμένουμε 100% βέβαιοι. Ενώ θα αναμέναμε, ότι οι άνθρωποι έπρεπε να ζουν διστακτικά, να έχουν περισσότερες αμφιβολίες για τις απόψεις τους και να είναι προετοιμασμένοι να ακούσουν και να μάθουν, ανακαλύπτουμε το τελείως ανάποδο. Μεγάλη σιγουριά, ισχυρογνωμοσύνη, με αμετάβλητες γνώμες στο πέρασμα του χρόνου, μισαλλοδοξία και κάτι πολύ χειρότερο, που είναι ο σπόρος του πολέμου. Έτσι οι ίδιοι άνθρωποι που εμφανίζονται απαιτητικοί επιλεκτικά για να εμπιστευτούν μία παρατήρηση, μία σκέψη, μία άποψη, πέφτουν σε μία αντίφαση στην καθημερινή ζωή τους, ενώ συχνά αυτοί λαμβάνουν σημαντικές αποφάσεις με απρόβλεπτες συνέπειες και αψηφώντας τις αμφισβητήσεις.

Στην καθημερινή ζωή σχηματίζουμε απόψεις και καταλαβαίνουμε σωστά πολλά πράγματα και σε πλήθος περιπτώσεων, χωρίς να χρονοτριβούμε με σκέψεις που κάνουν την επαλήθευση, χωρίς διαδικασίες απόδειξης και χωρίς ιδιαίτερη προσοχή στα νοήματα των λέξεων. Κατά κάποιο τρόπο, μπορούμε και αναγνωρίζουμε την αναξιοπιστία και την αλήθεια, **πιο γρήγορα και πιο εύκολα από όσο θα χρειαζόταν με τη γαϊδουρινή υπομονή μιας επιστημονικής έρευνας**. Όπως όταν κινούμαστε, αναγνωρίζουμε ποιες κινήσεις πρέπει να κάνουμε για να φθάσουμε στον προορισμό μας και να επιτύχουμε την εργασία μας, χωρίς να κάνουμε διαρκώς μαθηματικούς υπολογισμούς και μετρήσεις ταχύτητας, απόστασης και δύναμης, ενώ με τα νέα δεδομένα σκεφτόμαστε επιτυχώς τις διορθωτικές κινήσεις που πρέπει να κάνουμε. Ο κόσμος όπου βρισκόμαστε προσφέρει τη δυνατότητα να γίνει συνοπτικά και αφηρημένα γνωστός και ιδιαίτερα με την εφαρμογή των μαθηματικών. Αυτή τη δυνατότητα πάντα υποβάθμιζαν ή προσπερνούσαν με αδιαφορία στην επιστήμη, έτσι όπως υποβαθμίζεται ο ρόλος της τύχης στην έρευνα και μέσα στη σκέψη. Διότι πιο σημαντικό ήταν να επιδεικνύουν σαν γιγάντιο κατόρθωμα τις επιστημονικές εργασίες τους και να εξασφαλίζονται συνεργασίες.

Αντλώντας πληροφορίες από τις εμπειρίες μας, παρατηρώντας και σημαδεύοντας επάνω στις αναμνήσεις και αξιοποιώντας τις γνώσεις μας μπορούμε να σκεφτόμαστε δημιουργικά. Δεν θα χρονοτριβήσουμε για την ανάλυση αυτής της έννοιας, τι σημαίνει "δημιουργικά". Θέλουμε μόνο να φανεί χωρίς άκαμπτες και συχνά αβάσιμες ορολογίες, ότι **η δημιουργική σκέψη επιτυγχάνει περισσότερα από αυτό που νομίζουμε σαν ένα παιχνίδι με φανταστικούς συνδυασμούς και από μια απλή εφαρμογή ορισμένων κανόνων** που διδαχτήκαμε. Βλέπουμε λ.χ. από μακριά ένα τρακάρισμα αυτοκινήτων. Αυτή η μικρή και εξ' αποστάσεως εμπειρία μας μπορεί να περιέχει ελάχιστες πληροφορίες. Με τη σκέψη μας μπορούμε να αναπαραστήσουμε αυτό που είδαμε, να προσέξουμε τον γρήγορο τρόπο που έγινε το δυστύχημα, να διανοηθούμε πολλές φορές την ίδια κίνηση, να εκτιμήσουμε τα αποτελέσματα, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ποια ήταν τα αίτια που το προκάλεσαν και πολλά άλλα. Μπορούμε ακόμα να διανοηθούμε ποια θα ήταν τα αποτελέσματα εάν υποθέσουμε λίγο διαφορετικό τον τρόπο που συντελέστηκε το συγκεκριμένο δυστύχημα. Μεγάλο μέρος ή και το σύνολο όσων διανοηθούμε μπορεί να είναι λογικό, σωστό ή μπορεί να συμβεί σε άλλη χρονική στιγμή και σε μια άλλη περιοχή. Μάλιστα, με όλες αυτές τις σκέψεις που θα ξεπηδήσουν από την αρχική εμπειρία μας, πιθανό να διορθώσουμε προηγούμενες απόψεις που είχαμε (λ.χ. για την οδήγηση), να αποφύγουμε μελλοντικά λάθη και να διορθώσουμε τις αρχικές εντυπώσεις από την εμπειρία μας. Όλη αυτή η δημιουργική σκέψη, αν και μπορεί να γίνει ακραία φανταστική, μπορεί να είναι και

διδακτική, με εύστοχες παρατηρήσεις, με σωστές εκτιμήσεις και "συμβατή" με την πραγματικότητα. Τέτοια δημιουργική σκέψη θα συναντήσουμε σε ένα μυθιστόρημα ή σε ένα ποίημα. Οι λογοτέχνες, πολλές φορές γίνονται διδακτικοί, δίνουν απαντήσεις, φέρνουν εικόνες από μια μελλοντική πραγματικότητα, αποκαλύπτουν απαρατήρητες πλευρές των πραγμάτων και αναδεικνύουν σημαντικά ζητήματα. **Η επεξεργασία της αρχικής εμπειρίας μπορεί να κάνει τον άνθρωπο πιο "έμπειρο", σοφότερο με το σχηματισμό απόψεων και πιο καλό γνώστη της πραγματικής εμπειρίας του, σε σχέση με εκείνον που δεν έκανε καμία σκέψη**. Αντιθέτως, ο τελευταίος, μπορεί σύντομα να ξεχάσει τις περισσότερες πληροφορίες της εμπειρίας του.

Με τη σκέψη επαναφέρονται γρήγορα πολλές από τις πληροφορίες μας και με την κύλιση της προσοχής η μνήμη ανανεώνεται. Από ένα παιγνίδι αναδιάρθρωσης της μνήμης μπορούν να γίνουν νέες παρατηρήσεις με απίστευτη αποτελεσματικότητα, παρά τα συλλογιστικά άλματα και τα σφάλματα που κάνει η σκέψη μέχρι να συμπεράνει σωστά και αγνοώντας τους κανόνες! Όταν σκεφτόμαστε μπορούμε να ανιχνεύσουμε σχέσεις των πραγμάτων, ομοιότητες και διαφορές, ελλείψεις και μεταβολές, που αρχικά δεν είχαμε προσέξει. Στη διανοητική επεξεργασία μας συμμετέχει αυτό που με άλλη λέξη ονομάζουμε "φαντασία" και το θεωρούμε σαν κάτι διαφορετικό από τη διάνοια μας. Ενώ είναι το ίδιο πνεύμα που σκέφτεται χωρίς κανόνες και σκοπό. Κάπου εκεί βρίσκεται η διαφορά της ανθρώπινης διάνοιας από την τεχνητή, που επιχειρείται. Από τις αρχικές πληροφορίες σχηματίζουμε διαφορετικές απόψεις, η προσοχή εστιάζεται επίμονα σε ένα μέρος και τελικά γίνονται περισσότερες εκτιμήσεις. Η ζωή, μας θέλει με δημιουργικό στοχασμό και όχι σαν προγραμματισμένους υπολογιστές ή σαν παπαγάλους. Τα πράγματα συνδέονται πιο πολύπλοκα και εύκολα θα μπορούσαν να γίνουν διαφορετικά. Πολλά από τα χαρακτηριστικά τους δεν είναι στατικά και φανερά γνωρίσματα, ενώ αυτά δεν εμφανίζονται με τον ίδιο τρόπο προς κάθε άλλο πράγμα που βρίσκεται δίπλα τους. **Η ειδίκευση και η ποσότητα της γνώσης** δεν αρκούν για να σκεφτεί κάποιος δημιουργικά, αποτελεσματικά και εύστροφα **ούτε στο αντικείμενο των σπουδών και των ερευνών του!**

Με τη λογοτεχνία, όπως και με τη φιλοσοφία, η διάνοια δεν αρκείται να γνωρίζει τα πράγματα ακριβώς έτσι όπως τ' αντιλαμβάνεται "ρεαλιστικά" με τις αισθήσεις. Η διάνοια δεν περιορίζεται στα σχετικά πιο άμεσα αντιληπτά (όπως τα ζώα και οι επιπόλαιοι) και δε βασίζεται μόνο σε αυτήν τη γνώση (μόνο για τις ανάγκες της επιβίωσης), όπως αν αυτή η γνώση για τα πράγματα ήταν πλήρης. Γι' αυτό, η λογοτεχνική διάνοια δεν αρκείται να καθορίζει μόνο εξωτερικές δραστηριότητες και να καθορίζεται «φυτικά» μόνο από το εξωτερικό της. Από την επιστημονική σκέψη διαφέρει στο ότι αυτή γίνεται δη-

μιουργική και ερευνητική, χωρίς να εστιάζει στην επίτευξη ενός αποτελέσματος και στην εκμετάλλευση της γνώσης για δράση. Γι' αυτό η λογοτεχνική διάνοια, σε αντίθεση με την επιστημονική και τη φιλοσοφική αναζήτηση, αναμιγνύει τη γνώση με τη φαντασία για να εμφανίσει τα πράγματα, τις δυνατότητες και τις σχέσεις τους, έτσι όπως αυτά θα μπορούσαν να είναι ή να γίνουν και για να τονιστεί μια από τις πολλές απόψεις τους μέσα στον κόσμο. Ειδικά με την ποίηση, τα πράγματα αποκτούν τις πιο απίθανες και φανταστικές δυνατότητες. Οι ελπίδες γίνονται βάρκες, η καρδιά φωτιά, τα όνειρα θάλασσες, τα αστέρια ψυχές, η φωτιά αίμα και όλα γίνονται όπως θα μπορούσαν εάν "αντάλλαζαν" τις ιδιότητες και τις δυνατότητές τους. Η πραγματικότητα παύει να είναι με την κοινή, συνηθισμένη και λογικά επεξεργασμένη εμπειρία. Μια νέα και άγνωστη άποψη προβάλλεται γι' αυτήν, ιδιαίτερα μέσα από τη σχέση της με την ανθρώπινη ζωή. Τα βιώματα και η εμπειρία, που κανένας δεν μπορεί να αντιληφθεί, που κανένας δεν είδε, δεν άκουσε, γενικά δεν αισθάνθηκε, ξεχωρίζονται και αναδεικνύονται. Μία ερωτική απογοήτευση, μία στιγμή ατυχίας, μία ηρωική μάχη, μία εικόνα της φύσης κάθε τι που δεν αποτυπώθηκε με έναν άλλο τρόπο ή εμφανίζεται σαν άσχετο από τον υπόλοιπο κόσμο και από τα γεγονότα, η ποίηση επιδιώκει να το συνδέσει, να το ξεχωρίσει και να το αναδείξει. Έχουμε και τα λαμπρά παραδείγματα της συνάντησης της ποιητικής τέχνης με τη φιλοσοφία και το θέατρο, όπως γίνεται στα αρχαία είδη του δράματος, από τα οποία φανερώνονται ηθικά διδάγματα, προβάλλονται ή αμφισβητούνται αξίες, παρατηρούνται οι ανθρώπινες αδυναμίες, ενώ το πνεύμα προκαλείται να σκεφτεί και να συγκινηθεί για τη ζωή και τον κόσμο, πέρα από τις προσωπικές εντυπώσεις.

Ανοίγουμε ένα βιβλίο με σκέψεις ανθρώπων που έζησαν σε περασμένους αιώνες και δεν διαπιστώνουμε μόνο την άγνοιά τους. Μαζί με τις γνωστικές αδυναμίες ανακαλύπτουμε ότι πολλές παρατηρήσεις τους εξακολουθούν να επιβεβαιώνονται και να αναφέρονται στα ίδια φαινόμενα, στις ίδιες σχέσεις και καταστάσεις, μέσα στη φύση, στην κοινωνία, στην ανθρώπινη ψυχή και ζωή. Ανακαλύπτουμε απόψεις και παρατηρήσεις που νομίζαμε ότι έγιναν πρόσφατα ή ότι έλειπαν από τον πολιτισμό, όπως και λάθη που επαναλαμβάνονται μέχρι σήμερα. Τι απαντούμε γι' αυτό το γεγονός της γνώσης και της επιτυχημένης σκέψης με εύκολο, με βιαστικό, απροσδιόριστο και αποσπασματικό τρόπο; Η απάντηση συνήθως είναι απερίσκεφτη: "Δεν μας ενδιαφέρει" και "έτσι έτυχε". Αφού το λάθος και η άγνοια είναι αντίθετα από τη γνώση και ανεπιθύμητα σαν εμπόδια της σκέψης, τότε πώς γίνεται να μαθαίνουμε μέσα από αυτά, θα προσθέταμε και αυτή την απορία. Στην προσπάθεια για να μάθουμε, τα λάθη είναι αναπόφευκτα και μαθαίνουμε καλύτερα επειδή τα αναγνωρίζουμε και τα διορθώνουμε.

Ολόκληρα βιβλία μπορούν να γραφτούν με αφορμή μερικές τυχαίες πληροφορίες, από ασήμαντες, συνηθισμένες και ανώριμες σκέψεις και με σημειώσεις που διορθώνονται, ενώνονται κομμάτι-κομμάτι σαν ένα μόνο ζήτημα και τελικά διατυπώνονται όμορφα. Εκείνοι που μορφώθηκαν γρήγορα και νωρίς, ίσως δεν πρόλαβαν να παρατηρήσουν πώς μια άποψη μπορεί να σχηματιστεί με δημιουργική σκέψη, χωρίς την εφαρμογή κανόνων, χωρίς περιορισμούς, με το πλεονέκτημα της φαντασίας, τυχαία και αποσπασματικά. Γι' αυτό όταν ευχαριστούν τους επίσης σπουδασμένους συνεργάτες τους και τους αναγνωρισμένους καθηγητές ενδέχεται να έχουν υποβαθμίσει τη δική τους πνευματική προσπάθεια. Πολλοί ενδέχεται να μην έχουν αντιληφθεί, ότι αν προχώρησαν σαν καλύτεροι μαθητές, αν ξεχώρισαν και έφτασαν σε ανώτερες θέσεις εργασίας και στην κορυφή, αυτό δεν έγινε από τη γνώση που τους προσφέρθηκε ή αποκλειστικά από την ανώτερη εκπαίδευση και τους επιτυχημένους δασκάλους, ούτε οπωσδήποτε με μια ιδιαίτερη πνευματική ικανότητα που έλειπε από τους άλλους. Έγινε από αυτούς τους ίδιους, με τη δική τους δημιουργική σκέψη και με την υπομονή που είχαν για πολλά χρόνια να στερηθούν άλλες δράσεις και επιθυμίες για να αξιοποιήσουν το χρόνο πνευματικά. Και ακριβώς το αντίθετο εξηγεί την αποτυχία στην εκπαίδευση πολλών νέων ανθρώπων, οι οποίοι θα μπορούσαν να προχωρήσουν στις πιο ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης και να αποκτήσουν περισσότερα πτυχία και πιστοποιητικά. Υπάρχει μια περιοχή της ανθρώπινης εμπειρίας που δεν έχει επιβληθεί ως αναμφισβήτητη μέσα στην κοινωνία, αφού όλοι έχουν στραφεί για να δράσουν έξω, στον αισθητό τους κόσμο. Αυτή είναι η εμπειρία από τη στροφή της σκέψης μέσα στο πνεύμα, από την παρατήρηση των σκέψεων και με την υπομονετική προσπάθεια για έκφραση και διαμόρφωση των απόψεών μας. Αυτή η εμπειρία αποδεικνύει πολλά πλεονεκτήματα ενός δημιουργικού πνεύματος, τα οποία είναι απαραίτητα όχι μόνο για την αμειβόμενη εργασία, αλλά περισσότερο για τα προβλήματα της ζωής. Ιδιαίτερα όταν αυτή η εμπειρία αξιοποιηθεί με σκοπό την αξιοπιστία συνολικά του πνεύματος, για τη συγκρατημένη έκφραση της βεβαιότητας και για τη συνεννόηση.

Λοιπόν, είναι παραδοσιακή προκατάληψη και μια ακόμα παπαγαλίστικη απερισκεψία, να θεωρούμε το δημιουργικό στοχασμό οπωσδήποτε φανταστικό και το φανταστικό άστοχο, αμφίβολο, τρελό και όχι διδακτικό. Στην Επιστήμη έχουν συγκεκριμένους τρόπους να προχωράνε με συνέπεια και διεξοδικά και με προσέγγιση από τη γνώση όπως διδάσκεται ως επιβεβαιωμένη και απαραίτητη. Όμως δεν είναι υπέρ της έρευνας και της γνώσης, όταν απορρίψουμε κάθε άλλο τρόπο γνώσης, με ή χωρίς κανόνες, όταν περιφρονούμε τις βιαστικές απόψεις και τις ενδείξεις και όταν επιβάλλουμε να βρεθεί το ίδιο αποτέλεσμα με το δικό μας αναμφισβήτητο τρόπο! **Αν κάποιος βρήκε τη**

λύση χωρίς να εφαρμόσει κανόνες αυτό δεν σημαίνει, ότι η λύση δεν μπορεί να δοθεί και να ελεγχθεί με τους κανόνες. Με την τεράστια άγνοιά μας για τον ορατό κόσμο -κατά γενική ομολογία- όπως αυτός απλώνεται ατελείωτος στο χώρο και στο χρόνο, χωρίς να μπορούμε να διανύσουμε ούτε ένα βήμα για να προσεγγίσουμε στα υπόλοιπα ουράνια σώματα, δεν μπορούμε να αποφασίζουμε και να προεξοφλούμε, ότι ο δρόμος προς τη βέβαια γνώση και για την επιτυχία της έρευνας είναι ένας, μοναδικός, από μια σειρά συλλογισμών και έτσι όπως η γνώση έχει μοιραστεί για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Και καταλήγει να γίνεται ανοησία και εμπόδιο στην έρευνα να εκτιμούμε την αξιοπιστία της πληροφορίας ή της γνώσης, όχι από την παρατήρηση στα πράγματα, όχι από την επιτυχημένη εφαρμογή της, όχι από τη διασταύρωσή της με άλλες πληροφορίες και από άλλες πηγές, αλλά από τον τρόπο που κάποιος τη σκέφτηκε ή την απόκτησε, από την επιλογή της γλώσσας που εκφράστηκε και από το όνομα του καθηγητή που υπογράφει.

Πώς θα αντιδρούσες και τι θα έλεγες, αν έκανες μια προσφορά για να βοηθήσεις κάποιον συμπαθή συνάνθρωπο, που έχει ανάγκη και εκείνος για να δεχτεί τη βοήθεια, σου έβαζε τους εξής όρους:

Θα έρθεις την τάδε ώρα, θα χτυπήσεις εκείνο το κουδούνι, θα μιλήσεις χωρίς να μπερδέψεις τη γλώσσα σου, θα συμπληρώσεις ένα έντυπο, θα περιγράψεις καθαρά την προσφορά σου, θα την απαριθμήσεις και θα την υπογράψεις. Κάπως έτσι η γραφειοκρατεία στους επαγγελματίες της Επιστήμης εμποδίζει την έρευνα, αποθαρρύνει την προσπάθεια και ευνοεί τους δημιουργούς επιλεκτικά, σύμφωνα με τα οικονομικά, διαφημιστικά και συνεργασιακά οφέλη. Κάπως έτσι, εμποδίζεται η έρευνα, επειδή μερικοί επαγγελματίες πρέπει να κερδίσουν χρόνο και δεν ενδιαφέρονται να σκεφτούν περισσότερο για να διορθώσουν μερικά λάθη. Κάπως έτσι εμποδίζεται η έρευνα, επειδή αυτοί δεν επιθυμούν να χαλάσει η σοβαρή εικόνα τους και η αξιοπιστία τους προωθώντας ανώριμες εργασίες, που δεν είναι γραμμένες με τους όρους όπως εκείνοι έχουν εξοικειωθεί ή αυτές είναι γραμμένες χωρίς το μορφωτικό επίπεδο που αυτοί εκτιμούν ως απαραίτητο. Και αυτή τη φοβία τους την εμφανίζουν σαν θάρρος και δύναμη τάχα για να προστατέψουν την επιστήμη από τους ημι-μαθείς!

Αν η γνώμη ενός τρελού ή ενός αγράμματου ανθρώπου είναι σωστή, τότε είναι σωστή. Δεν θα την υποβαθμίσουμε και δεν θα την ακυρώσουμε, επειδή προτιμούμε να την ακούσουμε πιο επεξεργασμένη με περισσότερες σκέψεις ή από το στόμα ενός καταξιωμένου προσώπου και με κάποιες τελετουργικές προετοιμασίες ή να την πλαισιώσουμε με αφηγήσεις για τους περίεργους και με ιστορικές αναφορές.

<•> Η ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΑΠΟ COPY/PASTE ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ. 2η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ

Όταν εμείς πιστεύουμε αστόχαστα ή πιθανολογώντας για την αλήθεια όσων διδάσκουν ή δημοσιεύουν, χωρίς να μπορούμε εμείς οι ίδιοι να επαληθεύσουμε με κάποιον εύκολο τρόπο και να κάνουμε τις ίδιες παρατηρήσεις στην προσωπική εμπειρία μας, αυτή η γνώση μας είναι αξιόπιστη; **Προκατάληψη και μύθος**: Είναι **ασυνέπεια να μας αξιώνουν να αποδεχτούμε τυφλά και να πιστεύουμε** στην επιστημονική (ή ελεγμένη) γνώση, την οποία κάποιοι άλλοι βρήκαν στην εμπειρία τους ή επειδή εκείνοι έχουν εξειδικευτεί και μπορούν με τις δικές τους γνώσεις να την αποδεικνύουν και ν' αναγνωρίζουν την αξιοπιστία της. Η επιβεβαίωση από την εμπειρία -την οποία εύκολα επικαλούνται ορισμένοι για να επιτεθούν στη δημιουργική σκέψη- γίνεται ένα «μπούμερανγκ» και επιβάλλει την αμφισβήτηση σε όλες τις **γνώσεις που λάβαμε με σχέση εμπιστοσύνης**. Η αδυναμία του ανειδίκευτου και του ακαλλιέργητου ανθρώπου να καταλάβει του κλείνουν πόρτες προς τη γνώση. Ωστόσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σαν ασπίδα στον καταιγισμό της γνώσης και της πληροφόρησης. Αν η γνώση δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί στη δική μας προσωπική εμπειρία για οποιονδήποτε λόγο ή δυσκολία, και όταν η απόδειξη δεν είναι δυνατή με τις δικές μας διανοητικές δυνατότητες και γνώσεις, τότε η βεβαιότητά μας είναι πίστη και η γνώση είναι μετέωρη πληροφορία. Θα είναι ασυνέπεια και παράλογο αν αμφιβάλλουμε; Κάποιες φορές αμφισβητούνται μεγάλες επιτυχίες της επιστήμης και της τεχνολογίας με έξυπνες και αληθοφανείς θεωρίες συνωμοσίας και η αμφιβολία απλώνεται σε όλο τον κόσμο. Είναι διασκεδαστικό, να βλέπεις τους σοβαρούς επιστήμονες και τους σωστά πληροφορημένους να προσπαθούν να αποκρούσουν τις αναξιόπιστες φήμες και να βάλουν στη θέση τους τα γεγονότα όπως έγιναν! Όταν βλέπουμε τα ψάρια να κινούνται από ένστικτο και να τραβάνε το δόλωμα, εκτιμάμε περισσότερο που έχουμε σκέψη και όχι μόνο συνήθειες και αισθήσεις. Όταν ένα ζώο επιμένει από συνήθεια για κάτι που άλλαξε, ίσως γελάσουμε. Αυτό τον τρόπο εκτίμησης της πληροφορίας ας τον σκεφτούν όσοι επαναλαμβάνουν την ίδια άποψη χωρίς κάποια δική τους έρευνα, και τη λέξη «ένστικτο» την έχουν αντικαταστήσει με τη λέξη «επιστήμη». Το χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου να πιστεύει και να αποδέχεται χωρίς αμφισβήτηση (διότι έτσι βολεύει) δεν εκλείπει από τους σπουδασμένους και από όσους έγιναν καταξιωμένοι επιστήμονες. Το μεγαλύτερο μέρος των γνώσεών τους το αποδέχονται με πίστη και τους εξυπηρετεί να το αποδέχονται σαν αξιόπιστο ακόμα και όταν οι ίδιοι δεν μπορούν να τις αποδείξουν. Όπως, ήταν βολικό να τις αποδέχονται και πολλοί δεν τολμούσαν να αμφισβητήσουν σαν άριστοι μαθη-

τές, για να μη χάσουν την εκτίμηση του καθηγητή, τον καλό βαθμό και τις προοπτικές που δίνει το πτυχίο για την επαγγελματική αποκατάσταση και για τις προσωπικές φιλοδοξίες τους.

Όταν η γνώση εισάγεται στο πνεύμα με σχέση εμπιστοσύνης και με το ειδικό λεξιλόγιο που αποκόπτει τα νοήματα από τα συνηθισμένα και "ελαστικά" νοήματα της καθημερινής ζωής, τότε εύκολα χάνουμε την επίγνωση για τις ελλείψεις της γνώσης μας. Από συνήθεια δεν αντιλαμβανόμαστε τα άλματα ασυνέπειας που έχουν οι σκέψεις μεταξύ τους. Οι γνώσεις γίνονται αποδεκτές από εμπιστοσύνη και από τη συνήθεια, χωρίς αυτές να είναι φανερά σωστές και κατανοητές. Η ψευδαίσθηση της συνέπειας και της αξιοπιστίας διευκολύνεται και ενισχύεται όταν οι πληροφορίες και η γνώση μοιράζονται και ακολουθούν με μια λογική σειρά που διευκολύνει τη μνήμη και τη συνήθεια. Γι' αυτό όταν χρειαστεί να μεταδοθεί η γνώση, τότε παρατηρούμε το φαινόμενο ο αποδέκτης ή ο μαθητής να μην μπορεί να καταλάβει τη λογική σειρά τους και πώς αυτές βγαίνουν σαν συμπεράσματα. Αν επιπλέον αυτός δεν θυμάται ή δεν έχει διδαχτεί μερικές απαραίτητες γνώσεις, τότε η δυσκολία γίνεται πιο μεγάλη. Πολλές απορίες σχηματίζονται, τις οποίες δεν αντιλαμβάνεται αυτός που διδάσκει. Ο τελευταίος έχει την εντύπωση ότι αυτά που λέει είναι φανερά σωστά και εύκολα. Και εδώ βρίσκεται η μεγάλη διαφορά μεταξύ κακού και καλού δασκάλου. Η ικανότητα του μαθητή να αναγνωρίζει το κενό στη γνώση και η δυσκολία του να καταλάβει και να θυμάται, για τον κακό δάσκαλο είναι αδυναμία μάθησης και σκέψης, «σπάσιμο» νεύρων και σπατάλη χρόνου, όχι δική του πνευματική αδυναμία και σκέψη πνιγμένη στις προκαταλήψεις.

Το φαινόμενο της αντιγραφής χωρίς ερευνητική σκέψη και χωρίς τη δημιουργική παρατήρηση είναι εξαπλωμένο μέσα στην κοινωνία και όσο το αναζητάμε βρίσκουμε ότι γίνεται σε περισσότερες περιπτώσεις. Στην αρχή νομίζουμε ότι το φαινόμενο περιορίζεται σε μερικές φήμες, οι οποίες συχνά διαψεύδονται. Έπειτα το διαπιστώνουμε στην αντιγραφή που κάνουν οι μαθητές μεταξύ τους και όταν κοιτάζουν κρυφές σημειώσεις. Έγινε πιο φανερό και εξαπλωμένο με την ανάπτυξη των ηλ/κών υπολογιστών και του Ίντερνετ. Λίγο ή περισσότερο γίνεται αντιγραφή πληροφοριών, γραπτών κειμένων, ολόκληρων βιβλίων μέχρι μουσικής, κώδικα εφαρμογών, προγράμματα και οπτικοακουστικές παραγωγές. Οι νεότεροι σε ηλικία που παρακολουθούν και εξερευνούν τη μουσική, συχνά διαφωνούν και μαλώνουν όταν διαπιστώνουν κάποια αντιγραφή στο ρυθμό, στη μελωδία, στη χροιά της φωνής ή των μουσικών οργάνων, στην εμφάνιση των καλλιτεχνών στη σκηνή. Θα παρατηρήσουμε την αντιγραφή σε τηλεπαιχνίδια, σε τηλεοπτικές σειρές, στην ένδυση και στην κόμμωση και δεν θα σταματήσουμε εύκολα... Αντιγραφή που

σπάνια γίνεται από την αρχική πηγή και συνήθως είναι αντιγραφή του αντιγράφου υψωμένη σε δύναμη x, αντιγραφή από άγνωστη πηγή ή από πλήρως αναξιόπιστη πηγή ή αξιόπιστη με ερωτηματικό. Μέχρι νομοσχέδια ετοιμάζονται βιαστικά και ψηφίζονται χωρίς ανάγνωση. Αντιγραφή απερίσκεφτη ή μετά από μελέτη, με διαστρέβλωση ή με τροποποίηση για ένα σκοπό. Μετά από περισσότερη σκέψη, θα συμπεράνουμε ότι σε πολλές περιπτώσεις η αντιγραφή είναι απαραίτητη. Επιβάλλεται για να μεταβιβαστεί η πληροφορία που ζητιέται, για την εκμάθηση και τη συνεννόηση, για την επιτάχυνση της γνώσης, για την ανάπτυξη και τη συνέχιση μιας εργασίας κλπ. Θα διασχίσουμε την περιοχή της φιλοσοφίας, όταν σκεφτούμε για τη βιολογική αντιγραφή των κυττάρων. Εμείς εδώ, εστιάζουμε στην αντιγραφή των σκέψεων, η οποία δεν γίνεται πάντοτε με επίγνωση ή δεν γίνεται με διερεύνηση της αξιοπιστίας και ωστόσο ίχνος αμφιβολίας ή υποψίας δεν έχουμε. Έτσι εξαπλώνονται σαν ιοί πολλά λάθη και φαντασιώσεις, τα οποία κανένας δεν παρατηρεί. Αντιθέτως όταν αυτά παρατηρηθούν τότε κανένας δεν αντιδρά, τα λάθη εμφανίζονται σαν συνηθισμένες απόψεις τις οποίες όλοι καταλαβαίνουν και η επίμονη αμφισβήτησή τους μπορεί να προκαλέσει από γέλιο μέχρι αιματοχυσία.

Επίσης, μια σκέψη την οποία θα εκτιμήσουμε σαν επιτυχημένη και η γνώση την οποία θα εκτιμήσουμε ως αξιόπιστη δεν εξασφαλίζουν το ίδιο αποτέλεσμα, όταν τις αντιγράφουμε για εφαρμογή ή εκμετάλλευση στη δική μας ζωή και δράση. Και αυτή η πιθανότητα, η επιτυχημένη σκέψη να αποδειχτεί αποτυχημένη στη δική μας περίπτωση και η γνώση με σχέση εμπιστοσύνης να αποδειχτεί ελλιπής είναι η παγίδα που δεν φανταζόμαστε, σαν τα ψάρια. Διότι πολλές και προκλητικές είναι οι ομοιότητες στα πράγματα, όμως υπάρχουν και πολλές διαφορές και λεπτομέρειες. Τις οποίες όταν αγνοούμε, τότε η αντιγραφή της σκέψης και της γνώσης πιθανόν να φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα από εκείνα που παρατηρήθηκαν αλλού. Λ.χ. ένας προγραμματιστής υπολογιστών μπορεί να πει σωστά πόσο εύκολα μπορούμε να εγκαταστήσουμε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα στον υπολογιστή μας και να σημειώσει όλα τα βήματα. Ενδέχεται όμως να παραλείψει να μας πει για ορισμένες προϋποθέσεις ή να μην έχει εκτιμήσει σωστά τις δικές μας γνώσεις στους υπολογιστές. Τότε αντί για τις λύσεις ορισμένων προβλημάτων, μια άσχημη εμπειρία ανατρέπει τις προσδοκίες μας. Χάνουμε τον έλεγχο ακόμα και σε περιπτώσεις που είχαμε προειδοποιήσεις, ενδείξεις και είχαμε προετοιμαστεί για ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Πόσο μάλλον όταν πρόκειται για αντιγραφή χωρίς σκέψη, χωρίς αρκετή πληροφόρηση, χωρίς προειδοποίηση και χωρίς υποψία.

Το φαινόμενο της τυφλής εμπιστοσύνης ξεκινάει από τη ριψοκίνδυνη φύση πριν από τον άνθρωπο, έτσι όπως γίνεται με τη συμπεριφορά ενός κοπαδιού από θηλαστικά ή ψάρια. Έχει μια λογική ερμηνεία και δεν αμφισβη-

τούμε ότι είναι μια έξυπνη επιλογή στηριγμένη στην εμπειρία, η οποία συχνά επιβεβαιώνει την πραγματικότητα. Φυσικά δεν είναι παράδοξο το άλλο άκρο της σκέψης, αυτής που περιφρονεί ή αγνοεί την παγκόσμια πείρα και το γεγονός ότι πολλές έρευνες έχουν προχωρήσει πριν από εμάς. Αν "ανακαλύψουμε" εμείς ξανά την *Αμερική* θα έχουμε καθυστερήσει, ενώ αν γνωρίζαμε το γεγονός, τότε μάλλον θα είχαμε κερδίσει πολύτιμο χρόνο. Πολλοί σκέφτονται έτσι με άγνοια και περιφρόνηση, όχι επειδή έχουν διαπιστώσει τη σχέση εμπιστοσύνης για τη μετάδοση της γνώσης, ούτε επειδή αμφισβητούν εύκολα και αναζητούν ένα δικό τους "νήμα" για την κατανόηση. Αυτή είναι μια μεγάλη διαφορά από τη δική μας ερευνητική σκέψη με ηθικό σκοπό και με αντίδραση για τον περιορισμό στις μονόπλευρες απόψεις που ενισχύονται υπερβολικά.

Ωστόσο, οι άνθρωποι συμβιώνουν, συνεργάζονται και οργανώνουν την κοινωνία διαρκώς με πληροφορίες, σκέψεις και με βιαστικές επιλογές και, όπως θα αναλύσουμε, με μεγάλες αποκλίσεις στις επιθυμίες και με μόνιμη συμμετοχή της φαντασίας. Στους αναπτυγμένους πολιτισμούς, όπως στην σύγχρονη κοινωνία που ζούμε, το φαινόμενο της αντιγραφής και της εμπιστοσύνης έχει γίνει καθοριστικό για όλες μας τις κινήσεις και σε κάθε σκέψη μας, χωρίς να περιορίζεται στις αναμφίβολες πληροφορίες. Ενώ έχουν πολλαπλασιαστεί τα γεγονότα, οι διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, τα προϊόντα που παράγονται, οι ρυθμοί της ζωής και της ανταλλαγής των πληροφοριών, οι άνθρωποι εξακολουθούν να έχουν μεγάλες αδυναμίες στη σκέψη, στη μνήμη και στενά χρονικά όρια για τις επιλογές, τις αποφάσεις και τη δράση τους. Το εξαπλωμένο φαινόμενο copy/paste γίνεται με και χωρίς επίγνωση και το λάθος μπορεί να αναπαράγεται και στις δύο περιπτώσεις. Σε κάθε σκέψη μας και σε κάθε πρόταση που εκφράζουμε βρίσκεται μια πληροφορία που δεν προήλθε από τη δική μας παρατήρηση και εμπειρία. Η εμπιστοσύνη και η αποδοχή συνήθως είναι βιαστική και εξαναγκαστική (για να συνεννοηθούμε, για να δράσουμε) και από πραγματική αδυναμία ελέγχου των πληροφοριών. Σε ορισμένες περιπτώσεις μας επιβάλλουν να δράσουμε βιαστικά και με εμπιστοσύνη, ακόμα και κάποιοι σε υπεύθυνες θέσεις, οι οποίοι δηλώνουν ρεαλιστές και εύκολα θα μας αποκαλούσαν ονειροπαρμένους, αν κάναμε το λάθος να σκεφτούμε λίγο περισσότερο. Δηλαδή, είχαμε τις δυσκολίες και τα λάθη από την κακή χρήση της γλώσσας, τις φυσικές αδυναμίες να εκφράσουμε αξιόπιστα και ολοκληρωμένα τις εμπειρίες μας και τους περιορισμούς στη μνήμη' τώρα μέσα στο πνεύμα βρίσκονται πολλαπλάσιες πληροφορίες από ξένες πηγές και σε πιο γρήγορους ρυθμούς και πακέτο με όλα τα λάθη που έχουν γίνει από μια άτυχη έκφραση μέχρι τα ψέματα από την οργανωμένη εξαπάτηση. Οι πληροφορίες και οι σκέψεις από τη δική μας προσωπική παρατήρηση στα πράγματα και από τη δική μας έρευνα για την πιστοποίησή τους, μάλλον είναι

οι λιγότερες. Και οι πληροφορίες που εισέρχονται ανεξέλεγκτα μέσα στη σκέψη μας δεν μένουν εκεί αποθηκευμένες και δεν χρησιμοποιούνται μόνο για μια σχολική εργασία. Με αυτές αποφασίζουμε για όλες τις κινήσεις μας, κάνουμε εκτιμήσεις και προγραμματίζουμε για το μέλλον, επικοινωνούμε με τους άλλους και γενικά ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας.

Το φαινόμενο της τυφλής εμπιστοσύνης και της βιαστικής αντιγραφής ξεπερνάει τα όρια μιας πνευματικής αδυναμίας και της έλλειψης επίγνωσης. Η οργανωμένη και μαζική προσπάθεια να εδραιωθούν μέσα στο πνεύμα των ανθρώπων πληροφορίες και σκέψεις, αποκλειστικά με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική δραστηριότητα ορισμένων, είναι γνωστή. Είναι γνωστό, ότι γίνεται οργανωμένη προσπάθεια για την εξαπάτηση μαζικά των ανθρώπων και ολόκληρου του κόσμου, ενώ υπάρχουν και ενδείξεις για απόκρυψη και υποβάθμιση στη δημοσιότητα πολλών απόψεων και πληροφοριών. Η παραπλάνηση γίνεται με επίγνωση, με δόλο και από αντίδραση απέναντι σε νέες και ανατρεπτικές σκέψεις, ακόμα και από τον κόσμο της επιστήμης. Στις προσπάθειες που γίνονται με επίγνωση για την εξαπάτηση και την απόκρυψη τουλάχιστον ενός μέρους της αλήθειας, είτε από ξεχωριστά πρόσωπα, είτε από το κράτος, είτε από μια επιστημονική ομάδα, η συνταγή είναι απλή: η καλλιέργεια εμπιστοσύνης. Άρα δεν είναι μόνο οι ρασοφόροι της κάθε θρησκείας, που εκμεταλλεύονται την πνευματική αδυναμία των ανθρώπων και καλλιεργούν την πίστη και σχέσεις τυφλής εμπιστοσύνης. **Μέσα στην κοινωνία δρουν επαγγελματικά, πολλές οργανωμένες ομάδες, ακόμα και από θέσεις κρατικής εξουσίας, που είναι υπεράνω υποψίας και κρύβουν ένα διάβολο πίσω από την πειστική και επιστημονική εικόνα τους. Αυτοί κερδίζουν την εμπιστοσύνη του κόσμου, ενώ ο κόσμος δεν χάνει απλώς τη λογική του, αλλά τις οικονομίες και τη ζωή του!** Ενώ είναι πολλοί εκείνοι που αντιδρούν στην οργανωμένη δράση για τη διατήρηση και την ενίσχυση της θρησκείας και επίμονα και λογικά καταγράφουν όλες τις σκέψεις που αποκαλύπτουν τις φαντασιώσεις και την άγνοια στα αρχαία κείμενα, ωστόσο κανένας δεν παρατηρεί ότι τα φαινόμενα τυφλής εμπιστοσύνης και εξαπάτησης δεν περιορίζονται μόνο στα θρησκευτικά ζητήματα. Να μια ακόμα περίπτωση εξαπλωμένης αντιγραφής και μεροληπτικής αποδοχής μιας άποψης! Αποδεικνύεται και η εμπειρία επιβεβαιώνει ότι η εξαπάτηση, η απόκρυψη και η εμπιστοσύνη με τη χρησιμοποίηση της γνώσης είναι πιο δύσκολο να ανιχνευτούν και να αντιμετωπιστούν.

Με το φαινόμενο της απερίσκεφτης αντιγραφής της πληροφορίας ή της σκέψης συμβαίνει και κάτι πιο μόνιμο από τη βιαστική βεβαιότητα μεμονωμένων προσώπων. Εκτός από την οργανωμένη και μαζική εξαπάτηση του κόσμου, διαδίδονται απόψεις και φήμες, κάτω από τυχαίες συνθήκες και για

διαφορετικούς λόγους, τις οποίες αν σημειώσουμε στο χαρτί, τότε αυτές θα χωρέσουν σε λίγες σειρές. Σχεδόν όλος ο κόσμος τις γνωρίζει και τις επαναλαμβάνει, νομίζοντας ότι αυτές οι εξαπλωμένες απόψεις εκφράζουν ολοκληρωμένα την πραγματικότητα και σωστά. Λένε λ.χ. μερικά ονόματα της αρχαιότητας τα οποία φημίζονται ως "σοφοί" και έτσι αφηρημένα φαντάζονται, ότι εκείνοι οι σοφοί σκεφτόντουσαν πάντα σωστά και γνώριζαν περισσότερα από εμάς... Ακούγεται το αρχαίο όνομα του *Πλάτωνα* και όλοι θυμούνται λίγες σκέψεις για την αγάπη, το *Σωκράτη*, τη φιλοσοφία και την *Πολιτεία*, έτσι τελείως αφηρημένα. Όταν μια μεγάλη άποψη συμπιέζεται σε λίγες λέξεις σαν σύνθημα, τότε όσο εύκολα τη θυμόμαστε τόσο εύκολα δεν σκεφτόμαστε, όπως λ.χ. οι φράσεις "είμαστε ό,τι τρώμε", "ψυχολογικό πρόβλημα" κλπ. Ακόμα και αυτοί που ξεχωρίζουν από την πλειοψηφία και μοιάζουν να πρωτοτυπούν, συνήθως ξεχωρίζουν πάλι αντιγράφοντας απόψεις, συμπεριφορές και επιλογές, οι οποίες είναι λιγότερο δημοφιλής. Ολόκληρα βιβλία και κουραστικές συζητήσεις περιέχουν σχεδόν αποκλειστικά μια συλλογή πληροφοριών, οι οποίες έχουν γίνει πιστευτές και αναπαράγονται με τυφλή εμπιστοσύνη. Από πολλές απόψεις, πρέπει να είμαστε σε θέση να εκτιμούμε σωστά τα πράγματα, να καταλαβαίνουμε τα κενά στη γνώση μας, να ξεχωρίζουμε την αξιοπιστία και τις πιθανότητες αλήθειας, να βγάζουμε τα σωστά συμπεράσματα από την εμπειρία μας, να κάνουμε εύστοχες παρατηρήσεις, να μη χανόμαστε από την πολυλογία. Ο γρήγορος ρυθμός εξέλιξης της επιστημονικής γνώσης, η διάδοσή της από βιβλία, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, περιοδικά έντυπα, ραδιοτηλεοπτικά μέσα, από εκπαιδευτικά ιδρύματα, η ευνοϊκή τύχη να παίρνουμε τη γνώση και τις απαντήσεις, χωρίς να χρονοτριβούμε και να κοπιάζουμε για την αξιοπιστία τους, και η εύκολη πληροφόρηση από τις πολλές δημοσιεύσεις που γίνονται δεν πρέπει να ελαττώσουν τη σπουδαιότητα και την αναγκαιότητα της δημιουργικής σκέψης. Δεν πρέπει να επαναπαυόμαστε στην πληρωμένη και κονσερβοποιημένη γνώση, όπως ένα παιδί το οποίο μεγαλώνει με τη φροντίδα της οικογένειάς του, χωρίς να σκέφτεται ότι πρέπει σε κάποια στιγμή να σταθεί στα πόδια του και να μπορεί να επιβιώσει μακριά από τους γονείς του ή όταν εκείνοι δε θα υπάρχουν. Πολύ περισσότερο, αφού στην κοινωνία θα βρούμε όλα τα εμπόδια για να μη σκεφτόμαστε!

<•> ΤΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ. 3η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ. Από τις πιο μεγάλες προκαταλήψεις στο χώρο της επιστήμης και γενικότερα του ανθρώπου είναι η άποψη, ότι η αναφορά σε συγκεκριμένα πράγματα και η απόπειρα να περιγραφούν τα πράγματα με σαφήνεια εξασφαλίζει περισσότερη γνώση. Όχι μόνο δεν εξασφαλίζει περισσότερη γνώση αλλά συγχρόνως αυξάνει την άγνοια και προϋποθέτει να κάνουμε το λάθος, να αφαιρούμε πράγματα τα οποία θεωρούμε αυθαιρέτως ότι δεν συνδέονται. Δηλαδή, **συγκεκριμένο = αποσπασμένο** και αφαιρώντας κατά βούληση, ότι δεν διευκολύνει τη σκέψη μας. Τόσο στην καθημερινή ζωή, όσο και στο χώρο της επιστήμης, αφαιρούμε πράγματα και σχέσεις συμβιβαστικά, για λόγους απλοποίησης και προτεραιότητας, **προεξοφλώντας τι σχετίζεται πιο άμεσα και τι έμμεσα**. Αναφερόμαστε στο "συγκεκριμένο" πράγμα όχι επειδή γνωρίζουμε καλά τι πρέπει να αφαιρέσουμε, να μην υπολογίσουμε και να μη σκεφτούμε, αλλά επειδή έτσι μας βολεύει και επειδή πρέπει να ξεκινήσουμε από κάπου, για ερευνητικούς σκοπούς ή για να ζήσουμε. Όταν εκφραζόμαστε συγκεκριμένα, έχουμε αφαιρέσει το σύνολο της πραγματικότητας και των δυνατοτήτων της, θα μπορούσε εύκολα να πει κάποιος, και αυτό συνήθως το κάνουμε χωρίς επίγνωση.

Πρόκειται για μια προκατάληψη από τις πιο δύσκολες να ανιχνευτούν, αφού ξεκινάει με το δεδομένο, ότι η πραγματικότητα είναι μόνο ουσία, ύλη και ξεχωριστά ή σταθερά πράγματα, ενώ αντιθέτως, **η περισσότερη πραγματικότητα είναι δυνατότητες και απουσιάζει**. Με τέτοια προκατάληψη, λοιπόν, είναι συνεπές στην επιστήμη να αξιώνουν να περιγράφονται όλα καθαρά και με ακρίβεια. Ιδιαίτερα στη φυσική, αυτή η γενική πλάνη για την ταύτιση της (αντικειμενικής) πραγματικότητας με τα αισθητά (υλικά) πράγματα μεταφέρθηκε σε άλλους όρους έκφρασης, στον καθαρό διαχωρισμό των πραγμάτων σε (συγκεκριμένα) σώματα και σε αόρατες (ανούσιες) δυνάμεις που ασκούν μεταξύ τους τα σώματα. Μέχρι της υπερβολής, να απαιτούν στη σύγχρονη φυσική, οι δυνάμεις να είναι συγκεκριμένα σωματίδια! Οι σχέσεις των μερών, οι δυνατοί τρόποι ν' αλληλεπιδράσουν, οι τρόποι και οι κινήσεις με τους οποίους τα πράγματα γίνονται και συνδέονται και τα κοινά στοιχεία τους, αποτελούν πάντοτε ένα μεγάλο μέρος της πραγματικότητας -το μεγαλύτερο- το οποίο δεν γίνεται (απ' ευθείας) ορατό και μόνο με τη σκέψη μπορούμε να το ανακαλύψουμε, να το προσέξουμε και να το γνωρίσουμε καλύτερα.

Επαναλαμβάνουμε πιο έντονα την άποψη, ότι είναι μία από τις πλάνες στον επιστημονικό τρόπο σκέψης, να θεωρείται το συγκεκριμένο ότι είναι πά-

ντα πιο καλά γνωστό ή ότι στην πραγματικότητα όλα υπάρχουν μόνο σαν συγκεκριμένα και ακριβώς προσδιορισμένα. **Η μεγαλύτερη συνεισφορά της Φιλοσοφίας** στον ανθρώπινο πολιτισμό και στην πνευματική καλλιέργεια του ανθρώπου έχει επιτευχθεί με αυτή την παρατήρηση για την ασάφεια των συγκεκριμένων πραγμάτων και με την ανάδειξη των ικανοτήτων της σκέψης, όταν αυτή επικεντρώνεται στα νοήματα των λέξεων και ξεπερνάει τα στενά όρια μιας περιορισμένης εμπειρίας σε ένα τόπο και μια στιγμή. Ακόμα και τα συγκεκριμένα πράγματα που θεωρούνται καλά γνωστά, τα γνωρίζουμε λιγότερο από όσο πιστεύουμε. Μιλάμε για ένα πράγμα και αυτό συγχρόνως είναι ένας συνδυασμός ή μια ένωση πολλών άλλων. Το παρατηρούμε από διαφορετικές θέσεις και εμφανίζεται με μικρές αποκλίσεις, μέχρι τελείως διαφορετικό. Το χρησιμοποιούμε για ένα αποτέλεσμα (μαχαίρι για το ψωμί), αλλά το ίδιο πράγμα μπορεί να χρησιμεύσει για πολλά άλλα αποτελέσματα και με μια μικρή τροποποίηση να ονομαστεί διαφορετικά. Παρατηρούμε την αντίδραση ή τη συμπεριφορά του δίπλα σε ένα άλλο πράγμα, αλλά η αντίδρασή του γίνεται διαφορετική όταν πλησιάσει δίπλα σε διαφορετικά πράγματα. Το παρατηρούμε με διαφορετικά όργανα και ανιχνεύουμε διαφορετικό περιεχόμενο και ιδιότητες. Η αρχική εικόνα που μας πληροφορεί καθαρά για ένα πράγμα, με λίγη έρευνα και σκέψη γρήγορα αποδεικνύεται ελλιπής και προκαλεί απορίες για το τι και πώς είναι αυτό. Τελικά ο ρεαλιστής άνθρωπος δεν είναι λιγότερο φαντασιόπληκτος από το γραφικό φιλόσοφο. Η διαστρέβλωση που προκαλεί η άγνοια και η μεροληπτική γνώση στην ανθρώπινη αντίληψη και σκέψη, μπορεί να συνοψιστεί με την εξής φράση: **Οι άνθρωποι βλέπουν και σκέφτονται πράγματα που δεν υπάρχουν και δεν σκέφτονται ούτε βλέπουν πολλά από τα πράγματα που υπάρχουν...**

Το συγκεκριμένο είναι αποσπασμένο και αφαιρώντας έτσι όπως διευκολύνει τη σκέψη μας. Αφαιρούμε με ή χωρίς επίγνωση σχεδόν το σύνολο της πραγματικότητας, όπως αν ήταν αμέσως φανεροί όλοι οι τρόποι σύνδεσης των πραγμάτων. Συνήθως η αφαίρεση έχει γίνει συμβατικά ή τεχνητά για την πρόοδο της γνώσης, για ερευνητικούς σκοπούς, για λόγους απλοποίησης και προτεραιότητας. **Δεν προέχει η γνώση αλλά οι επιδιώξεις μας** με τη βοήθεια του Θεού και της τύχης και με την αυταπάτη ότι γνωρίζουμε καλά τι δεν γνωρίζουμε. Υποκρισία, εάν όχι ψέμα, ο ισχυρισμός ότι η συστηματική συλλογή παρατηρήσεων και το πείραμα εξυπηρετούν μόνο την απόκτηση της βεβαιότητας και της γνώσης. Από τις επιστημονικές μεθόδους, τα πειράματα και τις διεξοδικές έρευνες υπάρχουν **περισσότερες προσδοκίες από την κατάκτηση της αλήθειας**. Στην επιστήμη, ενδιαφέρονται και χρειάζονται περισσότερες πληροφορίες, χρειάζονται την πλήρη γνώση των ξεχωριστών πραγμάτων που μελετούν, για να εξυπηρετηθούν άλλοι σκοποί, πέρα από την

κατάκτηση της γνώσης, συνήθως επαγγελματικοί σκοποί. Το γνωρίζουν πολύ καλά και αν δεν βρίσκουν το θάρρος να το ομολογήσουν, αυτό γίνεται από φόβο μήπως σταματήσει να λάμπει η "αμεροληψία", που κατά καιρούς επικαλούνται και μήπως κλονιστεί η αξιοπιστία, που είναι συνδεδεμένη με τη δύναμη της επιστήμης μέσα στην κοινωνία. Δεν πρέπει να παρουσιάζεται, η υποκριτική εικόνα, ότι η επιστημονική έρευνα και ο μεθοδικός έλεγχος της αξιοπιστίας γίνονται μόνο για την κατάκτηση της γνώσης και της βεβαιότητας. Πρέπει να εμφανίζεται μια εργασία και να δικαιολογείται ο μισθός, ενώ ο τελικός σκοπός είναι η αξιοπιστία στους πελάτες και στους συνεργάτες, για να εξασφαλιστούν άλλα οφέλη και για να μη διακινδυνεύσουν με αποτυχημένες και ζημιογόνες προσπάθειες. Αλλά και με την εκτέλεση των πειραμάτων έχει αποδειχτεί, ότι σε μερικές περιπτώσεις δεν είναι φανερό πώς επηρεάζουν οι πειραματικές διατάξεις το αποτέλεσμα και τι ακριβώς μετρούν τα όργανα, έτσι όπως αξιώνουν οι ερευνητές ότι γνωρίζουν καλά τι κάνουν. Από την εποχή του *Νεύτων* και μέχρι σήμερα, ξεχάστηκε και υποβαθμίστηκε η ερευνητική ικανότητα του ανθρώπου με το δικό του ξεχωριστό πνεύμα. Αυτή περιορίστηκε μέσα σε λίγα ερευνητικά κέντρα και για μερικούς τυχερούς και προνομιούχους. Ξεχάστηκε και υποβαθμίστηκε η διαφορά μεταξύ του "παρατηρώ μια ασήμαντη κίνηση για να βρω σημαντικούς νόμους" και του "είναι η δουλειά μου να παρατηρώ ή να εφαρμόζω τη σκέψη και έτσι θα βγάλω χρήματα και όνομα". Διότι ο άνθρωπος εκπαιδεύεται, προετοιμάζεται, διδάσκεται και παίρνει έτοιμες τις γνώσεις, όχι για να μάθει να σκέφτεται, όχι για να ερευνήσει, αλλά κυρίως για να αποκατασταθεί επαγγελματικά και να μπορεί να λειτουργήσει σαν ρομπότ, το οποίο εκτελεί αποτελεσματικά το ρόλο του, σύμφωνα με τις ακριβείς και ασφαλείς πληροφορίες που έχει μέσα στο κεφάλι του.

Ορισμένοι νεότεροι φιλόσοφοι και καθηγητές μελετούν την ιστορία της επιστήμης και επιχειρούν να εξάγουν χρήσιμα συμπεράσματα για την αποτελεσματικότητα της έρευνας και για τις αδυναμίες της σκέψης. Σε ολόκληρα βιβλία και μερικές φορές με κωδικοποιημένη γλώσσα γράφουν για τις δυσκολίες να γνωρίσουμε αξιόπιστα την πραγματικότητα, για τη ρευστότητα των πραγμάτων και την αλλαγή των συνθηκών και για τα όρια στην εφαρμογή των νόμων. Την ίδια ώρα, πολλοί άνθρωποι γνωρίζουν πολύ καλά, ότι είναι θύματα απατεώνων, φιλόδοξων προσώπων και κερδοσκόπων, που αποκτούν δύναμη και χρήματα από την επιστήμη! **Οι καλύτεροι απατεώνες δεν φοβούνται τη γνώση, αντιθέτως ενθαρρύνονται από αυτήν**. Μάλιστα, μπορούν να σου αποσπούν περισσότερα χρήματα ή άλλα ανταλλάγματα, όταν **εμφανίζονται σαν οι πιο κατάλληλοι και οι πιο ικανοί!** Όταν επιπλέον, ο απατεώνας μας αφήσει με την ικανοποίηση ότι ήμασταν τυχεροί ή άξιοι που μας

εξυπηρέτησε εκείνος, τότε είναι αξεπέραστος. Από την άλλη πλευρά, όλοι οι άνθρωποι στην καθημερινή ζωή τους και κάτω από πιεστικά χρονικά όρια μπορούν να σκέφτονται, ν' αποφασίζουν και να συνεργάζονται με μια μαθηματική ακρίβεια και επιτυχημένα, χωρίς την πολυτέλεια των μετρήσεων, των υπολογισμών και των δοκιμών. Μικρά παιδιά μπορούν να κάνουν σκέψεις, που όχι απλώς δεν τολμούσαν να κάνουν οι πιο μορφωμένοι, αλλά αντιθέτως εκείνοι μπορούσαν να τις διαψεύδουν και να αστειεύονται. Ύποπτη και υποκριτική η σιγή των διανοούμενων και πολλών καθηγητών γι' αυτή την ευκολία της γνώσης, της σκέψης και πολλές φορές για την επιτυχία της εύκολης γενίκευσης.

Οι γενικές έννοιες και οι γενικόλογες αναφορές στα πράγματα είναι «αντιπροσωπευτικές» όπως οι κυβερνήσεις των κρατών. Από τη στιγμή που σκεφτόμαστε και χρησιμοποιούμε τη γλώσσα αναπόφευκτα κάνουμε αφαίρεση και γενίκευση και επιπλέον πράττουμε με σκέψεις αφηρημένες, που καθρεφτίζουν τα πράγματα αφηρημένα και αποσπασμένα. Έτσι, όταν η επιστήμη συνιστά συγκεκριμένα την αντιβίωση Χ, εκφράζει μια γενική άποψη, αφού την ίδια αντιβίωση την προτείνει για ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων, για ένα ευρύ φάσμα μικροβίων και για όλες τις μέρες, παραβλέποντας ένα πλήθος ιδιαίτερων περιπτώσεων που μπορεί να ακυρώσουν τη χρησιμότητα της συγκεκριμένης αντιβίωσης ή και να αντιστρέψουν το αποτέλεσμα και να προκληθεί μόνο βλάβη στην υγεία μας, άμεσα φανερή ή μακροπρόθεσμα. Για ένα μεταδοτικό ιό, όλοι εύκολα προβλέπουμε ως λύση να μην πλησιάσουμε το μολυσμένο άτομο ή τη μολυσμένη περιοχή, ενώ εκτιμούμε ως πρόβλημα όταν δεν μπορούμε να τα αποφύγουμε. Οι διαφορές στο βιολογικό σώμα από άτομο σε άτομο δεν είναι γνωστές στους γιατρούς (και η επιστήμη τις αφαιρεί αναγκαστικά από αδυναμία γνώσης και αυτές δεν διδάσκονται). Έτσι κανένας δεν σκέφτεται αν και πόσο μπορούν οι διαφορές στα βιολογικά σώματα να αποδειχτούν καθοριστικές για να αλλάξουν το αποτέλεσμα, το οποίο μπορεί να είναι από μια αδυναμία μόλυνσης (ανοσία) και ένα θαύμα (σαν σπάνια περίπτωση θεραπείας) για το ένα άτομο μέχρι την αδυναμία θεραπείας και ο θάνατος για ένα άλλο άτομο. Το κόμμα που καταλαμβάνει την εξουσία εκπροσωπεί μία ολόκληρη κοινωνία επί ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Σε πολλές περιπτώσεις, οι εκπρόσωποι αποφασίζουν για ζητήματα που η πλειοψηφία αγνοεί, αδιαφορεί ή και διαφωνεί μαζί τους. Τα προγράμματα που ανακοινώνουν και οι υποσχέσεις τους είναι πιο ασαφή και πιο αμφίβολα από μια φιλοσοφική θεωρία. Ένα βροντερό παράδειγμα αοριστολογίας σχετίζεται με τη χρήση του νομίσματος και του χρηματικού μέσου. Το χρήμα «αντιπροσωπεύει» έναν άγνωστο και απεριόριστο αριθμό πραγμάτων και υπηρεσιών, με τα οποία μπορεί να ανταλλαχθεί. Αυτό δεν εμποδίζει τον υπολογισμό και τον

καθορισμό της αξίας του και αντιθέτως είναι απαραίτητο για τη συναλλαγή μεταξύ των ανθρώπων. Όταν μία ολόκληρη χώρα εκπροσωπείται για την ανάδειξη της πιο όμορφης γυναίκας, κανένας δεν αναφέρει ότι οι κοπέλες που διαγωνίζονται είναι επιλεγμένες από ένα σχετικά μικρό αριθμό, που δήλωσε συμμετοχή. Ένας πιο μεγάλος αριθμός δεν δήλωσε συμμετοχή και πιθανό μέσα σε αυτόν να βρίσκονται ομορφότερες γυναίκες από εκείνες που θα μας εκπροσωπήσουν. Το ίδιο συμβαίνει σε πολλές άλλες περιπτώσεις διαγωνισμών και εκπροσώπησης. Τα σύμβολα, όπως η σημαία και ο ύμνος αντιπροσωπεύουν επίσης κάποιες ασαφείς αξίες, παραδόσεις, ιστορία, πολιτισμό, διαδρομή και προοπτική. "Σηκώνει" πολύ συζήτηση για να ξεκαθαριστεί τι ακριβώς σημαίνουν και για να προκύψει η συμφωνία όλων. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει μεγάλη ασάφεια και γι' αυτό κάποιοι πονηροί μπορούν να τα εκμεταλλεύονται για διάφορες επιδιώξεις τους, χωρίς αυτοί να φανερώνουν ή να τονίζουν ότι οι απόψεις είναι ασαφείς ή ένας μέσος όρος, με πολλές δυνατές αποκλίσεις.

Έτσι και αντιθέτως, όσοι φροντίζουν για την ενημέρωσή μας αναγκάζονται να αφαιρούν τις περισσότερες πληροφορίες, αφού με τη σύγχρονη τεχνολογία, ο ρυθμός μετάδοσης των πληροφοριών είναι πολλαπλάσια πιο γρήγορος και ασταμάτητος, οι πηγές έχουν επίσης πληθύνει παγκοσμίως και πολλά γεγονότα άξια προσοχής και εντυπωσιακά καταγράφονται ολόκληρο το 24ωρο και σε όλη τη Γη. Αν δούμε μια περιοχή κοντά στη μόνιμη κατοικία μας σε μια φωτογραφία ή σε ένα πλάνο βίντεο, πιθανό να μην την αναγνωρίσουμε ή να χρειαστεί περισσότερη παρατήρηση. Για το κεντρικό δελτίο ειδήσεων δεν αφαιρούν τις πληροφορίες με έναν αλγόριθμο όπως γίνεται στην ψηφιακή τεχνολογία, για να μη χαθούν οι πολύτιμες πληροφορίες... Με τη δική τους "χασάπικη" αφαίρεση δεν αναπαράγεται ένα αξιόπιστο αντίγραφο των γεγονότων και συνήθως το ακριβώς αντίθετο γίνεται. Εκτός από την αναγκαστική αφαίρεση πολλών γεγονότων και την ανθρώπινη αδυναμία σε μια ενημερωτική προσπάθεια, επιλέγονται συγκεκριμένα γεγονότα και πράγματα, τα οποία μεταξύ τους δεν έχουν σύνδεση, ενώ σε ορισμένα εστιάζεται η προσοχή και αυτά γίνονται ζητήματα για ολόκληρη τη μέρα. Δηλαδή βρίσκουν κάτι συγκεκριμένο από τον κόσμο και τη ζωή, το αποκόπτουν από τα υπόλοιπα γεγονότα, από τα πράγματα και τις ζωές, αφαιρούν και πληροφορίες τις οποίες εκτιμούν σαν λεπτομέρειες, εστιάζουν μεροληπτικά την προσοχή και προσπαθούν να το συνδέσουν με ορισμένα άλλα ζητήματα και κάνουν προβλέψεις. Αυτή η γνώση όμως δεν ονομάζεται φιλοσοφία και δεν έχει θεωρητικό σκοπό. Υποτίθεται ότι συνδέεται με τη ζωή μας και όμως έχει όλα τα ελαττώματα ενός παρανοϊκού πνεύματος. Έχει επιβληθεί η άποψη ότι ένα τέτοιο πνεύμα είναι ρεαλιστικό. Η θέση εργασίας και ο μισθός το δικαιώνουν!

<•> Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Αν η γνώση και η αναζήτηση της αλήθειας δεν είναι ένας σκοπός απομονωμένος από την υπόλοιπη ζωή και ανεπηρέαστα από τις εμπειρίες μας αυτό δεν σημαίνει, ότι δεν γνωρίζουμε αξιόπιστα και ότι δεν μπορούμε ν' αναζητάμε με συνέπεια. Σημαίνει, ότι μπορούμε να γνωρίζουμε και να βρίσκουμε την αλήθεια όπως επιθυμούμε, σε οποιαδήποτε κατεύθυνση και ερευνητική περιοχή, με οποιαδήποτε προτεραιότητα, με εύστοχο τρόπο ή με χρονοτριβή, για λεπτομέρειες ή για πιο σημαντικά πράγματα, έως το σημείο να κάνουμε επιστήμη όπως και έρευνα κατά παραγγελία. Εξάλλου, **η αξιοπιστία της γνώσης δεν εξαρτάται από το αν βρέθηκε τυχαία ή αν εμείς θέσαμε προτεραιότητα και την επιδιώξαμε με κάποιο σκοπό**. Η αλήθεια δεν βρίσκεται σε μια μόνο περιοχή έρευνας και η αμεροληψία δεν είναι πάντοτε χρήσιμη, όσο θα περίμενε κάποιος. Αν έπρεπε να ξεκινήσει μια έρευνα χωρίς μεροληψία, τότε δύσκολα θα ξεκινούσε. Και αν προσπαθήσουμε να σκεφτούμε αμερόληπτα για συγκεκριμένα ζητήματα μιας ορισμένης ερευνητικής περιοχής, τότε δεν αποκλείεται να μας ξεπεράσει εκείνος που σκέφτηκε μεροληπτικά και μάλιστα με κακό σκοπό! Το να επιζητούμε τη γνώση επηρεασμένοι από επιθυμίες και συναισθήματα, το να θέτουμε μία προτεραιότητα στις αναζητήσεις μας, αυτό δεν δείχνει αμεροληψία και επιθυμία για την αλήθεια, έχει ειπωθεί. Αυτή η άποψη δείχνει μία προκατάληψη. **Δεν είναι αναγκαστικά αντίθετο προς την αναζήτηση της αλήθειας να θέτουμε προτεραιότητα, να σκεφτόμαστε επηρεασμένοι από τη διαίσθησή μας και τα όποια συναισθήματα και να επιδιώκουμε ένα στόχο και κάποιο κέρδος**. Όχι μόνο μπορεί να μην είναι αντίθετο, αλλά μπορεί να είναι και υπέρ της αλήθειας και της επιτυχημένης έρευνας. **Η αλήθεια χρησιμεύει και στον ψεύτη και στον απατεώνα**.

Παραδόξως, η επικέντρωση της προσοχής σε ένα αποσπασμένο μέρος της εμπειρίας μπορεί να θεωρηθεί μεροληπτική, ακόμα και με την υπόθεση, ότι μπορεί κάποιος να στοχάζεται απροκατάληπτα και ανεπηρέαστος από επιθυμίες και από την υπόλοιπη ζωή του. **Όταν αδιαφορούμε για όποια γνώση ή εμπειρία δεν «σχετίζεται» με αυτήν της ειδικότητάς μας και όταν αναζητάμε με έναν ορισμένο τρόπο, τον οποίο εμείς έχουμε προκαθορίσει, αυτό και μόνο μπορεί να θεωρηθεί μεροληψία**. Είναι μεροληψία να βάζουμε σαφή όρια στην περιοχή της αναζήτησης και, μετά από μερικές ενδείξεις να θέτουμε το ζήτημα, το πώς και το αν σχετίζονται οι διάφορες εμπειρίες. Ενώ εμείς εξαρχής μοιράσαμε τις πληροφορίες έτσι όπως μας διευκολύνει και ξεχωρίσαμε τα πράγματα βιαστικά από μερικές ομοιότητες και από τις χονδρι-

κές διαφορές τους.

Η επιστημονική γνώση δεν έρχεται τόσο φανερά και ανεξήγητα σε σύγκρουση με την εμπειρία. Πιο συχνά, εμείς δεν είμαστε σε θέση να διασταυρώσουμε γρήγορα και εύκολα την αξιοπιστία της. Δεν μπορούμε να αρνηθούμε ούτε να αμφιβάλλουμε το ίδιο, όπως με τις τυχαίες, αποσπασματικές και φανταστικές απόψεις, οι οποίες δημιουργούν περισσότερες απορίες, χωρίς να εξηγούν τίποτε. Το πιο γνωστό μείον στην εξειδίκευση είναι ο περιορισμός της γνώσης και της αναζήτησης προς μία μόνο κατεύθυνση. Η περιγραφή των πραγμάτων αποσπασμένων, ενώ αυτά δεν μπορούν να υπάρχουν χωρίς τις σχέσεις τους με κάποια άλλα ή θα ήταν διαφορετικά χωρίς εκείνα, είναι η συνηθέστερη διαστρέβλωση της πραγματικότητας, με αφάνταστες συνέπειες (π.χ. ευθύγραμμες ομαλές κινήσεις). Σε κάποιες περιπτώσεις ξεκινούν με βολικό δεδομένο ότι μερικά πράγματα δεν σχετίζονται ώσπου να διαπιστωθεί με ενθουσιασμό το αντίθετο, μετά την τυχαία ανακάλυψη ορισμένων φαινομένων. Η άγνοια δεν πρέπει να μας κάνει να αποκλείουμε τη σύνδεση των φαινομένων, αλλά να την υποψιαζόμαστε. Δεν είναι λογικό να εξισώνουμε τη βέβαιη γνώση με την επάρκεια της γνώσης. Με τη βέβαιη γνώση μπορούμε να αποκλείσουμε, όταν όμως γνωρίσουμε περισσότερο τότε μπορεί να χρειαστεί να αναθεωρήσουμε. Ας είμαστε λοιπόν πιο συγκρατημένοι! Το ελάττωμα της εξειδίκευσης και του επιστημονικού τρόπου γνώσης δεν είναι η επιδίωξη της γνώσης και της βεβαιότητας σε έναν περιορισμένο χώρο και μέσα στις θεωρητικές προϋποθέσεις. Είναι η επιδίωξή τους με τη διάνοια και τη στοχαστική μας προσπάθεια περιορισμένη στον ειδικό χώρο της εμπειρίας και μόνο στις δεδομένες αξιόπιστες γνώσεις, όπως τις διδαχθήκαμε. Ενώ στην ίδια στιγμή μπορεί να αγνοούμε πολλά γύρω από άλλες ερευνητικές περιοχές ή να μη στοχαζόμαστε δημιουργικά, να μην αξιοποιούμε την προσωπική εμπειρία μας, ενώ και ο τρόπος ζωής μπορεί να μας κάνει ακόμα και εχθρούς της αλήθειας! Τα πράγματα δεν δημιουργούνται και δεν συνδέονται με απομονωμένες σχέσεις φυσικής, χημείας, αστρονομίας, οικονομίας, ιατρικής, γενικά των εξειδικευμένων επιστημών. Διδασκόμαστε και αναζητάμε τη γνώση και τη βεβαιότητα σαν προγραμματισμένοι και εγκλωβισμένοι μέσα σε ένα αποσπασμένο μέρος της εμπειρίας ή μέσα σε ένα φανταστικό κόσμο από σύμβολα. Στην ίδια στιγμή ενδέχεται να διατηρούμε πολλές και μεγάλες πλάνες, να παραβλέπουμε τις ενδείξεις, να χάνουμε πολύτιμο χρόνο, να παρασυρόμαστε από το χάος των γνωστικών δεδομένων και να μην προνοούμε για τις συνέπειες της δράσης μας. Η μεροληπτική λογική, εκτός από ξένη για την ηθική, μπορεί να παραπλανήσει την ερευνητική σκέψη και να εμποδίσει την εκτίμηση της γνώσης.

Στον περιορισμό της αναζήτησης και στην απομόνωση της γνώσης από την υπόλοιπη εμπειρία δεν αρκέστηκαν ποτέ οι λογοτέχνες, οι φιλόσοφοι και όσοι στοχάζονται δημιουργικά. Αλλά ούτε οι εξειδικευμένοι δεν θα μπορούσαν να διανοηθούν μέσα στη δική τους ερευνητική περιοχή, αν βασίζονταν μόνο στη διδαγμένη γνώση τους και τη χρησιμοποιούσαν σαν αποσπασμένοι από την υπόλοιπη εμπειρία τους. Κάπου εκεί βρίσκεται μια σημαντική διαφορά της ανθρώπινης διάνοιας από την τεχνητή, που επιχειρείται με τη ψηφιακή τεχνολογία. Τα πράγματα, αν και συνδέονται πολύπλοκα μεταξύ τους, αυτά συναντιούνται με περισσότερους τρόπους. Έχουν και πολλές ομοιότητες, τις οποίες ανιχνεύουμε χωρίς η σκέψη να κολλάει στις αποκλίσεις και στις διαφορές τους. Τα πράγματα έχουν και πολλές δυνατότητες να πλησιάσουν, να συνδυαστούν με νέους τρόπους και να αποκτήσουν ομοιότητες εκεί που ήταν σαν άσχετα μεταξύ τους. Η ανθρώπινη σκέψη ανιχνεύει αυτές τις δυνατότητες πριν πραγματοποιηθούν, ενώ αυτό το ίδιο το πνεύμα επιλέγει να τις πραγματοποιήσει εξυπηρετώντας ένα σχέδιο ή ένα σκοπό. Κάτι που η εξειδικευμένη και η προγραμματισμένη νόηση υποβαθμίζει, αφού βασίζεται στα παρατηρημένα όρια των πραγμάτων, σε στατικές σχέσεις τους, τα διαχωρίζει και τα αρχειοθετεί με τις φανερές ομοιότητές τους. Πράγματα άσχετα μεταξύ τους μπορούν να αποκτήσουν στενές σχέσεις, όπως και το αντίθετο. Στη ζωή χρειάζεται να είμαστε με δημιουργικό στοχασμό και όχι σαν προγραμματισμένοι υπολογιστές ή σαν παπαγάλοι. Η μεροληψία και η υπερβολική εκτίμηση είναι πάντα μια αδυναμία της λογικής, όταν ολόκληρη η αλήθεια δεν μας εξυπηρετεί και όταν αποφεύγουμε να σκεφτούμε. Υπολογίζουμε και στηριζόμαστε μόνο στη μισή αλήθεια που μας διευκολύνει και μας ενθαρρύνει.

<•> **Η πραγματικότητα που λείπει και όσα θα γίνουν γύρω μας και θα την αλλάξουν αντιστοιχεί και σε γνώση που μας λείπει.** Ορισμένες απόψεις που επικρατούν παγκοσμίως και σε μια μεγάλη πλειονότητα ανθρώπων αποδεικνύονται εύκολα φαντασιώσεις ή λανθασμένες. Η επικράτηση αυτών των εξαπλωμένων απόψεων δεν ερμηνεύεται όπως αν ήταν σχηματισμένες μετά από διερεύνηση, με γνώση και από λογική σκέψη. Έχουν σχηματιστεί με βιασύνη, από επιθυμία, εντυπωσιασμό, απερίσκεφτη αντιγραφή και από τυφλή εμπιστοσύνη. Για την επικράτηση ή την εξάπλωση ορισμένων από αυτών των απόψεων έχουν γίνει ιστορικοί αγώνες και εξακολουθούν οι προσπάθειες εκείνων που εκπροσωπούν ένα πληθυσμό ανθρώπων ή μεγάλες ομάδες με κοινά συμφέροντα και εμπειρίες. Όσοι αγωνίζονται για τα ομαδικά συμφέροντα ή χρειάζονται την υποστήριξη από ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων, ακόμα και αν έχουν αντίθετη άποψη εξαναγκάζονται να την κρύψουν (υποκριτικά ή

με σεβασμό) για να μη χάσουν την πλεονεκτική θέση τους. Έτσι διαιωνίζεται η ονειροφαντασία με την οποία πολλοί έζησαν, έγραψαν μια ιστορία και μοίρασαν ελπίδες. Η ανάπτυξη των επιστημών, η ευκολία της πληροφόρησης, η παγκόσμια εμπειρία και το εκπαιδευτικό σύστημα δεν εξαφάνισαν από τη ζωή την ανοησία και τις απερίσκεφτες απόψεις. Αντιθέτως, εξίσου ενίσχυσαν αντιδραστικές και ανώριμες απόψεις, αντί για περισσότερη αμφιβολία καλλιέργησαν την ψευδαίσθηση της καλύτερης γνώσης, δελεάζουν το πνεύμα με ανταλλάγματα και ενθαρρύνουν τις βιαστικές εκτιμήσεις και προσπάθειες.

Ένας μεγάλος αριθμός από φαντασιώσεις που είναι εξαπλωμένες παγκοσμίως, σχετικές με ζητήματα για την ανθρώπινη νόηση μέχρι τις ανθρώπινες σχέσεις και το θεό, συνδέονται στενά με ένα κοινό δόγμα, το οποίο μπορούμε να συνοψίσουμε σε ελάχιστες σειρές: Ο κόσμος που βρίσκεται πιο μακριά δεν συμπλέκεται και δεν επηρεάζει σημαντικά τον κόσμο που μας περιβάλλει πιο άμεσα εδώ στη γη, ούτε και τη ζωή μας. Έτσι εύκολα οι άνθρωποι αφαιρούν όλη την πραγματικότητα που εκτιμούν απομακρυσμένη ή ανύπαρκτη, για να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες που αντιλαμβάνονται επιφανειακά στον κόσμο. Αυτή είναι μια βιαστική άποψη που περιέχει ένα μέρος αλήθειας, ενώ την υπόλοιπη αλήθεια την κρύβουμε με τη λέξη "τύχη". Η πραγματικότητα που αντιλαμβανόμαστε και γνωρίζουμε, αναμφίβολα είναι πολύ λιγότερη από τη μισή. Αυτή η βιολογική και φυσική αδυναμία συνδέεται με τη διαπίστωση ότι υπάρχουν πάντοτε έμμεσες, μεταβλητές και ασήμαντες επιδράσεις που επηρεάζουν τη ζωή μας, τις ανθρώπινες σχέσεις και ευρύτερα τα πράγματα. Αρκεί να διανοηθούμε πώς γίνεται η γνωριμία ανάμεσα στους ανθρώπους, ειδικότερα των συζύγων που αποφασίζουν σε κάποια στιγμή να δημιουργήσουν οικογένεια. Για να μην πάμε στα άκρα και υποστηρίξουμε πως ένα τσίμπημα κουνουπιού μπορεί να σώσει ή να καταστρέψει τη ζωή ενός ισχυρού ανθρώπου και να αλλάξει η ροή της ιστορίας. Ακόμα και ένα κουνούπι μπορεί να προσφέρει... περισσότερα από τη δράση μερικών ανθρώπων. Η λεπτομέρεια κάνει ξεχωριστό το κάθε πράγμα και από μια λεπτομέρεια γεννιόμαστε και πεθαίνουμε. Αν οι κοινωνικές εξελίξεις και τα σημαντικά γεγονότα δεν επηρεαζόντουσαν από τις λεπτομέρειες, θα μπορούσαμε ευκολότερα να τα προβλέψουμε και να τα καθορίσουμε σαν σημαντικά, χωρίς τη γνώση μας για τη συνέχεια της εξέλιξής τους και των συνεπειών τους. Δεν είναι πάντοτε τόσο σημαντικά όπως τα καθορίζουμε εκ των υστέρων, ούτε ασήμαντα και ανάξια λόγου όσα καθορίζονται σαν λεπτομέρειες και περιμένουμε μερικές συνέπειες από τη ροή του χρόνου σαν ψήγματα χρυσού. Είναι τόσο δύσκολο να αιτιολογήσεις όσο και να προβλέψεις. Αν γνωρίζαμε καλά τις αιτίες που οδηγούν σε ένα αποτέλεσμα ή προκαλούν ένα γεγονός, τότε θα μπορούσαμε να προβλέψουμε περισσότερα. Η πρόβλεψη είναι δύσκολη όσο είναι και η

αιτιολόγηση, που νομίζουμε ότι κάνουμε εκ των υστέρων.

Έχει ακουστεί πολλές φορές, ότι μια πεταλούδα που πετάει στο ένα ημισφαίριο της Γης μπορεί να προκαλέσει θύελλα στο άλλο άκρο. Αυτό θα μπορούσε να είναι ένα από τα άπειρα παραδείγματα που μπορούμε να πούμε για να εκφράσουμε τη γενικότερη αρχή: Κάθε λεπτομέρεια (στον όγκο, στην ποσότητα του χρόνου, στην κίνηση κ.λπ.) σε συνδυασμό με άλλες δράσεις και μετά από κάποιο χρονικό διάστημα μπορεί να προκαλέσει μεγάλες μεταβολές, νέες εξελίξεις και σημαντικά γεγονότα. Η λεπτομέρεια μπορεί να είναι το πέταγμα μιας πεταλούδας, μπορεί να είναι το τσίμπημα ενός εντόμου, η πορδή ενός ανθρώπου, η στιγμή που κινήθηκες, όμως σε πολλές περιπτώσεις υπό έναν καθοριστικό όρο: Η λεπτομέρεια μπορεί να προκαλέσει τις απίστευτες συνέπειες που φανταζόμαστε ή γνωρίζουμε, έπειτα από τη μεσολάβηση πολλών ενδιάμεσων πραγμάτων ή μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και με τη συμβολή ορισμένων άλλων επιδράσεων. Δηλαδή όχι πάντα γρήγορα και απ' ευθείας (με άμεσο τρόπο), αλλά αργά και σε συνδυασμό με άλλα πράγματα (με έμμεσο τρόπο). Επομένως, τώρα μπορούμε να πούμε λογικά: το πέταγμα της πεταλούδας μπορεί να προκαλέσει θύελλα στο άλλο ημισφαίριο της Γης, αρκετά έμμεσα και ύστερα από τη μεσολάβηση άλλων εξελίξεων και πραγμάτων και με τη συμβολή ορισμένων επιδράσεων. Ο συνδυασμός, η πιο έμμεση δράση, η μεσολάβηση μεγάλου αριθμού πραγμάτων και μεγάλου χρονικού διαστήματος, καθιστούν το κάθε τι μια λεπτομέρεια σε σχέση με τα ενδεχόμενα και μακρινά αποτελέσματα. Αν χάνονται άδικα ζωές σε έναν άγνωστο και μακρινό πλανήτη, αυτό για εμάς εδώ στη Γη είναι μια λεπτομέρεια και τελείως αδιάφορο να το σκεφτούμε. Επομένως, μπορούμε να πούμε: Ναι, η λεπτομέρεια είναι σημαντική, καθοριστική και συχνά ανατρεπτική. Όχι όμως να μη βλέπουμε και να υποβαθμίζουμε τις πιο φανερές και άμεσες επιδράσεις, που προετοιμάζεται από πλησιέστερα γεγονότα και πράγματα και οι οποίες μάλιστα, μπορούν να εμποδίζουν ή να αναιρούν το αποτέλεσμα. Και πλησιέστερο από το κεφάλι μας δεν υπάρχει.

<•> Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ **αποτελεί και αυτή ένα χαρακτηριστικό της πραγματικότητας.** Αυτή η αναμφίβολη διαπίστωση είναι δυσμενής για πολλά πρότυπα, από την ηθική μέχρι και για την τεχνολογία. Υπάρχουν πράγματα και δυνατότητες που διαρκούν ελάχιστα, ακόμα και λιγότερο από ένα δευτερόλεπτο. Υπάρχουν και πράγματα που βρίσκονται μόνο σε έναν τόπο και πουθενά αλλού. Στην έρευνα και στις εκτιμήσεις μας δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την ύπαρξη των πιο σταθερών πραγμάτων και φαινομένων, τα οποία μπορούμε να βρούμε πιο εύκολα και αμέσως στην εμπειρία μας, σε περισσότερους τόπους και στιγμές. Στη ζωή μας επηρεαζόμαστε από πολλά περιστασιακά πράγματα και πολλές απερίσκεφτες επιθυμίες μας δημιουργούνται με αυτά. Και ακόμα πιο προκλητικό και χαζό είναι να φανταζόμαστε τα περιστασιακά και σπάνια πράγματα σαν από άλλο κόσμο (ιερά ή μαγεμένα), όπως αν ήταν αποκομμένα από ορισμένα καθολικά φαινόμενα και από τους παγκόσμιους νόμους.

Ένα άλλο φαινόμενο το οποίο πλησιάζει στο φαινόμενο της διάρκειας και της σταθερότητας αποδείχτηκε[7] θεμελιώδες για τη διατήρηση όλου του κόσμου, αλλά υποβαθμίστηκε για πολλές δεκαετίες και με απίστευτη ανοησία από τους ερευνητές για τη δομή της ύλης. Με αυτό το φαινόμενο δημιουργούνται όλα τα πράγματα, συντηρούνται οι φυσικοί νόμοι και ισορροπεί η φύση. Αυτό το φαινόμενο συνδέεται με ένα πλήθος σύνθετων φαινομένων, τα οποία πολλές φορές προκαλούν την απορία για την απόλυτη ακρίβεια στους τρόπους που γίνονται, για τη συμμετρία τους και για τις αναλογίες στις μορφές τους. Αυτό το φαινόμενο κρύβεται πίσω από τα συναισθήματα της ομορφιάς, αλλά και με αυτό εξασφαλίζεται η εξέλιξη της ύλης, η δημιουργία της ζωής και η συνήθεια βιολογικά και ψυχολογικά: Αυτό είναι το φαινόμενο του ρυθμού, της περιόδου και γενικά της επανάληψης. Επομένως, η διάρκεια στην ύπαρξη μπορεί να μην είναι μεγάλη, μπορεί και αντιθέτως να είναι πολύ σύντομη για να τη μετρήσουμε. Γίνεται ωστόσο η επανάληψη να είναι πολύ γρήγορη, πολύ συχνή, με ταχύτατες εναλλαγές, με σταθερό ρυθμό και έτσι να διατηρείται η ύπαρξη ενός πράγματος ή μιας ομάδας πραγμάτων, να συναντάμε τα ίδια φαινόμενα σε πολλές περιοχές και να επηρεαζόμαστε πολύ συχνά και με τους ίδιους τρόπους.

Η διάρκεια της ύπαρξης των πραγμάτων και η επανάληψή τους σχετίζεται στενά με τη συνήθεια που επιτυγχάνεται σε όλα τα βιολογικά σώματα, αλλά και με τη δημιουργία κανόνων από την ανθρώπινη σκέψη. Αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα συνήθως χωρίς να σκεφτόμαστε την αρχή τους και χωρίς να γνωρίζουμε πότε ξεκίνησαν να σχηματίζονται και πώς αυτά έγιναν. Έτσι, οι

εικόνες των πραγμάτων ακόμα και αν δεν είναι ψευδαισθήσεις, ωστόσο πολλές φορές έχουμε την ψευδαίσθηση ότι τα συγκεκριμένα πράγματα που βλέπουμε υπήρχαν από παλαιότερα και σε μερικές περιπτώσεις ανέκαθεν. Ενώ σε πλήθος άλλων περιπτώσεων δεν εκτιμούμε την ιστορία τους, τις δυσκολίες που ξεπεράστηκαν και δεν αντιλαμβανόμαστε όλα τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. Η διάρκεια της ύπαρξης των πραγμάτων και η συχνότητα της επανάληψης ενός οποιουδήποτε φαινομένου είναι ένα καθοριστικό γνώρισμα για να ξεχωρίζουμε τα πράγματα, για να τη συνυπολογίζουμε στις κινήσεις μας, για τις εκτιμήσεις μας και για τις επιλογές μας. Ακόμα και πολλές από τις μεγάλες και απίστευτες επιτυχίες των ανθρώπων στη ζωή τους, πραγματοποιήθηκαν με την επιμονή και με τον απεριόριστο χρόνο στις προσπάθειες τους. Χωρίς αυτό το θεμελιώδες και αόρατο φαινόμενο της διάρκειας που παρατηρούμε αφηρημένα με τη σκέψη, η αλλαγή στη φύση θα ήταν ανοργάνωτη και χωρίς καμία προτεραιότητα. Η προοπτική σταθερότητας στον κόσμο θα ήταν ένα σπάνιο και τυχαίο φαινόμενο. Τη διάρκεια και τη συχνότητα της επανάληψης ενός φαινομένου δεν μπορούμε να την αγνοήσουμε ούτε για την περιγραφή των δομικών στοιχείων του κόσμου, ούτε για τα ψυχολογικά προβλήματα και τις δυσκολίες της ζωής. Η άγνοια για τη χρονική διάρκεια των πραγμάτων, των εξελίξεων και των γεγονότων συνδέεται αξεχώριστα με άγνοια για την πραγματικότητα, με λανθασμένες εκτιμήσεις και υπολογισμούς, επομένως και με φαντασιώσεις για την πραγματικότητα. Αυτή η πνευματική και θεωρητική αδυναμία (να γνωρίζουμε τη διάρκεια και τη συχνότητα στην ύπαρξη) είναι αναπόφευκτη για τη ζωή μας και πολλές φορές καθοριστική. **Όταν σκεφτόμαστε, συζητάμε, ερευνούμε ή ρυθμίζουμε τη ζωή μας χωρίς να κάνουμε εκτιμήσεις διάρκειας, συχνότητας, πιθανότητας και προτεραιότητας, τότε μάλλον φανταζόμαστε, αν όχι ονειρευόμαστε!**

Πολύ συχνά θα αναγνωρίσουμε το αντίθετο λάθος, να μιλάμε για τα πράγματα όπως τα ορίζουμε και τα περιγράφουμε ακινητοποιημένα και όπως λέμε «συγκεκριμένα» (όπως λ.χ. με το όνομα μιας αθλητικής ομάδας). Έτσι συνήθως, πάλι αφαιρούμε την περισσότερη από την πραγματικότητά τους και σκεφτόμαστε με φαντασία. Οι δυνατότητες των πραγμάτων είναι και αυτές μέρος της πραγματικότητάς τους. Ένα μικρό σφυρί μπορεί να χρησιμοποιείται για τη θραύση των ξηρών καρπών, όπως και για τα καρφιά στον τοίχο. Πώς θα επιλέξει η τεχνητή νοημοσύνη αυτό το εργαλείο, με ποιον ορισμό; Από τον ορισμό και το σκοπό αυτού του εργαλείου δεν υπάρχει συνειρμός για ένα πλήθος δυνατοτήτων του και αντίστοιχων χρησιμοτήτων του. Πώς θα βρεθεί με την αιτιοκρατική λογική ο πιθανός συνειρμός (και συσχέτιση), όταν η λογική σκέψη κατευθύνεται με τις σταθερές περιγραφές των πραγμάτων, με τις

σταθερές ομοιότητες, με τους καθορισμένους σκοπούς και με τον κανόνα; Οι δυνατοί τρόποι δράσης των πραγμάτων, οι δυνατοί συνδυασμοί τους και οι δυνατές μεταμορφώσεις τους αποτελούν μια πραγματικότητα που δεν τη φανταζόμαστε. Οι ηλ. υπολογιστές και τα ομοιώματα του ανθρώπου σφάλλουν πολλές φορές επειδή δεν αναγνωρίζουν τις δυνατότητες των πραγμάτων, οι οποίες είναι περισσότερες από αυτές που εμείς έχουμε αντιληφθεί. Συνήθως, όταν περιγράφουμε τα πράγματα δεν υπολογίζουμε τι μπορούν να γίνουν και πώς αλλιώς μπορούν να χρησιμεύσουν, εκτός από το συνηθισμένο τρόπο. Τα πράγματα γίνονται ακόμα πιο συγκεχυμένα όταν τα ξεχωρίζουμε με μια γενική έννοια και τους δίνουμε ένα όνομα. Λ.χ. με τη λέξη "σωλήνας" μπορούν να εμφανιστούν πράγματα που πλησιάζουν στο κυλινδρικό σχήμα και με τελείως διαφορετικό προορισμό (σωλήνες ύδρευσης, ηλεκτρολογικοί, βιολογικοί, δοκιμαστικοί εργαστηρίου, από διαφορετικό υλικό για διαφορετική χρήση κλπ.) και αυτές οι διαφορές τους δεν έχουν καθοριστεί από ένα φυσικό νόμο. Καθορίζονται περιστασιακά, από δικές μας τυχαίες επιλογές και με τις δυνατές αποκλίσεις, που επιτρέπονται από τα υλικά τους χωρίς αυτές να επιβάλλονται. Θα ονομάσουμε διαφορετικά τις αναρίθμητες αποκλίσεις ενός πράγματος και τις αναρίθμητες δυνατές χρήσεις τους; Το ανθρώπινο πνεύμα μπορεί να αντιλαμβάνεται χωρίς τις λέξεις. Μπορεί να υποψιάζεται, να επινοεί και να φαντάζεται όλες αυτές τις διαφορετικές περιπτώσεις και να μη βασίζεται στην αντίληψη, ότι ένα πράγμα είναι απόλυτα σταθερό, με καθαρά γνωστό τον προορισμό και τις δυνατότητές του. Το ανθρώπινο πνεύμα δεν πατάει στα πράγματα, έτσι όπως αυτά εμφανίζονται ακινητοποιημένα ή ξεχωρισμένα από τους ορισμούς των λεξικών, από τα σύντομα ονόματα των λέξεων, αλλά ακόμα και από τις αισθήσεις. Όταν το πνεύμα σκέφτεται έτσι καθαρά, τότε πολλές φορές αιφνιδιάζεται και διαψεύδεται. Η σαφήνεια, η ακρίβεια και η στενή σχέση στα πράγματα γίνονται μειονέκτημα στη σκέψη, διότι αυτή δεν υπολογίζει την κίνηση, τη μεταβολή, τις δυνατότητες και τη μεταμόρφωση στα πράγματα. Γι' αυτό δεν λέμε «έξυπνο» μόνο τον άνθρωπο που γνωρίζει καλά και τα καταφέρνει με τους υπολογισμούς. Το ίδιο θα εκτιμήσουμε για κάποιον που αντιλαμβάνεται τα λιγότερο φανερά, όταν με τις ευρηματικές σκέψεις του «ξυπνάει» την αμφιβολία για τα αναμφισβήτητα, όταν επινοεί λύσεις και νέους τρόπους εκμετάλλευσης των πραγμάτων, όταν παρατηρεί ομοιότητες και σχέσεις στα πράγματα σαν ποιητής και λογοτέχνης και σε πολλές άλλες περιπτώσεις.

Μερικά πράγματα διαρκούν περισσότερο σε σύγκριση με άλλα, ενώ ορισμένα επαναλαμβάνονται συχνά και περιοδικά. Όσο διαρκούν ή επαναλαμβάνονται με όμοιο ρυθμό τα βάζουμε στην ομάδα ενός κανόνα. Όταν αυτή την παρατήρηση για τη διάρκεια στην ύπαρξη τη συνδέσουμε με τη γνωστή παρα-

τήρηση, ότι για όλα υπάρχει ένα τέλος, τότε μεταφρασμένα μπορούμε εύκολα να πούμε: Για όλα όσα γίνονται σύμφωνα με τον κανόνα υπάρχει ένα τέλος και συνεπώς ο κανόνας κάποτε παραβιάζεται! Για ορισμένα φυσικά φαινόμενα ο κανόνας μπορεί να είναι ίδιος για πολλούς αιώνες, αν όχι για πάντα. Αλλά για τα γεγονότα, τις δράσεις και τις συνεργασίες που επηρεάζουν την ανθρώπινη ζωή και για τις εμπειρίες από την κοινωνική συμβίωση, οι κανόνες γρήγορα και εύκολα μπορούν να ανατραπούν. Ο κανόνας μπορεί να γίνει αντίθετος, για να εξαπλωθεί και να επαναληφθεί κάτι που υπήρχε ή γινόταν σαν εξαίρεση (όπως λ.χ. μια μόδα στην ενδυμασία). Εκεί που εφαρμόζεται ένας νόμος ή ένας κανόνας συνήθως επιτυγχάνεται η επανάληψη, η ισορροπία, η ομοιομορφία και η ομαλότητα. Όμως, παρατηρούμε ότι η φύση και η ζωή ανανεώνονται, γίνονται ανεξάντλητα, γίνονται άλματα, μεταμορφώσεις και καταστροφές και πάντοτε δημιουργούνται αποκλίσεις και διαφορές. Η τύχη είναι επίσης ένας κανόνας για την ανανέωση και για το όριο στη μονιμότητα. Υπάρχει κανόνας... για τις πολλές και εύκολες παραβιάσεις του στην κατάλληλη στιγμή και τόπο. Και ο κανόνας έχει έναν κανόνα που καθορίζει μέχρι πού, πότε και πόσο εφαρμόζεται και πολλοί σπάνιοι τρόποι επιτυγχάνουν το ίδιο αποτέλεσμα, όχι απαραίτητα αυτό αποκλειστικά, αλλά και μαζί με άλλα αποτελέσματα. Η ποδοσφαιρική μπάλα μπορεί να φτάσει στα δίχτυα του τέρματος με πολλές αποκλίσεις και μετά από διαφορετικούς συνδυασμούς στην ανταλλαγή της, απαρατήρητους ή θεαματικούς. Υπάρχουν και γκολ τα οποία ακυρώνονται. Αν οι κανόνες και οι νόμοι δεν είχαν όρια και μεταξύ τους κάποια "διένεξη", τότε ο υλικός κόσμος θα ήταν για πάντα ακριβώς ίδιος και τίποτε το νέο δεν θα εμφανιζόταν στη φύση και στη ζωή μας. Οι στιγμές κορύφωσης, επιτυχίας ή αποτυχίας και πρωτοτυπίας είναι επίσης αποκλίσεις από τον κανόνα. Πίσω από τις άπειρες λεπτομέρειες των πραγμάτων και την τύχη και πίσω από το φαινόμενο του χρόνου κρύβονται νόμοι για την κίνηση και τη δράση. Αλλά «νόμος» δεν είναι μόνο η απαγόρευση της υπέρβασης ορισμένων ορίων και η εξασφάλιση από την ανατροπή. Ο νόμος μπορεί ακόμα να ρυθμίζει το ξεπέρασμα των ορίων, τη μετάβαση σε μια νέα αρχή και να επιβάλλει την ανατροπή ορισμένων καταστάσεων.

<•> ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΚΟΛΗ ΓΕΝΙΚΕΥΣΗ. Την εύκολη γενίκευση μέσα από ελάχιστο ποσοστό παρατηρήσεων -για την οποία πολλοί νεότεροι ερευνητές επέκριναν τους φιλόσοφους- τώρα αναγκάζονται να κάνουν ακόμα και στο χώρο των θετικών επιστημών και ιδιαίτερα στη φυσική και στην αστροφυσική.

Δεν είναι τυχαίο, που ο άνθρωπος μπορεί να διανοείται και να διαμορφώνει απόψεις για πράγματα που ξεπερνούν την εμπειρία του, για τα πιο μακρινά, τα πιο μεγάλα και τα πιο μικρά, για τα αόρατα και για όλο το Σύμπαν. Αντιθέτως, ήταν συνηθισμένο στην επιστημονική έρευνα να γίνονται διαπιστώσεις για μικρότερο αριθμό πραγμάτων απ' όσο μας επιτρέπεται ή ν' ανακαλύπτονται σχέσεις ανάμεσα σε πράγματα, για τα οποία είχαμε προκαταλάβει ότι δεν συνδέονται ή ότι οι σχέσεις αυτές περιορίζονται μόνο στα τοπικά φαινόμενα. Τα πράγματα έχουν κοινά και σταθερά στοιχεία, δεν είναι τελείως άσχετα ή διαφορετικά το ένα από το άλλο και συνυπάρχουν με την ύπαρξη κοινών ορίων. Δε θα μπορούσαμε ν' αφαιρέσουμε καμία διαφορά ή τις λεπτομέρειες από τις κατ' αίσθηση παραστάσεις και να διατηρήσουμε έννοιες, εάν στα ίδια τα πράγματα δεν υπήρχαν κοινά και σταθερά στοιχεία. Δεν θα ήταν δυνατή ούτε η συνήθεια.*[8] Η ίδια η διαίρεση της Επιστήμης σε (ασαφώς) οριοθετημένες περιοχές της εμπειρίας και σε "ομοειδή" γνώση, προϋποθέτει αυτήν την αποδοχή για την ύπαρξη κοινών και σταθερών στοιχείων (σύμφωνα με ομοιότητες). Έτσι, με τις γενικές έννοιες μπορούμε να παρατηρούμε και να προβλέπουμε σχέσεις, δυνατότητες και στοιχεία, που δεν διαπιστώνουμε απ' ευθείας ή γρήγορα στις εμπειρικές αντιλήψεις μας. Γιατί τα ίδια τα πράγματα έχουν τη δυνατότητα και μοιάζουν, συγγενεύουν, έχουν κοινές και σταθερές δυνατότητες, κοινές σχέσεις, ίδιους τρόπους δράσης και αντίδρασης. Γι' αυτό μπορούμε σωστά να ανιχνεύουμε σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων, όχι επειδή παρατηρούμε να ενεργεί το ένα επάνω στο άλλο, όχι επειδή παρατηρούμε μια σχέση αιτίας με ένα αποτέλεσμα, όχι επειδή θα συλλογιστούμε και θα εξάγουμε συμπέρασμα από μια σχέση εξάρτησης, αλλά μόνο και μόνο επειδή θα αναγνωρίσουμε μια ομοιότητα. Όταν προβλέπουμε ή εκτιμούμε γενικά ότι κάποια μέρα θα πεθάνουμε, ένας βιολόγος μπορεί να το υποστηρίξει με γνώση που εμείς δεν έχουμε και με τη συνέπεια που επιβάλλουν οι δικές του γνώσεις. Εμείς όμως δεν το προβλέπουμε με τη δική του γνώση ούτε σαν συμπέρασμα από τη γνώση των αιτιών, που προκαλούν το αποτέλεσμα της διακοπής της ζωής. Δηλαδή, η γνώση δεν είναι οπωσδήποτε αιτιολόγηση και η πρόβλεψη ενός αποτελέσματος. **Η εκτίμηση για μια ίδια σχέση σε διαφορετικά πράγματα και η πρόβλεψη μιας επανάληψης είναι δυνατή σχεδόν χωρίς σκέψη** και ενώ αγνοούμε τις αιτίες ή δεν παρατηρούμε κανένα τρόπο

σύνδεσης. Η θερμοκρασία του ανθρώπινου σώματος δεν είναι τυχαία ίδια για ένα μεγάλο πληθυσμό. Η υπέρμετρη αύξησή της είναι ένα σημάδι που προκαλεί μικρότερη ή μεγαλύτερη ανησυχία για την υγεία, ενώ σε συνδυασμό με άλλα συμπτώματα γίνονται μερικές πρώτες ή πιο πιθανές εκτιμήσεις. Άσχετα από την τελική εκτίμηση η οποία θα γίνει μετά από περισσότερη και λεπτομερέστερη εξέταση, ένα συνηθισμένο φυσικό φαινόμενο στέλνει ένα μήνυμα απειλής για το πολύπλοκο βιολογικό σώμα.

Η υποβάθμιση για την επιτυχία της βιαστικής γενίκευσης είναι μια κατανοητή αντίδραση στη συνηθισμένη διαπίστωση της εμπειρίας, ότι οι άνθρωποι εύκολα και συχνά σφάλλουν από βιαστική εκτίμηση μιας ομοιότητας. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τις λέξεις χωρίς να σκέφτονται το βάθος των εννοιών και καταλογίζουν σε μια ομάδα πολλά πράγματα που μοιάζουν, ενώ αυτά έχουν και πολλές διαφορές μέχρι και αντίθετα χαρακτηριστικά. Αν κάποιος θέλει να ανιχνεύσει την απερισκεψία, πράγματι μπορεί να παρατηρήσει για πόσα πράγματα μιλάει σαν να ήταν ένα και το ίδιο (λ.χ. οι πολιτικοί), χωρίς να έχει αντιληφθεί το καθένα ξεχωριστά, χωρίς να παρατηρούνται μερικές αποκλίσεις και χωρίς να έχει προηγηθεί καμία διερεύνηση ή πληροφόρηση. Είναι μια λογική αντίδραση όμοια όπως η δικαιολογημένη αντίδραση προς την καλή άποψη και την προτεραιότητα που μπορεί κάποιος να εκφράσει για τον εαυτό του. Θεωρούμε ανήθικη την προτεραιότητα προς τον εαυτό (ή εγώ) μας, επειδή στην εμπειρία διαπιστώνουμε ανταγωνισμό με τους άλλους ανθρώπους, διεκδικήσεις, προκλήσεις, αδιαφορία για τη δική τους ζωή και για τα δικά τους προβλήματα. Δεν σκεφτόμαστε, όμως ότι σε πολλές περιπτώσεις έτσι χρειάζεται να δρούμε και να ενδιαφερόμαστε για τη ζωή μας, ότι οι καλές απόψεις για τον εαυτό μας μπορεί να είναι σωστές και δεν διαπιστώνουμε ότι υπάρχει το άλλο άκρο μιας απογοητευμένης ζωής με χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Η ανακάλυψη ομοιοτήτων, κοινών στοιχείων και αμετάβλητων κανόνων για ένα πλήθος πραγμάτων δεν εκπλήσσει τους φιλόσοφους. Αντιθέτως, για πολλούς ερευνητές, θεωρητικούς ή στοχαστές, αυτό ήταν κάτι το αναμενόμενο και αξίωμα για τη φιλοσοφική προσπάθειά τους, από τα αρχαία χρόνια. Γι' αυτό άλλωστε βρίσκουμε πολυάριθμες απόπειρες περιγραφής του κόσμου από τα αρχαία χρόνια, παρά την αποθαρρυντική άγνοια και τη μικρότητα του ανθρώπου. Στην *αρχαία ελληνική φιλοσοφία* παρατηρήθηκαν τα περισσότερα προβλήματα για την έρευνα του κόσμου. Οι φιλόσοφοι που ακολούθησαν για πολλούς αιώνες, αυτά τα ίδια προβλήματα συζητούσαν και στα ίδια ζητήματα εστίαζαν τη σκέψη τους και ορισμένα εξακολουθούν μέχρι σήμερα ή αυτά δεν εξαντλήθηκαν. Πλησίασαν και σε πολλές απόψεις της σύγχρονης έρευνας,, που οι επιστήμονες στην εποχή μας μπόρεσαν να τις σκεφτούν μετά από δύ-

σκολες ανακαλύψεις. Όταν αναγνωρίσουμε το πλεονέκτημα του ανθρώπου να σκέφτεται για πολλά πράγματα μαζί, με αλληγορίες και με παραδείγματα και πώς η έρευνα προχωράει όταν αποφασίσουμε να βάλουμε πνευματικές εμπειρίες στη ζωή μας, τότε η έκπληξή μας από την *αρχαία ελληνική φιλοσοφία* θα ελαττωθεί. Αντιθέτως, θα μεγαλώσει η έκπληξή μας για τους 15 αιώνες που πέρασαν με καθυστέρηση για την έρευνα του κόσμου και θα αντιληφθούμε καλύτερα τη σύγχυση και την ατελείωτη αμφιβολία, που προκαλεί η γνώση των άπειρων λεπτομερειών για κάθε πράγμα.

Με την ίδια λογική των φιλοσόφων, οι σύγχρονοι ερευνητές αναγκάστηκαν να αξιώσουν ότι όλοι οι παρατηρητές οπουδήποτε μέσα στο Σύμπαν ή και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή θα έχουν την ίδια εικόνα για το Σύμπαν και θα βρίσκουν τους ίδιους νόμους (κοσμολογική αρχή, όπως την αποκαλούν). Οι ερευνητές έχουν την ανάγκη να μιλήσουν για το πλήθος των φαινομένων που παρατηρούν στο Σύμπαν με την ίδια φυσική, αυτή που εφαρμόζουν κοντά στη Γη και έτσι η έρευνά τους προχωράει. Διότι, αν στις πιο μακρινές αποστάσεις που παρατηρούν, αλλάζουν οι νόμοι που ρυθμίζουν την κίνηση και τη δομή της ύλης, τότε οι παρατηρήσεις δεν ερμηνεύονται σωστά και οι υπολογισμοί θα είναι λανθασμένοι. Αν στις πιο μακρινές αποστάσεις ή στις επόμενες ημέρες, οι σχέσεις της φυσικής αμφισβητούνται, τότε η έρευνα της φύσης αποθαρρύνεται, γίνεται μάταιη και μερικοί ερευνητές θα μείνουν χωρίς δουλειά. Επομένως, δέχονται όπως οι φιλόσοφοι κάποια φαινόμενα σαν ασφαλή δεδομένα (ομοιομορφία, ισοτροπία, περιοδικά φαινόμενα, ίδιοι νόμοι) και καλά κάνουν. Όμως είναι προκλητικό, όταν τα δέχονται σαν συμπτωματικά φαινόμενα, που δεν κρύβουν τίποτα το σπουδαίο και ήταν ακόμα πιο προκλητικό, όταν υποβάθμιζαν τη λογική των φιλοσόφων, που τολμούσαν να μιλήσουν για όλη τη φύση από μερικές τοπικές παρατηρήσεις τους. Στα βιβλία πολλών γνωστών φυσικών και αστρονόμων θα βρούμε να επαναλαμβάνουν αυτή τη διαπίστωση για την απλότητα και τη συμμετρία που κρύβεται στον κόσμο πίσω από την πολυπλοκότητα με την οποία μας εμφανίζεται. Την ίδια διαπίστωση από την έρευνα στη μικροσκοπική περιοχή του χώρου, όπως και οι αστρονόμοι που παρατηρούν τον κόσμο σε αφάνταστο βάθος χώρου και πίσω στο χρόνο. Τελικά θα αποδειχτεί, ότι όσοι μιλούσαν για τα πράγματα και τόνιζαν το "ρεαλισμό" τους σε κάποια αντιπαράθεση προς τη σκέψη με φαντασία, αυτοί εκμεταλλευόντουσαν την άγνοια για την ευρύτερη πραγματικότητα. **Μπορούσαν να μιλούν με ακρίβεια για την τοπική τους πραγματικότητα και να αναλύουν τα φαινόμενα επειδή αφαιρούσαν με απερισκεψία και ανευθυνότητα το σύνολο του κόσμου!**

<•> Η ΓΝΩΣΗ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Μπορούμε να μιλάμε για κάποια εμπειρία την οποία δεν έχουμε και αυτή η δυνατότητά μας προέρχεται από την εμπειρία, με το διάμεσο ορισμένων γενικών εννοιών, οι οποίες μπορεί να προήλθαν από έναν ελάχιστο αριθμό αντιλήψεων, αλλά να αναλογούν και να βρίσκονται σε πολύ μεγαλύτερο. Αν γενικεύσουμε και συμπεριλάβουμε περισσότερα πράγματα από αυτά που έχουμε παρατηρήσει, αυτό δεν σημαίνει οπωσδήποτε ότι αναφερόμαστε σε πράγματα τα οποία δεν μπορούν να παρατηρηθούν. Σε πολλές περιπτώσεις **δεν βγαίνουμε από το παρατηρήσιμο, βγαίνουμε από το μέχρι τώρα παρατηρημένο**.

Όταν λ.χ. λέμε, ότι ο άνθρωπος έχει δύο πόδια, αυτό είναι αλήθεια όχι μόνο για όσους έχουμε αντιληφθεί -αυτή είναι η πραγματική εμπειρία μας- αλλά και για αναρίθμητους άλλους, παρόντες και απόντες. Το ότι θα πεθάνουμε το γνωρίζουμε, χωρίς να έχουμε εμπειρία του θανάτου μας, ότι ένα γυάλινο ποτήρι θα σπάσει όταν το εκσφενδονίσουμε το γνωρίζουμε σχεδόν βέβαια πριν το πράξουμε, και τη χημική σύσταση ενός μακρινού αστέρα μπορούμε να τη γνωρίζουμε, χωρίς να πάμε εκεί. Το πιο λαμπρό παράδειγμα εύστοχης γενίκευσης μέσα από μία περιορισμένη και τυχαία εμπειρία είναι ο νόμος της παγκόσμιας έλξης του Νεύτωνα (με αφορμή την πτώση ενός μήλου, όπως λέγεται).

<●> Αν περιορίσουμε την έννοια της «εμπειρίας» και της «πράξης» μόνο στις πιο άμεσες αντιλήψεις μας, τότε πρέπει ν' αμφιβάλλουμε -αν όχι ν' αρνηθούμε- για την ύπαρξη αναρίθμητων πραγμάτων και δυνατοτήτων, τα οποία εμείς οι ίδιοι δεν τα έχουμε αντιληφθεί, να αποκαλέσουμε «θεωρία» την ύπαρξή τους και να πιστέψουμε μόνο όταν εμείς οι ίδιοι τα αντιληφθούμε. Με τέτοιο περιορισμό στην έννοια της εμπειρίας και της πράξης, είναι ασυνέπεια να εννοούμε γενικά σαν εμπειρική γνώση, τη σχετική εμπειρία κάποιων άλλων και σαν απόδειξη τη δυνατότητά μας να την αποκτήσουμε. Αναρίθμητα είναι εκείνα, τα οποία ο καθένας δεν θ' αντιληφθεί ποτέ, για τον έναν ή για τον άλλο λόγο και, όσο δεν πραγματοποιείται αυτή η δυνατότητά μας, είναι **ασυνέπεια να μιλάμε για εμπειρία (με το πρόσχημα πως είναι δυνατή)**.

Όμως, όλοι το γνωρίζουμε, υπάρχουν ορισμένα πράγματα και δυνατότητες, ασχέτως αν εμείς δεν μπορούμε ή δεν έτυχε ακόμα να αντιληφθούμε (λ.χ. μία μακρινή μας περιοχή). Όλοι γνωρίζουμε, ότι δεν είναι τυχαίο, που δεν

μπορούμε να είμαστε το ίδιο αβέβαιοι για όλα όσα δεν έχουμε αντιληφθεί (λ.χ. το ίδιο αβέβαιοι, ότι αύριο θα ζούμε, ότι αύριο ο ήλιος δε θα ανατείλει και ότι υπάρχει εξελιγμένη ζωή σε άλλους πλανήτες). Το στοίχημα ότι αύριο θα ζω έχω περισσότερες πιθανότητες να το κερδίσω από την περίπτωση να μην ανατείλει ο ήλιος. Έχουμε παρατηρήσει τη σύνδεση των φαινομένων, την έχουμε επιβεβαιώσει σε προηγούμενες στιγμές, έχουμε πολλές πληροφορίες για τα γεγονότα και παρατηρήσεις από τη ζωή των άλλων. Έτσι βιαστικά, αλλά σωστά χωρίς εξαντλητική έρευνα, εκτιμούμε την αλήθεια για όσα δεν βρίσκονται παρόντα στις αισθήσεις μας. Από ένα δείγμα της εμπειρίας εκτιμούμε ότι θα κάνουμε ξανά μερικές ίδιες παρατηρήσεις για πολλές άλλες όμοιες περιπτώσεις. Αν είχαμε απεριόριστο χρόνο και αν η ζωή μας δεν τελείωνε, ή αν γνωρίζαμε ότι έτσι θα ανταμειφτούμε, τότε θα προβλέπαμε μετά από εξαντλητική έρευνα και ποτέ βιαστικά. Και έτσι με πιθανή βεβαιότητα προσδιορίζουμε τις πράξεις μας και συχνά υπό πίεση χρόνου, χωρίς να είμαστε απεγνωσμένοι ή περιορισμένοι όπως τα ζώα. Η δυνατότητα να πλησιάσουμε και ν' αντιληφθούμε τα πράγματα, τα οποία γνωρίζουμε θεωρητικά (σαν πληροφορίες) ανατρέπει αυτόν τον υπερβολικό περιορισμό της εμπειρίας. Επιβεβαιώνει, ότι η εμπειρία δεν είναι μόνο η δική μας και η πιο άμεσα προσληφθείσα. Περιλαμβάνει και ένα πολύ μεγάλο μέρος θεωρητικής και έμμεσης γνώσης (πληροφορίες μέσα στη σκέψη), η οποία δεν παύει να είναι θεωρητική (και εν δυνάμει πραγματική) σχετικά με εμάς, ασχέτως αν αυτή η γνώση είναι ή έγινε εμπειρία για κάποιους άλλους. Η εμπειρία που κάποιος επιβεβαιώνει καθημερινά μέσα σε ένα εργαστήριο ή στον τόπο που αυτός ζει, αυτή γίνεται δεκτή από εμάς με σχέση εμπιστοσύνης και μετά από την ανίχνευση πολλών άλλων πραγμάτων ή γεγονότων, που δεν συνδέονται τυχαία μαζί. Όμως δεν είναι μια δική μας εμπειρία. Για το σχηματισμό της σωστής άποψης και για τη γνώση των πραγμάτων, που δεν βρίσκονται άμεσα στο οπτικό μας πεδίο, είναι απαραίτητη και η εκτίμηση των πιθανοτήτων για την αλήθεια.

Συχνά, με τις έννοιες των φράσεων αντανακλούμε -θέλουμε δε θέλουμε- πολύ πιο πολλά και η ανεπάρκειά τους δεν είναι περισσότερη από αυτήν των καθαρών εικόνων. Αντιθέτως, όταν αντιλαμβανόμαστε/βλέπουμε αυτό δεν σημαίνει, ότι διαπιστώνουμε ή προσέχουμε όλα τα γνωρίσματα στη σύνθετη αντίληψη και ότι γνωρίζουμε τι παρατηρούμε. Λ.χ. μιλάμε με έναν περαστικό άνθρωπο και αμέσως μετά, όταν μας ζητήσουν πληροφορίες για το πώς ήταν αυτός, **πολλά τα οποία ήταν μπροστά στα μάτια μας δεν τα είχαμε παρατηρήσει. Επιπλέον, συχνά διαπιστώνουμε στα πράγματα ανύπαρκτες μορφές, σχέσεις, δυνατότητες και διατηρούμε μια ανάμνηση παραμορφωμένη, χωρίς να μπορούμε να καταλάβουμε τι πραγματικά αντιληφθήκαμε.**

Αυτές οι στιγμές κακής αντίληψης -δεν λέμε για τις ψευδαισθήσεις- είναι συνηθισμένες σε όλους τους ανθρώπους και σε όλες τις ηλικίες και σχηματίζονται ακόμα πιο συχνά σε ανθρώπους μεγάλης ηλικίας. Έτσι λ.χ. οι άνθρωποι κοιτούν τα άστρα στον σκοτεινό ουρανό και φαντάζονται ότι αυτά αποτελούν μέρη μιας μορφής (λ.χ. μια άρκτος) ή αντιλαμβάνονται σαν εξωγήινης προέλευσης τα φώτα που κινούνται με ασυνήθιστο ρυθμό επάνω στον ουρανό από προβολείς που είναι τοποθετημένοι στο έδαφος. Και όταν χρειαστεί να καταγράψουμε ή να μεταδώσουμε τις εμπειρίες μας, τότε αντιλαμβανόμαστε μια δυσκολία να τις βάλουμε μέσα στις λέξεις. Από το μοίρασμα των νοημάτων στις λέξεις χάνονται πολλές από τις σχέσεις που είχαν μεταξύ τους τα πράγματα και η πραγματική τους ενότητα, που εμείς έχουμε αντιληφθεί χωρίς τις λέξεις.

Παράδειγμα γενίκευσης με φαντασία και ελλιπή γνώση, αλλά με σκέψη πιο κοντά στην πραγματικότητα, απ' όσο θα γινόταν με περισσότερη γνώση. Από τη διαπίστωση μερικών κοινών γνωρισμάτων στους ανθρώπους μέσα από την προσωπική εμπειρία μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα για τη συμπεριφορά του ανθρώπου και για την κοινωνία στα παλαιότερα χρόνια. Συμπεράσματα μέσα από γενικεύσεις, οι οποίες μας επιτρέπουν να μιλήσουμε για το παρελθόν χωρίς να είμαστε ιστορικοί, ενώ αντιθέτως μας αποτρέπουν να οδηγηθούμε σε φανταστικές απόψεις. Όπως λ.χ. ότι οι άνθρωποι είχαν επίσης πνευματικές και βιολογικές αδυναμίες και ότι οι αρχαίοι θεοί δεν ήταν εξωγήινοι. Ενώ κάποιοι με πολλές ιστορικές γνώσεις έχουν υποστηρίξει υπερβολικές περιγραφές, έχουν εξηγήσει τα ευρήματα με πολλή φαντασία και με άτοπες θεωρίες (π.χ. *Φον Νταίνικεν*).

<•> ΤΟ ΣΚΟΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗ. Όπως γίνονται λάθη και ισοπέδωση από την ανεπίτρεπτη γενικότητα των εννοιών, έτσι γίνεται και το αντίθετο λάθος: ν' αποκρύβουμε τα κοινά στοιχεία πολλών πραγμάτων, συγκεντρώνοντας τις συγγενικές έννοιες μέσα σε πολλές διαφορετικές λέξεις ή διαχωρίζοντας τα πράγματα σε ξεχωριστές περιοχές έρευνας. Είναι συνηθισμένο να γίνονται διαπιστώσεις για μικρότερο αριθμό πραγμάτων απ' όσο μας επιτρέπεται ή ν' ανακαλύπτονται σχέσεις ανάμεσα σε πράγματα, για τα οποία είχαμε προδικάσει ότι εκείνα δεν συνδέονται. Όταν λ.χ. λέμε σε κάποιον, πως η ζωή του θα ήταν διαφορετική αν είχε γεννηθεί σ' ένα διαφορετικό τόπο ή από μία διαφορετική πράξη του στο παρελθόν, αυτή είναι μία αξιόπιστη διαπίστωση, η οποία μπορεί να γίνει για αναρίθμητους άλλους ανθρώπους. Όταν λέμε ότι το παιδί έχει ανάγκη να το επιβραβεύουμε και να του δείχνουμε την αγάπη μας, αυτό το ίδιο μπορούμε να το πούμε για όλους τους ανθρώπους και για τις πιο μεγάλες ηλικίες. Παλαιότερα, έτσι περιόριζαν την έννοια της ουσίας στα χημικά στοιχεία, αντιπαρέθεταν την ενέργεια με την ύλη και το φως δεν ήταν ένα μέρος της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, η φυσική ήταν πιο άσχετη από τη χημεία… και η αισθητικότητα δεν ήταν ένας άλλος τρόπος της διάνοιας. **Ο κίνδυνος της γενίκευσης και η μονομέρεια της εξειδίκευσης…** θα μπορούσε να είναι ο τίτλος ενός διδακτικού βιβλίου. Το ασαφές δεν είναι κατ' ανάγκη άστοχο και λανθασμένο. Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις θα ήταν καλύτερα να είναι μία άποψη ασαφής και διφορούμενη, παρά σαφής και παραπλανητική! Γι' αυτό ένας από τους αστείους νόμους της κακοτυχίας (κάτω από το όνομα "*Μέρφυ*") επεκτείνοντας αυτή τη λογική με ανάλυση και αφαίρεση (της εξειδίκευσης) λέει με υπερβολή: "*Ειδικός είναι αυτός που ξέρει όλο και περισσότερα για όλο και λιγότερα, μέχρι που γνωρίζει τα πάντα για το τίποτα*".

Αναρίθμητες **συγγενικές λέξεις εκφράζουν το ίδιο πράγμα από άλλη οπτική γωνία**, με διαφορετικές σχέσεις και συμπεριφορά. Μάνα ως προς το παιδί, γιαγιά προς το εγγόνι, κόρη η ίδια προς τους δικούς της γονείς, γυναίκα προς τον άνδρα, άνθρωπος προς το ζωικό βασίλειο, μητέρα με διαφορετική λέξη. Όταν έχουμε παρακολουθήσει πως γίνεται ένα και το ίδιο πράγμα να ενεργεί με διαφορετικούς τρόπους, να μεταμορφώνεται και να περνάει από διάφορες φάσεις, τότε οι διαφορετικές λέξεις δεν μας μπερδεύουν. Αντιθέτως, μας αποκαλύπτουν τις δυνατές αποκλίσεις και τις πιθανές διασυνδέσεις τους. Όταν, όμως, έχουμε ονομάσει διαφορετικά και τυχαία ένα πλήθος πραγμάτων, χωρίς να έχουμε προσέξει προηγουμένως όλους τους τρόπους, που εκείνα συνδέονται και εξελίσσονται, τότε οι λέξεις γίνονται αυταπάτες. Σαν χιλιάδες καθρέφτες που αντανακλούν αυτό το οποίο θέλουμε να πλησιάσουμε. Το

νόημα αυτών των λέξεων ίσως να είναι αρκετό για να προσδιορίσουμε κάτι αναγνωρίσιμο και το όνομα βοηθάει στην αρχειοθέτηση. Είναι ωστόσο, αβάσιμα επιλεγμένο και αποσπασμένο νόημα και αυτό προκαλεί λανθασμένες εντυπώσεις, ανύπαρκτες αντιθέσεις, ανόητες απορίες και διαστρεβλωμένες απόψεις. Στον επιστημονικό χώρο μεταχειρίζονται αναπόφευκτα όρους και νοήματα, τα οποία οδηγούν μόνα τους από τη μια περιοχή της γνώσης στην άλλη. Είναι όροι και έννοιες για φαινόμενα, τα οποία είναι πιο στενά συνδεδεμένα με άλλα πράγματα ή φαινόμενα, τα οποία ξεφεύγουν από τα προκαθορισμένα όρια της ερευνητικής περιοχής που διεκδικούν οι εξειδικευμένοι. Λ.χ. το φαινόμενο του συντονισμού δεν περιορίζεται στην επιστήμη της φυσικής. Σε άλλες ερευνητικές περιοχές εμφανίζεται ως συγχρονισμός, συνεργασία, οργάνωση, επιτυχημένος συνδυασμός. Όταν οι ειδικοί σκέφτονται επιστημονικά δεν σκέφτονται τίποτε άλλο, εκτός από αυτό ακριβώς που έμαθαν. Τόσο καλά έχουν μοιράσει τα πεδία έρευνας, που γνωρίζουν ακριβώς τα όριά τους, όπως αν είχαν γνωρίσει τέλεια όλη τη φύση! Κάθε λογικός άνθρωπος έχει επίγνωση για τη μεγάλη του άγνοια σε πολλά ζητήματα. Στην άγνοιά μας συμπεριλαμβάνεται η έλλειψη γνώσης για το τι ακριβώς δεν γνωρίζουμε και όσα δεν μπορούμε ούτε να τα φανταστούμε. Πέρασε ποτέ από τη σκέψη πολλών ερευνητών και καθηγητών, ότι **πολλές φορές πιστεύουμε ότι αγνοούμε, ενώ πραγματικά γνωρίζαμε** και εμείς θολώσαμε τη σκέψη μας; Για παράδειγμα, όταν από τις πολλές και έξυπνες σκέψεις μας για να ορίσουμε το φαινόμενο της ζωής ή της ψυχής ενός βιολογικού σώματος, μια θεμελιακή διαπίστωση αφήνουμε απαρατήρητη: Την άμεση/πνευματική σύνδεση που έχει κάθε βιολογικό σώμα με τον εαυτό του, την οποία δυστυχώς δεν μπορούμε να τη μετρήσουμε. **Συχνά εκτιμούμε ένα πρόβλημα εκεί που δεν υπήρχε και το προκαλούμε εμείς**.

Κανένας δεν έχει αποδείξει, ότι η γνώση των νόμων που διέπουν ένα πλήθος πραγμάτων και φαινομένων, αν όχι όλων, επιτυγχάνεται πιο γρήγορα και αναπόφευκτα μέσα από την εξαντλητική παρατήρηση όλων των ξεχωριστών πραγμάτων και των λεπτομερειών τους. Αντιθέτως, βρίσκουμε πολλές ενδείξεις και παραδείγματα, όπου η γνώση κάποιων πολύπλοκων φαινομένων γίνεται δυνατή χωρίς να χρειαστεί η ξεχωριστή παρατήρηση όλων των εμπλεκόμενων μερών ή όλων των χαοτικών κινήσεων (π.χ. νόμος Avogadro, σταθερά Boltzman και στατιστικές μέθοδοι). Ο *Μαξ Πλανκ* ανακάλυψε πολύ διστακτικά, ότι η εκπομπή των φωτεινών κυμάτων από μία πυρακτωμένη ουσία γίνεται με ορισμένες ελάχιστες ποσότητες, τα κβάντα και στάθηκε μόνο στην προσωπική σκέψη του. Ο *Αϊνστάιν* γενικεύοντας είπε πιο ολοκληρωμένα, ότι το φως από όλες τις πηγές εκπέμπεται σε κβάντα και έτσι απορροφάται. Και έδωσε στα κβάντα το όμορφο όνομα "φωτόνια". Ο φιλόσοφος μπορεί να

ισχυριστεί, ότι **η άγνοια των νόμων και ορισμένων γενικών αρχών που ρυθμίζουν όλα τα πράγματα αποτελεί εμπόδιο** στην κατανόηση των ιδιαίτερων παρατηρήσεων, στη σωστή συσχέτιση των φαινομένων και στη σωστή εξαγωγή των συνεπειών από τη γνώση των ξεχωριστών πραγμάτων.

Μερικές πρώτες σκέψεις και παρατηρήσεις για τον τρόπο που είμαστε σε ψυχολογική και διανοητική επαφή με το φυσικό κόσμο φανερώνουν αμέσως ορισμένες αδυναμίες, που περιορίζουν τη γνώση μας για τον κόσμο και δημιουργούν αμφιβολίες για την πιστή αντιστοιχία της με τα πράγματα. Αυτές οι πρώτες σκέψεις και παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν από οποιονδήποτε άνθρωπο και γι' αυτό το λόγο έχουν ήδη γίνει από τα αρχαιότερα χρόνια. Στα αρχαία φιλοσοφικά αποσπάσματα που έχουν διασωθεί, βρίσκουμε πολλές από αυτές τις παρατηρήσεις διατυπωμένες με σαφήνεια και μαζί με ένα πλήθος σκέψεων, που εστιάζονται στα συγκεκριμένα ζητήματα για τις αδυναμίες της γνώσης και πώς επιτυγχάνουμε τη γνώση. Στην εποχή του *Ευρωπαϊκού διαφωτισμού*, μετά από πολλούς αιώνες περιφρόνησης για την έρευνα της φύσης και παθητικής αντιγραφής των θρησκευτικών απόψεων, αυτές οι διατυπωμένες φιλοσοφικές σκέψεις για την ανθρώπινη σκέψη και για τις αδυναμίες της γνώσης δεν εκτιμήθηκαν ή αγνοήθηκαν από τους νεότερους και πρωτοπόρους ερευνητές. Οι ερευνητές των φυσικών και χημικών φαινομένων **εστίασαν στα επιμέρους πράγματα και στην προοπτική που προσφέρει αυτή η συγκεκριμένη γνώση για τη δράση και τον έλεγχο των φυσικών δυνάμεων**. Οι παρατηρήσεις για τις αδυναμίες της σκέψης και οι απόψεις για την αρχή της γνώσης, λοιπόν, φανερώνουν αμέσως, πριν από την έρευνα της φύσης, ότι **η γνώση ξεκινάει αποσπασματικά, από τυχαία επιλογή και με φαντασία**, αφού έτσι εισάγονται ανύπαρκτες σχέσεις και αφαιρούνται απαραίτητες σχέσεις από τα πράγματα. Έτσι με τη φαντασία, ξεκινάει η παρατήρηση όλων των φαινομένων ακόμα και στην επιστημονική έρευνα, και αυτή πέφτει σε παγίδες όταν γίνεται με άγνοια (των παρατηρήσεων) για το πώς σχηματίζεται η γνώση μας. Η αφηρημένη -και όχι μόνο η μαθηματική- σκέψη είναι απαραίτητη για τη σαφή περιγραφή και για την ερμηνεία των φαινομένων και η χρήση της γλώσσας έτσι επιβάλλει. Τελικά χρειαζόμαστε τη φαντασία για να σκεφτόμαστε λογικά και συχνά, χρειάζεται να γίνει μια μεταπήδηση από το ένα ζήτημα στο άλλο, για να αντιληφθούμε τις λανθασμένες σκέψεις μας.

Έτσι, μια από τις παγίδες που φανερώθηκε σε όλες τις περιοχές της ανθρώπινης έρευνας και είναι καλά γνωστή τώρα στην εποχή μας, είναι ο ρόλος του συνόλου για την ύπαρξη των μερών και για τη ρύθμιση των σχέσεων που έχουν τα μέρη μεταξύ τους, ιδιαίτερα όταν εκείνα συνδέονται δυναμικά. Σε μεγάλο πλήθος περιπτώσεων, ο καθοριστικός ρόλος του συνόλου συσκοτίζεται από την τεμαχισμένη παρατήρηση και την αναλυτική απογραφή των

πραγμάτων και τα πράγματα περιγράφονται σαν αποξενωμένα μεταξύ τους. Ενώ αυτά έχουν "λεπτότερες" διασυνδέσεις, οι οποίες είναι συχνότερες ή σπανιότερες και με φυσικές δυνάμεις τις οποίες δεν βλέπουμε με τα μάτια. Ή αντιθέτως, εμφανίζουμε σαν ενιαίο σύνολο έναν αριθμό πραγμάτων, τα οποία στην πραγματικότητα συνδέονται μεταξύ τους λιγότερο ρυθμιστικά και αναγκαία απ' όσο νομίζουμε. Ας μην πιπιλάμε λοιπόν την καραμέλα και να μην εφησυχάζουμε, χαρακτηρίζοντας ασαφή, γενικόλογα και θεωρητικά όσα δεν μας δίνουν περισσότερες εξηγήσεις, μας δημιουργούν απορίες και δεν φαίνονται στα μάτια μας. Το αντάλλαγμα στη γενίκευση είναι ότι αναφερόμαστε γρήγορα σε πολλά πράγματα μαζί, εξοικονομούμε χρόνο και μνήμη και αποφεύγουμε πολλά αδιέξοδα. Αυτό το οποίο χρειάζεται να γνωρίζουμε είναι κατά πόσο το γενικό είναι εύστοχο και αξιόπιστο.

Η "εμβάθυνση" μπορεί να εμποδίσει τη σκέψη, ενώ με τη γενίκευση μπορούμε να προχωρήσουμε και θα φανεί πιο καθαρά με το παράδειγμα που ακολουθεί. Ο ειδικευμένος θα εξηγήσει συγκεκριμένα, ότι έχουμε αισθήσεις και λαμβάνουμε πληροφορίες από το περιβάλλον με τα αισθητήρια όργανα, το νευρικό δίκτυο, τον εγκέφαλο και με ορισμένες βιολογικές διεργασίες. Ένας άλλος έρχεται χωρίς κάποια έρευνα και ερμηνεύει γενικά, ότι οι πληροφορίες και οι αντιλήψεις μας δεν είναι ποτέ ανεξάρτητα από την ποιότητα και τις δυνατότητες της ύπαρξής μας συνολικά. Θα τον πρεσάρουν να ορίσει ποια είναι η ύπαρξη και τι είναι η ποιότητα. Θα διατυπώσει πιο γρήγορα την ίδια διαπίστωση: Προϋπόθεση για κάθε αντίληψη ή πληροφορία των εξωτερικών πραγμάτων είναι ο εαυτός μας σαν σύνολο. Ποιος έχει αφαιρέσει την πραγματικότητα στη σύντομη ερμηνεία του; Ο ειδικευμένος περιορίστηκε και ξεχώρισε ορισμένα μέρη του βιολογικού σώματος με την άποψη ότι αυτά (τα συγκεκριμένα) συνδέονται φανερά με τις αισθήσεις και με τις πληροφορίες από το περιβάλλον. Σε επόμενη έρευνα, ενδέχεται να ξεχάσει ότι αφαίρεσε τα υπόλοιπα μέρη του βιολογικού σώματος, σύμφωνα με την άποψη ότι αυτά δεν φαίνονται να συνδέονται. Δηλαδή, η λογική του και η αξίωσή του είναι ότι παρατηρεί πάντοτε κάθε τι που γίνεται ή υπάρχει και τις πιο απαραίτητες συνδέσεις μεταξύ των πραγμάτων. Αν κάτι δεν το παρατηρεί, τότε σκέφτεται σαν να μην υπάρχει αυτό.

Ο δεύτερος διαπίστωσε γενικά τη συμμετοχή όλου του εαυτού μας, αποφεύγοντας ακόμα και να ταυτίσει τον εαυτό μας με το βιολογικό σώμα. Στο βιολογικό σώμα ενδέχεται να μην αντιλαμβανόμαστε όλα όσα αποτελούν την προϋπόθεση για να αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα. Αφήνει λοιπόν μια πιθανότητα, μήπως κάτι άλλο το οποίο δεν ξεχωρίζουμε από το μέγεθος μέσα στο βιολογικό σώμα συμμετέχει για να έχει αυτό αισθήσεις και πληροφορίες. Έπειτα, ο δεύτερος που σκέφτηκε πιο γενικά, δεν αφαίρεσε πράγματα, όπως ο

ειδικευμένος ο οποίος έκανε με την ανάλυσή του. Και έτσι μπορεί να προχωρήσει σε μερικές επόμενες σκέψεις και να ερμηνεύσει και να προβλέψει ακόμα: Ένας άλλος άνθρωπος ή οποιαδήποτε άλλη βιολογική ύπαρξη, αφού δεν είναι ο δικός μας εαυτός, τότε δεν αντιλαμβάνεται ακριβώς τα ίδια πράγματα ή στην ίδια στιγμή. Αλλά και **κάθε κίνηση ή αλλαγή στον ίδιο τον εαυτό μας επηρεάζει ποια πράγματα, πού, πότε και αν τα αντιλαμβανόμαστε**. Όταν στρίψουμε λίγο το κεφάλι ή βρεθούμε λίγο πιο πέρα, ο εγκέφαλος, το νευρικό δίκτυο και τα βιολογικά όργανα δεν αλλάζουν. Όμως μπορεί να αλλάξει εντυπωσιακά η ροή των πληροφοριών και η άποψη για τα πράγματα. Αυτά τα αποτελέσματα τα συμπεραίνουμε από την αρχική "ολιστική" ερμηνεία, διότι δεν αποκλείσαμε άλλα πράγματα που συμμετέχουν πιο έμμεσα και λιγότερο φανερά στον προσδιορισμό των πληροφοριών. Ενώ με τη συγκεκριμένη άποψη από την ανάλυση του βιολογικού σώματος, χρειάζεται να παρατηρήσουμε ξανά το βιολογικό σώμα για να προσθέσουμε επιπλέον βιολογικά μέρη του και άλλα φαινόμενα, με τα οποία το σώμα συνδέεται διαρκώς ή αξεχώριστα και μπορεί να κινείται. Από τη γενική ερμηνεία για την αντίληψη των πραγμάτων, με τον εαυτό μας να συμμετέχει ως ενιαίο σύνολο στο σχηματισμό της αντίληψης, προβλέπουμε και συμπεραίνουμε: ότι οι μικρότερες διαφορές στα βιολογικά σώματα ακόμα και στη θέση τους μέσα στο κοινό περιβάλλον διαφοροποιούν και την πρόσληψη πληροφοριών από το περιβάλλον και τα πράγματα δεν εμφανίζονται ακριβώς ίδια. (Συμπέρασμα από τις ορατές διαφορές στο βιολογικό σώμα, χωρίς να συμπεριλάβουμε την ανθρώπινη σκέψη για την άντληση πληροφοριών από τις αισθήσεις).

Σε δύο μεγάλες πόλεις Α και Β που συνορεύουν, υπάρχουν περιοχές τους που βρίσκονται πολύ κοντά. Εντός της ίδιας πόλης υπάρχουν περιοχές που απέχουν περισσότερη απόσταση και ίσως να μην εξυπηρετούνται ούτε από κάποιο μέσο μαζικής μεταφοράς. Συμβαίνει αντιθέτως, μεταξύ των δύο πόλεων Α και Β να είναι πιο εύκολο και πιο γρήγορο να μεταβούμε από μία περιοχή της μιας πόλης Α στην άλλη πόλη Β. Έτσι, σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να πούμε, ότι για να πάμε από την πόλη Α στην ίδια πόλη Α είναι πιο μακριά και πιο δύσκολο από όσο να πάμε από τη μία πόλη Α στην άλλη πόλη Β. Αυτό θα ακουστεί παράξενο και αντιφατικό. (Για παράδειγμα, ότι μπορεί να είναι πιο εύκολο να μεταβούμε από το λιμάνι του Πειραιά στην περιοχή του Θησείου, μέσω του τρένου, παρά από το λιμάνι του Πειραιά σε μια άλλη προβλήτα, στην άλλη άκρη του ίδιου λιμανιού). Αν πω ότι βρίσκομαι στην πόλη Α και δεν είναι εύκολο να μεταβώ κάπου εντός της πόλης Α, αλλά είναι πιο εύκολο να μεταβώ στην πόλη Β, η οποία απέχει πολλές φορές πιο μακριά, σίγουρα θα μου ζητήσουν μια διευκρίνηση. Κατά παρόμοιο τρόπο, οι λέξεις με τις οποίες περιγράφουμε τα πράγματα, μπορεί να είναι ορισμένες με σαφήνεια και κάθε λεπτομέρεια, αυτή η σαφήνεια όμως μπορεί να εμποδίζει να παρατηρήσουμε πόσο πλησιάζει το νόημα και το φαινόμενο με το νόημα μιας άλλης λέξης. Έτσι γίνεται να σκεφτόμαστε δυο φαινόμενα σαν ανεξάρτητα και άσχετα, ενώ αυτά αποτελούν στιγμές ενός και του ίδιου φαινομένου ή είναι δυο φαινόμενα αναπόσπαστα συνδεδεμένα μεταξύ τους, με γρήγορο ή με πολύπλοκο τρόπο. Για παράδειγμα, η ανατολή και η δύση του ήλιου, το φως της σελήνης (ανάκλαση του ηλιακού), θερμότητα και ύλη, αγάπη και επιθυμία, άνθρακας και διαμάντι, ένας μεταμφιεσμένος άνθρωπος, πετρέλαιο και φυσικό αέριο.

<•> ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΛΥΤΗ ΑΚΡΙΒΕΙΑ ΣΤΗ ΓΝΩΣΗ.[9]

Η δυνατότητά μας να γνωρίζουμε την πραγματικότητα προέρχεται από αυτήν την ίδια, στην οποία είμαστε σαν ένα ξεχωριστό μέρος της και η γνώση μας έχει αρχίσει -με την πρώτη αντίληψή μας- πριν αναρωτηθούμε αν την έχουμε. Όπως δεν είναι αναγκαίο να διανοηθούμε ποιο είναι γενικά το Σύμπαν για να μπορούμε να διαπιστώνουμε ποια από εκείνα που αντιλαμβανόμαστε υπάρχουν πραγματικά. Η ίδια η αντίληψη είναι ένας τρόπος εννόησης δημιουργημένη έμμεσα από τα ίδια τα πράγματα (αυτόματα, χωρίς επίγνωση, χωρίς τη δική μας σκόπιμη συμμετοχή) και γι' αυτό είναι απ΄ όλους αυτονόητη και χρησιμεύει στις δραστηριότητές μας σαν βάσιμη, υπολογίσιμη και αξιόπιστη αλήθεια. Μη ξεχνάμε, ότι **δεν ζούμε με τη διστακτικότητα που θα επέβαλλε η τεράστια άγνοιά μας.** Αντί να βρισκόμαστε κρυμμένοι και φοβισμένοι, φθάνουμε στο άλλο άκρο να ξεπερνάμε τα όρια της βέβαιης γνώσης και εμείς να επιμένουμε και να παραμένουμε 100% βέβαιοι. Αυτή η σωστή εκτίμηση με ευκολία και η γνώση με βιαστική βεβαιότητα, σε πολλές περιπτώσεις της καθημερινής ζωής, δεν προέρχεται από την ακρίβεια της γνώσης, ούτε από τη συνέπεια των συλλογισμών. Ο κόσμος είναι έτσι δομημένος και τέτοιοι οι νόμοι με τους οποίους σχηματίζονται τα πράγματα, ώστε να μην είναι πάντοτε απαραίτητη η πλήρης, η εξαντλητική γνώση για να κινηθούμε, να ζήσουμε και για να σκεφτούμε σωστά. Γι' αυτό το λόγο, συμβαίνει και αντιθέτως σε πλήθος περιπτώσεων, η εξαντλητική γνώση να είναι αδύνατη, ή να χρειάζεται πολύ χρόνο και να εμποδίζει τη γρήγορη εκτίμηση και απόφαση που είναι απαραίτητη. Αυτή η σοφία της φύσης θα έπρεπε κάτι να έχει διδάξει όλους εκείνους που έχουν δόγμα για τη γνώση, ως έργο εξαντλητικής έρευνας και απόλυτης ακρίβειας.

Στο όνομα της αλήθειας και της επιστημονικής έρευνας, πολλοί αξιώνουν τη σαφήνεια και την ακρίβεια στις περιγραφές όλων των φαινομένων ακόμα και με μαθηματικές σχέσεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά, κατά αντίστοιχο τρόπο, όπως μπορούμε να περιγράφουμε με ακρίβεια τα ορατά σώματα και τις μηχανικές κινήσεις. Μπορούν να γίνουν οι πιο απλές σκέψεις χωρίς καμία έρευνα, οι οποίες προκαλούν αμφισβήτηση για την ύπαρξη απόλυτης ακρίβειας στις εξελίξεις των φαινομένων και στο σχηματισμό των πραγμάτων. Υπάρχουν και ενδείξεις από την εμπειρία (όπως λ.χ. τα ψυχικά φαινόμενα), οι οποίες όμως δεν είναι πιο πειστικές από τις απλές σκέψεις. Η πιο απλή σκέψη του κόσμου είναι, ότι κανένα πράγμα δεν υπάρχει, δεν γίνεται και δεν ενεργεί τελείως απομονωμένο από ένα περιβάλλον και ευρύτερα από τον κό-

σμο. Η αιτία έχει αιτία, πολλές αιτίες μαζί συμβάλλουν, ενώ υπάρχουν και πράγματα (κυρίως έμβια) που αντιδρούν στις επιδράσεις με εσωτερικές διεργασίες. Αλλά και τα ορατά πράγματα που περιγράφουμε με ικανοποιητική ακρίβεια, πάντα κάτι αφαιρούμε ή αφήνουμε εκτός παρατήρησης για να τα οριοθετήσουμε σύμφωνα με τις αφηρημένες κατηγορίες μας. Στις πιο ευνοϊκές συνθήκες μπορούμε να παρατηρήσουμε και να περιγράψουμε με αρκετή ακρίβεια ένα πράγμα ή ένα φαινόμενο, όταν αυτό είναι ακίνητο, σταθερό και με σταθερούς τρόπους σύνδεσης. Όμως, τα πράγματα δεν είναι ποτέ τελείως ακίνητα και αποσυνδεδεμένα και οι τρόποι σύνδεσης επίσης αλλάζουν. Τι γίνεται όταν η μεταβολή και η κίνηση γίνονται με πιο υψηλές ταχύτητες, όταν οι ρυθμοί μεταβολής είναι γρήγοροι και ασταθείς, όταν επιπλέον οι αποστάσεις είναι πιο κοντινές και όταν η κίνηση φθάνει να γίνεται ακραία γρήγορα, με ταχύτητες που ο άνθρωπος δεν μπορεί εύκολα να παρατηρήσει και να καταγράψει; Είναι μόνο η αδυναμία του ανθρώπου να παρατηρήσει τα ασταθή φαινόμενα και πράγματα που μεταβάλλονται και συνδυάζονται πολύ γρήγορα ή **η μεταβολή αποτελεί μέρος του πράγματος και του φαινομένου**;[10] Αν τα πράγματα διατηρούν σταθερές μορφές και ιδιότητες με πολύπλοκες κινήσεις και με συνδυασμούς, που αλλάζουν με γρήγορους ρυθμούς (δυναμικά δηλαδή), όπως καταλαβαίνετε με τις πιο απλές σκέψεις του κόσμου, η παρατήρηση δεν συμπεριλαμβάνει μόνο στατικά ή ακίνητα σημεία. Χρειάζεται να παρατηρηθούν δομές που ισορροπούν (σκεφτείτε για παράδειγμα το ανθρώπινο σώμα) με τη δυναμική συμμετοχή πολλών μερών, ενώ και τα μέρη προσαρμόζονται και αντιδρούν. Η ακρίβεια της παρατήρησης και η περιγραφή του φαινομένου μπορεί να μην είναι εύκολη ή δυνατή, ενώ οι επιδράσεις σε διαφορετικά πράγματα δεν φέρνουν ακριβώς τα ίδια αποτελέσματα.[11]

Ο ειδικός, ο οποίος απαιτεί από την αρχή τη σαφήνεια και πιο συγκεκριμένες παρατηρήσεις και ακριβώς στη γλώσσα όπως έχει μάθει καλά με τα νοήματα περιχαρακωμένα στις λέξεις, συχνά νομίζει ότι διορθώνει και ότι βρίσκει ένα λάθος. Ενώ αυτό που κάνει και δεν το αντιλαμβάνεται είναι να κόβει τη σχέση "γέφυρα" μεταξύ όμοιων φαινομένων και τη κατανόηση, που πολλές φορές δεν μπορεί να γίνει από τις πρώτες σειρές μιας θεωρίας. Όταν για παράδειγμα, μιλάμε για την κυκλική κίνηση για να υποδηλώσουμε γενικά μια ομάδα κινήσεων, οι οποίες δεν είναι ευθύγραμμες ούτε τεθλασμένες, αλλά αυτές οι κινήσεις προσεγγίζουν το σχήμα του κύκλου ή επαναλαμβάνονται με σταθερά χρονικά διαστήματα. Ο ειδικευμένος θα πει με την πρώτη ευκαιρία: "Λάθος! Δεν είναι κυκλική κίνηση, είναι ελλειπτική". Αυτή η ακρίβεια στη σκέψη προκαλεί ένα αρνητικό λάθος: Με την απόρριψη της κυκλικής κίνησης, χωρίς δεύτερη σκέψη, κάνει το λάθος να αποκόψει και να αποσυνδέσει σαν τελείως διαφορετικά δύο παρόμοια φαινόμενα ή δύο φαινόμενα, τα οποία

συνδέονται με ένα τρίτο κοινό φαινόμενο, ή αυτά ρυθμίζονται με τις ίδιες σχέσεις λίγο τροποποιημένες. Ορίστε ένα ακραίο παράδειγμα: Η έκρηξη ενός άστρου είναι ένα τελείως διαφορετικό φαινόμενο από την οργή ενός ανθρώπου και μάλιστα, για τον τρόπο που έχουν μάθει να σκέφτονται στην επιστήμη, αυτά είναι φαινόμενα πιο άσχετα από όσο θα σκεφτόταν ένας αγράμματος άνθρωπος. Το πρώτο είναι φαινόμενο που ερευνά η αστροφυσική, ενώ το δεύτερο το ερευνά η *ψυχολογία*. Για τον φιλόσοφο και για τον ποιητή, η φράση "*τελείως διαφορετικά φαινόμενα*" δεν εκφράζει επακριβώς την πραγματικότητα. Ο φιλόσοφος μπορεί να παρατηρήσει αμέσως, ότι τα δύο φαινόμενα που είπαμε έχουν κάποια μικρή ομοιότητα. Παρατηρεί το γενικό γνώρισμα των δυο διαφορετικών φαινομένων, το οποίο είναι μια βίαιη αντίδραση, μια διεργασία εκτόνωσης που προκαλείται, όταν εφαρμόζονται δυνάμεις που διαταράσσουν μια κατάσταση ισορροπίας. Αν το σκεφτεί περισσότερο, πιθανό να καταλήξει και στο συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος και το άστρο αποτελούνται από το ίδιο υλικό...

Ένα σύνολο πραγμάτων που υπάρχουν εξαρτημένα μεταξύ τους σαν μια ομάδα (όπως λ.χ. ένα ανθρώπινο σώμα), πολλές φορές το περιγράφουμε αναλυτικά, αποσπασματικά και με τυχαίες παρατηρήσεις και τότε χάνονται οι σχέσεις που έχουν αυτά μεταξύ τους. Όπως και το ίδιο σχεδόν φαινόμενο (λ.χ. ο ηλεκτρισμός) μπορεί να συνδέεται με διαφορετικά πράγματα ή να προκαλείται με διαφορετικούς τρόπους και τότε αυτό συνοψίζεται και μοιράζεται σε τελείως διαφορετικές εκφράσεις της γλώσσας μας (θερμότητα, μαγνητισμός, κεραυνός, πιεζοηλεκτρισμός). Η ακρίβεια ή η σαφήνεια της περιγραφής μπορεί να δημιουργεί λάθη, τα οποία δεν θα κάναμε με την πιο βιαστική και γενική σκέψη. Μπορούμε να παρατηρήσουμε κάτι που βλάπτει την υγεία, αλλά να μη γνωρίζουμε πώς τη βλάπτει και ακριβώς τις συνέπειες. Από μια πιο προσεκτική έρευνα, το συμπέρασμα μπορεί να είναι αρνητικό, ότι δεν βλάπτεται η υγεία, ενώ από μια άλλη έρευνα με διαφορετικές παρατηρήσεις, να γίνει ακριβώς η αντίθετη διαπίστωση. Η αρχική σωστή σκέψη ότι τα χημικά στοιχεία εμφανίζουν ορισμένες ιδιότητες με μια περιοδική σειρά κατάταξης, διότι αποτελούν συνθέσεις του αρχικού ατόμου του υδρογόνου αμφισβητήθηκε από τον επιστήμονα, ο οποίος, όταν προσδιόρισε με ακρίβεια τα ατομικά βάρη τους βρήκε, ότι τα περισσότερα ατομικά βάρη δεν είναι ακριβώς ακέραια πολλαπλάσια.[12] Ολόκληρο βιβλίο θα μπορούσε να γραφτεί με τέτοια παραδείγματα πλάνης που προήλθε από την απαίτηση για ακρίβεια στη γνώση και στη μέτρηση. Το ακαθόριστο όριο μιας μέγιστης ταχύτητας μέσα στη φύση είναι πιο δύσκολο να αμφισβητηθεί, από την πρόταση που μας λέει συγκεκριμένα, ότι αυτή η μέγιστη ταχύτητα είναι του (ορατού) φωτός. Αν το συγκεκριμένο όριο της ταχύτητας του φωτός αποδειχτεί ότι είναι λάθος, τότε οι

θεωρίες που θα έχουν στηριχτεί ακριβώς σε αυτό το όριο ενδέχεται να καταρρεύσουν. Όσοι, λοιπόν, έχουν μάθει να σκέφτονται συγκεκριμένα και με μαθηματική ακρίβεια, να μη βιάζονται να απορρίψουν τις γενικότερες προτάσεις, με την υπερβολική αξίωσή τους για περισσότερη ακρίβεια και με το δόγμα, ότι η ακρίβεια στη γνώση είναι απαραίτητη ή δυνατή σε όλες τις περιπτώσεις. **Πολλές φορές η απόλυτη ακρίβεια στρέφεται ενάντια στη γνώση, καθυστερεί την έρευνα και ενθαρρύνει να σχηματιστούν απόψεις που είναι ευάλωτες από μετρήσεις ακριβείας** και από τη χρήση εκφράσεων που έχουν οριστεί με σαφήνεια.

Αυτή η γρήγορη εκτίμηση που πηγάζει από τη συνήθεια και προσδιορίζει καθαρά το λάθος από το σωστό στην Επιστήμη, χωρίς κανένα περιεχόμενο δισταγμού και συνήθως με τη συνοδεία φράσεων όπως "αποκλείεται", "ουδεμία σχέση", "αδύνατον", "εκτός θέματος", σε αντίθεση με το λογικό δισταγμό που συχνά εκφράζουμε με λέξεις όπως "ναι, αλλά", "κατά πάσα πιθανότητα", "δεν αποκλείεται", βάζει εμπόδια στην επιστημονική έρευνα και διαστρέφει τον προορισμό του εκπαιδευτικού συστήματος για μαθητές με δημιουργική και ερευνητική σκέψη. Όμοια όπως γενικότερα, οι ώριμοι άνθρωποι αποθαρρύνουν τις ασυνήθιστες προσπάθειες των νεώτερων και προσπαθούν να επιβάλλουν τις δικές τους συνήθειες ή τις δικές τους αξίες. Η ακαμψία δεν εμφανίζεται μόνο στα σώματα, εμφανίζεται και στη σκέψη. Και όπως στα υλικά σώματα δεν είναι πάντα κάτι το επιθυμητό, έτσι και στη σκέψη πολλές φορές προκαλεί δυσκολίες και κολλήματα. Δεν είναι πάντοτε απαραίτητο και χρήσιμο να γνωρίζουμε με απόλυτη ακρίβεια τα πράγματα. Έπειτα, δεν είναι όλα τα πράγματα μετρήσιμα ή εύκολα μετρήσιμα και συγκρίσιμα, ώστε να μη κάνουμε λάθη στη διαδικασία της μέτρησης. Κάπως έτσι, συμβαίνει και αντιθέτως, με την παρατήρηση μιας μικρής απόκλισης από τον κανόνα, μερικά άτομα βιάζονται να δηλώσουν κάπως αντιδραστικά ή με φιλοδοξία, ότι ο κανόνας ανατράπηκε και όχι ότι διορθώθηκε. Από την άλλη πλευρά, όμως, πώς θα διορθώσεις και θα συμπληρώσεις τη γνώση και πώς θα πλησιάσεις σε νέες ανακαλύψεις και πώς θα προχωρήσεις πιο γρήγορα, αν όλα όσα σκέφτεσαι είναι η επανάληψη και η επιβεβαίωση των γνωστών;

Έτσι η έρευνα εμποδίζεται αντί να προχωράει και γίνεται **δόγμα, ότι μόνο με την εφαρμογή και τη χρησιμοποίηση των γνωστών επιστημονικών κατακτήσεων μπορούμε να προχωρήσουμε πιο πέρα ή να κατανοήσουμε**. Μια αξίωση σε αντίθεση με την εμπειρία όλου του κόσμου, έτσι όπως συνήθως δημιουργούνται οι απαιτήσεις όταν φανταζόμαστε την πραγματικότητα με τα αφηρημένα πρότυπά μας, όταν αφαιρούμε τις περιπτώσεις που δεν ταιριάζουν στον κόσμο της φαντασίας μας. Που, αν ήταν αλήθεια ότι η έρευνα προχωράει μόνο με τη γνώση και τη λογική, αυτό θα σήμαινε ότι η

αποτελεσματικότητα της έρευνας και της σκέψης επιτυγχάνεται μόνο με διανοητική αιτιοκρατία, δηλαδή με σκέψεις που η μία ακολουθεί την άλλη με συνέπεια, χωρίς κενά και χωρίς λάθη, όπως στα μαθηματικά! Αφού η γνώση αυξάνεται και η αλήθεια βρίσκεται μόνο από μια λογική διαδρομή, τότε τα παιδιά με την απειρία, την αδυναμία σκέψης και την παιδική ψυχολογία τους πώς επιτυγχάνουν να μάθουν; Το ερώτημα μπορεί να φαίνεται ανόητο. Αναγνωρίζουμε ένα λάθος, ενώ δεν κατέχουμε τη σωστή απάντηση. Από ένα λάθος κάποιος εμπνέεται τη σωστή λύση. Το λάθος βρίσκεται έτσι κοντά στην αλήθεια, ώστε με μία αντιστροφή στη σκέψη και με την αλλαγή μίας λέξης η διατύπωση να γίνεται σωστή. Σκεφτόμαστε και παρατηρώντας τις σκέψεις μας ανιχνεύουμε κενά γνώσης και μόνοι μας διορθώνουμε λάθη. Βάζουμε τα πράγματα σε μία σειρά, διερευνούμε και κινούμαστε προς τη σωστή κατεύθυνση για να βρούμε απαντήσεις σε γνωστά ερωτήματα. Από την εφαρμογή των γνώσεων (τεχνολογία) επίσης γίνονται πολλές παρατηρήσεις με τις οποίες θα ακολουθήσει μια νέα εφαρμογή πιο βελτιωμένη και διορθωμένη. Το μεγάλο μείον της εξειδίκευσης και του επιστημονικού τρόπου γνώσης δεν είναι η λογική επιδίωξη της γνώσης και της βεβαιότητας σε μια προσδιορισμένη περιοχή έρευνας και μέσα σε ορισμένες θεωρητικές/αφηρημένες προϋποθέσεις. Είναι η επιδίωξη της γνώσης με τη διάνοια και τη σκέψη αποκλεισμένη μέσα στη προσδιορισμένη περιοχή έρευνας και της εμπειρίας και περιορισμένη μόνο στις δεδομένες αξιόπιστες γνώσεις, έτσι όπως τις διδαχθήκαμε και με το ιδιαίτερο λεξιλόγιο. Είναι ένας μεγάλος φραγμός στη σκέψη και στην έρευνα, κυριολεκτικά παράνοια, να προεξοφλούμε ότι για την επιτυχία της ερευνητικής σκέψης και για την αποτελεσματικότητα της προσπάθειας δεν χρειάζεται να σκεφτούμε, ή να εισάγουμε ή να παρατηρήσουμε ή να φανταστούμε κάτι έξω από τα όρια που εμείς βάλαμε ή ορίσαμε σαν τέτοια. Όπως επίσης, δεν βοηθάμε την έρευνα, όταν δεν θέλουμε να πούμε τίποτα περισσότερο ούτε κάτι λιγότερο από αυτό που επαναλαμβάνουν όλοι, για να μην εκτεθούμε.

Όταν δύο ιδιοκτήτες απειλούν ο ένας τον άλλο γιατί διεκδικούν ένα ασήμαντο κομματάκι γης. Όταν ο νικητής ενός αθλήματος αμφισβητείται από μια λεπτομέρεια στην ακρίβεια της μέτρησης. Όταν ο διάλογος γίνεται ασυνεννοησία από την αδυναμία να ανεχτούμε την απόκλιση στο νόημα μιας λέξης. Όταν η δικαιοσύνη δεν αποδίδεται και καθυστερεί η απονομή της επειδή διαφωνούν στο νόημα ενός όρου ή στην ερμηνεία ενός νόμου ή επειδή δεν τηρήθηκε η προβλεπόμενη τυπική διαδικασία. Όταν η επιστημονική έρευνα μένει πίσω επειδή ο διαχωρισμός των φαινομένων δεν αφήνει περιθώριο για να σκεφτούμε έξω από την οικεία περιοχή που σπουδάσαμε. Όταν οι ιστορικοί συγκρούονται γιατί δεν αναγνωρίζουν την ίδια αιτία ενός γεγονότος και

προσπαθούν να ξεχωρίσουν την αφορμή από την αιτία. Όταν οι ειδικευμένοι καθορίζουν οπωσδήποτε μια αιτία ή μια αρχή στη ροή ορισμένων εξελίξεων. Όταν πρέπει να εφαρμόσουμε ακριβώς τις οδηγίες και τις προδιαγραφές στην έρευνά μας προκειμένου να πάρουμε ένα πιστοποιητικό, αλλά η καινοτομία μας βγάζει εκτός των καθορισμένων ορίων. Όταν η επιστημονική ανακάλυψή μας δεν συμφωνεί με τις προηγούμενες αναμφισβήτητες θεωρίες. Όταν μπορούμε να πλησιάσουμε σε απαντήσεις διαχρονικών ερωτημάτων και εμείς αντιθέτως απορρίπτουμε όλες τις αναπόδεικτες εκδοχές σαν να ήταν το ίδιο απίθανες, μέχρι του σημείου να θεωρούμε άχρηστη τη γνώση των πιθανών εκδοχών και των ερωτημάτων, επειδή δεν έχουμε βρει αποκλειστικά μια απάντηση και μια αναμφίβολη λύση. Όταν για μια ελάχιστη μονάδα αξιολόγησης (λ.χ. ένα ένσημο εργασίας) αλλάζει ακραία η ζωή ενός ανθρώπου. Αυτά είναι μερικές περιπτώσεις, άλλοτε αστείες και άλλοτε τραγικές, από την εφαρμογή του δόγματος, ότι πρέπει πάντοτε να γνωρίζουμε (ή να δρούμε) με απόλυτη ακρίβεια.

Για κάθε γεγονός, έχουν προηγηθεί μοναδικές κινήσεις, δράσεις, συμπτώσεις, λάθη με τα οποία αυτό προκλήθηκε έτσι ακριβώς. Όπως λ.χ. ένα τροχαίο ατύχημα. Κάθε ένα ατύχημα μπορεί να εξηγηθεί διαφορετικά, με λόγους που δεν είναι οι ίδιοι όπως σε ένα άλλο ατύχημα. Αυτή η ακρίβεια στην αιτιολογία ξεχωρίζει το αποτέλεσμα και εμφανίζει το γεγονός ως διαφορετικό από τα άλλα γεγονότα. Όμως, αυτή η άποψη δεν αποκλείει να εξηγηθούν πολλά μαζί αποτελέσματα σαν ίδια, με τους ίδιους λόγους, σε γενικές γραμμές όπως λέμε. Ιδιαίτερα πιο εύκολα όταν τα γεγονότα μοιάζουν. Όταν αιτιολογούμε συνολικά ή ομαδικά τα όμοια γεγονότα, όπως λ.χ. πολλά τροχαία ατυχήματα, τότε παρατηρούμε τα κοινά και τα σταθερά συμβάντα που προηγούνται σε όλα αυτά τα όμοια γεγονότα. Στο παράδειγμα με τα τροχαία ατυχήματα, σε πολλά από αυτά θα διαπιστώσουμε την επήρεια του αλκοόλ στη συμπεριφορά του οδηγού. Αντίθετα, οι διαφορές και οι αποκλίσεις που ξεχωρίζουν το κάθε ένα γεγονός, τότε εμφανίζονται σαν λεπτομέρειες και δεν εξηγούν πώς προκλήθηκαν τα ίδια τελικά αποτελέσματα ή όμοια γεγονότα. Όχι μόνο δεν εξηγούν, αλλά ενδέχεται να κρύβουν τον κανόνα, την καθοριστική αιτία, την απαραίτητη προϋπόθεση. Εξηγούν όμως τις ιδιαιτερότητες του κάθε γεγονότος, δηλαδή πώς και γιατί υπήρξαν μερικές διαφορές, αποκλίσεις ή ακόμα και αντίθετα αποτελέσματα. Έπειτα, από μια μόνο παρατήρηση (όπως του μεθυσμένου οδηγού), εύκολα μπορούμε να υποψιαστούμε και να φοβηθούμε το ίδιο τραγικό αποτέλεσμα, για ένα απροσδιόριστο πλήθος περιπτώσεων. Έτσι κάποιοι εξαπατούν, όταν εξηγούν για ποιο λόγο απέρριψαν έναν υποψήφιο στο διαγωνισμό και λένε τη μισή αλήθεια. Ενώ η άλλη μισή αλήθεια ήταν η μεροληπτική επιλογή ενός άλλου υποψήφιου και η πρόθεση να αναζητηθεί ένας λόγος

για την απόρριψη του πρώτου.

Υπάρχουν, λοιπόν, οι περιπτώσεις που δεν μπορούμε ούτε χρειάζεται να γνωρίσουμε με απόλυτη ακρίβεια και αυτή η συνηθισμένη διαπίστωση εφαρμόζεται από τους απλούς ανθρώπους στην καθημερινή ζωή τους, αλλά μέχρι στην πιο εξελιγμένη τεχνολογία. Οι μέθοδοι συμπίεσης της πληροφορίας στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και στις ψηφιακές τηλεπικοινωνίες, είναι απαραίτητες και χρήσιμες και λύνουν πολλά προβλήματα, με την ελάττωση της ακρίβειας και με την αφαίρεση ενός μέρους πληροφοριών. Αλλά και όποιος γνωρίζει από τεχνολογία, γνωρίζει ότι η επιλεκτικότητα απαιτεί μείωση του εύρους ζώνης, όπως και αντιστρόφως, κατά παρόμοιο τρόπο, που στη γνωσιολογία, το εύρος μιας έννοιας ελαττώνει το βάθος της. Οι στατιστικοί υπολογισμοί αποτελούν αντικείμενο της επιστήμη. Στη *Στατιστική επιστήμη* αναπτύσσονται μέθοδοι και μαθηματικά εργαλεία για τον ακριβέστερο υπολογισμό σε κάθε περίπτωση όπου είναι αδύνατο ή ασύμφορο να γνωρίσουμε ολοκληρωμένα. Όμως, ποιος δεν έχει κάνει σε συνθήκες πίεσης ένα βιαστικό υπολογισμό ή δεν βασίστηκε στην γρήγορη εκτίμηση ενός μέσου όρου, επειδή χρειάστηκε για να γνωρίσει σωστά και στη σωστή στιγμή... και πόσες φορές κάποιοι απόδειξαν ή έφτασαν σχεδόν στο ίδιο αποτέλεσμα μετά από πολύ χρόνο. Κάποιος που δεν είναι σεισμολόγος και ο οποίος δεν μπορεί να προβλέψει πότε θα γίνει μια σεισμική δόνηση, με πόση ένταση, σε πόσο βάθος και αγνοεί πολύτιμες γεωλογικές πληροφορίες, μπορεί ωστόσο αυτός να σκεφτεί γενικά, ότι η περιοχή στην οποία θα χτίσει μια οικία έχει παρελθόν με σεισμούς. Έτσι με μια τόσο γενική σκέψη που ίσως είναι αστεία για ένα σεισμολόγο, αυτός μπορεί να επιλέξει να επενδύσει τα χρήματά του σε μια άλλη πιο ασφαλή περιοχή ή να εκτιμήσει ότι στη διάρκεια της ζωής του είναι πιθανό να ζήσει ένα τέτοιο καταστροφικό φαινόμενο και να κάνει μερικές προετοιμασίες για μια τέτοια περίπτωση. Στη φύση, μερικές φορές θα παρατηρήσουμε, ότι η έλλειψη ακρίβειας είναι ο κανόνας και μάλιστα επιτυγχάνεται με την ακρίβεια των μαθηματικών, όπως στα λεγόμενα *φράκταλ*[13]. Ακόμα και ο *αριθμός π* που εκφράζει μια θεμελιώδη σχέση της φύσης -εκεί όπου αυτή υπάρχει με περιοδικές και κυκλικές διεργασίες-, έχει αμέτρητα δεκαδικά ψηφία. Η θερμότητα είναι επίσης ένα παγκόσμιο φαινόμενο, καθοριστικό για τις εξελίξεις του κόσμου και για την εμφάνιση της ζωής, αν και παράγεται από τις μικροσκοπικές αποκλίσεις και με τις τυχαίες κινήσεις σε ένα μεγάλο πλήθος σωματιδίων, και όλες αυτές οι κινήσεις δεν μπορούν να μετρηθούν ξεχωριστά. Ειδικά η απόλυτη αδυναμία της σύγχρονης έρευνας να ερμηνεύσει την εμφάνιση της ζωής ή ψυχής από το ρυθμισμένο συνδυασμό των δομικών στοιχείων, αποκαλύπτει και ίσως ενισχύσει ως ηθικό δίδαγμα, ότι η πραγματικότητα δεν είναι μόνο η άμεσα αισθητή και μόνο με τη συνηθισμένη ιδιότη-

τα της αδράνειας, όπως την ανιχνεύει και την υπολογίζει ένα βιολογικό σώμα.

Ας αφήσουμε λοιπόν, τους εντυπωσιασμούς με την απόλυτη ακρίβεια στη γνώση, γιατί αυτή όχι μόνο δεν είναι πάντα κάτι χρήσιμο και απαραίτητο, αλλά αντιθέτως ανεπιθύμητη, παραπλανητική και καταστροφική μπορεί να γίνει, ευρύτερα στη ζωή και μέχρι για την επιστημονική έρευνα. Καταστροφική και αποθαρρυντική τόσο για την ερευνητική σκέψη ενός προσώπου, όσο και στην αξιοποίηση μιας γραπτής εργασίας από την παγκόσμια κοινότητα, όταν αυτή η εργασία αποκλείεται από την ανάγνωση, επειδή δεν διατυπώθηκε με τις λεπτομερείς προδιαγραφές μιας επιτροπής αξιολόγησης. Το δόγμα, ότι η έρευνα προχωράει μόνο με τη γνώση, τη λογική και την ακρίβεια της σκέψης υψώνει ένα τείχος απέναντι σε ολόκληρη την κοινωνία και όχι μόνο σε λίγους ιδιόρρυθμους ερευνητές. Έτσι, περνάει απαρατήρητο το γεγονός, ότι οι όροι και οι απαιτήσεις με τα οποία γίνεται η επιστημονική έρευνα και οι όροι που επιβάλλονται για να αναγνωριστεί μία έρευνα σαν επιστημονική και για να προκαλέσει αυτή το ενδιαφέρον, αυτοί οι όροι με τους οποίους υποτίθεται ότι προστατεύεται η επιστήμη και εξασφαλίζεται η σοβαρότητα της έρευνας αποτελούν συχνά εμπόδιο στην πρόοδο και στην έρευνα. Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, που οι νόμιμες διαδικασίες, οι κανονισμοί και το μοίρασμα των υπηρεσιών (λ.χ. γραφειοκρατία) αποτελούν πολλές φορές μία απίστευτη δυσκολία για να εξυπηρετηθεί γρήγορα και αποτελεσματικά ένας αδικημένος πολίτης, ακόμα και για να σωθεί μία ανθρώπινη ζωή.

Όταν ένα μικρό παιδί απαντήσει ότι 8+8 ισούται με 9, αυτό το λάθος δεν είναι το ίδιο λάθος, όπως όταν απαντήσει ότι ισούται με 17. Η πρώτη απάντησή του δείχνει άγνοια της μονάδας, της έννοιας της πρόσθεσης, πλήρη αδυναμία να μετρήσει μόνο με τη σκέψη και άλλες ενδεχόμενες αδυναμίες. Η δεύτερη απάντηση θα μπορούσε να είναι σωστή. Το παιδί μπορεί να μετρήσει, καταλαβαίνει ότι 8+8 δεν ισούται με 9 και μάλλον του ξέφυγε λίγο ο υπολογισμός. Με την επανάληψη παρόμοιων ερωτημάτων με αριθμητικές πράξεις, μπορούμε να κάνουμε βέβαιες τις παρατηρήσεις μας για το μέγεθος και το είδος της αδυναμίας. Με λίγα λόγια και το λάθος δεν είναι πάντα το ίδιο μεγάλο και πολλές φορές μπορεί να είναι σχεδόν αλήθεια με γνώση και όχι τυχαία, από πλήρη άγνοια.

<•> **Η σχετικότητα της χρησιμότητας και τα μαθηματικά**. Ο ρόλος των μαθηματικών στην έρευνα και στην Επιστήμη είναι γνωστός και αποτελεί ένα από τα ζητήματα που θα μπορούσαμε να γράψουμε σε ένα ξεχωριστό βιβλίο, μαζί με το γενικότερο ζήτημα τι είναι γνώση και πώς σκεφτόμαστε. Εδώ θα

συμπεριληφθούν δύο-τρεις παρατηρήσεις πολύ σύντομα για τη σχετικότητα της χρησιμότητας, επειδή η παρουσία ή η απουσία των μαθηματικών σχέσεων και των διαγραμμάτων στην επιστήμη, εύκολα ενισχύει την πιθανότητα για αξιόπιστη γνώση και αποθαρρύνει την αμφισβήτηση.

1) Η έννοια της χρησιμότητας μπορεί να αποδοθεί σε οτιδήποτε υπάρχει, αφού κάθε τι που μεσολαβεί για να παραχθεί γενικά ένα αποτέλεσμα ή ένα έργο είναι κατά κάποιο τρόπο (προβλέψιμο ή απρόβλεπτο) χρήσιμο. Δεν αρκεί να πούμε για κάτι ότι είναι χρήσιμο, αλλά χρειάζεται να πούμε ακόμα πόσο συχνά, σε τι και σε ποιες περιπτώσεις είναι χρήσιμο. Λ.χ. στην αποθήκη μας βρίσκονται μερικά εργαλεία, όπως ένα μικρό κατσαβίδι, ένα σφυρί και κάποιος θα μας πρότεινε να αποκτήσουμε μια ογκώδη και δαπανηρή συσκευή για συγκόλληση μετάλλων. Το κατσαβίδι θα το χρειαστούμε πολύ συχνά, ενώ τη συγκολλητική συσκευή σπάνια και τότε θα πληρώσουμε έναν τεχνίτη να μας εξυπηρετήσει. Ένα άλλο παράδειγμα, θα λέγαμε με φάρμακα. Φανταστείτε να κάναμε το σπίτι φαρμακείο, με τη γενική διαπίστωση ότι οι πιθανές ασθένειες που θα περάσουμε είναι πολλές. **Η προτεραιότητα μέσα στη γνώση είναι μια θεμελιώδης διαπίστωση για την αποτελεσματικότητα στην έρευνα και για τον έλεγχο της σκέψης**. 2) Έπειτα, η λέξη "μαθηματικά" όπως όλες οι λέξεις όταν χρησιμοποιούνται γενικά, εκφράζει ένα τεράστιο σύνολο αριθμητικών σχέσεων, ξεκινώντας από τις πιο απλές, χωρισμένο σε πολλά κεφάλαια και επίπεδα δυσκολίας και με συστηματική ανάπτυξη. Όταν, λοιπόν, λέμε ότι τα μαθηματικά είναι σημαντικά για την έρευνα, αυτό είναι το ίδιο όπως αν πούμε, η επιστήμη των ηλεκτρονικών είναι σημαντική για την έρευνα ή η ιατρική είναι απαραίτητη για την υγεία. Όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι για κάθε έρευνα και σε όλες τις περιπτώσεις, θα χρειαστεί να γνωρίζουμε ή να χρησιμοποιήσουμε το σύνολο μιας επιστήμης. Δηλαδή, ένας γυναικολόγος, ο οποίος είναι γιατρός, δεν χρειάζεται να γνωρίζει το σύνολο της ιατρικής επιστήμης ή το ίδιο καλά (λεπτομερειακά), για να σκεφτεί σωστά και να ερευνήσει αποτελεσματικά ως γυναικολόγος. Έτσι και τα μαθηματικά, δεν χρειάζονται στο σύνολό τους ανεξάρτητα από την περίπτωση που θα χρειαστούν. Διαφορετικά μαθηματικά θα χρειαστούμε σαν λογιστές, διαφορετικά μαθηματικά για να ρυθμίσουμε την καθημερινή μας ζωή, διαφορετικά για να σχεδιάσουμε ένα προϊόν και διαφορετικά για να φιλοσοφήσουμε. Αυτή η σχετική χρησιμότητα και η φυσική δυνατότητα, να μη χρειαζόμαστε το σύνολο μιας επιστήμης για επιμέρους σκέψεις και προσπάθειες, δεν αποκλείει πάλι την περίπτωση να επιτύχουμε κάτι περισσότερο όταν γνωρίζουμε το σύνολο μιας επιστήμης. Προσέξτε, ότι με την ίδια λογική φαίνεται να υπάρχει όλο το Σύμπαν. Για να υπάρχουν τα πράγματα, χρειάζονται πιο άμεσα ορισμένα άλλα πράγματα του περιβάλλοντος, αν και όλα τα πράγματα του κόσμου

δεν είναι τελείως άσχετα μεταξύ τους (πιο έμμεσα). Έτσι κι εμείς ζούμε με τεράστια άγνοια του κόσμου, αλλά παρ' όλη την άγνοιά μας, έχουμε τη γνώση και σκεφτόμαστε όπως χρειάζεται για να επιβιώσουμε. Δεν χρειαζόταν να γεννηθούμε με πλήρη και καλή γνώση του κόσμου για να ζήσουμε!

Τα μαθηματικά είναι ένα καθαρό μέτρο της αφηρημένης σκέψης και εργαλείο για τον υπολογισμό κάποιας ποσότητας. Δεν μπορεί να σχεδιαστεί οτιδήποτε μέσα στον κόσμο και να κατασκευαστεί έτσι ακριβώς όπως σχεδιάστηκε, χωρίς να γίνουν συγκρίσεις, μετρήσεις και υπολογισμοί. Επίσης, δεν γίνεται να συνδυαστούν μεταξύ τους πολλά πράγματα σύμφωνα με ένα σχέδιο, να ρυθμιστούν και να προγραμματιστούν οι σχέσεις τους, χωρίς να έχουν υπολογιστεί οι ποσότητες και ορισμένα μεγέθη (όπως ο χρόνος, η θέση, η ταχύτητα κλπ.). Ιδιαίτερα (και με περισσότερη ακρίβεια) όταν αυτός ο συνδυασμός πραγμάτων δεν είναι στάσιμος, αλλά πραγματοποιείται με δράσεις μεταξύ τους και με μεταβολές. Θα ήμασταν αντιδραστικοί αν δεν συμφωνούσαμε ότι τα μαθηματικά είναι η γλώσσα της φυσικής πραγματικότητας. Όμως είναι γνωστό, ότι δεν βρίσκουμε στη φύση οτιδήποτε υπολογίσουμε ή συνδυάσουμε σωστά με τους αριθμούς μέσα στη σκέψη μας, ενώ μόνο με τους αριθμούς δεν μπορούμε να σκεφτούμε σχεδόν τίποτα για τη ζωή μας και τον κόσμο.[14] Η επανάσταση της *ψηφιακής τεχνολογίας* ξεκίνησε με μια γλώσσα που την ονομάζουμε δυαδική. Με αυτόν τον απλό συνδυασμό δύο καταστάσεων που θυμίζει τον *κώδικα Μορς*, όλα τα *ψηφιακά κυκλώματα* "επικοινωνούν" μεταξύ τους, με μαθηματική ακρίβεια, στέλνοντας και λαμβάνοντας ηλεκτρικούς παλμούς. Μήπως θα έπρεπε να μάθουμε αυτή την εκπληκτική γλώσσα και να πληκτρολογούμε τις εντολές με μηδενικά και άσους; Επιπλέον, όταν περιγράφουμε τα πράγματα πιο πολύπλοκα, με περισσότερες λεπτομέρειες και συνδέσεις τότε, μπορούν να γίνουν περισσότερα λάθη και οι υπολογισμοί επίσης γίνονται περισσότεροι και πιο δύσκολοι. Το ίδιο και σε μια εφαρμογή. Τα λάθη σε δύσκολους υπολογισμούς καταστρέφουν συνολικά τον υπολογισμό, ενώ η αστάθεια των φαινομένων ανατρέπει το τελικό αποτέλεσμα. Έτσι, η μεγάλη ικανότητα για υπολογισμούς ή για λύσεις προβλημάτων αντισταθμίζεται και χάνει το πλεονέκτημά της από τις αυξημένες πιθανότητες να γίνει ένα λάθος ή περισσότερα και από την αδυναμία πρόβλεψης ή εκτίμησης όλων των σχετιζόμενων φαινομένων. Τελικά, δεν δείχνει ρεαλιστική σκέψη και δεν είναι ηθικό να εκμεταλλευόμαστε την αδυναμία του δημοσιογράφου, του συνομιλητή ή του ακροατή να ελέγξει τις θεωρίες μας, όταν ως επιστήμονες (είτε ως αστρολόγοι, είτε ως φυσικοί, είτε ως οικονομολόγοι) μιλάμε με μια άγνωστη γλώσσα ή εκτοξεύουμε θραύσματα σκέψεων, άγνωστα σύμβολα και μερικούς αριθμούς' για να αφοπλίσουμε έτσι τη δημιουργική και κριτική σκέψη των συνομιλητών μας και ολόκληρης της κοινωνίας.

<•> ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ, χωρίς πολυλογία. Η αλήθεια είναι για τη γνώση εκείνο που στην πραγματικότητα είναι η δυνατότητα της συνύπαρξης. Το να ρωτάμε τι είναι η αλήθεια, είναι το ίδιο δύσκολο να απαντήσουμε σε αυτήν την ερώτηση, όσο και σε αυτήν: τι είναι η ύπαρξη; Δεν υπάρχει αλήθεια, υπάρχει γνώση και πληροφορία με τη δυνατότητα να είναι αξιόπιστη, δηλ. αληθινή. Είναι σαν τη δυνατότητα ενός εξαρτήματος να αποτελέσει μέρος στα υπόλοιπα ενός μηχανήματος. Τα γνωρίσματα και ο συνδυασμός των πληροφοριών που παρατηρούμε στα φαινόμενα (με τις πληροφορίες των αισθήσεων) προέρχεται (κατ' ευθείαν) από τη σύνδεση των εξωτερικών πραγμάτων και από τη δυνατότητα αυτών να συνυπάρχουν με διάφορους τρόπους σαν μέρη μιας ομάδας ή ενός συνόλου. Μπορούμε ν' αναγνωρίζουμε εύκολα την ύπαρξη ενός πράγματος ανάμεσα στα άλλα, ωστόσο δεν μπορούμε να την ορίσουμε και να την αποδείξουμε εύκολα στα λόγια. Παρόμοια, μπορούμε ν' αναγνωρίζουμε την αλήθεια στο συνδυασμό των δεδομένων της μνήμης και να παρατηρούμε σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων, ωστόσο δεν μπορούμε να αποδείξουμε εύκολα την κάθε παρατηρημένη σχέση σαν ξεχωριστή από το πακέτο των παρατηρήσεων. Μπορούμε να σχηματίζουμε μια σύντομη άποψη για τα πράγματα και να ανιχνεύσουμε γρήγορα μια σύνδεσή τους από μια ομοιότητα, από μια συγχρονισμένη μεταβολή τους και από τη προσέγγιση των μορφών τους. Λ.χ. μια φωλιά επάνω σε ένα δέντρο και ένα πουλί που πηγαίνει και φεύγει. Αλλά θα δυσκολευτούμε να πείσουμε κάποιον άλλο κακόπιστο, που δεν έχει την ίδια εικόνα ή ολόκληρη την άποψη μέσα στο δικό του πνεύμα. Θα χρειαστεί να καταγράψουμε και να σκεφτούμε ένα πλήθος από παρατηρήσεις και να μεταδώσουμε επιτυχημένα τις πληροφορίες, προκειμένου ο άλλος να αντιληφθεί αυτή τη σύνδεση των φαινομένων σαν συμπέρασμα, έτσι όπως επιβάλλεται από το πλήθος των παρατηρήσεων και των πληροφοριών. Αν για να ορίσουμε την αλήθεια μεταχειριστούμε πολλές λέξεις και αναπτύξουμε μια θεωρία, τότε ξανά θα έχουμε ξεκινήσει με βεβαιότητα για το τι είναι αλήθεια και για το πώς συνδέονται σωστά και διατυπώνονται τα νοήματα του ορισμού. Πάντοτε μπορούμε να αναρωτηθούμε για τον ακριβή ορισμό των φράσεων που χρησιμοποιούμε για να δώσουμε έναν ορισμό.

Η αναγνώριση της αξιοπιστίας στον εκφρασμένο λόγο είναι πιο δύσκολη και πιο αμφίβολη από εκείνη για την ύπαρξη ενός αντιληπτού/φανερού πράγματος. Γιατί εκεί έξω στον κόσμο, εκ των προτέρων συνυπάρχουν πολλά διαφορετικά πράγματα με προσδιορισμένους τρόπους σύνδεσης μεταξύ τους και εμείς εκ των υστέρων σαν μέρη της ίδιας ευρύτερης πραγματικότητας αναγνωρίζουμε τι είναι η ύπαρξη ανάμεσα στις πολύπλοκες σχέσεις τους. Ο

Καρτέσιος (Descartes 1596-1650), ξεκινώντας με συνολική αμφισβήτηση όλων των πληροφοριών για να βρει το νόημα της αλήθειας, συμπέρανε εύκολα ότι ο κόσμος είναι φτιαγμένος με τέτοιο τρόπο από το δημιουργό του, που να μη μας εξαπατάει. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και χωρίς την υπόθεση ενός δημιουργού του κόσμου. Τα αντιληπτά (ή φανερά) πράγματα εξαρτώνται από πολλά προηγούμενα και ομόχρονά τους και ρυθμίζονται με μερικούς νόμους. Χωρίς τους ρυθμιστικούς νόμους, αυτά δε θα μπορούσαν να υπάρξουν ή να σχετίζονται κατ' αυτούς τους δυνατούς και δημιουργικούς τρόπους. Ενώ ο σχηματισμός μιας άποψης μέσα στο πνεύμα μας μπορεί να γίνεται βιαστικά με τη φαντασία μας, χωρίς κανόνες στη σκέψη, με επιλεγμένες παρατηρήσεις, με άγνοια για τις απαραίτητες μεσολαβήσεις και για τις προτεραιότητες μέχρι να δημιουργηθούν τα πράγματα και για τα οποία, οι λεπτομέρειες συμμετέχουν (εντυπωσιακά και υπολογίσιμα) στο ακριβές αποτέλεσμα. Μπορούμε ν' αμφισβητούμε και να διαφωνούμε με κάθε μεμονωμένη άποψη και να υποστηρίζουμε ευφυώς με μεμονωμένες αλήθειες και παρατηρήσεις την κάθε παρανοϊκή άποψη. Διότι έτσι «ξεκάρφωτα» και επιπόλαια δεν βρίσκουμε απορίες, από την απάντηση των οποίων αποκαλύπτεται και επιβεβαιώνεται η δυνατότητα της ορθής γνώσης ή αντιθέτως αναδεικνύονται ανεπίλυτα προβλήματα και αδιέξοδα. Για τον ίδιο λόγο, όταν δε γνωρίζουμε αρκετά ένα πράγμα, δηλαδή πώς συνδέονται ή ενεργούν μεταξύ τους τα μέρη του, πώς αυτό αντιδρά στην επαφή και στη σύνδεσή του με τα άλλα πράγματα, πώς αυτό δημιουργήθηκε και πώς αναπτύσσεται και σε τι είναι ή δεν είναι διαφορετικό από τα άλλα πράγματα, τότε αποδίδουμε σε αυτό το πράγμα λανθασμένες δυνατότητες και σχέσεις και δεν καταλαβαίνουμε τη συμπεριφορά του. Κάποιος που δεν γνωρίζει τίποτα από γεωλογία, για μια πέτρα που ξεχωρίζει με το χρώμα της ενδέχεται να εύκολα να σκεφτεί ότι αυτή η συγκεκριμένη περιέχει μια θετική ή αρνητική ενέργεια για τη ζωή μας.

Ας υποθέσουμε ότι ξεκινούμε να λύσουμε ένα γιγάντιο σταυρόλεξο με τη βοήθεια λίγων συμπληρωμένων λέξεων. Με το πέρασμα του χρόνου το συμπληρώνουμε όλο και περισσότερο και μεγάλος αριθμός λέξεων που διασταυρώνονται συμπίπτουν. Οι λέξεις που αποκαλύπτονται δεν μας αναγκάζουν να ακυρώσουμε όσες προηγουμένως συμπληρώσαμε, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις. Πόσο τυχαίο μπορεί να είναι ότι σχεδόν έχουμε ολοκληρώσει τη συμπλήρωση των λέξεων με λανθασμένες όλες τις λέξεις; Στον ανεξάντλητο κόσμο που ζούμε, υπάρχουν και οι απίθανες συμπτώσεις και δεν αποκλείεται να εξαπατηθούμε. Όταν όμως λίγο πριν από την ολοκλήρωση του γιγάντιου σταυρόλεξου αποκαλύπτουμε ένα κατανοητό μήνυμα από τη σειρά των λέξεων που συμπληρώσαμε και όταν επιπλέον το μήνυμα αυτό μας βοηθάει για να συμπληρώσουμε σωστά τα λίγα κενά που είχαν απομείνει, τότε

πόσο τυχαίο μπορεί να είναι αυτό το συνταίριασμα; Όταν ένα πλήθος φαινομένων συνδέονται μεταξύ τους και η συνάντησή τους ερμηνεύεται' όταν όλα τα κομμάτια ταιριάζουν, έτσι που φανερώνονται άγνωστες όψεις και νέες σχέσεις που μας έλειπαν για να καταλάβουμε καλά. Τότε εύκολα μπορούμε να ελέγξουμε αν το πακέτο είναι τυχαία "συναρμολογημένο" ή αν έτσι επιβάλλεται να είναι, για να μη διαψεύσουμε τις πιο φανερές παρατηρήσεις και αναγκαστούμε να συμπεράνουμε πράγματα που δεν γίνονται ή δεν υπάρχουν.

Η δυνατότητα να συν-ταιριάξει μια άποψη δε δείχνει πάντοτε την αξιόπιστη ή την εμπειρική αλήθεια. Εύκολα μπορεί να σχηματιστεί μια άποψη με σχετική αξιοπιστία, σαν μια υποθετική αλήθεια υπό κάποιους όρους μέσα στη φαντασία. Έτσι όπως όταν γράφεται ένα ρεαλιστικό μυθιστόρημα ή όταν γίνονται προβλέψεις. Αυτή η υποθετική ή φανταστική άποψη ενδέχεται να μη συγκρούεται με την αξιοπιστία της πραγματικής γνώσης και να είναι μια λογική άποψη, όπως λέμε. Έτσι, πολλές φορές, σχηματίζουμε μια φανταστική άποψη για τα πράγματα και δεν μπορούμε να αποκλείσουμε ότι δεν συμβαίνει πραγματικά στον κόσμο ή να αποκλείσουμε ότι κάποτε αυτή η άποψη θα πραγματοποιηθεί. Με αυτή την εκτίμηση, ότι περίπου έτσι γίνεται ή μπορεί να γίνει στην πραγματικότητα, διαβάζουμε μια φανταστική ιστορία ή βλέπουμε μια κινηματογραφική ταινία. Όταν, όμως, οι απόψεις είναι πολλές (με ένα πλήθος παρατηρήσεων) και συνδέονται μεταξύ τους, γιατί αν όχι, τότε θα διαφωνήσουμε με μερικές πιο φανερές αλήθειες. Όταν οι απορίες που γεννούν οι ελλείψεις στη γνώση βρίσκουν την απάντησή τους και οι νεότερες παρατηρήσεις αποκαλύπτουν τη σύνδεση και τη συνάφεια μερικών άλλων απόψεων. Όταν οι ίδιες παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν στην εμπειρία των άλλων ή αυτές συνδέονται αναγκαστικά με άλλες αποδεδειγμένες παρατηρήσεις. Όταν ανιχνεύουμε μια προτεραιότητα, κάποια συνοχή στις εξελίξεις και την επανάληψη όμοιων συνδυασμών. Όταν πολλές λεπτομέρειες συμβάλλουν για το ίδιο αποτέλεσμα. Τότε είναι πιο δύσκολο αν όχι αδύνατο, να αρνηθούμε ότι οι απόψεις μας αληθεύουν. Θα λέγαμε ότι η αναγκαιότητα και οι όροι, με τους οποίους συνυπάρχουν τα πράγματα, μοιάζει να μεταφέρεται και να αντανακλάται στις γνώσεις μας. Όταν προσφεύγουμε στην πρακτική ή στο πείραμα και εξακριβώνουμε την επιτυχή εφαρμογή των σκέψεων και των προβλέψεων, τότε σε τελική ανάλυση ξανά συνδέουμε τις απόψεις με μερικές νεότερες και με τις συνηθισμένες παρατηρήσεις. Ποιες απόψεις σχηματίζονται δεν εξαρτάται μόνο από τη θέληση και το σκοπό μας. Για την επιβίωση και μόνο, όλοι εξαναγκαζόμαστε να εκτιμήσουμε σωστά τις πληροφορίες και να δράσουμε με γνώση των πραγμάτων και όχι με ψευδαισθήσεις. Όπως λοιπόν, η ύπαρξη των αντιληπτών πραγμάτων αναγνωρίζεται από τις λεπτομέρειες των σχέσεων μεταξύ αυτών και από την ανίχνευση μιας ομαλής μετά-

βασης ή μιας επανάληψης, έτσι γενικά και η αλήθεια αναγνωρίζεται από τις σχέσεις εξάρτησης, προσδιορισμού, αναλογίας, ομοιότητας, προτεραιότητας, σύμπτωσης, αντίφασης, πληρότητας και συνοχής μεταξύ των απόψεων (όταν αυτές αναλύονται ή συγκρίνονται).

Όταν σε ένα περιοδικό με γρίφους και εφαρμογής της λογικής μας ζητείται να εντοπίσουμε μερικές διαφορές σε δύο όμοια σκίτσα. Ή να συμπληρώσουμε τα σχήματα που λείπουν για να ταιριάξουν δύο εικόνες. Ή να βρούμε την άκρη μιας γραμμής που ελίσσεται μαζί με άλλες. Ή να μετρήσουμε πολλά ίδια σχήματα τα οποία δεν είναι καθαρά ξεχωρισμένα μεταξύ τους. Σε τέτοιους γρίφους υπάρχει μια λύση και μια απάντηση που μπορούμε να την εκτιμήσουμε σωστή και πολλές απαντήσεις τις οποίες μπορούμε να εκτιμήσουμε λανθασμένες. Τι θα πούμε ότι είναι η αλήθεια σε εκείνον που βρήκε τη σωστή λύση; Θα του πούμε ότι η αλήθεια είναι η αντιστοιχία με την πραγματικότητα ή ότι κάτι θυμόμαστε από παλαιότερες εμπειρίες; Θα μπορούσαμε να του πούμε την απάντηση σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής για την ταυτότητα των εικόνων, για τις αντιθέσεις και τις διαφορές, για την ομοιότητα και για τη διακοπή της συνέχειας, αλλά αυτή η αναλυτική απάντηση πάλι προϋποθέτει ότι ξεχωρίζουμε ορισμένες αλήθειες. Θα τελειώσουμε γρήγορα και θα διαφωτίσουμε αν πούμε το μόνιμο γνώρισμα της αλήθειας: Τα πράγματα ή τα σχήματα **ταιριάζουν με ορισμένους τρόπους μεταξύ τους, ενώ με ορισμένους άλλους όχι**. Μερικοί από τους συνδυασμούς και τους τρόπους είναι πιο γρήγοροι ή πλησιέστεροι ή φανερώνουν πιο καθαρά μια μορφή, ή εφαρμόζουν μεταξύ τους σε περισσότερα σημεία, ή πλησιάζουν με ορισμένους τρόπους που επαναλαμβάνονται και πολλές φορές ο ένας τρόπος είναι ο μοναδικός ή ο πλήρης ή ο ισοδύναμος. Θα ήταν αδύνατη κάθε πρόβλεψη και αχρείαστη η αναγνώριση της επανάληψης σε προηγούμενες εμπειρίες, αν δεν υπήρχαν ομοιότητες στα πράγματα και αν αυτές δεν ήταν κάπως σταθερές. Έτσι "ολιστικά" και από τη σύγκλιση πολλών πραγμάτων και από την επανάληψη μερικών ομοιοτήτων, ανιχνεύουμε μέσα στη μνήμη μας εκείνες τις πληροφορίες, που χρειαζόμαστε για να σκεφτούμε και για να εκτιμήσουμε και η "υποψία" μάς καθοδηγεί. Τα μαθηματικά επίσης ξεκινούν με την επανάληψη της μονάδας και σε σύγκριση με τον εαυτό της. Οι διαφορές στην ποσότητα παράγονται και υπολογίζονται με την υπόθεση μιας σταθερής μονάδας. Αν η μονάδα (ποσότητας) μεταβάλλεται, τότε και οι μετρήσεις και οι υπολογισμοί θα μεταβάλλονται.

Η αλήθεια είναι η απλή αρχή του συνταιριάσματος των απόψεων. Με αυτόν τον αφηρημένο τρόπο γίνεται η αναγνώριση της αλήθειας από τους περισσότερους ανθρώπους και από τον καθένα, όταν για διάφορους λόγους δεν είναι εύκολο να γίνει με αρκετή (λεπτομερειακή) προσοχή, με ειδικούς κανό-

νες και τρόπους απόδειξης. Έτσι πιστεύουμε ότι στη σελήνη και στους γειτονικούς πλανήτες δεν υπάρχει εξελιγμένη μορφή ζωής, ότι οι πέτρες δε διανοούνται, ότι έξω από εμάς υπάρχουν υλικά πράγματα, ότι μας περιγράφουν τα πραγματικά γεγονότα και τελικά στις περισσότερες απόψεις. Ξεχωρίζουμε και αναζητάμε την αλήθεια σε αστυνομικές και δικαστικές υποθέσεις με την παράθεση και το συσχετισμό όσων περισσότερων στοιχείων μπορούμε. Μέσα στην πληθώρα των στοιχείων και των σκέψεων, συχνά ένα μόνο ασήμαντο στοιχείο από μια τυχαία πληροφορία είναι αρκετό για να προδώσει την αλήθεια. Ρωτήστε τους δικαστές και τους αστυνομικούς. Οι πολλές συμπτώσεις, οι ενδείξεις και οι συνέπειες οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι μάλλον είναι απίθανο να συνδέονται όλα αυτά τυχαία. Συνήθως, όταν οι συμπτώσεις είναι υπερβολικά πολλές και μάλιστα σε δύσκολες περιπτώσεις και όταν όλα τα κομμάτια ταιριάζουν, τότε υποψιαζόμαστε την ύπαρξη κάποιας αιτίας. **Η εξήγηση για τη σύμπτωση και το μη τυχαίο συνταίριασμα** είναι αυτό που ονομάζουμε «αλήθεια». Δεν μπορούμε να συμφωνούμε με την κάθε φαντασιοκοπία και ανοησία και, για την καθημερινή ζωή δεν είναι διαρκώς αναγκαία η μαθηματική ακρίβεια και η υπομονετική σκέψη για να μην εξαπατόμαστε. Όταν λέμε ότι γνωρίζουμε εννοούμε ότι έχουμε ξεχωρίσει το σωστό από το λάθος και ότι διαθέτουμε τα στοιχεία εκείνα, που πιστοποιούν την ορθότητα της άποψης και την αναλήθεια μίας άλλης. Πώς αναγνωρίζουμε γρήγορα το σωστό και το λάθος; Το σωστό και το λάθος πρέπει να διακρίνονται (εύκολα ή δύσκολα, γρήγορα ή πιο αργά), διότι έτσι αναγνωρίζουμε τον τρελό από τον λογικό, τον ξύπνιο από τον κοιμισμένο, την ειλικρίνεια από το ψέμα, το εύστοχο από το άστοχο, το πιθανό από το απίθανο και τελικά έτσι ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας με τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Το ότι ξεχωρίζουμε αν βλέπαμε όνειρο και πότε είμαστε ξύπνιοι, αυτό το αντιλαμβανόμαστε αμέσως, μόνο και μόνο επειδή οι πληροφορίες οι οποίες έρχονται από τα διαφορετικά αισθητήρια όργανά μας "δένουν" μεταξύ τους και δεν "δένουν" με τα ξεχωριστά μας όνειρα. Με άλλα λόγια, αντιλαμβανόμαστε ένα πλήθος πραγμάτων και σχέσεων που έχουν μια ενότητα ως σύνολο και αυτά δεν μεταβάλλονται σαν απομονωμένα μεταξύ τους και τυχαία.

Επομένως διαπιστώνουμε τον αρχικό παραλληλισμό μεταξύ της αλήθειας και της πραγματικής ύπαρξης, που φανερώνει όσο γίνεται πιο σύντομα τι είναι η αλήθεια: Μη τυχαία σύνδεση και δυνατότητα να ταιριάξουν πολλές απόψεις, αναλογικές και συμπληρωματικές μεταξύ τους. Επιπλέον μπορούμε να παρατηρήσουμε, ότι στενή σχέση με την ανίχνευση της αλήθειας έχει η αντίληψη του ωραίου και της ομορφιάς. Όπως διαπιστώσαμε, η αιτιολόγηση ενός γεγονότος ή ενός φαινομένου, η περιγραφή αυτών και η πρόβλεψη ενός αποτελέσματος αποτελούν μόνο μια περιοχή της γνώσης. Δεν είναι όμως η

μόνη γνώση που μπορεί να εκτιμηθεί αν έχει αλήθεια ή λάθος. Μπορούμε να ανιχνεύουμε σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων και να προβλέπουμε μια επανάληψη μόνο και μόνο επειδή θα αναγνωρίσουμε μια ομοιότητα. Η διάρκεια στα πράγματα, η επανάληψη μερικών φαινομένων, οι ομοιότητες μεταξύ τους, η ύπαρξη κοινών ορίων, τα φαινόμενα της ισορροπίας και δημιουργικής σύγκλισης και ο συγχρονισμός σε ένα πλήθος δράσεων δημιουργούν συνήθειες και την αυτόματη εμπιστοσύνη για όλες της μορφές ζωής, πριν ακόμα αυτές να μπορέσουν να σκεφτούν τι είναι η γνώση και πότε είναι αξιόπιστη. Όταν μια ξεχωριστή άποψη μπορεί να συνδεθεί με ορισμένες άλλες παρατηρήσεις και με σωστές εκτιμήσεις και δεν λείπουν οι απαραίτητες πληροφορίες, τότε έχουμε το "πακέτο" το οποίο ονομάζουμε γνώση και βεβαιότητα με πιο στενή έννοια. Μαζί με την άποψη που ενισχύεται και υποστηρίζεται, ενισχύεται η αλήθεια και των άλλων παρατηρήσεων. Οι άνθρωποι μπορούν εύκολα να διαφωνήσουν μεταξύ τους όταν δεν έχουν τις ίδιες απόψεις. Δεν αμφισβητούν όμως εύκολα και συνολικά την αξιοπιστία ο ένας στον άλλο όπως αν ο καθένας ήταν τρελός. Διότι αναγνωρίζουν ότι οι διαφορετικές απόψεις τους και οι εμπειρίες που εκφράζουν δεν είναι μόνο η δική τους φαντασία, αλλά αυτές συνδέονται με τις διαφορές που έχουν τα πράγματα, με τις πολλές αποκλίσεις αυτών και γενικά με την ποικιλομορφία του κόσμου και με τις διαφορές ενός κοινού περιβάλλοντος.

Με την αυστηρή λογική, δεν είναι βέβαιο αν θα ζούμε αύριο. Λέγοντας αυτό σε ένα συνηθισμένο άνθρωπο, αυτός μπορεί χωρίς επιστημονική γνώση και τελείως επιπόλαια να ισχυριστεί με βεβαιότητα για τη ζωή του την επόμενη μέρα. Εάν βάλουμε ένα στοίχημα μαζί του, μάλλον θα το χάσουμε. Η επιπόλαια άποψή του δεν θα είναι τυχαία σωστή. Από την προσωπική εμπειρία του προκύπτει αμέσως, ότι είναι πιθανότερο να βρίσκεται στη ζωή στις αμέσως επόμενες ημέρες και ότι εκλείπουν οι λόγοι που θα μπορούσαν να τη στερήσουν τόσο γρήγορα. Αυτό που δεν είναι φανερό για εκείνον είναι η διαφορά της μεγάλης πιθανότητας από την 100% βεβαιότητα. Λοιπόν, κάτι το οποίο δεν είναι βέβαιο δεν είναι οπωσδήποτε αβέβαιο 100%.

Αυτό το θέμα (τι είναι γνώση και για τη βεβαιότητα) έχει αναπτυχθεί σε πολλά και χοντρά βιβλία και ήταν αλληλένδετο με την έρευνα του κόσμου στην αρχαία φιλοσοφία. Διατυπώνονται οι κανόνες με τους οποίους σχηματίζονται οι συλλογισμοί, πώς γίνονται οι λογικές κρίσεις, πώς επιβεβαιώνονται οι θεωρίες και μέχρι οι γραμματικοί και οι συντακτικοί κανόνες της γλώσσας μπορεί να συμπεριληφθούν. Όμως, στην καθημερινή ζωή μας σχηματίζουμε

απόψεις και καταλαβαίνουμε σωστά πολλά πράγματα και σε πλήθος περιπτώσεων, χωρίς να χρονοτριβούμε με σκέψεις που κάνουν την επαλήθευση, χωρίς διαδικασίες απόδειξης και χωρίς ιδιαίτερη προσοχή στα νοήματα των λέξεων. Κατά κάποιο τρόπο, μπορούμε και αναγνωρίζουμε αμέσως την αναξιοπιστία και την αλήθεια. Έτσι όπως όταν κινούμαστε, αναγνωρίζουμε ποιες κινήσεις πρέπει να κάνουμε για να φθάσουμε στον προορισμό μας και για να επιτύχουμε την εργασία μας, χωρίς να κάνουμε διαρκώς μαθηματικούς υπολογισμούς και μετρήσεις ταχύτητας, απόστασης, γωνίας και δύναμης. Φυσικά, γι' αυτό κάνουμε και πολλά λάθη και συχνά αποτυγχάνουμε.

Αν έτσι με την επιπόλαια αναγνώριση της αλήθειας είναι συνηθισμένο και πολύ εύκολο να λαθεύουμε, <u>άλλο τόσο είναι εύκολο</u> να μη χρησιμοποιούμε και ν' αμφιβάλλουμε για ένα μεγάλο μέρος από γνώσεις και εμπειρίες, οι οποίες θεωρούνται επιστημονικές αλήθειες ή αποδεδειγμένες. Γιατί πρέπει να μπορούμε εμείς οι ίδιοι να καταλαβαίνουμε την αλήθεια ή από ποιες παρατηρήσεις βγαίνει η αλήθεια και η απόδειξη αυτής. Διαφορετικά αν, για διάφορους λόγους, δεν έχουμε αυτή τη δυνατότητα, τότε η βεβαιότητά μας γι' αυτή την αλήθεια (όπως λ.χ. ότι στον πλανήτη Άρη δεν κατοικούν άνθρωποι) δεν προέρχεται από έναν αλάνθαστο τρόπο της αναγνώρισής της και είναι μια τυφλή πίστη. Ασχέτως αν είναι πραγματικά μια βέβαιη γνώση για εκείνους που την απόδειξαν ή έχουν τις ασφαλείς γνώσεις για να συμπεράνουν σωστά. Τελικά, όχι μόνο υπάρχει αλήθεια και βέβαιη γνώση, αλλά και είναι αξιοθαύμαστη στιγμή της ζωής να πράττουμε **σύμφωνα με την αλήθεια, ενώ γνωρίζουμε ότι έτσι θα χάσουμε** μια ευκαιρία ή θα πληγώσουμε τον εαυτό μας. Η εύκολη αμφισβήτηση για τη δυνατότητα γενικών γνώσεων και η απεριόριστη αμφισβήτηση της αξιοπιστίας όλων των γνώσεων είναι μια από τις εύκολες σκέψεις για να μην ορίζουμε ως αλήθεια τίποτε άλλο, εκτός από εκείνες τις απόψεις που διευκολύνουν τη δράση μας, χωρίς κανόνες, χωρίς αξίες, έτσι όπως μας ευχαριστεί και χωρίς ανησυχία.

Όταν ο τρόπος ζωής και η επιτέλεση κάποιων σκοπών εξυπηρετούνται από την έλλειψη αναζήτησης και από την άγνοια και όταν οι διαθέσεις μας κυριαρχούν στη γνωστική μας δραστηριότητα, τότε η χρησιμότητα της γνώσης προέχει από τη θεωρητική βεβαιότητά μας. Έτσι λ.χ. πολλά από όσα πράττουμε καθημερινά στη ζωή μας βασίζονται σε γνώσεις και πληροφορίες, για τις οποίες εμείς δεν έχουμε εξακριβώσει την αξιοπιστία τους και τα χρονικά όρια της ισχύος τους. Ο τρόπος ζωής και η επιτέλεση κάποιων σκοπών μας δεν διευκολύνονται πάντοτε από την πολλή αναζήτηση και οι διαθέσεις μας κυριαρχούν στη γνωστική μας δραστηριότητα. Διαφορετικά θα χρονοτριβούσαμε απεριόριστα και θα ήμασταν διαρκώς μέσα στην αμφιβολία. Αυτός είναι και ο συνηθισμένος αντίλογος, που μας αντιπαραθέτουν κάποιοι, για να

δικαιολογήσουν την επανάπαυσή τους και την αποστροφή τους για την εσωτερική αναζήτηση, το διάβασμα και τον κοπιαστικό στοχασμό. Για έναν άνθρωπο που λατρεύουμε, ρέπουμε να αγνοήσουμε και να αμφισβητήσουμε όσα αρνητικά ακούσουμε γι' αυτόν και να διατηρήσουμε τη διαμορφωμένη βεβαιότητά μας. Όταν ο γιατρός μας πει τη διάγνωσή του και τη θεραπευτική αγωγή, εμείς συνήθως θεωρούμε χρήσιμο να την ακολουθήσουμε και όχι να ζητήσουμε αποδείξεις και αναλυτικές εξηγήσεις. Εάν χρειαστεί, αυτό που μπορούμε πιο εύκολα να κάνουμε είναι να ζητήσουμε την άποψη και άλλων γιατρών. Σε αυτές τις περιπτώσεις, στις οποίες δεν αναζητάμε την αξιοπιστία της γνώσης -για τον ένα ή για τον άλλο λόγο- και **βασιζόμαστε χωρίς επαρκή γνώση, έχουμε την άμεση, βιαστική ή αστόχαστη βεβαιότητα, την οποία ονομάζουμε πίστη ή εμπιστοσύνη.** Όταν αυτή η άμεση βεβαιότητά μας είναι για την ορθότητα της άποψης, τότε την πίστη τη λέμε καλή, ενώ αντιθέτως τη λέμε κακοπιστία. Η πίστη μπορεί να αποδειχθεί εύστοχη ή το αντίθετο και να κατευθύνει την επιστημονική γνώση. Ωστόσο δεν παύει να είναι μια βεβαιότητα βιαστική και με ανεπαρκή γνώση και επιφέρει σύγχυση στη δημιουργική σκέψη.

Οποιαδήποτε πίστη χωρίς θεωρητική αμφιβολία και έλεγχο είναι αντίθετη προς την έννοια της έρευνας και δεν συμπίπτει οπωσδήποτε με επιστημονική γνώση. Αντιθέτως, η γνώση και η αναζήτηση δημιουργούν ή ενισχύουν τη βεβαιότητα και τότε η πίστη γίνεται δικαιολογημένη, δεν χάνεται. Η εξακριβωμένη γνώση και η αναζήτηση της βεβαιότητας περιορίζουν ολοένα περισσότερο τη βιαστική πίστη και αφήνουν εκτός πραγματικότητας, όποιον επιμένει να σχηματίζει δικές του απόψεις για ζητήματα, στα οποία η επιστήμη έχει δώσει απαντήσεις και γνώση με λογική βεβαιότητα. Η αντίθεση της άκοπης, βεβιασμένης και πρόχειρης βεβαιότητας με τη φιλοσοφική και επιστημονική αναζήτηση είναι καθαρή. Υπό αυτήν την έννοια, η μεγάλη μας διαφορά με τη θρησκεία επικεντρώνεται στην παραπάνω γενική αντίθεση. Αυτή (η επιλογή για ερευνητική σκέψη) μας επιβάλλει να αμφισβητούμε, να απορρίπτουμε και να μην υπολογίζουμε τις απόψεις, τις μαρτυρίες και τις μυθοπλασίες, οι οποίες ξεφεύγουν από τα όρια της λογικής ή προσδιορισμένης βεβαιότητας και πολύ περισσότερο όταν έρχονται σε σύγκρουση με τους κανόνες της λογικής και με την κοινή εμπειρία. Ωστόσο, ευρύτερα ένα μεγάλο ποσοστό γνώσεων μεταβιβάζονται με σχέση εμπιστοσύνης. **Όσοι συμβουλεύουν να αντλούμε τη βεβαιότητά μας με έρευνα και γνώση**, αυτοί πρέπει περισσότερο από τους δογματικούς μιας θρησκείας να μας επιτρέψουν να αμφιβάλουμε και να μην έχουμε τυφλή εμπιστοσύνη. Τουλάχιστο μέχρι να προηγηθεί η δική μας ερευνητική σκέψη, να μας επιτρέψουν να κρατάμε την αμφιβολία σαν ασπίδα, ιδιαίτερα για να μην πέφτουμε θύματα στις έξυπνες προσπάθειες

προβολής και οικονομικής εκμετάλλευσης. Όχι να εκνευρίζονται ή να αντιδρούν υπεροπτικά για να αποθαρρύνουν μια μικρή έκφραση αμφισβήτησης. Έχουμε το ηθικό δικαίωμα να αντιστεκόμαστε πνευματικά στην επίθεση της επιστημονικής σκέψης και του ορμητικού λόγου, όπως και να αντιδράσουμε άσχημα και νόμιμα στην απειλή της κακής εξυπηρέτησης ή της γελοιοποίησης.

Τελικά στο ερώτημα: τι είναι η αλήθεια ή πώς πρέπει να τη διαπιστώνουμε δεν μπορούμε να δώσουμε μια μικρή, εύκολη και ολοκληρωμένη απάντηση. Ωστόσο δεν είναι αναγκαίο να την «κυνηγήσουμε», για να συνεχίσουμε να ερευνούμε και για να απαντήσουμε αξιόπιστα σε πολλές άλλες απορίες. Όπως δεν είναι αναγκαίο να διανοηθούμε τι είναι η ουσία των πραγμάτων ή ποιο είναι γενικά το Σύμπαν για να μπορούμε να διαπιστώνουμε ποια από εκείνα που αντιλαμβανόμαστε υπάρχουν πραγματικά, ανεξάρτητα από τις δικές μας εντυπώσεις. Αλλά, χωρίς αμφιβολία, η γνώση μας γενικά για το ανθρώπινο πνεύμα, τη σκέψη και το λόγο είναι αρκετά σπουδαία και αναγκαία για να αναπτύξουμε τις απόψεις μας, χρήσιμη για ν' αξιοποιήσουμε την εμπειρία μας και ειδικά για την αποφυγή των αλμάτων και των παρεκτροπών του στοχασμού. Ιδιαίτερα στην καθημερινή ζωή κι όχι μόνο για ερευνητικούς σκοπούς.

Συνηθίζουν να ορίζουν την αλήθεια σαν ένα χρονοβόρο έργο της ανθρώπινης διάνοιας και την αξιοπιστία της γνώσης, ως σχέση συμφωνίας μεταξύ σκέψης και πραγμάτων ή ως αντανάκλαση των πραγμάτων στις αισθήσεις και στη νόηση ή ως γνώση από την περιοχή των επιστημών. Αυτοί θα χρειαστεί να απαντήσουν σε μερικά ερωτήματα, τα οποία προκαλούνται από εύκολες παρατηρήσεις της καθημερινής ζωής και να σκεφτούν λίγο πιο προσεκτικά τι λένε.

Η γνώση εννοείται μόνο με απόδειξη; Πώς καταλαβαίνουμε γρήγορα πριν να εκφραστούμε με τη γλώσσα; Πώς ξεκινάει η γνώση και σε τι διαφέρει από τη φαντασία; Τα ζώα έχουν γνώση; Γνώση και πληροφορία σε τι διαφέρουν; Η αντίληψη του ωραίου συνδέεται με γνώση ή είναι χωρίς ίχνος γνώσης; Η συνήθεια δημιουργείται με γνώση ή είναι μια μηχανική επανάληψη; Θα είχε νόημα η γνώση αν δεν μπορούσε να προέλθει ή να εφαρμοστεί σε ένα πλήθος πραγμάτων πέρα από το αρχικό σημείο και στιγμή, που αυτή ξεκίνησε; Πώς μερικές απόψεις είναι πιο πιθανά αληθινές και λογικές, ενώ μερικές άλλες είναι πιο απίθανες και ασυμβίβαστες, χωρίς ιδιαίτερη έρευνα;

<•> ΠΡΑΓΜΑΤΑ, ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ. Ακόμα και οι απλές λέξεις με τις οποίες νομίζουμε ότι εκφράζουμε τα πράγματα, φανερώνουν μεγάλη άγνοια και τις προσωπικές εντυπώσεις μας. Δεν είναι εύκολο να συμφωνήσουμε με τα άλλα πρόσωπα, αν προσπαθήσουμε να διατυπώσουμε ή να μας διατυπώσουν λίγο πιο προσεκτικά το νόημα των λέξεων. Καθημερινά στην επικοινωνία μας προσπαθούμε να επιτύχουμε την ολική και χωρίς παραμόρφωση μεταφορά των διανοημάτων, των βιωμάτων και των εμπειριών μας. Με το κατάλληλο λεξιλόγιο, με τη σύνδεση των προτάσεων, με το ύφος και με τις σωματικές κινήσεις. Πρέπει οι λέξεις, τα σύμβολα και η σειρά τους να διεγείρουν στον άλλο ίδια νοήματα και εντυπώσεις, όπως τα δικά μας ή έτσι όπως επιδιώκουμε. Αλλά και όταν αυτό το επιτυγχάνουμε, τότε μαζί με την επιθυμητή πληροφορία μεταδίδουμε τα δικά μας κενά γνώσης. Όσα δεν είδαμε, δεν ακούσαμε, δεν σκεφτήκαμε, τα λάθη και τις ανακρίβειες μας. Συμβαίνει και αντιστρόφως: λέξεις τις οποίες χρησιμοποιούμε καθημερινά όταν σκεφτόμαστε ή επικοινωνούμε, να μην μπορούμε να περιγράψουμε το νόημά τους πιο αναλυτικά, όταν μας ρωτήσουν τι σημαίνουν. Στην προσπάθεια να καταλάβουμε και εμείς οι ίδιοι τι εννοούμε, αποκαλύπτουμε μία απίστευτη δυσκολία. Όταν προσπαθήσουμε να καταγράψουμε τις σκέψεις μας, τότε παρατηρούμε πόσο σύντομες και ελλιπείς αυτές ήταν. Χρειαζόμαστε να προσθέσουμε περισσότερες λέξεις και να επεκτείνουμε την έκφραση σε περισσότερες σειρές, για να σχηματιστούν οι σκέψεις με περισσότερη ακρίβεια και πιο συμπληρωμένες.

Ο άνθρωπος έχει το πλεονέκτημα να συγκρατεί στη μνήμη του αναγνωριστικά σημάδια των πραγμάτων. Έτσι μπορεί να σκέφτεται και να τα εξωτερικεύει με τη γλώσσα. Σκέφτεται, δηλαδή φέρνει στη μνήμη και στη φαντασία του τις εμπειρίες (εικόνες, ήχους, οσμές κ.α.) που σχημάτισαν οι αισθήσεις. Παρατηρεί έτσι πλασματικά τα πράγματα, τις μορφές και τις συνδέσεις τους, ξεχωρίζει ορισμένες από τις μορφές και τις συνδέσεις τους και αποθηκεύει τις παρατηρήσεις του ξανά στη μνήμη, με τη βοήθεια λέξεων και με άλλα εξωτερικά μέσα. Όταν αυτός ο ίδιος αναδιαρθρώνει τις αναμνήσεις, τις εμπειρίες και τις πληροφορίες του, χωρίς να ενδιαφέρεται για την πραγματική ύπαρξη έξω στον κόσμο, τότε τη σκέψη τη λέμε φανταστική. Για να μπορέσει ο άνθρωπος να σκεφτεί και για να μεταδώσει τις σκέψεις και τις παρατηρήσεις του, χρειάζεται να σημαδεύει τα πράγματα με σύντομους ήχους ή εικόνες. Και όταν τα πράγματα είναι πολύπλοκα, με πολλές μορφές και σχέδια, με πολλές κινήσεις και συνδυασμούς και πολλά μαζί πράγματα στενά συνδεδεμένα, τότε αναγκαστικά ανιχνεύει κάποιο κοινό ή σταθερό γνώρισμα-στοιχείο, που τα συνοδεύει. Και τότε λέμε ότι σχηματίζει μια έννοια στη σκέψη του και την

εξωτερικεύει με μια σύντομη ηχητική ή οπτική μορφή (σύμβολο γραφής). Μια μορφή έκφρασης που δεν επιλέγεται πάντοτε τυχαία, ιδιαίτερα όταν η έννοια σχετίζεται φανερά με την έννοια μιας άλλης σύντομης έκφρασης. Τα σύμβολα, οι λέξεις, ακόμα και οι σωματικές κινήσεις θυμίζουν ορισμένα στοιχεία των πραγμάτων και αναλογούν στα πράγματα με ένα σύντομο, συνοπτικό και συνηθισμένο τρόπο. Τα πράγματα, όμως, δεν είναι οι λέξεις μας και αυτές δεν τα «αντιπροσωπεύουν» 100%. Για παράδειγμα λέμε «άνθρωπος» και φανταζόμαστε όλα εκείνα που είναι ίδια σε όλους σχεδόν τους ανθρώπους και τον ξεχωρίζουν από τα άλλα ζώα. Όμως, υπάρχουν πολλές και ακραίες διαφορές ανάμεσα στους ανθρώπους, για τις οποίες μπορούμε να μιλάμε ατελείωτα, εάν αρχίσουμε να προσέχουμε τον καθένα ή την κάθε ομάδα ξεχωριστά. Γι' αυτό στο άκουσμα της λέξης θα ξεπεταχτούν και διάφορες εικόνες από ανθρώπους, που εμείς οι ίδιοι είδαμε και κάπως μας σημάδεψαν.

Έτσι, λ.χ. έχουμε σημαδέψει πολύπλοκα φαινόμενα όπως με τις λέξεις κοινωνία, ψυχή, σύμπαν. Αυτό το κοινό ή σταθερό γνώρισμα στο οποίο ο άνθρωπος περιορίζει τα πράγματα, από ανάγκη, για λόγους συντόμευσης και για να ξεκινήσει να παρατηρεί και να γνωρίσει, αποτελεί μια πληροφορία, ίσως και μια στοιχειώδη γνώση. Αλλά βέβαια, δεν συμπίπτει με τα πράγματα τα οποία σημαδεύει και τα οποία θα ήθελε να εκφράσει σε μια σύντομη στιγμή και έτσι όπως τα έχει αντιληφθεί απ' ευθείας με τις αισθήσεις (με όλες τις σχετικές πληροφορίες). Συνήθως, τελείως αντίθετα, από την έννοια μας λείπει σχεδόν όλο το περιεχόμενο που θα περιέγραφε τα πράγματα με τις λεπτομέρειές τους. Υπάρχει μια τεράστια διαφορά, η οποία είναι πιο μεγάλη όσο πιο πολλά είναι τα πράγματα, τα γεγονότα και οι συνδέσεις τους, τα οποία συνοψίζουμε ή σημαδεύουμε με ορισμένα σύμβολα. Να τονίσουμε, αν όχι να παρατηρήσουμε, ότι η διαφορά μεταξύ μιας έννοιας και της πραγματικότητας δεν είναι ισόποση για όλα τα πράγματα. Λ.χ. η έννοια ενός τριγώνου δεν συνοψίζει το ίδιο μεγάλο πλήθος διαφοροποιήσεων, αντιθέσεων, μεταβλητών και "μακρινών" σχέσεων όσο η έννοια για την ανθρώπινη κοινωνία, η οποία είναι σχεδόν κενή και περιέχει αντιφάσεις που ακυρώνουν την έννοια.

Από τη σύντομη υπενθύμιση για τη διαφορά ανάμεσα στις έννοιες και στα πράγματα, την οποία διδασκόμαστε συντομευμένα στο σχολείο, γίνεται φανερό πόσο σημαντική είναι η «διαχείριση» της γλώσσας και οι αρχικές λέξεις, τις οποίες όλοι χρησιμοποιούμε για να επικοινωνήσουμε, να συνεννοηθούμε και για να επεκτείνουμε τη γνώση μας. Είναι τεράστιας σημασίας να θυμόμαστε αυτή τη διαφορά για την εξακρίβωση της αλήθειας και για κάθε έρευνα, τόσο όταν εξωτερικεύουμε τις σκέψεις μας, όσο και όταν ακούμε ή διαβάζουμε. Θα έπρεπε να διδάσκεται με μεγαλύτερη προσοχή και πιο αναπτυγμένα και όχι όπως κάποια περαστική παράγραφος ενός βιβλίου γραμματικής, φι-

λοσοφίας ή ψυχολογίας. Κάπου σε μερικές σελίδες ενός ξεχασμένου βιβλίου ίσως να βρίσκονται όλα όσα σκεφτόμαστε, οι πιο τολμηρές σκέψεις, οι πιο απίθανες παρατηρήσεις, η πιο αποτελεσματική λύση ενός προβλήματος. Αυτό δεν είναι αρκετό για να πούμε ότι μια άποψη ήταν γνωστή ή ότι αξιοποιείται. Η εκτίμηση και η προοπτική της σκέψης αλλάζει, όταν αυτή η σκέψη έχει γίνει κεντρικό ζήτημα, γύρω από το οποίο περιστρέφονται όλες οι άλλες σκέψεις. Η επίμονη και πιο αναλυτική σκέψη μπορεί να διαφωτίζει και να φανερώνει περισσότερες συνέπειές της και η επανάληψη με άλλη διατύπωση να την αναδεικνύει, έτσι όπως η νέα διαφήμιση σε προϊόντα τα οποία ήταν ήδη γνωστά.

Η ποικιλία στο λεξιλόγιο και οι λεπτές διαφορές των νοημάτων μπορεί να εμπνέουν τους λογοτέχνες και τους φιλόσοφους και να προσφέρουν διέξοδο στην εκφραστικότητά τους. Εύκολα όμως, προκαλούν σύγχυση και παραπλάνηση για τη διαμόρφωση των απόψεών μας και χάνουν την επαφή τους με τα πράγματα. Οι γραμματικοί και συντακτικοί κανόνες επίσης μπορεί να δυσκολέψουν τη θεωρητική αναζήτηση, όπως όταν επιτρέπουν να εκφράσουμε σαν ουσιαστικό (σαν ένα συγκεκριμένο πράγμα) κάτι που πραγματικά υπάρχει μόνο σαν ενέργεια ή όπως ένα πολύπλοκο φαινόμενο (λ.χ. η ψυχή). Το ίδιο όπως όταν διαχωρίζουμε τα άψυχα πράγματα σε αρσενικά και σε θηλυκού γένους ή όταν άσχετα πράγματα έχουν παρόμοια ονομασία και ίδια πράγματα ονομάζονται τελείως αντίθετα, χωρίς να φαίνεται από τις λέξεις η ομοιότητά τους. Η ανάμειξη πολλών λογοτεχνικών εκφράσεων σε μια περιγραφή ή ερμηνεία για κάποια πράγματα -ιδιαίτερα σε μια επιστημονική έρευνα και στην υποστήριξη μιας άποψης, όπως λ.χ. το ακόνισμα του νου- είναι ένας εύκολος και συνηθισμένος τρόπος για να αποφύγουμε τη δυσκολία να συλλογιστούμε χωρίς παρεκτροπές, με σαφήνεια, να ανακαλύψουμε την αλήθεια, να την αποδείξουμε και να προχωρήσουμε την έρευνα. Τα αρχαιότερα φιλοσοφικά έργα και οι θρησκευτικές διδασκαλίες είναι άφθονα από λογοτεχνικές εκφράσεις και αξεχώριστα από τη λογοτεχνία. Διότι αυτά δημιουργήθηκαν σε εποχές, που η επιστημονική γνώση για τον κόσμο ήταν ελάχιστη, ενώ η γλώσσα ελλιπής από σημαντικές και νεότερες έννοιες. Δεν πρέπει να αρκούμαστε στα παραδείγματα, στα σχήματα λόγου, στις ωραίες εκφράσεις και στο πειστικό ύφος, αλλά να τα χρησιμοποιούμε για να καταλάβουμε την αλήθεια, για να προσεγγίσουμε σε μια άποψη, για να εντοπίζουμε τις ελλείψεις στη γνώση μας και για να προχωράμε με την ερευνητική σκέψη. Αλλά και όπως είπαμε, η προσεκτική και κυριολεκτική διατύπωση μπορεί να δυσκολέψουν την κατανόηση και η ακρίβεια στη γνώση δεν είναι πάντα απαραίτητη, ούτε εφικτή. Όταν εξαρχής εκτιμούμε ότι τα πράγματα δεν είναι καθαρά ξεχωρισμένα μεταξύ τους και αμετάβλητα, όταν εξαρχής θεωρούμε ότι αυτά ποτέ δεν εμφανί-

ζονται με όλες τις λεπτομέρειες και τις συνδέσεις τους, τότε πολλές φορές είναι υπερβολή να ξεχωρίζουμε καθαρά τις λέξεις,[15] που πρέπει να τις ταιριάξουμε με τους γραμματικούς κανόνες (για να αποδώσουμε σωστά το νόημα μιας ένωσης στοιχείων που παρατηρούμε στα φαινόμενα). Για παράδειγμα, οι πιο συχνές λέξεις που χρειάζονται για τη σύνδεση αυτών που ονομάζονται υποκείμενο, αντικείμενο, κατηγορούμενο, όπως τα ρήματα "είναι" και "έχει", οι προθέσεις και οι σύνδεσμοι. Συχνά για να τις χρησιμοποιήσουμε θα έπρεπε να έχουμε γνωρίσει καλά, μετά από επιστημονική έρευνα. Αλλά χωρίς αυτές τις συνδετικές λέξεις δεν μπορούμε να σκεφτούμε, να εκφραστούμε και να επικοινωνήσουμε σε πλήθος περιπτώσεων και καθημερινά.

Υπάρχουν ζητήματα και απόψεις, με τα οποία δεν συμφωνούμε. Διότι διαφωνούμε εξ' αρχής με τη βάση επάνω στην οποία αναπτύσσονται. Δεν χρειάζεται να εξοικειωθούμε μαζί τους. Δεν αποδεχόμαστε τα αρχικά δεδομένα που χρησιμοποιούν. Λ.χ. όταν κάποιος μας περιγράφει πώς είναι ο παράδεισος και η κόλαση στο μεταθανάτιο κόσμο. Δεν χρειάζεται να εισχωρήσουμε σε βάθος στις αρχαίες θρησκευτικές γραφές και να διδαχθούμε ιστορικές λεπτομέρειες για να πάρουμε μία θέση, όταν εξ' αρχής με βάση κάποια άλλη εμπειρία ή θεωρία απορρίπτουμε την ύπαρξη άυλων ζωικών μορφών, όταν απορρίπτουμε την ύπαρξη θεανθρώπων, όταν αμφισβητούμε την αξιοπιστία των αρχαίων καταγραφών και αποκαλύψεων, όταν εκτιμούμε το θάνατο σαν τερματισμό της ζωής. Το νόημα σε μια μόνο λέξη μπορεί να ακυρώνει ένα πλήθος σκέψεων και εκτιμήσεων, που συνδέονται με το νόημα αυτής.

Η γλώσσα είναι ένα ευμετάβλητο μέσο το οποίο μπορεί να αναπαριστά, να μετασχηματίζει και να αποτυπώνει ερεθίσματα και να στέλνει μηνύματα. Αντίστροφα με τη γλώσσα λαμβάνονται μηνύματα και αναγνωρίζεται η αντιστοιχία των συμβόλων, του κώδικα ή των αποτυπωμάτων. Είναι ένα εφόδιο αξεχώριστο από τη ζωή και δεν εξυπηρετεί αποκλειστικά την ερευνητική σκέψη, τη μεταβίβαση της καθαρής γνώσης και την επιτυχημένη συνεννόηση. Φαίνεται πώς χρειάζεται πιο πολύπλοκα απ' όσο εμείς απλοποιούμε με τις έννοιες της «γνώσης», της «λογικής» και της «αλήθειας». Με τη γλώσσα εξωτερικεύονται βιώματα, παρατηρήσεις και σκέψεις, μερικές φορές χωρίς κανέναν αποδέκτη ή με αποδέκτη τον εαυτό μας ή μέσα στη φαντασία μας. Με τη γλώσσα εξωτερικεύονται μηνύματα για κάτι που συμβαίνει στιγμιαία και το μήνυμα χρειάζεται να μεταδοθεί και να ληφθεί σύντομα. Με την ανθρώπινη σκέψη εξωτερικεύονται και πολλές φαντασιώσεις, επιθυμίες, ψέματα και πολλές απορίες. Με τη γλώσσα επιτυγχάνεται η συζήτηση, η επικοινωνία σε με-

γάλη απόσταση και μεταξύ πολλών μελών, η παραπλάνηση, αλλά και η επιτυχημένη συνεργασία. Οι λέξεις, τα σύμβολα και τα αποτυπώματα έχουν αρχή και τέλος, ενώ οι σκέψεις μας δεν έχουν καθαρά μια αρχή και ένα τέλος. Μέσα στο πνεύμα βρίσκονται περισσότερες πληροφορίες από αυτές που ξεκινούμε να εκφράσουμε και μετά από την ολοκλήρωση της έκφρασης, η σκέψη ανανεώνεται και γίνονται νέες παρατηρήσεις. Μπορούμε να έχουμε πρωτότυπες απόψεις και δημιουργική φαντασία, αλλά να δυσκολευόμαστε να εκφραστούμε, ενώ αντιθέτως, μπορούμε να λέμε πολλά, με ευστροφία και εντυπωσιακά, αλλά τίποτα το ενδιαφέρον ή το νέο. Ο σκοπός για τον οποίο εξωτερικεύουμε τις σκέψεις και τα αισθήματά μας είναι καθοριστικός για τη γλώσσα που θα επιλέξουμε, για την εφαρμογή των γραμματικών κανόνων και για το χρόνο που θα χρειαστούμε. Γι' αυτό, όταν ο λόγος γίνεται με χρονικά περιθώρια ή με ένα σκοπό και εμείς σταματάμε την προσοχή μας επάνω στις λεπτομέρειες της έκφρασης, τότε ενδέχεται να χάσουμε την «ουσία» και τον προορισμό των σκέψεων. Όπως όταν προσέχουμε στο πλάνο μιας κιν/κής ταινίας για να δούμε το χρώμα των ματιών του πρωταγωνιστή, στη στιγμή που κινδυνεύει η ζωή του. Είναι συχνά απαραίτητο και έξυπνο να μη σκεφτόμαστε με την ακρίβεια των λέξεων όπως τις ορίζουν και τις χωρίζουν τα λεξικά και όχι προγραμματισμένοι σαν ηλεκτρονικοί υπολογιστές, αλλά δημιουργικά: Δηλαδή προετοιμασμένοι να ανιχνεύσουμε την πληροφορία ή τη σκέψη που κρύβεται πίσω από τις διατυπώσεις, είτε από εκφραστική αδυναμία είτε από πρόθεση και δόλο. Αυτός που σκέφτεται δημιουργικά δεν θα "κολλήσει" και δεν θα διακόψει εύκολα τη ροή της σκέψης του όταν συναντήσει ένα λάθος, ένα κενό, μία ατυχή διατύπωση. Θα το παρατηρήσει, θα ζητήσει πρώτα να ενημερωθεί καλύτερα και μερικές διευκρινίσεις και αν χρειαστεί θα διαφωνήσει και θα εκφράσει την άποψή του στη σωστή στιγμή. Δεν θα αποσυρθεί αμέσως από την προσπάθεια να καταλάβει, αλλά θα δοκιμάσει με τη βοήθεια της φαντασίας να κάνει παραπλήσιες σκέψεις, να τις συμπληρώσει και θα διερωτηθεί για τυχόν κενά στη δική του γνώση. Αν κάποιος ψάχνει αφορμή για να αμφισβητήσει και σκέφτεται με κακοπιστία, τότε σίγουρα θα επιτύχει μια ενδιαφέρουσα θεατρική παράσταση με θύμα την αλήθεια.

<•> Συνοπτικά η εξάρτηση της εμπειρίας από τη σκέψη

Οι άνθρωποι το βρίσκουν εύκολο να επικαλούνται την προσωπική εμπειρία τους -ιδιαίτερα οι γηραιότεροι απέναντι στους νεότερους- για να ενισχύσουν την αξιοπιστία των απόψεών τους. Μη ξεχνάμε όμως:

• Υπάρχουν πολλές διαφορετικές εμπειρίες από διαφορετικές περιοχές παρατήρησης και σε διαφορετική χρονική περίοδο.

• Δεν διαμορφώνεται εμπειρία χωρίς τη δυνατότητα μνημόνευσης και έτσι ένα μεγάλο μέρος της εξαρτάται από τη συγκράτηση των παρατηρήσεων στο φανταστικό όργανο που ονομάζουμε μνήμη.

• Με τις ίδιες αντιλήψεις (ιδιαίτερα εικόνες), όπως και με τις ίδιες πληροφορίες, ο καθένας μπορεί να κάνει διαφορετικές παρατηρήσεις (στην ποιότητα, στην ποσότητα και στη μονάδα του χρόνου). Η προσωπική εμπειρία σχηματίζεται με τη δική μας ιδιαίτερη συμμετοχή και δράση, που ρυθμίζει τις κινήσεις, τις σκέψεις και τις επιλογές μας.

• Η εμπειρία διευρύνεται και διατηρείται με διανοητικό στοχασμό (επεξεργασία) πάνω στις πληροφορίες των αισθήσεων. Σχεδόν το σύνολό της εξαρτάται από τη χρήση της γλώσσας, τι σκεφτόμαστε και από το ενδιαφέρον με το οποίο το πνεύμα εστιάζει στις πληροφορίες. Χωρίς προσεκτική σκέψη (στοχασμό), χωρίς παρατήρηση και εκτίμηση στις πληροφορίες των αισθήσεων, χωρίς δημιουργική σκέψη, η εμπειρία δεν διευρύνεται, εξασθενεί και δεν αξιοποιείται.

• Πέρα από τον εαυτό μας, εμπειρία είχαν και έχουν αναρίθμητοι άλλοι άνθρωποι όπως εμείς και έτσι μπορούμε (με το όργανο της γλώσσας) να την αντλήσουμε για να αυξήσουμε τη δική μας και για να κερδίσουμε χρόνο.

• Πολλές φορές, οι παρατηρήσεις, οι εκτιμήσεις και οι απόψεις δεν είναι σωστές, αλλά εμείς αυτές νομίζουμε ότι είναι πληροφορίες από την επαφή μας με τα πράγματα. Επίσης, το πέρασμα και το πλησίασμα ανάμεσα στα πράγματα δεν είναι οπωσδήποτε και παρατήρηση αυτών.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, τα ζώα δεν διευρύνουν την εμπειρία τους και εμείς δεν θυμόμαστε πολλά από τα πρώτα χρόνια της ζωής μας. Ένας άνθρωπος που έχει ζήσει περισσότερα χρόνια δεν έχει αποκτήσει περισσότερη εμπειρία ή από περισσότερες περιοχές και άνθρωποι με την ίδια μακρόχρονη εμπειρία δεν την αξιοποιούν το ίδιο, ενώ έτσι δεν εξασφαλίζεται περισσότερη αξιοπιστία. Διάνοια χωρίς εμπειρία ίσως δεν υπάρχει, αλλά χωρίς τη διάνοια είναι αδύνατη κάθε εμπειρία, ενώ χωρίς τη διατήρηση ορισμένων παρατηρήσεων με τη βοήθεια της σκέψης, η εμπειρία είναι λίγες αναμνήσεις.

<●> ΟΙ ΑΙΣΘΗΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΤΗΣ ΝΟΗΣΗΣ ΜΕ ΑΥΤΟΜΑΤΗ ΑΦΑΙΡΕΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ. (Θεμελιώδεις παρατηρήσεις απ' ευθείας για την αξεχώριστη σχέση της νόησης με τη ζωή και τον κόσμο, χωρίς ερμηνεία των φυσικών φαινομένων. Σχέση ανατρεπτική και ενοποιητική για την Ηθική, την Ψυχολογία και για επιστήμες που ερευνούν τη νοημοσύνη).

Η κβαντική φυσική δεν έδωσε ακόμα **το διαχρονικό μήνυμα των φιλοσόφων, ότι το "συγκεκριμένο" δεν είναι τόσο σαφώς καθορισμένο, σταθερό, κατανοητό, μονοσήμαντο και καλά αιτιολογημένο** όσο το φαντάσθηκαν στο χώρο της επιστήμης εμπιστευόμενοι υπερβολικά τις αισθήσεις τους και υποβαθμίζοντας την παραμορφωτική δύναμη της άγνοιας επάνω στη σκέψη μας. "*Υπερεκτιμούμε τις υλικές αιτίες και φανταζόμαστε πως από τώρα βρήκαμε τη λύση του αινίγματος, γιατί μας λικνίζει η αυταπάτη πως γνωρίζουμε καλύτερα την ύλη από το "μεταφυσικό" πνεύμα. Αλλά η ύλη μας είναι τόσο άγνωστη όσο και το πνεύμα*" έγραφε ο ψυχολόγος *C. G. Jung (1875-1961)*.

Η ίδια η αντίληψη για τα εξωτερικά πράγματα είναι ένας τρόπος εννόησης (ή σκέψης με την πιο ευρεία έννοια) δημιουργημένη έμμεσα από τα ίδια τα πράγματα (αυτόματα, όχι πάντοτε με επίγνωση) και γι' αυτό είναι απ' όλους αυτονόητη και χρησιμεύει στις δραστηριότητές μας σαν βάσιμη, υπολογίσιμη και αξιόπιστη αλήθεια. Η αντίληψη για τα εξωτερικά πράγματα (η εμφάνισή τους) είναι πάντοτε ένα αποτέλεσμα από τη σχέση ανάμεσα σ' εκείνα και στον εαυτό μας. Αυτή η σχέση μας με τα πράγματα (η θέση, η στιγμή, η κατεύθυνση, η απόσταση, η γωνία, η βιολογική και η ψυχική κατάσταση κ.λπ.) αλλάζει με διάφορους τρόπους και δείχνει πάντοτε ένα μέρος από την πραγματικότητα, ποτέ το σύνολό της. Δεν είναι δυνατό ν' αντιλαμβανόμαστε όλα τα πράγματα στην ίδια στιγμή (ή όλα τα μέρη τους) και η αντίληψη πρέπει να ξεκινάει με μερικά στοιχειώδη γνωρίσματα. Τα αισθήματα, όπως λ.χ. ένα χρώμα ή το αίσθημα της θερμοκρασίας είναι **γνωρίσματα από κάποια αφαίρεση, η οποία γίνεται μόνη της** και μας δείχνουν χωρίς διαφορές (και λεπτομέρειες) ακόμα και όταν τα πράγματα δεν είναι διαρκώς τα ίδια. Η "γλώσσα" με την οποία το βιολογικό σώμα μεταδίδει εσωτερικές πληροφορίες από τον εξωτερικό κόσμο είναι όπως οι αφηρημένες έννοιες των λέξεων, σχηματισμένες βιολογικά (αισθητικότητα), διότι τα ίδια αισθήματα και οι ίδιες στοιχειώδεις πληροφορίες ανιχνεύονται μέσα σε κάθε άλλη αντίληψη. Δηλαδή σε όλες τις εικόνες για τα πράγματα πάντοτε βρίσκονται μερικά στοιχειώδη και σταθερά γνωρίσματα. **Η αντίληψη για τα πράγματα πρέπει να αρχίζει από κάποια αφαίρεση, που γίνεται μόνη της (απρόσεκτα), γιατί αν όχι, τότε δε θα υπήρχαν μη αντιληπτά μέρη της πραγματικότητας**. Αν ο

προσδιορισμός της αντίληψης γινόταν μόνο από τα εξωτερικά πράγματα, τότε αυτή θα έπρεπε να μας δείχνει πολύ περισσότερα, αν όχι το σύνολο των πραγμάτων. Εξαρτάται από τους δυνατούς τρόπους, με τους οποίους μπορεί να επηρεάζεται το βιολογικό σώμα. Χωρίς την ύπαρξή μας (υλική ή βιολογική και εσωτερική) βεβαίως θα ήταν αδύνατο να έχουμε κάποια αντίληψη για τα πράγματα. Επομένως, η αντίληψη για τα πράγματα δεν μπορεί ποτέ να είναι ανεξάρτητη από την ποιότητα και τις δυνατότητες της ύπαρξής μας συνολικά. Αυτό μπορούμε να το πούμε έτσι γενικά, χωρίς να χρειάζεται να αναφερθούμε ειδικότερα σε κάποια από τα μέρη του εαυτού μας ή για μερικές ιδιότητές του, όπως λ.χ. στον εγκέφαλο, στο νευρικό σύστημα, στα αισθητήρια όργανα. Γι' αυτό, άλλωστε, οποιαδήποτε κίνηση του βιολογικού σώματος επηρεάζει ποια πράγματα, πού, πότε και αν τα αντιλαμβανόμαστε. Για τον ίδιο λόγο, ένας άλλος άνθρωπος (ο οποίος δεν είναι ακριβώς με το ίδιο βιολογικό σώμα) δεν αντιλαμβάνεται ακριβώς τα ίδια πράγματα ή στην ίδια στιγμή.

Έτσι, η ίδια η αντίληψη (η βιο-πληροφορία, εάν προτιμάτε) είναι αποσπασματική γνώση της πραγματικότητας, όπως είναι οι έννοιες του λόγου και δεν δείχνει τα πράγματα, όπως ακριβώς είναι μόνα τους (και με όλους τους δυνατούς τρόπους και σχέσεις). Βέβαια, το ότι η αντίληψη δεν είναι άμεσα τα πράγματα και δεν μας τα δείχνει ακριβώς όπως είναι (δηλαδή ανεξάρτητα από τον εαυτό μας), αυτό δεν σημαίνει ότι τα πράγματα δεν υπάρχουν. Αντιθέτως σημαίνει, ότι εκείνα δεν είναι τελείως διαφορετικά από εμάς και ακόμα, ότι τα πράγματα μεταξύ τους συνδέονται, αλληλεπιδρούν και έχουν κοινά και σταθερά στοιχεία. **Τα αισθητηριακά δεδομένα (όπως λ.χ. ένα χρώμα ή το αίσθημα της θερμοκρασίας) αρχίζουν από κάποια αφαίρεση**, που γίνεται μόνη της (απρόσεκτα και βιολογικά), γιατί αν όχι, τότε δε θα υπήρχαν αόρατα και απαρατήρητα μέρη της πραγματικότητας. Η αφαίρεση, η σύνοψη και η διαστρέβλωση αρχίζει άμεσα από την πρώτη αίσθηση, όπως και η πληροφόρηση, αφού **αφαιρούνται αναγκαία κάποια γνωρίσματα των πραγμάτων** και τα ίδια τα αισθήματα συνταυτίζονται με ανύπαρκτα πράγματα ή ουσίες. Να λοιπόν, η καθολική ερμηνεία για τη διαπίστωση ότι τα συγκεκριμένα πράγματα δεν είναι τόσο φανερά και καλά γνωστά, όσο το πιστεύουμε πριν σκεφτούμε. Η βιολογική συγκρότηση της πληροφορίας (αισθητικότητα) και η πνευματική συγκρότηση της πληροφορίας (νοητικότητα) δεν είναι δύο αντίθετες ιδιότητες και η μία δεν μπορεί να υπάρχει χωρίς την άλλη. Η διαφορά τους είναι, ότι η πρώτη πραγματοποιείται έμμεσα, από έξω, ενώ η άλλη άμεσα και σκόπιμα, από το έσω. Στην ίδια την αντίληψη για τα πράγματα μπορούμε να προσθέτουμε ή να αφαιρούμε γνωρίσματα (έτσι όπως κάνουμε στις γλωσσικά εξωτερικευμένες έννοιες) και τότε λέμε, ότι στρέφουμε την προσοχή μας, ότι το πνεύμα συγκεντρώνεται και διερευνούμε.

<•> ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ/ΨΥΧΗΣ ΕΠΙΣΗΣ ΞΕΚΙΝΑΕΙ ΜΕ ΑΦΑΙΡΕΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ. Τα βιολογικά σώματα δεν αντιλαμβάνονται ποτέ το σύνολο των πραγμάτων. Αφού είναι συνδεδεμένα αξεχώριστα από το σύνολο του κόσμου, τότε πώς γίνεται αυτό (να αντιλαμβάνονται ένα ελάχιστο και σχετικό μέρος του); Από τη θεωρητική παρατήρηση για τη σχέση του μέρους με το σύνολο και με ένα αστείο ερώτημα ξεκινάει έτσι απλά μια από τις πιο μεγάλες ανατροπές και από τις πιο σημαντικές απόψεις για την ερμηνεία της ζωής γενικά. Με τα βιολογικά σώματα δημιουργείται μία νέα πνευματική πραγματικότητα που δεν "υπολογίζει" ολόκληρο το Σύμπαν και που λαμβάνει σαν πραγματικότητα μόνο όσα το "αγγίζουν"! Έτσι όμως ξεκινούν και οι αισθήσεις. Η ζωή και η ψυχή ξεκινούν σαν "περιφρόνηση" και "υποβάθμιση" όλου του κόσμου. Η άποψη που συνοψίζεται με αυτή τη διατύπωση είναι η εξής: Η ζωή αρχίζει με το συγχρονισμένο συνδυασμό των ελάχιστων υλικών στοιχείων, τα οποία είναι κατά κάποιο τρόπο το αντίθετο του συνόλου και του Σύμπαντος. Δηλαδή **τα υλικά στοιχεία είναι η ελάχιστη πραγματικότητα και όχι το πλήρες Σύμπαν**. Όταν λοιπόν, δημιουργούνται οι πρώτες μορφές ζωής, αυτές

1) ξεκινούν από το σχεδόν τίποτα της απλής ύλης. (1η αφαίρεση)

2) Μέσα σε ένα κόσμο που είναι ασύλληπτα πιο πολύπλοκος, πιο μεγάλος και σχεδόν άγνωστος (2η αφαίρεση)

3) και αυτές οι μορφές ζωής πληροφορούνται μέσω των αισθήσεων μόνο τοπικά και για ένα ελάχιστο αριθμό επιδράσεων του περιβάλλοντος (3η αφαίρεση)

4) και κινούνται, αντιδρούν και βιώνουν με αυτές τις ελάχιστες πληροφορίες που τους είναι απαραίτητες (συνέπεια της αφαίρεσης)

5) και φυσικά αγνοούν και δεν υπολογίζουν το σύνολο του κόσμου και όσα δεν πέφτουν στα αισθητήρια όργανά τους (αφαίρεση δηλαδή).

Οι πληροφορίες που λαμβάνουν από τα αισθητήρια όργανά τους είναι ελάχιστες σε σύγκριση με τις πληροφορίες που θα μπορούσε να δώσει η πραγματικότητα. Τα έμβια όντα (βιολογικά σώματα) αισθάνονται και αντιλαμβάνονται φυσικά μόνο όσα μπορούν με τα όργανα που διαθέτουν και όσα είναι απαραίτητα για την επιβίωσή τους. Όμως στην ίδια στιγμή τα πράγματα γύρω τους είναι περισσότερα, συνδέονται με πιο πολύπλοκους τρόπους, επιδρούν και αλλάζουν με περισσότερους τρόπους, ενώ εκείνα δεν αντιλαμβάνονται όλα αυτά. Οι πληροφορίες, λοιπόν, που λαμβάνουν από τα αισθητήρια όργανά τους είναι **ελλιπείς, αποσπασματικές και αφηρημένες, κατά παρόμοιο τρόπο, όπως και οι λέξεις στη γλώσσα μας εκφράζουν ελλιπώς και απο-**

σπασματικά τα πράγματα.

Η νόηση με την οποία αντιλαμβανόμαστε και παρατηρούμε τα πράγματα θα ήταν αχρείαστη, αν αυτή δεν διαμορφωνόταν από τη συνήθεια κάποιων κοινών χαρακτηριστικών των πραγμάτων και από την παρατήρηση σταθερών σχέσεων, ομοιοτήτων και καταστάσεων που επαναλαμβάνονται στο χρόνο. Η συνήθεια, δεν είναι κάτι άλλο από τη διατήρηση ή αποθήκευση των πιο συχνών πληροφοριών μέσα στο βιολογικό σώμα -δεν μας ενδιαφέρει το πώς- και αυτές τις πληροφορίες εμείς τις αναγνωρίζουμε εσωτερικά-διανοητικά και τις χρησιμοποιούμε. Η αρχική βεβαιότητα της φυσικής αντίληψης γίνεται συνήθεια και ενισχύεται με την επανάληψη και την ανίχνευση ομοιοτήτων. Επιβεβαιώνεται χωρίς τις λέξεις και δύσκολα υποχωρεί με τα λόγια και με τις πολλές σκέψεις, αν δεν διαψευστεί ξανά από την προσωπική εμπειρία. Αν η συνήθεια χρησιμεύει για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς και για τη δράση του βιολογικού σώματος, χρησιμεύει διότι είναι βεβαιότητα που προήλθε από επαναλαμβανόμενες παρατηρήσεις στον αισθητό κόσμο. Με αυτή τη «βιολογική μνήμη» αντίστοιχα επαναλαμβάνεται η ίδια συμπεριφορά και προκαλούνται οι ίδιες αντιδράσεις και συναισθήματα και έτσι η βιολογική μνήμη γίνεται εξωτερικά αντιληπτή σαν φυσική εκμάθηση και σαν φαινόμενο προσαρμογής. Στον άνθρωπο, η συνήθεια δεν δημιουργείται μόνο με την επανάληψη των ίδιων εξωτερικών εντυπώσεων και των όμοιων αντιλήψεων, όπως στα άλλα ζώα. Με τη νοητική μεταφορά των πραγμάτων μέσα στο πνεύμα, ο άνθρωπος ανιχνεύει σταθερά στοιχεία, μόνιμες διαφορές και αποκλίσεις και ομοιότητες που δεν ήταν ορατά στα μάτια ή αυτά δεν είχαν παρατηρηθεί τη στιγμή που αυτός κοιτούσε τα πράγματα. Παράλληλα αυτός επαναλαμβάνει συχνά ορισμένες ίδιες σκέψεις και κινήσεις. Έτσι ο άνθρωπος σχηματίζει βέβαιες απόψεις και αποκτάει συνήθειες μέσα από τη δική του σκέψη και όχι μόνο από τις στιγμιαίες παρατηρήσεις μέσω των αισθήσεων.

Αν "αισθητικότητα" εννοούμε την ικανότητα να βλέπουμε, να ακούμε, να αγγίζουμε και γενικά να λαμβάνουμε κάποια πληροφορία από εξωτερικούς ερεθισμούς, τότε όπως εξηγήσαμε, η ικανότητα αυτή κάνει την ίδια λειτουργία, **όπως η νόηση**. Δηλαδή **οι πληροφορίες που λαμβάνουμε από τα αισθητήρια όργανα είναι αποσπασματικές και αφηρημένες** (όπως είναι οι έννοιες των λέξεων) και "καταγράφονται" στη μνήμη μας έτσι όπως μας θυμίζουν κάτι σταθερό, κάτι το ίδιο, κάτι που επαναλήφθηκε, κάτι που μας προκάλεσε ιδιαίτερα ευχάριστη ή δυσάρεστη διάθεση. Η αισθητικότητα είναι στην ουσία η περιορισμένη -σε εξωτερικές επιδράσεις- διανοητικότητα και όχι το αντίθετό της. **Η αφαίρεση γνωρισμάτων και η περιληπτική άποψη των πραγμάτων ξεκινάνε από τα ίδια τα αισθητηριακά δεδομένα** και αυτό δείχνει, ότι οι αισθήσεις είναι νοητικές ενέργειες με "πρώτη ύλη" από έξω της

διάνοιας. **Τα πρώτα δεδομένα των αισθήσεών μας ήδη είναι αποσπασμένα γνωρίσματα και "σύντομες" απόψεις των πραγμάτων.** Έτσι η πλάνη είναι εξασφαλισμένη και στις αισθήσεις, αφού με την αποσπασματική και την ελλιπή πληροφόρηση για τα πράγματα πολλά δεν φανερώνονται, ενώ η γνώση με τέτοιες ελλείψεις επίσης είναι διαστρεβλωμένη γνώση.

* Σύντομη παρατήρηση για τη συνήθεια. Όταν ακούσουμε κάποιον να μιλάει σε μια γλώσσα που δεν τη γνωρίζουμε, δεν καταλαβαίνουμε τίποτα. Μας φαίνεται δύσκολο να μάθουμε να μιλάμε την ίδια γλώσσα και απίστευτο, πώς με αυτή τη γλώσσα που εμείς δεν καταλαβαίνουμε τίποτα, οι άλλοι επικοινωνούν τόσο άνετα μεταξύ τους. Όταν ακούσουμε για πρώτη φορά μουσικές συνθέσεις όπως αυτές της κλασικής μουσικής, τότε θα μας φανούν όλες ίδιες και χωρίς ιδιαίτερες διαφορές. Μάλλον, μετά δεν θα θυμόμαστε τι ακούσαμε. Μετά από περισσότερα και συχνότερα ακούσματα θα αρχίσουμε να παρατηρούμε τις μεγάλες διαφορές τους και μερικές από αυτές τις συνθέσεις θα ξεχωρίσουν από άλλες και θα τις θυμόμαστε με όλες τις νότες και τις αποχρώσεις τους. Αυτό το φαινόμενο της εξοικείωσης, της προσαρμογής, της γρήγορης και βέβαιης αναγνώρισης και της αίσθησης του καλά γνωστού, που επιτυγχάνεται όταν αυξηθεί η συχνότητα της επανάληψης ή η διάρκεια της πληροφορίας, το αποκαλούμε "συνήθεια". Η συνήθεια κάνει τα πράγματα να ξεχωρίζουν (διακριτά), αμέσως αναγνωρίσιμα, ακόμα και κατανοητά. Σε μερικές περιπτώσεις αυτό το αποτέλεσμα της συνήθειας μπορεί να χρειαστεί πολλά χρόνια ή και αιώνες. Έπειτα, το αποτέλεσμα φαίνεται σαν κάτι φυσικό, εύκολο και γρήγορο. Έτσι πολλές από τις ανθρώπινες κατασκευές για τις οποίες χρειάστηκαν νέες ανακαλύψεις, μακροχρόνιες έρευνες και πειραματισμοί με τη συμβολή πολλών ειδικών, αυτές βρίσκονται γύρω μας χωρίς να υποψιαζόμαστε το παρελθόν τους. Οι απορίες μας συνήθως περιορίζονται στην εκμάθηση της χρήσης τους και όχι στο πώς αυτές έγιναν ή πώς λειτουργούν (π.χ. ασύρματες επικοινωνίες). Τότε μπορούμε να χάσουμε την επαφή μας με την πραγματικότητα και ν' αντιλαμβανόμαστε σαν κάτι φυσικό μια φαντασίωσή μας. Όταν κάτι γίνεται πολύ συχνά μέχρι και μόνιμα, τότε αυτό μας φαίνεται απαραίτητο και επιβεβλημένο, ανεξάρτητα από το αν είναι σωστό, ωραίο ή καλό. Στο τέλος, η συνήθεια γίνεται στοιχείο της βιολογίας μας, έτσι όπως είναι η αίσθηση της στερεότητας... Η συνήθεια είναι η πίστη και η αυτόματη βεβαιότητα που προκαλείται με τις ίδιες πάντα πληροφορίες και όταν αυτές οι πληροφορίες επιβεβαιώνουν πάντα τις ίδιες παρατηρήσεις, τα ίδια συναισθήματα, τις ίδιες σκέψεις, τις ίδιες απόψεις. Η συνήθεια, λοιπόν, συνδέεται με την πληροφορία, με τη γνώση και μαζί με την αίσθηση της σταθερότητας.

<•> ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΦΑΝΤΑΣΙΩΣΕΙΣ. Στη διαπίστωση αυτή εμπλέκονται η ηθική, η ψυχολογία και η κοινωνιολογία. Μην αναμένουμε σε ένα μικρό αριθμό σελίδων για τόσα πολλά ζητήματα να εξαντλήσουμε αυτές τις περιοχές της έρευνας ή να επαναλάβουμε πώς οι επιστήμες αναπτύχθηκαν ιστορικά. Περιοριζόμαστε στις θεμελιακές σκέψεις και σε παρατηρήσεις που αν αγνοηθούν για την ανάπτυξη των επιστημών, τότε οι επιστήμες ασθενούν όπως η ανθρώπινη ψυχή. Και όπως θα αντιληφθούμε, τέτοιες θεμελιακές σκέψεις και παρατηρήσεις έχουν αγνοηθεί ή υποβαθμιστεί όχι μόνο από τους απλούς ανθρώπους για την καθημερινή ζωή τους, αλλά και από τους ειδικούς σε αυτά τα ζητήματα, οι οποίοι εκπαιδεύονται για μια ανάλογη θέση εργασίας και αμείβονται σαν υπεύθυνοι επαγγελματίες. Επιμένουμε σε σκέψεις για τη μόνιμη σύνδεση της σκέψης με την ανθρώπινη συμπεριφορά και με το νόημα της ζωής, για να φανερωθεί συνοπτικά και αναμφισβήτητα πώς ένα πλήθος από αντιδράσεις, εναντιώσεις και αντιδικίες μεταξύ των ανθρώπων ξεκινούν και διατηρούνται από εκτιμήσεις και απόψεις που γίνονται γρήγορα μέσα στο πνεύμα τους. Και αυτό δεν ακούγεται πειστικό ή θα εκτιμηθεί σαν υπερβολή, όταν δεν παρακολουθήσουμε πιο αναλυτικά τι είναι το πνεύμα και τι προκαλεί η αόρατη δράση του. Από αυτή τη σύντομη ανάλυση φανερώνεται η αξεχώριστη σχέση της συμπεριφοράς με τη βιαστική βεβαιότητα και με τη βιαστική αμφισβήτηση, με τις μεροληπτικές απόψεις, με τη συνήθεια, με την άγνοια, με την εκμετάλλευση της άγνοιας και όπως θα δούμε ακόμα και με τις αδυναμίες της γλώσσας. Αν αυτές ήταν διαπιστώσεις από μια έρευνα του εγκεφάλου και με γνώσεις που σχηματίζονται από την εμπειρία λίγων ερευνητών, τότε ίσως και η ευθύνη του ανθρώπου για τη συμπεριφορά του θα ήταν λιγότερη. Όμως δύσκολα θα πειστούμε ότι έλλειπαν η γνώση και οι πολύτιμες παρατηρήσεις από τη ζωή σχεδόν όλων των ανθρώπων, για να ζήσουν πιο φιλικά μεταξύ τους. Η κοινωνία μπορούσε να προσφέρει πιο όμορφη και πιο ασφαλή ζωή με μια πιο προχωρημένη ηθική, η οποία για να αναπτυχθεί θεωρητικά και για να εκτιμηθεί ο πρωταγωνιστικός ρόλος της δεν χρειαζόταν την ανάπτυξη της τεχνολογίας, την πιο προχωρημένη έρευνα στις άλλες επιστήμες και επενδύσεις μεγάλων χρηματικών ποσών για πειράματα και κατασκευές. Αν αυτή η άποψη είναι σωστή, τότε ο πλανήτης Γη, χωρίς την έρευνα του διαστήματος ενδέχεται να αποδειχτεί ένας πλανήτης τρελοκομείο και φυλακή του Σύμπαντος. Και όχι έτσι συμβιβαστικά και ανθρωποκεντρικά, όπως η γήινη ζωή εμφανίζεται σαν μια ομαλή εξέλιξη από το άγριο ζώο σε ένα ανθρώπινο είδος με αδυναμίες και ελαττώματα, χωρίς να κατονομάζουμε ποιες είναι αυτές οι αδυναμίες ή εμφανίζοντας τις αδυναμίες μόνο βιολογικές και οικονομικές.

Μήπως καταφεύγουμε στο ψέμα και στο παραμύθι για να περάσουμε πιο όμορφα την ώρα μας και τη ζωή μας και με αυτή την προσδοκία συνάπτουμε σχέσεις με άλλους ανθρώπους και επινοούμε δράσεις; Για να δούμε που οδηγεί ο ρεαλισμός του ανθρώπου με νοημοσύνη ερπετού και πόσο πιο αξιόπιστα αποδίδει την πραγματικότητα από την αντίληψη ενός ζώου! Όταν σκεφτούμε λίγο πώς η σκέψη επηρεάζει διαρκώς τη συμπεριφορά μας και πώς αντιστρόφως, οι πληροφορίες που λαμβάνουμε από τα αισθητήρια όργανα χρησιμοποιούνται (με ή χωρίς επίγνωση) για το σχηματισμό απόψεων και σκέψεων, τότε εύκολα μπορούμε να καταλήξουμε σε θεμελιακές παρατηρήσεις, οι οποίες όχι μόνο δεν είναι τυχαίες και "φιλοσοφικές", αλλά αποτελούν επιστημονικά συμπεράσματα που δεν μπορεί κανένας να απορρίψει. Η ανοησία, οι λανθασμένες απόψεις και η διαστρεβλωμένη αντίληψη των πραγμάτων δεν αγγίζουν μόνο ανθρώπους που φιλοσοφούν ή τους τρελούς. **Η σκέψη με λάθη, αυταπάτες και με ελλιπή γνώση προκαλεί συμπεριφορές και δράσεις, τις συνέπειες των οποίων βρίσκουμε όλοι εμπρός μας**. Όταν κάποιος ανακαλύψει πώς προκαλείται η αδικία από την πιο απλή περίπτωση μέσα στις ανθρώπινες σχέσεις εξαιτίας της άγνοιας, της ανοησίας και της επιπολαιότητας, τότε θα πάψει να απορεί για τα προβλήματα στις ανθρώπινες σχέσεις και ίσως να σιχαθεί και τον πιο ήσυχο άνθρωπο. Λέγεται, ότι ο *Άλμπερτ Αϊνστάιν* είπε για την τεχνολογία ότι "είναι σαν ένα τσεκούρι στο χέρι ενός παρανοϊκού εγκληματία". Και μέχρι σήμερα, όλοι οι ειδικοί και όλος ο πληθυσμός της Γης, όταν μιλάνε για τους κινδύνους από τις νέες ανακαλύψεις και την εφαρμογή της επιστήμης, υπονοούν ότι ο άνθρωπος είναι πιο ακίνδυνος όταν δεν ερευνά και ότι οι αδυναμίες του γίνονται καταστροφικές μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις. Όμως, **ο φυσιολογικός άνθρωπος είναι ήδη παρανοϊκός στην καθημερινή ζωή του** και πολύ εύκολα μπορεί να γίνει εγκληματίας, είτε ως μεμονωμένο άτομο είτε ομαδικά, ακόμα και με τη συμμετοχή του ως αρχηγός ενός μεγάλου Κράτους!

Ο όρος «παράνοια» χρησιμοποιείται στην επιστήμη της ψυχολογίας και της ανθρώπινης συμπεριφοράς με πιο περιορισμένη έννοια. Εκφράζει μία ακραία περίπτωση γνωστικής αδυναμίας, μία ανισορροπία του στοχασμού, τον παραλογισμό, μία ανωμαλία της διάνοιας, μία μορφή τρέλας, όπου δεν εκτιμούμε σωστά τις σχέσεις των πραγμάτων. Έτσι όπως όταν πιστεύουμε ότι όλοι μας παρακολουθούν και μας κυνηγούν. Τον επιλέγουμε με βάση την ετυμολογία του για να εκφράσουμε εύστοχα την περίπτωση της ευρύτερης ατέλειας/αδυναμίας της περιορισμένης διάνοιας. Ίσως και με κάποια υπερβολή, για να αντιδράσουμε στη μονόπλευρη ανθρωποκεντρική άποψη για τη «λογικότητα» του ανθρώπου και στις διαδεδομένες βολικές απόψεις για τον ισορροπημένο και ομαλό άνθρωπο. Απόψεις με τις οποίες πολλοί επιδιώκουν

κοινωνικούς σκοπούς, την αναγκαία προσαρμογή, τη διατήρηση του «μέσου όρου», την επιλογή του «μέσου όρου» με βάση ορισμένα πρότυπα και σύμφωνα με τις προσωπικές επιθυμίες. Εάν βρίσκουμε αυτή την υπερβολή, τότε μπορούμε να τον αποφύγουμε και να χρησιμοποιήσουμε τους όρους «παραπλάνηση» ή πιο εύστοχα και συγκρατημένα τον όρο «μεροληψία», οι οποίοι δεν απέχουν πολύ από το φαινόμενο της παράνοιας. Με τον όρο «παράνοια» καταλαβαίνουμε τη διαστρέβλωση, την παραμόρφωση, την ασυνέπεια και την ανεπάρκεια στην αντίληψη και στη γνώση των πραγμάτων, τη σκέψη με παρα-νόηση. Με όλα αυτά μαζί συνδέεται άμεσα η μονομερής άποψη ή η «μισή αλήθεια». Χωρίς πολλή ανάλυση, πίσω απ' όλη αυτή την ποσότητα των διαφορετικών απόψεων, σκοπών, εμπειριών και τρόπων ζωής βρίσκεται μια κοινή αδυναμία, η ίδια ατέλεια μέσα στη διάνοια. Αυτή η φυσιολογική και κοινή ατέλεια μέσα στον κόσμο περιγράφεται με τις αμέσως πιο κάτω σύντομες παρατηρήσεις:

Η (σκόπιμη ή απρόσεκτη) μεροληψία, δηλαδή η λήψη γνωστικών δεδομένων από ένα μικρό μέρος (του περιβάλλοντος και από ένα σύντομο χρόνο).

Η επεξεργασία τους με παρατηρήσεις και σκέψεις επί αυτού του μικρού μέρους των δεδομένων

και η αποδοχή ή η βεβαιότητα για το αποτέλεσμα της διανοητικής επεξεργασίας (που μπορεί να είναι μια συμφωνία ή μια διαφωνία ή μια αβέβαιη εκτίμηση).

Διανοητική μεροληψία και ασθένεια της παρανοϊκής βεβαιότητας, η οποία αρχίζει από την πρώτη στιγμή της περιορισμένης ύπαρξής μας, από τις ίδιες τις αισθήσεις, χωρίς τη δική μας επιλογή και χωρίς επίγνωση. Όλοι γνωρίζουμε ότι ερχόμαστε στη ζωή με μεγάλη άγνοια, με απειρία, εξαρτημένοι και μιλάμε εύκολα για την ατέλεια του ανθρώπου. Γι' αυτή την απλή διαπίστωση δεν αμφέβαλε κανένας (με τη συνηθισμένη επίγνωση της δικής του ζωής). Χωρίς πιο πέρα ανάλυση και εξήγηση της ανθρώπινης ατέλειας, ελάχιστα καταλαβαίνουμε τη σημασία της και τις συνέπειές της. **Ο περιορισμός της υλικής και βιολογικής ύπαρξης στο χώρο και στο χρόνο συνδέεται άμεσα με τον περιορισμό της γνώσης** (ή της διάνοιας), η οποία αρχίζει με τις αισθήσεις σαν γνώση εξωτερική. Αυτός ο χωρο-χρονικός περιορισμός είναι η πρωταρχική ατέλεια της ζωής με συνέπειες και αδυναμίες για τη διάνοια, που την εξαναγκάζουν στην εξωτερική δράση και δίνουν ένα σχετικό-περιβαλλοντικό νόημα στη ζωή και με προοπτική δημιουργίας. Επομένως, αν ένας τρόπος ζωής μπορεί να εκτιμηθεί σαν "αισθησιοκρατικός", παρατηρούμε ότι αυτός ο προσανατολισμός του πνεύματος συνδέεται στενά με την έννοια "υλιστικός". Διότι οι αισθήσεις περιορίζουν την πραγματικότητα στις πλησιέστερες αποστάσεις του βιολογικού σώματος, σε ξεχωριστές στιγμές και σε πράγματα ξε-

χωριστά, όπως αν αυτά γίνονται αποκλειστικά με εξωτερικές δράσεις, από ανεξάρτητα δομικά στοιχεία και με (καθαρά) αποτελέσματα που έχουν μια αποκλειστική αιτία.

Έπειτα, επιχειρήστε να κάνετε ένα καθαρό διαχωρισμό στη ζωή με πληροφορίες από την κοινωνική και φυσική πραγματικότητα και στη ζωή, που επηρεάζεται και εκτρέπεται από τη φαντασία. Αν και φαίνεται απλός αυτός ο διαχωρισμός και προς τα πού πρέπει ο άνθρωπος να ρέπει, στην πραγματικότητα είναι αδύνατο να γίνει. Η φαντασία είναι πάντοτε μαζί με τη διάνοια, όσο είναι η άγνοια και η πλάνη. **Ο καθορισμός και ο επηρεασμός της ζωής μόνο από το εξωτερικό της οδηγεί σε μία απερίσκεφτη ζωή, όπως των άλλων ζώων.** Δηλαδή σ' έναν περιορισμό της γνώσης, της συμπεριφοράς και των αντιδράσεων στο χώρο και στο χρόνο. Σε έναν καθορισμό που γίνεται με τυχαίο τρόπο από έξω και από στιγμή σε στιγμή, με τις μεταβολές στα αισθητά. **Η διαφορά, όμως, του ανθρώπου είναι η διατήρηση και η επεξεργασία των αισθητών στο εσωτερικό του, χωρίς τον περιορισμό του εξωτερικού χρόνου και χώρου**. Αυτός διαμορφώνει μία εμπειρία, στοχάζεται για όσα βρίσκονται στη μνήμη του χωρίς αυτά να είναι εμπρός στα μάτια του, στοχάζεται για τα εξωτερικά πράγματα, χωρίς να είναι ταυτόχρονα παρόντα στις αισθήσεις του, εστιάζει την προσοχή του και τελικά αυτο-επηρεάζεται άμεσα-διανοητικά, μνημονικά και φανταστικά. Έτσι ο άνθρωπος συμμετέχει και ο ίδιος στον καθορισμό και στην ποιότητα της εμπειρίας του και της ζωής του, με έναν εσω-διανοητικό τρόπο. Έτσι ερμηνεύεται η διαφορά του ανθρώπου από τα τεχνητά σώματα που συναρμολογούνται και προγραμματίζονται για να συμπεριφερθούν σαν λογικοί άνθρωποι (ρομπότ). Οι άνθρωποι δεν είναι μόνο λογικοί, είναι και παρανοϊκοί μαζί και, συχνά, παραβιάζουν τους κανόνες της λογικής για να σκεφτούν γρήγορα και για να δράσουν!

Ας δούμε με ένα απλό παράδειγμα πόσο λίγο υπολογίζουμε την πραγματικότητα στην καθημερινή μας ζωή. Λ.χ. στην ερώτηση αν μας αρέσει περισσότερο το βουνό ή η θάλασσα, πολλοί άνθρωποι και ιδιαίτερα όσοι στερούνται από εμπειρίες, μπορούν ν' απαντήσουν με επιπολαιότητα ένα από τα δύο. Τι φαντάζεται ο καθένας με τις λέξεις «βουνό» και «θάλασσα»; Από ένα τόσο γενικόλογο ερώτημα λείπει όλη η πραγματικότητα και ο καθένας αφήνεται να τη φανταστεί όπως επιθυμεί βάσει της εμπειρίας του, να διανοηθεί με όσα θυμηθεί και με τις προσδοκίες του. Στην πραγματικότητα είναι δυνατός ένας αφάνταστος αριθμός διαφορετικών εμπειριών από ένα ταξίδι στο βουνό και στη θάλασσα. Σε ποιο βουνό και σε ποια θάλασσα; Ποια εποχή του έτους θα πάμε; Πόσο εύκολο είναι το ταξίδι; Σε ποιο μέρος, πότε θα ξεκινή-

σουμε, με ποιες διαθέσεις, από πού θα πάμε, τι θα μας τύχει ώσπου να φθάσουμε, τι θα τύχει εκεί που θα πάμε, με ποιους θα πάμε ή θα βρεθούμε, πόσο θα παραμείνουμε, πώς και αν θα επιστρέψουμε κλπ. Άπειρες οι λεπτομέρειες και οι δυνατές εμπειρίες, τις οποίες δεν θέλουμε και δεν μπορούμε να διανοηθούμε και μας αποκαλύπτονται στην πορεία, με πολλά απρόβλεπτα και απρόσμενα. Ο διανοητικός προγραμματισμός, οι γνώσεις μας και η επιθυμία δεν προκαθορίζουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, δεν εγγυώνται την πραγματοποίηση της επιθυμίας μας και είναι δυνατό να μείνουμε ευχαριστημένοι (ή δυσαρεστημένοι) εκεί που δεν το περιμέναμε. Από τις προηγούμενες εκδρομές έχουμε σχηματίσει μια άποψη για την πιο ευχάριστη επιλογή μας.

Έτσι μπορούμε να εξηγήσουμε και να καταλάβουμε πώς συνδέονται και συνυπάρχουν τόσα είδη λαθών (μικρών και μεγάλων, γελοίων και τραγικών, ανεκτών και αδικαιολογήτων) και τέτοιες διανοητικές αποκλίσεις σε όλους τους ανθρώπους, όπως και πολλές αντιθέσεις μαζί με αστάθεια σε έναν και τον ίδιο άνθρωπο. Τέτοια ακατανόητα λάθη, αντιφάσεις και απίστευτες ελλείψεις θα τα διαπιστώσουμε και στα έργα τους, είτε είναι γραπτά έργα είτε υψηλής τεχνολογίας. Όταν η ανθρώπινη συμπεριφορά ερμηνευτεί σαν αποτέλεσμα ενός λογισμικού που εκτελείται πολύ γρήγορα και έχει πολλές ελλείψεις και λάθη και με διενέξεις από το παράλληλο τρέξιμο πολλών σκέψεων και πληροφοριών και υπό την πίεση του χρόνου, τότε αμέσως αντιλαμβανόμαστε, ότι γενικά ο άνθρωπος είναι τόσο λογικός όσο και αντιφατικός. Αυτή η διανοητική ανωμαλία και η ανάμιξη της φαντασίας **δεν μπορούν να εξηγηθούν μόνο από την άγνοια, την απειρία ή την ανοησία και χρειάζονται τη γνώση και τη λογική σκέψη**. Και μαζί με όλα αυτά προκαλούνται ένα πλήθος από ψυχολογικές αντιδράσεις, συμπεριφορές και εμπειρίες που διαμορφώνουν ξανά ψυχολογίες, άμεσα στο ίδιο το άτομο και πέρα από αυτό. Με την ερμηνεία για την πνευματική αδυναμία του ανθρώπου, που ξεκινά από φυσικούς (υλικούς και βιολογικούς) περιορισμούς επιβεβαιώνουμε, λοιπόν, και υπογραμμίζουμε μια <u>τεράστια διαφορά ανάμεσα στη γνώση και στη σκέψη</u>. Η ίδια η γνώση μέσα της έχει άγνοια και πλάνη, όπως η ίδια η ζωή μέσα της έχει την επιδίωξη να αφαιρέσει ζωή. Ενώ με τη σκέψη μπορούμε να αμφιβάλλουμε, να ερευνήσουμε, να μην εκτιμήσουμε τις πληροφορίες, μέχρι και να αλλάξουμε τη συνήθεια.

Για να μπορεί μια έμβια ύπαρξη, ειδικά η ανθρώπινη, ν' αποδώσει υπερβολική σημασία και προσοχή στις δυνατότητες μερικών πραγμάτων, σε μια τυχαία σχέση της μ' ένα πράγμα ή μ' έναν άνθρωπο και στις σχέσεις μεταξύ των άλλων. Για να μπορεί στηρίζεται στη περιορισμένη γνώση της, ιδιαίτερα για

τα πράγματα τα οποία της χρησιμεύουν, και για ν' αρκείται στην ύπαρξή της ανεξάρτητα από την ποιότητα και τη διάρκειά της. Πρέπει αντιθέτως, αυτή η έμβια ύπαρξη να μην παρατηρεί και να μη δίνει αρκετή σημασία στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Γενικά, πρέπει αυτή να αντιδρά και να κινητοποιείται επηρεασμένη και παρασυρμένη από το πιο άμεσο περιβάλλον της. Η γενική διαπίστωση αυτής της ατέλειας στη γνώση και του περιορισμού στον τρόπο με τον οποίο η γνώση και η αντίληψη σχηματίζονται – τόσο με τις αισθήσεις όσο και με το διανοητικό στοχασμό – είναι αφάνταστα σπουδαία. Με μία τόσο κοινή διαπίστωση, που εξηγείται εύκολα από την εμπειρία κάθε ανθρώπου, μπορούν να εξηγηθούν συνολικά οι αστοχίες, τα άλματα, οι πλάνες, τα λάθη μέσα στη διάνοια και στην πράξη και οι ακραίες αποκλίσεις στις απόψεις ανάμεσα σε ολόκληρους λαούς. Η αφαιρετική αρχή της αίσθησης, ο φυσικός περιορισμός (τοπικός και χρονικός) της γνώσης και η αναπόφευκτη διανοητική αδυναμία εξηγούν με φυσικούς νόμους την εμφάνιση του λάθους, τα κενά της γνώσης και μαζί τη διαφοροποίηση της εμπειρίας. Με τέτοια εξήγηση, μπορούμε να προβλέψουμε την ίδια αδυναμία και διαφοροποίηση στην εμπειρία όλων των μορφών ζωής και παντού στον κόσμο.

<•> **Η μαζική εξάπλωση πολλών ανόητων, φανταστικών και αβάσιμων απόψεων και πολλών ψεμάτων δεν είναι ένα σπάνιο φαινόμενο μέσα στην κοινωνία** και καθόλου παράξενη διαπίστωση. Αν κάποιος ξεκινήσει να παρατηρεί τις σκέψεις, τις απόψεις και τις πληροφορίες που εκφράζουν γύρω του οι άνθρωποι προφορικά και τις σημειώνει με σκοπό να τις εξετάσει, τότε θα εκπλαγεί (απελπιστικά) για το φαινόμενο της ζωής και για το ρόλο της σκέψης στη ζωή. Θ' ανακαλύψει έναν κόσμο που υπάρχει, κινείται και δραστηριοποιείται περισσότερο με τη φαντασία, το ψέμα και με την προσδοκία από την τύχη, παρά από τη λογική, τη συνέπεια της σκέψης, την εξακρίβωση των πληροφοριών, την αποδεδειγμένη γνώση και από τη σκέψη σε πράγματα που υπάρχουν. Και όσο περισσότερο ερευνήσει το φαινόμενο της ανθρώπινης ζωής που ρυθμίζεται από φαντασιώσεις, ψέματα, μυστικά και λάθη, αν δεν πέσει στην παγίδα να υποτιμήσει τη νοημοσύνη του κόσμου, τότε σίγουρα αυτός θα τρομάξει! Οι άνθρωποι έρχονται στον κόσμο έτσι όπως ο καθένας έρχεται ξεχωριστά και εξαρχής με πολλά παραμύθια. Δραστηριοποιούνται με τις πιο μεγάλες προσδοκίες, ωριμάζουν με τα προβλήματα που αναγκάζονται να σκεφτούν, αποβιώνουν μαζί με τις συνήθειες και τις εμπειρίες τους... Έπειτα κανένας δεν ξέρει σχεδόν τίποτα για τις φαντασιώσεις και τις αναμνήσεις, που είχαν οι προηγούμενοι μέσα στην ψυχή και στο μυαλό τους σαν το επίκεντρο του κόσμου. Βιώνουν σαν όνειρο "αυτό το ενδιάμεσο φωτεινό διάστημα από τη σκοτεινή μήτρα στο σκοτεινό μνήμα" που ονομάζουμε "ζωή", όπως εύστοχα και εξαιρετικά παρατήρησε ο *Νίκος Καζαντζάκης*. Σαν

όνειρο, όχι μόνο από την άγνοια του προορισμού ή από την αίσθηση ότι ο χρόνος φεύγει γρήγορα, αλλά **από τις φαντασιώσεις, τις αυταπάτες και τα ψέματα που συνοδεύουν την ψυχή μας** και προκαλούν τη ζωηρή εντύπωση ενός κόσμου, ο οποίος μας χρειάζεται και εμείς μπορούμε να διαδραματίσουμε έναν απαραίτητο ή πρωταγωνιστικό ρόλο.

Κοιτάξτε τις διαφορές στην αντίληψη, στη νοοτροπία και στη συμπεριφορά μεταξύ των ανθρώπων σε όλες τις περιοχές της Γης και πώς ο καθένας είναι εξοικειωμένος στις δικές του απόψεις για τον κόσμο, ενώ δυσκολεύεται ή αδυνατεί να κατανοήσει τις διαφορετικές απόψεις των άλλων. Όχι μόνο των άλλων ανθρώπων στις άλλες περιοχές τους κόσμου, αλλά και στις διαφορετικές εποχές του παρελθόντος. Οι πληροφορίες, οι γνώσεις και οι εμπειρίες, τις οποίες αναδεικνύουμε σαν πολύτιμες, απαραίτητες, σημαντικές, δεν είναι πραγματικά έτσι. Δηλαδή, δεν αποτελούν γνώση μιας σταθερής και κοινής πραγματικότητας ή της πραγματικότητας και του περιβάλλοντος που θα συναντήσουν όλες οι μορφές ζωής και όλοι οι άνθρωποι. **Το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών και των γνώσεων που πιστεύουμε ότι είναι πολύτιμο και απαραίτητο αντανακλούν περιστασιακά γεγονότα, μοναδικά κι ανεπανάληπτα πράγματα.** Αντανακλούν τυχαίους τρόπους σύνδεσης και διαμόρφωσης των πραγμάτων, τυχαίες συναντήσεις των πραγμάτων και των προσώπων, τυχαίες μορφές και σχέσεις, σπάνιες περιπτώσεις, γεγονότα και σχέσεις, τα οποία αν μεταφερθούν ή επαναληφθούν σε άλλο χρόνο ή τόπο και με διαφορετικά πράγματα ή πρόσωπα, τότε τα γεγονότα δεν θα επαναληφθούν. Οι σχέσεις δεν θα είναι οι ίδιες ή τα αποτελέσματα θα είναι διαφορετικά. Με λίγα λόγια, νομίζουμε για πραγματικότητα, τις σκέψεις και τις φαντασιώσεις μας, που δεν εμφανίζουν μια ολοκληρωμένη και συνεκτική άποψη για τον κόσμο ή εμφανίζουν την πραγματικότητα όπως αυτή είναι σε κλάσματα του γήινου έτους, στη μικρή έκταση που κινούμαστε, για μια ομάδα ανθρώπων που βρίσκονται στο πεδίο της δράσης μας, αποσπασματικά και μάλιστα με ανεκτίμητα σφάλματα! Γι' αυτό μην απορούμε πώς οι άνθρωποι έζησαν επί χιλιάδες έτη χωρίς όλα αυτά τα πράγματα και τις πληροφορίες που βρίσκονται στη σκέψη μας και ρυθμίζουν την καθημερινή ζωή μας. Η έλλειψη επίγνωσης της άγνοιάς μας, για τους αφάνταστους, αόρατους, λεπτομερείς και πιο έμμεσους τρόπους σύνδεσης των πραγμάτων και η αστόχαστη αποδοχή μας, αποκαλύπτουν την πιο μεγάλη ανοησία στις απόψεις και στις πράξεις μας. Αυτή η άγνοια αποκαλύπτει με γελοίο ή με τραγικό τρόπο πόσο συχνά σκεφτόμαστε και μιλάμε βλακωδώς και την ανόητη αυτοπεποίθησή μας, παρά τις όποιες άλλες γνώσεις μας. Οι περισσότερες εκπλήξεις μας και ο ενθουσιασμός μας δεν προέρχονται από την επιβεβαίωση της γνώσης μας και από την άγνοια που λιγοστεύει, αλλά από τη διάψευση της γνώσης που νομίζαμε ότι κατέ-

χουμε και των συνηθειών μας.

Φαίνεται απίστευτο, αλλά ο πιο μεγάλος αριθμός από διαδεδομένες φαντασιώσεις και προβλημάτων στις ανθρώπινες σχέσεις και για την κοινωνική ειρήνη ξεκινούν από τις λέξεις, τις οποίες οι άνθρωποι χρησιμοποιούν από ανάγκη για να εξωτερικευτούν και να συνεννοηθούν. Πολλά λέγονται καθημερινά απ' όλους, χωρίς να είναι σταθερά ζητήματα προς συζήτηση ή έρευνα και χωρίς σκοπό. Πολλά, χωρίς να είναι σημαντικά για να τα διατυπώσουμε πιο προσεκτικά και ολοκληρωμένα. Έτσι για να περνάει η ώρα, με την ελπίδα να ακουστεί κάτι ενδιαφέρον και για να εκφραστεί η συμφωνία, η διαφωνία και η απορία. Κάθε ένας ακούει και σκέφτεται με τις δικές του εμπειρίες και επιθυμίες και δείχνει ενδιαφέρον σε διαφορετικά ζητήματα και με διαφορετικές εκτιμήσεις. Κάτι που εμείς είπαμε βιαστικά και διαστρεβλωμένα, ο άλλος ενδέχεται να το βρει ενδιαφέρον, ενώ αυτό το οποίο είπαμε προσεκτικά και σωστά, ο άλλος ενδέχεται να το βρει αδιάφορο. Και έτσι μπορεί να διαφωνούν οι άνθρωποι επί πολλή ώρα και η σκέψη να γίνεται σαν τεθλασμένη κίνηση, χωρίς την πρόθεση να γνωρίσουν καλύτερα ο ένας την άποψη του άλλου και χωρίς ειρμό. Δεν είναι μόνο η δυσκολία να περιγράψουμε περιληπτικά αλλά και μαζί σωστά τα πράγματα. Αυτή η δυσκολία κάπως μπορεί να περιοριστεί, όταν ο άνθρωπος καλλιεργήσει το πνεύμα του, όταν εκπαιδευτεί ειδικά για το χειρισμό της γλώσσας, όταν δεν φλυαρεί, και περισσότερο με έναν ήσυχο τρόπο ζωής, που δεν θα τον εξαναγκάζει να μιλάει, να ακούει και να σκέφτεται με καθορισμένα χρονικά όρια και συναισθηματικά φορτισμένος. Όταν όμως, μιλάμε για άνθρωπο της δράσης και των εξωτερικών προσδοκιών, τότε σχεδόν γίνεται αδύνατο αυτός να σκεφτεί υπομονετικά και αξιόπιστα, με προσεκτικές και συγκρατημένες εκφράσεις και χωρίς διαστρεβλώσεις στην επικοινωνία του. Οι περισσότεροι άνθρωποι εκτιμούν τις πληροφορίες με βιασύνη, ενδιαφέρονται μόνο για την αλήθεια που χρησιμεύει στη δράση τους, δίνουν μάχη με το χρόνο και τα συναισθήματα για να επιτύχουν στις κινήσεις και στις συνεργασίες τους. Ενώ η επικοινωνία τους δεν γίνεται με επιστημονικό ή ερευνητικό σκοπό, αλλά για να εκφράσουν ο καθένας τις εμπειρίες του και με τη σκέψη σε κάποιο συμφέρον. Αντιθέτως, πολλές φορές, αυτοί εξυπηρετούνται όταν "θολώνει" η πραγματικότητα για να μη φαίνεται στους ίδιους ή στους άλλους και φυσικά, η φυγή από την πραγματικότητα ξεκινάει φυσιολογικά από τη μικρή ηλικία... και συστηματικά με τα πρώτα παραμύθια.

Τονίζουμε και αναδεικνύουμε τη **στενή σχέση μεταξύ γλώσσας, σκέψης, γνώσης και συμπεριφοράς** διότι ένας μεγάλος αριθμός από διαδεδομένες απόψεις, με τις οποίες οι άνθρωποι ρυθμίζουν με τυφλή εμπιστοσύνη τη ζωή τους, αυτές εμποδίζουν τη σωστή εκτίμηση των αξιών, των προσδοκιών, τη

σωστή άποψη για τον κόσμο και της θέσης μας μέσα σ' αυτόν. Αντιθέτως, αυτές αποτελούν λάθη με καταστροφικές συνέπειες τόσο για την ψυχολογία μας, όσο και για την κοινωνική ειρήνη και την οργάνωση της κοινωνίας, όσο και για τα ζητήματα στο ερευνητικό πεδίο όλων των επιστημών. Και όλες αυτές οι ατελείωτες καταστροφικές συνέπειες και ένα πλήθος φαντασιώσεων, συχνά ξεκινούν από λίγες απλές λέξεις και από συνηθισμένες σκέψεις, τις οποίες οι άνθρωποι χρησιμοποιούν απρόσεκτα και σαν επιφωνήματα, χωρίς να έχουν εστιάσει στο αφηρημένο νόημά τους. Καθόλου δεν είχε υπερβάλει ο John Locke *(1632-1704)*, όταν πριν από τρεις αιώνες έγραφε: "*Είμαι έτοιμος να πιστέψω ότι αν ερευνούσαμε πιο βαθιά τις ατέλειες της γλώσσας, που θεωρείται το όργανο των γνώσεών μας, το πιο μεγάλο μέρος των αμφισβητήσεων θα έπεφταν μόνες τους και ο δρόμος για τη γνώση και ίσως για την ειρήνη θα ήταν πολύ πιο ανοιχτός για τους ανθρώπους, όσο δεν είναι ακόμα*".

Παράδειγμα με μερικές λέξεις που το νόημά τους είναι κοντά, συναντιούνται και ωστόσο μέσα στο πνεύμα κάθε ανθρώπου μπορούν να αποκτήσουν ακραία διαφορά ή αντιθέτως να συνταυτιστούν μεταξύ τους, χωρίς επίγνωση και σχετικά με το πράγμα που παρατηρούμε. Ιδιότροπος, παράξενος, ανώμαλος, στρεβλός, άβολος, αλλιώτικος, αλλόκοτος, ανάποδος, γκρινιάρης, δύσκολος, δύστροπος, εκκεντρικός, ιδιόρρυθμος, κακόβολος, κακότροπος, καπριτσιόζος, μίζερος, στρυφνός, υποχόνδριος, ακοινώνητος, ασυμβίβαστος, αταίριαστος, δυσάρμοστος, ανομοιόμορφος, αλλότροπος, παράδοξος ή νεοφανής, εκπληκτικός, ασυνήθιστος, περίεργος, απίθανος, εντυπωσιακός, δυσνόητος.

Και αν δεν είναι μερικές λέξεις που βγάζουν το ανθρώπινο πνεύμα από την πραγματικότητα και προκαλούν φαντασιώσεις και συγκρούσεις, οπωσδήποτε, χωρίς καμία αμφιβολία, η γλώσσα και η σκέψη ευρύτερα δεν κάνουν τον άνθρωπο αυτομάτως έναν αξιόπιστο καθρέφτη των πραγμάτων. Τα νοήματα τα οποία περικλείουμε στις απλές λέξεις και φράσεις, συχνά δεν αναλογούν σε σωστές παρατηρήσεις, δεν αντανακλούν τα πράγματα ή μεταδίδουν μία ελλιπή άποψη αυτών που πραγματικά συμβαίνουν. Καταλαβαίνουμε εύκολα, ότι ένας μεγάλος αριθμός από προτάσεις, σκέψεις και διαπιστώσεις -που σχηματίζονται από αυτές τις αρχικές λέξεις και παρατηρήσεις- ενδέχεται να είναι μία φαντασίωση και όχι γνώση, όπως είναι μια εξακριβωμένη περιγραφή ή όπως μια δοκιμασμένη ερμηνεία και σύνδεση γεγονότων και πραγμάτων. Αν έχουμε καταλάβει καλά αυτή τη θεμελιακή σχέση της γλώσσας με την αφηρημένη σκέψη και γνώση, τότε δεν θ' απορήσουμε, πώς γίνεται κάποιος ο οποίος εκφράζει πολλές έξυπνες σκέψεις, ο οποίος κατέχει φανερά πολλές γνώσεις ή

έχει ακόμα ειδικευτεί σε ένα πεδίο έρευνας, ο οποίος αναμφίβολα επιτυγχάνει να σκεφτεί σε δύσκολα ζητήματα και να θυμάται ένα πλήθος από λεπτομέρειες, ωστόσο ενδέχεται να επαναλαμβάνει, να επιμένει και να στηρίζεται σε ένα λάθος. Και αυτό το λάθος, μπορεί να το παρατηρήσει και να το αναγνωρίσει κάποιος άλλος, ο οποίος δεν κατέχει τις ίδιες γνώσεις και την ίδια άνεση έκφρασης. Όταν λ.χ. σου εξηγούν σοβαρά, πώς ένα άυλο πλάσμα μας ακολουθεί σαν προστάτης και συμμετέχει σε ορισμένα γεγονότα και επηρεάζει τη ζωή μας. Τότε δεν θα χρειαστεί οπωσδήποτε να παρακολουθήσουμε το σύνολο των σκέψεων και να διδαχτούμε όλες τις πληροφορίες τις οποίες κάποιος έχει καταγράψει με τον τρόπο του, για να μπορέσουμε μετά ν' αμφισβητήσουμε πολλές από αυτές τις πληροφορίες και τις σκέψεις. Μέσα στη σύντομη φράση "άυλο πλάσμα που μας ακολουθεί" μπορούμε να βρούμε τεράστια κενά γνώσης, ανεπάρκεια πληροφοριών και αντικρουόμενες παρατηρήσεις με τις δικές μας, όχι αναμφίβολες παρατηρήσεις και επιβεβαιωμένες σχέσεις των πραγμάτων. Πολλές από τις απόψεις για τα πράγματα, οι οποίες μπορούν να επεκταθούν διατυπωμένες όμορφα σε μεγάλο αριθμό σελίδων, σχηματίζονται με τα κρυμμένα λάθη των απλών λέξεων και στα αρχικά νοήματα, με τα οποία συναρμολογούνται οι μεγαλύτερες σκέψεις και οι γραμματικές προτάσεις. Δεν χρειάζεται ν' ακούσουμε κάτι άγνωστο και πρωτοφανές για ν' αντιληφθούμε πόσα πολλά αγνοούμε. Αν σκεφτούμε για τις συνηθισμένες λέξεις με τις οποίες εκφράζουμε τις σκέψεις μας, τότε έτσι απλά και γρήγορα πάλι θ' αντιληφθούμε πόσο ελλιπής είναι η γνώση που νομίζαμε ότι κατέχουμε και πόσο περισσότερη είναι η φαντασία μας. Εύκολα χρησιμοποιούμε τη λέξη «γνωρίζω», ενώ πολλές φορές με τη λέξη αυτή δεν λέμε τίποτε περισσότερο απ' ότι ακούσαμε ένα όνομα ή είδαμε ένα πρόσωπο ή κάτι που θυμόμαστε. «Γνωρίζεις τον τάδε;» και απαντούμε καταφατικά «ναι», για να πούμε ότι έχουμε ακούσει το όνομα ή ότι έχουμε δει το πρόσωπο (μια φορά ή κάποτε).

Οι προηγούμενες διαπιστώσεις, εδώ δεν προορίζονται για μια ειδική μελέτη της σχέσης που έχει η γλώσσα με τη σκέψη και τη γνώση. Φαίνεται απίστευτο, ότι ένας μεγάλος αριθμός από διαδεδομένες φαντασιώσεις και προβλημάτων στις ανθρώπινες σχέσεις και για την κοινωνική ειρήνη, αυτά ξεκινούν από μερικές λέξεις, τις οποίες οι άνθρωποι χρησιμοποιούν από ανάγκη για να εκφραστούν και να συνεννοηθούν. Οποιοσδήποτε αφιερώσει χρόνο για να μελετήσει αυτή τη στενή σχέση μεταξύ γλώσσας, σκέψης, γνώσης και συμπεριφοράς θα το διαπιστώσει γρήγορα. Κι ακόμα πιο απίστευτο θα φανεί, ότι πολλά πράγματα τα οποία νομίζαμε μπερδεμένα, άλυτα προβλήματα και τη σκέψη αδύναμη να τα γνωρίσει, αυτά ήταν τα πιο φανερά και τα πρώτα που χρειάζονται πριν να μιλήσουμε για πολλά άλλα. **Από συνήθεια νομίζουμε ότι γνωρίζουμε πολλά πράγματα που έχουμε δει, όπως νομίζουμε**

και ότι αγνοούμε επίσης πολλά, τα οποία θα θέλαμε να γνωρίζουμε καλύτερα. Αλλά οι περισσότεροι άνθρωποι δεν θέλουν να στρέψουν τη σκέψη τους μέσα στη σκέψη τους, ενώ επιπλέον βομβαρδίζονται με άχρηστες πληροφορίες που εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς. Η συνήθεια μπορεί να μοιάζει με γνώση, μπορεί να μοιάζει και με άγνοια. Πολλά συνηθισμένα φαινόμενα νομίζουμε ότι τα γνωρίζουμε, ενώ αν μερικά άλλα τα παρατηρούσαμε τότε με λίγη σκέψη θα δίναμε πιο έξυπνες απαντήσεις. Έτσι, όλοι γνωρίζουμε, ότι ο στέρεος κόσμος που εξαντλούμε τη ζωή μας είναι ένας πλανήτης με πολύ νερό στην επιφάνεια, ο οποίος δεν στηρίζεται σε τίποτα το στέρεο.

Ποιος δεν έχει παρατηρήσει τη διαφορά στην αντίληψη και στην εκτίμησή του για ένα πράγμα (ή μιας ομάδας πραγμάτων), όταν αυτό το παρατηρούμε περισσότερες από μία φορές και όταν εμφανίζεται ή το βρίσκουμε πιο συχνά στα αισθητήρια όργανά μας! Λ.χ. ένα τραγούδι, μια ξένη γλώσσα, μια διαδρομή, τον εσωτερικό χώρο ενός εμπορικού καταστήματος ή ενός σπιτιού, ή όταν αλλάζουμε τόπο διαμονής. Μετά την πρώτη φορά, η άποψή μας γίνεται πιο καλά σχηματισμένη, θυμόμαστε περισσότερες λεπτομέρειες, έχουμε κάνει περισσότερες παρατηρήσεις, γνωρίζουμε τη συνέχεια και ακριβέστερα τα διαστήματα μήκους και χρόνου και τις γωνίες. Σε πολλές περιπτώσεις, η 1η φορά μπορεί να φανερώσει ένα χάος, μια ακατανόητη σύνδεση πραγμάτων, ένα απελπιστικά μεγάλο αριθμό πραγμάτων και να μείνει κρυφό ένα πλήθος σχέσεων και ιδιορρυθμιών. Συμβαίνει και αντίθετα, την 1η φορά να αντιληφθούμε μια απλότητα. Έπειτα, μπορεί να συμβεί το αντίθετο μέχρι του σημείου ν' απορούμε για τη νοημοσύνη όσων δεν βλέπουν όσα εμείς συνηθίσαμε και μας φαίνονται απλά, εύκολα, με τον καλύτερο τρόπο συνδυασμένα και οικεία. Δοκιμάστε να εξηγήσετε στο παιδί, ότι τα κινητά τηλέφωνα, όπως και άλλες τεχνολογίες, δεν υπήρχαν πριν από μερικούς αιώνες ή δεκαετίες. Ότι αυτές οι συνηθισμένες τεχνολογίες χρειάστηκαν τη μακρόχρονη ανάπτυξη, τη συμμετοχή πολλών ερευνητών και το πέρασμα από άλλες κατασκευές στο χρονικό διάστημα της ανάπτυξής τους. Από συνήθεια ή από την έλλειψη συνήθειας, αντιλαμβανόμαστε όλα τα πράγματα γύρω μας και έτσι ρυθμίζουμε τη ζωή μας, Δύσκολα κατανοούμε τις συνήθειες των άλλων και εύκολα προτείνουμε λύσεις και τι θα κάναμε εμείς στη δική τους θέση. Αν ψάχναμε να βρούμε ποιες απόψεις μας έχουν σχηματιστεί με την ψυχολογία της συνήθειας ή του παράδοξου, τότε θα διαπιστώναμε περισσότερη άγνοια απ' όση νομίζαμε. Θα διορθώναμε και θα συμπληρώναμε πολλές από τις απόψεις μας και μερικές θα τις απορρίπταμε. Όπως λ.χ. τις απόψεις τις οποίες σχηματίζουμε για το πώς περνούν οι άνθρωποι τις ώρες τους και τι κάνουν έξω στους δρόμους, όταν οι δικές μας εντυπώσεις προκαλούνται στο στενό περιβάλλον που καθόμαστε.

Ο νεκροθάφτης, όπως και ένας γιατρός, μένει με την εντύπωση, ότι η ζωή είναι πιο μικρή και πιο θλιβερή, αφού ασταμάτητα πάνε κι έρχονται θλιμμένοι άνθρωποι για ν' αποχαιρετήσουν ή για να μνημονεύσουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα και εκείνος για πολλές ώρες την ημέρα αυτές τις θλιβερές εικόνες αντικρίζει. Την ίδια στιγμή, κάποιος ο οποίος πηγαίνει σπάνια σε εορταστικές εκδηλώσεις, ίσως να ζηλέψει για την ευνοϊκή τύχη των άλλων που διασκεδάζουν, για τους οποίους έχει την εντύπωση ότι είναι τα ίδια πρόσωπα κάθε φορά και όλοι οι άλλοι εκτός από αυτόν τον ίδιο. Οι σχετικές εμπειρίες που επαναλαμβάνονται καθημερινά, χωρίς σκέψη για τις διαφορές των πραγμάτων ενισχύουν τις ψευδαισθήσεις. Και όπως συνηθίζουμε να λέμε: τα φαινόμενα απατούν!

Η γλώσσα και η σκέψη σχηματίζουν ένα πνεύμα και μια μνήμη χωρίς τις άπειρες μεταβολές και παραλλαγές των πραγμάτων, τα οποία απλώνονται δυναμικά γύρω του, χωρίς απόλυτα όρια αρχής και τέλους. Οι άνθρωποι -με ή χωρίς επίγνωση- βρίσκουν πάντοτε μια αρχή και ένα τέλος γύρω τους στα πράγματα και στα γεγονότα, έτσι όπως αυτοί εξυπηρετούνται και όπως συνηθίζουν. Η συμπεριφορά του ανθρώπου καθορίζεται σχεδόν αποκλειστικά από σκέψεις για τις σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους, για την εργασία του, για την ικανοποίηση των πιο άμεσων αναγκών του και για την επίλυση των καθημερινών προβλημάτων, που προκαλούνται από τη συμβίωση, και από τις κινήσεις που του επιβάλλουν οι σκέψεις του. Επόμενο είναι, ο άνθρωπος να σκέφτεται κυριολεκτικά προσγειωμένα και να αδιαφορεί για τις σκέψεις που δεν φαίνονται να χρειάζονται για να κινηθεί, για να επιβιώσει και για να επιλύσει προβλήματα στα οποία εστιάζει. Η σκέψη προσαρμόζεται στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος (φυσικού, οικογενειακού, εργασιακού, ευρύτερου κοινωνικού...) και χρειάζεται κυρίως για να ρυθμίζει την εξωτερική συμπεριφορά. Ωστόσο, **από τη στιγμή, που η συμπεριφορά ενός ζώου σταματάει να ρυθμίζεται και να προσδιορίζεται αποκλειστικά από τις πληροφορίες των αισθητηρίων οργάνων του**, τότε η νόηση αναπόφευκτα κάνει σκέψεις που διαστρεβλώνουν την αντίληψη της περιβάλλουσας πραγματικότητας, όπως την εμφάνιζαν πιο άμεσα οι αισθήσεις. Πολλές συνήθειες δεν αφήνουν τον άνθρωπο να σκεφτεί, πολλές απόψεις δεν μπορεί να τις συνηθίσει, πολλά ξεχνάει και η φαντασία του συγχέεται με την πραγματικότητα.

Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού, το οποίο μπορεί να συμμετέχει σε μια μεγάλη κοινωνική αναστάτωση, να προκαλέσει κινητοποιήσεις μερικών ομάδων, να εμποδίσει την ομαλή εργασία ορισμένων υπηρεσιών και επηρεάζει με την ψήφο του τις πολιτικές εξελίξεις, δεν είναι πνευματικά προετοιμασμένο

ούτε για να καταλάβει τι ακούει, ενώ δεν έχει διαβάσει σχεδόν ποτέ βιβλίο από την παιδική ηλικία και μετά. Αυτοί όμως βρίσκονται ανάμεσά μας, πολλές φορές μας εξυπηρετούν από τη θέση που εργάζονται σκληρά και ενδέχεται να είναι καλοί φίλοι μας. Δηλαδή τους ακούμε, τους μιλάμε, συνεργαζόμαστε μαζί τους και ενδέχεται να κρύβονται πίσω από μια χρήσιμη πληροφορία που έφτασε σε εμάς τυχαία. Όπως και να παρατηρήσουμε το ανθρώπινο πνεύμα, από τον πιο αγράμματο μέχρι τον πολύπλευρα εκπαιδευμένο και πνευματικά καλλιεργημένο, θα διαπιστώσουμε με έκπληξη ότι κανένας δεν είναι άξιος της εμπιστοσύνη μας. Κανένας δεν είναι έτσι όπως εμφανίζεται και όπως εμείς ανυποψίαστοι εμπιστευόμαστε, ούτε οι άνθρωποι της οικογένειάς μας! Η διανοητική αδυναμία του ανθρώπου (για σωστή και αρκετή πληροφόρηση, για σωστές εκτιμήσεις και πιστή αναπαράσταση των πραγμάτων μέσα στη σκέψη του κλπ) βγαίνει εκτός ελέγχου με τις επιθυμίες, που τον αναγκάζουν να σκέφτεται βιαστικά και με πρώτο σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του. Με αυτή τη λογική για την εξυπηρέτηση της φαντασίας, κάθε αλήθεια και οι αμφιβολίες που αυτός εκτιμάει σαν εμπόδιο για τη ζωή του αποκρύπτονται από τον εαυτό του και από τους άλλους. Δεν αποκρύπτονται μόνο οι κρυφές και ακόρεστες επιθυμίες, αλλά και πολλές σκέψεις που εμποδίζουν τη δράση και τις επιθυμίες του. Υπάρχουν άνθρωποι που προσπαθούν να πείσουν τον εαυτό τους ότι είναι κάποιος άλλος, ή να ξεχάσουν το παρελθόν τους. Όπως και πολλοί που δεν αντέχουν ορισμένες σκέψεις (λ.χ. για αρρώστιες, θάνατο, έντομα, δυστυχήματα, ανταγωνιστές τους κλπ)!

> Δεν παραδέχεσαι, αρνείσαι, επιμένεις, θυμώνεις και αν στο τέλος εξαναγκαστείς να παραδεχθείς ότι έκανες λάθος, τότε παρατηρείς, ότι ο άλλος έγινε πιεστικός για ένα μικρό λάθος και ανοίγεις νέα συζήτηση... Τότε γιατί δεν το παραδέχθηκες από την αρχή και τόση ώρα προσπαθούσες να δικαιολογήσεις το λάθος σου;

Η αναξιοπιστία κορυφώνεται με την επιλογή πολλών ανθρώπων -μεγαλύτερου αριθμού από αυτόν που νομίζουμε- να λένε καθημερινά πολλά ψέματα με επίγνωση και να διαστρεβλώνουν αδίστακτα την πραγματικότητα που εκφράζουν. Πολλά μικρά και μεγάλα ψέματα, όχι από ψεύτες που έχουν σκοπό να εξαπατήσουν για να κλέψουν, όπως αμέσως θα σκεφτούν όσοι δεν έχουν παρακολουθήσει ή δεν ερεύνησαν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Τα περισσότερα ψέματα δεν είναι αυτά που όλοι νομίζουν ότι λέγονται για να καλύψουν οι άνθρωποι μια ανεύθυνη πράξη και από φόβο για τις άσχημες συνέπειες. **Πολλά είναι τα ψέματα και οι κρυμμένες πληροφορίες ενώ αυτά δεν ήταν**

απαραίτητα. Ψέματα έτσι από συνήθεια, από ασυγκράτητη φαντασία, από τυφλό ενθουσιασμό, από ανοησία, επειδή ψάχνουν κάτι να πουν και δυσκολεύονται και συνήθως για να προκληθούν οι ευχάριστες εντυπώσεις. Ψέματα με απίθανες σκέψεις και φαντασία, που εμείς αναζητούμε μια εξήγηση με τη δική μας λογική, ενώ εκείνοι που τα συνηθίζουν ενδέχεται να μην έχουν κανένα λόγο. Ο λόγος μπορεί να είναι ο σκοπός τους, όπως λ.χ. να ξεπεράσουν τον εαυτό τους και να το πουν στο φίλο τους για να γελάσουν. Ψέματα συγχρόνως με τέτοια έκφραση συμπάθειας και ευχαρίστησης, που είναι αδύνατο να τα καταλάβουμε και εμείς ίσως να ανταποδώσουμε με καλές ευχές! Ψέματα για μια καθυστέρηση, ψέματα για μια επιτυχία ή αποτυχία, ψέματα στο/στη σύζυγο, ψέματα για την αμέλεια και την αδιαφορία μας, ψέματα για το παρελθόν μας, ψέματα για το ρόλο μας στην προηγούμενη εργασία, ψέματα για τα οικονομικά μας, ψέματα για την υγεία μας, ψέματα για τις ερωτικές εμπειρίες μας, ψέματα για το μεγάλο ενδιαφέρον μας, ψεύτικες υποσχέσεις και τυπικές ευχές. Ενώ καταιγιστικές είναι οι υπερβολές από εκφραστική ανωριμότητα και από ευαισθησία για τον εαυτό μας, αλλά αναισθησία για την ψυχή των άλλων. Μερικές φορές, πρόκειται για ψέματα με σκοπό να μειώσουν τη δική μας υπερηφάνεια, έτσι για να μας αμφισβητήσουν, να μας βλάψουν ηθικά ή τελείως αντίθετα για να μη μας στεναχωρήσουν, για να μη διαρρεύσουν μερικές πληροφορίες και για να αποφευχθεί μια αντίδραση. Μη μιλήσουμε για τα ψέματα που συνδέονται με την εργασία και με την επιτυχία στους στόχους μας. Αυτά δεν περιορίζονται στην προφορική έκφραση, ούτε σε μερικές στιγμές της ώρας. Ένα επιβλητικό θέαμα μπορεί να οργανωθεί για να γίνουν πειστικά τα ψέματα και για να εξαπατηθεί όλος ο κόσμος. Στα διαφημιστικά φυλλάδια, στα λογιστικά βιβλία, στην εξυπηρέτηση των πελατών, στη συζήτηση μεταξύ των διοικητικών υπαλλήλων, στις πληροφορίες για τα προϊόντα και με την κρυφή αντιγραφή κάποιων πραγμάτων, όπως αντιγραφή δημοσιευμένων πληροφοριών, ολόκληρων βιβλίων και μουσικής, αντιγραφή ενδυμασίας και, αν χρειαστεί, με λίγη τροποποίηση. Αν κάποιος δεν θέλει να χάσει την εργασία για την οποία πληρώνεται και τις σχετικές συνεργασίες του, τότε θα χρειαστεί συχνά να πει τα ανάλογα ψέματα και αν γίνεται με αυτά να κερδίσει την εμπιστοσύνη των έξυπνων απατημένων. Και όσο πιο πολλά τα χρήματα που θα κερδηθούν ή δεν πρέπει να καταγραφούν στις απώλειες και όσο πιο μεγάλες οι ευκαιρίες που δεν πρέπει να χαθούν, τότε ενδέχεται να στηθεί μια κανονική επιχείρηση με τη συμμετοχή πολλών προσώπων, με αποκλειστικό σκοπό μια συγκεκριμένη εξαπάτηση. Έπειτα, οι άνθρωποι με τόση ανταλλαγή ψεμάτων, με ανεπαρκή πληροφόρηση και με απόκρυφα, με βιαστικές εκτιμήσεις, χωρίς επίγνωση πόσο αγνοούν τα "πράγματα", εξακολουθούν να πιστεύουν ακόμα πιο επίμονα, ότι είναι αρκετά έξυπνοι για να ξεχωρίζουν την

αλήθεια από το ψέμα, ιδιαίτερα όταν έχουν να επιδείξουν μερικές επιτυχίες τους. Με αυτή την υπερβολική εμπιστοσύνη προς τον εξαπατημένο εαυτό τους και υποκινούμενοι από τα όνειρά τους, λογικό είναι οι άνθρωποι να περιφρονούν τη δημιουργική προοπτική του πνεύματος όταν αυτό στραφεί μέσα στον εαυτό του. Λογικό είναι να αμφισβητούν εύκολα τη φιλοσοφική προσπάθεια, ενώ ορισμένοι βρήκαν τη λύση να ζουν σαν διπρόσωποι, ξεχωρίζοντας τον εαυτό τους σε υπεύθυνο επαγγελματία ή επιστήμονα εντός του χώρου της εργασίας τους και σε πρόσωπο ονειροπαρμένο εκτός εργασίας. Λογικό είναι, αφού με τέτοιο ερευνητικό πνεύμα θα χαθεί η εύκολη και γρήγορη εμπιστοσύνη την οποία χρειάζονται σαν διεγερτική ή ναρκωτική ουσία για τις προσδοκίες τους.

Η σκέψη αναπόφευκτα εισαγάγει το σφάλμα, τη φαντασία, τη μεροληψία, τη βιαστική βεβαιότητα ή απόρριψη, την ασυνέπεια, τον παραλογισμό, μέχρι του σημείου να μην υπολογίζονται τα πραγματικά δεδομένα των αισθητηρίων οργάνων και να μη ξεχωρίζουμε τι προήλθε πραγματικά από την εμπειρία μας. Έτσι, μαζί με τις λογικές σκέψεις και μαζί με την πραγματική εμπειρία, διαμορφώνονται και συντηρούνται απόψεις, οι οποίες δεν θεμελιώνονται στην εμπειρία ή δεν προήλθαν από τη δική μας προσωπική εμπειρία. Αντιθέτως, στη σκέψη σχηματίζονται απόψεις, οι οποίες συγκρούονται με την εμπειρία, απόψεις οι οποίες δεν μπορούν να αποδειχτούν αλλά εμείς τις πιστεύουμε, απόψεις τις οποίες δεχτήκαμε επιπόλαια και τις οποίες επιθυμούμε να τις κάνουμε "αλήθειες" και απόψεις που ενισχύονται από την εμπειρία, ενώ πρόκειται για πλάνες, όπως είναι οι αυταπάτες των αισθήσεων. Δεν πρόκειται για μερικές ιδιαίτερες περιπτώσεις πλάνης και λάθους, αλλά για διαρκές και καθημερινό φαινόμενο να αντιλαμβανόμαστε, να σκεφτόμαστε και να μιλάμε με πολλά λάθη και με άγνοια για τα πράγματα. Η πραγματικότητα για κάθε βιολογικό σώμα είναι αυτή που αντιλαμβάνεται και οι σκέψεις του. Ο υπόλοιπος κόσμος είναι δυνατότητες και αυτός εμφανίζεται σαν διαφορετική πραγματικότητα σε κάθε βιολογικό σώμα, σε άλλο τόπο, σε άλλο χρόνο, με άλλες εικόνες και με άλλες σκέψεις. Αποδεικνύεται και εύκολα επαληθεύεται, ότι η (αντικειμενική) πραγματικότητα της επιστήμης και της εξωτερικής παρατήρησης από ένα φανταστικό πρόσωπο (το οποίο θα ήταν θεός ή συγχρόνως παντού μέσα στον κόσμο) δεν είναι η πραγματικότητα της ζωής. Διότι η ζωή δεν είναι μια εξωτερική πραγματικότητα, αλλά εσωτερική και άμεση, που συνδέεται ψυχολογικά και πνευματικά με τους δικούς της ιδιαίτερους τρόπους και περιορισμένα με έναν και τον ίδιο κόσμο. Όποιος αγνοεί αυτή τη θεμελιακή παρατήρηση για την αξεχώριστη σχέση της εξωτερικής πραγματικότητας με τη ζωή, έτσι αφαιρεί τη ζωή από τον κόσμο και επιβάλλει σαν κόσμο τη δική του σκέψη και φαντασία. Σχεδόν βάζει τον εαυτό του σε ρόλο

θεού και έχει την ψευδαίσθηση, ότι γνωρίζει αρκετά τα αποτελέσματα επάνω σε κάθε ζωή, από τα γεγονότα και τις δράσεις στον εξωτερικό κόσμο (εκτιμώντας από τον εαυτό του). Ένας αληθινός θεός, σίγουρα δεν θα ήθελε να επιβάλλει τη δική του πραγματικότητα στο πνεύμα όλων των μορφών ζωής, αφού τότε η ζωή θα ήταν ένα πιστό αντίγραφο του εαυτού του. "Εκτοξεύουμε" εύκολα μια σύντομη λέξη όπως είναι η λέξη "τύχη" και έτσι προστατεύουμε την άγνοιά μας, με την οποία έχουμε συμμαχήσει. Όταν αντιλαμβανόμαστε ότι η βεβαιότητα δεν είναι πλήρης 100%, είτε ανησυχούμε είτε ελπίζουμε για το τι μπορεί να τύχει, τότε αναγνωρίζουμε δειλά και βιαστικά, ότι η γνώση μας είναι περίπου γνώση και έχει πολλά και μεγάλα κενά. Αλλά αν γνωρίζαμε τι δεν γνωρίζουμε και ποια είναι τα κενά στη γνώση μας, τότε η άγνοια θα ήταν καθαρά ξεχωριστή από τη γνώση. **Η άγνοια συμπεριλαμβάνει άγνοια της άγνοιας και αυτή προκαλεί αυταπάτες για την επάρκεια και τη συνέπεια της γνώσης μας (ασθένεια της παρανοϊκής βεβαιότητας)**.

Επιπλέον να υπολογίσουμε, ότι ένα μικρό μέρος των γεγονότων επιλέγεται, προβάλλεται και πέφτει στην αντίληψή μας και αυτό, όχι για τους λόγους που νομίζουμε ή μας εξηγούν. Συνήθως από τυχαία επιλογή, από απλή αντιγραφή και επειδή κάπως η προβολή αυτή υποστηρίζεται, από την πλεονεκτική θέση κάποιων επαγγελματιών ή στις ευνοϊκές περιστάσεις. Ιδιαίτερα από τότε, που η τεχνολογία διευκόλυνε την αναπαραγωγή και τη μετάδοση κάθε πνευματικού έργου, όπως και την καταγραφή και την αποθήκευση των πληροφοριών και την πρόσβαση σε αυτές. Το ραδιόφωνο, η τηλεόραση και το διαδίκτυο έχουν "εισχωρήσει" στη ζωή σχεδόν όλων των ανθρώπων. Αλλά δεν είναι μόνο αυτές οι τεχνολογίες που διευκόλυναν τη μετάδοση πληροφοριών μαζικά και πιο γρήγορα. Τα βιβλία, οι περιοδικές και οι καθημερινές εκδόσεις, τα διαφημιστικά φυλλάδια, επίσης είναι περισσότερα από ποτέ για πληροφόρηση. Και άλλα μέσα που αποτυπώνουν ή μεταφέρουν τις πληροφορίες (όπως κάμερες και κινητά τηλέφωνα) επίσης προσφέρονται για όλους και με την προοπτική για κάποια επεξεργασία και εκμετάλλευση. Και ότι έχει καταγραφεί παγκοσμίως από τα παλαιότερα χρόνια μέχρι σήμερα, επίσης προσφέρονται εύκολα σε όλους, από διαφορετικές πηγές, μετά από πολλαπλή αντιγραφή και συχνά με στρεβλώσεις που δεν γίνονται μόνο σκόπιμα, αλλά και από λάθη.

Η αβεβαιότητα για το μέλλον και η ανάγκη για επιβίωση και ανάδειξη στην κοινωνία παρακινούν τους ανθρώπους σε εξωτερική δράση με τη μεγαλύτερη προσδοκία. Κυνηγούν το χρήμα και τις ευκαιρίες και πολλοί επιπλέον είναι φιλόδοξοι και παρακινούνται να ξεχωρίσουν, να επιβληθούν, να αποκτήσουν δύναμη και δόξα, να εκπροσωπήσουν κοινά συμφέροντα ή μια ομάδα, να παλέψουν για να μην τα χάσουν... Σε αυτήν την προσπάθεια διαπιστώνουν

ότι πρέπει να συνεργαστούν, να επικοινωνήσουν, να πλησιάσουν και να υποστηρίξουν όσους έχουν επιτύχει τα παραπάνω. Ότι αν κάνουν διαφορετικά, τότε θα δυσκολέψουν την πορεία τους στη ζωή, θα «κλείσουν οι πόρτες», θα μείνουν μόνοι ή θα έρθουν σε σύγκρουση. Με αυτή την επίγνωση, η προσοχή τους ελκύεται διαρκώς από τις δραστηριότητες στο παρόν και δεν σκέφτονται για το παρελθόν και το μακρινό μέλλον. Έτσι όπως αδιαφορούν για το διάβασμα και φοβούνται τη μοναχική εσωτερική αναζήτηση. **Το μεγαλύτερο μέρος από τη γνώση, τις σκέψεις και την εμπειρία του παρελθόντος -ακόμα και του πιο πρόσφατου- μένει αναξιοποίητο, ξεχασμένο, αδιάφορο και δυσπρόσιτο**, εκτός αν απαιτηθεί για τις τωρινές επιδιώξεις (π.χ. απόκτηση ενός πτυχίου ή για μια ιδεολογική σύγκρουση). Ενώ αντιθέτως οι νέες εμπειρίες, ασήμαντες επιτυχίες, ανάξια λόγου έργα, βιαστικές σκέψεις και λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής και στιγμές ατυχίας μεγαλοποιούνται, επαναλαμβάνονται πολύ συχνά και συντηρούνται για πολύ από τις σύγχρονες προσπάθειες, που γίνονται από πολλές μεριές (από μεμονωμένα πρόσωπα και ομαδικά). Προσφέρονται και σε μυθιστορήματα και σε κινηματογραφικές ταινίες για όσους θα ήθελαν να ζήσουν τέτοιες εμπειρίες ή να τις φανταστούν έντονα.

Το παρελθόν έχει συσσωρεύσει τεράστια εμπειρία και γνώση, την οποία μπορούμε να αντλήσουμε και να διδαχθούμε, ενώ η πληροφόρηση προσφέρεται πιο εύκολα από ποτέ, με φαντασία, σαν ψυχαγωγία και με όλες τις χρήσιμες συμβουλές για μια αποδοτική ανάγνωση και αναζήτηση. Αλλά και η δική μας ξεχωριστή σκέψη αποδεικνύεται πιο σημαντική για τη γνώση και για τη ζωή, τις στιγμές που βρισκόμαστε σαν απομονωμένοι μπροστά σε μια βιβλιοθήκη ή σε ένα Η/Υ και με ένα μολύβι στο χέρι. Ιδιαίτερα όταν η σκέψη γίνει εργαλείο για αμερόληπτη έρευνα χωρίς αποκλειστική προτίμηση σε τόπο και χρόνο. Μην αναμένουμε μόνο από τις νεότερες προσπάθειες για να βρούμε κάτι πρωτότυπο, συναρπαστικό, απαντήσεις στις απορίες μας και στόχους για τη ζωή μας. Ούτε τις περιστασιακές και βιαστικές αναφορές, που γίνονται τυχαία ή με άλλο σκοπό από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο και από μερικά έντυπα. Αν αναζητήσουμε την εμπειρία και τη γνώση, που έχει καταγραφεί από τις προηγούμενες προσπάθειες πολλών επιστημόνων, καθηγητών και συγγραφέων, θα ευχηθούμε να είχαμε περισσότερο χρόνο για να συνεχίσουμε το απολαυστικό ταξίδι στη γνώση και να το αξιοποιήσουμε. Μπορούμε να βρούμε πολύ περισσότερα απ' όσα αναμέναμε και με τον τρόπο που θα τα συγκρατήσουμε και θα τα καταλάβουμε καλύτερα. Και χωρίς αμφιβολία, αντί να γνωρίσουμε τον κόσμο από μυθιστορήματα έντεχνα γραμμένα και με τις λεπτομέρειες μιας φανταστικής συζήτησης, τότε προτιμότερο να διαβάσουμε ιστορία, με όλες τις αμφιβολίες μας για τις σωστές πληροφορίες. Η πραγματικότητα ξεπερνά την ανθρώπινη φαντασία.

<•> ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ. Ύστερα από αυτή την ανάλυση στη σχέση μεταξύ σκέψης, γνώσης, πλάνης και συμπεριφοράς, με την οποία ερμηνεύεται η "απόσταση" μεταξύ ανθρώπου και των άλλων θηλαστικών ζώων και οι ιδιορρυθμίες των ατόμων, δεν μπορούμε να καταλάβουμε τις προσδοκίες από μια μέτρηση της νοημοσύνης. Πολλοί, πιστεύουν ότι με τη δυνατότητα να μετράμε και να υπολογίζουμε, αυτομάτως αποκτάμε αξιοπιστία και ότι αυτή η γνώση είναι πάντα απαραίτητη ή χρήσιμη. Η εφαρμογή της γνώσης με μετρήσεις και υπολογισμούς, έχει αποδειχτεί πολύτιμη για τη δράση στο φυσικό κόσμο και για οικονομική εκμετάλλευση. Ο φυσικός κόσμος απλώνεται σε μεγάλες αποστάσεις μακριά και γύρω από το σώμα μας, ενώ οι κινήσεις για να υποταχθούν στα σχέδιά μας χρειάζεται να μετρηθεί ο χρόνος. Γνωρίζουμε τι μετράμε και οι υπολογισμοί εφαρμόζονται σε άπειρες περιπτώσεις. Οι σκέψεις και οι πνευματικές δεξιότητες δεν βρίσκονται με μια σταθερότητα μέσα μας και δεν φανερώνονται με ποσοτική μεταβολή όπως το ηλεκτρικό ρεύμα. Αν κάτι μπορεί να μετρηθεί, όπως είναι η μνήμη, η ταχύτητα της σκέψης για τη λύση ορισμένων προβλημάτων κ.λπ. αυτές οι μετρήσεις δεν είναι εύκολο να αξιοποιηθούν και για να γίνουν ασφαλείς εκτιμήσεις.

Ιδιαίτερα για τις μετρήσεις που συνοψίζονται από ένα δείκτη ευφυΐας, περισσότερο εξαπατόμαστε, παρά γνωρίζουμε. Η διάνοια ή νόηση δεν είναι ένα μέγεθος ποσοτικό και αποσπασμένο από το πολύπλοκο φαινόμενο της ζωής, το οποίο εμφανίζεται με άπειρες αποκλίσεις και διαφοροποιήσεις και δεν έχουμε την ανάλογη ευφυΐα για να μιλήσουμε. Θα ήταν υπολογίσιμο και πιο αποτελεσματικό να αξιολογούμε τη νόηση έτσι ποσοτικά, αν η αποτελεσματικότητά της μέσα στον κόσμο καθοριζόταν διαρκώς και αποκλειστικά από επιστημονικούς συλλογισμούς' αν η ζωή ρυθμιζόταν με επαρκή γνώση για τα πράγματα και για τις συνέπειες των πράξεών της, με μαθηματικούς υπολογισμούς και ανεπηρέαστα από τις τυχαίες εξελίξεις των πραγμάτων. Όμως στον κόσμο, από μια ανόητη πράξη και από ένα κακό υπολογισμό μπορεί να σωθεί μια ανθρώπινη ζωή και όχι μονοσήμαντα να χαθεί. Όπως μια επιστημονική ανακάλυψη μπορεί να τροφοδοτήσει καταστροφικές επιλογές, ακόμα και να εμποδίσει τη γνώση για μερικά άλλα ζητήματα. Η επιτυχία για μια συγκεκριμένη δραστηριότητα (ειδίκευση και προτερήματα), πάλι δεν συνδέεται προβλέψιμα με τις άλλες δραστηριότητες. Αντιθέτως, υπάρχουν πάντοτε πολλές γνωστικές ελλείψεις και όλα μπορούν να αποδειχτούν απρόβλεπτα χρήσιμα. Το νόημα της ζωής σχετίζεται έτσι με την ατέλεια στη γνώση, που δεν μπορούμε να αναμένουμε τίποτε με βεβαιότητα από μια διάνοια αξιολογημένη ποσοτικά σαν απλή δυνατότητα. Το πιο σημαντικό ωστόσο, το οποίο δεν αντιλαμβάνονται όσοι σκέφτονται για τη νόηση σαν να ήταν ένα μηχανικό όργανο

είναι η επίδραση, που αυτή έχει διαρκώς και άμεσα ευρύτερα για τον εαυτό της (δηλαδή στην ψυχή) και η (ηθική) χρησιμότητα της σκέψης για τη ζωή εσωτερικά και όχι μόνο έμμεσα και εξωτερικά μέσα στον κόσμο. Η "απόσταση" που χωρίζει θεαματικά τα άλλα ζώα από τον άνθρωπο δεν ερμηνεύεται από μια διαφορά στο βαθμό ευφυΐας, ενώ τα ζώα με τη δική τους νόηση, τα καταφέρνουν το ίδιο καλά στις συνθήκες που μεγαλώνουν, προσαρμόζονται και διαιωνίζονται.

Αν καταλάβουμε πώς ο άνθρωπος ξεχωρίζει από τα άλλα ζώα με τη δυνατότητά του να διατηρεί και να επεξεργάζεται όσα προσλαμβάνει από τις περιοριστικές αισθήσεις του, τότε θα καταλάβουμε ακόμα πόσο καθοριστικά και ΔΙΑΡΚΩΣ επηρεάζεται η ζωή του. Διαρκώς από το τι στοχάζεται, διαπιστώνει, προβλέπει, φαντάζεται, αναθυμάται, υπολογίζει, εξηγεί -όπως και να αποκαλέσουμε αποσπασματικά τη διανοητική δραστηριότητά του- και κατά συνέπεια διαρκώς από το πώς επηρεάζει ο ίδιος ο άνθρωπος τη διάθεσή του και πώς προκαθορίζει να πράξει ή ν' αντιδράσει με τις διάφορες εμπειρίες. Γι' αυτό και ο ρόλος της συγκράτησης των πληροφοριών και της μνήμης είναι τεράστιος. Συνηθίζουμε να θεωρούμε «γνώση» μόνο όσα μπορούμε να διατυπώσουμε, να θυμηθούμε και να υπολογίσουμε αμέσως. Όμως, η γνώση δεν λείπει ποτέ από το κεφάλι μας. Με αυτήν επεξεργαζόμαστε διαρκώς την εμπειρία μας, τα δεδομένα των αισθήσεων και ρυθμίζουμε όλη τη συμπεριφορά μας. Μέσα σε έναν κόσμο, τον οποίο ποτέ δε γνωρίζουμε καλά, με ανεξάντλητες λεπτομέρειες και δυνατότητες. Η άποψη και η γνώση μόνα τους είναι πολύ σημαντικά και καθοριστικά για την πορεία της ζωής και για τις ανθρώπινες σχέσεις. Ας διανοηθούμε μόνο πόσο τεράστιος είναι ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης και ειδικά των ηλεκτρονικών στη σύγχρονη κοινωνία. Η γνώση και οι απόψεις είναι οι δυνατότητες, οι προδιαθέσεις, οι κατευθύνσεις, η προετοιμασία της πράξης και του τρόπου αντίδρασης, εσωτερικά και εξωτερικά. Δεν είναι αρκετό να διαπιστώνουμε ότι κάποια πράγματα είναι καλά γνωστά, να αποτελούν μέρος της διδακτικής ύλης των σπουδαστών και να βρίσκουμε τυχαία τις ίδιες σκέψεις στο συγγραφικό έργο κάποιων άλλων στοχαστών. Διαπιστώσεις, ιδιαίτερα όπως αυτή για το μόνιμο ρόλο της σκέψης στο σύνολο της ανθρώπινης συμπεριφοράς, για τη ζωή και για τις ανθρώπινες σχέσεις, θα έπρεπε να αποτελούσαν αξιώματα για την οργάνωση της κοινωνίας και για τον ηθικό προορισμό του Κράτους και να βρίσκονται στο επίκεντρο των σκέψεων και των προσπαθειών που γίνονται για την επίλυση ενός πλήθους κοινωνικών προβλημάτων.

<●> ΘΕΜΕΛΙΑΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΜΕ ΤΗ ΓΝΩΣΗ. Οι επόμενες σύντομες διαπιστώσεις αναδεικνύουν τη μεγάλη ανάγκη για την εκπαίδευση της σκέψης με μικρότερη προσδοκία από τη συσσώρευση της γνώσης.

· Απροσδιοριστία και φαντασία μέσα στη σκέψη

· Περιορισμοί της ανθρώπινης μνήμης και αστάθεια στο χρόνο

· Αδυναμία και δυσκολίες (χάσιμο χρόνου ιδιαίτερα) για την επιβεβαίωση της αξιοπιστίας

· Λεπτομέρειες και ασάφεια ορίων στα πράγματα, ανεξάντλητη ποσότητά τους, μεταβολές στη θέση και στη σύνδεσή τους και στην ταχύτητα των κινήσεων

· Υπερβολική εκτίμηση για την επάρκεια ή την ανεπάρκεια της γνώσης

· Ξεπέρασμα της βέβαιης γνώσης και άλματα στη σκέψη

· Δυσκολίες στη (γραπτή και προφορική) έκφραση και αδυναμίες της γλώσσας

· Η γνώση και η εκτίμηση άμεσα από την ίδια την αντίληψη και την παρατήρηση, χωρίς τη μεσολάβηση της γλώσσας

· Χρησιμότητα της γνώσης μέσα σε ορισμένες συνθήκες και όταν υπάρχουν τα γνωστά πράγματα

· Συμπτώσεις, ενδείξεις, έλλειψη ενδείξεων, σχετικές απόψεις, μικρές αποκλίσεις και αντιθέσεις, ομοιότητες, μπορούν να διευκολύνουν τη γνώση όσο και να ενισχύσουν τις φαντασιώσεις.

Εξάλλου, παρατηρούμε ότι τρία ελαττώματα στη γνώση τη μεταμορφώνουν σε ψευδαίσθηση γνώσης και αξιοπιστίας και βυθίζουν τη σκέψη πιο βαθιά στην άγνοια:

• Γνώση, χωρίς παρατήρηση ή χωρίς επιβεβαίωση στην προσωπική εμπειρία; Γνώση η οποία γίνεται δεκτή από ανασφάλεια μήπως εμείς φανούμε αγράμματοι, χαζοί ή ανενημέρωτοι ή για κάποια άλλη σκοπιμότητα, αυτή δεν είναι αξιόπιστη γνώση μας. Είναι πίστη μας, είναι βιαστική βεβαιότητα, είναι ένα στοίχημα με πολλές πιθανότητες, όχι όμως γνώση που διαφέρει από τη θρησκευτική πίστη. Όταν η απόδειξη και η γνώση χρειάζονται το μυαλό ενός ειδικού ή ενός προνομιούχου προσώπου και την ικανότητα ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, τότε αυτή δεν είναι απόδειξη ούτε γνώση. Είναι ένα μυστικό για λίγους τυχερούς!

• Ο (μεροληπτικός) περιορισμός της περιοχής έρευνας, απόσπαση από άλλα εξαρτημένα φαινόμενα, αφαίρεση των γενικότερων φαινομένων που ρυθμίζουν τις ιδιαίτερες περιπτώσεις, παρατήρηση και έρευνα αποκλειστικά των επιμέρους πραγμάτων, η οποία αφήνει στο σκοτάδι το ρόλο της ολότητας και του συνόλου για την ύπαρξη, τη σύνδεση και τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των μερών.

• Ο ρόλος της γνώσης και της σκέψης για την παραπλάνηση, την εξαπάτηση και για τη δημιουργία ανόητων προτύπων, βραχύβιων ηθικών αξιών και άσκοπων δράσεων. Η γνώση και η λογική δεν είναι ενάντια στην άγνοια και στον παραλογισμό, ένα δόγμα το οποίο ρυθμίζει τη δράση του ανθρώπου, οργανώνει την κοινωνία και διδάσκεται από την εποχή του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού. Η σκέψη μπορεί να ακυρώσει και να εμποδίσει τη γνώση και η τελευταία, επίσης μπορεί να ακυρώσει και να εμποδίσει τη σκέψη.

>>> Γι' αυτό είναι απαραίτητο, η γνώση και η πληροφορία να συνδεθεί με την αυτογνωσία και με τον εσωτερικό προορισμό του πνεύματος. Αυτή η πνευματική σύνδεση είναι το έργο της ηθικής.

• Επιπλέον μια παρατήρηση για το πώς η γνώση ξεκινάει και επηρεάζει ένα βιολογικό σώμα είναι ανάλογης σπουδαιότητας με τις αστρονομικές και μικροσκοπικές παρατηρήσεις, που χρειάζονται για να ερμηνεύσουμε την αρχή του κόσμου. Είναι από τις πιο σημαντικές παρατηρήσεις, που κανένας δεν στάθηκε ή δεν εκτίμησε τη χρησιμότητά της και δεν τη διατύπωσε τόσο καθαρά. Είναι τόσο πολύ σημαντική, διότι από μια παρατήρηση που γίνεται μέσα στο πνεύμα μας, χωρίς κανένα όργανο ή κάποιο εργαλείο αποκαλύπτονται συγχρόνως τρία κεντρικά ζητήματα της φιλοσοφίας σχεδόν μαζί με τη λύση τους: **Οι πρώτες πληροφορίες από τον εξωτερικό κόσμο είναι ήδη αφηρημένες και γενικές έτσι όπως είναι οι έννοιες των λέξεων ή των συμβόλων μας**. Και αυτό σημαίνει:

1) Μεγάλη Έκρηξη για την έρευνα του ανθρώπινου πνεύματος και για τη δυνατότητα της γνώσης. Η αντίθεση μεταξύ των αισθήσεων και της νόησης είναι στην προέλευση της πληροφορίας και όχι στον τρόπο με τον οποίο η πληροφορία σχηματίζεται. Ο τρόπος που σχηματίζεται, η βιολογική αρχή λειτουργίας, το μόνιμο φαινόμενο που αξιοποιείται είναι η αφαίρεση, το φιλτράρισμα, η εκτίμηση και η επιλογή. Όλες οι υπόλοιπες αποκλίσεις στον τρόπο που η πληροφορία σχηματίζεται, όλες οι διαφοροποιήσεις που γίνονται στα βιολογικά όργανα και η δημιουργία περισσότερων οργάνων αλλάζουν την προέλευση της πληροφορίας, την επιλογή και την προσαρμογή στα εξωτερικά φαινόμενα. Όμως δεν αλλάζουν το γεγονός της αφαίρεσης σχεδόν όλου του κόσμου, της εκτίμησης και της επιλογής. Όπως δεν λείπουν οι πληροφορίες

των αισθήσεων από τη νόηση, έτσι δεν λείπει ποτέ η νόηση από τις αισθήσεις. Αισθήσεις και νόηση δεν διαχωρίζονται και δεν αντιστοιχούν σε ξεχωριστά βιολογικά όργανα. Και τα βιολογικά όργανα δεν είναι διαφορετικά για κάθε ένα πράγμα. Αξιοποιούν κοινά φαινόμενα και γεγονότα, τα οποία «μοιράζονται» πολλά μαζί πράγματα, ενώ ένα πλήθος από διαφορετικά πράγματα «συμμετέχουν» και χρησιμοποιούν κοινά και μόνιμα στοιχεία του εξωτερικού κόσμου (π.χ. ηλεκτρομαγνητικά πεδία, θερμότητα, αδράνεια).

2) Μεγάλη Έκρηξη για την έρευνα του φαινομένου της ζωής και της προέλευσής του. Επομένως, αν νόηση και αισθήσεις είναι αδιαχώριστα, τότε θεωρητικά η πιο απλή αίσθηση στην πιο απλή μορφή ζωής (φανταστείτε ένα μικροοργανισμό) επίσης γίνεται με νόηση. Η αρχή του σχηματισμού της πληροφορίας δεν ερμηνεύει μόνο τι είναι η γνώση και η πληροφορία. Ερμηνεύει ότι χωρίς γνώση και πληροφορία δεν μπορούμε να φανταστούμε καμία ζωή. Δηλαδή επιβάλλεται να γίνει ταύτιση της ζωής ή της ψυχής με την πληροφορία. Εκτός αν ανακαλύψουμε μια μορφή ζωής ή ψυχής που δεν έχει καμία πληροφορία. Χωρίς καμία πληροφορία, σημαίνει χωρίς νόηση αλλά και χωρίς αισθήσεις, αφού αυτές δεν είναι τίποτε άλλο από νόηση. Τώρα το πώς τα υλικά σώματα σχηματίζουν πληροφορίες για το περιβάλλον τους, αυτό είναι ένα άλλο ζήτημα, το οποίο μπορεί να ερευνηθεί πιο εύκολα, από το ζήτημα πώς τα υλικά σώματα «γίνονται» βιολογικά ή έμψυχα. Θα ρωτούσαμε: Μπορούν να σχηματιστούν βιολογικά σώματα χωρίς να προηγούνται οι πληροφορίες; Με άλλα λόγια υπάρχουν βιολογικά σώματα ή οργανισμοί χωρίς αισθήσεις και συνεπώς χωρίς νόηση; Τι προηγείται, το βιολογικό σώμα ή οι πληροφορίες;

3) Μεγάλη Έκρηξη για το νόημα της Ζωής και για την Ηθική: Ο κόσμος, λοιπόν, εμφανίζεται αποδεδειγμένα με αφαίρεση, μεροληπτικά και οι πληροφορίες επιλέγονται έτσι (προσαρμοσμένα) για την επίτευξη της βιολογικής ισορροπίας και για τη διατήρηση της ζωής. Θα ερευνούμε τον κόσμο των αισθήσεων και θα ζούμε μέσα σε αυτόν σαν να μην ήταν αφηρημένος ή θα αναζητήσουμε την κοινή πραγματικότητα έξω από τις αισθήσεις;

Η διαπίστωση για τη στενότερη σχέση της διάνοιας ή νόησης με τις αισθήσεις και για την ταυτότητα της διάνοιας με το σύνολο του λεγόμενου εσωτερικού κόσμου είναι τεράστιας σημασίας. Είναι παρόμοια με εκείνη που έγινε στο χώρο της Φυσικής, όταν ο Maxwell εξήγησε ότι το φως είναι μόνο ένα μικρό μέρος της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας. Είναι παρόμοια και με την άλλη που έκανε αργότερα ο Einstein, όταν έδειχνε ότι η ύλη και η ενέργεια είναι ανταλλάξιμες σαν μία και η ίδια ουσία. Μετά από αυτές τις σύντομες σκέψεις δεν θα βρούμε υπερβολική αυτή την εκτίμηση.

<•> Από τις πρώτες παρατηρήσεις για το τι είναι και τι γίνεται στο πνεύμα μας μεταβάλλεται η άποψή μας για τη ζωή και τον κόσμο. Η ηθική μαζί με την πνευματική καλλιέργεια **μπορεί να προστατέψει από την εξαπάτηση και να προκαλέσει δυσκολίες στην ανήθικη δράση**. Η εξαπάτηση είναι εχθρός της αυτογνωσίας, μη μας διαφύγει. Ένα μεγάλο μέρος των πληροφοριών μας δεν προέρχεται απ' ευθείας από τη δική μας παρατήρηση και αντίληψη των πραγμάτων, αλλά από τη γλωσσική μετάδοση που γίνεται προφορικά, γραπτά, ηλεκτρονικά από άλλους ανθρώπους και από διαφορετικές πηγές. Αν οι γνώσεις και οι πληροφορίες μας δεν είναι εξακριβωμένες από εμάς τους ίδιους και με παρατήρηση απ' ευθείας στα πράγματα, τότε πιθανό να ζούμε με φαντασία και άδικα προσπαθούμε να συμφωνήσουμε μεταξύ μας. Ακόμα πιο άδικο και δραματικό γίνεται όταν μας πείσουν για να εναντιωθούμε εχθρικά ο ένας στον άλλο.

· Μας ζητούν (ευγενικά ή εξαναγκαστικά) να εμπιστευόμαστε ότι όσα λένε και γνωρίζουν είναι ακριβώς έτσι. Και μάλιστα σε μια παγκόσμια κοινωνία, στην οποία πολλοί έχουν λόγους και μπορούν να εξαπατούν όλο τον κόσμο με ισχυρό (επαγγελματικό) κίνητρο για να τραβήξουν την προσοχή μας.

· Να καταλάβουμε οπωσδήποτε με τη δική τους γλώσσα

· και μερικές φορές σχεδόν μας ζητούν να εγκαταλείψουμε τη δική μας ζωή για να μάθουμε όσα εκείνοι έμαθαν με επιλογές για τη δική τους ζωή.

· Τη δυνατότητα για επαλήθευση εκείνοι την εκτιμούν για επαλήθευση. Με την αξιοπιστία της πηγής πάλι μας βάζουν ένα φραγμό στη σκέψη, που κάποιους τους εξυπηρετεί. Μήπως μας πέρασαν για μαθητές που χρειαζόμαστε σχεδόν εκβιαστικά ένα πιστοποιητικό; Επιτρέψτε μας να έχουμε μια μικρότερη ή μεγαλύτερη αμφιβολία για όσα μας ζητούν τυφλή εμπιστοσύνη.

Ένα μεγάλο μέρος των γνώσεων και των σκέψεών μας είναι πληροφορίες οι οποίες δεν προήλθαν μόνο από τη δική μας προσωπική εμπειρία, με παρατήρηση απ' ευθείας στα πράγματα. Αλλά με αυτές σκεφτόμαστε, διαφωνούμε και ρυθμίζουμε τη ζωή μας. Μπορούμε εμείς οι ίδιοι να βρούμε έξω στα πράγματα, όσα βρίσκονται συναρμολογημένα με τα αφηρημένα νοήματα των λέξεων μέσα στο πνεύμα μας; Όσα είναι μέσα στο κεφάλι μας σαν σπασμένος καθρέφτης για τα πράγματα, μπορούμε να τα βρούμε στην πραγματικότητα έξω από το κεφάλι μας; Αυτή τη στιγμή που διαβάζεις, εσύ δεν βλέπεις, δεν ακούς, δεν αγγίζεις και γενικά δεν πληροφορείσαι άμεσα πολλά απ' όσα σκέφτεσαι ότι υπήρξαν και υπάρχουν, ήταν και είναι, έγιναν και γίνονται. Όσα γνωρίζεις και όσα σκέφτεσαι υπάρχουν; Είναι και γίνονται πραγματικά τη στιγμή που εσύ δεν βρίσκεσαι παρών και όταν δεν τα παρατηρείς στα αισθητήρια όργανά σου; Είσαι απόλυτα σίγουρος ότι βρίσκονται έτσι ακριβώς έξω

στον κόσμο, όπως τα σκέφτεσαι ή ότι έτσι θα επαναληφθούν;

Οι γνώσεις και οι πληροφορίες μας δεν είναι όλες εξακριβωμένες από εμάς τους ίδιους, ενώ οι περισσότερες δεν μπορούν να επαληθευτούν. Σκέφτεσαι, για παράδειγμα, ότι ο/η φίλος/η σου είναι στη δουλειά του, όπως συνήθως τέτοια μέρα και ώρα, όμως τη συγκεκριμένη στιγμή που κάνεις τη σκέψη ενδέχεται αυτός να μη βρίσκεται στη δουλειά του. Με αυτό το παράδειγμα, μπορούμε σχετικά εύκολα να βεβαιωθούμε με μερικά τηλεφωνήματα. Αλλά πιο σπάνια, μπορεί να μη βρεις τον ίδιο και να σε πληροφορήσουν απατηλά ή με ψέματα.

α) Οι περισσότερες γνώσεις μας αντικατοπτρίζουν πράγματα μοναδικά, σπάνια και ανεπανάληπτα. Για παράδειγμα, γεγονότα και πράγματα που έγιναν παλαιότερα και περιστασιακά φαινόμενα, όπως μια μεγάλη και σύντομη λάμψη στον ουρανό, με ελάχιστους μάρτυρες.

β) Αντικατοπτρίζουν πράγματα και συμβάντα του παρελθόντος από τα οποία δεν έμεινε σχεδόν τίποτα (ιστορία), ή είναι προβλέψεις και εικασίες για μελλοντικά πράγματα και γεγονότα.

γ) Αντικατοπτρίζουν πράγματα, φαινόμενα και σχέσεις τα οποία εμείς δεν μπορούμε να τα πλησιάσουμε ή να τα παρατηρήσουμε, για πολλούς και διάφορους λόγους. Όπως όταν δεν επιθυμούμε να χάσουμε χρόνο από τις άλλες επιδιώξεις μας, ή όταν χρειάζεται να ταξιδέψουμε, να πληρώσουμε, να μας επιτραπεί η είσοδος και λοιπά.

<•> Το μεγαλύτερο μέρος των γνώσεών μας το έχουμε δεχτεί με την καλή πίστη, που συνήθως εκφράζεται με (πιθανολογικές) απόψεις και υποθέσεις, όπως "η άποψη της πλειοψηφίας είναι η πιο πιθανή", "διαφορετικές και ανταγωνιστικές μεταξύ τους ομάδες επιστημόνων συμφωνούν και δεν έχουν κανένα λόγο να μας εξαπατήσουν", "αν εφαρμόσω στην πράξη όσα έμαθα ή αν πάω να δω από κοντά τότε θα διαπιστώσω ότι ήταν σωστά όσα σκεφτόμουν", "αν αμφισβητήσω ή αρνηθώ όσα αποδέχονται οι άλλοι τότε θα δυσκολέψω τη ζωή μου" και λοιπά. Όταν δεν μπορούμε να έχουμε άμεση γνώση, που διαρκώς επαληθεύεται από τις δικές μας παρατηρήσεις, τότε η βεβαιότητά μας είναι καλή πίστη βασισμένη σε λογικές σκέψεις και με σχέση εμπιστοσύνης. Πώς θα ξαναμιλήσουμε περιφρονητικά για τη δογματική λογική των θρησκειών; Πώς επιμένουμε στις εκτιμήσεις μας με τη βεβαιότητα ζωγραφισμένη στο πρόσωπό μας; Μήπως οι περισσότερες απόψεις που έχουμε και εκφράζουμε -σε λίγες σειρές και βιαστικά- σχηματίστηκαν από αισθήματα ανασφάλειας, φόβου, επιθυμίας και από απερίσκεφτη αντιγραφή; Προήλθαν από έρευνα, μελέτη και ενδιαφέρον; Μήπως επαναλαμβάνουμε αυτά που ακούσαμε ή διαβάσαμε και μήπως τα επαναλαμβάνουμε ακόμα πιο αναξιόπιστα;

ΠΡΟΤΑΣΗ-ΑΣΚΗΣΗ προς τον αναγνώστη για την εκτίμηση του ρόλου της σκέψης στη ζωή και για την καλύτερη κατανόηση στη συνέχεια της ανάγνωσης.

• Δεν θα είναι κουραστικό και δεν θα χαθεί πολύς χρόνος, αν σας ζητηθεί, να ξεκινήσετε να γράψετε μερικές εμπειρίες σας και αν θυμάστε πληροφορίες για μερικά πρόσωπα, που δεν καταλάβαιναν τι έβλεπαν ή τι άκουγαν ή τα οποία νόμιζαν ότι γνώριζαν και καταλάβαιναν. Περιπτώσεις κακής συνεννόησης, βιαστικής εκτίμησης, παρεξήγησης μεταξύ φίλων ή συνεργατών, φαντασιοπληξία στην προσπάθεια να ερμηνευτεί μια παρατήρηση, κάποιους που εύκολα λένε ψέματα ή υποτιμούν τους άλλους, απόψεις και εκτιμήσεις που ακούσαμε να κάνει κάποιος για τον εαυτό του, σκέψεις από αγράμματους αλλά και από μορφωμένους ανθρώπους. Σημειώστε τέτοιες περιπτώσεις σχετικές με κάποια αδυναμία στη σκέψη, στη γνώση, στη γλώσσα και στην επικοινωνία. Μετά θυμηθείτε: ποιες συναισθηματικές αντιδράσεις και ποιες σωματικές κινήσεις συνόδευαν αυτές τις περιπτώσεις, αν προκαλούσαν γέλιο, λύπη, θυμό ή αμφιβολία και αν προκλήθηκαν κάποια μικρά ή μεγάλα γεγονότα.

• Όποιος έχει ξεχάσει τα μαθητικά χρόνια του, μπορεί εύκολα να αντιληφθεί τα πλεονεκτήματα του γραφτού λόγου για την ανάπτυξη των απόψεών μας και ιδιαίτερα για μια επιστημονική έρευνα. Και αντιθέτως, πόσες σκέψεις χάθηκαν για την ανάπτυξη των απόψεών μας από τις προφορικές συζητήσεις και τις ακροάσεις. Σημειώστε τις απόψεις σας για ένα ζήτημα όπως επιθυμείτε, τόσες σειρές όσες μέχρι να μην έρχεται εύκολα μια άλλη σκέψη για να γράψετε. Για διευκόλυνση, θυμηθείτε απόψεις που εκφράσατε προφορικά σε μια συζήτηση, ακόμα και σε μια γρήγορη επικοινωνία. Φυλάξτε τις σημειώσεις. Μια επόμενη μέρα διαβάστε όσα σημειώσατε και κάνετε διορθώσεις ή σκεφτείτε αν μπορείτε να προσθέστε μια ακόμα σκέψη, ακόμα και σε μια σειρά ή σαν αποσαφήνιση μιας λέξης. Επαναλάβετε την ίδια προσπάθεια σε αραιά χρονικά διαστήματα, όταν θα έχετε την καλή διάθεση. Εκτός από τα πλεονεκτήματα του γραφτού λόγου, ενδέχεται να ανακαλύψετε άγνωστες δυνατότητες για τη ζωή σας... με ευθύνη δική σας!

• Ο όγκος του υλικού με ειδήσεις και πληροφορίες απ' όλο τον κόσμο και απ' όλο το 24ωρο είναι ανεξάντλητος. Εύκολα και χωρίς να χρειαστεί να σκεφτούμε πολύ, μπορούμε να βρούμε πολλές ειδήσεις που θα γελοιοποιήσουν τη βεβαιότητά μας για πολλές επιπόλαιες απόψεις μας! Ίσως δεν έχετε φανταστεί πόσα βιβλία μπορούν να γραφτούν για τα λάθη, τις ανοησίες, τις απάτες, την επιπολαιότητα των ειδικών και των "αξιόπιστων" προσώπων και ιδιαίτερα στο πεδίο της πολιτικής.

• Όπως πολλοί έχουν έτοιμο μαζί τους ένα προφυλακτικό, έτσι θα μας φανεί χρήσιμο και πιο πολλές φορές, να έχουμε πάντα μαζί μας ένα στυλό και λίγο χαρτί για σημειώσεις.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

>>>► Ο ΣΤΑΘΕΡΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ (ΜΕ ΤΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ) ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ. **Ο διαχρονικός ρόλος της Ηθικής σε σύζευξη με τη λειτουργία της σκέψης**, τόσο για την προσωπική ζωή όσο και για τις ανθρώπινες σχέσεις (μέχρι και την οικονομία μίας χώρας). Από την πιο στενή σχέση μεταξύ ψυχής, συμπεριφοράς και νόησης, αποκαλύπτεται ο ρόλος της λογικής σκέψης και της γνώσης για την παραπλάνηση, την εξαπάτηση και τη δημιουργία ανόητων ή σχετικών αξιών. Αυτή είναι από τις πιο μεγάλες ανατροπές και από τις πιο σημαντικές απόψεις...

<●> ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΕΣ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

• Τα αισθητήρια όργανα λαμβάνουν πληροφορίες από τα πράγματα που μας περιβάλλουν. Όμως στα ζώα διατηρούνται ελάχιστες από αυτές τις πληροφορίες, οι πιο συχνές και όσες συνδέονται πιο στενά με την επιβίωση. Παρατηρήστε ένα ζώο. Κινείται και αντιδρά εξαρτημένο από τις εικόνες, από τους ήχους, τις οσμές, από τις πληροφορίες της αφής σε ολόκληρο το σώμα. Καθώς οι πληροφορίες «ρέουν» εκείνο παρεμβαίνει τη στιγμή, που θ' αναγνωρίσει ασυνήθιστες κινήσεις, απειλές για τη ζωή του, ελκυστικές ή εχθρικές κινήσεις, ήχους και οσμές, μεταβολές θερμοκρασίας, φωτός και αστάθεια στην επιφάνεια που ισορροπεί κλπ., αναλόγως και τις πληροφορίες που κληρονόμησε βιολογικά.

• Στον άνθρωπο, οι πληροφορίες δεν περιορίζονται στις αισθήσεις. Καταχωρούνται με γλωσσικά σύμβολα, συγκρατούνται -αδιάφορο πώς- και έπειτα αυτός μπορεί να θυμάται. Μπορεί να αναπαριστά εσωτερικά όσα αντιλήφθηκε απ' ευθείας από τις αισθήσεις, να παρατηρεί τις μορφές μέσα στη μνήμη του και να αλλάζει τη σειρά των γεγονότων ή τις σχέσεις των πραγμάτων και έτσι να φαντάζεται. Ο εξωτερικός κόσμος μετασχηματίζεται σε εσωτερικό/πνευματικό και τότε μπορούμε να σκεφτόμαστε για τα πράγματα και να αντιδρούμε ψυχολογικά, χωρίς τους περιορισμούς στον τόπο και στο χρόνο που επιβάλλουν οι αισθήσεις.

• Οι πληροφορίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη συμπεριφορά και τις κινήσεις μας και δεν είναι ξεκομμένες από την υπόλοιπη ζωή μας. Για να μην αποκοπούμε από την πραγματικότητα είναι απαραίτητο, μέσα στη σκέψη μας να βρίσκεται ο κόσμος έτσι όπως τον παρατηρήσαμε και να μην έχει αλλάξει, ή να μπορούμε να φανταζόμαστε, να προβλέπουμε και να υπολογίζουμε όσες αλλαγές έγιναν. Με λίγα λόγια, έχουμε συμφέρον να πληροφορούμαστε και να γνωρίζουμε σωστά. Ενώ αντιθέτως θα συγκρουόμαστε με τα πράγματα, συχνά θα διαψευδόμαστε και θα χανόμαστε όταν σκεφτόμαστε με απατηλές πληροφορίες, χωρίς γνώση, με ψέματα και φαντασιώσεις. Όταν θα σκεφτόμαστε για πράγματα που δεν υπάρχουν, όταν θα βρισκόμαστε σε άλλο τόπο και στιγμή, όταν θα λέμε γεγονότα και περιστατικά που δεν έγιναν ή όταν δεν τα λέμε σωστά, όταν θα πληροφορούμε με ψέματα και ανοησίες τους άλλους ανθρώπους ή δεν θα καταλαβαίνουμε σωστά όσα ακούμε κλπ.

• Για την αξεχώριστη και δυναμική σχέση της ζωής με τις πληροφορίες και με τη σκέψη, δεν είναι απαραίτητο να ερευνήσουμε αν η ψυχή είναι μια άυλη ουσία, αν υπάρχει ένα πνεύμα χωρίς το σώμα, αν αυτά είναι ουσίες που βρίσκονται σε κάποιο μέρος του βιολογικού σώματος, αν είναι βιο-ηλεκτρικές μεταβολές ή συμβολή μικροσκοπικών μεταβολών και διεργασιών στο νευρικό

σύστημα και στον εγκέφαλο. Η αξεχώριστη και δυναμική σχέση τους είναι αναμφίβολη. Και αν φαίνεται να προηγούνται κάποια συναισθήματα και βιολογικές ορμές χωρίς καμία σκέψη, φαίνεται έτσι, επειδή νομίζουμε ότι γνώση είναι μόνο αυτή που εκφράζει ο άνθρωπος με το γραφτό και τον προφορικό λόγο. Ενώ η γνώση είναι ευρύτερα πληροφορία, η οποία ξεκινάει από τις πρώτες αισθήσεις. Δηλαδή ξεκινάει με την επαφή του βιολογικού σώματος με άλλα σώματα μέσα σε ένα περιβάλλον, στο οποίο αυτό αναγνωρίζει ευνοϊκές ή δυσμενείς επιδράσεις για τη διατήρησή του. Και πολλά από τα συναισθήματα που προκαλούνται σε εμάς τους ανθρώπους, δεν συνδέονται μόνο με τις σκέψεις της τελευταίας στιγμής. Συνδέονται και με το σύνολο των πληροφοριών οι οποίες έχουν εισέλθει μέσα στο κεφάλι μας απ' όταν άρχισε να σχηματίζεται το έμβρυο και μέχρι σήμερα. Συνδέονται με τις προηγούμενες εμπειρίες και σκέψεις μας, που έχουν συμβάλει στην τωρινή μας αντίληψη και άποψη για τον κόσμο και για τα πράγματα. Ιδιαίτερα στον άνθρωπο, το παρελθόν δεν είναι μια χαμένη πραγματικότητα και μηδενισμένη ζωή. Η ψυχολογική και πνευματική παρουσία μας εδώ και τώρα είναι διαμορφωμένη και επηρεασμένη από το παρελθόν και σκεφτόμαστε με τα σημάδια εκείνου.

• Η παρατήρηση της ζωής σαν φαινόμενο αξεχώριστο από τις πληροφορίες φανερώνει μια μεγάλη αντίθεση μέσα στη φύση, που έχει κουράσει τη σκέψη πολλών φιλοσόφων. Ο κόσμος εμφανίζεται διχασμένος σε εξωτερικό και σε εσωτερικό, που απεικονίζει παραμορφωμένα τον εξωτερικό. Με τον εαυτό μας συνδεόμαστε άμεσα, διαρκώς και χωρίς καμία μεσολάβηση (δηλαδή πνευματικά και ψυχολογικά). Ενώ το βιολογικό σώμα φαίνεται να μεσολαβεί, έτσι όπως αυτό το παρατηρούμε εξωτερικά με τις πληροφορίες των αισθήσεων, δηλαδή όπως το παρατηρούμε κάπως έμμεσα, πάλι. Έξω από τη σκέψη μας απλώνεται ένας κόσμος με μήκος, με μεσολαβήσεις που χρειάζονται κάποιο μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα και με ένα πλήθος ξεχωριστών πραγμάτων. Είναι ο κόσμος που προσδιορίζουμε με το επίθετο "υλικός". Αυτό που αντιλαμβανόμαστε σαν δική μας εσωτερική παρουσία, σαν ψυχή και πνεύμα, μοιάζει με κάτι το αντίθετο. Δεν μεσολαβούν ξεχωριστά πράγματα, δεν μας χωρίζει κάποιο μήκος και η επαφή μας γίνεται σε ελάχιστο χρόνο. Δεν μπορούμε ν' αποφύγουμε την απορία για την πνευματική παρουσία μας με τη θεωρία των υλικών και βιολογικών μεταβολών, τις οποίες παρατηρούμε να εμφανίζονται σε περιορισμένο χώρο, ρυθμισμένα και συγκροτημένα. Και αυτή η διαπίστωση για το μικροσκοπικό συγχρονισμό της ύλης δεν έπρεπε να περνάει απαρατήρητη από τη συνήθεια σαν κάτι καλά γνωστό (όπως το φως).

• Ξεκινήσαμε με απλές παρατηρήσεις για τη διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα. Γενικά για το πώς με τις πληροφορίες που λαμβάνουμε συνδεόμαστε με το περιβάλλον και πώς με αυτές γίνονται σκέψεις, που επηρεάζουν

άμεσα τη συμπεριφορά μας. Δεν σκεφτήκαμε ακόμα για τον προορισμό και την προέλευση του κόσμου, δεν σκεφτήκαμε για κανένα θεό ή θρησκεία και ούτε για το νόημα της ζωής και τις ανθρώπινες σχέσεις. Χωρίς να το καταλάβουμε, από μια σύντομη ανάλυση για τη σχέση της σκέψης και της πληροφορίας με αυτό που λέμε "ζωή" συναντάμε και σχηματίζουμε τις έννοιες του καλού και του κακού περιορισμένες μέσα στη διάνοια. Για να τις εκφράσουμε χρησιμοποιούμε άλλες λέξεις: το σωστό και το λάθος. Και δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε, ότι αν θέλουμε να αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα, τον κόσμο που μας περιβάλλει και έτσι όπως συνδεόμαστε με τα πράγματα, τότε είμαστε αναγκασμένοι να λαμβάνουμε σωστές πληροφορίες, να γνωρίζουμε, να εκτιμούμε σωστά και να σκεφτόμαστε αποτελεσματικά. Αν επιλέξουμε το αντίθετο, τότε επιλέγουμε την ανισορροπία, την απώλεια πνευματικής επαφής με την πραγματικότητα και την αυτοκαταστροφή. Η διάνοια με το στοχασμό και τη γλώσσα αυτενεργεί. Η σχέση της γνώσης και της σκέψης με όλη τη ζωή μας είναι διαρκής και πολύπλοκη. Γι' αυτό και αντιθέτως, η ανεπάρκεια της διάνοιας, η άγνοια και η σφαλερή εκτίμηση έχουν το ίδιο τεράστια σημασία για τη ζωή και όχι μόνο για τη θεωρητική σκέψη.

<•> Ο ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ (ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΚΗΣ) ΗΘΙΚΗΣ ΜΕ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ[16]

Η άγνοια για τον πρωταγωνιστικό ρόλο της Ηθικής στην προσωπική ζωή και στην κοινωνία δεν περιορίζεται σε κάποια χώρα. Μερικές από τις κατευθυντήριες απόψεις για την πορεία της ζωής και για τις αξίες της είναι προκαθοριστικές για την απόδοση, την επιτυχία, την αξιοπιστία και την εξέλιξη του ανθρώπου σε όλους τους χώρους και σε όλες τις δραστηριότητές του. Οι κατευθυντήριες απόψεις και οι εσωτερικές αξίες για την ασφαλή πορεία της ζωής υποβαθμίζονται και αντιμετωπίζονται σαν μεταφυσικά ζητήματα, διότι δεν ευνοούν τα σχέδια, τις επιθυμίες και τους στόχους των φιλόδοξων και των "υλιστών" ανθρώπων...

Σε πολλούς θα ακούγεται ξεπερασμένο, σκοταδιστικό και θρησκόληπτο να αποκαλούμε κάποιον "αισθησιοκράτη" ή "υλιστή" για τον τρόπο ζωής του. Φανταζόμαστε τις ακρότητες και τις φανατικές απόψεις των αμαθών του παρελθόντος. Οι άνθρωποι δεν οδηγήθηκαν τυχαία και αβάσιμα σε θεοκρατικές αντιλήψεις, σε περιορισμό της αισθησιοκρατικής και υλιστικής συμπεριφοράς, σε σύγκρουση με τις φυσιολογικές ορμές τους και σε ηθικούς κανόνες. Εκεί που υπάρχει καπνός υπάρχει και φωτιά, όπως λέει μια λαϊκή ρήση. Πρέπει να δοθεί στην Ηθική ο πρωταγωνιστικός ρόλος για την πορεία της προσωπικής ζωής και για τη ρύθμιση όλων μα όλων των ανθρώπινων σχέσεων. Είναι προκατάληψη και επιπόλαιο να απορρίπτουμε τη σπουδαιότητά της, επειδή μέσα στη φαντασία μας έρχονται άσχημες αναμνήσεις, αδιέξοδες προσπάθειες και οι αβάσιμες απόψεις μερικών θρησκόληπτων. Με την Ηθική δεν πρέπει να φανταζόμαστε ένα φιλήσυχο τρόπο ζωής, τον σεξουαλικό αυτοπεριορισμό, έναν γλυκό τρόπο ομιλίας και μια τυφλή ροπή προς το καλό. Αποδεικνύεται ότι η Ηθική δεν είναι μια αβάσιμη ή μια ουτοπική θεωρία. Αντιθέτως, είναι μια αμερόληπτη Λογική για τη διαχείριση της πληροφορίας και της σκέψης, για τον τρόπο ζωής, για την ανθρώπινη συμπεριφορά και για την ειρηνική συμβίωση βασισμένη στη γνώση για τη Ζωή και για τους νόμους του φυσικού κόσμου. Χωρίς αυτήν, δεν υπάρχει κανένα εσωτερικό φρένο στον άνθρωπο και κατ' επέκταση σε όλους τους ρόλους του μέσα στην κοινωνία και κανένας πειστικός λόγος για να ρυθμίσουμε τον τρόπο ζωής μας με εσωτερικές αξίες. Η ανάγκη και μόνο να σκεφτόμαστε και να συμπεριφερόμαστε με προβλέψιμο το αποτέλεσμα, μας οδηγεί στο πεδίο της Ηθικής και τελικά στην ανάπτυξη μιας άποψης για τη Ζωή, τον κόσμο και τον προορισμό τους. Αντίθετα, η έλλειψη της επιθυμίας να σκεφτούμε για τον προορισμό της ζωής μας και για το νόημα των σκοπών μας, διευκολύνει για να εστιάσουμε

στις άλλες επιθυμίες και για να δράσουμε με βιαστικές σκέψεις, που θα προκαλέσουν νέες επιθυμίες και νέα προβλήματα.

Για να μην παρεξηγηθεί η έννοια και ο σκοπός μίας τέτοιας Ηθικής (με εσωτερικό προσανατολισμό), βασικά πρέπει να καταλάβουμε πώς η ανθρώπινη συμπεριφορά και οι σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους δεν δημιουργούνται χωρίς άγνοια, πλάνη, παραλογισμό, αδικία, μεροληψία και εγωκεντρισμό. Η Ηθική αποσκοπεί να προσανατολίσει εσωτερικά το άτομο και μόνο έτσι μπορεί να φέρει έξω στην κοινωνική συμβίωση, τα αποτελέσματα που επιδιώκονται έμμεσα με πολιτική, οικονομική και κοινωνική δράση. Ο εσωτερικός προσανατολισμός και ο αυτοπεριορισμός της επιπόλαιης αισθησιοκρατικής δραστηριότητας μας ανυψώνουν πραγματικά, ανεξάρτητα από τον τόπο και το χρόνο της τυχαίας εμπειρίας μας. Χωρίς αυτόν τον προσανατολισμό, ο άνθρωπος παραμένει ένα ζώο με πιο αναπτυγμένη μνήμη, ένας τυχαίος περαστικός, με αυταπάτες για τη ζωή του και τα πράγματα και ένας τροφοδότης της αδικίας και της δυστυχίας. Η Ηθική είναι διαχρονικά συνυφασμένη με την αμεροληψία, την ειλικρίνεια, την αυτοσυγκράτηση, την αξιοπιστία, την πνευματική καλλιέργεια, με το δίκαιο και με την ανεκτικότητα (η οποία επιβάλλεται από την αμεροληψία και την αμφισβήτηση του ρόλου μας στον κόσμο). Ο εσωτερικός προσανατολισμός της ζωής με τις δυνατότητες της γνώσης και της επίγνωσης της άγνοιας, αυτομάτως περιορίζει και αποτρέπει την αισθησιοκρατική, την υλιστική και την εγωκεντρική δράση. Αυτό δεν είναι κάτι τυχαίο. **Το «φυσικό» περιορίζεται από το «ηθικό» με φυσικό τρόπο**. Αυτομάτως αναδεικνύει στον άνθρωπο τις εσωτερικές και αιώνιες αξίες, όπως είναι η αυτογνωσία, η αμεροληψία, η αυτοσυγκράτηση, η δημιουργική σκέψη, την ανωτερότητα μιας πνευματικής ζωής, και υποδεικνύει τον κίνδυνο και κάποια αδιέξοδα, που κρύβει η ζωή χωρίς αυτές τις εσωτερικές αξίες. Δηλαδή, η ζωή παρασυρμένη από τις ανεξάντλητες δυνατότητες των υλικών πραγμάτων, τα οποία αυτή γνωρίζει εξ' αρχής και τυχαία με τις αισθήσεις, παρά την ευρύτερη άγνοιά της. Χωρίς άλλη επιστημονική γνώση και χωρίς δυσνόητο στοχασμό, ο άνθρωπος μπορεί να συλλάβει μία ηθική, έναν τρόπο ζωής και συμπεριφοράς που τον προστατεύει και τον προετοιμάζει πνευματικά για τον κόσμο -με τις αφάνταστες προκλήσεις και παγίδες του.

Από την πρώτη παρατήρηση για την άμεση και αξεχώριστη σχέση μεταξύ της ανθρώπινης ζωής και του πνεύματος, ο εξωτερικός κόσμος βγήκε έξω από το επίκεντρο της ερευνητικής μας σκέψης. Αυτή η θεωρητική υποβάθμιση του εξωτερικού κόσμου γίνεται ακόμα πιο παράδοξη και εκπληκτική, όταν παρατηρήσουμε ότι αυτός παρουσιάζεται με τη φυσική γλώσσα των αισθήσεων. Ο εξωτερικός κόσμος είναι και εμφανίζεται σε σχέση με το βιολογικό σώμα, σύμφωνα με τα αισθητήρια όργανά του, περιορισμένο σε ένα περιβάλ-

λον και καθοριστικά με τη σκέψη, με τις επιλογές και με τη δράση αυτού του βιολογικού σώματος. Δεν μπορούμε να αγνοήσουμε αυτές τις αναμφίβολες παρατηρήσεις και να πέσουμε στην παγίδα, να μιλάμε με περισσότερο ενδιαφέρον για τα πράγματα που βρίσκονται πιο μακριά, απ' όσο για τον εαυτό μας και σαν να μην εξαρτιόταν από εμάς ποια πραγματικότητα εμφανίζεται. Φυσικά, προκαλούνται ορισμένες απορίες και ίσως αντιδράσεις, όταν σκεφτούμε ότι στον εξωτερικό κόσμο δεν υπάρχουν μόνο τα άψυχα πράγματα, τα άγρια ζώα και ο ουρανός. Συμπεριλαμβάνεται η ανθρώπινη κοινωνία και ιδιαίτερα τα πρόσωπα με τα οποία συμβιώνουμε, εκπαιδευόμαστε, συνεργαζόμαστε, συγκρουόμαστε και μοιραζόμαστε πολλές εμπειρίες. Αυτές οι σωστές παρατηρήσεις δεν ακυρώνουν τη θεμελιακή παρατήρηση για τη δική μας συμμετοχή στον κόσμο, <u>όχι μόνο εξ' αποστάσεως και υλικά</u> αλλά και ψυχοπνευματικά: δηλαδή συμμετέχουμε στον κόσμο με τα συναισθήματα, τις επιθυμίες, τις πληροφορίες, τις εκτιμήσεις και με τις σκέψεις, όσο μπορούμε με αυτές τις λίγες λέξεις να συνοψίσουμε την αόρατη εσωτερική πραγματικότητα. Ο *Αριστοτέλης* στην πραγματεία του για τον ηθικό βίο και τις αρετές (*Ηθικά Νικομάχεια*), από την αρχή της έρευνας παρατήρησε, πόσο σημαντικό είναι να καθορίσουμε τι είναι *αγαθό,* δηλαδή αν υπάρχει ένας κοινός σκοπός στον οποίο αποβλέπουν οι πράξεις μας και αν υπάρχει κάτι καλό το οποίο όλοι οι άνθρωποι θα ήθελαν. Στην προσπάθειά του να καταλάβει τι παρακινεί τους ανθρώπους στη δράση και στη συνεργασία χρησιμοποίησε μερικά παραδείγματα. Για παράδειγμα, με την ιατρική, οι άνθρωποι αποσκοπούν γενικά στην υγεία, με τη στρατηγική στη νίκη και με την οικονομική στον πλούτο. Από τα παραδείγματα παρατήρησε ότι ένας σκοπός δίνει αξία στη δράση τους και για αυτό το σκοπό κινητοποιούνται με διάφορους λόγους και μεταχειρίζονται διάφορα μέσα. Αυτή είναι μια παγίδα για την έρευνα του σκοπού γενικά της ζωής, όταν η ζωή γίνεται αντιληπτή μόνο εξωτερικά στον κόσμο και σαν μεσολαβήτρια για ένα εξωτερικό έργο. Μετά από αυτή την άποψη ακολουθεί η εξής σωστή και καλόψυχη παρατήρηση του *Αριστοτέλη:* ότι ακόμα πιο καλό και άξιο σκοπού είναι να επιτύχουμε και να διασφαλίσουμε το αγαθό σε όλες τις πόλεις και τα έθνη.[17] Και εδώ εισάγει το σημαντικό ρόλο της πολιτικής. Η πολιτική καθορίζει ποιες επιστήμες είναι απαραίτητες στην κοινωνία, σε ποιες εργασίες θα εκπαιδεύονται οι άνθρωποι και μέχρι ποιου βαθμού. Αξιόλογες επιστήμες όπως είναι η στρατηγική, η οικονομική, η ρητορική υπάγονται στην πολιτική. Η πολιτική χρησιμοποιεί τις πρακτικές επιστήμες και επιπλέον νομοθετεί. Ο σκοπός που επιδιώκει η πολιτική περικλείει τον σκοπό των άλλων επιστημών.[18] Γι' αυτό, ο *Αριστοτέλης* αντιλαμβάνεται, τονίζει και χαρακτηρίζει την έρευνα του *αγαθού*, όχι "ηθική", αλλά "πολιτική". Άλλο είναι το αγαθό για κάθε πράξη και τέχνη. Η υγεία για την ιατρική, η νίκη για τη στρα-

τηγική, ο πλούτος για την οικονομική και η πολιτική επιδιώκει να εξασφαλίσει το καλό για όλους. Πραγματικά, μια γοητευτική εκτίμηση για το ρόλο της πολιτικής, μεγαλειώδης θεώρηση και κοινωνική η ηθική του.

Ποιο όμως είναι το αγαθό για όλες αυτές τις επιδιώξεις, το υπέρτατο αγαθό ή σκοπός για το οποίο εκτελούνται όλα τα υπόλοιπα, συνεχίζει να αναρωτιέται ο μεγάλος Φιλόσοφος. Ερευνώντας πιο προσεκτικά την ανθρώπινη συμπεριφορά, παρατηρούμε ότι δεν αντιλαμβάνονται όλοι το ίδιο καλό. Υπάρχουν πολλοί σκοποί, ενώ μερικούς τους επιδιώκουμε και τους προτιμούμε για να επιτύχουμε ακολούθως μερικούς άλλους. Ποιο είναι εκείνο το αγαθό το οποίο είναι άξιο να αποκτηθεί αποκλειστικά γι' αυτό το ίδιο και όχι για κάτι άλλο; Από αυτές τις πρώτες σκέψεις που κατέγραψε ο *Αριστοτέλης*, τελικά πάλι στον άνθρωπο καταλήγουμε. Όμως αυτή τη φορά όχι ως βιολογική και κοινωνική ύπαρξη, αλλά ως κάτι με περισσότερη πραγματικότητα που είναι αόρατη, αλλά κανένας δεν μπορεί να την αγνοήσει και διαρκώς τον συνοδεύει. Μόνο την *ευδαιμονία* προτιμούμε αποκλειστικά γι' αυτό που είναι, παρατηρεί ο *Αριστοτέλης*. Κάθε άλλη αρετή/καλό, όπως η δόξα, η ηδονή, ο νους, ναι μεν τα προτιμούμε ως σημαντικά αυτά τα ίδια και χωρίς να επιφέρουν κάποιο αποτέλεσμα, όμως και αυτά τα προτιμούμε διότι πιστεύουμε ότι δια μέσου αυτών θα γίνουμε ευτυχισμένοι.[19] Το ηθικό δίδαγμα από αυτή την υπενθύμιση της υπέροχης έρευνας -όπως μόνο ένας αρχαίος Φιλόσοφος μπορούσε να ξεκινήσει χωρίς να χαθεί στις τυχαίες πληροφορίες- είναι, ότι **χωρίς τη συμμετοχή του πνεύματος, η ζωή δεν μπορεί να είναι ανθρώπινη**. Αυτή η εσωτερική προϋπόθεση για την κοινωνική συμβίωση δεν ξέφυγε από τον *Αριστοτέλη* και γι' αυτό εκτίμησε και αντιστρόφως, ότι ο πολιτικός οφείλει να γνωρίζει κάπως τα ζητήματα της ψυχής, όπως ο θεραπευτής των οφθαλμών πρέπει να γνωρίζει ολόκληρο το σώμα. Οι τέλειοι γιατροί μελετούν όλο το σώμα και ο πολιτικός χρειάζεται περισσότερο απ' όλους να γνωρίζει την ανθρώπινη ψυχή.[20]

Εμείς για την ώρα, στεκόμαστε στις εξής παρατηρήσεις: Πρώτα απ' όλα, η ζωή δεν είναι μόνο εξωτερικό φαινόμενο προς τα άλλα. Αυτό που την ξεχωρίζει είναι η διαρκής αίσθηση για μια όμορφη και συγκεκριμένη παρουσία και με αυτή την αίσθηση όλες οι μορφές ζωής κινητοποιούνται και ενδιαφέρονται για την επιβίωσή τους. Έπειτα, η ανθρώπινη ζωή δεν μπορεί να είναι αρκετά ευχαριστημένη σαν μεσολαβητής για την τύχη των εξωτερικών πραγμάτων. Ούτε κοινωνική μπορεί να είναι όπως τη φανταζόμαστε, όταν αξιώνουμε, ότι το πνεύμα δεν χρειάζεται να αλλάξει, αλλά να ελπίζει στη σωτήρια δράση από τον εξωτερικό κόσμο, με τη μορφή ενός θεανθρώπου, ή ενός σοφού δάσκαλου, ή ενός εξωγήινου, ή από μερικές πολιτικές αποφάσεις και από το ενδιαφέρον μερικών καλόψυχων ανθρώπων. Ποιος δεν θα ήθελε να γεννιόμαστε

σε έναν κόσμο με εξασφαλισμένη την επιβίωση και την καλή τύχη και με μέλλον χωρίς ημερομηνία λήξης... Η δική μας ζωή ήδη είναι με πολλά προβλήματα και με αβέβαιο μέλλον, η συνεννόηση με τα αγαπητά πρόσωπα δεν είναι εύκολη, ενώ τα λάθη και τα ψεύδη αποτελούν μια διαρκή απειλή για κάθε επιδίωξη. Με άσκοπες δράσεις, με κακές σκέψεις και με σφαλερές εκτιμήσεις, μάλλον προκαλούμε την κακή τύχη μας και επομένως μια ζωή με αναβαθμισμένο το πνεύμα επιβάλλεται.

<•> Η ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ

Τι εννοούμε αξία; Πολλές φορές για να καταλάβουμε το νόημα μιας λέξης χωρίς να ξεφύγουμε με πολλές αναλύσεις, σκεφτόμαστε σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούμε τη λέξη και ποιες άλλες λέξεις πλησιάζουν στο ίδιο νόημα. Στο νόημα της λέξης «αξία», πλησιάζουν οι λέξεις «χρησιμότητα», «ωφελιμότητα», «σπουδαιότητα» και «τιμή» και οπωσδήποτε τα νοήματά τους συνδέονται στενά. Συνήθως ανιχνεύουμε την αξία όταν μιλάμε για κάτι που υπολογίζουμε ή μπορούμε να το μετρήσουμε και να το συγκρίνουμε (π.χ. συλλεκτική αξία, καλλιτεχνική αξία, αξία μετοχών, τροφική αξία σε βιταμίνες). Εδώ δεν υπάρχει αντίρρηση για να σκεφτούμε μαζί την ποσότητα μέσα στην έννοια της πνευματικής αξίας και για εκτίμηση ποσοτική. Συνήθως μιλάμε για χρηματική αξία και αυτή η αξία μας φανερώνει ένα αντάλλαγμα, μια ανταπόδοση και ένα μέτρο σύγκρισης για την ανταλλαγή των πραγμάτων ή των υπηρεσιών. Τι μπορούμε να δώσουμε και να χάσουμε ή τι μπορούμε να πάρουμε για να γίνει η ανταλλαγή. Στην περιοχή της ηθικής και του πνεύματος, επίσης μπορούμε να σκεφτούμε τις εσωτερικές αξίες σαν πλεονεκτήματα για όλη τη ζωή και παντού στον κόσμο, τα οποία για να κερδίσουμε χρειάζεται κάτι να χάσουμε, να δώσουμε, να προσφέρουμε και να θυσιάσουμε. Διευκρινίζουμε ακόμα, ότι με τη λέξη «αξία» δεν εννοούμε οπωσδήποτε κάτι πολύ χρήσιμο ή σημαντικό, αλλά γενικότερα οτιδήποτε μπορεί να εκτιμηθεί ως χρήσιμο και υπολογίσιμο μέσα στη σκέψη μας ή για τη δράση μας. Οι δυνατότητες ποτέ δε λείπουν από κανένα πράγμα και αναπόφευκτα όλα τα πράγματα κάπου και κάπως χρησιμεύουν. Όλα χρησιμεύουν ή συντελούν κάπου, με άμεσο, φανερό και συνειδητοποιημένο τρόπο, αλλά και πιο έμμεσα από τις συνέπειες της παρουσίας και της συμπεριφοράς τους (έμμεση χρησιμότητα). Συγχρόνως, τα ίδια τα πράγματα δεν είναι αμετάβλητα στο χρόνο, οι σχέσεις τους μεταβάλλονται, επίσης. Το ίδιο, η χρησιμότητα, τα πιθανά αποτελέσματα δεν είναι διαρκώς τα ίδια. Μερικές από τις δυνατότητες των πραγμάτων είναι πιο σταθερές και τις διατηρούν σε όλη την πορεία της ύπαρξής τους. Οι αξιολογήσεις μπορούν και γίνονται από πολλές σκοπιές και όπως μας ευχαριστεί, όσο μπορούμε να ορίζουμε έτσι σχετικά μια αξία-σκοπό-πρότυπο σε σχέση με την πραγματοποίηση ορισμένων δυνατοτήτων. Γενικά, μια αξία μπορεί να καθορίζεται:

· Από τη συντελεστικότητα (ή τα πιθανά αποτελέσματα) μιας δυνατότητας. Για παράδειγμα, με ένα μαχαίρι μπορούμε να επιτύχουμε διαφορετικούς σκοπούς. Να τεμαχίζουμε τρόφιμα προς αποθήκευση ή για να λαξεύσουμε ένα κομμάτι ξύλο. Οι διαφορετικές χρήσεις του ίδιου εργαλείου-

μέσου, προσθέτουν αξία.

· Από την τυχαία πραγματοποίηση μιας δυνατότητας. Από την πρώτη πραγματοποίηση ενός σκοπού ή από μια διευκόλυνση που θα προσφέρει ένα πράγμα, όπως λ.χ. μια πέτρα, αυτή η πραγματοποίηση μπορεί να εκτιμηθεί σαν ένα ξεχωριστό γεγονός και η πέτρα σαν ξεχωριστή από τις άλλες πέτρες, ή να εκτιμηθεί σαν μια ιδιαίτερη χρησιμότητα γενικά για όλες τις όμοιες πέτρες.

· Από τον τρόπο που πραγματοποιείται μια δυνατότητα. Για παράδειγμα, μπορούμε ν' ανάψουμε φωτιά με διαφορετικούς τρόπους, όπως με συγκεντρωτικό φακό ή με την τριβή μιας πέτρας ανάμεσα σε ξερά χόρτα. Ο ένας τρόπος μπορεί να εκτιμηθεί πλεονεκτικός (περισσότερο χρήσιμος) ή με προοπτική να γίνει πλεονεκτικός και πιο αποτελεσματικός.

· Από τη διάρκεια μέχρι την πραγματοποίησή της. Για παράδειγμα, πόσο γρήγορα μπορούμε να φτάσουμε σε ένα τόπο ή πόσο γρήγορα ανάβουμε μια φωτιά ή πόση ώρα θα παραμείνει μια θέση ισορροπίας.

· Από τη διάρκεια διατήρησης του αποτελέσματος. Για παράδειγμα, πόση ώρα μπορούμε να κρατήσουμε υψωμένο ένα βαρύ σώμα ή με πόσο ρυθμό φθείρεται ο τροχός ενός μηχανισμού.

· Από το πόσες φορές και τη συχνότητα με την οποία επαναλαμβάνεται και πραγματοποιείται η δυνατότητα. Για παράδειγμα, πόσες φορές κερδίσαμε την πρώτη θέση σε αγώνα ταχύτητας ή πόσο συχνά διέρχεται ένας λαγός από ένα συγκεκριμένο πέρασμα.

· Από τις συνέπειες του αποτελέσματος. Για παράδειγμα, όταν ανάβω φωτιά, τότε ζεσταίνομαι ή μαγειρεύω το φαγητό ή καταστρέφω ένα δάσος. Πολλές από τις συνέπειες ενδέχεται να είναι τυχαίες, ενώ μερικές πιο πιθανές ή αναγκαστικές, όπως λ.χ. ο φωτισμός από τη φωτιά.

· Από τον τρόπο (και το χρόνο) που δημιουργείται μία δυνατότητα. Για παράδειγμα, ένα χειροκίνητο σκαπτικό εργαλείο ή ένα ηλεκτροκίνητο σκαπτικό εργαλείο μπορούν να χρησιμεύσουν για το ίδιο αποτέλεσμα. Η στιγμή που θα χρειαστεί το εργαλείο, επίσης μπορεί να αποδειχτεί ευνοϊκή ή αρνητική για τον ένα τρόπο.

· Από τη σειρά ή τον αριθμό των βημάτων που επιτυγχάνεται το ίδιο αποτέλεσμα ή δημιουργείται μια ίδια δυνατότητα.

· Τέλος, από το συνδυασμό των προηγούμενων γενικών συντελεστών καθορισμού της αξίας.[21]

Όταν για την πραγματοποίηση μιας δυνατότητας μεσολαβεί ένα βιολογικό σώμα με τις νοητικές πράξεις του, τότε ειδικότερα το αποτέλεσμα μετονομάζεται και αναγνωρίζεται σαν κάποια επιθυμία. Όταν συμμετέχει και η σκέψη, τότε η πραγματοποίηση του αποτελέσματος γίνεται σαν επιδίωξη, σαν στό-

χος, σαν σκοπός. Κάθε τι που χρειάζεται για αυτή την πραγματοποίηση μπορεί γενικά να θεωρηθεί σαν αιτία, δράση, συνδυασμός και επηρεασμός, ενώ με τη συμμετοχή της σκέψης η αιτία μετονομάζεται ειδικότερα σε μέσο, εργαλείο, όργανο, αφορμή και με άλλες απόψεις. Για την πραγματοποίηση του αποτελέσματος παρατηρούμε ότι πάντοτε χρειάζονται κάποιος χρόνος, σωματική δράση, μεσολάβηση πραγμάτων (φυσικών ή τεχνητών), κάποιο σχέδιο και γενικά αυτό που λέμε «αντάλλαγμα». Η μέτρηση και η εκτίμηση για την ευκολία ή τη δυσκολία να πραγματοποιηθεί ένα αποτέλεσμα εισάγει αναγκαστικά την έννοια της αξίας ή της τιμής, έτσι όπως η μέτρηση κάθε άλλης ποσότητας και διευκολύνεται η σύγκριση. Με την ανταλλαγή κάτι παίρνουμε αλλά και κάτι δίνουμε ή με άλλα λόγια κάτι κερδίζουμε αλλά και κάτι χάνουμε. Όταν για οποιαδήποτε ανταλλαγή συμπεριλάβουμε το συναίσθημα ως ευχάριστο ή δυσάρεστο, τότε στην εκτίμηση επιπλέον προστίθεται μια αξία συναισθηματική. Σε γενικές γραμμές, οι άνθρωποι πραγματοποιούν ή δημιουργούν δυνατότητες, κάμουν συγκρίσεις και εκτιμήσεις (σπανιότητας, σταθερότητας, προτεραιότητας, ποσότητας κ.α.) και αναλόγως αντιδρούν με ευχαρίστηση ή με δυσαρέσκεια, με έκπληξη ή με αναμονή, χωρίς να σκέφτονται ότι έξω από το πνεύμα τους δεν γίνεται τίποτε το πιο εντυπωσιακό από την ύπαρξη αυτού του ίδιου του πνεύματος που απορεί και κατανοεί.

Διευκρινίζουμε ότι με τη συνηθισμένη λέξη "άχρηστο" δεν μπορούμε εύκολα να υποδείξουμε κάποιο πράγμα ή έναν άνθρωπο με την έννοια, ότι αυτό δεν συμμετέχει για να παράγεται ένα αποτέλεσμα ή ότι αυτό υπάρχει χωρίς να χρειάζεται ποτέ, πουθενά και για τίποτα. Διαχωρίζουμε καθαρά την ευρύτερη έννοια της χρησιμότητας από τις λέξεις που εκφράζουν κάποια αξία. Η χρησιμότητα, με τη γενικότερη έννοια της λέξης, υπάρχει ανεξάρτητα από το ποιο είναι το αποτέλεσμα, από το αν αυτό ήταν τελικά απαραίτητο, καλό ή κακό και από τη χρονική στιγμή που επιτυγχάνεται κάτι. Μπορεί κάτι να γίνεται με πολλά και μεγάλα ανταλλάγματα (ή θυσίες), με πολλές και σπάνιες ικανότητες και να εκτιμάμε ότι το αποτέλεσμα είναι μεγάλης αξίας. Αλλά τελικά να αποδεικνύεται ότι αυτό ήταν ένα αποτέλεσμα διαφορετικά χρήσιμο απ' όσο πιστεύαμε ή συγχρόνως έτσι να αχρηστεύεται κάτι άλλο. Όπως και αντιθέτως, κάτι που γίνεται εύκολα, γρήγορα, χωρίς ανταλλάγματα και το αποτέλεσμα να είναι απαρατήρητο, ενδέχεται αυτό να αποδειχτεί πιο μεγάλης αξίας, σε μια άλλη χρονική στιγμή, μετά από καλύτερη γνώση και μετά από αλλαγές σε ορισμένα πράγματα.

Γίνονται παρατηρήσεις στα πράγματα με πνευματική "απροσδιοριστία", δηλαδή τυχαία και με διαφορετική προτεραιότητα, όπως γίνονται διαφορετικές και αντίθετες εκτιμήσεις με τις ίδιες εμπειρίες. Έτσι και η εκτίμηση ενός έργου ή γενικότερα ενός αποτελέσματος δεν μπορεί να γίνει μόνο με τη βέ-

βαια γνώση για τις δυνατότητές του και όπως αν η χρησιμότητα ήταν μόνο η φανερή. Ακόμα πιο ανώριμη και παραπλανητική γίνεται η εκτίμηση, όταν αγνοούμε ή δεν υπολογίζουμε το παρελθόν στο οποίο έγιναν όλες οι προετοιμασίες, οι προσπάθειες, οι επιλογές και οι δημιουργικές δράσεις με τις οποίες μπόρεσε και έγινε ένα έργο ή καθορίστηκε το αποτέλεσμα. Και δυστυχώς, είναι ο κανόνας, να γίνονται εκτιμήσεις με τις πληροφορίες της τελευταίας στιγμής, όπως αυτές μεταδίδονται με την όραση, χωρίς πολλές σκέψεις. Έτσι ανώριμα και βιαστικά γίνονται εκτιμήσεις για έναν άνθρωπο τον οποίο βλέπουμε να περνάει δίπλα μας, χωρίς να σκεφτούμε το παρελθόν του και να φανταστούμε τις διαφορετικές εμπειρίες του από τις δικές μας. Έτσι και η εκτίμηση ενός έργου μπορεί να γίνει ανώριμα και βιαστικά, χωρίς τη σημαντική διαπίστωση για τις δυσκολίες με τις οποίες αυτό δημιουργήθηκε ή υλοποιήθηκε. Ίσως χρειάστηκαν πολλά χρόνια προσπαθειών ή έρευνας, έξυπνος εντοπισμός προβλημάτων και σκέψεις για την επίλυσή τους, χρειάστηκαν να γίνουν επιλογές υλικών και η οριστικοποίηση του τελικού έργου, μετά από δοκιμές και τροποποιήσεις και διορθώσεις με την εκτίμηση διαφορετικών απόψεων. Αυτές οι δυσκολίες δεν φαίνονται και δεν διαπιστώνονται αμέσως με την πρώτη ματιά, ούτε από τις σκέψεις κάποιου που αγνοεί το ερευνητικό πεδίο ή τα μέσα και τα υλικά που είναι απαραίτητα για το έργο. Γι' αυτό παρατηρούμε το γνωστό ψυχολογικό φαινόμενο, κάποιος να αξιολογεί εύκολα ένα έργο σαν κάτι που έγινε αμέσως, σε μια στιγμή και με την άγνοια των δυσκολιών, οι οποίες δεν γίνονται αντιληπτές από το τελικό αποτέλεσμα. Συνήθως αυτός παρατηρεί μερικά λάθη, ελλείψεις και δυνατές τροποποιήσεις για να ακυρώσει την προσπάθεια ή για να απορρίψει το αποτέλεσμα. Νομίζει ότι αυτός θα το είχε πραγματοποιήσει καλύτερα, ή ότι οι δράσεις ήταν αποτυχημένες. Εκφράζει με βεβαιότητα εκτιμήσεις, αφού έχει το έργο ή το αποτέλεσμα εμπρός στα μάτια του, χωρίς το παρελθόν αυτού. Αλλά για να βρεθεί μπροστά στα μάτια του, ενδέχεται να ήταν δύσκολο, χρειάστηκε χρόνος, ένας σπάνιος δημιουργικός συνδυασμός και συχνά η έμπνευση και η πρωτότυπη ή ασυμβίβαστη σκέψη ενός μόνο δημιουργού, αυτή που έλειπε από τους άλλους. Η αντιγραφή και η επανάληψη, πολλές φορές, επίσης δεν είναι εύκολη. Αντιθέτως, το τελικό έργο ή αποτέλεσμα, εξίσου πολλές φορές είναι εύκολο να αντιγραφεί ή να επαναληφθεί και να το επιτύχει κάποιος όταν το δει. Ωστόσο η δυσκολία ήταν στη σκέψη που γίνεται επινόηση. Τα υλικά και η κατασκευή ενδέχεται να είναι γνωστά, φανερά και διαδεδομένα, αλλά η επιλογή και ο συνδυασμός απίθανος και η λογική χρειαζόταν την καθοδήγηση της φαντασίας. Δεν μιλάμε μόνο για έργα λογοτεχνικά, θεατρικά, αρχιτεκτονικά και καλλιτεχνικά, αλλά και για έργα τεχνικά, θεωρητικά, επιχειρησιακά και γενικότερα για αποτελέσματα από συνεργασία.

Ο άνθρωπος ζει με περιορισμένη γνώση και αντίληψη μέσα στο περιβάλλον του και εξαναγκασμένος να συμπεριφέρεται παρασυρμένος, παρά τη μεγάλη άγνοια και τις πλάνες του (στο εξής, αισθησιοκρατικός τρόπος ζωής). Δεν περιορίζεται μόνο στην επιβίωσή του. Ξεχωρίζει τον εαυτό του απέναντι στον κόσμο και στρέφεται «έξω» στα αισθητά για να απολαύσει με όλους τους δυνατούς τρόπους, όπως και για να επιλύσει τα προβλήματά του. Το κοινό γνώρισμα αυτής της εξωστρεφούς συμπεριφοράς με φαντασιώσεις και με λανθασμένες απόψεις για το ρόλο του και τον προορισμό του είναι το φαινόμενο του κακού εγωισμού, τον οποίο μπορούμε να ξεχωρίσουμε με τη λέξη "εγωκεντρισμός". Ο εγωκεντρισμός σημαίνει την τελείως αντίθετη ροπή του ανθρώπου να προσκολλάται, να περιορίζεται στα εξωτερικά του πράγματα, να ζει έτσι «τυχαία», παρασυρμένος, με εξωτερικές αξίες και στόχους και να επιμένει στην έμμεση εξύψωσή του μέσα στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, εξαιτίας των φαντασιώσεων και των λαθών στη σκέψη. **Η διαμόρφωση του τρόπου ζωής (εσωτερικά και εξωτερικά) με παρασυρμένη και περιορισμένη διανοητική δραστηριότητα και με τις αδυναμίες της σκέψης είναι αναμφισβήτητη παρατήρηση** (στην εμπειρία και στη θεωρία) και μπορεί να ονομαστεί εγωκεντρισμός. Με αυτή την ευρύτερη έννοια, ο εγωκεντρισμός δεν είναι μόνο η θεωρητική υπερεκτίμηση του εαυτού μας ή η υποτίμηση των άλλων ανθρώπων εξωτερικευμένη στις λέξεις. Δεν είναι ακόμα μια τυφλή ροπή, δεν είναι μια τυφλή θέληση, ή ένα ζωικό ένστικτο ανεξάρτητο από τη νόηση, έτσι όπως τον παρατήρησαν ορισμένοι φιλόσοφοι χωρίς να τον ερμηνεύσουν.[22] Ο εγωκεντρισμός είναι γενικότερα η άγνοια για τον κόσμο, η διαστρεβλωμένη έννοια για τον εαυτό μας, για τη ζωή, για την κοινή πραγματικότητα, οι λανθασμένες και υπερβολικές εκτιμήσεις, η έλλειψη σκόπιμης αυτενέργειας για την εσω-διανοητική καλλιέργεια, για την αναζήτηση της αλήθειας, είναι η μεροληπτική εκτίμηση και άποψη, με λίγα λόγια είναι **η παρανοϊκότητα σε σχέση με τον εξωτερικό κόσμο**. **Η εξωτερική δραστηριότητα είναι ταυτοχρόνως διανοητική**, δηλαδή γίνεται με πληροφορίες, σκέψεις και εκτιμήσεις. Έτσι η παρασυρμένη διάνοια και ζωή καθορίζει δραστηριότητες, με τις οποίες δεν διατηρείται απλώς η ύπαρξή της, αλλά τη δικαιολογεί (και την εξυψώνει) μ' έμμεσο τρόπο, διατηρώντας την άγνοια, τον αποπροσανατολισμό, τον εγωκεντρισμό και γενικά τις αυταπάτες της. Τα βασικά γνωρίσματα του εγωκεντρισμού και του πνευματικού αποπροσανατολισμού είναι τα γενικά γνωρίσματα ενός εσωτερικού κόσμου, μιας διανοητικής δραστηριότητας και μιας ζωής παρασυρμένης από το περιβάλλον της, χωρίς αυτοτέλεια και αυτογνωσία, με βιαστικές εκτιμήσεις. Ο αισθησιοκρατικός προσανατολισμός «μετατοπίζει» το σκοπό της ζωής στον εξωτερικό κόσμο και στις σχέσεις αυτής της ζωής με τα πράγματα και με κάθε λεπτομέρεια

αυτών, παρά τη μεγάλη άγνοια.

Ένα πλήθος ικανοτήτων και πλεονεκτημάτων στους ανθρώπους έλκουν την προσοχή και προκαλούν τη ζήλια ή την επιδοκιμασία μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε ομοίους μας. Όχι επειδή είναι πράγματι σημαντικά, καθοριστικά και απαραίτητα για το μέλλον και για το νόημα της ζωής. Εάν ένας άνθρωπος είχε το πλεονέκτημα να πετάει, όπως ένα πουλί, αυτή η ικανότητα θα τον ξεχώριζε και θα αποτελούσε μία παγκόσμια είδηση. Το ίδιο αυτό πλεονέκτημα των πουλιών, το προσπερνάμε αδιάφορα και σαν απλή αλήθεια, όπως κάθε τι συνηθισμένο. Κάποιοι, μάλιστα, αυτό το πλεονέκτημα των πουλιών το μεταβάλλουν... σε μειονέκτημα, αφού το εκλαμβάνουν σαν ευκαιρία για αθλητισμό και εξάσκηση στη σκοποβολή. Εάν η σεξουαλική απόλαυση δεν ήταν συνδεδεμένη με τα γεννητικά όργανα και με τις περιοχές του σώματος που αποβάλλονται οι ακαθαρσίες, τότε οι άνθρωποι θα εξέφραζαν τις χειρότερες απόψεις και διαθέσεις για την ερωτική επαφή. Μπορούμε να φανταστούμε τι θα έλεγαν για το στοματικό ή τον πρωκτικό έρωτα, ενώ τώρα "κάνουν" τα στραβά μάτια, διότι οι περισσότεροι αντλούν μεγάλη ευχαρίστηση από αυτή την επαφή. Αντιθέτως, μάλιστα, αφού είναι έτσι η φύση, θα τους ακούσουμε να μιλάνε υπερήφανα για την τέχνη του έρωτα. Εάν οι άνθρωποι ζούσαν 1000 γήινα χρόνια, τότε δεν θα σκεφτόντουσαν με ευχαρίστηση ότι ζουν 10 φορές περισσότερο του 100, αλλά έτσι συμβιβαστικά όπως τώρα, σε σύγκριση με το πόσο ζουν οι άλλοι. Με λίγα λόγια η ανθρώπινη λογική είναι "λαστιχένια" και προσαρμόζεται για όλα τα γούστα, αφαιρώντας από τη σκέψη όσα εκτιμούμε ότι δεν χρειάζονται για το δικό μας κόσμο, όπως το φανταζόμαστε. Το κακό δεν είναι η επιθυμία και ο στόχος του ανθρώπου να ξεπεράσει τα μειονεκτικά του αισθήματα, να γίνει σημαντικός στον κόσμο και να ξεχωρίσει με κάποια από τις δυνατότητές του. Το κακό είναι να σχηματίζει απατηλή άποψη για τα πράγματα, για τη θέση του στον κόσμο, για τον προορισμό της ζωής και τελικά να έχει τις ψευδαισθήσεις που τον κάνουν να αισθάνεται και να συμπεριφέρεται σαν να βρισκόταν στη θέση ενός Θεού, με πλάνη για τον εαυτό του και με υπερβολική βεβαιότητα σε κάθε σκέψη του. Με άμεση συνέπεια, ο άνθρωπος να δυστυχεί με τις αποτυχίες του, να προσπαθεί να γίνει κάτι που δεν μπορεί ή δεν είναι τόσο σημαντικό όσο το φαντάζεται, ούτε απαραίτητο για τα ανταλλάγματα που δίνει. Και το κακό τελικά γίνεται πιο μεγάλο, αφού οι επιδιώξεις και οι φαντασιώσεις του ανθρώπου απαιτούν να ζημιώσει και να μεταχειριστεί τους άλλους, αυτές βρίσκουν υποστηριχτές και συνεργάτες, προκαλούν αντιδράσεις και αντίπαλες επιδιώξεις και τελικά το κακό επιστρέφει πίσω στον ίδιο και στα αγαπημένα του πρόσωπα.

"Θεωρίες" και ακόμα χειρότερα, **φαντασιώσεις**, είναι όλα εκείνα που γράφονται και λέγονται καθημερινά για τις ανθρώπινες σχέσεις και τα προβλήματα της κοινωνίας, αφήνοντας εκτός σκέψης όσα θεωρούν αναπόφευκτα και δύσκολα για να αλλάξουν. Θρησκευτικές φαντασιώσεις, όνειρα και φαντασιώσεις για παντοδυναμία, ανεξαρτησία και υπεροχή, φαντασιώσεις και δελεαστικές θεωρίες για τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων, φαντασιώσεις και σενάρια για την ευτυχία, φαντασιώσεις για τους αρχαίους λαούς. Τόσες πολλές φαντασιώσεις που προσφέρονται για κινηματογραφικές ταινίες, τρελές σκέψεις και απόψεις που έχουν συσσωρευτεί από το παρελθόν, χωρίς να σκεφτούν τη σκληρή εσωτερική πραγματικότητα της ανθρώπινης ανοησίας, οι οποίες έχουν αποβλακώσει την κοινωνία και έχουν προκαλέσει μεγάλη δυστυχία, αλλά και πολύ γέλιο!

<•> Στην άποψη για την παράνοια και για τον εγωκεντρισμό του ανθρώπου προσεγγίζουμε από τέσσερις διαφορετικές κατευθύνσεις της έρευνας:

· Αν συγκεντρώσουμε τις προσωπικές παρατηρήσεις εγωισμού και ανοησίας από την καθημερινή ζωή. (Κοινωνιολογικές και ψυχολογικές παρατηρήσεις).

· Από τις σκέψεις για τη χρησιμότητα της γνώσης στη ζωή, για τη μεροληπτική λογική και τις πνευματικές αδυναμίες, πάλι παρατηρούμε την προοπτική της γνώσης για την εξαπάτηση, για τη φλυαρία και για την άσκοπη δράση.

· Από τις σκέψεις απ' ευθείας για το νόημα της ζωής, πάλι θα βρούμε χάσματα γνώσης, περιστασιακές αξίες, εφήμερους στόχους, υπερβολικές εκτιμήσεις και την ανάγκη για έναν τελικό σκοπό, πέρα από την πραγματοποίηση όλων των άλλων επιθυμιών.

· Από τις κοσμολογικές σκέψεις, πάλι εξάγεται σαν συνέπεια η ανοησία και η πλάνη στην περιορισμένη ζωή σε αντίθεση με την ανωτερότητα ενός παγκόσμιου πνεύματος (Θεό) με αμερόληπτο ρόλο.

<•> Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΧΩΡΙΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΥΦΛΗ. Κανένα λογικό πλάσμα οπουδήποτε μέσα στο Σύμπαν δεν μπορεί να είναι "καλό" **όταν η ψυχολογία του και η συμπεριφορά του ρυθμίζονται από μεροληπτικές και επιπόλαιες σκέψεις**. Αυτή είναι από τις πιο σημαντικές διαπιστώσεις (θεμελιώδης) σχηματισμένη από την παρατήρηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ψυχισμού και για το ρόλο της Ηθικής με εσωτερικό προσανατολισμό. Όπως ο "απερίσκεφτος και απαίδευτος" άνθρωπος συμπεριφέρεται με μία επιπόλαια φιλοσοφία και με πολλές αυταπάτες, αντιστοίχως ο "καλός" άνθρωπος ασυναίσθητα γίνεται ο πιο κακός ή συμμετέχει σε αυτό, χωρίς να έχει αυτή την πρόθεση και χωρίς επίγνωση! Όταν σκεφτούμε λίγο τη σχέση της σκέψης με τη συμπεριφορά και τον ψυχισμό, θα παρατηρήσουμε θεωρητικά, πριν ακόμα να συλλέξουμε παρατηρήσεις από τις ιδιαίτερες περιπτώσεις της εμπειρίας μας, πώς ο πιο ήσυχος και "καλόψυχος" άνθρωπος μπορεί να γίνεται ο πιο σιχαμερός και άδικος. Ακόμα και ένα παιδί δεν είναι τόσο άκακο όσο θέλουμε να πιστεύουμε από τη δική μας πλεονεκτική θέση, με την αιτιολογία ότι αυτό ξεκινάει φυσιολογικά τη ζωή του με τεράστια άγνοια και βιολογική και ψυχική ανωριμότητα. Ένα παιδί ενθαρρύνεται εύκολα από τις φαντασιώσεις, διψάει να γνωρίσει τον κόσμο και να ιδιοποιηθεί τα πράγματα και εκτός από κινδύνους δεν μπορεί να εκτιμήσει ούτε αξίες και εύκολα υπερβάλει. Μπορεί να πειστεί με ψέματα και να μάθει άσχημες συμπεριφορές, το ευχαριστούν περισσότερο οι σωματικές δράσεις και απολαύσεις, δεν μπορεί την πνευματική ησυχία, φοβάται εύκολα αλλά και αντιδρά εύκολα με τον τρόπο του, αναζητάει ένα ρόλο για τον εαυτό του μέσα στον κόσμο, μπορεί να εκφράζεται σκληρά σε άλλα παιδιά της ηλικίας του. Δεν έχει επίγνωση της δυστυχίας που απλώνεται γύρω του και των προβλημάτων που βασανίζουν την ανθρώπινη ζωή και επίσης αδιαφορεί για όσα ακούει να γίνονται ή έγιναν πιο πέρα από τα μάτια του. Πολλά από τα ελαττώματα και τις εγωιστικές αντιλήψεις που παρατηρούμε στις μεγαλύτερες ηλικίες έχουν ξεκινήσει ήδη από την πιο μικρή ηλικία. Επιπλέον, με την υλιστική αγωγή από την οικογένεια και με τις ψευδαισθήσεις που καλλιεργούνται χωρίς τη δική του επίγνωση, ένα εφιαλτικό μέλλον προγραμματίζεται.

Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ή πνευματικά ανώριμοι με πολλές ιδιοτροπίες, που δυσκολεύουν τη ζωή τους και μαζί τη ζωή όσων βρίσκονται δίπλα τους. Άνθρωποι δυστυχισμένοι, με μόνιμα άσχημα συναισθήματα -αποφεύγουμε τη φράση ψυχολογικά προβλήματα-, οι οποίοι χρειάζονται βοήθεια και αντί αυτοί να ρίξουν χαμηλά τους τόνους και να παραδεχτούν τα μειονεκτήματά τους για να διορθωθούν και να βοηθηθούν, αυτοί αντιδρούν με πάθος, πείσμα, ευθιξία, εμμονή στις απόψεις τους και

φτάνουν να χαρακτηρίζουν τους άλλους με τα δικά τους μειονεκτήματα! Πολλοί άνθρωποι ζουν σε άθλιες συνθήκες και έτσι προκαλούν αισθήματα λύπης και κατανόησης. Όμως οι απόψεις, οι φαντασιώσεις και οι αξίες που κρύβουν μέσα στο κεφάλι τους, εύκολα θα μπορούσαν να τους μεταμορφώσουν σε ψυχολογικά τέρατα, αν τους δινόταν η ευκαιρία. Πιο σπάνια, η αναγκαστική συμβίωση ή γειτνίαση με ένα τέτοιο κακότυχο άνθρωπο, ο οποίος δεν είναι σε ψυχολογική κατάσταση ούτε για να συντηρήσει ή να προστατέψει τον εαυτό του, μπορεί να φανερώσει την αφανή δύναμη του αδύναμου, για τον οποίο προκαλούνται συναισθήματα λύπης και κατανόησης. Και τότε, εμείς οι πιο πονηροί και δραστήριοι ενδέχεται να βρεθούμε εύκολα σε μειονεκτική θέση, όπου κανένας δεν θα μας πιστέψει ή θα μας αποδοκιμάσουν, ακόμα και να μας πάνε μέχρι το αστυνομικό τμήμα! Με λίγα λόγια, αν εκτιμήσουμε "αυστηρά" την ανθρώπινη συμπεριφορά, χωρίς κατανόηση για τις φυσικές αδυναμίες και τους περιορισμούς γενικά του ανθρώπου, χωρίς κατανόηση για το παρελθόν μιας συγκεκριμένης ζωής και για τις δυσκολίες, που αυτή έχει περάσει, και με την ηθική απαίτηση για πνευματική ανύψωση, τότε δεν θα βιαστούμε να πούμε καλό έναν άνθρωπο επειδή φαίνεται ήσυχος και δεν είναι επιθετικός. Με την έννοια του δικαίου, αυτομάτως η καλοσύνη συνδέεται με τη σκέψη. Διότι, είναι εξαρχής απαραίτητο να περιγράφουμε τα πράγματα και τις σχέσεις τους έτσι όπως αυτά είναι. Δηλαδή σωστά και όχι όπως θα θέλαμε ή όπως μας ευχαριστεί ή έτσι όπως επιθυμούμε αυτά να γίνουν για να εξυπηρετηθούμε εμείς και με φαντασία την οποία εκτιμούμε για πραγματικότητα. Αν δεν αναγνωρίζουμε τα πράγματα, αν εκτιμούμε ότι αυτά έχουν κάποια σχέση ενώ δεν έχουν καθόλου ή έχουν αντίθετη σχέση, αν εκτιμούμε ότι έχουν μερικές δυνατότητες ή τις στερούνται και εκτιμούμε σφαλερά, τότε με τις λανθασμένες απόψεις και εκτιμήσεις θα δράσουμε και άδικα.

Ένα ελάχιστο δείγμα από τις άπειρες και συνηθισμένες σκέψεις των ανθρώπων: Όταν εκτιμούμε ότι ένα ή περισσότερα πρόσωπα είναι κλέφτες ενώ δεν είναι ή αντιθέτως ότι δεν είναι κλέφτες, ενώ αυτοί είναι. Όταν υποψιαζόμαστε κάποιον σαν συνεργό σε μια εξαπάτηση ή ότι αυτός επιθυμεί να συμβεί κάτι κακό στη ζωή μας. Όταν κάποιος ενδιαφέρεται για εμάς και το έχει αποδείξει σε δύσκολες στιγμές, αλλά εμείς δεν το αναγνωρίζουμε. Όταν σκεφτόμαστε ότι μας έφεραν ένα μικρό δώρο, το οποίο έχουν "μολύνει" με μαύρη μαγεία για να μας βλάψουν. Όταν εκτιμούμε ότι τα πρόσωπα μιας ομάδας έχουν την ίδια δράση και συμμετοχή. Όταν αυτές οι σκέψεις γίνονται με λανθασμένες εκτιμήσεις, τότε ζούμε με ψέματα και φαντασιώσεις και έτσι ανάλογα κινητοποιούμαστε.

<•> Η ΗΘΙΚΗ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΟΠΩΣΔΗΠΟΤΕ ΚΟΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Η κοινωνικότητα δεν συνδέεται αναγκαστικά με την ηθική, τη λογική, τη φιλανθρωπική δράση και το κοινό συμφέρον, ενώ μπορεί κάποιος να είναι κοινωνικός και να συμμετέχει σε πολλές εκδηλώσεις και συγχρόνως να εκμεταλλεύεται αδίστακτα τις ανθρώπινες σχέσεις για τα προσωπικά του οφέλη.[23] Η διαπίστωση για τη σύνδεση της κοινωνικής συμπεριφοράς ή ζωής με την πλάνη, την αδικία, τη μεροληψία και τον εγωκεντρισμό δεν οδηγεί και δεν πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα, ότι κάποιο αντικοινωνικό ή φιλήσυχο άτομο είναι πιο αγαπητό, πιο υπεύθυνο στη συμπεριφορά του, πιο δίκαιο στις εκτιμήσεις του και χωρίς τις εγωκεντρικές επιθυμίες (που διεγείρονται από τις μεροληπτικές απόψεις και τις ψευδαισθήσεις). Ένα φιλήσυχο άτομο, εκτός που μπορεί να είναι απωθητικό με τους άσχημους τρόπους του, μη συνεργάσιμο, άδικο στη συμπεριφορά του απέναντι σε αγαπημένα του πρόσωπα κ.λπ. μπορεί να γίνει το ίδιο επιθετικό και καταστροφικό, όσο και ένα συνηθισμένο κοινωνικό άτομο, που ωστόσο, έχει καταφέρει να βοηθήσει και πολλούς ανθρώπους. Η ανισόρροπη σκέψη, η αμάθεια, η υπερβολική εκτίμηση για κάποια πράγματα, η χαζή επιθυμία που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί κ.λπ. τελικά μπορούν να μεταβάλλουν έναν ήσυχο και καλόψυχο άνθρωπο σε ένα ψυχολογικό τέρας... και τη ζωή των πιο κοντινών του ανθρώπων σε τρομακτικό θρίλερ!

Καμία διδασκαλία για τον τρόπο αντίδρασης, συμπεριφοράς και για την πορεία της ζωής δεν είναι ειλικρινής και απαλλαγμένη από μονόπλευρες απόψεις και μεροληπτικά συμφέροντα, όταν αυτή δεν θεμελιώνεται στις εσωτερικές αξίες και δεν συνυπολογίζει τις αδυναμίες της ζωής και την εκβιαστική πραγματικότητα, που μας εξαναγκάζει σε λάθη μέσα στη σκέψη και στην πράξη. Στην πιο ακραία περίπτωση που μπορεί εύκολα να σκεφτεί κάποιος, διδάσκουν την απεριόριστη ανοχή, την έλλειψη αντίδρασης και την υπερβολική αυτοσυγκράτηση. Μια τέτοια ηθική διδασκαλία χωρίς αντίδραση πλησιάζει στη χριστιανική άποψη, αλλά και στη νεότερη άποψη της μη βίας όπως έγινε παγκόσμια γνωστή από τον Ινδό πολιτικό *Μαχάτμα Γκάντι (1869-1948)*. Δεν υπολογίζει και παραβλέπει την εμπειρία από τη ζωή, που φανερώνει τις επιθετικές και καταστροφικές συμπεριφορές του συνανθρώπου (ατομικά και ομαδικά), ενώ αγνοεί τη σχέση που έχει η επιθετική συμπεριφορά ενός ανθρώπου με πολλές σκέψεις και απόψεις του, για τις οποίες χρειάζεται μια πνευματική μάχη για να τις εγκαταλείψει. Από την άλλη πλευρά, η φιλοσοφία της απεριόριστης ανοχής ή κατανόησης, συνήθως αφήνει ανυπεράσπιστη την

ηθική-πνευματική ζωή, όχι μόνο χωρίς σωματική αντίσταση και βία, αλλά και χωρίς τη δύναμη της σκέψης και της γνώσης. (Κοινωνικό φαινόμενο είχε γίνει την εποχή των διωγμών των πρώτων χριστιανών). Η υποστήριξη αυτής της αποβλακωτικής και παθητικής ηθικής, με απεριόριστη ανοχή και κατανόηση, με μονομερή καλοσύνη και με υποβαθμισμένο το ρόλο της σκέψης και της πνευματικής καλλιέργειας ανατρέπεται δραματικά στην πράξη και αφήνει αναπάντητα όλα τα ερωτηματικά. Σε συνθήκες ευνοϊκές, δεν είναι απίθανο να μεταμορφωθεί σε εκβιαστική καλοσύνη, που καταπιέζει και επιβάλλει συμπεριφορές στο όνομα του Θεού ή μίας φιλοσοφικής θεωρίας. Κάπως έτσι οι άνθρωποι, πότε από ανασφάλεια και πότε από υπερβολική σιγουριά, φθάνουν ν' αντιδρούν βίαια σε όποιον αμφισβητεί το Θεό και την ηθική τους, ενώ κλείνουν τα μάτια και ανέχονται την τρομερή αδικία που συμβαίνει καθημερινά γύρω τους με τους πιο απίθανους τρόπους.

Η ηθική διδασκαλία της απεριόριστης ανοχής προτείνεται με "προσγειωμένη" λογική, την οποία θα ακούσουμε από απλούς ανθρώπους στην καθημερινή ζωή. Η έλλειψη αντίδρασης και η ανοχή προτείνονται ή διδάσκονται από φόβο για τα επακόλουθά της αντίθετης στάσης. Αυτή είναι η "δειλή" ηθική που συνηθίζουν οι φιλήσυχοι και οι ανήμποροι άνθρωποι και, πράγματι, σε πολλές περιπτώσεις είναι λογικό και έξυπνο να μην αντιδράσουμε άμεσα. Η ανασφάλεια και ο φόβος χρειάζονται πολλές φορές στη ζωή και μας προστατεύουν, διότι προκαλούνται από εκτιμήσεις κινδύνου και από έλλειψη βεβαιότητας. Γι' αυτό συνήθως είναι σημάδια εξυπνάδας και όχι ανοησίας, ακόμα και στα ζώα. Ωστόσο, με τη λογική των εννοιών μπορεί κάποιος εύκολα να διαφωνήσει, ενώ θα βρούμε και αντίθετα παραδείγματα. Πολλές φορές με τη φυγή και από έλλειψη αντίδρασης ενθαρρύνουμε τον ανταγωνιστή, αποδεχόμαστε την εκμετάλλευσή μας, κλείνουμε τα μάτια και ενεργούμε εξαναγκαστικά με τη θέληση κάποιων άλλων, από φόβο για τα προβλήματα που μπορούν να μας δημιουργήσουν, τόσο με τις απόψεις όσο και με τις δικές τους ακραίες ενέργειες. Τέτοια καλοσύνη, ν' αποδεχόμαστε χωρίς σκέψη (ευπιστία), να ευνοούμε τη εξυπηρέτηση των άλλων, να ανεχόμαστε την αδικία, να συνεργούμε με ανταλλάγματα, να υπακούμε και να προσαρμοζόμαστε από φόβο ή από αδιαφορία, αυτή είναι η καλοσύνη που επιθυμεί κάθε καταπιεστής και κάθε απατεώνας.

Θα ρωτούσαμε: Πρέπει να ανεχόμαστε τις πράξεις που γίνονται με την πρόθεση να ενοχλήσουν και να βλάψουν ή με προκλητική αδιαφορία για τη δική μας διαφωνία; Θα πρέπει να παραβιάζεται κάποιος γραφτός νόμος για να αντιδράσουμε ή για να ανησυχήσουμε; Αν όχι, τότε μην ελπίζουμε από την αυταπάτη, ότι οι επιθετικές και οι αναίσθητες συμπεριφορές σταματούν μόνο με τους όμορφους τρόπους και με τις καλές προθέσεις μας. Όσο για τους νό-

μους της πολιτείας, αυτοί δεν εμποδίζουν πάντοτε τα χειρότερα που θέλουμε να προλάβουμε να μη συμβούν και η δικαίωση έρχεται καθυστερημένη ή και ποτέ. Μεγάλο το κεφάλαιο αυτό... Πολλές φορές χρειάζεται να αντιδράσουμε με άσχημη συμπεριφορά και να εφαρμόσουμε ψυχολογική -και σε τελευταία επιλογή- σωματική βία. Αυτή ήταν και ακόμα είναι η κοινωνική πραγματικότητα. Δυστυχώς, δεν έχει μόνο την καλή και την όμορφη πλευρά της. Όμορφες απόψεις όπως ότι πρέπει να είμαστε πάντα ανεκτικοί και συγκρατημένοι, ότι όλες οι διαφωνίες ξεπερνιούνται με τη συζήτηση, ότι πρέπει πάντα να συγχωρούμε, να προσφέρουμε βοήθεια χωρίς κριτήρια επιλογής, αυτές οι όμορφες απόψεις συγκρούονται με τους φυσικούς νόμους και διαψεύδονται από τη ζωή. Επιπλέον -και αυτό είναι που ενδιαφέρει από ηθική άποψη- μας μεταβάλλουν σε συνεργούς των κακοποιών και των ανήθικων, τους ενθαρρύνουμε και έτσι γινόμαστε άδικοι, ενώ μερικές φορές καταπιεζόμαστε από τις απειλές και τις επιθετικές επιλογές των αλητών. Γινόμαστε και προκλητικοί και απογοητευτικοί στους ανθρώπους που προσέχουν να μην ενοχλήσουν και οι οποίοι είναι έτοιμοι να συζητήσουν πολιτισμένα για να διαπιστώσουν αν πραγματικά ενόχλησαν και για να βρεθεί μια λύση' όπως και προς εκείνους που έβλαψαν από κακή τύχη ή σε μια στιγμή αδυναμίας και θλίβονται μετανιωμένοι. Ιδιαίτερα προκλητικοί γινόμαστε προς εκείνους που υπήρξαν θύματα των κακοποιών και των απατεώνων. Με τις ηθικές-εσωτερικές αξίες δεν βοηθάμε μόνο τον εαυτό μας, αλλά κάνουμε πιο δύσκολη τη ζωή όσων θέλουν να μας χρησιμοποιήσουν, να μας εκμεταλλευτούν, να μας βλάψουν, όσων απολαμβάνουν τις επιτυχίες τους με υπεροψία και απληστία. Από αντίδραση και μόνο αξίζει να στραφούμε διανοητικά προς τον εαυτό μας. Δηλαδή να στοχαστούμε σε ένα ήσυχο περιβάλλον, να μορφωθούμε, να προσανατολιστούμε με σκέψεις για το μέλλον και για τον ευρύτερο κόσμο και να βασιστούμε στις αρχές της αμεροληψίας, της ειλικρίνειας, της επίγνωσης της άγνοιας, του μειωμένου εγωισμού και της αναζήτησης της βεβαιότητας στις απόψεις μας. **Ο εσωτερικός προσανατολισμός της ζωής είναι μία ήσυχη επανάσταση**. Ενώ στρεφόμαστε πνευματικά στον εαυτό μας, αυτός ο τρόπος ζωής αποτρέπει και ανατρέπει το εγωκεντρικό τέρας στους άλλους, μέσα από τις σχέσεις και τις δραστηριότητές μας. Η αυτογνωσία, η επίγνωση της μεγάλης άγνοιας και η δύναμη της λογικής σκέψης είναι τα εκρηκτικά μας. Ηθική και αντίδραση δεν είναι ασυμβίβαστα, αλλά η αντίδραση με ηθική δεν είναι τυφλή. Είναι έξυπνη αντίδραση και στρέφεται κατά της αδικίας, στο ψέμα, σε δράσεις που χρησιμοποιούν το ψέμα και σε συνεργασίες που συντηρούν ή εκμεταλλεύονται την αδικία.

Ο εγωκεντρισμός με την παράνοια και την επιπολαιότητά του, **ο αισθησιοκρατικός (ή υλιστικός) τρόπος ζωής με τις εξωτερικές και σχετικές**

αξίες αναπαράγει τις αιτίες του. Τροφοδοτεί ανυποψίαστα την ίδια εγωκεντρική λογική και συμπεριφορά στους άλλους, ευνοεί την παραπλάνηση και τον άσκοπο ανταγωνισμό, οι άνθρωποι γίνονται άπληστοι, ανεύθυνοι και κακόπιστοι, καλλιεργεί υπερβολικές προσδοκίες από την τύχη, η κοινωνική αδικία φουντώνει σαν πυρκαϊά. Παρενέργειές του θα βρούμε από τον ιδιόρρυθμο τρόπο που κινούμαστε και μιλάμε έως στην εργασία, που επιλέγουμε για να επιβιώσουμε και στη συνέπειά μας σε όλες τις δράσεις και τις σχέσεις μας. Αυτά τα οποία συμβαίνουν στην καθημερινή ζωή ανάμεσα στα ξεχωριστά άτομα και μέσα στην οικογένεια (όπως οι απειλές, τα ψέματα, η κακή συνεννόηση, η κακοπιστία, η ασυγκράτητη οργή και εγωισμός), αυτά τα ίδια συμβαίνουν αναγκαία όταν τα άτομα συνενωθούν, συνεργαστούν και δραστηριοποιηθούν από μία κοινωνική θέση. Η αλήτικη συμπεριφορά, η εξαπάτηση, η εκμετάλλευση, η μεροληψία, η καταπίεση, η μεγαλομανία, η αδυναμία διαλόγου στα οποία ρέπουν τα αισθησιοκρατικά άτομα στην καθημερινή ζωή τους, επηρεάζουν περισσότερους ανθρώπους, με πιο ακραίους τρόπους και λιγότερους φραγμούς, όταν αυτά τα άτομα δραστηριοποιηθούν μαζί με άλλα και φυσικά, όταν βρουν λιγότερες δυσκολίες. Επίφοβο και δύσκολο να κυβερνηθεί ένα σαπιοκάραβο στη θαλασσοταραχή. Τι κράτος θα προκύψει, με ποια αποτελεσματικότητα, με ποια πολιτική και με ποιους στόχους, όταν οι υπήκοοι υποσκάπτουν τα θεμέλια του; Δεν έχουν να αντιμετωπίσουν μόνο τα διαφορετικά τους συμφέροντα, τις δυσκολίες του συμβιβασμού και της συνεννόησης. Έχουν και τον αόρατο εχθρό, ο οποίος βρίσκεται μέσα τους και προκαλεί με κάθε ευκαιρία τις βάρβαρες, απάνθρωπες, απαξιωτικές, άδικες, αποθαρρυντικές και ζημιογόνες πράξεις τους.

Τα άτομα ενώνονται σε ομάδες και χωρίζονται ξανά σε ομάδες, με απλές φιλικές σχέσεις ή ως συνεργάτες και με κάθε άλλο σκοπό. Τότε τα σημάδια από την έλλειψη της Ηθικής υπάρχουν στην ομαδική δραστηριότητα, ακόμα και στην εξωτερική πολιτική μιας ολόκληρης χώρας! Πολλές ομαδικές προσπάθειες (όπως λ.χ. ένας σύλλογος για τους καλούς μαθητές στο σχολείο) ξεκινούν με παραδειγματικό σκοπό και είναι αξιέπαινες. Δεν έχουμε κανένα δισταγμό να συμμετάσχουμε ή να βοηθήσουμε όπως μπορούμε. Ωστόσο, όλες οι ομαδικές προσπάθειες ξεκινούν ή υποκινούνται από άτομα φιλόδοξα, αντιδραστικά, ισχυρής αυτοπεποίθησης, από άτομα σε πλεονεκτική θέση και πνευματικά δραστήρια. Κάποια στιγμή, αυτοί που ηγούνται των ομαδικών προσπαθειών θα βρεθούν πιεσμένοι ψυχολογικά, ίσως αβοήθητοι, σε αντιπαράθεση, θα δεχτούν αυστηρή, ίσως και άδικη κριτική, θα χρειαστεί να μεσολαβήσουν σε ιδιαίτερες περιπτώσεις, ενώ μπορούν να επηρεάζουν αποφάσεις και ψυχολογίες. Δεν χρειάζεται να αναλύσουμε τι συνήθως συμβαίνει, όταν εμφανιστούν περισσότερες ομαδικές προσπάθειες με ανταγωνιστική

πολιτική και από πρόσωπα με προκλητικές συμπεριφορές ή με σκοπό κάπως αντίθετο μεταξύ τους. Αυτοί που ηγούνται σε ομαδικές προσπάθειες, αποκτούν χρήσιμες εμπειρίες, γνωριμίες και συνεργασίες. Όταν δοθεί η ευκαιρία, μεταπηδούν από μια ομάδα σε μια άλλη μεγαλύτερη ή με περισσότερες προσδοκίες (καλύτερη προοπτική), ενώ δημιουργούν και σχέσεις συνεργασίας με άλλες ομάδες. Βρίσκονται σε μια πλεονεκτική θέση, την οποία και εκείνοι αντιλαμβάνονται ενώ αρχικά, οι ίδιοι ίσως δεν την επιδίωκαν. Τότε είναι που αυτά τα φιλόδοξα και υπέρμετρης αυτοεκτίμησης πρόσωπα, στερημένα από τις πνευματικές αξίες, μπορούν να συμπεριφερθούν άδικα, μεροληπτικά και καταχρηστικά. Μέχρι του σημείου να βάζουν εμπόδια σε άλλα άτομα ή ομάδες, τα οποία δεν συνεργάστηκαν μαζί τους, που δεν πρόσφεραν τη βοήθειά τους και ακόμα χειρότερα επειδή τους αμφισβήτησαν. Όμως και η χαρούμενη και όμορφη ζωή σε μια τοπική κοινωνία όπως θα την εκτιμούσαμε υποδειγματική και κοινωνική, είναι ζωή με επιλογές, με θρησκευτικές απόψεις, με παραδοσιακές συνήθειες, με πολιτιστική κληρονομιά, με ήρωες και αξίες, με κανόνες συμπεριφοράς, που εύκολα προκαλούν φόβο ή έχθρα για την κοινωνικότητα σε άλλες περιοχές του κόσμου και για κάθε "ιδιόρρυθμο" που θα φανεί σαν αμφισβητίας με τις διαφορετικές επιλογές του.

Σε αντίθεση με αυτή την κοσμική συμπεριφορά, η οποία στο μεγαλύτερο χρονικό διάστημα φανερώνει ενδιαφέρον για την κοινωνική συμβίωση και δύσκολα θα αναγνωριζόταν το αντίθετο, εμφανίζεται η ζωή μερικών ανθρώπων οι οποίοι έχουν αδυναμίες και εξαντλούν τις προσπάθειες για τη δική τους ζωή και μερικοί άλλοι με λιγότερη αισιοδοξία ή με διαφορετικές ανησυχίες. Η ζωή αυτών των ανθρώπων με συγκρατημένη δράση ή χωρίς να συμμετέχουν σε μια ομαδική προσπάθεια δεν φαίνεται "κοσμική" και η κοινωνικότητά τους εύκολα μπορεί να αμφισβητηθεί. Ωστόσο, όπως είναι γνωστό, το ενδιαφέρον ενός τέτοιου ήσυχου ή κακότυχου ανθρώπου, που αποφεύγει τις πολλές συνεργασίες και δεν προσαρμόζεται εύκολα σε ομαδικές δράσεις, μπορεί να αποδειχτεί πιο ειλικρινές, η συμπεριφορά του με περισσότερη κατανόηση και η σκέψη του καλύτερα προετοιμασμένη για να βοηθήσει στις δυσκολίες των συνανθρώπων του. Και η βοήθεια δεν είναι μόνο υλική και μια εξυπηρέτηση με υπονοούμενα ανταλλάγματα. **Συχνά είναι πιο απαραίτητη η βοήθεια στη σκέψη** για το ξεπέρασμα της δυσκολίας, για το σωστό τρόπο αντίδρασης, με τις ορθές εκτιμήσεις και η ενθάρρυνση. Αλλά και εύκολα ένα πρόσωπο εμφανίζεται αντικοινωνικό από μια σθεναρή αποχή και από τις ασυμβίβαστες επιλογές του, που δυσαρεστούν ορισμένα φιλόδοξα και δραστήρια πρόσωπα, τα οποία μοιράζουν όνειρα, υποσχέσεις κι ελπίδες και τα οποία πολλοί ζηλεύουν ή θα ήθελαν να μοιάσουν σε αυτά.

Να, λοιπόν, ο απαραίτητος και πρωταγωνιστικός ρόλος της Ηθικής (με

εσωτερικό προσανατολισμό και σε σύζευξη με τη σκέψη) και γιατί ο εσωτερικός προσανατολισμός της δεν πρέπει να ερμηνευτεί ως αντικοινωνικό φαινόμενο. Η επικοινωνία, η συνεργασία και η συμβίωση ανάμεσα στους ανθρώπους δεν πραγματοποιούνται χωρίς άγνοια, πλάνη, παραλογισμό, αδικία, μεροληψία και εγωκεντρισμό. Οι κοινωνίες, οι συνεργασίες, οι εταιρείες, οι συμμαχίες, οι συνενώσεις, οι σύλλογοι, κλπ. δημιουργούνται και τροφοδοτούνται μαζί με τα μειονεκτήματα από την έλλειψη των ηθικών αξιών και με υπερβολικές προσδοκίες. Η κοινωνικότητα είναι μία από τις παρεξηγημένες λέξεις, διότι καλλιεργεί μεγάλες προσδοκίες στη φαντασία μας και αγνοεί τη μόνιμη σύνδεση της φυσιολογικής συμπεριφοράς με την άγνοια, την πλάνη, τη μεροληψία, την ανευθυνότητα, την απληστία και την εγωκεντρική συμπεριφορά. Όταν ένας άνθρωπος βρίσκεται μόνος απέναντι στους άλλους, συμπεριφέρεται συγκρατημένος, με χαμηλότερους τόνους, φοβισμένος, δείχνει αδιαφορία, είναι λιγότερο εκδηλωτικός και οι άσχημες σκέψεις και επιθυμίες του δεν μας ανησυχούν. Μόλις αποκτήσει φίλους και συνεργάτες, μόλις κερδίσει την υποστήριξη και γίνει μέλος μιας ομάδας, μόλις αισθανθεί πιο ασφαλής και έτοιμος να κρυφτεί, τότε μπορεί να εκδηλώσει τη χειρότερη πλευρά του. Εκδηλώνεται με όλες τις έξυπνες σκέψεις του και πιο άφοβα, γίνεται προκλητικός, επιδιώκει τους σκοπούς του με όλα τα μέσα και δε διστάζει να ικανοποιήσει εκβιαστικά τις κτηνώδεις επιθυμίες. Όχι επειδή είναι τρελός, άρρωστος και διεστραμμένος, αλλά συνήθως επειδή είναι πολύ άνετος, πονηρός, χωρίς τα όρια της ηθικής, όμως έχει υποστηρικτές και κανένας δεν τον υποψιάζεται.

Εξάλλου, όπως έχουμε παρατηρήσει, από την εικόνα ενός ανθρώπου σε ξεχωριστές στιγμές, σχηματίζεται μια αρκετά διαφορετική άποψη για τον εσωτερικό εαυτό του. Στη διάρκεια μιας ημέρας ο ίδιος άνθρωπος μπορεί να συμπεριφερθεί ακραία και αντιφατικά. Μπορούμε να τον δούμε ήσυχο ή επιθετικό, λυπημένο ή χαρούμενο, να βοηθάει έναν επαίτη ή να βλασφημά κάποιον άλλο, με πρόχειρα και σκισμένα ρούχα ή περιποιημένο. Τα πιο σημαντικά σημάδια για να τον εκτιμήσουμε βρίσκονται μέσα στη σκέψη του και αυτή δεν τη βλέπουμε με τα μάτια. Όταν ο άνθρωπος βρίσκεται ανήμπορος από μια ασθένεια, ανυπεράσπιστος και δυστυχισμένος, τότε προκαλείται η εντύπωση ενός «καλού» και ήσυχου ανθρώπου. Μέσα στη σκέψη του (με τις απόψεις, με τις εκτιμήσεις και τις προσδοκίες του), μπορεί να κρύβεται το πρόσωπο που θα βλέπαμε αν η τύχη του ήταν καλύτερη. Όταν βρεθεί σε μια άλλη περιοχή του κόσμου, όταν ανακαλύψει μια άλλη κοινωνία και εργαστεί σε μια υπεύθυνη θέση, όταν ανακαλύψει ορισμένα πλεονεκτήματα τα οποία δεν είχε φανταστεί, όταν αποκτήσει φίλους και γνωριμίες, όταν θα τύχουν κάποιες ευκαιρίες κλπ. Τότε δεν θα είναι καθόλου παράξενο αν αυτός ο δυστυχισμέ-

νος δεν θα θέλει να θυμηθεί το παρελθόν του και αν θα πράττει (λ.χ. ως εργοδότης) έτσι όπως κάποτε καταδίκαζε και αντιδρούσε. Πολλοί από τους ανθρώπους που γνωρίζουμε και αναγνωρίζουμε σαν ήσυχους και σεβαστούς δεν έκαναν κάποια απάτη ή δεν σκέφτηκαν να καταπατήσουν τους νόμους του κράτους. Διότι δεν είχαν τις απαραίτητες γνώσεις και συνεργασίες, έλειπε η εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ή δεν βρέθηκε η ευκαιρία όπως θα ήθελαν και ο φόβος τους αποθάρρυνε. Είναι πιο εύκολο να γίνεις «κακός» όταν είσαι δυνατός, όταν έχεις υποστήριξη και συνεργασίες. Όπως είναι πιο εύκολο να είσαι «καλός» όταν είσαι ανήμπορος και απομονωμένος. Γι' αυτό αξίζει το θαυμασμό μας αυτός που συνδυάζει δύναμη και καλοσύνη!

Στη δράση των βιολογικών σωμάτων ρυθμισμένη με σκέψη δημιουργούνται μεταξύ τους σχέσεις, οι οποίες δεν περιορίζονται στην άμεση σωματική επαφή ή μόνο στη στιγμή της επίδρασης με τη μεσολάβηση των υλικών πραγμάτων. Αυτές είναι σχέσεις ψυχολογικές και πνευματικές και όχι αποκλειστικά υλικές. Έτσι, στη συμπεριφορά των βιολογικών σωμάτων παρατηρούμε αντιδράσεις και δράσεις, χωρίς αυτές να προκαλούνται από τις κινήσεις των εξωτερικών πραγμάτων που τα περιβάλλουν. Προκαλούνται από τις σκέψεις και τις εκτιμήσεις που γίνονται εσωτερικά στα βιολογικά σώματα και τις οποίες εμείς παρατηρούμε πιο έμμεσα, από τα λόγια του, από τις σωματικές κινήσεις και ευρύτερα από τις δραστηριότητες και τον καθημερινό τρόπο ζωής. Ιδιαίτερα για τις ανθρώπινες σχέσεις, οι σκέψεις, οι εκτιμήσεις και τα συναισθήματα που προκαλούνται και συντηρούνται γίνονται καθοριστικά για τη ζωή. Μια αρνητική εκτίμηση και ένα άσχημο συναίσθημα επηρεάζουν για τη διακοπή της σχέσης ή για την απορριπτική συμπεριφορά προς τον αποδέκτη, έτσι όπως αυτός βρίσκεται μέσα στη σκέψη. Αντιθέτως, μια θετική εκτίμηση και ένα ευχάριστο συναίσθημα επηρεάζουν για τη δημιουργία μιας σχέσης και για τη συνέχισή της. Και στις δύο περιπτώσεις, η σκέψη κινητοποιεί το σώμα και συγχρονίζει τη δράση με αυτές τις ψυχολογικές κατευθύνσεις.

Δεν είναι στους στόχους του βιβλίου να περιγράψουμε τις ανθρώπινες σχέσεις σε συνάρτηση με την ψυχολογία. Περιοριζόμαστε να παρατηρήσουμε και να ξεχωρίσουμε την ύπαρξη ψυχο-πνευματικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων, για να τονίσουμε τα δύο ακραία συναισθήματα που κινητοποιούν τους ανθρώπους για να συνυπάρξουν όμορφα ή δυσάρεστα. Τέτοια συναισθήματα και εκτιμήσεις προσπαθούμε να εκφράσουμε με τις λέξεις «αγάπη και μίσος», «φιλία και έχθρα», «καλοπιστία και κακοπιστία». Αν κάποιος μπορούσε να έχει πάντα μια καλή εκτίμηση για όλους τους ανθρώπους και την ευχαρίστηση να διατηρεί κάποια σχέση μαζί τους ή τουλάχιστον αν μπορούσε να μη φορτίζεται αρνητικά προς εκείνους, αυτή η σχέση δεν θα ήταν οπωσδήποτε ευχάριστη και επιθυμητή από τους άλλους. Ωστόσο, ένας άνθρωπος με τέτοια

καλή εκτίμηση και με προσπάθεια να μην προκαλέσει την απορριπτική αντίδραση των άλλων, αυτός έτσι γίνεται φιλικός και βοηθάει για να τον εμπιστευτούν, να συνεργαστούν, για να επικοινωνήσουν μαζί του και για να μη σκεφτούν οι άλλοι επιθετικά. Μια τέτοια σχέση απεριόριστης φιλίας, κατανόησης και αγάπης πλησιάζει σε μια φαντασίωση. Δεν μπορεί να είναι έτσι η ψυχολογία όλων των ανθρώπων και δεν υπολογίζει τα λάθη που γίνονται χωρίς κακή πρόθεση. Είναι όμως βέβαιο, ότι με τις σκέψεις και τις εκτιμήσεις μας μπορούμε να ρυθμίσουμε τη συμπεριφορά μας στα άκρα και να κάνουμε αμέσως τώρα τη δική μας ζωή και των άλλων πιο όμορφη ή εφιαλτική. Και αν έπρεπε να επιλέξουμε μεταξύ των δύο φαντασιώσεων, του παρανοϊκού ανθρώπου που έχει μίσος και σκέφτεται να τον γράψει η ιστορία ως χειρότερο δολοφόνο και του παρανοϊκού που έχει καλοσύνη και σκέφτεται να τον γράψει η ιστορία ως σωτήρα του κόσμου, φυσικά θα επιλέγαμε το δεύτερο.

Από τα πρώτα μειονεκτήματα και προβλήματα που φανερώνονται στον εγωκεντρικό άνθρωπο είναι η μόνιμη ευθιξία (ή οξυθυμία) του, δηλαδή η ευκολία με την οποία αντιδρά ενοχλημένος στη διάρκεια ολόκληρου του 24ωρου με άσχημα και απορριπτικά συναισθήματα (όπως λύπη μέχρι επιθετικά συναισθήματα). Όχι μόνο προς τους άλλους ανθρώπους, αλλά ακόμα και προς τυχαία πράγματα. Στην πολιτισμένη κοινωνία με τον ανηλεή ανταγωνισμό και με τους νόμους που απαγορεύουν κάθε μορφή βίας, η αγριάδα σαν ασυγκράτητη αντίδραση (όπως των ζώων) περιορίζεται συγκρατημένη από σκέψεις και απόψεις. Έτσι η πρωτόγονη ετοιμότητα για την αυτο-προστασία της ζωής μεταμορφώνεται σε ευθιξία, που παρακινεί τον άνθρωπο σε επιθετική συμπεριφορά και τον εμποδίζει ακόμα και όταν κάνει μια απλή συζήτηση. Ευθιξία και μισαλλοδοξία συνήθως πάνε μαζί. Με την ευθιξία δεν φανερώνεται η θέληση για κατανόηση, για εκτίμηση μιας άλλης άποψης, για περισσότερη συζήτηση και το θάρρος για την αναγνώριση ενός λάθους. Αντιθέτως φανερώνεται η αντίδραση από ανασφάλεια, από πνευματική αδυναμία και η απόρριψη της ευκαιρίας να γίνει διόρθωση μιας άποψης. Η ευθιξία και ο εγωκεντρισμός, εκτός από ένα σκοταδιστικό τρόπο ζωής με πολλές φαντασιώσεις, εσαναγκάζουν να γίνουμε και ψεύτες. Το φαινόμενο γίνεται δραματικό σήριαλ όταν συμπέσει με τη μεγαλομανία και την αλαζονεία. Ο άνθρωπος που αφαιρεί όλο τον κόσμο από τη σκέψη του, αυτός υπερεκτιμάει το ρόλο του, αναζητάει επίμονα την αίσθηση ανωτερότητας και φθάνει να αισθάνεται σαν πρότυπο για τους άλλους. Δεν ανέχεται τις αμφισβητήσεις. Οι μικρές και ακίνδυνες αμφισβητήσεις του προκαλούν γέλιο, ενώ οι μεγάλες την ασυγκράτητη οργή. Οι μικρές επιβεβαιώσεις από τους ανθρώπους του περιβάλλοντός του τον ησυχάζουν, ενώ η ευρύτερη αναγνώριση και μια βράβευση τον απογειώνουν. Το χειρότερο είναι τι αντιλαμβάνεται σαν αμφισβήτηση των πλεο-

νεκτημάτων, των επιτυχιών και των επιλογών του. Δεν του λείπει μόνο η αίσθηση ότι είναι θνητός. Όσο καλά θυμάται τα λόγια του μετά από μια σύντομη συζήτηση ή επικοινωνία, τόση επίγνωση έχει των πραγματικών σχέσεών του με τους διπλανούς του. Μόνος βρίσκεται, χωρίς τις εντολές και τις πιέσεις κανενός κι ωστόσο μπορεί να σκέφτεται άσχημα για να κάνει τη ζωή του πιο δύσκολη. Νομίζει ότι η συμπεριφορά του είναι υποδειγματική διότι εκτιμάει ως αρκετό που δεν έχει σκοτώσει ή δεν έκανε διάρρηξη. Από μακριά και περιστασιακά μπορεί με το χαμόγελό του να κερδίσει τις καλύτερες εντυπώσεις, αλλά όταν συμβιώσεις μαζί του θα ανακαλύψεις ένα βασανιστικό άνθρωπο. Και αν είσαι αναγκασμένος να συμβιώνεις τότε ενδέχεται να γίνεις ο πρωταγωνιστής σε ένα τρομακτικό σήριαλ! Μήπως είναι το παιδί μας ή η σύζυγος ή η αγαπημένη μας μητέρα; Κανένας δεν θέλει να το πιστέψει!

Όταν σκεφτούμε έναν άνθρωπο που υποστηρίζει τις πνευματικές αξίες και υποβιβάζει τον τρόπο ζωής τον οποίο χαρακτηρίζουμε "υλιστικό", τότε εύκολα μπορούμε να φανταστούμε ως πιο ακραία φαινόμενα του υλιστικού τρόπου ζωής, την εστίαση της σκέψης για τις βιολογικές ανάγκες και απολαύσεις. Η αναπαραγωγική πράξη, η απόλαυση της τροφής, η επιβεβαίωση της σωματικής μας δύναμης μπορούν να συμβολίσουν αυτό τον τρόπο ζωής. Αυτό όμως που δεν φανταζόμαστε είναι ότι αυτές οι ζωικές δραστηριότητες είναι από τις λιγότερο ενοχλητικές και μακάρι αυτές να ήταν οι πιο προκλητικές συμπεριφορές των υλιστών ανθρώπων! Αντιθέτως, μπορούν να εκτιμηθούν ως ευχάριστες πράξεις για τον προορισμό της ζωής και μέσα στην κοινωνία, ακόμα και αν σκεφτούμε μέσα από μια ηθική άποψη. Η συμπεριφορά και η νοοτροπία που συνηθίζει ένας άνθρωπος των αισθήσεων, η υπεροψία και η ευθιξία του που καλλιεργούνται καθημερινά με τις παρανοϊκές σκέψεις του αλλά και με την απερισκεψία του, μεταβάλλουν εσωτερικά τον άνθρωπο κυριολεκτικά σε ψυχολογικό τέρας. Συνήθως τρομερό, εκβιαστικό, περιφρονητικό και επικίνδυνο για τους γύρω του, ενώ άλλες φορές σε σιχαμερό τέρας, το μοναδικό τέρας που αξίζει για να του κρατήσεις κακία και να το μισήσεις! Τα ζώα, οι φιλήσυχοι άνθρωποι, τα παιδιά, οι ανίσχυροι να βλάψουν και να προσποιηθούν, συνήθως δεν προκαλούν την εχθρική διάθεση του μίσους και έχουν πιο «καλή» ψυχή. Διότι με το δικό τους περιορισμένο τρόπο ζωής και με την άγνοιά τους, αυτοί δεν αμφισβητούν και δε μειώνουν όσους έχουν υπερεκτιμήσει το ρόλο τους στον κόσμο, βασισμένοι σε μερικές συνεργασίες και σε ορισμένα πλεονεκτήματα' τα οποία δημιούργησαν με πολλή ευφυΐα για τα μάτια των άλλων εγωκεντρικών και με αντίδραση προς τους ανταγωνιστές τους. Η συμβουλή για μετριοφροσύνη δεν ξεκινάει μόνο σαν αντίδραση από ταπεινούς ανθρώπους απέναντι σε όσους μιλούν ή συμπεριφέρονται με υπεροψία ή με καλή εκτίμηση για τον εαυτό τους. Αυτή η αντίδραση είναι εύκολη,

με πολλές αφορμές, και πολλές φορές εμφανίζεται συγκρατημένη με την πνευματική και γλωσσική ευστροφία. Η συμβουλή αυτή επίσης ξεπηδάει από την υπερβολική ευαισθησία (ή αλλιώς ευθιξία) με την οποία κάποιοι δεν ανέχονται να τοποθετηθούν σε δεύτερο και σε κατώτερο ρόλο και δεν επιτρέπουν σε άλλους να τους αμφισβητήσουν ή να τους μειώσουν πραγματικά. Τους ενοχλεί και τους παρακινεί σε ηθικές συμβουλές, η καλή άποψη που θα εκφράσει κάποιος για τον εαυτό του' αλλά δεν τους ενοχλεί που αυτοί οι ίδιοι και πολλοί άλλοι δίπλα τους, έχουν δεχτεί τον κόσμο για να τον μεταχειρίζονται αποκλειστικά για τις δικές τους επιθυμίες, χωρίς καμία υποψία ή τύψη ή χωρίς κάποια σκέψη για τις μεγάλες αδικίες γύρω τους.

Στο νόημα της λέξης "ανηθικότητα" συμπεριλαμβάνεται μια μεγαλύτερη ποικιλία συμπεριφορών που ξεπερνούν τις πιο φανερές περιπτώσεις αλητείας, εξαπάτησης, απουσίας φρένου και καταχρήσεων. Αν, λοιπόν, επιδιώκουμε συνεργασίες και φιλίες και να συμμετάσχουμε σε ομάδες και σε κοινές δράσεις για να μην αισθανόμαστε τιποτένιοι και για να εξωτερικευόμαστε άφοβα, χωρίς την ανάγκη να υποστηρίξουμε εμείς οι ίδιοι τον εαυτό μας. Αν από αυτές τις σχέσεις που δημιουργούμε σκεφτόμαστε διαρκώς τη θετική εικόνα που θα αφήσουμε για τον εαυτό μας ή αντιθέτως μια άσχημη εικόνα για να αντιδράσουμε. Αν δοξάζουμε πρόσκαιρες, σχετικής αξίας δυνατότητες και λεπτομέρειες, ενώ δεν αναζητάμε έναν επαρκή σκοπό και το ρόλο μας στην ευρύτερη πραγματικότητα. Αν θέλουμε να είμαστε διαρκώς ευχαριστημένοι, χωρίς προβλήματα, αλλά αδιαφορούμε για τις αντιδράσεις των άλλων ή για το αν αξίζουμε τέτοια καλή τύχη και δεν προσβλέπουμε στην αυτογνωσία μας. Αν είμαστε φιλικοί όταν μας ευχαριστούν και μας εξυπηρετούν, αλλά εύκολα ξεχνάμε και αλλάζουμε την καλή μας εντύπωση με την πρώτη αδυναμία εκείνων που μας βοήθησαν. Αν δεν μας ενοχλεί να είμαστε μασκαράδες, προσβλητικοί, άπληστοι, αρκεί να έχουμε πολλά χρήματα. Αν αποκτάμε τα πράγματα που διευκολύνουν τη ζωή μας, για να αποδείξουμε ότι δεν βρισκόμαστε σε μειονεκτική θέση και ενώ δεν φροντίζουμε να διευκολύνουμε την πνευματική μας καλλιέργεια. Λοιπόν, όλες αυτές οι προσπάθειες μπορούν να γεμίζουν τις ώρες και τις μέρες μας και να εμφανίζονται σαν κοινωνικότητα, προσαρμοστικότητα και εργατικότητα, αλλά να επιβεβαιώνουν την ανηθικότητά μας. Δηλαδή, για να είναι κάποιος ευχάριστος, συμβιβαστικός, καλός συνεργάτης και για να συμμετέχει σε μαζικές εκδηλώσεις και για να είναι έτσι όπως συνοψίζουμε μαζί με φαντασία στη λέξη "κοινωνικός", δεν είναι απαραίτητο να είναι και "ηθικός", "καλόψυχος" και "ειλικρινής". Λ.χ. η εγωκεντρική νοοτροπία, η αδιαφορία για όσα άσχημα συμβαίνουν στη ζωή πιο μακριά και η μεγαλομανία είναι ήδη φαινόμενα ανηθικότητας, που ενδέχεται μέσα στο φυσικό κόσμο να αξίζουν μια σκληρότερη τιμωρία από αυτή την τυπική, που

επιβάλλουν τα δικαστήρια για τα καθορισμένα εγκλήματα. Ο ανήθικος μπορεί να είναι ένας απόκοσμος και μοναχικός άνθρωπος, όμως ακόμα χειρότερα μπορεί να είναι και πάντα χαμογελαστός με πολλές παρέες και συνεργασίες.

Εξάλλου, όσοι υπερεκτιμούν τις διανοητικές δυνατότητές τους, αυτοί νομίζουν ότι καταλαβαίνουν καλά τι λένε με τις λέξεις. Νομίζουν ότι μπορούν να συμπεράνουν ένα συγκεκριμένο άνθρωπο μιας συμπεριφοράς ή να προβλέψουν τη συμπεριφορά του από μερικές πληροφορίες που έχουν για τη ζωή του. Εύκολα βάζουν μια ετικέτα με τις λέξεις «καλός-κακός», «έμπιστος» ή «επικίνδυνος». Κάθε ανθρώπινη ψυχή είναι μοναδική μαζί με ένα μοναδικό βιολογικό σώμα, διαμορφωμένη με διαφορετικές εμπειρίες, μοναδική σε συνδυασμό δυνατοτήτων, με διαφορετικά πλεονεκτήματα μέσα στη κοινωνία και με τη σκέψη να μη σταματάει να δίνει οδηγίες και εκτιμήσεις. Αν από τις σχέσεις μας με ορισμένους ανθρώπους προσδοκάμε όμορφες εμπειρίες και κάποια συνεργασία, αν χρησιμοποιούμε τα πράγματα για να διευκολύνουμε τη ζωή μας, αν εργαζόμαστε με την ευχαρίστηση να προσφέρουμε λύσεις για τη ζωή των άλλων, αυτές οι κοινωνικές πράξεις έτσι αφηρημένα δεν ακούγονται ανήθικες. Όλοι θέλουμε να είμαστε έτσι ευχάριστοι και κοινωνικοί, όπως οι περισσότεροι θέλουμε την ειρήνη. Όμως από άνθρωπο σε άνθρωπο, οι πράξεις τις οποίες θα λέγαμε έτσι αφηρημένα ίδιες, αυτές συνδέονται με διαφορετικά αποτελέσματα, δεν γίνονται με τις ίδιες σκέψεις και εκτιμήσεις, ούτε με τις ίδιες ακριβώς προσδοκίες και με τις ίδιες προσπάθειες, ενώ οι ώρες περνούν με κινήσεις, συζητήσεις και πράξεις που δεν καταγράφονται και θα έχουν ή όχι συνέχεια για την επόμενη μέρα. Γι' αυτό ξεχωρίσαμε τις εσωτερικές αξίες σε αντιπαράθεση με όλες τις εκτιμήσεις και τις αξιολογήσεις για τις δυνατότητες μέσα στον κόσμο και στην κοινωνία. Διότι με τη δράση έξω στον κόσμο, χωρίς την ηθική προετοιμασία του πνεύματος, ακόμα και με τις καλύτερες προθέσεις, "τυχαίνουν" απρόβλεπτες δυσκολίες και διαψεύσεις και εξαναγκαζόμαστε σε επιλογές και σε πράξεις με αμφίβολα αποτελέσματα και διαφορετικά απ' όσα προβλέπαμε. Όταν ενεργούμε με εξωτερικούς σκοπούς, με την προσδοκία για ορισμένα αποτελέσματα και όταν έχουμε δώσει ανταλλάγματα, τότε είναι εύκολο να ξεχάσουμε οποιαδήποτε ηθική και αλήθεια και πολλούς λόγους βρίσκουμε για να αγνοήσουμε και να αρνηθούμε τα τελευταία. Όπως όταν στο επίκεντρο της προσοχής είναι η όμορφη ή άσχημη σχέση με ένα άλλο πρόσωπο, πώς θα εισπράξουμε περισσότερα χρήματα, πώς θα ενισχύσουμε ή θ' αποδυναμώσουμε ένα πολιτικό κόμμα, πώς θα προβάλουμε το καλλιτεχνικό έργο μας και γενικά η πραγματοποίηση μιας δυνατότητάς μας μέσα στο φυσικό ή κοινωνικό περιβάλλον. Ιδιαίτερα όταν εκτιμούμε την εξωτερική δυνατότητα σαν επαρκή αιτία για να ζούμε και χωρίς αυτή δεν βρίσκουμε νόημα. Δύσκολα θ' αποφύγουμε να πούμε ψέματα, να μην κρύ-

ψουμε ένα μέρος της αλήθειας, να μην εκμεταλλευτούμε τις αδυναμίες των άλλων που θα τις εκτιμήσουμε σαν ευκαιρίες, να μείνουμε αδιάφοροι στις προκλήσεις, να μην απελπιστούμε με τις αποτυχίες και να μην υπερηφανευθούμε προκλητικά για τις επιτυχίες μας. Ενώ η σκέψη διαρκώς θα πρέπει να είναι επικεντρωμένη στις δυσκολίες των εξωτερικών προσπαθειών και για τις επόμενες κινήσεις μας. Χωρίς να το αντιλαμβανόμαστε διαμορφώνουμε μια νοοτροπία, αυτή που θυμίζει ένα μεγαλομανή και ξερόλα ή στο άλλο άκρο θυμίζει υπάκουο και απελπισμένο ανθρωπάκι. Οι εξωτερικές εμπειρίες γίνονται η ζωή μας, σε αυτές αναζητούμε μερικά πλεονεκτήματά μας και επιτυχίες (ένα νόημα για τη ζωή) ή βρίσκουμε μερικές αδυναμίες και αποτυχίες (έλλειψη νοήματος) και έτσι ανάλογα μιλάμε, συμπεριφερόμαστε και βλέπουμε τον κόσμο.

Όταν το «πρέπει» είναι το «θέλω» μερικών άλλων, τότε μάλλον δικαιολογημένα κάποιοι άλλοι αντιδρούν και δεν συμβιβάζονται και επιλέγουν να ζήσουν με λιγότερους φραγμούς, αφού αυτοί οι φραγμοί στερούν τη χαρά και τις δικές μας ικανότητες, ενώ αντιθέτως ευνοούν την τύχη και τα σχέδια μερικών άλλων.

<•> Η ΗΘΙΚΗ ΜΕ ΤΟ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΘΕΜΕΛΙΩΝΕΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η αλήθεια μας αποκαλύπτει την πραγματικότητα, διορθώνει την διαστρεβλωμένη αντίληψη, συνυπολογίζει όλες τις απόψεις, στρέφει την προσοχή στην άγνοια. **Η αλήθεια είναι το δίκαιο στη θεωρία**, το δίκαιο περιορισμένο στη γνώση και μέσα στη διάνοια. Όμως δεν σταματάει στη θεωρία. Η αλήθεια καθοδηγεί τη διάνοια στις σκέψεις και στις επιλογές της, την αποτρέπει από το ψέμα, ρυθμίζει τη συμπεριφορά μας και εξασφαλίζει τη συνεννόηση. **Η αλήθεια είναι το θεμέλιο για την αμεροληψία, για το δίκαιο, την ηθική συμπεριφορά και για να κάνει την ευτυχία δικαιολογημένη. Το δίκαιο είναι η αλήθεια εξωτερικευμένη** με τη συμπεριφορά και τις σχέσεις μας. Αλλά για τον ίδιο λόγο, η αλήθεια και το δίκαιο συγκρούονται με το ψέμα, το λάθος και την αδικία… και τη μεροληψία. Η γνώση, ο λόγος, η απόδειξη, η ανάδειξη της αλήθειας, η διαφωνία, η αμφισβήτηση, η γελοιοποίηση της επιπολαιότητας, η απειθαρχία αυτά είναι τα πιο αποτελεσματικά εργαλεία του πνεύματος για την ατομική και για την κοινωνική συμβίωση, χωρίς τα οποία δεν μπορούμε να αισιοδοξούμε. Τόσο θολωμένο είναι το ανθρώπινο πνεύμα από τις προοπτικές του στον εξωτερικό κόσμο, που ακόμα ελάχιστοι άνθρωποι έχουν αντιληφθεί τη **στενή και "πρωταγωνιστική" σχέση της σκέψης με το σύνολο της ανθρώπινης συμπεριφορά στο άτομο και ομαδικά**. Και όσοι έχουν αντιληφθεί αυτή τη στενή και μόνιμη σχέση, το πέτυχαν με τη δική τους διερευνητική και δημιουργική σκέψη και όχι επειδή έτσι εκπαιδεύτηκαν από την οικογένειά τους ή από το σχολείο. Μέσα από την οικογένεια και το σχολείο μάλλον το αντίθετο παράδειγμα ξεχωρίζει. Η **στενή, μόνιμη και ρυθμιστική σχέση της σκέψης με την ψυχολογία, με την εξωτερική συμπεριφορά**, με τον τρόπο ζωής και με τις ανθρώπινες σχέσεις καλύπτεται από τους ρύπους των πληροφοριών, που μας κατακλύζουν και μας προκαλούν φαντασιώσεις, ανασφάλειες, απορίες και δράση με τρελή σκέψη. Δεν έχει αναγνωριστεί καθαρά ούτε εκεί που χρειάζεται για τη θεμελίωση ήδη αναπτυγμένων επιστημών (όπως η ψυχολογία).

Την άγνοια αυτής της θεμελιώδους σχέσης μεταξύ σκέψης και ζωής, θα διαπιστώσουμε ακόμα και όταν κοιτάξουμε τις φιλοσοφικές προσπάθειες που έχουν γίνει για να οριστεί το δίκαιο μέσα στο πεδίο της νομικής επιστήμης. Συνήθως ξεκινούν από κοινωνιολογικές και ιστορικές παρατηρήσεις και περιορίζονται σε αφηρημένες ταυτολογίες, όπως λ.χ. "ρύθμιση κοινωνικών σχέσεων", "κανόνες για την εξωτερική συμπεριφορά μέσα στην οργανωμένη κοινωνία", "το ορθό για την κοινωνική συνείδηση", "σύστημα αρχών και κα-

νόνων", "κατοχύρωση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων". Εστιάζουν γρήγορα στη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των ατόμων και με το κράτος, αφού το ζήτημα ξεκινάει με αυτή την ανάγκη και όχι για να κατανοηθεί θεωρητικά τι είναι το δίκαιο, κάτι που δεν είναι παράξενο. Μπορούμε να περιγράφουμε ένα φαινόμενο και να παρατηρούμε τις εξελίξεις του, χωρίς να είναι εύκολο να συνοψίσουμε ή να ορίσουμε σαφώς σε ποια περιοχή της έρευνας βρίσκεται το φαινόμενο ή τα στοιχεία της ταυτότητάς του (λ.χ. όπως το φως). Από πού, ωστόσο, αντλούν την αξιοπιστία τους οι ρυθμιστικές αρχές και οι κανόνες; Παλαιότερα, οι φιλόσοφοι "επιστράτευαν" το Θεό. Πιο σύμφωνα με την εμπειρία, η πηγή έχει αναζητηθεί στις φυσικές προδιαγραφές του ανθρώπου και έτσι έχει διαμορφωθεί το λεγόμενο "φυσικό δίκαιο". Δεν λείπουν οι φιλοσοφικές θεωρίες και οι σκέψεις για συνολική αποδέσμευση της έννοιας του δικαίου από την ηθική (λ.χ. κρατικός ή νομικός θετικισμός).

Το ζήτημα της προσαρμογής του δικαίου για πρακτικούς σκοπούς δεν μπορεί να εξαντληθεί, ενώ η επέκτασή του (με νεότερους κανόνες, νόμους και προϋποθέσεις) για να ρυθμιστούν όλες οι περιπτώσεις δεν γίνεται οπωσδήποτε σε συμφωνία με τις θεμελιώδεις αρχές. Η καταγραφή και η τροποποίηση ενός πλήθους από νόμους με μια λογική σύνδεση μεταξύ τους, με προσεκτική διατύπωση, χωρισμένοι σε ομάδες και χωρίς παραλήψεις είναι μια χρονοβόρα και κουραστική πνευματική εργασία, με τη συμβολή πολλών νομομαθών και συνήθως μετά από ψηφοφορία. Όποιος κοιτάξει μια παραδοσιακή βιβλιοθήκη για τις απαιτήσεις ενός δικαστικού ή ενός δικηγόρου, περισσότερο από το νόμο, θα φοβηθεί το βιβλίο. Όταν όμως κοιτάξει τα βιβλία ένας άνθρωπος με ερευνητικό πνεύμα, ο οποίος έχει μάθει να σκέφτεται χωρίς τις λέξεις και όχι να επαναλαμβάνει ότι ακριβώς του έμαθαν, αυτός θα διαπιστώσει αμέσως χάσματα στη σκέψη και "απείθαρχα" νοήματα. Εμείς εδώ, με τις θεμελιώδεις σκέψεις μας για μια παγκόσμια ηθική, δεν μπορούμε να επεκταθούμε στα νομικά ζητήματα, ούτε υπάρχει τέτοια πρόθεση. Θα περιοριστούμε να παρατηρήσουμε το πιο φανερό: Ότι το *Σύνταγμα* κάθε αναπτυγμένης χώρας -όπως είναι η δική μας χώρα-, θα έπρεπε να ξεκινάει με πιο αφηρημένες και καθολικές σκέψεις, για ορισμένα φαινόμενα και σχέσεις που ρυθμίζουν την ευρύτερη πραγματικότητα, αντί να ξεκινάει αμέσως με τις ανθρώπινες αξιώσεις και με προτιμήσεις. Στο ξεκίνημα για να συνταχθούν οι θεμελιώδεις προτάσεις για την οργάνωση της κοινωνίας και για την κρατική διοίκηση, θα έπρεπε να διατυπώνονται μερικοί ορισμοί, να συγκεντρώνονται μερικές πληροφορίες από την παγκόσμια εμπειρία και η σκέψη να είναι καθαρή από διφορούμενα νοήματα. Διαβάζοντας το *Σύνταγμα* μιας χώρας ή τις θεμελιώδεις προτάσεις για μια ευρύτερη ένωση κρατών και μάλιστα για ένα διεθνές Δίκαιο, **πρέπει να σχηματίζουμε την άποψη για μια επιστημονική εργασία και όχι για τις**

ορέξεις μιας (μικρής ή μεγάλης) ομάδας ανθρώπων.

Για παράδειγμα, όταν χρησιμοποιούμε την έννοια της ελευθερίας, για την οποία έχουν γραφτεί τόσα πολλά και αντιφατικά, από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα. Δεν μπορούμε να μεταχειριζόμαστε αυτή τη λέξη στις θεμελιακές προτάσεις για την οργάνωση της κοινωνίας, χωρίς προηγουμένως να έχουμε διατυπώσει από την αρχή έναν ορισμό και χωρίς να συμπεριλάβουμε μερικές σειρές και διευκρινήσεις. Σε όλες τις πνευματικές προσπάθειες του ανθρώπου να ρυθμίσει τη ζωή του με γνώση, παρατηρούμε την ίδια ανάγκη αλλά και την αδιαφορία μαζί, να αφήνει έξω από τη σκέψη ή την έρευνα ένα πλήθος άλλων ζητημάτων, με τη δικαιολογία και με τη βιαστική εκτίμηση ότι αυτά είναι άσχετα ζητήματα. Μια τόσο σύντομη λέξη όπως είναι της ελευθερίας, δεν έχει νόημα άσχετο από τους επιδιωκόμενους σκοπούς, αφού μερικοί σκοποί και δράσεις χρειάζονται απαγορεύσεις και αποθαρρυντικά εμπόδια. Ο ορισμός της με περιφρόνηση για τους φυσικούς νόμους υποβαθμίζει την ερευνητική σκέψη, αναβαθμίζει τη θέληση σε εκτιμητή της αλήθειας και την αλληγορία σε φανταστική γνώση. Χωρίς την έννοια του εμποδίου ή του περιορισμού, τότε δεν θα είχαμε επιλογές για να το ξεπεράσουμε, ενώ μερικά εμπόδια είναι ανυπέρβλητα και θα ήταν πιο έξυπνο να μην τα πλησιάσουμε ή να προετοιμαστούμε ανάλογα. **Οι διαπιστώσεις για τις ανθρώπινες αδυναμίες και περιορισμούς, για τη διανοητική σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον και ορισμένοι φυσικοί νόμοι είναι παγκόσμιες διαπιστώσεις** και θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνονται στην εκκίνηση της διατύπωσης του *Συντάγματος*.[24] Μη ξεχνάμε ωστόσο, το θλιβερό και παρανοϊκό παρελθόν του ανθρώπου, με μαζική σφαγή και βασανιστήρια χωρίς καμία διαφωνία ή με διαφωνίες για φανταστικά γεγονότα και για ασήμαντες ή προσωπικές διαφορές και πώς οι κοινωνίες δεν οργανώθηκαν μετά από μελέτη και εξαντλητική σκέψη. Όπως πληροφορούμαστε πολύπλευρα από την παγκόσμια ιστορία, μάλλον ακόμα και σήμερα θα είναι υπερβολική η απαίτηση, το *Σύνταγμα* ενός κράτους να είναι ένα προσεκτικά επεξεργασμένο και καθαρό έργο λογικής σκέψης, με τη συνέπεια των συλλογισμών που εμποδίζουν να καταλάβουμε άλλα από αυτά που διαβάσαμε. Ωστόσο, μερικές ρυθμιστικές σκέψεις, τις οποίες οι άνθρωποι σε όλο τον κόσμο έχουν αναγνωρίσει και τις εφαρμόζουν σαν άγραφους νόμους, σαν θεσμούς ή σαν ηθικές αξίες από διαίσθηση, αυτές βρίσκονται εντός της περιοχής μιας παγκόσμιας ηθικής, έτσι όπως αυτή θεμελιώνεται με εσωτερικές αξίες (όπως είναι η ειλικρίνεια και η αμεροληψία).

Για να περάσουμε σε σκέψεις για το δίκαιο, πρέπει πρώτα να κάνουμε σωστές σκέψεις και να ξεχωρίσουμε τις έννοιες της αλήθειας και του ψεύδους ή του λάθους. Μπορούμε να μιλήσουμε για το δίκαιο διότι τα πράγματα το επιτρέπουν, με ξεκίνημα από την εσωτερική δυνατότητα της σωστής άποψης ή

εκτίμησης. **Το δίκαιο είναι συνδεδεμένο αξεχώριστα με την ηθική (με εσωτερικές αξίες), η ηθική αξεχώριστα από τη σκέψη, η σκέψη αξεχώριστη από τη γνώση και η γνώση γενικότερα με την έννοια της πληροφορίας είναι αξεχώριστη από τη ζωή**. Αν το δίκαιο δεν ταυτίζεται με την ηθική, τότε τουλάχιστον είναι προέκταση της ηθικής με εσωτερικές ρίζες. Διαφοροποιείται από την ηθική επειδή απευθύνεται εξωτερικά στον κόσμο. Συμπεριλαμβάνει στη σκέψη την κατανόηση των άλλων ζωών (μαζικά) σαν φαινόμενα επίσης με εσωτερική και διανοητική ύπαρξη (και όχι σαν νεκρά σώματα). Έτσι, μια από τις πρώτες εξωτερικές σχέσεις που χρειάζεται να ρυθμιστεί είναι η συνεννόηση και η επικοινωνία. Αν κάποιος είναι παρανοϊκός και δεν αντιλαμβάνεται σωστά τα πράγματα, αν δεν μπορεί να σκεφτεί, να ακούσει, ούτε να εκφραστεί σωστά, τότε αυτές οι πνευματικές αδυναμίες προκαλούν τριγμούς και στο δίκαιο. Αν, πάλι, είναι μορφωμένος και αντιλαμβάνεται σωστά τα πράγματα, αλλά επιλέγει να ζήσει με ψέματα ή να αποκρύπτει την αλήθεια που δεν τον εξυπηρετεί, αυτό το ανήθικο πνεύμα επίσης θα κάνει ανεφάρμοστο το δίκαιο και θα το παραβιάζει πολύ συχνά. Για την ειρηνική συμβίωση και για τη συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων, τόσο ως ξεχωριστά πρόσωπα όσο και σαν οργανωμένες ομάδες, είναι απαραίτητη η σχέση εμπιστοσύνης. Χωρίς τέτοια σχέση, η κοινωνία είναι μια πίστα για τα παιχνίδια της εξαπάτησης και της εκμετάλλευσης χωρίς φραγμούς.

Επομένως, με τέτοια άποψη για τη ζωή εσωτερικά προσανατολισμένη και με πνευματικές αξίες, αυτομάτως γίνεται ανόητο το προκλητικό ερώτημα: Γιατί να προσπαθεί κάποιος να προσανατολιστεί εσωτερικά ή να ζήσει με ηθική και δίκαιο και όχι να επιδιώκει πάνω απ' όλα την επιβίωσή του και την εξύψωσή του στον αισθητό κόσμο, με οποιονδήποτε τρόπο; Για να μην επεκταθούμε εδώ σε μεγάλο αριθμό σελίδων, οποιοσδήποτε μπορεί να αντιληφθεί την ανάγκη μιας τέτοιας διανοητικής ηθικής και τη σχέση που αυτή έχει με όλη την πραγματικότητα, από τις πρώτες σκέψεις: για μια ηθική θεμελιωμένη στη λογική σκέψη, σε γενικές αρχές του πνεύματος και με εσωτερικές αξίες. «Η αναζήτηση της αλήθειας και της βεβαιότητας είναι από μόνη της ωφέλιμη, γιατί είναι εξ' ορισμού η αναζήτηση της πραγματικότητας, μέσα στην οποία είμαστε σαν ένα μικρό μέρος της, και των πραγματικών σχέσεων με τη ζωή μας. σ.51 (…) Ποιο είναι, λοιπόν, το νόημα της γνώσης και της λογικής, όταν αυτή είναι το μέσο για αποπροσανατολιστικές δραστηριότητες, για την ευχάριστη αυταπάτη και την αναγνώρισή μας από τους άλλους και πώς μπορεί τότε να είμαστε δίκαιοι, καλοί και ευτυχισμένοι;». Το ψέμα είναι ανεπιθύμητο και όπως λέει μια λαϊκή ρήση, ο ψεύτης πρέπει να έχει και καλή μνήμη. Στην καθημερινή ζωή κινούμαστε με πληροφορίες, γνώσεις και εκτιμήσεις για τα πράγματα και τις (προβληματικές) σχέσεις τους. Το ψέμα απο-

καλύπτεται από κακές συμπτώσεις, από κάποιο λάθος, από την προσπάθεια να το καλύψουμε με άλλα ψέματα και από τις αντιφάσεις με τη δράση μας. Το «μικρό» ψέμα ίσως να τραυματίσει μόνο την αξιοπιστία μας, ιδιαίτερα όταν το συνηθίζουμε. Όταν έχουμε πει το ψέμα για να κρύψουμε μια απαγορευμένη δράση μας, ενδέχεται κάποια στιγμή που θα φανερωθεί να μας επιβληθεί μια σκληρή τιμωρία. Αλλά και χωρίς να φανερωθεί το ψέμα με προτάσεις στη γλώσσα, αυτό μπορεί να μας αναγκάζει σε σκέψεις και σε επιλογές που θα κοστίσουν μέχρι και τη ζωή μας. Η άγνοια και οι φαντασιώσεις απατούν μόνιμα τον εαυτό μας και δεν προκαλούν μόνο τα προβλήματα στις σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους. Εμποδίζουν τη δική μας ζωή, έτσι ακριβώς όπως αν είχαμε λάβει λανθασμένες και ελλιπείς πληροφορίες και με αυτές υπολογίζαμε πώς θα δράσουμε. Μάλιστα η άγνοια και οι φαντασιώσεις μαζί με τις ανόητες προσδοκίες παρακινούν για να εξαπατήσουμε όλο τον κόσμο, τον οποίο θεωρούμε δημιουργημένο αποκλειστικά για εμάς, ενώ έτσι αντιλαμβανόμαστε τους άλλους ανθρώπους σαν προβλήματα.

Χωρίς επιτυχή σκέψη δεν μπορούμε να γνωρίζουμε και να συνυπολογίζουμε σωστά την εξωτερική μας πραγματικότητα, δεν μπορούμε ούτε να συζητήσουμε, ενώ αντιθέτως κινούμαστε και βάζουμε στόχους με λανθασμένες πληροφορίες και εκτιμήσεις. Έτσι **εμείς οι ίδιοι (με τα λάθη, τις παραλήψεις και τις υπερβολές μας) θα βάζουμε τα εμπόδια για να μην επιτύχουμε τους εξωτερικούς σκοπούς μας** ή τουλάχιστον με το ελάχιστο κόστος! Με τη δυνατότητά του να γνωρίζει, ο άνθρωπος αποκτάει το πλεονέκτημα να ενεργεί δημιουργικά, πιο αποτελεσματικά, να προβλέπει, να προδιαγράφει, να συνεργάζεται και να συνυπολογίζει ευρύτερα την πραγματικότητα. Αν όμως, από την επικοινωνία και τη συμβίωσή του προσλαμβάνει διαρκώς το ψέμα, το λάθος, τη μισή αλήθεια και δεν μπορεί ξεχωρίσει την αλήθεια και να εκτιμήσει σωστά, ούτε να εκφράσει σωστά τις σκέψεις του στους άλλους, τότε αυτό το πλεονέκτημα μεταλλάσσεται σε «Δούρειο Ίππο», που μας καταστρέφει από μέσα μας. Τότε δεν ενεργούμε αποτελεσματικά, αποτυγχάνουμε στις προβλέψεις, υπονομεύουμε τη δημιουργικότητά μας, αντιλαμβανόμαστε απατηλά τα πράγματα, πέφτουμε στο αδιέξοδο τελείως απροετοίμαστοι, παρασυρόμαστε σε άγνωστα μονοπάτια, αποκτάμε τρελές επιθυμίες, παραπλανούμε τους συνεργάτες μας, εκφράζουμε το θυμό μας αντί να συνεννοηθούμε, προκαλούμε αντιδράσεις και αναγκαζόμαστε σε επιζήμιες επιλογές.

Όταν, λοιπόν, λέμε ότι "η αυταπάτη και η άγνοια είναι από μόνα τους το μεγάλο μείον στη ζωή, αν όχι η καταστροφή της" αυτό δεν σημαίνει μόνο τη ζωή ενός τρελού, αλλά επιπλέον και αδυναμία από την κίνηση μέσα στη φύση και στην κοινωνία. Και η τρέλα δεν έχει μόνο τα πιο φανερά σημάδια, όπως αυτά έρχονται βιαστικά στη σκέψη μας. Με τη λογική, τη γνώση και την

ευγλωττία, η παράνοια εμφανίζεται σαν εξυπνάδα και ικανότητα για σκέψη. Μπορούμε να πούμε πολλά κατά μίας ζωής χωρίς εσωτερικό προσανατολισμό και με παρανοϊκή σκέψη και δεν είναι ανάγκη να επικαλεστούμε αιτίες πέρα από τη Γη… Η γνώση για την ανεπάρκεια της γνώσης, για την πολυπλοκότητα των πραγμάτων και για τις συνέπειες της άγνοιας και της πλάνης στη ζωή, αυτή η γνώση από μόνη της δικαιολογεί μία εσωτερική/πνευματική αναζήτηση. Ο φιλοσοφικός προβληματισμός και η γνωστική δραστηριότητα περιορισμένη από την αβεβαιότητα συμπτωματικά περιορίζουν την επίδραση των αισθητών και συναντούν τα ηθικά ζητήματα. Δεν υπάρχει κανένας στο Σύμπαν, με καμία θεωρία και καμία τεχνολογία που να μπορεί να ανατρέψει τα θεμέλια αυτής της (πνευματικής) Ηθικής. Αυτές οι σημαντικές παρατηρήσεις και σκέψεις μπορούν να γίνουν από ένα μέτριο μαθητή (χωρίς τηλεσκόπιο, μικροσκόπιο και εργαλεία), ενώ στον 21ο αιώνα, οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει τις επιστήμες και τη τεχνολογία πέρα από κάθε φαντασία... Τέτοια υποβάθμιση της ηθικής λογικής δεν γίνεται παρά μόνο όταν οι πληθυσμοί ζουν ενάντια στις θεμελιώδεις αρχές της παγκόσμιας ηθικής, αφού για την εγωκεντρική ικανοποίηση των φαντασιώσεών τους δεν μένει χρόνος ούτε γίνεται σκέψη για τέτοιο ηθικό ζήτημα, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Για τις αποκριάτικες εκδηλώσεις, το μασκάρεμα και η κοροϊδία γίνονται με έμπνευση παγκοσμίως και ανταγωνιστικά! Για το ψέμα επίσης έχει καθιερωθεί μια μέρα του έτους. Καλύτερα να προτείναμε, η πρώτη ή η τελευταία μέρα του έτους να είναι η παγκόσμια γιορτή της Αλήθειας, η μέρα των Επιστημών, της έρευνας και της «συμφιλίωσης» μεταξύ της Λογικής και της Ηθικής! Η διαπίστωση έτσι συντομευμένη, ότι η ηθική είναι μια παγκόσμια επιστήμη, ίσως ακούγεται υπερβολική και αστεία. Δεν γίνεται αντιληπτή μια δύναμη του πνεύματος απ' ευθείας προς τον εαυτό του. Όταν όμως η εξωτερική και η βιολογική δράση μέσα στον υλικό κόσμο ερμηνευτεί και αποδειχτεί ως φυσιολογική συνέπεια μιας πνευματικής αδυναμίας (άγνοιας, αμφιβολίας, άστοχης βεβαιότητας δηλ. πλάνης και αναζήτησης ισορροπίας), τότε πολλοί θα αντιληφθούν με απελπισία γιατί η ζωή περνάει σαν ένα όνειρο και αντί να είναι πιο όμορφη, γίνεται βασανιστική και εξευτελίζεται.

Στις ανθρώπινες σχέσεις φαίνεται να υπερισχύει το ψέμα, η αδικία, η απάτη, η αξία του χρήματος. Ο παραπλανημένος (ή φαντασμένος για δράση) άνθρωπος εύκολα παρασύρεται να πιστέψει, ότι με αυτά σαν εργαλεία μπορεί να πραγματοποιήσει τα όνειρά του και να ζήσει ευτυχισμένος. Είναι αξιοπρόσεκτο πώς οδηγείται κάποιος σε μια τέτοια απαισιόδοξη και σκοταδιστική αντίληψη, να συνδέει το ψέμα με την ευτυχία και την εξυπνάδα και να υποτιμάει τις δυνατότητες της αλήθειας, της εσωτερικής αναζήτησης της αυτογνωσίας, της αμερόληπτης σκέψης, όπως και ολόκληρο τον κόσμο σαν μια πίστα

για το δικό του παιχνίδι. Η μάχη με τις ιδέες και με το οπλοστάσιο της Φιλοσοφίας και με τη δύναμη της λογικής σκέψης επιφυλάσσει μεγάλες εκπλήξεις για όσους έκτισαν σε σαθρό έδαφος και στήριξαν την επιρροή τους σε επιπόλαιες ιδέες, οι οποίες απευθύνονται σε ανθρώπους που μόλις κατέβηκαν από τα δέντρα. Αυτή τη μάχη χωρίς χρήματα και οπλισμό μπορεί να τη δώσει ο οποιοσδήποτε μόνος του. Τα αποτελέσματά της είναι αόρατα και αθόρυβα, αλλά για το πνεύμα και μακροπρόθεσμα για την κοινωνία είναι πιο φοβερά και πιο ανατρεπτικά από τις βόμβες. Όταν πριν από 2 χιλιετίες οι *Ρωμαίοι* κατάκτησαν με τα όπλα τις αρχαίες ελληνικές πόλεις, εκείνοι κατακτήθηκαν πνευματικά από τον πολιτισμό των *Ελλήνων*.[25] Αυτή δεν ήταν η μοναδική φορά που κάποιοι ξεκίνησαν να επιβληθούν με τα όπλα, αλλά οι ίδιοι παραδόθηκαν στην πνευματική ανωτερότητα του κατακτημένου. Με λίγο διάβασμα τυχαίων βιβλίων ιστορίας, στιγμιαία θα γελάσουμε με τις προσδοκίες όσων νομίζουν (συνήθως νεότερων σε ηλικία), ότι με μερικές δολοφονίες και δολιοφθορές μπορούν να διορθώσουν την κοινωνία. Ενώ θα τρομάξουμε όταν σκεφτούμε, ότι έχουν γίνει (και επαναλαμβάνονται σε διάφορες περιοχές του κόσμου), οι πιο αιματηρές μάχες, μαζική εξόντωση πληθυσμών, προσπάθειες επιβολής με τους πιο φρικτούς τρόπους, επί πολλά χρόνια και έτσι όχι μόνο δεν κατάφεραν το σκοπό τους, αλλά αντίθετα όλα αυτά ενίσχυσαν τις διαμαρτυρίες, το μίσος, τους εξοπλισμούς και την τρέλα των αντιπάλων! Το υλιστικό πνεύμα με την τεράστια άγνοια του κόσμου είναι ελκυστικό για τα παιδιά, διότι έτσι οι επιπόλαιοι άνθρωποι έχουν υπερβολικές προσδοκίες και με αυτές παρακινούνται στη δράση και στην αντίδραση. Οι φαντασιώσεις με τις μεγάλες προσδοκίες είναι η επιλογή του φυσιολογικού ανθρώπου και δύσκολα μπορεί κάποιος ν΄ αντισταθεί στα όνειρα. Οι φαντασιώσεις και οι προσδοκίες από τα κενά της γνώσης δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με όπλα και με υλικά εργαλεία. Αντιθέτως, τα όπλα και οι επινοήσεις με την ύλη ενισχύουν και προκαλούν νέες φαντασιώσεις, με δράστες, με θύματα, με απρόβλεπτες αντιδράσεις και συνέπειες. Η διερευνητική παρατήρηση της ανθρώπινης σκέψης (προσωπικής και μη), πώς η σκέψη καταλήγει σε αποφάσεις και σε εκτιμήσεις και πώς το πνεύμα με τις σκέψεις και τις παρατηρήσεις του ρυθμίζει τη συμπεριφορά του βιολογικού σώματος, έχει ένα ανεξάντλητο πεδίο έρευνας με τρομερό ενδιαφέρον. Με αυτή τη γνώση αναπτύσσεται το οπλοστάσιο της Ηθικής για την αντιμετώπιση της ανθρώπινης ανοησίας και παράνοιας. Μέσα στο παρανοϊκό πνεύμα (με τις εξωτερικές αξίες) και στην πολιορκία των πληροφοριών βρίσκεται η ανεξάντλητη πηγή για τα περισσότερα κακά της κοινωνίας, παγκοσμίως εδώ στη Γη και οπουδήποτε αλλού μέσα στο Σύμπαν.

Με τη βοήθεια της τύχης, πολλές καταγραμμένες σκέψεις και εμπειρίες των αρχαιότερων χρόνων έφτασαν μέχρι την εποχή μας και υπέροχα γραπτά

έργα έχουν γίνει γνωστά παγκοσμίως. Αυτά τροφοδότησαν τις απόψεις σχεδόν όλων των γνωστών διανοούμενων, φιλοσόφων και θεολόγων της ιστορίας, αξιοποιήθηκαν στις νεότερες προσπάθειες για την έρευνα προς όλες τις κατευθύνσεις και ενίσχυσαν τις ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Μετά από πολλούς αιώνες αποκαλύφθηκε η πνευματική οκνηρία των λαών της *Ευρώπης* και πώς μια θρησκεία είχε γίνει αλυσίδα για τη σκέψη τους και για την προοπτική της ζωής. Τα γραπτά έργα των *αρχαίων Ελλήνων* θα μείνουν για πάντα σαν υποδείγματα για τις δυνατότητες της ανθρώπινης σκέψης. Θα θυμίζουν σε όλους πώς μια μυθολογία ή μερικές θεολογικές απόψεις μπορούν να τρελάνουν όλη την κοινωνία και πώς η απερισκεψία γίνεται σαν ναρκωτικό για τα θύματα, ευκαιρία για εκμετάλλευση από τους μεγαλομανείς και τους απατεώνες και πώς οι άνθρωποι διχάζονται με τη φαντασία και κινητοποιούνται μαζικά, είτε για να πανηγυρίσουν είτε για να αλληλοσπαραχτούν. Η *Πολιτεία του Πλάτωνα* είναι ένα από αυτά τα παγκόσμια υποδείγματα δημιουργικής σκέψης, λογικής έρευνας και ποιητικής τέχνης μαζί. Μέσα σε αυτό το φιλοσοφικό έργο μπορούμε να διαβάσουμε μερικές από τις πρώτες σκέψεις για το δίκαιο και την αδικία, όπως θα περνούσαν από το πνεύμα μας, αν επιμέναμε να ορίσουμε αυτά τα νοήματα. Μαζί με τη συγκίνηση ενός διαλόγου που μας προκαλεί να φανταστούμε τη ζωή όπως ήταν τότε πιο κοντά στη φύση και με λιγότερη τεχνολογία, επιπλέον θα βρούμε πολλές σημαντικές παρατηρήσεις από τη μέχρι τότε εμπειρία της κοινωνικής ζωής. Στο πρώτο μέρος της *Πολιτείας*, μετά από ένα εξαιρετικά έξυπνο διάλογο μεταξύ του *Σωκράτη* και του *Θρασύμαχου*, ο πρώτος ξεκινάει αντιστρέφοντας τον ορισμό της δικαιοσύνης και της αδικίας, όπως ο δεύτερος ήθελε. Την αδικία τη συνδέουν με το καλό και τη σοφία, ενώ τη δικαιοσύνη με το κακό και τη βλακεία.[26] Με τους κανόνες της αντίφασης και της αντιστοιχίας των εννοιών καταλήγει εύκολα στην αναπόφευκτη συσχέτιση, ότι μόνο ο δίκαιος είναι καλός και σοφός, ενώ ο άδικος είναι κακός και αμαθής. Οπουδήποτε παρουσιαστεί η αδικία, είτε σε πόλη, είτε σε έθνος, είτε σε στρατό, είτε σε ένα μόνο πρόσωπο ή οπουδήποτε αλλού, η συνεργασία γίνεται αδύνατη. Το ίδιο το άτομο γίνεται εχθρός του εαυτού του, με εσωτερικές διαφορές και ταραχές. Επιπλέον, ο άδικος θα είναι και των θεών εχθρός, ενώ ο δίκαιος θα είναι φίλος τους, συμπεραίνει όμορφα ακόμα *ο Σωκράτης*. Και η ψυχή για να επιτελέσει τον προορισμό της, ο οποίος είναι να διοικεί, να σκέφτεται και να επιθυμεί, χρειάζεται να είναι δίκαιη. Τότε μόνο η ζωή θα είναι καλή και όποιος ζει καλά είναι ευτυχισμένος. Στα *Ηθικά Νικομάχεια*, ο *Αριστοτέλης* επίσης διαπιστώνει: Για τον ενάρετο είναι αγαθό και επιθυμεί να ζει με τον εαυτό του, σκέφτεται και απολαμβάνει και λυπάται με αυτόν, ενώ ο ανήθικος έχει διχαστεί και στρέφεται σαν ακρατής και πλεονέκτης στα πράγματα.[27]

<•> ΗΘΙΚΗ ΕΙΝΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΣΤΙΓΜΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ. Διαστρεβλώνουμε το νόημα της Ηθικής και μειώνουμε το σημαντικό ρόλο της στον κόσμο, όταν την περιορίζουμε στις καλές προθέσεις και στις περιστασιακές πράξεις αλληλεγγύης. Επιπλέον την ακυρώνουμε και τη μεταλλάσσουμε σε μέσο παραπλάνησης και εξυπηρέτησης άλλων συμφερόντων, όταν δεν **αξιώνουμε τη μόνιμη ή την κατά μέσο όρο σύνδεση της Ηθικής με όλο το χρονικό διάστημα που ζούμε**, δηλαδή με τον τρόπο ζωής. Ο τρόπος ζωής δεν συμπίπτει με το νόημα της έκφρασης «πράξεις» αν με την τελευταία έκφραση περιορίζουμε το ρόλο των πνευματικών αξιών ή της σωστής συμπεριφοράς σε μερικές σημαντικές επιλογές ή δράσεις. **Αν έτσι ακούγεται πιο αυστηρή η αξίωση να ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας καθημερινά με τις εσωτερικές αξίες και με τη δύναμη της σκέψης, ωστόσο η ίδια αυτή αξίωση είναι πιο επιεικής για τις μεμονωμένες στιγμές καταδικαστέας συμπεριφοράς**. Είναι πιο ανεκτική για τις μεμονωμένες στιγμές συμπεριφοράς τις οποίες καταδικάζουμε (και μπορούν να εκτιμηθούν ανά περίπτωση με τις απαραίτητες πληροφορίες). Δεν είναι δίκαιο να εξαφανίζουμε το σύνολο της προσωπικότητας, το παρελθόν και την προσφορά ενός ανθρώπου, όπως πολλές φορές και εύκολα γίνεται όταν αυτός σημαδεύεται από μια άτυχη στιγμή ή από μια κακή επιλογή. Η αποσπασματική και η περιστασιακή παρατήρηση της συμπεριφοράς συνεργεί για τις μονόπλευρες εκτιμήσεις και έτσι σχηματίζονται αντιφατικές απόψεις για ένα πρόσωπο, για τις οποίες μετά αναζητούμε μια λογική εξήγηση. Από τη μια, ο άνθρωπος ρυθμίζει τη συμπεριφορά του χωρίς να γνωρίζει αρκετά τις δυνατότητες μέσα στον φυσικό κόσμο και στην κοινωνία, ενώ από την άλλη, η ζωή του επηρεάζεται απρόβλεπτα και αυτός συχνά εξαναγκάζεται να συμπεριφερθεί ευκαιριακά και όπως ο ίδιος δεν είχε φανταστεί. Ακόμα, με το πέρασμα του χρόνου ο άνθρωπος δεν διατηρεί όλες τις απόψεις του ίδιες, πολλές από τις επιλογές και τις επιθυμίες του αλλάζουν και οι εκτιμήσεις για τις δυνατότητές του επίσης. Όταν εκτιμούμε κάποιον ειλικρινή, δεν εννοούμε ότι ποτέ δεν λέει ψέματα και όταν τον εκτιμούμε ως ψεύτη, δεν εννοούμε ότι δεν λέει ποτέ την αλήθεια. Απλώς, ανιχνεύουμε ότι ο ένας προσπαθεί να είναι ειλικρινής, δεν λέει εύκολα και ανεύθυνα ένα ψέμα, επιβεβαιώνει συχνά την ειλικρίνεια του. Ενώ ο δεύτερος λέει τα ψέματα εύκολα, χωρίς να χρειάζεται και με την πρόθεση να εμφανίσει διαφορετικά τα πράγματα, συνήθως ευνοϊκά για το πρόσωπό του. Μια στιγμή ακρόασης μπορεί να εμφανίσει έναν άνθρωπο σαν ανόητο, απερίσκεφτο, αδιάβαστο, ανυπόμονο, δειλό και να σχηματίσουμε μια άσχημη άποψη γι' αυτόν ή το αντίθετο. Και συνήθως έτσι, από μια άτυχη στιγμή, από μια βιαστική εκτίμηση, από μια σωστή εκτίμηση για μια στιγμιαία έκφραση ή για

μια πράξη, καθορίζονται σταθερές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και ιστορικά γεγονότα, τα οποία μπορεί να διαρκέσουν μια ολόκληρη ζωή.

Για να σκεφτούμε καλόπιστα για τους άλλους ανθρώπους και για να κατανοήσουμε πολλά από τα λάθη τους, δεν είναι απαραίτητο να είμαστε εμείς ευσυγκίνητοι ή υποδείγματα καλοσύνης. Λίγο πιο έξυπνα αν σκεφτούμε και αν ξεπεράσουμε τις δικές μας άσχημες εμπειρίες, εύκολα θα πείσουμε τον εαυτό μας ότι για όλους υπάρχουν στιγμές αδυναμίας και ανοησίας. Έπειτα, ότι οι καλές ή κακές σχέσεις μας με πολλούς ανθρώπους είναι περισσότερο αποτέλεσμα τύχης, μόνο και μόνο από μια αρχική εντύπωση ή επειδή έτυχε να συναντηθούμε μαζί τους, έτσι όπως δημιουργήθηκε ή επιλύθηκε ένα πρόβλημα. Πολλοί άλλοι θα μπορούσαν να είναι οι φίλοι μας, οι γονείς μας, οι γυναίκες μας, τα παιδιά μας, οι συνεργάτες μας, οι απατεώνες μας, οι εχθροί μας, ενώ στην αντίθετη θέση θα μπορούσαν να βρίσκονται οι άνθρωποι με τους οποίους συνδεόμαστε τώρα. Αλλά όπως έχει φανεί, ακόμα και αυτή η λίγη εξυπνάδα λείπει από πολλούς, ενώ οι άσχημες προσωπικές στιγμές έχουν γεμίσει με κακία, ζήλια και μίσος την ψυχή τους. Σκέφτονται έξυπνα μόνο για να βρουν την αδυναμία στον άλλο και για να επιτεθούν με μια ασήμαντη αφορμή και αυτή τη "φιλοσοφία" της εύκολης απαξίωσης, που την έχουν σαν μόνιμη νοοτροπία, δεν την ομολογούν.

Γίνεται εκμετάλλευση της ανεμπόδιστης έκφρασης των απόψεων και δημιουργείται η εντύπωση ότι όλες οι απόψεις είναι το ίδιο πιθανά σωστές. Έτσι περίπου γίνεται εκμετάλλευση της ανεκτικότητας να ζουν όλοι όπως τους ευχαριστεί και να δρουν όσο θέλουν σαν καλοί πολίτες και δημιουργείται η εντύπωση, ότι όλοι είναι το ίδιο άξιοι εμπιστοσύνης, υπεύθυνοι, ειλικρινείς. Μόνο και μόνο επειδή όλοι έχουν αδυναμίες και κάνουν λάθη. Αυτή είναι η ισοπέδωση στην αξία της ζωής με την κατάργηση του πρωταγωνιστικού ρόλου της ηθικής και των πνευματικών αξιών. Οι μαθητές επίσης δεν εμποδίζονται να πάνε αδιάβαστοι στο σχολείο, όμως απέναντι στο δάσκαλο δεν είναι όλοι το ίδιο διαβασμένοι και δεν έχουν προσπαθήσει το ίδιο. Για όλους μπορούμε να βρούμε ελαττώματα, λάθη και κακές στιγμές, αφού η ζωή είναι περισσότερο ψευδαίσθηση, άγνοια και ανασφάλεια. Όμως δεν ζουν όλοι το ίδιο αλήτικα και με τη σκέψη κολλημένη στα ένστικτα και στον ανταγωνισμό με μερικά άλλα πρόσωπα. Δεν έχουν όλοι την ίδια απερίσκεφτη ζωή, δεν θυσιάζουν το χρόνο και την πνευματική καλλιέργεια για τα υλικά ανταλλάγματα, δεν προσπαθούν το ίδιο για να περιοριστούν στον εαυτό τους και για να μη γίνονται ενοχλητικοί και καταπιεστικοί στους άλλους. Πώς θα αναγνωρίσουμε αυτές τις διαφορές της ζωής από μακριά και στις σύντομες στιγμές που βλεπόμαστε; Δειγματοληπτικά και από ορισμένες πληροφορίες που φανερώνουν τη μόνιμη νοοτροπία, τον τρόπο ζωής, τις προτεραιότητες του ατόμου

στη ζωή του, τις απόψεις του, την ειλικρίνεια, τη συνέπειά του, τη σχέση του με την πνευματική ζωή και με τον υλιστικό τρόπο ζωής. Με το πέρασμα του χρόνου και με τη στενότερη επικοινωνία, οι εκτιμήσεις μπορούν να εξακριβωθούν.

Μεγάλος αριθμός πράξεων και αντιδράσεών μας εξαρτώνται άμεσα και προσδιορίζονται σταθερά υπό τις οδηγίες της σκέψης μας. Ενώ αντιθέτως, χωρίς την τελευταία, θα ήταν αδύνατο να προσδιοριστούν αυτές οι πράξεις ή τουλάχιστον να γίνουν τη σωστή στιγμή, με συνέχεια και προσχεδιασμένα. Από εκεί και πέρα, οι συνέπειες των πράξεών μας (έξω από εμάς) δεν αντανακλούν πάντοτε και ξεκάθαρα τις επιθυμίες, τις σκέψεις και τις απόψεις με τα οποία ενεργήσαμε ή ευρύτερα τα χαρακτηριστικά της ψυχοσύνθεσής μας. Πολλές από τις εξωτερικές συνέπειες ενδέχεται να μην είχαν προβλεφθεί από εμάς, να μην είχαν υπολογιστεί σωστά, να μην ήταν οι επιδιωκόμενες ή να έγιναν αποδεκτές και επιθυμητές εκ των υστέρων. Αν μας ανακηρύξουν ήρωες εκτιμώντας το αποτέλεσμα και τη δράση μας, έτσι δεν επιβεβαιώνεται ότι επιδιώξαμε αυτό το αποτέλεσμα ή ότι εμείς είχαμε εκτιμήσει και υπολογίσει σωστά για τη δράση μας. Δίνουμε ένα χρηματικό ποσό για βοήθεια, αλλά τα χρήματα μπορούν να καταλήξουν σε άλλα χέρια ή να γίνει κακή διαχείριση.

Σκεφτείτε ένα μαθητή, ο οποίος από την αρχή της εκπαίδευσης θέλει να επιβεβαιώνει ότι είναι αξεπέραστος και ενοχλείται ιδιαίτερα όταν τον αμφισβητούν. Έναν άριστο μαθητή, ο οποίος πιέζεται από την οικογένειά του για να είναι ο καλύτερος και επιπλέον αναπτύσσει ανταγωνιστικά αισθήματα απέναντι σε μερικούς άλλους εξίσου καλούς μαθητές. Μετά από την ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης συνεχίζει τις σπουδές του, βραβεύεται και απολαμβάνει τους επαίνους από φίλους και καθηγητές. Μετά από το ένα τρίτο της ζωής, επιτέλους κάνει μια εργασία όπως αυτή για την οποία προετοιμάστηκε. Βλέπει τη ζωή του να διευκολύνεται, αποταμιεύει χρήματα και όσο περισσότερες ώρες εργάζεται τόσο περισσότερο αμείβεται. Προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες, συνεργάζεται επιτυχημένα και τώρα απολαμβάνει να τον αναγνωρίζουν ως καλό επιστήμονα και απαραίτητο συνεργάτη. Όμως ποτέ δεν σκέφτηκε σαν σκοπό του να σώσει ζωές, να βοηθήσει όσους έχουν ανάγκη, να διευκολύνει τη ζωή των φίλων του ή του υπόλοιπου κόσμου. Ποτέ δεν φιλοσόφησε για το σκοπό και το μέλλον του κόσμου, τουλάχιστον μέχρι την ώρα που απόκτησε παιδιά. Αν τύχει να του παρατηρήσουμε ένα ελάττωμα ή αν τον αποκαλέσουμε υπερόπτη και κερδοσκόπο, αυτός μπορεί να απαντήσει αφοπλιστικά: "Έχω κουραστεί κι έχω δώσει την ψυχή μου για να είμαι χρήσιμος στην κοινωνία και για να προσφέρω θεάρεστο έργο στους συνανθρώπους μου"!

Αν δικαιολογούμε μια αδυναμία ή μια αμέλειά μας με ένα πρόσφατο γεγονός (λ.χ. δεν παντρευτήκαμε γιατί χάσαμε την εργασία μας) αυτό μπορεί να μην είναι όλη η αλήθεια. Θα μπορούσαμε να είχαμε πραγματοποιήσει παλαιότερα αυτή την επιθυμία, αλλά τότε υπήρχαν άλλες δυσκολίες ή δεν το επιδιώκαμε. Επίσης, πολλές φορές, οι άνθρωποι εκτιμούν ως δικά τους έργα και σαν αποτελέσματα της δικής τους δράσης, τα έργα και τα αποτελέσματα που έγιναν με συνεργασία ή με τη συμμετοχή μερικών άλλων ανθρώπων. Έτσι μπορεί κάποιος να θεωρεί τον εαυτό του υπεύθυνο για την άτυχη στιγμή ενός φίλου του ή στο άλλο άκρο να θεωρεί τον εαυτό του δημιουργό ενός δύσκολου έργου (ή αποκλειστικό δημιουργό), για το οποίο χρειάστηκε να εργαστούν σωματικά και πνευματικά μερικοί άλλοι, τους οποίους εμείς μόνο ανταμείψαμε με χρήματα (λ.χ. μια οικοδομή ή μια μουσική σύνθεση). Οι συνέπειες των πράξεων όχι μόνο δε συνδέονται πάντοτε αναγκαία με τις εσωδιανοητικές μας πράξεις, αλλά συμβαίνει και το διαμετρικά αντίθετο. Από την έλλειψη πολλών εξωτερικών δραστηριοτήτων δεν μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι δεν υπάρχουν εκείνα τα εσωτερικά στοιχεία, οι προϋποθέσεις, οι σκέψεις και οι επιθυμίες που θα παρακινούσαν για εκείνες τις εξωτερικές δραστηριότητες. Η πραγματοποίησή τους και η εξωτερίκευση μπορεί να είναι απλώς ζήτημα χρόνου και περιστάσεων. Μετά λέμε για κάποιον ότι άλλαξε πρόσωπο και ότι αυτός δεν είναι έτσι όπως πιστεύαμε.

Γι' αυτόν τον επιπλέον λόγο, δεν πρέπει να εμπιστευόμαστε όσα ακούμε και όσα λέγονται με τη φωνή. Με τη φωνή, με λίγες εύκολες λέξεις και με την ανησυχία για την αντίδραση του ακροατή, κανένας δεν θα πει ότι επιθυμεί μεταχείριση βασιλική και σαν θεός. Εύκολα μπορούν οι άνθρωποι να πουν ότι αγωνίζονται για την ειρήνη και για τα παιδιά τους. Και πολλοί θα πουν ότι δεν φοβούνται να ακούσουν την αλήθεια, ενώ η αμφισβήτηση της άποψής τους από μια αντίθετη άποψη μπορεί να προκαλέσει μεγάλη φασαρία. Τα ψέματα λέγονται εύκολα από την ανησυχία, για να μη δοθούν άσχημες εντυπώσεις, αλλά και για να επιτύχουμε τις καλές εντυπώσεις, ακόμα και από συνήθεια. Ενώ πολλά ψέματα λέγονται και για να κρύψουμε από τον καθένα αυτό που φανερώσαμε σε έναν άλλο. Όταν μιλάμε ή γράφουμε δεν αποκαλύπτουμε μόνο τις σκέψεις μας, έτσι όπως τις βάλαμε εμείς μέσα στις λέξεις. Χωρίς να το θέλουμε, αποκαλύπτουμε και το μορφωτικό μας επίπεδο, που ζούμε, πόσο ευέλικτη είναι η σκέψη μας, πόσα βιβλία έχουμε διαβάσει, τι δεν έχουμε διαβάσει, πόσο έχουμε σκεφτεί με τις εμπειρίες μας και μερικές φορές με τι ανθρώπους κάνουμε πιο συχνά παρέα. Όμως η ανθρώπινη ζωή και κάθε ζωή μέσα στο σύμπαν δεν εξωτερικεύεται μόνο με τη φωνή. "Μιλάνε" όλες οι κινήσεις και οι επιλογές μας, ακόμα και η ακινησία μας! "Μιλάνε" τα ρούχα μας, το χτένισμα, τα κοσμήματα, το ύφος και η εικόνα μας, η χροιά στη φωνή'

όλη η συμπεριφορά είναι ένας φυσικός κώδικας, τον οποίο προγραμματίζουμε για να τον απευθύνουμε σε μερικά άλλα πρόσωπα ή για να μεταδώσουμε δημόσια μηνύματα και πληροφορίες. Ολόκληρη η ζωή μας "μιλάει" και μάλιστα φλύαρα, ενοχλητικά και ασυγκράτητα, που ψάχνουμε τρόπο να την εμποδίσουμε! Αλλά αυτή η καθημερινή γλώσσα της συμπεριφοράς και των κινήσεων επίσης δεν εξωτερικεύει πάντα την αλήθεια και μπορεί να λέει ψέματα. Χρειάζεται τη σκέψη ενός Θεού για να μην καταλάβουμε απατηλά τα νοήματα και εξάγουμε λανθασμένα συμπεράσματα. Πολλές φορές, όμως, η γλώσσα της συμπεριφοράς και η καθημερινή δραστηριότητα διαψεύδουν φανερά τα λόγια μας και τα αμφισβητούν, ή αντίθετα τα επιβεβαιώνουν.

Επομένως, όταν κάποιος προσφέρει ένα καλό ή κάτι ευχάριστο με επίγνωση, με επιθυμία και με αυτοθυσία, θα το εκτιμήσουμε πολύ περισσότερο απ' όταν το προσφέρει κατά λάθος και συμπτωματικά. Το ίδιο, όταν κάποιος ενεργήσει επιζήμια και αδικήσει με επίγνωση, με δόλο κι επιθυμία, τότε αυτή η πράξη πρέπει να καταδικαστεί και να αντιμετωπιστεί πιο σκληρά, απ' όταν προκαλέσει το ίδιο κακό άθελά του και από κακή τύχη. Και δεν υπάρχει πιο προκλητική και σιχαμερή συμπεριφορά μέσα στο Σύμπαν, αυτός ο οποίος εμφανίζεται με την πρόθεση να προσφέρει, να βοηθήσει, με υποσχέσεις για τα επιθυμητά αποτελέσματα, αυτός τελικά καλλιεργεί με δόλο την εμπιστοσύνη για να εξυπηρετήσει άλλους κρυφούς στόχους, για να παραπλανήσει και για να επιτύχει ακριβώς τα αντίθετα από όσα αναμέναμε. Και αν αντιθέτως κάποιος εμφανίζεται αδρανής εκεί που θα χρειαζόταν να βοηθήσει ή εκεί που κάποιος άλλος θα συμπεριφερόταν άσχημα, αυτή η αδράνεια της στιγμής δεν φανερώνει την πραγματική διάθεση, την επιθυμία και από ποιες σκέψεις συνοδευόταν. Η στιγμιαία πράξη συνοδεύεται από το πνεύμα και συνδέεται με τις απόψεις που ρυθμίζουν καθημερινά τη ζωή. Ο τρόπος αντίδρασης και η εκτίμησή μας για τη συμπεριφορά πρέπει να υπολογίζουν καθοριστικά αν μία πράξη έγινε με πρόθεση, μ' επίγνωση και προσχεδιασμένα ή χωρίς πρόθεση, απερίσκεφτα και από ατυχία. Επαινούμε μια καλή προσπάθεια ακόμα και αν το αποτέλεσμα είναι μια αποτυχία. Διότι η προσπάθεια φανερώνει τι αισθανόμαστε, τι επιθυμούμε, και μερικές φορές τι σκεφτόμαστε, όχι τι προκαλέσαμε ή επιτύχαμε. Όταν ένας δολοφόνος απλώς πυροβολήσει από απόσταση ή πνίξει με τα χέρια του ή διαμελίσει το θύμα, τότε το αποτέλεσμα είναι σχεδόν ίδιο, ένας φόνος. Όμως ο τρόπος που φόνευσε φανερώνει περισσότερα για τη σκέψη και τη θέλησή του. Δεν θα εκτιμήσουμε τη δράση του μόνο από το αποτέλεσμα, αλλά και από τη σκέψη, τη θέληση και τις προθέσεις του.[28] Μεγάλη ανοχή, λοιπόν, συγχώρεση και βοήθεια στους φιλήσυχους, στους άδολους, στους κακότυχους, στους αποδεδειγμένα μετανιωμένους. Σκληρότητα έως και με την τιμωρία της θανατικής καταδίκης στους βασανιστές και στους

αδίστακτους δολοφόνους αθώων και τυχαίων προσώπων.

<•> ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ (ακόμα και αντίθετα μπορούν να γίνουν). **Ο καλός πρέπει να είναι και δίκαιος και αυτά τα δύο δεν συμπίπτουν.** Χωρίς πνευματική καλλιέργεια, χωρίς ειλικρινή, αμερόληπτη και δημιουργική σκέψη και χωρίς την επιθυμία να αναδείξει, να υπερασπίσει και να αναζητήσει την αλήθεια, ο καλός άνθρωπος εύκολα μεταλλάσσεται σε συνεργό για το κακό, με ή χωρίς επίγνωση. **Ο ηθικός τρόπος ζωής δεν είναι μεμονωμένες στιγμές καλής συμπεριφοράς (πράξεις) και η Ηθική δεν είναι μερικοί κανόνες για την πρόληψη αντικοινωνικής συμπεριφοράς.** Με αυτό δεν εννοούμε ότι πρέπει διαρκώς να προσφέρουμε βοήθεια, να λυπόμαστε για τους πληγωμένους και τους κακότυχους και να υπερασπιζόμαστε σαν δικηγόροι τους αδικημένους, όπως θα έπρεπε να γίνεται, αν ο σκοπός και το νόημα της εσωτερικής αξιοποίησης περιοριζόταν σε αυτήν τη φιλανθρωπική δραστηριότητα. Εξάλλου, η βοήθεια και η υποστήριξη άνευ όρων όχι μόνο δεν είναι ο σκοπός της ηθικής, αλλά και βρίσκεται σε αντίθεση με τον εσω-διανοητικό σκοπό της. Δεν μπορούμε να την επιζητούμε ή να καταγγέλλουμε την έλλειψή της, ενώ με τη συμπεριφορά και με τις απόψεις μας προετοιμάζουμε την κακοτυχία μας, διαφθειρόμαστε και αυτοκαταστρεφόμαστε. Από τη μια να κλείνουμε τα μάτια στα δυσάρεστα, να επαναπαυόμαστε σε μερικές δυνατότητές μας, να βλάπτουμε την υγεία μας και μετά να αναμένουμε από άλλους τη λύση των προβλημάτων. Αυτό είναι παράλογο, όσο όταν αναμέναμε ότι έτσι θα ευτυχήσουμε. Αν εμείς οι ίδιοι δεν κάνουμε τίποτε για να βοηθήσουμε τον εαυτό μας, τότε η εξωτερική ηθική των άλλων είναι άσκοπη και μπορεί να επιφέρει αντίθετα αποτελέσματα.[29]

"Ο περιορισμός της Ηθικής και της εσωτερικής ανέλιξης σε μεμονωμένες φιλανθρωπικές πράξεις και σε στιγμές αποτροπής του εγωκεντρισμού είναι μία ανθρωποκεντρική λύση απελπισίας (…) σ.437 Η Ηθική χωρίς γνώση και φιλοσοφικό τρόπο ζωής είναι αβάσιμη και ανεπαρκής, ενώ η γνώση χωρίς ηθικό-εσωδιανοητικό προσανατολισμό είναι άσκοπη και παραπλανητική".[30] Στο 15ο αιώνα, η *ρωμαιοκαθολική Εκκλησία* επινόησε τα περίφημα «συγχωροχάρτια» για να μαζεύονται χρήματα από τους πιστούς με την απαλλαγή των αμαρτιών τους. Μερικούς αιώνες μετά στις πιο αναπτυγμένες κοινωνίες, με τα βέβαια αποτελέσματα των επιστημών, να μην προσφερθεί η ίδια ευκαιρία; "Ξέπλυμα μαύρου χρήματος" αποκαλούν τα χρήματα που αποκτιούνται με παράνομο και αδήλωτο τρόπο κι έπειτα επενδύονται μέχρι να χαθεί η αρχική τους προέλευση. Το "ξέπλυμα" της ανηθικότητας και της αλητείας γινόταν

από παλαιότερα στην ιστορία. Τώρα επιπλέον, προσφέρεται εύκολα μια καλή εκτίμηση και απαλλαγή από την ηθική ανευθυνότητα του αλήτικου τρόπου ζωής και συγχρόνως έτσι εξυπηρετούνται και διατηρούνται θέσεις εργασίας. Μπορεί κάποιος να γίνει αιμοδότης ή δωρητής οργάνων και να κάνει μια καλή πράξη χωρίς επιλογή του προσώπου. Οι μεμονωμένες πράξεις μπορούν να γίνουν από τον καθένα, με διαφορετικούς λόγους, με διαφορετικές διαθέσεις και με διαφορετική τύχη. Εκτός από επιπόλαιη, η ηθική της φιλανθρωπίας και των μεμονωμένων στιγμών βολεύει την επιθυμία να εξυπηρετούμε τα ανήθικα, καταχρηστικά, παρανοϊκά και βλαβερά σχέδιά μας στον υπόλοιπο χρόνο, που δεν προσφέρουμε βοήθεια και καλοσύνη… Βοηθάει να διατηρούμε τον επιπόλαιο αισθησιοκρατικό, εγωκεντρικό και υλιστικό τρόπο ζωής μας, να τον ανεχόμαστε στους άλλους, ακόμα και να απαλλαγούμε από την ανησυχία, μήπως δεν είμαστε «σωστοί». Τέλος, υπενθυμίζεται, υπάρχει και το αντίθετο φαινόμενο, κάποιος να μην επιθυμεί να βοηθηθεί καθόλου ή να μη θέλει φανερά.

Εξάλλου, όταν παρεμβαίνουμε στη ζωή των ανθρώπων, ακόμα και με τις πιο καλές προθέσεις, είναι πιθανό να δυσκολέψουμε απρόβλεπτα τη δική μας ζωή. Πιο σπάνια, κινδυνεύουμε να τη χάσουμε αφήνοντας αβοήθητους τους ανθρώπους της δικής μας οικογένειας, από μια κακή και βιαστική εκτίμηση ή από μια υπερβολική αντίδραση με λόγους εγωιστικούς. Συνήθως, όμως, πολλοί άνθρωποι (ξένοι, συνεργάτες, φίλοι, συγγενικά πρόσωπα κ.λπ) που βοηθιούνται ή διευκολύνονται, αυτοί τελικά δεν εκτιμούν ειλικρινά την καλή προσπάθειά μας, παρά τις λογικές ευχαριστίες που ενδεχομένως εισπράττουμε. Ιδιαίτερα όταν η βοήθεια δεν έχει ζητηθεί από τους ίδιους που τη χρειάζονται, τότε ενδέχεται αντί για ευχαριστίες, συνεργασία και δική τους προσπάθεια, να μην αναγνωρίσουν ότι δέχτηκαν βοήθεια ή να χρειαστεί να συνεχίσουμε μια προσπάθεια, για την οποία δεν ήμασταν προετοιμασμένοι. Ενδέχεται, ακόμα, να επιρριφθούν ευθύνες για νέα προβλήματα που προκλήθηκαν ή να δεχτούμε αντιδράσεις από άλλα σχετικά πρόσωπα, αν όχι να πέσουμε θύματα αδίστακτων κακοποιών. Σε τέτοιες περιπτώσεις βλασφημούμε την ώρα που σκεφτήκαμε να βοηθήσουμε και οι περισσότεροι γνωρίζουμε πόση πίκρα εκφράζουμε με τις γνωστές λέξεις "αχαριστία ή αγνωμοσύνη".

Εάν κάποιος είναι πολύ ευαίσθητος στην αδικία και στη δυστυχία των άλλων, τότε πρέπει να βάλει μέσα στον τρόπο ζωής του τον προβληματισμό για την αδικία, τη δυστυχία, το νόημα της ζωής, την αναζήτηση της αλήθειας και την πνευματική καλλιέργεια. Αν είναι τόσο πολύ ευαίσθητος, θα πρέπει να είναι και πολύ σκληρός (ισορροπημένος και όχι ανεκτικός), με όλους εκείνους που έχουν στον τρόπο ζωής τους το ψέμα, την απάτη, την εκμετάλλευση ανθρώπων, τη μεγαλομανία, την εξυπηρέτηση των σκοπών τους

με την ατυχία των άλλων, την υπερβολική σιγουριά. Η αδιαφορία και η φυγή των ανθρώπων από το θεωρητικό προβληματισμό για την αδικία στον κόσμο και για την κακή τύχη της ζωής, αυτή και μόνο σημαίνει πολλά. Αποκαλύπτει ένα ψέμα πίσω από τον ακραίο τρόπο με τον οποίο μερικοί εκφράζουν τη διαφωνία τους και εύκολα αντιδρούν, όταν τους αμφισβητούμε τις θρησκευτικές απόψεις τους ή στο άκουσμα ενός κακουργήματος. Η βοήθεια δεν είναι μόνο η προσφορά προς τους κακότυχους, ευρύτερα προς όλους όσους έχουν ανάγκη και η υπεράσπιση των αδικημένων. Η δράση για την αποδυνάμωση μερικών υπεύθυνων για πολλά προβλήματα των συνανθρώπων, η αντίδραση για να σταματήσουν μερικές συνεργασίες και για να χάσουν ορισμένοι τα πλεονεκτήματά τους όταν αυτοί προκαλούν δυσκολίες στην επιβίωση των άλλων και δυστυχία σε ήσυχους ανθρώπους, επίσης είναι βοήθεια και θα την ξεχωρίζαμε με τον προσδιορισμό "επιθετική" βοήθεια. Δεν πρέπει να παραξενεύει το φαινόμενο του ανθρώπου που μιλάει για την αγάπη, το Θεό, για την αξία της ανθρώπινης ζωής, ο οποίος με τη συμπεριφορά του δεν βλάπτει, αντιθέτως βοηθάει, αλλά αυτός μπορεί να είναι ο χειρότερος του κόσμου και αν δεν είναι, τότε να γίνει! Να είμαστε καλοί με επίγνωση πώς συμπεριφέρεται και διανοείται ένας κακός και έτοιμοι να αντιδράσουμε με γενναιότητα και σκληρότητα όταν χρειαστεί. Όχι καλοί από ανοησία και από δειλία.[31] Η διαφωνία, η αμφισβήτηση και η αντίδραση απογοητεύουν ή δυσκολεύουν τις ιδιοτελείς προσπάθειες μερικών φιλόδοξων και κερδοσκόπων και τότε ενδέχεται να στερηθούμε μερικές ευκαιρίες και πλεονεκτήματα. Αντιθέτως, ο συμβιβασμός είναι δελεαστικός με τη σκέψη για ορισμένα ανταλλάγματα. Δεν φανερώνει μόνο δειλία και ανευθυνότητα, αλλά και περιφρόνηση για το δίκαιο, μεροληψία και συνέργεια. Η υπεράσπιση της αλήθειας, το θάρρος για την έκφραση της άποψης και η διεκδίκηση, συνήθως δεν εμφανίζουν τον άνθρωπο "κοινωνικό" και μερικές φορές αντιθέτως τον εμφανίζουν "επιθετικό" και βέβαια προκλητικό. Η έννοια της "αμεροληψίας" και του "δικαίου" είναι αξεχώριστες από την "ειλικρίνεια" και αυτά τα θυσιάζουμε με το συμβιβασμό. Όπως όταν σιωπούμε και δεν προσπαθούμε να αποκαταστήσουμε την αλήθεια για τα πράγματα όπως τα είδαμε ή όταν αφήνουμε τους άλλους να έχουν μια ψεύτικη άποψη για τις προθέσεις και για τις επιλογές μας. Με τη συμβιβασμένη ζωή και με την πιο ευχάριστη εικόνα ενός "κοινωνικού" ανθρώπου, ίσως να εγκαταλείπουμε τον εαυτό μας, αντίθετα από αυτό που φαίνεται, ότι τον εξυπηρετούμε και αν όχι τον εαυτό μας, τότε εγκαταλείπουμε στην κακή τύχη και στην εκμετάλλευση περισσότερους ανθρώπους από όσους βοηθήσαμε.

Ιδιαίτερα για όσους απλώνουν το χέρι εναντίον μας από θέση εξουσίας ή ως εκτελεστές εντολών, ή απαιτούν εκβιαστικά και απειλητικά να συνεργα-

στούμε μαζί τους ή να συνεισφέρουμε με τρόπο που εμείς αδυνατούμε, τους υπενθυμίζουμε το γνωστό μήνυμα: Η δύναμή σας μπορεί να καταστρέψει ή να αφαιρέσει τη βιολογική ζωή μας, όμως δεν μεταβάλει την άποψη και την εκτίμηση μέσα στο πνεύμα μας και δεν ξεχωρίζει εσάς από τα άγρια ζώα. Θα σκεφτούμε έναν τρόπο αντίδρασης και αν χρειαστεί ένα σχέδιο εκδίκησης και τιμωρίας, όταν οι περιστάσεις γίνουν ευνοϊκές για εμάς ή δυσμενείς για εσάς. Επιθυμούμε την ειρήνη, την αρμονική συμβίωση, να επιλύουμε τα προβλήματα με λογικό και φιλήσυχο τρόπο. Με ποιους όρους, όμως; Με ποιους σκοπούς και δραστηριότητες; Ποια ειρήνη όταν η αδικία θεριεύει, όταν η αλήθεια φυλακίζεται, όταν η ζωή πολλών συνανθρώπων θυσιάζεται για τα φιλόδοξα σχέδια κάποιων ισχυρών, όταν επιβάλλονται ανόητες αξίες και πολλαπλασιάζονται οι αιτίες των διαφωνιών και των συγκρούσεων, όταν οι κερδοσκόποι διοικούν το κράτος; Επιθυμούμε την ειρήνη χωρίς αδικία, εκμετάλλευση, καταπίεση, αυταπάτες, χωρίς παράλογους όρους και υποχρεώσεις. Μόνο που ερχόμαστε στον κόσμο και βλέπουμε γύρω μας τόση εξαπλωμένη αδικία, βιαιότητα, οικονομική ανισότητα, παραλογισμό, δυστυχία, συμβιβασμό και ακραία μεγαλομανία, δεν πρέπει να το συζητάμε πόσο αξιόπιστες είναι πολλές από τις πολιτικοκοινωνικές απόψεις που παπαγαλίζουν ή μας προβάλλουν.

Παρατηρούμε και μια σύμπτωση: Οι άνθρωποι συνηθίζουν τα πιο σταθερά και μόνιμα φαινόμενα, όπως είναι η ίδια η ζωή, το φως και ο ουρανός, ενώ γίνονται περίεργοι και εκπλήσσονται από ασυνήθιστες λεπτομέρειες της κοινωνικής ζωής και από τυχαία γεγονότα. Έτσι, συνηθίζουν τη δυστυχία που απλώνεται σε μεγάλους πληθυσμούς, τις προετοιμασίες για τον πόλεμο, την κακή τύχη και την εκμετάλλευση πολλών παιδιών, την κακή εξυπηρέτηση ορισμένων ανεύθυνων, αλλά εντυπωσιάζονται και αντιδρούν υπερβολικά για το βίαιο ξερίζωμα ενός φυτού, για την ενόχληση ενός ζώου και για μερικές ιδιοτροπίες που παρατηρούν στους άλλους ανθρώπους, όταν συμβιώνουν μαζί τους.

Όταν κάποιος δεν καταλαβαίνει καλά τι λέει και τι ακούει, όταν εύκολα λέει ψέματα, όταν όλη η προσοχή του είναι περιορισμένη σε μερικές συνεργασίες, όταν ερμηνεύει τον κόσμο με φαντασιώσεις, όταν έχει υπερβολική εκτίμηση για το ρόλο του μέσα στον κόσμο, τότε να ευχηθούμε τουλάχιστον να μην επιμείνει πολύ για να μας βοηθήσει. Και προσοχή, να μη φανούμε αχάριστοι, όταν κάποτε θα διαφωνήσουμε μαζί του!

<•> Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΞΕΚΙΝΟΥΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Πολλοί τεκμηριώνουν εμπειρικά το διαφορετικό και σχετικό νόημα που λαμβάνει η έννοια της Ηθικής και της καλής συμπεριφοράς, ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες, τις εποχές και τις δοξασίες μέσα στο συλλογικό πνεύμα, ανάλογα με την ανατροφή, την παιδεία, τα ήθη και μέχρι του σημείου οι απόψεις να αντιφάσκουν μεταξύ τους. Αρνούνται ότι υπάρχει μια Ηθική αναλλοίωτη στο πέρασμα του χρόνου και νομίζουν, ότι τέτοιες πνευματικές αξίες θα ήταν έμφυτες σε κάθε ανθρώπινο πνεύμα. Αυτός ο τρόπος να απορρίψουμε την ύπαρξη ενός φαινομένου, περιγράφοντας την αστάθειά του και εστιάζοντας στις αποκλίσεις του είναι εμπειρικός. Ωστόσο είναι αντιδραστικός και υπερβολικός. Διότι δεν είναι πάντα εύκολο να ξεχωρίζουμε ένα φαινόμενο όταν είναι συνδυασμένο με άλλα και δεν είναι στατικό όπως στη γεωμετρία. Όταν πρόκειται για αόρατες σχέσεις, που ονομάζονται «νόμοι», τότε αυτοί ρυθμίζουν τα πράγματα και τους επιβάλλουν όρια και συνέπειες, αλλά δεν είναι εύκολο να τους παρατηρήσουμε με τη γεωμετρική σαφήνεια. Και τα πρότυπα, επίσης μπορούν να βρίσκονται κρυμμένα ή μόνο μέσα στη σκέψη σαν σκοποί, αλλά με αυτά να γίνονται συγκρίσεις, μετρήσεις και εκτιμήσεις για ένα πλήθος διαφορετικών πραγμάτων. Με τα πρότυπα ρυθμίζεται και συγχρονίζεται η δράση, κατευθύνονται οι εξελίξεις και με αυτά κινητοποιούμαστε για να δημιουργήσουμε και να μετασχηματίσουμε την πραγματικότητα. Δεν είναι καθόλου παράξενο και απίθανο οι νόμοι, που ρυθμίζουν συνολικά τον κόσμο και με τους οποίους τα πράγματα εξελίσσονται, να ευνοούν τη ζωή με πνευματική προοπτική και έτσι να γίνονται απαραίτητοι ορισμένοι κανόνες συμπεριφοράς. Μάλλον είναι ανοησία να μη σκεφτόμαστε λογικά αυτή την πιθανότητα και βιαστική η απόρριψη μιας τέτοιας παγκόσμιας προοπτικής της φύσης, με πνευματική στροφή και με παγκόσμιους ηθικούς κανόνες. Αν κάποιοι δεν αναγνωρίζουν την αλήθεια και διαφωνούν με τη σωστή εκτίμηση, τότε επιβεβαιώνεται η αλήθεια από τις αστείες ή από τις θλιβερές συνέπειες αυτής της νοητικής αδυναμίας και από μια σειρά άλλων λαθών και αποτυχιών που ακολουθούν με τις πλανεμένες σκέψεις.

Οι άνθρωποι φαντάζονται και σκέφτονται το ενδεχόμενο να υπάρχουν ζωντανά πλάσματα με λογική σαν τη δική τους και σε άλλους κόσμους. Ανάλογα την εποχή, τη μόρφωση και λοιπά, σχηματίζουν μια διαφορετική και αντίθετη άποψη μεταξύ τους για το πώς μπορεί να είναι αυτά τα εξωγήινα πλάσματα. Έτσι, μερικοί μπορούν να απορρίψουν την ύπαρξη τέτοιων εξωγήινων πλασμάτων ή και ορισμένα χαρακτηριστικά τους, παρατηρώντας τις αντιφάσεις

αυτών των απόψεων και τη σύγκρουσή τους με τη συνηθισμένη εμπειρία. Αυτή η εμπειρική μέθοδος της σκέψης είναι αποτελεσματική και έξυπνη; Στα πράγματα πάντοτε ανιχνεύουμε αποκλίσεις και διαφορές, αλλά δεν λέμε βιαστικά ότι αυτά είναι διαφορετικά μεταξύ τους. Με το πέρασμα του χρόνου επίσης μεταμορφώνονται και αλλάζουν και πάλι όμως ενδέχεται να μιλάμε για το ίδιο πράγμα. Παρατηρούμε ότι μεγάλοι αριθμοί πραγμάτων έχουν πολλές ομοιότητες και εμφανίζονται σαν παραλλαγές ενός και του ίδιου, γι' αυτό τα εκτιμούμε σαν μέλη μιας οικογένειας, της ίδιας ομάδας, του ίδιου είδους.

Το χρήμα ως μέσο και μέτρο συναλλαγής δεν ήταν πάντα με την ίδια υλική μορφή και έννοια μέσα στη σκέψη των ανθρώπων (υλικό, μέγεθος, σχήμα, απεικονίσεις, τρόπος υπολογισμού και ανταλλαγής, ποσοτική αξία). Στο πέρασμα του χρόνου, όπως και σε διαφορετικές περιοχές, δεν έχουν αντιληφθεί όλοι οι άνθρωποι το ίδιο μέσο συναλλαγής, και δεν σχηματίζουν την ίδια έννοια για αυτό και το μέλλον του. Με τις δυνατότητες της ηλεκτρονικής και ψηφιακής τεχνολογίας, το χρήμα, όπως και άλλα παραδοσιακά πράγματα, έχει λάβει περισσότερες μορφές, που δεν θυμίζουν τις παλαιότερες. Αυτή η διαφορά αντιλήψεων και η ιστορική μεταμόρφωση του χρήματος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να καταργηθεί μερικές φορές η έννοια του και κάποτε για να απορρίψουμε την ύπαρξή του. Όμως το φαινόμενο της συναλλαγής και η αντιστοίχηση της ανταλλακτικής αξίας πραγματοποιείται με μια μονάδα σχηματοποιημένη με μια ποσότητα ύλης, την οποία ονομάζουμε νόμισμα και έτσι από παλαιά, η συναλλαγή γίνεται καθαρά φανερή. Εντοπίζοντας και ερευνώντας τα νομίσματα επιβεβαιώνουμε ότι υπήρχαν οικονομικές σχέσεις και αντλούμε περισσότερες πληροφορίες για τις συναλλαγές και για τον πολιτισμό στις κοινωνίες. Η ηθική όμως (όπως και η ψυχή) δεν συνδέθηκε με μια υλική ποσότητα και δεν μετρήθηκε ποτέ από κανέναν για να κατασκευαστεί ένα όργανο μέτρησης ή για να σχηματιστεί μια μονάδα, την οποία οι άνθρωποι θα χρησιμοποιούσαν για να ανταλλάζουν συμπεριφορές και απόψεις για τη ζωή. Έτσι τα σημάδια της ηθικής δεν είναι φανερά με έναν μόνο τρόπο και με την ορατή ύπαρξη κάποιου σταθερού σώματος. Όπως η πολιτική εξουσία από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και σε διαφορετικούς λαούς, επίσης δεν καθοριζόταν μετά από συνολική συμφωνία ή με τις ίδιες διαδικασίες για την επιλογή των προσώπων και με τα ίδια σύμβολα. Η πολιτική εξουσία μπορεί να φανερώνεται ακραία, από ακυβερνησία μέχρι τυραννική. Μπορεί να εξυπηρετεί ελάχιστα πρόσωπα ή όλο τον πληθυσμό και η δύναμή της να προβάλλεται με διαφορετικά σύμβολα, που δεν φαίνονται να σχετίζονται μεταξύ τους, αφού αυτά δεν αποτελούν εξέλιξη ενός αρχικού ή κοινού συμβόλου. Όταν όμως παρατηρήσουμε με προσοχή και υπομονή τα φαινόμενα και πώς μεταμορφώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου, τότε θα διαπιστώσουμε ότι

ορισμένα γνωρίσματα διατηρούνται και γι' αυτό το λόγο τα φαινόμενα επαναλαμβάνονται και τα ονομάζουμε με τις ίδιες λέξεις. (Όπως εξουσία, ακυβερνησία, πολίτευμα, αξιώματα, διοικητικές θέσεις, δικαστικό σώμα, οικονομικές ανισότητες κλπ). Συναλλαγή χωρίς μέτρηση της αξίας και χωρίς μονάδα μέτρησης δεν μπορεί να γίνει εύκολα και γρήγορα για μεγάλο αριθμό προϊόντων και μεταξύ πολλών προσώπων. Το νόμισμα χρειάζεται. Οι συζητήσεις και οι διαφωνίες για το μέγεθος, το σχήμα, τις παραστάσεις, τα υλικά για το νόμισμα δεν αμφισβητούν το φαινόμενο της συναλλαγής και δεν ακυρώνουν το νόημα του νομίσματος. Όπως φανερώνεται από τα σύντομα παραδείγματα, η ηθική δεν εντοπίζεται περιορισμένη σε ένα βιολογικό σώμα, σε μια ομάδα ανθρώπων, με τη συμπεριφορά μιας συγκεκριμένης ζωής ή όπως ένα σύνολο γραπτών κανόνων με την εντολή ενός Θεού. Η ηθική είναι πνευματικό φαινόμενο με κοινά γνωρίσματα στο ευρύτερο φαινόμενο της ζωής, που εμφανίζονται πιο καθαρά σε ένα πλήθος διαφορετικών ανθρώπων, όπως ορισμένα γνωρίσματα της βιολογίας και της ψυχολογίας τους, από τη δράση και την αντίδραση αυτών.

Οι σκοποί, οι ανάγκες, οι κανόνες για την κοινωνική συμπεριφορά, τα πρότυπα ζωής και διοίκησης και οι διαδεδομένες απόψεις της κοινωνίας αλλάζουν. Είναι φυσικό και λογικό πολλές απόψεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά και για τον προορισμό της ζωής επίσης να προσαρμόζονται. Πολλές νέες απόψεις σχηματίζονται με νέες εμπειρίες και νέοι στόχοι και σκοποί εξυπηρετούνται ή αντιθέτως, γίνονται σκέψεις και δράσεις για να εμποδιστούν αυτοί. Έτσι, όταν οι αρχαίοι λαοί και ιδιαίτερα *οι αρχαίοι Έλληνες* φιλόσοφοι ξεκίνησαν να ερευνούν τη φύση και να καταγράφουν τις παρατηρήσεις και τις σκέψεις τους, ακόμα δεν μπορούσαν να ξεχωρίσουν τις περιοχές έρευνας, όπως έγινε αργότερα. Μέσα στην έννοια της φιλοσοφίας συμπεριλάμβαναν πολλές παρατηρήσεις και σκέψεις, οι οποίες δεν είχαν πάντα στενή σχέση μεταξύ τους και από τις πρώτες ήταν οι παρατηρήσεις για την ίδια τη ζωή. Με τη συγκέντρωση περισσότερων πληροφοριών και με την εστίαση της έρευνας σε μερικά ζητήματα, αργότερα αντιλήφθηκαν (και παραδειγματικά πρώτος ο *Αριστοτέλης*), ότι στη φιλοσοφία είχαν τεθεί τα θεμέλια (είχαν γίνει θεμελιώδεις παρατηρήσεις) για την ανάπτυξη ξεχωριστών επιστημών. Στη περιοχή της φιλοσοφίας έμειναν λιγότερα ζητήματα και μάλιστα αυτά διατυπώθηκαν με σαφήνεια και μέχρι σήμερα γίνεται ένας διαχωρισμός των ζητημάτων, που σχεδόν έτσι γίνεται αποδεκτός από καθηγητές της φιλοσοφίας σε όλο τον κόσμο. Η έννοια της φιλοσοφίας και η περιοχή των ζητημάτων της έγιναν πιο φανερά.

Περίπου, έτσι, οι άνθρωποι από τα αρχαία χρόνια αντιλήφθηκαν, ότι στην ανθρώπινη ζωή και συμπεριφορά χρειάζεται να μπουν μερικά όρια και αυτή

να μην είναι πάντα ανεμπόδιστη, όπως του ζώου. Και από τις πρώτες παρατηρήσεις ήταν, ότι **ο πολιτισμένος άνθρωπος χρειάζεται συχνά να βάζει φρένο στη συμπεριφορά του, αυτός ο ίδιος άμεσα στον εαυτό του ή αντίθετα αυτός ο ίδιος να παρακινεί τον εαυτό του για να πράξει έτσι όπως δεν θα επιθυμούσε**. Πολύ πριν επινοηθεί μια λέξη για ένα σύνολο κανόνων στη συμπεριφορά και για τις «καλές» πράξεις και πριν ακόμα καταγραφούν οι σκέψεις για τις ανθρώπινες σχέσεις, μπορούμε να φανταστούμε τους ανθρώπους να αντιλαμβάνονται την ανάγκη για «φρένο» και περιορισμούς στη συμπεριφορά τους. Αφού η σκέψη άρχισε να ρυθμίζει τις πράξεις τους, χρειάστηκε να πάψουν να ζουν και να επιβιώνουν όπως τα υπόλοιπα ζώα: δηλαδή ασυγκράτητοι και έτσι όπως επιβάλλουν οι ορμές και οι παρατηρήσεις της στιγμής μέσα σε μια δολοφονική φύση. Η αρχική φυσική «ελευθερία» δεν ήταν έτσι «καλή» όσο την αντιλαμβάνονται τα άγρια ζώα. Αν ο άνθρωπος επιθυμούσε να συμβιώσει ειρηνικά μαζί με τους άλλους, αν επιθυμούσε να διευκολύνει τη ζωή του και να ξεπεράσει ορισμένες φυσικές δυσκολίες, αν επιθυμούσε να γίνει ομορφότερη η ζωή του, έπρεπε να θυμάται και να σκέφτεται τις συνέπειες των πράξεών του. Αν γινόταν να προκαλεί ευχαρίστηση και κατανόηση στους άλλους, αντί να προκαλεί απορριπτικές και επιθετικές αντιδράσεις. Ως μέλος μιας οικογένειας, ήδη είχε ξεκινήσει ν' ανιχνεύει αυτή την προοπτική της συγκρατημένης συμπεριφοράς και της συνεργασίας. Στο πέρασμα του χρόνου, στις αρχικές παρατηρήσεις προστέθηκαν πολλές άλλες για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς και των ανθρώπινων σχέσεων και αυτές οι πρώτες σκέψεις συγχωνεύθηκαν μέσα στο φαινόμενο της θρησκείας. Λίγοι άνθρωποι των γραμμάτων προσπάθησαν να καταγράψουν αυτή την εμπειρία, να αναζητήσουν τους λόγους που οι άνθρωποι συγκρούονται μεταξύ τους, να συνοψίσουν μερικούς κανόνες συμπεριφοράς ή να εγείρουν το ζήτημα για το νόημα της Ζωής με τα εργαλεία της εποχής τους και αυτούς τους παλαιότερους τους ονομάζουμε φιλόσοφους.

Η σύντομη φανταστική περιγραφή μας, δείχνει για την έννοια της Ηθικής αυτή την ανωριμότητα όπως θα παρατηρήσουμε γενικά σε όλα τα ζητήματα που αναπτύσσονται με το πέρασμα του χρόνου, ακόμα και για μια υλική κατασκευή, όπως λ.χ. το αεροπλάνο και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής. Δηλαδή, ότι στην έναρξη μιας εξέλιξης, γίνονται λάθη, λείπουν σημαντικές παρατηρήσεις, υπεισέρχεται η φαντασία, λείπει η συνοχή και η σαφήνεια, δεν έχουν παρατηρηθεί όλες οι επεκτάσεις κλπ. Όταν μέσα στη σκέψη μας ακόμα δεν έχουμε μια ολοκληρωμένη και σαφή άποψη, με καθαρά όρια, για το πράγμα που έχουμε συνοψίσει μέσα σε μια λέξη, τότε μπορεί να αποδειχτεί ότι αυτό δεν είναι ένα μόνο πράγμα. Πολλές ξεχωριστές παρατηρήσεις ενδέχεται να συνδέονται πάντοτε μεταξύ τους σαν ένα πράγμα. Εξάλλου, από την έρευνα

των φυσικών φαινομένων και ιδιαίτερα από τη γνώση μας για τη μικροσκοπική δομή της ύλης[32] έχει γίνει η θεμελιακή παρατήρηση, ότι η αλλαγή μέσα στη φύση δεν είναι οπωσδήποτε καταστροφή, συνολική ανατροπή, απομάκρυνση και έλλειψη σταθερότητας (λ.χ. στάσιμα κύματα και κυκλική κίνηση). Η εξέλιξη δεν θα είχε νόημα αν ένα πράγμα έχανε τελείως την ταυτότητά του σε κάθε στιγμή, μέσα στο χρονικό διάστημα στο οποίο αναγνωρίζουμε ότι υπάρχει εξέλιξη. Για να εξελίσσεται κάτι, πρέπει να διατηρείται και κάτι σταθερό σαν πυρήνας, αλλιώς θα μιλάμε για καταστροφή και αιφνίδια δημιουργία. Αλλά εδώ περιοριζόμαστε να τονίσουμε αυτή την παρατήρηση (για τη σχέση της αλλαγής με την ισορροπία) και δεν χρειάζεται να περάσουμε σε άλλη περιοχή έρευνας και να ξεφύγουμε από τα ηθικά ζητήματα. Αν υπάρχουν στιγμές και περιστάσεις στις οποίες δεν είναι εύκολο να αποφασίσουμε για το καλό ή το κακό στη δική μας ζωή ή γενικά για την ανθρώπινη ζωή και αν οι απόψεις εναντιώνονται, αυτή η αδυναμία δεν ερμηνεύεται με την απόρριψη της ηθικής. Όταν η ηθική καθοριστεί με εσωτερική προοπτική, με την ανάγκη για αυτογνωσία και νοηθεί ως τρόπος ζωής με αμερόληπτο και ερευνητικό πνεύμα, τότε με καμία δυσκολία δεν θα την αμφισβητήσουμε. Τότε, πιο πολλές φορές θα μετανιώσουμε που δεν επιλέξαμε την αποχή από μια φιλική προσπάθεια και λιγότερες φορές θα εκτιμήσουμε σαν δειλία την έξυπνη φυγή από το πρόβλημα που κάποιοι άλλοι δημιουργούν. Ακόμα πιο πολύ θα επιθυμήσουμε να φύγουμε μακριά από την πόλη και να ξεχάσουμε τις ανθρώπινες συνεργασίες και να ζήσουμε για λίγο χωρίς τους εξαναγκασμούς και τις πιέσεις της καθημερινής προσπάθειας για συμβίωση και συνεννόηση. Θα καταλάβουμε καλύτερα και την επιλογή ορισμένων ανθρώπων να ζήσουν μοναχικά, με την παρηγοριά μιας πιο ασφαλούς ζωής και με την εμπιστοσύνη για ένα σοφό δημιουργό του κόσμου.

<•> Η ΗΘΙΚΗ ΒΑΣΙΖΕΤΑΙ ΣΕ ΑΝΑΜΦΙΣΒΗΤΕΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Η έννοια της Ηθικής δεν έχει σχηματιστεί μόνο με τη φαντασία, χωρίς την παρατήρηση στη φύση, στην καθημερινή ζωή και στις ανθρώπινες σχέσεις. Η πιθανότητα να είναι ένα πεδίο της Επιστήμης είναι πιο πιθανή από την περίπτωση να υπάρχουν εξωγήινα πλάσματα με λογική. Γιατί βιάζονται να την απορρίψουν και μάλιστα εκείνοι, που σε άλλες περιπτώσεις διατυπώνουν πιο απίθανες θεωρίες και μιλούν για πράγματα που δεν είναι εύκολο να παρατηρήσει κάποιος; Η Ηθική (του εσωτερικού ή του πνευματικού προσανατολισμού), εκτός από ένα πεδίο της σκέψης που μπορεί να προσφέρει αξιόπιστη ή επιστημονική γνώση, μπορεί ακόμα πιο προχωρημένα, ως μια από τις πρώτες Επιστήμες στο Σύμπαν να θεμελιώσει μερικές άλλες επιστήμες (όπως είναι η ψυχολογία και οι κοινωνικές επιστήμες). Έτσι, για παράδειγμα, κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει, ότι εμείς και το πνεύμα μας όσο ζούμε είμαστε ένα μέρος του κόσμου και δεν είμαστε το σύνολο του κόσμου. Κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι ο άνθρωπος γνωρίζει ελλιπώς τον κόσμο και τα πράγματα και ότι αντιλαμβάνεται ένα ελάχιστο μέρος τους. Αυτές δεν είναι αναλλοίωτες αρχές για να θεμελιωθεί μια Παγκόσμια Ηθική; Μπορεί να έρθει κάποιος λογικός άνθρωπος και να πει την άποψή του; Όπως: "έχω την άποψη ότι δεν γνωρίζω ελλιπώς τον κόσμο", "έχω την άποψη ότι δεν πράττω τίποτα χωρίς να γνωρίζω και πάντα ενεργώ μετά από σκέψη", "έχω την άποψη ότι δεν είμαι ένα μέρος του κόσμου", "έχω την άποψη ότι είμαι ο Θεός", "έχω την άποψη ότι δεν επηρεάζομαι από κανέναν", "έχω την άποψη ότι τα δικά μου λάθη δεν έχουν σημαντικές επιπτώσεις". Δεν τον εμποδίζουμε να έχει τη δική του άποψη. Θα τον εμποδίσει όμως η ίδια η ζωή και η πραγματικότητα και θα ψάχνει τρόπους για να ξεφύγει, αν προφτάσει. **Η Ηθική με τις εσωτερικές αξίες και σε σύζευξη με τη σκέψη επιβάλλεται κάπως από την ίδια τη φύση**, πριν ακόμα ο άνθρωπος σχηματίσει την ιδέα της μέσα στη σκέψη του και πριν βρεθεί στην ανάγκη να διατυπώσει γραπτά μερικούς κανόνες συμπεριφοράς. Αν μερικοί σκέφτηκαν ότι μέσα στο πεδίο της Ηθικής βρίσκονται μόνο οι προτάσεις που περιέχουν τις εντολές "πρέπει" και "δεν πρέπει", τότε αυτοί σκέφτηκαν πολύ βιαστικά, αν όχι συμβιβαστικά και ρομποτικά και δεν έκαναν τις πιο απλές παρατηρήσεις, πριν εκμεταλλευτούν το μορφωτικό τους επίπεδο για να γράψουν βιβλία (...)

Ιστορικά, για τον προορισμό και τη χρησιμότητα της Ηθικής έχουν εκφραστεί διαφορετικές και αντίπαλες απόψεις και σαν ασύνδετες μεταξύ τους. Μερικοί από τους λόγους: έχουν παρατηρηθεί διαφορετικά διλήμματα, οι πράξεις έχουν εκτιμηθεί από διαφορετική άποψη και με αντίθετους σκοπούς, σε

διαφορετικές εποχές, με άγνοια των εναλλακτικών απόψεων, με κοινωνικούς φραγμούς για να μην αμφισβητηθούν οι παραδοσιακοί κανόνες και οι σκοποί της ομάδας. Μάλλον ήταν υπερβολική η προσδοκία να διαμορφωθεί μια Ηθική κοινά αποδεκτή από όλους και μάλιστα ανεξάρτητα από τη θρησκεία. Έχουν διατυπωθεί απόψεις όπως ότι ο σκοπός της Ηθικής είναι η ευτυχία, η ειρηνική συμβίωση και ο σεβασμός στο συνάνθρωπο, η απόκτηση σοφίας, η εξουδετέρωση των επιθυμιών και η ψυχολογική αταραξία, η λατρεία του Θεού και η εγκατάλειψη του επίγειου κόσμου, η εφαρμογή ορισμένων κανόνων συμπεριφοράς που πρέπει να αναγνωρίζονται από όλους και λοιπά. Οι απόψεις αυτές δεν είναι ασυμβίβαστες μεταξύ τους και διαζευκτικές. Το «καλό» και το «κακό» στις πράξεις ενός ανθρώπου είναι έτσι αφηρημένες έννοιες όπως είναι η αλήθεια και το λάθος για τις εκτιμήσεις των πληροφοριών. Ανιχνεύουμε ως καλή την πράξη που ταιριάζει με τη ζωή, δηλαδή την ευνοεί και χρησιμεύει για την ισορροπία αυτής. Ενώ ως κακή όταν η πράξη εναντιώνεται στη ζωή, όταν τη δυσχεραίνει και την καταστρέφει. Επομένως, όταν προσπαθούμε να ξεχωρίσουμε έτσι γενικά το καλό από το κακό για να ορίσουμε την Ηθική, τότε συναντάμε την εξής δυσκολία: Αν χρειάζεται να ευνοούμε πάντοτε τη ζωή και να βοηθάμε για την ισορροπία της και αν ποτέ δεν πρέπει να βάζουμε εμπόδια. Αυτές οι πρώτες σκέψεις για την αρχή του καλού και του κακού συναντούν και άλλα σχετικά ζητήματα της Ηθικής, τα οποία επίσης είναι δυσνόητα και αποσπασμένα από την πραγματικότητα: όπως είναι το ζήτημα της απόλυτης ελευθερίας και των περιορισμών στη συμπεριφορά. Αυτές οι πρώτες παρατηρήσεις φανερώνουν αμέσως πού βρίσκεται η δυσκολία για μια συντομευμένη απάντηση και συνολική για όλες τις ανθρώπινες πράξεις: Η δυσκολία βρίσκεται στην αρχική έννοια για τη ζωή. Αν η ζωή ήταν πάντα κάτι καλό ή μια συμπεριφορά πάντα καλή, τότε δεν θα έπρεπε ποτέ να εναντιωνόμαστε ή να επιβάλλουμε περιορισμούς στις επιλογές και να απαγορεύουμε συμπεριφορές. Όσο νοούμε τη ζωή έτσι αφηρημένα, χωρίς μορφή, χωρίς βιολογία, χωρίς σωματική κίνηση, χωρίς δράση κλπ, τότε η ζωή απομένει μόνη της και αυτή απαλλάσσεται από όλες τις δυνατότητες να βλάψει, να απειλήσει και να καταστρέψει μια άλλη ζωή. Έτσι φανταζόμαστε τη ζωή μονόπλευρα απαραίτητη, ιερή και με καλή προοπτική μέσα στον κόσμο. Αν όμως η ζωή νοηθεί με τη μορφή ενός αιμοδιψούς τέρατος και με καταστροφική δράση, τότε την καταδικάζουμε και δεν την εκτιμούμε απαραίτητη. Αν, λοιπόν, έπρεπε να ευνοούμε πάντοτε τη ζωή και να μη βάζουμε κανένα εμπόδιο, τότε θα μπορούσαμε να ορίσουμε το καλό για όλες τις δράσεις και για κάθε σκοπό: Η βοήθεια, η διευκόλυνση, η υποστήριξη, η συνεργασία κλπ θα ήταν πάντοτε καλά. Το αντίθετο αυτών, θα ήταν πάντοτε κακά. Επειδή όμως η ζωή και η συμπεριφορά της δεν είναι πάντα ευνοϊκά για τη ζωή (εναντιώνε-

ται στον εαυτό της και στις ζωές με άλλη μορφή), γι' αυτό χρειάζονται περιορισμοί στη συμπεριφορά, απαγορεύσεις και αντιδράσεις που δεν είναι ούτε ευχάριστες ούτε καλές. Έτσι εξηγείται η αδυναμία μιας συνολικής απάντησης για το καλό της ζωής. Αν ρωτούσαμε ποιες τροφές είναι καλές και ποιες δεν είναι, θα μπορούσαμε να δώσουμε μια συνολική απάντηση για όλες τις μορφές ζωής και για όλους τους ανθρώπους της γης; Πρώτα χρειάζεται να προσδιορίσουμε για ποιες μορφές ζωής μιλάμε και μετά να ερευνήσουμε αν μερικές από τις τροφές είναι απαραίτητες και ανεκτές για ένα μεγάλο πλήθος βιολογικών σωμάτων. Όταν στην έννοια της ζωής συμπεριλάβουμε το πνεύμα και αντιληφθούμε ότι ο σκοπός της ζωής υπερβαίνει τη βιολογική επιβίωση, τότε χρειάζεται να προσδιοριστεί για ποια πνευματική ζωή μιλάμε. Δηλαδή με ποιους σκοπούς και επιδιώξεις κινητοποιείται το βιολογικό σώμα και πώς το πνεύμα συνδέεται ευνοϊκά ή καταστροφικά με τη ζωή.

Μπορούμε να ξεκινήσουμε να μιλάμε για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς και για την εκτίμηση του καλού ή του κακού κατ' ευθείαν με παρατηρήσεις στις ανθρώπινες σχέσεις, στα συναισθήματα και με σκέψεις για το νόημα της ζωής. Έτσι θα συναντούσαμε και θα εκφράζαμε πολλές απόψεις οι οποίες διατυπώθηκαν από τους προηγούμενους φιλόσοφους και από πολλούς συγγραφείς βιβλίων με συμβουλές για την καθημερινή ζωή. Όμως αυτό που λείπει μέχρι τώρα είναι η θεμελίωση της Ηθικής ως επιστήμη, για να αναπτύσσεται αυτή με ένα κοινά αποδεκτό πυρήνα σκέψεων και με τα όρια που βάζουν μερικές θεμελιώδεις διαπιστώσεις ή παρατηρήσεις στα πράγματα. Χρειάζεται να ξεκινήσουμε με θεμελιώδεις σκέψεις όπως: για το τι είναι άνθρωπος, που βρίσκεται, τι είναι το πνεύμα και η γνώση, σε τι χρησιμεύουν, αν αυτά έχουν κάποια όρια και νόμους, πώς διαφοροποιείται ο άνθρωπος από τα άλλα ζώα και ιδιαίτερα, πώς ο άνθρωπος διαφοροποιείται από τον ίδιο τον εαυτό του με τη σκέψη του. Εύκολα θα διαπιστώσουμε τον πρωταγωνιστικό ρόλο του πνεύματος στη ζωή και ότι αυτός δεν μπορεί να εκτιμηθεί σωστά, χωρίς να παρατηρηθούν οι πνευματικές αδυναμίες του ανθρώπου και η προέλευση των αδυναμιών από τους φυσικούς νόμους και τους βιολογικούς περιορισμούς. Αν η ηθική οριστεί ως σύνολο κανόνων, αρχών και αξιών με εξωτερικούς σκοπούς και για την εξυπηρέτηση ορισμένων δράσεων, τότε δεν θα αναγνωρίσουμε τον πρωταγωνιστικό ρόλο της. Θα μας φανεί σαν μια πολιτική ή φιλοσοφική θεωρία για συμβιβασμό στη ζωή, για την καλή συνεργασία και ίσως για να δυσκολέψει τη ζωή μας. Με αυτή την εξωτερική προοπτική, η ηθική εύκολα αμφισβητείται και περιορίζεται σε μια σχετική χρησιμότητα, αναλόγως της εποχής και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Μόνο όταν εκκινήσουμε με την εκτίμηση του ρόλου του πνεύματος άμεσα για τη ζωή και για τη στενή σχέση της σκέψης με τη δράση, μόνο τότε διαπιστώνουμε γρήγορα και

αναμφίβολα τη διαρκή χρησιμότητα και την αναγκαιότητά της.

Για να διατυπώσουμε τις κεντρικές απόψεις μιας ηθικής για τη ρύθμιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και για την αξιοποίηση της ανθρώπινης ζωής, είναι αξίωμα της ηθικής να μη χαθούμε σε σκέψεις και σε θεωρίες για το τι είναι η ηθική. Όπως εξηγήσαμε, ο σαφής ορισμός συχνά προϋποθέτει πλήρη γνώση και σαφή και αναλυτική περιγραφή για κάτι που έχουμε ερευνήσει διεξοδικά και με βέβαια βήματα της σκέψης. Δεν είναι αρκετές μερικές ενδείξεις για κάτι στο οποίο πλησιάζουμε ή μόνο λίγα ίχνη ότι κάτι υπάρχει. Αν η ηθική έπρεπε να ξεκινήσει με τη φιλοσοφική έμπνευση κάποιου ανθρώπου και να διατυπωθεί πρώτα θεωρητικά, τότε μάλλον θα έπρεπε να αναρωτιόμαστε σε τι χρειάζεται μια τέτοια ηθική, γιατί να την αναζητήσουμε και τι να αναμένουμε από τέτοιες φιλοσοφικές σκέψεις. Η στροφή του πνεύματος άμεσα προς τον εαυτό του, οι πρώτες σκέψεις για τις εσωτερικές αξίες και για τον προορισμό του κόσμου δεν θα ξεκινήσουν τώρα να γίνονται. **Η παρουσία του πνεύματος και η αίσθηση της ζωής από μόνα τους απαντούν στον εαυτό τους** και κινητοποιούν το βιολογικό σώμα για την επιβίωση. Στον άνθρωπο ειδικότερα, οι σκέψεις δεν περιορίζονται για την ατομική επιβίωση. Σε πολλές στιγμές της ζωής του, ο άνθρωπος αποφασίζει και επιλέγει σε συμφωνία με τις θεμελιώδεις αρχές της ηθικής και με τις πνευματικές αξίες, χωρίς επίγνωση της έννοιας «ηθική». Συχνά εκφράζει απορίες ή κάποια ανησυχία για το μέλλον, για την τύχη και για τον προορισμό της ζωής αυτού του ίδιου ως άτομο, για την οικογένειά του και για άλλους συντρόφους του. Όπως και οι διεργασίες για να βρούμε την τροφή μας επίσης έχουν ξεκινήσει πριν εμείς μάθουμε την ανατομία του ανθρώπινου σώματος και για τη χημική σύνθεση των τροφών μας. Την παρατήρηση αυτής της ανάγκης για ρύθμιση της συμπεριφοράς και για τη σωστή εκτίμηση ή επιλογή μέσα στην πολιτισμένη κοινωνία θα μπορούσαμε να την αποκαλέσουμε με το όνομα μιας επιπλέον αίσθησης ή «συνείδηση».[33] Καμία αντίρρηση, αν η ηθική αίσθηση ερμηνεύεται ως ένας τρόπος πληροφόρησης ή εκτίμησης της νόησης και όχι ως ένας ανεξάρτητος τρόπος γνώσης ή πληροφόρησης (μεταφυσικός, σαν μια δεύτερη ή τρίτη νόηση δίπλα στην πιο αναγνωρισμένη).

Δεν χρειάζεται η κοσμολογία και η αστροφυσική ούτε κανένας θεάνθρωπος για να αντιληφθούμε το γεγονός, ότι η γνώση προσφέρει ελευθερία και πολλές επιλογές στη ζωή' ότι με την άγνοια θα ήμασταν όπως τα άλλα ζώα, ενώ με την ατέλεια στη γνώση γινόμαστε παρανοϊκοί και συμπεριφερόμαστε επικίνδυνα. Ότι για να ζήσουμε χρειαζόμαστε κυρίως την αλήθεια και όχι το ψέμα, την ανοχή και την κατανόηση και όχι την απερίσκεφτη αγριάδα, την αυτοσυγκράτηση των συναισθηματικών φορτίων και όχι την άμεση αντίδρασή μας, ότι χρειάζεται λίγος χρόνος για σκέψη και όχι η ανεξέλεγκτη φυγή

από τον εαυτό μας μέσα από τις σχέσεις μας με τα πράγματα. Χρειαζόμαστε την ικανότητα σωστής εκτίμησης και σκέψης και όχι τη βιαστική κρίση και την απερισκεψία. Χρειαζόμαστε να σκεφτόμαστε αμερόληπτα και να συμπεριφερόμαστε δίκαια και όχι να μεταχειριζόμαστε όλα τα πράγματα σαν εργαλεία για τις προσωπικές μας απολαύσεις. Χρειαζόμαστε να έχουμε εμπειρία και να αποφασίζουμε ώριμα και όχι να είμαστε πνευματικά αδύναμοι και υπάκουα εκτελεστικά όργανα. Χρειαζόμαστε και τη γενναιότητα για να μπορούμε να αντιδρούμε, να απορρίπτουμε, να παραδεχόμαστε και να μην προδίδουμε τις αξίες μας κάτω από την πίεση των κοινωνικών συνθηκών ή με το δέλεαρ κάποιων φθηνών ανταλλαγμάτων. Δεν χρειάζεται η κοσμολογία και η αστροφυσική για να αντιληφθούμε πως αντιθέτως, δεν θα αξιοποιήσουμε καλύτερα την ύπαρξή μας, εάν οι απόψεις μας είναι λανθασμένες ή όταν πράττουμε χωρίς γνώση και πληροφόρηση, όταν προκαλούμε αποσταθεροποίηση στη ζωή των άλλων, όταν ζούμε χωρίς να το έχουμε ποτέ σκεφτεί και λοιπά. Ακόμα και οι πιο «κακοί» άνθρωποι ενδέχεται να έχουν μια συγκεχυμένη εκτίμηση για μερικές εσωτερικές αξίες, ασχέτως αν επιλέγουν και φαίνονται να ζουν όπως αν είχαν πλήρη άγνοια. Με λίγα λόγια, διαπιστώνουμε μια διαχρονική Ηθική για την αξιοποίηση της ανθρώπινης ζωής, για το ξεπέρασμα πολλών κακών που εμποδίζουν την ευτυχία και την ειρήνη και τα οποία πηγάζουν από μέσα μας. Μέσα μας, όχι από το στομάχι (με τη βιολογική έννοια) αλλά από το πνεύμα με το οποίο διαρκώς ρυθμίζονται οι πράξεις και οι αντιδράσεις μας. Η εξωτερική δράση, ακόμα και με τις αυτοκαταστροφικές συνέπειες, επίσης γίνεται με τη συμμετοχή του πνεύματος και ρυθμίζεται με σκέψεις και γνώσεις. Τότε τι διαφοροποιεί τη στροφή της σκέψης μέσα στο πνεύμα, όταν μιλάμε για ηθική, θα αναρωτηθούμε. Η σύντομη απάντηση: Ένα διάλειμμα της σκέψης και της προσοχής, μια απόσυρση από τα εξωτερικά φαινόμενα και συγκράτηση στην εξωτερική δράση του βιολογικού σώματος με ερευνητικό σκοπό. Για να μπορέσει έτσι η σκέψη να εστιάσει σε ένα τελικό σκοπό, σε ζητήματα για την τύχη της ζωής και για τη σχέση της ευτυχίας με τη σκέψη και τις επιθυμίες. Χωρίς αυτή την πνευματική στροφή, η ηθική μένει σαν μια περιστασιακή συμπεριφορά και μπορεί να μεταβληθεί σε καταναγκαστικό έργο.

Επομένως, οι θεωρητικές απόψεις και οι σκέψεις που διατυπώνουμε καθαρά δεν ξεκινούν από το μηδέν και από μια περιοχή έρευνας απομακρυσμένη. Γι' αυτό μεταχειριζόμαστε τις έννοιες και τις λέξεις που έχουν βρεθεί ιστορικά μέσα στη σκέψη των φιλοσόφων, με τις πρώτες και πιο απλές παρατηρήσεις, και δεν επιλέγουμε να σχηματίσουμε νέες λέξεις και φράσεις για να πρωτοτυπήσουμε ή για λόγους εντυπωσιασμού. Προσπαθούμε να αποσαφηνίσουμε τις παλιές γνωστές έννοιες των ηθικών ζητημάτων και διερευνάμε αν χρειαστούν διορθώσεις και για να τις προσαρμόσουμε στη πιο σύγχρονη άπο-

ψη της ηθικής, με την πιο προχωρημένη γνώση μας για τον κόσμο και την κοινωνική ζωή. Ο προορισμός και η πηγή της ηθικής είναι πνευματικός και σχετίζεται άμεσα με το νόημα ή τον προορισμό και την τύχη της ζωής. Για την εφαρμογή της δεν αξιώνει μαθηματική ακρίβεια στη σκέψη, υπολογισμούς, προβλέψεις για το μέλλον, λύσεις σε όλα τα προβλήματα της ζωής και γνώση για τον τρόπο που θα αντιδράσουμε σε κάθε περίπτωση. Αξιώνει το αντίθετο από τις φυσικές επιστήμες και τις ερευνητικές περιοχές που χρειάζονται γνώση και ακριβείς υπολογισμούς για εφαρμογή (δράση) στον εξωτερικό κόσμο: ότι **η άγνοιά μας για τα πράγματα είναι περισσότερη από τη γνώση και απ' όση εμείς αντιλαμβανόμαστε. Αλλά εμείς υπάρχουμε και αντιλαμβανόμαστε και δεν πρέπει να υποβαθμίζουμε τη δική μας άμεση-εσωτερική ύπαρξη.** Γι' αυτό η ηθική ως αναπτυγμένη επιστήμη εκφράζει όλες τις παρατηρήσεις και τις λογικές σκέψεις που αποδεικνύουν αυτή τη γνωστική και φυσική αδυναμία τουλάχιστον του ανθρώπου (περιγραφική ηθική). Έπειτα, με αυτά τα θεμέλια και με την ενιαία ερμηνεία για την ανθρώπινη συμπεριφορά και για τη σχέση της συμπεριφοράς με τη σκέψη, αναδεικνύονται οι εσωτερικές/πνευματικές αξίες. Έτσι η (κοσμολογική) ηθική προτείνει, η συμπεριφορά να ρυθμίζεται με επίγνωση αυτής της τεράστιας άγνοιας, με συγκρατημένη βεβαιότητα, με την αμφιβολία όταν εμείς δεν μπορούμε να επιβεβαιώσουμε τις πληροφορίες μας και με ερευνητικό/πνευματικό τρόπο ζωής. Με λίγα λόγια, η ηθική μας καθοδηγεί σαν πυξίδα για να μη χαθούμε μέσα στις σκέψεις και στις πληροφορίες, είτε έρχονται από τον αισθητό κόσμο είτε από τη φαντασία μας. Διότι, το χαμένο πνεύμα δεν είναι μόνο σκέψεις και τυχαίες εμπειρίες. Είναι και αντιδράσεις (βιαστικές, απερίσκεφτες με σφάλματα στη σκέψη) που βιώνονται συναισθηματικά και δίνουν οδηγίες στο βιολογικό σώμα για δράση μέσα στον κόσμο. Από τη δράση αυτή πάλι προκαλούνται σκέψεις, αντιδράσεις, συναισθήματα και εξαναγκασμός σε μεροληπτικές επιλογές. Για την Ηθική με εσωτερικό προσανατολισμό, δεν είμαστε αμερόληπτοι όταν από τη σκέψη μας αφαιρούμε τη δική μας ύπαρξη. Όταν δεν έχουμε επίγνωση της σύνδεσής μας με ένα ευρύτερο και μεταβαλλόμενο κόσμο, όπως και επίγνωση της άγνοιάς μας για ορισμένα φιλοσοφικά ζητήματα, τότε ακόμα πιο δύσκολα θα σκεφτούμε αμερόληπτα για τις άλλες ζωές.

Το θεμελιακό γνώρισμα στην Ηθική, που την ξεχωρίζει από τις άλλες περιοχές της έρευνας δεν είναι απλώς ο εσωτερικός προσανατολισμός της σκέψης. Ο εσωτερικός προσανατολισμός φανερώνει την πλησιέστερη περιοχή για την ανθρώπινη έρευνα και συνδέει την έρευνα με την εκτίμηση της προτεραιότητας και όχι με μια τυχαία σειρά ή με τυχαία γεγονότα και παρατηρήσεις. Η διερεύνηση για την προτεραιότητα της έρευνας και η εκτίμηση της προτεραιότητας αποτελούν δικές της επιστημονικές περιοχές και συνδέονται

με ζητήματα γνωσιολογικά. **Η προτεραιότητα στην έρευνα (και στην πληροφορία) είναι το γνώρισμα που ξεχωρίζει την Ηθική από τις άλλες επιστήμες** και οι σκέψεις σε αυτήν εστιάζονται. Έπειτα αναγνωρίζονται η πολυπλοκότητα του κόσμου, η πολλαπλότητα των πραγμάτων, η ιδιαιτερότητα σε κάθε πράγμα, η σχετικότητα των ορίων, η λεπτότητα στη σύνδεσή τους, η εξάρτηση μεταξύ τους έμμεσα ή πιο άμεσα, η ταχύτητα των εξελίξεων. Σε αντίθεση με τις επιστήμες που περιγράφουν κοινωνικά, πολιτικά, ιστορικά και φυσικά φαινόμενα, με αφαίρεση πραγμάτων και με φαντασία και ονομάζουν γνώση το «τι χρησιμεύει που, με κάθε δυνατό τρόπο» **η ηθική αξιώνει την επίγνωση της άγνοιας.** Με καθολικές αρχές, υποδεικνύει τις αδυναμίες και τις ελλείψεις στις άλλες περιοχές της έρευνας. **Η επίγνωση για την άγνοια και την αδυναμία μας... είναι κινητήριος πνευματική (και φιλοσοφική) δύναμη**. Η στροφή του πνεύματος σαν ερευνητική σκέψη μέσα στον εαυτό του δεν είναι μόνο μια φιλοσοφική κίνηση ή μια αρχή για τη φιλοσοφική σκέψη και για την πνευματική καλλιέργεια. Είναι συγχρόνως μια ηθική μη εγωστρεφική πράξη, ανώμαλη πράξη, αλλά απαραίτητη για τον προσανατολισμό της ζωής σαν πνευματικό φαινόμενο (όχι βιολογικό). Γι' αυτό όπως είπαμε, η γνώση χωρίς ηθική είναι άσκοπη και παραπλανητική. Από τη στιγμή που θα αναρωτηθούμε για το μέγεθος της άγνοιά μας, για το σκοπό της έρευνας, για τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της γνώσης έτσι εισάγεται η ηθική. Πέρα από το καλό και το κακό υπάρχει το σωστό και το λάθος. Από αυτά τα τελευταία θα συναντήσουμε και θα σχηματίσουμε πάλι μια άποψη για το καλό και το κακό.

Κάθε ένα πράγμα αυτού τουλάχιστον του κόσμου, από το πιο μικρό μέχρι το πιο μεγάλο έχει μια διαφορά από τα άλλα που υπάρχουν σαν ξεχωριστά, πιο πέρα στο χώρο ή πιο μετά στο χρόνο. Μια διαφορά ή απόκλιση η οποία μπορεί να είναι λεπτομέρεια, ασήμαντη, ολική και πολλές φορές φαινομενικά μεγάλη ή μικρή. Εδώ δεν χρειάζεται να δυσκολέψουμε περισσότερο το ζήτημα με την παρατήρηση ότι τα πράγματα δεν είναι καλά ξεχωρισμένα και με στατικά όρια. Αυτή η εύκολη διαπίστωση για την ύπαρξη πάντα μιας μικρής ή πιο μεγάλης διαφοράς στα πράγματα οδηγεί αμέσως στο συμπέρασμα, ότι η γνώση μας για να εκτιμηθεί ως "πλήρης", θεωρητικά θα έπρεπε να περιέχει όλες τις πληροφορίες για όλες τις λεπτομέρειες και για το κάθε πράγμα ξεχωριστά. Τέτοια τέλεια γνώση δεν μπορεί να κατέχει ο άνθρωπος και μάλλον κανένας μέσα στον κόσμο. Αν η πλήρης γνώση είναι αδύνατη και σπάνια, τότε περνάμε γρήγορα στο συμπέρασμα, ότι ποτέ δεν γνωρίζουμε πλήρως κανένα πράγμα. Πάντοτε μια μικρή λεπτομέρεια, στατική ή κινητική και πάντοτε κάτι πιο σημαντικό μας διαφεύγει. Από αυτή τη διαπίστωση πάλι περνάμε στην πρόβλεψη, ότι στη ζωή μας πάντοτε αγνοούμε και πάντοτε θα ανακαλύπτουμε

μια διαφορά, μια απόκλιση και κάτι νέο σε κάθε πράγμα, συχνότερα ή σπανιότερα. Ακόμα πιο ανυπολόγιστα και απρόβλεπτα παρατηρούμε κάτι το διαφορετικό σε κάθε άνθρωπο και για τη ζωή του. Πέφτουμε σε μια λογική απορία: Για να περνάει ο χρόνος και η ζωή μας με νέες εμπειρίες, με ανακαλύψεις και με διαφορετικές απόψεις θα ξεχάσουμε τη λογική και τους κανόνες που μας αποκαλύπτουν, ότι πάντοτε θα ανιχνεύουμε κάτι το άγνωστο, το οποίο δεν είχαμε προβλέψει, δεν υπολογίζαμε και κάτι αντίθετο από τη δική μας προσδοκία; Είναι η ίδια λογική όπως στα μαθηματικά που μας αποκαλύπτει απλά και εξ αρχής, ότι σε κάθε αριθμό μπορούμε θεωρητικά πάντοτε να προσθέτουμε μια μονάδα και να σχηματίζεται ένας μεγαλύτερος. Με τις πιο απλές σκέψεις και με τις πρώτες παρατηρήσεις επί των πραγμάτων ανιχνεύουμε δύο "παράλληλες" αδυναμίες της ανθρώπινης ζωής: Αδυναμία για πλήρη 100% γνώση του κάθε πράγματος και αδυναμία για ρύθμιση της συμπεριφοράς με 100% βεβαιότητα και πάντοτε αλάνθαστα. Θα περιμένουμε κάποιον εξωγήινο για να μας το πει με εξισώσεις; Αυτή την πραγματική αδυναμία θα τη μεγενθύνουμε αν πούμε: Χρειάζεται να γνωρίζουμε εξαντλητικά το κάθε πράγμα και η έρευνα έτσι πρέπει να γίνεται για να είναι πιο ασφαλής και αποτελεσματική. Όπως θα τη μεγενθύναμε αν αντίστοιχα λέγαμε: Χρειάζεται να κινηθούμε μετά από 100% γνώση και βεβαιότητα. Αυτή είναι η φαντασίωση που διαφημίζεται σαν λογική στην Επιστήμη. Συμπτωματικά, αυτή τη λογική εκμεταλλεύονται για να επιβιώσουν και όσοι χρειάζονται πελάτες, θεατές, αναγνώστες και ακροατές και βρίσκουν κάπως να προκαλέσουν εντυπώσεις. Στο άλλο άκρο αυτής της "άπληστης" λογικής βρίσκονται οι ανώριμοι και οι απερίσκεφτοι άνθρωποι, οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονται την αδυναμία για πλήρη γνώση, αλλά την υπερβαίνουν. Αυτοί οι ανώριμοι άνθρωποι σχηματίζουν γρήγορα και εύκολα μια άποψη με 100% βεβαιότητα για όλα. Δεν σκέφτονται σχεδόν καθόλου, ρυθμίζουν τη ζωή και τη συμπεριφορά τους με βιαστικές εκτιμήσεις (εντυπώσεις) και δεν αξιοποιούν την παγκόσμια εμπειρία. Αυτοί μπορούν επίσης να σπαταλούν το χρόνο τους για να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν την κάθε νέα πληροφορία, που τους αποκαλύπτει πόσο βιαστικά είχαν σκεφτεί, πόσο λίγο γνώριζαν και πόσο υπερβολική ήταν η βεβαιότητά τους. Αν η ιστορία της ανθρωπότητας είναι χρήσιμη, είναι ιδιαίτερα για αυτούς τους απερίσκεφτους, που πιστεύουν ότι διδάσκονται από την ανανέωση στην προσωπική εμπειρία τους. Ανάμεσα σε αυτά τα δύο άκρα της λογικής αδυναμίας για πλήρη γνώση, τοποθετήστε την ισορροπημένη λογική της Ηθικής: Δεν θα πέσουμε στην παγίδα της ανεξάντλητης εμπειρίας ούτε θα κολλήσουμε στην έρευνα ή στην παρατήρηση ενός μόνο πράγματος με τη φαντασίωση ότι έτσι θα το γνωρίσουμε εξαντλητικά. Αυτή είναι η εφαρμογή της Ηθικής για την ερευνητική σκέψη, αλλά έτσι ανάλογα εφαρμό-

ζεται και για τη ζωή: Δεν θα κολλήσουμε στη συνάντηση ή στη σχέση μας αποκλειστικά με ένα πράγμα και δεν θα επιτρέψουμε αυτό να γίνει ο αποκλειστικός λόγος για να ζούμε.

Σχεδόν όλα γύρω μας αλλάζουν απρόβλεπτα και μπορούν να γίνουν αντίθετα απ' όσα είχαμε συνηθίσει και βασιστεί. Από τις εποχές του έτους και την τροχιά του πλανήτη και πολύ πιο εύκολα η κοινωνική πραγματικότητα και η προσωπική ζωή. Οι εσωτερικές αρχές για να ζήσουμε είναι αναγκαίες για όλες τις πραγματικότητες και τις εμπειρίες. Όπως και να γίνει η πραγματικότητα γύρω μας, όπου και να βρεθούμε δεν θα πάψουμε να χρησιμοποιούμε τη διάνοιά μας, να χρειαζόμαστε την αλήθεια, τη βεβαιότητα, τη σωστή πληροφόρηση, την εύστοχη εκτίμηση, την αποτελεσματική σκέψη και θα θέλαμε ν' αναγνωρίζουμε τους αξιόπιστους συνανθρώπους και να προδιαγράψουμε την καλή τύχη μας. Ακόμα και οι αυτονόητες έννοιες, όπως η βιολογική υγεία, η σωματική δύναμη, η ηλικία δεν εκφράζουν σταθερές, προσδιοριστικές ή απομονωμένες δυνατότητες στα πράγματα και **δεν υπάρχουν ανεξάρτητα από την εσωτερική και διανοητική ζωή**. Πολύ συχνά και εύκολα χάνουν το νόημά τους από την ύπαρξη πολλών άλλων δυνατοτήτων της πραγματικότητας, που οδηγούν σε αφάνταστους τρόπους αποσταθεροποίησης και ανατροπής, παρά τη γνώση και την έξυπνη προσπάθειά μας να επιτύχουμε τους στόχους μας. (σ.394) Κατά παρόμοιο τρόπο, που η γνώση για τη καλή διατροφή μπορεί να ακυρώνεται από τη χρήση φυτοφαρμάκων και άλλων τεχνικών μεθόδων στην παραγωγή των προϊόντων. Ο κόσμος δεν απλώνεται μόνο στο χώρο πολύ μακριά για τις δυνατότητες μας να πάμε και να ερευνήσουμε. **Ο εξωτερικός κόσμος στην πλησιέστερη απόσταση είναι σχεδόν το ίδιο απρόβλεπτος, άγνωστος και αδιέξοδος** για πολλές επιδιώξεις των ανθρώπων. Η απόσταση που θα διανύσουμε, οι στροφές που μπορούμε να κάνουμε, όσα μπορούμε να δούμε και τι θα προκαλέσουμε στην κοινωνία κινητοποιώντας τους άλλους ανθρώπους με τα χρήματα ή με άλλα ανταλλάγματα, όλα αυτά γίνονται ζωή με άπειρες παραλλαγές και με διαφορετικές εμπειρίες. Αυτός δεν είναι ο πιο σύντομος και ο πιο ασφαλής δρόμος για να γίνουμε κύριοι του εαυτού μας ως πνεύμα. Μόνο με την αμερόληπτη και υπομονετική σκέψη, με τις σωστές εκτιμήσεις και με τη σκέψη να υπολογίζει τον κόσμο ευρύτερα από αυτόν που εμφανίζεται στα μάτια, έτσι μόνο μπορούμε να σχηματίσουμε τις τελικές απόψεις, με τις οποίες θα αλλάξουμε πρώτα εμείς μέσα μας και όχι ο κόσμος. Έτσι όπως αν είχαμε ζήσει με αντίθετες εμπειρίες, σαν πολλά διαφορετικά πρόσωπα σε διαφορετικούς τόπους και εποχές. Τότε δεν θα αλλάζουμε εύκολα άποψη με κάθε νέα εμπειρία, από τις περιστασιακές συναισθηματικές αντιδράσεις και με τις νέες εκτιμή-

σεις για τη χρησιμότητα των πραγμάτων, όπως ένας απερίσκεφτος και πνευματικά απροετοίμαστος άνθρωπος. Σε αφάνταστο αριθμό περιστάσεων θα χρειαστεί να συμπεριφερθούμε αποδεκτά, χωρίς να προκαλέσουμε την άσχημη αντίδραση ή απαξιωτική εντύπωση για το πρόσωπό μας. Μπορούμε να γεμίσουμε πολλές σελίδες για να περιγράψουμε τέτοιες περιπτώσεις και πώς θα ήταν καλύτερη η δική μας στάση, απάντηση και αντίδραση. Όμως σε αυτό τον κόσμο υπάρχουν και οι γενικοί κανόνες, οι οποίοι όταν εφαρμόζονται, τότε εκ των προτέρων θα αποφευχθούν ένα πλήθος από κακές συμπεριφορές για ένα ανάλογα μεγάλο αριθμό από πιθανές περιστάσεις. Λαμπρό παράδειγμα, *το χριστιανικό παράγγελμα, να αγαπάμε το συνάνθρωπο όπως τον εαυτό μας και να μη βιαζόμαστε να είμαστε οι πρώτοι που θα καταδικάσουμε κάποιον* για ένα λάθος ή αμάρτημά του. Δεν χρειάζεται να φανταστούμε και να απαριθμήσουμε όλες τις περιπτώσεις συνάντησης με διαφορετικούς ανθρώπους, με διαφορετικό σκοπό και συνεργασία και με διαφορετικές προκλήσεις, για να προτείνουμε πώς θα έπρεπε να απαντήσουμε και πώς θα αντιμετωπίζαμε τις προκλήσεις. Γενικοί κανόνες όπως "να είμαστε ειλικρινείς και με αυτοέλεγχο" ή το "μέτρον άριστον" και η "μέση επιλογή" που παρατηρήθηκαν στην αρχαιότητα καλύπτουν ένα πλήθος ιδιαίτερων περιπτώσεων. Θα μας παρακινήσουν να σκεφτούμε και να πράξουμε πιο προσεκτικά και για να μπορέσουμε να εκτιμήσουμε σωστά τις λεπτομέρειες της στιγμής.

Το νόημα της ηθικής χωράει σε μερικές λέξεις και αυτές τη συνοψίζουν: ερευνητική σκέψη, αμερόληπτη λογική, αυτοέλεγχος, ειλικρίνεια. Αυτές οι λίγες λέξεις απλοποιούν ένα υποδειγματικό πνεύμα. Οι ανθρώπινες σχέσεις και συνεργασίες, η κοινωνική ζωή και η πολιτική δράση επίσης έχουν άλλη προοπτική με αυτό το συνοπτικό νόημα της ηθικής. Με αυτά τα πνευματικά θεμέλια ακολουθούν η αξιοπιστία, η εμπιστοσύνη, η συνεννόηση, η δικαιοσύνη, η συνεργασία και η συναλλαγή χωρίς εκβιασμό, χωρίς απειλές και εξαπάτηση. Αφαιρέστε τη σύντομη λέξη "ειλικρίνεια", που φανερώνει ένα πνεύμα μοναχικό και με μια εύκολη ικανότητα, αλλά μη ξεχάσετε την "αξιοπιστία" και την "εμπιστοσύνη". Οι εσωτερικές αξίες δεν είναι για λιβάνισμα, δεν είναι κάποια ακίνητα ιερά πράγματα. Σχηματίζονται σαν αφηρημένες έννοιες με τη λογική και με την παρατήρηση του κόσμου για να συνοψίσουν μια πνευματική ζωή, όταν αυτή ρυθμίζεται με επιτυχημένη σκέψη, με αμεροληψία, με επίγνωση της άγνοιας και χωρίς τις επιθυμίες που προκαλούνται με τις φαντασιώσεις. Συνοψίζονται σε λίγες λέξεις, όπως και η λέξη «ζωή», όμως περικλείουν σαν φράχτης το σκοπό όλου του κόσμου και είναι ο αυτόματος πιλότος για τη ζωή μέσα στον κόσμο!

Η μεροληψία συνδέεται στενά με την απερισκεψία. Και η απερισκεψία δεν είναι μόνο η πλήρης έλλειψη σκέψης, αλλά κυρίως οι βιαστικές εκτιμήσεις και όταν όλες τις ώρες σκεφτόμαστε σαν κολλημένοι σχεδόν το ίδιο πράγμα, για την ίδια επιθυμία, για το ίδιο πρόβλημα και περιορισμένοι στις εικόνες των ματιών μας. Πολλές σκέψεις γίνονται για να ενισχύσουμε την άποψή μας και έτσι περιορίζουμε τον κόσμο σε μια δική μας φαντασίωση, όπως αυτή σχηματίστηκε από την προσωπική εμπειρία. Δεν σκεφτόμαστε ούτε υποθέτουμε την αντίθετη άποψη ή δεν παρατηρούμε τα φανερά πράγματα, τις ενδείξεις και τα γεγονότα που αποδυναμώνουν τη μονόπλευρη άποψη και την υπερβολική εκτίμηση. Φυσικά δεν μπορούμε να σκεφτούμε τι γίνεται παντού στον κόσμο, ούτε χρειάζεται να τα μάθουμε όλα. Όμως αυτή η λογική σκέψη γίνεται η εύκολη δικαιολογία για να υψώσουμε με όλες τις προσπάθειες και τις θυσίες το δικό μας "εγώ" στον κόσμο σαν το μοναδικό και πιο ξεχωριστό. Αυτό δεν θα ήταν ποτέ αρκετό, αν είχαμε επίγνωση της πραγματικότητας. Και ακόμα, με τέτοιο απροετοίμαστο πνεύμα, γινόμαστε επιρρεπείς σε έντονα συναισθήματα και για να εντυπωσιαστούμε από κάθε τι το ασυνήθιστο, ενώ **έχουμε συνηθίσει τον ίδιο τον εαυτό μας με την ανοησία του** και πολλά φαινόμενα, που είναι πιο σημαντικά για τη ζωή και τον κόσμο. Ο ίδιος άνθρωπος σκέφτεται διαφορετικά και τελείως αντίθετα σε διαφορετικές ηλικίες. Έτσι πολλές φορές, θα άλλαζαν οι απόψεις του απότομα, ανατρεπτικά και απρόσμενα, αν ζούσε με τις εμπειρίες των άλλων ανθρώπων ή αν σκεφτόταν λιγότερο εγωκεντρικά. Αντίστοιχα, θα ήταν διαφορετικές πολλές από τις επιλογές και τις αντιδράσεις του.

Μπορούμε να συνδέσουμε την ηθική και να εφαρμόσουμε κανόνες για το «καλό» του ανθρώπου σε διαφορετικές και άσχετες μεταξύ τους δραστηριότητες. Μιλάμε για ηθική στην επιστημονική έρευνα, για ηθική στη θρησκεία, στην οικονομική πολιτική μιας χώρας και στην εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου, ηθική στην επιχειρηματική δράση, στον αθλητισμό κ.λπ. Πρότυπα και αξίες για ένα πλήθος δράσεων και με διαφορετικούς σκοπούς συγκλίνουν και εστιάζονται σε λίγες σύντομες σκέψεις για την εξυπηρέτηση της ζωής ως αυτοτελές πνεύμα, το οποίο δεν πρέπει να εναντιώνεται στον εαυτό του. Από τις πρώτες σκέψεις με αυτή την έννοια της ηθικής εξωτερικά εφαρμοσμένης καταλαβαίνουμε, ότι χρειάζεται να προσαρμόσουμε τη συμπεριφορά μας φιλικά, με ενδιαφέρον και σεβασμό για όλο τον κόσμο, όπως για τον εαυτό μας. Αφού όμως κανένας άλλος δεν είναι ο εαυτός μας, τότε γιατί να μη σκεφτόμαστε αντιθέτως, με τελικό σκοπό να εξυπηρετούμε τον εαυτό μας με κάθε κακό που θα χρειαστεί για τους άλλους; Αυτή είναι μια αντίφαση στην ηθική εξωτερικά προσανατολισμένη, για την οποία καμία πειστική απάντηση δεν μπορεί να δοθεί. Η καλή πρόθεση προς τις άλλες ζωές και η αλλη-

λεγγύη είναι από μόνα τους καλά σημάδια. Όμως, πολλές φορές δυσκολεύουμε τη ζωή κάποιου άλλου και γινόμαστε υπαίτιοι για το μεγαλύτερο κακό, λόγω άγνοιας και από υπερβολική βεβαιότητα για τις απόψεις μας. Ακόμα και τον εαυτό μας ίσως να βλάπτουμε και να εγκαταλείπουμε, όπως πολλά παραδείγματα θα βρούμε, χωρίς να το αναγνωρίζουμε ή λόγω μεγάλης απογοήτευσης και απαισιοδοξίας. Εξάλλου, αν για τη δική μας ζωή σκεφτόμαστε με απληστία, ιδιοτελώς και με φαντασιώσεις, τότε πώς θα αντέξουμε να σεβαστούμε τους άλλους; Μάλλον θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι εκείνοι επίσης σκέφτονται όπως εμείς και αν χρειαστεί θα στραφούν εναντίον μας ή θα μας χρησιμοποιήσουν. Συνεπώς, για την εφαρμογή της ηθικής, δεν αρκεί να αναγνωρίσουμε τον (παρανοϊκό) εαυτό μας στα ξένα πρόσωπα, εκτός ότι αυτό είναι ένα ψέμα. Χρειάζεται να αναγνωρίσουμε, ότι πίσω από όλες τις δημιουργικές δράσεις και τις αντιδράσεις μας κρύβεται πάντοτε ένα αυτοτελές ή αμερόληπτο πνεύμα και όχι μόνο ένα βιολογικό σώμα. Όταν στο πνεύμα προσθέτουμε ένα βιολογικό σώμα, τότε έτσι "ρεαλιστικά" εισάγουμε και το υλικό περιβάλλον του βιολογικού σώματος και κατά συνέπεια τις εμπειρίες, τις επιθυμίες, τις συνεργασίες, τις προσδοκίες, την απερισκεψία και τη δράση αυτού του σώματος μέσα στον κόσμο. Έξω από το πνεύμα φανερώνεται ένας κόσμος με ανταγωνισμούς, συγκρούσεις, αμφισβητήσεις, απειλές για την επιβίωση, με αδυναμία για αυτοτέλεια και αυτογνωσία και με μόνη βεβαιότητα ότι η ζωή τελειώνει σε μερικές δεκαετίες. Για να αντιμετωπιστούν όλες οι ξεχωριστές ζωές σαν ένα και το ίδιο πνεύμα, ή όπως πολλά συμφιλιωμένα μεταξύ τους πνεύματα θα έπρεπε να λείπει ο υλικός κόσμος με τις άπειρες προκλήσεις του! Οι ξεχωριστές ζωές συνδέονται και επικοινωνούν με αποκλίσεις στις απόψεις τους και με πολλά λάθη, με διαφορετικούς σκοπούς και παραδείγματα και με προσδοκίες, που διαφέρουν από άτομο σε άτομο, από ομάδα σε ομάδα, από περιοχή σε περιοχή και από εποχή σε εποχή, ενώ χωρίς αυτές τις προσδοκίες η "φυσιολογική" ζωή θα έχανε το ενδιαφέρον ή το νόημά της. Επομένως η ηθική δεν ξεκινάει μόνο με την ανάγκη για προσφορά, κατανόηση και σεβασμό σε όλο τον κόσμο. Η ηθική ξεκινάει και με την ανάγκη για επίγνωση της άγνοιας για τον κόσμο και των διαφορετικών εκτιμήσεων των ανθρώπων και με την ανάγκη να σκεφτόμαστε αμερόληπτα και να περιοριστεί η σωματική δράση, όχι το αντίθετο. Για όλες τις δράσεις και τους σκοπούς, μόνο ένα αμερόληπτο πνεύμα, σαν ανεξάρτητο από το χρόνο και τις περιστάσεις του υλικού κόσμου, είναι αρκετό για να επιβεβαιώσει ότι ο προορισμός της ζωής είναι πρώτα εσωτερικός, εδώ και τώρα και πάντοτε ο ίδιος: Η απόλαυση του κόσμου και της ζωής χωρίς ψέματα και φαντασιώσεις, χωρίς ψεύτικους θεούς και εξωτερικές επιτυχίες.

<•> Με τις πιο βιαστικές σκέψεις:

Οι βασικές διαπιστώσεις για την αξιοποίηση της ζωής είναι έτσι απλές, που δε χρειάζεται να μεταχειριστούμε το όνομα «Θεός» για να τις υποστηρίξουμε, όπως και για να υποστηρίξουμε την ύπαρξη εκείνου. Η ηθική έχει νόημα και βάση στις απλούστερες γενικές αλήθειες: Κανένα μέρος δεν είναι η επαρκής αιτία του εαυτού του, η γνώση των μη αυτοτελών πραγμάτων είναι και αυτή ελλιπής. Επομένως ο καθορισμός των πράξεων με αυτή τη σχετική γνώση δεν προσδιορίζει μόνο άμεσα και γνωστά αποτελέσματα, είναι μια παράδοση στην τύχη και δράση με κενά στη γνώση και με λάθη. Όταν μετατρέπουμε σε επαρκή λόγο της ύπαρξής μας τις σχέσεις που έχουμε με ορισμένα μέρη της εξωτερικής πραγματικότητας, τότε υπερεκτιμάμε τις δικές μας δυνατότητες και το ρόλο μας στον κόσμο και έτσι αρπάζουμε τη θέση του Θεού για τον εαυτό μας. Αυτή η υπερεκτίμηση για τον εαυτό μας έχει τις συνέπειές της. Γι' αυτό η ηθικολογία μπορεί να βασιστεί ως επιστήμη και υπάρχει επαρκής λόγος για να διαμορφώνει κάποιος ηθικοπνευματικά τη συμπεριφορά του, χωρίς να έχουμε προσδιορίσει μια έννοια για το Θεό και χωρίς να έχουμε αποδείξει την ύπαρξή του. (σ.427, 440) Ο ανήθικος άνθρωπος αφαιρεί το σύνολο του κόσμου από τη σκέψη του και αντιφάσκει, διότι σκέφτεται και πράττει ασυγκράτητος μέσα στον κόσμο. Με την ηθική αμεροληψία, που πηγάζει από την προτεραιότητα του πνεύματος προς τον εαυτό του και όταν αυτό σκέφτεται σαν αυτοτελές, δεν υποτιμούμε το σύνολο του κόσμου και η αβεβαιότητα εισέρχεται στη σκέψη για τη δράση μας.

Όταν αναγνωρίσουμε το μέγεθος της άγνοιάς μας για τον κόσμο και προσπαθούμε να σκεφτούμε υποβαθμίζοντας την επάρκεια της προσωπικής εμπειρίας μας (μέσα από τη δική μας θέση και χρονική στιγμή), τότε σκεφτόμαστε σαν υπεράνθρωποι. Σκεφτόμαστε πολύπλευρα και ουδέτερα για τον κόσμο, για τη ζωή και για τις σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων και διαμορφώνουμε απόψεις, όπως αν ζούσαμε και σκεφτόμασταν από τη θέση όλων των άλλων, συνυπολογίζοντας τις ξεχωριστές εμπειρίες τους και όχι επικεντρωμένοι σε μια στιγμή της δικής μας ζωής. Σκεφτόμαστε πιο απεριόριστοι και όχι παρασυρμένοι από μερικές σχέσεις και δυνατότητές μας προς το φυσικό ή κοινωνικό περιβάλλον μας. Αυτή η αμεροληψία και η επίγνωση της άγνοιας και της σχετικότητας των εξωτερικών πραγμάτων είναι πλεονέκτημα της Ηθικής του εσωτερικού προσανατολισμού.

Ποιος μπορεί να είναι ρεαλιστής, αξιόπιστος και υπεύθυνος, όταν αυτός αγνοεί ή συγκρούεται με τις παρακάτω συνοπτικές διαπιστώσεις για την πραγματικότητα, που κανένας δεν μπορεί να τις αναιρέσει; Οι νόμοι του Κράτους και οι θεμελιακές προτάσεις για τη συγκρότηση της Πολιτείας υπολογίζουν την πραγματικότητα ή αξιώνουν πολίτες χαμηλής νοημοσύνης, υπόσχονται φαντασιώσεις και διευκολύνουν την εξουσία των απατεώνων; Αν οι αναμφίβολες διαπιστώσεις που ακολουθούν φαίνονται απλές, η απλότητα τις αναβαθμίζει σε αξιώματα όπως εκείνα της γεωμετρίας. Με αυτά τα αξιώματα σχηματίζονται οι συλλογισμοί, που αποτελούν την παγκόσμια επιστήμη της Ηθικής, η οποία έχει εφαρμογή άμεσα στο πνεύμα μας, αλλά οι παρατηρήσεις έξω στον κόσμο δεν περιφρονούνται. Χωρίς αυτές τις θεμελιακές διαπιστώσεις, τα υπόλοιπα ζητήματα για την ανθρώπινη συμπεριφορά, για την κοινωνία και για τον προορισμό του κράτους μένουν αστήριχτα και είναι προσωπικές εκτιμήσεις, αντιφατικές απόψεις και πεδίο οικονομικής και πολιτικής εκμετάλλευσης μερικών φιλόδοξων.

>>> Υπάρχει ακόμα μέλλον παρά το ότι έχει προηγηθεί απεριόριστο παρελθόν. Ακόμα και αν φανταστούμε μια αρχή δημιουργίας για όλο τον κόσμο, πάλι δεν μπορούμε να προσπερνάμε έτσι αδιάφορα αυτή τη διαπίστωση: Ο κόσμος εμφανίζεται ανολοκλήρωτος και με ατέλειες, ενώ αυτός θα μπορούσε να είναι καλύτερος, η ζωή πιο εξελιγμένη και έτσι όπως φανταζόμαστε. Γιατί ακόμα δεν είναι;

>>> Οι δυνατότητες δεν λείπουν ποτέ από κανένα πράγμα και αναπόφευκτα όλα τα πράγματα κάπου και κάπως χρησιμεύουν. Όλα χρησιμεύουν ή συντελούν κάπου, με άμεσο, φανερό και συνειδητοποιημένο τρόπο, αλλά και πιο έμμεσα από τις συνέπειες της παρουσίας και της συμπεριφοράς τους (έμμεση χρησιμότητα). Με τη χρησιμότητα εννοούμε ότι τα πράγματα συμβάλλουν σε κάποιο αποτέλεσμα ή το παράγουν και αυτά χρειάζονται για το αποτέλεσμά τους (καταστροφικά ή δημιουργικά).

>>> Τα ίδια τα πράγματα δεν είναι αμετάβλητα στο χρόνο, οι σχέσεις τους μεταβάλλονται, επίσης. Το ίδιο, η χρησιμότητα, η αποτελεσματικότητα, η συνέπεια και οι πιθανότητες δεν είναι διαρκώς τα ίδια. (Με αυτή τη διαπίστωση προετοιμαζόμαστε για ανατροπές και ακυρώσεις, σε αποτελέσματα, πράγματα και γεγονότα που φαίνονται σταθερά προσδιορισμένα).

>>> Οι σχέσεις και οι δραστηριότητες των πραγμάτων προϋποθέτουν να είναι περιορισμένα, διαφορετικά, να επηρεάζουν και να επηρεάζονται με διαφορετικούς τρόπους, ενώ σαν έμβια ν' αντιλαμβάνονται

και να γνωρίζουν περιορισμένα και ξανά με διαφορετικούς τρόπους και με μια λέξη να είναι ατελή. (Αρχή της έλλειψης αυτοτέλειας)

>>> Η ζωή και τα έργα μας έχουν ένα βέβαιο τέλος και δε γνωρίζουμε πότε και πώς θα έρθει. (Ο προσδόκιμος χρόνος ζωής είναι γνωστός και με μικρή σχετικά απόκλιση για όλους τους ανθρώπους).

>>> Δεν είμαστε η μόνη, η επαρκής αιτία του εαυτού μας και των δραστηριοτήτων μας. Τουλάχιστον δεν είμαστε σε πολλές περιπτώσεις καθημερινά.

>>> Υπάρχουν προκαθορισμένες δυνατότητες και όρια στα πράγματα και δικές μας ατέλειες προσαρμοστικές, διανοητικές, βιολογικές και βιωματικές. Με αυτή τη σύντομη διαπίστωση λέμε απλοποιημένα ότι τα πράγματα δεν γίνονται χωρίς περιορισμούς, νόμους, αναίτια, χωρίς μεσολαβήσεις και χωρίς τα ανάλογα χρονικά περιθώρια. Δεν μπορούν να γίνονται όλα και αμέσως, εύκολα, με ξαφνικές μεταμορφώσεις και με μαγικά κόλπα έτσι όπως θα θέλαμε (κάτι που θα σήμαινε ότι δεν έχουν μια ταυτότητα και ισορροπία).

>>> Η ίδια αιτία επάνω σε διαφορετικά πράγματα δεν προκαλεί ακριβώς τα ίδια αποτελέσματα ή μεταβολές. Ακόμα πιο απίθανα και απροσδιόριστα γίνονται τα αποτελέσματα, όταν η δράση εφαρμόζεται σε πιο πολύπλοκα πράγματα και ιδιαίτερα στους ανθρώπους και στις κοινωνίες.

>>> Η πραγματικότητα δεν είναι ποτέ μόνο αυτή που αντιλαμβανόμαστε και γνωρίζουμε και επομένως πάντοτε αγνοούμε κάτι. Εμφανίζεται ελλιπής, ανεξάντλητη, χωρίς όλες τις δυνατότητες και τις διασυνδέσεις των πραγμάτων.

>>> Υπάρχουν πολλές έμμεσες, ασταθείς και σχετικά μικρές επιδράσεις, οι οποίες επηρεάζουν τις εξελίξεις και πάντοτε διαφορές στα πράγματα. Ακόμα και η γνώση των πλησιέστερων πραγμάτων είναι ελλιπής. Διότι τα πράγματα συνδέονται δυναμικά μεταξύ τους, με πολλούς και με ευμετάβλητους τρόπους και όχι στατικά (και σαν στερεά σώματα απεριόριστης αντοχής). Μπορούν να μεσολαβήσουν με αφάνταστους και με αντίθετους τρόπους για να προκαλέσουν ένα αποτέλεσμα ή για να το επηρεάσουν.

>>> Η φυσική και η κοινωνική πραγματικότητα που μας περιβάλλει αλλάζει είτε το θέλουμε είτε δεν το θέλουμε και δεν μπορεί να μην αλλάξει. (Με αυτή τη διαπίστωση υπενθυμίζουμε σε μερικούς τον περιορισμένο ρόλο τους, όταν φαντάζονται ότι μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο έτσι όπως και όταν το επιθυμούν ή να εμποδίσουν για να μην αλλάξει). Πολλές και σημαντικές επιδράσεις γίνονται έξω από την αν-

θρώπινη κοινωνία και δεν τις εκτιμούμε σωστά ή δεν προβλέπουμε τις συνέπειές τους. Ο ρόλος της τύχης υποβαθμίζεται για να αναβαθμιστεί η ανθρώπινη δράση.

>>> Από την όποια εξέλιξη δεν καταλήγουμε ποτέ σε κάτι τέλειο και με προορισμό να μείνει για πάντα το ίδιο. Πάντοτε θα χρειάζεται και θα μπορεί να γίνει κάποια διόρθωση, βελτίωση και τροποποίηση. Τα πλεονεκτήματα δεν είναι πάντοτε το ίδιο απαραίτητα, με τη μεταβολή των συνθηκών ακυρώνονται και απαιτούν την υποβάθμιση ή τη μη αξιοποίηση άλλων δυνατοτήτων. (Πάρτε για παράδειγμα ένα οποιοδήποτε ανθρώπινο κατασκεύασμα).

>>> Αγνοούμε έναν επαρκή και αποδεδειγμένο λόγο, για τον οποίο θα θέλαμε εκ των υστέρων να υπάρχουμε. (Δηλαδή ήρθαμε στον κόσμο χωρίς να ερωτηθούμε, με τεράστια άγνοια και χωρίς να μπορούμε να σκεφτούμε με βεβαιότητα για το μέλλον).

>>> Η εξωτερική/σωματική δραστηριότητα είναι ταυτοχρόνως διανοητική. (Αυτή η διαπίστωση χρειάζεται πολλές σελίδες ανάλυση. Ας την περιορίσουμε στην ανθρώπινη συμπεριφορά, που δύσκολα θα βρούμε να μη συνδέεται με κάποια πληροφορία).

>>> Η νόηση και η ψυχή από μόνα τους είναι άμεσα (και από πριν) δοσμένα στον εαυτό τους -όπως το πλήρες Σύμπαν- ανεξαρτήτως της εξωτερικής δράσης και της επαφής με τα εξωτερικά πράγματα. Μόνο μια διανοητικά αυτενεργός ουσία, μόνο η ά-μεση (εσωτερική/πνευματική) ύπαρξη έχει τις δυνατότητες να δημιουργήσει τις σχέσεις εκείνες με τον εξωτερικό κόσμο, με τις οποίες θα αποκτήσει εκείνος μια αξία, ένα νόημα και ένα σκοπό. Διαφορετικά, τα πράγματα θα ήταν μόνο σχέσεις, μόνο τρόποι εξωτερικής διασύνδεσης και έμμεσης αλληλεπίδρασης, χωρίς ουσία.

>>> Τίποτε δεν έχει αξία και χρησιμότητα ανεξάρτητα από την ποιότητα του εσωτερικού κόσμου (ψυχικού και πνευματικού) και ο εξωτερικός δεν μπορεί ν' αξιοποιηθεί ανεξάρτητα από αυτόν. Η ζωή είναι άμεσα στον εαυτό μας και η ποιότητά της δεν είναι ανεξάρτητη από το πού, πότε και ποιοι είμαστε διαρκώς σαν υλικο-βιολογική σύνθεση, σαν εσωτερικός κόσμος και ιδιαίτερα από το πώς σκεφτόμαστε. (Γι' αυτόν που κοιμάται, ο κόσμος είναι σχεδόν ένα τίποτε).

>>> Οι ευχάριστες στιγμές από μόνες τους δεν είναι αρκετός λόγος, για να δικαιολογήσουν επαρκώς και συνολικά τη ζωή, τουλάχιστον στο φθαρτό και με πολλές παγίδες κόσμο που βρισκόμαστε. (Αν γινόταν να ζούμε ευχαριστημένοι χωρίς κανένα κίνδυνο και χωρίς εμπόδια, όπως σε ένα φανταστικό παράδεισο, τότε ίσως η επίγνωση και η σκέψη να

ήταν αχρείαστα).

>>> Το ευχάριστο δεν είναι πάντοτε ωφέλιμο, όπως και αντιθέτως, το δυσάρεστο δεν είναι πάντοτε βλαβερό. Η ευτυχία είναι αδύνατη και αβέβαια, όταν τη δημιουργούμε βολεμένοι στην άγνοιά μας ή με φαντασιώσεις και βασισμένοι στην τυφλή πίστη, ότι η τύχη θα μας τα φέρει έτσι όπως θα θέλαμε. Τα συναισθήματα είναι συνδεδεμένα με σκέψεις και πληροφορίες (για τη ζωή μας και τον κόσμο).

>>> Η περιορισμένη γνώση για τον κόσμο, οι σκέψεις και τα λάθη προκαλούν συνέπειες οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο μέσα στη σκέψη.

>>> Με το λόγο, τη σκέψη και με τις πληροφορίες ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας, με ή χωρίς επίγνωση.

>>> Με τις σκέψεις, τις εκτιμήσεις και τις επιλογές μας διαμορφώνουμε την περιορισμένη εμπειρία μας, τον ευρύτερο εσωτερικό κόσμο μας, σχεδιάζουμε για τη δράση μας και ανάλογα προκαλούνται οι αντιδράσεις μας. Ο λόγος και η σκέψη είναι η είσοδος για την άμεση αξιοποίηση της ύπαρξης ξεκινώντας με τη γνώση της άγνοιας, με την πνευματική καλλιέργεια και με τη συνέπεια στη δράση μας. Δεν μπορούμε να διανοηθούμε μια ανώτερη βιολογική εξέλιξη, χωρίς αυτή να είναι εσωτερική, δηλαδή με σκέψη.

>>> Ο εγωκεντρισμός και η αυταπάτη είναι από μόνα τους, χωρίς καμιά πράξη, η πιο μεγάλη καταστροφή και σχετίζονται άμεσα με την παράδοση στην τύχη. Ζωή χωρίς πληροφορίες και διανοητική επεξεργασία τους είναι ανύπαρκτη, ενώ χωρίς αυτογνωσία ήταν, είναι και θα είναι για πάντα και παντού μέσα στο Σύμπαν ανήσυχη, ανασφαλής και παρασυρμένη, όποια δυνατότητα αν έχει προς τον κόσμο.

>>> Το πλεονέκτημα να εμποδίζουμε τη ζωή κάποιου και να του συμπεριφερόμαστε βίαια δεν ενισχύει τις απόψεις ή το δίκαιό μας.

>>> Όσα είναι δυνατά να γίνουν ή να υπάρξουν, θα γίνουν ή θα υπάρξουν κάποτε, κάπως και κάπου (πολύ γρήγορα ή πολύ αργότερα, μια φορά ή περισσότερες φορές). Αν κάτι είναι αδύνατο για να γίνει, είναι αδύνατο σε ορισμένες συνθήκες και σε κάποιο χρονικό διάστημα. Αν είναι αδύνατο για πάντα, τότε ποτέ δεν θα πραγματοποιηθεί. Αν δεν είναι αδύνατο για πάντα, τότε κάπου, κάπως και κάποτε θα πραγματοποιηθεί.

>>> Αυτοί οι άνθρωποι που θα ήμασταν και όσα θα κάναμε σε άλλο χρόνο και τόπο είναι οι άλλοι εξωτερικά μας ή αντιστρόφως, αυτά που θα ήταν οι άλλοι άνθρωποι.... είμαστε εμείς. (Σημειώστε ότι μικρές ή

μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις γίνονται ακόμα και τώρα που συνεχίζουμε τη ζωή ενός και του ίδιου ανθρώπου. Ο ίδιος άνθρωπος πόσο διαφορετικά σκέφτεται σε διαφορετικές ηλικίες!). Σε διαφορετικές κλιματικές συνθήκες, σε διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον, με διαφορετικές πράξεις και με διαφορετική συμπεριφορά, επίσης επέρχονται διαφοροποιήσεις στην εμφάνιση, στην υγεία, στη γλώσσα, στο ύφος της ομιλίας, στις επιλογές και στις σκέψεις μας, στις εμπειρίες, στα συναισθήματα, στη συμπεριφορά μας και προκαλούμε διαφορετική τύχη για το μέλλον. Σε μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, οι διαφοροποιήσεις είναι περισσότερες και πιο φανερές. Είναι μια φαντασίωση, ότι εμείς θα μπορούσαμε να γεννηθούμε από άλλους γονείς, σε άλλες εποχές και σε άλλες περιοχές του κόσμου και να είμαστε οι ίδιοι άνθρωποι όπως τώρα και έτσι όπως γεννηθήκαμε. Γι' αυτό, ας μην εκφραζόμαστε με τόσο μεγάλη βεβαιότητα όταν εκτιμούμε τις πράξεις των άλλων και όταν συμβουλεύουμε τι θα κάναμε εμείς στη δική τους θέση.

>>> Η άγνοια της άγνοιάς μας και ο περιορισμός της σημασίας των παραπάνω απλών, αιώνιων και παν-τοπικών (κοσμολογικών) διαπιστώσεων είναι αιτία, για να ζούμε παρασυρμένοι (με σχετικές αξίες) και παραδομένοι στην τύχη.

Ο υλικός περιορισμός του ανθρώπου είναι αναπόφευκτος και άμεσα συνδεδεμένος με την άγνοιά του και με τη διαστρέβλωση στη γνώση του. Ωστόσο, η ζωή του ανθρώπου δεν ρυθμίζεται μηχανικά και μονόπλευρα από τις επιδράσεις του περιβάλλοντος ή αποκλειστικά με τους βιολογικούς καθορισμούς. Ο ίδιος ο άνθρωπος με τη σκέψη και τη γνώση γίνεται αιτία της συμπεριφοράς του και συμμετέχει στη διαμόρφωση της εμπειρίας του και στην ποιότητα της ζωής του. Αν, λοιπόν, με τη σκέψη και τη γνώση ο άνθρωπος διαφοροποιείται καθοριστικά από τα άλλα ζώα και γίνεται ο ίδιος ρυθμιστής της ζωής του, καταλαβαίνουμε, ότι τα εξωτερικά πράγματα τον δελεάζουν με άπειρες δυνατότητες. Ενώ τα λάθη και η πλάνη προκαλούν άσκοπη συμπεριφορά, σύγκρουση με την πραγματικότητα, απρόβλεπτες συνέπειες και λανθασμένες αντιδράσεις. Αν κάπως μπορεί ο άνθρωπος να αποκτήσει κάποιο έλεγχο της τύχης του και να περιορίσει τις συνέπειες της άγνοιάς του, αυτό δεν μπορεί να το επιτύχει χωρίς την επίγνωση της άγνοιάς του, χωρίς την πνευματική καλλιέργεια και αν αυτός δεν απαλλαγεί από βιαστικές και λανθασμένες απόψεις (με τις οποίες παρακινούμαστε σε δράση και σε αντίδραση και με τα αντίθετα συναισθήματα).

<•> ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΣΚΕΨΗ. Όπως είπαμε, ο άνθρωπος παρατηρεί, στρέφει την προσοχή του, διαμορφώνει απόψεις, διατηρεί εμπειρίες, αντιδρά ψυχολογικά με τις σκέψεις του και ρυθμίζει τη συμπεριφορά του (αυτενεργεί διανοητικά, δηλαδή). Παράλληλα, μπορεί να εξωτερικεύει τις σκέψεις και τις απόψεις του, κινητοποιείται με αυτές, επικοινωνεί, αλλάζει τη δράση του ή τη διακόπτει. Όταν κάποιος αγνοεί αυτή την αξεχώριστη σχέση μεταξύ ζωής, συμπεριφοράς και σκέψης, τότε οδηγείται σ' έναν ανόητο διαχωρισμό των συναισθημάτων, των επιθυμιών, των ορμών ακόμα και της ψυχής από τη γνωστική δραστηριότητα και αυτός φαντάζεται τη διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα πιο μεγάλη και μεταφυσική. Έτσι, ακόμα και ερευνητές της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ψυχολογίας φτάνουν να αντιπαραθέτουν τη λογική με το συναίσθημα. Ψυχή, όπως και συναισθήματα έχουν και τα ζώα. Πόσο φτωχός θα ήταν ο ρόλος και η προοπτική της ψυχολογίας χωρίς την παρουσία της σκέψης! Η σκέψη και ευρύτερα το πνεύμα δίνουν νέα προοπτική στο δίποδο και ανώμαλο θηλαστικό που λέγεται "άνθρωπος" και δημιουργούν νέα δεδομένα στην ψυχή, που ξεπερνούν το αντικείμενο της ψυχολογίας. **Το μεγαλύτερο ποσοστό συμπεριφορών, αντιδράσεων και δυσάρεστων διαθέσεων στον άνθρωπο συνδέονται με σκέψεις και παρατηρήσεις μέσα στη σκέψη**. Ο άνθρωπος πάσχει κυρίως από ψυχο-πνευματικά προβλήματα. Η διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα δεν είναι μόνο μια βιολογική διαφορά. Η διαφορά είναι και ψυχολογική επειδή η ανθρώπινη ψυχή σχηματίζεται με τη σκέψη, είναι αξεχώριστη από την ανάμνηση και έχει επίγνωση του εαυτού της ως πνεύμα. Γι' αυτό στα ζώα και στους ανόητους λείπει η ποικιλία των ψυχολογικών αντιδράσεων και των συναισθημάτων και αυτά περιορίζονται στις πληροφορίες των αισθήσεων και στις πραγματικές αιτίες. Πιο συγκεκριμένα με ένα ακραίο παράδειγμα: Όταν ένας πατέρας κακοποιεί το παιδί του (ή τη σύζυγό του) και μέχρι αηδίας, αυτή η αηδιαστική συμπεριφορά του δεν μπορεί να ερμηνευτεί μόνο από τη δυσκολία να συγκρατήσει το θυμό του ή τις ανώμαλες ορέξεις του. Εκμεταλλεύεται τη φανερή αδυναμία του παιδιού (ή της συζύγου) για να επιβάλλει την επιθυμία του, βρίσκει με δόλο τις αφορμές από παραλήψεις ή λάθη του παιδιού, χρησιμοποιεί τη δόλια σκέψη του για να απαντήσει στις αρνήσεις του, λέει ψέματα για να θολώσει την κοινωνική πραγματικότητα, εκτιμάει ότι δεν θα μπορέσουν να τον καταγγείλουν ή έχει έτοιμη μια απάντηση για να δικαιολογηθεί, ενθαρρύνεται από μια υπερβολική άποψη για τη δύναμή του, μέσα στη μνήμη του φυλάει μερικές απειλές και ψάχνει για να βρει πιο αποτελεσματικές. Με λίγα λόγια, αυτός ο πατέρας δεν συμπεριφέρεται μόνο με την ψυχολογία ενός άγριου ζώου, αλλά και με την ψυχολογία και τη νοοτροπία ενός έξυπνου αν-

θρώπου με σκέψη, με γνώση, με εμπειρία, με άποψη, με εκτιμήσεις και με όλο το πνεύμα να συμμετέχει για τη δράση του, αλλά και στη διαμόρφωση της νοοτροπίας του.

Ο εγκλωβισμός της σκέψης στις καθημερινές κινήσεις του βιολογικού σώματος, στις σχέσεις συμβίωσης και συνεργασίας διαταράζει την ψυχολογική ηρεμία. Το έξυπνο πνεύμα χάνει την επαφή του με τη φυσική πραγματικότητα και τον προορισμό του. Η ανθρώπινη ζωή αναλώνεται για άσκοπες προσπάθειες, διαμορφώνεται νοοτροπία υπεροπτικού ή ανήμπορου ανθρώπου, οι εκτιμήσεις για τα γεγονότα γίνονται υπερβολικές και ο άνθρωπος, για την αδυναμία να ζήσει όπως φαντάζεται, εντοπίζει ορισμένες αιτίες έξω στον κόσμο. Οι υπερβολικές εκτιμήσεις και προσδοκίες, οι βιαστικές σκέψεις, η κακή πληροφόρηση και μνήμη, οι λανθασμένες απόψεις, η άγνοια για τα πράγματα και η επιλογή της τύχης για την επιτυχία από την έξυπνη δράση, δημιουργούν προβλήματα μέσα και έξω από την ανθρώπινη διάνοια. Οι πρώτες συνέπειες είναι τα άσχημα συναισθήματα, με τους κακούς, ανόητους και λανθασμένους στοχασμούς και από επιπολαιότητα ή από τη διάψευση των προσπαθειών. Με αυτά τα άσχημα συναισθήματα, το περιβάλλον πάλι επηρεάζεται και η ζωή του ανθρώπου δυσκολεύεται. Πιο έμμεσα, πολλές από τις πράξεις και τις επιλογές προκαλούν ενοχλήσεις, αμφιβολίες, αντιρρήσεις, εχθρικές αντιδράσεις και τροφοδοτούν την αδικία, την πλάνη και τη δυστυχία στους γύρω του, οι οποίοι επίσης κινητοποιούνται με τις ίδιες πνευματικές αδυναμίες, με την ίδια παρανοϊκή σκέψη. Οι συνέπειες αναπαράγονται και επιστρέφουν πίσω στον ίδιο κατά την πορεία της ζωής του. "Ένα πολύ μεγάλο μέρος από τις δυσάρεστες, καταστροφικές και απρόσεκτες δραστηριότητές μας και των κακών συνεπειών τους εξαρτώνται από τις λαθεμένες απόψεις μας για τη ζωή, για τις σχέσεις και τις δυνατότητες των πραγμάτων, από τον καθορισμό τους με αβέβαια και ανεπαρκή γνώση, από την έλλειψη προνοητικότητας και γενικά, από τον παραπλανητικό τρόπο που στοχαζόμαστε".[34] Ο άνθρωπος δεν μπορεί να αρκείται στην επιβίωση και να ζει σταθερά ευχαριστημένος και εφησυχασμένος με μόνη διατάραξη της ηρεμίας του, τη στιγμή που θα πεινάσει, θα διψάσει, θα συνουσιαστεί και θα δεχθεί μία επίθεση. Με τη σκέψη του γίνεται δημιουργικός, κάνει εκτιμήσεις και επιλογές που δεν συμπίπτουν με αυτές των άλλων, προκαλούνται διαφωνίες και αντιδράσεις και για την επίλυση ορισμένων προβλημάτων, αν χρειαστεί συντονίζει τις προσπάθειές του μαζί με άλλους. Επιπλέον, ο άνθρωπος χωρίς αυτογνωσία, με τις φαντασιώσεις και τα ψέματά του, εξαναγκάζεται σε άσκοπη δράση και αντίδραση, από την οποία φανερώνεται ένα πρόσωπο κοινωνικό, αλλά σε ανταγωνισμό, σε αντιπαράθεση, με κακή συνεργασία, με τις εκπλήξεις της τύχης και σε εχθρική σχέση με άλλα πρόσωπα, τα οποία επίσης συμπεριφέρονται κοινωνικά.

Στον άνθρωπο, η έμφυτη ορμή για αναζήτηση βιολογικής ισορροπίας και για την επιβίωση προεκτείνεται πνευματικά και εμφανίζεται ως θέληση, επιθυμία και αποφασιστικότητα. Δεν υπάρχει πιο εύκολο παράδειγμα για να αντιληφθούμε ότι η γνώση με τους γραμματικούς κανόνες και με τη λογική σκέψη δεν μπορούν από μόνα τους να είναι αποτελεσματικά και αντιθέτως μπορούν να γίνονται παραπλανητικά και να επιτυγχάνουν στην εφαρμογή τους αργοπορημένα. Προσθέστε το πνευματικό φαινόμενο της θέλησης και όλος ο κόσμος μεταμορφώνεται στα βιολογικά μάτια και στη σκέψη. Με τη θέληση αλλάζει η προοπτική της αναζήτησης, η εστίαση της προσοχής, η περιοχή που ενδιαφέρει για σκέψη και γνώση και γίνεται δυνατή η επιμονή στην προσπάθεια. Η θέληση δεν προκαλείται μόνο με τις λογικές σκέψεις, μετά από καλή γνώση και με τους σωστούς υπολογισμούς. Η θέληση μπορεί να είναι ισχυρή (σφοδρή επιθυμία), ενώ για τη σκέψη είναι καταδικασμένη σε αποτυχία και χωρίς ελπίδες για πραγματοποίηση, αν όχι μια ένδειξη τρέλας. Ωστόσο, με τη θέληση επιμένουμε, επαναλαμβάνουμε την προσπάθεια περισσότερες φορές, προσπαθούμε κοπιαστικά, επινοούμε και φανταζόμαστε περισσότερους τρόπους για να την πραγματοποιήσουμε και προετοιμαζόμαστε για θυσίες. Όσο πιο πολύ θέλουμε, τόσο πιο λίγο υπολογίζουμε τον κόπο και τις θυσίες. Ανεξάρτητα από το αν τελικά θα επιτύχουμε το σκοπό μας, το βέβαιο είναι ότι θα προσπαθήσουμε περισσότερο και θα ανεχθούμε μεγαλύτερες απώλειες. Κάποια μέρα δεν αποκλείεται να ανταμειφτούμε πολλαπλάσια και να κερδίσουμε περισσότερα απ' όσα χάσαμε. Αν θέλεις να εκτιμήσεις πόσο ισχυρά κάποιος θέλει, τότε εκτίμησε πόσο προσπαθεί, πόσο επιμένει και μέχρι πόσο αντάλλαγμα δίνει. Αν δεν προσπαθεί και αν τελικά δεν θέλει τίποτα να χάσει, τότε δεν θέλει αρκετά ή αυτός θέλει και κάτι άλλο, για το οποίο ανησυχεί να μη το χάσει. Αντιθέτως, χωρίς θέληση, εύκολα βρίσκουμε δικαιολογίες για ν' αποφύγουμε κάθε προσπάθεια. Με λίγα λόγια, η θέληση, ενώ δεν θεωρείται μέρος της λογικής ή της νόησης και πολλοί έχουν εκπαιδευτεί για να τη διαχωρίζουν από τη σκέψη, αποδεικνύεται άμεσα καθοριστική για την παραγωγή σκέψεων, για την επιμονή στην αναζήτηση λύσεων και μεθόδων και προσαρμόζει όλη την εμπειρία για την επίτευξη ενός σκοπού, έτσι όπως δεν θα γινόταν μόνο με τις συνήθειες και με τις λογικές προβλέψεις. Με τη σταθερή θέληση ή την επιθυμία ο άνθρωπος μπορεί να κάνει δυνατά πολλά, που φαίνονται αδύνατα να γίνουν και αδύνατα πολλά, που είναι εύκολο να γίνουν. Όμως, αυτή τη μεγάλη επίδρασή της στην πραγματικότητα, η θέληση τη βρίσκει με το φως της διανοητικής δραστηριότητας (της σκέψης), αφού η επιθυμία καθορίζεται και συντηρείται με γνώση, με πληροφορίες και με εκτιμήσεις, δηλαδή προς τι ελκύεται ή αντιδρά η ψυχή μας, τι θα σκεφτούμε λογικά, με ποιο τρόπο θα δράσουμε και τι κινδυνεύουμε να χάσουμε.

Πίσω από πολλά εσωτερικά προβλήματα και από πολλές ανισόρροπες συμπεριφορές, τα οποία συνοδεύονται από άσχημα συναισθήματα, βρίσκεται μία μόνο εξήγηση. Η φυσιολογική «τρέλα» του εγωκεντρισμού (με τη διατήρηση ψεύτικων αξιών και ανόητων απόψεων για το νόημα της ζωής, με τη μεροληπτική, ασυνεπή και επιπόλαια σκέψη) μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο ανά πάσα στιγμή στις πιο ακραίες, υπερβολικές και διαφορετικές πράξεις και χωρίς κάποια εξωτερική αιτία. Ο εγωκεντρισμός θολώνει τη διάνοια και οδηγεί μέχρι το σημείο να γίνει κάποιος φονιάς για ασήμαντο λόγο, όπως και αυτόχειρας, όπως και γελοίος. Δεν χρειάζεται να επινοήσουμε μία εγκυκλοπαίδεια ψυχικών ασθενειών και να περιγράψουμε τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου με πολλές ιδιότητες. Ένας ακόμα χώρος της επιστήμης προσφέρεται βιαστικά για να χρησιμοποιηθεί κερδοφόρα από τις βιομηχανίες φαρμάκων και τους ειδικευμένους απατεώνες. Είναι τελείως άστοχο το ζήτημα, αν κάποιος ήταν λογικός ή τρελός, υγιής ή άρρωστος. **Οποιοσδήποτε μπορεί να συμπεριφερθεί με παράλογο και ανισόρροπο τρόπο, χωρίς να είναι κατ' ανάγκην τρελός ή άρρωστος μέσα του**. Μόνο η ηθικολογική εξήγηση μπορεί να διαφωτίσει αυτά τα φαινόμενα παραλογισμού, υπερβολής, ανοησίας και την έλλειψη της εσωτερικής ηρεμίας. Η ίδια εξήγηση μας λέει ακόμα, ότι **η ίδια «τρέλα» του εγωκεντρισμού που κάνει θλιβερή τη ζωή και βίαιη τη συμπεριφορά, η ίδια «τρέλα» παρακινεί σε συμπεριφορές με πιο έξυπνους τρόπους ή το ίδιο επιπόλαιες, οι οποίες είναι αδικαιολόγητα ευχάριστες και κακώς ενθαρρύνονται.** Αν η πνευματική αδυναμία, η αναποτελεσματική σκέψη, η παρανοϊκή άποψη για τον κόσμο και ο εγωκεντρισμός εκτιμηθούν σαν πρόβλημα, τότε ο άνθρωπος είναι εχθρός της υλικής φύσης και ασθενής από το ξεκίνημα της ζωής του. Και αν ενδιαφερόμασταν για την άμεση επίλυση αυτού του προβλήματος, τότε θα εφαρμόζαμε θεραπεία για να εξαφανιστεί ο άνθρωπος, όπως τον έχει φανερώσει η καθημερινή ζωή και η ιστορία, και θα σκεφτόμασταν σοβαρά για τον υπεράνθρωπο του *Νίτσε*. Όμως πρέπει να πάρουμε την απόφαση ότι δεν θα αλλάξουμε εμείς τους νόμους της φύσης και η ανθρώπινη ζωή είναι αξεχώριστη από την πνευματική αδυναμία και τις φαντασιώσεις. Η πνευματική αδυναμία έχει συνέπειες που συνοψίζονται με το φαινόμενο του εγωκεντρισμού και της αναζήτησης νοήματος εξωτερικά στον κόσμο.

Η ψυχική υγεία δεν μπορεί να είναι ένας στόχος ανεξάρτητα από την πραγματοποίηση των άλλων στόχων της προσωπικής ζωής, ούτε ανεξάρτητα από τους όρους της επιβίωσης και της προσαρμογής (στο κοινωνικό, οικογενειακό, επαγγελματικό, σχολικό κλπ. περιβάλλον). **Η ψυχική υγεία πρέπει να σέβεται την Ηθική και όχι να αυθαιρετεί**. Δηλαδή χρειάζεται να είναι μαζί και πνευματική "υγεία". Τον υγιή άνθρωπο δεν τον χαρακτηρίζει η έλ-

λειψη προβλημάτων, αλλά η ικανότητα επίλυσης των προβλημάτων με έξυπνη σκέψη, με ηρεμία, με αισιοδοξία, με αίσθημα ευθύνης και αυτό δεν επιτυγχάνεται πάντα χωρίς να προκληθούν νέα προβλήματα. Ενώ χωρίς τη σκέψη ρυθμισμένη/πειθαρχημένη με εσωτερικές αξίες και ειλικρίνεια, η εσωτερική ηρεμία στον άνθρωπο είναι μάλλον ένα περιστασιακό φαινόμενο. Ο άνθρωπος με τις φαντασιώσεις και τις υπερβολικές προσδοκίες, με τη λανθασμένη εκτίμηση για τον προορισμό του στον κόσμο, ο οποίος στηρίζεται στην τύχη και δεν σκέφτεται τις πιθανές εξελίξεις που θα ανατρέψουν τον κόσμο (όπως τον φαντάζεται με τη μεροληπτική και παρανοϊκή σκέψη του), αυτός ο άνθρωπος μόνο με την πιο ευνοϊκή τύχη μπορεί να ξυπνάει και να κοιμάται με καλά συναισθήματα. Αλλά και όπως παρατηρήσαμε, ένα πλήθος αχρείαστων πράξεων, απερίσκεφτων επιλογών και επιθυμιών με φαντασιώσεις, συνδέονται με ευχάριστες εμπειρίες (λ.χ. επιδεικτική οδήγηση αυ/του) και δεν είναι λιγότερο νοσηρές από τα φανερά νοσήματα, που διαπιστώνουν οι ψυχολόγοι και όλος ο κόσμος, μετά από εγκληματικές πράξεις. Συνήθως μια συμπεριφορά ή μια αντίδραση γίνεται αντιληπτή ως επικίνδυνο πρόβλημα, όταν μας φοβίζει ή μας ανησυχεί, ιδιαίτερα όταν αμφισβητούνται τα πρότυπά μας και πιο φανερά με τις ενδείξεις για εφαρμογή σωματικής βίας. Δεν εμφανίζεται ως επίφοβο πρόβλημα ή αυτό υποβαθμίζεται, σε πλήθος περιπτώσεων: Όπως όταν ένα άτομο συμπεριφέρεται και ζει με ελαττωμένη επίγνωση των γεγονότων δίπλα του ή όταν σκέφτεται ανώριμα για την ηλικία του. Όταν αυτό το άτομο γίνεται γελοίο χωρίς να το αντιλαμβάνεται ή υπερεκτιμάει το ρόλο του μέσα στην κοινωνία. Όταν σπαταλάει ή αντιθέτως φοβάται να τραβήξει ένα ποσό από τις αποταμιεύσεις του. Όταν φοβάται τα απίθανα και δεν σκέφτεται τους πιο πιθανούς κινδύνους. Όταν με ευπιστία ελπίζει από κάποιες τεχνικές μαγείας ή πιστεύει ότι έχει τέτοιες ικανότητες κ.λπ.

Εξάλλου, **"φυσιολογικός" χωρίς ηθική σημαίνει ζώο (χωρίς σκέψη)**. Ποιο θα ήταν το νόημα και ο σκοπός της ψυχικής υγείας χωρίς την ειλικρίνεια, το δημιουργικό στοχασμό, τη μνήμη, την ανοχή στις διαφορετικές απόψεις, την ελευθερία να διαφωνούμε, την ευαισθησία στην αδικία και χωρίς ανώτερες αξίες στη ζωή; Δηλαδή χωρίς πνευματική καλλιέργεια και χωρίς μία αμερόληπτη Ηθική με εσωτερικό προσανατολισμό; Μπορούμε να στοχαζόμαστε δημιουργικά, να είμαστε ειλικρινείς, να μην ακολουθούμε επιπόλαια τα βήματα των άλλων, να εκφράζουμε τη διαφωνία μας, να μην προσποιούμαστε, να μην αδιαφορούμε για τα κακά γύρω μας, χωρίς να διαταράξουμε κατά κάποιον τρόπο την υγεία μας; Μήπως αντιθέτως δεν μπορούμε να είμαστε υγιείς χωρίς την ηθική και με ποια ηθική; Μήπως αυτή η εσωτερική υγεία είναι φανταστική και θεωρητική και προϋποθέτει να βρισκόμαστε σε ένα φανταστικό περιβάλλον και όχι στην σκληρή πραγματικότητα; Μήπως προϋπο-

θέτει να γίνουμε αισθησιοκρατικά ζώα, να ξεχνάμε εύκολα, να σκεφτόμαστε επιπόλαια ή να συμπεριφερόμαστε χωρίς να δυσαρεστούμε ποτέ τον εαυτούλη μας; Η ψυχική υγεία είναι πιο σταθερή από τη βιολογική και μπορεί να ελέγχεται με φανερά, απτά και αναμφισβήτητα ευρήματα;

Η "ίδια" ασθένεια μπορεί να φανερώνεται από διαφορετικά συμπτώματα και διαφορετικές ασθένειες εμφανίζουν ένα ή περισσότερα ίδια συμπτώματα. Πολλές ιατρικές εξετάσεις και πολλές ιατρικές επισκέψεις ίσως χρειαστούν για να καθοριστεί ακριβώς πού είναι το πρόβλημα ή από πού αυτό ξεκινάει. Ακόμα πιο δύσκολη μπορεί να αποδειχτεί η θεραπεία, με επικίνδυνες παρενέργειες, ενώ ιατρικά λάθη, παραλήψεις και τεχνικές αδυναμίες μπορεί να αποσταθεροποιήσουν περισσότερο τη βιολογική ισορροπία και να μείνουν ελαττώματα, αν όχι η ζωή να χαθεί πιο γρήγορα. Αυτές οι δυσκολίες στην ιατρική υπάρχουν με τα πιο αναπτυγμένα ιατρικά όργανα, με πλήθος από εργαλεία και συσκευές υποστήριξης για κάτι ορατό, με πολλές λεπτομέρειες, με γεωμετρικά μήκη και με φανερή χρονική εξέλιξη, όπως είναι το βιολογικό σώμα. Πόσο να ελπίζουμε από την ιατρική ως επιστήμη για την αόρατη ανθρώπινη ψυχή, η οποία κοχλάζει με την αστάθεια των σκέψεων; Είναι σχεδόν αδύνατο να σχηματιστούν θεωρητικές ομάδες με βέβαια συμπτώματα για κάθε μια "ψυχική ασθένεια" και να ξεχωριστούν πολλές ομάδες συμπτωμάτων μεταξύ τους. Αν κάποιος δεν μπορεί να πει τα αποκλειστικά και βέβαια συμπτώματα μιας διαταραχής στη λεγόμενη υγεία, είτε βιολογική είτε ψυχολογική, τότε δεν υπάρχει ασθένεια που να χωράει σε μια λέξη. Δηλαδή, να μπορούμε να πούμε "υπάρχει ακριβώς αυτό το πρόβλημα και όχι εκείνο" και όλοι να συμφωνήσουν στη διάγνωση και για τη θεραπεία. Είναι μια ομαδοποίηση προβλημάτων, που θυμίζει αυτήν με τους αστερισμούς και με την εποχή της γέννησης (για γνώση και πρόβλεψη από τα ζώδια) ή την ανάλυση των τροφών σε χημικές ενώσεις και το διαχωρισμό των ουσιών σε πίνακες ανάλογα με τη χρησιμότητά τους γενικά για ένα υγιές σώμα. Ακόμα πιο δύσκολο είναι να ανιχνευθεί με βεβαιότητα ένα πρόβλημα μέσα από μια συλλογή πληροφοριών που αντλούνται από συζητήσεις και από περιστασιακές παρατηρήσεις. Ο χρόνος που χρειάζεται για να ανιχνευθεί το πρόβλημα και για να εφαρμοστούν μερικές συμβουλές μπορεί εύκολα να ακυρώσει το αποτέλεσμα και την προσπάθεια, αφού η ζωή συνεχίζεται με τις πολλές άλλες δυσκολίες της, με τα πολλά λάθη της, με την απρόβλεπτη τύχη της και με απρόβλεπτες μέρες. Το μόνο βέβαιο είναι ότι κάποιος προσπαθεί να βοηθήσει και πληρώνεται, ενώ κάποιος άλλος δεν μπορεί να ζήσει ευχαριστημένος και δεν γνωρίζει τι φταίει ή πιστεύει ότι γνωρίζει. Ίσως χρειαστεί να αναρωτηθούμε αν τα αναπόφευκτα προβλήματα στις ανθρώπινες σχέσεις και στη ζωή έδωσαν την ευκαιρία σε πολλούς για να ειδικευτούν και για να εργάζονται. Μή-

πως αντιθέτως, τα προβλήματα εμφανίζονται περισσότερα, δημοσιοποιούνται και προτείνονται λύσεις από αυτούς που εργάζονται σε αυτή την ερευνητική περιοχή και από κάποιους ανεύθυνους που νομίζουν, ότι η ζωή και τα σχέδιά τους απειλούνται από τις διαφορετικές επιλογές των άλλων ανθρώπων. Μήπως όλες αυτές οι παρατηρήσεις για τις ιδιορρυθμίες των ανθρώπων και για τα προβλήματα της άπληστης και παραπλανημένης ζωής χρειάζονται περισσότερο για να γράφουμε μυθιστορήματα και για να αποθηκεύουμε πληροφορίες, για ενημερωτικές εκπομπές και για εφαρμογή στην τεχνολογία.

Οι πιο πάνω προβληματισμοί δείχνουν πόσο αβάσιμα και μεροληπτικά μπορεί να ορίζεται ο συνηθισμένος όρος «ψυχική υγεία», ο οποίος δεν είναι λιγότερο ασαφής από τις γενικότερες έννοιες του «καλού» και του «κακού». Πρέπει να είμαστε προσεκτικοί όταν το βάζουμε ηδονικά στη γλώσσα μας. Κάθε πρότυπο υγείας και ισορροπίας υπονοεί μία άποψη για το νόημα και το σκοπό της ζωής και έναν τρόπο ζωής και συμπεριφοράς. Λοιπόν, μπορεί να καθοριστεί ένα τέτοιο πρότυπο/υπόδειγμα εύκολα, απροκατάληπτα, αμερόληπτα, αφιλοσόφητα και εξειδικευμένα; Μπορούμε, χωρίς να προστρέξουμε σε άλλα ζητήματα, όπως για την ύπαρξη του Θεού, για το θάνατο, για τον προορισμό της ζωής, χωρίς να μπλέξουμε πολιτικές και οικονομολογικές απόψεις, αποκομμένα από τις κοινωνιολογικές και χωρίς να μπλέξουμε κάποιες άλλες αξίες που επικρατούν στο κοινωνικό περιβάλλον; Μπορεί να γίνει, όταν δεν μπορούμε να εξηγήσουμε το φαινόμενο της ζωής, όταν είναι δυνατές τόσες πολλές διαφοροποιήσεις στη ζωή και στην εμπειρία, όταν το μέλλον είναι απρόβλεπτο και διαρκώς αλλάζει, όταν στην πορεία της ζωής αλλάζουν πολλά και συνδυάζονται τα πιο αντίθετα γνωρίσματα, όταν η ισορροπία παντού διαρκεί λίγο, όταν κανένας δεν είναι η μοναδική αιτία για τη συμπεριφορά και τη δράση του, όταν η εξελισσόμενη ζωή είναι αξεχώριστη από τα προβλήματα και τη δυσαρέσκεια, όταν το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον δεν είναι παντού το ίδιο και θέτει διαφορετικούς όρους προσαρμογής; Η αντιμετώπιση ενός προσώπου σαν ασθενή ή σαν τρελού επίσης προκαλεί ψυχικά τραύματα και νέα προβλήματα στη συμπεριφορά του και μπορεί να πυροδοτήσει άσχημες αντιδράσεις. Έπειτα, ανάλογα με τους στόχους που βάζει κάποιος στη ζωή του, ανάλογα με τις δραστηριότητες που έχει επιλέξει για την καθημερινή ζωή του και για να βρίσκει αρκετό το λόγο για να ζει και ανάλογα τα παραδείγματα που έχει επιλέξει για να μοιάσει ή για να ζήσει, χρειάζεται μια διαφορετική ψυχολογία. Αν λ.χ. κάποιος αποφασίσει να αλλάξει φύλο ή να γίνει αρχηγός σε μια τρομοκρατική ομάδα ή να δημιουργήσει τη δική του θρησκεία, τότε ενδέχεται να βιώνει με τα σχετικά συναισθήματα και οπωσδήποτε θα χρειαστεί να διαμορφώσει την ανάλογη νοοτροπία και ψυχοσύνθεση. Αν προορίζουμε κάποιον για ρομποτάκι σε μια επικίνδυνη απο-

στολή ή σε ένα εργοστάσιο, τότε θα χρειαστεί να διαμορφώσουμε και την ανάλογη ψυχολογία, για να μη προκαλούνται προβλήματα προσαρμογής και δυσάρεστες αντιδράσεις. Διαφορετικοί ρόλοι και σκοποί διευκολύνονται ή εμποδίζονται με διαφορετική ψυχοσύνθεση.

Μακριά από εμάς τέτοια επιπολαιότητα και μικροπρεπείς σκοπιμότητες για λόγους επαγγελματικούς και συμβιβαστικούς (από ιδιοτέλεια ή δειλία). Μπορεί λ.χ. κάποιος ανεξάρτητα από τη θρησκεία, από τις απόψεις του για τη ζωή, για την πολιτική, για το χρήμα, ανεξάρτητα από τα όνειρά του, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά των άλλων κ.λπ. να παραμείνει ισορροπημένος, ευδιάθετος, ήρεμος και με επίγνωση της πραγματικότητας; Μπορούμε να συμπεριφερόμαστε πάντοτε σε συμφωνία με ορισμένες αρχές και κανόνες και ν' αντιδρούμε με τον ίδιο πάντοτε τρόπο για την ίδια περίπτωση; Ποια σχέδια, ποιους σκοπούς, ποιες επιθυμίες, ποιες εμπειρίες, ποιους τρόπους ζωής «αντιπροσωπεύει» ο υγιέστερος; Αν δεν αντιπροσωπεύει ένα σταθερό και σαφώς καθορισμένο πρότυπο, τότε τι περισσότερο καταλαβαίνουμε από αυτήν τη λέξη, πέρα από αυτό που ονομαζόταν από πολύ παλιά «καλό» και «λογικό»; Τι περισσότερο μας αποκαλύπτει και μας βοηθάει να προβλέψουμε; Μάλλον, θα ήταν ανισορροπία να παραμένει κάποιος αδιάφορος ή ευχαριστημένος, όταν συντρέχουν λόγοι για να ανησυχήσει, για να λυπηθεί, ακόμα και για ν' αυτοκτονήσει, όσο σκληρό κι αν ακούγεται αυτό! Για να μην πούμε, ότι θα ήταν παράλογο να συμπεριφερθεί με «λογική», με ηρεμία και με άνεση χρόνου, όταν του αφαιρείται αυτή ακόμα η δυνατότητα να σκεφτεί, όταν γίνεται υποχείριο, ένα μέσο εκμετάλλευσης, όταν του επιβάλλονται περιορισμοί στο δικαιωματικό αυτο-καθορισμό του (στην ελευθερία του) και όταν εισπράττει τις συνέπειες από στιγμές ανισορροπίας και απερισκεψίας των άλλων.

Μεταξύ σοβαρού και αστείου !

> Χιλιάδες νεκροί από ένα ατύχημα ή από μία θεομηνία. Αυτό δεν αλλάζει. Ο μοναδικός που επέζησε μας δίνει ελπίδα και δύναμη να ξεχάσουμε τους χιλιάδες νεκρούς. Εάν λυπηθούμε για τους δύστυχους χιλιάδες φορές ή χιλιάδες ώρες περισσότερο απ' όσο θα χαρούμε για τον επιζώντα, τότε μάλλον δεν θα είμαστε καλά. Εξάλλου... η ζωή είτε μία είτε πολλές είναι πάντα ζωή.

> Ο διπλανός σου σε προκαλεί βρίζοντας για να μετακινήσεις το αυτοκίνητό σου σε άλλη θέση. Μείνε...αδιάφορος και υπέκυψε στην επιθυμία του, διότι αυτός είναι τρελός. Διαφορετικά εσύ θα είσαι πιο τρελός από εκείνον!

> Ο γείτονας ρυπαίνει το περιβάλλον σου με σκουπίδια και καπνό. Διάθεσε χρόνο και τρέξε για να βρεις το δίκιο σου, αλλά να είσαι πάντα συγκρατημένος για να μη το χάσεις!

> Χρόνιες παθήσεις σου κάνουν δύσκολη τη ζωή. Να είσαι με καλή διάθεση και αισιόδοξος, διότι δεν μπορείς να κάνεις αλλιώς. Πρέπει να μάθεις να ζεις με το πρόβλημα σα να μην υπήρχε!

> "Τρέχουν" τα έξοδα και δεν τα φτάνεις. Δυσκολεύεσαι να ζήσεις με αξιοπρέπεια και να πληρώσεις για τα απαραίτητα. Ψυχραιμία και αισιοδοξία! Εάν στεναχωριέσαι και αγωνιάς δεν θα καταφέρεις τίποτα και θα είσαι ψυχικά άρρωστος. Να κάνεις υπομονή και σίγουρα... όλα θα πάνε καλά, μην αμφιβάλλεις!

> Οι άνθρωποι που αγαπάς αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα και εσύ βρίσκεσαι σε αδυναμία να βοηθήσεις. Μην αγαπάς... διότι η εμπειρία δείχνει πως η αγάπη προκαλεί ψυχολογικά προβλήματα!

> Αντιλαμβάνεσαι την εξαπάτηση και την κατάχρηση εξουσίας. Προσπέρνα αδιάφορα για να μη χάσεις το χρόνο, την εξυπηρέτηση και μόνιμα την ηρεμία σου. Εσύ δεν μπορείς να τα βάλεις με τους ισχυρότερους, εκτός εάν είσαι τρελός!

> Σε αντιμετωπίζουν σαν κατώτερο άνθρωπο, όπως τα σκουπίδια, αλλά εσύ πρέπει να δείξεις ανωτερότητα. Μόνο όταν είσαι ψυχικά υγιής δεν θα χάσεις την ψυχική υγεία σου και θα μπορέσεις να βρεις τη λογική λύση!

> Όταν είσαι κάπως κουτός και απερίσκεφτος και δεν αντιλαμβάνεσαι την κοροϊδία και τις απόπειρες παραπλάνησης και απόκρυψης αυτών με τους οποίους συναλλάσσεσαι ή συνεργάζεσαι, τότε φυσικά δεν χαλάει η ψυχολογία σου με την παραμικρή αφορμή. Εάν όμως είσαι πονηρός, λεπτολόγος και ιδιαίτερα προσεκτικός,τότε παρατηρείς πολλές απόπειρες να σε χρησιμοποιήσουν και να σε εκμεταλλευτούν και η διάθεσή σου δεν μπορεί να παραμένει ήρεμη...

Σε τέτοιες άσχημες περιπτώσεις έρχεται να «καθαρίσει» η ευφυής λογική που αποβλέπει στο προσωπικό συμφέρον μας μαζί με την επίγνωση της πραγματικότητας, αφού έτσι θα μπορέσουμε να ανεχθούμε και να διατηρήσουμε την ηρεμία μας ώσπου ν' αντιδράσουμε την ευνοϊκή στιγμή, με πιο επιτυχή κι έξυπνο τρόπο. Δε φτάνει να σκέφτεσαι σαν άκακος, χωρίς να γνωρίζεις πώς θα διεκδικήσεις το δίκιο σου και δεν είναι έξυπνο να βάζεις σε κίνδυνο τη ζωή σου, ενώ μπορείς να το αποφύγεις. Ιδιαίτερα μέσα στις μεγάλες πόλεις και κάτω από συνθήκες δύσκολες για την αξιοπρεπή επιβίωση, η ψυχική υγεία έχει πάψει να είναι με τα γνωρίσματα που παρατηρούσαμε στην αγροτική ζωή ή στα χωριά. Η ψυχική ηρεμία, η ήσυχη ζωή με καλές γειτονικές σχέσεις, η συνεννόηση και η απλότητα στη σκέψη έχουν γίνει σπάνια φαινόμενα.

Για να επιβιώσει ο άνθρωπος εκεί, χωρίς να τρελαθεί και για να περνάει τις μέρες του με καλή ψυχολογία **χρειάζεται η λογική, δημιουργική και αποτελεσματική σκέψη για την επίλυση των προβλημάτων**, αλλά και για την αντιμετώπιση των συνεπειών τους. Όταν σκεφτόμαστε έτσι δημιουργικά και με σωστές εκτιμήσεις, τότε αντλούμε υπομονή, έχουμε την προσδοκία για την επίτευξη των στόχων μας και τελικά ξεπερνάμε τις δυσκολίες και μαθαίνουμε από τις εμπειρίες.

Πολλά προβλήματα δεν μπορούμε να τα επιλύσουμε μόνο με σκέψεις, ενώ σε ορισμένες στιγμές χρειάζεται να πράξουμε αμέσως, χωρίς να σκεφτούμε πολύ. Και κάποιοι θα εστίαζαν σε αυτές τις περιπτώσεις για να μας εκφράσουν την άποψή τους, ότι δεν χρειάζεται να σκεφτόμαστε πολύ και να καλλιεργούμε το πνεύμα μας. Αγνοούν, ότι η αντίδραση και μόνο στο πρόβλημα δεν είναι ίδια για όλους και άσχετη από το πνεύμα που έχει διαμορφώσει εσωτερικά ο άνθρωπος. Η σωστή εκτίμηση του προβλήματος, χωρίς τον πανικό που θα προκαλούσε σε έναν απροετοίμαστο, η σωστή εκτίμηση για τις συνέπειες των ενεργειών μας ή της αναστολής τους και γενικότερα οι σκέψεις που θα μας καθοδηγήσουν για την επίλυσή του, έχουν στενή σχέση με την πνευματική καλλιέργεια και τον τρόπο ζωής. Ένα αστείο μπορεί να εκτιμηθεί σαν εξευτελισμός ή να δώσει την ευκαιρία σε εκείνον που μπορεί να μιλήσει όμορφα και εύστροφα για μια καινούρια γνωριμία. Αγνοούν, ότι **το πρόβλημα μπορεί να γίνει μεγαλύτερο ή μικρότερο από εμάς με τις σκέψεις που θα κάνουμε**, ενώ σε πολλές περιπτώσεις εμείς αντιμετωπίζουμε σαν πρόβλημα μια κατάσταση που μπορεί να είναι ευνοϊκή και αντιστρόφως! Πολλοί επιλέγουν τη λύση που συνοψίζεται με φυγή από τα προβλήματα, με τον εφησυχασμό μέσα στην απόκοσμη ζωή και με την απόσπαση της προσοχής από ευχάριστες ψευδαισθήσεις. Ωστόσο αυτή η επιλογή δεν είναι ασφαλέστερη. Αφήνει τα προβλήματα να σιγοκαίνε, τις αδυναμίες μας κρυμμένες, ενώ με τον περιορισμό της σκέψης και της εμπειρίας καταπνίγουμε τη δημιουργική σκέψη.

Το φαινόμενο του βίαιου τέλους της ζωής, με φυσικούς τρόπους ή από ανθρώπινη συμπεριφορά, όπως το συνοψίζουμε μέσα στην έννοια του «κακού» μαζί με άλλα φαινόμενα βίαιης και καταστροφικής συμπεριφοράς, δεν περνάει απαρατήρητο από κανέναν άνθρωπο. Είναι ένα από τα λίγα και μεγάλα ζητήματα, το οποίο προτρέπει σε φιλοσοφικές σκέψεις ακόμα και τον πιο απερίσκεφτο άνθρωπο. Στη φιλοσοφία έχει τεθεί πολλές φορές και έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες, χωρίς να έχει επικρατήσει καμία σαν πιο πειστική. Ακόμα πιο δύσκολο είναι να ερμηνευτεί το κακό σαν ένα φαινόμενο που συνδέεται με τους νόμους της φύσης και με τη δομή του κόσμου ευρύτερα. Αυτός είναι ένας από τους λόγους για τον οποίο η ανθρώπινη σκέψη φαντάζεται, επινοεί

και επιθυμεί την ύπαρξη ενός παγκόσμιου νομοθέτη ή δημιουργού του κόσμου, τον οποίο συνοψίζουμε στη πιο αφηρημένη έννοια του «Θεού». Το ζήτημα του κακού στη φιλοσοφία και οι σκέψεις για την ερμηνεία του έχουν ονομαστεί και με τον εύστοχο όρο «θεοδικία». Εμείς μέχρι εδώ, έχουμε ερμηνεύσει την ανθρώπινη συμπεριφορά σαν φαινόμενο στο οποίο συμμετέχει διαρκώς το πνεύμα. Όμως το ανθρώπινο πνεύμα δεν αποτελείται μόνο από γνώσεις και σκέψεις που αναπαριστούν τα πράγματα των αισθήσεων. Συγχρόνως, το πνεύμα με τη σκέψη εστιάζει στον κόσμο έτσι όπως εκτιμάει και επιλέγει τις πληροφορίες με σκοπό την επιβίωση, με όσες συμπεριφορές μπορεί να επιβάλει αυτή η ανάγκη της επιβίωσης και η ανασφάλεια. Η δράση και η αντίδραση με τελικό σκοπό την επιβίωση αναδεικνύουν ορισμένα πράγματα του εξωτερικού κόσμου σαν απαραίτητα και σημαντικά. Με αυτή την ανάγκη σχηματίζονται πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς, ορίζονται στόχοι και γίνονται αξιολογήσεις, δηλαδή εκτιμήσεις χρησιμότητας, συγκρίσεις και προβλέψεις. Από αυτές τις επιλογές και τις αξίες που υποτίθεται εξυπηρετούν την επιβίωση, οι άνθρωποι ξεπερνούν το όριο της απλής επιβίωσης. Με τις αδυναμίες στη σκέψη και στη γνώση υπερβάλλουν στις εκτιμήσεις τους, σχηματίζουν μεροληπτικά πρότυπα, ενώ αντί για γνώση όπως νομίζουν, έχουν φαντασιώσεις, υπερβολικές προσδοκίες και απογοητεύσεις. Αυτό το φαινόμενο της συμπεριφοράς με άγνοια και ψευδαισθήσεις, με τρόπο ζωής που εστιάζει τη σκέψη στα υλικά πράγματα, στην απόλαυση των αισθήσεων και στην προσωπική υπερίσχυση έναντι των άλλων, το συνοψίσαμε στη λέξη «εγωκεντρισμός». Χωρίς (ακόμα) στο ζήτημα για το «κακό» να ανακατέψουμε το Θεό, επιτυγχάνουμε την πιο πειστική ερμηνεία για την ύπαρξη του πρώτου, με παρατηρήσεις επάνω στα πράγματα και με απλή περιγραφή του ανθρώπου σαν πνεύμα εγκλωβισμένο σε ένα βιολογικό σώμα.

Ας πάρουμε τώρα ένα παράδειγμα βίαιας και ακραίας συμπεριφοράς, που προκαλεί την αηδία, την απορία και την αντίδραση σχεδόν όλου του κόσμου. Μεταξύ των πολλών και φοβερών συμπεριφορών με τρέλα και μίσος, μερικές είναι πιο σπάνιες, πρωτοφανείς και ανατρέπουν τις πιο εξαπλωμένες θεωρίες. Μια τέτοια τρομερή συμπεριφορά, που έχει μεταδοθεί μερικές φορές σαν παγκόσμια είδηση, είναι η μαζική δολοφονία πολλών τυχαίων ανθρώπων από έναν νέο άνθρωπο, ακόμα και μέσα σε ένα σχολείο για μικρά παιδιά.[35] Η πιο συνηθισμένη σκέψη για να ερμηνευτεί αυτή η παρανοϊκή συμπεριφορά είναι να πούμε αυτό τον άνθρωπο "τρελό", "ψυχικά άρρωστο" και "τέρας". Έτσι όμως αποφεύγουμε να σκεφτούμε το πρόβλημα και απατούμε τον εαυτό μας με μια κενή ερμηνεία. Υπάρχουν πολλοί τρελοί και ψυχικά άρρωστοι, που δεν έπραξαν ούτε μπορούν να πράξουν έτσι δολοφονικά. Μάλιστα οι τρελοί που έχουν χάσει τελείως την επαφή με την πραγματικότητα είναι πιο ακίνδυνοι.

Πώς θα εξηγήσουμε την τρέλα ειδικά αυτού του δολοφόνου; Οι αδυναμίες και τα προβλήματα της ψυχής, πάλι δεν μπορούν να ερμηνεύσουν αυτή την ακραία συμπεριφορά. Στις μεγάλες πόλεις, η ψυχική υγεία σχεδόν είναι κάτι το φανταστικό και χάνει το νόημά της, αφού η ζωή μέσα σε μια πυκνά κατοικημένη και κακά σχεδιασμένη πόλη μάλλον χρειάζεται τρέλα για να αντέξει! Εξάλλου, όλοι οι άνθρωποι κάποια στιγμή της ζωής τους, βιώνουν άσχημες διαθέσεις και περνάνε τις πιο δύσκολες μέρες, ενώ πολλοί που δεν μπορούν να επιλύσουν τα προβλήματά τους, εμφανίζουν διαφορετική ψυχική ασθένεια και με διαφορετική αντίδραση, που μπορεί να είναι τελείως αντίθετη για όμοιες περιπτώσεις. Δεν είναι όλοι οι τρελοί και οι ψυχασθενείς επικίνδυνοι και δολοφόνοι, ούτε όλοι οι δολοφόνοι τρελοί και ψυχασθενείς.

Ακόμα και οι πιο απροετοίμαστοι στη σκέψη και οι απερίσκεφτοι, μένουν άφωνοι και διαισθάνονται την ανεπάρκεια της βιαστικής ερμηνείας τους, όταν πληροφορηθούν, ότι ο παρανοϊκός δολοφόνος, ζούσε ήσυχα, είχε φίλους, ήταν έξυπνος και καλός μαθητής, είχε κάνει καλές πράξεις, ήταν αγαπητός στη γειτονιά του και άλλες τέτοιες αντιφατικές πληροφορίες. Δίπλα μας μπορεί να βρίσκεται ένας τέτοιος δολοφόνος άνθρωπος, να τον χαιρετάμε ανυποψίαστοι, να μιλάει καλά πληροφορημένος για τα γεγονότα και η σκέψη μας να μη πηγαίνει τόσο μακριά. Κάποιοι ίσως ερμηνεύουν τέτοιες αιμοδιψείς συμπεριφορές με κακά πνεύματα που εισήλθαν μέσα στην ανθρώπινη ψυχή και με τη δύναμη ενός διαβόλου. Εμείς δεν θα ξεφύγουμε από τις σκέψεις που μπορεί οποιοσδήποτε να ελέγξει κοιτώντας στα πράγματα. Σαν κακό σημάδι θεωρείται ο απόκοσμος ή αντικοινωνικός τρόπος ζωής. Αλλά και πάλι, αν ερευνήσουμε λίγο τους ανθρώπους που συναντήσαμε στη ζωή μας, θα διαπιστώσουμε ότι δεν μπορεί να γίνει ένας τέτοιος αξιόπιστος διαχωρισμός, σε ανθρώπους που είναι κοινωνικοί, ακίνδυνοι και άκακοι και σε "κλειστούς" που είναι παρανοϊκοί και επικίνδυνοι. Αντιθέτως, εμείς θα δείξουμε, ότι ο κοινωνικός άνθρωπος μπορεί να αποτελέσει πιο μεγάλη απειλή και πηγή για το κακό μαζικά μέσα στη κοινωνία, από την υπεύθυνη θέση του, με τις διασυνδέσεις του και ως ηγετικό πρόσωπο, που δίνει οδηγίες και εντολές σε άλλους.

Μια από τις πιο πειστικές ερμηνείες για τη δολοφονική μανία ενός παρανοϊκού ανθρώπου, μοιάζει να αναδύεται, όταν σκεφτούμε το παράδειγμα από τη συμπεριφορά ενός καλού χριστιανού, ή ενός φανταστικά καλού ανθρώπου, στο άλλο άκρο από τον κακό. Έναν άνθρωπο που σκέφτεται για τα προβλήματα των άλλων, που αισθάνεται θεάρεστος όταν προσφέρει βοήθεια, που συμβουλεύει για τη δύναμη της αγάπης και για την κατανόηση όπως πρέπει να δείχνουμε, έναν τέτοιο άνθρωπο δεν μπορούμε να το φανταστούμε σαν δολοφόνο. Και είναι βέβαιο, ότι οι σκέψεις του δεν παρακινούν για το κακό των

άλλων, αντιθέτως μάλιστα, και η ηθική του είναι το όνειρο πολλών ανθρώπων για μια καλύτερη κοινωνία. Από τέτοιες απόψεις που πλησιάζουν στο πρότυπο ενός φανταστικού ανθρώπου, πάλι δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε την επιλογή και την κακία του παρανοϊκού δολοφόνου, που δεν συγκινήθηκε από το παράδειγμα των καλών χριστιανών, που δεν αναγνώρισε το πρότυπο ενός καλού ανθρώπου και την ανάγκη να προσφέρει για την ειρήνη και αντιθέτως αυτός αποφάσισε να χύσει το αίμα αθώων παιδιών. Όταν, μάλιστα, πολλοί άλλοι άνθρωποι, εξακολουθούν να αγαπούν και να συγκινούνται με τον πόνο των αθώων, ενώ οι ίδιοι υπήρξαν θύματα κακής συμπεριφοράς και ενώ πληγώθηκαν από μερικούς ανθρώπους, το ίδιο αν όχι περισσότερο (από τον παρανοϊκό δολοφόνο).

Ο παρανοϊκός δολοφόνος εμφανίζεται σε ακραία αντίθεση με τον κανονικό άνθρωπο. Προσέξτε: σε όλες τις απλές σκέψεις για να ερμηνευτεί αυτή η αντίθεση, όλοι αναγκάζονται να διαχωρίσουν τον λογικό από τον τρελό, τον ψυχικά υγιή από τον ασθενή, τον κοινωνικό από τον αντικοινωνικό και το χριστιανό από το σατανικό άνθρωπο. Στην πλευρά του καλού ομαδοποιούμε όσα πιστεύουμε ότι εξυπηρετούν τη ζωή σε έναν ειρηνικό (φανταστικό) κόσμο, ενώ στην πλευρά του κακού τα αντίθετα σημάδια. Έτσι διαχωρίζουμε τον εαυτό μας με μια μεγάλη απόσταση από τον άνθρωπο που καταδικάζουμε και το πρόβλημα μένει άλυτο -τουλάχιστον στις δημόσιες συζητήσεις και από τις σύντομες απόψεις που εύκολα δημοσιεύονται-, με ένα ανεξήγητο χάσμα και σαν ένα τυχαίο περιστατικό. Όταν, όμως, σκεφτούμε ότι ένας άνθρωπος που είναι έτοιμος να θυσιαστεί για να σώσει κάποιον άλλο, ή ένας άνθρωπος που εφαρμόζει τις οδηγίες των "θεϊκών" βιβλίων και είναι ο αγαπητός μέσα στην κοινωνία, αυτός συμπεριφέρεται το ίδιο παρανοϊκά, τότε θα τρομάξουμε και δεν θα θέλουμε να ακούσουμε τίποτα περισσότερο! Ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα, αν είναι η προσφορά για ζωή ή η δολοφονία, η διαφορά στην ψυχοσύνθεση δεν είναι τόσο μεγάλη και ακραία, όσο φανερώνεται από την εξωτερική συμπεριφορά. Οι δύο αντίθετες συμπεριφορές μπορούν να προσδιορίζονται με φαντασιώσεις, με κενά στη γνώση, με παραλογισμούς στη σκέψη και με υπερβολικές προσδοκίες. **Μια ακραία φιλάνθρωπη συμπεριφορά και μια ακραία δολοφονική συμπεριφορά ενδέχεται να έχουν το κοινό γνώρισμα** μιας φαντασίωσης, μιας υπερβολικής εκτίμησης, μιας σφαλερής άποψης, μιας βιαστικής βεβαιότητας και μιας σκέψης χωρίς γνώση. Και η ανθρώπινη σκέψη συνδέεται με τις επιθυμίες, τις προσδοκίες και τις απογοητεύσεις, χωρίς αυτή να γίνεται με όλα τα βήματα ενός λογικού συλλογισμού, ενώ αντιθέτως γίνεται με άλματα, επιλεκτική στις πληροφορίες και χωρίς γνώση. Η επιδίωξη μιας ευρείας αγάπης, η καλή πρόθεση για προσφορά και κατανόηση, η επιθυμία για ειρήνη και άλλες φιλάνθρωπες πράξεις δεν είναι

αρκετά για να μπορέσουμε να συγκρατήσουμε τον εαυτό μας. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η περίπτωση να χάσουμε τον αυτοέλεγχο ή ν' αλλάξει η συμπεριφορά μας μετά από άσχημες εμπειρίες και απογοητεύσεις και ιδιαίτερα κάτω από διαρκείς προκλήσεις. Έτσι όπως όταν με κάποια απρόσμενη εμπειρία αλλάξει η άποψή μας και η φαντασία μπερδευτεί με τη σκέψη μας, ή όπως όταν βρεθούμε σε ένα δυσμενές περιβάλλον και η καθημερινή ζωή μας εμποδίζεται, εξευτελίζεται ή χρησιμοποιείται για τα σχέδια κάποιων φιλόδοξων, οι οποίοι μας πείθουν και αποσπούν τη συγκατάθεσή μας, αν όχι μας καταπιέζουν.

Με αυτή την τρομερή διαπίστωση δεν αμφισβητούμε την ηθική χρησιμότητα, τα πλεονεκτήματα και τη σοφία που προσφέρει για τη ζωή, η σκέψη για καλή συμπεριφορά, για προσφορά στη ζωή και με κατανόηση στις διαφορές των ανθρώπων. Αντιθέτως, θ' αναγνωρίσουμε και ιδιαίτερα μετά από ορισμένες κοσμολογικές παρατηρήσεις θα αποδείξουμε, ότι **η επιλογή του καλού και της αλήθειας ευνοούν την καλή τύχη στη ζωή και επιβάλλονται με τους φυσικούς νόμους**. Ωστόσο, από μια ολοκληρωμένη άποψη για την ανθρώπινη συμπεριφορά και τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, το φαινόμενο της ζωής αποδεικνύεται αξεχώριστο από τα λάθη, την άγνοια, τη φαντασία, τη μεροληψία, την ανεπάρκεια της γνώσης και από τα συναισθήματα που συνοδεύουν τις εκτιμήσεις. Το πρότυπο στο οποίο εξαφανίζονται αυτές οι πνευματικές αδυναμίες δεν βρίσκεται μέσα στον εξωτερικό κόσμο. Η ηθική θεμελιώνεται σε εσωτερικές αξίες και όταν η συμπεριφορά ρυθμίζεται με αυτές τις αξίες, τότε η εξωτερική δράση περιορίζεται, όπως και οι προσδοκίες από αυτή τη δράση. Το νόημα της ζωής αντλείται εσωτερικά από την έρευνα και την αυτογνωσία, με το πνεύμα καθαρισμένο από τις φαντασιώσεις για τα πράγματα, το σκοπό τους και για το δικό του ρόλο μέσα στον ευρύτερο κόσμο. Αυτή η εσωτερική στροφή με ερευνητικό σκοπό, αμερόληπτη σκέψη και αυτογνωσία είναι αντίθετη από την εγω-στρέφεια του ανθρώπου με αισθησιοκρατική δράση.

Στη *χριστιανική θρησκεία* βρίσκουμε χωρίς κάποια θεωρία, το παράδειγμα μιας ηθικής συμπεριφοράς με άποψη ακραίας φιλανθρωπίας, που αναμφίβολα ξεπερνάει σε καλοσύνη κάθε άλλη θρησκεία. Θεωρητικά, όταν είσαι έτοιμος να συγχωρέσεις τον εχθρό σου και να του προσφέρεις βοήθεια όπως αν ήταν ο εαυτός σου, τότε δεν μπορείς να σκεφτείς σαν δολοφόνος σε καμία άλλη περίπτωση και κανένα γεγονός να σου προκαλέσει μίσος και ψυχική ορμή για να αντιδράσεις σαν τέρας. Με μια τέτοια φιλάνθρωπη άποψη, με τέτοιο ψυχικό σθένος και θαυμαστή ηρεμία, εύκολα μπορούμε να εκτεθούμε σαν μοχθηροί άνθρωποι εμείς, που την χαρακτηρίζουμε ακραία και υπερβολική συμπεριφορά. Η ερμηνεία αυτής της φιλάνθρωπης συμπεριφοράς με φαινόμενα

παρανοϊκής σκέψης, φαντασίωσης και απόκοσμης άποψης ενδέχεται να εκτιμηθεί ως προκλητική και άδικη.[36] Σε λίγες σειρές συνοψίζουμε μερικές πρώτες παρατηρήσεις, με τις οποίες υποστηρίζουμε τις αδυναμίες αυτής της ενεργητικής και φιλάνθρωπης ηθικής. Είτε αυτή ονομάζεται χριστιανική είτε την εκφράζει οποιοσδήποτε άλλος μέσα στο σύμπαν και χωρίς κάποια θρησκεία:

• Πρώτ' απ' όλα, χρησιμοποιούν την έννοια της ψυχής, όχι μόνο μεταφυσικά σαν κάτι ανεξάρτητο από τους φυσικούς νόμους, αλλά και αφηρημένα και συνοπτικά, χωρίς να γίνεται καμία σύνδεση της ψυχής με την πληροφορία ή στενή σύνδεση της ζωής με τη σκέψη. Τα συναισθήματα είναι σαν αυτοτελή ψυχικά φαινόμενα, χωρίς να αναδεικνύεται πώς αυτά συνδέονται και πώς παράγονται με τις σκέψεις και με την εστίαση της προσοχής στις πληροφορίες. Η συμπεριφορά εμφανίζεται σαν αποτέλεσμα μόνο συναισθημάτων και με επιλογές οι οποίες πάλι καθορίζονται από τα «τυφλά» συναισθήματα, τα οποία ωστόσο εκτιμούνται σαν καλά ή σαν κακά, αναλόγως με το αποτέλεσμα το οποίο προβλέπεται ή προκαλείται.

• Έπειτα, χρησιμοποιούν την έννοια του καλού και του κακού, χωρίς να υπολογίζουν το ρόλο της σωστής επιλογής, της σωστής εκτίμησης, της γνώσης και της πληροφόρησης, της ωριμότητας και γενικά χωρίς να υπολογίζουν το ρόλο της σκέψης για την αποτελεσματική ή την αναποτελεσματική δράση και αντίδραση. Οι προθέσεις της ψυχής από μόνες τους εκτιμούνται σημαντικές. Ωστόσο αυτές δεν είναι αρκετές και χρειάζεται η σκέψη για να δράσουμε.

• Αναδεικνύουν και αξιώνουν σε νόμο την αγάπη, την προσφορά βοήθειας προς όλους τους ανθρώπους, την ανεκτικότητα και τη φιλανθρωπία επίσης έτσι αφηρημένα, όπως αν όλοι οι άνθρωποι και πάντοτε ήταν άξιοι για τέτοια καλή συμπεριφορά και δεν χρειαζόταν ποτέ η κακή μεταχείριση, η δυσάρεστη αντίδραση και η τιμωρία. Αγνοούν την παγκόσμια εμπειρία που φανερώνει τις μεγάλες αποκλίσεις στις ανθρώπινες απόψεις και ότι σε ορισμένες συνθήκες, οι άνθρωποι εξαναγκάζονται ή έχουν διαπλαστεί για να συμπεριφερθούν σαν κτήνη και δολοφόνοι.

• Τέλος, αγνοούν και υποβαθμίζουν τις δολοφονικές και καταστροφικές συμπεριφορές που επιβάλλονται από την ίδια τη φύση στα ζώα και στον άνθρωπο. Ο άνθρωπος δεν είναι ο αποκλειστικός υπαίτιος της βιολογίας και των περιορισμών του μέσα στη φύση ούτε ο αποκλειστικός υπεύθυνος των εμπειριών και της τύχης του. Εξαναγκάζεται, άλλοτε με άγνοια και άλλες φορές με γνώση και με επίγνωση της επιλογής του, να συμπεριφερθεί άδικα ή δικαιολογημένα, επιθετικά ή αντιδραστικά για τους άλλους, ακόμα και προς τον ίδιο τον εαυτό του. Η άδικη συμπεριφορά του ανθρώπου μπορεί να λαμβάνει ακραία μεγέθη που ξεπερνούν τη λογική και τα όρια της αναισθησίας

και αυτό, μπορεί να συμβεί ακόμα και με καλές προθέσεις.

Η αγάπη δεν είναι ένα τυφλό αίσθημα, χωρίς καμία σκέψη και πληροφορία. Όταν αγαπούμε ένα πρόσωπο, όταν ενδιαφερόμαστε για την τύχη του και βοηθούμε σε μια δύσκολη στιγμή, αυτή η συμπεριφορά μπορεί να ερμηνευτεί με χιλιάδες λόγους και σκέψεις, διαφορετικά για κάθε άνθρωπο και διαφορετικά για μια άλλη στιγμή του χρόνου. Αυτό το πρόσωπο μπορεί να είναι η μάνα, ο πατέρας ή ο αδερφός και ωστόσο ενδέχεται κάποτε (πιο σπάνια) να χάσουμε ακόμα και για αυτούς την αγάπη μας, αν όχι να αηδιάσουμε μαζί τους. Αν θεωρήσουμε την αγάπη σαν ένα τυφλό αίσθημα, τότε την αντιστροφή του αισθήματος θα την εξηγήσουμε με μια τυφλή αντίδραση προς το συγκεκριμένο πρόσωπο ή με την τρέλα. Ίσως αναζητήσουμε κάτι που έγινε στο παρελθόν για να ερμηνεύσουμε πώς χάλασε η καλή σχέση ή τι προκάλεσε την αρνητική αντίδραση. Όμως για να γίνει αυτή η μεταβολή στα συναισθήματα χρειάζεται να προηγηθούν σκέψεις, παρατηρήσεις και εκτιμήσεις, τις οποίες γνωρίζει μόνο εκείνος που άλλαξε τη συμπεριφορά του. Θα είναι σημαντική παράλειψη να μην αναζητήσουμε αυτές τις σκέψεις και τις παρατηρήσεις και να εκτιμήσουμε τα γεγονότα μόνο με τη δική μας άποψη, χωρίς την εμπειρία, τα βιώματα και τις εκτιμήσεις του υποθετικού προσώπου. Αυτό το πρόσωπο ενδέχεται να είχε λανθασμένες απόψεις και εκτιμήσεις για τον αποδέκτη των καλών συναισθημάτων του, τότε που αγαπούσε. Ενώ μετά από νεότερες εμπειρίες και όταν σχημάτισε μια σωστή άποψη, αυτός να έχασε τα καλά συναισθήματα. (Λ.χ. ανακάλυψε ένα σημαντικό ψέμα, όπως ότι η μητέρα του ήταν πόρνη). Έτσι μπορεί να συμβεί και το αντίθετο' να ξεκινήσουμε με απορριπτικά και άσχημα συναισθήματα για έναν άνθρωπο και στην πορεία να σχηματίσουμε μια θετική άποψη, η οποία θα μεταβάλει τα αρχικά άσχημα συναισθήματά μας.

Ενισχύονται καλά αισθήματα και αγαπάμε με πολλές φαντασιώσεις, αλλά οπωσδήποτε όταν αντιλαμβανόμαστε το ενδιαφέρον για εμάς και μια σχέση εμπιστοσύνης. Όταν μοιραζόμαστε τις χαρές και τις λύπες μαζί με ένα πρόσωπο, όταν ο ένας στηρίζει τον άλλο χωρίς άλλη προσδοκία (και προδοσία) και όταν ο άλλος μας εμπιστεύεται και μας θέλει χαρούμενους. Αυτά τα γνωρίσματα που διατυπώνουμε γενικά, στη ζωή αναγνωρίζονται μέσα από άπειρα γεγονότα και ιδιαίτερους τρόπους, ενώ με άλλους τόσους τρόπους και από πολλά σημάδια αναγνωρίζεται η απουσία τους. Όταν αργότερα ανακαλύψουμε ότι τα πρόσωπα για τα οποία είχαμε καλή εκτίμηση είναι διαφορετικών απόψεων από τις δικές μας, αντίθετης νοοτροπίας και αντίθετων εκτιμήσεων, τότε ενδέχεται να χάσουμε την καλή εκτίμηση. Και αν οι προσδοκίες μας διαψευστούν και διαπιστώσουμε την έλλειψη ανταπόδοσης και την εγκατάλειψη, τότε ενδέχεται να πληγωθούμε ή να μισήσουμε. Οι σχέσεις εμπιστοσύ-

νης, η καλή εκτίμηση και η αγάπη προκαλούν όμορφα συναισθήματα και ενισχύουν την επιθυμία για φιλία και συμβίωση. Όμως όλα αυτά σχηματίζονται από εμπειρίες, με σκέψεις και με εκτιμήσεις, που δεν είναι πάντοτε σωστές, ενώ δεν μένουν χωρίς σύνδεση με άλλες επιθυμίες και σκοπούς. Ακριβώς για αυτό, ένα πλήθος περιπτώσεων από ανθρώπινες σχέσεις, στις οποίες φαίνονται να εκφράζονται συναισθήματα αγάπης, στην πραγματικότητα πηγάζουν από άρρωστες επιθυμίες, από ανασφάλεια, από προσωπικά συμφέροντα και από όνειρα που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν. Με τη λέξη "αγάπη" συνήθως καλύπτονται άλλα εγωιστικά συναισθήματα, επιθυμίες και αδυναμίες. Αυτή η ψεύτικη αγάπη αποκαλύπτεται όταν οι προσδοκίες διαψεύδονται, όταν εμφανιστούν μερικά εμπόδια και όταν οι επιλογές των αγαπημένων προσώπων απογοητεύουν.

Η ακραία άποψη για την αγάπη και την προσφορά προς τους άλλους ανθρώπους, χωρίς καμία διάκριση, προδίδουν την έλλειψη αγάπης και καλής πρόθεσης στους ανθρώπους αυτού του πλανήτη. Έτσι όπως γενικά, η αντίληψη για ένα άκρο εύκολα προκαλεί το συνειρμό για την ύπαρξη του άλλου άκρου. Η απλότητα αυτής της όμορφης σκέψης είναι σημαντικό πλεονέκτημα, διότι έτσι αποφεύγονται οι δυσνόητες θεωρίες, οι ατελείωτες αναλύσεις των σκέψεων και ένα πλήθος άλλων ηθικολογικών απόψεων, οι οποίες επίσης είναι φαντασιώσεις, ωστόσο χωρίς την απλότητα της σκέψης και συνήθως με τα αντίθετα αποτελέσματα από εκείνα που υποτίθεται ότι προβλέπουν. Θα μπορούσε έτσι απλά και λογικά με μια απόφαση του κάθε ανθρώπου, η ζωή να είναι πιο όμορφη και η εγωκεντρική δράση λιγότερη. Γι' αυτό η χριστιανική αγάπη, με την αυτοθυσία, την προσφορά χωρίς διάκριση και με την υπερβολική κατανόηση δεν συμφέρει καθόλου αυτούς τους ίδιους που την προτείνουν. Αντιθέτως, αυτή είναι ανεπιθύμητη και φοβίζει πολλούς που δηλώνουν απερίσκεφτα πιστοί στη θρησκεία της αγάπης, ενώ οι περισσότεροι άνθρωποι στις δυτικές χώρες προσποιούνται τους καλούς χριστιανούς. Έχουν πιο εύκολο να "βγάλουν" έναν άλλο άνθρωπο σαν άχρηστο, κάθαρμα και τρελό, παρά να συμπεριφερθούν συνεπείς προς τη θρησκεία τους. Όταν κάποιος σε αγαπάει, σε θέλει ως φίλο και ενδιαφέρεται για τα προβλήματά σου, τότε αυτή η διάθεση φαίνεται από τις προσπάθειες, τις θυσίες σε χρόνο, σε χρήμα, από την καλή επικοινωνία που επιτυγχάνει χωρίς παράπονα, προσβολές και χωρίς επιθετικότητα. Αν, λοιπόν, θέλεις να μη χαλάς τις ωραίες σου μέρες και δεν είσαι έτοιμος για κάποια θυσία, τότε να χαρακτηρίζεις τον άλλο σαν άχρηστο, τρελό και αποκλειστικό υπαίτιο των προβλημάτων, των δικών του ή των δικών σου!

<•> ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΕΝΑΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΣΩΣΤΡΕΦΙΚΗ ΖΩΗ

Η ιδιορρυθμία στην ανθρώπινη ζωή κορυφώνεται με το πνεύμα. Τα πράγματα ξεχωρίζουν μεταξύ τους και αυτό σημαίνει ότι έχουν κάτι ή είναι μαζί με κάτι που τα διαφοροποιεί και τα κάνει να μην είναι ακριβώς τα ίδια, τόσο ίδια όπως αν ήταν ένα μόνο πράγμα και τα τέλεια αντίγραφά του. Ακόμα και στα πιο απλά πράγματα ή στα μέρη μιας ομοιόμορφης ποσότητας, αν επιμείνουμε τότε θα εντοπίσουμε μικρές διαφορές. Για δύο πράγματα που θα ήταν ακριβώς τα ίδια, πάλι θα παρατηρούσαμε μερικές διαφορές για να τα ξεχωρίσουμε μεταξύ τους. Στην πιο δύσκολη περίπτωση, με την απλή λογική, θα παρατηρούσαμε σαν διαφορά μεταξύ τους την απόσταση μέσα στο χώρο, ότι δεν βρίσκονται ακριβώς στην ίδια θέση του χώρου, ότι δεν γειτνιάζουν με τα ίδια ακριβώς πράγματα και συνεπώς ότι αυτά δεν συνδέονται με τους ίδιους ακριβώς τρόπους μέσα στο περιβάλλον τους. Ξεκινούμε με αυτή την κοσμολογική διαπίστωση για να τονίσουμε ότι μεταξύ των ανθρώπων πάντοτε υπάρχουν μερικές διαφορές και αποκλίσεις. Αυτές ξεκινούν από το βιολογικό σχηματισμό τους και εντοπίζονται στη βιολογία, στο σώμα (μέσα κι έξω από αυτό), στις εμπειρίες, στη ψυχολογία, στη συμπεριφορά, στις απόψεις και στις επιλογές τους. Ένα χάσμα δημιουργείται μεταξύ των ανθρώπων από τη διαμόρφωση του πνεύματος με τη σκέψη και τη γλώσσα. Οι απόψεις τους δύσκολα συμπίπτουν, ενώ είναι ρυθμιστικές για τη συμπεριφορά τους και εύκολα γίνονται διαμετρικά αντίθετες. Επομένως αν επιμείνουμε, εύκολα θα μπορέσουμε να μιλήσουμε για ιδιορρυθμία κάποιου ανθρώπου. Όμως δεν λείπουν και οι ομοιότητες, που συνήθως γίνονται περισσότερες όταν οι άνθρωποι συνδέονται μεταξύ τους πιο στενά, ως μέλη μιας οικογένειας, όταν μεγαλώνουν και ζουν στην ίδια περιοχή, όταν εκπαιδεύονται και επικοινωνούν μεταξύ τους με την ίδια γλώσσα, όταν μοιράζονται τις ίδιες εμπειρίες κλπ.

Οι άνθρωποι που δεν φιλοσοφούν -και δεν διατυπώνουν στο χαρτί κανόνες, ομοιότητες και αποκλίσεις- δεν χρησιμοποιούν όλες τις παρατηρήσεις που κάνουν έναν άνθρωπο ξεχωριστό. Σταματούν σε διαφορές που ανατρέπουν τις δικές τους συνήθειες και προκαλούν αμφισβήτηση, ή αυτές εκτιμούνται σαν μόνιμα μειονεκτήματα ή πλεονεκτήματα για τη ζωή. Αντιλαμβάνονται ότι ο κόσμος έτσι είναι δημιουργημένος με πολλές διαφορές για να έχει ποικιλία, εξελίξεις και ενδιαφέρον. Δεν εκφράζουν πάντα μια κακή άποψη. Όταν οι άνθρωποι δεν γνωρίζονται μεταξύ τους, συχνά παρατηρούν αποκλίσεις και διαφοροποιήσεις που προκαλούν κρυφές σκέψεις, απορίες και γέλιο. Ωστόσο οι άνθρωποι εκφράζουν πιο εύκολα την άποψή τους όταν μεταξύ

τους έχουν καλές ή κακές σχέσεις. Όταν μεταξύ τους δημιουργηθούν σχέσεις αμφισβήτησης και εχθρικές, συνήθως τότε εντοπίζουν μια απόκλιση από τον κανόνα ή από τη συνηθισμένη εμπειρία για να δείξουν τον άλλο απαξιωτικά και προσβλητικά. Αν γίνεται αντιπαράθεση για μεγάλα ανταλλάγματα, τότε ερευνούν για περισσότερο δείγμα από τη ζωή του ανταγωνιστή τους. Και κάπως έτσι χρησιμοποιούνται συνήθως οι έννοιες της ιδιορρυθμίας, της ανωμαλίας και της τρέλας. Συμβαίνει και αντιθέτως, όταν μεταξύ των ανθρώπων δημιουργηθούν σχέσεις εμπιστοσύνης, καλής εκτίμησης και προσδοκίας. Τότε αυτοί σχηματίζουν άποψη για τη διαφοροποίηση που προσδίδει αξία και κάποιο προτέρημα. Η απόκλιση από τον κανόνα και η διαφορά εκτιμούνται σαν καλή ιδιορρυθμία και σαν γνωρίσματα ενός πρότυπου συμπεριφοράς, ζωής και για την επιτυχία σε μια προσπάθεια. Η ιδιορρυθμία ξεκινάει από την υλική φύση και κορυφώνεται στην ανθρώπινη ζωή.

Προβλήματα και ζητήματα ειρηνικής συνύπαρξης τα οποία είναι κοινά για μεγάλες ομάδες ανθρώπων και ολόκληρων λαών, όπως η αμφισβήτηση, η καταπίεση, η απόρριψη, η εκμετάλλευση από την πλεονεκτική θέση, τα συναντάει κάθε άνθρωπος σε μερικές στιγμές στη διάρκεια της ζωής του. Ωστόσο, για μερικούς διαφοροποιημένους αυτά γίνονται δυσάρεστες εμπειρίες με περισσότερη διάρκεια και συχνότητα. Για να μπορεί κάποιος να συμμετέχει μαζί με άλλους σε διάφορες δραστηριότητες, για να αποδώσει ως μαθητής στο σχολείο ή ως εργαζόμενος στη δουλειά του, για να διασκεδάσει έξω με μια παρέα, για να έχει ερωτική ζωή κλπ. Είναι σημαντικό και ίσως πρωταρχικό να αποδέχονται οι άλλοι την ύπαρξή του και να τον σέβονται με τις διαφορές του. Όταν, όμως, αυτός ξεχωρίζει μόνο και μόνο με την παρουσία του, χωρίς να το επιδιώκει, με τέτοιο τρόπο που προκαλεί συχνά αντιδράσεις από μερικούς άλλους, λόγω των απόψεων που έχουν εκείνοι σχηματισμένες, τότε αυτός δικαιολογημένα βιώνει κάποιο φόβο να συμπεριφερθεί κοινωνικά. Δικαιολογημένα προβληματίζεται να βρίσκεται ανάμεσα στους άλλους και αποφεύγει το περιβάλλον που τον προβληματίζει. Αυτός ενδέχεται να ξεχωρίζει διαρκώς σαν στόχος και να προκαλεί συχνά ποικίλες αντιδράσεις -από ψιθυρισμούς και βλέμματα μέχρι μαχαιρώματα- με το χρώμα της επιδερμίδας, με το ύψος, με το βάρος, με μια σωματική δυσπλασία ή αναπηρία, με τη φωνή του, με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του, με το όνομά του και με ορισμένες κινήσεις του. Όταν αυτός ο αποδέκτης δεν φαίνεται σε θέση να τους βλάψει, τότε τον αντιμετωπίζουν με γελοίο τρόπο και με πονηρές εκφράσεις. Αν αυτός είναι φιλήσυχος, ανήμπορος και συγκρατημένος από λογικές σκέψεις, πιθανόν θα δυσαρεστείται, αλλά θ' αναζητήσει τρόπους να επιλύσει ή να αποφύγει το πρόβλημα με επιτυχία. Αν δεν μπορέσει να προσαρμοστεί με τον έξυπνο τρόπο του ή να συνηθίσει να τους ανέχεται, τότε πολλά μπορεί να είναι τα τε-

λικά αποτελέσματα: αυτοκτονία, δολοφονία, μόνιμες διαταραχές στη συμπεριφορά του, όπως ασυγκράτητη εξωτερίκευση της διστακτικότητας και της ανασφάλειας, απομονωτικά ενδιαφέροντα, εγκληματική συμπεριφορά.

Είναι εύκολο να καταλάβουμε πώς η συχνά επαναλαμβανόμενη και η διαρκής απόρριψη, υποτίμηση και αμφισβήτηση -λόγω των μεροληπτικών σκέψεων κάποιων- είναι ένα διαδεδομένο πρόβλημα μέσα στην κοινωνία, όπως και η καταπίεση. Περιστασιακά και με μικρότερη ένταση, το πρόβλημα τυχαίνει στην εμπειρία κάθε ανθρώπου. Είναι αυτό το πρόβλημα συμβίωσης και ο ηθικός ξεπεσμός, το οποίο πολύ απλά ονομάζουμε έλλειψη σεβασμού και ανοχής στις διαφορές των άλλων και σχεδόν πάντοτε παρακινεί κάποιον σε καλό ή σε κακό τρόπο αντίδρασης. Τα βαθύτερα αίτια αυτού, τα έχουμε ανιχνεύσει στο εσωτερικό φαινόμενο που έχουμε καθορίσει και συνοψίσει με τον όρο "εγωκεντρισμός": Στη διαρκή ροπή για έμμεση εξύψωση του εαυτού μας και εξωτερική ανάδειξή του, συνήθως με υπερβολικές απόψεις και με φαντασιώσεις. Ακόμα και για να μιλήσεις όμορφα, σοβαρά, με πλούσιο λεξιλόγιο, με ηρεμία, πρέπει να θέλουν οι άλλοι να σε ακούσουν, να καταλάβουν, να συνεννοηθούν, να διαθέσουν χρόνο, να μην είναι κακόπιστοι, να ανέχονται τα λάθη σου, να είναι φιλικοί, να μην κοροϊδεύουν. Αυτή είναι μια σπάνια περίπτωση στην καθημερινή ζωή. Η παρεξήγηση, η περιφρόνηση του πνεύματος, η γλωσσική φτώχεια, η πίεση του χρόνου, η ευθιξία και οι προσβλητικές εκφράσεις είναι συνηθισμένα φαινόμενα. Ακόμα και όταν ένας άνθρωπος έχει συμφέρον να διατηρεί καλές σχέσεις με το διπλανό του, η περιφρόνησή του για το πνεύμα και η αδυναμία για λογική σκέψη είναι τόσο μεγάλα, που αυτός δεν μπορεί να συνεννοηθεί' εύκολα θίγεται και γίνεται επιθετικός χωρίς να το αντιλαμβάνεται, αφού αισθάνεται το αντίθετο, ότι δέχεται μια προσβολή. Το ανθρώπινο πνεύμα είναι έτσι περιφρονημένο, η σκέψη απείθαρχη στη γλώσσα και οι απόψεις σχηματισμένες έτσι από συνήθεια και από εγωκεντρικές προσδοκίες, που οι άνθρωποι δεν μπορούν να συγκρατήσουν τα επιθετικά τους συναισθήματα, ούτε και όταν προσπαθούν για να έχουν καλές σχέσεις μεταξύ τους. Από την έλλειψη ανοχής και από την αδυναμία να κατανοηθούν οι διαφορές των άλλων έχουν γίνει οι μεγαλύτερες αδικίες στην παγκόσμια ιστορία της ανθρωπότητας και σε όλες τις κοινωνίες. Από την πιο ανεκτή μορφή της, όπως είναι ένα προκλητικό βλέμμα, μέχρι την πιο φοβερή να καταδιώκεται ένα έθνος και να καταστρέφεται ένας πολιτισμός. Τουλάχιστον στα ζώα, αυτή η ανόητη και παρανοϊκή αδικία δεν γίνεται έτσι συνολικά και σε βάθος χρόνου, όπως μπορεί να τη σχεδιάζει και να την εφαρμόζει έξυπνα το ανθρώπινο πνεύμα.

Και θα πρέπει να είμαστε πιο προσεκτικοί όταν δυο άνθρωποι δεν μπορούν να συμβιώσουν και μεταξύ τους δημιουργείται σχέση αμφισβήτησης και

απόρριψης και να μη βιαζόμαστε να αποδώσουμε τις ευθύνες σε όλες τις πλευρές ή χωρίς να ερευνήσουμε ποιος ξεκινάει πρώτος να προσβάλει ή να απαξιώνει τον άλλο. Αυτή η τάχα αμερόληπτη απόδοση ευθύνης σε όλους τους εμπλεκόμενους σε μια κακή σχέση έχει γίνει κακή συνήθεια και η εύκολη φυγή για να μην κουράσουμε τη σκέψη μας. Φυσικά και γίνεται ο ένας από όλους ή από τους δύο, να είναι αυτός που με τη συμπεριφορά και με τη γλώσσα του να προκαλεί τις αντιδράσεις των άλλων και προβλήματα εκεί που δεν υπήρχαν. Όσοι έτυχε να έχουν μια τέτοια πικρή εμπειρία δεν χρειάζεται να μάθουν το «πώς» μέσα από τα βιβλία. Με τη διαρκώς άσχημη ψυχολογία του, με το έντονο συναισθηματικό φορτίο του, με την ευθιξία του, με την αδυναμία του να συγκρατήσει τα νεύρα του, με τις ανασφάλειες που εκφράζει σε κάθε του κίνηση (από φαντασιώσεις όπως η μικροβιοφοβία και με έμμονες ιδέες), ο άνθρωπος μπορεί εύκολα να γίνεται επιθετικός, προκλητικός και να εκφράζεται δυσανάλογα άσχημα με ασήμαντες αφορμές. Χωρίς να είναι σε αυτή τη θέση οπωσδήποτε ο πιο άγριος και ο μυϊκά ισχυρότερος, όπως πάλι εύκολα θα μπορούσαμε να επιβαρύνουμε έτσι έναν άνθρωπο, μόνο με την εικόνα του πιο δυνατού και να υποστηρίξουμε τον πιο αδύναμο και τον εξαρτημένο. Πίσω από συχνές προστριβές μεταξύ των ίδιων προσώπων και από τη συχνή ανταλλαγή ύβρεων δεν βρίσκονται πάντοτε πολλοί λόγοι. Η εξήγηση μπορεί να είναι μια μόνο ροπή του ενός προσώπου ή μια μόνιμη αδυναμία του να συγκρατεί τα άσχημα συναισθήματά του, αν όχι η πρόθεσή του να αναζητάει αφορμές και να επιρρίπτει την ευθύνη στην άλλη πλευρά για κάθε πρόβλημα.

Όταν ο άνθρωπος δεν δίνει προτεραιότητα στις εσωτερικές αξίες και ζει με τη νοοτροπία ότι είναι το επίκεντρο του κόσμου και ότι όλος ο κόσμος (ακόμα και ο φυσικός) πρέπει να προσαρμόζεται με τις δικές του εκτιμήσεις, τότε αυτός μπορεί να γίνει κυριολεκτικά ανυπόφορος στη συμβίωσή του. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι δύσκολη η λύση για να συμβιώσει όμορφα, χωρίς αυτός να μεταφέρει τα εσωτερικά του προβλήματα στους άλλους. Διότι η κακή σχέση του δεν οφείλεται μόνο σε μια άποψη με την οποία διαφωνεί και η προστριβή του δεν προκαλείται σε αραιά χρονικά διαστήματα και με ένα πρόβλημα το οποίο έτυχε. Στην τελευταία περίπτωση, ενδέχεται μετά από σκέψη και συζήτηση να αναγνωρίσουμε ότι ο ένας από τους δύο είχε δίκιο, ότι είχε τη σωστή άποψη ή την ανάλογη αντίδραση. Όμως, η κακή σχέση και η προστριβή του ενδέχεται να μην είναι ένα περιστασιακό φαινόμενο, αλλά μια μόνιμη κακή σχέση ριζωμένη σε άσχημες απόψεις και με αρνητικές εκτιμήσεις, που διατηρεί μέσα στο κεφάλι του ο ένας για τον άλλο και με συναισθήματα απορριπτικά και αμφισβήτησης. Τα οποία δύσκολα κρύβονται και αυτά παρακινούν διαρκώς σε απαξιωτική συμπεριφορά και σε φαρμακε-

ρές εκφράσεις, που επιβεβαιώνουν την άσχημη άποψη ή την ενισχύουν ακόμα περισσότερο' με νεότερες παρατηρήσεις, με περισσότερες κακόπιστες σκέψεις και με περισσότερες δυσάρεστες αναμνήσεις.[37]

Αν κάποιος αναλύσει την άσχημη εμπειρία του από τις ανθρώπινες σχέσεις και στοχαστεί με τις λεπτομέρειες και τα γεγονότα που τον επηρέασαν, τότε θα ανακαλύψει μόνος του πολλά προβλήματα και ζητήματα, τα οποία αναδεικνύουν τη στενή σχέση της άγνοιας, της απερισκεψίας και της μεροληψίας με την αδικία. Ακόμα, θα δει μορφές αδικίας οι οποίες δεν γίνονται εύκολα αντιληπτές, δεν αναγνωρίζονται, δεν προβλέπονται από ανθρώπινους νόμους και δεν καταδικάζονται (λ.χ. προκλήσεις και ενοχλήσεις). Βλέπουμε τις πιο ακραίες άδικες και απαγορευμένες πράξεις και τότε απορούμε πώς ο άνθρωπος έπραξε έτσι, ενώ έως τότε ήταν από τους πιο ήσυχους και κοινωνικός και ακόμα πιο σαστισμένοι, πώς δεν έπραξε έτσι ακραία ο άλλος που καθημερινά βλασφημούσε και χειροδικούσε εύκολα. Όμως θα σταματήσουμε να απορούμε, όταν από τη μια πλευρά, διανοηθούμε την πολυπλοκότητα των πραγμάτων, όπως θα λέγαμε απλοποιημένα. Όπως λ.χ. πόσο ευμετάβλητα είναι η σκέψη και οι εκτιμήσεις, τη ρευστότητα στις σχέσεις, το πλήθος των αφορμών και τις λεπτές αποκλίσεις των πραγμάτων, που δεν λείπουν από τις ανθρώπινες συμπεριφορές. Διότι όταν δύο άνθρωποι φωνάζουν προσβλητικά ο ένας στον άλλο, αυτή η συμπεριφορά δεν είναι ακριβώς η ίδια όπως μεταξύ δύο άλλων διαφορετικών ανθρώπων. Μπορεί να είναι δυο άνθρωποι διαφορετικού φύλου, ηλικίας, βάρους, ύψους, με άλλη χροιά στη φωνή, με άλλο λεξιλόγιο και να ακούγονται περισσότερο άγρια ή αστεία. Ο ένας μπορεί να είναι πιο συγκρατημένος ή να ζητήσει συγνώμη, ακόμα και να μιλήσει έτσι που να κερδίσει φίλο τον εχθρό του. Αυτές οι λεπτομέρειες που αφαιρούνται από τη σκέψη (από δική μας αδιαφορία) ή για τη νομική διαδικασία, είναι απροσδιόριστης σημασίας για την Ηθική και όπως φαίνεται για το αποτέλεσμα στη ζωή. Από την άλλη πλευρά, όταν διανοηθούμε πώς οι πιο ακραίες πράξεις εξωτερικεύουν σε μερικές στιγμές τα ίδια συναισθήματα και τις ίδιες απόψεις, οι οποίες συνήθως κυριαρχούν στον περισσότερο χρόνο της ζωής ενός ανθρώπου, μερικές φορές από την πιο μικρή ηλικία: Τότε θα μας φανεί αυτονόητη και αναμενόμενη η απότομη μεταμόρφωση ενός ανθρώπου είτε σε καταστροφικό τέρας, είτε σε δημιουργικό superman. Ακόμα και το παιδί δεν είναι έτσι καλό όπως το φανταζόμαστε με τους περιορισμούς της κηδεμονίας, της απειρίας και της μυικής αδυναμίας του. Η καθημερινή αθόρυβη αδικία στις σχέσεις των ατόμων μεταξύ τους, από την πιο απλή παρεξήγηση ενός βλέμματος, φέρει μέσα της το σπόρο του πολέμου.

<•> **Η πιο ακραία διαφοροποίηση της φύσης.** Εμείς εδώ δεν θα αναλύσουμε περισσότερο τις ανθρώπινες σχέσεις, πώς οι άνθρωποι σχηματίζουν καλές και άσχημες απόψεις και πώς γίνονται μόνοι τους ανυπόφοροι στους άλλους και στον ίδιο τον εαυτό τους. Εστιάζουμε στα πιο ξεχωριστά φαινόμενα που σχετίζονται στενά με την Ηθική του εσωτερικά προσανατολισμένου ανθρώπου, διότι αυτά αγνοούνται ή ακόμα δεν εκτιμούνται σωστά. Μια από τις πιο ακραίες διαφοροποιήσεις που προκαλεί το ανθρώπινο πνεύμα στη ζωή είναι αυτή η στροφή του με επίγνωση προς τον εαυτό του. Τότε η ζωή εμφανίζεται διεστραμμένη, σε μια διαμετρική αντίθεση με τη φυσιολογική ζωή που παρατηρούμε στα ζώα. Και πραγματικά μια τέτοια στροφή δεν είναι φυσιολογική και ομαλό φαινόμενο σύμφωνα με την εμπειρία στη γη. Ο άνθρωπος με αυτή τη πνευματική στροφή στον εαυτό του, με το χρόνο που προσφέρει για την καλλιέργεια του πνεύματος, για εσωτερικές αναζητήσεις και για δημιουργική σκέψη βρίσκεται ευάλωτος απέναντι σε μια εχθρική φύση και στις αντιδράσεις του πλήθους γύρω του, που δεν αναγνωρίζουν αυτό τον εσωτερικό προορισμό με τη δική του ευχαρίστηση και με τα δικά του πλεονεκτήματα.

Η φιλική σχέση με το βιβλίο, η συγκρατημένη έκφραση βεβαιότητας και η πνευματική καλλιέργεια που φανερώνεται από την ομιλία μας. Ο χρόνος που επενδύουμε για πληροφόρηση και αναζήτηση και το σταθερό ενδιαφέρον για γνώση. Η σταθερή γνώση για την ύπαρξή μας και για τη σύνδεσή μας με μια ευρύτερη πραγματικότητα, πέρα από αυτήν που προσέχουμε και μας επηρεάζει εδώ και τώρα. Η απαλλαγή από πολλά ανόητα προβλήματα, από άσκοπες δραστηριότητες και από φαντασιώσεις που σπαταλούν το χρόνο μας. Η εσωτερική ηρεμία από την ανακάλυψη ότι δεν είμαστε θεοί, ότι οι αξίες γύρω μας είναι προσωρινές και με τα σχετικά πλεονεκτήματα που έχουν όλοι οι άνθρωποι. Η αποδέσμευση του πνεύματος από τυχαία πράγματα, η αυτοσυγκράτηση στην ιδιοποίηση των υλικών πραγμάτων και η απαλλαγή από εγωιστικούς ανταγωνισμούς. Η ευχαρίστηση με δημιουργική δράση, από την έρευνα των πραγμάτων και από την όμορφη επικοινωνία. Η αποφυγή πολλών προσπαθειών, που εξαντλούν το χρόνο και το σώμα μας και προκαλούν εχθρικές και ανταγωνιστικές αντιδράσεις. Η ανοχή -αντί της πρόκλησης- στις διαφορές και στα ελαττώματα των άλλων και η αναγνώριση της αναγκαιότητας των διαφορών. Η προσπάθεια για αμερόληπτη άποψη, με υπομονετική σκέψη και η παραδοχή των δικών μας λαθών και αδυναμιών. Η αξιοποίηση ακόμα και της πιο άσχημης εμπειρίας για την αυτογνωσία και το ψυχικό σθένος: Πώς όλα αυτά μπορεί να συνδέονται τυχαία και να εξαπατούν ένα λογικό άνθρωπο; Πώς είναι δυνατό να μην είναι κέρδος και ευτυχία από τον (πνευματικό) προσανατολισμό στη ζωή και να θεωρούνται κακά σημάδια και δικαιολογίες των αποτυχημένων της κοινωνίας; Αντιθέτως, δεν μπορεί κάποιος που οι περισσό-

τερες δράσεις και οι σκοποί του βασίζονται στην τύχη και σε προβλέψεις, ο οποίος επιβιώνει με επίκεντρο του Σύμπαντος την προσωπική του επιτυχία και περιορίζοντας την πραγματικότητα στα μάτια μερικών ανθρώπων, αυτός να είναι λογικός, αξιόπιστος και υπεύθυνος όσο αξιώνει ότι είναι. Αν θέλεις να εκτιμήσεις γρήγορα ότι δεν τρελάθηκες και για να το προλάβεις, αρχικά σκέψου αν βλέπεις τα ίδια που αντιλαμβάνονται οι άλλοι γύρω σου και ανίχνευσε που είναι η διαφορά. Αν βλέπεις όχι μόνο βιολογικά με τα μάτια, αλλά και τα προβλήματά τους, τις απορίες τους, τις δικές τους απόψεις και εκτιμήσεις. Αν τα αντιλαμβάνεσαι και αν αναγνωρίζεις πώς εκείνοι έχουν τις δικές τους εμπειρίες, ότι έτσι έχουν σχηματίσει τις δικές τους απόψεις και πώς η δική τους ζωή επηρεάζεται διαφορετικά και με άλλα προβλήματα. Αν μπορείς να πλησιάσεις τους άλλους με ενδιαφέρον για να πληροφορηθείς καλύτερα τι και πώς αυτοί σκέφτονται, αντί να τους υβρίσεις ή να τους περιφρονήσεις. Αν επιπλέον τους ενθαρρύνεις για μερικές επιθυμίες τους, αντί να αντιδράσεις απορριπτικά και εκείνοι εκτιμούν την αμεροληψία σου και ότι είσαι άξιος εμπιστοσύνης. Αν τελικά ξεχωρίζεις τη δική σου εμπειρία από τη φαντασία και από τις ανεπιβεβαίωτες απόψεις. Αν τα δικά σου νευρικά ή καταθλιπτικά συναισθήματα μπορείς να τα συγκρατείς και να μη τα μεταδίδεις στους άλλους και αναλαμβάνεις την ευθύνη των επιλογών σου. Τότε αποκλείεται να έχεις τρελαθεί. Ενδέχεται, να εκτιμήσεις σαν άγρια ζώα αν όχι σαν τρελούς εκείνους, που έχουν μια στενή άποψη των πραγμάτων, από τη συνήθεια της δική τους εμπειρίας και οι οποίοι αδυνατούν να δεχτούν ή να καταλάβουν τις διαφορετικές απόψεις και κάθε διαφορετική εμπειρία που θα ανατρέψει τις δικές τους συνήθειες.

• Δεν πρέπει να συγχέουμε τον τρόπο ζωής από μερικές ομοιότητες, όταν μοιάζει ήσυχος και εσωστρεφικός σε διαφορετικά πρόσωπα. Ένας άνθρωπος μπορεί να επιλέγει να ζει σε συμφωνία με τις εσωτερικές / πνευματικές αξίες, επειδή αυτός αντλεί ευχαρίστηση από πνευματικές δραστηριότητες και όχι από περιπέτειες και εξωτερικές προσδοκίες. Μπορεί να έχει επίγνωση της επιλογής του ή ακόμα να μην έχει ώριμη και καθαρή άποψη για αυτή.

• Ο τρόπος ζωής μπορεί να γίνει εσωστρεφικός χωρίς τις ηθικές αρχές, χωρίς κάποιος να το επιλέξει. Μπορεί να γίνει με το φόβο και τη φυγή από την κοινωνική πραγματικότητα στην οποία θα θέλαμε να ζήσουμε με πολλές προσδοκίες και φαντασιώσεις. Στην περίπτωση αυτή, όταν ο άνθρωπος έχει επίγνωση της μειονεκτικής θέσης του ή κάποιων πραγματικών αδυναμιών του, τότε η δυσαρέσκεια και η άσχημη ψυχολογία του είναι δικαιολογημένα. Χρειάζεται να προσέξουμε ως ξεχωριστή περίπτωση τη δυσαρέσκεια και την άσχημη ψυχολογία που προκαλούνται από λανθασμένες διαπιστώσεις για τον εαυτό μας ή τον κόσμο, από την άσχημη ψυχολογία που προκαλείται όταν οι

διαπιστώσεις μας είναι σωστές. Δεν μπορούμε να ζητήσουμε έτσι απλά από έναν έξυπνο άνθρωπο, να μη στενοχωριέται, όταν εκείνος αντιλαμβάνεται ή έχει επίγνωση μιας πραγματικής αδυναμίας του ή ενός εμποδίου για τις επιθυμίες του (όπως λ.χ. ένα κινητικό ή σεξουαλικό πρόβλημα, μια δυσπλασία ή μια ιδιορρυθμία). Αν δεν ανησυχήσει και αν δεν διαπιστώσει πώς το πρόβλημα προκαλείται και με τη δική του συμμετοχή (ακόμα και αν δεν έπρεπε να προκαλείται έτσι), τότε αυτός δεν θα σκεφτεί και για να το ξεπεράσει. Και έτσι συνήθως κάποιος ψάχνει τις αιτίες για το πρόβλημά του κάπου άλλου και ποτέ σε δική του αδυναμία και αξιώνει ή απειλεί για να δοθεί η λύση από τους άλλους. Αν το πρόβλημα δεν λύνεται από τους άλλους, ακόμα και όταν αδίκως εκείνοι το προκαλούν, τότε χρειάζεται να σκεφτούμε τι θα πράξουμε εμείς για να μη ταράζεται η ηρεμία και η ζωή μας. Ούτε μπορούμε να έχουμε ανεξάντλητη υπομονή και επιείκεια (στην άλλη περίπτωση) με την αδυναμία κάποιων να αναγνωρίσουν, ότι υπερβάλλουν ή σφάλλουν και ότι αδίκως τιμωρούν τον εαυτό τους και λυπούνται με μια δική τους φαντασίωση ή με την ακλόνητη βεβαιότητά τους σε μια απατηλή άποψη. Αν λ.χ. κάποιος γίνεται απωθητικός με τους άσχημους τρόπους του ή με τη δυσοσμία του και αυτό δεν θέλει να το αναγνωρίσει ή αν αυτός δυσκολεύεται να αλλάξει τη συμπεριφορά του για έναν απίθανο λόγο (που ίσως δεν φανερώνει), τότε κάποια στιγμή θα χρειαστεί να του πούμε: καλά να πάθεις!

• Η προηγούμενη περίπτωση επίσης πρέπει να διαχωριστεί από τις περιπτώσεις των ανθρώπων, που βιώνουν άσχημη ψυχολογία, χωρίς οι ίδιοι να κάνουν άσχημες σκέψεις ή χωρίς να γνωρίζουν το γιατί και ιδιαίτερα, όταν έχουν πλεονεκτήματα για να ζήσουν πιο ήρεμα από τους υπόλοιπους. Εδώ ενδέχεται το πρόβλημα να είναι μια βιολογική ανωμαλία ή μια βλάβη στον εγκέφαλο.

• Όταν ο άνθρωπος δεν έχει επίγνωση των μειονεκτημάτων του -όπως στις ακραίες περιπτώσεις των ατόμων με νοητική υστέρηση, στα μωρά και στα ζώα- τότε εμφανίζεται η περίπτωση εκείνου που συμπεριφέρεται, όπως αν δεν είχε αυτά τα μειονεκτήματα. Δηλαδή υπερβολικά, ανάρμοστα και γελοία. Σε μια τέτοια ομάδα, είναι εύκολο να εντάξουμε μεγάλο πληθυσμό. Με την παγκόσμια ηθική θεμελιωμένη στις εσωτερικές και αιώνιες αξίες, έτσι φαίνεται σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού της Γης και κανένας δεν αδικείται! Εδώ δεν είναι ο πλανήτης για την πιο όμορφη ζωή στον κόσμο.

• Οι άνθρωποι ενδέχεται να χάσουν αγαπημένα τους πρόσωπα ή αυτά να βρεθούν σε δύσκολη θέση. Ενδέχεται να αναγκαστούν από ένα πρόβλημα υγείας τους να διακόψουν μερικές από τις επιθυμητές δραστηριότητες ή να ανατραπούν όσα προετοίμαζαν από πολύ καιρό. Σε τέτοιες άσχημες στιγμές

της ζωής, πολλοί άνθρωποι οι οποίοι δεν ήθελαν να το σκέφτονται ότι θα μείνουν μόνοι, πιθανό να "κλειστούν" στον εαυτό τους και για ένα διάστημα να απομονωθούν. Σε τέτοιες ανατρεπτικές στιγμές, που φυσιολογικά αυτοί οι άνθρωποι θα βιώνουν από τις χειρότερες στιγμές τους, ενδέχεται ν' ανακαλύψουν τις δυνατότητες του πνεύματος άμεσα προς τον εαυτό του. Συνήθως δείχνουμε την κατανόησή μας και τους παρηγορούμε με εκφράσεις όπως «υπομονή», «καλή δύναμη», «θα περάσει», ενώ δεν διστάζουμε να πούμε ξανά ψέματα. Οι πιο μορφωμένοι και οι εκπαιδευμένοι για την ανθρώπινη ψυχολογία ενθαρρύνουν με λογικές σκέψεις, εξηγούν την κοινή τύχη όλου του κόσμου, καλλιεργούν σκέψεις για ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή ή για τη συνέχεια της ζωής με νέα ενδιαφέροντα. Στις πιο άσχημες στιγμές της ζωής, όσοι αγνοούν την εσωτερική προοπτική της Ηθικής (με τις παγκόσμιες πνευματικές αξίες), αυτοί χρειάζονται το ψέμα, την αμνησία και οπωσδήποτε αρκετή φαντασία, αν όχι φαρμακευτικές ουσίες, για να τις αντέξουν.

• Για να μην επεκταθούμε περισσότερο εδώ, απλώς τονίζουμε, ότι επίσης δεν πρέπει να συγχέουμε τον τρόπο ζωής από μερικές ομοιότητες, όταν μοιάζει ζωηρός, κοσμικός και εξωστρεφικός σε διαφορετικά πρόσωπα. Πίσω από όμοιους τρόπους ζωής και συμπεριφορές και πίσω από την εικόνα ανθρώπων με έντονη κοινωνική δράση, με καθημερινή και επιτυχημένη συνεργασία και κοσμικό τρόπο ζωής, επίσης κρύβονται μεγάλες απογοητεύσεις, ασυγκράτητο άγχος, διαρκής ανασφάλεια και ανησυχία, ριζωμένη ζήλια, αξεπέραστη θλίψη ή επιθετικότητα, δυσεπίλυτα σεξουαλικά προβλήματα και προβλήματα ύπνου, υπερβολικός εγωισμός και αναλγησία και πολλές άλλες μόνιμες ψυχικές διαταραχές (ασθένειες). Δηλαδή κρύβεται μια άσχημη ψυχολογία και νοοτροπία, που κάνουν τη ζωή του ανθρώπου μαύρη και εύκολα εκτός ελέγχου με μια αφορμή. Πολλές φορές αυτή η κακή (πνευματική) σχέση του ανθρώπου με τον εαυτό του καλύπτεται με την υπερβολική φυγή όχι μακριά από τον κόσμο (σαν κοσμοφοβία), αλλά αντιθέτως μέσα στο θόρυβο και συνωστισμό του κόσμου (σαν κλειστοφοβία). Πολλοί με την παρουσία τους ανάμεσα στο πλήθος ξεχνούν την πνευματική τους απουσία και άλλα δικά τους προβλήματα. Έχουν νευρολογικά προβλήματα και δεν μπορούν να περιοριστούν στους τοίχους της οικίας τους για να διευρύνουν την αντίληψή τους διαβάζοντας περισσότερα βιβλία και για να σκεφτούν πιο προσεκτικά τις απόψεις τους. Έτσι "ξεπλένουν" τα μαύρα χάλια τους με τις δημόσιες σχέσεις τους και συνήθως μέσα στο χώρο της εργασίας, εκεί που αυτοί αισθάνονται ένα πιο χρήσιμο ρόλο για τη ζωή τους. Αυτή η πνευματική αποξένωση γίνεται πιο φανερή στις μεγαλύτερες ηλικίες και μπορεί ν' αποτυπωθεί στο σώμα και να φανερώνεται σαν ανησυχία ή σαν κατάθλιψη από τη συμπεριφορά και την ομιλία μας.

• Τα προβλήματα, τα εμπόδια και οι αδυναμίες δεν λείπουν ποτέ από τη

ζωή. Η ζωή είναι προβληματική, ενώ όπως την ερμηνεύουμε με ένα παρασυρμένο πνεύμα **είναι δυνατή μια ανόητη ζωή, αλλά με λιγότερα προβλήματα**. Αν τα προβλήματα της ανθρώπινης ζωής τα προσδιορίσουμε ως προβλήματα της ψυχής, τότε σχεδόν κανένας δεν απομένει ψυχικά ισορροπημένος και υγιής και θα επιθυμήσουμε την ψυχική υγεία του ζώου της ζούγκλας. Αλλά αυτό που περιορίζει τη χρήση του όρου "ψυχική ασθένεια" δεν είναι η γενική έννοια του προβλήματος, αλλά η διάρκεια του προβλήματος και πώς αντιδράει κάποιος για να το ξεπεράσει. Το ξεπέρασμα δεν είναι οπωσδήποτε επίλυση του προβλήματος. Όταν όμως κάποιος έτσι απαλλάσσεται ψυχολογικά και ηρεμεί, τότε λίγη σημασία έχει (για την υγεία) αν επιλύθηκε το πρόβλημα. Πάντα υπάρχουν τρόποι, γεγονότα, ανθρώπινες συμπεριφορές και καταστάσεις που μπορούν να διαταράξουν την ψυχική ηρεμία. Η ψυχική υγεία, όμως, δεν είναι σε μια θεωρητική ψυχή που έχει επιλύσει εκ των προτέρων όλα τα προβλήματα, τα οποία θα βίωνε σε μια άλλη στιγμή και με άλλη τύχη. Ο καθένας με ψυχική υγεία και ισορροπία, όταν δεχτεί δράσεις που εμποδίζουν τη ζωή του και τη δική του δράση πιθανόν να πληγωθεί και τότε, μια δυσαρέσκεια ή μια ανήσυχη σκέψη διαρκώς να τον συνοδεύουν καθημερινά και να δυσκολεύεται να τα ξεπεράσει. Επομένως, αν δεν είναι αρκετό, είναι όμως αναμφισβήτητα σημαντικό για κάποιον να είναι ήρεμος, ακόμα και αν εμείς αντιλαμβανόμαστε ότι αυτός είναι "τρελός" και χαλαρώνει με τον πολύ θόρυβο. Τη στιγμή που κάποιος έχει επιτύχει να επιβιώνει και να περνάει τις μέρες του με ψυχική ηρεμία, αυτό σημαίνει ότι έχει αποφύγει πολλά προβλήματα. Μπορούμε να του εξηγήσουμε ότι δεν έχει μερικά προβλήματα επειδή δεν τα έλυσε, αλλά τα έκρυψε. Αλλά δεν θα είναι υπεύθυνο να επιμείνουμε ότι πρέπει οπωσδήποτε να αλλάξει τη ζωή του σύμφωνα με τα θεωρητικά μας πρότυπα, για να φανερωθούν τα κρυμμένα προβλήματα και έτσι αυτός να επιδιώξει αναγκαστικά να τα λύσει. Από την άλλη πλευρά, ένας άνθρωπος που ζει δραστήριος, σε συχνή επικοινωνία, με συνεργασίες και υπό ψυχολογική πίεση και επιτυγχάνει να είναι πειθαρχημένος και υπεύθυνος, αυτός αποδεικνύει την πνευματική ευστροφία του και την αυτοσυγκράτησή του. Δύο άνθρωποι οι οποίοι δεν αντιδρούν βίαια, ωστόσο οι αφορμές μπορεί να μην είναι το ίδιο συχνές και για τους δύο. Οι αφορμές είναι λιγότερες και τυχαίες όταν η ζωή είναι ήσυχη και απομονωμένη, ενώ κάποιος άλλος μπορεί να προκαλείται πολλές φορές κάθε μέρα. Η εξωτερίκευση της αντίδρασης επίσης μπορεί να γίνεται αδίστακτα ή με δόλο, αν όχι συγκρατημένα και το αποκορύφωμα να είναι μια ανθρωποκτονία. Γενικά όμως, το πόσο εύκολα και συχνά βρίσκει κάποιος μια αφορμή για να ξεσπάσει και για να επιρρίψει ευθύνες στους άλλους, είναι ενδεικτικό μιας αντικοινωνικής νοοτροπίας, απερίσκεφτης προκλητικότητας και ενός μόνιμου ψυχικού αναβρασμού.

Η φυσιολογική ισορροπία δεν μπορεί να μείνει αδιατάρακτη, όταν το πνεύμα εναντιωθεί στις φυσιολογικές επιθυμίες και όταν ο άνθρωπος πιέζει τον εαυτό του και συνεργάζεται με την προοπτική μιας επιτυχίας και με τις πιο μεγάλες προσδοκίες. Καμία εξέλιξη και πρόοδος δεν γίνεται, εάν πρώτα δεν παρατηρήσουμε **τις αδυναμίες που πρέπει να ξεπεράσουμε, τα προβλήματα που θα επιλύσουμε και τα λάθη που θα διορθώσουμε**. Μόνο το τέλειο θα ήταν στάσιμο. Το ατελές έχει δυνατότητες, μπορεί να εξελιχθεί και να προσαρμοστεί διαφορετικά. Η εξέλιξη προκαλεί αναπόφευκτα τριγμούς, ανατροπές, αλλαγές, αμφισβητήσεις, ανασφάλεια και φόβο. Γενικά σε κάθε εξέλιξη γίνεται μια υπέρβαση, μια αλλαγή, μια διόρθωση, μια διατάραξη, μια αμφισβήτηση, μια ανατροπή, μια μετάβαση σε κάτι διαφορετικό ή νέο (γνωστή ως "διαλεκτική" άποψη). Αυτή η μετάβαση δεν γίνεται πάντα ομαλά, προβλέψιμα και όπως ίσως είχε σχεδιαστεί, ενώ νέα προβλήματα αποκαλύπτονται. Έτσι και η δημιουργική δράση του έξυπνου ανθρώπου και η πνευματική προσπάθεια προκαλούν περισσότερες σκέψεις, θα χρειαστούν να επιλυθούν προβλήματα, θα υπάρξουν αποτυχίες και η δυσαρέσκεια δεν θα λείψει. Όμως η λογική, αξιοποιώντας την εμπειρία και τη γνώση, υπηρετεί για την επαναφορά της ισορροπίας, για την επίτευξη των στόχων, για την επίλυση των νέων προβλημάτων και μπορεί να ενθαρρύνει για πιο σκληρό αγώνα. Αυτή είναι η σημαντική διαφορά που θα παρατηρήσουμε μεταξύ κάποιου ανθρώπου που θα λέγαμε ότι ασθενεί ψυχολογικά και ενός "υγιή" ανθρώπου. Ο ένας μένει κυριολεκτικά κολλημένος και δεν μπορεί να ξεπεράσει το πρόβλημα, και αυτό είναι το πρόβλημα. Ενώ ο άλλος ενδέχεται να φτάνει στο άλλο άκρο και να αγωνίζεται σκληρά, με πανουργία και επίμονα για να επιβάλλει τη δική του λύση και προκαλώντας προβλήματα στους άλλους γύρω του.

• Προνοητικά, για να αποφύγουμε την πλάνη που συνήθως προκαλείται από τη μισή αλήθεια και από τις ομοιότητες, είναι χρήσιμο να παρατηρήσουμε τη σημαντική διαφορά στην άποψη για το πνεύμα ως πρωταγωνιστή του κόσμου και στο πνεύμα της ηθικής. Χρησιμοποιούμε και πολλές σχετικές έννοιες όπως "πνευματικός άνθρωπος", "πνευματικός τρόπος ζωής", "άγιο πνεύμα" και πολλές άλλες. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο μιας μαζικής παράνοιας, από ομάδες ανθρώπων, ακόμα και κράτη, που συμπεριφέρονται παράδοξα, με την κάλυψη μιας ιδεολογίας. Υπάρχουν απόψεις και συμπεριφορές αντιδραστικές προς την υλιστική νοοτροπία και εχθρικές προς την κερδοσκοπική λογική, με τη σκέψη εστιασμένη σε ένα φανταστικό κόσμο, μερικές φορές ομαδικά συντονισμένες, με σύμβολα και με σημάδια θρησκευτικότητας. Ένας συγγραφέας ή ένας καλός φίλος του βιβλίου επίσης μπορεί να εκτιμηθεί ως πνευματικός. Έτσι αποκαλούμε και κάποιους δάσκαλους ή ανθρώπους της θρησκείας που αναλαμβάνουν να εξοικειώσουν κάποιον με τη θρησκευτική

διδασκαλία ή με κάποια αρχαία παράδοση και έχουν την πνευματική καλλιέργεια για να ενισχύσουν το θρησκευτικό αίσθημα και την εμπιστοσύνη ενός ανθρώπου προς τον εαυτό του. Εμείς εδώ αναγνωρίζουμε πάντα το μόνιμο, άμεσο και πρωταγωνιστικό ρόλο του πνεύματος για τη ζωή και εκτιμούμε θετικά κάθε προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση. Δηλαδή την προσπάθεια για σκέψη, έρευνα, μάθηση, έκφραση, για καλλιτεχνική και συγγραφική δημιουργία και ιδιαίτερα για τη χαλάρωση του εγωκεντρισμού. Αυτή όμως η αξιέπαινη προσπάθεια και η αναγνώριση του πρωταγωνιστικού ρόλου του πνεύματος δεν απαλλάσσει τον άνθρωπο από τα ελαττώματά του, από τις φαντασιώσεις και από τον κίνδυνο μιας αντιπαράθεσης που μπορεί να αιματοκυλίσει τον κόσμο. Εύκολα και δικαιολογημένα μπορεί να προκληθεί το μίσος για το ανθρώπινο πνεύμα (όπως λ.χ. με αφορμή ένα καταπιεστικό κράτος) και να ανακουφιστούμε από την απερίσκεφτη ζωή εστιασμένη στην απόλαυση των αισθήσεων (λ.χ. με μια rock ή hippie άποψη). Δεν θα πέσουμε στην παγίδα να μπερδέψουμε τον πρωταγωνιστικό ρόλο του πνεύματος για τη ζωή με τον ηθικό προορισμό της ζωής. Διαχωρίζουμε καθαρά τον πρωταγωνιστικό ρόλο του πνεύματος από το νόημα της ηθικής με ορισμένες πνευματικές και παγκόσμιες αξίες και από την ερευνητική σκέψη με ηθικό σκοπό και με αμεροληψία.

Το έργο του εσωτερικού προσανατολισμού είναι η καθημερινή καλλιέργεια του πνεύματος, η φιλοσοφική αναζήτηση, η ερασιτεχνική έρευνα των φαινομένων, η καλλιτεχνική δημιουργία, η πολιτιστική δράση με σκοπό την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων του πνευματικού τρόπου ζωής και για την υπενθύμιση του εγωκεντρισμού, η συμμετοχή σε εκπαιδευτικές παραγωγές και δράσεις και φτάνει μέχρι τη συλλογή πληροφοριών για τον εντοπισμό των δολοφόνων και των απατεώνων και με σκοπό την υποστήριξη της δικαιοσύνης. Από την εμπειρική έρευνα της ανθρώπινης συμπεριφοράς, αναπτύχθηκε μια επιστήμη με την άποψη για τον άνθρωπο ως βιολογικό σώμα, αλλά 1) χωρίς κάποιο προορισμό 2) ή με προορισμό αποκλειστικά την επιβίωση και 3) τον ανταγωνισμό. Στην 1η περίπτωση υποβαθμίζεται η απροσδιόριστη επίδραση της σκέψης στη συμπεριφορά και η αντίφαση που εμφανίζεται μεταξύ του βιολογικού σώματος και του δημιουργικού πνεύματος, αφού το δεύτερο δεν αφήνει το σώμα να συμπεριφέρεται φυσιολογικά (δηλ. μόνο αισθησιοκρατικά), όπως στα άγρια ζώα. Στη 2η περίπτωση υποβαθμίζεται ο ρόλος του πνεύματος και αυτό εμφανίζεται σαν ένα εργαλείο για την εξωτερική δράση και με σκοπό την επιβίωση. Στην 3η, ο άνθρωπος εμφανίζεται με ανήθικο προορισμό την κερδοσκοπία και με την υπεροψία του ισχυρού και με αυτή την άποψη χρησιμοποιείται η έννοια "κοινωνικός". Έτσι η εγωκεντρική και ανταγωνιστική

ζωή εμφανίζεται φυσιολογική και οι απόψεις για τον υλιστικό τρόπο ζωής "εξοπλίζονται" με την πνευματική βόμβα της ψυχολογίας. Μετά προσπαθούν να συμβιβάσουν μια τέτοια ζωή με πρότυπα φιλάνθρωπα και με υπόδειγμα ένα δόλιο και ενδοτικό άνθρωπο.

Ακόμα και τα επιτυχημένα πρότυπα για τον τρόπο ζωής, τη συμπεριφορά και για την εσωτερική ποιότητα του ανθρώπου μπορούν να μετατραπούν εύκολα σε εκβιαστικά όπλα, σε μέσα κοινωνικής και πολιτικής καταπίεσης με σκοπό τον περιορισμό της ελευθερίας, την ταπείνωση, έως και τη φυσική εξόντωσή του. Στη σύγχρονη κοινωνία (που όλες οι αξίες αμφισβητούνται και η ηθική έχει χάσει τη σημασία της) αυτό τον κίνδυνο ενέχει η ενσωμάτωση της ηθικής μέσα στο χώρο της εμπειρικής ψυχολογίας κάτω από διαφορετικούς όρους έκφρασης. Όταν επιθυμούμε να σώσουμε ή να βοηθήσουμε τους άλλους, χωρίς να τους ρωτήσουμε, ενδέχεται να γινόμαστε επικίνδυνοι και βίαοι, ακόμα και χωρίς να το αντιλαμβανόμαστε. Ο άνθρωπος μεγαλώνοντας γίνεται στενόμυαλος και συντηρητικός. Ανέχεται την κοινωνική πραγματικότητα όσο τον βολεύει, κλείνει τα μάτια στα δυσάρεστα των άλλων, αποδέχεται τυφλά πολλά δεδομένα όπως τα βρήκε, ξεχνάει εύκολα, φοβάται τις εξελίξεις και τη μεταβολή και αυτό το αποκαλεί «προσαρμογή». Με τέτοια νοοτροπία μετά αξιώνει να γίνει αποδεκτή απ' όλους η δική του άποψη της ζωής και δυσκολεύεται να καταλάβει τις διαφορετικές απόψεις και εμπειρίες, με τα δικά τους διαφορετικά προβλήματα. Προσέξτε: Η εξήγηση κάποιας συμπεριφοράς μόνο με **ψυχολογικές θεωρίες, ανεξάρτητα από την αμερόληπτη Ηθική** με πνευματικό προσανατολισμό, αποκρύπτει το μοναδικό λόγο για τον οποίο προκαλούνται άσκοπες, ασυνεπείς, ανόητες πράξεις, άσχημοι τρόποι αντίδρασης, ψυχικά τραύματα και δυσαρέσκεια. Το ξεφόρτωμα της Ηθικής βολεύει πολλούς για να συσκοτιστούν τα όρια ανάμεσα στο καλό και στο κακό και η αιτιολογία να γίνεται με τους παραπλανητικούς όρους του υγιή και του ψυχικά ασθενή. Ο *Έριχ Φρομ (1900-1980)* έγραφε στον πρόλογο του βιβλίου "*Ο άνθρωπος για τον εαυτό του*": "*Η εμπειρία μου ως ψυχαναλυτή επιβεβαίωσε την πεποίθησή μου, ότι τα προβλήματα της ηθικής δεν μπορούν να παραλειφθούν από τη μελέτη της προσωπικότητας, είτε θεωρητικά είτε θεραπευτικά. Οι κρίσεις αξιών που κάνουμε καθορίζουν τις ενέργειές μας και η ψυχική μας υγεία και η ευτυχία βασίζονται στην εγκυρότητά τους*". Αντιθέτως, από την έλλειψη ηθικής στη ζωή (δηλαδή έλλειψη άμεσης δικαιολόγησης της ύπαρξης, αυτογνωσίας, ειλικρίνειας, αμεροληψίας, λογικής σκέψης και αυτοσυγκράτησης) προετοιμάζονται και προσδιορίζονται συνέπειες, στα συναισθήματα και στην εξωτερική συμπεριφορά. Γι' αυτό μη μας παραξενεύει, ότι οι θεολόγοι (μειώνοντας το ρόλο του ανθρώπου μέσα στην αιωνιότητα), συχνά δίνουν πιο

εύστοχες και ορθολογικές απαντήσεις στα ζητήματα για την ανθρώπινη συμπεριφορά. Χωρίς την ηθική με τις πνευματικές ή διανοητικές αξίες της, στην πολιτισμένη κοινωνία είναι τόσο δύσκολο να βρεις υγιή άνθρωπο, που όλοι αισθάνονται ή θα θέλουν να εκπαιδευτούν ψυχολόγοι! Και οι επαγγελματίες αντί να συμβουλεύουν για τροποποιήσεις στα νομοσχέδια για να γίνει πιο εύκολο να κλείσουν όλο τον κόσμο σε ψυχο-θεραπευτήρια, μάλλον είναι προτιμότερο να εμφανίζουν μια εικόνα εμπιστοσύνης, φιλίας και καλής προσφοράς για να προσελκύουν περισσότερους πελάτες. Έτσι όπως το κράτος, όταν δεν μπορεί να φυλακίσει μεγάλο πληθυσμό υπηκόων, αναγκαστικά νομιμοποιεί, ανέχεται και εκμεταλλεύεται (χρηματικά κυρίως) μερικές αδικίες.

<•> **Πνεύμα και βιολογικές ανάγκες.** Ένας τρόπος ζωής με δημιουργική σκέψη, με εσωτερικές αναζητήσεις και με συγκρατημένες τις κινήσεις του βιολογικού σώματος φανερώνει μια ζωή τελείως αντίθετη από τη «φυσιολογική», όπως αυτή επιδεικνύεται κυριολεκτικά μέσα στη γήινη φύση. Όσοι κινούνται με την υλιστική αντίληψη της ζωής αντιλαμβάνονται σαν δράση τη μεταβολή στις κινήσεις των εξωτερικών σωμάτων και την αντίσταση που αυτά προβάλλουν στην εφαρμογή της δύναμης. Έτσι φαντάζονται και το ρόλο της ζωής με τις βιολογικές δυνατότητες που φανερώνονται στον εξωτερικό κόσμο. Το πνεύμα γι' αυτούς εξυπηρετεί τη δράση του βιολογικού σώματος και δεν έχει νόημα να γίνεται το αντίθετο, το σώμα να εξυπηρετεί την πνευματική καλλιέργεια και την αυτογνωσία. Οι πιο πειστικές σκέψεις για να υποστηρίξουν τον εξωτερικό ρόλο της ζωής σε αυτή τη θεωρητική αντιπαράθεση μεταξύ πνεύματος και ύλης στηρίζονται στην παρατήρηση των βιολογικών αναγκών. Στην ανάγκη για τροφή και στην ανάγκη για αναπαραγωγή. Δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε σε μία πραγματικότητα που δεν αποφεύγει κανένας και επηρεάζει σημαντικά τη συμπεριφορά, τη διάθεση και τη σχέση μας με τους άλλους ανθρώπους. Μία θεώρηση των πραγμάτων, χωρίς να υπολογίζουμε σταθερά στοιχεία της εμπειρίας και της ζωής μας, κινδυνεύει να βρεθεί σε σύγκρουση με την πραγματικότητα και την αλήθεια. Η αποφυγή τους θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν «κρύψιμο πίσω από το δάχτυλο». Αφήνει ανοιχτές θύρες για τους εισβολείς κατά της Ηθικής με εσωτερικές αξίες και έτσι μειώνει την αξιοπιστία μιας αυτογνωσίας, με κρυμμένη αυτή τη σεξουαλική επιθυμία από το ίδιο το άτομο και από τους άλλους. Αν η αναφορά γύρω από ορισμένα ζητήματα, όπως αυτό, προσελκύει την προσοχή όλων, προκαλεί αντιδράσεις και προσφέρεται για εκμετάλλευση, αυτό δεν είναι τυχαίο ούτε πάντοτε υπερβολικό και αδικαιολόγητο. Δεν επιλέξαμε εμείς τέτοια βιολογία να γεννιόμαστε με τέτοια βιολογική ανάγκη, που επηρεάζει σταθερά τη συμπεριφορά μας, προσφέρει πολλή ευχαρίστηση και δεν μπορεί

να κρυφτεί! Αυτή η βιολογική ανάγκη σημαδεύει ατομικά και κοινωνικά τη ζωή και δεν μπορούμε να μειώσουμε τη σημασία της και να μην παρακολουθήσουμε τη σχέση της με την υπόλοιπη εμπειρία και τα βιώματα. Εδώ θα περάσουμε γρήγορα μερικές θεμελιώδεις σκέψεις για ένα τόσο σημαντικό και με πολλές φαντασιώσεις ζήτημα.

Η σκέψη και το διαμορφωμένο πνεύμα δεν λείπουν ποτέ από την ανθρώπινη ζωή, ούτε από τον τρελό ούτε από το σεξ. Η σεξουαλική επιθυμία στον άνθρωπο δεν είναι μόνο βιολογική, όπως στο ζώο και η απόλαυσή της δεν συνδέεται μόνο με τον εξωτερικό και στιγμιαίο τρόπο εκδήλωσής της. Η απόλαυσή της και η ένταση της επιθυμίας θα ήταν πιο περιορισμένη αν ήταν μόνο από βιολογική πρόκληση και αν δεν συμμετείχαν η σκέψη, η μνήμη, η φαντασία, η γνώση. Ξανά καταλήγουμε στο σημαντικό ρόλο του τρόπου αντίληψης και των διανοητικών διεργασιών για την επίτευξη αυτής της απόλαυσης και στο σημαντικό ρόλο της σκέψης, τόσο για την άμεση πρόκληση απόλαυσης όσο και για τη διαχείριση του βιολογικού σώματος με τέτοια πρόθεση και επιθυμία. Τα ζώα δεν έχουν τόσες πολλές επιλογές, δεν επηρεάζονται αρκετά από σκέψεις, γνώσεις και φαντασιώσεις, δεν επιστρατεύουν την εμπειρία τους, δεν προγραμματίζουν και είναι «φυσιολογικά» περισσότερο από τον άνθρωπο.

Μη ξεχνάμε, ότι η φυσιολογική ανάγκη εξυπηρετεί την αναπαραγωγή και όχι μόνο την επιθυμία μας για ηδονή. Για πολλούς δεν είναι φυσιολογική μία πολύ ανεκτική σχέση ανάμεσα στα δύο φύλα ή όταν αυτή η σχέση δεν έχει σκοπό την τεκνοποίηση και την οικογένεια. Αυτή η άποψη είναι πιο κοντά στον κανόνα της φύσης. Αν δεχτούμε ότι η φύση έχει ένα κανόνα και την έννοια του «φυσιολογικού», τότε αυτή η άποψη για "συνουσία" σχεδόν συμφωνεί με τον κανόνα, ενώ κάθε άλλη σεξουαλική σχέση παύει να είναι φυσιολογική. Η φύση όμως (σαν εξωτερικός κόσμος και βιολογία) ανατρέπεται από την εμφάνιση του πνεύματος και τη συμμετοχή της σκέψης για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς και της ζωής καθημερινά. Ο άνθρωπος γίνεται αναπόφευκτα ρυθμιστής και συνεργός της ζωής του και αποδέκτης συμπεριφορών και πληροφοριών από άλλους ανθρώπους, με τη σκέψη και το πνεύμα. Με το χρόνο διαμορφώνεται μια εμπειρία και αποκτάει γρήγορα συνήθειες, ενώ κάποιες άλλες τις χάνει. Οι επιλογές του δεν περιορίζονται σε εκτιμήσεις τη στιγμή που βλέπει ή ακούει. Το ίδιο τα συναισθήματα και οι επιθυμίες του. Ο φυσιολογικός άνθρωπος έχει ήδη συγκρουστεί με τη φύση όπως εκείνη υπήρχε πριν από αυτόν (κινητοποιημένη από τις αισθήσεις και αποκλειστικά με εξωτερικές επιδράσεις). Οι βιολογικές ανάγκες ενός σκεπτόμενου βιολογικού σώματος δεν θα μπορούσαν να μείνουν αναλλοίωτες και ίδιες σε όλο τον πληθυσμό.

Το «φυσιολογικό» σεξ είναι περισσότερο μία κοινωνική προκατάληψη και ίσως δεν μπορεί κανένας να περιοριστεί σε αυτό. Ακόμα και ο περιορισμός της σχέσης με ένα μόνο θηλυκό ή αρσενικό για όλη την υπόλοιπη ζωή, μπορεί να είναι υπόδειγμα εμπιστοσύνης και παράδειγμα ηθικής, δεν είναι όμως φυσιολογικός. Συνήθως οι "απιστίες" είναι τα πιο καλά φυλαγμένα μυστικά. Αν κάποιος επιτυγχάνει να περιορίσει τη βιολογική ορμή του σε μια σταθερή σχέση για όλη την υπόλοιπη ζωή του, μια τέτοια συγκρατημένη συμπεριφορά μπορεί να είναι θαυμαστή, είναι ωστόσο και ύποπτη για κάποια κρυφή αδυναμία. Συνήθως υπάρχουν πολλοί άλλοι λόγοι για τους οποίους διατηρείται ο μονογαμικός δεσμός. Ανάμεσα στις πολλές παγκόσμιες φαντασιώσεις που καταγράφουμε σε αυτό το βιβλίο και στα ψέματα με τα οποία οι άνθρωποι έχουν επιλέξει για να ζήσουν, ένα από τα πιο μεγάλα ψέματα κρύβει αυτή την πραγματικότητα της βιολογικής ανάγκης, που απρόσκλητα μας διεγείρει, ακόμα και χωρίς την οπτική παρουσία κανενός. Ελάχιστοι είναι εκείνοι που μπορούν να αντισταθούν (αν έχουν τέτοια ορμή και ευχαρίστηση) και ακόμα πιο λίγοι είναι όσοι δεν επιθυμούν την ευχαρίστηση με τρόπο που αποκλίνει από το φυσιολογικό. Η διεθνής λέξη "σεξ", τα συνθετικά και τα παράγωγά της έχουν αποκτήσει το ευρύτερο νόημα της ευχαρίστησης από αυτή τη βιολογική ανάγκη με κάθε τρόπο, που μπορεί να επινοήσει και να σκεφτεί κάποιος. Εκφράζει περισσότερες σκέψεις, πράξεις και παιχνίδια συνδεδεμένα με αυτή τη σωματική ευχαρίστηση και σχεδόν ανυπαρξία ορίων. Δηλαδή εκφράζει μια ανεκτική άποψη που αποκλίνει από τον προορισμό της συνουσίας, ο οποίος είναι η τεκνοποίηση. Με αυτή την έννοια του φυσικού προορισμού, απόκλιση από το φυσιολογικό μπορεί να θεωρηθεί και ο αυνανισμός. Με πολλές υπερβολές και με πολλή φαντασία λοιπόν, έχει αναδειχθεί η ανθρωποκεντρική σημασία αυτής της πρωτόγονης ανάγκης από τα αρχαιότατα χρόνια. Όπως συνήθως, οι άνθρωποι υπερβάλουν εξ' αιτίας ενός φόβου, μιας ανασφάλειας και από αντίρροπες ανάγκες που επιβάλλονται με τη σκέψη για άλλους σκοπούς.

Από την άποψη της Ηθικής με πνευματικές αξίες και εσωτερικό προσανατολισμό, η βιολογική ευχαρίστηση από την πράξη της αναπαραγωγής είναι μια ανάγκη και μια εμπειρία, που δεν πρέπει να εμποδίσει την πνευματική καλλιέργεια, την επίγνωση της πραγματικότητας και την εσωτερική ανύψωση του ανθρώπου, όπως και η απόλαυση της τροφής. Είτε φυσιολογικό είτε διεστραμμένο, το σεξ δεν αποτελεί μια πνευματική δραστηριότητα και δεν είναι το επίκεντρο μιας πνευματικής ζωής με αυτογνωσία, απαλλαγμένης από τις ψευδαισθήσεις για το ρόλο μας μέσα στον κόσμο. Αντιθέτως, είναι από τα τεχνάσματα και τις προσαρμογές του υλικού κόσμου με τα οποία εξυπηρετείται πιεστικά η διατήρηση και η ισορροπία στα βιολογικά σώματα. Δεν πρέπει όμως να σκεφτούμε αντιδραστικά και στο άλλο άκρο να δημιουργήσουμε

προβλήματα υγείας και νευρολογικά από την υποβάθμιση αυτής της βιολογικής ανάγκης, όπως δεν υποβαθμίζουμε την ανάγκη για τροφή και την προσπάθεια για σωματική υγεία. Όμως ποιος δημιουργικός και στοχαζόμενος άνθρωπος θα ήθελε να μην επιτύχει τίποτε περισσότερο στη ζωή του από το αποκορύφωμα της σεξουαλικής απόλαυσης και θα την επιζητούσε με πολλές θυσίες; Αντιθέτως, υπάρχουν σκοποί για τους οποίους αξίζει κάποιος να χάσει πολλές εμπειρίες και ένα μέρος της απόλαυσής του. Η αυτοσυγκράτηση, η αποχή, ο αυνανισμός, η λιγότερο συχνή ευχαρίστηση είναι περιορισμοί που εξυπηρετούν τον πνευματικό προσανατολισμό της ζωής, ενώ συγχρόνως αποτρέπουν ένα πλήθος προσωπικών και κοινωνικών προβλημάτων από την ασυγκράτητη ορμή για σεξ. Αν η φυσιολογική ανάγκη της αναπαραγωγής είναι μόνο μία πηγή ευχαρίστησης ή ένας τρόπος για απογόνους, χωρίς τίποτε το ανεπιθύμητο, τότε να μη θέτουμε κανένα όριο. Να μην κρυβόμαστε, να αυνανιζόμαστε και να συνουσιαζόμαστε ανά πάσα στιγμή και οπουδήποτε βρεθούμε εμπρός στα μάτια των άλλων, να ανταλλάζουμε συχνά συζύγους και ανήλικα τέκνα. Όταν οι μέρες είναι ζεστές να πηγαίνουμε παντού, χωρίς τα ενδύματα. Γιατί να γίνονται παρεξηγήσεις, γιατί να προκαλούνται αντιδράσεις, γιατί να φαίνεται αστείο, γιατί να μη το προσπερνάμε με αδιαφορία όπως μία αυτονόητη, άκακη, όμορφη και δημιουργική πράξη; Γιατί να μην επιτρέψουμε να συμμετέχουν και ανήλικοι; Έτσι το ίδιο ασυγκράτητοι σαν βουλιμικοί να σκεφτόμαστε από το πρωί μέχρι το βράδυ για τη μαγειρική και να επιδιώκουμε την απόλαυση από τα πιο νόστιμα φαγητά. Εκεί οδηγεί η υλιστική άποψη της ζωής με εξωτερικές αξίες και συγκρίσεις, όμως τα χειρότερα δεν είναι αυτές οι φιλήδονες συμπεριφορές! Διαφορετικά θα μισούσαμε τα ζώα και θα αηδιάζαμε με την επιθυμία τους.

Έχει ακουστεί η άποψη ότι η αυτοσυγκράτηση, η αποχή, ο αυνανισμός, η λιγότερο συχνή ευχαρίστηση δημιουργούν διάφορα εσωτερικά προβλήματα και διαταραχές. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε γενικευμένα για όλους, χωρίς να υπολογίσουμε ένα πλήθος περιπτώσεων (όπως συχνότητα, τρόπο, βαθμό ευχαρίστησης, υπόλοιπες διαθέσεις και προβλήματα κλπ) που διαφοροποιούν τη ζωή κάθε ανθρώπου. Όμως, πόσα γίνονται καθημερινά στη ζωή μας, χωρίς να δημιουργούνται προβλήματα και πόσες φορές δεν αναγκαζόμαστε να στερηθούμε και να συγκρατηθούμε από άλλες επιθυμίες; Γιατί είναι τόσο αυτονόητο, ότι δεν πρέπει να δημιουργούμε προβλήματα και ότι πρέπει να επιλύσουμε και το πιο μικρό; Γιατί τα προβλήματα να θεωρούνται αντίθετα προς τη ζωή ή με φανερή διασύνδεση με τα υπόλοιπα; Δεν δημιουργούνται προβλήματα από την επίλυση μερικών άλλων; Δεν επιλύονται προβλήματα με τη δημιουργία ορισμένων άλλων; Και σε ποιο να δώσουμε προτεραιότητα, περισσότερο χρόνο και χρήμα; Είναι δυνατές οι προβλέψεις για τις πιο έμμεσες

συνέπειες των επιλογών μας; Κάθε ένα από τα παραπάνω ερωτήματα μπορεί να απαντηθεί με ένα ξεχωριστό βιβλίο. Αυτό σημαίνει, ότι τα πράγματα δεν είναι έτσι απλά και ξεκάθαρα. Αν δεν εμποδίσει κάποια ατυχία, υπάρχει αρκετός χρόνος για να κάνουμε πολλά διαφορετικά στη ζωή μας. Ακόμα και σε μεγάλη ηλικία μπορεί κάποιος να ζήσει όλα εκείνα στα οποία δεν είχε δώσει προτεραιότητα και που σε νεότερες ηλικίες εξωθούν σε σκοταδιστικούς, επικίνδυνους και επιπόλαιους τρόπους ζωής. Και να τα ζήσει με λιγότερες αποτυχίες και χωρίς τα προβλήματα, που δημιουργούνται από τον αστόχαστο, ακαλλιέργητο, μονόπλευρο, με πλανεμένες απόψεις τρόπο ζωής. Όταν αντιθέτως, κάποιοι άλλοι φθάνουν στην ηλικία των 30, λυγισμένοι από οικογενειακά βάρη, με απογοητευτικές περιπέτειες, με διαλυμένους γάμους, συνηθισμένοι από τις επιπόλαιες διασκεδάσεις και απροετοίμαστοι για τις άλλες πλευρές της ζωής στις μεγαλύτερες ηλικίες. Η άσχημη εμπειρία γύρω από αυτή τη βιολογική δραστηριότητα του ανθρώπου (αυτοκτονίες, σκοτωμοί, βίαιοι τρόποι, τιμωρίες, αρρώστιες, απογοητεύσεις, δυστυχισμένα παιδιά…), από τα αρχαία χρόνια έως και σήμερα, χιλιάδες χρόνια μετά, δεν χωράει σε ένα βιβλίο.

Η συμβολή της μνήμης και της φαντασίας για την άντληση ευχαρίστησης από τη βιολογική ανάγκη της αναπαραγωγής είναι όση και για την ετοιμασία ενός φαγητού. Τι και πώς θα έτρωγαν οι άνθρωποι χωρίς πνεύμα κοιτάξτε τα ζώα. Όλοι οι άνθρωποι, άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο και σε πολλές στιγμές της ζωής μπορούν να εκτονωθούν πιο γρήγορα και εύκολα μόνοι τους, και έτσι να ευχαριστηθούν το ίδιο ή και περισσότερο από πολλές περιπτώσεις, που θα πήγαιναν σε μια κανονική επαφή. Αυτή η ιδιαίτερη ευχαρίστηση του σεξ, όπως και πολλές άλλες απολαύσεις που οι άνθρωποι επιζητούν με απερισκεψία, δεν συνδυάζει τη δημιουργικότητα, την αναζήτηση, τη γνώση και την επιδίωξη ενός υψηλού στόχου. Όμως με τη συμμετοχή της σκέψης και της φαντασίας μπορεί να μεταμορφωθεί σε έρωτα και αυτή είναι επίσης μια απόκλιση από την τυφλή και φυσιολογική ορμή της βιολογίας του ζώου. Ο έρωτας δεν είναι μόνο το σεξ και δεν μπορεί να εκφράζεται με την ίδια λέξη. Ο έρωτας συμπεριλαμβάνει περισσότερα συναισθήματα, το πνεύμα συμμετέχει δημιουργικά και αλλάζει την καθημερινή συμπεριφορά. Με τον έρωτα, η ζωή μεταμορφώνεται εσωτερικά, αφού όλος ο κόσμος γίνεται αντιληπτός με μια άλλη άποψη και με διαφορετικές εκτιμήσεις των πραγμάτων και των γεγονότων. Δεν περιορίζεται στη σωματική επαφή ή στην ευχαρίστηση από μια σύντομη βιολογική εκτόνωση. Για τον προορισμό αυτής της βιολογικής ανάγκης επιστρατεύονται όλες οι πνευματικές ικανότητες και ο ερωτευμένος επινοεί τρόπους για να εντυπωσιάσει, για να πείσει και για να κατακτήσει σαν ολοκληρωμένος άνθρωπος και όχι απλώς ως ζώο με την εικό-

να, με τους ήχους και με τις οσμές του. Για την κατάκτησή του ενδέχεται να κάνει υποχωρήσεις, θυσίες ακόμα και προσαρμογή στη συμπεριφορά και στον τρόπο ζωής του. Μαζί με τα πλεονεκτήματα της βιολογικής και σωματικής του ύπαρξης αναδεικνύονται και χρησιμοποιούνται τα πνευματικά πλεονεκτήματα και φανερώνεται ένας ευρύτερος εσωτερικός κόσμος και όχι μόνο η ψυχολογία του ζώου.

Ωστόσο, χιλιάδες χρόνια μετά, οι άνθρωποι -ιδιαίτερα οι νέοι σε ηλικία- ακόμα αναδεικνύουν αυτή την απόλαυση σε σκοπό όλης της ζωής τους και επιζητούν την τέλεια ευχαρίστηση από τα ένστικτα. Θεωρούν μεγάλη καταστροφή, δυστυχία και ανοησία αν κάποιος δεν επιζητάει την απόλαυση από τέτοιες εμπειρίες, αν δεν επιβεβαιώνει το φύλο του με περισσότερες σχέσεις και αν σωματικά δεν είναι ο αξεπέραστος σε επιδόσεις ή σε αντοχές και σε εντυπωσιακές προκλήσεις. Αυτή η πρωτόγονη και φτωχή άποψη για το σεξ υποχωρεί με την ανάπτυξη της προσωπικότητας, δηλαδή με την πνευματική καλλιέργεια, με την εμπειρία από τη ζωή και όταν οι άνθρωποι βρουν περισσότερο ενδιαφέρον στη ζωή με άλλες δραστηριότητες. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ακόμα, ότι με την πνευματική ανωριμότητα, με την έλλειψη φαντασίας, με την άγνοια και με τους άσκοπους φραγμούς περιορίζουμε την ομορφιά του έρωτα και γενικότερα την απόλαυση των ενστίκτων. Όμως αυτή η φανερά ανώριμη και επιδεικτική άποψη για το ζωώδες σεξ επηρεάζει αντιπνευματικά πολλούς νέους και προκαλεί μια απατηλή εντύπωση για το τι είναι το σεξ στη ζωή. Πολλοί νέοι άνθρωποι ανακαλύπτουν και άλλες αξίες στη ζωή για τις οποίες αποφασίζουν να αγωνιστούν (όπως για μια επιστημονική έρευνα). Πολλοί άλλοι ανακαλύπτουν ορισμένες αδυναμίες και σωματικά ελαττώματα, που τους φέρνουν στη δύσκολη θέση να σιωπούν στην επιδεικτική συμπεριφορά των ανώριμων, να προσποιούνται ότι σκέφτονται το ίδιο με εκείνους, να αισθάνονται άσχημα όταν χάνουν στον ανταγωνισμό για μια ερωτική σχέση και αδίκως να προβληματίζονται με τη σκέψη, ότι αυτοί οι ίδιοι δεν είναι φυσιολογικοί. Ενώ **το φυσιολογικό σεξ είναι σπάνιο στους ανθρώπους**. Αν κάποιος είναι υγιής και ιδιαίτερα ελκυστικός και του δίνονται πολλές ευκαιρίες να έρθει σε επαφή, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια, αυτή είναι μια καλή τύχη. Όμως, υπάρχουν πολλοί, που δυσκολεύονται για έναν ή περισσότερους λόγους να επιτύχουν αυτήν την επαφή και να διατηρήσουν μια σταθερή σχέση και μάλιστα με τα επιθυμητά πρόσωπα. Η υπερβολική προσπάθεια μας κάνει από αστείους μέχρι αξιολύπητους. Το χάσιμο χρόνου και χρήματος και οι απογοητεύσεις είναι κι αυτά θυσίες. Μας στερούν την επιτυχία που θα είχαμε με τις άλλες ικανότητές μας και σε άλλες δραστηριότητες. Η αυτογνωσία και η παραδοχή της αδυναμίας μας κάπου, αντί να είναι ντροπή πρέπει να βάζει φρένο στις μάταιες και ατυχείς επιδιώξεις μας.

<•> ΤΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΣΤΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΩΣ ΜΕ ΤΗ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΜΕ ΤΙΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ. ΨΥΧΗ Ή ΖΩΗ ΧΩΡΙΣ ΙΧΝΟΣ ΓΝΩΣΗΣ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ

Μία από τις πιο μεγάλες αυταπάτες του αφιλοσόφητου ανθρώπου, αν όχι η μεγαλύτερη, είναι η βεβαιότητά του ότι δεν πρέπει να υπάρχουν ατέλειες και (διαρκώς) προβλήματα και ότι η ζωή θα ήταν καλύτερη χωρίς αυτά! Με αυτή τη βεβαιότητα ο άνθρωπος υπάρχει και προσδοκάει την πλήρη ικανοποίηση, την ευτυχία, χωρίς να σκέφτεται αν αυτό μπορεί να γίνει γενικά, αν μπορεί να ευτυχίσει οποιοσδήποτε και αν τέτοια ζωή χωρίς προβλήματα θα μπορούσε να εμφανιστεί στο Σύμπαν. Μάλιστα, **αυτή η αυταπάτη αποτελεί αξίωμα στο χώρο της επιστήμης της ψυχολογίας για την εφαρμογή της, ενώ κάπως αναγνωρίζεται και η υλιστική ζωή αμφισβητείται από τη θρησκεία!** Μεθυσμένος ο ώριμος άνθρωπος από τα όνειρά του, τη σχετικότητα των επιπόλαιων αξιών και τη μεροληπτική λογική θα του θυμίζουν πάντα τα μικρά παιδιά, οι τρελοί, τα ζώα και πιο σοβαρά η ιστορία της ανθρωπότητας. Όποιος φαντάζεται ότι η ζωή θα ήταν καλύτερη χωρίς προβλήματα επιβίωσης και ότι η ευτυχισμένη ζωή είναι σκέτη απόλαυση χωρίς στέρηση και πόνο, αγνοεί τουλάχιστον δύο σημαντικές διαπιστώσεις:

1) Ότι το βιολογικό σώμα δημιουργείται και υπάρχει σαν φορέας μιας ξεχωριστής ζωής επειδή αυτό συνδέεται πολύπλοκα με ένα περιβάλλον και με ένα πλήθος πραγμάτων. Το βιολογικό σώμα όχι μόνο επηρεάζεται από τις μεταβολές που γίνονται στο περιβάλλον του, αλλά και δεν θα είχε διαφοροποιηθεί χωρίς τις αντιθέσεις και τις επιδράσεις με όλες τις λεπτομέρειες που παρατηρούμε μεταξύ των πραγμάτων. Οι δράσεις και η διάρκεια ή η συχνότητα αυτών των δράσεων επάνω στα βιολογικά σώματα, οι διαφορές στα πράγματα και στους τρόπους που αυτά επιδρούν, προκαλούν διαφορετικές αλλαγές στα σώματα, επιβάλλουν περιορισμούς και αντιδράσεις στη συμπεριφορά τους, αποκλίσεις στις απόψεις τους, προκαλούν ή εξαλείφουν συνήθειες και τελικά διαμορφώνουν την ιδιαίτερη εμπειρία, που ονομάζουμε πιο αφηρημένα με τη λέξη «ζωή». Με λίγα λόγια, η ζωή με μνήμη, σκέψη και επίγνωση δεν είναι ένα φαινόμενο ανεξάρτητο από τη βιολογική παρουσία με όλες τις λεπτομέρειες αυτής. Η ζωή όπως και η εμπειρία δεν θα ήταν ίδια, αν ήταν διαφορετικά το βιολογικό σώμα, οι φυσικοί νόμοι, το πλησιέστερο περιβάλλον, οι κινήσεις των γειτονικών πραγμάτων και οι συναντήσεις του βιολογικού σώματος. Η "ατομικότητα" με την οποία αισθανόμαστε διαφορετικοί από τους άλλους ανθρώπους είναι οι ψυχικές διαφοροποιήσεις, οι οποίες **συνδέονται λεπτομερειακά με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον**.

2) Για τον άνθρωπο και για τη θεμελίωση της Ηθικής μάλλον είναι πιο σημαντική η δεύτερη διαπίστωση: Η αίσθηση της χαράς και η απόλαυση είναι εσωτερικά φαινόμενα συνδεδεμένα πάντοτε με λόγους, επιθυμίες, με σκέψεις, με γνώση και με πληροφορίες (τα οποία σε τελική ανάλυση σχετίζονται με την κατάσταση ισορροπίας και ηρεμίας). Δεν ζούμε μόνο για να χαιρόμαστε και ν' απολαμβάνουμε ανεξάρτητα από αιτίες. Χαιρόμαστε και απολαμβάνουμε με ορισμένους λόγους, στόχους και τρόπους, τους οποίους εμείς οι άνθρωποι συχνά επιλέγουμε, αποφασίζουμε, σκεφτόμαστε, έχουμε επίγνωση και προκαλούμε και πολλές φορές με λανθασμένες εκτιμήσεις και απόψεις. Και αφού οι πληροφορίες μας από το περιβάλλον δεν είναι μόνο αυτές που ευνοούν τη ζωή μας και οι σκέψεις μας έχουν πολλά κενά γνώσης και λάθη (που προκαλούν απρόβλεπτες συνέπειες), έτσι και αντίστοιχα δεν μπορούμε να είμαστε συνεχώς ήρεμοι και χαρούμενοι. **Η χαρά και η λύπη συνοδεύει τις σκέψεις και γενικά τις πληροφορίες**, ακόμα και όταν δεν έχουμε επίγνωση αυτών των πληροφοριών. Αντιστρόφως, οι σκέψεις ρυθμίζουν και προκαλούν τη συμπεριφορά μας, τις αντιδράσεις μας, τις επιθυμίες μας, τα οποία ξανά οδηγούν σε σκέψεις και σε νέες παρατηρήσεις...

Κάθε πληροφορία και γνώση, είτε με επίγνωση είτε χωρίς, συνοδεύεται από μια εκτίμηση αλήθειας ή ψεύδους ή αβεβαιότητας. Χωρίς αυτή την εκτίμηση, ένα βιολογικό σώμα δεν θα μπορούσε να δώσει "εντολή" στις κινήσεις του, να κατευθυνθεί και να σχεδιάσει οποιαδήποτε δράση. Οι εκτιμήσεις των πληροφοριών συνδέονται με τις κινήσεις του βιολογικού σώματος μέσα στο περιβάλλον του, δηλαδή με την τύχη του, με την επιβίωσή του και γι' αυτό ανάλογα προκαλούν ευχάριστα, δυσάρεστα και ανάμεικτα συναισθήματα. Μόνο την ώρα του ύπνου[38] μπορεί κάποιος να είναι ήσυχος και αδιάφορος προς τις πληροφορίες και χωρίς σκέψεις. Με τη σκέψη μπορούμε με επίγνωση να εκτιμούμε τις πληροφορίες και τις παρατηρήσεις και να τις χαρακτηρίζουμε σωστές, λανθασμένες ή αμφίβολες, ως γνώση και να τις ξεχωρίζουμε ως δικές μας παρατηρήσεις. **Πίσω από κάθε κίνηση και από κάθε εσωτερική αντίδρασή μας βρίσκεται μια εκτίμηση για την αλήθεια και το λάθος**. Όταν σκεφτόμαστε, ακόμα και όταν φανταζόμαστε, πάλι σχηματίζουμε αλυσίδες από εκτιμήσεις για αυτό που σκεφτόμαστε, αν είναι πραγματικό ή όχι, πιθανό ή απίθανο, σωστό ή λάθος και με τα αποτελέσματα που εμείς εκτιμάμε. Και όταν σκεφτόμαστε για να απαλλαγούμε από τις αμφιβολίες και για να καταλήξουμε σε μια βέβαιη εκτίμηση, έτσι πείθουμε τον εαυτό μας και με αυτή τη βεβαιότητα μετά κινούμαστε, αλλάζουμε τη συμπεριφορά μας και δρούμε. Αν πείσουμε τον εαυτό μας ότι ένας θησαυρός (από τον οποίο έχουμε μεγάλες προσδοκίες, επειδή έτσι εκτιμούμε και πιθανολογούμε) κρύβεται δίπλα μας και ότι μπορούμε να ερευνήσουμε χωρίς να χάσουμε τίποτα, τότε έτσι θα

πράξουμε. Αν πείσουμε τον εαυτό μας ότι είναι μόνο μια φαντασίωση ή ένα ψέμα ή κάτι απίθανο, τότε θα συμπεριφερθούμε ανάλογα. Αν μείνουμε με την αμφιβολία, τότε κάποιες σκέψεις θα εξακολουθήσουμε να κάνουμε μέχρι να καταλήξουμε σε μια βεβαιότητα ή μέχρι να εισέλθουν στη σκέψη μας μερικές άλλες πληροφορίες, τις οποίες θα εκτιμήσουμε ως υψηλότερης προτεραιότητας και σημασίας. Όλη αυτή η φανταστική κίνηση που γίνεται μέσα στο πνεύμα με τις εκτιμήσεις και τις σκέψεις -και εδώ προσπαθούμε κουραστικά να την περιγράψουμε με τις λέξεις- γίνεται πιο γρήγορα και όχι οπωσδήποτε με συνάφεια ή με λέξεις και με τους κανόνες της γλώσσας. Όταν εκτιμούμε ότι δεν μπορούμε να αλλάξουμε τα πράγματα (όπως π.χ. το φυσικό τέλος της ζωής), τότε δεν κάνουμε τίποτα ή συμβιβαζόμαστε. Αντιθέτως, πολλά πράττουμε και προσπαθούμε επειδή έχουμε εκτιμήσει ότι υπάρχουν πιθανότητες για να γίνουν.

Από τα αισθητήρια όργανα λαμβάνουμε πληροφορίες για τα πράγματα που μας περιβάλλουν και με αυτές ρυθμίζουμε τις κινήσεις και τη συμπεριφορά μας για να εξυπηρετήσουμε τις βιολογικές ανάγκες μας. Έτσι ανακαλύπτουμε πλήθος από δυνατότητες για να χρησιμοποιήσουμε τα πράγματα και για να συνεργαστούμε με άλλους σαν εμάς. Επομένως, είναι φυσικό, η σκέψη να εστιάζεται σε ένα πλήθος εξωτερικών πραγμάτων που περιβάλλουν το σώμα και ιδιαίτερα **στα πράγματα εκείνα, που βρίσκονται σταθερά ή πιο συχνά σε σύνδεση μαζί μας** και για τα οποία διαρκώς λαμβάνουμε πληροφορίες. «Ένστικτο», «προδιάθεση», «επιθυμία» και «θέληση» είναι μερικές από τις λέξεις με τις οποίες εκφράζουμε τη συμπεριφορά της διάνοιας: όταν αυτή αντιδρά στις πληροφορίες που λαμβάνει, παρατηρεί και αξιολογεί, και όταν αυτή ρυθμίζει τη συμπεριφορά και επιλέγει ένα τρόπο δράσης. Στην ουσία είναι πάντοτε η διάνοια που αντιδρά με γνώση και εκτιμήσεις των διαφόρων δυνατοτήτων της, των ελλείψεών της και των επηρεασμών που ανιχνεύει να γίνονται πιο άμεσα και με κάποια διάρκεια. Γι' αυτό δεν υπάρχει θέληση, διάθεση και συναισθήματα χωρίς αντιλήψεις, χωρίς πληροφορίες, παρατηρήσεις και σκέψεις και όλες οι δυνατότητες του εσωτερικού κόσμου είναι τρόποι της νόησης και σκέψεις, που συνοδεύονται από ορισμένες αντιδράσεις, τις οποίες ονομάζουμε «συναισθήματα».[39] Από τα πρώτα πράγματα στα οποία εστιάζεται η σκέψη είναι το βιολογικό σώμα, ενώ επάνω σε αυτό, πάλι μπορεί να εστιάζουμε σε ορισμένα μέρη του (λ.χ. στα πόδια, στα όργανα αναπαραγωγής), και να σκεφτόμαστε ορισμένες από τις δυνατότητες του σώματος και να επιλέγουμε μερικές δράσεις σχετικές με αυτές τις σκέψεις μας. Λίγο πιο πέρα από το σώμα αντιλαμβανόμαστε πιο συχνά το οικογενειακό περιβάλλον και πρόσωπα με τα οποία επικοινωνούμε, συμβιώνουμε και συνεργαζόμαστε και το έδαφος στο οποίο πατάμε και κινούμαστε...

Τα φυτά και τα ζώα, για να διατηρήσουν την ύπαρξή τους, χρησιμοποιούν εκπληκτικούς τρόπους, με τους οποίους παραπλανούν και προσελκύουν το ένα το άλλο. Οι άνθρωποι με τη δυνατότητά τους να διατηρούν εμπειρίες και γνώση και να καθορίζουν τη συμπεριφορά τους χωρίς τις πιο άμεσες αντιλήψεις τους, βρίσκουν ευφυείς τρόπους για να ευνοήσουν την ύπαρξή τους και δεν αρκούνται μόνο στην ημερήσια διατήρησή της. Είναι συνηθισμένο φαινόμενο όσο και σπουδαίο για να σταθεί η προσοχή μας, το πώς ο άνθρωπος διαμορφώνει τον τρόπο ζωής και την εμπειρία του επηρεαζόμενος διαρκώς από την άποψή του για τους άλλους ανθρώπους, με τους οποίους συμβιώνει. Όταν απομακρύνεται και ζει μακριά τους τότε συμπεριφέρεται διαφορετικά, ανεπηρέαστος από πολλές αντιλήψεις και απόψεις του για εκείνους. Η γνώση του, πως οι άλλοι μπορούν και γνωρίζουν, ότι με εκείνη τη γνώση τους καθορίζουν τη συμπεριφορά τους, έτσι όπως αυτός, αυτή η γνώση για την ύπαρξη και την άμεση επίδραση της γνώσης στους άλλους, τον προτρέπει να ζει με δόλο, για να τους δώσει μια άποψη για τον εαυτό του. Μια άποψη, μια μικρή ή μεγάλη δόξα, με την οποία αισθάνεται χρήσιμος, σημαντικός, επιτυχημένος για τις συνεργασίες του και ασφαλής για την ύπαρξή του και ότι δεν είναι τυχαίος μέσα στον κόσμο. Δεν αρκείται να συνυπάρχει απλά και ήσυχα όπως τα πρόβατα, διότι κάτι περισσότερο αναζητάει από μια σταθερή διατήρηση και από την (αφηρημένη) συνύπαρξή του.

Ο εξωτερικός προσανατολισμός του πνεύματος και ο εγωκεντρισμός προτρέπουν σε δραστηριότητες, με τις οποίες δε στοχεύουμε μόνο να διατηρήσουμε την ύπαρξή μας ή να διαμορφώσουμε αυτογνωσία. Στοχεύουμε να εξασφαλίσουμε τη ζωή μας για πάντα στο χρόνο και οπουδήποτε μέσα στο χώρο και να την εξυψώσουμε διαμέσου των εξωτερικών πραγμάτων, πραγματοποιώντας έξυπνα τις δυνατότητες, με τις οποίες αισθανόμαστε χρήσιμοι, απαραίτητοι, αποτελεσματικοί και αναγνωριζόμαστε από τους άλλους. Ο ανθρώπινος εσωτερικός κόσμος είναι συν-διαμορφωμένος μαζί με γνώση για τον εσωτερικό κόσμο και με τη σκέψη των άλλων ανθρώπων. Αυτός, δεν περιορίζεται όπως τα άλλα έμβια πλάσματα, να εξωτερικεύει μόνο τις διαθέσεις και αντιδράσεις της στιγμής, έτσι όπως αυτές προσδιορίζονται πιο άμεσα και στιγμιαία από τις πληροφορίες των αισθήσεών του. Για να εξασφαλίσει ο άνθρωπος την ύπαρξή του και για να τον καταλάβουν χρησιμοποιεί τη συσσωρευμένη εμπειρία του, τα πράγματα και τη γνώση των άλλων ανθρώπων και συνεργάζεται μαζί τους. Το παιδί, ακόμα δεν έχει διαμορφώσει μια βέβαιη γνώση για τα πράγματα που το περιβάλλουν, όπως και για τις δυνατότητες και τις σχέσεις των ανθρώπων (όπως τα αντιλαμβάνεται) και δεν μπορεί μόνο του να κάνει αρκετά για να διατηρήσει και να υποστηρίξει τον εαυτό του. Συνηθίζει να υπακούει και να μην αντιτάσσεται στους πιο ώριμους που υπερέ-

χουν και ιδιαίτερα στα πρόσωπα που εμπιστεύεται, όπως είναι οι γονείς του. Ανακαλύπτει τον κόσμο και μαζί τις δυνατότητές του μέσα στον κόσμο και αισθάνεται πως είναι κάτι σημαντικό με το παιγνίδι. Με το παιγνίδι φανερώνει τη δημιουργική σκέψη του και μαζί την ανάγκη να είναι ο ρυθμιστής των εξελίξεων και όχι μια τυχαία ύπαρξη με αδυναμίες.

<•> Με αυτές τις συνοπτικές περιγραφές, εδώ περιοριζόμαστε να τονίσουμε πώς το ανθρώπινο πνεύμα με την τεράστια άγνοια του κόσμου, αποσπάται αναγκαστικά με τις πληροφορίες του άμεσου περιβάλλοντος και εστιάζει στις δυνατότητες που δημιουργούνται μέσα σε αυτό. Υποχρεώνεται στον εξωτερικό προσανατολισμό του για λόγους επιβίωσης και κάθε επιτυχία σε αυτή την εξωτερική δράση είναι φυσικό να προκαλεί ευχαρίστηση. Αλλά συγχρόνως το πνεύμα ανακαλύπτει τον κόσμο και μαζί με τον κόσμο τις δυνατότητές του μέσα σε αυτόν και **μαζί με τις δυνατότητες ανακαλύπτει και τις αδυναμίες του** μέσα στον κόσμο. Είναι επίσης φυσικό, η παρατήρηση και η αντίληψη των αδυναμιών να του προκαλούν ανασφάλεια, φόβο και δυσαρέσκεια και όλη την ποικιλία των δυσάρεστων συναισθημάτων, ανάλογα με την πληροφορία, τη συνέπεια, την αμεσότητα του κινδύνου και τις εκτιμήσεις που γίνονται μέσα στη σκέψη και με τις αναμνήσεις από την εμπειρία. Από την απλή περιγραφή της συμπεριφοράς ενός βιολογικού σώματος και τη στενή σχέση αυτής με τις πληροφορίες των αισθήσεων και με τη σκέψη, χωρίς θεωρίες φανερώνεται, ότι σε τελική ανάλυση, όλη η ζωική δραστηριότητα προκαλείται για την ευχαρίστηση **και ότι η ευχαρίστηση είναι συνδεδεμένη με την αντίληψη για το ξεπέρασμα των αδυναμιών και για την εξασφάλιση της ύπαρξης μέσα στον κόσμο**. Όλοι οι σκοποί και οι επιθυμίες έχουν αυτό τον κοινό παρανομαστή. Και αυτή η εμπειρική παρακολούθηση για τη σχέση της εξωτερικής κινητοποίησης της ζωής (που γίνεται αντλώντας γνώση και με τη σκέψη για τον αισθητό κόσμο), αναδεικνύει το αδιέξοδο του εξωτερικού προσανατολισμού. Εξασφάλιση της ύπαρξης για πάντα δεν έχει παρατηρηθεί στη φύση. Ενώ το ξεπέρασμα των αδυναμιών είναι μια σχετική άποψη σε στιγμές της ζωή του κάθε ξεχωριστού ανθρώπου, ο οποίος εστιάζει σε συγκεκριμένες δυνατότητες και αδυναμίες του (έτσι όπως αυτός αντιλαμβάνεται ή γνωρίζει τις αδυναμίες και τις δυνατότητές του), παράλληλα με τη δράση του μέσα στην κοινωνία και ευρύτερα στον κόσμο που τον περιβάλλει. Δηλαδή μιλάμε για σχετικές εκτιμήσεις και αξίες (λ.χ. κέρδισα τον αντίπαλο μου, έδωσα μια καλή λύση στο πρόβλημα των συναδέλφων, με άκουσαν εντυπωσιασμένοι, βρήκα συντομότερη διαδρομή), συνήθως για τα μάτια των ανθρώπων που διαδραματίζουν τον εξωτερικό ρόλο τους. Με αυτές τις εκτιμήσεις και τις αξίες προκαλείται η φαντασίωση της επιτυχίας και της αποβολής των αδυναμιών, ενώ άλλες φορές η φαντασίωση της αποτυχίας και της καταστρο-

φής από τις αδυναμίες.

Από πού πηγάζει η επιθυμία για τη διατήρηση της ζωής; Από πού αναβλύζει αυτό το ενδιαφέρον για τη ζωή και τι προκαλεί φόβο, ανησυχία και αγωνία για να μη τη χάσουμε; Να δίνουμε σαν ερμηνεία για μια παρατήρηση, αυτή την ίδια παρατήρηση την οποία επαναλαμβάνουμε με διαφορετικές λέξεις είναι κάτι συνηθισμένο. Όταν λ.χ. μετονομάσουμε την επιθυμία για διατήρηση της ζωής σε φροντίδα ή ένστικτο ή ορμή ή φόβο για το θάνατο, έτσι δεν γινόμαστε σοφότεροι. Αντιθέτως καλύπτουμε την άγνοιά μας και εγκαταλείπουμε τη σκέψη προς απάντηση της απορίας. Όταν εστιάσουμε την προσοχή μας στο φαινόμενο (της αυτοσυντήρησης) τότε παρατηρούμε, ότι τα συναισθήματα και οι επιθυμίες δεν προκαλούνται από το μηδέν. Προκαλούνται σε κάτι το οποίο ήδη είναι σε άμεση σύνδεση με τον εαυτό του και τη σύνδεση αυτή αντιλαμβάνεται ευχάριστα ακόμα και σε στιγμές ηρεμίας. **Η ζωή του βιολογικού σώματος είναι μια διαρκής αντίληψη για τον εαυτό του και για την επαφή του με το περιβάλλον**. **Όταν προκαλούνται τα συναισθήματα, η ζωή δεν έλειπε**. Και τι είναι η ζωή σε ένα βιολογικό σώμα που βρίσκεται σε ηρεμία ή όσο γίνεται απομονωμένο; Αν εμποδίσουμε όλους τους τρόπους πληροφόρησης για τον εξωτερικό του κόσμο, στο τέλος θα παραμείνει η πληροφόρηση του βιολογικού σώματος για το πιο άμεσο περιβάλλον του και για τον ίδιο τον εαυτό του (αίσθηση θερμότητας, τριβής, αντίστασης στην κίνηση κλπ). Παρατηρούμε, ότι η αντίδραση του βιολογικού σώματος πάντοτε συνδέεται με μια πληροφορία για την ισορροπία του ή για τη διατάραξή της. Υπάρχει μια σταθερή/βέβαια **αντίληψη της ισορροπίας, την οποία ονομάζουμε ζωή ή ψυχή του βιολογικού σώματος.** Το βιολογικό σώμα διαρκώς ανιχνεύει μικρές ή μεγάλες μεταβολές στη σταθερή αντίληψή του. Αυτές εκτιμάει σαν πληροφορίες, όπως όταν εισέρχονται από τις αισθήσεις ως οσμές, γεύσεις, θερμότητα, σωματική επαφή κλπ. και αυτές εξωτερικεύει με τις κινήσεις του. Ακριβώς γι' αυτό το βιολογικό σώμα (όπως ένα οποιοδήποτε ζώο) αντιδρά και συμπεριφέρεται ρυθμισμένο με κάποια γνώση, για να αποφύγει τις αποσταθεροποιητικές απειλές και για να εξασφαλίσει μόνιμα την ισορροπία του, η οποία <u>δεν είναι μόνο υλική.</u> Η ισορροπία είναι και βιωματική, δηλαδή **μαζί με πληροφορίες για την παρουσία του μέσα στον κόσμο**. Διαρκώς κάτι αναγνωρίζουμε και κάτι καταλαβαίνουμε. Όπως όλα τα ζώα, έτσι και οι άνθρωποι έχουν την εντύπωση, ότι με μια μόνο ματιά και μέσα σε μια στιγμή καταλαβαίνουν πολλά και κάνουν ακόμα περισσότερες διαπιστώσεις. Κατά ένα μέρος αντιλαμβάνονται και εκτιμούν σωστά και γι' αυτό πλανώνται. Όμως δεν αντιλαμβάνονται πόσες πληροφορίες ακόμα λείπουν, τις οποίες δεν αντλούν από τις παρατηρήσεις τους, και πώς ένα πλήθος από ιδιαιτερότητες δεν αναγνωρίζονται με τη συνήθεια της δικής τους εμπειρίας. Με συνέπεια να

αισθάνονται και να εκφράζουν υπερβολική βεβαιότητα για την ικανότητά τους και δεν υποψιάζονται τις αδυναμίες της σκέψης.

Το φαινόμενο της ζωής συνδέεται αξεχώριστα με εκτιμήσεις, απόψεις και πληροφορίες τις οποίες πολλές φορές δεν παρατηρούμε. Δεν είναι μια ανεξήγητη τυφλή ορμή που πηγάζει από μια άγνωστη φύση. Τα βιολογικά σώματα αγνοούν την πηγή της ζωής, διότι αντιλαμβάνονται τη φύση περιορισμένη σε εξωτερικές κινήσεις και με αποστάσεις. Το πώς αντιλαμβάνονται, αυτό δεν το σκέφτονται. Πολλοί θα έλεγαν ότι τέτοιες απαντήσεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά δεν χρησιμεύουν κάπου. Όταν ακούσουν αυτή την απάντηση (για τη ζωή σαν πληροφορία, νόηση και εκτίμηση), τότε συνήθως αντιδρούν με δυσαρέσκεια. Ανακαλύπτουν ότι η ζωή δεν είναι έτσι όπως απερίσκεφτα αντιλαμβάνονται ή έτσι όπως την ξεχωρίζουν από μερικές πιο έντονες στιγμές και όπως θέλουν να τη φαντάζονται με τις ομορφιές της. Οι παρατηρήσεις γενικά για τη ζωή και τα γνωρίσματα που προσθέτουμε στην έννοια αυτού του ανατρεπτικού φαινομένου, ενδιαφέρουν κάθε σκεπτόμενο σώμα, αφού αυτό έχει ζωή και συμπεριφέρεται με απόψεις για τη ζωή και τον κόσμο. Όταν έχεις μια άποψη για ένα πράγμα και κάποιος της προσθέσει ή αφαιρέσει ένα γνώρισμα, τότε θα εκφράσεις συμφωνία ή διαφωνία ή θα αντιδράσεις για να επιβεβαιώσεις την ακρίβεια της νέας άποψης. Οι πληροφορίες που λαμβάνει ο άνθρωπος για την τύχη της ζωής του δεν περιορίζονται στις αισθήσεις. Σχηματίζονται απόψεις και διατηρούνται με σκέψεις, ασχέτως αν αυτές οι απόψεις ξεκίνησαν με παρατηρήσεις στα αισθητά πράγματα. Και αφού οι σκέψεις δεν αποκαλύπτουν εύκολα τα πράγματα έτσι όπως ακριβώς αυτά είναι και όπως γίνονται σε κάθε στιγμή, έτσι επίσης και οι εκτιμήσεις για την τύχη της ζωής εύκολα διαψεύδονται και συνδέονται με μια **διαρκή φαντασίωση για τα πράγματα και τη ζωή. Οι εκτιμήσεις δεν συνδέονται μόνο με την πραγματική επαφή του βιολογικού σώματος** μέσα στο φυσικό περιβάλλον του, ενώ πολλές φορές διαψεύδονται.

Η έλλειψη βεβαιότητας για το νόημα και τον προορισμό της ζωής προϋπάρχει σε κάθε έμβιο ον και είναι το επακόλουθο βίωμα των περιορισμών και της αστάθειας της ζωής. Ο φόβος και ευρύτερα η ψυχική ανασφάλεια είναι βιώματα σε αντιστοιχία με την άγνοια, με την αδυναμία γνώσης και σκέψης και με ανησυχητικές σκέψεις ή παρατηρήσεις. Είναι κοινά βιώματα μέσα στην άγρια φύση, διότι είναι κοινό το φαινόμενο του περιορισμού στη φυσική, βιολογική και πνευματική ύπαρξη. Ιδιαίτερα ο άνθρωπος έχει επιπλέον και συχνότερα τα βιώματα ανασφάλειας, αφού σκέφτεται και έχει αδυναμίες στη σκέψη, αμφιβολίες και κενά στη γνώση (ή στις πληροφορίες, οι οποίες συνδέονται με την τύχη του μέσα στην κοινωνία και στη φύση). Το ζώο δεν χρειάζεται να γνωρίζει όλα τα πράγματα και όλη την υπόλοιπη πανίδα, που θα

συνιστούσαν κίνδυνο για την ύπαρξή του. Η υλική φύση με τη λογική της αφαίρεσης και της γενίκευσης (έτσι όπως ξεκινάει να εμφανίζεται η ίδια η ζωή σαν να γνώριζε όλο τον κόσμο) έχει δώσει τη λύση: Ο φόβος προκαλείται από οτιδήποτε είναι άγνωστο, πρωτοφανές, ασυνήθιστο, νέο ή σπάνιο, είτε συνιστά κίνδυνο είτε όχι. Και έτσι με βιώματα ανασφάλειας σκέφτονται και αντιδρούν οι άνθρωποι, αφού **οι αμφιβολίες και τα κενά στη γνώση δεν λείπουν ποτέ** από τη ζωή, τουλάχιστον όπως τη γνωρίζουμε εδώ στη Γη. Ο άνθρωπος δεν ξεκίνησε τη ζωή του στη Γη με τα πλεονεκτήματα ενός φανταστικού (αυτοτελή) Θεού, ούτε ζούσε σε κανένα παράδεισο για να φοβηθεί μήπως τον χάσει. Αντιθέτως οι περιορισμοί και τα προβλήματα προήλθαν από την ίδια την υλική φύση και ο άνθρωπος με αυτά εξελίσσεται και δίνει κάποιο νόημα στη ζωή του, ατομικά και ομαδικά. Η ανθρώπινη διάνοια προτρέπεται να βρει το επαρκές νόημα της ύπαρξης και να απαλλαγεί από τις αδυναμίες της ζωής. Μέσα στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον ανακαλύπτει εκ των υστέρων πολλές δυνατότητες, αλλά και διάφορες ελλείψεις, αδυναμίες και περιορισμούς. Στην πραγματικότητα, το αίσθημα κατωτερότητας και της ανασφάλειας δεν έρχεται από την απώλεια μιας προηγούμενης τελειότητας και εκ γενετής ασφάλειας, αλλά προσδιορίζεται και μεταμορφώνεται στην πορεία της ζωής με την εμπειρία και με τη σκέψη. Με την εμπειρία και με γνώση, οι άνθρωποι προσαρμόζουν τις επιθυμίες τους, εκμεταλλεύονται τα πλεονεκτήματά τους, υποβαθμίζουν τα μειονεκτήματά τους και δραστηριοποιούνται για να επιβεβαιώσουν ή να δικαιολογήσουν στον εαυτό τους και στον κόσμο, όχι μόνο το φύλο τους, αλλά ευρύτερα την υπεροχή τους. Γι' αυτό δεν αντιδρούν και δεν κινητοποιούνται μόνο με το συναίσθημα του φόβου και τις αποκλίσεις αυτού, αλλά και με το αντίθετο συναίσθημα του θυμού, αναλόγως της εκτίμησης του προβλήματος και για τον τρόπο της επίλυσής του. Η εκτίμηση που γίνεται για την επιβίωση και για την τύχη του "εγώ" μέσα στο φυσικό και το κοινωνικό περιβάλλον ή ευρύτερα στον κόσμο, είναι καθοριστική για την αντίδραση. Αν η εκτίμηση περιοριζόταν μόνο σε μια αποτυχία ή σε μια αδυναμία, τότε τη ζωή θα τάραζαν μόνο τα συναισθήματα του φόβου και της αγωνίας. Όταν, όμως, γίνονται αισιόδοξες εκτιμήσεις για την αποφυγή μιας δυσκολίας και εντοπίζονται περιστασιακές δράσεις, που αξιολογούνται σαν υπαίτιες του προβλήματος, τότε ο φόβος υποχωρεί και ο θυμός κινητοποιεί το σώμα και τη σκέψη για μια αποτελεσματική αντίδραση, τυφλή και βίαιη ή διανοητικά συγκρατημένη και με σχέδιο.

Άνθρωποι ακραία διαφορετικοί στο ύψος, στο βάρος, στο χρώμα, στις αντοχές και στις επιδόσεις, στις προθέσεις και στην πνευματική καλλιέργεια, στα περιουσιακά στοιχεία, στην ηλικία και στον τρόπο ζωής τους, στη θρησκεία και στις απόψεις τους, ανεξάρτητα από το φύλο, το επάγγελμα, την κα-

ταγωγή τους κλπ., όλοι έχουν μια κοινή εσωτερική αδυναμία. Αυτό είναι κοινό γνώρισμα, ανεξάρτητα από τις πολλές άλλες διαφορές τους και σχετίζεται με τις σκέψεις και με τη συμπεριφορά τους. Αυτό το κοινό γνώρισμα είναι, ότι όλοι πράττουν πολύ, με μεγάλη άγνοια, με συλλογιστική ασυνέπεια, περιορίζοντας την πραγματικότητα στις αισθήσεις τους και όλοι αποσκοπούν στην ευχαρίστηση από την υπεροχή τους και όχι μόνο από την επιβίωσή τους. Αυτό είναι ο εγωισμός. Κάπως παρόμοια με το αίσθημα της υπεροχής που έχουν παρατηρήσει από παλαιότερα πολλοί φιλόσοφοι και πολύ περισσότερο από ένα τυφλό αίσθημα. Ο εγωισμός είναι η ψυχική διάθεση που εξωθεί τη ζωή για την επιβίωση με τις πληροφορίες των αισθήσεων και με τις πληροφορίες για την εσωτερική ισορροπία-ηρεμία. Επειδή η ανθρώπινη ζωή εξωθείται με απόψεις, εκτιμήσεις, στόχους, με τις αδυναμίες στη σκέψη και με τις ελλείψεις στη γνώση, γι' αυτό **η επιβίωση συνδέεται με την απόκτηση δύναμης**, με την κοινωνική εξύψωση, με την ανάδειξη και την υπερίσχυση σε όλα τα φαινόμενα που θα εμπόδιζαν την επιβίωση. Έτσι, αυτός ο έξυπνος εγωισμός δημιουργεί τη μεροληψία, την αδικία, την καταπίεση, την εκμετάλλευση και κινητοποιεί μέχρι για την καταστροφή των άλλων και, τα παραπάνω "δυστυχήματα" δεν μπορούν να αποδοθούν σε μία μόνο ομάδα ανθρώπων.

Για να υπερνικηθούν ο φόβος και η φυσιολογική ανασφάλεια, όπως και τα επιθετικά συναισθήματα, και για να επέλθει η εσωτερική ηρεμία δεν είναι αρκετή η σπάνια τύχη να επιτύχουμε όλους τους στόχους μας και να κερδίσουμε από σχετικές εξωτερικές αξίες. Χρειάζεται η διαμόρφωση αυτογνωσίας, με την απαλλαγή από τις φαντασιώσεις και τις αυταπάτες που προκαλούνται από τις εξωτερικές αξίες και συγκρίσεις, όταν πραγματοποιούνται ορισμένες δυνατότητές μας. Αυτό δεν μπορεί να γίνει χωρίς διερευνητική σκέψη. Η αδυναμία να υπερνικήσουμε τις φοβίες μας και η ανασφάλεια που προκαλεί ξανά η δράση μέσα στον κόσμο και στην κοινωνία (με εξωτερικές αξίες) προτρέπει στη δημιουργία κοινωνικών και αντικοινωνικών σχέσεων. Κοινωνικών, συνήθως όταν επιτυγχάνουμε τους στόχους και τις επιθυμίες μας, αντικοινωνικές όταν αποτυγχάνουμε και συναντούμε εμπόδια. Ο εγωκεντρισμός (που είναι σκέψη με φαντασιώσεις και μεροληψία) εξωτερικεύεται με δύο φαινομενικά αντίθετους τρόπους. Με τον ένα, ο άνθρωπος εκδηλώνει κάποια υπεροπτική άποψη για τον εαυτό του, μειονεκτική για τους άλλους, με επανάπαυση στις απολαύσεις του και με νέους ανταγωνιστικούς στόχους. Με τον άλλο τρόπο, ο άνθρωπος συμπεριφέρεται παρακινημένος από τη συναίσθηση ή την επίγνωση μιας αδυναμίας, με μειονεκτική εκτίμηση για τον εαυτό του και έντονης αβεβαιότητας για τη θέση του στον κόσμο ή στην κοινωνία. Και με τις δύο μορφές του, ο εγωκεντρισμός μπορεί εύκολα να οδηγήσει σε βίαιους τρόπους, είτε σαν αντιδραστικός είτε σαν προκλητικός, προς τους άλλους ή προς

εαυτόν (και κινητοποιεί για συνεργασίες, ενώσεις, φιλίες, ομαδικές εκδηλώσεις κλπ.).

Μια λύση απελπισίας για να έχουμε την εντύπωση ότι ολοκληρώσαμε τον προορισμό μας στη ζωή είναι να αφήσουμε απογόνους. Ιδιαίτερα αν δεν αναζητήσαμε ποτέ αυτόν τον προορισμό και δεν ζούμε δημιουργικά κάπως αλλιώς. Με τόση απερισκεψία και ανοησία, αυτή αποδείχτηκε η καλύτερη λύση της φύσης... Όταν αποκτήσουμε παιδιά τότε ευχόμαστε να έχουν καλή τύχη και ζούμε με πολλαπλάσια ανασφάλεια. Αργότερα, για να είμαστε ευχαριστημένοι από τη ζωή και το μέλλον μας, επιθυμούμε να δούμε τα παιδιά μας εξασφαλισμένα... Οι άνθρωποι παρακινούνται από τις βιολογικές ορμές και αναπαράγονται, έτσι όπως η φύση το φρόντισε για όλους. Για ζώα και για ανθρώπους, για πλούσιους και φτωχούς, για υγιείς και αρρώστους, για έξυπνους και χαζούς, για κακόψυχους και άδολους και χωρίς αξιόλογη προετοιμασία για την κακή τύχη. Η ζωή των δικών μας παιδιών είναι το ίδιο σημαντική, όπως είναι όλες οι παιδικές ζωές. Το ότι τα παιδιά προήλθαν από τα δικά μας ωάρια δίνει κάποια αίσθηση ιδιοκτησίας, αποκλειστικής ευθύνης και συνέχειας της δικής μας ζωής; Και τι γίνεται με τα παιδιά των παιδιών μας, που δεν θα μάθουμε τη δική τους τύχη ολόκληρη; Και πόσο αισιοδοξία να έχει κάποιος για την τύχη των τέκνων του σε μια κοινωνία που έχει περισσότερες παγίδες, δυσκολίες και ατυχίες από τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, στα οποία σχεδόν ποτέ δεν κερδίζουμε; **Η λίγη σκέψη μέχρι εκεί που δεν μας χαλάει τα σχέδια και τις φαντασιώσεις είναι φυγή από την σκληρή αλήθεια!** Αναρωτηθήκατε ποιοι μακρινοί γονείς γέννησαν τους παππούδες και τις γιαγιάδες σας και τι μυαλά μπορεί να είχαν εκείνοι; Μάλλον δεν αξίζει ούτε χρησιμεύει να το ψάξει κάποιος, αλλά μερικές απορίες μόνες τους χωρίς καμία απάντηση, μπορούν να ανατρέψουν πολλές φαντασιώσεις και θεωρίες μας για τον προορισμό της ζωής και τη μεροληπτική λογική μας.

<•> ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΔΙΝΟΥΜΕ ΣΤΗ ΔΙΚΗ ΜΑΣ ΖΩΗ

Αν ξεκινούσαμε σκέψεις για να διορθώσουμε τον κόσμο έξω μας, αυτή η προτεραιότητα ίσως δεν φανερώνει ότι εξυπηρετούμε τον εαυτό μας. Φανερώνει ωστόσο κάποια υπερβολική εκτίμηση για τον εαυτό μας, μεροληπτικές επιλογές με απόψεις που αποκλείουν μερικές άλλες, άγνοια για την πραγματικότητα και δράση απροετοίμαστη πνευματικά. Πριν από τέτοιες σκέψεις για διορθώσεις και αλλαγές στον κόσμο επιβάλλεται ηθικά να προετοιμάσουμε το πνεύμα μας, να γνωρίσουμε καλύτερα τον κόσμο, να επιβιώσουμε εμείς οι ίδιοι, να συμμετάσχουμε μέσα στον κόσμο με αξιοπιστία και υπευθυνότητα και μετά να σκεφτούμε πώς και αν θα δράσουμε με τέτοια προοπτική. Ο κοινός σκοπός κάθε ανθρώπου είναι να επιτύχει (ο ίδιος μεμονωμένα ή ομαδικά και σε συνεργασία) πρώτα τη δική του ατομική επιβίωση και ύστερα των άλλων δίπλα του ή πιο μακριά. Αυτό είναι φυσιολογικό και απαραίτητος όρος για να εφαρμοστεί η Ηθική με τις εσωτερικές αξίες. Θα ήταν άδικο για τον εαυτό μας και αυτοκαταστροφικό να σκεφτόμαστε πώς θα σωθούν πρώτα οι άλλοι. Εξάλλου, όταν ένας άνθρωπος εγκαταλείψει τον εαυτό του (σαν σώμα και σαν πνεύμα), τότε μάλλον θα παρατηρήσουμε ένα θάνατο ψυχολογικό και μια ζωή με άσκοπη δράση και υπαίτια για την κακή τύχη της. Θα ήταν και ανόητο, ενώ σε τελική ανάλυση δεν θα μπορούσαμε να προσφέρουμε βοήθεια σε κανέναν και θα αφήναμε χωρίς υποστήριξη όσους ήδη μας χρειάζονται (λ.χ. το παιδί μας) αν εμείς εγκαταλείπαμε τον εαυτό μας στην τύχη του. Αντιθέτως, η Ηθική με εσωτερικό προσανατολισμό αξιώνει την επιβίωσή μας συγχρονισμένα με τον πνευματικό τρόπο ζωής, αφού δεν θα είχε νόημα να ζούμε με εσωτερικές αξίες και έτσι να καταστρέφουμε τη ζωή μας, ψυχολογικά και βιολογικά. Επειδή, όμως, μαζί με την επιβίωση αποσκοπούμε και σε άλλα οφέλη και στην εξυπηρέτηση των φαντασιώσεών μας, γι' αυτό οι άνθρωποι από παλαιότερα έχουν μια αντιδραστική συμπεριφορά για τον "ιδιοτελή" άνθρωπο, που εμφανίζεται να ενδιαφέρεται φανερά για τη δική του ζωή, και θεώρησαν ανήθικη την προτεραιότητα προς τον εαυτό (ή εγώ) μας. Δεν ήταν εύκολο και το πιο σύντομο να εξηγήσουν ο ένας στον άλλο ή να διδαχτούν οι άνθρωποι μαζικά με τη λογική σκέψη, ότι το κακό δεν είναι η προτεραιότητα που δίνουμε στον εαυτό μας, αλλά ποιος είναι ο εαυτός μας, ιδιαίτερα σαν πνεύμα (με εκτιμήσεις, επιθυμίες και σκοπούς).

Όταν ο εξωτερικός κόσμος μετατρέπεται σε μέσο για να πραγματοποιήσουμε τις επιθυμίες και τους σκοπούς μας, τότε αντίθετα απ' ότι συνηθίζουμε να λέμε, δεν αποσκοπούμε μόνο στον εαυτό μας. Συγχρόνως αποσκοπούμε σε

πολλά άλλα για τα οποία σκεφτόμαστε και πράττουμε, ξεχνάμε την προτεραιότητα προς τον εαυτό μας και σε τελική ανάλυση, αποσκοπούμε έμμεσα στον εαυτό μας (για να επιτύχουμε τη σχετική-έμμεση εξύψωσή μας). Όταν «αποσκοπούμε» μόνο στον εαυτό μας, τότε δεν αποσκοπούμε σε μερικές σχέσεις μας ή στην πραγματοποίηση ορισμένων δυνατοτήτων μας προς τα εξωτερικά πράγματα, δεν μεροληπτούμε, δεν σκεφτόμαστε πώς θα αναδειχθούμε μέσα στην κοινωνία, δεν παρακινούμαστε από επιθυμίες για εξωτερική δράση, δεν παρασυρόμαστε από τις εξωτερικές περιστάσεις και από τυχαίες εμπειρίες, δεν υπερεκτιμούμε τις εξωτερικές αξίες, δεν θεοποιούμε πρόσωπα και πράγματα. Αντιθέτως, με τη στροφή του πνεύματος στον εαυτό του, με το ξεσκέπασμα των ψευδαισθήσεων, με τη δύναμη της σκέψης και με τη φροντίδα για την πνευματική καλλιέργεια και με τις σταθερές αξίες της Ηθικής, η εξωτερική δράση υποβαθμίζεται και η αδικία περιορίζεται. Η αδικία ξεκινάει, παράγεται και συντηρείται από τις υπερβολικές προσδοκίες, τη μεροληπτική λογική και τις βιαστικές εκτιμήσεις. Ένα πνεύμα με αυτογνωσία, με τη συγκρατημένη αντίδραση και με τη συναισθηματική ηρεμία του, φανερώνει σε ολόκληρο τον κόσμο το αδιέξοδο και τις υπερβολές του εξωτερικού προσανατολισμού και έτσι εμμέσως φωτίζεται πνευματικά ολόκληρος ο κόσμος. Οι σκέψεις και οι απόψεις από τις οποίες δομείται το πνεύμα μας, επηρεάζουν την αντίληψη που σχηματίζουμε για τα πράγματα και τη συμπεριφορά μας προς τον κόσμο. Και αυτό το αόρατο που συνοψίζουμε με τη λέξη "πνεύμα" είναι ο εαυτός μας από εσωτερική άποψη. Αν από την εσωτερική άποψη, λείπει και δεν βλέπουμε ένα μεγάλο κομμάτι του εαυτού μας και έτσι κάποιοι αμφισβητήσουν αυτή την εσωτερική πραγματικότητα, το ίδιο απαντούμε για την εξωτερική εικόνα του βιολογικού σώματος: Από την εξωτερική άποψη, λείπει σχεδόν το σύνολο της ψυχής και του πνεύματος και αμφισβητούμε τον ηθικό ρόλο του βιολογικού σώματος στον κόσμο. Αυτό χρειάζεται μόνο για την αναπαραγωγή και την επιβίωση, όπως στα ζώα...[40] Ο ορισμός του ανθρώπου ως ζώο με τα βιολογικά γνωρίσματα είναι μια αλήθεια αρκετά λιγότερη από τη μισή και μια τέτοια βιολογική περιγραφή απέχει θεαματικά από την πραγματικότητα.

Η προτεραιότητα της σκέψης για τον εαυτό μας έχει γίνει δικαιολογημένα ένα σημάδι υπερεκτίμησης, ευνοϊκής και μεροληπτικής μεταχείρισής του. Έτσι πάλι γενικεύουμε από ανασφάλεια κοιτάζοντας μόνο την ομοιότητα των περιπτώσεων και τις βάζουμε όλες σε μια ομάδα, ενώ μεγάλες διαφορές και αντιθέσεις τις ξεχωρίζουν. Η εσωτερική προτεραιότητα από μόνη της είναι φυσιολογική και προϋπόθεση για ζωή. Δημιουργήθηκε από τον κόσμο πριν από τη δική μας επιλογή και οι άνθρωποι τη διαχειρίζονται με τη σκέψη τους. Φυσικά υπάρχουν στιγμές που χρειάζεται να παραβιαστεί ή να μη παρα-

βιάσουμε αυτή που δικαιούται ένας άλλος άνθρωπος. Εδώ είναι η δυσκολία: Είναι πνευματική δυσκολία, δηλαδή αν σκεφτόμαστε λογικά, αν έχουμε σωστή εικόνα, πληροφόρηση και ανάμνηση των πραγμάτων, αν έχουμε εκτιμήσει αμερόληπτα για να αποφασίσουμε και αν χρειαστεί να πράξουμε ανάλογα. Αυτή η πνευματική αδυναμία καθιστά προβληματική και επίφοβη την προτεραιότητα προς τον εαυτό μας και όχι γενικά η προτεραιότητα. Μπορούμε να υπερεκτιμούμε τον εαυτό μας, την επιλογή μας ή την προσδοκία μας, ενδέχεται και αντιθέτως να την υποτιμούμε. Χρειαζόμαστε την αυτογνωσία και ένα πνεύμα εκπαιδευμένο να σχηματίζει σωστή άποψη και εκτίμηση. Είναι ανισορροπία, κακή συνήθεια, προκατάληψη, ανασφάλεια και δική μας ευθιξία να μη θέλουμε οι άλλοι να εμφανίζονται με την προτεραιότητα που επιλέγουν για τη δική τους ζωή και δράση. Αυτό το φαινόμενο απόκρυψης θα το συναντήσουμε ακόμα και στην επιστημονική έρευνα, όπως και στη δικαστική διαδικασία. Υποτίθεται, ότι ο ερευνητής/επιστήμονας, όπως και ο δικαστής, έχει αποδεσμευμένη τη σκέψη από τον εαυτό του και τη ζωή του. Υποτίθεται, αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι έτσι αποδεσμευμένη, ενώ πολλές φορές χρειάζεται αντιθέτως να σκεφτούμε επηρεασμένοι από τις προσωπικές εμπειρίες μας. Ο ερευνητής επιδιώκει αυτή την αποδέσμευση της σκέψης από τη δική του ζωή, ενώ πολλές φορές αυτή είναι αδύνατη κι ανόητη. Για να μην προκαλέσει απορριπτικές εντυπώσεις και εκτιμήσεις, αυτός υποχρεώνεται να κρύβει τη συμμετοχή της δικής του εμπειρίας και ζωής. Αν το επιθυμεί, τη φανερώνει σε ξεχωριστή ευκαιρία και προσπάθεια. Έτσι αναγκάζεται να γενικεύσει τις προσωπικές παρατηρήσεις και εμπειρίες και να τις εκφράσει σαν να έγιναν από όλους μαζί ή από ένα θεό. Δύσκολα τις φανερώνει, ενώ αυτές θα ήταν πολύτιμες και μερικές φορές, αυτός ακούγεται σαν ηχογραφημένη απάντηση και με πνεύμα απρόσωπο και ασυγκίνητο. Ευτυχώς η ανάπτυξη των επιστημών δεν εξαφάνισε τη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία και την ποίηση, που επιτρέπουν στον άνθρωπο να είναι πραγματικός και ολόκληρος, μαζί με τις αδυναμίες του, οι οποίες πολλές φορές είναι διδακτικές και παρακινούν σε ερευνητικές και δημιουργικές σκέψεις. Αυτή η αμεροληψία με αποδέσμευση της σκέψης από τα δικά μας συναισθήματα, από τις δικές μας εμπειρίες και εκτιμήσεις μπορεί να καταλήξει σε μεροληπτική σκέψη... για καλή γνώση εναντίον της ζωής.

Επομένως, αν σχηματίσουμε μια λίστα από κανόνες για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς με τις ηθικές αρχές, από τους πρώτους κανόνες θα είναι η φυσική επιλογή που παρατηρούμε σε όλο το ζωικό κόσμο, να ενδιαφερόμαστε και να φροντίζουμε για την επιβίωσή μας και να επιδιώκουμε να είμαστε με τα πλεονεκτήματα της βιολογικής υγείας. Κυρίως με την αρνητική έννοια (για να μη μετατρέψουμε τον τρόπο και το μέσο σε σκοπό), ότι δεν θα είμαστε

εμείς αυτοί που με τις επιλογές μας, με την κακή πληροφόρηση, με τις καταχρήσεις, με τις επιθυμίες μας, με την ανασφάλειά μας ή με την αδιαφορία μας θα προκαλούμε ζημιά στην υγεία μας, εχθρικές αντιδράσεις και θα αυξάνουμε τον κίνδυνο για τη ζωή μας. **Η προτεραιότητα στη σχέση με τον εαυτό μας είναι φυσική, βιολογική και ηθική.** Είναι η θεμελιώδης αρχή της Ηθικής, διότι η αρχή της ζωής είναι αυτή η άμεση σχέση που έχει κάθε έμβιο σώμα με τον εαυτό του. Είναι προαιώνια αρχή της ζωής και ο προορισμός της παντού μέσα στο Σύμπαν να αυτενεργεί για τη διατήρησή της και να επιστρατεύει διανοητικά την εμπειρία και τη γνώση για να το πετύχει. Σε αυτή την επιδίωξη της ζωής αποκαλύπτονται δύο προσανατολισμοί και δύο αντίθετες πραγματικότητες: Ο εξωτερικός προσανατολισμός προς μία άγνωστη, ανεξάντλητη, ρευστή και αβέβαια υλική πραγματικότητα. Αυτός αποκαλύπτεται αμέσως από τις αισθήσεις και με την ελάχιστη αυτογνωσία. Ο άλλος είναι ο εσωτερικός προσανατολισμός της ζωής, με τη δυνατότητα για σκέψη πριν από τη δράση, με επίγνωση της άγνοιας, χωρίς υπεροψία και με τη δημιουργική σκέψη να καθορίζει αυτή η ίδια την πορεία της ζωής. Αυτός ο δεύτερος προσανατολισμός οδηγεί τον άνθρωπο στη θρησκεία, ακόμα και στη φυγή από τον κόσμο. Ο άνθρωπος με την απλή συμβίωση και την επικοινωνία γρήγορα διαπιστώνει την ανάγκη για συνεργασία, εμπιστοσύνη, δικαιοσύνη και για ηθική συμπεριφορά, η οποία δεν στρέφεται κατά της ζωής, αλλά δημιουργεί τις κοινωνικές προϋποθέσεις για πολιτισμό και για πνευματική καλλιέργεια. Χωρίς το δημιουργικό πνεύμα, η ζωή δεν μπορεί να είναι τίποτε περισσότερο από ένα τυχαίο φαινόμενο υλικής δράσης, ένα εξάρτημα μιας μηχανής και ένα σύντομο όνειρο του Σύμπαντος. Χωρίς τον εσωτερικό προσανατολισμό, η ανθρώπινη ζωή είναι μια περιπέτεια χωρίς σκοπό ή μια θλιβερή ιστορία.

Κάθε θεωρία συμπεριφοράς, ανθρώπινης συνεργασίας και ομαδικής δράσης οφείλει να αναγνωρίζει, να σέβεται και να επιτρέπει αυτή την προτεραιότητα (σαν δικαίωμα) μαζί με την ανάληψη ευθύνης που συνεπάγεται. Και κάθε άνθρωπος έχει δίκιο να δώσει προτεραιότητα στον εαυτό του, να απαγορέψει να του την αρνηθούν και να επινοήσει τρόπους αντίδρασης όταν του την αμφισβητούν. Η μη αναγνώριση αυτής της ηθικής προτεραιότητας επιτρέπει την ανήθικη και ανεύθυνη εφαρμογή πίεσης για να παραβιαστεί και ξεπερνώντας τα όρια, για να γίνει η ζωή ένα μέσο εκμετάλλευσης. Η αρχή της εσωτερικής προτεραιότητας, αυτομάτως ακυρώνει κάθε θεωρία η οποία αξιώνει παραβίαση αυτής της φυσικής αρχής, για να επιβάλλει δράσεις με εξωτερική προοπτική και με αυτή την ηθική επιρρίπτονται ευθύνες για τις καταπιεστικές συμπεριφορές ή τις εντολές. Προσέξτε, ότι αποφεύγουμε μερικές παραδοσιακές έννοιες, όπως είναι της "ελευθερίας" και της "ανεξαρτησίας". Αυτές μπορούν να οριστούν με περισσότερα νοήματα και χωρίς να φανερώνε-

ται η σύνδεσή τους με τους παγκόσμιους νόμους. Μπορεί να έρθει κάποιος να ζητήσει να γίνουμε δούλοι του, ενώ η ανεξαρτησία δεν αποκλείει την εξάρτηση με άλλους τρόπους. Όμως, η προτεραιότητα της ζωής άμεσα προς τον εαυτό της δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ούτε από τον εχθρό μας, διότι είναι φυσικό φαινόμενο όπως το φως του ήλιου και όχι μια δική μας επιλογή. Η εσωτερική προτεραιότητα σημαίνει πριν απ' όλα ο εαυτός μου και αυτό που με συνοδεύει πιο κοντά και σταθερά, αν όχι μόνιμα και ιδιαίτερα σαν ένα πνεύμα που διαρκώς χρησιμοποιώ. Αυτό βρίσκεται πιο κοντά από τη σκιά μου και χωρίς το φως του ήλιου, και το ίδιο είναι σαν σκιά μιας παγκόσμιας πηγής με το φως του πνεύματος. Αυτή η άμεση προτεραιότητα δεν διακόπτεται ούτε με την εξωτερική δράση. Καθένας μπορεί να αρνηθεί να εξυπηρετήσει τον εαυτό του και να παραχωρήσει προτεραιότητα σε μερικούς άλλους ή στην εξυπηρέτηση μιας ομάδας και να γίνει εκτελεστικό όργανο. Μόνο για τον εαυτό του έχει αυτή την επιλογή. Είναι από απλώς ανήθικο μέχρι ποινικό αδίκημα και κακούργημα, όταν ζητήσουμε ή επιβάλλουμε σε κάποιο να μη σκεφτεί και να μην ενδιαφερθεί πρώτα για τον εαυτό του και να μην εξυπηρετήσει πρώτα τη δική του ζωή.

Αυτή την προτεραιότητα που αναγνωρίζουμε για τον εαυτό μας σαν φυσικό φαινόμενο, την αναγνωρίζουμε και ως ηθικό κανόνα, υπό τους όρους μιας ηθικής με πνευματικές αξίες, που απαλλάσσουν το άτομο από τις φαντασιώσεις και τον εγωκεντρισμό του. Από την άποψη της ηθικής, καθόλου δεν εννοούμε μια τυφλή προτεραιότητα και με σκοπό μόνο την επιβίωση, έτσι αφηρημένα για την ύπαρξη και απομονωμένα από την υπόλοιπη ζωή. Υποτίθεται ότι ο σκοπός της ηθικής είναι η (ανώτερη) Ζωή με επίγνωση της πραγματικότητας: με αυτογνωσία, με άντληση χαράς απαλλαγμένη από σχετικές αξίες και όχι μόνο περιστασιακά, και μια καλύτερη τύχη, χωρίς τα προβλήματα που δημιουργούνται από τη ζωή σε σύγκρουση με τις πνευματικές αξίες. Με αυτόν τον ηθικό σκοπό χρειάζεται η επιβίωση και έτσι έχει ένα λογικό νόημα. Σε σπάνιες περιπτώσεις, κάποιος θυσιάζει τη ζωή του για να σώσει αγαπημένα του πρόσωπα ή για να εμποδίσει την ανατροπή ορισμένων παραδοσιακών αξιών. Δεν θα είναι υπερβολή, αν συμπεράνουμε ότι αξίζει κάθε προσπάθεια για να μη χάσουμε μια πνευματική ζωή με τις παγκόσμιες αξίες, και κάθε αντίσταση απέναντι σε προκλητικές δράσεις και αποθαρρυντικές συνθήκες. Σε αυτές που εξαναγκάζουν να θυσιάσουμε την επίγνωση της ύπαρξής μας και να συμβιβαστούμε με μια παραπλανημένη ζωή: Με μια σύντομη ζωή, που χρησιμοποιεί και υποστηρίζει το ψέμα, τη φαντασίωση κάποιου άλλου προσώπου, τέτοια ζωή που θα συνηθίσουμε να σκεφτόμαστε βιαστικά, αλλά με ακλόνητη άποψη για όλα και δεν θα διστάσουμε να γίνουμε συνεργοί σε προσπάθειες που αδικούν τον κόσμο. Αλλά αυτή η επίμο-

νη προσπάθεια να μην προδώσουμε τις πνευματικές αξίες και η αντίσταση απέναντι σε επιθετικές, καταπιεστικές και εχθρικές δράσεις μέσα στην κοινωνία, επιβάλλεται να γίνεται με τα πλεονεκτήματα του καλλιεργημένου και έξυπνου πνεύματος. Δηλαδή, με γνώση, με ευστροφία στη σκέψη, με συναισθηματική ισορροπία, με υπομονή, με συγκρατημένη συμπεριφορά και δράση για να μη βρεθούμε σε αδιέξοδο ή καταστρέψουμε τη ζωή μας, από την απερισκεψία μας, από τη βιασύνη και τις ανόητες επιλογές μας. Σε ακραίες περιπτώσεις και πάντα σε τελευταία επιλογή μετά από κάθε λογική προσπάθεια, ενδέχεται να χρειαστεί να προσποιηθούμε, να πούμε και κάποιο μεγάλο ψέμα, αν έτσι σώζουμε τη δική μας ζωή ή ορισμένων άλλων. Αυτή **η προτεραιότητα για την επιβίωση έχει ηθικό νόημα εφόσον μετά θα μπορέσουμε να επιστρέψουμε στον εαυτό μας με τις πνευματικές αξίες**. Διαφορετικά, όπως το έχουν πει πολλοί άλλοι, αν είναι να "χάσουμε" την ψυχή μας και να παραδοθούμε στο παρανοϊκό πνεύμα ενός αντίθεου, τότε μια τέτοια ζωή ίσως δεν αξίζει να τη διατηρούμε. Αλλά να τονιστεί, ότι μια τέτοια ζωή που εξυπηρετεί έναν αντίπαλο του Θεού (τον αντίθεο όπως θα λέγαμε) και μια ψυχή "χαμένη", εμείς εδώ την εννοούμε ορθολογικά: ως παραπλανημένη ζωή και δράση αντίθετη με το σκοπό μιας παγκόσμιας ηθικής, δηλαδή σε αντίθεση με αυτή τη φιλοσοφία για τον εσωτερικό προορισμό της ζωής, που προσανατολίζει με τη σκέψη το πνεύμα και το απαλλάσσει από τη μεροληψία και τις φαντασιώσεις. Τα τελευταία είναι πνευματικές ασθένειες που συνδέονται με τις σχετικές αξίες (του εξωτερικού κόσμου) και προκαλούν το ανήθικο φαινόμενο μιας εγωκεντρικής και άπληστης ζωής, για την οποία μπορεί να αναζητηθεί ένας εκπρόσωπος...

Έπειτα, με την αναγνώριση της προτεραιότητας στον εαυτό μας συνδέεται η αμερόληπτη αναγνώριση του κόσμου έτσι όπως είναι: Με τις ελλείψεις, τους περιορισμούς, τις αποκλίσεις, τις διαφορές και τις ανισορροπίες του. Από αυτή την ευρύτερη αναγνώριση επιβάλλεται σαν συνέπεια, η αναγνώριση στους άλλους ανθρώπους να είναι επίσης έτσι όπως είναι, με τα δικά τους πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα και με την προτεραιότητα στο δικό τους εαυτό. Από τη στιγμή που υποχρεώνουμε ή επιβάλλουμε στους άλλους να γίνουν θεοί ή να φροντίζουν για τον εαυτό τους και να συμπεριφέρονται με ένα πρότυπο για το δικό τους καλό, τότε παραβιάζουμε την αρχή της δικής τους προτεραιότητας προς τον εαυτό τους και αυτό λέγεται ανευθυνότητα και αδικία. Το δίκαιο θεμελιώνεται με αναγνώριση της πραγματικότητας και όχι με τη φαντασία για ένα κόσμο όπως θα το θέλαμε ή όπως τον περιγράφουν οι θεωρίες για να τον μετασχηματίσουμε. Χρειάζεται να αναγνωρίσουμε τις διαφορές όπως και τις ομοιότητες στους ανθρώπους ως βιολογικά σώματα, με συναισθήματα και με σκέψη. Η αξίωση ή η προσδοκία να μοιάσουν όλοι σε ένα

κοινό πρότυπο ή για να εξυπηρετήσουν ένα σκοπό και οι εκτιμήσεις σύμφωνα με εξωτερικές προσδοκίες γεννούν μεροληπτικές σκέψεις, εξωθούν σε καταπιεστικές συμπεριφορές και προκαλούν άσκοπους ανταγωνισμούς. **Η προσδοκία για τη δική μας τύχη και ζωή και οι εξωτερικές αξίες συνήθως αφαιρούν από τη σκέψη την πραγματικότητα** (που θα χρειαζόταν χρόνο για σκέψη και "πάγωμα" της δράσης). Έτσι φανταζόμαστε τους άλλους όπως αν βρίσκονταν στην ίδια θέση με τη δική μας ή τελείως αντίθετα, ότι δεν μπορούν να βρίσκονται στην ίδια. Ότι εκείνοι έχουν τις ίδιες δυσκολίες με εμάς ή τελείως αντίθετα ότι εκείνοι έχουν διευκολύνσεις. Ότι όλοι έχουν τις ίδιες δυνατότητες και για το ίδιο αποτέλεσμα ή τελείως αντίθετα, ότι ποτέ δεν θα πετύχουν το ίδιο αποτέλεσμα και δεν θα αποκτήσουν τις ίδιες δυνατότητες. Βλέπουμε τα πράγματα με τις δυσκολίες ή με τις ευκαιρίες για τη δική μας ζωή και το ίδιο θα έπρεπε να σκεφτόμαστε για τις άλλες ζωές. Λ.χ. αν προκαλέσουμε να παλέψουν εξαντλητικά δύο άνθρωποι, οι οποίοι σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους και με την κοινή εμπειρία προβλέπουμε σχεδόν βέβαια ποιος θα χτυπηθεί άσχημα. Η απαγόρευση και η καταπίεση στο δυνατό για να εξασθενήσει δεν θα ήταν δίκαια. Ούτε η αξίωση και η καταπίεση προς τον αδύναμο για να γίνει το ίδιο δυνατός με τον αντίπαλό του. Αν απαγορεύσουμε να παλέψουν, ενώ οι ίδιοι το επιθυμούν με επίγνωση των συνεπειών αυτό πάλι δεν είναι δίκαιο. Η άποψη ότι αυτή η ανισότητα είναι για πάντα και δεν μπορεί να αντιστραφεί, επίσης μπορεί να αποδειχτεί λανθασμένη και άδικη. Αν όμως τους βάλουμε να παλέψουν με τους ίδιους κανόνες, ενώ γνωρίζουμε ότι με τους ίδιους κανόνες θα χτυπηθεί άσχημα ο αδύναμος, τότε αυτή η ισότητα στους όρους δεν είναι αμερόληπτη και δίκαια. Αμεροληψία θα ήταν να μη στρέψουμε τον ένα ενάντια στον άλλο ή να μην εκφράσουμε καμία άποψη. Η ηθική αμεροληψία δεν συμπίπτει πάντοτε με ίση μεταχείριση και με κοινούς όρους, δεν σημαίνει ίση απόσταση και εκτίμηση με ένα μόνο μέτρο ή τυχαία επιλογή. Το βάρος που σηκώνει ένα μυρμήγκι είναι μεγάλο συγκριτικά με το βάρος του δικού του σώματος, ενώ με το ίδιο μέτρο είναι αμελητέο για εμάς. Τα επιμέρους πράγματα δεν ξεκινούν με τις ίδιες προϋποθέσεις, δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες, δεν βρίσκονται στην ίδια θέση, ίσως να μη βρεθούν ποτέ και δεν έχουν ούτε τα ίδια πλεονεκτήματα. Κάθε ανισότητα μεταξύ τους προκαλεί και ευνοεί τη μεροληψία, αλλά έτσι ξεχωρίζουν τα πράγματα και οι άνθρωποι και δημιουργούνται σχέσεις ανταγωνισμού ή συνεργασίας. Δεν είναι αμεροληψία να καταργήσουμε τις ανισότητες και τις διαφορές τους, κατάργηση που σε τελική ανάλυση θα σήμαινε την ομοιομορφία και την έλλειψη λόγου για ξεχωριστή ύπαρξη. Ενώ για την επίτευξη μιας τέτοιας φανταστικής ισότητας θα χρειαζόταν δράση που καταργεί τις ιδιαιτερότητες των πραγμάτων (βιολογικές και πνευματικές, κυρίως εννοούμε), δηλαδή τα ίδια

τα πράγματα με την ατομικότητά τους. Και τελικά, όταν το μέτρο είναι το ίδιο και με αυτό φανερώνονται σωστά οι ανισότητες, αυτή η σωστή εκτίμηση πάλι μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεροληπτικά: Η ανισότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον ή για ζημιά σε αυτόν που μειονεκτεί (1η περίπτωση), υπέρ ή για όφελος σε αυτόν που πλεονεκτεί (2η περίπτωση), για να καταπιέσουμε και να δυσκολέψουμε τη ζωή αυτού που μειονεκτεί με τον "καλό" σκοπό να εξισωθεί (3η περίπτωση) και για να στερήσουμε τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες και για να εμποδίσουμε τη ζωή αυτού που πλεονεκτεί.

Η αναγνώριση του εγωκεντρισμού στο φυσιολογικό άνθρωπο σαν μεροληπτική σκέψη -με κενά γνώσης και φαντασιώσεις και στη συμπεριφορά με υπερβολικές προσδοκίες από τον εξωτερικό κόσμο- αυτή η αναγνώριση αποτελεί από μόνη της μια ασπίδα προστασίας στις καθημερινές επαφές μας με τους άλλους ανθρώπους. Ακόμα και αν δεν αποφασίσουμε να απαλλαγούμε από το δικό μας εγωκεντρισμό και τις αυταπάτες μας, ωστόσο θα σκεφτόμαστε ότι οι άλλοι άνθρωποι, επίσης σκέφτονται και συμπεριφέρονται όμοια εγωκεντρικά. Έτσι, χωρίς αλλαγή στον τρόπο ζωής μας, θα είμαστε προετοιμασμένοι σαν κακόπιστοι για να μην εξαπατηθούμε και για να μη χρησιμοποιηθούμε από τους άλλους (είτε με δόλο είτε αυθόρμητα και με ανοησία). Και θα είμαστε πιο προσεκτικοί, ιδιαίτερα όταν εκείνοι εμφανίζονται με την καλύτερη πρόθεση, να προσφέρουν και να εξυπηρετήσουν, δηλαδή όταν εμφανίζονται σαν μη φυσιολογικοί άνθρωποι. Διότι αυτοί συνήθως είναι εκπαιδευμένοι, έμπειροι στο να κερδίζουν την εμπιστοσύνη και στη δουλειά τους, και έχουν δόλο για να μας χρησιμοποιήσουν, είτε για μια απλή γνωριμία είτε για να μας αποσπάσουν περιουσιακά στοιχεία. Είναι από τις πιο μεγάλες προκλήσεις, να αποκρύβουμε την προτεραιότητα που δίνουμε στον εαυτό μας και αυτό το ψέμα να το χρησιμοποιούν οι φιλόδοξοι και οι εκπαιδευμένοι απατεώνες για να εμφανίζονται, ότι προσφέρουν πολύτιμο έργο στον κόσμο και ότι ενδιαφέρονται μέχρι αυτοθυσίας. Και αυτοί είναι οι χειρότεροι εκμεταλλευτές, που εύκολα μεταβάλλονται σε εκβιαστές όταν αποκαλυφθεί το αληθινό πρόσωπό τους. Επίσης, με αυτή την επίγνωση για την (εγωκεντρική) νοοτροπία του φυσιολογικού ανθρώπου, θα προσαρμόζουμε έξυπνα τη συμπεριφορά μας όσο και όπως χρειάζεται σε κάθε περίπτωση, για να μη προκαλέσουμε την κακή πρόθεσή τους και τις κακές σκέψεις που τους κινητοποιούν επιθετικά εναντίον μας. Αν αντιθέτως ξεκινάμε με ρηχά ψέματα όπως, ότι οι άνθρωποι παρακινούνται σε δράση επειδή ο κόσμος είναι όμορφος ή με προτεραιότητα να μοιραστούν την εμπειρία τους με τους άλλους ή για να προσφέρουν βοήθεια, τότε καλλιεργούμε την εμπιστοσύνη στο διάβολο. Έτσι ακριβώς όπως όταν συστήσουμε ένα σεσημασμένο απατεώνα σαν καλό και έμπιστο συνεργάτη. Αυτό το παραμύθι δεν έχει καλό τέλος!

Η άμεση σχέση που έχει κάθε έμβιο σώμα με τον εαυτό του, εκτός από φυσική, είναι βιολογική/ψυχική, ενώ με το ανθρώπινο πνεύμα γίνεται ηθική. Η προτεραιότητα στη σχέση με τον εαυτό μας (θεμελιώδης αρχή της ζωής και της Ηθικής) αναδεικνύει και τη μόνιμη υπαιτιότητα για τη δράση ή την αντίδρασή μας. Αναπόφευκτα είμαστε και γινόμαστε μαζί με τη δική μας σκέψη και δράση. Όλα τα έμβια όντα ενεργούν με εσωτερικούς ερεθισμούς, δηλαδή αυτά τα ίδια επηρεάζουν τη συμπεριφορά τους με την ψυχολογία, με τη νόηση και με τις αντιλήψεις τους για τα πράγματα. Με την πιο ακραία άποψη για τα άψυχα σώματα, όταν το νερό κυματίζει παρασυρμένο από το δυνατό άνεμο, αυτή η φυσική συμπεριφορά του νερού που προκαλείται από αντίδραση, προϋποθέτει το νερό να είναι με τις φυσικές ιδιότητες ενός υγρού και όχι αποκλειστικά τη δύναμη του ανέμου. Τι φυτό θα βγει από ένα σπόρο, επίσης δεν εξαρτάται μόνο από το έδαφος και τις καιρικές συνθήκες. Έχουμε πάντοτε ένα μέρος ευθύνης για τη συμπεριφορά μας (ως συνυπαίτιοι), ακόμα και όταν ενεργούμε υπό συνθήκες πίεσης και αντίδρασης, αλλά ιδιαίτερα για τις επιλογές και τις σχέσεις μας οι οποίες προετοιμάζονται, καθορίζονται και προγραμματίζονται φανερά από εμάς με τη σκέψη. Μπορούμε εύκολα να βρούμε πολλά στραβά πράγματα, εμπόδια και πονηρές δυνάμεις (όπως πρόσωπα της οικογένειας, πολιτικές που εφαρμόζονται, την άδικη κοινωνία κλπ.) για να δικαιολογήσουμε τις αδυναμίες μας, τις κακές επιλογές μας και τις άσχημες αντιδράσεις μας. Αν περιοριστούμε σε αυτές τις μονόπλευρες σκέψεις, τότε οι εκτιμήσεις μας για τις εξωτερικές αιτίες της συμπεριφοράς μας με τη γλώσσα της ηθικής καταχωρούνται κάτω από τη λέξη "ανευθυνότητα".

Όσοι δεν έχουν αντιληφθεί τη διαμορφωτική δύναμη της σκέψης για τη συμπεριφορά και τα συναισθήματά μας, συνήθως είναι εκείνοι που έχουν επιλέξει να ζήσουν ανεύθυνα και απερίσκεφτα. Νομίζουν ότι η ζωή έχει νόημα με τη σωματική δράση, ενώ η σκέψη βγάζει τον άνθρωπο από την πραγματικότητα. Από ποια πραγματικότητα τον βγάζει, αυτό δεν το σκέφτονται. Δεν αντιλαμβάνονται ότι η δράση στον αισθητό κόσμο, επίσης γίνεται με σκέψεις, απόψεις, με θεωρητικές εκτιμήσεις και επιλογή παρατηρήσεων. Έτσι, ο άνθρωπος μπορεί εξίσου να τρελαθεί και να χάσει την πραγματικότητα, όταν η σκέψη του εστιάζεται αποκλειστικά σε τυχαία πράγματα, σε πληροφορίες οι οποίες περνάνε γρήγορα και χάνονται και σε μερικά από τα άπειρα περιστατικά, που γίνονται ή τα παρακολουθούμε για λίγα δευτερόλεπτα. Αυτή η μορφή τρέλας που παρακινεί σε δράση και σε μια διαρκή αναζήτηση πληροφοριών στον αισθητό κόσμο, χωρίς κανένα σκοπό ή χωρίς αξιοποίηση, έχει γίνει πιο φανερή στη δική μας εποχή με την εξάπλωση του *Διαδικτύου*. Έχουμε διαπιστώσει τη σχέση της αισθησιοκρατικής συμπεριφοράς και του υλιστικού τρόπου ζωής με αυταπάτες, ανόητες σκέψεις και με την

απερισκεψία. Αυτό το φαινόμενο συμπεριφοράς είναι γνωστό από τα αρχαία χρόνια, έχουν δημοσιευτεί πολλές σημαντικές παρατηρήσεις και έχουν καταγραφεί πολλές χρήσιμες σκέψεις στη φιλοσοφία. Ωστόσο, με τη ζωή περιορισμένη στις αντιλήψεις του πραγματικού κόσμου και στις άμεσες σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους, η "τρέλα" του υλισμού έμοιαζε περισσότερο με ρεαλισμό. Τώρα, με τη ζωή να περνάει μπροστά σε μια οθόνη και με τον καταιγισμό των πληροφοριών από ένα πλήθος εκπομπών με όλα τα μέσα της τεχνολογίας και με υψηλές ταχύτητες (κυρίως από περιοδικά έντυπα, ραδιόφωνο, τηλεόραση, συσκευές αναπαραγωγής πολυμέσων κ.α.), η αισθησιοκρατική συμπεριφορά μπορεί να αποδειχτεί εξίσου μια μορφή τρέλας, όπως εκείνων των ατόμων που δεν μπορούν να επικοινωνήσουν και γελάμε ή λυπόμαστε μαζί τους.

Όσοι, λοιπόν, δεν έχουν αντιληφθεί τη διαμορφωτική δύναμη της σκέψης για τη συμπεριφορά και τα συναισθήματά μας, εκτός από απερίσκεφτοι και ανεύθυνοι, κινδυνεύουν να τρελαθούν με την αυταπάτη, ότι όσα σκέφτονται και όσα λένε είναι αληθινά, βγαλμένα από τη ζωή και την πραγματικότητα. **Αντί για αυτογνωσία που δίδασκαν οι φιλόσοφοι, το πνεύμα διάτρητο από τις πληροφορίες χωρίς σκέψη και χωρίς προοπτική κάποιας εκμετάλλευσης μετατρέπει τη ζωή σε όνειρο** κάποιου που δεν θα ξυπνήσει ποτέ. Όταν αντιθέτως, γίνουμε κύριοι της σκέψης μας και εστιάσουμε μέσα στις σκέψεις μας για να αντλήσουμε τις χρήσιμες και βέβαιες πληροφορίες, όταν σχηματίσουμε απόψεις πιο αναπτυγμένες για ορισμένα διαχρονικά και παγκόσμια φαινόμενα της ζωής και του κόσμου, και μάθουμε να κάνουμε σωστές εκτιμήσεις και όλα αυτά για να έχουμε επίγνωση της ύπαρξής μας μέσα στον ευρύτερο κόσμο, τότε θα διαπιστώσουμε ότι ο αληθινός εαυτός μας είναι το πνεύμα μας. Δεν βρίσκεται μέσα εκεί (στο πνεύμα ή στο σώμα), αλλά είναι αυτό το πνεύμα με τις σκέψεις που κάνει και με την επίγνωσή του.

Η σκέψη δεν λείπει από την ανθρώπινη ζωή ούτε από τους πιο απερίσκεφτους. Όταν με την τρέλα χάνεται η επίγνωση της πραγματικότητας, αυτό δεν προκαλείται από τη σκέψη έτσι γενικά και από τις πολλές ώρες σκέψης, αλλά από το ποιες σκέψεις γίνονται. Το ότι δρούμε έξω στον κόσμο και κινούμαστε πολύ, το ότι αποκτάμε πολλές εμπειρίες και δεχόμαστε πολλά ερεθίσματα, το ότι συμμετέχουμε σε ομαδικές δράσεις ή κουράζουμε το σώμα μας, αυτά όλα τα ορατά φαινόμενα ζωής δεν γίνονται χωρίς σκέψη. **Η εξωτερική δράση πάλι ζωή με σκέψη είναι**, μόνο που αυτή ρυθμίζεται και επηρεάζεται με απρόβλεπτες εμπειρίες, με περισσότερες πληροφορίες και με βιαστικές εκτιμήσεις. Όσοι επιλέγουν έτσι τη ζωή με την άποψη ότι ζούνε πιο έντονα και πραγματικά, συνήθως δεν αντιλαμβάνονται ότι αφήνουν να επαναλαμβάνονται στη ζωή τους τα συναισθήματα της χαράς και της λύπης με εξωτερικές

αφορμές και με απρόβλεπτες εμπειρίες, σε ένα κυνήγι μιας μόνιμης ευτυχίας. Η μόνιμη ευτυχία όμως, δεν είναι ρυθμός και κατακλυσμός ευχάριστων συναισθημάτων από γρήγορες και απρόβλεπτες παρατηρήσεις σε πράγματα που δεν έχουν διάρκεια, σταθερότητα και ισορροπία. Δεν αντιλαμβάνονται ότι έτσι έχουν παραδώσει τη διαμόρφωση της ψυχολογίας και της συμπεριφοράς τους στη "θεά" τύχη και κρύβουν την ανασφάλειά τους που αντιλαμβάνονται σε στιγμές ηρεμίας. Αντί να επηρεάσουν αυτοί οι ίδιοι τη συμπεριφορά και την ψυχολογία τους με τη γνώση και τη λογική σκέψη, έχουν επιλέξει να επηρεαστούν με τυχαία γεγονότα κι εμπειρίες και να διδαχτούν όταν βρεθούν μέσα στα γεγονότα, ενώ αυτά ήταν βέβαια εκ των προτέρων ότι θα συμβούν. Δηλαδή έχουν επιλέξει να ζουν όπως μέσα σε όνειρο, με αυταπάτες και υπερβολικές προσδοκίες, διατηρώντας την άγνοιά τους και αποφεύγοντας να σκεφτούν τις δυσάρεστες αλήθειες για τα πράγματα. Και αυτό το αισθησιοκρατικό, επιπόλαιο και σκοταδιστικό πνεύμα το ονομάζουν πραγματική ζωή, ζωή με έντονα συναισθήματα και ίσως θα ήθελαν να το ηρεμήσουν με φαρμακευτικές ή παραισθησιογόνες ουσίες. Η άγνοια για την αξεχώριστη και διαρκή σχέση της διάνοιας με την ποιότητα όλης της ζωής και η αποστροφή για την εσωτερική και στοχαστική ζωή αξίζει την προσοχή και την αντίδρασή μας. Διαφορετικά, να μην ψάχνουμε σαν τα παιδιά στην άμμο τις αιτίες των κακών παντού εκτός του εαυτού μας και να μη ζητάμε εύκολα βοήθεια ή να βρίσκουμε αφορμές, για να δικαιολογήσουμε την κακή τύχη μας και για να χαρούμε έτσι με τα προβλήματα των άλλων.

<•> ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗ. (Πολλές και πιο φανερές οι προκαταλήψεις γύρω από αυτό το ζήτημα. Καθόλου τυχαίο δεν είναι...)

Η επιβίωση, που λέμε ότι είναι προϋπόθεση για να κάνουμε κάθε τι άλλο, δεν είναι επίσης εξασφαλισμένη, ούτε με τις πολλές γνώσεις, ούτε από την περισσότερη νοημοσύνη μας, ούτε από τις έξυπνες επιλογές μας. Η προσπάθεια και ο αγώνας για την επιβίωση δεν επιτυγχάνουν αναπόφευκτα την επιβίωση. Εξίσου, από κακή τύχη, από λανθασμένες επιλογές και σε ανάρμοστες στιγμές και από απλές συμπεριφορές μπορούν να προκληθούν νέα προβλήματα στην επιβίωση μέχρι και θάνατος. Πολλοί προσπάθησαν να καθυστερήσουν το φυσικό τέλος της ζωής, εφάρμοσαν ορισμένες γνώσεις για τη διασφάλιση της υγείας, δαπάνησαν αρκετά χρήματα και ήταν αισιόδοξοι ότι θα ζήσουν περισσότερο από τους άλλους. Η βεβαιότητά τους ενισχύθηκε από τα φανερά σημάδια της περισσότερης μυικής δύναμης και της σωματικής αντοχής, αλλά δυστυχώς έφυγαν νωρίτερα από τον κόσμο. Υπερεκτίμησαν τη σχέση της μυικής δύναμης και της υγείας με τη μακροζωία ή παράλληλα αυτοί έβλαπταν την υγεία τους με άλλους τρόπους, που δεν παρατηρούσαν ή δεν μπορούσαν ν' αποφύγουν. Το μέγεθος της πλάνης που προκαλείται από την περισσότερη γνώση φαίνεται όταν ανακαλύπτουμε μερικούς ηλικιωμένους ανθρώπους, οι οποίοι έζησαν περισσότερο ενώ εκείνοι δεν το επιδίωξαν, ούτε είχαν τις πολύτιμες γνώσεις. Οι τρόποι με τους οποίους το βιολογικό σώμα φθείρεται στα εσωτερικά του όργανα και η ζωή χάνεται είναι τόσοι πολλοί και άγνωστοι, που η εξακριβωμένη υγεία, πάλι δεν επιτρέπει τη βεβαιότητα, ότι η υγεία θα διατηρηθεί και ότι ο θάνατος απομακρύνεται. Μια συνηθισμένη μεταδοτική ασθένεια σε μεγάλη ηλικία μπορεί εύκολα να σε στείλει στον άλλο κόσμο, λίγες μέρες μετά από τις ενθαρρυντικές ιατρικές εξετάσεις.

Το ότι κάποιος σκέφτεται κι ενεργεί με όλες τις ψυχικές, πνευματικές και σωματικές δυνάμεις του για να επιβιώσει και για ν' αποκτήσει δύναμη, αυτός ο σκληρός κι έξυπνος αγώνας δεν εξασφαλίζει επιτυχία ή την επίτευξη των στόχων μας, ενώ στην καλύτερη περίπτωση τα αποτελέσματα είναι πρόσκαιρα. Το αντάλλαγμα σε περισσότερα χρήματα, αναμφίβολα είναι ένα αντάλλαγμα σε περισσότερες δυνατότητες. Αλλά οι περισσότερες δυνατότητες δεν συμπίπτουν με καλύτερη τύχη στη ζωή, ακόμα και όταν εμείς νοσηλευόμαστε στα πιο δαπανηρά νοσοκομεία. Η παγκόσμια εμπειρία και μετά από την τεράστια ανάπτυξη της βιολογίας και των ιατρικών επιστημών είναι απογοητευτική. Ο άνθρωπος που έχει την τύχη να πλησιάσει στον ένα αιώνα ζωής, εξασθενεί και οι φθορές στο βιολογικό σώμα είναι φανερές και περισσότερες. Σύμφωνα με την εμπειρία και με λογική συνέπεια, το μέλλον μας

είναι στον τάφο, ενώ οι υπόλοιπες σκέψεις μας είναι προσδοκίες, υποθέσεις και σενάρια. Σχεδόν όλοι οι άνθρωποι, στην καλύτερη περίπτωση "φεύγουν" σε ηλικία μεταξύ 70-90 ετών. Όσο δυνατοί και υγιείς να είμαστε, οπωσδήποτε θα συμβεί κάτι για να "φύγουμε" σ' εκείνες τις δεκαετίες. Μην περιμένουμε ότι γύρω μας θα υπάρχει πένθος και νεκρική σιγή ή κάποια προειδοποίηση. Μια μέρα σίγουρα θα μας βρούνε νεκρούς ή θα βρούμε εμείς πρώτοι κάποιο «δικό» μας πρόσωπο! Αν δεν το έχεις καταλάβει, πρέπει να πεθάνεις... και αυτό θα γίνει είτε με φυσικό είτε με άλλο τρόπο που θα ονομάσεις. Θα κολλήσουμε στη λέξη με την οποία θα ονομάσουμε αυτή την καταστροφή και σε σκέψεις για το αν ο τρόπος θα μπορούσε να ήταν πιο επιθυμητός; Σκεφτείτε ότι ίσως ζούμε τις τελευταίες ώρες μας -ιδιαίτερα όταν είμαστε άρρωστοι- κι εμείς ανυποψίαστοι κάνουμε συμφωνίες, διαμαρτυρόμαστε, δίνουμε υποσχέσεις, προγραμματίζουμε τις δραστηριότητές μας... Για κανέναν δεν είναι εξασφαλισμένη η επιβίωση και στην καλύτερη περίπτωση θα επιτύχουμε πιο ήσυχα γεράματα στις επόμενες δεκαετίες (με τις φυσιολογικές φθορές ολόκληρου του σώματος), κάτι που δεν είναι και τόσο πιθανό, όπως θέλουμε να πιστεύουμε. Αν είμαστε πιο τυχεροί, θα δούμε -όσο καθαρά μπορούμε- τα εγγόνια μας σε πλεονεκτική θέση μέσα στην κοινωνία και έτσι θα αντέξουμε το χαμό όλων των λιγότερο τυχερών, που θα «φύγουν» νωρίτερα από εμάς! Αυτό είναι το λαμπρότερο μέλλον που μπορούμε να αναμένουμε και το οποίο φοβόμαστε μήπως χάσουμε μερικά χρόνια νωρίτερα! Η ευχή για έναν αιώνα ζωής, την οποία πάλι από συνήθεια όλοι επαναλαμβάνουμε, μάλλον είναι μια κατάρα, αφού τότε, έτσι εξαντλημένοι και αν έχουμε ακόμα σκέψη και επίγνωση της πραγματικότητας, πιθανόν θα παραβρεθούμε στην κηδεία των αγαπημένων μας προσώπων (παιδιών, αδερφών, εγγονιών, φίλων κλπ) και επιπλέον, με τη θλιβερή γνώση για τον τρόπο θανάτου τους. Μάλλον θα ήταν καλύτερη η ευχή να μην προλάβουμε να ζήσουμε αυτές τις θλιβερές στιγμές, εκτός αν ακόμα και τότε, αισθανόμαστε ότι η δική μας ζωή είναι αναντικατάστατη και αξίζει όλες τις θυσίες.

Κανένας δεν μπορεί να μας ζητήσει να επενδύσουμε στο μέλλον, με εγγυήσεις ότι αυτό το μέλλον θα έρθει ή ότι θα έρθει με τα ανταλλάγματα για τα οποία αγωνιστήκαμε και κάναμε πολλές θυσίες. Κανένας λογικός δεν μπορεί, εκτός από λίγους υπερβολικούς, οι οποίοι έχουν μεγάλη εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και διεκδικούν μια ηγετική θέση! Και δεν επενδύουν όλοι οι άνθρωποι στις ίδιες αξίες και με την ίδια εμπιστοσύνη. Μόνο θεωρίες και φαντασιώσεις έχουν να πουν και τίποτα το σίγουρο για το μέλλον! Και ακόμα χειρότερα, όταν τις φαντασιώσεις τις δίνουν για συμβουλές, άνθρωποι που ζουν συμβιβαστικά και σαν ρομποτάκια και με πολλές φαντασιώσεις, που δεν περιορίζονται στο σεξ. Ενώ το μέλλον, χωρίς θεωρίες και φαντασιώσεις είναι

γνωστό και δεν μπορεί κανένας να το αμφισβητήσει: Θα ζήσουμε το τέλος μας σύντομα, είτε από φυσικά αίτια είτε από κάποιο ατύχημα, είτε από οποιαδήποτε άλλη αιτία... όπως κι αν ονομαστεί. Αυτό το τέλος για μερικούς έρχεται νωρίτερα, ενώ για μερικούς άλλους αργότερα, για μερικούς αιφνίδια ενώ για μερικούς άλλους με επίγνωση. Το φοβερό ζήτημα είναι σε πια δεκαετία θα έρθει το τέλος. Αν εκτιμάμε μοιρολατρικά τη ζωή με τον αριθμό των ετών της λεγόμενης ηλικίας ή από τα περιουσιακά στοιχεία, ή από το πόσες φορές χόρεψε κάποιος με την αγαπημένη του μουσική, έτσι το ίδιο συμβιβαστικά και με κρυμμένη τη σκληρή αλήθεια επιλέγουμε να εκτιμήσουμε σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Και η εμπειρία έχει επιβεβαιώσει ότι για το συμβιβασμό, η φαντασία δεν λείπει ούτε από τους πιο ανόητους. Όπως δεν λείπει και η φοβία, που προκαλείται από την άγνοια ή οι υπερβολικές προσδοκίες που πάλι γεννά η άγνοια και εξισορροπεί τους φόβους.

Διαπιστώνουμε μ' έναν άμεσο τρόπο (διαισθητικά) ότι η ύπαρξή μας είναι δικαιολογημένη και όχι άσκοπη και αυτή η διαπίστωση -όπως θ' αποδειχτεί- δεν είναι λανθασμένη. Γι' αυτό πολλοί θεωρούν ανόητο, γελοίο και άρρωστο να γίνονται τέτοιες αρνητικές σκέψεις. Δεν επιθυμούν να σκεφτούν ούτε να ακούσουν για το ζήτημα του θανάτου και συνήθως εκπλήσσονται και αντιδρούν, ενώ αυτή είναι η πραγματικότητα. Η επιλογή της άγνοιας και της φαντασίωσης για να ζήσουν οι άνθρωποι δεν έχουν όριο. Οι εγωκεντρικές και εύκολες εξηγήσεις γι' αυτό το πολύ αξιοπρόσεκτο φαινόμενο φυγής από την πραγματικότητα, όπως ότι θα περνούσε αναξιοποίητη η ζωή μας για ένα πρόβλημα, το οποίο δεν μπορούμε να το επιλύσουμε, συχνά δεν είναι λαθεμένες. Αλλά πάντα έτσι αποφεύγουμε την έρευνα και τη σκέψη, νομίζοντας ότι κερδίζουμε από ορισμένες άλλες σκέψεις και δραστηριότητες (που πολλές φορές ξεφεύγουν από την πραγματικότητα). Έτσι συντηρούμε μια σημαντική άγνοια για την πραγματικότητα και για τον εαυτό μας, η οποία μάλλον έχει άσχημες συνέπειες για τη ζωή μας. Πολλοί, έχουν σχηματίσει τη βολική άποψη, ότι δεν θα αλλάξει τίποτα αν σκεφτόμαστε τα κακά και τα άσχημα της ζωής και ιδιαίτερα το φυσικό τέλος της. Είναι βέβαιοι για την άποψή τους και απροετοίμαστοι για το ζήτημα, και νομίζουν ότι πρέπει ν' αρχίσουμε από τώρα να πενθούμε. Όμως η ανακάλυψη της άγνοιάς μας για έναν επαρκή σκοπό στη ζωή και η σκέψη για να ζήσουμε με επίγνωση της πραγματικότητας είναι ωφέλιμη και χρήσιμη. Δεν θα επιτύχουμε να αποφύγουμε τα γηρατειά και το φυσικό τέλος της ζωής. Ωστόσο θα αλλάξουμε πολλές λαθεμένες εκτιμήσεις μας για τις δραστηριότητες και τα έργα μας, πολλές ανόητες επιλογές και επιθυμίες και πολλές από τις πράξεις μας, οι οποίες είναι άσκοπες και κάνουν τη ζωή μας χειρότερη.

Θα έρθει αναπόφευκτα μια μέρα, όπου η πιο δυσάρεστη εμπειρία και η

απώλεια της υγείας δεν θα είναι περαστική. Οι περισσότεροι άνθρωποι φυσιολογικά δεν θέλουν να το σκέφτονται, φτύνουν και ανατριχιάζουν. Όμως έτσι, να μια από τις πρώτες καταστροφικές συνέπειες στο πνεύμα: ξεχνούν το χειρότερο γεγονός της ζωής και τις πιο άσχημες εμπειρίες και αντιδρούν υπερβολικά στις υπόλοιπες δυσκολίες της ζωής, όπως αν αυτές ήταν οι χειρότερες. Έτσι μεγεθύνουν ανύπαρκτα και ασήμαντα προβλήματα. Μη ξεχνάμε την άμεση και μόνιμη σύνδεση της σκέψης με τις αντιδράσεις και με τη συμπεριφορά μας. Πολλοί άνθρωποι όχι μόνο δεν φοβήθηκαν το θάνατο, όπως νομίζουν όσοι διστάζουν να το σκεφτούν, αλλά αντιθέτως πήραν απόφαση και επέλεξαν να συντομεύσουν τη ζωή τους με έναν σκοπό ή με διαφορετικούς λόγους. Γνωρίζουμε περιπτώσεις ανθρώπων που εμπιστεύτηκαν τυφλά κάποιον παρανοϊκό δάσκαλο και πίστεψαν ότι αυτοκτονώντας θα συναντήσουν το θεό ή ότι τους περιμένουν σε άλλους κόσμους. Να, λοιπόν, πώς η δική μας σκέψη επηρεάζει τις απόψεις και τις εκτιμήσεις μας και πώς γίνεται να μεταμορφωθούμε και να αντιδράσουμε, έτσι όπως πριν το αποκλείαμε. Υπήρξαν άνθρωποι που πρόσφεραν τη ζωή τους ή δεν την έσωσαν, για να σώσουν τη ζωή άλλων αγαπημένων τους προσώπων. Η ανθρώπινη επιλογή της αυτοθυσίας και της αυτοχειρίας δεν γίνεται πάντοτε από κάποια αδυναμία ή από τρελές σκέψεις. Όπως επίσης όσοι δεν σκέφτηκαν ποτέ να τερματίσουν τη ζωή τους, η έλλειψη αυτής της σκέψης δεν δείχνει, ότι αυτοί δεν έχουν τρομερές αδυναμίες και φοβίες και ότι αυτοί σκέφτονται πάντα έξυπνα και λογικά. Όσοι στο θρήσκευμα είναι *Χριστιανοί*, έχουν το πιο λαμπρό παράδειγμα αυτοθυσίας με επίγνωση και για το καλό όλων των ανθρώπων. Και όσοι αισθάνονται ότι καταπιέζονται και ότι η ζωή τους καταστρέφεται από εχθρικές πράξεις, εύκολα μπορούν να σκεφτούν να τερματίσουν τη ζωή τους ή να τη μεταχειριστούν σαν έξυπνο βιολογικό όπλο εναντίον άλλων ανθρώπων.

Έπειτα, αν για ένα χρονικό διάστημα έχουμε επιλύσει τα προβλήματα της επιβίωσης, αυτό δεν είναι πάλι ο τελικός σκοπός της Ζωής. Η ζωή και οι δραστηριότητες δεν σταματάνε, ούτε τα προβλήματα. Η ζωή συνεχίζεται και ένα πλήθος σκέψεων έρχονται να μας κινητοποιήσουν για την ικανοποίηση όλων των επιθυμιών μας, για να θέσουμε νέους στόχους, για να σκεφτούμε πώς θα επιτύχουμε τους σκοπούς μας και πώς θα διατηρήσουμε τις ευνοϊκές περιστάσεις. **Κανένας δεν σκέφτεται ότι έχει εξασφαλίσει την επιβίωσή του και ότι μετά δεν έχει νόημα η ζωή. Αντιθέτως** σκέφτεται ότι στις ευνοϊκές συνθήκες μπορεί να κάνει όσα θέλει, φαντάζεται και σχεδιάζει, και για ν' αντιμετωπίσει τους πιθανούς κινδύνους. Η εξασφαλισμένη επιβίωση προσφέρει το χρόνο για ν' αντληθεί περισσότερο νόημα στη ζωή, από τον καθορισμό στόχων μέσα στον κόσμο και από τη δραστηριότητα για την επίτευξη αυτών των στόχων. Όσο διαρκεί η ζωή δεν υπάρχει τέλος στη δράση, στη σκέψη και

στην επιθυμία. Η αρχή και το τέλος βρίσκονται επιλεγμένα μέσα στο παρανοϊκό πνεύμα μας. Οι πληροφορίες, οι γνώσεις και οι σκέψεις δημιουργούν επιθυμίες, σχέδια, προγραμματισμούς και μας δείχνουν κάποιες κινήσεις, με τις οποίες μάλλον μπορούμε να υλοποιήσουμε τις σκέψεις, να επιτύχουμε τους στόχους και να ικανοποιήσουμε τις επιθυμίες μας.

Μερικές φορές μας προτρέπουν σε δράσεις (π.χ. για ψάρεμα) με τη βέβαιη εκτίμηση ότι αυτές θα μας αρέσουν, όπως ευχαριστούν εκείνους. Εμείς προσπαθούμε να τους πείσουμε ότι δεν επιθυμούμε και εκείνοι αδυνατούν να το πιστέψουν. Δεν σκέφτονται όμως, ότι εμείς δεν επιθυμούμε να περάσουμε ευχάριστα με οποιονδήποτε τρόπο, αλλά με τις δικές μας σκέψεις και επιλογές. Οι επιθυμίες, τα σχέδια, οι στόχοι και οι δράσεις μας συγκοινωνούν μεταξύ τους και με την ποιότητα του πνεύματος που σκέφτεται, γνωρίζει, υπολογίζει και αποφασίζει. Γι' αυτό, **πέρα από την τύχη και τις εύστοχες αποφάσεις, δεν είναι ο καθένας διατεθειμένος να βγάλει χρήματα με τις ίδιες προσπάθειες και θυσίες.** Να διαθέσει τον ίδιο χρόνο, να κοπιάσει το ίδιο, να διακινδυνεύσει το ίδιο, να χρησιμοποιήσει τα ίδια μέσα, να συνεργαστεί με τους ίδιους όρους, ν' αλλάξει τον τρόπο ζωής του, ν' ανεχθεί τα ίδια προβλήματα και ν' απολαμβάνει το ίδιο τις ίδιες επιτυχίες. Επίσης, διαφορετικά θ' αξιοποιήσει ο καθένας τα πολλά χρήματα, αναλόγως πώς αντιλαμβάνεται γύρω του τον κόσμο, ποια είναι η άποψή του για το νόημα της ζωής, ποιες οι ανάγκες του, οι προτεραιότητες και οι εκτιμήσεις του, οι επιθυμίες του, οι γνώσεις του, ποια προσπάθεια τον ευχαριστεί. Αν κάποιοι δεν θέλουν οι άνθρωποι να σκέφτονται πολύ και δημιουργικά και να ενδιαφέρονται για την πνευματική καλλιέργειά τους, ανάμεσα σε αυτούς τους ανήθικους είναι και οι άνθρωποι που ψάχνουν για πειθήνια ανθρωπάκια και για εργατικά χέρια για τις δουλειές τους. Όσοι νομίζουν ότι στιγματίζουν άσχημα με το χαρακτηρισμό "τεμπέλης", μάλλον αυτοί δεν έχουν αντιληφθεί τους πολλούς κινδύνους που κρύβονται μέσα στον υπερ-εργατικό άνθρωπο ή ψάχνουν για πρόθυμους συνεργούς στα σχέδιά τους και υπάκουα ανθρωπάκια για να εξυπηρετηθούν.

"Η δουλειά δεν είναι ντροπή" λέγεται συνήθως για να ενθαρρύνουμε κάποιον να επιλέξει την εργασία του χωρίς δισταγμό. Σύμφωνοι, αλλά μη ξεχνάμε πόσες ώρες προσφέρουμε καθημερινά από το χρόνο μας, τι ψυχολογία διαμορφώνουμε στις συνθήκες εργασίας και ποιες σκέψεις οφείλουμε να κάνουμε για να συμμετέχουμε και για να αποδώσουμε στην εργασία μας. Μη ξεχνάμε τι άλλες ευκαιρίες χάνουμε από τη ζωή μας και πόσα θα θέλαμε να κάνουμε καθημερινά εάν είχαμε την οικονομική ευχέρεια... για την οποία εργαζόμαστε χωρίς να την αποκτήσουμε. Μη ξεχνάμε, ότι όταν η εργασία γίνει "δουλεία" από την ανάγκη της επιβίωσης, μπορεί να γίνει αργός θάνατος για τη σκέψη και το πνεύμα και πολλές φορές να μας φθείρει βιολογικά και να

βλάψει ανεπανόρθωτα την υγεία μας. Το αντάλλαγμα σε πολλά χρήματα μπορεί να είναι ισχυρό επιχείρημα και το συζητάμε. Για φαντάσου όμως, με την αυτοθυσία, το αντάλλαγμα να είναι αυτό που πάντοτε έδιναν στους δούλους, να βρίσκεσαι πάντα σε αδυναμία να βοηθήσεις την οικογένειά σου και τελικά να μην μπορείς ποτέ να σπάσεις τα δεσμά της σκλαβιάς σου! Όχι μόνο δεν είναι εξασφαλισμένη η επιβίωση, αλλά το κωμικοτραγικό είναι ότι από την υπέρμετρη προσπάθεια για επιβίωση, στο τέλος οι άνθρωποι ασθενούν, σκοτώνονται, αποκτούν εχθρούς μέσα στο ίδιο το σπίτι τους, η ζωή τους γίνεται θλιβερή, καταστρέφονται οικονομικά και εξαγριώνονται! Για σκέψου, να προσφέρει κάποιος όλο το χρόνο του, τη σκέψη του και το σώμα του σαν ρομποτάκι για τα έξοδα της επιβίωσης, να προσφέρεται έτσι εργαζόμενος επί πολλά χρόνια (σκλάβος στην πραγματικότητα, με ή χωρίς το νόμο) και στο τέλος να χάνει το παιδί του από ναρκωτικά' ή αυτός να πρεσάρεται οικονομικά από τους γιατρούς και τους δικηγόρους και να χρειάζεται ηρεμιστικά φάρμακα για να μην καταρρεύσει. Και ύστερα από τέτοια θυσία, χωρίς σκέψη ή με τη σιγουριά τους για το μέλλον και με την άδικη εμπιστοσύνη στους απατεώνες, μερικοί εμφανίζονται σαν αγωνιστές στα ενημερωτικά κανάλια και φωνάζουν για το δίκιο τους ή κλαίνε για την ατυχία τους και "κακιώνουν" όταν δεν τους προσφέρουμε βοήθεια! Ιδιαίτερα, όταν επενδύουμε στην τύχη και στηριζόμαστε σε ανθρώπους με κερδοσκοπική αντίληψη του κόσμου και περιστασιακά ευνοημένους, τότε να σκεφτόμαστε ότι στο τέλος είναι πιθανό να ζημιωθούμε και όχι ότι θα κερδίσουμε.

Είναι αστείο, ότι μια μεγάλη πλειονότητα ανθρώπων, οι οποίοι πιστεύουν στην ισχύ του χρήματος για μια ομορφότερη ζωή, που ονειρεύονται τα πλούτη, οι οποίοι επιλέγουν ένα σκοταδιστικό και αλήτικο τρόπο ζωής και έχουν το θράσος να συμβουλεύουν για την προτεραιότητα και τη σημαντικότητά του, αυτοί οι ίδιοι είναι αποτυχημένοι και παρά τις προσπάθειές τους! Είναι πολύ διασκεδαστικό να τους αντιμετωπίζουμε με τις δικές τους υλιστικές απόψεις και εκτιμήσεις για το νόημα της ζωής. Χρειάζεται το ίδιο πολλή ανοησία ένας τέτοιος ανθρωπάκος να επιδεικνύεται και να συμβουλεύει έναν αλήτικο, αισθησιοκρατικό και άπληστο τρόπο ζωής με την αυταπάτη, ότι ο ίδιος είναι στη θέση ενός πλούσιου, εύπορου και επιτυχημένου ανθρώπου. Οποιοσδήποτε μπορεί να βρεθεί με πολλά χρήματα και πλούτο, αλλά κάποιοι είναι έτοιμοι να κάνουν τα πάντα για να τα κερδίσουν ή προσπάθησαν χωρίς να το επιτύχουν. Και αυτούς τους τελευταίους, που έχουν κάνει τρόπο ζωής το κυνήγι τους κέρδους και το ξεπέρασμα των ανταγωνιστών τους, με όλη την ψυχή και το πνεύμα τους, συνήθως τους τοποθετούμε στην κατηγορία των εργατικών ανθρώπων...

<•> Ο ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΧΩΡΙΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΕΙΝΑΙ ΑΔΙΕΞΟΔΟΣ

Ο άνθρωπος καθώς διαμορφώνει την εμπειρία του ανακαλύπτει δυνατότητες και αδυναμίες μέσα στον κόσμο και στην κοινωνία και επικεντρώνεται σε αυτές. Ωστόσο η άγνοια και η υποβάθμιση της αόρατης δύναμης, την οποία έχουν η σκέψη και η ζωή με εσωτερικές αξίες, παρακινούν σε βιαστικές απόψεις, στην υπερβολική βεβαιότητα, σε λανθασμένες εκτιμήσεις, σε φανταστικές προσδοκίες, σε επιλογές και κινήσεις με απρόβλεπτα αποτελέσματα και με μεροληπτική λογική. Τη δύναμη εξωτερικευμένη με σάρκα, ταχύτητα και χρήμα την αντιλαμβάνεται και ένας πίθηκος. Τη δύναμη της σκέψης την αντιλαμβανόμαστε εμμέσως από την αδυναμία να την ελέγξουμε και από τις εξωτερικευμένες συνέπειες αυτής της αδυναμίας και των λαθών. Την αδυναμία ελέγχου της σκέψης δεν μπορεί να την αντιληφθεί κάποιος το ίδιο εύκολα, αφού ακόμα και τότε με αυτή την αδυναμία ελέγχου, ο άνθρωπος πάλι μπορεί να προκαλεί συνέπειες και να είναι δημιουργικός και καταστροφικός, τόσο στη δική του ζωή όσο και μέσα στην κοινωνία. Εάν ο Θεός υπάρχει με σκέψη και ψυχοσύνθεση χωρίς να είναι ορατός, την ασφάλεια και ανωτερότητά του επιτυγχάνει χωρίς εξωτερική (ή σωματική) δράση και χωρίς *Νευτώνειες δυνάμεις*, αλλά με την πραγματική δύναμη η οποία βρίσκεται αόρατη στο εσωτερικό μας και λέγεται "σκέψη". Όταν η σκέψη είναι ρυθμισμένη με φαντασιώσεις, με υπερβολικές εκτιμήσεις, με κενά γνώσης, με λάθη, με απροσεξία και βιαστικές απόψεις και με επιλεκτικές παρατηρήσεις, τότε η εξωτερική δράση επίσης ξεφεύγει από τον έλεγχο της σκέψης και των υπολογισμών μας. Και αν ζούμε απόκοσμα, τότε οι συνέπειες μάλλον θα περιοριστούν στη δική μας ζωή. Όταν ωστόσο βρισκόμαστε σε πλεονεκτική θέση με τις συνεργασίες μας ή με κάποιο δικό μας εξοπλισμό, ή με την ευθύνη για μια συλλογική προσπάθεια, τότε οι συνέπειες επηρεάζουν μεγάλο πληθυσμό ανθρώπων. Τα κοινωνιολογικά ζητήματα συνδέονται αξεχώριστα με τα ζητήματα της σκέψης, της άγνοιας και της ηθικής. Ο επιπόλαιος και αισθησιοκρατικός άνθρωπος αντιλαμβάνεται τα πράγματα περισσότερο θεωρητικά, αποσπασματικά και φαντασιόπληκτα απ’ όσο πιστεύει. Γι’ αυτό παραγνωρίζει την απροσδιοριστία τους, την αστάθεια, τις λεπτομέρειες και τη σχετικότητά τους, υπερεκτιμάει τις δυνατότητές του και υποβαθμίζει την άγνοιά του, που είναι τεράστια όσο τεράστιος είναι κόσμος με τις δυνατότητές του. Είναι λιγότερο αξιόπιστος και περισσότερο ανεύθυνος, απ' όσο αξιώνει. Αφαιρεί αδίστακτα από τη σκέψη του το σύνολο των πραγμάτων που δεν βλέπει ούτε γνωρίζει, δηλαδή σχεδόν ολόκληρο τον κόσμο (σαν ζώο με περισσότερη μνήμη) και μετά έρχεται και παραδίδει μαθήματα ρεαλισμού και με την ακλόνητη σιγουριά του

αγωνίζεται για ένα φανταστικό μέλλον και οργανώνει μια κοινωνική ζούγκλα! Τόσο φανερό είναι ότι οι άνθρωποι σκέφτονται λογικά και με γνώση και ότι τα λάθη είναι μερικές εξαιρέσεις του κανόνα;

Ο άνθρωπος με τις σχετικές αξίες και με την υπερβολική εκτίμηση και προσδοκία από την εξωτερική δράση έχει και υπερβολική εκτίμηση για τον εαυτό του. Περιφρονεί το πνεύμα ή δεν αντιλαμβάνεται την προοπτική από τη σκέψη περιορισμένη μέσα του. Αντιλαμβάνεται την ύπαρξή του πραγματική στο βιολογικό σώμα και όχι ως πνεύμα. Παρατηρεί στο βιολογικό σώμα τις δυνατότητές του προς τα εξωτερικά πράγματα και την επαφή του με τα άλλα βιολογικά σώματα. Έτσι αντιλαμβάνεται τη ζωή αποκλειστικά σαν εξωτερική δράση μέσα στον ορατό κόσμο. Η ζωή είναι σχεδόν ταυτόσημη με το βιολογικό και ορατό σώμα και η τύχη αυτού του σώματος είναι συνδεδεμένη αξεχώριστα από τα εξωτερικά γεγονότα και από τη συμμετοχή του σε αυτά. Συνεπώς, οι σκέψεις και οι παρατηρήσεις αυτού του ανθρώπου (με τις εξωτερικές αξίες, συγκρίσεις και συγκινήσεις) εστιάζονται στις σχέσεις και στη δράση του βιολογικού σώματος, δηλαδή ρυθμίζονται μεροληπτικά και εγωκεντρικά. Η ζωή είναι γι' αυτόν ξεχωριστή με το συγκεκριμένο βιολογικό σώμα της, μοναδική στο ρόλο της και η ευχαρίστηση είναι εξαρτημένη από την εξωτερική δράση, που επιβεβαιώνει το ρόλο και την ταυτότητά του. Τα προβλήματα που έχει για να λύσει είναι οι αμφισβητήσεις αυτού του μοναδικού ρόλου, τα εμπόδια στις σωματικές του κινήσεις και οι απειλές στο βιολογικό σώμα του. Αυτά τα προβλήματα μέσα στη σκέψη του ενοποιούνται εύκολα σε μια έκφραση και γίνονται ένα μόνο πρόβλημα: το πρόβλημα της επιβίωσης και του περιορισμού της ελευθερίας. Μετά από περισσότερη σκέψη για την επίλυση αυτού του προβλήματος, ο αισθησιοκρατικός άνθρωπος εύκολα συλλαμβάνει τις απόψεις με τις οποίες θα μπορούσε να επιβιώνει χωρίς εμπόδια, χωρίς αμφισβητήσεις και απειλές. Δηλαδή σαν θεός από την ανάποδη πλευρά της πραγματικότητας (αντίθεος υπό αυτή την έννοια). Φαντάζεται ως προορισμό του και έχει πρότυπο ζωής ένα βιολογικό σώμα, που ξεπερνάει όλα τα ορατά εμπόδια και επιβιώνει παντού και πάντοτε. Ο εγωκεντρικός άνθρωπος, με την υπερεκτίμηση του ρόλου του μέσα στον κόσμο και με τις βιαστικές εκτιμήσεις του, πλησιάζει με τις σκέψεις του σε μια φιλοσοφία φασιστική. Η αδυναμία γίνεται αμαρτία, ο θάνατος ο χειρότερος εχθρός, η μυϊκή δύναμη, τα φτερά και η ταχύτητα τα φανερά πλεονεκτήματα της φύσης για την επιβίωση και την ελευθερία. Η εσωστρέφεια γίνεται ασθένεια, η γονιμότητα και η αναπαραγωγή η μόνη αντίσταση στο θάνατο, η συμμετοχή στην ομάδα γίνεται ιερό καθήκον και ισοδύναμη με θεϊκή ή ηρωική βοήθεια και η κοπιαστική εργασία επιβεβαιώνουν το νόημα της ζωής.

Οι ορθολογικές απόψεις για τον εσωτερικό προσανατολισμό της ζωής και

της Ηθικής και για τη σπάταλη δράση με φαντασιώσεις για τον υλικό κόσμο - οι οποίες δεν είναι πρωτοφανείς και έχουν ακλόνητα θεμέλια-, ακούγονται σαν διαστροφή της ανθρώπινης φύσης, σαν αρρώστια και απαισιόδοξα. Διότι μέχρι τώρα, η ζωή θεωρείται φυσιολογική με τους περιορισμούς της και με τις αδυναμίες της και η εξωτερική δράση, φυσιολογικό φαινόμενο για το ξεπέρασμα των δυσκολιών. Αυτή όμως **η άποψη για το ξεπέρασμα των δυσκολιών της ζωής με εξωτερική δράση υπήρξε από τις πιο επιπόλαιες απόψεις που έγιναν αποδεκτές δογματικά**, όπως οι θρησκευτικές διδασκαλίες, όπως η άποψη για την απειρότητα του Σύμπαντος, όπως και άλλες παλαιές προκαταλήψεις. Ακούγονται σαν διαστροφή της φυσικής ανθρώπινης συμπεριφοράς, διότι ακόμα δεν έχει κατανοηθεί, ότι ο φυσιολογικός άνθρωπος όπως τον γνωρίζουμε στην ψυχολογία και από τη συμπεριφορά του είναι **διαμορφωμένος με τεράστια άγνοια, με διαστρεβλωμένες απόψεις, με σχετικές και λανθασμένες εκτιμήσεις των πραγμάτων. Η εξωτερική συμπεριφορά συνδέεται με τα κενά της γνώσης** και με ανόητες επιθυμίες, που γεννιούνται από περίσσιες ιδέες και βιαστικές σκέψεις, πέρα από τις φυσικές ανάγκες του και τη λογική προτεραιότητα. Η μακραίωνη ιστορία φανερώνει άρρωστο, ηθικά διεστραμμένο, ανισόρροπο και δυστυχισμένο τον άνθρωπο με τις προσδοκίες από τον εξωτερικό κόσμο. Και ολόκληρη η φύση αποδεικνύει ότι δεν είναι αρκετό να υπάρχουμε, αλλά κάτι πιο σημαντικό βρίσκεται εσωτερικά στον κόσμο και του δίνει αξία. Καθόλου αυτονόητο δεν είναι ότι πρέπει να ζούμε καλά και να περνάμε όμορφα τη ζωή μας, **όταν με τη λέξη «ζωή», εννοούμε τη ζωή με τις επιθυμίες και τις σκέψεις ενός παρανοϊκού και μεγαλομανή**. Καθόλου κατανοητό να λέμε, ότι χρειάζεται να γνωρίσουμε τον εαυτό μας, όταν ο εαυτός μας είναι ένα απερίσκεφτο ζώο ή όταν εμείς με τις ψευδαισθήσεις μας επιθυμούμε να είμαστε με τον (παρανοϊκό) εαυτό, τον οποίο δεν μπορούμε να γνωρίζουμε. Αλλά και η επιβίωση δεν είναι εξασφαλισμένη από μια ζωή (ανθρώπινη και μη) δραστήρια διανοητικά προς τον έξω κόσμο και στο περιβάλλον της, εκτός περιστασιακά και προσωρινά. Η πιθανότητα είναι αρκετά μικρότερη απ' όσο θέλουμε να πιστεύουμε και λιγότερο εξαρτημένη από τη γνώση μας. Αν δεν ζούσαμε με πολλές ψευδαισθήσεις, τότε οι απαντήσεις σε πολλές απορίες για την τύχη της ζωής θα ήταν οι πιο εύκολες. Θα μπορούσαμε τότε αμέσως, να πούμε: Με την εξωτερική δράση μας είναι βέβαιο ότι θα επιβιώσουμε. Ότι έτσι με τη σκληρή εργασία και με τις συνεργασίες μας θα επιτύχουμε τους σταθερούς στόχους μας και θα περάσουμε πιο όμορφα τη ζωή μας. Δεν θα χρειαζόταν να επινοήσουμε καμία "τέχνη" για μια πιο όμορφη ζωή ούτε να αποδείξουμε τον πρωταγωνιστικό ρόλο της ηθικής. Οι επιλογές και τα σχέδια για να επιβιώσουμε σπάνια θα επιτύγχαναν το αντίθετο. Η τύχη δεν θα ήταν τόσο ανατρεπτική για τους υπολογισμούς μας. Οι

άνθρωποι θα έπρεπε να ζουν πιο όμορφα από τα ζώα ή να λείπουν από την κοινωνία τα περισσότερα φοβερά γεγονότα. **Κάτι πρέπει να απαντήσουν για αυτή την επίγεια δυσκολία όσοι δεν καταλαβαίνουν μια ζωή με περισσότερο πνεύμα και λιγότερη εξωτερική δράση.** Μια εξήγηση χρειάζεται να δώσουν για αυτή την αδυναμία και την ατυχία στην ανθρώπινη ζωή, όσοι διαπιστώνουν εύκολα τα λάθη στη ζωή των άλλων και προτείνουν τις σωστές επιλογές, με την αδιάσειστη βεβαιότητα για το αποτέλεσμα αυτών των επιλογών. Λένε (από απερίσκεφτη αντιγραφή) ότι το νερό και το φως του ήλιου είναι πηγή ζωής και έτσι μερικοί φυσιολάτρες ηδονίζονται. Δεν σκέφτονται όμως, ότι η ίδια η ζωή γίνεται πηγή πολλών κακών για τη ζωή και καταστροφική όσο ένας κατακλυσμός ή μια φωτιά!

Από ορθολογική σκέψη, καθόλου φανερό δεν είναι ότι κάθε άνθρωπος πρέπει να επιβιώνει και επιπλέον καθόλου αυτονόητο, ότι μπορεί ή πρέπει να επιλύει οτιδήποτε αυτός αντιλαμβάνεται σαν πρόβλημα ή δυσκολία και εμπόδιο. Το αυτονόητο και φυσιολογικό είναι ότι ο άνθρωπος επιθυμεί να ζήσει και να απολαύσει τη ζωή όπως τη φαντάζεται. Τι επιθυμεί, τι μπορεί και τι είναι απαραίτητο, αυτά είναι τρία διαφορετικά ζητήματα. **Ο άνθρωπος επιβάλλει αυτός νόμους στον κόσμο, πριν γνωρίσει αρκετά τους νόμους του κόσμου**. Όσοι δεν έχουν το θάρρος να σκεφτούν ότι ο άνθρωπος μπορεί να είναι ένα τέρας προορισμένο να τιμωρηθεί -όπως ήταν συνηθισμένο να εκτιμούν σε παλαιότερες εποχές- εξισώνουν όλα τα πνεύματα και όλες τις ψυχές. Εξισώνουν χωρίς κανένα υπολογισμό, απλώς αφαιρώντας όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πραγματικότητας, της ψυχής και κάθε κίνηση. Οι συγκεκριμένες ζωές γίνονται αφηρημένη ζωή και οι συγκεκριμένες ψυχές γίνονται αφηρημένη ψυχή, χωρίς περιεχόμενο, χωρίς σκέψη, χωρίς συμπεριφορά, χωρίς επιθυμία. Από φόβο και ανασφάλεια, μήπως αφήσουν ανοιχτό το ενδεχόμενο για να αφαιρεθούν ή να εξαιρεθούν ανθρώπινες ζωές και μήπως επικρατήσουν παρανοϊκές απόψεις, αξιώνουν το αντίθετο: ότι ο άνθρωπος είναι προορισμένος για να ανταμειφθεί ή ότι κανένας δεν έχει δικαίωμα να αφαιρέσει μια ζωή. Αυτή η αξίωση δεν βασίζεται στη γνώση ούτε ερμηνεύεται, εκτός αν προσφύγουμε στα παραμύθια. Όταν η αξίωσή μας είναι παράλογη ή ουτοπική και αυταρχική, τότε είναι φυσικό να μην μπορούμε να εξηγήσουμε όσα άσχημα γίνονται στους ανθρώπους ατομικά ή ομαδικά. Αν αξιώσω ότι εγώ είμαι ο θεός, τότε φυσικό είναι να μην μπορώ να εξηγήσω πώς έχω τόσους περιορισμούς και τόσες αδυναμίες που φανερώνουν το αντίθετο. Αν τα άσχημα της ζωής τα εκτιμούμε σαν τυχαία γεγονότα και συνέπειες μερικών "κακών" ανθρώπων και ότι η δική μας ζωή αξίζει μια καλύτερη τύχη, τότε είναι λογικό να χρειαζόμαστε μια ιδιαίτερη επιστήμη για το πώς θα προετοιμάζουμε τα παιδιά, για να ζήσουν σαν υπεύθυνοι πολίτες σε μια κοινωνία παρανοϊκών και

μεγαλομανών, μετά από τόσα πολλά ψέματα και παραμύθια και μετά από πολλά έτη απόκρυψης των κοινωνικών γεγονότων.

Όσοι κάνουν τις εύκολες παρατηρήσεις για την αντίθεση της ζωής με την πολλή σκέψη, για τη σύγκρουση του συναισθήματος με την ψυχρή λογική και για τον ασήμαντο ρόλο της φιλοσοφικής/διερευνητικής σκέψης, αυτοί δεν πέφτουν στην παγίδα να σκεφτούν περισσότερο και να φιλοσοφήσουν... Το λάθος που δεν αντιλαμβάνονται βρίσκεται κρυμμένο σε αυτό που εκείνοι φαντάζονται σαν ζωή ή το λένε νόημα της ζωής. Και ακόμα πιο μεγάλη εντύπωση προκαλεί και δεν είχαμε σκεφτεί, ότι **εμείς οι ίδιοι μ' επίγνωση, δεν θέλουμε να διαλύσουμε πολλές από τις ψευδαισθήσεις και τις φαντασιώσεις μας. Αντιθέτως τις επιδιώκουμε, τις έχουμε ανάγκη για να ζήσουμε**, απολαμβάνουμε από αυτές. Με την πιο δημιουργική σκέψη μας τις κάνουμε τέχνη, παραμύθια και κινούμενα σχέδια για τα παιδιά, μύθους γα τους ενήλικες, παιγνίδια, χορούς και γιορτές, ενώ σε πιο ακραίες περιπτώσεις μιλάμε για να μας ακούσουν οι νεκροί και χρησιμοποιούμε μέχρι παραισθησιογόνες ουσίες, τεχνητές ή φυσικές, όπως το αλκοόλ! Όλα αυτά τα κοινωνικά και παγκόσμια φαινόμενα και η δημιουργική δράση του ανθρώπινου πνεύματος δεν ερμηνεύονται μόνο με τη σοφία, με τη γνώση και τη λογική, όπως νομίζουμε τη λογική σαν σκέψη, που ρυθμίζεται αλάνθαστα και προσδιορισμένα από κανόνες και με εφαρμογή της ασφαλούς γνώσης. **Τα ζώα έχουν πιο ρεαλιστική αντίληψη του κόσμου από τους περισσότερους ανθρώπους**.

Από τη στιγμή που ένα ζώο μπορεί να διανοείται/σκέφτεται, να αυτοπροσδιορίζεται με γνώση και να γίνεται δημιουργικό, δηλαδή άνθρωπος, η υλική και δολοφονική φύση παύει να βάζει μόνη της τους όρους των εξελίξεων και να κατευθύνει μόνη της με εξωτερικό τρόπο. Στη φυσιολογική ζωή αποκαλύπτεται ένας εσωτερικός κόσμος από πληροφορίες και η ανάγκη για δράση και αντίδραση με πνευματικούς περιορισμούς. Ο άνθρωπος δεν ανέχεται να είναι ένα τυχαίο εξωτερικό φαινόμενο ή μία προγραμματιζόμενη μηχανή. Θέλει ο ίδιος να καθορίζει τη ζωή του και τις εξελίξεις. Από τότε που ο άνθρωπος σήκωσε το κεφάλι του και διανοήθηκε για την πιο πέρα πραγματικότητα στο χώρο και στο χρόνο αναγνώρισε, ότι οι βιολογικές ανάγκες δεν το ξεχωρίζουν από τα άλλα ζώα. Πρόσεξε, ότι η ζωή με κάποιον άλλο τρόπο είχε περισσότερες δυνατότητες πέρα από τη βιολογική απόλαυση μέσω των ενστίκτων. Οι αισθήσεις μας δεν έχουν την ίδια αξία/χρησιμότητα, με την αξία που έχουν οι αισθήσεις για τα ζώα. Στον άνθρωπο, οι αισθήσεις υπηρετούν ανώτερους σκοπούς[41] και τον φέρνουν σε σύγκρουση με τον εαυτό του. Γι' αυτό, η σκέψη και η συγκέντρωση της γνώσης ποτέ δεν περιορίστηκαν στα εξωτερικά πράγματα ή σε μερικές σχέσεις τους. Το πνεύμα ανακαλύπτει τον εαυτό του μαζί με τον κόσμο και η αβεβαιότητά του δεν περιορίζεται στη γνώση των εξωτερικών

πραγμάτων, αλλά και για τη δική του τύχη μέσα στον κόσμο. Θα ήθελε αυτό το ίδιο να είναι ο αποκλειστικός δημιουργός του κόσμου και της τύχης του. Δεν αντέχει τη σκέψη ότι είναι ένα αποτέλεσμα τυχαίων εξελίξεων και ότι πρέπει να συμπεριφέρεται αντανακλαστικά σαν μηχανικό ρομπότ, ανάλογα με τις οδηγίες από έξω του και όπως τα υλικά πράγματα.

Ο λογοτέχνης αναζητάει προσεκτικά μέσα στο σύνολο των εμπειριών του παρατηρώντας τις δυνατότητες των πραγμάτων και νοητά απομακρύνεται από την τοπική του πραγματικότητα. Δεν αρκείται στον κόσμο έτσι όπως είναι. Επεμβαίνει νοερά στις σχέσεις τους, ανακαλύπτει αποσπασματικά τις ομοιότητές τους και τις ατέλειές τους, χωρίς ν' απλοποιεί τη γνώση με αφαιρέσεις. Δεν αρκείται ν' αναδεικνύει ρεαλιστικά στιγμές της εμπειρίας και της ζωής ή να τις καταγράφει δημοσιογραφικά και επιστημονικά. Γιατί; Ο λογοτέχνης και ιδιαίτερα ο ποιητής αναδεικνύει στιγμές της εμπειρίας και της ζωής ενάντια στο χρόνο, "παραποιώντας" ευφυώς την αλήθεια: Για να μην είναι τυχαίες εμπειρίες και παθητικές καταστάσεις δημιουργημένες μόνο από το εξωτερικό της διάνοιας, χωρίς τη σκόπιμη δραστηριότητα αυτής της ίδιας. Χωρίς τη δημιουργική συμμετοχή της διάνοιας, η εμπειρική γνώση του εξωτερικού της κόσμου θα ήταν πάντοτε μια αλήθεια αδιάφορη, σχετική, ανεπαρκής, ανεξήγητη και άσκοπη, σαν προβολή εικόνας επάνω σε μια οθόνη. Ο λογοτέχνης είναι ένας γοητευτικός και προετοιμασμένος φιλόσοφος, αλλά έχει αντιληφθεί τις δυσκολίες στην ορθολογική γνώση και δεν εστιάζει αποκλειστικά σε ένα ζήτημα. Με τις φανταστικές, αλλά ευφυείς λογοτεχνικές διαπιστώσεις, με τις διεισδυτικές παρατηρήσεις του και με τις ελεύθερες σκέψεις του είναι δυνατό να συλλαμβάνονται αλήθειες και ν' ανοίγονται δρόμοι αναζήτησης, για τις οποίες δεν θ' αρκούσε η βέβαιη επιστημονική γνώση. Αυτή περίπου είναι και η μεγάλη διαφορά μεταξύ μιας διάνοιας που φιλοσοφεί και μιας διάνοιας που εξερευνά τον υλικό κόσμο ή αντίστοιχα, μεταξύ της ηθικής σκέψης και της εξειδικευμένης -αν κάνουμε αυτό το θεωρητικό διαχωρισμό: Με τη φιλοσοφική σκέψη αναζητάμε μια εσωτερική ηρεμία απέναντι σ' έναν άστατο, «ρευστό», πολύπλοκο, ανεξάντλητο και αβέβαιο εξωτερικό κόσμο, και αποτελούμενο από πράγματα με περιορισμένη διάρκεια ύπαρξης. Η φιλοσοφική σκέψη δεν αποθαρρύνεται από τις πνευματικές αδυναμίες και αντιθέτως τις ερευνά για να τις υπερβεί. Ενώ η εξειδικευμένη σκέψη εστιασμένη στα εξωτερικά πράγματα δεν αρκείται στην ουσία και στους παγκόσμιους νόμους, ενώ αντιθέτως εκμεταλλεύεται τις πνευματικές αδυναμίες για εξωτερικές προσδοκίες. Παρακολουθεί και αναζητάει τη ροή των εξελίξεων και τις λεπτομέρειες των σχέσεων με περιστασιακό και τυχαίο σκοπό. Ο σκοπός συνοψίζεται από την επαγγελματική αποκατάσταση και οι προσδοκίες στρέφονται στη δημιουργική εφαρμογή της γνώσης με διαφορετικούς

σκοπούς, που έμμεσα δεν αποκλείεται να εξυπηρετούν και την προοπτική μιας πιο όμορφης ζωής.

Αν όμως οι στόχοι, οι επιθυμίες και τα σχέδια των ανθρώπων ήταν ο αποκλειστικός προορισμός της ζωής, τότε ποιος είναι ο προορισμός της ζωής για όλη την υπόλοιπη πανίδα του πλανήτη μας (στη στεριά, στον αέρα και στη θάλασσα), από τότε που εμφανίστηκε μέχρι σήμερα; Δεν ήταν κάτι το εξωτερικό από τις ίδιες αυτές μορφές ζωής. Πόσοι άνθρωποι θα ήθελαν να βρίσκονται στη θέση ενός ζώου, αφού και αυτό έχει ψυχή, είναι επίσης δραστήριο και βασισμένο στην πραγματικότητα των αισθήσεων και συμμετέχει σε ομαδική ζωή; Μετά από τη διαπίστωση για τις πνευματικές αδυναμίες στον άνθρωπο και για τη σχέση τους με την πλάνη φανερώνεται αντιθέτως, ότι με την εξωτερική δράση η ζωή ενδέχεται να χάνει το νόημά της, όπως και την ύπαρξή της. Γι' αυτό είναι σημαντικό το παγκόσμιο σύνθημα: **Η ηθική χωρίς γνώση και σκέψη είναι αβάσιμη και ανεπαρκής, ενώ η γνώση χωρίς εσωδιανοητικό προσανατολισμό είναι άσκοπη και παραπλανητική**. Άσκοπη διότι δεν επιτυγχάνουμε καλύτερη τύχη και ζωή, ούτε όλα όσα στοχεύουμε και έτσι όπως ονειρευόμαστε. Παραπλανητική η γνώση, διότι εξίσου γίνεται το αντίθετο, να νομίζουμε ότι γνωρίζουμε, να μη βλέπουμε τα κενά στη γνώση και να εφαρμόζουμε την (ανεπαρκή) γνώση και τη σκέψη για να καταστρέψουμε και για να ξεχάσουμε όσα γνωρίζαμε. "Όσο μπορεί η άγνοια, η πλάνη και η γνώση να παραμορφώσουν την ηθική, άλλο τόσο η έλλειψη εσωδιανοητικής αναζήτησης και ηθικής μπορεί να παραμορφώσει και ν' αποπροσανατολίσει τη γνώση και τη διάνοια". (σ.45) Η Ηθική και η Λογική συντονισμένες με τον πνευματικό προορισμό είναι καταστρεπτικές για τα συναισθήματα της παρανοϊκής και εγωκεντρικής ζωής και δυστυχώς, αυτή τη ζωή περιορίζουν. Υπάρχουν πολλές ιδιαίτερες περιπτώσεις, τις οποίες δεν είναι εύκολο ή δυνατό να εκτιμήσουμε αμέσως ή να αποφασίσουμε για την αντίδρασή μας. Ανησυχούμε, τόσο για τις συνέπειες στη δική μας ξεχωριστή ζωή, όσο και για τη ζωή των άλλων ανθρώπων. Σε αυτές τις στιγμές άγνοιας, ανησυχίας και διλήμματος, η σκέψη δεν μπορεί να εκτιμήσει εύκολα τι είναι δίκαιο και τι είναι άδικο για να πράξουμε και για να αποφασίσουμε. Έτσι όπως και όταν δελεαζόμαστε με κάποια ευκαιρία χωρίς να έχουμε τη βεβαιότητα για τις συνέπειες στη ζωή μας αργότερα. Ακόμα και στα μαθηματικά συναντούμε αναλογίες και υπολογισμούς που δεν βγάζουν ένα ακριβές αποτέλεσμα, αλλά η αξιοπιστία και η δημιουργική προοπτική των μαθηματικών δεν ακυρώνεται. Αυτές οι περιπτώσεις αδυναμίας για να εκτιμήσουμε και για να αποφασίσουμε με ηθικούς κανόνες και αρχές δεν μειώνουν την παγκόσμια αξιοπιστία της ηθικής με εσωτερικό προσανατολισμό.

<•> ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ Η ΣΤΕΝΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Με την παραδοσιακή ηθική μιλούσαμε για την καλοσύνη, για τα συναισθήματα, για τη θέληση, για την εσωτερική ανωτερότητα, για την αξιοποίηση της ζωής, για την αυτογνωσία και με άλλες αφηρημένες φράσεις, **χωρίς να υπολογίζουμε την μόνιμη εξάρτηση όλων αυτών και όλων των πράξεών μας από το πνεύμα, δηλαδή:** από τις σκέψεις και τις εκτιμήσεις μας, από τις γνώσεις, τα λάθη και τις φαντασιώσεις μας, από τις απόψεις που διαμορφώνουμε με την επεξεργασία της εμπειρίας, από τη μεροληψία και από τις εσωτερικές αντιδράσεις που μας προκαλούν όλες αυτές οι διανοητικές πράξεις. Δεν αναγνωρίζαμε με όλη τη σημασία, πώς δημιουργείται, επηρεάζεται και διαμορφώνεται ο λεγόμενος εσωτερικός κόσμος και η εξωτερική συμπεριφορά με τη διανοητική δραστηριότητα σαν ουσία του, από τη στιγμή της πρώτης αίσθησης. "Διαθέσεις και δυνατότητες του εσωτερικού κόσμου, οι οποίες ακόμα αποδίδονται, από ειδικούς και μη, σε αναιτιολόγητες ιδιότητες και θεωρούνται διαφορετικές ως προς την αρχή και την ουσία τους, για το *Σπινόζα (1632-1677)* ήταν αξίωμα η διανοητική αρχή τους".[42] Αρκεί κάποιος να προσέξει ποια δυνατότητα στο εσωτερικό του ανθρώπου του επιτρέπει να ξεχωρίσει με τόσες φανερές διαφοροποιήσεις από όλα τα άλλα ζώα! Τότε θα καταλάβουμε τι είναι η ίδια η ζωή σαν εσωτερικό φαινόμενο, πώς η γνώση -από την αρχή που σχηματίζεται- συνδέεται με την ψυχολογία, με την κοινωνικότητα, με την ηθική και εξηγεί ενοποιημένα όλα τα φαινόμενα συμπεριφοράς του ανθρώπου και κάθε άλλης μορφής ζωής και οπουδήποτε μέσα στο Σύμπαν. Ο εσωτερικός προσανατολισμός της ζωής, η αξίωση για αυτογνωσία με τη δύναμη της σκέψης και για ζωή ρυθμισμένη/πειθαρχημένη με εσωτερικές αξίες δεν είναι μια νέα άποψη και δεν μπορεί να μην περάσει από τη σκέψη μας το όνομα του *Σωκράτη*. Η περιοχή της Ηθικής είναι από τις αρχαιότερες της ανθρώπινης αναζήτησης και με ανεξάντλητες διαθέσιμες παρατηρήσεις. Εμείς εδώ τονίζουμε και αποσαφηνίζουμε:

Το στενότερο ρόλο της σκέψης για τη συμπεριφορά.

Τη διαρκή σχέση της ζωής και των συναισθημάτων με τη διάνοια και με τις πληροφορίες.

Τη στενή σχέση των περιορισμών της φύσης (τοπικούς, χρονικούς, βιολογικούς) με την άγνοια, την πλάνη, την αβεβαιότητα και τη μεροληψία.

Την αδυναμία διαχείρισης της σκέψης και τις ελλείψεις στη γνώση.

Έτσι ερμηνεύουμε ενοποιημένα την ανθρώπινη συμπεριφορά σαν εξωτερική δράση και σαν εσωτερική αντίδραση (με διανοητικές πράξεις), που προκα-

λείται από αβεβαιότητα και με εκτιμήσεις για την εξουδετέρωση αυτής.

Εξηγούμε πώς ο άνθρωπος χωρίς να έχει επίγνωση ή πρόθεση μπορεί να γίνεται κακός και άδικος (από ανοησία και λάθη).

Πώς ρυθμίζει τη ζωή του με φαντασιώσεις και γίνεται εγωκεντρικός.

Τέλος, αναδεικνύουμε τον πρωταγωνιστικό και παγκόσμιο ρόλο της Ηθικής. Όχι μόνο για την πορεία της προσωπικής ζωής, αλλά για ολόκληρη την κοινωνία. Η έλλειψη της ηθικής δεν δημιουργεί μόνο προβλήματα στη συνεννόηση και στη συνεργασία, αλλά και παρακινεί σε συνεργασίες χωρίς ηθικό φραγμό: δηλαδή με ανευθυνότητα, με ψέματα, με κακές εκτιμήσεις, με κατάχρηση της εμπιστοσύνης και όσα αυτά συνεπάγονται.

Προχωράμε και πιο μακριά και σε ξεχωριστές (επόμενες) σελίδες παρατηρούμε τη σχέση των εσωτερικών αξιών με τους φυσικούς νόμους και με τις κοσμολογικές απαντήσεις (για τη δομή του Σύμπαντος και της ύλης).

Παράλληλα, χωρίς πολυλογία, ερμηνεύουμε και αποκαλύπτουμε γρήγορα το αδιέξοδο ενός εξωτερικού προσανατολισμού, ο οποίος δεν υπολογίζει, αδιαφορεί και εχθρεύεται ένα πνεύμα που σκέφτεται, γνωρίζει, ερευνά και περιορίζεται στις σκέψεις του.

Τα ψυχικά φαινόμενα ανάγονται σε διανοητικές εκτιμήσεις και σε πληροφορίες. Έτσι ερμηνεύεται η ανθρώπινη συμπεριφορά (ως δράση και αντίδραση με τη σταθερή συμμετοχή του πνεύματος) και φανερώνεται η σύνδεση της συμπεριφοράς με τις απόψεις και με τις εκτιμήσεις που έχει το πνεύμα για τον εαυτό του μέσα στον κόσμο. Εμείς δεν αρκεστήκαμε να διαπιστώσουμε και να υποστηρίξουμε ότι ο άνθρωπος είναι ένα έξυπνο και άπληστο ζώο, με υπερβολικό ενδιαφέρον για τον εαυτό του. Φανερώσαμε τη διαρκή σύνδεση του πνεύματος με τη συμπεριφορά, τη σύγχυση που προκαλούν οι λέξεις και τα μοιρασμένα νοήματα και εξηγήσαμε, πώς ο άνθρωπος γίνεται έτσι «κακός» μέχρι το πιο ακραίο όριο για τους άλλους και για τον ίδιο του τον εαυτό. Τέλος, καλούνται όλοι όσοι έχουν εκπαιδευτεί στην ιστορία της φιλοσοφίας, στις κοινωνικές επιστήμες και για την ανθρώπινη συμπεριφορά να συγκροτήσουν την (πνευματική) Ηθική σαν ανεξάρτητη επιστήμη, με προοπτική διδασκαλίας μέχρι την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και αν χρειαστεί, να διαχωρισθεί από το μάθημα των θρησκευτικών και το τελευταίο να ενταχθεί στην ιστορία των θρησκειών. Το παρελθόν είναι απύθμενο, οι αξιοποιήσιμες εργασίες πάμπολλες, οι αξιώσεις μεγάλες, ενώ το μέλλον κάθε κοινωνίας είναι σκοτεινό χωρίς αυτή την εκπαίδευση. Τα ζητήματα περί ηθικής, δικαιοσύνης και ελευθερίας είναι από τα πιο ανεξάντλητα και προσφέρονται για δημιουργική σκέψη από όλους τους ανθρώπους, ακόμα και τώρα μετά από 25 περίπου αιώνες, όταν οι *αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι* τα έθεσαν και τα κατέγραψαν αποφασιστικά για πρώτη φορά. Δεν είναι μόνο η έρευνα στη φύση

και οι σκέψεις για την ύπαρξη του Θεού που προκαλούν τριβή με τις ήδη διαμορφωμένες απόψεις για το Θεό και ιδιαίτερα με τις εξαπλωμένες θρησκείες. Η έρευνα για την ανθρώπινη σκέψη και πώς αυτή συνδέεται αδιάλειπτα με τη συμπεριφορά, επίσης προκαλεί τριβή, χωρίς να είναι μέσα στη πρόθεσή μας. Ωστόσο θα ήταν παράλογο και σκοταδιστικό να μην αναπτύξουμε λογικές απόψεις για μια παγκόσμια ηθική, επειδή ενδέχεται να προκαλέσουμε την αντίδραση όσων πιστεύουν ότι μια τέτοια προσπάθεια έχει ολοκληρωθεί και ότι δεν χρειάζεται να προστεθεί καμία νεότερη σκέψη ή παρατήρηση.

Για να υποστηρίξουμε την εσωτερική στροφή του πνεύματος προς τον εαυτό του, έχουμε βάλει σε μια σειρά πολλές θεμελιώδεις παρατηρήσεις. Χωρίς αυτές τις παρατηρήσεις και τις διαπιστώσεις θα ήταν εύκολο για όλους να απορρίψουν τη χρησιμότητα μιας τέτοιας στροφής και να υποστηρίξουν αντίθετα, ότι πρόκειται για διαστροφή ή πνευματική ανωμαλία. Στην καλύτερη περίπτωση θα αναγνώριζαν τη θετική χρησιμότητα μόνο για ορισμένες σύντομες στιγμές της καθημερινής ζωής και συγκρατημένα, για να μη χάσουμε την «αληθινή» εξωτερική ζωή. Πράγματι, αυτή **η πνευματική στροφή δεν είναι ένα ομαλό φαινόμενο στη ζωή**. Αλλά θα μπορούσαμε να πούμε το ίδιο για την εμφάνιση της ζωής μέσα στον κόσμο, ιδιαίτερα τώρα μετά από την πιο προχωρημένη έρευνα του ουρανού, που δείχνει τη ζωή σαν ένα ατύχημα και πλανήτες, πολλούς και μεγάλους σαν να υπάρχουν άσκοπα. Από άλλη πλευρά, φυσιολογικά και ομαλά εμφανίζονται τα φυτά και τα ζώα από τις πρώτες οργανικές ενώσεις. Είναι όμως φυτά και ζώα, χωρίς τα πνευματικά πλεονεκτήματα του ανθρώπου. Δεν θα συναντήσουμε την τρέλα μόνο σε άτομα που γίνονται εσωστρεφή με τη θέλησή τους. Θα τη συναντήσουμε και σε αντίθετες περιπτώσεις, όπως λ.χ. σε ανθρώπους που αισθάνονται φόβο και ασυγκράτητη ανησυχία να κλειστούν στον εαυτό τους ή να μείνουν μόνοι επί πολύ ώρα. Εμείς σχεδόν έχουμε αντιστρέψει την ερμηνεία της ζωής και υποστηρίζουμε ότι **η (γήινη) ζωή σαν εξωτερικό φαινόμενο είναι περισσότερο τρέλα, ψέμα και φαντασίωση**. Εδώ το έχουμε υποστηρίξει με παρατηρήσεις και διαπιστώσεις (ιδιαίτερα για το ανθρώπινο πνεύμα και τη γλώσσα), που ο καθένας μπορεί να βρει στη δική του εμπειρία. Έχουμε αποφύγει να αναμείξουμε φιλοσοφικές θεωρίες, θεούς και να συγκεντρώσουμε ένα όγκο σελίδων με πληροφορίες για την κακία και την ανοησία των ανθρώπων από την αρχαιότητα έως σήμερα. Θα προσθέσουμε μια από τις τελευταίες σκέψεις και παρατηρήσεις που ενισχύουν την άποψη για ένα αδιέξοδο εξωτερικό κόσμο και πώς αυτός ο εξωτερικός λαμβάνει το νόημά του από το ανθρώπινο πνεύμα. Δεν είναι μια νέα παρατήρηση. Αντιθέτως είναι από τις παλαιότερες, αλλά ανθρωποκεντρική και ίσως υπερβολική.

<•> **ΑΝ η ζωή μας εκμηδενίζεται, αυτό δεν είναι το χειρότερο.** Στο σχετικό παρόν όλα φαίνονται αιώνια. Το πιο συνταρακτικό γεγονός και, μέσα στο πέρασμα του χρόνου, η επίδρασή του μικραίνει σαν το κερί. Το τέλος θα έρθει όσο μακριά και να βρίσκεται. Όσοι διαμόρφωσαν μια ευχάριστη ή δυσάρεστη άποψη για τον εαυτό μας αποδεικνύονται θνητοί και μαζί με αυτούς η μικρή μας δόξα. Οι μνήμες σβήνονται, τα υλικά έργα μας φθείρονται, ώσπου κι εκείνα καταστρέφονται ανεξάρτητα από την ποιότητα, τη σπουδαιότητα και την ομορφιά τους και παρά τις αποτρεπτικές προσπάθειές μας. Πολλοί προνοούν από τώρα και κάνουν υποχωρήσεις, για να πραγματοποιήσουν τις φιλοδοξίες τους, στηριζόμενοι σε υποθέσεις και προβλέψεις, οι οποίες είναι πιο απίθανες να επαληθευτούν στην πραγματικότητα από την απελπιστική αλήθεια ότι ίσως να μην υπάρχουν ως τότε. Αισθανόμαστε πολύ μακριά μας το θάνατο, αν όχι αθάνατοι και μας βρίσκει χωρίς να το καταλάβουμε, όπως ο ύπνος. Η ζωή έχει πολλά ερωτηματικά, θαυμαστικά, κόμματα, παρενθέσεις, άνω τελείες... όμως ο θάνατος βάζει την τελεία. Το τρομερό δεν είναι μόνο ο δικός μας θάνατος, τον οποίο μάλλον δεν θα καταλάβουμε, αλλά και εκείνος των ανθρώπων που μοιραστήκαμε τη ζωή μας μαζί τους, τους οποίους λατρεύουμε και μας λατρεύουν. Η επιστροφή εκεί που ήμασταν πριν γεννηθούμε, στο τίποτε, θα ήταν άδικη χωρίς έναν επαρκή σκοπό. Έπρεπε να αξιώνουμε ένα ανάλογο αντάλλαγμα!

Λογικά μπορούμε να δεχτούμε έναν κόσμο με τη φθορά και την καταστροφή του.

Μπορούμε να δεχτούμε ότι η ζωή είναι σύντομη και ότι έχει ένα οριστικό τέλος.

Μπορούμε να δεχτούμε να θυσιαστεί η δική μας ατομική ζωή.

Μπορούμε να δεχτούμε να συνεχίσουμε τη ζωή με όλες τις δυσκολίες και να αντέξουμε τη δυστυχία.

Αλλά χωρίς κανένα τελικό και μόνιμο αποτέλεσμα;

Παρατηρούμε στη θεωρητική σκέψη, ότι το αντάλλαγμα δεν θα ήταν ποτέ αρκετό αν δεν ήταν ένα μόνιμο αποτέλεσμα, αν δεν ήταν ένα αιώνιο έργο, αν η μνήμη με κάποιο τρόπο δεν εξασφαλιζόταν ή αν με τη δράση και την ύπαρξή μας δεν εξυπηρετούσαμε κάτι που διατηρείται για πάντα. Από αυτή την άποψη, κάθε άλλος σκοπός που δεν έχει ένα σταθερό αντάλλαγμα, που δεν είναι ένα έργο για πάντα και δεν εξασφαλίζει μια αιώνια χρησιμότητα είναι ανεπαρκής σαν σκοπός. Για να είναι σκοπός της ζωής «επαρκής» χρειάζεται το αποτέλεσμα να είναι αιώνιο και όχι προσωρινό. Θα έπρεπε να θέλουμε να υπάρχουμε μόνο αν υπάρχει ένας αιώνιος και επαρκής σκοπός. "Δηλαδή να

μπορούμε να τον επιτελέσουμε στη διάρκεια της ζωής μας ή να συντελούμε αναγκαία για να επιτελεστεί από άλλους ή να συντελούμε αναγκαία για να διατηρείται επιτελεσμένος. Θέλουμε η χρησιμότητά μας για την επιτέλεσή του να είναι έμμεση για τον ίδιο τον εαυτό μας, για να πάρουμε μια σταθερή αξία και δεν μπορούμε να την πάρουμε χωρίς να δώσουμε. Θέλουμε να συνεισφέρουμε αναγκαία στην επιτέλεση ενός επαρκούς σκοπού γιατί και κείνος θα είναι αναγκαία χρήσιμος για εμάς και δεν θα έχει όλη την αξία του χωρίς τη δική μας ύπαρξη".[43]

Αν η ύπαρξή μας εκμηδενίζεται, χωρίς να χρησιμεύει στην επιτέλεση ενός επαρκούς σκοπού και τα έργα μας είναι φθαρτά, αυτό θα έπρεπε να είναι για όλους, θεωρητικά και βιωματικά, το κυρίαρχο πρόβλημα. Όμως, τελείως αντίθετα, πλην ελαχίστων στιγμών, οι άνθρωποι αποφεύγουν να δώσουν σημασία στην άγνοιά τους για έναν επαρκή σκοπό. Συμπεριφέρονται απορροφημένοι από μερικές σχέσεις τους, με ή χωρίς γνώση για την αληθινή σημασία του θανάτου, επιθυμούν ισχυρά να έχουν αναρίθμητες άλλες δυνατότητες και κάνουν τόσα άλλα, τα ίδια με πολλούς άλλους, τα οποία συχνά είναι γελοία, ανώφελα και φαίνονται αδύνατα, δύσκολα και επικίνδυνα. Λίγο ως πολύ, όλοι επιθυμούμε να υπάρχουν για πάντα, τουλάχιστον ορισμένα πράγματα, ορισμένες στιγμές της ζωής μας και στοχεύουμε να επηρεάσουμε το μέλλον. Μην κρυβόμαστε πίσω από το δάχτυλό μας! Αναζητάμε αρχαία πράγματα, αναδεικνύουμε το παρελθόν, κάνουμε παιδιά, δίνουμε εκφραστικά ονόματα στους απογόνους μας, στους δρόμους της πόλης, στις τοποθεσίες, στα αστέρια, στα τεχνολογικά κατασκευάσματα, φτιάχνουμε έργα τέχνης, διαστημόπλοια ταξιδεύουν με προορισμό ν' ανακαλυφθούν από εξωγήινες μορφές ζωής. Λίγο-πολύ ο καθένας αναγνωρίζει πως η ζωή θα είναι επαρκέστερα δικαιολογημένη, αν δεν είναι ένα τυχαίο φαινόμενο εξέλιξης της ύλης και αν μέσα στο χρόνο δε χάνονται για πάντα όλες οι στιγμές της. Ωστόσο, θέτουμε ένα όριο στο χρόνο, πέρα από το οποίο δε στοχεύουμε, για να μη διακόψουμε τις εγωκεντρικές δραστηριότητές μας από την απόγνωση. Για να μην ανακαλύψουμε τις αυταπάτες μας και τις απλές αλήθειες που γελοιοποιούν τους στόχους μας. Πρέπει να μας πλησιάσει η καταστροφή, για να καταλάβουμε πόσο άσκοπη είναι η ζωή και τα έργα μας στο σύνολό τους, αν δεν απομένει τίποτε από αυτά; Τα ποιητικά λόγια του *Κ. Καρυωτάκη* το λένε μεγαλόπρεπα: «Στην άμμο στήνονται μεγάλα τα έργα των ανθρώπων και σαν παιδάκι τα γκρεμίζει ο χρόνος με το πόδι».

Μόνο αν συντελούμε στην επιτέλεση ενός επαρκούς σκοπού, μόνο τότε αξίζει αρκετά να υπάρχουμε. Η ανυπαρξία μας δε θα είχε καμιά σταθερή συνέπεια σ' εμάς τους ίδιους, καμιά σταθερή συνέπεια έξω από εμάς, ενώ αντιθέτως θα έλυνε όλα τα προβλήματα ταυτόχρονα με τον πιο απλό τρόπο. Η

ζωή μας μπορεί να συνεχίζεται ωραία, αλλά όχι με βεβαιότητα για το αύριο και όχι χωρίς δυσάρεστες στιγμές ενώ θα μπορούσαμε να τη διακόψουμε, χωρίς να μετανιώσουμε γι' αυτήν την πράξη μας. Οι λίγοι γνωστοί και αγαπημένοι τους οποίους θα πληγώναμε, δε θα ήταν οι πρώτοι ούτε οι τελευταίοι, ενώ μπορεί να το ξεπερνούσαν πιο γρήγορα, απ' όσο φανταζόμαστε. Η δυστυχία τους δε θα ήταν αιώνια, ενώ με την παύση της ύπαρξής μας ίσως ν' αποτρέπονται μεγαλύτερες δυστυχίες απ' όση με τη διατήρησή μας. Στην ίδια στιγμή, αναρίθμητοι άλλοι αξιαγάπητοι άνθρωποι είναι δυστυχισμένοι, αδικημένοι και βασανίζονται με φοβερές ασθένειες και με ανθρώπινες επινοήσεις και προθέσεις. Η ζωή μας μπορεί να τελείωνε μ' έναν από τους αναρίθμητους και απρόσμενους τρόπους, πολύ πριν ζήσουμε ως το μέσο όρο διάρκειας, ακόμα και πριν να το κάναμε εμείς με τη θέλησή μας. Έτσι γίνεται σε πολλούς άλλους πριν ζήσουν αρκετά και ενώ δεν πίστευαν ότι μπορεί να συμβεί στους ίδιους. Οι δημιουργικές δράσεις μας θα συνεισέφεραν με απρόβλεπτους τρόπους, δε θα είχαν σταθερές ή μόνο ωφέλιμες συνέπειες, ενώ έχουμε επηρεάσει πολλές εξελίξεις μόνο με τη στιγμή που γεννηθήκαμε. Η ανακάλυψη ενός κόκαλου μπορεί να δώσει τη δυνατότητα να γίνουν σημαντικές άλλες ανακαλύψεις. Με το θάνατό μας θα επηρεάζαμε ξανά τις εξελίξεις, αλλά και χωρίς τις δυνατότητες πολλών ζώων... ο πολιτισμός θα ήταν διαφορετικός. Μόνο αν συντελούμε στην επιτέλεση ενός επαρκούς σκοπού, μόνο τότε αξίζει αρκετά να υπάρχουμε, ακόμα και αν ο θάνατος είναι το οριστικό τέλος μας. Διαφορετικά δε θα είχε καμιά αξία ν' απορήσουμε αν και γιατί πρέπει να θέλουμε να υπάρχουμε. Η αξιοποίηση μιας θνητής ζωής με καμιά έννοια δεν μπορεί να είναι αρκετή, για να αιτιολογηθεί εκ των υστέρων γενικά η ύπαρξή μας, ανεξάρτητα από το αν αυτή στο σύνολό της έχει μια σταθερή χρησιμότητα.

Γι' αυτό, κάθε θεωρία που φιλοδοξεί να διαμορφώσει ή να επηρεάσει θετικά την ποιότητα της ζωής είναι αβάσιμη και αμφίβολης προοπτικής, αν πρώτα δεν έχει δικαιολογήσει τη διατήρησή της. Υπάρχουμε, χωρίς μια επαρκή γνώση που δικαιολογεί τη ζωή μας και όχι την ανυπαρξία μας, χωρίς τη θέληση να την αναζητήσουμε και χωρίς να διαπιστώνουμε τη σημασία της. Με αυτήν την άγνοια, η οποία δείχνει πως είμαστε παρασυρμένοι σαν ναυαγοί στο κύμα, μιλάμε ως ειδικοί επί ψυχολογικών, οικογενειακών και κοινωνικών ζητημάτων, μεγαλώνουμε τα παιδιά μας και μετατρέπουμε με όλη την ευφυΐα μας σε επαρκή λόγο της ύπαρξή μας ασήμαντα πράγματα και δυνατότητες, ενώ δε διστάζουμε ν' αναζητάμε τις αιτίες της ηθικής διαφθοράς. Τι είναι αλήθεια; Ρωτούσαν και ρωτούν ακόμα, για ν' αφαιρέσουν εύκολα την αξιοπιστία από τα λόγια ενός διανοούμενου ή από τον ίδιο. Για να δοκιμαστούν όσοι πιστεύουν ότι γνωρίζουν τον κόσμο ή έχουν τη βεβαιότητα ότι μπορούν να διορθώσουν τις εκτιμήσεις και τη ζωή των άλλων, πρέπει πρώτ' απ' όλα να

ερωτηθούν: Πρέπει να θέλουμε να υπάρχουμε και γιατί; Μπορείτε να μας διαβεβαιώσετε ότι θα είμαστε εν ζωή και εσείς είστε προετοιμασμένοι για την πιθανότητα να χάσετε τη δική σας ζωή πιο γρήγορα απ' όσο υπολογίζετε ή φαντάζεστε; Με ποιους ισχυρούς συλλογισμούς, χωρίς όμορφα και έξυπνα παραμύθια, μπορούμε ν' αποδείξουμε σε κάποιον απογοητευμένο, ότι αυτός αξίζει να ζει και ότι θα ζημιωθεί αν χάσει (νωρίτερα) τη ζωή του; Αυτό το απλό ερώτημα, μόνο του, το οποίο εύκολα εκτιμάμε σαν ανόητο, γελοίο και άρρωστο φανερώνει την έλλειψη αυτογνωσίας και ηθικών θεμελίων στη ζωή παντού μέσα στο Σύμπαν. Χωρίς ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο και χωρίς φιλοσοφικές αναζητήσεις αποκαλύπτεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος του πνεύματος για τον εαυτό του και ο υποδεέστερος ρόλος του με εξωτερικούς σκοπούς, σε αντίθεση από τις προσδοκίες μας. Αποκαλύπτεται η εγωκεντρική ασθένεια ενός πνεύματος περιορισμένου όπως των άλλων ζώων, συμβιβασμένου με τα μικρά όρια της αβέβαιης ύπαρξης, με απόψεις για τα πράγματα έτσι όπως εξυπηρετείται η διατήρηση της ανοησίας. Πολλές δραστηριότητες και με πολλή φαντασία μόνο και μόνο για να αισθανόμαστε πως γίναμε σημαντικοί στον κόσμο, έτσι όπως ήθελαν να πιστέψουν και πίστεψαν αναρίθμητοι άλλοι πριν από εμάς, όπως και τα ζώα. Αυτό το "άρρωστο" ερώτημα αξίζει για σύντομη απάντηση σε όσους, αντί να παραδεχτούν ότι είναι υπερβολικά και μεροληπτικά προσκολλημένοι στις απόψεις τους για τη ζωή και τον κόσμο' αντί να κατεβάσουν χαμηλά τους τόνους' αντί να ερευνήσουν και να ρωτήσουν για να μάθουν' αντί να συζητήσουν χωρίς να αισθάνονται μια απειλή, αυτοί απαντούν με περιφρόνηση, ειρωνικά, απαξιωτικά για την πνευματική εμπειρία από ένα φιλοσοφικό τρόπο ζωής και απορρίπτουν σαν χαζές τέτοιες σκέψεις. Αμφισβητούν εύκολα τον πρωταγωνιστικό ρόλο του πνεύματος συνολικά για τη ζωή, για να διασώσουν το δικό τους κοινωνικό και περιστασιακό ρόλο και ησυχάζουν με τους επαίνους μερικών φίλων, συνεργατών και οπαδών.

Τι θα αλλάξει με το να σκεφτόμαστε τα κακά και τα άσχημα της ζωής, θα αναρωτηθεί αμέσως κάποιος... Προφανώς, έχει εκ των προτέρων σχηματίσει τη βολική άποψη ότι δεν θα αλλάξει τίποτα! Μήπως έχεις την εντύπωση, ότι εσύ θα καταλήξεις... όταν γύρω σου θα υπάρχει πένθος και νεκρική σιγή ή μετά από κάποια προειδοποίηση; Σύμφωνα με την εμπειρία και με λογική συνέπεια, το μέλλον μας είναι στον τάφο ενώ οι υπόλοιπες σκέψεις μας είναι προσδοκίες και υποθέσεις.

Ωστόσο, η αναζήτηση ενός αιώνιου ανταλλάγματος και η επιθυμία για έναν επαρκή σκοπό στη ζωή προϋποθέτει μια απογοήτευση από τον πραγματικό κόσμο της καθημερινής εμπειρίας, μια αφορμή και ν' αμφισβητούμε τις συνηθισμένες αξίες της. Προϋποθέτει να μην είμαστε αρκετά ευχαριστημένοι από τους σκοπούς της ζωής και να μην αρκούμαστε στις απολαύσεις με αδιαφορία για το μέλλον της ζωής και με αδιαφορία για όσα γίνονται πιο πέρα από το δικό μας οπτικό πεδίο. Έτσι διαπιστώνουμε ότι μια αρνητική και αποθαρρυντική άποψη για τον κόσμο και τη ζωή παρακινεί σε φιλοσοφικές σκέψεις και σε αναζητήσεις για μεγαλύτερο νόημα στη ζωή. Όπως το είπε ο φιλόσοφος, θεολόγος και γιατρός Alb. Schwoitzer (1875-1965) "η αρνητική στάση (για τον κόσμο) θέτει, στο κέντρο των απασχολήσεων και των στοχασμών του ανθρώπου, τη φροντίδα της πνευματικής τελειοποίησης". Ποια είναι η εξήγηση ότι η απογοήτευση από τον εξωτερικό κόσμο παρακινεί στον εσωτερικό προσανατολισμό του πνεύματος και σε διακοπή ενός πλήθους ανόητων, ματαιόδοξων και εγωκεντρικών δράσεων; **Ο εσωτερικός προσανατολισμός του πνεύματος δεν θα οδηγούσε σε μια ηθική με πνευματικές αξίες ενάντια σε ένα εγωκεντρικό και υλιστικό τρόπο ζωής, αν ο υλικός κόσμος δεν «τύχαινε» να είναι ένας κόσμος για να μην υπάρχει ο Θεός, αλλά αντιθέτως η παρανοϊκή ζωή με τα ελαττώματα, τα λάθη και τη φαντασία της**. Επομένως η αναζήτηση ενός επαρκούς σκοπού είναι εσωτερική/πνευματική αναζήτηση μιας σταθερής πραγματικότητας, προσανατολισμός της ζωής για αυτογνωσία μέσα στον ευρύτερο κόσμο. Αντιθέτως, η διατήρηση της ζωής μας χωρίς τη θέληση για έναν επαρκή σκοπό, χωρίς επίγνωση της πιο μεγάλης άγνοιάς μας, αλλά αντιθέτως μετατρέποντας σε επαρκή σκοπό τον ατελή εαυτό μας, μερικές περαστικές δυνατότητες και πράγματα, έχει κοινή συνέπεια: τους εγωκεντρικούς τρόπους συμπεριφοράς, μια παρανοϊκή αντίληψη για τη ζωή και τον κόσμο, χάσιμο χρόνου και αβεβαιότητα για το νόημα της ύπαρξής μας. Η έλλειψη της επιθυμίας να σκεφτούμε για τον προορισμό της ζωής μας και για το νόημα των σκοπών μας διευκολύνει για να κάνουμε τις σκέψεις και τις παρατηρήσεις που αποθαρρύνουν τη φιλοσοφική και εσωτερική έρευνα. Μας αφήνει να παρασυρθούμε από τις επιθυμίες και από τυχαίες εμπειρίες και να δράσουμε με σκέψεις που θα προκαλέσουν νέες επιθυμίες και θα ανανεώσουν τα προβλήματα και έτσι ο τελικός προορισμός εγκαταλείπεται.

<•> ΑΠΟΔΕΣΜΕΥΜΕΝΗ Η ΗΘΙΚΗ ΑΠΟ ΤΗ ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

Και όμως, οι δύο μεγαλύτερες θρησκείες της Γης, επέτυχαν εύκολα να συσκοτίσουν την ηθική σημασία στη διαχείριση της σκέψης και της διάνοιας, πώς με αυτά ρυθμίζονται διαρκώς οι ανθρώπινες συμπεριφορές και επηρεάζουν την πορεία της προσωπικής ζωής και όσων μας περιβάλλουν. Το πιο αδύνατο σημείο αυτών των εξαπλωμένων θρησκειών ήταν εξ' αρχής και ολοφάνερα **η υποβάθμιση του ρόλου της γνώσης, της εμπειρίας και της σκέψης για τη ζωή και για την καλοσύνη.** Ενώ η καθημερινή σχέση μας με τους άλλους ανθρώπους και η συμπεριφορά μας επηρεάζονται διαρκώς από τις διανοητικές πράξεις μας. Η ίδια αυτή η υποβάθμιση της διάνοιας επέτρεψε τότε την αναβάθμιση εκείνων των τοπικών κοινωνικών γεγονότων και έθρεψε την παράνοια και τη φαντασιοκοπία για πολλούς αιώνες. Δηλαδή, αγνοήθηκαν και υποτιμήθηκαν η διαμορφωτική δύναμη της σκέψης για το ανθρώπινο πνεύμα, η ανάγκη για σωστή πληροφόρηση, η ανεπάρκεια της καλής θέλησης όταν ο άνθρωπος έχει λανθασμένες εκτιμήσεις και βιαστικές απόψεις και η σύνδεση αυτών των τελευταίων με τις επιθυμίες, αγνοήθηκε η ανατροπή που φέρνει η γνώση και ιδιαίτερα η επιστήμη στην κοινωνική ζωή, υποβαθμίστηκε η ερευνητική σκέψη και η ηθική ενός αμερόληπτου πνεύματος. Δεν αντιλήφθηκαν ούτε την αντίφαση της υποβάθμισης της σκέψης με τη δική τους πνευματική (λογοτεχνική, φιλοσοφική και πολιτική) προσπάθεια για να πείσουν και να επιβληθούν. Διδασκαλίες τόσο φτωχές σε γνώση, με επιπόλαιη άποψη για τον προορισμό της ζωής επί της Γης, περιφρονητικές για την εμπειρία, οι οποίες προβλήθηκαν με υπεροψία σαν την τελειότερη αλήθεια, σαν θεόπνευστη και ιστορική μαρτυρία και είχαν την απαίτηση να ανυψώσουν ηθικά τον άνθρωπο ως δια μαγείας, με την εξυπηρέτηση κοινών συμφερόντων και παραβλέποντας τη λογική αδυναμία τους! Όταν μία δοξασία, την οποία εύκολα μπορεί να την αμφισβητήσει με εύστοχες διαπιστώσεις ακόμα και ένας νεαρός, αυτή επιβάλλεται εκβιαστικά, καταπιεστικά ή καταφέρνει να γίνει αποδεκτή και να εξαπλωθεί, όχι με τη δύναμη της αξιοπιστίας και της θεωρητικής συνέπειας αλλά με την αδυναμία της άγνοιας των ανθρώπων, με γελοίες και με επιθετικές προσπάθειες, τότε δικαιολογημένα δημιουργείται αποστροφή για τη θρησκεία και αντίδραση. Θα πρέπει κανείς να έχει μία δόση παραλογισμού και περιφρόνηση της εμπειρίας για να μην αποδέχεται τα μεγάλα λάθη, την ασυνέπεια και τις ελλείψεις της διδασκαλίας τους και τη μεγάλη ζημιά που επέτυχαν στην κοινωνία και στον πολιτισμό, παράλληλα με την επιδιωκόμενη θετική επίδρασή τους.

† Η ισορροπία που παρατηρούμε στις φυσικές μεταβολές, στο φυτικό και στο ζωικό βασίλειο και η αφάνταστη ποικιλία του μας εντυπωσιάζουν. Όμως το γενικευμένο φαινόμενο, η ζωή να επιβιώνει σκοτώνοντας άλλα είδη ζωής, κανένας λογικός άνθρωπος και ίσως κανένας "ευαίσθητος" δεν μπορεί να το προσπεράσει. Η ζωή στον πλανήτη Γη, πριν ακόμα να εμφανιστεί ο άνθρωπος, έχει ένα πολύ βίαιο και αιματοβαμμένο παρελθόν. Πολύ πριν από το φυσικό θάνατο, η πλειονότητα των ζωντανών οργανισμών -μαζί και ο άνθρωπος- πέφτουν θύματα ισχυρών δυνάμεων, από άψυχα και από έμψυχα σώματα. Ακόμα και αν υποθέσουμε, ότι ο Θεός έχει εξασφαλίσει την ανάσταση σε άλλους κόσμους δεν παύει να είναι μία τρομερή αδικία, οι ζωές να χάνονται με τόση ευκολία και αναισθησία. Δεν σκεπτόμαστε όπως ο Θεός, όμως δεν είμαστε τόσο τρελοί και ανόητοι για να αδιαφορούμε εμπρός στο φαινόμενο του τυχαίου και πρόωρου θανάτου. Κανένα θεϊκό σχέδιο και κανένας σκοπός δεν θα θέλαμε να στερήσει τη δική μας ζωή και των αγαπημένων μας, αφού εξάλλου η ζωή μας είναι τόσο μικρή και για λύπηση!

Με τις μεγάλες θρησκείες έχει γίνει το εξής παράδοξο του πνεύματος: Ενώ έχουν αναγνωρίσει κάπως τους περιορισμούς στην ανθρώπινη ζωή, γενικά την αδυναμία του ανθρώπινου πνεύματος, τη σχετικότητα και την πολυπλοκότητα των πραγμάτων, τα χρονικά τους όρια και την ανεπάρκεια των εξωτερικών σκοπών και πώς η υπερεκτίμηση του ανθρώπου για τις δυνατότητές του εγκυμονεί τον κίνδυνο της αυτοκαταστροφής, πρότειναν βιαστικές λύσεις: έδωσαν μερικές απαντήσεις περισσότερο με τη φαντασία, με περιφρόνηση για την προοπτική της έρευνας και χωρίς το δικαίωμα της αμφισβήτησης. Μπορούμε να αμφισβητήσουμε στη θρησκεία πολλές περιγραφές και γεγονότα, τα οποία θεωρούνται ιστορικά. Να διαφωνήσουμε με πολλές βασικές απόψεις της διδασκαλίας τους. Σε πολλές περιπτώσεις θα διαπιστώσουμε τον παραλογισμό τους, τα αδιέξοδά τους, τα μεγάλα κενά γνώσης και τις υπερβολές τους. Ωστόσο, θα είμαστε μονόπλευροι και άδικοι, αν δεν αναγνωρίσουμε και τη θετική συνεισφορά τους. Αυτή προέρχεται από το φιλοσοφικό τους προσανατολισμό και από τον προβληματισμό, που δημιουργούν γύρω από τον προορισμό και το νόημα της ζωής. "Αν πάρουμε τις θρησκευτικές διδασκαλίες σαν μορφές της μυθολογικής φιλοσοφίας, σαν απόπειρες του εσωτερικού προσανατολισμού της ζωής και σαν αντίδραση στον εξωτερικό και αισθησιοκρατικό τρόπο θεώρησης των πραγμάτων, τότε θα αξίζουν περισσότερο την προσοχή μας και θα βρούμε έναν επαρκή λόγο για την προδρομική ύπαρξή τους". (σ. 231) Αφαιρέστε τον εσωτερικό προσανατολισμό τους και τον προβληματισμό

για τον προορισμό της ζωής και η θρησκεία θα χάσει το δικό της νόημα. Θα απομείνει μία παράδοση για συμβολικές εορταστικές εκδηλώσεις, μία λογοτεχνική και συγκινητική ιστορία με διδάγματα για τα παιδιά. Στις σύγχρονες κοινωνίες, δεν χρειάζονται οι ηθικοί κανόνες ανάμεικτοι με θρησκευτική διδασκαλία και παραμύθια. Αν ένας μορφωμένος άνθρωπος αποφασίσει να βλάψει κάποιον ή να πραγματοποιήσει διεστραμμένες σκέψεις δεν θα τον εμποδίσουν τα σχήματα του λόγου, ούτε οι συγκινητικές σκέψεις που δεν τον πείθουν. Εκτός αυτού, στις σύγχρονες κοινωνίες, οι πρώτες απαγορεύσεις και κανόνες συμπεριφοράς για τις ανθρώπινες σχέσεις επιβάλλονται από τους νόμους της Πολιτείας, από τις αρχές του δικαίου και με το όραμα ενός ειρηνικού κόσμου, χωρίς ψέματα και χωρίς λογοτεχνικά σχήματα. Οι βασικές διαπιστώσεις για τον πνευματικό προορισμό της ζωής, για την ανάγκη να γίνει η σκέψη ερευνητική και αμερόληπτη και για τον κοινωνικό ρόλο της Ηθικής (θεμελιωμένης στις πνευματικές αξίες) είναι έτσι απλές και παγκόσμιες, που δε χρειάζεται να μεταχειριστούμε το όνομα «Θεός». Αυτό το ζήτημα δεν το αποφεύγουμε και θα επανέλθουμε πιο πέρα στην πραγματεία, όταν η ερευνητική σκέψη εισέλθει στο ζήτημα για τη σχέση της ζωής με τον ευρύτερο κόσμο.

ΦΥΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΜΕ ΕΞΥΠΝΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ... Ανέκαθεν, ο άνθρωπος **για ν' αποφύγει** την αναρχία, την αβεβαιότητα, την απόγνωση, την απαισιοδοξία, την αδικία, τον εγωκεντρισμό, τα οποία επιβάλλει η ρευστή άποψη της πραγματικότητας και η αδυναμία του μέσα στην άγρια φύση, τελικά **οδηγείται στο άλλο άκρο**. Να δημιουργεί ηθικές αξίες και κανόνες, πρότυπα ζωής και ιδεολογίες βασισμένος σε μία μονόπλευρη, εξυπηρετική και υπερβολικά απλουστευμένη θεώρηση για τη ζωή και τον κόσμο. Κλείνει τα μάτια του από φόβο για τις αλήθειες που αποθαρρύνουν και γελοιοποιούν τις εγωκεντρικές δραστηριότητές του και δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντα όπως τα φαντάζεται. Με συνέπεια οι αισιόδοξες αξίες του να μην είναι λιγότερο ανθρωποκεντρικές, παρανοϊκές και με υπερβολικές εκτιμήσεις, απ' όσο θα ήταν αν αυτός βασιζόταν στην αντίθετη απαισιόδοξη θεώρηση για τη ζωή και τον κόσμο.

Κάπως έτσι, ο άνθρωπος φθάνει να ορίζει τελικούς σκοπούς για τη φύση και την ανθρώπινη ιστορία, να πιστεύει σε μεταθανάτιους κόσμους, ότι η αξιοποίηση της ζωής εξαρτάται μόνο από έξω της και από το μέλλον, ότι η ζωή υπάρχει χωρίς την ύλη. Έτσι αποδίδει στο Θεό επιθυμητές δυνατότητες και δραστηριότητες, καταφεύγει σε θεωρίες περί αγάπης και ελπίδας, εξηγεί την αναγκαιότητα των κακών και όσα τον τρομάζουν με αντίθεους και κακά πνεύματα, πιστεύει ότι ο κόσμος δημιουργήθηκε μόνο γι' αυτόν, ότι ο ίδιος ενεργεί σαν ανεξάρτητο μέρος του και πολλά άλλα. Με τέτοια φαντασιόπληκτη, αποσπασματική, μεροληπτική και προσποιητή ηθική, ο άνθρωπος φθάνει στο άκρο να προβάλλει το πρότυπο της απεριόριστης φιλανθρωπίας, της καταδίκης κάθε αντίθετης πράξης και άποψης και σε πρότυπα ζωής ουτοπικά. Οι άνθρωποι, μπορούν ν' αντιδράσουν πολύ σκληρά, να γελοιοποιήσουν, να τιμωρήσουν κάποιον που αμφισβητεί το Θεό και την ηθική τους, αλλά να **κλείνουν τα μάτια και ν' ανέχονται** την τρομερή καθημερινή αδικία, που συμβαίνει γύρω τους με τους χειρότερους τρόπους. Τις αντιφάσεις των σκέψεών τους και τις εμπειρίες που ανατρέπουν τις δελεαστικές θεωρίες τους, εύκολα και ανέξοδα τις συγκαλύπτουν με τα περιπλεγμένα δίχτυα της σκέψης. Ενώ μετά αυτοί οι ίδιοι δεν μπορούν να συνεννοηθούν μεταξύ τους, διχάζονται και στο τέλος εξαναγκάζονται σε βίαιο ξεπέρασμα των διαφορών τους.

Θα σκεφτούν και θ' απορήσουν πολλοί: Οι άνθρωποι δεν είναι τόσο ανόητοι για να επιλέγουν να ζήσουν με ψέματα και είναι απίθανο όλοι οι άνθρωποι από όλες τις περιοχές της γης να έχουν την ίδια απατηλή άποψη, μια άποψη η οποία είναι φαντασίωση και όχι κοινή εμπειρία και διαπίστωση από

τα πράγματα. Εμείς δεν ερμηνεύουμε τα παγκόσμια λάθη και τις παγκόσμιες φαντασιώσεις με την ανοησία, αν ανοησία εννοούμε κυριολεκτικά την έλλειψη σκέψης και ευφυΐας. Γι' αυτό, ξεχωρίσαμε το φαινόμενο της παράνοιας, μέσα στο νόημα της οποίας μπορούμε να συμπεριλάβουμε την αδυναμία της σκέψης, τη φυγή από την κουραστική σκέψη, την απόκρυψη, τη βιαστική σκέψη με φανερή ανεπάρκεια στη γνώση, αλλά και την πολλή σκέψη με επιλογή να διατηρήσουμε την άγνοιά μας και από ανασφάλεια για να μη διακόψουμε το όνειρό μας. Έπειτα, δεν είναι υπερβολικό ούτε δύσκολο να ερμηνευτεί, ότι όλοι οι άνθρωποι σε όλα τα μέρη του κόσμου σχηματίζουν ορισμένες ίδιες απόψεις με τα ίδια λάθη στη σκέψη, τις ίδιες φαντασιώσεις. Όπως δεν είναι παράξενο, όλοι οι άνθρωποι βλέπουν τον ήλιο να περιφέρεται στον ουρανό, ενώ η γη είναι αυτή που γυρίζει μαζί με άλλους πλανήτες γύρω από τον ήλιο. Όπως παντού μέσα στο σύμπαν, μπορούν να φανταστούν ένα τέλειο γεωμετρικό σχήμα (κυκλικό, σφαιρικό, τριγωνικό κλπ.), ενώ όλοι βλέπουν πιο σύνθετες μορφές και σχήματα με πολλές στρεβλώσεις και αποκλίσεις, έτσι όπως όλοι μπορούν να φανταστούν αόρατες ζωές και πνεύματα χωρίς σώμα. Έτσι τα βιολογικά σώματα παντού και πάντοτε μέσα στον κόσμο ανιχνεύουν περιορισμούς, εμπόδια και καταστροφικές δράσεις. Παντού και πάντοτε οι αισθήσεις εμφανίζουν τον κόσμο ελλιπή και ανεξάντλητο. Παντού μέσα στον κόσμο προκαλούνται συναισθήματα (ή αντιδράσεις) ανασφάλειας, φόβου, επιθυμίας για αδιάκοπη ευχαρίστηση και γίνονται σκέψεις για την εξασφάλιση της ζωής και της απόλαυσης. Παντού σχηματίζονται μερικές ίδιες φαντασιώσεις για τον κόσμο, με προσδοκίες από τη ζωή και τη γνώση των πραγμάτων. Έτσι θα συναντήσουμε και τη μεροληπτική λογική καμουφλαρισμένη με τα πλεονεκτήματα ενός καλλιεργημένου πνεύματος, διότι **περισσότερο σκεφτόμαστε για το ρόλο μας μέσα στον κόσμο, παρά για την αμερόληπτη αλήθεια**. Με τη μεροληπτική λογική λ.χ. κάποιος που δυσκολεύει τη ζωή του και των συγκατοίκων του, με την υπερβολική σκέψη του για τους κινδύνους από τα μικρόβια, μπορεί να έρθει καλά πληροφορημένος και να υποστηρίξει πόσο σωστά σκέφτεται και πόσο δίκιο έχει να είναι τόσο προσεκτικός. Και αν χαλαρώσει και τύχει τότε να νοσήσει, τότε ενδέχεται να επιρρίψει ευθύνες σε εμάς που συμβουλεύαμε να μην είναι τόσο ανήσυχος και ενοχλητικός...

Με την περιφρονητική, αλλά κυριολεκτική χρήση της λέξης «φαντασίωση» ή «ψευδαίσθηση» δεν υποτιμούμε καθόλου τον απαραίτητο ρόλο της φαντασίας για την ερευνητική σκέψη και για την καλύτερη κατανόηση. Την υποτιμούμε και την αντιμετωπίζουμε σαν ενάντια στη λογική, όταν η φαντασίωση μένει και συντηρείται σαν μια καθαρή άποψη για τα πράγματα χωρίς ν' αντιλαμβανόμαστε, ότι σκεφτόμαστε με σχήματα του λόγου ή έτσι όπως ταιριάζει στις επιθυμίες μας. Από τη αρχή του προσανατολισμού μας έχουμε

εκτιμήσει τη χρησιμότητα της φαντασίας και της διερευνητικής σκέψης για τη γνώση, με όλα τα λάθη που συνήθως γίνονται όταν προσπαθούμε να γνωρίσουμε και να μάθουμε.

<•> **Γνώσεις, πληροφορίες κι εμπειρίες για τυχαία, μοναδικά και στιγμιαία πράγματα σχηματίζουν μέσα στο ανθρώπινο πνεύμα ένα ψεύτικο κόσμο**, που συγχέεται με την κοινή πραγματικότητα. Όπως είπε ο αρχαίος *Έλληνας φιλόσοφος Ηράκλειτος*, πριν από 2500 έτη περίπου "*για τους ξύπνιους ένας και κοινός κόσμος υπάρχει, αλλά κάθε κοιμισμένος ξαναγυρνά στο δικό του ιδιαίτερο κόσμο*".

Η ζωή δεν ξεκινάει με όλες τις πληροφορίες και τις γνώσεις που έχουν οι άνθρωποι στη μνήμη και στη συνείδησή τους και με την επίγνωση μιας συσσωρευμένης εμπειρίας. Το λογικό ερώτημα γιατί δεν ξεκινάει έτσι, ίσως είναι άστοχο και για πολλούς δεν χρειάζεται να αναρωτηθούμε. Θα μπορούσαμε ν' αξιώσουμε από τη φύση ή από το Θεό, η ζωή να ξεκινάει με περισσότερη μνήμη και με τη μεταβίβαση της εμπειρίας μέσα στη συνείδηση (κληρονομικά με επίγνωση), έτσι όπως θυμόμαστε και μπορούμε να σκεφτόμαστε στη διάρκεια της ζωής μας. Αντιθέτως, **η φύση φανερώνει ότι η ζωή μπορεί και ξεκινάει με μορφές και νόηση που δεν χρειάζονται την ανθρώπινη γνώση, τη διαμορφωμένη εμπειρία και το συγκροτημένο πνεύμα**. Φτάνοντας στην ανθρώπινη ζωή, βλέπουμε πάλι, ότι δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι εστιάσει στην απόκτηση γνώσεων και στην πνευματική καλλιέργεια, ενώ πολλοί αστειεύονται και τα περιφρονούν αυτά. Μήπως είναι τρελοί και πιο χαζοί; Όχι δεν είναι! Πολλοί άνθρωποι επιβιώνουν και δεν ζουν λιγότερο ευτυχισμένοι με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδό τους και με την κακή μνήμη τους. Τι απαντούν σε αυτούς, όλοι εκείνοι οι οποίοι πιστεύουν στη δύναμη της επιστήμης και της γνώσης και νομίζουν, ότι κάποιος ζει χωρίς επίγνωση της πραγματικότητας, όταν αγνοεί όλες εκείνες τις πληροφορίες, τις οποίες ονομάζουμε κοινωνικές επιστήμες, φυσικές επιστήμες, επιστήμες του ανθρώπου, ιστορία, τεχνολογία, γεωγραφία, έργα τέχνης; Η φύση έχει επιτρέψει την επιλογή να δημιουργείται ζωή, χωρίς όλες εκείνες τις πληροφορίες, τις γνώσεις και τις εμπειρίες, τις οποίες πολλοί άνθρωποι κουβαλούν μέσα στο κεφάλι τους. Και μπορούν να σχηματιστούν ανταγωνιστικές και δημιουργικές κοινωνίες από ανθρώπους, που αγνοούν το μεγαλύτερο μέρος αυτών αυτών των πληροφοριών (όπως πιθανά γίνεται σε άλλους πλανήτες). Αφού οι πληροφορίες, οι γνώσεις και οι εμπειρίες των ανθρώπων είναι τόσο <u>πολύ σημαντικές</u>, αφού είναι τόσο <u>απαραίτητες</u> και προϋπόθεση για να ζει κάποιος μέσα στην (τοπική) πραγματικότητα, αφού είναι αδιανόητο και αστείο ένας άνθρωπος ν' αγνοεί όσα διδάσκο-

νται στα μικρά παιδιά, αφού θα αποκαλέσουμε κάποιον απαξιωτικά, όταν δεν γνωρίζει κάτι το οποίο εκτιμούμε ως σπουδαίο και βασικό, τότε τι απαντούμε για το φαινόμενο να υπάρχουν άνθρωποι και ζώα, που δεν τα έχουν ανάγκη για να επιβιώσουν; Τι απαντούμε σε όσους ζουν πιο ευτυχισμένοι από εμάς που τις κατέχουμε και **πώς εξηγούμε τα παγκόσμια φαινόμενα δυστυχίας, κακοτυχίας, τρέλας και αδικίας από τη συμμετοχή αυτών που γνώριζαν και έκαναν περισσότερες σκέψεις και με ένα πλήθος κατασκευών για τη διευκόλυνση της καθημερινής ζωής;**

Για την απάντηση σε αυτές τις απορίες, φυσικά χρειάζεται να γνωρίζουμε καλύτερα πώς η φύση μεθοδεύει την εξέλιξη της ζωής, πώς ισορροπεί και δημιουργεί χωρίς να καταστρέφεται και ίσως χρειάζεται ακόμα να γνωρίζουμε, αν αυτή έχει έναν εξωτερικό προορισμό ή αν εξυπηρετεί ένα θεϊκό σχέδιο. Ωστόσο, χωρίς να προχωρήσουμε σε πιο αναλυτικές σκέψεις και να αναπτύξουμε θεωρίες, μπορούμε να δώσουμε μια από τις πιο εύκολες απαντήσεις. Όλες αυτές οι πληροφορίες, οι γνώσεις και οι εμπειρίες, τις οποίες αναδεικνύουμε σαν πολύτιμες, απαραίτητες, σημαντικές, δεν είναι πραγματικά έτσι. Δηλαδή, **δεν αποτελούν γνώση μιας σταθερής και κοινής πραγματικότητας ή της πραγματικότητας και του περιβάλλοντος που θα συναντήσουν όλες οι μορφές ζωής και όλοι οι άνθρωποι**. Το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών και των γνώσεων που πιστεύουμε ότι είναι πολύτιμο και απαραίτητο, ανταναλά περιστασιακά γεγονότα, μοναδικά κι ανεπανάληπτα πράγματα, τυχαίους τρόπους σύνδεσης και διαμόρφωσης των πραγμάτων, τυχαίες συναντήσεις των πραγμάτων και των προσώπων, τυχαίες μορφές και σχέσεις, σπάνιες περιπτώσεις' γεγονότα και σχέσεις που αν μεταφερθούν ή επαναληφθούν σε άλλο χρόνο ή τόπο και με διαφορετικά πράγματα ή πρόσωπα, τότε τα γεγονότα δεν θα επαναληφθούν, οι σχέσεις δεν θα είναι οι ίδιες ή τα αποτελέσματα θα είναι διαφορετικά. Με λίγα λόγια, **νομίζουμε για πραγματικότητα**, τις σκέψεις και τις φαντασιώσεις μας, που δεν εμφανίζουν μια ολοκληρωμένη και συνεκτική άποψη για τον κόσμο ή εμφανίζουν την πραγματικότητα που υπάρχει σε κλάσματα του γήινου έτους, στη μικρή έκταση που κινούμαστε, για μια ομάδα ανθρώπων που βρίσκονται στο πεδίο της δράσης μας και μάλιστα με ανεκτίμητα σφάλματα! Να λοιπόν, γιατί η πλειονότητα των ανθρώπων, ανέκαθεν δεν πείθεται ότι χρειάζεται να σκέφτεται πολύ και να γνωρίζει για τα προβλήματα στη θεωρία και για τα πράγματα, έτσι όπως αυτά αναλύονται και περιγράφονται με ακρίβεια στα βιβλία και μέσα στο πνεύμα των μορφωμένων, που ανταγωνίζονται σε γνώση μεταξύ τους. Η πλειονότητα σκέφτεται απ' ευθείας για τα πράγματα και για τα γεγονότα, έτσι όπως ο καθένας παρατηρεί να τον περιβάλλουν και να επηρεάζουν πιο άμεσα τη ζωή του στις συγκεκριμένες στιγμές. Δεν σκέφτεται για όλα τα δυνατά πράγματα και τα γε-

γονότα που θα μπορούσαν να μας περιβάλλουν και να μας επηρεάσουν, όπως αν η τύχη ήταν διαφορετική, υπό άλλες συνθήκες, σε άλλη χρονική στιγμή και σε ένα άλλο τόπο. Αυτό είναι και το τεράστιο χάσμα που παρατηρούν μεταξύ θεωρίας και πράξης. Αλλά πολλά απ' όσα περιγράφονται και αναλύονται δεν παρατηρούνται καθόλου ή ακριβώς έτσι (με την ακρίβεια που αξιώνουν στη θεωρία). Δεν υπάρχουν στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων ή πρόκειται για σχέσεις και πράγματα που δεν βρίσκονται στο επίκεντρο της προσοχής τους και ούτε αποσκοπούν να τα βάλουν. Η ανεξάντλητη γνώση και οι πληροφορίες δεν πρέπει να μας προκαλούν την αποθαρρυντική εντύπωση για την τεράστια άγνοιά μας έτσι συνολικά, αλλά για την **τεράστια άγνοιά μας σχετικά με πολλά ασήμαντα πράγματα**, για άπειρες λεπτομέρειες και αποκλίσεις, τα οποία μάλλον ένα μικρό κλάσμα πραγματικότητας αποτελούν.

Σε ένα κόκκο άμμου στην παραλία, ισοδυναμούν οι καθημερινές ειδήσεις οι οποίες έτυχε να πέσουν στην αντίληψή μας, σε σύγκριση με όσα έχουν συμβεί και θα συνεχίσουν να συμβαίνουν, τουλάχιστον εδώ στο δικό μας πλανήτη! Κόκκους της άμμου συλλέγουν οι δημοσιογράφοι και τους φυσούνε στα μάτια μας, από τα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Ο δικός μας εντυπωσιασμός και το προσωπικό ενδιαφέρον δομεί μέσα στο πνεύμα μας την έδρα για τις πολιτικές και κερδοσκοπικές επιχειρήσεις των φιλόδοξων. Αφού η γνώση μας για τον κόσμο, όπως αυτός απλώνεται έξω μας, είναι ήδη γνώση ελλιπής, επιλεκτική και αποτελείται περισσότερο από φαντασιώσεις, τότε να σκεφτούμε αν πρέπει να ονομάζουμε «αξιόπιστη γνώση» τις πληροφορίες, που μας μεταφέρονται για τον κόσμο ο οποίος προηγήθηκε της δικής μας ύπαρξης και αυτή η γνώση αποτελεί την ερευνητική περιοχή της ιστορίας. Πρόκειται κυρίως για φαντασιώσεις, που εξαπλώνονται μαζικά με το φαινόμενο της αντιγραφής και της τυφλής εμπιστοσύνης και η εξάπλωσή τους προκαλεί την ψευδαίσθηση για αξιόπιστη γνώση και σημαντικά γεγονότα. Αλλά και όταν η γνώση ή πληροφορία είναι αξιόπιστη, αυτή δεν μεταφέρει στο πνεύμα μας τη σωστή έκταση και διάρκεια των πραγμάτων, ούτε την πραγματική σύνδεση που έχουν αυτά μεταξύ τους και, ακόμα πιο σπάνια, μεταφέρουν την πραγματική σχέση αιτίας-αποτελέσματος και την εξάρτηση που έχουν τα γεγονότα μεταξύ τους. Δεν είναι μόνο το μειονέκτημα, ότι φανταζόμαστε γεγονότα τα οποία συνέβησαν στο παρελθόν. Λείπει η πιο μεγάλη ποσότητα πληροφοριών, που θα άλλαζε τις περιγραφές των γεγονότων και τις απόψεις μας. Οι πληροφορίες που έχουμε, εκτός από ελλιπείς, είναι αποσπασματικές και αμφίβολης αξιοπιστίας, όσο είναι η αντιγραφή της πραγματικότητας σε μια κινηματογραφική ταινία και ακόμα περισσότερο αναξιόπιστες. Ακόμα, είναι επιλεγμένες με εκτιμήσεις που γίνονται εκ των υστέρων, μετά από πληροφορίες για τα αποτελέσματα, τα οποία δεν μπορούσαμε να προβλέ-

ψουμε, ενώ τώρα νομίζουμε ότι τα γνωρίζουμε. Πολλές φορές, όταν οι εξελίξεις τρέχουν, ιδιαίτερα στη δημόσια ζωή, στην πραγματικότητα τρέχουν οι πληροφορίες μέσα στη σκέψη μας και ανατρέπονται οι βιαστικές εκτιμήσεις, τις οποίες σχηματίσαμε με βεβαιότητα. Τίποτα δεν ήταν βέβαιο, οι εξελίξεις ήταν απρόβλεπτες και ποτέ δεν σταματάνε, αλλά εμείς φανταζόμαστε ότι γνωρίζουμε πότε αυτές αρχίζουν και πότε σταματούν. Οι βιαστικές απόψεις μας γρήγορα διαψεύδονται και εμείς νομίζουμε ότι οι ανατροπές και οι εκπλήξεις γίνονται στην πραγματικότητα.

Στην ανθρώπινη ιστορία, το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών δεν προσθέτει περισσότερη γνώση σε αυτή που ήδη κατέχουμε από τις πληροφορίες για το σύγχρονο κόσμο. Οι πιο πολύτιμες πληροφορίες βρίσκονται στη σειρά με την οποία ακολούθησαν ορισμένες εξελίξεις και γεγονότα και όχι στις ίδιες τις εξελίξεις και τα γεγονότα, τα οποία ξεχωρίζουν από τυχαίες λεπτομέρειες. Από τη σειρά αυτή μπορούμε να μάθουμε πώς μερικά πράγματα ακολουθούν σαν αποτελέσματα από ορισμένα προηγούμενα και πώς πολλά άλλα ακριβώς αντίθετα, θα μπορούσαν να είχαν προηγηθεί και υπήρχαν πολλές διαφορετικές σειρές για να ακολουθήσουν. Αν κάτι ακόμα σημαντικό διδασκόμαστε από την ιστορία, αυτό είναι για τη φυσική επιλογή να επαναλαμβάνονται τα ίδια λάθη και οι άνθρωποι να σκέφτονται με τις ίδιες πνευματικές και συναισθηματικές αδυναμίες. Σήμερα οι άνθρωποι στην καθημερινή ζωή τους όχι μόνο δεν σκέφτονται πιο έξυπνα, με περισσότερη εμπειρία και πιο λογικά, αλλά πολλές φορές με απίστευτη ανοησία, με έλλειψη επίγνωσης της παγκόσμιας γνώσης και εμπειρίας και με λάθη που δεν τα έκαναν οι αρχαίοι. Ένα άλλο δίδαγμα της ιστορίας, σχετικό με την ανθρώπινη παράνοια και μεγαλομανία, το αντλούμε από τη συνάντηση των διαφορετικών λαών και εθνών. Η συνάντησή τους, είτε φιλικά είτε εχθρικά, στο πέρασμα των ετών αλλάζει δημιουργικά και γόνιμα τον πολιτισμό τους και επηρεάζει την ταυτότητά τους. Ακόμα και οι κατακτητές δεν μπορούν να αγνοήσουν τα πλεονεκτήματα που βρίσκουν να έχουν αξιοποιήσει και δημιουργήσει οι ηττημένοι, με την παράδοση της παλαιότερης εμπειρίας, με νεότερες τεχνικές και ανακαλύψεις και με την πνευματική τους καλλιέργεια. Αν για κάτι αξίζει να διδάσκεται η ιστορία είναι για να θυμίζουμε στους υποκριτές, στους μεγαλομανείς, στους υπάκουους και στους εύθικτους με πολλές αφορμές, το αληθινό τους πρόσωπο.

Τα περισσότερα γεγονότα και η αντίδραση από τους ανθρώπους σε αυτά ήταν σχεδόν ίδια όπως και σήμερα. Οι διαφορές τους είναι λεπτομέρειες, οι οποίες δεν χρειάζονται παρά μόνο αν είναι για να επαναλάβουμε μια κατασκευή. Παρατηρούμε άπειρες διαφορές στα ίδια φαινόμενα, όπως στα ονόματα των προσώπων, στη γλώσσα που εκείνα μιλούσαν και ονόμαζαν τα πράγματα, στην εμφάνιση των προσώπων, στα μίγματα των υλικών που χρησιμο-

ποιούσαν για τις κατασκευές τους (όπως σε εργαλεία και όπλα), στον αριθμό των προσώπων, στην ταχύτητα της επικοινωνίας και στην κατασκευή των έργων, στην έκταση και στη μορφολογία του χώρου και στην περιοχή που κινούνται οι πληθυσμοί, η διάρκεια που διατηρούνται τα έργα και τα κοινωνικά φαινόμενα κλπ. Σε όλους τους αιώνες, μέσα στην οργανωμένη κοινωνία, οι άνθρωποι συνυπάρχουν με πλήθος από διαφορές και ανισότητες μεταξύ τους, τόσο στο σώμα και στη ζωή, όσο και ως ομάδες με κοινή δράση, άποψη και σκοπό. Η διοίκηση αποτελεί ένα σταθερό πόλο γύρω από τον οποίο εστιάζονται οι πληροφορίες, αφού ένα πλήθος ξεχωριστών ζητημάτων για τη ζωή και για τις ανθρώπινες σχέσεις μέσα στις κοινωνίες αποτελούν το σκοπό και την αιτία που συντηρούν τη διοίκηση και την προσαρμόζουν. Διοίκηση, στρατός, όπλα, νομίσματα, σύμβολα θρησκευτικά, εθνικά, στρατιωτικά κ.α. κτίρια για τους άρχοντες, φυλακές για τους παράνομους και απείθαρχους, αντίδραση με διάφορους τρόπους από ομάδες απέναντι στη δράση μερικών άλλων, εχθρικές συγκρούσεις και διεκδικήσεις, η καλλιέργεια της γης, η κτηνοτροφία, το εμπόριο και η ναυσιπλοΐα, δημόσια έργα (όπως η διάνοιξη δρόμων και οι γέφυρες), τέχνες όπως η ζωγραφική, η λογοτεχνία, η γλυπτική, το θέατρο και η μαγειρική, ο αθλητισμός, οι βιβλιοθήκες και η ανάγκη της διδασκαλίας, η ενδυμασία, τα τυχερά παιχνίδια και οι γιορτές, η προσπάθεια για βελτίωση των τεχνικών μέσων και η αναζήτηση νέων κόσμων, η έκφραση λατρείας και η δημιουργία ναών και νεκροταφείων, η επικοινωνία σε μεγάλες αποστάσεις και η κρυπτογράφηση κλπ. Όλα αυτά τα κοινωνικά φαινόμενα που μπορούμε να συνοψίσουμε σε μικρό αριθμό σελίδων, οι ερευνητές της ιστορίας έχουν σκοπό να τα αναλύσουν και να τα αναδείξουν σε όλες τις δυνατές λεπτομέρειες. Να καταγράψουν τη χρονική στιγμή και τον τόπο, τις λεπτομέρειες των κινήσεων και των γεγονότων και με λίγα λόγια, αν μπορούν θα καταγράψουν όλους τους τρόπους με τους οποίους έγιναν και θα γίνουν τα ίδια κοινωνικά φαινόμενα. Αν γινόταν, η σελήνη να είναι μια φυσική κάμερα που καταγράφει όσα γίνονται στην επιφάνεια της γης! Όπως, αν θέλαμε να καταγράψουμε όλες τις δυνατές κινήσεις με τις οποίες μπορεί το ανθρώπινο σώμα να εκφραστεί χορευτικά με τη μουσική... Μπορούν να διατυπωθούν μυριάδες ερωτήσεων για γεγονότα, ονόματα, χρονολογίες (και με διαφορετικά ημερολόγια), για αποφάσεις και έργα του παρελθόντος, από ένα ή πολλά πρόσωπα. Είναι πιο χρήσιμες για τα σταυρόλεξα και για τα τυχερά παιχνίδια, ενώ περισσότερο εμποδίζουν τη συνεννόηση και τη συζήτηση στους ανθρώπους.

Η αξίωση να διδάσκονται όλες αυτές οι λεπτομέρειες και να σπαταλούν τη μνήμη μας δεν έχει πιο πειστικές σκέψεις από την αξίωση να θυμόμαστε όσα διαβάζουμε σε κάθε μυθιστόρημα. Γίνονται πιο πειστικές, όταν επιλέγονται με σκοπό να επηρεάσουν τη σκέψη του σύγχρονου ανθρώπου και για να ενι-

σχύσουν ορισμένες απόψεις, για τις οποίες ακόμα δεν υπάρχει ομοφωνία. Η επικέντρωση στα ηγετικά πρόσωπα, που αποφάσιζαν για το σύνολο του λαού και του κόσμου, ή εκπροσωπούσαν μια πλειοψηφία και κινητοποιούσαν μαζικά ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων γίνεται με υπερβολή και με επιφανειακή και χοντροκομμένη άποψη για τον κόσμο. Είναι πολλές οι επιλογές, οι αποφάσεις και οι απόψεις που θα μπορούσαν να αλλάξουν τις εξελίξεις και τα γεγονότα και να επιδράσουν στην ομαδική συνύπαρξη και στη συνεργασία των ανθρώπων που αποτελούν την κοινωνία. Να λοιπόν, πόσο εύκολα οι άνθρωποι μπορούν να διαφωνήσουν μεταξύ τους με σκέψεις για το παρελθόν, εφόσον με μια ελάχιστη προσθήκη ή απόρριψη μιας πράξης ή μιας φράσης, όλοι φαντάζονται ένα διαφορετικό μέλλον, αυτό που θα ήθελαν ή το ανεπιθύμητο! Είναι τόσες πολλές οι επιλογές, οι αφορμές και σε τελική ανάλυση οι δυνατές κινήσεις των ανθρώπων, που έξω από τη σκέψη μας όλα γίνονται περισσότερο τυχαία (και επηρεασμένα απ' όσα δεν παρατηρούμε, δεν γνωρίζουμε και αφαιρούμε), παρά από εκείνα στα οποία εμείς εστιάζουμε σαν σημαντικά και καθοριστικά. Όλα θα μπορούσαν να έχουν γίνει διαφορετικά, σε διαφορετικές στιγμές, με διαφορετική διάρκεια, με αφάνταστους τρόπους, από άλλα πρόσωπα και με διαφορετικές δράσεις. Αν η τύχη αλλάζει και διαμορφώνεται με νόμους ή αυτή είναι σαν αποτέλεσμα με τη συμβολή πολλών δράσεων, τις οποίες δεν μπορούμε να αντιληφθούμε και να τις υπολογίσουμε όλες, τότε πάλι για την τύχη μιλάμε και για υπερεκτίμηση της γνώσης μας.

Η ιστορία της ανθρωπότητας φανερώνει περισσότερο τα απίστευτα κακουργήματα, τις ανοησίες, τα ψέματα, τα ατυχήματα, τις συμπτώσεις και φυσικά την απερίγραπτη δυστυχία στον πλανήτη μας. Ιδιαίτερα όταν μιλάμε ως ιστορικοί γενικά για τον άνθρωπο, για τις παλαιότερες απόψεις του και τι πίστευαν πιο παλιά οι άνθρωποι, τότε υμνολογούμε την απερισκεψία, την ευπιστία και τη μισαλλοδοξία ενός μεγάλου πληθυσμού. Όχι όμως τι μπορούσαν οι άνθρωποι να έχουν επιτύχει πιο γρήγορα και πιο εύκολα, και τι σκέφτηκαν ένας μεγάλος αριθμός από πρωτοπόρους και διαφωνούντες, οι οποίοι δεν βρίσκονται πάντοτε σε πλεονεκτική θέση για να ακούγονται, να συνεργάζονται και για να καταγράφονται οι σκέψεις τους. Παραδόξως, πρέπει να εμπιστευτούμε τις πληροφορίες που έτυχε να διασωθούν ή επέλεξαν κάποιοι να καταγράψουν, με όση ικανότητα και αξιοπιστία αυτοί είχαν! Ιδιαίτερα οι ηγέτες, οι αρχηγοί, οι επικεφαλής, οι ισχυροί άντρες, οι ήρωες και όπως αλλιώς ονομάζονται όσοι δίνουν εντολές που κινητοποιούν άμεσα και μαζικά ένα μεγάλο πληθυσμό ανθρώπων και για τους οποίους καταγράφονται η ζωή και τα έργα, αυτοί αποτελούν λαμπρά παραδείγματα για τη μεροληπτική λογική και τη μεγαλομανία του ανθρώπου, αντί να τους εμφανίζουμε απαραίτητους, αξιοσέβαστους και πιο έξυπνους. Στις περιπτώσεις που αυτοί δεν ήταν ανή-

μποροι, δειλοί και αδιάβαστοι, αποβλέπανε χωρίς να το κρύβουν στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων, με προτεραιότητα στα οικογενειακά και συντηρούσαν αυτή την κατάσταση, υποκινούμενοι από παρανοϊκές σκέψεις, παιδικές απόψεις, από μεγαλομανία και πείσμα, αδιαφορώντας για το μέλλον του κόσμου. Το μέλλον ήταν για εκείνους η συνέχεια των δικών τους ανθρώπων, να επιβληθούν στους αντιπάλους τους, να επιβληθούν ή να εξαπλωθούν οι δικές τους μεροληπτικές ιδεολογίες, εμπειρίες και όνειρα, οι λαϊκές παραδόσεις με τη φαντασιοπληξία τους και φυσικά η κανονική εξαπάτηση όσων έλπιζαν από εκείνους. Οι διαφωνούντες και όσοι δεν ακολουθούσαν ήταν οι εχθροί, οι προδότες και οι τρελοί, ενώ οι ηγέτες για να επιβληθούν δεν δίσταζαν να χρησιμοποιήσουν τη δύναμή τους, με όποιο τρόπο την υπολόγιζαν (σε όπλα, σε χρυσάφι, σε ένοπλες δυνάμεις, σε δημοτικότητα, σε συμμαχίες, σε σεξουαλικότητα κ.λπ.). Η μόνη πηγή της βεβαιότητας για τις απόψεις τους και για την εφαρμογή των ιδεών τους ήταν η δύναμή τους να καταστρέψουν και να επιβληθούν στους αντιπάλους τους. Εξάλλου με αυτές τις δυνάμεις κατάφερναν να γίνουν ηγέτες και να εξαπατούν με δοκιμασμένες μεθόδους! Και πολλά από τα καλά τα έπραξαν όχι από ειλικρινές ενδιαφέρον και με την αμεροληψία τους, αλλά υπό την πίεση των αντιπάλων, των ανταγωνιστών, των απειλών, και με δόλο για να διατηρήσουν την εξουσία τους, για να μη χάσουν τα πλεονεκτήματά τους και για να εκμεταλλευτούν καταστάσεις. Τη μεροληπτική και φοβερή φιλοσοφία τους μπορούμε να την ακούσουμε σε μία από τις κινηματογραφικές ταινίες "Ράμπο": "Όταν σκοτώσεις έναν άνθρωπο είσαι τρελός και δολοφόνος, όταν σκοτώσεις ένα λαό τότε είσαι κατακτητής και ήρωας"![44] Οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να επιβάλλουν τις σκληρότερες ποινές για τα πιο μικρά αδικήματα και ν' αναδείξουν σε ήρωες τους δολοφόνους, τους κακοποιούς, τους φανατισμένους. Τώρα να μην υποκρινόμαστε ότι δεν υπήρχαν η γνώση, η εμπειρία και οι ευνοϊκές συνθήκες και πολύ περισσότερο να μην απορούμε για τα αδιόρθωτα χάλια που κληρονομήσαμε. Θα ήταν μια καλή αρχή, να μετονομαστούν πολλοί δρόμοι και περιοχές για να μας θυμίζουν πρόσωπα με πνευματικό, καλλιτεχνικό, ερευνητικό έργο και όσους πρόσφεραν με αυτοθυσία. Ενώ τα ονόματα πολλών αγωνιστών και αρχηγών να στιγματιστούν με παραφράσεις και σε μικρούς και βρώμικους δρόμους. Για να θυμίζουν δολοφόνους, κλέφτες και μεγαλομανείς, οι οποίοι δικαιολόγησαν τα εγκλήματά τους ή έπεισαν πολλούς για τις εγκληματικές επιλογές τους με κάποια ανταλλάγματα και βρήκαν οπαδούς και συνεργούς. Τα πλεονεκτήματα της πνευματικής καλλιέργειας, η εξυπνάδα, η αγωνιστική διάθεση και η επιτυχημένη συνεργασία δεν είναι γνωρίσματα μόνο για τους αγγέλους, όπως όλοι φανταζόμαστε, αλλά και ανθρώπων κακοποιών, καθαρμάτων και μεγαλομανών.

<•> ΗΘΙΚΗ, ΕΥΤΥΧΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΗ. Συνηθίζουμε να λέμε πως η ζωή αξίζει, όταν ενεργούμε με την «καρδιά» μας, παραδομένοι στις όμορφες εμπειρίες, και ότι η Λογική ή η σκέψη είναι «ψυχρή» και καταστρεπτική για τις ψυχικές διαθέσεις. Αυτή η κοινή άποψη έχει ένα μέρος αλήθειας. Αν το διατυπώσουμε πιο προσεκτικά θα πούμε, πως η ανθρώπινη ύπαρξη επηρεάζεται από εξωτερικές περιστάσεις, είναι εξαναγκασμένη να ενεργεί με ανεπαρκή γνώση και με ψυχή όπως διαμορφώνεται αντλώντας πληροφορίες μέσα στο ιδιαίτερο οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον της. Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται και αντιδράει με ανασφάλεια και με προσδοκίες, όπως προκαλούνται με τις σκέψεις του για τη ζωή του μέσα στο περιβάλλον του, ανιχνεύοντας δυσκολίες και δυνατότητες. Έτσι σκέφτεται, εκτιμάει, ενεργεί και αντιδράει με μοναδικές εμπειρίες, με άγνοια, πλάνη, φαντασιώσεις και υπερβολικές προσδοκίες. Με λίγα λόγια, ο άνθρωπος, όχι απλώς δεν είναι μια αυτοτελής πνευματική ύπαρξη, όχι δεν είναι ο Θεός, αλλά φτάνει στο άλλο άκρο να συμπεριφέρεται και να αντιδρά όπως αν αυτός ο ίδιος με την φαντασιοπληξία και την απληστία του είναι ο Θεός! Η Λογική σκέψη αφαιρεί τα ψέματα, τις λανθασμένες εκτιμήσεις και τις μεροληπτικές σκέψεις, με τα οποία γεμίζουν οι ώρες μας και μας κινητοποιούν με προσδοκίες ή από αντίδραση σε ότι μας απογοητεύει. Η αυτογνωσία, η διανοητική συνέπεια με τις σωστές εκτιμήσεις, η γνώση της άγνοιας, η ζωή ρυθμισμένη με γνώση και με λογική σκέψη είναι καταστρεπτική και περιοριστική για εκείνες τις ψυχικές διαθέσεις που προκαλούνται από την παρανοϊκή και εγωκεντρική ζωή. Λ.χ. στις πιο φανερές περιπτώσεις παράνοιας, μερικοί πιστεύουν ότι η ζωή τους θα γίνει πιο άσχημη αν σταματήσουν τις καταχρήσεις καπνού ή αλκοολούχων ποτών. Απαντούν ότι η ζημιά στην υγεία τους γίνεται ήδη από άλλες καταστροφές στο περιβάλλον και αντί αυτή η διαπίστωση να ενισχύσει την προσπάθειά τους για να διορθώσουν τις κακές συνήθειες, αυτοί υποβαθμίζουν τις δικές τους βλαβερές συνήθειες. Τα συναισθήματα δεν είναι αντίθετα από τη σκέψη και τη λογική, αφού αυτά παράγονται ή προκαλούνται μαζί με τις σκέψεις και ευρύτερα με τις πληροφορίες. Το ζήτημα για τις σωστές επιλογές στη ζωή, αλλά και για την αποτελεσματικότητα της σκέψης, δεν είναι πώς θα καθαρίσουμε τη ψυχή από τα συναισθήματα και πώς θα σκεφτόμαστε πάντοτε με ηρεμία. Αντιστρόφως, για περισσότερη απόλαυση της ζωής, επίσης το ζήτημα δεν είναι πώς θα σταματήσουμε να σκεφτόμαστε και πώς θα ξεχάσουμε που βρισκόμαστε. Το ζήτημα είναι πώς τα συναισθήματα θα προκαλούνται και θα συνοδεύονται σε αντιστοιχία με τις σωστές σκέψεις, με τις λανθασμένες απόψεις και με τις σωστές εκτιμήσεις σε κάθε περίπτωση. Δηλαδή να χαιρόμαστε για το κέρδος μας, χωρίς να ξεχνάμε το αντάλλαγμα, να φοβόμαστε όταν η απειλή είναι φα-

νερή, πιο πιθανή και γρήγορη και όχι με τις φαντασιώσεις μας, να υποψιαζόμαστε ή να ερευνούμε όταν αντιληφθούμε τις ενδείξεις, να λυπόμαστε ανάλογα με τη ζημιά που προκλήθηκε, μετά από σωστή εκτίμηση και όχι δυσανάλογα από απερισκεψία και λοιπά.

Τα βιβλία με σκέψεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά και με συμβουλές για την καλύτερη τύχη τραβούν την προσοχή ιδιαίτερα των αναγνωστών, που ελπίζουν να βρουν μερικές λύσεις στα δικά τους προβλήματα και οδηγίες για τη δράση τους με βέβαια την επιτυχία. Πραγματικά, γράφονται πολλά βιβλία με σοφές σκέψεις και πολύτιμες εμπειρίες, με ιδιαίτερα ευχάριστο και ελκυστικό ύφος και για αναγνώστες όλων των ηλικιών και κάθε επιπέδου εκπαίδευσης. Σοφές σκέψεις και εύστοχες παρατηρήσεις και τόσες πολλές που κανένας δεν μπορεί να τις θυμάται όλες μαζί και στη σωστή στιγμή. Πίσω από όλες αυτές τις διάσπαρτες σκέψεις βρίσκεται ένας απλός κανόνας και μια θεμελιακή άποψη, όπως αυτή: "Μην επιτρέπεις στους άλλους να σε απομακρύνουν από τον εαυτό σου και να ξεχάσεις τη δική σου εσωτερική ζωή". "Μην καταπιέζεις τους άλλους ή μην τους χρησιμοποιείς για να εξυπηρετήσουν εσένα". "Μην εγκαταλείπεις τον εαυτό σου και μην τον ψάχνεις στις άλλες ζωές" είναι μερικά σύντομα παράγγελμα που συνοψίζουν ένα πλήθος από συμβουλές για κάθε ξεχωριστή στιγμή της ζωής και με κάθε άλλο άνθρωπο. Αυτή η ηθική άποψη γίνεται απλή, όταν σκεφτούμε το νόημα της λέξης "εαυτός" και παρατηρήσουμε ότι η ζωή ξεκινάει και αλλάζει γρήγορα και καθοριστικά από τον εαυτό μας σαν πνεύμα και όχι από τον εαυτό μας σαν βιολογικό σώμα με προοπτικές έξω στην κοινωνία και στον κόσμο. Όσοι απαριθμούν πολλές συμβουλές και παραγγέλματα προσπαθούν να συμβιβάσουν τις προοπτικές, τις επιτυχίες και τις ατυχίες στον εξωτερικό κόσμο με την ηθική του εσωτερικού προσανατολισμού, η οποία περιορίζει τη δράση και εστιάζει στην πνευματική ζωή.

Τα ζητήματα για το νόημα της ζωής, για τις ανθρώπινες σχέσεις και για την καλύτερη τύχη δεν είναι εύκολο να ξεχωριστούν μεταξύ τους. Για τις ανάγκες εξοικονόμησης φύλλων χαρτιού και χρόνου και για περισσότερη ανάλυση των ζητημάτων, ακόμα και αυτά τα ζητήματα ξεχωρίζονται. Ένα πλήθος άλλων ζητημάτων, όπως πολιτικών, θρησκευτικών, οικονομικών, ενδέχεται να μην υπολογίζονται καθόλου για το σχηματισμό της άποψης και για την επιτυχημένη εφαρμογή των συμβουλών. Γενικά, κάθε ζήτημα το οποίο περιορίζεται και αποκόπτεται από ένα πλήθος άλλων σχετικών ζητημάτων μένει ελλιπές, απροφύλακτο και εκτεθειμένο στη διάψευση. Λ.χ. όπως όταν μιλάμε για τη θρεπτική αξία των τροφών και τη σχέση τους με την υγεία, αλλά αφαιρούμε από τη σκέψη ότι αυτές οι τροφές παράγονται μέσα σε ένα περιβάλλον. Για να γίνει αυτή η καθολική διαπίστωση (για ένα περιβάλλον) δεν

χρειάζεται ειδίκευση και εργαλεία. Ωστόσο με αυτή τη διαπίστωση επιτρέπεται να συμπεράνουμε ότι οι πληροφορίες για το περιβάλλον (λ..χ. μόλυνση, επικίνδυνα παρασιτοκτόνα) είναι χρήσιμες και ανατρεπτικές. Αυτές οι σχετικές πληροφορίες μπορούν να αλλάξουν τις εκτιμήσεις που θα κάναμε με την ειδική γνώση αποκλειστικά για τις τροφές και, μάλιστα, με την αφαίρεση των λεπτομερειών που επιτρέπουν να διαχωρίσουμε τις τροφές σύμφωνα με τις ομοιότητές τους. Έτσι λ.χ. η έρευνα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ψυχολογίας παρά λίγο να οδηγήσει σε υπερβολικές εκτιμήσεις για το ρόλο του ατόμου, στις οποίες έβαλαν φρένο οι θεωρίες και η έρευνα για τα κοινωνικά φαινόμενα (κοινωνιολογία). Έτσι λ.χ. η έρευνα των χημικών φαινομένων άφηνε χωρίς φρένο τη φαντασία των *αλχημιστών*, μέχρι που έριξε φως η έρευνα των φαινομένων που ξεχωρίζουμε κάτω από το όνομα "φυσική επιστήμη". Όπου συναντήθηκαν οι περιοχές έρευνας τις οποίες είχαμε ξεχωρίσει, εκεί έγινε κάτι περισσότερο από συνάντηση και συνένωση και η τεχνολογία έκανε άλματα. Με λίγα λόγια, για να μην πέσουμε στην παγίδα να μιλάμε για τα πράγματα και τα τοπικά φαινόμενα σαν να ήταν αυτά καλά ξεχωρισμένα ή έτσι όπως αν αυτά ήταν πάντοτε τα ίδια, με σταθερές δυνατότητες, για ένα και το ίδιο αποτέλεσμα, χρειάζεται να γνωρίζουμε ορισμένα γενικά φαινόμενα, που αναμιγνύονται με τα επιμέρους πράγματα. Η πλησιέστερη περιοχή μέσα στην οποία τα πράγματα βρίσκονται και οι πλευρές που αυτά συνορεύουν και συναντιούνται μεταξύ τους, ανιχνεύονται εξωτερικά από τη δομή των πραγμάτων, αλλά τα επηρεάζουν όπως αν ήταν μέσα στη δομή τους. Για τον άνθρωπο και τη ζωή του, επίσης δεν μπορούμε να μιλάμε όπως αν ήταν μια αποσπασμένη, αμετάβλητη πραγματικότητα, χωρίς καθημερινή αστάθεια, χωρίς ακραίες αποκλίσεις και διαφορές και χωρίς να υπολογίζουμε το ευρύτερο περιβάλλον του. Αν αγνοούμε την ευρύτερη πραγματικότητα και τα φαινόμενα που επιβάλλουν στον άνθρωπο να είναι άνθρωπος και με όρια στις δυνατότητές του (όχι μόνο βιολογικά), τότε δεν γνωρίζουμε σωστά τον άνθρωπο και περισσότερο τον φανταζόμαστε. Όταν λ.χ. μιλάμε για την τροφή και δεν σκεφτόμαστε ότι υπάρχουν πολλές διαφορές στη βιολογία από άνθρωπο σε άνθρωπο και καθοριστικές διαφορές στις χημικές διεργασίες που γίνονται μέσα στο βιολογικό σώμα, τότε πολλές διαπιστώσεις για τη σχέση της τροφής με το σχηματισμό των βιολογικών οργάνων, για τη συντονισμένη λειτουργία τους και για τη συνολική υγεία θα αποδειχτούν λανθασμένες. Η εμπειρία αποδεικνύεται αποθαρρυντικά μικρή και φτωχή για να συμπεριλάβει όλο το εύρος των μεταβολών, των αποκλίσεων, των διαφορών και των αντιδράσεων στα πράγματα, που καθορίζονται από μικροσκοπικές διαφορές, από τη διαφορετική σύνδεσή τους με το περιβάλλον και από τις διαφορές στο ίδιο το περιβάλλον.

Όταν εστιάζουμε σε ένα πρόβλημα και για την επίλυσή του χωρίς να το συνδέουμε αυτό με ορισμένα άλλα προβλήματα και περιορίζοντας τη σκέψη γύρω από τα πιο φανερά μέρη που συνδέονται μαζί του, τότε η απάντηση ή η λύση που δίνουμε μπορεί να είναι σωστή, ωστόσο με πολλές υποθέσεις τις οποίες συνήθως αποκρύβουμε. Δηλαδή, προσδοκούμε ένα αποτέλεσμα με υποθέσεις όπως: Αν θα έχουμε την υγεία μας. Αν θα είναι καλά στην υγεία τους τα άλλα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος. Αν θα ζούμε στο ίδιο σπίτι, στην ίδια περιοχή και με την ίδια εργασία. Αν θα διατηρούνται οι ίδιες φιλίες και συνεργασίες. Αν θα έχουμε περισσότερο ή λιγότερο ελεύθερο χρόνο. Αν θα μπορούμε να βρούμε στην αγορά τα ίδια πράγματα και αν θα προσφέρονται οι ίδιες υπηρεσίες. Αν δεν αλλάξουν οι τεχνολογίες στις οποίες εξοικειωθήκαμε. Αν οι γνωστοί και οι φίλοι θα σκέφτονται με τις ίδιες απόψεις και με τις ίδιες εκτιμήσεις. Αν δεν χρειαστεί να πληρώσουμε πολλά χρήματα για ένα έκτακτο γεγονός. Αν δεν έχει συμβεί κανένα μικρό ή μεγάλο ατύχημα. Αν οι αριθμοί τηλεφωνικής κλήσης θα είναι για τους ίδιους συνδρομητές. Αν θα υλοποιείται η ίδια κυβερνητική πολιτική. Αν δεν αλλάξει τα σχέδιά μας κάποιος αλήτης. Αν δεν διασπείρουν ψέματα εναντίον μας. Αν το αντιαισθητικό ελάττωμα στην επιδερμίδα ή στο σώμα μας δεν διορθωθεί. Αν θα έχουμε την ίδια επιθυμία και υπομονή. Αν δεν χαλάσει η καλή σχέση μας με τα αγαπημένα πρόσωπα. Αν η εμφάνισή μας θα είναι η ίδια. Αν η διαφορά της ηλικίας δεν εμποδίσει. Αν μετά από καλύτερη γνώση και πληροφόρηση δεν αλλάξει η άποψη, η δική μας ή του άλλου. Αν δεν χαλάσει η ερωτική σχέση μας. Αν όσα συνήθως τρώμε είναι το ίδιο ασφαλή για την υγεία μας. Αυτές είναι λίγες πιθανές υποθέσεις, τις οποίες αφήνουμε έξω από τις σκέψεις και τις συζητήσεις, και χωρίς τις λεπτομέρειες της κάθε περίπτωσης. Ενώ θεωρητικά άπειρα "αν" καθορίζουν ή αλλάζουν ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα για κάτι τόσο ασταθές, όπως είναι η ζωή ενός ανθρώπου στο μέλλον και μέσα στην ανισόρροπη κοινωνία.

Οι έξυπνες προβλέψεις, οι σοφές και προσεκτικές οδηγίες για τα επιθυμητά αποτελέσματα και έτσι όπως τα πράγματα εμφανίζονται πειστικά, αυτές μπορούν εύκολα να ανατραπούν από ανθρώπους που αγνοούν τα ζητήματα. Πολλές φορές οι προσωπικές εμπειρίες των ανθρώπων είναι αντίθετες και δεν επιβεβαιώνουν όσα ακούγονται δημόσια και από τα μέσα ενημέρωσης. Με απλές και σύντομες σκέψεις, μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε ένα μεγάλο κενό γνώσης γύρω από άλλα σχετικά ζητήματα, που αφήνει αστήριχτες πολλές απόψεις για την καλύτερη τύχη στη ζωή. Στη φυσική, πολλές φορές προ-

χωρούν την έρευνα με υποθέσεις και πειράματα που γίνονται μόνο στη φαντασία. Έτσι κι εδώ, για τα ζητήματα του προορισμού της ζωής και ιδιαίτερα για την ευτυχία, μπορούμε να σκεφτούμε μια απλή υπόθεση και να αλλάξουμε την άποψή μας, αναλόγως τι θα απαντήσουμε στην απορία ενός άλλου ζητήματος. Αν για παράδειγμα, από την έρευνα σε άλλους πλανήτες και γαλαξίες, διαπιστώσουμε ότι ο δικός μας πλανήτης είναι μια γαλαξιακή φυλακή και οι άνθρωποι γεννιούνται εδώ όχι για να ευτυχήσουν, αλλά για να ατυχήσουν και να τιμωρηθούν. Τότε θα ανακαλύψουμε ότι λέγαμε και γράφαμε πολλά για την ευτυχισμένη ζωή πάνω σε μια απατηλή άποψη, έτσι όπως μας άρεσε. Δεν χρειάζεται να ερευνήσουμε τόσο μακριά. Ένας άνθρωπος με δημιουργικό -εκτός από εκπαιδευμένο- πνεύμα, όπως ήταν ο *Άρθουρ Σοπεγχάουερ (1788-1860)* μπορεί εύκολα να υποστηρίξει την άποψη, ότι η ευτυχία είναι αδύνατη και συνολικά ο κόσμος άσκοπος. Ένα ολόκληρο βιβλίο, γραμμένο σαν ένα όμορφο μυθιστόρημα, με πολλές έξυπνες και πειστικές σκέψεις για το πώς θα ζήσουμε ευτυχισμένοι, εξαρχής αυτό ακυρώνεται. Για εκείνον τον πεσιμιστή φιλόσοφο θα ήταν επιπλέον και παραπλανητικό βιβλίο. Θα ήταν διασκεδαστικό να συναντηθούν οι συγγραφείς και να προσπαθεί ο ένας να πείσει τον άλλο! Με τις φαντασιώσεις, με την υπερεκτίμηση του ρόλου μας στον κόσμο και σχηματίζοντας ένα πρότυπο ζωής με επιλογή μερικών πλεονεκτημάτων, τα οποία συνέπεσαν στη ζωή μερικών επιτυχημένων προσώπων, έτσι μην περιμένουμε καλή τύχη. Όταν γνωρίζουμε ότι ο άνθρωπος είναι ένα ζώο με φαντασιοπληξία, εγωισμό και με λογική του απατεώνα, τότε αυτή η γνώση είναι μέρος της αυτογνωσίας μας. Θα μιλήσουμε για την ευτυχία με αυτογνωσία ή με περιστασιακές εκτιμήσεις για τη ζωή και τα πράγματα;

Υπάρχουμε, επιβιώνουμε και σκεπτόμαστε για πολλά πράγματα χωρίς να χρειάζεται να ταξιδέψουμε σε άλλους γαλαξίες ή να ζήσουμε όλες τις εμπειρίες. **Η Ηθική συντονισμένη με τη λογική είναι παγκόσμια και αισιόδοξη, με σκέψεις που εξυπηρετούν τη ζωή ανεξάρτητα από το χρόνο και τον τόπο**. Με τη θεμελιωμένη διαπίστωση για την εγωκεντρική συμπεριφορά και σκέψη του ανθρώπου και για τη δράση με βιαστικές σκέψεις και με φαντασιώσεις, αμέσως μπορούμε ν' αντιληφθούμε πόσο ακραία είναι η άποψη που έχουν όλοι οι άνθρωποι, ότι πρέπει να περνάμε πάντοτε καλά. «Καλά» εννοώντας να εκτιμούμε τη ζωή από την καθημερινή ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών σαν απερίσκεφτα ζώα, από το πόσο διασκεδάζουμε και όπως αν δεν χρειαζόταν ποτέ να επιλέξουμε δυσάρεστα για τον εαυτό μας. Και αυτή η ακραία και ανήθικη άποψη, στον «πολιτισμένο» κόσμο -τον οποίο χαρακτηρίζουμε έτσι για τις πολλές ανέσεις κι ευκαιρίες που προσφέρονται και όχι για τις πνευματικές αξίες του- αυτή η ανήθικη άποψη προτείνεται για την αγωγή

των παιδιών. Όπως πλάθουμε ηθικούς κανόνες με υπερβολές, από ανασφάλεια μην ενθαρρύνουμε τον ασυγκράτητο εγωισμό, έτσι νομίζουμε ότι με την υπερβολική χαλάρωση στην αγωγή των παιδιών θα αποφύγουμε να γίνουν επιθετικά, με ψυχολογικά προβλήματα και με βίαιη συμπεριφορά. Και όπως μερικοί με οικολογική ευαισθησία, για να προστατέψουν ένα ζώο γίνονται υπερβολικοί και ξεχνούν τη δυστυχία πολλών φιλήσυχων ανθρώπων, έτσι όσοι μιλούν για την ανθρώπινη συμπεριφορά αναπαυτικά στα όμορφα σαλόνια τους και εισπράττοντας χρήματα, νομίζουν ότι μερικά χαστούκια θα δώσουν το μήνυμα για βία και θα πληγώσουν πιο άσχημα την παιδική ψυχή. Μερικές απειλές για σωματική βία και τα αβλαβή χτυπήματα, μετά από κάποια αποτυχημένη προσπάθεια με όμορφα λόγια για να σταματήσει μια υπερβολική ενόχληση, θα μείνουν στην παιδική μνήμη χωρίς μίσος και χωρίς απογοήτευση. Το ίδιο το παιδί σε πιο ώριμη ηλικία, θα καταλάβει ότι μερικές φορές χρειάζεται ο φόβος και η απειλή, ότι οι γονείς του ήταν άνθρωποι, ότι αυτός ο νεότερος στην ηλικία πολλές φορές το ίδιο βίαια επιθυμεί να συμπεριφερθεί και δύσκολα θα επιτύχει να μην κάνει το ίδιο όταν βρεθεί στη θέση του γονέα. Ενώ αντιθέτως, μια απαξιωτική έκφραση και η απορριπτική συμπεριφορά με διάφορες αφορμές και μάλιστα εκεί που ο άλλος ή το παιδί έχει μια αδυναμία, πιθανό να μείνουν αξέχαστα στην υπόλοιπη ζωή του, με πίκρα ή με θυμό. Σοφή, λοιπόν, η λαϊκή ρήση "η γλώσσα κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει". Και το ίδιο αποτέλεσμα να αναμένουν όχι μόνο από την απαξιωτική ή απορριπτική συμπεριφορά προς ένα παιδί, αλλά και προς μια μειονότητα του πληθυσμού, όταν κάποιοι προσπαθούν να εξαγοράσουν την υποστήριξη ή την ανοχή αυτής, ενώ είναι κοινό μυστικό και με πολλές ευκαιρίες φανερώνεται, ότι αυτοί έχουν μια αποκρουστική άποψη για αυτούς τους διαφορετικούς ανθρώπους. Ακόμα και αγράμματοι άνθρωποι, όπως οι τσιγγάνοι, έχουν αντιληφθεί ότι το αντίθετο μπορεί να συμβαίνει από αυτό που ταιριάζει στην όμορφη θεωρία μας (στην οποία έχει αφαιρεθεί ο πραγματικός κόσμος). Φανταστείτε να συνεχίζαμε την αγωγή των παιδιών με τα ψέματα και τα παραμύθια μέχρι την εφηβεία τους! Έξω, όμως, ο φυσικός κόσμος και η ανθρώπινη κοινωνία προβάλλουν αξεπέραστα εμπόδια, πολλές απειλές και κρύβουν αφάνταστες παγίδες. Μάλλον είναι χειρότερο να μας κρύβουν αυτή την πλευρά της πραγματικότητας και αργότερα να την ανακαλύψουμε ξαφνικά ή καθυστερημένα μόνοι μας.

Αλλά ακόμα και η απόκρυψη και η έξυπνη προσπάθεια να παρουσιάσουμε διαφορετικά τον κόσμο δεν είναι τόσο εύκολη, όπως θα θέλαμε ή νομίζουμε. Και όσοι προσέχουν τι λένε και τι κάνουν μπροστά στα μάτια ενός παιδιού, πολλές φορές δεν γνωρίζουν τι είναι αυτό το οποίο μπορεί να επηρεάσει περισσότερο τη σκέψη και την αντίληψη ενός παιδιού, η οποία κατακλύζεται

από πληροφορίες και μηνύματα. Η απόκρυψη της άσχημης πραγματικότητας γίνεται ακόμα πιο δύσκολη όταν το παιδί ξεφεύγει από το στενό και οικιακό περιβάλλον του και τότε όλες οι δικές μας έξυπνες προσπάθειες ενδέχεται να αποτύχουν. Ιδιαίτερα όταν συναντούμε μεγάλα εμπόδια ή αντιθέτως μεγάλες ευκαιρίες (διαρκείς προκλήσεις), για τα οποία ποτέ δεν είχαμε σκεφτεί ούτε ακούσει, τότε τα λόγια και οι σκέψεις ακόμα περισσότερο υποβαθμίζονται. Σε τέτοιες στιγμές, η αγωγή από το σπίτι εύκολα ακυρώνεται και αποδεικνύεται άχρηστη. Επομένως, καλύτερα να ωριμάζουμε κάπως προετοιμασμένοι πνευματικά και εκπαιδευμένοι σωματικά και ψυχολογικά, με την επίγνωση των ψεύτικων ελπίδων που βρίσκουν ευνοϊκό έδαφος και ριζώνουν όταν αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο εγωκεντρικά. Αυτή η πνευματική και ψυχολογική προετοιμασία την οποία αναλαμβάνουν οι γονείς και οι δάσκαλοι είναι μάλλον, η πιο σημαντική και σταθερή προσφορά της ηθικής (με εσωτερικό προσανατολισμό) έξω από το δικό μας πνεύμα. Είναι απαραίτητη για την ίδια την προσωπικότητα των παιδιών, αλλά και κοινωνικά για να έχουν τα πνευματικά εφόδια να αγωνιστούν με θάρρος, με αισιοδοξία, με γνώση, με πνευματική ευστροφία, με υπομονή και βέβαια χωρίς τη "φυσιολογική" τρέλα, όλος ο κόσμος να προσαρμοστεί στις δικές μας υλιστικές αντιλήψεις για μια ευτυχισμένη ζωή.

Παιδιά που μεγαλώνουν με όλες τις ανέσεις και με υπερβολική ανεκτικότητα, αυτά γίνονται άνθρωποι πιο ευαίσθητοι στις άσχημες εμπειρίες, επιθετικοί στον εαυτό τους, έχουν υπερβολικές απαιτήσεις από τις σχέσεις τους, δεν αντέχουν στις αποτυχίες και ωριμάζοντας αποκτούν τέτοιες απίστευτες ιδιοτροπίες (όπως μια μονομανία, μικροβιοφοβία, τελειομανία και πολλές άλλες), που οι ίδιοι βασανίζουν τον εαυτό τους. Αυτά τα φαινόμενα εγωιστικής συμπεριφοράς (και αντίδρασης) που δημιουργούνται από την υπερβολική ανοχή, από ασυγκράτητη αγάπη και από τις πολλές ανέσεις στην παιδική ηλικία, δύσκολα θα μπορούσαμε να τα προβλέψουμε με τις λογικές σκέψεις και αποτελούν εκπλήξεις της εμπειρίας. Όταν, όμως, σκεφτούμε ότι η ευχαρίστηση ενός «εγώ» το οποίο σχηματίζεται με φαντασιώσεις για το ρόλο του μέσα στον κόσμο, παραπλανημένο με περιστασιακές και εξωτερικές αξίες και με μόνιμες πνευματικές αδυναμίες, τότε δεν θα εκπλαγούμε επειδή με την πολλή «αγάπη» μπορεί να αναπτυχθεί ένα ψυχολογικό τέρας, χωρίς κατανόηση και ενδιαφέρον για κανένα. Γι' αυτό, όπως είναι παρατηρημένο, όταν η ανθρώπινη ζωή αναγκαστικά περιορίζεται στις κινήσεις και στις επιλογές της, όταν τα εξωτερικά εμπόδια αποθαρρύνουν τη δράση και οι προσδοκίες εκτιμηθούν απογοητευτικά μικρές για τα ανταλλάγματα, τότε ο άνθρωπος στρέφεται πνευματικά στον εαυτό του με πολλές σκέψεις. Ο άνθρωπος τότε αναθεωρεί πολλές απόψεις, εμπιστεύεται λιγότερο την τύχη, ανακαλύπτει νέες και μεγά-

λες δυνατότητες ενός δημιουργικού πνεύματος και μόνο τότε αυτός εσωτερικά μεταμορφώνεται.

Στα ζητήματα για την αγωγή του παιδιού και για την προετοιμασία μέχρι αυτό να αναλάβει τις ευθύνες των επιλογών του όταν ωριμάσει, συνήθως δεν υπολογίζονται μερικές βέβαιες παρατηρήσεις, χωρίς τις οποίες εύκολα χανόμαστε σε υποθέσεις και στη φαντασία, όταν μιλάμε για το μέλλον και για τον προορισμό της ζωής. Η σκέψη, η φαντασία και οι παρατηρήσεις ενός παιδιού είναι καθοριστικά για τη δική του ζωή και πολλές φορές ακυρώνουν τις δικές μας προσπάθειες για να το καθοδηγήσουμε. Από ένα παιδί δεν γίνονται εύκολα κατανοητά, ούτε δεκτά, ούτε πειστικά όλα όσα εμείς με δόλο ή με ειλικρίνεια θα θέλαμε να του περάσουμε μέσα στο πνεύμα του, ενώ ενδέχεται το αποτέλεσμα να είναι ακριβώς το αντίθετο. Αυτή είναι μία από τις πρώτες παρατηρήσεις που δεν πρέπει να ξεχνάμε. Η δεύτερη, να μη ξεχνάμε το παρόν και σκεφτόμαστε υπερβολικά για ένα μέλλον, το οποίο εκτός από απρόβλεπτο, είναι και πολύ σύντομο, δηλαδή είναι ένα σύντομο χρονικό διάστημα το οποίο περνάει για να ακολουθήσει το πιο βέβαιο μέλλον. Πολλές προσπάθειες γίνονται για το μέλλον, πολλές θεωρίες, συζητήσεις και διαφωνίες και πολλές χρήσιμες απόψεις ακούγονται και όλα αυτά με την προϋπόθεση, ότι ο κόσμος και οι άνθρωποι στο μέλλον θα είναι όπως τώρα ή όπως προβλέπουμε και με υποθέσεις. Ενώ τότε, ανακαλύπτουμε νέα προβλήματα (αφάνταστα ή πιθανά, προετοιμασμένοι ή αιφνιδιασμένοι) και ξανά θα χρειαστούν σκέψεις για το μέλλον! Όταν κάποιος σκεφτεί τα πιο πιθανά της ζωής όπως είναι μια χρόνια ασθένεια, η απώλεια αγαπημένων προσώπων όπως του παππού και της γιαγιάς ή ενός γονέα, την ταπεινωτική και απειλητική συμπεριφορά που θα χρειαστεί να αντέξουμε πολλές φορές και τις συνηθισμένες δυσκολίες στις ερωτικές σχέσεις, τότε σχεδόν όλες οι έξυπνες σκέψεις και οι συμβουλές πολλών αξιόλογων βιβλίων θα φανούν αστείες. Για την αγωγή του παιδιού και για να μην πέσουμε στην παγίδα να το ωριμάσουμε νωρίτερα ή να του προκαλέσουμε απογοήτευση και φόβο για τον κόσμο, το ζητούμενο δεν είναι πώς το παιδί θα "προγραμματιστεί" για τις δυσκολίες που φανταζόμαστε ή φοβόμαστε. Το πρώτο ζητούμενο είναι να περάσει όμορφα η παιδική ηλικία, έχοντας το παιδί δίπλα του ανθρώπους και γονείς τους οποίους εμπιστεύεται και εκείνοι αποδεικνύουν το αληθινό ενδιαφέρον τους. Δεν πρέπει να είναι το παιδί ο καθημερινός αποδέκτης του εγωκεντρισμού μας και να το μεταχειριζόμαστε για τα δικά μας σχέδια σαν εργοδότες και σαν ιδιοκτήτες ή από κοινωνική υποχρέωση. Το αληθινό ενδιαφέρον και η υπευθυνότητα αποδεικνύονται μαζί με την ευτυχία μας από τη συμβίωση με το παιδί, όσο και αν αυτό διαφέρει από τις προτιμήσεις μας και ανεξάρτητα από τις προσδοκίες μας για το μέλλον. Με αυτή τη μεγάλη ευκαιρία της φύσης, μπορούμε να

αναθεωρήσουμε πολλές βιαστικές απόψεις, να δοκιμάσουμε την αξιοπιστία μας και να σκεφτούμε την ηθική ευθύνη μας απέναντι σε όλο τον κόσμο και για τον εαυτό μας. Η ηθική ευθύνη μας δεν είναι τόσο για το τι θα επιτύχουμε στο μέλλον και μέσα στον κόσμο, αλλά πώς σκεφτόμαστε και τι πράττουμε ή δεν πράττουμε εδώ και τώρα. Αντί για καθημερινές πιέσεις και απαγορεύσεις, που συνήθως επιβάλλονται με την ανησυχία για το φανταστικό μέλλον ή από εγωισμό, για τα μάτια μερικών άλλων και για ανταγωνιστικές επιδιώξεις, να αφήσουμε το παιδί να απολαύσει την ομορφιά της ζωής, που πηγάζει από την επαφή του πνεύματος με τον κόσμο και είναι αξεχώριστη από την εξερεύνηση και από την επιβεβαίωση της δημιουργικότητάς του. Όταν για την αγωγή του παιδιού συνεκτιμήσουμε τις πιθανότητες για τα άσχημα της ζωής και πώς καταλήγει ο άνθρωπος όταν γεράσει. Τον ανελέητο ανταγωνισμό στην κοινωνία και πόσο εύκολα μπορεί να γίνει η ζωή θλιβερή σε μια κοινωνία με περισσότερες παγίδες από ένα ναρκοπέδιο. Τότε θα αντιληφθούμε πόσο ανεύθυνο είναι να στερούμε τη χαρά από το παιδί και να βιαζόμαστε να μεγαλώσει, για να ικανοποιήσουμε τη δική μας μεγαλομανία.[45] Ακόμα λιγότερο απαγορευτικοί και αυστηροί επιβάλλεται από υπευθυνότητα να γίνουμε, όταν του στερούμε άλλες ευκαιρίες, λόγω κάποιας δικής μας αδυναμίας, όπως μπορεί να είναι οικονομική, σωματική και η έλλειψη χρόνου.

Η διαρκής καταπίεση στις μικρές ηλικίες (με υπεροπτικές εντολές, με απειλές και στερήσεις), αν και με την καλή πρόθεση για να εφαρμοστούν οι οδηγίες με τις οποίες οι γονείς πιστεύουν ότι προδιαγράφεται το μέλλον του παιδιού, εμποδίζουν την απόλαυση της ζωής. Φορτίζουν το παιδί με συναισθήματα ανασφάλειας, άγχους, φόβου και το εξαναγκάζουν να σκεφτεί αντιδραστικά, ιδιαίτερα όταν αυτό αντιληφθεί κάποια δική του αδυναμία για τα "καλά" που του υπόσχονται ή του προβλέπουν. Τότε στην ψυχολογία του παιδιού δημιουργούνται οι επικίνδυνες προϋποθέσεις για να επιλέξει μια κακή πορεία στη ζωή ή για να παρασυρθεί σε τέτοια επικίνδυνη πορεία από τις παρέες του. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, συνήθως τότε αναρωτιόνται γιατί ο νέος επέλεξε μια αυτοκαταστροφική πορεία ή έναν αλήτικο τρόπο ζωής, αφού σε τέτοια πορεία η ζωή δεν έχει καλό μέλλον και τελικά ζημιωνόμαστε. Ακόμα πιο μεγάλη γίνεται η έκπληξη, όταν αυτό το παιδί ή ο νέος έχει μεγαλώσει σε ένα κανονικό οικογενειακό περιβάλλον, με ήσυχους και αξιότιμους γονείς. Πρώτα απ' όλα, μια ζωή χωρίς περιορισμούς και καταπίεση είναι ομορφότερη για όλους και δεν μπορούμε να μην την ονειρευτούμε. Επιπλέον με αυτή τη δελεαστική αντίληψη της ελευθερίας, ο άνθρωπος αισθάνεται πιο δυνατός, υπερεκτιμάει τις δυνατότητές του και εύκολα φτάνει στην αντίθετη πλευρά, να γίνει ο ίδιος ενοχλητικός και απειλητικός στους άλλους. "Καλύτερα να σε φοβούνται και όχι να σε λυπούνται", είναι μια γνωστή συμβουλή σε πλήρη

συμφωνία με την εγωκεντρική αντίληψη του κόσμου, η οποία σχηματίζεται φυσιολογικά και πιο εύκολα στις μικρότερες ηλικίες. Εξάλλου, με τις απλές σκέψεις, χωρίς τη μακρόχρονη εμπειρία από τις ανθρώπινες συνεργασίες και χωρίς τις σκέψεις για το μακρινό μέλλον, το παιδί ή ο νέος δικαιολογημένα ελπίζει ότι μπορεί να ζήσει πιο όμορφα όταν απομακρύνει όλα τα εμπόδια που του βάζουν οι δάσκαλοι και οι κηδεμόνες του. Μπορεί να επιδιώξει τις δικές του επιθυμίες, σύμφωνα με τις δικές του εκτιμήσεις για τον κόσμο και όχι για να ευχαριστήσει τις επιθυμίες των άλλων και με τις διαφορετικές εμπειρίες εκείνων. Οι συμβουλές και οι προσπάθειες καθοδήγησης αποτυγχάνουν ακόμα περισσότερο, όταν οι νέοι άνθρωποι αντιληφθούν και την αναξιοπιστία των πιο ώριμων (με τις διαφορετικές εμπειρίες τους, τις διαψεύσεις των απόψεών τους και την άγνοιά τους για πολλά πράγματα). Αν εκτιμήσουν το ενδιαφέρον και την προσπάθεια που γίνεται με τις καλύτερες προθέσεις για να προστατευτούν και να βοηθηθούν, θα προσπαθήσουν τουλάχιστο να μη δυσαρεστήσουν περισσότερο τα αγαπητά πρόσωπα. Αλλά για τις επιλογές και για τη ζωή τους, οι νέοι άνθρωποι δεν θα πάψουν να σκέφτονται με τις δικές τους επιθυμίες για μια ζωή χωρίς περιορισμούς και καταπίεση και πάντα με τις προσδοκίες, όπως αυτές καθορίζονται διανοητικά από τη δική τους μοναδική γνώση για τον εαυτό τους, για τη δράση τους και για τις προσωπικές σχέσεις τους. Πάντοτε είναι σημαντικό να ακούμε απόψεις και συμβουλές ανθρώπων, οι οποίοι εκτός από εμπειρία και πνευματική καλλιέργεια, έχουν και την καλύτερη πρόθεση για εμάς. Αν η επικοινωνία με το παιδί διατηρείται και αν έχουμε επιτύχει να ακούγονται οι προστατευτικές συμβουλές και οι λογικές σκέψεις που θα επηρεάσουν τις εκτιμήσεις τους, αυτό είναι από μόνο του μια μεγάλη επιτυχία, την οποία ίσως υποβαθμίζουμε. Αυτή η πνευματική επικοινωνία ακυρώνεται και η καλή πρόθεση διαψεύδεται με την υπεροπτική νοοτροπία του "ώριμου ανθρώπου", με τις υπονοούμενες απειλές, με την επιθετική και απορριπτική συμπεριφορά.

Η ευτυχία -αν μπορεί να έχει το νόημα έτσι όπως τη φανταζόμαστε σαν πραγματοποίηση όλων των επιθυμιών μας- αναμφίβολα δεν είναι το άθροισμα των στιγμών που χαιρόμαστε και διασκεδάζουμε με τα τυχαία γεγονότα και με τις νέες εμπειρίες. Δεν μπορεί να είναι ούτε η ευχαρίστηση από την ανοησία, όταν κάποιος χάσει την επίγνωση της πραγματικότητας και εξάλλου, τι ευτυχία είναι αυτή, όταν δίπλα σου σκοτώνονται παιδιά και μέλη της οικογένειάς τους και μερικές φορές βασανιστικά, όπως με την απειλή μερικών αδίστακτων κακοποιών ή από μια χρόνια ασθένεια! Η ευτυχία είναι κάτι πιο ήσυχο, που έρχεται ως ηθική ανταμοιβή και με τη σφαιρική επίγνωση της πραγματικότητας. Με την επίγνωση της πραγματικότητας δεν εννοούμε μια ζωή χωρίς όνειρα και φαντασία. Τα όνειρα και η φαντασία

χρειάζονται διότι με αυτά εξασθενεί η ψευδαίσθηση μιας (υλιστικής) πραγματικότητας περιορισμένης στις αισθήσεις. Η σκέψη μπορεί να φέρει την ανθρώπινη δυστυχία (με συμπεριφορές και με διάρκεια) και δεν μπορεί να λείπει από μια ευτυχισμένη ζωή. Η ευτυχία έρχεται από τη ζωή ρυθμισμένη (ή πειθαρχημένη) με τις αιώνιες εσωτερικές αξίες, σαν αποτέλεσμα ψυχικής ηρεμίας, αισιοδοξίας και απαλλαγής από όλες τις συναισθηματικές αντιδράσεις που προκαλούνται ασταμάτητα, όταν ζούμε με εξωτερικά πρότυπα, αξίες και ανταγωνισμούς. Όλα τα εξωτερικά γεγονότα και όλες οι περιστάσεις που προκαλούνται από την ανθρώπινη δράση υποβαθμίζονται και αντιμετωπίζονται, όπως οι μετεωρολογικές συνθήκες. Όχι σαν κάτι που είναι καλά γνωστό, αιώνιο, το επίκεντρο του Σύμπαντος και χωρίς υπερβολικές εκτιμήσεις και υπερβολική σιγουριά. Με τη σκέψη καθαρή από φαντασιώσεις, προετοιμασμένη για να εκτιμήσει την πραγματικότητα από τη φαντασία ή το ψέμα και τη βέβαια από την αμφίβολη πληροφορία, έτσι δεν παρασυρόμαστε από τις προσδοκίες και δεν συναντάμε πολλά από τα εμπόδια που θα μας απογοητεύσουν ή θα μας καταστρέψουν. Δεν απαλλασσόμαστε μόνο από τα συναισθήματα μεγαλομανίας και του μεροληπτικού τρόπου ζωής, αλλά και από αυτά της μειονεξίας και της φοβίας τα οποία μεταμορφώνονται συχνά σε δειλία, ευθιξία, σε θλίψη και έτσι ο άνθρωπος ζει δυστυχισμένος από τις σκέψεις/έγνοιες του. **Στις δυσκολίες δεν απελπιζόμαστε και δεν θλιβόμαστε, ενώ στις καλές στιγμές δεν "πετάμε στα σύννεφα" και δεν ξεχνάμε τα χειρότερα**. Και στις δύο αντίθετες περιπτώσεις δεν χάνουμε τη λογική μας και την επίγνωση της ευρύτερης πραγματικότητας, που θολώνεται από τις εντυπώσεις και τα γεγονότα της στιγμής. Και δεν πέφτουμε στην παγίδα να προκαλούμε εμείς τις άσχημες διαθέσεις και να δυσκολεύουμε τη ζωή μας με τις ανόητες σκέψεις μας, όταν έχουμε επίγνωση για τα χειρότερα που δεν λείπουν από τη ζωή κανενός. **Η αμερόληπτη αυτογνωσία είναι το νόημα της ευτυχίας, η ουσία της λογικής και ο σκοπός της ηθικής**.

Η ευτυχία δεν μπορεί να είναι η ανταμοιβή, όταν την επιδιώκουμε αποφεύγοντας να γνωρίσουμε την άγνοιά μας, τις δυσάρεστες αλήθειες, ζώντας σαν μέσα στο όνειρο, χωρίς να το σκεφτόμαστε, ανεξάρτητα από την εσωτερική μας ποιότητα και βασιζόμενοι στη τυφλή πίστη, ότι η τύχη θα τα φέρει σ' εμάς έτσι ευνοϊκά όπως θα θέλαμε. Προπαντός, όμως, αυτή θα ήταν μια ψεύτικη, αδικαιολόγητη και παρανοϊκή ευτυχία. **Αυτή την παρανοϊκή ευτυχία γυρεύουμε;** Ευτυχία είναι που ζούμε, αυτό από μόνο του, χωρίς καμία δράση. Αν αυτή η ήσυχη ευτυχία φαίνεται σαν αδυναμία ή αντιθέτως σαν δυστυχία, οφείλεται στη φαντασία μας. Φανταζόμαστε όσα μας ευχαριστούν, αλλά δεν σκεφτόμαστε αν θα έχουμε την υγεία μας και τη σωματική αρτιότητα, σε ποιο περιβάλλον θα βρισκόμαστε, σε ποια στιγμή, για πόση ώρα, με

ποιους άλλους δίπλα μας, τι θα κάνουν ή θα πάθουν οι άλλοι, πού θα κινούμαστε, δεν υπολογίζουμε τα πιθανά προβλήματα στις υπόλοιπες δράσεις μας και εμπιστευόμαστε την τύχη. Με λίγα λόγια, φανταζόμαστε μια χονδροφτιαγμένη πραγματικότητα που δεν θα τη συναντήσουμε έξω στον κόσμο. Και η φαντασία αυτή που βρίσκεται μέσα μας και τη θεωρούμε έλλειψη πραγματικότητας μπορεί να αποδειχτεί μια ευτυχισμένη στιγμή της ζωής μας, ενώ η προσπάθεια να την πραγματοποιήσουμε θανατηφόρα!

Μια από τις τελευταίες και ισχυρές σκέψεις για να αμφισβητηθεί μια ευτυχισμένη ζωή από τη δημιουργική στροφή της σκέψης μέσα στο πνεύμα και για να μειωθεί ο ηθικός ρόλος αυτού του εσωτερικού προσανατολισμού είναι πάλι μια φαντασίωση: Ποιος δεν θα ήθελε να ταξιδεύει ασταμάτητα στα πιο όμορφα μέρη του κόσμου, χωρίς κανένα χρονικό περιορισμό, χωρίς την ανασφάλεια για τα οικονομικά του και με το σύντροφο της επιθυμίας του; Από αυτή την άποψη της όμορφης ζωής λείπει η εκτίμηση της χαράς που το πνεύμα απολαμβάνει όταν είναι δημιουργικό. Μια όμορφη ζωή χωρίς επίγνωση και χωρίς πνευματική δημιουργία μοιάζει περισσότερο με όνειρο ενός κοιμισμένου. Μια όμορφη ζωή χωρίς κανένα σκοπό και χωρίς προσπάθειες για το ξεπέρασμα των εμποδίων, χωρίς το πνεύμα να επινοεί λύσεις και να δημιουργεί έργα που ξεπερνούν την πρωτοτυπία ή την αδυναμία της φύσης, δεν είναι η καλύτερη ευχή ούτε η ολοκληρωμένη ευτυχία. Αλλά ας δεχτούμε έτσι την όμορφη ζωή σαν το αποκορύφωμα στον προορισμό του κόσμου. Η σύντομη απάντηση, χωρίς φθόνο και χωρίς κουραστικές θεωρίες, τότε είναι η εξής: Αν η πιο όμορφη ζωή είναι αυτή η στενή παρακολούθηση της φύσης, των ιδιαίτερων πολιτισμών και η χαλάρωση, τότε γιατί δεν το προσπαθείς; Φρόντισε μόνο να το ξεκινήσεις αμέσως και όχι όταν η ζωή και η επιθυμία σου θα έχουν φύγει! Αν κάποιοι άνθρωποι περνούν έτσι όμορφα και καθημερινά τη ζωή τους, τότε θαυμάζουμε την τύχη τους και τους λέμε έτσι να συνεχίσουν!

Μόνο μια διάνοια απαλλαγμένη από τον εγωκεντρισμό και ευχαριστημένη άμεσα από τον εαυτό της μπορεί να συμπεριφέρεται αμερόληπτα, με επίγνωση των περιορισμών της, χωρίς τις αντιδράσεις που προκαλούν οι προσδοκίες και οι διαψεύσεις από τη δράση μέσα στον κόσμο και με κατανόηση της ξεχωριστής ζωής των άλλων πλασμάτων. Γιατί μια ηθική διάνοια έτσι άμεσα ευχαριστημένη δε θα βρίσκει λόγους να μεροληπτήσει, να εξαπατήσει, να καταστρέψει, να υποτιμήσει, να καταπιέσει, ενώ αντιθέτως μέσα από τις σχέσεις της θα προσφέρει πνευματική βοήθεια για το ξεπέρασμα πολλών προβλημάτων, σημάδια ειλικρίνειας και αξιοπιστίας. Η ζωή με τις εσωτερικές αξίες και με ερευνητική σκέψη είναι πνευματική ζωή, απαλλαγμένη με την αυτογνωσία από τον εγωκεντρισμό της και απολαμβάνει δικαιολογημένη ευτυχία και ηρε-

μία... Αντί να επιδιώκει να επιβάλλει τις σχετικές αξίες της και το ρόλο της μέσα στον κόσμο, αντί να επιμένει να επιβεβαιώσει το ρόλο της σαν θεός με παρανοϊκές απόψεις, αντιθέτως η πνευματική και ηθική ζωή απολαμβάνει να αναζητά αμερόληπτα το ρόλο της μέσα στην αιωνιότητα. Υπερβαίνει τις σχετικές και προσωρινές επιτυχίες όπως και τις αποτυχίες και δεν αγωνίζεται υπέρμετρα για να διαιωνίσει στιγμές, που μόνο μέσα στη σκέψη διατηρούνται και γρήγορα θα ξεπεραστούν. Αναζητάει τις παγκόσμιες αλήθειες, που εφαρμόζονται στον κόσμο και ρυθμίζουν τις εξελίξεις, ενώ διαπιστώνει το νόημα που αντλεί ο κόσμος από τη ζωή και όχι το αντίστροφο. Αυτές **οι παγκόσμιες αλήθειες εκφράζουν και εκπροσωπούν ένα ανθρώπινο πνεύμα με αυτογνωσία** και αυτές ψάχνει να βρει στο νόημα του Θεού, όποιος φιλοσοφεί. Ο φόβος του θανάτου είναι για την εκμηδένιση των έργων, των συνεργασιών, των υπηρεσιών και των δράσεων που απολαμβάναμε και εκτιμούσαμε σαν σκοπό του κόσμου, ενώ τον εαυτό μας σαν μοναδικό εκπρόσωπο αυτής ζωής και εμπειρίας. Όταν έρχεσαι στον κόσμο ως παιδί, συμπεριφέρεσαι με την εκτίμηση ότι όλος ο κόσμος είναι ή θα γίνει δικός σου. Όταν φεύγεις πλήρης ημερών, έχεις μάθει ότι πολλά είναι τα εμπόδια στη ζωή και καθοριστική η τύχη. Και αν έχει καθαρίσει η σκέψη από τις φαντασιώσεις, ευχαριστείς το Θεό που γεννήθηκες και εκτιμάς πιο σημαντικό να αρκείσαι στο σοφό εαυτό σου.

Ο εγωκεντρισμός είναι η πιο μεγάλη καταστροφή όχι γιατί προκαλούνται βλάβες, ζημιές και εκρήξεις μέσα στην κοινωνία, όχι γιατί φέρνει τον έναν άνθρωπο σε σύγκρουση με τον άλλο και πολλές φορές τον γελοιοποιεί. Ο εγωκεντρισμός είναι η πιο μεγάλη καταστροφή, γιατί είναι <u>άμεση καταστροφή</u> αυτής της ίδιας της διάνοιας, είναι αυταπάτη, παράνοια, συσκότιση, σκόπιμη και απρόσεκτη αποτροπή στη συνέπεια της σκέψης, απόκρυψη της αλήθειας από τον εαυτό της, φυγή προς την άγνοια: με μια λέξη είναι παραπλάνηση (ή εξαπάτηση) της ύπαρξης. Δηλαδή, είναι η πιο μεγάλη καταστροφή για τον αντίθετο λόγο, που η απαλλαγή από τον εγωκεντρισμό με την αυτογνωσία είναι η πιο σπουδαία στιγμή της ζωής, αν όχι η ευτυχία του Θεού. Με την αποβολή του εγωκεντρισμού και της υπεροψίας δεν υπονοούμε κάποιον απερίσκεφτο και βίαιο τρόπο, όπως αν ήμασταν εχθρικοί για τον εαυτό μας ή όπως αν είχαμε χάσει το ενδιαφέρον για τη ζωή. Ο αμερόληπτος άνθρωπος πρέπει να μπορεί να μείνει μόνος και να αισθάνεται ήρεμος και όχι καταπιεσμένος και θλιμμένος ή οργισμένος, ούτε με την υπεροψία ενός επιτυχημένου. Η άποψη για τη ζωή με προορισμό εσωτερικό σαν πνεύμα και όχι ως βιολογικό σώμα, επιβάλει με λογική την άποψη για συναισθηματική ισορροπία. Είναι αντιφατικό με το νόημα της αμεροληψίας και με τον άμεσο προορισμό του πνεύματος, να επιτευχθεί συναισθηματική ισορροπία με τη δράση

του βιολογικού σώματος μέσα στη φύση και στην κοινωνία και όπως επιβεβαιώνει η εμπειρία, είναι μια ψευδαίσθηση να συνδέουμε τη συναισθηματική ισορροπία με την επιβίωση. Οι ξεχωριστές στιγμές χαράς και απόλαυσης είναι για τα εξώφυλλα μερικών περιοδικών, για τις φωτογραφίες και για την τέχνη. Δεν είναι η ευτυχία ως σταθερό αποτέλεσμα για όλο το 24ωρο, με το αίσθημα εμπιστοσύνης για την παγκόσμια ισορροπία και δικαιοσύνη. Δεν είναι η ηρεμία μιας ζωής με αμερόληπτη σκέψη και με την αισιόδοξη προοπτική ενός σοφού πνεύματος, με τις ευκαιρίες που μπορεί αυτό να προσφέρει στη ζωή και χωρίς τις ψυχοφθόρες επιλογές στις οποίες εξαναγκάζεται για λόγους ανταγωνιστικούς και εγωιστικούς. Αυτή η εύκολη παρατήρηση για την ψυχική ηρεμία με ένα αμερόληπτο πνεύμα, έχει καταγραφεί από πολλούς αιώνες πριν, τόσο στην *ελληνική φιλοσοφία* όσο και στην *ινδουιστική παράδοση*. Στην τελευταία, αυτή η σχέση έχει αξιοποιηθεί για την έρευνα του νοήματος της ζωής και για το σκοπό της ηθικής, στενά συνδεδεμένη με μια θρησκευτική διδασκαλία, αλλά και με φιλοσοφικές σκέψεις που δεν χρειάζονται απαραίτητα το Θεό. **Η πνευματική στροφή προς το εσωτερικό της ζωής και η αμφισβήτηση του κόσμου των αισθήσεων είναι παγκόσμιο φαινόμενο**, με φιλοσοφικές και κοινωνικές συνέπειες και η αρχή μιας κοσμολογικής ηθικής. Στενά συνδεδεμένο με αυτό το πνευματικό φαινόμενο είναι η λογική αμεροληψία και αυτή είναι μια επιπλέον παρατήρηση η οποία αρχικά δεν είναι τόσο καθαρή ή δεν εκτιμάται αρκετά. Για να εκτιμήσουμε τη δύναμη της σκέψης και την ασπίδα των εσωτερικών αξιών δεν χρειάζεται να γίνουμε παντογνώστες ούτε να περιμένουμε τους εξωγήινους. Αυτός ο οποίος βασίζεται στην τύχη, με επίκεντρο του κόσμου τον εαυτό του, περιορίζοντας την πραγματικότητα στα μάτια μερικών άλλων ανθρώπων και περιφρονεί την ερευνητική σκέψη σαν χαμένο χρόνο, δεν μπορεί να είναι ένας ήρεμος άνθρωπος ούτε της εμπιστοσύνης, ακόμα και όταν είναι ένας κορυφαίος επιστήμονας. Έχει επιλέξει να ζήσει εξαπατώντας τον ίδιο τον εαυτό του και η ζωή με ψέματα και φαντασιώσεις είναι σαν θάλασσα με θυελλώδης ανέμους. Δράση χωρίς σκέψη είναι άσκοπη και αντανακλαστική, ενώ με βιαστική σκέψη και με κακές εκτιμήσεις είναι τρελή ζωή. Ο άνθρωπος είναι θνητός (βιολογικά) και τρελός θεός (πνευματικά). Δεν είναι κακό να επιδιώκουμε να περνάμε όμορφα. Το κακό είναι όταν για να περάσουμε όμορφα βγάζουμε από τη σκέψη μας το Θεό, ολόκληρο το Σύμπαν, ξεχνάμε ότι είμαστε κοινοί θνητοί και ότι γνωρίζουμε λιγότερο απ' όσο πιστεύουμε, επενδύουμε στις φαντασιώσεις μας και σκεφτόμαστε εγωιστικά. Για παράδειγμα, το πώς φαινόμαστε στους άλλους, τι λένε οι άλλοι για εμάς, πώς θα αποκτήσουμε όσα ζηλεύουμε και έπειτα ζούμε με τη νοοτροπία του συμβιβασμένου' ανεχόμαστε τους μεγαλομανείς και τους ψεύτες και προσέχουμε μην τους δυσαρεστήσουμε για να μη χάσουμε τις

δουλειές μας ή για να επωφεληθούμε κλπ. Επιδιώκοντας κάποιος να περάσει έτσι καλά, τότε στο τέλος όλα γκρεμίζονται, οι φαντασιώσεις καταρρέουν και ανακαλύπτουμε με φόβο ότι είχαμε υπερεκτιμήσει μερικές αξίες και θαμπωμένοι πολλά δεν σκεφτήκαμε... Αυτός που απορεί για τον αλήτικο τρόπο ζωής, για την αδικία και για τις καταστροφικές πράξεις των ανθρώπων, προφανώς δεν έχει εκτιμήσει το θεμελιακό ρόλο του πνεύματος για τη ζωή. Νομίζει ότι η ζωή μπορεί να είναι όμορφη και οι άνθρωποι να συμβιώνουν με αμοιβαία εμπιστοσύνη και καλή εκτίμηση και να κάνουν συμβιβαστικές υποχωρήσεις με ένα παρανοϊκό πνεύμα. Δηλαδή με πνεύμα το οποίο δεν μπορεί να ξεχωρίσει την πραγματικότητα από τη φαντασία, αλλά ωστόσο αυτό εμπιστεύεται τον εαυτό του και την παρανοϊκή σκέψη του!

Συχνά, υποθέτουμε πως αν οι περιστάσεις ήταν διαφορετικές ή τις αλλάζαμε όπως υπολογίζουμε αβασάνιστα, τότε θα επιτυγχάναμε τις προβλεπόμενες εξελίξεις και τα επιθυμητά αποτελέσματα. Πολλές απ' αυτές τις αφηρημένες υποθέσεις μας μπορούμε να τις βρούμε να πραγματοποιούνται στη ζωή κάποιων άλλων γύρω μας ή πιο μακριά. Τότε θα προσέξουμε αναρίθμητους και απρόβλεπτους τρόπους που αλλάζουν καθοριστικά τη ζωή, από τους οποίους ελάχιστους μπορούμε να σκεφτούμε. Οικονομικά ισχυροί και εύποροι δεν μπόρεσαν να εξαγοράσουν τη μακροζωία, την εσωτερική ηρεμία και την καλύτερη εκτίμηση εκείνων που επιθυμούσαν. Σε πολλές περιπτώσεις φάνηκαν πιο άτυχοι και καταστράφηκαν πρόωρα. Θα περίμενε κάποιος, ότι ο συνδυασμός οικονομικής άνεσης, μόρφωσης και γοητείας εξασφαλίζουν ευτυχισμένη οικογένεια και αξεπέραστη επιτυχία. Αυτός ο συνδυασμός στη θεωρία φαίνεται να εξουδετερώνει όλες τις αιτίες που θα χαλούσαν τις καλές οικογενειακές σχέσεις. Μια συζυγική "απιστία" μπορεί να τα τινάξει όλα στον αέρα... Η υπεροψία και η επιπόλαια βεβαιότητα κάποιων προσώπων για την ευνοϊκή θέση που βρίσκονται μοιάζουν αλλά δεν είναι σημάδια ευτυχίας. Στο ιερό βιβλίο των *Μουσουλμάνων (3ο κεφ. εδάφιο 172)* διαβάζουμε την έξυπνη σκέψη και μπορούμε να την επαναλάβουμε χωρίς θρησκεία: "Οι άπιστοι ας μη νομίζουν πώς είναι ευτυχία να ζουν πολύ καιρό. Αν τους δίνουμε μακροημέρευση, είναι για να επαυξήσουν τις ανομίες τους και για να παραδοθούν σε σκληρότερη τιμωρία".[46]

Κάποιες περιπτώσεις δυστυχίας, καταστροφής, ανατροπής των στόχων, τις θεωρούμε ακραίες, μεμονωμένες, ασυνήθιστες και αισιοδοξούμε ότι δε θα τύχουν σ' εμάς. Ωστόσο, στην εκπληκτική πραγματικότητα μπορεί να ατυχήσουμε με αναρίθμητους άλλους διαφορετικούς ακραίους και μοναδικούς τρόπους. Δεν έχει νόημα η αλήθεια, ότι δε θα τύχουν σ' εμάς οι γνωστές ασυνήθιστες περιπτώσεις. Μη ξεχνάμε ότι από μια λεπτομέρεια ερχόμαστε στον κόσμο και από μια λεπτομέρεια πιθανό να φύγουμε. Ένα πλήθος "σημαντικών"

αποτελεσμάτων καθορίζεται τελικά από μια λεπτομέρεια, από μια διαφορά που δεν την υπολογίζαμε ή δεν την αντιλαμβανόμαστε στην ευνοϊκή στιγμή. Επίσης, κάποια γεγονότα και μερικές επιλογές μας δεν είναι συνηθισμένα, δεν γίνονται κάθε μέρα, ενδέχεται να γίνονται σπάνια στη δική μας ζωή (τεκνοποίηση, τροχαίο δυστύχημα) ή μια μόνο φορά στη διάρκεια της ζωής μας. Αλλά όταν αυτά συμβούν, τότε η ζωή μας αλλάζει για πάντα χωρίς επιστροφή. Ο τρόπος που θα αλλάξει η δική μας ζωή και θα γίνει ομορφότερη ή αντιθέτως θα χαθεί, μπορεί να είναι διαφορετικός, απίθανος, εντυπωσιακός και ίσως μοναδικός. Θα κολλήσουμε στις λέξεις που θα ονομάσουμε το γεγονός και στις υποθέσεις για τη λεπτομέρεια που έκανε τη μεγάλη διαφορά; Καθόλου μην ησυχάζουμε με τη σκέψη ότι η σπάνια ατυχία του διπλανού μας δεν θα συμβεί σε εμάς! Θα συμβεί οπωσδήποτε κάτι, το οποίο επίσης ενδέχεται να είναι ένα από τα πολλά απίθανα του κόσμου. "Όταν κάποιος καταλάβει πότε αξιοποιείται πραγματικά η ζωή, πώς η πραγματικότητα υπάρχει με την Ηθική της αυτοτέλειας και της αυτογνωσίας, πώς η «τυφλή» γνώση οδηγεί στον εγωκεντρισμό και στην παράνοια και πώς η γνώση (με όλους τους τρόπους) είναι η ουσία της ζωής, τότε αυτός θα πάψει να βλέπει τα πράγματα σαν ερωτηματικά, σαν άλυτα μυστήρια, εχθρικά, ν' απορεί για όλα τα δυσάρεστα και να βασίζει την ευτυχία του στην τύχη".[47]

Δεν έλειπαν τα χρήματα, η μόρφωση, η γοητεία, τα αξιώματα, η ευφυΐα, η εμπειρία, η υποστήριξη, η εκφραστική πειστικότητα. Όμως, αυτά δεν αποδείχτηκαν τόσο αποτελεσματικά, όπως το φανταζόμαστε με αφαίρεση της πραγματικότητας. Αντιθέτως, σε ισάριθμες περιπτώσεις επιτάχυναν την καταστροφή και προκάλεσαν την κακή τύχη, ενώ θα έπρεπε αυτές οι περιπτώσεις να είναι οι ελάχιστες εξαιρέσεις. **Δεν εξασφάλισαν** τη μακροζωία, την ευτυχία, την ισορροπία και το καλό όνομα. Ήρωες, διάσημα πρότυπα και επιτυχημένοι στην εργασία τους «καταρρέουν» εύκολα με γελοίο ή τραγικό τρόπο. Αργοσβήνουν από μία αρρώστια, φυλακίζονται, πεθαίνουν νέοι από τα ναρκωτικά, από καταχρήσεις και υπερβολές στον τρόπο ζωής τους, διαψεύδονται από τις αντιφάσεις τους, σημαδεύονται από αδυναμίες και για την απληστία τους, εκμεταλλεύονται με δόλο τις επιτυχίες τους και προσποιούνται τους προσφέροντες με ανιδιοτέλεια. Το κοινό γνώρισμα μέσα τους ήταν η τυφλή εμπιστοσύνη για το ρόλο τους στην κοινωνία και για τους συνεργάτες τους, η μεροληψία, η υπερβολική εκτίμηση για τα πλεονεκτήματα και την τύχη τους, η έλλειψη αυτοσυγκράτησης και γενικά **η επιπόλαιη βεβαιότητα και η μεγαλομανία** που ξεπηδάει με πολλές μορφές από τα πρώτα.

Δεν μπορούμε να διανοηθούμε μια ανώτερη βιολογική εξέλιξη χωρίς να έχει γίνει η εσωτερική/πνευματική διαμόρφωση. Η γεωμετρική έννοια «άνω», την οποία οι άνθρωποι φαντάστηκαν με κάποιο πλεονέκτημα όταν αντιλήφθηκαν την άγνοιά τους βλέποντας τον ουρανό και σε αντίθεση με την κακή κατάληξη της ζωής τους προς τα «κάτω», στην περιοχή της Ηθικής αντιστοιχεί στην έννοια «έσω». **Ζωή χωρίς διαμόρφωση αυτογνωσίας ήταν, είναι και θα είναι για πάντα και παντού μέσα στο Σύμπαν ανεπαρκώς αξιοποιημένη και παρασυρμένη, όπως και αν τη φανταστούμε**. Είναι απίστευτο ότι ο εξωτερικός κόσμος υπάρχει μόνο στη διάνοια των ανθρώπων σαν ένα όνειρο, όμως είναι εύκολο να πιστέψουμε ότι δεν έχει αξία και σκοπό χωρίς εκείνη. Τίποτε ωραίο ή άσχημο, τίποτε καλό και τίποτε κακό. Γι' αυτόν που κοιμάται, ο κόσμος είναι σχεδόν ένα τίποτε. Μόνο η πνευματική (και εσωτερική) ύπαρξη έχει τις δυνατότητες να δημιουργήσει τις σχέσεις εκείνες με τον εξωτερικό κόσμο, με τις οποίες θα αποκτήσει εκείνος μια αξία, ένα νόημα και μια προοπτική. Η ψυχή δεν είναι μια απλή αίσθηση μιας αφηρημένης ζωής, χωρίς καμιά πληροφορία ή ανεξάρτητη από τη νόηση. Η σκέψη είναι η πηγή για όλες τις δυνατότητες και για όλα τα εμπόδια, που δημιουργεί το ανθρώπινο σώμα και με τρόπο άμεσο, μη ξεχνούμε. Αν όταν λέμε "ζωή" εννοούμε τις επιθυμίες και τις σκέψεις ενός μεγαλομανή ή ενός ήσυχου ανθρώπου που ονειρεύεται στο λίκνο της άγνοιας, τότε μάλλον δεν αντιλαμβανόμαστε την υπερβολή και τη φαντασίωση στις εκτιμήσεις του: Όπως για την ελευθερία, την ιδιοκτησία της γης, για τη διασημότητα, για το γυμνασμένο κορμί του ή για τις μεγάλες τραπεζικές καταθέσεις του και γενικά τις υπερβολικές προσδοκίες του από την κατάκτηση όλου του κόσμου. Έναν ολόκληρο πλανήτη να δωρίσεις σε τέτοιο αντι-πνευματικό άνθρωπο με εξωτερικές αξίες, είναι αμφίβολο αν θα επιβιώσει και αν θα απολαύσει για πολύ την ελευθερία και τα πλεονεκτήματά του! Όταν λέμε "ζωή" εννοούμε τις επιθυμίες και τις σκέψεις ενός μεγαλομανή και ενός παρανοϊκού; Ε, ναι, λοιπόν, αυτή **η παρανοϊκή ζωή αποδεικνύει στο Σύμπαν, ότι ο βίος δικαίως γίνεται αβίωτος**. Κόλαση είναι να ζεις μέσα στον Παράδεισο και να μην μπορείς να τον απολαύσεις!

<●> ΣΥΝΟΨΙΖΟΥΜΕ ΤΑ ΓΕΡΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ (Ή ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΚΗΣ) ΗΘΙΚΗΣ:

> Άγνοια και περιορισμός (χρονικός και τοπικός) στα αισθητά πράγματα. Ο κόσμος εμφανίζεται περιορισμένος στις πληροφορίες των αισθήσεων και με τη διάρκεια αυτών των πληροφοριών, όπως στα ζώα. Εξαρχής οι αισθήσεις, δημιουργούν στη διάνοια μεροληψία, πλάνη και δράση με περιστασιακές πληροφορίες και με ανεπαρκή γνώση των πραγμάτων.

> Η ανθρώπινη γνώση δεν περιορίζεται στις πληροφορίες των αισθήσεων. Εκτός από περιορισμένη και ανεπαρκής, με τη μνήμη, την παρατήρηση και με τη λήψη πληροφοριών από άλλες πηγές, η ανθρώπινη διάνοια σχηματίζει δικές της απόψεις και εκτιμήσεις για τα πράγματα, ενώ ξεχνάει πολλές από τις πληροφορίες των αισθήσεων. Η σκέψη γίνεται φαντασία χωρίς επίγνωση, ενώ με τη γνώση συμπλέκονται πολλά λάθη και υπερβολές. Η περιορισμένη, μεροληπτική και ελλιπής γνώση των αισθητών προτρέπει (ή παρακινεί) χωρίς φρένο σε εξωτερική δράση. Με τα λάθη, τις υπερβολές, τις φαντασιώσεις και τα κενά στη γνώση, ο άνθρωπος υπερεκτιμάει τις δυνατότητές του και με τις σκέψεις του παρακινείται για δράση και αντίδραση μέσα στον κόσμο, με τρελές προσδοκίες ή απογοητεύσεις. Η ζωή με εξωτερική δράση πάλι με σκέψη είναι. Ο εγωκεντρισμός, η μεροληψία, οι φαντασιώσεις και η παράνοια είναι εσωτερικά φαινόμενα αξεχώριστα συνδεδεμένα με τον υλιστικό και αισθησιοκρατικό τρόπο ζωής.

> Παρατηρούμε αδυναμία και στην ίδια τη γνώση. Η αλήθεια και η αξιοπιστία στη γνώση για τα πράγματα δεν επαρκούν για την επίτευξη του στόχου μιας έρευνας, ούτε για την αξιοποίηση της ζωής. Αντιθέτως αφήνουν το πνεύμα να χάνεται χωρίς επίγνωση στο χάος των πληροφοριών και να εστιάζει μεροληπτικά στον κόσμο.

> Επομένως, χρειάζεται μια εσωτερική στροφή της διάνοιας στον εαυτό της: δηλαδή ν' αναγνωρίσει την άγνοια για τα πράγματα, τον περιορισμό της, τις αδυναμίες της σκέψης και το άσκοπο πολλών εξωτερικών δράσεων. Με τέτοια προοπτική είναι απαραίτητη η πνευματική καλλιέργεια, η λογική σκέψη, η αμφισβήτηση των πληροφοριών και των εκτιμήσεων, που ξεφεύγουν από τα όρια της προσωπικής εμπειρίας και η επιδίωξη για την επιβεβαίωσή τους. Όταν δεν ξέρεις να κολυμπάς, περιορίζεσαι στα ρηχά νερά και προσπαθείς να μάθεις εκεί!

Γενικά, η πνευματική αναζήτηση (της αμερόληπτης αλήθειας και της βεβαιότητας) και η διερευνητική σκέψη, που χρειάζονται για τον καθαρισμό της διάνοιας από τα λάθη και τις ανοησίες, επιβάλλουν να περιοριστεί η άμετρη

εξωτερική δράση. Η δράση για επιβίωση πρέπει να συνυπολογίζει την ανάγκη για εσωτερικό προσανατολισμό της ζωής και για αξιόπιστη σκέψη. Στον άνθρωπο, οι αισθήσεις υπηρετούν ανώτερους σκοπούς και τον φέρνουν σε σύγκρουση με τον εαυτό του. Το φυσιολογικό δεν είναι κατ' ανάγκην το αποδεκτό ή το ηθικό για τον άνθρωπο, όταν αυτός επιθυμεί να γίνει ο κύριος των εξελίξεων ή να συμπεριφερθεί με επίγνωση για τις αδυναμίες του.

> Με την αυτοσυγκράτηση και την αυτογνωσία, η διάνοια προσανατολίζεται και δεν παρασύρεται από τα αισθητά πράγματα, με εξωτερικές αξίες και είδωλα, με εκτιμήσεις τυχαίων δυνατοτήτων και με βιαστικές επιλογές. Στην πορεία της ζωής θα υπερέχουν οι εσωτερικές και αιώνιες αξίες: Η επίγνωση της άγνοιας, η αμεροληψία, η ειλικρίνεια, η αυτοσυγκράτηση, η υπομονή, η προνοητικότητα. Η ζωή απαλλαγμένη από τις πλάνες με τη δύναμη της σκέψης και της γνώσης αποβάλλει τη μόνιμη αβεβαιότητα και την ανάγκη να βρει ένα νόημα ύπαρξης από τις εξωτερικές δυνατότητές της και δεν έχει υπερβολικές προσδοκίες ούτε ανόητες απογοητεύσεις.

> Η συμπεριφορά ρυθμισμένη με εσωτερικές αξίες, με ικανότητα λογικής και αμερόληπτης σκέψης, με καλλιεργημένο πνεύμα και με ψυχική ηρεμία αποτελεί την προϋπόθεση για την αξιοπιστία και την υπευθυνότητα στη συνεργασία, για την ειρηνική συμβίωση, για την πρόληψη της κακής τύχης, για τη δίκαιη εκτίμηση των δυνατοτήτων και για την πιο αποτελεσματική δράση.

> Η ίδια η αυταπάτη και η άγνοια από μόνα τους, χωρίς καμία πράξη, είναι το μεγάλο μείον στην αξιοποίηση της ζωή, αν όχι η καταστροφή της.

<•> ΜΗΝ ΠΕΙΣ ΟΤΙ ΔΕΝ ΗΞΕΡΕΣ... Μερικοί πειστικοί λόγοι για να γίνει κάποιος «κακός» και αλήτης, **εάν η Ηθική του εσωτερικού προσανατολισμού (με πνευματικές αξίες) δεν είναι παγκόσμια Επιστήμη**.

1) Τίποτα δεν είναι για πάντα. Οι μνήμες σβήνονται και κάθε δυσάρεστη συνέπεια των πράξεών μας σε λίγα χρόνια θα χαθεί. (Όσοι φιλοδοξούν ή αναμένουν να καταγραφούν στην ιστορία χρειάζεται να είναι πιο προσεκτικοί...).

2) Από την αρχή της ζωής μέσα στην άγρια φύση, η αδικία και το κακό ενυπάρχουν σαν απαραίτητα στοιχεία για τη ζωή. Κάποιοι είναι θύματα της κακής φυσικής τύχης και το ίδιο μέσα στην κοινωνία, από τα αρχαία χρόνια κάποιοι είναι τα θύματα των άσχημων κοινωνικών συνθηκών και μερικών ισχυρών ομάδων.

3) Η ανθρώπινη δικαιοσύνη παραμένει προκλητικά ανεπαρκής. Δεν αποδίδεται σε όλες τις περιπτώσεις, πολλές και καθημερινές περιπτώσεις δεν φθάνουν ποτέ σε αυτή, ενώ πολλές από τις συνέπειες τις αδικίας δεν είναι αναστρέψιμες.

4) Οι νόμοι της Πολιτείας τροποποιούνται, ακυρώνονται, συμπληρώνονται, προσαρμόζονται και παραβιάζονται από τους ανθρώπους της εξουσίας, μέχρι του σημείου να βλάπτονται τα συμφέροντα μεγάλων ομάδων και όλης της κοινωνίας και συνήθως με τη δικαιολογία του γενικού καλού της κοινωνίας. Ακραία περίπτωση, ο πόλεμος με στρατιωτικά μέσα (εμφύλιος, θρησκευτικός, οικονομικός, ιδιοκτησιακός κ.α.).

5) Είναι συνηθισμένο φαινόμενο, να είμαστε ειλικρινείς, τίμιοι, φιλάνθρωποι, φιλήσυχοι άνθρωποι, χωρίς καμία ανταπόδοση και αντιθέτως, να μας πληγώνουν και να μας ταλαιπωρούν. **Σε καιρό ειρήνης**, συμβαίνει μέσα στην ανισόρροπη κοινωνία που βρεθήκαμε να ζούμε, οι καλοί άνθρωποι να ζημιώνονται και να αποθαρρύνονται, ενώ οι πιο αδίστακτοι και οι έτοιμοι για όλα, εκείνοι να επιβραβεύονται και να ευνοούνται.

6) Οποιαδήποτε στιγμή, η ζωή μας μπορεί να κινδυνέψει από τις επιθυμίες, τις αποφάσεις και τις ενέργειες των συνανθρώπων μας, χωρίς δική μας πρόκληση. Ένα μικρό σημάδι επάνω στην επιδερμίδα μας μπορεί να θεωρηθεί προκλητικό. Μήπως τότε θα σκεφτούμε, πόσο ανόητοι ήμασταν που δεν πράξαμε αδίστακτα όπως οι αλήτες και που δεν εκμεταλλευτήκαμε κάποιες ανήθικες ευκαιρίες;

7) Δεν υπάρχει καμία εξασφάλιση και εγγύηση για το μέλλον μας από πουθενά, ενώ δεν λείπουν τα μεγάλα προβλήματα και οι πιο άσχημες μέρες από τη ζωή μας. Δεν υπάρχει θρησκεία που να μπορεί κάποιος να αγκιστρω-

θεί με την πλήρη βεβαιότητα ότι όλα θα πάνε καλά. Ούτε επιστημονική θεωρία στην οποία να αποδεικνύεται ο ρόλος και η ύπαρξη του Θεού και το νόημα της ζωής μετά το φυσικό τέλος του θανάτου. Καμία θρησκεία ούτε κάποια θεωρία μπορεί να αποδείξει την ευνοϊκότερη τύχη στην προσωπική μας ζωή. Οποιοσδήποτε άνθρωπος μπορεί να χάσει τη δική του ζωή ή των αγαπημένων του προσώπων και να ζήσει ακραία δυστυχία, ανεξάρτητα από ηλικία, φύλο, θρησκεία, καταγωγή και από τις καλόψυχες πράξεις του.

8) Από τη γέννησή μας επηρεαζόμαστε και διαμορφωνόμαστε μέσα σε ένα οικογενειακό, εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιβάλλον, με προδιαγεγραμμένες πολλές από τις βιολογικές δυνατότητές μας και αναμφίβολα με περιορισμένη τη δυνατότητα να αποφασίζουμε εμείς οι ίδιοι για τη ζωή μας και για το τι θα γίνουμε. Δεν είμαστε 100% ελεύθεροι πνευματικά και 100% οι αποκλειστικοί υπαίτιοι των πράξεων και των επιλογών μας. Η ενηλικίωση σε συγκεκριμένο αριθμό ετών δεν συμπίπτει σαν από θαύμα με την ολοκλήρωση της προσωπικότητας ή με την απόκτηση της ικανότητας για υπεύθυνη (ή ελεύθερη;) ζωή και για επιβίωση.

9) Οι λόγοι για να γίνει κάποιος κακοποιός και σκληρόψυχος είναι πιο απλοί, πιο κατανοητοί, πιο ρεαλιστικοί, λογικοί και με ισχυρά επιχειρήματα βγαλμένα από την εμπειρία. Ίσως αυτοί είναι πιο ισχυροί απ' όσο είναι οι λόγοι για να γίνει κάποιος «καλός». Πάντως, δεν είναι φανερά άτοποι.

10) Χρειάζεται πολλή αναισθησία και ανοησία κάποιος για να αντέχει να βλέπει την τρομερή δυστυχία και την αδικία που επικρατούν με όλους τους τρόπους σε αυτόν εδώ τον πλανήτη. Είναι κοινό μυστικό, ότι εάν δεν θέλεις να στεναχωριέσαι και να θυσιάσεις τη δική σου ζωή, θα πρέπει να γίνεις σκληρόψυχος και ανεύθυνος άνθρωπος.

11) Σχεδόν όλοι θα θέλαμε να ζούμε σε έναν αισιόδοξο κόσμο χωρίς μεροληψία, χωρίς μίσος και συγκρούσεις και χωρίς τις τρομερές παρενέργειες της συμβίωσης με τους άλλους ανθρώπους. Όμως είναι δεδομένο, ότι ζούμε σε τέτοια σκληρή πραγματικότητα με δύστροπους, άπληστους, φαντασμένους και εύθικτους ανθρώπους, που κάνουν θλιβερή τη ζωή μας. Λίγοι βρίσκουν την ψυχική δύναμη να σκεφτούν ότι **το "κακό" είναι απαραίτητο** στη φύση και στη ζωή για να επιστρέφει πίσω στους θύτες και στους βλάκες, για να μας βάζει στη θέση μας και για να κινητοποιεί τη ζωή να εξελίσσεται με την επιδίωξη του "καλού", αν όχι ενός ανώτερου προορισμού ή ενός άγνωστου σε μας σχεδίου.

12) Βρείτε τη δύναμη και ακούστε ακόμα: Όχι μόνο βρίσκουμε πολλούς σοβαρούς λόγους για να ζούμε αδίστακτα, απείθαρχα και σαν αναίσθητα καθάρματα σε μια άγρια κοινωνία, αλλά και για να ξεπεράσουμε όλα τα όρια.

Αν μας απαιτήσουν να είμαστε νομοταγείς πολίτες, λογικοί και κοινωνικοί άνθρωποι, τη στιγμή που οι κοινωνικές συνθήκες εμποδίζουν την επιβίωσή μας και δεν έχουμε τίποτα περισσότερο για να χάσουμε, τότε δεν θα διστάσουμε μέχρι και να σκοτώσουμε ή να εκδικηθούμε με το δικό μας απροσδόκητο τρόπο...

† Έχετε σκεφτεί πόσο **εύκολο** είναι να ξεσπάσουν αιματηρές κοινωνικές ταραχές ή να εμπλακούμε σε πολεμικές επιχειρήσεις και σε άλλες αντιπαραθέσεις μεταξύ μεγάλων ομάδων συμφερόντων και να στερηθούμε όλα αυτά που αποκαλούνται ανθρώπινα δικαιώματα; Πόσο **εύκολο** είναι να γίνουμε κυριολεκτικά παιχνίδι στα χέρια κακοποιών, σαδιστών και αδίστακτων νταήδων, που μας βλέπουν σαν σπουργίτια, για να περάσουν λιγότερο πληκτικά την ώρα τους ή για να ξεσπάσουν σε μας τη δική τους κακή τύχη; Συγκλονιστικό το δράμα όσων βρέθηκαν σε τέτοιες περιστάσεις, ενώ δεν το είχαν φανταστεί και αντιθέτως ζούσαν με την πίστη, ότι κάποτε θα χαρούν τα εγγόνια τους ή τα πλούτη τους!

Η Ηθική με την έννοια του εσωτερικού προσανατολισμού και η ζωή με επίγνωση της άγνοιας και με αμερόληπτη σκέψη δεν είναι για τους γραφικούς και τους φαντασιόπληκτους. **Να σταματήσουμε να θεωρούμε ρεαλισμό, την επιπόλαιη αντίληψη των πραγμάτων και την υπερεκτίμηση των ικανοτήτων μας**. Οι μεγάλες αλήθειες (για τη σχέση μεταξύ σκέψης, αισθήσεων, συμπεριφοράς και υλικού κόσμου) και η άγνοια για ορισμένα θεωρητικά ζητήματα μπορεί να μη φαίνονται πώς συνδέονται με τα προβλήματα και με τις δυνατότητες της καθημερινής ζωής. Όμως, συνδέονται αδιάλειπτα και παντού και με τον πιο αφάνταστο τρόπο, που τον αποκαλύπτει η εμπειρία. Παρόμοια, όπως συνδέονται διαρκώς και παντού ο Θεός και ο κενός χώρος... με τη ζωή μας.

Θα έπρεπε να μην πράττουμε ποτέ το «κακό», να μη χάνουμε ποτέ τη λογική μας, ν' ανεχόμαστε απεριόριστα, αντιθέτως να τους ευχαριστούμε όλους και να βοηθάμε σε όλες τις περιπτώσεις, εάν δεν υπήρχαν οι άπειροι λόγοι κι αιτίες που μας οδηγούν σε κακές σκέψεις, σε επιθετική και σε βίαιη συμπεριφορά. Μη συγχέουμε το υποθετικό «θα έπρεπε» με το «πρέπει» τώρα. Πολλά θα έπρεπε να πράττουμε και να μην πράττουμε εάν τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Όταν η ηθική παραβλέπει και αγνοεί την πραγματικότητα, τότε δεν μπορεί ν' αποφύγει τη σύγκρουση μαζί της και με την εμπειρία και χάνει την αξιοπιστία της. Η ανθρώπινη λογική δεν μπορεί να αγνοήσει την πραγματικότητα και να αρκείται σε υπερβολικές και ουτοπικές απόψεις περί του «καλού», εξαιτίας της αδυναμίας να είμαστε ανεκτικοί άνθρωποι, πάντοτε κα-

λοί και του φόβου μήπως τροφοδοτήσουμε το «κακό», δηλαδή για να μην ενισχυθούν ανήθικα πρότυπα και παραδείγματα. **Ο καλός πρέπει να είναι πριν απ' όλα δίκαιος** και αυτό δεν είναι δυνατό χωρίς τον ειλικρινή, αμερόληπτο και δημιουργικό στοχασμό, χωρίς την απαλλαγή από τις πλάνες και τις προκαταλήψεις και χωρίς την ανθρώπινη επιθυμία να αναδείξει, να υπερασπίσει και να αναζητήσει την αλήθεια.

Η πραγματικότητα καθημερινά δίνει την απάντηση στον εγωκεντρικό τρόπο αντίληψης και ζωής με την αβεβαιότητα, το φόβο, το ψυχικό κενό, την κακοτυχία, τη ζήλια, τη διχόνοια, με το τέλος των ονείρων και τη διανοητική τύφλωση. Δε χρειάζεται να κοπιάζουμε, για να αποδείξουμε την αλήθεια και για ν' ανατρέψουμε την πλάνη και δεν χρειάζεται να διαταράξουμε την ευδιαθεσία μας στο σκοταδιστικό περίγυρο των παρασυρμένων. Όπως παρατήρησε εύστοχα ο *Άρθουρ Σοπεγχάουερ (1788-1860)* "*μέσα σ' αυτή την τρομερή κοινωνία που ζούμε, ο γιατρός διαπιστώνει τη νοσηρότητα του ανθρώπου, ο νομικός την κακία του και ο θεολόγος τη φοβερή βλακεία του*". Οι αλήθειες για να αποφύγουμε την κακή τύχη και τις απογοητεύσεις είναι πιο βέβαιες και πιο πολύτιμες από τις αλήθειες των ειδικών για την επιτυχία στον ανταγωνισμό και στην συνεργασία. Όμως οι πρώτες εκτιμούνται πληκτικές, ενώ οι δεύτερες δελεαστικές, κινητήριες για το σώμα και για ένα φανταστικό κόσμο. Μόνο και μόνο επειδή μέσα στη φαντασία μας η ζωή είναι πιο όμορφη, όταν υλοποιούμε όλους τους στόχους μας και ξεπερνούμε όλα τα εμπόδια...

Η αλήθεια χωρίς φόβο και πάθος! Θα έλεγε κάποιος βιαστικά, ότι δείχνει μίσος και υπεροψία να μιλάμε για τον άνθρωπο με μειωτικούς και προβληματικούς όρους και να τον περιγράφουμε σαν τρελό και καταστροφικό. Πρώτα απ' όλα, δεν θα το λέγαμε αυτό, αν δεν ανησυχούσαμε για τη δική μας τύχη και αν είχαμε το θάρρος να βλέπουμε την πραγματικότητα που μας δυσαρεστεί και δεν μας εξυπηρετεί. Ενδέχεται να το λέμε με δόλο, όταν αρπάζουμε την πρόκληση για να φανούμε εμείς αδιάφθοροι, πονόψυχοι και φιλάνθρωποι και ιδιαίτερα όταν έτσι κερδίζουμε στις δημόσιες σχέσεις μας, στη διαφημιστική προβολή και στις εμπορικές επιχειρήσεις μας. Στην παγκόσμια εμπειρία διαπιστώνουμε ορισμένες νοητικές αδυναμίες του ανθρώπου και τις συνέπειές τους και αυτή η διαπίστωση δεν επιδέχεται καμία αμφισβήτηση. Ανεξάρτητα από σκοπούς και προθέσεις, ο άνθρωπος δεν είναι τόσο έξυπνος, ειλικρινής, λογικός, αλάνθαστος και δίκαιος όσο θα το θέλαμε και όπως απο-

καλύπτει το παρελθόν του. Εκτός ότι είναι έτσι πνευματικά ατελής, ελαττωματικός και άπληστος, είναι και εξαναγκασμένος να πράττει επίσης με βιαστικές εκτιμήσεις και συχνά με πιεσμένα χρονικά όρια για να επιτύχει την επιβίωσή του, με τις γνωστές δυσκολίες και με θλιβερές συνέπειες. Και προσέξτε ακόμα, ότι οι φυσιολογικές αδυναμίες στη σκέψη και η "τρέλα" στους ανθρώπους δεν σχετίζονται μόνο με την αδυναμία για συνεργασία, με τη δυστυχία, με τις καταστροφικές συνέπειες και με την ασχήμια της ζωής. Ισοδύναμα, από αυτές τις πνευματικές αδυναμίες δημιουργούνται όλες οι συνεργασίες, οι εμπειρίες, τα όνειρα, οι σκοποί και οι αποκλίσεις στα άτομα και στους λαούς, όπως τα παρατηρούμε και τα γνωρίζουμε.

Δεν πρέπει να μας ακούγεται υπερβολικό, ότι η ζωή αντλεί το νόημα και την ιδιαιτερότητά της, από τη διανοητική μεροληψία και αδυναμία, που ξεκινούν με τις αισθήσεις. Οι σχέσεις και οι δράσεις των πραγμάτων προϋποθέτουν να είναι περιορισμένα, να εμποδίζονται, να έχουν ελλείψεις, πολλές διαφορές και αν αυτά είναι έμβια, ν' αντιλαμβάνονται περιορισμένα και ξανά με πολλές διαφορές... Ώσπου τελικά στην ανθρώπινη ζωή, η συμπεριφορά προετοιμάζεται και ρυθμίζεται με σκέψεις, πληροφορίες, γνώσεις και εκτιμήσεις. Έτσι διαμορφώνονται και διατηρούνται άπειρες εμπειρίες, ενώ γίνεται δυνατή η συνεργασία και η πολιτισμική εξέλιξη. Εξηγώντας ενιαία τις ανθρώπινες αδυναμίες με τον (υλικό) τρόπο που δημιουργείται γενικότερα η ζωή (σαν βιολογικό σώμα) και όπως αυτή ανελίσσεται περιορισμένη (τοπικά, χρονικά και διανοητικά) στο περιβάλλον της, έτσι δεν καταδικάζουμε τον άνθρωπο για την ατέλειά του, όπως αν ήταν αυτός ο ίδιος ο αποκλειστικός υπαίτιος του εαυτού του και των δραστηριοτήτων του. Ως ένα όριο καταλαβαίνουμε και ανεχόμαστε τη φυσιολογική ατέλειά του, όπως και στις άλλες μορφές ζωής.

Με τη γενική γνώση των αιτιών και των περιορισμών, που ο άνθρωπος είναι ατελής βιολογικά και διανοητικά και με την επίγνωση των συνεπειών, στις οποίες οδηγεί αυτή η ατέλειά του – τόσο στον ίδιο όσο και με τη συμπεριφορά του – διαφωτίζουμε, πώς μπορεί να περιορίσει την ατέλειά του. Πώς ν' αποφύγει τις συνέπειες και, αν γίνεται, αυτό το δίποδο ζώο με σκέψη να ανελιχθεί πνευματικά και οι ηθικές δυνατότητες να αποτυπωθούν στη βιολογία του. Αποκρύπτοντας ή αδιαφορώντας για την ατέλειά του, αποφεύγοντας να την εξηγήσουμε και να την αποδεχτούμε, μιλώντας για τον άνθρωπο σαν να ήταν ο Θεός, παρουσιάζοντάς τον μονομερώς λογικό, καλό ή αδύναμο, τον αφήνουμε στη θλιβερή τύχη του. Του αποκρύβουμε την έξοδο, του κλείνουμε τις πόρτες, του σβήνουμε τα φώτα για να μην μπορέσει ποτέ κανένας να δώσει τις ριζικές λύσεις, που θα του επιτρέψουν να γίνει ο ρυθμιστής της ζωής του' χωρίς ψευδαισθήσεις για τις ικανότητές του και για το ρόλο του μέσα

στην κοινωνία και ευρύτερα μέσα στον κόσμο. Έτσι πετάμε στα σκουπίδια την Ηθική σαν μια φαντασίωση από οκνούς και βαρετούς ανθρώπους, όπως γενικότερα τη φιλοσοφική έρευνα και συντηρούμε το τέρας της αδικίας.

Πολλοί επιπόλαιοι και ανήμποροι άνθρωποι αρκούνται στους εντυπωσιασμούς, στην ανάδειξή τους με μη δημιουργικό και με περιστασιακό τρόπο και για την εγωιστική απόλαυση μίας στιγμής. Με αυτούς συχνά γελάμε ή αδιαφορούμε, ειδικά όταν έχουν φανερές αυταπάτες για τις δυνατότητές τους. Οι διαβασμένοι και οι δημιουργικοί άνθρωποι με τις διασυνδέσεις και με τις συνεργασίες τους συντηρούν και προβάλλουν σταθερούς στόχους, εκμεταλλεύονται τη φήμη και τα έργα τους και επηρεάζουν μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων. Με αυτούς συνήθως εξοργιζόμαστε ή κλαίμε. Το κακό πρέπει να προληφθεί στην αρχή του, όταν ακόμα είναι μικρό σαν σπόρος και δε φαίνεται. Χρειάζεται να αποτρέψουμε τον εγωκεντρισμό και την υλιστική προσέγγιση της ζωής από τη μικρή ηλικία, στο σπίτι και στο σχολείο. Πρέπει ευρύτερα να δυσκολέψουμε την πορεία όσων έχουν αρχηγικές προθέσεις και επιθετικότητα, όσων ρέπουν στην (επαγγελματική) εκμετάλλευση του συνανθρώπου τους και της ατυχίας του, στους ανεύθυνους που διαβεβαιώνουν για το μέλλον, να ενθαρρύνουμε την αντίδραση στην αδικία και να υποψιαζόμαστε τους φιλόδοξους. Η ακλόνητη σιγουριά και η αποφασιστικότητα δεν συνδέονται μόνο με λογικές σκέψεις, με αναμφίβολη γνώση και με πλεονεκτήματα για την επιτυχία. Συνδέονται ακόμα με βιαστικές προσπάθειες, με υπερβολικές εκτιμήσεις, με μεγάλη άγνοια, με συνήθειες, με μεγαλομανία, με φανταστικές προσδοκίες, με την εκμετάλλευση ευκαιριών που γρήγορα χάνονται κλπ. Ο δισταγμός, η ανασφάλεια, η αμφιβολία είναι πιο πολλές φορές απαραίτητα για τη ρύθμιση της ζωής και δεν πρέπει να θεωρούνται αδυναμίες και να εκτιμούνται σαν κακά σημάδια.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

>>>► ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ. (Θεμελιώδεις παρατηρήσεις για τη στενή σχέση της νόησης με τη ζωή και την ύλη και με τον κόσμο ερμηνευμένο σαν πλήρες Σύμπαν και με φυσικά φαινόμενα. Ηθική και ψυχολογία ενισχυμένες με κοσμολογία). Ολοκληρωμένες απαντήσεις, που **ξεπερνούν τη δομή της ύλης** και αγγίζουν το ρόλο της **Μόνιμης Συμμετοχής του Κοινού Συνόλου** στις υλικές εξελίξεις και τη **σχέση αυτής της σταθερής παρουσίας με τον "κενό" χώρο**. Μία κοινή συμμετοχή, την οποία **από μερικές ενδείξεις και με φαντασία την αποκαλούμε "Θεό"**. Αυτή η προϋπάρχουσα κοινή πραγματικότητα μας παρουσιάζεται απατηλά με μία Διαδικασία Αφαίρεσης του Κόσμου δια μέσου της ύλης, ως επανα-δημιουργία του κόσμου από το σχετικό μηδέν του "κενού" χώρου και με το φαινόμενο της **Ζωής.** Οι τελευταίες απαντήσεις σε πολλά ζητήματα, τα οποία τοποθετούμε στην περιοχή της φυσικής και της κοσμολογίας, αναστατώνουν τις απόψεις μας για τη φύση, το Σύμπαν και τη Ζωή...

Για να έχει ο δημιουργημένος κόσμος την αιώνια ζωή, όπως ο υποδειγματικός, ο δημιουργός επινόησε να αλλάζει ο δημιουργημένος έτσι όπως θα αναπαράγεται ο αιώνιος κόσμος “ως μια κινητή εικόνα του αιωνίου”.

Ο "Τίμαιος" του Πλάτωνα (427~347 π.Χ.)

"Αν γνωρίζουμε ότι κάποιο πραγματικό ον υπάρχει, και ότι το μη ον δε θα μπορούσε να παραγάγει κανένα ον, είναι με μαθηματική εμφάνεια σαφές ότι κάτι έχει υπάρξει για όλη την αιωνιότητα, αφού αυτό που δεν είναι για όλη την αιωνιότητα, έχει μια αρχή, και ότι αυτό που έχει μια αρχή πρέπει να έχει δημιουργηθεί από κάτι άλλο".

John Locke (1632-1704)

"Όλη η φύση μας δείχνει ότι αυτή δεν υπάρχει καθόλου μέσω της δύναμης μιας καθαρά γεωμετρικής αναγκαιότητας' δεν είναι ο καθαρός Λόγος χωρίς ανακάτωμα, που είναι μέσα σ' αυτήν, αλλά η Προσωπικότητα και το Πνεύμα. Χωρίς αυτό, η γεωμετρική νόηση, της οποίας η βασιλεία διήρκησε τόσο πολύ, θα την είχε διαποτίσει από καιρό, και θα είχε πολύ περισσότερο στερεώσει το είδωλό της, τους αιώνιους και καθολικούς φυσικούς νόμους... Η Δημιουργία δεν είναι ένα δεδομένο, αλλά μια ενέργεια".

Friedrich Joseph Schelling (1775-1854)

"Το αγαθό, το απόλυτο αγαθό, πραγματοποιείται αιώνια στον κόσμο, και το εξαγόμενο είναι ότι έχει ήδη πραγματοποιηθεί, και δεν έχει ανάγκη να μας αναμένει για να πραγματοποιηθεί".

Georg Friedrich Hegel (1770-1831)

"Για να το κόψουμε μια και καλή, αρκεί αυτή η παρατήρηση, ότι το παρελθόν, κατά τη στιγμή που μιλάω, αποτελεί ήδη μια ολόκληρη αιωνιότητα, έναν άπειρον διαρρεύσαντα χρόνο, όπου κάθε τι που μπορεί και οφείλει να υπάρχει θα έπρεπε να έχει ήδη βρει θέση".

Arthur Schopenhauer (1788-1860)

"Αντίθετα προς τα φαινόμενα που παραδέχεται η Φυσική, το Μεγάλο Σταθερό δεν είναι κάτω, στο υποστοιχειώδες -αλλά πάνω-, στο υπερσυνθετικό".

Teilhard De Chardin (1881-1955)

Γιατί η πραγματικότητα δείχνει από μόνη της, ότι η Ζωή έχει συμφέρον από τη γνώση, την αλήθεια, το δίκαιο και την αποτροπή του εγωκεντρισμού, χωρίς να είναι αναγκαίο να γνωρίσουμε ή να μιλήσουμε για το Θεό; **Πώς γίνεται να αναδεικνύεται μία διαχρονική Ηθική μέσα από την εξέλιξη της ύλης** και η ζωή από μόνη της να είναι άμεσα και διανοητικά χρήσιμη για τον εαυτό της, δηλαδή να έχει άμεσα αξία σαν αυτοσκοπός, να δίνει νόημα στον εξωτερικό υλικό κόσμο και τελικά ο άνθρωπος να μην μπορεί να αξιοποιήσει πιο πέρα τη ζωή του με την άγνοια, το ψέμα, την πλάνη και την αδικία; Πώς εξηγείται η Ζωή χωρίς την αυτογνωσία και την αμεροληψία να χάνει την ηρεμία της και η πραγματικότητα να δίνει την απάντηση στον εγωκεντρικό τρόπο αντίληψης και ζωής; Αυτή η κατεύθυνση της εξωτερικής φύσης, που μοιάζει με στροφή προς τα μέσα και όχι με άπειρη ευθύγραμμη απομάκρυνση, δεν είναι τυχαία.

Για να εξηγηθούν τα αδιέξοδα και τα προβλήματα του αισθησιοκρατικού προσανατολισμού, αλλά και **για να μη φθάσουμε στο άλλο άκρο να επιζητάμε μία εσωτερική τελειότητα, που δεν μπορούμε να επιτύχουμε** (διότι δεν μπορούμε να αποκοπούμε από τον αισθητό κόσμο ή να ζήσουμε χωρίς περιορισμούς), χρειάζονται οι ανακαλύψεις γύρω από τα κοσμολογικά ζητήματα. Η αναγκαιότητα της ατέλειας της ζωής (βιολογική, ψυχολογική και πνευματική) εξαναγκάζει σε εξωτερικές δραστηριότητες. Έως ένα όριο, είναι κατανοητή και δικαιολογημένη η κινητοποίηση από τις αισθήσεις, η βιαστική εκτίμηση, η δράση και επιλογή με άγνοια, η αγωνιώδης προσπάθεια για την επιβίωση και η άντληση ευχαρίστησης από την παράταση αυτής. Αλλά με τη δυνατότητα του εσωτερικού προσανατολισμού στον άνθρωπο αποκαλύπτονται το αδιέξοδο και τα μεγάλα προβλήματα στον εξωτερικό προσανατολισμό και του βάζει όρια με λογική και γνώση. Για να εξηγηθεί επαρκώς αυτή η αντίθεση της ανάγκης να ενεργούμε περιορισμένοι (βιολογικά και διανοητικά) με την άλλη ανάγκη, να προσανατολιστούμε και να αξιοποιήσουμε εσωτερικά τη ζωή μας με τη δύναμη της σκέψης, χρειάζεται να εισέλθουμε σε πιο δυσνόητα ζητήματα. Όπως για τα όρια του φυσικού κόσμου, για την εξέλιξη του Σύμπαντος, τη σχέση του κόσμου με το Θεό και με την εμφάνιση της ζωής. Οι απαντήσεις σε αυτά τα ζητήματα εξηγούν τέλεια την ατέλεια της ζωής και ευτυχώς δεν οδηγούν σε μία μονομερή άποψη του προορισμού της, όπως σε έναν άδικα καταπιεστικό τρόπο ζωής ούτε σε παρανοϊκές απόψεις για το Θεό. Συγχρόνως, όμως, τα συμπεράσματα από τις κοσμολογικές απόψεις δίνουν το συντριπτικό χτύπημα σε πολλές αισθησιοκρατικές, υλιστικές και εγωκεντρικές απόψεις για τον προορισμό της ζωής και στις υπερβολικές προσδοκίες από τις εξωτερικές αξίες και από τις δυνατότητες της γνώσης.

Τα γενικά ερωτήματα: Γιατί αρχίζει η ζωή; Ποια η σχέση της με την ύλη; Τι είναι η ύλη και τι η ζωή; Έχει αρχή δημιουργίας το σύνολο της ύλης; (Υπ)άρχει Θεός και ποια η σχέση του με τη ζωή και με τον υλικό κόσμο; Τελικά αποδεικνύεται, ότι αυτά τα βασικά ερωτήματα **δεν μπορούν να απαντηθούν και να εξηγηθούν με συνέπεια σαν άσχετα το ένα από το άλλο**. Ένας βασικός λόγος για τον οποίο δεν έχουν δοθεί ικανοποιητικές απαντήσεις στις πιο μεγάλες και διαχρονικές φιλοσοφικές απορίες είναι η διαδεδομένη και προκατειλημμένη άποψη, ότι μπορούν να απαντηθούν ξεχωριστά, από διαφορετικές επιστήμες και με την πιο προχωρημένη γνώση των ιδιαίτερων πραγμάτων που μας περιβάλλουν. Τα παραπάνω ζητήματα αφορούν πολυσύνθετα φαινόμενα, που **σχετίζονται άμεσα με τη δομή όλου του Σύμπαντος.** Δεν πρέπει να αναφερόμαστε σε αυτά όπως αν ήταν τεμαχισμένα πράγματα ή δημιουργημένα από τον περιστασιακό συνδυασμό κάποιων εξωτερικών πραγμάτων. Ήταν μια εκβιαστική και αυθαίρετη άποψη, ότι μπορούν να απαντηθούν ξεχωριστά από διαφορετικές επιστήμες ή με την πιο προχωρημένη γνώση των ιδιαίτερων πραγμάτων που μας περιβάλλουν. Αυτοί είναι οι λόγοι που μέσα σε ένα βιβλίο για την παγκόσμια Ηθική (με εσωτερικές αξίες) συμπεριλαμβάνονται μερικές απαντήσεις για τα κοσμολογικά ζητήματα.[48]

Στο χώρο της Φιλοσοφίας, ο ανθρώπινος στοχασμός επέτυχε τεράστια άλματα και έφθασε σχεδόν σε όλες τις πιθανές λύσεις αυτών των ζητημάτων. Όπως τονίσαμε από την αρχή, ένας μεγάλος αριθμός από φαντασιώσεις που είναι εξαπλωμένες παγκοσμίως, σε αγράμματους ανθρώπους αλλά και σε κορυφαίους επιστήμονες (όπως για την ανθρώπινη νόηση, για τις ανθρώπινες σχέσεις και για τον προορισμό της ζωής), συνδέονται στενά με μια κοινή εκτίμηση: Την εκτίμηση, ότι ο κόσμος που βρίσκεται πιο μακριά δεν συμπλέκεται και δεν επηρεάζει σημαντικά τον κόσμο που μας περιβάλλει πιο άμεσα εδώ στη γη, ούτε και τη ζωή μας. Ότι ο κόσμος είναι σχεδόν έτσι όπως φανερώνεται από τις αισθήσεις και μπορούμε να γνωρίζουμε πιο εύκολα όσα βρίσκονται εντός του οπτικού μας πεδίου. Δεν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε για όσα βρίσκονται πέρα από τα όρια που μπορούμε να πλησιάσουμε και να παρατηρήσουμε και τα πράγματα είναι από μια ουσία χειροπιαστή. Οι άνθρωποι για να συνεχίσουν τη ζωή τους διαχώρισαν εύκολα την πραγματικότητα μέσα στη σκέψη τους σε γήινη και σε υπερπέραν και μεταξύ τους θεωρήθηκαν σαν ξένοι κόσμοι, με μακρινή σχέση. Έπειτα, έτσι απλά από μερικές ομοιότητες των πραγμάτων ξεχώρισαν τις περιοχές της έρευνας και με αυτό το δόγμα ξεκίνησαν να αναπτύσσονται οι επιστήμες. Τεμαχίζοντας και αναλύοντας τα πράγματα και αφήνοντας έξω τον κόσμο που φαίνεται πιο μακρινός ή δεν εντοπίζεται σαν στέρεο σώμα με την όραση και την αφή.

Οι απαντήσεις στα ζητήματα της σύγχρονης κοσμολογίας συνδέουν μετα-

ξύ τους ένα πλήθος φυσικών φαινομένων του μικροσκοπικού χώρου και ερμηνεύουν τη δομή της ύλης μαζί με τους φυσικούς νόμους, που ρυθμίζουν το σύνολο του υλικού κόσμου. Αποδεικνύεται ότι **το σύνολο του κόσμου δεν είναι πολλά ξεχωριστά πράγματα αλλά ένα μόνο άυλο πράγμα**, το οποίο διατηρείται όπως ένα παγκόσμιο και κοινόχρηστο πνεύμα. Αποδεικνύεται ότι οι νόμοι που ρυθμίζουν εξωτερικά τα φαινόμενα επιβάλλονται με άμεσο/εσωτερικό τρόπο από την ύπαρξη του συνόλου του κόσμου και όχι από την περιστασιακή σύνδεση των μερών. Το πνεύμα και η Ηθική επιβάλλονται με ρυθμιστικές σχέσεις (φυσικούς νόμους) που προϋποθέτουν ένα κοινό και σταθερό σύνολο όλων των υλικών/εξωτερικών πραγμάτων και αυτό το σύνολο δεν είναι ένα υλικό και εξωτερικό πράγμα! Αν αυτά αποδεικνύονται με τις αξιώσεις μιας επιστημονικής έρευνας, τότε κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει την προτεραιότητα της ζωής άμεσα και διανοητικά για τον εαυτό της, το αδιέξοδο στον εξωτερικό προσανατολισμό του πνεύματος και τη δύναμη της σκέψης μέσα στο ίδιο το πνεύμα. Τότε κανένας δεν θα μπορεί να αμφισβητήσει την κοσμολογική Ηθική με τις πνευματικές και αιώνιες αξίες. Έχει, όμως, την επιλογή να ζήσει με ψέματα και φαντασιώσεις και να αντιταχθεί στους παγκόσμιους νόμους και στον κοινό και αυτοτελή Εαυτό μας τον οποίο ονομάζουμε Θεό.

<•> Ο ΕΥΡΥΤΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΚΗ ΜΑΣ ΑΤΟΜΙΚΗ ΖΩΗ.[49]

Μέχρι τώρα, παρατηρήσαμε τη στενή και άμεση σχέση της σκέψης και της γνώσης με τη συμπεριφορά και με την ηθική. **Η γνώση δεν εξασφαλίζει τη λογική και την αποτελεσματική σκέψη ούτε η σκέψη εξασφαλίζει τη γνώση**. Σε αυτό το μεγάλο χάσμα επικεντρώθηκαν οι προηγούμενες σκέψεις και εντοπίστηκε μια σπασμένη γέφυρα, που λέγεται Ηθική με πνευματικές αξίες. Διαπιστώσαμε ότι μπορούμε να σχηματίσουμε απόψεις για το νόημα της ζωής, για τον προορισμό της και για το ρόλο μας μέσα στον κόσμο, χωρίς να έχουμε ερευνήσει τον κόσμο ως επιστήμονες των φυσικών νόμων και της αστρονομίας. Η έννοια του προσανατολισμού μέσα στο πνεύμα, αυτή μόνη της είναι μια αρχή για την ηθική. Διαπιστώσαμε πώς η ζωή και η συμπεριφορά μας επηρεάζονται από σωστές ή λανθασμένες παρατηρήσεις και με απόψεις που μπορούν να δείχνουν την πραγματικότητα ή φαντασιώσεις μας. Και πολλές από αυτές τις παρατηρήσεις, οι οποίες είναι σωστές για τον εσωτερικό προσανατολισμό ή λανθασμένες για να ζούμε με φαντασιώσεις, είναι παγκόσμιες αλήθειες. Δηλαδή θα κάνουμε τις ίδιες παρατηρήσεις είτε βρισκόμαστε εδώ ή κάπου αλλού στον κόσμο, είτε ζούμε σήμερα ή αν ζούσαμε σε κάποια άλλη στιγμή του χρόνου.

Επειδή, ωστόσο, εδώ σκεφτόμαστε για να γράψουμε ή επειδή διαβάζουμε ένα βιβλίο, θα βάλουμε ένα τέλος σε αυτές τις σκέψεις που αναπτύσσουν μια παγκόσμια Ηθική, με εκκίνηση από παρατηρήσεις για τη σύνδεση μεταξύ της σκέψης και της ζωής. Έτσι ή διαφορετικά, κάποια στιγμή θα συναντούσαμε αναπόφευκτα ένα άλλο θεωρητικό πρόβλημα και θα διατυπώναμε τα εξής ερωτήματα: Σε ποιο κόσμο βρισκόμαστε (και τολμήσαμε μάλιστα να περιορίσουμε τη δράση μας για να φιλοσοφούμε); Από πού προήλθε η ζωή και προς τι όλα αυτά; Τι θα επιτύχουμε τελικά με την αυτογνωσία και με το καθάρισμα του πνεύματος από τις φαντασιώσεις; Μπορούμε να αναζητάμε ένα προορισμό για τη ζωή γενικά; Ποιος είναι ο ρόλος μας μέσα στον κόσμο; Ποιος και πώς είναι ο κόσμος; Μπορούμε να εκτιμήσουμε το ρόλο μας μέσα στον κόσμο χωρίς να σκεφτούμε για τον κόσμο ευρύτερα από το περιβάλλον μας; Οι προηγούμενες απορίες φανερώνουν ότι ο εσωτερικός προσανατολισμός δεν θα δώσει μια πλήρη άποψη για το νόημα της ζωής, χωρίς να σκεφτούμε ευρύτερα για τον κόσμο. Δηλαδή, ενώ θα επιτύχουμε να ρυθμίσουμε τη ζωή και τη συμπεριφορά μας με παγκόσμιες αλήθειες και να ξεφορτωθούμε πολλά ψέματα και λάθη, ενώ μπορούμε να προστατευτούμε από τις συνέπειες της πνευματικής εξαπάτησης, ωστόσο δεν θα μείνουμε πλήρως ευχαριστημένοι

και ήσυχοι, χωρίς μερικές ακόμα απαντήσεις για τον ευρύτερο κόσμο, πέρα από τη δική μας (ατομική) ζωή. Επομένως, για το σκοπό του βιβλίου θα περάσουμε σε ερευνητικές σκέψεις για τον ευρύτερο κόσμο. Αυτή η διακοπή της συνέχειας μην εκτιμηθεί ως τερματισμός στην ανάπτυξη της Ηθικής με σκέψεις και με παρατηρήσεις για τη στενή σχέση του πνεύματος με τη συμπεριφορά. Είμαστε αναγκασμένοι να σκεφτούμε ευρύτερα για τον κόσμο, πέρα από τη δική μας τοπική και εσωτερική ύπαρξη, αν επιθυμούμε μια ολοκληρωμένη απάντηση για το νόημα της ζωής και για το ρόλο μας μέσα στον κόσμο. Θα αποδειχτεί ότι και αντίστροφα, η εκκίνηση της έρευνας του κόσμου με την καθοδήγηση των εσωτερικών αξιών και χωρίς τη μεροληψία για ένα επιμέρους πράγμα ήταν αφάνταστα πιο εύκολη και πιο γρήγορη, απ' όσο πιστεύουν όσοι κινούνται και ζουν με τη δελεαστική άποψη για εξωτερική δράση.

>>> Σκέψεις για τον κόσμο πέρα από την ανθρώπινη ζωή και κοινωνία, περιορισμένες σε μερικές δεκάδες σελίδες. Εκτός από την επιβεβαίωση των παγκόσμιων παρατηρήσεων για την αξεχώριστη σχέση του πνεύματος με την ψυχολογία και τη συμπεριφορά, εκτός από την ανάπτυξη μιας παγκόσμιας άποψης για τον προορισμό της Ζωής, ο σκοπός αυτού του μέρους σε ένα βιβλίο για την κοσμολογική Ηθική είναι να αποδειχτούν:

· Η άποψη ότι τα ερωτήματα για το Θεό, τον προορισμό της Ζωής και για τη σχέση της ζωής με τον υλικό κόσμο μπορούν να απαντηθούν ξεχωριστά από διαφορετικές επιστήμες ή με την πιο προχωρημένη γνώση των ιδιαίτερων πραγμάτων που μας περιβάλλουν ήταν μια εκβιαστική και ανόητη άποψη και μια μεγάλη αυταπάτη.

· Μεγάλο ψέμα η άποψη, ότι η εκκίνηση της έρευνας για τα προηγούμενα ζητήματα και ιδιαίτερα για το ρόλο μας μέσα στον ευρύτερο κόσμο και για το νόημα της ανθρώπινης ζωής ήταν η πιο απογοητευτική και ότι χρειαζόταν τις πιο πολλές γνώσεις και να σπαταλήσουμε το χρόνο μας.

· Η εγωκεντρική ζωή, χωρίς την ηθική του εσωτερικού προσανατολισμού και με τις υπερβολικές προσδοκίες από τα εξωτερικά πράγματα, διευκολύνει την επιστημονική έρευνα για να ζήσουν οι άνθρωποι με περισσότερες φαντασιώσεις και όχι με περισσότερη υπευθυνότητα και αξιοπιστία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ (ΣΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ)

· (Πειραματική) εκκίνηση προσωπικής έρευνας.....
· Θέληση για αναζήτηση του ρόλου μας μέσα στον ευρύτερο κόσμο.....
· Αποκλεισμός περιοχών έρευνας και αμφίβολων πληροφοριών.....
· Ο εξωτερικός κόσμος δεν είναι ψευδαίσθηση.....
· Το αδιέξοδο μιας ερμηνείας με αρχή μια ποσότητα.....
· Ειδίκευση στα διαχρονικά και κοινά στοιχεία του κόσμου.....
· Οι σχέσεις σαν μέρη της πραγματικότητας.....
· Οι ομοιότητες σε βάθος χώρου και χρόνου φανερώνουν παγκόσμιους νόμους.....
· Οι ρυθμιστικές σχέσεις (νόμοι) ξεκινούν από το σύνολο του κόσμου.....
· Σύνολο του κόσμου αδημιούργητο και αυτοτελές.....
· Η αρχή του κόσμου γίνεται με τη συμμετοχή του συνόλου.....
· Σύνολο του κόσμου πάντοτε το ίδιο (σταθερό) και ισορροπημένο.....
· Το πλήρες Σύμπαν υπάρχει ως κενός χώρος για την ύλη.....
· Η δομή της ύλης είναι ρυθμικές μεταβολές και κυματικά φαινόμενα.....
· Αφηρημένη γνώση και Σύμπαν.....
· Τα δομικά στοιχεία είναι διακυμάνσεις στη σταθερή συνολική ενέργεια, την οποία παρατηρούμε ως κενό χώρο.....
· Ο ρόλος των δομικών στοιχείων τα οποία λέγονται «ύλη».....
· Το φαινόμενο της αντίστασης και της αντίδρασης στην ύλη.....
· Το θεμελιώδες φαινόμενο για την εμφάνιση της ζωής: Συγχρονισμός....
· Ο διαχωρισμός σε δομικά στοιχεία και ψυχή.....
· Η εσωτερικότητα σχετίζεται στενά με την ταυτόχρονη συμμετοχή του (πλήρους) Σύμπαντος στις διακυμάνσεις των δομικών στοιχείων.....
· Το φαινόμενο της ψυχής και της ζωής δεν μπορεί να ερμηνευτεί με εξωτερικούς συνδυασμούς.....
· Η αμεσότητα στο φαινόμενο της ζωής.....
· Είμαστε ο Θεός (το παγκόσμιο πνεύμα) σαν ατελής (light version) μέσα στο χρόνο και στο χώρο.....
· Θεός στη φιλοσοφία, χωρίς θρησκεία.....
· Παγκόσμια προκατάληψη για την αδυναμία να γνωρίσουμε το Θεό.....
· Στα λεπτά νοήματα μερικών λέξεων κρύβεται η λύση του αιώνιου προβλήματος.....
· Διορθωτικές σκέψεις για το Θεό.....
· Η ερμηνεία για την άμεση σχέση της ζωής με τον εαυτό της, με φυσικά φαινόμενα είναι απογοητευτική!.....

<●> ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ

για την αρχή του κόσμου, για το νόημα και την αρχή της ζωής και για το ρόλο του Θεού και με τη σειρά που αυτές εξάγονται. Συνοψισμένα στον ελάχιστο αριθμό σελίδων, με το συνηθισμένο λεξιλόγιο, με τις ελάχιστες πληροφορίες από άλλα πρόσωπα και με μια ενοποιημένη απάντηση, όπως ποτέ κανένας δεν μπόρεσε να επιτύχει.

• Για να απαντήσουμε πιο πειστικά στα ερωτήματα για τον προορισμό και την τύχη της ζωής μας χρειαζόμαστε γνώση του ευρύτερου κόσμου πέρα από τη δική μας ζωή. Μετά αναρωτιόμαστε ποιος είναι ο κόσμος και από πού να ξεκινήσουμε να σκεφτόμαστε, να παρατηρούμε και να ερευνούμε. Η τύχη και ο ρόλος μας μέσα στον κόσμο εξαρτάται από το ποιος και πώς είναι αυτό που ονομάζουμε σύντομα "κόσμο". Ένα μεγάλο μέρος απόψεων που έχουν οι άνθρωποι για αυτά τα ζητήματα (του νοήματος της ζωής, γιατί ζούμε, γιατί υπάρχει το κακό, ποιος ο ρόλος του Θεού και τα λοιπά) συνδέονται με το ποια είναι η πραγματικότητα. Όσο λέμε ότι δεν ξέρουμε τον κόσμο, πώς είναι ή πώς λειτουργεί, έτσι ο καθένας μπορεί να λέει οτιδήποτε θέλει. Είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τι εννοούμε με τη λέξη "κόσμος" για να μιλήσουμε για πολλά άλλα ζητήματα.

• Αν ξεκινήσουμε με ερευνητική σκέψη απ' ευθείας για ένα πράγμα που αντιλαμβανόμαστε ή για μερικά γεγονότα και επιμέρους πράγματα του εξωτερικού κόσμου, τότε ξεκινάμε τυχαία, χωρίς γνωστή προοπτική και όπου μας βγάλει το πέρασμα της έρευνας από τη μια παρατήρηση στην άλλη!

• Η αδυναμία πολλές φορές προσφέρει κι αυτή πλεονεκτήματα, τα οποία είναι δύσκολο να τα φανταστούμε από πριν. Όπως αντιθέτως η δύναμη μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να αποδειχτεί μειονέκτημα, όχι απαραίτητη και αυτοκαταστροφική.

• Αν μια άποψη είναι βιαστική ή την επιλέγουμε έτσι όπως μας αρέσει, αυτό δεν δείχνει ότι η άποψη είναι λανθασμένη. Μπορεί να αποδειχτεί το αντίθετο.

• Αν κάποιος θέλει να βρει μερικές απαντήσεις σε ερωτήματα και λύσεις σε προβλήματα που έχουν να κάνουν με τη φύση, με τον κόσμο, πρέπει από την αρχή να ξεκαθαρίσει αν θέλει.

• Το πρώτο είναι η θέληση. Το δεύτερο είναι αν θέλει να ξεκαθαρίσει να βρει βέβαιες απαντήσεις ή θα καθίσει να κάνει σενάρια, φαντασιώσεις, υποθέσεις, να πλάσει κόσμους μέσα στο κεφάλι του, να πιστέψει όσα γράφουν

και όπως τα γράφουν τα βιβλία.

• Για όποιον βιάζεται, η καλύτερη λύση είναι να αποκλείσει ορισμένες περιοχές έρευνας, όσο κι αν ακούγεται σκοταδιστικό αυτό! Δεν γίνεται δηλαδή, όταν ψάχνουμε απαντήσεις για τον κόσμο συνολικά, αν έχει δημιουργηθεί, αν υπάρχει Θεός, τι είναι η ουσία κλπ. να αρχίσουμε να μελετάμε τα πάντα γύρω μας. Όταν αρχίσουμε να αφαιρούμε πράγματα, γεγονότα και περιοχές του κόσμου τότε παρατηρούμε ότι ένα μεγάλο πλήθος από αυτά δεν φαίνεται απαραίτητο να το εξερευνήσουμε και να συνδέεται άμεσα με τις απαντήσεις που γυρεύουμε. Δεν χρειάζεται να παρατηρήσουμε το σύνολο όλων των ξεχωριστών πραγμάτων και την κάθε κίνηση.

• Πολλά πράγματα υπάρχουν για ένα σύντομο χρονικό διάστημα, πολλά είναι μοναδικά και δεν θα τα βρούμε πουθενά αλλού μέσα στο χώρο και τον κόσμο, ενώ μεγάλες ποσότητες διαφέρουν στη λεπτομέρεια. Εμείς για ποια πραγματικότητα θέλουμε να μάθουμε και να μιλήσουμε; Αυτό είναι το επόμενο ξεκαθάρισμα που χρειάζεται να γίνει: Ποια είναι η πραγματικότητα.

• Το ζήτημα για το αν ο κόσμος είναι έτσι όπως τον βλέπουμε συνδέεται και με το πώς είμαστε φτιαγμένοι. Τα πράγματα εμφανίζονται σχετικά, αναλόγως των βιολογικών προδιαγραφών και δεν μπορούμε να πούμε ότι τα πράγματα είναι έτσι ακριβώς όπως τα αντιλαμβανόμαστε. Αλλά είναι άλμα να πούμε: αφού τα πράγματα είναι διαφορετικά από αυτά που αντιλαμβανόμαστε και κάποιοι άλλοι τα βλέπουν διαφορετικά, άρα εκείνα δεν υπάρχουν ή είναι τελείως διαφορετικά, χωρίς τίποτε κοινό.

• Ο κόσμος δεν είναι ψευδαίσθηση. Αν απορρίψουμε τελείως τον εξωτερικό κόσμο τότε δεν μένει τίποτα άλλο και ξεχωρίζουμε τον εαυτό μας σαν Σύμπαν και σαν Θεό (σολιψισμός όπως λέγεται στη φιλοσοφία). Ο κόσμος δεν περιορίζεται μόνο στο πνεύμα μας και στις εικόνες των ματιών μας.

• Για να δώσουμε απάντηση στα ερωτήματα για το νόημα της ζωής, για τον προορισμό του κόσμου, για το πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος, δεν θα εκπαιδευτούμε βοτανολόγοι ή εντομολόγοι και δεν θα μάθουμε για τη ζωή των κουνουπιών και των μυρμηγκιών. Αφαιρούμε πολλά πράγματα τα οποία δεν θεωρούμε απαραίτητα για την έρευνα, αλλά μένει κάτι το οποίο είναι διαχρονικό. Ό,τι είναι πιο σταθερό. Αν λοιπόν κάποιος ξεκινήσει με τη σκέψη ότι υπάρχουν πράγματα διαδεδομένα, διαχρονικά και πιο σταθερά, αντιλαμβάνεται ότι έτσι απλοποιείται πολύ η έρευνα και δεν χάνεται στο χάος των πληροφοριών για το κάθε επιμέρους πράγμα (σε ποιο τόπο έγινε ένα γεγονός, σε ποια χρονική στιγμή, από ποιο και πώς ακριβώς έγινε). Επίσης ένα ιδιαίτερο πράγμα το οποίο εκτιμούμε κάπως σημαντικό, αλλά αυτό είναι περιορισμένο σε ένα μόνο τόπο και σε μια χρονική στιγμή, για την έρευνα του κόσμου μπο-

ρεί να είναι αμελητέο.

• Το ξεκαθάρισμα μέσα στη σκέψη και στο πνεύμα είναι σημαντικό. Αν τα βάλουμε με τη σειρά: 1) Θέληση 2) Ξεκαθάρισμα στη σκέψη (με αποκλεισμό πολλών περιοχών έρευνας) και απαλλαγή από πολλές πληροφορίες και ιδιαίτερα εκείνες που δεν είναι αξιόπιστες. 3) Το επόμενο βήμα που δίνει την ώθηση, το ενδιαφέρον και την πίστη ότι θα βρούμε την άκρη είναι: το φαινόμενο των ομοιοτήτων στα πράγματα μέσα στο χώρο και των σταθερών ή πιο συχνών γνωρισμάτων τους.

• Η διαπίστωση μιας παγκόσμιας διασύνδεσης όλων των ξεχωριστών πραγμάτων είναι η πιο σημαντική και από τις πρώτες που αποκαλύπτουν τι είναι ο κόσμος συνοπτικά. Ο κόσμος είναι ένα κοινό σύνολο που διατηρείται πάντοτε, ενώ τα μέρη του δεν διατηρούνται απεριόριστα και δεν συνδέονται μόνο εξωτερικά μεταξύ τους. (Τα μέρη έχουν και μια άμεση σύνδεση με το σύνολό τους).

• Τα πράγματα αν και ξεχωριστά, με ακραίες διαφορές μεταξύ τους και σε μεγάλη απόσταση, έχουν ωστόσο μερικές ομοιότητες και κοινά γνωρίσματα που διατηρούνται ή επαναλαμβάνονται στο χρόνο. Αφαιρούμε πολλά πράγματα τα οποία δεν θεωρούμε απαραίτητα για την έρευνα, αλλά μένει κάτι το οποίο είναι διαχρονικό και πιο διαδεδομένο.

• Οι απλές σκέψεις έρχονται όταν δεχτούμε ότι ο κόσμος έχει σταθερούς νόμους, με αυτούς σχηματίζονται τα πράγματα, δεν είναι αποτέλεσμα τυχαίων συναντήσεων μικροσκοπικών σωματιδίων και η τάξη ξεκινάει από το ότι υπάρχει το σύνολο του κόσμου. Όχι επειδή σχηματίστηκε ο κόσμος από το μηδέν ή από μικροσκοπικά σωματίδια.

• «Πραγματικότητα» δεν εννοούμε μόνο τα πράγματα που αγγίζουμε, τα απτά και στερεά, ή επειδή είναι πράγματα τεράστια σε διαστάσεις, όπως τα ουράνια σώματα και ένας γαλαξίας. Συμπεριλαμβάνονται οι νόμοι, οι μαθηματικές αναλογίες που ρυθμίζουν τις κινήσεις των πραγμάτων, οι δυνάμεις που ρυθμίζουν και σπρώχνουν τα πράγματα, σχέσεις που έχουν μεταξύ τους τα πράγματα και υλοποιούνται με το χρόνο.

• Ο άνθρωπος έχει την τάση να μιλήσει για πολλά πράγματα μαζί, χωρίς να τα έχει εξετάσει ένα προς ένα ξεχωριστά, να τονίσουμε. Παρατηρούμε ότι ευρύτερα στη φύση πολλά πράγματα δεν είναι τα ίδια, αλλά δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι και τελείως διαφορετικά. Προκλητική και ύποπτη η παρατήρηση.

• Όλο το πρόβλημα που αντιμετωπίζεται στην έρευνα για την αρχή του κόσμου, για το τι είναι Θεός και τι είναι η ψυχή συνδέεται με αυτό το εύστοχο

ζήτημα: αν μιλάμε για κάτι που βρίσκεται παντού και μπορούμε να το πλησιάσουμε, από πολλές μεριές και αν συνεχίζει να υπάρχει στο χρόνο. Αν συμβαίνει αυτό, τότε είναι πιο εύκολο να το γνωρίσουμε. Ή αν μιλάμε για κάτι που είναι μοναδικό σε ένα μόνο τόπο, που ποτέ δεν μπορούμε να πάμε και τότε θα είναι δύσκολο να το γνωρίσουμε. Το πόσο δύσκολο και χρονοβόρο είναι να μάθουμε ένα πράγμα συνδέεται με αυτό το πλεονέκτημα: Αν αυτό είναι κάτι που πλησιάζεται ή διατηρείται ή επαναλαμβάνεται.

• Υπάρχουν και πράγματα που επαναλαμβάνονται. Κάποια πράγματα που επαναλαμβάνονται πολύ συχνά, έχουν και αυξημένη πιθανότητα για να συμβούν ξανά και αυτό δεν είναι κάτι τυχαίο.

• Τονίζεται το πλεονέκτημα να σκεφτόμαστε γενικευμένα, επειδή τα πράγματα έχουν πολλές ομοιότητες και κοινά γνωρίσματα που διατηρούνται ή επαναλαμβάνονται στο χρόνο. Ο κόσμος δεν είναι τελείως διαφορετικός από τη μια άκρη μέχρι την άλλη. Γνωρίζουμε πράγματα χωρίς να τα πλησιάσουμε και χωρίς να τα δούμε. Από το λίγο και το μικρό δείγμα μπορούμε να σκεφτούμε για το πολύ και το σύνολο. Υπάρχουν ομοιότητες στα πράγματα, υπάρχουν σχέσεις και φαινόμενα που είναι ίδια για όλο το σύμπαν. Αυτή η διαπίστωση ανοίγει τις πύλες της αισιοδοξίας και το δρόμο για να δοθούν λύσεις και απαντήσεις σε πολλά προβλήματα. Γιατί, αν ο κόσμος που ζούμε εμείς εδώ γίνεται με τα ίδια φαινόμενα, με τους ίδιους νόμους, όπως συμβαίνει και σε εκατομμύρια έτη φωτός μακριά ή στην άλλη άκρη του σύμπαντος (αν υπάρχει), τότε όσα ξέρουμε εμείς εδώ θα είναι αλήθεια και στην άλλη άκρη του σύμπαντος. Αν γνωρίζουμε ορισμένους νόμους με τους οποίους σχηματίζονται τα πράγματα εδώ στη γη, οι ίδιοι αυτοί νόμοι θα ισχύουν και για την άλλη άκρη του σύμπαντος. Δοκιμαστικά να δεχτούμε αυτή την επιλογή για την έρευνα, η προοπτική είναι αισιόδοξη. Αυτούς τους νόμους χρειαζόμαστε για να δώσουμε τις απαντήσεις για την προέλευση του κόσμου, αν υπάρχει προορισμός, πώς εμφανίζεται η ζωή και τα λοιπά.

• Δεν είναι τόσο ξεκάθαρο ότι τα πράγματα αλλάζουν, έτσι όπως έλεγε και ο *Ηράκλειτος*. Όλοι αυτοί που μιλούν για την αέναη αλλαγή, ότι τα πάντα μεταβάλλονται και τίποτα δεν μένει ίδιο, κάνουν προκλητικά ένα λάθος. Το ζήτημα δεν είναι μόνο αν κάτι αλλάζει, αλλά και πώς αλλάζει και αν η αλλαγή αυτή είναι ολοκληρωτική αλλαγή (και αιφνίδια εκμηδένιση χωρίς τη διατήρηση κάποιων νόμων). Αυτή η διαπίστωση είναι ένα κλειδί για την έρευνα και για τις απαντήσεις στα ζητήματα που δώσαμε προτεραιότητα. Η αλλαγή μπορεί να συνυπάρχει με τη σταθερότητα (όπως η σβούρα ισορροπεί όταν περιστρέφεται, τα στάσιμα κύματα, περιοδικές κινήσεις κλπ).

• Το σύνολο του κόσμου αποτελεί την προϋπόθεση για την παραγωγή και

τη διατήρηση όλων των φυσικών φαινομένων, για τη διατήρηση της ενότητά τους και για την ύπαρξη των νόμων που τα διέπουν. Ένα σύνολο πραγμάτων που ρυθμίζεται με νόμους και οι νόμοι αυτοί δεν έρχονται εξ' αποστάσεως ή με τη φαντασία από κάπου ή από τα ξεχωριστά κομματάκια της ύλης, τα οποία λέμε άτομα και σωματίδια.

• Ο άνθρωπος δεν πρέπει να φοβάται να σκεφτεί για το Θεό με ερευνητικό σκοπό (ποιος είναι, πώς είναι, γιατί να είναι έτσι κι όχι αλλιώς). Αν δεχτούμε ότι ο κόσμος έχει ένα δημιουργό, τότε θα χρειαστεί η ερώτηση πώς δημιουργήθηκε ο δημιουργός του κόσμου.

• Το σύνολο του κόσμου είναι αυτοτελές, πλήρες και δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο για να υπάρχει. Από μόνο του είναι αρκετό για να υπάρχει, έχει όλα όσα χρειάζεται. Δεν δημιουργήθηκε από κάτι προηγούμενο, ούτε από κάτι εξωτερικό πιο πέρα. Τονίζεται το πλεονέκτημα ή η αισιοδοξία αυτής της άποψης για αυτοτελές και σταθεροποιημένο Σύμπαν. Διότι η σκέψη για το άπειρο μας προετοιμάζει ότι ποτέ δεν θα βρούμε μια άκρη.

• Η αρχή του κόσμου γίνεται με τη συμμετοχή του συνόλου. Η αρχή βρίσκεται εντός του Σύμπαντος και είναι σχετική... Δηλαδή ξεκινάει μέσα από τη δομή της ύλης. Πάντα υπήρχε το Σύμπαν, πάντα ήταν δομημένο, πάντα είχε τους νόμους του, και με αυτούς τους νόμους διατηρείται και αναδημιουργείται. Όχι δημιουργείται. Ο κόσμος και τα πράγματα σχηματίζονται ξανά μέσα από τη δομή της ύλης με φυσικές διεργασίες. Μέσα του συνυπάρχει εξέλιξη... και η αρχή της δημιουργίας γίνεται από την απλούστερη ύλη, η οποία είναι το σχεδόν τίποτα. Το αντίθετο του συνολικού κόσμου είναι η ύλη (ποσότητες που κινούνται και μεταβάλλονται πολύ γρήγορα, μη ξεχνάμε).

• Σύνολο του κόσμου (Σύμπαν) πάντοτε το ίδιο (σταθερό) και ισορροπημένο. Σταθεροποιημένο στο σύνολο, με κίνηση στα μέρη του.

• Το να αλλάζει κάτι δεν σημαίνει ότι είναι ασταθές. Ο κύκλος έχει σχέση και με το χρόνο και με το ρυθμό. Οι κινήσεις θα μπορούσαν να είναι τεθλασμένες, ακανόνιστες, με τυχαίες μορφές, αλλά και τα σχήματα των ουρανίων σωμάτων να είναι επίσης ακανόνιστα (κωνικά, πυραμίδας, ακανόνιστα). Γιατί η τάση είναι προς το σφαιρικό και το κυκλικό σχήμα;

• Η κυκλική κίνηση εμφανίζει μια ισορροπία. Επιπλέον η ισορροπία στην κυκλική κίνηση επιτυγχάνεται με μια αντίθεση και αυτή η παρατήρηση επίσης δεν είναι τυχαία: Ισορροπία και αντιθέσεις μαζί μέσα στο σχήμα του κύκλου και συμπτωματικά στις θεμελιακές κινήσεις της φύσης, για τις οποίες χρειάζεται να εισάγουμε την έννοια του ρυθμού και τη μέτρηση της συχνότητας! Παρατηρούμε ότι όλα κινούνται, από τα άτομα και τα μόρια μέχρι τα

ουράνια σώματα, αλλά δεν παρατηρούμε να χάνονται όπως από μια έκρηξη ή σαν βλήματα που εκτοξεύονται. Κινούνται και παραμένουν εκεί που είναι, με μια τροχιά, με ένα ρυθμό και με κάποιους νόμους. Δεν μιλάμε για κίνηση με την έννοια της αστάθειας, της ανισορροπίας, της κατάρρευσης των νόμων, της ανεξέλεγκτης κίνησης και χωρίς καθόλου εξέλιξη. (Η εξέλιξη επίσης προϋποθέτει να διατηρείται κάτι σταθερό και όχι ότι γίνεται με τυχαίες και αιφνίδιες μεταμορφώσεις).

• Κλειδιά χωρίς τα οποία η έρευνα αποτυγχάνει: 1) Υπάρχουν κάποια σταθερά πράγματα μέσα στον κόσμο, σταθερές σχέσεις (νόμοι) και 2) φαινόμενα, τα οποία είναι εδώ, είναι και αλλού (παν-τοπικά να πούμε;) 3) Στο χρόνο που λέμε ότι υπάρχει και κυλάει, αυτός δεν είναι ο χρόνος που ανατρέπει ότι υπήρξε και αλλάζουν όλα (καταστροφικά). Παρατηρούμε ότι υπάρχει και σταθερότητα μέσα στην αλλαγή, επανάληψη πολλών φαινομένων και 4) συγχρονισμός πολλών διαφορετικών μεταβολών. Η αλλαγή μπορεί να συνυπάρχει με τη σταθερότητα και επιπλέον με αυτήν μπορεί να επιτυγχάνεται ο συγχρονισμός και η ισορροπία πολλών κινήσεων. Από αυτές τις θεωρητικές παρατηρήσεις γίνεται το πέρασμα στην περιοχή της σύγχρονης φυσικής. Στη φυσική είναι γνωστά τα φαινόμενα του ρυθμού, της περιόδου, της ταλάντωσης, της συχνότητας, του συντονισμού κλπ.

• Μπορούμε λοιπόν, να ερμηνεύσουμε ένα πλήρες Σύμπαν και πάντοτε το ίδιο, χωρίς αυτό να σημαίνει στασιμότητα και ακινησία. Η κίνηση γίνεται ρυθμισμένη με νόμους, ώστε να διατηρείται το σύνολο πάντοτε το ίδιο και αμετάβλητο. Αν πρέπει να ψάξουμε τι είναι το μόνιμο σε όλα αυτά που αλλάζουν, αυτό δεν φαίνεται να είναι ένα ξεχωριστό μέρος της πραγματικότητας, αλλά μάλλον κάτι που ανιχνεύουμε στο σύνολο του κόσμου.

• Το σύνολο του κόσμου είναι παρόν, με όλους του δυνατούς συνδυασμούς και δεν λείπει τίποτα: είναι ταυτόχρονο. Εμείς δεν αντιλαμβανόμαστε όλο το Σύμπαν ταυτόχρονο, όμως αντιλαμβανόμαστε σχεδόν όλο το Σύμπαν να λείπει! Το πλήρες Σύμπαν δεν πρέπει να το φανταζόμαστε πλήρες από στερεά σώματα και σαν ένα εμπόδιο στην κίνηση. Δεν το παρατηρούμε με την αντίσταση των σωμάτων, όπως θα περιμέναμε, αλλά το ανιχνεύουμε σαν απών και το λέμε κενό χώρο. Με άλλα λόγια, ο κενός χώρος αποδεικνύει μαθηματικά ότι το Σύμπαν είναι πλήρες και ταυτόχρονο.

• Δεν αντιλαμβάνεσαι όλο το Σύμπαν ταυτόχρονο, αντιλαμβάνεσαι, όμως όλο το Σύμπαν να λείπει! Όταν λέμε ότι το Σύμπαν είναι πλήρες και ολοκληρωμένο και ταυτόχρονα, κατ' ευθείαν η σκέψη όλων πηγαίνει ότι έπρεπε να είναι συμπαγές, σαν ένα στερεό σώμα. Να μη μπορούμε να μετακινηθούμε και τίποτα να μην κινείται. Με αυτή την έννοια δεν αντιλαμβανόμαστε ένα

πλήρες σύμπαν, αλλά κενό. Τι σε κάνει όμως να πιστεύεις ότι το πλήρες Σύμπαν έπρεπε να είναι συμπαγές και στερεό και όχι το ανάποδο (άλλης μορφής), σαν απών; Το πλήρες Σύμπαν υπάρχει σαν κενός χώρος για την ύλη.

• Το Σύμπαν είναι πάντα το ίδιο, εμείς όμως το ζούμε σε επιμέρους στιγμές και αυτές επαναλαμβάνονται (τα πράγματα, τα φαινόμενα, οι κόσμοι, τα δομικά στοιχεία σχηματίζονται ξανά). Τα πιο απλά πιο γρήγορα και συχνά, τα πιο πολύπλοκα πιο αργά και σπάνια.

• Για να σχηματίζονται τα πράγματα και η δομή της ύλης και για να είναι η ύλη παντού η ίδια, σε όλα τα μέρη του κόσμου, η ύλη έχει την αρχή της σε κάτι που γίνεται σε μικροσκοπικές διαστάσεις, σε μικροσκοπική περιοχή, που δεν μπορούμε να τη δούμε με το μάτι. Κάτι συμβαίνει εκεί. Αυτό που συμβαίνει μπορούμε με απλά λόγια να το πούμε "ταλαντώσεις", "αυξομειώσεις", "περιοδικές μεταβολές", που γίνονται με πολύ γρήγορο τρόπο και ρυθμό. Αυτές οι διακυμάνσεις γίνονται κάπου. Πού γίνονται λοιπόν, αυτές οι διακυμάνσεις; Πώς τα μικροσκοπικά υλικά διατηρούνται με σταθερή τη δομή τους και δεν σκορπίζονται; Πώς δεν χάνονται και τελικά έχουν τέτοια μαθηματική ακρίβεια, που να μπορεί να σχηματιστεί ένα πράγμα σταθερό; Αυτό το φαινόμενο μένει χωρίς ερμηνεία στη φυσική.

• Από τη διαίρεση της ύλης και των σωμάτων βρίσκουμε κινήσεις, που όμως είναι σε ισορροπία! Μόνο μια θεωρία μπορεί να ερμηνεύσει αυτό το φαινόμενο: Ο κενός χώρος είναι μια θεμελιακή ποσότητα σε σταθερή κατάσταση, όπως είναι μια επιφάνεια νερού που δεν έχει κύματα. Αυτή είναι η μοναδική εξήγηση για το πώς σε μια τέτοια ομοιόμορφη επιφάνεια, σε πολλά σημεία της και απομακρυσμένα -πόσο μάλλον που μιλάμε για Σύμπαν- μπορούν να υπάρχουν τα ίδια υλικά και με τους ίδιους νόμους, άρα και με τα ίδια φαινόμενα. Όπως να παράγουν φως όταν προκληθούν ορισμένες κινήσεις, και να σχηματίζονται υλικά πράγματα με ίδιους τρόπους, με το ίδιο ξεκίνημα, με τα ίδια μεγέθη ακόμα. Το ότι τα μεγέθη των δομικών στοιχείων είναι τα ίδια οφείλεται στο ότι ξεκινούν με τις ίδιες μαθηματικές σχέσεις, τους ίδιους νόμους, τις ίδιες κινήσεις, τους ίδιους ρυθμούς. Για να πεις πώς σε μια επιφάνεια από τη μια άκρη μέχρι την άλλη συναντάμε τα ίδια σημάδια, ίδια σωματίδια, ίδια δομικά στοιχεία που φτιάχνουν τα πράγματα, μόνο μια εξήγηση μπορεί να δοθεί: ότι αυτά δεν είναι από μόνα τους η αρχή του κόσμου. Αυτά είναι διακυμάνσεις, είναι ρυθμικές μεταβολές, πάνω στην επιφάνεια. Η επιφάνεια του «νερού» είναι η πραγματικότητα και αυτά που εμφανίζονται στις αισθήσεις μας είναι οι ρυθμικές μεταβολές, τα κυματάκια.

• Στη σκέψη μας και στη ανθρώπινη σκέψη επί αιώνες, η κίνηση είναι πιο στενά συσχετισμένη με ένα σώμα που μετατοπίζεται, φεύγει, πάει κι έρχεται,

που αναπτύσσει ταχύτητα, επιταχύνεται ή επιβραδύνεται όταν του εφαρμόζεται δύναμη και κινείται επειδή λείπουν τα εμπόδια. Αν υπάρχουν εμπόδια τότε δεν κινείται ή συγκρούεται και διαλύεται ή αλλάζει κατεύθυνση και τα λοιπά. Αυτή είναι η κίνηση με την απουσία εμποδίων. Αποδεικνύεται ότι η λύση σε όλο το αίνιγμα του κόσμου δίνεται από την κυματική κίνηση. Ενώ η (μηχανική) κίνηση είναι δύναμη που σπρώχνει ένα σώμα και αυτό κινείται επειδή απουσιάζουν τα εμπόδια, στην κυματική κίνηση η κίνηση δημιουργείται επειδή υπάρχει εμπόδιο! Για να σχηματιστεί κύμα κάπου, χρειάζεται να αντισταθεί το υλικό που διαταράζεται και μετά αυτό να επανέλθει στην αρχική ισορροπία του. Η δομή της ύλης, λοιπόν, που σχηματίζει τα πράγματα είναι ρυθμικές μεταβολές. Επειδή είναι κινήσεις οι οποίες γίνονται περιοδικά, επαναλαμβανόμενα, με το πήγαινε-έλα, εναλλασσόμενα, γι' αυτό δεν διασκορπίζονται. Δεν είναι μια κίνηση που φεύγει σαν φως και δεν την προλαβαίνει κανένας. Παραμένει στο σημείο που βρίσκεται, κινείται και δεν κινείται, διότι είναι αυξομείωση, εναλλαγή, κάτι που τρέμει. Η κίνηση που σχηματίζει τα σωματίδια είναι κυματική.

• Έτσι ερμηνεύεται ακόμα και το φαινόμενο της ζωής. Προκλητικό το ερώτημα: Δεν αναρωτιέται κανένας γιατί η ζωή ξεκινάει από μικροσκοπικές διαστάσεις, με μόρια και άτομα και δεν ξεκινάει από πέτρες και χοντρά πράγματα; Δεν είναι τυχαίο αυτό το ξεκίνημα από τις πιο μικροσκοπικές ποσότητες. Θα μπορούσαν να συνδυάζονται βότσαλα και να σχηματίζονται άνθρωποι ή άλλες μορφές ζωής. Γιατί δεν γίνεται έτσι; Αντιθέτως παρατηρούμε ότι η ζωή ξεκινάει από μικροσκοπικές διαστάσεις, είτε μιλάμε για μικρόβιο είτε για τον άνθρωπο. Οι "ρυθμίσεις" γίνονται σε μικροσκοπικές διαστάσεις και πολύ γρήγορα για τόσα πολλά! Ο εξωτερικός συνδυασμός των δομικών λίθων δεν είναι μια στατική προσέγγιση και μια σύνδεση σε απόσταση μεταξύ τους. Επιβάλλεται ως φαινόμενο συγχρονισμού.

• Ποια σύσταση και ποια δομή αυτών των μικροσκοπικών υλικών περιέχει τους νόμους και τον κώδικα; Πού βρίσκουν τα πιο μικρά σωματίδια τις οδηγίες, τη σταθερότητα και τις μαθηματικές σχέσεις για να σχηματίσουν άτομα με σταθερές ιδιότητες (από το υδρογόνο μέχρι το ουράνιο) και πώς οι μικροσκοπικές κινήσεις συγχρονίζονται; Γίνεται κάτι εξωτερικά και συγχρονίζει τα σωματίδια; Ο συγχρονισμός είναι η λέξη για να περιγράψει πώς κινήσεις συντηρούνται και παραμένουν και συντηρούν κάτι σταθερό. Μόνο με το συγχρονισμό μπορεί να γίνεται αυτό. Και τι είναι αυτό που προκαλεί συγχρονισμό σε πλήθος από κινήσεις; Ρυθμίζονται γιατί τα ίδια τα σωματίδια είναι αυξομειώσεις, οι οποίες γίνονται με κάποιους ρυθμούς, είναι αυτά τα ίδια περιοδικοί ρυθμοί και περιοδικές μεταβολές που γίνονται σε μια σταθερή ποσότητα. Και ακριβώς γι' αυτό το λόγο οι μικροσκοπικές μεταβολές γίνονται έτσι ρυθ-

μικά, προκαλούνται αυξομειώσεις και σχηματίζουν εντοπισμένες δομές. Αν το ονομάσουμε πνεύμα, αντί για κενό χώρο, το φαινόμενο (ενός ισορροπημένου μέσου από το οποίο ξεκινούν ίδιες δομές με ίδιες διεργασίες) αυτό δεν θα γίνει πιο φανταστικό και πιο παράξενο.

• Η αόρατη παρουσία του ολοκληρωμένου Σύμπαντος αποκαλύπτεται από την ισότροπη μεταβίβαση ενέργειας προς τη δομή της ύλης. Το Σύμπαν "διαστέλλεται" και "συστέλλεται", όχι όμως με αιτία το Big Bang και όχι ως σύνολο. Συγκέντρωση και αποκέντρωση ενέργειας όπου υπάρχει ύλη. Στην πρώτη περίπτωση εμφανίζεται σαν βαρυτικό πεδίο, ενώ στη δεύτερη σαν ηλεκτρομαγνητικό (όπως το φως).

• Παρατηρούμε τα φυσικά σώματα σαν υλικά, διότι μπορούμε να τα αγγίξουμε και ν' αντιδράσουν στο δικό μας σώμα. Βλέπουμε, ακούμε και αγγίζουμε τα πράγματα διότι είμαστε φτιαγμένοι με τα ίδια δομικά στοιχεία και μεταξύ τους αυτά αντιδρούν.

• Ο κενός χώρος είναι η παρατήρηση που επιβεβαιώνει ότι το Σύμπαν είναι πλήρες με όλους τους δυνατούς τρόπους. Δηλαδή Σύμπαν ταυτόχρονο και γι' αυτό αναδιπλωμένο, ομοιογενές, ισορροπημένο και ισοδύναμο για τα σώματα, έτσι που ανιχνεύεται σαν απών με την ποσότητα του (ισότροπου και καμπυλωμένου) χώρου και όχι σαν ένα μόνο συμπαγές και υλικό σώμα. Τελικά, η ποσότητα της ενέργειας που παραμένει αμετάβλητη είναι το πλήρες Σύμπαν!

• Η αρχή της ζωής και του συγχρονισμού πολλών σωματιδίων επιτυγχάνονται με τους πιο γρήγορους τρόπους αλληλεπίδρασης και οι τρόποι αυτοί, προϋποθέτουν την ταυτόχρονη παρουσία του 100% ολοκληρωμένου Σύμπαντος, που σε εμάς φαίνεται σαν απουσία του κενού χώρου...

• Για το "πέρασμα" από την ανόργανη ύλη στις απλούστερες μορφές ζωής, υπάρχει ένα άλλο "πέρασμα" που πρέπει να προηγηθεί και αυτό έπρεπε να αποτελεί πρόβλημα στο μυαλό του φυσικού: Πώς από το πλήθος των υλικών αλληλεπιδράσεων και των μικροσκοπικών ποσοτήτων της ύλης μπορούν να δημιουργούνται σταθερά πράγματα, να διατηρούνται σταθεροί τρόποι σύνδεσης των δομικών στοιχείων και κατ' επέκταση πιο σύνθετα πράγματα με σταθερή (αν και κινητική) δομή;

• Η παρουσία της ζωής, της ψυχής και της νοημοσύνης έχουν άμεση σχέση με τη σταθερότητα, με τη δυνατότητα ταυτόχρονης ή πολύ γρήγορης υλικής αλληλεπίδρασης και με το συγχρονισμό. Και αυτά τα τελευταία σχετίζονται άμεσα με την προϋπάρχουσα σταθερότητα και αμεσότητα του αδημιούργητου Σύμπαντος και με τη σταθερή ενέργεια του "κενού" χώρου.

• Η ακραία διαφορά μεταξύ πνεύματος/ψυχής και ύλης/σώματος δεν είναι άλλη από τη διαφορά μεταξύ του παγκόσμιου συνόλου και του μέρους. Το παγκόσμιο σύνολο δεν υπάρχει μόνο όπως φαίνεται κατακερματισμένο, μόνο με τους εξωτερικούς τρόπους σύνδεσης των πραγμάτων (στις ξεχωριστές στιγμές του χρόνου).

• Ο κενός χώρος δεν είναι κάτι εξωτερικό προς τα πράγματα.

• Η εσωτερικότητα (ή πνεύμα) στο υλικό Σύμπαν δεν μπορεί να είναι κάτι διαφορετικό από αυτό που πλησιάζουν οι λέξεις "άμεσο, ταυτόχρονο, κοινό και αυτοτελές Σύμπαν". Το Σύμπαν είναι αυτοτελές και υπάρχει ως κοινό σύνολο για όλα τα επιμέρους πράγματα, ενώ το ίδιο δεν έχει δημιουργηθεί από κάτι άλλο ούτε με τη μεσολάβηση εξωτερικών πραγμάτων.

• Το φαινόμενο της ψυχής και της ζωής δεν μπορεί να ερμηνευτεί με εξωτερικούς συνδυασμούς και επαφές άψυχων πραγμάτων. Τα ψυχικά φαινόμενα είναι «εσωτερικά» επειδή υπάρχουν με τη συμβολή και το συγχρονισμό όλης σχεδόν της ύλης του βιολογικού σώματος.

• Η νόηση και η ψυχή από μόνα τους είναι άμεσα (και από πριν) δοσμένα στον εαυτό τους -όπως το Σύμπαν- ανεξαρτήτως της εξωτερικής δράσης και της επαφής με τα εξωτερικά πράγματα.

• Η ζωή ή ψυχή ενός υλικού σώματος είναι πάντοτε μια αντίληψη για τον εαυτό του και για την επαφή του με το περιβάλλον. Την τροποποίηση αυτής της αντίληψης αναγνωρίζει σαν πληροφορίες και ο άνθρωπος τις παρατηρεί μέσα του σαν ξεχωριστές διανοητικές πράξεις. Οι εκτιμήσεις για την εσωτερική σταθερότητα ή για τη διατάραξη της ισορροπίας προκαλούν αντίστοιχα ευχάριστες ή δυσάρεστες αντιδράσεις. Όταν προκαλούνται τα συναισθήματα η ζωή δεν έλειπε. Και τι είναι η ζωή σε ένα βιολογικό σώμα που βρίσκεται σε ηρεμία ή όσο γίνεται απομονωμένο; Η αντίδραση του βιολογικού σώματος πάντοτε συνδέεται με μια πληροφορία για την ισορροπία του (ευχαρίστηση) ή για τη διατάραξή της (πόνος). Υπάρχει μια μόνιμη αντίληψη της ισορροπίας, την οποία ονομάζουμε ζωή ή ψυχή του βιολογικού σώματος και ακριβώς γι' αυτό το βιολογικό σώμα αντιδρά και συμπεριφέρεται ρυθμισμένο με κάποια γνώση. Ψυχή, εσωτερικός κόσμος, βιώματα και εμβιότητα δεν υπάρχουν χωρίς καμία μορφή γνώσης και χωρίς κάποιο τρόπο νόησης (δηλ. πληροφόρησης και εκτίμησης).

• Το ζήτημα για την ύπαρξη του Θεού είναι αξεχώριστο από εκείνο για την αρχή της Ζωής. Κοινό γνώρισμα έχουν την άμεση/εσωτερική ισορροπία και μια άποψη για αυτήν.

• Τα πράγματα γίνονται με τη σταθερή παρουσία του ολοκληρωμένου Σύ-

μπαντος, που συμμετέχει ως κοινό και σταθερό Σύνολο με το βασικό γνώρισμα της (γενικής) έννοιας και στην ουσία, αυτά είναι ο ίδιος ο Θεός σαν ατελής μέσα στο χρόνο και στο χώρο. Μέσα στο πλήρες σύνολο του κόσμου, η εξέλιξη και η αρχή της δημιουργίας γίνονται με την απλούστερη ύλη σαν ανάλυση και υποβάθμιση του παγκόσμιου πνεύματος (Θεού) και όχι σαν ανάπτυξη των μικροβίων.

• Το φαινόμενο της ζωής ερμηνεύεται (με φυσικούς νόμους) όταν καταλήξουμε σε ένα Θεό, μόνο έτσι όπως τον συνδέουμε με το σύνολο του κόσμου, σαν το παγκόσμιο πνεύμα αυτού του συνόλου. Έτσι ερμηνεύεται πώς από τα δομικά στοιχεία εμφανίζεται ζωή, αφού αυτά εμφανίζουν το παγκόσμιο πνεύμα. Από πού εμφανίζεται η ζωή, αφού τα ελάχιστα μέρη -τα οποία ονομάζονται και ανόργανη ύλη- θεωρούνται χωρίς ζωή; Πώς τυχαίνει να σχηματίσουν μορφές ζωής; Από πού προκαλείται η οργάνωσή τους και η μορφή που δείχνει ψυχολογικά και πνευματικά χαρακτηριστικά;

• Με την απλή ύλη, με τα άψυχα σωματίδια εμφανίζεται το ίδιο φαινόμενο που ανιχνεύουμε ότι υπάρχει για ολόκληρο το Σύμπαν. Το σύνολο του Σύμπαντος, που δεν βρίσκεται σε κανένα περιβάλλον και είναι πάντοτε το ίδιο και αυτοτελές, έχει άμεση σύνδεση με τον εαυτό του, δηλαδή πνευματική. Καλύτερη και πιο απλή ερμηνεία για το φαινόμενο της Ζωής δεν υπάρχει!

• Η άμεση σχέση που έχει το σύνολο του κόσμου με τον εαυτό του, αυτή η ίδια σχέση εμφανίζεται μέσα σε ορισμένες συνθήκες του χώρου και του χρόνου. Όλα τα φαινόμενα εμφανίζουν το Θεό και τα ζωντανά πλάσματα συμπεριφέρονται σαν να ήταν ο Θεός, διότι είναι αυτός, όχι όμως αυτοτελής.

• Δηλαδή, εμείς οι ίδιοι είμαστε κατά κάποιον τρόπο ο Θεός μέσα σε ορισμένες συνθήκες του χώρου και του χρόνου (με αυτή τη δομή και μορφή, με αυτό το συνδυασμό των σωματιδίων, ας πούμε). Εμφανίζουμε την ψυχή του Θεού. Οι δύο συνοπτικές απόψεις: 1) Εμφάνιση της ζωής και 2) Σύμπαν με άμεση/πνευματική σύνδεση με τον εαυτό του, συνδέονται στενά μεταξύ τους. Οι εξελίξεις μέσα στο χρόνο και στο χώρο εμφανίζουν το Θεό σαν να μην υπάρχει, δηλαδή αυτός εμφανίζεται ελλιπώς και περιορισμένος.

• Η Ζωή παρουσιάζεται όπως ένα περιορισμένο σώμα με εσωτερική-άμεση ύπαρξη, από τον εξωτερικό συνδυασμό των υλικών στοιχείων. Όμως ο εξωτερικός συνδυασμός των υλικών στοιχείων προϋποθέτει την σταθερή παρουσία του Σύμπαντος, το οποίο δεν βρίσκεται σε κάποιο περιβάλλον σαν εξωτερικό και έμμεσο (Θεός). Με τους όρους της φυσικής, το πρόβλημα τώρα αναδιατυπώνεται σαν σχέση ανάμεσα στους υλικούς φορείς (διακυμάνσεις ενέργειας) και στην ταυτόχρονη (και σταθερή) ενέργεια του αδημιούργητου Σύμπαντος, η οποία σχετικά υπάρχει σαν πεπερασμένος χώρος.

• Πνεύμα ή διάνοια, αμεσότητα και εσωτερικότητα συναντιούνται αναπόσπαστα μεταξύ τους από τη μια πλευρά, ενώ η ύλη ή σώμα, η εμμεσότητα και η εξωτερικότητα συναντιούνται επίσης αναπόσπαστα στην άλλη πλευρά. Τα πιο ιδιαίτερα και ανεξήγητα φαινόμενα του Θεού και της ζωής, αποτελούν φυσικά φαινόμενα που σχετίζονται με τη φύση ως αυτοτελές σύνολο (Σύμπαν), το οποίο συμμετέχει μόνιμα στις εξελίξεις οι οποίες γίνονται με τα δομικά στοιχεία (ύλη). Χρονικά δεν προηγείται η ανόργανη ύλη από το πνεύμα, αλλά ο κόσμος ως σύνολο.

• Η Ζωή είναι σκοπός του εαυτού της και απολαμβάνει να επιβεβαιώνει το ρόλο και την ισορροπία της μέσα στον κόσμο. Τα βιολογικά σώματα ενδιαφέρονται για την εξασφάλιση της όμορφης ισορροπίας τους, η οποία δεν είναι μόνο υλική, αλλά και διανοητική (με μια άποψη για τον κόσμο). Υπάρχουν με μια ευχάριστη / όμορφη αντίληψη και άποψη του κόσμου και όχι αφηρημένα όπως ένα βιολογικό σώμα με ανάγκες συντήρησης. Η ανασφάλεια, η ανησυχία και ο φόβος που εύκολα και συχνά βιώνουν είναι στιγμές διατάραξης, όχι μόνο στη βιολογική ισορροπία τους, αλλά και στην ασφαλή άποψή τους για τον κόσμο και για τη θέση τους μέσα σε αυτόν, άποψη με την οποία αυτά κινούνται, αντιδρούν, επιβιώνουν και ηρεμούν. Η πνευματική σχέση της ζωής με τον εαυτό της είναι πάντοτε ο τελικός προορισμός, ανεξάρτητα από τις όποιες δυνατότητες ή αδυναμίες μέσα στον εξωτερικό κόσμο. Είναι μια ευχάριστη αίσθηση επειδή είναι δικαιολογημένη εκ των προτέρων, από τον αιώνιο και αυτοτελή Εαυτό μας, ανεξάρτητα από τις δικές μας αξίες και σκοπούς.

• Ο άθεος δεν μπορεί ώριμα να ισχυριστεί ότι επειδή ο άνθρωπος έγινε με φυσικό τρόπο άρα δεν υπάρχει ο Θεός.

• Ο Θεός είναι έτσι όπως είναι χωρίς περιβάλλον, χωρίς (εξωτερικές) σχέσεις, χωρίς να κινείται κάπου, χωρίς σώμα, δηλαδή είναι ένα σκέτο πνεύμα. Και τι άλλο θα μπορούσε να είναι μια τέτοια "ψυχή", η οποία υπάρχει χωρίς περιβάλλον, χωρίς εξωτερικό κόσμο και χωρίς εξωτερική συμπεριφορά, που είναι πάντοτε η ίδια και κοινή για όλα τα επιμέρους πράγματα; Δεν χρειάζεται να την ονομάσουμε "Θεό".

• Αν λοιπόν ο αυτοτελής Θεός είναι ευτυχής από μόνος του, τότε ακολουθεί το συμπέρασμα για τη σύνδεση της ευτυχίας με τι; Αν δεχτούμε ότι ο Θεός είναι ευτυχής, τότε πώς μπορεί να είναι έτσι ευτυχής έξω από περιβάλλον; Του λείπουν όσα ζητάμε και επιθυμούμε εμείς τα μέρη. Με ορθολογικές σκέψεις συμπεραίνουμε την ευτυχία χωρίς εξωτερικές αξίες και συνδεδεμένη με την ηρεμία (ή ισορροπία) και την αμεροληψία. Εδώ βέβαια, υπάρχει ένα περιθώριο αμφισβήτησης και κάποιος μπορεί να πει, ότι ο Θεός είναι αντικοινωνικός ή ακοινώνητος (γελάστε μη φοβάστε!). Δεν βρίσκεται σε περιβάλ-

λον, δεν κάνει τίποτα, είναι μόνος του, μήπως είναι αυταρχικός και αντικοινωνικός; Διαπιστώνουμε το αντίθετο! Έχουμε παρεξηγήσει την έννοια της κοινωνικότητας. "Κοινωνικός" δεν σημαίνει οπωσδήποτε κάτι καλό και φανερώνει συμβιβασμό. Δεν αρκεί κάποιος να έχει καλή πρόθεση χωρίς σωστή εκτίμηση και χωρίς γνώση...

• Ένας Θεός που μπορεί να κάνει τον κόσμο ανά πάσα στιγμή έτσι όπως θέλει, να του ανατρέψει τους νόμους και να τον καταστρέψει θα ήταν άνθρωπος... ή ένα παγκόσμιο τέρας.

• Ο Θεός είναι Θεός και δεν μπορεί να έχει παιδιά και κόρες, ούτε να παρουσιαστεί αυτοπροσώπως, αφού η διαφορά του είναι ότι δεν βρίσκεται σε χωρο-χρονικό περιβάλλον και δεν έχει σώμα.

• Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται εγωκεντρικά διότι δεν έχει επίγνωση του πραγματικού Θεού. Το πρόβλημα δημιουργείται επειδή εμείς είμαστε ο Θεός κάτω από ορισμένες συνθήκες, σαν ατελείς και όχι ο "κανονικός" Θεός -ας επιτραπεί η έκφραση. Δεν έχουμε πλήρη επίγνωση της πραγματικότητας και καλή γνώση του κόσμου και ο κάθε ένας νομίζει ότι είναι στη θέση του Θεού. Έτσι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται εγωκεντρικά και εναντιώνεται στον (εσωτερικό) Θεό.

• Η φυσιολογική κατάσταση της "περιορισμένης ζωής στη γη" επιβεβαιώνει την ατέλεια του ανθρώπου. Και έτσι έμμεσα επιβεβαιώνεται ο αμερόληπτος ρόλος του Θεού, η εσωτερική προοπτική του (άμεσου) πνεύματος και η ευτυχία χωρίς αυταπάτες.

• Ο ερευνητικός τρόπος ζωής και η πνευματική καλλιέργεια έχουν κάτι από ηθική. Όταν υπολογίζουμε την αλήθεια για τη ζωή μας, όταν ρυθμίζουμε τη ζωή μας με τη γνώση της πραγματικότητας και με αμεροληψία, θα μας βγει σε καλό. Αντιθέτως όταν βάζουμε ψέματα μέσα στο πνεύμα μας, παραμύθια, βλακείες και τις αντίστοιχες προσδοκίες, μάλλον θα μας βγουν σε κακό.

• Για να σταματήσει η ατομική σύγκρουση με το Θεό, ο δρόμος είναι ένας: Η στροφή προς εαυτό. Όχι η στροφή για να σώσουμε ή να διορθώσουμε τον κόσμο. Αυτή η στροφή είναι πνευματική και ξεκινάει με ένα ξεκαθάρισμα μέσα στη σκέψη, με επίγνωση για πολλά που αγνοούμε... και με φρένο στον υλιστικό και εγωκεντρικό τρόπο ζωής. Η "θεραπεία" αυτή ονομάζεται "ηθική".

• Ο άνθρωπος έχει σκέψη και πνεύμα και ανακαλύπτει ότι υπάρχει μια ηθική που δεν την έχει εφεύρει αυτός. Ο εσωτερικός προσανατολισμός της ζωής με τις δυνατότητες της σκέψης περιορίζει και αποτρέπει τον αισθησιοκρατικό, τον υλιστικό και τον εγωκεντρικό τρόπο ζωής και στον άνθρωπο αποκαλύπτο-

νται οι εσωτερικές αξίες.

• Ο πνευματικός τρόπος ζωής μας προστατεύει και είναι λεπτομέρειες πώς θα ονομάσουμε το Θεό, όπως και οι σκέψεις για να τον ερμηνεύσουμε. Με ποιο τρόπο θα εκφράσουμε την εμπιστοσύνη και το θαυμασμό μας, επίσης.

• Χρειαζόμαστε πειστικές απαντήσεις και οι σκέψεις να μπορούν να επιβεβαιωθούν, χωρίς να βασίζονται σε μαρτυρίες και σε εργασίες άλλων που δεν μπορούμε να τις παρακολουθήσουμε. Έτσι αφήσαμε έξω τα επιχειρήματα των θρησκειών και των φιλοσόφων. Όχι να πιστέψουμε τυφλά εμείς στο Θεό, αλλά ο Θεός να πιστέψει στην αλήθεια, μπορούμε να φανταστούμε μια αντιπαράθεση. Ενδέχεται κάποτε όλοι οι άνθρωποι να συμφωνούν και να πιστεύουν με γνώση... και να μη σκοτώνονται μεταξύ τους με απόψεις που δεν αποδεικνύονται....

• Ο άνθρωπος έχει εμφανιστεί στην υλική φύση με όλα τα μειονεκτήματα και τα προβλήματα αυτής της "τρελής" φύσης. Δεν είναι ο ίδιος που δημιούργησε τον εαυτό του για να είναι ο απόλυτος ένοχος. Έχει ευθύνη και ο Θεός! Ο άνθρωπος δεν είναι ο αποκλειστικός δημιουργός του εαυτού του και κύριος της συμπεριφοράς του. Όσα έχουν γίνει στον κόσμο και όπως έχουν γίνει, δεν έγιναν αποκλειστικά με υπαιτιότητα του ανθρώπου. Ο άνθρωπος εμφανίστηκε με προβληματική και δολοφονική φύση και ο ίδιος είναι θύμα. "Ο θάνατός σου η ζωή μου" αυτή είναι η φύση που βρήκε εξωτερικά του...

• Χρειάζεται να εξηγήσουμε τη σκληρή πραγματικότητα. Γίνονται πολλά κακά που έπρεπε να μη γίνονται και να έχουν ξεκαθαρίσει. Ποια απάντηση δικαιολογεί αυτά τα τρομερά γεγονότα, τα οποία στη εποχή μας είναι πολλαπλάσια στον αριθμό, στους τρόπους που γίνονται και εύκολα τα πληροφορούμαστε;

• Η σκέψη για το δίκαιο και για την αδικία, για τη χαρά και τη δυστυχία, αναπόφευκτα σε οδηγούν να σκεφτείς και για το ρόλο του Θεού. Όταν σκεφτόμαστε για το σύνολο του Σύμπαντος επίσης κάνουμε σκέψεις που μας πάνε σε Θεολογικά ζητήματα.

• Δεν υπάρχει κανένας σκοπός για το σύνολο του κόσμου, να πραγματοποιηθεί κάτι στο μέλλον. Ο σκοπός του κόσμου είναι ήδη πραγματοποιημένος. Για να είμαστε συμβατοί με την εμπειρία και την πραγματικότητα, θα χρειαστεί να εξηγήσουμε τα τρομερά γεγονότα

• Ο σκοπός του κόσμου δεν είναι αυτός που ο παρανοϊκός άνθρωπος σχηματίζει από την καθημερινή ζωή του, από τις σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους (για το πώς θα έπρεπε να είμαστε και τι θα έπρεπε να κάνουμε). Ζωή χωρίς διανοητική δραστηριότητα είναι ανύπαρκτη και χωρίς διαμόρφωση

αυτογνωσίας ήταν, είναι και θα είναι για πάντα και παντού μέσα στο Σύμπαν ανεπαρκώς αξιοποιημένη, ανασφαλής, παρασυρμένη, με ψεύτικες αξίες και με ανόητους σκοπούς, με όποια δυνατότητα και αν τη φανταστούμε.

• Δεν είναι λίγο ο άνθρωπος να αναγνωρίσει ότι δεν είναι Θεός και να σταματήσει να συμπεριφέρεται με ψευδαισθήσεις για τον εαυτό του και εγωκεντρικά. Αν αυτός ο εσωτερικός σκοπός, μας φαίνεται μικρός και ανάξιος ανταλλάγματος, μας φαίνεται έτσι διότι έχουμε εγωκεντρικές επιθυμίες και τρελές προσδοκίες (λ.χ. να μη γερνάμε, περισσότερο σεξ, υπηρέτες να τρέχουν για εμάς ή να τρέξουμε εμείς... κλπ).

• Η ένωση (με το Θεό) είναι πνευματική με το φρένο στη συμπεριφορά μας και με την αυτογνωσία. Η άγνοια του κόσμου και η ελλιπής γνώση των πραγμάτων γύρω μας ενισχύουν τις προσδοκίες μας, επιτρέπουν τα όνειρα και ενθαρρύνουν τη δράση έξω στον κόσμο, όπως στα μικρά παιδιά!

• Είναι συνηθισμένο να σχηματίζουμε μια σωστή άποψη, να κάνουμε πρόβλεψη και εκτίμηση, χωρίς να έχουν προηγηθεί όλες οι λογικές σκέψεις και οι παρατηρήσεις από τις οποίες εκείνα προκύπτουν αναγκαστικά. Η επαλήθευση της άποψης δεν είναι επιβεβαίωση της συνέπειας με την οποία αυτή η άποψη σχηματίστηκε.

• Οι παρατηρήσεις για την ύπαρξη του Θεού (σαν παγκόσμιο πνεύμα) συνδέονται με φυσικά φαινόμενα και με υπολογισμούς που δεν μπορεί να αγνοήσει κανένας ερευνητής της φύσης. Αν ο κόσμος σαν ταυτόχρονο σύνολο είναι ένα παγκόσμιο πνεύμα, τότε τα δομικά στοιχεία είναι η απουσία του. Τελικά το ζήτημα του προορισμού και του νοήματος της ζωής συνδέεται με τα ζητήματα για τη δημιουργία και τους νόμους του κόσμου. Η πιο απλή παρατήρηση για τον κόσμο ως ένα άμεσο σύνολο, το οποίο βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την απλή ύλη και τις εξωτερικές δυνατότητες θεμελιώνει την Ηθική παγκοσμίως.

(80 κουκκίδες με θεμελιώδεις σκέψεις σε σχεδόν 15 σελίδες. Το νούμερο είναι τυχαίο)

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

>>>► ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ - ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Οι πνευματικές αδυναμίες συνολικά, η έλλειψη των πνευματικών αξιών και η υλιστική άποψη για τον κόσμο γίνονται πιο φανερά όταν οι άνθρωποι συνεργάζονται, γίνονται μέλη μιας ομάδας, υποκινητές και υποστηριχτές και τελικά από τις συνέπειες στην οργάνωση της κοινωνίας

"Ο νους βρίσκει ασφάλεια και δύναμη στα θρησκευτικά και στα πολιτικά καλούπια κι' αυτό δίνει δύναμη στις οργανώσεις. Υπάρχουν πάντα εκείνοι που είναι έτοιμοι να θυσιαστούν και πάντα υπάρχουν νεοπροσήλυτοι. Αυτοί κρατούν στη ζωή τις οργανώσεις, με τις επενδύσεις και τις περιουσίες τους και η δύναμη και το γόητρο των οργανώσεων προσελκύουν εκείνους που λατρεύουν την επιτυχία και τη σοφία αυτού του κόσμου. Όταν ο νους βρει ότι τα παλιά καλούπια δεν είναι πια ικανοποιητικά και δεν τον ζωογονούν, προσηλυτίζεται σε κάποια άλλη πιο παρήγορη και τονωτική πίστη ή δόγμα".

Κρισναμούρτι (1895-1986)

<•> ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΞΕΚΙΝΟΥΝ ΜΑΖΙ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΝΟΙΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΟΜΑΔΙΚΗ

Από νωρίς, μέσα στην οργανωμένη κοινωνία, κάποιοι άνθρωποι παρατήρησαν τους αντίθετους προσανατολισμούς για τον προορισμό της ζωής. Όσοι εστίασαν στην ανάγκη της δράσης για την άμεση επίλυση των προβλημάτων και για την εξασφάλιση της επιβίωσης, σκέφτηκαν πολιτικά[50] και στρατιωτικά, ενώ όσοι πίστευαν στις δυνατότητές τους ανέλαβαν πρωτοβουλίες και ευθύνες. Στα παλαιότερα χρόνια, τα γεωγραφικά σύνορα δεν ήταν καλά καθορισμένα και αναγνωρισμένα, οι διεθνείς σχέσεις μεταξύ των χωρών δεν ήταν διευρυμένες και θεμελιωμένες σε διεθνές δίκαιο και η οργάνωση της κοινωνίας ήταν απλούστερη, με εξουσίες περιστασιακά μοιρασμένες, με λίγους νόμους και με πιο σύντομες διατυπώσεις. Για την επίλυση των προβλημάτων, κάποιοι φιλόδοξοι και ευνοημένοι αναλάμβαναν πρωτοβουλίες, αξιοποιούσαν τις συνεργασίες και επέβαλαν την άποψή τους με τα όπλα και όχι με το διάλογο. Ενώ σαν πρόβλημα και λύση συνήθως γινόταν αντιληπτά εκείνα που αντίστοιχα εμπόδιζαν ή διευκόλυναν τις προσωπικές επιθυμίες, τα συμφέροντα της οικογένειας και τις συνεργασίες. Όσοι συντηρούσαν ή κέρδιζαν την υπακοή μιας ομάδας πολεμιστών και πιστών οπαδών δεν δίσταζαν να δολοφονήσουν ολόκληρο τον πληθυσμό μιας πόλης για παραδειγματισμό. Ελάχιστοι άνθρωποι, με διαφορετικές αφορμές και σκέψεις, παρατήρησαν τον απαραίτητο ρόλο του πνεύματος και των κανόνων στη συμπεριφορά για τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, με τους συνανθρώπους του ή με τους θεούς. Αυτοί εστίασαν στην ανάγκη ο άνθρωπος να είναι πιο συγκρατημένος στη δράση του, μέχρι και στο άλλο άκρο να ζει αποτραβηγμένος και μοναχικός, με τη στοιχειώδη δράση που χρειάζεται για την επιβίωσή του. Αυτός ο προσανατολισμός οδηγεί σε ένα τρόπο ζωής εσωστρεφή και ήσυχο και προσφέρει το χρόνο για σκέψεις και πνευματικές αναζητήσεις, που δεν περιορίζονται στις ανθρώπινες σχέσεις με τα προβλήματά τους και στην καθημερινή δράση για την επιβίωση. Και οι δύο αντίθετοι προσανατολισμοί είχαν εξαρχής στην ιστορία τη δική τους συνεισφορά μέσα στην οργάνωση της κοινωνίας, ανταγωνιστική ή και αντιφατική μεταξύ τους συνύπαρξη, πολλές φορές με την ίδια εκπροσώπηση (όπως σε θεοκρατικές χώρες).

Ωστόσο, οι άνθρωποι που εστιάζουν στη δράση για την επιβίωση και για την προστασία από τους εξωτερικούς κινδύνους και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την άμεση επίλυση των προβλημάτων, αυτοί συνήθως υποτιμούν τον καθοριστικό ρόλο του πνεύματος και την αδυναμία του. Και όσοι έτυχε να καλλιεργηθούν, να εκπαιδευτούν και αναγνώρισαν ένα πρωταγωνιστικό

ρόλο στο πνεύμα για τη ζωή, αυτοί οι εκπαιδευμένοι αντιλαμβάνονται το πνεύμα σαν όργανο για τη δράση και την επιτυχία προς τον εξωτερικό κόσμο. Αυτοί όλοι (του εξωτερικού προσανατολισμού), συνήθως **δεν έχουν τις επίμονες ανασφάλειες που η σκέψη προκαλεί όταν ανακαλύπτει άγνωστα ζητήματα και τα κενά της γνώσης.** Δεν έχουν την προετοιμασμένη σκέψη ενός φιλόσοφου, που θα εμπόδιζε και θα καθυστερούσε τη δράση τους δίνοντας προτεραιότητα σε θεωρητικά ζητήματα, τα οποία δεν φαίνονται να συνδέονται στενά με την καθημερινή ζωή. Επομένως, οι ηγέτες, οι αρχηγοί μιας ομάδας και οι άνθρωποι κάθε εξουσίας δεν θα μπορούσαν να μην αξιώσουν για την εφαρμογή των εντολών τους, μεταξύ πολλών άλλων αυθαίρετων (και αντιφατικών) απόψεων, ότι:

· Όλοι οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται την ίδια πραγματικότητα, επηρεάζονται ίδια και έχουν τις ίδιες επιθυμίες.

· Ο άνθρωπος είναι ο απόλυτος ρυθμιστής της συμπεριφοράς του και ο αποκλειστικός υπεύθυνος για τις επιλογές του και για τις συνέπειες της συμπεριφοράς του. Μπορεί να προσαρμόζεται σε όλες τις κοινωνικές συνθήκες και να εκτελεί όλες τις εντολές (υποταγή) υπερβαίνοντας τις δυσκολίες. Σε πιο ακραίες περιπτώσεις, ο άνθρωπος αντιμετωπίστηκε όπως αν αυτός ήταν δημιουργός της ψυχολογίας και του πνεύματός του και ενεργούσε αποκλειστικά με λογική.

· Η απόκλιση από τους κανόνες να θεωρείται παραβίαση ορισμένων φυσικών ή ανθρώπινων νόμων και επικίνδυνη (αποσταθεροποιητική) αμφισβήτηση των κοινά αποδεκτών ιδεών και ύποπτα χαρακτηριστικά ορισμένων μειονοτήτων και των απείθαρχων.

· Οι ανθρώπινες σχέσεις και συνεργασίες καθορίζονται αποκλειστικά από τους ίδιους τους ανθρώπους και δεν χρειάζεται να σκεφτούμε για τον κόσμο πέρα από την ανθρώπινη κοινωνία.

· Οι αμέσως προηγούμενες απόψεις απορρέουν από μια αφηρημένη σκέψη και συνοψίζονται συνήθως απερίσκεφτα από τις λέξεις: Ελευθερία, υποδούλωση και πειθαρχία.

<•> Οι προηγούμενες απόψεις και φαντασιώσεις σχηματίζονται όταν **αποφεύγουμε να παρατηρήσουμε την πραγματικότητα, επειδή η προτεραιότητά μας είναι να δράσουμε** στην κοινή πραγματικότητα. Αποδεικνύεται, όμως, εμπειρικά και θεωρητικά ότι:

· Η πραγματικότητα δεν είναι μόνο εξωτερική και οι άνθρωποι δεν αντιλαμβάνονται την ίδια, ούτε από τη στιγμή της γέννησής τους. Η εξωτερική εμφανίζεται (στις αισθήσεις) περιστασιακή, ελλιπής και ασταθής από συγκεκριμένο χώρο και σε συγκεκριμένο χρόνο και με τη συμβολή σκέψεων, ανα-

μνήσεων και επιλεγμένων παρατηρήσεων.

· Ο άνθρωπος δεν είναι και δεν ήταν ποτέ ο αποκλειστικός ρυθμιστής της συμπεριφοράς και των επιλογών του. Η δική του ρυθμιστική δυνατότητα συνδέεται άμεσα με τις αδυναμίες του (βιολογικές, ψυχικές και πνευματικές). Ιδιαίτερα η μνήμη και η πραγματική γνώση του είναι σημαντικά περιορισμένα και ο κανόνας είναι, ότι στρέφεται στο περιβάλλον του με τεράστια άγνοια, με λανθασμένες απόψεις και εκτιμήσεις και με βιαστικές σκέψεις. Είτε το περιβάλλον είναι αποκλειστικά γεωφυσικό, είτε μερικά άλλα πρόσωπα και ομάδες.

· Γενικά, η απόκλιση από τους κανόνες είναι και αυτή ένας κανόνας για την ανανέωση, την εξέλιξη και την επίτευξη νέων ισορροπιών στις νέες συνθήκες και για την ανατροπή των περιστασιακών συνθηκών.

· Ο άνθρωπος δεν έχει πάντοτε πλήρη επίγνωση των συνεπειών της συμπεριφοράς του, ενώ τα αποτελέσματα της δράσης του δεν είναι οπωσδήποτε από πριν μέσα στη σκέψη του ή σαν επιθυμίες και σκοποί. Η δράση του δεν είναι απομονωμένη και ανεπηρέαστη από τα χαρακτηριστικά και τους νόμους του φυσικού κόσμου και από μια πραγματικότητα που κρύβεται με τη λέξη "τύχη".

Μεταξύ μιας έννοιας (ή άποψης) και των αντίστοιχων πραγμάτων, όπως αυτή η άποψη τα συνοψίζει μέσα στο πνεύμα μας, συνήθως υπάρχει μεγάλη διαφορά. Όταν σκεφτόμαστε για την ανθρώπινη κοινωνία, η έννοια της κοινωνίας είναι σχεδόν κενή, ενώ η έννοια του τριγωνικού σχήματος δεν συνοψίζει το ίδιο μεγάλο πλήθος διαφοροποιήσεων, αντιθέσεων και μεταβλητών σχέσεων. Τα κοινά στοιχεία που μπορούν να φέρουν πιο κοντά τους ανθρώπους, αρχικά εξασφαλίζονται πάλι από τη φύση. Η πρώτη ανθρώπινη ομάδα σχηματίζεται με τα κοινά χαρακτηριστικά της φύσης, όπως είναι το τοπικό περιβάλλον της διαβίωσης, η βιολογική συγγένεια, η φυλή, η γλώσσα, η σωματική διάπλαση, το φύλο, η ηλικία, η γειτνίαση, η δραστηριότητα για την επιβίωση, που καταλήγει να χωρίζει τις ψυχές. Με τις σχέσεις φιλίας, επικοινωνίας και συνεργασίας, τα ξεχωριστά μέλη αναγνωρίζουν ορισμένα πλεονεκτήματα και άμεσα οφέλη (λ.χ. τροφή) και μοιράζονται ορισμένες αξίες, σκοπούς και πράγματα. Με τη δημιουργία τέτοιων σχέσεων και με τη χρησιμοποίηση των πραγμάτων, οι άνθρωποι συνδέονται μεταξύ τους για περισσότερους λόγους και σκοπούς και η συμβίωσή τους γίνεται πιο περίπλοκη. Την ίδια στιγμή, τέτοιες σχέσεις συνεργασίας και δραστηριότητες γίνονται μεταξύ άλλων μελών σε διαφορετικές περιοχές και με διάσπαρτες ομάδες λίγων ανθρώπων και αυτές ενδέχεται να μην εξυπηρετούν την ύπαρξη και τους σκοπούς μιας άλ-

λης ομάδας ή μερικών μελών. Αντιθέτως, οι σκοποί μιας ομάδας μπορούν να πραγματοποιηθούν πιο εύκολα και η συνεργασία των μελών της να γίνει πιο αποδοτική με την καταστροφή ή την παρεμπόδιση μιας άλλης ομάδας ή ξανά από μια νέα ευρύτερη συνεργασία. Με τη συνεργασία, με το μοίρασμα κοινών αξιών και με τη συμμετοχή σε μια ομάδα οι άνθρωποι, εκτός από την αμοιβαία υποστήριξη, αντλούν περισσότερο νόημα για να ζουν, όμοια όπως όταν φροντίζουν για τη φήμη τους ή για να φέρουν απογόνους: Ο ρόλος τους δεν σταματάει με το τέλος της ατομικής ζωής. Η ομάδα στην οποία είναι μέλη συνεχίζει να υπάρχει και μαζί της ορισμένες αξίες τους. Μερικές προσωπικές εμπειρίες δεν χάνονται, θα τις ζήσουν και άλλοι, η προσωπική συνεισφορά σημαδεύει την ιστορία της ομάδας, ενώ κάποτε η συνεισφορά γίνεται με δόλο για να προσαρμοστεί η ομάδα στις προσωπικές επιδιώξεις και ανταγωνιστικά με άλλα μέλη της. Για να μην πολυλογούμε -με αναλυτικές περιγραφές, ιστορικές και ορθολογικές περιγραφές και για ζητήματα τα οποία δεν βρίσκονται μέσα στους στόχους του βιβλίου- θα καταλάβουμε πώς οι ανθρώπινες σχέσεις έγιναν πολύπλοκες και διαφοροποίησαν ομαδικά τους ανθρώπους, όταν προσέξουμε τις λεπτομέρειες των πραγμάτων και <u>όχι όταν τις αφαιρέσουμε</u>. Οι κοινωνικές σχέσεις και η οργανωμένη κοινωνία δεν ξεκίνησαν από δύο αφηρημένους ανθρώπους μέσα σε ένα ομοιόμορφο και ισοδύναμο περιβάλλον. Προσθέστε την (κοσμολογική) παρατήρηση, ότι η ιστορία ολόκληρης της Γης και της ζωής θα μπορούσε να εξελιχθεί με αφάνταστους τρόπους, από μια μικρή διαφοροποίηση στην ποσότητα της ύλης στην επιφάνεια του πλανήτη, από μια μικρή διαφορά στην αναλογία των χημικών στοιχείων και των πετρωμάτων, από μια μικρή διαφορά στη μορφολογία του εδάφους και στις μετεωρολογικές συνθήκες.

Στην αρχαιότητα, η έννοια της κοινωνίας συνόψιζε πιο φανερά γνωρίσματα. Ο πληθυσμός των ανθρώπων συνολικά ήταν μικρότερος και μοιραζόταν σε πιο λίγες τοπικές κοινωνίες, με μεγαλύτερες αποστάσεις ανάμεσά τους και με τις πιο μεγάλες πόλεις να ξεχωρίζουν σαν κράτη. Οι δραστηριότητες και οι συνεργασίες μεταξύ των ανθρώπων είχαν πιο γνωστούς σκοπούς και ξεκινούσαν από λιγότερες ανάγκες. Οι εξελίξεις όπως και η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων ήταν πιο αργές και με λιγότερα τεχνικά μέσα, οι σκέψεις τους εστίαζαν πιο συχνά στα πράγματα της φύσης και μεταξύ τους είχαν πιο συνηθισμένους λόγους για δράση. Ιδιαίτερα στα δικά μας χρόνια, **η έννοια της κοινωνίας είναι αντιφατική, αθροιστική, ασταθής** και είναι αδύνατο να καθοριστεί με ακρίβεια. Μπορεί να εννοηθεί μέχρι και παγκόσμια κοινωνία όλων των χωρών της γης, προσδιορισμένη όχι μόνο με φυσικά όρια αλλά και ψηφιακά σαν διαδίκτυο. Η έννοια της περιέχει άσχετα φαινόμενα μεταξύ τους, περισσότερες αντιθέσεις, ανατροπές, ασυμβίβαστες επιδιώξεις και συ-

γκρούσεις συμφερόντων και μάλιστα με την έλλειψη λογικής και με την ανισορροπία στις ανθρώπινες σχέσεις και σκέψεις, με πλήθος από οργανωμένες ομάδες και με ακραίες απόψεις για τη ζωή. Η έννοια της κοινωνίας συνοψίζει λιγότερη πραγματικότητα και προκαλεί περισσότερες φαντασιώσεις, απ' όσο η έννοια του αστρονομικού κόσμου. Όταν λοιπόν, σκεφτόμαστε για την κοινωνία και χρησιμοποιούμε αυτή τη λέξη, χρειάζεται η επίγνωση της μεγάλης άγνοιάς μας και ότι κανένας δεν αντιλαμβάνεται και δεν σκέφτεται, ούτε φαντάζεται την ίδια κοινωνία. Και έτσι γρήγορα καταλαβαίνουμε, ότι δεν είναι εύκολο να μιλάμε με αξιοπιστία για τις πολιτικές λύσεις και για τα πολιτικά ζητήματα και με μεγάλες προσδοκίες, αφού ακόμα και οι προσδοκίες μας από ζητήματα των θετικών επιστημών δύσκολα επιβεβαιώνονται.

Όταν στην *αρχαία Αθήνα* πριν από 25 αιώνες φαντάστηκαν μια οργανωμένη κοινωνία χωρίς συγκρούσεις μεταξύ των ανθρώπων, αλλά και χωρίς τον εξαναγκασμό σε ειρήνη με τη βία, επινόησαν τη δημοκρατία. Η όμορφη σκέψη που κρύβεται μέσα στην έννοια της δημοκρατίας είναι ότι, οι νόμοι και οι αποφάσεις πρέπει να εξυπηρετούν όλους τους κατοίκους της πόλης, να επιλύουν τα κοινά προβλήματα και συγχρόνως να μην προκαλούν μεταξύ των κατοίκων αμφισβητήσεις και συγκρούσεις. Και, πραγματικά, αυτή η ειρηνική συνύπαρξη, χωρίς την τυφλή βία μερικών ισχυρών ηγετών και χωρίς παράλογες απαγορεύσεις, δεν ακούγεται σαν άδικη λύση. Γι' αυτό η λύση δεν μπορούσε να είναι άλλη από τη συμμετοχή στην οργάνωση και στη διοίκηση της κοινωνίας (σχεδόν) όλων των μελών της και μέσω εκπροσώπων για τις μεγαλύτερες ομάδες. Η εκτίμηση και η άποψη του καθενός λαμβάνεται σε γνώση για το νομοθετικό έργο, για τις πολιτικές αποφάσεις και για τους πολιτικούς σχεδιασμούς. Με λίγα λόγια, **η οργάνωση της κοινωνίας με την αρχή της δημοκρατίας, είναι μια λύση για να συνυπάρχουν ειρηνικά μεταξύ τους οι άνθρωποι** (συμβιβαστικά), να μοιράζονται όλοι τις ευθύνες και για να μην καταφεύγει στη βία η μια ομάδα εναντίον της άλλης. Αλλά έτσι, δεν επιλύεται το πραγματικό πρόβλημα, ότι συνυπάρχουν άνθρωποι με ακραίες διαφορές μεταξύ τους και οργανωμένες ομάδες με αντίπαλες επιδιώξεις, με αντίθετα και εχθρικά συμφέροντα, ακόμα και με μίσος μεταξύ τους. Γι' αυτό και η (περίπου) λύση της δημοκρατίας[51] και με την κατάχρηση του ρόλου της εκπροσώπησης δεν ήταν τόσο φανερά η καλύτερη λύση για όλο τον κόσμο. Στους αιώνες που ακολούθησαν και μέχρι σήμερα επιχειρούνται λύσεις προσαρμογής αυτού του πολιτεύματος, ενώ δεν το έχουν δεχτεί σε όλες τις χώρες της γης. Ο *Ζαν Ζακ Ρουσσώ (Rousseau)* στο *«κοινωνικό συμβόλαιο»*, χωρίς ιδιαίτερη ανάλυση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, χωρίς θεωρίες για το νόημα της ζωής και χωρίς ένα πρότυπο ηθικής συμπεριφοράς, μόνο με τους όρους για ισότητα και ελευθερία μεταξύ των πολιτών έγραψε: "*Αν υπήρχε*

ένας λαός από θεούς, θα κυβερνιόταν δημοκρατικά. Μια κυβέρνηση τόσο τέλεια δεν ταιριάζει σε ανθρώπους".[52] Οι λαοί όχι μόνο δεν αποτελούνται από θεούς, αλλά τελείως αντίθετα αποτελούνται από έξυπνα ζώα με φοβερή ημιμάθεια, ασυνειδησία και επιδιώκουν τη θέση του θεού -κάθε ένα για τον εαυτό του- και με ανόητες προσδοκίες! Γι' αυτό έκανε μεγάλο λάθος να φανταστεί με την κακή εμπειρία από τις μοναρχικές κοινωνίες, ότι "*στις δημοκρατίες η δημόσια ψήφος, πάντα σχεδόν, ανεβάζει στις πρώτες θέσεις ανθρώπους φωτισμένους κι άξιους, που τις κατέχουν με τιμή. Ενώ αυτοί που τα καταφέρνουν στις μοναρχίες, δεν είναι τις πιο πολλές φορές τίποτα παραπάνω από μικροταραξίες, μικροαπατεώνες, μικροραδιούργοι*".[53] Είτε με δημοκρατία είτε με μοναρχία, η ουσία δεν αλλάζει: άνθρωποι τρομεροί, ανυπόφοροι και αναξιόπιστοι στον ίδιο τον εαυτό τους... Και τα οικονομικά πλεονεκτήματα, στις δημοκρατικές κοινωνίες δεν τα έχουν νομοτελειακά οι φωτισμένοι και οι ηθικά άξιοι άνθρωποι και αυτά τα πλεονεκτήματα είναι απαραίτητα για να ανεβάσουν κάποιους στις πρώτες θέσεις και για να κατεβάσουν άλλους από τις πρώτες. **Ο πανούργος και ο έτοιμος να ξεπουλήσει όλες τις αξίες του για τα υλικά ανταλλάγματα είναι χειρότερος από τον ανόητο και τον ανάξιο άνθρωπο και ο λαός εύκολα ξεγελιέται**. Ιδιαίτερα όταν ακόμα αυτός αγνοεί ότι **"άνθρωπος" σημαίνει ζώο με τη δύναμη του παρανοϊκού πνεύματος**. Τα ελαττώματα του ανθρώπου, που εμποδίζουν τη συνεννόηση και την καλή συνεργασία ακόμα και μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, έχουν παρατηρηθεί από τα παλαιότερα χρόνια. Γι' αυτό, οι περισσότεροι φιλόσοφοι που προσπάθησαν να επινοήσουν τον πιο επιτυχημένο τρόπο για τη διοίκηση και την οργάνωση της κοινωνίας στα αρχαία χρόνια, παρατηρούσαν σε ποιο άκρο βρίσκεται κοντά μια "δημοκρατική" κοινωνία. Η απληστία και η υπερβολική ελευθερία εκτιμήθηκαν σαν ελαττώματα, τέτοια που ακόμα και σε μια δημοκρατική κοινωνία, οι άνθρωποι στο τέλος επιθυμούν και ελπίζουν από μια βίαια και ολιγαρχική εξουσία για να σωθούν, αν όχι για να ζήσουν καλύτερα. Δεν μπορούσαν να μην παρατηρήσουν και το άλλο άκρο με τα δικά του πλεονεκτήματα, όπως τις δυνατότητες ενός μονάρχη να επιβάλει άμεσα την ησυχία και την πειθαρχία, να σταματάει άμεσα τις εσωτερικές διαμάχες, να ενισχύει την κοινωνία στρατιωτικά, να ενισχύει τις αντοχές των υπηκόων για τις δύσκολες στιγμές, την ευελιξία στις αποφάσεις και στην ακύρωση μιας απόφασης. Ας προστεθεί, ένας λόγος για τον οποίο πολλοί και μεγάλοι φιλόσοφοι ήταν αρνητικοί απέναντι στο δημοκρατικό πολίτευμα στα παλαιότερα χρόνια: Οι άνθρωποι περιορισμένοι στο φυσικό περιβάλλον, χωρίς τεχνικά μέσα και εκπαίδευση στις επιστήμες και επιπλέον, με τις απειλές από απείθαρχες και αυτόνομες ομάδες πληθυσμών που κινούνταν ανεξέλεγκτα, δεν έχουν τόσες πολλές ευκαιρίες, όπως τώρα, για να φανερωθούν οι πνευματικές τους δε-

ξιότητες, η πρωτοτυπία της σκέψης τους και η πολύτιμη συνεργασία τους. Για την καθημερινή ζωή φανερώνονταν πιο απαραίτητα και σημαντικά η ευρωστία, το σθένος η αναπαραγωγική ικανότητα, η εκγύμναση του σώματος, η κατοχή όπλων ή πολύτιμων εμπορευμάτων και η υπεράσπιση από έναν αριθμό φίλων ή συνεργατών. Το πνεύμα για να ξεχωρίσει έπρεπε να είναι φιλοσοφικό, ερευνητικό και αποκαλυπτικό και πάλι, οι προσδοκίες ήταν μεγάλες για τη ζωή με δράση έξω στον κόσμο και όχι για την αυτογνωσία, όπως ελάχιστοι δίδασκαν χωρίς ποτέ να είναι πειστικοί.

Με τους όρους της δημοκρατίας, οι άνθρωποι επιλέγουν να «πολεμήσουν» με πιο πολιτισμένους τρόπους και όχι με τη σωματική βία, όχι ένοπλα ή με στρατιωτικά μέσα, αναγνωρίζοντας την επιλογή της πλειοψηφίας. Κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει με απλές σκέψεις, ότι η πολιτική οργάνωση της κοινωνίας με τους όρους της δημοκρατίας είναι μια φιλειρηνική και πολιτισμένη λύση και η δύναμη της σκέψης πρωταγωνιστεί. Ωστόσο, πρέπει να ακούγονται τα μειονεκτήματα αυτού του πολιτεύματος και να υπενθυμίζονται, χωρίς μισαλλοδοξία, και για να μη γίνεται εκμετάλλευση αυτών σαν πλεονεκτήματα, από μερικούς φιλόδοξους που εξυπηρετούνται:

· Αφήνει ανοιχτά τα ενδεχόμενα να ανέρχονται στην κυβέρνηση πολιτικοί σχηματισμοί με ακραίες διαφορές και να εφαρμόζουν πολιτικές που ακυρώνουν τις προηγούμενες. Κάθε φορά να εξυπηρετούνται ευνοϊκά (νομοθετικά, δικαστικά και εκτελεστικά) διαφορετικές ομάδες του πληθυσμού και τα προβλήματα να λύνονται με διαφορετική προτεραιότητα. Με τους ίδιους νόμους, λαμβάνονται αντίθετες αποφάσεις και αλλάζουν ανατρεπτικά οι πολιτικές!

· Συνήθως όλες οι μειοψηφίες περιφρονούνται προκλητικά και αυτοί που φανερώνονται από τη δράση και το έργο τους ότι διαφωνούν με τις επιλογές της πλειοψηφίας είναι τελευταίοι στη σειρά για μια δική τους ευκαιρία ή για να ακουστεί η φωνή τους και για να αξιοποιηθεί μια προσφορά τους. Αν μερικές μειονότητες καταπιέζονται, αυτό μπορεί να γίνεται με δόλο, μεθοδικά, μακροχρόνια και με μικρές αλλά αποθαρρυντικές δυσκολίες, χωρίς να προκαλούνται αντιδράσεις από την πλειοψηφία.

· Σε αποτελέσματα αναμέτρησης με οριακή την πλειοψηφία ενδέχεται να υποβαθμιστούν δυσανάλογα οι αντίπαλες απόψεις και η δημόσια αντιπαράθεση να προκαλεί μίσος και αηδία. Η πολιτική της πλειοψηφίας τότε εφαρμόζεται με μεγάλες αντιστάσεις και αντιδράσεις, σχηματίζονται κυβερνήσεις συνεργασίας με αδυναμίες, διαφωνίες και μια αβεβαιότητα συντηρείται στην κοινωνία.

· Μπορούν και εξακολουθούν να επικρατούν απόψεις και να λαμβάνονται αποφάσεις που συγκρούονται με τη λογική και δεν υπολογίζουν τη γνώση.

· Με τις προηγούμενες αδυναμίες συνδέεται το αρχαίο ζήτημα για το δικαίωμα ψήφου σε όλους τους πολίτες ή όχι. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι δημοκρατικές διαδικασίες αποτελούν εμπόδιο για τη διοίκηση, όταν οι θέσεις επιβάλλεται να είναι διαβαθμισμένες (λ.χ. στρατιωτική διοίκηση). Υπάρχουν πολιτικά κόμματα και κινήματα με ιστορία, που σέβονται το δημοκρατικό πολίτευμα και διεκδικούν θέσεις στο κοινοβούλιο με τους κανόνες της δημοκρατίας, ενώ στο εσωτερικό τους ο αρχηγός ή ο πρόεδρος δεν έχει οριστεί με εκλογικές διαδικασίες και συχνά οι κομματικές αποφάσεις δεν λαμβάνονται δημοκρατικά. Το ζήτημα δεν προβάλλεται, δεν συζητιέται και δεν προκαλεί αντιδράσεις, όπως θα περίμενε κάποιος από τους πιστούς και τους υπερασπιστές αυτού του πολιτεύματος. Φαίνεται πώς όταν οι δημοκρατικές διαδικασίες βάζουν σε άμεσο κίνδυνο τη συνοχή της ομάδας και προβλέπεται διάσπαση της πλειοψηφίας ή το αποτέλεσμα αναμένεται φανερά σε σύγκρουση με τη κοινή λογική, τότε μερικές υπερβάσεις δικαιολογούνται.

· Με την αρχή της πλειοψηφίας και για τα υψηλότερα ποσοστά στη θετική εκτίμηση, οι υποψήφιοι για αξιολόγηση και για επιλογή εξαναγκάζονται να γίνουν ηθοποιοί στην καθημερινή ζωή τους. Κρύβουν πολλά στοιχεία της προσωπικότητας και της σκέψης τους, προσαρμόζουν με δόλο τη συμπεριφορά τους, εμφανίζονται με διαφορετικές δραστηριότητες και με διαφορετικά πρόσωπα, επινοούν διαφημιστικά τεχνάσματα και αν χρειαστεί χρησιμοποιούν με τέχνη το ψέμα.

· Γενικά, η διαπίστωση για μια πλειοψηφία ανθρώπων με την ίδια επιλογή ή άποψη προσφέρει την ευκαιρία για πολιτική εκμετάλλευση, για αναθεώρηση στους πολιτικούς σχεδιασμούς και για πολιτικά παιχνίδια. Όμως, συμπτωματικά, η εκτίμηση για μια πλειοψηφία συνδέεται και με την ευκαιρία για οικονομική εκμετάλλευση. Αυτή είναι από τις μεγάλες αδυναμίες κάθε στατιστικής ή διαπιστωμένης εκτίμησης για την ανίχνευση μιας πλειοψηφίας. Διότι η μέτρηση δεν γίνεται μόνο για την πληροφόρηση και για την επιστημονική καταγραφή, αλλά αυτή χρησιμοποιείται με σκοπό τη διαφήμιση ή τη δυσφήμιση προσώπων, υπηρεσιών, προϊόντων και οποιασδήποτε ανθρώπινης προσπάθειας, ατομικής ή ομαδικής. Διαφήμιση ή δυσφήμιση με τα ανάλογα και υπολογισμένα οφέλη, τα οποία εκτός από πολιτικά, είναι και οφέλη οικονομικά, μαζί και τα δύο ή αποκλειστικά το ένα. Έτσι εξηγείται η άδικη αδιαφορία και η περιφρόνηση που θα παρατηρήσουμε πολύ συχνά προς τις επιλογές και τις απόψεις που είναι μοναδικές, ενός μόνο προσώπου ή μιας μειοψηφίας, αφού αυτές εκτιμούνται έτσι συμφεροντολογικά ανάξιες προσοχής.

· Αν χρειαστεί, οι νόμοι προσαρμόζονται ή εφαρμόζονται με δόλο για να εμποδίσουν το σχηματισμό μιας νέας πλειοψηφίας και να προστατέψουν την

υπάρχουσα πλειοψηφία (λ.χ. εκλογική διαδικασία). Στα θεμέλια της δημοκρατίας βρίσκεται η λογική άποψη για ανεμπόδιστη έκφραση όλων των διαφορετικών απόψεων και για το δικαίωμα, να έχουν όλοι τις ίδιες επιλογές στη ζωή και για τη δράση τους, εφόσον αυτές δεν απαγορεύονται από κάποιο νόμο. Έτσι εύκολα ξεχωρίζει μια δημοκρατική κοινωνία από άλλες κοινωνίες, στις οποίες οι νόμοι δεν εφαρμόζονται ισότιμα και απαγορεύουν τη δημόσια έκφραση διαφωνίας με τις πολιτικές επιλογές μιας μειοψηφίας ή πλειοψηφίας. Ωστόσο, με τη δημοκρατία αφήνονται ανεμπόδιστες επιλογές και απόψεις, οι οποίες είναι αντίθετες προς τη δική της ανεκτική φιλοσοφία και, μελλοντικά, αυτές μπορεί να αποδειχτούν επικίνδυνες για πολιτική αποσταθεροποίηση. Θεωρητικά, οι επιλογές και οι απόψεις που μπορούν να αποτελέσουν κίνδυνο και απειλή για τη δημοκρατία δεν απαγορεύονται. Ακριβώς αυτή είναι μια από τις αδυναμίες και αντιφάσεις της, που ενεργοποιεί φαινόμενα υποκρισίας και αποκαλύπτει την υπερβολική εκτίμηση αυτού του πολιτεύματος. Διότι οι νόμοι εξαναγκάζονται να προσαρμοστούν έτσι που τελικά να απαγορεύουν τις επιλογές και τις δράσεις, οι οποίες προηγουμένως ήταν νόμιμες ή αυτές είχαν σκοπό μεροληπτικό, χωρίς όμως να στρέφονται εναντίον όσων δεν εξυπηρετούνται ή δεν υπολογίζονται. Δεν θα εστιάσουμε στις έξυπνες προσπάθειες που γίνονται χωρίς νομικές παραβιάσεις (λ.χ. από μια εφημερίδα) για να εμποδίσουν την εξάπλωση των ενοχλητικών απόψεων και την αμφισβήτηση ορισμένων αξιών ή επιλογών. Παράδειγμα: Θέλουμε να προσφέρουμε μια νόμιμη υπηρεσία ή να κάνουμε συναλλαγή όχι με όλους, αλλά να αποκλείσουμε κάποια ομάδα ανθρώπων. Στη φανταστική δημοκρατία, αυτό είναι μια επιλογή που δεν πρέπει να απαγορευτεί με προέκταση ενός νόμου. Με λίγα λόγια, η δημοκρατία αναγκάζεται να εφεύρει τρόπους και να απαγορέψει ορισμένες μεροληπτικές απόψεις, επιλογές και δράσεις, όταν εκτιμηθεί ότι αυτές μπορούν να αποτελέσουν κίνδυνο ηθικό, θεσμικό, πολιτιστικό ή πολιτικό.

· Με το δημοκρατικό πολίτευμα δεν εκλείπει ο δόλος για να προστατευτεί και να συνεχιστεί μια μειοψηφική πολιτική, παρά τις αμφισβητήσεις και τις διαφωνίες της πλειοψηφίας. Οι πολιτικώς δραστήριοι και τα πολιτικά κόμματα δεν εξαναγκάζονται μόνο σε ηθοποιία. Εξαναγκάζονται σε επιλογές, αποφάσεις και δημόσιες δηλώσεις για να δείξουν συμφωνία με μεγάλες ομάδες, που αριθμούν πολλά μέλη και φίλους, μόνο και μόνο για να μη χάσουν μεγάλο αριθμό ψήφων ή αντιθέτως για να τον κερδίσουν. Ακόμα και από κυβερνητικές θέσεις, νόμοι διατηρούνται ή δεν ψηφίζονται από φόβο για τις οικονομικές και πολιτικές συνέπειες. Μια από τις πρώτες αδυναμίες αυτού του πολιτεύματος είναι η λογική της αντιπροσώπευσης με ένα μικρό αριθμό προσώπων και για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Αυτή η λογική της εξασφαλισμένης αντιπροσώπευσης για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, από τη μια εξυπη-

ρετεί τη σταθερότητα σε μια πολιτική προσπάθεια, ενώ από την άλλη πλευρά, γίνεται κατάχρηση (αφήνει τα περιθώρια) της εμπιστοσύνης και της συμφωνίας αυτών που αντιπροσωπεύονται και από τους οποίους έλαβαν την εντολή.

· Για το ξεπέρασμα της δυσκολίας να σχηματιστεί καθαρή πλειοψηφία, όταν ανταγωνίζονται οριακά δύο σχεδόν ισοδύναμα κόμματα, κινήματα ή συνασπισμοί, αλλά και όταν αντίθετα διαφαίνεται μια υπεραρκετή (σαρωτική) πλειοψηφία, τότε καλλιεργείται μια ακόμα δυσφημιστική εντύπωση: Προβάλλεται η υπεροπτική, αν όχι εκβιαστική άποψη, ότι η ψήφος στα μικρά κόμματα και σε μικρές ομαδικές προσπάθειες και το λευκό ψηφοδέλτιο είναι άσκοπα και απερίσκεφτες επιλογές. Ότι πρέπει να κυβερνήσει οπωσδήποτε ένα από τα μεγάλα κόμματα ή ότι ο μοναδικός σκοπός μιας κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης είναι αυτή να μεγαλώσει στο χρόνο, να σχηματίσει οπωσδήποτε πλειοψηφία και αν μπορεί να κατακτήσει την εξουσία. Όμως, είναι εξίσου σημαντικό και απαραίτητο, να συμμετέχουν στην εκπροσώπηση και οι πιο μικρές μειοψηφίες και για να εκφράζονται οι απόψεις και οι αντιδράσεις των ανθρώπων που δεν αναγνωρίζουν κάποια αντιπροσωπευτική πολιτική ομάδα. Χρειάζεται να ακούγονται οι διαφορετικές και οι πρωτότυπες απόψεις και οι αντίθετες εκτιμήσεις και να εκπροσωπούνται οι μικρές μειοψηφίες για να γίνεται δημιουργική η συζήτηση. Έτσι παρακολουθούνται από κοντά οι κινήσεις και οι αποφάσεις της πλειοψηφίας ή των εκπροσώπων αυτής και αν χρειαστεί μπορεί να εφαρμοστεί μια αντίσταση, ένα φρένο. Η επίγνωση για πιθανή δημοσιότητα και για έλεγχο στην ανεμπόδιστη πολιτική της πλειοψηφίας -η οποία μπορεί να ξεπεράσει ακόμα και τα όρια της δημοκρατίας με τη δική της άποψη-, αποθαρρύνει την κατάχρηση της εξουσίας, ενώ με την καλύτερη πληροφόρηση αυτών που διαφωνούν, η ψυχολογική πίεση φέρνει αποτελέσματα.

Επίσης, με την ισότητα για όλους τους πολίτες, μπορούν ακόμα να επιβληθούν ίδιες υποχρεώσεις και απαγορεύσεις, οι οποίες:

· Παραβιάζουν κανόνες της κοινής λογικής (όπως λ.χ. λανθασμένη προτεραιότητα, μια απόφαση και μια απαγόρευση σε ανάρμοστη στιγμή, ή ένας νόμος που ο ίδιος αποτελεί εμπόδιο για την εφαρμογή ενός άλλου νόμου) και καθορίζονται προϋποθέσεις, από τις οποίες μερικές ομάδες ευνοούνται ενώ μερικές άλλες αδικούνται. Όλοι μπορούν να συμμετέχουν σ' ένα διαγωνισμό, αλλά οι προϋποθέσεις φανερώνουν ανισότητες και μερικοί επιλέγονται, ενώ κάποιοι απορρίπτονται ή εμποδίζονται. Ενδέχεται να συγκρούονται με φυσικούς νόμους και να περιφρονείται η κοινωνική πραγματικότητα. Όπως, λ.χ. όταν επιβάλλεται να πληρώνουμε ένα φόρο ή να ανταποκριθούμε στο κάλεσμα μιας υπηρεσίας, με την αξίωση, ότι δεν αντιμετωπίζουμε προβλήματα

υγείας και με αισχρή εξυπηρέτηση. Ή, όπως όταν για να επιτύχουμε το ζητούμενο αποτέλεσμα και για να μην επιβληθούν κυρώσεις, θα έπρεπε να σκεφτόμαστε όπως αν είχαμε την εκπαίδευση ενός επιστήμονα και την ενημέρωση ενός δημοσιογράφου. Όπως όταν ορίζονται ανεπαρκείς χρονικές προθεσμίες.

· Δεν συνεκτιμούν τις ιδιαιτερότητες ορισμένων προσώπων ή ομάδων (οι οποίες μπορεί να είναι επιβαρυντικές και μειονεκτήματα ή αντίθετα συνεισφοράς και πλεονεκτικές). Έτσι δημιουργείται αδικία από αδιαφορία προς μια ομάδα, από ευνοϊκές προϋποθέσεις για μια άλλη και από έλλειψη επιβράβευσης και ανταπόδοσης. Για παράδειγμα, ομάδες με αδυναμίες, όπως είναι οι τυφλοί, ομαδικές διεκδικήσεις με απεργία και η πολιτιστική προσφορά. Εύκολα όμως διαπιστώνουμε και συχνά, ότι οι νόμοι δεν εφαρμόζονται σε όλους και μερικοί σε πλεονεκτική θέση ευνοούνται.

· Στερούν το δικαίωμα των ατόμων να συμφωνούν με επίγνωση μεταξύ τους σε επιλογές και δράσεις που θα βλάψουν αποκλειστικά και άμεσα τους εαυτούς τους. Όπως, για παράδειγμα, να βλάψουν την υγεία τους με αλκοόλ ή με ουσίες που προκαλούν παραισθήσεις και να στοιχηματίσουν όπως συμφωνούν μεταξύ τους, ακόμα και τη ζωή τους. Και δεν πρέπει εύκολα να εκμεταλλευόμαστε τη λογική ανάλογα πώς μας εξυπηρετεί και να υποστηρίζουμε την απαγόρευση ή το νόμο με την πρόληψη μερικών πιο έμμεσων συνεπειών. Διότι με αυτή την προνοητική λογική, η πολιτική θα γίνει φιλοσοφία και δύσκολα θα μπορέσουμε να διαχωρίσουμε τις κακές συνέπειες από τις καλές και νόμιμες πράξεις ή αντιθέτως.

· Η εμπειρία τελικά δείχνει, ότι για τη συναίνεση και για την επίτευξη της πλειοψηφίας δεν χρειάζονται μόνο εκείνοι οι λογικοί τρόποι, τους οποίους θα επιλέγαμε σε μια φανταστική κοινωνία. Δηλαδή έτσι όπως αν οι άνθρωποι δεν ήταν ψυχικά τέρατα με παρανοϊκό πνεύμα και αποφάσιζαν μετά από ώριμη και προσεκτική σκέψη, με σωστή πληροφόρηση, με ολοκληρωμένη γνώση και γενικότερα χωρίς τις πνευματικές αδυναμίες. Ο πόλεμος για την κατάληψη της εξουσίας στις δημοκρατικές χώρες έχει μεταμορφωθεί σε πνευματικό πόλεμο. Η σκέψη γίνεται μεγάλη δύναμη, όταν είναι πειστική και όχι οπωσδήποτε όταν αυτή είναι λογική ή μια δύναμη γνώσης. Ενώ η απειλή, ο εκβιασμός και η εξαπάτηση αποδεικνύονται τα πιο ισχυρά ψυχολογικά όπλα για την προσωπική και μαζική υπακοή και για τη κάμψη της αντίστασης. Στη δημοκρατική κοινωνία με ακραία οικονομική ανισότητα, όσοι μπορούν να προσφέρουν χρηματική αμοιβή ή άλλες υπηρεσίες ανάλογης αξίας πλεονεκτούν για την εφαρμογή της αφανούς βίας και για τη συγκάλυψη της παρανομίας και διευκολύνονται στη δολοπλοκία τους με το νόμο.

<•> ΠΛΟΥΣΙΟΙ ΚΑΙ ΦΤΩΧΟΙ, ΗΓΕΤΕΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΤΕΣ, ΑΦΕΝΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΕΣ, ΤΟ ΙΔΙΟ ΑΝΗΘΙΚΟΙ (με αποστροφή για το πνεύμα)

Οι άνθρωποι, όπως εστιάζουν τη σκέψη τους για την επιβίωσή τους και για την ικανοποίηση των αναγκών τους, δεν αφιερώνουν χρόνο για να σκεφτούν και να ερευνήσουν ένα πλήθος απόψεων που ακούν ή διαβάζουν. Έτσι, μέσα στον κατακλυσμό των πληροφοριών και των σκέψεων που μεταδίδονται με ή χωρίς επίγνωση από τη φλυαρία των ανθρώπων, και χρησιμοποιώντας όλα τα τεχνικά μέσα και με κάποιο σκοπό, πολύ συχνά δέχονται και συζητούν πολλές απόψεις, χωρίς να τις έχουν ερευνήσει και χωρίς να μπορούν να τις ελέγξουν. Ακόμα και ο πιο καλά προετοιμασμένος, ο οποίος σκέφτεται προσεκτικά, έχει μορφωθεί και φιλτράρει με δυσπιστία τις πληροφορίες, δύσκολα επιτυγχάνει ν' απαλλαγεί από τις φαντασιώσεις και να σκεφτεί μόνο με τις αξιόπιστες πληροφορίες. Μαζί με τις πληροφορίες και τη γνώση που μεταδίδονται και αναπαράγονται από τις αξιόπιστες πηγές, ένα πλήθος φαντασιώσεων, διαστρεβλωμένων απόψεων, αποσπασματικών παρατηρήσεων και πολλά ψέματα εισέρχονται μέσα στο πνεύμα όλων των ανθρώπων. Προσθέστε ότι, αυτός ο κατακλυσμός των πληροφοριών, των σκέψεων και των φαντασιώσεων ξεκινούν από την πιο μικρή ηλικία, όταν ο άνθρωπος ακόμα δεν έχει εμπειρία, δεν έχει διδαχτεί και δεν μεταχειρίζεται προσεκτικά τη γλώσσα. Κάπως έτσι λοιπόν, σε συντομία θα ερμηνεύσουμε, πώς γίνεται μεγάλες ομάδες ανθρώπων μέχρι και ολόκληρες χώρες με πληθυσμό πολλών εκατομμυρίων, έχουν όμοιες σκέψεις και απόψεις για τα ίδια ζητήματα, όμοιους τρόπους έκφρασης και συμπεριφοράς, όπως και κοινές εμπειρίες. Δηλαδή η σύμπτωση, ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων να πιστεύουν στην ίδια άποψη, να έχουν την ίδια γνώμη, να μοιράζονται έναν αριθμό από ίδιες επιλογές, να συμφωνούν στο ίδιο ζήτημα ή να εκφράζουν την ίδια διαφωνία, αυτή η σύμπτωση έχει μια ενιαία ερμηνεία. Δεν ερμηνεύεται σε όλες τις περιπτώσεις και καθαρά, από την προσωπική έρευνα που έκαναν ο καθένας ξεχωριστά ή από τη συνειδητή προσπάθεια ανάπτυξης των απόψεών τους, από τη μακρόχρονη επεξεργασία των σκέψεών τους και από τη συνέπεια των προτάσεων που συλλογίζονται. Στον πιο μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, η σύμπτωση ερμηνεύεται από την απερίσκεφτη αποδοχή τους, από τη βιασύνη να εκφραστούν, ν' αποφασίσουν, να εμπιστευτούν, να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες τους, από την αδιαφορία τους να σκεφτούν περισσότερο και να ερευνήσουν.

Οι περισσότεροι άνθρωποι μέχρι σήμερα εστιάζουν καθημερινά όλες τις δυνάμεις τους για την εξασφάλιση της παρουσίας τους, για τις κοινωνικές σχέσεις τους, για τη χαλάρωση και την ικανοποίηση των αναγκών τους, για

την επίλυση των διενέξεών τους, κάτω από διαφορετικές περιστάσεις. Αυτό είναι ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο το οποίο δεν πρέπει να αγνοηθεί και να καλυφθεί, ούτε να υποβαθμιστεί με τις συνηθισμένες δικαιολογίες, όπως ότι ο αγώνας για την επιβίωση είναι σκληρός. Ένα από τα πιο μεγάλα ψέματα που ακούγεται στις περισσότερες περιπτώσεις είναι η εξής δικαιολογία: Οι άνθρωποι μέσα στη σκέψη τους έχουν το μέλλον των παιδιών τους και τον κόσμο που θα παραδώσουν. Στο τέλος θα μας πουν, ότι αναζητούν εργασία για να βοηθήσουν την κοινωνία. Με τέτοια ψέματα θα ήθελαν να απαλλαγούν από τη **μεγάλη ασυνειδησία και την απερισκεψία τους, που δεν περιορίζεται στα φιλοσοφικά ζητήματα** και αυτό κάπως το αντιλαμβάνονται. Η φιλοσοφία του ανθρώπου με νοημοσύνη ερπετού είναι παρόμοια με εκείνη, που έχουν όσοι ξεπουλούν τα πάντα για τα χρήματα. Θα έχετε δει σε μερικές ταινίες, πώς κάποιος ήρωας αγωνίζεται να βρει το δίκιο του και έχει δίπλα μερικούς φίλους που τον υποστηρίζουν. Κάποια στιγμή, πλησιάζει τους φίλους εκείνος ο πλούσιος, ο οποίος απειλείται από την αποκάλυψη του δικαίου, και τους βάζει ένα μεγάλο δίλημμα. Τους προσφέρει πολλά χρήματα για να σταματήσουν εκείνοι να υποστηρίζουν τον καλό φίλο τους και τότε υποκύπτουν στον πειρασμό! Έπειτα, στην επόμενη συνάντηση, ο καλός φίλος με πικρία τους ρωτάει: Κι εσύ ρε φίλε θα με εγκαταλείψεις; Και ο μέχρι πρόσφατα φίλος απαντάει: Τι θα έκανες εσύ στη θέση μου; Και ποιος δεν έχει αντιληφθεί, ότι όταν πληρώνεις σαν καλός πελάτης τους ανθρώπους, τότε σου χαμογελάνε, σε χαιρετούν, προσέχουν να μη σε χάσουν, σε ακούν με καλοπιστία, ενώ όταν είσαι φτωχός σχεδόν όλοι απομακρύνονται, σε περιφρονούν και σε αποφεύγουν, ακόμα και οι πιο στενοί συγγενείς σου!

Όλα τα πράγματα μπορούν να εκτιμηθούν με μια χρηματική αξία, να προσφερθούν για αγορά και για ανταλλαγή. Όμως δεν φτιάχτηκαν αποκλειστικά με σκοπό να πωληθούν και να ανταλλαχθούν. Εξυπηρετούν κάποιο σκοπό και έχουν μια χρησιμότητα, άμεση ή πιο έμμεση, στιγμιαία ή διαρκώς. Η χρηματική αξία τους διευκολύνει τη συνεννόηση και τη συναλλαγή, όμως δεν αντιστοιχεί οπωσδήποτε στην αξία, όπως την εκτιμούμε εμείς από το σκοπό για τον οποίο εμείς τα προορίζουμε. Αν κάποιος το επιθυμεί και τη στιγμή που θα εκτιμήσει ευνοϊκή, αυτός μπορεί να εκμεταλλευτεί τη χρηματική αξία κάθε πράγματος. Μπορεί σαν περιστασιακός κερδοσκόπος, σαν έμπορος ή με την προσφορά υπηρεσιών ή σε μια στιγμή ανάγκης ή όταν εκτιμήσει μια καλή ευκαιρία. Όμως αυτή η χρηματική εκμετάλλευση σε τελική ανάλυση πάντοτε γίνεται για να εξυπηρετηθεί (ηθικά) η ζωή μας: Δηλαδή για να επιβιώσουμε, για να επιτύχουμε τους στόχους μας και για να ζήσουμε πιο ασφαλείς, πιο όμορφα, υπεύθυνα και με αξιοπιστία. Αν τελικά αυτό δεν επιτυγχάνεται ή τελικά το αποτέλεσμα είναι το αντίθετο, τότε η χρηματική αξία δεν έχει καμία

αξία για τη ζωή. Για τον ίδιο λόγο που δεν αξίζουν όλα τα πλούτη της Γης και όλος ο κόσμος να γίνει δικός μας, αν εμείς χάσουμε τις προϋποθέσεις της ευτυχίας. Και η προϋπόθεση για μια ευτυχισμένη ζωή δεν είναι μόνο η βιολογική υγεία. Είναι και η ηθική διαμόρφωση ενός πνεύματος με αυτογνωσία και αξιοπιστία, με λογική σκέψη, με ικανότητα γνώσης και σωστής εκτίμησης για τα πράγματα. Όσοι όμως δελεάζονται από τα πολλά χρήματα και είναι έτοιμοι για να προσφέρουν αδίσταχτα οτιδήποτε, συνήθως αυτοί δεν αντιλαμβάνονται τουλάχιστον τρεις αδυναμίες και παγίδες: 1) Προσπαθούν να σώσουν μια ζωή η οποία ήταν ή έγινε απογοητευτική και θλιβερή, όχι από την έλλειψη αυτής της χρηματικής αμοιβής, αλλά από την πνευματική και ηθική ασθένειά τους. 2) Ακριβώς γι' αυτό εκτιμούν υπερβολικά, με φαντασία και σφαλερά ότι με αυτό το κέρδος, η ζωή τους θα πάψει να είναι μαύρη και ότι θα εξασφαλιστεί η καλύτερη τύχη της (ατομικά, οικογενειακά και κοινωνικά). Εμπιστεύονται το παρανοϊκό πνεύμα τους. 3) Επιδιώκουν να ζήσουν με την άποψη ενός άπληστου και μεγαλομανή ανθρώπου, ο οποίος για να ζήσει έτσι όπως φαντάζεται χρειάζεται πολλά χρήματα. Αν επομένως η εκμετάλλευση της χρηματικής αξίας γίνεται με τέτοιο ανήθικο, φαντασιόπληκτο και παρανοϊκό πνεύμα, τότε η χρηματική αμοιβή εξυπηρετεί και εξασφαλίζει μια τέτοια (απροφύλακτη) ζωή, η οποία θα συνεχιστεί με ένα αναξιόπιστο, παραπλανητικό και ίσως αυτοκαταστροφικό πνεύμα. Εδώ δεν μιλάμε για την περίπτωση που η εκμετάλλευση της χρηματικής αξίας ξεκίνησε χωρίς την επιλογή να θυσιάσουμε τα πάντα ή για κάποιον τυχερό, που βρήκε πολλά χρήματα χωρίς να προσπαθήσει. Δεν είναι αντιφατικό -αν και μάλλον είναι σπάνιο- κάποιος σε μια τέτοια πλεονεκτική θέση[54] να είναι απαλλαγμένος από πολλές φαντασιώσεις της υλιστικής ζωής. Να έχει επανεκτιμήσει τις πνευματικές αξίες, να ενδιαφέρεται για την αξιοπιστία του, να αποδεικνύει την υπευθυνότητά του με τη δράση του μέσα στην κοινωνία και οι ηθικές αρχές να μην απαξιώνονται.

Έπειτα, ποιες δυνατότητες φανερώνονται για τον εαυτό μας και με ποιο έργο θα υπερηφανευθούμε, αν όλος ο κόσμος παραδοθεί σε εμάς, επειδή πληρώσαμε χαρτονομίσματα ή με πολύτιμα μέταλλα και επειδή οι άλλοι κινητοποιούνται με τις εντολές μας! Αν οι επιτυχίες μας είναι το αποτέλεσμα ξένων προσπαθειών, αν οι εντολές μας πραγματοποιούνται με τη σκέψη, με την εμπειρία, με τη γνώση και τη δράση μερικών άλλων, τους οποίους κινητοποιούμε με μια απειλή ή όταν προσφέρουμε ένα χρηματικό αντάλλαγμα, τότε αυτές δεν είναι δικές μας επιτυχίες. Η συμμετοχή μας περιορίζεται σε μια εντολή, σε μια ανταμοιβή ή σε μια εξαπάτηση του κόσμου. Ένα παιδί που επιτυγχάνει σε ένα αθλητικό παιχνίδι ή κάνει μια κατασκευή με τη δική του φαντασία επιτυγχάνει κάτι πιο αξιέπαινο, πιο σπουδαίο και πιο συγκινητικό, σε σύγκριση με κάποιον που πλήρωσε για την ανέγερση ενός κτιρίου. Αν ο

δεύτερος αύξησε τα χρήματά του με τις έξυπνες και σωστές επιλογές του, με τη δημιουργική εργασία του και με τη σωστή οικονομική διαχείριση, τότε οι επιτυχίες του είναι εκείνες για τις οποίες ανταμείφθηκε και η αποταμίευση των χρημάτων. Τα χρήματα με τα οποία περιστασιακά εξαγοράζουμε υπηρεσίες, προϊόντα και κινητοποιούμε τους εργαζόμενους για να μας εξυπηρετήσουν ή οι εντολές που εκτελούνται με απειλές και εκβιαστικά, δεν πραγματοποιούν δικές μας βιολογικές και πνευματικές δυνατότητες. Απλά εκμεταλλευόμαστε, αρπάζουμε και ιδιοποιούμαστε τις επιτυχίες, τις δεξιότητες, την έξυπνη δράση και την εργασία όσων μας εξυπηρετούν.

Δυστυχώς, δεν είναι μόνο η αδιαφορία και η αναισθησία για ολόκληρο τον κόσμο ή ο περιορισμός της σκέψης στις δικές του επιθυμίες, που μεταμορφώνουν τον εγωκεντρικό και υλιστή άνθρωπο στο πιο τρομερό τέρας του κόσμου. Η σκέψη δεν σταματάει με την ανοησία και με την άγνοια. Τα λάθη, οι φαντασιώσεις, οι υπερβολές και οι μεροληπτικές απόψεις δεν ζημιώνουν μόνο αυτόν τον ίδιο. Η ζωή με ψεύτικη και παρανοϊκή άποψη για τον κόσμο είναι από μόνη της μια πνευματική καταστροφή, όμως οι συνέπειες δεν σταματούν εκεί εσωτερικά. Μεταμορφώνουν τον άνθρωπο σε φριχτό τέρας, αυτό που εκτρέφεται και αναπτύσσεται με την αδικία. Ο εγωκεντρικός άνθρωπος με τις φαντασιώσεις του και με τη μεροληπτική σκέψη γίνεται άπληστος, μεγαλομανής, συμβιβαστικός ή αντιδραστικός όπως τον εξυπηρετεί, ευαίσθητος όταν χαλάει η δική του εικόνα και αναίσθητος όταν η καταστροφή συντελείται μακριά του. Όπως και καταστροφικός για τον εαυτό του, αλλά με πρόθεση σωτήρα για τον κόσμο! Με τέτοια παρανοϊκή φιλοσοφία για τη ζωή και τον κόσμο, όταν αυτός αντιληφθεί μερικά ανταλλάγματα είναι έτοιμος να εξυπηρετήσει με χαρά οποιονδήποτε, ενώ να βλάψει όσους του στερούν τα ανταλλάγματα και όσους τον ανταγωνίζονται. Ενώ εμφανίζεται με σεβασμό για τους άλλους και έτοιμος να μιλήσει για μετριοφροσύνη, αυτός με τη γλώσσα της συμπεριφοράς και με τη ζωή του είναι έτοιμος να απαξιώσει για πάντα οποιονδήποτε, με μια ασήμαντη αφορμή. Όταν είναι επιτυχημένος, τότε έχει την εντύπωση, ότι όσοι δεν τον ανταγωνίζονται είναι χαζοί, ανάξιοι και τρελοί και εκτιμάει ότι αξίζουν την κακή τύχη τους. Όταν είναι κάπου αποτυχημένος, τότε ζηλεύει, επιδιώκει να βρει ανταγωνιστή και ο εγωισμός του εύκολα πληγώνεται. Όταν τον πληρώνουν αυτός συμβιβάζεται, όταν σταματήσουν να τον πληρώνουν, μπορεί να γίνει επαναστάτης. Με λίγα λόγια, η αδιαφορία του εγωκεντρικού ανθρώπου, με την παρανοϊκή φιλοσοφία για τη ζωή και τον κόσμο, μπορεί γρήγορα, συχνά, εύκολα και χωρίς όρια να εκφραστεί με άδικη συμπεριφορά προς εκείνους, που απλώς θα περάσουν μέσα στο οπτικό του πεδίο. Ενώ αν εκείνοι αγγίξουν τον ίδιο και τη ζωή του, τότε από τη σύγκρουσή του ή από τη δική του συνεργασία κάποιοι θα χάσουν, κάποιοι άλλοι

δεν θα ερωτηθούν και μια άδικη σχέση καταπίεσης μπορεί να γίνει μόνιμη για πολλά χρόνια, χωρίς να αντιλαμβάνεται κανένας τίποτα. Όλα επιτρέπονται από τη μεροληπτική λογική, ακόμα και οι δολοφονίες, αλλά αν γίνεται μέσα στα όρια της νομιμότητας και με έξυπνο και αργό τρόπο, που να μην αποδεικνύονται επιστημονικά! Διότι ο εγωκεντρικός άνθρωπος, με την παρανοϊκή φιλοσοφία για τη ζωή και τον κόσμο, δεν είναι ανόητος με την κυριολεξία της λέξης. Είναι ο διάβολος[55] μεταμορφωμένος, όπως σωστά συνοψίζεται το «κακό» στη θρησκεία με το «φάντασμα» ενός ανταγωνιστή του Θεού.

Οι άνθρωποι, λοιπόν, από την πρώτη εμφάνισή τους στον κόσμο, φυσιολογικά εστίασαν σε άλλα πράγματα, κυρίως σε αυτά που είναι μπροστά στα μάτια τους ή τα συναντούν πιο συχνά. Υποβάθμισαν το μόνιμο ρόλο του πνεύματος για τη ψυχοσύνθεση και για την καταπολέμηση της άγνοιας και όχι για την τσέπη και το στομάχι. Ξεχνούν πόσο εύκολα τους πλήγωνε να βλέπουν ένα τραυματισμένο πουλί όταν ήταν παιδιά, ενώ σε μεγαλύτερη ηλικία δεν θέλουν να σκεφτούν τις ζωές (ανθρώπων και ζώων) που χάνονται μαζικά και παγκοσμίως κάθε δευτερόλεπτο, από τη δολοφονική και ομαδική δράση άλλων ανθρώπων. Είναι δικαίωμα και επιλογή τους... Αν κάποιος επιθυμεί να γίνει ή να ζήσει σαν ζώο, αυτό δεν είναι παράξενο ούτε χρειάζεται να το κατακρίνουμε. Η εξέλιξη του ανθρώπου, άλλωστε, δεν εξαφάνισε την υπόλοιπη πανίδα. Είναι φυσικό δικαίωμα κάθε ανθρώπου να επιλέξει να ζήσει με ψέματα, με λανθασμένες απόψεις, να αδιαφορεί για την άγνοιά του, να αποφασίζει για τα ανταλλάγματα που προσφέρει και για τις επιλογές του. Είναι δικαίωμά μας, να επιλέγουμε την απόλαυση μέσα από ψευδαισθήσεις και με αναισθησία για τον υπόλοιπο κόσμο. Κατανοητό και λογικό οι άνθρωποι να εστιάζουν στη δράση για την επιβίωση και την καλύτερη τύχη. Κατανοητή ακόμα και η ευκολία με την οποία οι άνθρωποι αμφισβητούν τις σκέψεις και τις απόψεις τα οποία ποτέ δεν διερεύνησαν και η διερεύνηση απαιτεί διακοπή από άλλες δραστηριότητες. Όμως δεν θα παίξουμε το παιχνίδι της σουπιάς και δεν θα εισέλθουμε μέσα σε ένα λαβύρινθο γνώσεων και σκέψεων για να τους αποδείξουμε ότι κάποιες σημαντικές παρατηρήσεις/αλήθειες είναι από τις πιο απλές (αφού αυτές είναι καθολικές, φυσικά φαινόμενα και αξιώνουν λογικές αρχές). Δεν θα εισέλθουμε μέσα σε ένα λαβύρινθο σκέψεων με το χρονόμετρο του λούνα παρκ, για να αποδείξουμε σε ανθρώπους που έχουν υπερεκτιμήσει τις δυνατότητές τους, ότι οι βασικές αλήθειες για τον προορισμό και το νόημα της ζωής δεν χρειάζονται την εξέλιξη των επιστημών για να αποδειχτούν ούτε την ειδίκευση και το υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ούτε τη γνώση των σπάνιων πραγμάτων και τα εργαλεία της πιο σύγχρονης τεχνολογίας. Δεν θ' αφήσουμε να βάλουν τη σκέψη μας μέσα στην αρένα των αιμοδιψών θεατών για να τους αποδείξουμε, ότι εκείνοι

καθημερινά ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και τη ζωή τους με ένα πλήθος γελοίων, παρανοϊκών και βιαστικών απόψεων,

ότι μιλούν πολύ και για πολλά, ενώ γνωρίζουν λίγο

και ότι από τη δράση τους δεν λείπει ποτέ η σκέψη.

Δυστυχώς, η επιλογή της ευχάριστης ψευδαίσθησης και της απατηλής λογικής των ανθρώπων με εξωτερικές αξίες και συγκρίσεις δεν περιορίζεται στα φιλοσοφικά και ηθικά ζητήματα. **Η κοινωνία δεν είναι μια ένωση, συνεργασία και συμβίωση αξιαγάπητων, λογικών και κακόμοιρων ανθρώπων ("αγγελικά" πλασμένη), αλλά κυρίως από φυσιολογικούς ανθρώπους με φοβερές και μόνιμες αδυναμίες, ψυχικές και πνευματικές**. Φυσιολογικές αδυναμίες και ανασφάλεια, που ωστόσο τους μεταλλάσσουν σε τέρατα εγωισμού, απληστίας, μεγαλομανίας, υποκρισίας και με συμπεριφορές, οι οποίες προκαλούνται διαρκώς από τις παρανοϊκές και επιπόλαιες σκέψεις τους. Αν βλέπουμε τη ρίζα των κακών στην ανθρώπινη ζωή, τη γενική αρχή τους που είναι πνευματική και πώς οι αδυναμίες μέσα στη σκέψη, ο περιορισμός της στο περιβάλλον και πώς οι σκέψεις μαζί με τα κενά της γνώσης «προγραμματίζουν» προβληματικές συμπεριφορές, με κακές εκτιμήσεις και παρακινούν σε ομαδική δράση, τότε δεν θα χρειαστεί να ενισχύσουμε την αξιοπιστία της Ηθικής του εσωτερικού προσανατολισμού με εντυπωσιακές πληροφορίες από την παγκόσμια ζωή. Δεν θα χρειαστεί να μιλήσουμε για τις δυσκολίες στη διαβίωση ενός πολύ μεγάλου πληθυσμού της γης, για τις μεταδοτικές ασθένειες και τα δυστυχήματα, για την έλλειψη τροφής, πόσιμου νερού και φαρμακευτικού υλικού, για την ανεξέλεγκτη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, για τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς και τις ένοπλες διαμάχες που βρίσκονται σε εξέλιξη, για τα διεθνή κυκλώματα διακίνησης ναρκωτικών ουσιών, παιδικής πορνογραφίας και την προώθηση γυναικών στην πορνεία, για τη σχολική βία και την εγκληματικότητα στις μεγάλες πόλεις, για τα χημικά δηλητήρια που βρίσκονται σχεδόν παντού στην καθημερινή ζωή μας, για την εξάπλωση της δυστυχίας, για κάποιους επιτυχημένους που κερδίζουν την εμπιστοσύνη της κοινωνίας και μετά αυτοί αποδεικνύονται αδίστακτοι δολοφόνοι και βασανιστές κλπ. Όλα αυτά τα τρομερά φαινόμενα στην κοινωνία, που περιμέναμε να έχουν απαλειφθεί με την οικονομική, βιομηχανική και τεχνολογική ανάπτυξη ή να μην έχουν δημιουργηθεί, ήταν πιθανά και να περιμένουμε ακόμα πολλά, που ξεπερνούν τη φαντασία μας. Και η παγκόσμια ιστορία με τη μεροληπτική λογική και τη μαζική τρέλα, κάτι θα έπρεπε να διδάσκει όλους εκείνους που νομίζουν ότι προσπαθούν για την ειρήνη και πολλές φορές με αυτοθυσία. Χωρίς να μαχόμαστε για την καταπολέμηση της άγνοιας και των φαντασιώσεων στους ανθρώπους, όλων των μορφωτικών επιπέδων και ανεξάρτητα από την οικονομική τους κατάσταση, μά-

ταιες είναι οι προσδοκίες.

Οι πιο μεγάλες ανοησίες του ανθρώπου, φυσικά αποκαλύπτονται με τις πιο απλές σκέψεις και δεν χρειάζεται να γραφτούν πολλά βιβλία για να καταρριφθούν. Γι' αυτό και είναι "μεγάλες" ανοησίες.[56] Η εξαντλητική προσπάθεια να αποδείξουμε τις πιο φανερές παρατηρήσεις, που μπορούν να γίνουν παντού και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή, με την επιστράτευση των πιο έξυπνων σκέψεων και της πιο μεγάλης βιβλιογραφίας προκαλεί τη σύγχυση, περισσότερη αμφισβήτηση και αναβαθμίζει τις ανώριμες απόψεις. Σα να προσπαθούμε να πείσουμε ένα μεγάλο απατεώνα να σταματήσει να εξαπατάει ή όπως αν επιμέναμε να ανακαλύψουμε ένα μυστικό στην τέχνη ενός επαγγελματία ταχυδακτυλουργού. Τον παρανοϊκό δεν θα τον πείσεις ότι έχει υπερβολικές εκτιμήσεις για τα πράγματα, τον ανόητο ότι δεν μπορεί να σκεφτεί δημιουργικά και τον πληγωμένο δεν θα τον προκαλέσεις. Να σταματήσει, επιτέλους, το πλασάρισμα πολλών φαντασιώσεων και συνηθειών σαν βέβαιες γνώσεις, που εξασφαλίζουν την επιτυχία και την πραγματοποίηση των επιθυμιών μας ή την ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων. Τώρα αμέσως να παραδεχτούμε την υπεροψία για το σημαντικό ρόλο μας στον κοινωνία. Ότι η ζωή μας είναι μειωμένης αντίληψης και χρειάζεται την τεράστια άγνοια ενός ανόητου για να βρίσκει αφορμές για δράση, ένα λόγο ύπαρξης και δικαιολογίες για τα λάθη μας. Να παραδεχτούμε ότι χρειαζόμαστε τα παραμύθια, το ψέμα και τη μισή αλήθεια για να κάνουμε πιο όμορφη τη ζωή μας, χωρίς να απογοητευόμαστε με σκέψεις για τον υπόλοιπο κόσμο. Όχι ν' αντιδρούμε βίαια όταν αμφισβητούνται οι απόψεις μας, να εμποδίζουμε την έρευνα και τη ζωή όσων μας αμφισβητούν, μέχρι του σημείου να βάζουμε ομαδικά τους ανθρώπους να σκοτώνονται. Την ώρα που κάποιος πανηγυρίζει και είναι ενθουσιασμένος ή την ώρα που είναι ανήσυχος και θλιμμένος, ποια αλήθεια μπορεί αυτός να ακούσει; Ο πρώτος δεν θα ακούσει τις απόψεις που διακόπτουν τον ενθουσιασμό του και ο δεύτερος δεν θα ακούσει τις απόψεις που ενισχύουν την ανησυχία του. Όμως οι στιγμές του ενθουσιασμού και της ανησυχίας δεν είναι μόνο οι πιο φανερές. Ο άνθρωπος της δράσης, διαρκώς ζει με αυτά τα αντίθετα συναισθήματα και αυτά υποστηρίζει ή τα εξασθενεί με τις απόψεις και τις εκτιμήσεις του. Η ψυχολογική ηρεμία είναι μια σπάνια κατάσταση στην έξυπνη ζωή, είτε από υπερβολική δράση και συνεργασία, είτε από αδυναμία και μοναξιά. Αλλά εδώ κρύβεται η παγίδα: όταν από την εξυπνάδα, τις γνώσεις, τα πνευματικά πλεονεκτήματα και την ασταμάτητη δράση συμπεραίνουμε την αξιοπιστία. Δεν παρατηρούμε την επιλογή μεροληπτικής λογικής, τις βιαστικές εκτιμήσεις, την υπερβολική εμπιστοσύνη, την ανεπάρκεια στη γνώση, την ελλιπή πληροφόρηση, τα παιχνίδια με τις λέξεις, τον εξαναγκασμό για ψέμα, την έντεχνη συγκάλυψη της αλήθειας κλπ.

Η αντίδραση και η άρνηση γίνονται δικαιολογημένα και ίσως χρειάζεται να αντιμετωπιστούν σκληρά, εκείνοι που επέλεξαν να επενδύσουν σε εγωιστικές ιδέες και σε όνειρά τους, όταν έρχονται να μας επιβάλλουν τις απόψεις τους και απαιτούν συμπεριφορές και συμμετοχή στα σχέδιά τους και εμποδίζουν τη δική μας ζωή. Αυτοί οι άλλοι μπορεί να είναι οι γονείς μας, δυστυχώς, μπορεί να είναι και ένας τρελός δικτάτορας απέναντι σε ένα λαό. Παρατηρούμε ξανά πώς φαινόμενα συμπεριφοράς μεταξύ ατόμων επαναλαμβάνονται και τα συναντάμε σε ξεχωριστά πρόσωπα, τα οποία καταπιέζουν μεγάλες ομάδες ή αντίστροφα σε μεγάλες ομάδες που συμπεριφέρονται καταπιεστικά σε ένα άτομο. Η σχέση μεταξύ ομάδας και ατόμου ξεκινάει αναγκαστικά με τη σχέση αναπαραγωγής και με την οικογένεια. Αυτή η στενή σχέση είναι θεμελιακή για την έρευνα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ιδιαίτερα για το ρόλο της ομάδας στη ζωή του ατόμου. Στη θεμελιώδη σχέση της ομαδικής ζωής, όπως είναι η οικογένεια, ήδη παρατηρούμε μια σχέση εξουσίας και εκπαιδευτική να συνυπάρχει με μια σχέση τυφλής εμπιστοσύνης. Όμως αυτή η εξάρτηση, όπως ξεκινάει από τη φύση με σκοπό την αναπαραγωγή και την επιβίωση, δεν είναι μόνο μια εξαναγκαστική και επιβεβλημένη σχέση. Είναι μια ιερή σχέση εμπιστοσύνης, ίσως αυτή που θα έπρεπε θεωρητικά να έχουν οι άνθρωποι απέναντι σε ένα Θεό, αν δεν ήταν έτοιμοι να θυσιάσουν τα πάντα για να επιβιώσουν, για να εξασφαλιστούν και για να επιβληθούν στο φανταστικό κόσμο τους. Στη σχέση μεταξύ μιας ομάδας και ενός ατόμου παρατηρούμε αμέσως, ότι η ομάδα έχει μερικά πλεονεκτήματα τα οποία βάζουν σε μειονεκτική θέση το άτομο. Η ομάδα έχει ένα πλεονέκτημα προτεραιότητας, που σημαίνει, ότι συντηρεί μια εμπειρία και είναι προετοιμασμένη (υλικά, βιολογικά, πνευματικά) και εκπαιδευμένη για να αντιμετωπίσει απειλές, αμφισβητήσεις και να ξεπεράσει πολλά εμπόδια. Πολλά μέλη μαζί μπορούν να συνεργάζονται για το ίδιο αποτέλεσμα. Ένας απ' όλους είναι ο πιο πειστικός ή ο πιο δραστήριος και μαχητικός ή ο πιο καταπιεστικός και επίμονος και οι υπόλοιποι τον υποστηρίζουν ή τον ανέχονται. Αυτές είναι μερικές από τις πρώτες παρατηρήσεις, χωρίς πολλές λεπτομέρειες και αποκλίσεις, για να τονίσουμε ότι το άτομο έτσι μειονεκτεί, ιδιαίτερα όταν δεν συμμετέχει στην ομαδική προσπάθεια, για την οποία τον καλούν. Σε κάθε αμφισβήτηση ή στην έκφραση διαφωνίας του, το άτομο εύκολα μπορεί να περιφρονηθεί, να εμποδιστεί στη δική του προσωπική ζωή, να καταπιεστεί και να τιμωρηθεί. Αυτή η εξάρτηση και η μειονεκτική θέση του ατόμου συνεπάγεται μεγαλύτερη ηθική ευθύνη για την ομάδα, ευθύνη μοιρασμένη σε όλα τα μέλη ή πιο συγκεντρωμένη στον υποκινητή, στον εκπρόσωπο ή στον αρχηγό της.

Αν λοιπόν κάποιο "αντιδραστικό" άτομο δεν δεχτεί να συμμετέχει για την ικανοποίηση των φαντασιώσεων, των στόχων και στις τιμητικές εκδηλώσεις

μερικών απαιτητικών ή αν αυτός εκφράσει τις αντιρρήσεις του και απογοητεύσει τους επιτυχημένους, τότε οι φαντασμένοι και οι μεγαλομανείς ενοχλούνται από την αμφισβήτηση, ανησυχούν, αισθάνονται πληγωμένοι και προσπαθούν να σε υποβαθμίσουν. Η πρόκληση γίνεται πιο μεγάλη όταν διαπιστώνουμε, ότι εκείνοι οι "επιτυχημένοι" δεν είναι συνεπείς στο λόγο τους, ούτε στην πορεία της ζωής τους. Πέφτουν έξω στους υπολογισμούς τους, αποτυγχάνουν σε όσα στόχευαν, έχουν υπερεκτιμήσει τις επιτυχίες τους και το πιο προκλητικό, ανέχονται την αδικία όταν τους διευκολύνει ή όταν συμβαίνει σε άλλους. Με τον καθημερινό τρόπο ζωής τους αποδέχονται, ανέχονται, συνεργάζονται, τροφοδοτούν και υποστηρίζουν (ατομικές και ομαδικές) δραστηριότητες, που παράγουν τις χειρότερες μορφές αδικίας. Έπειτα έχουν το θράσος να επικαλούνται το καλό μας και να αναζητούν τρόπους επίλυσης των προβλημάτων με το δεδομένο, ότι ορισμένα προβλήματα πρέπει να τα αφήσουμε έξω σαν άσχετα και ότι πρέπει να συμβιβαστούμε με το ψέμα και με το δίκαιο του ισχυρού! Αυτά τα σημάδια της αναξιοπιστίας, τα ανιχνεύουν πιο εύκολα οι νέοι άνθρωποι, χωρίς πολλές σκέψεις, θεωρίες και γεροντικές συνήθειες. Ο περιορισμός στην ελευθερία και ο εξαναγκασμός σε κάποια συμπεριφορά, ιδιαίτερα στις μικρές ηλικίες δεν γίνονται πάντοτε με σκοπό να ζημιωθούμε. Πολλές φορές μας διδάσκουν, μας καθοδηγούν με την εμπειρία τους, μας αποτρέπουν από λάθη, προκαλούν θεωρητικό προβληματισμό, μας ενθαρρύνουν για ν' αντιδράσουμε και να θέσουμε μερικούς στόχους αντί να φοβηθούμε, και τελικά, ίσως έτσι μαθαίνουμε να μη γινόμαστε ενοχλητικοί και πιεστικοί στους άλλους. Θα ήταν τυφλή αντίδραση και επιπολαιότητα κάποιος να αρνηθεί συνολικά και σε όλες τις περιπτώσεις τις πιεστικές συνθήκες και τους περιορισμούς στη συμπεριφορά του, ιδιαίτερα όταν αυτός συμπεριφέρεται ανεύθυνα, προκλητικά, επιθετικά και ενοχλητικά. **Ωστόσο, ο πιο ύπουλος τρόπος για να γίνουμε πιόνια στα σχέδια των φιλόδοξων και των προνομιούχων είναι η καλλιέργεια της ηττοπάθειας και η φοβία μήπως γελάσουν μαζί μας**. Έπειτα, από απλά πιόνια και καλοί μαθητές αναβαθμιζόμαστε σε οπαδούς, σε συνεργάτες και γινόμαστε συνένοχοι.

Μερικοί άνθρωποι πλησιάζουν πρόσωπα με πολλές γνωριμίες και χρήματα και αναρριχημένα σε πλεονεκτική θέση εργασίας, από την οποία η άποψή τους ακούγεται. Αν πλησιάζουν φανερούς ψεύτες και μεγαλομανείς ή αν οι ίδιοι που ζητούν τη βοήθεια έχουν τα απαραίτητα εφόδια, ίχνος σκέψης δεν γίνεται. Το κάνουν με μοναδικό κίνητρο να διευκολύνουν τη ζωή τους, να επωφεληθούν και να ευνοηθούν και από τη μεγάλη ανασφάλειά τους. Αυτό μόνο είναι το κίνητρό τους και αδιαφορούν για όλα τα άλλα. Αυτοί δεν είναι αντιδραστικοί και συμβιβάζονται εύκολα, τουλάχιστο μέχρι να αναθεωρήσουν. Δεν θα ήθελαν όλοι οι άνθρωποι να δώσουν έτσι εύκολα αξία ή ικανο-

ποίηση ή αναγνώριση σε ορισμένα πρόσωπα. Πολλοί προσπαθούν επίμονα, κουραστικά, υπεύθυνα και αποτελεσματικά, καθημερινά και επί σειρά πολλών ετών με σημαντικό πνευματικό έργο, όπως για εκπαιδευτικούς σκοπούς, χωρίς ποτέ να ακούγεται το όνομά τους. Μερικοί ίσως έχουν και υπερβολική εμπιστοσύνη ότι θα επιτύχουν τους στόχους τους, ακόμα και με σύγκρουση αν χρειαστεί. Δεν εκτιμούμε όλοι ίδια την προσφορά και το ρόλο εκείνων που θεωρούνται επιτυχημένοι και προβεβλημένοι. Διαφωνούμε με ορισμένες απόψεις ή επιλογές τους, υποψιαζόμαστε πώς πέτυχαν με δόλο και με λίγη τύχη τη δημόσια προβολή τους και δεν θα θέλαμε όλοι να τους πλησιάσουμε με ψεύτικο πρόσωπο. Ερώτηση: Κάνατε ποτέ τη σκέψη για το τι κάνει έναν άνθρωπο αντιδραστικό και ασυμβίβαστο, ιδιαίτερα στις μικρότερες ηλικίες; Αναρωτηθήκατε ποτέ τι σημαίνουν οι μικρές λέξεις «αντίδραση» και «αδυναμία προσαρμογής» και αν τέτοιες συμπεριφορές είναι πάντοτε χωρίς λογική ή υπερβολικές; Αν όχι, τότε μάλλον **δεν σκεφτήκατε τα δεινά που μπορεί να φέρει στην κοινωνία ο υποτακτικός άνθρωπος σαν ανόητο ρομποτάκι, ο συμβιβαστικός με το δόλο του και ο κοινωνικά δραστήριος με τις δημόσιες σχέσεις του**.[57] Αυτές οι μικρές λέξεις θυμίζουν κάτι που φοβίζει, όπως μια άσχημη συμπεριφορά, διότι πράγματι συνδέονται με άρνηση, με αμφισβήτηση, με το «όχι» που συνήθως δεν είναι ευχάριστο. Και αν σκεφτούμε ότι ο σκοπός της ζωής για τα άτομα είναι να επιβεβαιώνουν ένα ρόλο μέσα στον κόσμο, τότε η αμφισβήτηση γίνεται αντιληπτή ως μια εχθρική ενέργεια.

Πολλές φορές, η αντίδραση, η άρνηση και η αντίσταση χρειάζονται και δικαιολογούνται στην προσωπική ζωή και σε πιο σπάνιες περιπτώσεις μέχρι αυτοθυσίας. Παρακινούμαστε σε σκέψεις και πράξεις αντιδραστικές, όταν από έλλειψη ανοχής σε μερικές σωματικές ιδιαιτερότητες και στις διαφορετικές απόψεις μας, απορριπτόμαστε ως μέλη μιας ομάδας, αμφισβητείται η αξιοπιστία μας ή υποτιμούν τις δυνατότητές μας. Κάποιοι ανακαλύπτουν την αδικία και τον παραλογισμό όταν αυτά χτυπήσουν την πόρτα της οικίας τους. Μερικοί άλλοι νομίζουν ότι η αντίδραση είναι φυσιολογική όταν γίνεται από πολλούς μαζί, όπως όταν υβριστούν ορισμένες ομαδικές αξίες (λ.χ. προσβλητικές απόψεις για τη θρησκεία τους) ή σε μια γενοκτονία. Όμως πολλά είναι τα γεγονότα, οι ανθρώπινες συμπεριφορές και νοοτροπίες, οι πολιτικές αποφάσεις και οι καταστάσεις, τα οποία καθημερινά μας προκαλούν, μας αγανακτούν και για τα οποία θα θέλαμε κάπως να ξεσπάσουμε. Προβλήματα μεμονωμένων προσώπων, τα οποία έτσι περιορισμένα εύκολα μπορούμε να τα προσδιορίσουμε σαν "ψυχολογικά", όπως είναι η αμφισβήτηση των δυνατοτήτων τους, η καταπίεση, η απόρριψη, ο εξευτελιστικός ανταγωνισμός, η εκμετάλλευση των αδυναμιών από άλλους που βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, αυτά είναι ή γίνονται σε μια άλλη στιγμή προβλήματα κοινά για μεγά-

λες ομάδες ανθρώπων και ολόκληρων λαών. Αν ο κόσμος που ζούμε δεν μπορεί να διορθωθεί κι εμείς σαν άτομα δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα, αυτό δεν σημαίνει ότι θα δεχτούμε ανενόχλητοι τον κόσμο έτσι όπως είναι και ότι θα επιβραβεύσουμε τους συμβιβασμένους! Πολλοί και πειστικοί είναι οι λόγοι για να γίνουμε αντιδραστικοί σε ολόκληρη τη ζωή μας. Όλοι όμως θέλουν να επαναστατήσουν όταν αδειάσουν οι τσέπες τους! Όταν τα πορτοφόλια και οι τραπεζικοί λογαριασμοί γεμίζουν, τότε πολλά από τα προβλήματα επιλύονται πληρώνοντας κάποιους για τις ανάλογες εργασίες και υπηρεσίες. Έτσι όλοι μπορούν να υποστηρίξουν τις δικές τους προσπάθειες, να προωθήσουν το έργο τους, να συνάψουν συνεργασίες και τότε εκτιμούν τα προβλήματα των άλλων σαν απλά ή από ανοησία. Τότε όλοι από την πλεονεκτική θέση τους προτείνουν τις λύσεις, τις οποίες εκείνοι θα μπορούσαν να δώσουν πληρώνοντας και εξαγοράζοντας και χωρίς επίγνωση για τις διαφορετικές συνθήκες της ζωής και για τις επιλογές των άλλων. Θα ανεχόμασταν να δώσουμε την ευχαρίστηση σε ένα μεγαλομανή, ο οποίος πιστεύει ότι με τα δελεαστικά δώρα και με τις διευκολύνσεις του μπορεί να εξαγοράσει το πνεύμα μας, να μεταβάλλει την άποψή μας και να προδώσουμε τις αξίες μας; Θα ανεχόμασταν να συγκαλύψουμε την αλήθεια, ν' αφήσουμε να ζημιωθούν άνθρωποι και να ενισχύσουμε μια ψεύτικη εικόνα για την προσωπικότητά του, μόνο και μόνο για να επιτύχουμε τις δικές μας επιδιώξεις; Αυτόν τον ηθικό ξεπεσμό και την αναξιοπιστία φανερώνουμε σε πολλές περιπτώσεις, όταν πλησιάζουμε πρόσωπα επιτυχημένα με λατρεία για να μας δώσουν ένα αυτόγραφο ή μια χειραψία, όταν αναρτάμε την αφίσα, τη φωτογραφία ή τα σύμβολά τους, όταν παρακαλάμε για να τους συναντήσουμε, όταν μιμούμαστε τη συμπεριφορά και την εμφάνισή τους, όταν βασιζόμαστε στο λόγο τους και αναμένουμε να μας εξυπηρετήσουν. Αυτόν τον ηθικό ξεπεσμό και την αναξιοπιστία φανερώνουμε με τον υλιστικό τρόπο ζωής μας απέναντι στο Θεό και όταν προσαρμόζουμε τη ζωή μας, έτσι όπως αν ολόκληρος ο κόσμος υπήρχε αποκλειστικά για τη δική μας ξεχωριστή ζωή.

Είναι το πιο συνηθισμένο και το πιο εύκολο να αποποιηθεί κάποιος την προσωπική του ευθύνη για τα όποια προβλήματά του και να εκτονωθεί συναισθηματικά, κατηγορώντας όσους βρίσκονται σε θέση εξουσίας και σε πλεονεκτική οικονομική θέση. Είναι το πιο εύκολο και συνηθισμένο να καλλιεργείται η εντύπωση μέχρι μίσους, ότι τα καθημερινά προβλήματα και η κοινωνική αδικία πηγάζουν από λιγοστούς, που έχουν οικονομική ισχύ και μπορούν να επηρεάζουν και να ελέγχουν την πολιτική του κράτους και να καταλαμβά-

νουν αυτοί οι ίδιοι θέσεις εξουσίας. Είναι συνηθισμένη η εντύπωση στον απλό πολίτη, που καθημερινά αγωνίζεται σκληρά για την επιβίωση, ότι ο εργάτης ή ο αναγκαστικά "υποταγμένος" και υπάκουος άνθρωπος είναι καθαρά το θύμα και σε αξιολύπητη θέση, από την οποία σχεδόν καμία επιλογή δεν έχει για να διορθώσει αυτός την κοινωνία, για να γίνει πιο δίκαιη και η καθημερινή ζωή πιο όμορφη. Με συνέπεια την απεριόριστη ανοχή του, τη συμμετοχή του και τη συνεργασία του σε πλήθος περιπτώσεων αδικίας και την ανασφάλειά του, μήπως δημιουργήσει επιπλέον προβλήματα από την αντιπαράθεση και την άρνησή του και πολλές φορές, με κρυφό πόθο να αποκτήσει αυτός ο ίδιος τη δύναμη που του επιβάλλεται. Αυτή η συνηθισμένη και αληθοφανή άποψη για το ρόλο του "εξαναγκασμένου" ανθρώπου σε συμβιβασμό θολώνει... τη σκέψη και τονώνει το θράσος.

Πιστεύετε ότι για τα μεγάλα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά προβλήματα ευθύνονται συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα, αρχηγοί κρατών ή μία μερίδα οικονομικά ισχυρών; Πιστεύετε ότι η πηγή των προβλημάτων βρίσκεται σε ένα έθνος, στην κρατική εξουσία ή σε εχθρικά συμφέροντα; Η επιδίωξη να λυθούν τα προβλήματα με λανθασμένες και μεροληπτικές απόψεις και συμβιβαστικά προκαλεί μεγαλύτερα προβλήματα, οδηγεί σε αδιέξοδα και σε χάσιμο χρόνου. Εξάλλου, όταν αποδίδουμε όλη την ευθύνη για τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα σε λίγους οικονομικά ισχυρούς και σε ομάδες συμφερόντων που ρυθμίζουν την πολιτική και την εξουσία, τότε προσπαθούμε να "αγιοποιήσουμε" τον εαυτό μας και να απαλλαγούμε από τις δικές μας ευθύνες. Παριστάνουμε τα θύματα και τους τραυματισμένους για να απαιτήσουμε την τιμωρία αυτών που βρίσκονται στην ευνοϊκότερη θέση, την οποία θα επιθυμούσαμε για τον εαυτό μας.

Από τότε που οι άνθρωποι έμαθαν να γράφουν, να αποτυπώνουν τις σκέψεις τους με τα σημάδια της γλώσσας και έκαναν πιο εύκολα τα εργαλεία για να συγγράφουν, από τότε έζησαν πολλά εκατομμύρια ανθρώπων. Χρησιμεύει να παρατηρήσουμε, ότι ένας υπερβολικά μικρός αριθμός προσώπων σε σύγκριση με τον αριθμό των ανθρώπων που έζησαν στον πλανήτη Γη, ενδιαφέρθηκαν να σκεφτούν δημιουργικά για το νόημα της ζωής, πέρα από τις καθημερινές δράσεις και τις ανθρώπινες σχέσεις, και να αναπτύξουν προσεκτικά τις απόψεις τους και με την προοπτική να καλλιεργηθεί το πνεύμα όλων των ανθρώπων. Ακόμα πιο σπάνια κατέγραψαν με μια σειρά τις σκέψεις τους και συγκέντρωσαν ένα πλήθος απόψεων, εμπειριών και παρατηρήσεων, που σαν

πνευματικό έργο αυτές να αποτελούν μια μεγάλη συνεισφορά στην έρευνα για τον κόσμο, στην κατάκτηση της αλήθειας και για τη ρύθμιση των ανθρώπινων σχέσεων με την προοπτική της γνώσης. Έτσι και σήμερα, ενώ στη φιλοσοφία το ανθρώπινο πνεύμα έχει προχωρήσει πιο μακριά απ' όσο το ανθρώπινο σώμα με φυσική κίνηση μέσα στο διαστημικό χώρο, ωστόσο, πολλές απόψεις που διαδίδονται και πιστεύουν οι άνθρωποι είναι για τρελούς, αγράμματους και κατώτερες για την εποχή που αυτοί ζουν.

Η προηγούμενη παρατήρηση γίνεται χωρίς να μειώσουμε τη συνεισφορά και την επιτυχία που όλοι οι άνθρωποι λίγο-πολύ, ο καθένας με τον τρόπο του, κατάφεραν στη ζωή τους ή με την ίδια τη ζωή τους. Επίσης δεν αγνοούμε, ότι η δυνατότητα για μια πλούσια πνευματική και συγγραφική παραγωγή, προϋποθέτει ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την επιβίωση, το οποίο δεν εξαρτάται μόνο από τα πρόσωπα ξεχωριστά. Αν η επιβίωση δεν ήταν ένας δύσκολος αγώνας για τους πιο πολλούς ανθρώπους, τότε σίγουρα πολλοί περισσότεροι άνθρωποι θα είχαν συνεισφέρει για την επιστημονική έρευνα, στο ξεπέρασμα των περισσότερων ανόητων σκέψεων και στην ταχύτερη πνευματική καλλιέργεια για όλους. Αν όμως εκτιμήσουμε ως πνευματική συνεισφορά και σαν κατάκτηση απ' ευθείας ένα συγκεκριμένο πνευματικό έργο, ένα φιλοσοφικό, ένα επιστημονικό ή ένα καλλιτεχνικό ή ένα τεχνολογικό έργο, που δημιουργήθηκε από ένα μόνο πρόσωπο, μέχρι πριν από μερικούς αιώνες, τότε θα αριθμήσουμε έναν εντυπωσιακά μικρό αριθμό προσώπων. Μικρό ακόμα και σε σύγκριση με όσους μπορούσαν να αφιερώσουν χρόνο και σκέψη για ένα τέτοιο πνευματικό έργο. Αν εκτιμήσουμε πιο επιλεκτικά το πνευματικό έργο που έφτασε σε εμάς, όπως αυτό ιδιαίτερα του *Αριστοτέλη* και του *Πλάτωνα*, τότε θα αριθμήσουμε τα πρόσωπα με τα δάχτυλα των χεριών μας μέχρι 15 αιώνες μετά! Οι περισσότεροι άνθρωποι εστίασαν τις δυνάμεις τους και τη σκέψη τους για την εδραίωση της παρουσίας τους, για την ασφάλειά τους, για τις κοινωνικές σχέσεις τους, για τη χαλάρωση και την ικανοποίηση των αναγκών τους, για την επίλυση των διενέξεών τους και για πολλά τα οποία μπορούμε να συμπεράνουμε (και όχι μόνο να φανταστούμε). Σκεφτείτε μόνο το πνευματικό έργο του *Αριστοτέλη* με τις γνώσεις που ήταν διαδεδομένες στην εποχή του και συγκρίνετε πώς σκέφτονται πολλοί άνθρωποι ακόμα και σήμερα 2500 χρόνια μετά, για τα ίδια ζητήματα...

Αυτό το μαζικό χαρακτηριστικό της παγκόσμιας ιστορίας δεν πρέπει να αγνοηθεί ούτε να υποβαθμιστεί, ούτε να καλυφθεί με τη δικαιολογία, ότι ο αγώνας για την επιβίωση είναι σκληρός, χωρίς καθόλου διάλειμμα και δεν ευνοούσε τους ανθρώπους να διαθέσουν χρόνο για σκέψεις και εσωτερικές διερευνήσεις. Η διαπίστωση ότι ζούμε για να κάνουμε πολλά άλλα πράγματα και όχι μόνο για να σκεφτόμαστε και να ερευνούμε είναι ανεπαρκής και μάλ-

λον επιβαρυντική. Η απλή σκέψη, ότι ελάχιστοι άνθρωποι είχαν το πλεονέκτημα να ζουν με εξασφαλισμένα τα έξοδα, την υγεία τους και με την εργασία κάποιων άλλων είναι υπερβολικά αφηρημένη, αφού εξαφανίζει με τις λέξεις το χρόνο, το καθημερινό 24ωρο που περνάει. Έτσι, με αυτές τις απόψεις υποβαθμίζεται η δύναμη μιας τέτοιας πνευματικής επιθυμίας και το νόημα που μπορεί αυτή να δώσει στη ζωή και για την ευνοϊκότερη τύχη για την επιβίωση. Σε αντίθεση με ένα πλήθος άσκοπων ανθρώπινων δραστηριοτήτων οι οποίες γίνονται από ανασφάλεια για το μέλλον, με υπερβολική και βιαστική βεβαιότητα για το παρόν, με τυφλή προσδοκία, από φθονερό ανταγωνισμό και από παιδαριώδη αντιγραφή.

Η ιστορία και η καθημερινή ζωή έχουν φανερώσει, ότι το τελευταίο που σκέφτονται οι άνθρωποι και για το οποίο θα ήθελαν ν' αφιερώσουν χρόνο, αυτό είναι να κλειστούν μέσα στον εαυτό τους και σαν άυλα πνεύματα να ερευνούν για τον προορισμό της ζωής, την προέλευση του κόσμου και για τις αδυναμίες τους. Και ακριβώς αυτό πιστεύουν, ότι είναι το πιο ανώφελο και ο βέβαιος τρόπος για να σπαταλήσεις το χρόνο και τη ζωή. Πραγματικά, δεν είναι δύσκολο να βρούμε μερικούς ανθρώπους που αφιέρωσαν πολύ χρόνο για μια επιστημονική έρευνα και για διάβασμα και να διαπιστώσουμε, ότι αυτοί δεν επέτυχαν κάτι ζηλευτό, ούτε έκαναν πιο όμορφη τη ζωή τους. Αντιθέτως, εύκολα μπορούμε να βρούμε ανθρώπους που έζησαν ευνοημένοι από την τύχη, οι οποίοι αγαπήθηκαν από τον κόσμο, οι οποίοι δεν στερήθηκαν τις απολαύσεις, έκαναν πολλά ταξίδια, χωρίς να προσφέρουν χρόνο για ερευνητικές σκέψεις. Εξάλλου μια γρήγορη παρατήρηση στη φύση γύρω μας φανερώνει τη ζωή με ψυχική ορμή για νέες εμπειρίες, για σωματική επαφή και με προοπτική από την εξωτερική κίνηση και τη σωματική δύναμη. Εύκολα, λοιπόν, μπορούμε ν' αναρωτηθούμε τι προσφέρει στη ζωή μας η πνευματική αναζήτηση και η πολλή έρευνα και σκέψη και να φοβηθούμε, μήπως η ζωή μας περάσει μονότονη και χωρίς άλλες εμπειρίες. Και φυσικά, όσοι κάνουν αυτές τις εύκολες παρατηρήσεις για το νόημα της ζωής με εξωτερική δράση και για το δεύτερο ρόλο της ερευνητικής σκέψης, αυτοί δεν πέφτουν στην παγίδα να σκεφτούν περισσότερο και να φιλοσοφήσουν... Και λογικά δεν επιλέγουν όλη την αλήθεια, αφού από τη ζωή έξω στον κόσμο φανερώνεται κάτι περισσότερο από την ομορφιά της: Πολλές απογοητεύσεις, ακατανόητη αδικία, ασυνεννοησία, εξαπλωμένη ανησυχία και θλίψη, δολοφονικές ορμές και βία, κακή τύχη.

Όπως φαίνεται, για να έχει νόημα η ιστορία και η ζωή του ανθρώπου δεν χρειαζόταν ερευνητικό πνεύμα και σοφία, αλλά αντιθέτως μάλλον, χρειαζόταν οι πίθηκοι να διαμορφώσουν ανθρώπινο πνεύμα σαν πολύτιμο εργαλείο για τη δράση τους. Η άποψη των πρώτων πιθήκων που άρχισαν να σχηματίζουν

και να μεταδίδουν σκέψεις δεν θα μπορούσε να είναι άλλη, από την απαξίωση του πνεύματος και την υπερεκτίμηση της σωματικής δράσης για την επιβίωση μέσα στη ζούγκλα. Εμείς μπορούμε να αντιστρέψουμε τη λογική τους και να τους απαντήσουμε: Αν αυτοί οι άγριοι άνθρωποι ζούσαν σε μια οικογένεια με μορφωμένους γονείς και με εμπειρίες για τις δυνατότητες της σκέψης. Αν από μικρά παιδιά είχαν έρθει σε επαφή με ερευνητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, αν είχαν πληροφόρηση για περισσότερα πράγματα του κόσμου και περισσότερες παρατηρήσεις για το φαινόμενο της ζωής σε διαφορετικούς τόπους και χρόνους, και αν στο περιβάλλον τους δεν ζούσαν τέτοιοι ανάγωγοι και απολίτιστοι άνθρωποι, τότε μάλλον μέσα στα σχέδια για τη ζωή θα έβαζαν περισσότερο πνεύμα. Οι άνθρωποι δεν θα προσδοκούσαν περισσότερα από τη σκληρή εργασία ενός αγράμματου και τα πρότυπά τους δεν θα ήταν η δύναμη του λιονταριού και η ταχύτητα ενός πούμα. Αν το πιο δυνατό βιολογικό σώμα είχε μόνο πλεονεκτήματα και **αν ήταν μειονέκτημα στο πνεύμα ότι αυτό δεν έχει δύναμη, τέτοια όπως την αντιλαμβανόμαστε εφαρμοσμένη με σωματική επαφή, τότε η αδυναμία δεν θα είχε εμφανιστεί στην άγρια φύση**. Μάλλον αντίθετα, εκεί που η δύναμη εμφανίζεται φοβερή, η ζωή ή το πνεύμα λείπουν! Θα περίμενε κάποιος από το γυναικείο πληθυσμό, που έχει κακοπάθει από τη βίαιη και μεγαλομανή συμπεριφορά του αντρικού φύλου, να έχει ενδιαφερθεί περισσότερο για τον πνευματικό προσανατολισμό της ζωής. Τουλάχιστον να έχει προσφέρει από νωρίς στην ιστορία πολύτιμο έργο για τα ζητήματα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και της ηθικής, που θα είχε προετοιμάσει για τη δική τους καλύτερη εκτίμηση μέσα στην κοινωνία. Με τη δημιουργική λογική τους θα είχαν επηρεάσει τις πολιτικές θεωρίες και τις νομοθεσίες και θα είχαν αποθαρρύνει την εξωτερίκευση του ανδρισμού με βίαιες συμπεριφορές, με απαξιωτικές απόψεις και με τις προσπάθειες αποκλεισμού από υπεύθυνες και δημόσιες θέσεις. Αν και θα βρούμε πολλά ενθαρρυντικά σημάδια, η άποψη για το γυναικείο φύλο όπως σχηματίζεται από την ιστορία, αλλά και με τις ευκαιρίες της δημοκρατικής κοινωνίας, παραμένει απογοητευτική.

Η ζωή την οποία φανταζόμαστε πιο επιθυμητή μέσα στο άγριο φυσικό περιβάλλον, μακριά από τους ανθρώπους και τις πόλεις, δεν θα ήταν όμορφη και ήρεμη χωρίς τα πλεονεκτήματα που δημιουργήθηκαν στην πολιτισμένη κοινωνία και με την εμπειρία του παρελθόντος. Φανταζόμαστε έτσι όμορφη τη ζωή εκεί, διότι την υπολογίζουμε με τις δυνατότητες του σύγχρονου πολιτισμού και όχι ξεκινώντας από το μηδέν. Δεν σκεφτόμαστε να πάμε εκεί να ζήσουμε χωρίς να αξιοποιήσουμε τις πρακτικές δυνατότητες της ανθρώπινης γνώσης και χωρίς τη συνεργασία και τη φιλία με μερικούς άλλους ανθρώπους. Διαφορετικά αυτή θα ήταν ζωή όπως εκείνη των πιθήκων. Φανταζόμα-

στε ότι η ζωή μέσα στη φύση θα μας αρέσει, επειδή θα ζούμε σε μία σύγχρονη οικία, θα χρησιμοποιούμε κάποιο δίκτυο ύδρευσης, ηλεκτροδότησης και τηλεπικοινωνιακό, θα πηγαίνουμε για τις αγορές μας στην πόλη και στα νοσοκομεία όταν νοσήσουμε, θα μεταχειριζόμαστε σύγχρονα εργαλεία και υλικά, δεν θα υπάρχουν εχθροί, εισβολείς, ασύλληπτοι κακοποιοί και πληθυσμός από σαρκοφάγα ζώα, θα διαθέτουμε τα αναγκαία ανταλλάγματα ή χρήματα. Με λίγα λόγια, θα βρισκόμαστε στο φυσικό περιβάλλον εκ του ασφαλούς, με δυνατότητες του σύγχρονου πολιτισμού, της τεχνολογίας και με την ανοχή των συνανθρώπων.

Η ζωή και η εμπειρία μέσα στην πόλη προσφέρει περισσότερες δυνατότητες, τόσο για τη δική μας εξωτερική δράση όσο και για διαφοροποίηση της εμπειρίας και της συμπεριφοράς. Αυτό μπορεί ο καθένας να το προσέξει όταν φεύγει από την πόλη για ένα μικρό χωριό. Εκεί οι επιδράσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και τα τεχνητά πράγματα είναι αισθητά λιγότερες. Λείπουν πολλές από τις δυνατότητες του αστικού περιβάλλοντος, που τραβούν την προσοχή και μεταβάλλουν την εξωτερική ζωή και τη συμπεριφορά και ιδιαίτερα, όταν οι συνεργασίες και οι υποχρεώσεις για λίγο σταματούν. Το κοινωνικό περιβάλλον στο χωριό είναι πιο μικρό, οι λιγοστοί άνθρωποι γνωστοί και σταθερά οι ίδιοι, οι σχέσεις τους πιο σταθερές και γνωστές, το υπόλοιπο περιβάλλον και αυτό αντιληπτό πιο σταθερό και ήσυχο. Σε έναν άνθρωπο χωρίς δημιουργική σκέψη, το φυσικό περιβάλλον προσφέρει λιγότερα ενδιαφέροντα, λιγότερους τρόπους προβολής και ανάδειξης, λιγότερες ευκαιρίες για οικονομική εκμετάλλευση. Αντιθέτως, το φυσικό περιβάλλον αποσπάει με περισσότερους τρόπους την προσοχή, περιορίζει τη διαρκή επίδραση από τις ανθρώπινες σχέσεις και δραστηριότητες και δίνει αφορμές για δράσεις και επινοήσεις σχετικές με το φυσικό περιβάλλον. Οι αφορμές και οι δράσεις θα είναι περισσότερες, όταν το πνεύμα είναι εκπαιδευμένο και με χρήσιμες επιστημονικές γνώσεις.

Ενώ αντιθέτως, η ζωή και η εμπειρία μέσα στην πυκνοκατοικημένη πόλη και η διαρκής χρησιμοποίηση των τεχνητών πραγμάτων τροφοδοτούν πολλαπλάσια τον προβληματισμό για τις ανθρώπινες σχέσεις, για την πορεία της ζωής και διαρκώς για την επόμενη κίνησή μας. Η ζωή μέσα στην πόλη συμβάλλει σημαντικά στη διαφοροποίηση των ανθρώπων, στη δημιουργία περισσότερων σχέσεων και εξαρτήσεων μεταξύ τους (πολυπλοκότητα), πολλαπλασιάζει τα προβλήματα και έτσι εύκολα διαμορφώνεται μία άσχημη άποψη συνολικά για τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος της πόλης μπορεί να χάσει την επαφή του όχι μόνο με τη φυσική πραγματικότητα, αλλά και να συμπεριφέρεται σαν εξωγήινος και χωρίς να υπολογίζει τις απόψεις των άλλων. Πολλές από τις πιο συναρπαστικές εμπειρίες (και φαντασίες) μας, πολλές από τις επιθυμητές

δυνατότητές μας και τα πιο μεγάλα ενδιαφέροντά μας σχετίζονται με μια νέα πραγματικότητα, όπως αυτή έχει προσαρμοστεί από τον πολιτισμένο άνθρωπο εχθρικό προς τη φύση. Χρειάστηκαν τη ζωή μέσα στη μεγαλούπολη, την τεχνολογία και τις μακραίωνες ανθρώπινες κατακτήσεις και επιτυχίες, που οι περισσότερες έγιναν με πολύ κόπο, αίμα, αλλά και απρόβλεπτα. Μπορούμε εμείς να ζούμε τώρα στις πόλεις των αναπτυγμένων τεχνολογικά χωρών του κόσμου, χωρίς επίγνωση για το πόσο καθοριστικά έχει επηρεαστεί και διαμορφωθεί η ψυχοσύνθεσή μας από το κοινωνικό περιβάλλον της μεγαλούπολης, την οποία εύκολα κακολογούμε. Βρίσκουμε μεγάλο ενδιαφέρον σε πολλά απ' όσα επιχειρούν να κάνουν οι άνθρωποι παρεμβαίνοντας στη φύση και βιώνουμε πολλές όμορφες εμπειρίες σε «κατεστραμμένο» φυσικό περιβάλλον και μαζί με πλήθος από ελαττωματικές κατασκευές. Δεν μπορούμε να απορρίψουμε τη ζωή στην πυκνοκατοικημένη τσιμεντούπολη, ούτε να ζήσουμε σαν ερημίτες και ασυγκίνητοι για όσα συμβαίνουν με τις ανθρώπινες συνεργασίες. Αυτή ίσως είναι μία παράδοξη διαπίστωση και μια έκπληξη για όσους πιστεύουν ότι είναι καλοί φίλοι της άγριας φύσης. Το μεγάλο ενδιαφέρον για τη φύση και η απόλαυση μέσα σε αυτή δεν λείπουν, ωστόσο υπάρχουν μαζί με την αξιοποίηση των εμπειριών και των δυνατοτήτων του αναπτυγμένου πολιτισμού, παρά τα πολλά κακά του. Αν αντιληφθούμε τον άνθρωπο σαν δημιούργημα που ξεκινάει εξελικτικά από «χαμηλά», με περιορισμούς και προβλήματα από την ίδια την υλική φύση, τότε θα αναθεωρήσουμε την άποψή μας για τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον. Δεν θα σκεφτόμαστε ότι ο άνθρωπος είναι ένα βλαβερό δημιούργημα της «σοφής» φύσης και ότι η τελευταία δεν χρειάζεται να «διορθωθεί». Δεν πρέπει να φοβόμαστε τις ανατροπές και τις εξελίξεις και να γινόμαστε αρνητικοί σε δημιουργικές δραστηριότητες, μόνο από την αβεβαιότητα για το μέλλον και από το φόβο για μερικές προβλέψιμες συνέπειες με υποθέσεις. Πολλά καλά, χρήσιμα, ευχάριστα και αξιοποιήσιμα βρίσκονται σε κάθε τι νέο και διαφορετικό, όσο και απρόβλεπτα. Αντιθέτως, πολλά είναι καταδικασμένα να ξεπεραστούν, να αλλάξουν, να διορθωθούν και αφάνταστα πολλά όσα μπορούν να γίνουν.

Τελικά, αν διανοηθούμε πόσο χρόνο ξοδεύουν οι άνθρωποι για να επιτύχουν την επιβίωση και για τον ανταγωνισμό τους. Πόσο χρόνο για να επιλύσουν τις διαφορές τους, για να υπερισχύσουν, για να συνυπάρξουν ανεκτικά και για να απολαύσουν τις ομορφιές του κόσμου. Πόσο περιορίζουν τη σκέψη στις καθημερινές σχέσεις και κινήσεις τους και πόσο χρόνο δεν σκέφτονται. Αν διανοηθούμε πόσος χρόνος χάνεται από άσκοπες προσπάθειες, πόσες πλάνες διατηρήθηκαν εξαιτίας της επιπολαιότητας, από την ίδια τη χρήση της γλώσσας, αλλά και για να μην πειραχτούν προσωπικά και ομαδικά συμφέροντα και πόσες γνώσεις και ευκαιρίες χάθηκαν ή δεν αξιοποιήθηκαν. Αν διανο-

ηθούμε τον ανήθικο ρόλο της σκέψης και της γνώσης, όπως τον ερμηνεύσαμε (σαν μεροληψία και εξαπάτηση), τότε θα πειστούμε χωρίς κουραστικές θεωρίες, ότι η πορεία του πολιτισμού και του ανθρώπου στη Γη, όπως τη γνωρίζουμε από την παγκόσμια ιστορία, δεν ήταν η μοναδική ή η αναγκαία. Όχι μόνο θα μπορούσε η ζωή και η κοινωνία να είναι αφάνταστα διαφορετική, αλλά και πολλές σημαντικές επιστημονικές επιτυχίες και ανακαλύψεις να είχαν γίνει χιλιάδες χρόνια νωρίτερα. Θα μπορούσε να αποφευχθεί πολύς χαμένος χρόνος για τη γνώση, την τεχνολογία όπως και για την απαλλαγή από την ανοησία και τα ψέματα. Αντίστοιχα, θα μπορούσαν να είχαν ξεπεραστεί πιο γρήγορα τα περισσότερα από τα προβλήματα επιβίωσης των ανθρώπων και η ζωή να είχε γίνει πιο όμορφη για όλους στη Γη. Με λιγότερο ανταγωνισμό και με συγκρατημένη φιλοδοξία, με περισσότερη ασφάλεια, με τα ελάχιστα δυστυχήματα, με περισσότερη πρόνοια σε κάθε συνεργασία και χωρίς την ανάπτυξη που γίνεται αντικοινωνικά, με σκοπό μόνο το κέρδος. Θα μπορούσε η ζωή να είναι για όλους πιο όμορφη και πιο ήρεμη, πολύ πιο γρήγορα και πιο εύκολα, και ας μην είχε αυξηθεί τόσο πολύ η ανθρώπινη γνώση με τις προκλήσεις της. Το ότι χάνεται τόσος πολύς χρόνος, αυτό αναμφίβολα έχει σχέση με τη μεροληψία και την ιδιοτέλεια όσων διοικούν, διευθύνουν, πολιτεύονται, φτιάχνουν νόμους και αντιπροσωπεύουν μεγάλους αριθμούς ανθρώπων και με τη δειλία ή την σκληρότητά τους, ανάλογα πώς εκείνοι απειλούνται και πώς εκτιμούν τις συνθήκες. Οι καλές προθέσεις, οι ειλικρινείς υποσχέσεις και οι ευχές δεν έλειψαν. Συνήθως όμως, συνυπάρχουν με άλλες επιθυμίες, υπερβολικούς σκοπούς και με απερίσκεφτα όνειρα που υπερισχύουν από την πιο μικρή ηλικία. Όταν βλέπουμε να συντηρούνται φαντασιώσεις και ανοησίες του παρελθόντος από ανθρώπους που είχαν την πνευματική καλλιέργεια και τη γνώση της ιστορίας, τότε μια απορία μεγαλώνει και η απορία γίνεται ανησυχία, πρόκληση και αγανάκτηση. Όμως, <u>το πιο απελπιστικό</u> είναι ότι για όλα τα ελαττώματα του πολιτισμού μας, για τις δυσκολίες στην ειρηνική συνύπαρξη και για πολλά από τα καθημερινά προβλήματα που βασανίζουν τους ανθρώπους δεν ευθύνονται μόνο οι πολιτικοί ηγέτες και αυτοί που επιλέγονται σαν υπεύθυνοι. Όταν οι πρωταγωνιστές των πολιτικών εξελίξεων και οι ηγέτες ετοιμάζουν το φέρετρο της ειρήνης, τότε οι περισσότεροι άνθρωποι σκάβουν το λάκκο της! Η οργάνωση της κοινωνίας με την πλειοψηφία ανθρώπων του εξωτερικού προσανατολισμού -με τις υπερβολικές προσδοκίες, με την εγωκεντρική λογική και με την αντίληψη για τη δύναμη περιορισμένη στις εκρήξεις και στις μετρήσεις της μηχανικής- αντιφάσκει με το τελικό σκοπό αυτής της οργάνωσης, που υποτίθεται ότι είναι η ευημερία, και ο ηθικός προορισμός του κράτους υπονομεύεται.

<•> ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ (ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΩΣ ΑΤΟΜΟ) ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ

1) Ύστερα από μια τέτοια απαξιωτική περιγραφή του ανθρώπου και ερμηνεία της συμπεριφοράς του σαν αποτέλεσμα φαντασιώσεων, παρανόησης, υποβάθμισης του κόσμου, μεγαλομανίας και ανοησίας. Θα ξεχωρίσουμε εύκολα έναν άξιο εμπιστοσύνης μέσα από ένα πλήθος ή από μια ομάδα ανθρώπων και θα δεχτούμε κάποιον άνθρωπο έτσι απλά και αδιαμαρτύρητα σαν αυτοκράτορα, βασιλιά ή άρχοντα, ηγεμόνα και ημίθεο για την κοινωνία; Αντί σε μια διακήρυξη να εκκινούμε με τη φαντασία και το στόχο ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται σαν θεοί και έχουν λογική, θα ήταν ειλικρινές να εκκινούμε με τη διαπίστωση του εγωκεντρικού και παρανοϊκού πνεύματος.

2) Η συμμετοχή στην ομαδική ζωή και η συνεργασία δεν γίνονται μόνο με σκοπό την προσφορά στην ομάδα, αλλά για προσωπικές διευκολύνσεις και για να αντληθούν προσωπικά οφέλη.

3) Θεμελιώδης άποψη της Ηθικής, αλλά και από την παρατήρηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε υπεύθυνες, διοικητικές και αντιπροσωπευτικές θέσεις, είναι η εξής άποψη: Οι αδυναμίες και τα προβλήματα τα οποία διαπιστώνουμε στον άνθρωπο ξεχωριστά, αυτές οι ίδιες αδυναμίες και προβλήματα εμφανίζονται και επαναλαμβάνονται με τη συλλογική δράση, με την ομαδική συμπεριφορά, με τη συνεργασία και στην εκπροσώπηση. Λ.χ. τα ξεχωριστά πρόσωπα ενδιαφέρονται και ξεχωρίζουν τα δικά τους προβλήματα, ενώ υποβαθμίζουν εκείνα των άλλων. Αντιδρούν εύκολα σε φραστικές προσβολές, πλησιάζουν σαν φίλοι και θαυμαστές τους επιτυχημένους, ενώ όταν έχουν δύναμη διεκδικούν ένα ρόλο αρχηγικό και επεμβαίνουν πιο εύκολα. Τα άτομα είναι αντιδραστικά και απορριπτικά ή ανεκτικά και καλόπιστα. Το ίδιο και τα κράτη. Τα κράτη διεκδικούν ένα κομμάτι γης, όπως τα άτομα κλπ. Ο πόλεμος, επίσης ξεκινάει πιο εύκολα με την κακή ή εχθρική σχέση, όπως μεταξύ δύο μόνο προσώπων.

4) Για τη συντόμευση του χρόνου και για να μη δυσκολεύεται η συνεργασία και η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων, σε πλήθος περιπτώσεων και στην καθημερινή ζωή, οι άνθρωποι περιορίζουν τη σκέψη που θα χρειαζόταν για την αναμφισβήτητη γνώση και για την αξιοπιστία της πληροφορίας. Δηλαδή, αυτοί επιλέγουν έτσι απερίσκεφτα όπως και για την προσωπική τους ζωή: με τη βιαστική εκτίμηση και σκέψη, με υποβάθμιση για την άγνοιά τους και με την αντιγραφή δράσεων και λύσεων που αντιλαμβάνονται σε άλλους. Με αυτή την πρόθεση, η επικοινωνία και η συνεργασία τους εξυπηρετούνται συμφωνώντας σιωπηλά να έχουν σταθερή σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ τους.

Μάλιστα σε ένα πλήθος περιπτώσεων, η ομάδα και το κράτος αξιώνουν ή επιβάλλουν να συνεργαστούμε με σχέση εμπιστοσύνης και να κινητοποιηθούμε χωρίς πληροφόρηση και γνώση και ακόμα χειρότερα, με εκβιασμούς, απειλές και με αυστηρές ποινές!

5) Η λογική σκέψη, ότι μπορεί να υπάρχει μια παγκόσμια δικαιοσύνη επιβεβλημένη από ένα Θεό και η λογική σκέψη, ότι η δική μας ξεχωριστή ζωή μπορεί να συνεχίζεται μετά το βιολογικό θάνατο, έτσι όπως προετοιμάσαμε στην παρούσα ζωή, αυτές οι σκέψεις δεν επηρεάζουν διαρκώς την καθημερινή συμπεριφορά των περισσότερων ανθρώπων. Δεν συνεκτιμάμε ότι η ζωή τελειώνει οριστικά ή αντιθέτως αυτή συνεχίζεται όπως προετοιμάσαμε. Δεν συνεκτιμάμε ότι ο Θεός θα μας ήθελε πιο συγκρατημένους και λιγότερο άπληστους και εγωιστές. Δεν συνεκτιμάμε ότι ο κόσμος που βρίσκεται πέρα από το οπτικό μας πεδίο μπορεί να βρίσκεται κάπως παρόν σε όσα συμβαίνουν εντός του οπτικού μας πεδίου. Έτσι γεννιέται η λογική απορία: Με αυτή την εξαπάτηση της (αμερόληπτης) λογικής, με την περιφρόνηση της αλήθειας και της πραγματικότητας και με τη γελοιοποίηση της πνευματικής αναζήτησης, μπορεί να υπάρξει σχέση εμπιστοσύνης και αξιοπιστία στη συνεργασία; Αν κάποιος έρθει και πει, ότι δεν υπολογίζει το κράτος και τους νόμους, ότι όλα αυτά είναι δόλιες προσπάθειες μερικών ισχυρών, ότι οι σκέψεις για το δίκαιο και την ηθική είναι φιλοσοφία για τα σκουπίδια και ότι θα πράξει αυτό που θέλει χωρίς κανένα δισταγμό. Εσείς θα τον ακούσετε ως αξιόπιστο πρόσωπο και θα συνεργαστείτε μαζί του χωρίς ανησυχία, και θα μείνετε μαζί του πολλές ώρες να διαφωνείτε; Θα τον ακούσετε με προσοχή και δεν θα γελάσετε με τις ανώριμες σκέψεις του, μόνο αν αυτός έχει τον τρόπο να σας απειλεί και να σας δυσκολέψει τη ζωή! Έτσι ακριβώς μπορούν να είναι και οι πολιτισμένες κοινωνίες και ανεξαρτήτως πληθυσμού. Όταν τα άτομα έχουν επιλέξει να εξαπατήσουν τον εαυτό τους και αδιαφορούν για την έρευνα του κόσμου, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τη δράση τους έξω στον αισθητό κόσμο και με τις πιο μεγάλες προσδοκίες, έτσι εύκολα θα πράξουν το ίδιο πονηρά όταν χρειαστεί και θα αγνοήσουν την αλήθεια στις συνεργασίες τους, ενδεχομένως από την υπεύθυνη θέση τους, ακόμα και ως αρχηγοί ενός κράτους. Ηθική ανευθυνότητα μπορεί να ονομαστεί αυτή η περιφρονητική συμπεριφορά προς το πνεύμα και προς την άγνοια. Όταν ο άνθρωπος αποδεικνύεται λογικά και εμπειρικά μειωμένης αξιοπιστίας και ανάξιος εμπιστοσύνης και ευρύτερα η ζωή ένα φαινόμενο με φαντασία και παρανοϊκή άποψη για τον κόσμο. Τότε, έτσι απλά εξηγούμε πώς η κοινωνική ειρήνη είναι κάτι πιο δύσκολο απ' όσο φαίνεται με την απλή επιθυμία.

6) Οι περισσότερες απόψεις του βιβλίου έχουν σχηματιστεί με τις πρώτες και πιο απλές παρατηρήσεις που μπορεί να σκεφτεί κάθε άνθρωπος. Έτσι και

η έννοια της πολιτικής σχηματίζεται όταν σκεφτούμε τα μόνιμα γνωρίσματά της. Με την ευρύτερη έννοια, πολιτική είναι η δράση με ένα ορισμένο σχέδιο και σκοπό. Ο σκοπός δεν είναι πάντοτε μια υλοποίηση που ολοκληρώνεται σύντομα. Σκοπός μπορεί να είναι η διατήρηση ενός έργου, η ίδια η δράση που είναι διαρκώς απαραίτητη για τη διατήρηση του αποτελέσματος και η χρησιμοποίηση των ανάλογων μέσων. Η πολιτική προετοιμάζεται με τη σκέψη και εφαρμόζεται από ανθρώπους, οι οποίοι εξυπηρετούν τη δική τους ύπαρξη, είτε με δράση που διευκολύνει τις επιδιώξεις τους, είτε με δράση που αποτρέπει τις δυσκολίες στις επιδιώξεις τους και επιλύει τα καθορισμένα προβλήματα. Ο σκοπός μπορεί να πραγματοποιείται με προσδιορισμένη δράση ατομική, ομαδική ή καθολική. Η επιτυχημένη εξυπηρέτηση των συμφερόντων και της επιβίωσης αποφέρει πλεονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα εκμεταλλεύονται πρώτοι και επίμονα αυτοί που εξυπηρετούνται. Έτσι σύντομα και λογικά εξηγούμε την εμφάνιση και την κατάχρηση της εξουσίας. Όταν τα προβλήματα είναι κοινά για μεγάλο αριθμό ανθρώπων και οι επιδιώξεις κοινές, τότε η δράση προσδιορίζεται με συνεργασία, δηλαδή με συνεννόηση, με κοινές αποφάσεις και με συντονισμένη δράση. Αυτή είναι η πολιτική με πιο στενή έννοια, όπως υπονοείται από την ετυμολογία της λέξης. Ο "συμβιβασμός" δεν είναι ένα αξεχώριστο γνώρισμα της πολιτικής, αλλά της κοινωνικής ζωής. Η εμπειρία έχει φανερώσει ότι η συμφωνία μπορεί να περιορίζεται μεταξύ ενός ελάχιστου αριθμού προσώπων και να στρέφεται ενάντια (και βίαια) σε διαφορετικές ομάδες, σε αντίθετες πολιτικές και συνολικά στη κοινωνία. Μόνο με τον επιθετικό προσδιορισμό ως "δημοκρατικής και πλειοψηφικής" πολιτικής, η πολιτική μπορεί να συμπεριλάβει στην έννοιά της το συμβιβασμό και τη συμφωνία μεταξύ πολλών προσώπων ή ομάδων.

7) Η θεμελιώδης άποψη για το νόημα της ζωής και σύμφωνα με την ηθική του εσωτερικού προσανατολισμού είναι η άμεση σύνδεση του βιολογικού σώματος με τον εαυτό του. Η σύνδεση αυτή στον άνθρωπο φανερώνεται καθαρά σαν πνευματική. Ο σκοπός της ζωής είναι εσωτερικός με πνευματικές αξίες και με αμερόληπτη σκέψη. Δεν είναι η συνεργασία για την επιβίωση και η κρατική ενότητα ούτε η αποτροπή ενός κοινού εχθρού. Αντιθέτως, τα τελευταία πρέπει να εξυπηρετούν τη ζωή με τις ηθικές αξίες.

8) Πριν απ' όλα, οποιαδήποτε θεωρία για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς, της ζωής, των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων και για τη συγκρότηση ηθικού κράτους, αυτομάτως ακυρώνεται και αξίζει την απόρριψη, όταν αυτή δικαιολογεί την εφαρμογή φυσικής βίας ή το φόνο για τους αμφισβητίες ή για τους απαρνητές αυτής της (ηθικής ή πολιτικής) θεωρίας. Διότι η Ηθική ξεκινάει με έρευνα και όχι με βεβαιότητα για δράση και προϋποθέτει αμεροληψία και αντίσταση στις προκλήσεις του εγωισμού. Τελικά, όμως, αποδεικνύεται

ότι αυτή είναι θεμελιωμένη σε διαπιστώσεις για τα σταθερά χαρακτηριστικά της φυσικής και της κοινωνικής πραγματικότητας. Γι' αυτό αναγνωρίζει τις ελλείψεις, τις αδυναμίες, τις ατέλειες, τους περιορισμούς, τις αντιδράσεις, τις διαφορετικές απόψεις, την άγνοια, τις αποκλίσεις και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων. Με λίγα λόγια, η ηθική σε σύζευξη με την αμερόληπτη λογική αναγνωρίζει την αναγκαιότητα των διαφορών, των αντιθέσεων και των ατελειών στα πράγματα και στους ανθρώπους και την (υπερ)φυσική προτεραιότητα του πνεύματος προς τον εαυτό του (και όχι τη ζωή σαν προσφορά για άλλους). Οποιοσδήποτε συμμετέχει στην εφαρμογή σχεδίου για την εξολόθρευση της φυσικής ύπαρξης άλλων ανθρώπων και διαπράττει δολοφονία, είτε ατομικά, είτε ομαδικά, είτε με δική του πρωτοβουλία είτε με την κάλυψη πολιτικών ή στρατιωτικών νόμων αξίζει την ακραία καταδίκη και κάθε αντίδραση. Ακόμα και όταν ο/οι δολοφόνος/οι καλύπτεται από τους νόμους της χώρας του και εκμεταλλεύεται τα αξιώματά του από μια θέση αρχηγού ή εκπροσώπου μιας μεγάλης ομάδας, τότε τα υπόλοιπα κράτη δεν πρέπει να παρατηρούν χωρίς αντίδραση. Οι παγκόσμιοι νόμοι της Ηθικής, το Διεθνές Δίκαιο και η αντίδραση στην αδικία δεν έχουν σύνορα.

9) Οι πολιτικοί νόμοι ξεκινούν από νόμους της φύσης, όπως και το πολύμορφο φαινόμενο της ζωής. Στηρίζονται σε μια πραγματικότητα που επιβάλλεται από φυσικούς νόμους και αναδύονται στο ανθρώπινο πνεύμα με τους πρώτους κανόνες της ηθικής. Όμως, ποια ή τι είναι η φύση; Δεν είναι τόσο φανερή όπως εκτιμούμε μόνο με τα μάτια στραμμένοι προς το υλικό περιβάλλον. Προς τα κάτω (στο χώμα) ή προς επάνω (στον ουρανό) να κοιτάξουμε; Αν η ρύθμιση της κοινωνικής ζωής γινόταν αποκλειστικά με τους νόμους που ορίζουν οι άνθρωποι και αν ο άνθρωπος γενικά ήταν κύριος της ζωής του σαν ανεξάρτητος από τη φύση, τότε θα είχαμε 100% δίκαιο να μην αναμιγνύουμε καθόλου στα ζητήματα της ζωής, τις ερευνητικές σκέψεις για τη φύση και τα κοσμολογικά ζητήματα.

10) Όταν λέμε φυσικούς νόμους δεν εννοούμε μερικές παρατηρήσεις για τη βιολογία και τη ζωή μέσα στην άγρια φύση, ούτε μερικές εντολές γραμμένες σε ιερά βιβλία. Ακόμα δεν υπονοούμε ένα φυσικό δίκαιο με την αντίληψη του ζώου για την επιβίωση και τη διαδοχή ή τους κανόνες που δόθηκαν σε κάποιον άνθρωπο από το Θεό. Συμπεριλαμβάνουμε ακόμα και τους νόμους της απλής κίνησης των άψυχων σωμάτων. Λ.χ. σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους, ο άνθρωπος δεν μπορεί να πετάξει όπως ένα πτηνό με σωματικές κινήσεις. Δεν μπορεί λογικά να μας ζητηθεί να προσέλθουμε ή να εργαστούμε κατευθύνοντας και πετώντας με το σώμα μας στον αέρα. Η γνώση των πιο απλών νόμων και της σταθερής πραγματικότητας φανερώνουν και όρια για τη ζωή και για τις ανθρώπινες σχέσεις και επιβάλουν μερικές συνέπειες για τη

βιολογική και τη πνευματική συμπεριφορά μας.

Το ανθρώπινο πνεύμα κυριολεκτικά εξαναγκάζεται να σκέφτεται με γνώση της πραγματικότητας και έτσι **οι φυσικοί νόμοι ανιχνεύονται από το ανθρώπινο πνεύμα μέσα στον εαυτό του ως προϋποθέσεις για τη γνώση, τη λογική σκέψη και για τη δράση**. Τότε σχηματίζονται απόψεις για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς στο άτομο, τόσο για την άμεση εξυπηρέτηση του εαυτού του όσο και για τη συμπεριφορά του απέναντι στα άλλα άτομα. Έτσι διαπιστώνονται μερικοί κανόνες, γίνονται προβλέψεις, εκτιμούνται πράξεις και σκοποί, όπως το ενδιαφέρον για τη ζωή, η ειλικρίνεια και η έρευνα, η απόρριψη του ψέματος, η αμεροληψία, η συνέπεια μεταξύ σκέψης και δράσης, η υπομονή για φαινόμενα που δεν μπορούν να ανατραπούν κλπ. Έπειτα, από αυτές τις καθοδηγητικές απόψεις (που χαρακτηρίζονται φιλοσοφικές, θρησκευτικές, ηθικές, πρότυπα συμπεριφοράς και παραδείγματα προς αποφυγή), δημιουργούνται κοινές αξίες και οι θεσμοί και θεμελιώνονται οι νόμοι για τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ ξεχωριστών ομάδων και για τη σχέση μεταξύ του κράτους και των πολιτών.

11) Ενώ οι πολιτικοί νόμοι ξεκινούν και θεμελιώνονται με ηθικές απόψεις και με λογικές σκέψεις και εκτιμήσεις, αυτό το φυσικό ξεκίνημα δεν εξασφαλίζει το αλάνθαστο και τη συνέπεια στην ανθρώπινη σκέψη που νομοθετεί. Οι φυσικοί νόμοι με τους οποίους εμφανίζεται η ζωή μέσα στον κόσμο, αφήνουν να συμμετέχει στη ρύθμιση της ζωής αυτή η ίδια η (ανθρώπινη) ζωή, με δικές της αντιλήψεις, εκτιμήσεις, απόψεις και πληροφορίες και χωρίς διανοητική προστασία (σαν firewall) για τα λάθη. Αξίζει να προσεχθεί, ότι πολλές φορές τα λάθη (με την ευρύτερη έννοια του λάθους) μέσα στην άγρια φύση φαίνονται να αξιοποιούνται ιδιαίτερα για την επιβίωση πολλών ζώων με παγίδευση και θανάτωση ορισμένων άλλων.

12) Επίσης, ο εσωτερικός προσανατολισμός της ζωής και οι ηθικές αξίες διαπιστώνονται μόνο από τον άνθρωπο μέσα στο πνεύμα του και όχι από την παρατήρηση των εξωτερικών φαινομένων. Οι φυσικοί νόμοι ρυθμίζουν τα εξωτερικά και άψυχα φαινόμενα, από τα οποία το βιολογικό σώμα όσο υπάρχει ποτέ δεν αποκόπτεται. Μέχρι την εμφάνιση των άλλων μορφών ζωής χωρίς τη σκέψη, οι φυσικοί νόμοι επιβάλλουν ρυθμίσεις στη συμπεριφορά των ζώων και προσαρμογή στο περιβάλλον, η οποία περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην επιβίωσή τους.

Οι θεμελιώδεις αρχές της ηθικής τις οποίες ανιχνεύει ο άνθρωπος μέσα στο πνεύμα του, επίσης ξεκινούν από τον πραγματικό κόσμο και είναι παγκόσμιες, όπως οι φυσικοί νόμοι. Οι πνευματικές αξίες, οι κανόνες για τη ρύθμιση της δημιουργικής δράσης και οι θεμελιακές απόψεις της ηθικής δεν παρά-

γονται από τους φυσικούς νόμους της άψυχης ύλης. Αντιθέτως οι φυσικοί νόμοι διατηρούνται με τον κόσμο ως άμεσο, σταθερό και αυτοτελές σύνολο. Γι' αυτό ο εσωτερικός προσανατολισμός της Ζωής και η συγκράτηση της εξωτερικής δράσης δεν θεμελιώνονται στους φυσικούς νόμους (της άψυχης ύλης), οι οποίοι σταματούν να ρυθμίζουν τα πράγματα μέχρι την ύπαρξη των ζώων/κτηνών. Οι φυσικοί νόμοι ρυθμίζουν εξωτερικά τα φαινόμενα και τα πράγματα και εξασφαλίζουν μια σχέση δράσης -αντίδρασης με σκοπό την ισορροπία, αλλά δεν πηγάζουν από τα υλικά πράγματα ή ξεχωριστά από κάποιο. **Η αναζήτηση ισορροπίας και η αντίδραση για τη διατήρηση της ισορροπίας** είναι η θεμελιώδης αρχή που εξυπηρετούν και αποσκοπούν όλοι οι νόμοι. Πώς όμως διατηρούνται οι φυσικοί νόμοι και "γνωρίζουν" τι πρέπει να εξυπηρετούν; Πώς υλοποιούνται από τη δράση και με τη σύγκρουση των πραγμάτων και δεν καταρρέει ο κόσμος; Οι φυσικοί νόμοι εμφανίζονται έτσι σαν αρχικοί για τον κόσμο, με τη φανταστική αφαίρεση του κόσμου ως σύνολο και ως πνεύμα. **Αν ο κόσμος ως ταυτόχρονο σύνολο είναι ένα παγκόσμιο πνεύμα (κενός χώρος για το μάτι), τότε τα δομικά στοιχεία είναι η απουσία του πνεύματος**.

Για να μην αναμείξουμε εδώ στα ζητήματα της ηθικής και της κοινωνιολογίας, τη φυσική και την κοσμολογία, θα περιοριστούμε στην αμέσως επόμενη διαπίστωση. Σκεφτείτε ότι όλοι οι φυσικοί νόμοι ξεκινούν από την αρχή διατήρησης της ενέργειας. Αυτοί οι νόμοι είναι μαθηματικές σχέσεις (αναλογίας) για τη ρύθμιση μιας ποσότητας που μεταβάλλεται ή μεταβιβάζεται με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο μέσα στη φύση, αστραπιαία ή πιο αργά, με ρυθμό ή σε τυχαία χρονικά διαστήματα. Όμως η αρχή διατήρησης της ενέργειας (ποσοτική και αφηρημένη έκφραση για την ουσία), την οποία διατηρούν οι φυσικοί νόμοι δεν είναι παρά η αρχή διατήρησης στην ποιότητα του συνόλου του κόσμου και η αρχή της σταθερότητας του παγκόσμιου πνεύματος, με το οποίο τα δομικά στοιχεία διαρκώς και συγχρονισμένα ρυθμίζονται. Εμείς αντιλαμβανόμαστε **το παγκόσμιο πνεύμα και τη συνολική ενέργεια σαν απουσία του κόσμου** και την ονομάζουμε έλλειψη εμποδίου και κενό χώρο. Και με τέτοια ψευδαίσθηση, αδυνατούμε ν' αντιληφθούμε πώς συναντιούνται και ρυθμίζονται ένα ατελείωτο πλήθος εξωτερικών -μεταξύ τους- πραγμάτων, τα οποία μετά από περισσότερη έρευνα φαίνονται να αποτελούν αξεχώριστα μέρη ενός κοινού συνόλου. Αυτό το κοινό σύνολο δεν λείπει και δεν είναι αποτέλεσμα εξωτερικής ένωσης και εξωτερικής συνάντησης των ορατών πραγμάτων. Με αυτή την κοσμολογική διαπίστωση για τη σύνδεση του εσωτερικού προσανατολισμού της ζωής με το παγκόσμιο πνεύμα (του κόσμου ως σταθερό σύνολο), η έννοια του Δικαίου απεγκλωβίζεται για πάντα από τη θρησκεία και την ανθρώπινη φαντασία. Η άμεση σύνδεση του παγκόσμιου

πνεύματος με τον εαυτό του (χωρίς μεταχείριση άλλων πραγμάτων), η αυτοτέλεια, η σταθερότητα και η ισορροπία του και η αμερόληπτη παρατήρηση μέσα στο πνεύμα αποτελούν γνωρίσματα του φυσικού κόσμου ως σύνολο, ανεξάρτητα από το ανθρώπινο πνεύμα. Το Δίκαιο θεμελιώνεται στις φυσικές επιστήμες και σε μια κοσμολογική ηθική, που προϋποθέτει ένα παγκόσμιο πνεύμα με γνώση, σταθερότητα, ανοχή στις ιδιομορφίες και με το αντίστοιχο βίωμα ηρεμίας.[58]

13) Οι πολιτικοί νόμοι δεν μπορούν να συμπίπτουν ή να συμφωνούν στο σύνολό τους με τις θεμελιώδεις απόψεις και με τους φυσικούς νόμους. Αυτή η διαπίστωση είναι και πρόβλεψη, αφού ο τελικός σκοπός τους δεν συμπίπτει με τον ατομικό σκοπό της ηθικής, παρά μόνο έμμεσα. Αυτή η διαφορά στον άμεσο και ατομικό σκοπό της παγκόσμιας ηθικής, με το τελικό σκοπό των πολιτικών νόμων σημαίνει, ότι (πολλές φορές και σε πολλές περιπτώσεις) οι πολιτικοί νόμοι συγκρούονται με την ηθική ή την αγνοούν. **Οι πολιτικοί νόμοι δεν αποσκοπούν και δεν εξυπηρετούν αποκλειστικά μια ζωή με πνευματικές αξίες**. Από την άλλη, η ηθική με εσωτερικό προσανατολισμό δεν αγνοεί την ανάγκη για εξωτερική δράση, δεν εξαντλείται με τον πνευματικό τρόπο ζωής και δεν περιορίζεται στην πνευματική δημιουργία και καλλιέργεια, στην έρευνα και στην πνευματική συνεργασία. Η ηθική επιστρατεύει πνευματικά το άτομο μέσα στην κοινωνία για να υποστηρίξει, να υπερασπίσει και να επιβεβαιώσει τις παγκόσμιες πνευματικές και ηθικές αξίες, όταν και όποτε χρειαστεί ή όταν δοθεί η αφορμή. Η διάδοση του ψέματος, η παραπλάνηση και η εξαπάτηση μέσα στην κοινωνία είναι πνευματικές ενέργειες σε σύγκρουση με τις θεμελιώδεις και παγκόσμιες αξίες, όπως είναι η γνώση, η αμεροληψία, η ερευνητική σκέψη και η αυτογνωσία. Με τον εσωτερικό προσανατολισμό του πνεύματος μέσα στην πολιτισμένη κοινωνία είμαστε επιστρατευμένοι σε έναν πνευματικό και ηθικό πόλεμο, με τις πιο σαφείς και καθολικές διαπιστώσεις για τη φυσική και την κοινωνική πραγματικότητα. Επιπλέον, η διάδοση του ψέματος, η παραπλάνηση και η εξαπάτηση είναι και ποινικά αδικήματα, όπως η κλοπή. Σε αυτόν τον πνευματικό και ηθικό πόλεμο μπορούμε να εκμεταλλευτούμε τη σύνδεση γενικά της εξαπάτησης με την παραβίαση της υπάρχουσας νομοθεσίας, αλλά και ευρύτερα, να διερευνήσουμε κάθε σχέση εμπιστοσύνης με τα νομικά και ηθικά ζητήματα. Μερικά γνωστά επαγγέλματα έχουν πιο στενή σχέση με την εφαρμογή της ηθικής, όπως η παρακολούθηση για την εξιχνίαση των αδικημάτων και στο δικαστικό σώμα. Εκτός από τις επιδεικτικές λογομαχίες, τις απλές δημοσιεύσεις των απόψεών μας και την αμυντική συμπεριφορά για την υπεράσπιση ή την αναζήτηση της αλήθειας, μπορούμε να θέτουμε και το νομικό ζήτημα για πολλές ανήθικες δράσεις, πολλές από τις οποίες οι ίδιοι οι νόμοι προστατεύουν και

ευνοούν. Δηλαδή η ηθική εγείρει προκλητικά το ζήτημα για την ποινικοποίηση όλων των περιπτώσεων της εξαπάτησης, του προσηλυτισμού, της ψυχολογικής βίας, της άνισης εφαρμογής των νόμων, μέχρι και του οικονομικού στραγγαλισμού, ιδιαίτερα όταν προκαλείται σαν συνέπεια της άρνησης και της αντίδρασης σε ορισμένες αναξιόπιστες ιδέες, με τις οποίες γίνεται άριστη πολιτική εκμετάλλευση. Κάθε άποψη που προβάλλεται συστηματικά και επίμονα ή επιβάλλεται με απειλές, ενώ αυτή αποδεικνύεται αναξιόπιστη, αν όχι επιστημονικά λανθασμένη μπορεί να θεωρηθεί τουλάχιστον ως συνειδητή εξαπάτηση και προσηλυτισμός. Μιλάμε κυρίως για τις απόψεις οι οποίες συγκρούονται φανερά με την κοινή εμπειρία και με την Επιστήμη, οι οποίες διαψεύδονται από τα πράγματα, οι οποίες δεν μπορούν να προβληθούν για αξιόπιστες' ενώ αντιθέτως αποκρύπτονται οι αναπάντητες απορίες, δεν λαμβάνονται υπόψη οι αντίθετες απαντήσεις ή σκόπιμα αυτές αποκρύπτονται και περιφρονούνται. Μιλάμε για απόψεις και ιδέες με τις οποίες εξαπατάται μεθοδικά ο κόσμος, εμποδίζεται η επιστημονική γνώση και η έρευνα, γίνεται οικονομική και πολιτική εκμετάλλευση των ανθρώπων και προβάλλονται κοινωνικές και επαγγελματικές δυσκολίες στους διαφωνούντες (όπως γίνεται συνήθως σε θρησκευτικές ομάδες, στο πεδίο της πολιτικής και για εμπορικούς σκοπούς).

14) Η ζωή με εσωτερικό προσανατολισμό, με πνευματικές αξίες και με αμερόληπτη λογική είναι παγκόσμια επειδή θεμελιώνεται σε παγκόσμιους φυσικούς νόμους και από την αρχή της ζωής. Αυτή η ζωή μπορεί να σκοτωθεί, μπορεί να βασανιστεί και να εμποδιστεί, αλλά δεν μπορεί να διαψευστεί σαν μυθολογία και δεν είναι ζωή όπως μια τυφλή προσπάθεια επιβίωσης και ένας άσκοπος αγώνας με ανταλλάγματα στη φαντασία και τυραννία στην πραγματικότητα. Αντιθέτως, η κοινωνία, οι πολιτικοί νόμοι, οι πολιτικές δράσεις και οι ομαδικές συνεργασίες δεν μπορούν να αγνοήσουν τους παγκόσμιους φυσικούς και πνευματικούς νόμους, και τις συνέπειες της άγνοιας, του ψέματος και της αδικίας.

15) Η ζωή με εξωτερικές αξίες και σκοπούς, δηλαδή με (μεροληπτική) δράση μέσα στον αισθητό και υλικό κόσμο, σχεδόν είναι ζωή για να εξαπατήσεις και για να εξαπατηθείς (με άλλα λόγια χωρίς αυτογνωσία και με βιαστική σκέψη). Η αξιοπιστία λείπει από τους ανθρώπους, είτε εκτιμήσουμε εμπειρικά με τη γνώση της ιστορίας είτε θεωρητικά, από την άποψη ενός πνεύματος με αυτογνωσία και μιας ζωής με ηθικό προσανατολισμό. Όπως έχει φανεί από τις πρώτες σκέψεις για την αξεχώριστη σχέση της γνώσης με το πνεύμα και τη συμπεριφορά, η ζωή είναι μια διανοητική δράση για ισορροπία, ασφάλεια, εμπιστοσύνη, βεβαιότητα και τελικά αυτογνωσία. Στη νοητική δραστηριότητα βρίσκεται η αδυναμία του φυσιολογικού ανθρώπου, η οποία εμφανίζεται ξανά

στην κοινωνική ζωή. Σε τελική ανάλυση, αυτή την πνευματική αδυναμία επιχειρεί ο άνθρωπος να ξεπεράσει με τη συνεργασία του, με τις κοινωνικές σχέσεις, με την πολιτική οργάνωση της κοινωνίας και με τις αντιπαραθέσεις για το ρόλο του κράτους. Αυτός θα έπρεπε να είναι και ο σκοπός της κοινωνίας και μπορεί να συνοψιστεί σε λίγες μόνο φράσεις: ασφάλεια βιολογική και ψυχολογική και σχέσεις εμπιστοσύνης, αλλά με τα πνευματικά "εργαλεία" της ηθικής. Για την πραγματική ασφάλεια της ζωής, όπως ορίζεται στην περιοχή της ηθικής μαζί με τις πνευματικές αξίες, θα έπρεπε να προσφέρεται η προτεραιότητα στις πολιτικές δράσεις και αποφάσεις και αυτή αποκλειστικά να εξυπηρετούν, χωρίς να αντιφάσκουν.

Η ανθρώπινη κοινωνία είναι αποτέλεσμα της πνευματικής προσπάθειας να συμβιώσουν μαζί πολλοί άνθρωποι, χωρίς ο ένας να αμφισβητεί τις παραδόσεις, τις συνήθειες, τις αξίες, τα πρότυπα και τους σκοπούς των άλλων, ενώ συγχρόνως αυτοί να εξυπηρετούνται μέσα από τη συνεργασία τους. Συνεπώς δημιουργείται το πιο μεγάλο αντιφατικό φαινόμενο του κόσμου, ο άνθρωπος να συνεργάζεται με τον αμφισβητία και τον ανταγωνιστή του και να ανταγωνίζεται το συνεργάτη, το φίλο και τον υποστηριχτή του (είτε με επίγνωση, είτε χωρίς)! Αυτή την αντίφαση της ζωής με εξωτερικές αξίες και τις αντιθέσεις μεταξύ των ανθρώπων δεν τις εξαφανίζει κάποιο πολίτευμα και καμία εξουσία. Αναπόφευκτα, η ειρηνική συμβίωση χρειάζεται αυτή την ανοχή, αμνησία, αντοχή, υποχώρηση και θυσία του κάθε ανθρώπου, αφού όλοι, παρά την πνευματική τους αδυναμία έχουν επιλέξει να δράσουν με τις δικές τους αξίες, με τους δικούς τους σκοπούς και πρότυπα και επομένως να ανταγωνιστούν, αν όχι να συγκρουστούν. Μόνο η πνευματική διοίκηση του εαυτού μας, με την ηθική και ορθολογική διαχείριση της σκέψης μπορεί να εξυπηρετήσει τη δική μας ζωή, χωρίς να στραφούμε επικίνδυνα και με δόλο εναντίον κάποιου άλλου.

<·> Ανασκόπηση και σύγκλιση απόψεων. Ξεκινήσαμε μια έρευνα με σκέψεις για το πλεονέκτημα του ανθρώπου να σκέφτεται και να γνωρίζει τον κόσμο. Παρατηρήσαμε, ότι αυτός περιορίζεται βιολογικά και πνευματικά και γνωρίζει αποσπασματικά, τυχαία και αφηρημένα και ότι έτσι ξεκινούν οι πληροφορίες των αισθήσεων. Η ζωή αποδεικνύεται αξεχώριστη από τις πληροφορίες και τη γνώση, αλλά και η γνώση δεν είναι ποτέ αρκετή. Όμως, μαζί με την αδυναμία για πλήρη γνώση και για εκτιμήσεις χωρίς λάθη, παρατηρήσαμε και το πλεονέκτημα του ανθρώπου να σκέφτεται συνοπτικά, βιαστικά με ένα δείγμα, με ενδείξεις και με ομοιότητες. Η σχέση εμπιστοσύνης προς τις άμεσες πληροφορίες των αισθήσεων διευκολύνει τη γνώση και τη δράση μέσα

στον κόσμο και έτσι εξυπηρετείται η επιβίωση. Αλλά ακριβώς αυτή η σχέση εμπιστοσύνης, πολλές φορές κι εύκολα διαψεύδεται και οι αμφιβολίες επίσης εκτιμούνται για τη δράση. Η ζωή κινητοποιείται όχι μόνο με τη γνώση, αλλά μαζί με τα λάθη, τις πλάνες, τις βιαστικές εκτιμήσεις και με φαντασία. Στην επικοινωνία και στη συνεννόηση μεταξύ των ανθρώπων επίσης μια σχέση εμπιστοσύνης εξυπηρετεί τη συγχρονισμένη δράση τους, τη συνεργασία, τη μεταβίβαση της γνώσης και της πείρας, και η χρήση της γλώσσας αποδεικνύεται θεμελιακή για τις κοινωνικές σχέσεις. Η εξαπάτηση και τα λάθη από την επικοινωνία των ανθρώπων μπορούν να γίνονται με πρόθεση, με επίγνωση και από την πνευματική αδυναμία στην έκφραση και στη μνήμη. Έτσι εξαπλώνονται βιαστικές απόψεις και πολλές φαντασιώσεις και με αυτές οι άνθρωποι ρυθμίζουν τη ζωή τους. Όταν μάλιστα παρατηρήσουμε ότι η ζωή του ανθρώπου και **η ιστορία των κοινωνιών είναι συμπεριφορές που προκαλούνται από την ανακρίβεια, την ασάφεια, την ελλιπή γνώση και την ανθρώπινη φαντασία** και λιγότερο από την αξιόπιστη γνώση και την προσδιορισμένη σκέψη, τότε η επιβεβαιωμένη γνώση των βιβλίων θα φανεί πιο ανεπαρκής για την εξέλιξη της ζωής και σαν σταγόνα στον ωκεανό της άγνοιας. Με την αναζήτηση της αλήθειας και της αξιοπιστίας στις πληροφορίες, πλησιάσαμε σε σκέψεις για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς και της ζωής με σωστή γνώση και άποψη για τα πράγματα και με την επίγνωση για τα κενά της γνώσης. Μετά από περισσότερη θεωρητική αναζήτηση, η αμφιβολία και η αμφισβήτηση φανέρωσαν την ανάγκη για γνώση του προορισμού της ζωής και για αυτογνωσία, πέρα από τις τυχαίες εμπειρίες και την ανεξάντλητη πληροφορία του υλικού κόσμου. Η επίγνωση για την άγνοια, η ειλικρίνεια, η αμερόληπτη εκτίμηση, ο αυτοέλεγχος, η εκφραστική ευστοχία, η φιλική πρόθεση είναι απαραίτητα πνευματικά εφόδια για τη συνεννόηση και για τη συνεργασία των ανθρώπων. Τη σχέση εμπιστοσύνης δημιουργούν και εκμεταλλεύονται πολλοί ψεύτες, ανεύθυνα άτομα, μικροί και μεγάλοι απατεώνες, μέχρι και ολόκληρες χώρες.

Όπως και να ερευνήσουμε: για το νόημα της επιστημονικής γνώσης. Για το ρόλο των αισθήσεων. Για τη χρησιμότητα της γλώσσας και την επικοινωνία. Για τη δράση μέσα στον κόσμο με τις εκτιμήσεις και τις πληροφορίες του πνεύματος. Για τον αγώνα της επιβίωσης στην άγρια φύση. Για τη συνεργασία και την ομαδική δράση. Για την προσπάθεια να εξασφαλιστεί η ζωή και για τα σχετικά πλεονεκτήματά της μέσα στο απειλητικό περιβάλλον. Σε όλες αυτές τις ερευνητικές σκέψεις παρατηρούμε ότι **η ζωή μπορεί να αναχθεί σε ένα φαινόμενο εκτίμησης και ανταλλαγής των πληροφοριών**. Κινητοποιείται και αντιδρά από μια σχέση εμπιστοσύνης και από την αμφισβήτηση ή τη διάψευση αυτής. Αυτή η σχέση εμπιστοσύνης συνδέει δημιουργικά, αντα-

γωνιστικά, φιλικά ή εχθρικά ολόκληρα κράτη.

Όπως έχουμε ερμηνεύσει, κάθε μορφή ζωής αντλεί ευχαρίστηση όταν επιβεβαιώνει ένα ρόλο μέσα στον κόσμο και όταν εξασφαλίζει τη σταθερότητα της ύπαρξής της. Έτσι και ο άνθρωπος, από τη στιγμή της γέννησης μέχρι και την τελευταία στιγμή της ζωής του, έχει αβεβαιότητα για το ρόλο του στον κόσμο και με αυτή την αβεβαιότητα παρακινείται σε σκέψεις και δράσεις. Σε τελική ανάλυση όλη η δράση του αποσκοπεί στη διαιώνιση και στην εξασφάλιση της ζωής, όχι μόνο ως βιολογικό σώμα αλλά και με τις πνευματικές δυνατότητες αυτής. Σύμφωνα με τις απόψεις του για τον κόσμο και με τις εκτιμήσεις του, μέσα από κάθε επιτυχημένη δράση και συνεργασία του, ο άνθρωπος απολαμβάνει κάθε επιτυχία του και έτσι αισθάνεται απαραίτητος για τον κόσμο και άξιος προσοχής, με οποιαδήποτε μικρή ή μεγάλη επιτυχία. Αυτή η ανάγκη για επιβεβαίωση και η φαντασίωση της επιτυχίας κινητοποιεί κάθε άνθρωπο και εκφράζεται σε κάθε ευκαιρία. Τα ζώα δεν έχουν το πλεονέκτημα της ανθρώπινης σκέψης για να εκφράσουν την υπεροψία τους με διάρκεια, με επίμονη προσπάθεια, μέσα από μια καθημερινή συνεργασία και για να προβάλουν τα προτερήματα ή τις επιτυχίες τους δημόσια. Η συμμετοχή των ζώων (λ.χ. ένας σκύλος) στην ανθρώπινη κοινωνία, ακόμα και τα μικρόβια και μερικά τυχαία φαινόμενα, επίσης μπορούν να προκαλέσουν ανατροπές και να μεταμορφώσουν την κοινωνία, έτσι όπως πολλοί άνθρωποι θα ήθελαν να επιτύχουν και θα εξέφραζαν με υπεροψία. Οι άνθρωποι επιπλέον ανταμείβονται για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και εκμεταλλεύονται τα προτερήματά τους για να εργάζονται και να συνεργάζονται με ένα κοινό σκοπό και έτσι όπως δίνεται η ευκαιρία από τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής. Μαζί με τη χρηματική αμοιβή που χρειάζεται για τα καθημερινά έξοδα της επιβίωσης, οι άνθρωποι επιτυγχάνουν και μια ηθική ευχαρίστηση για το ρόλο τους μέσα στον κόσμο, ο οποίος δύσκολα μπορεί να εκτιμηθεί ως μικρός ή μεγάλος, ασήμαντος ή σημαντικός, σε αντίθεση με τη δική τους βιαστική εκτίμηση και φαντασίωση. Στην πραγματικότητα, αυτό που επιτυγχάνουν είναι η δική τους ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια και το ενδιαφέρον για να ζούνε, ενώ ο κόσμος με ή χωρίς αυτούς πάλι θα υπήρχε και θα εξελισσόταν. Η δημιουργική δράση δεν σταματάει ποτέ και το μέλλον είναι πάντα κάτι περαστικό και με πολλές εκπλήξεις. Το μέλλον δεν είναι μια κατάληξη ή μια οριστική μορφή του κόσμου, για την οποία ήταν απαραίτητοι όσοι προηγήθηκαν και έδρασαν. Δηλαδή **ο ρόλος των ανθρώπων μέσα στην κοινωνία αποδεικνύεται πιο σημαντικός για τον εαυτό τους και όχι για την κοινωνία και τον κόσμο**, ανεξάρτητα πόσο μαζικά, πολλαπλά και σταθερά είναι τα αποτελέσματα της δράσης και της συνεργασίας τους.

<•> Η ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ ΟΤΙ ΕΠΙΛΥΟΝΤΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ, ΕΝΩ ΑΥΤΑ ΑΝΑΠΑΡΑΓΟΝΤΑΙ, ΜΕΤΑΚΥΛΙΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ

Το ζήτημα των ορίων της ανθρώπινης συμπεριφοράς εκτός από ηθικό είναι και νομικό. Δηλαδή τα ζητήματα για το εσωτερικό νόημα της ζωής και της πνευματικής καλλιέργειας συνδέονται αξεχώριστα με τα ζητήματα της έκφρασης και της συμπεριφοράς μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον. Είναι λάθος να περιορίζουμε το ρόλο της ηθικής στις διαστάσεις ενός ατόμου και να την αποκόπτουμε από τις ανθρώπινες σχέσεις και την κοινωνία, όπως επιχειρείται τις τελευταίες δεκαετίες στο δυτικό κόσμο. Η στερεοτυπική λογική «μπορείς να είσαι οποιοσδήποτε, να σκέφτεσαι και να επιθυμείς ελεύθερα, αρκεί να μη παραβιάζεις τα δικαιώματα των άλλων και τους νόμους» περιέχει μία αντίφαση. Τέτοια μεγαλόψυχη λογική θα είχε επιτυχία εάν το κοινωνικό περιβάλλον, από την αρχή μέσα στην οικογένεια και ευρύτερα, δεν πρόσφερε άσχημες εμπειρίες και κακά παραδείγματα. Αν αυτό δεν συντελούσε για να διαμορφωθούν ψυχές με παρανοϊκές επιθυμίες, με πίκρα και απογοήτευση για ορισμένες αδυναμίες, κακοποιοί και ανώριμοι χαρακτήρες, προσωπικότητες επιρρεπείς στην εξαπάτηση και στην παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Εξ' αρχής, έχει γίνει το γνωστό λάθος (μιας απόλυτης ελευθερίας της βούλησης) να θεωρούμε το άτομο περισσότερο "ελεύθερο", απ' όσο πραγματικά είναι μέσα στον κόσμο. Όταν ένας άνθρωπος έχει μεταμορφωθεί εσωτερικά σε τέρας, με τη συμβολή κάποιων άσχημων εμπειριών, κακής αγωγής και αρνητικών προϋποθέσεων από το κοινωνικό περιβάλλον και, ιδιαίτερα όταν έτσι άρχισε να γίνεται από την ώρα που γεννήθηκε, αυτός ο άνθρωπος θα σκέφτεται και θα επιθυμεί "ελεύθερα" για να πράξει επιβλαβώς και σαν δολοφόνος και με λογική προτίμηση σε ανθρώπους που του θυμίζουν την κακή τύχη του. Όταν κάποιος είναι έτοιμος να υπερασπιστεί τα συμφέροντά του χωρίς κανένα φραγμό, ακόμα και όταν είναι απαγορευμένα, επίσης θα σκέφτεται και θα επιθυμεί ελεύθερα (για τον εαυτό του). Ελεύθερο ή όχι το άτομο στη βούληση και στη σκέψη του, εξακολουθεί να τίθεται το ηθικό ζήτημα για να ξεπεράσει την κακή πλευρά του και να υπερισχύσει η φωνή της λογικής και των πλεονεκτημάτων του πνεύματος. Διότι, όπως έχει φανεί περίλαμπρα από την αρχή του βιβλίου, η σκέψη και η πληροφορία δεν έρχονται μόνα τους όπως στον ύπνο μας και χωρίς σύνδεση μεταξύ τους. Κι εμείς κατευθύνουμε τη σκέψη και επιλέγουμε κινήσεις και πληροφορίες που μας χρειάζονται για τη δράση και την πραγματοποίηση των επιθυμιών μας. Όπως και να μας έχουν διδάξει από τη μικρή ηλικία, όποια κι αν ήταν η εμπειρία μας, ο στοχασμός επιτρέπει να διερωτηθούμε, ν' αναζητήσουμε, ν' αμφισβητήσουμε, να επαληθεύσουμε,

να επανεκτιμήσουμε, να ξεχάσουμε σκέψεις και εμπειρίες και έτσι τελικά να αλλάξουμε μόνιμα μερικές συμπεριφορές μας, να διακόψουμε δράσεις ή να επιλέξουμε νέες. Η αποβλακωτική επανάπαυση και το πείσμα να μείνουμε για πάντα ίδιοι, η συνήθεια της εμπειρίας και η τυφλή αποδοχή όσων μας μεταδίδουν δεν αρμόζουν σε έξυπνο άνθρωπο και όλοι επιθυμούμε να είμαστε έξυπνοι, ρυθμιστές της τύχης μας και κύριοι της ζωής μας.

Βέβαια, από τις προδιαθέσεις και τη συμπεριφορά ενός ατόμου λίγο απειλούνται οι μεγάλες εταιρείες, οι βιομηχανίες και τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα. Συμβαίνει όμως αντιθέτως, από μια υπεύθυνη θέση σε μια πολυεθνική εταιρεία, μερικά πρόσωπα έχουν αντιληφθεί ότι η υποβάθμιση των ηθικών ζητημάτων προσφέρει ευνοϊκό έδαφος για μαζική εκμετάλλευση του κόσμου. Το ηθικό ζήτημα αναμφίβολα δεν αφορά αποκλειστικά την προσωπική ζωή, ούτε είναι ένα ζήτημα για φιλοσοφική ψυχαγωγία και δεν μπορούμε να το προσπερνάμε έτσι κοντόφθαλμα. Για να δημιουργηθεί σχέση εμπιστοσύνης και για να συνεργαστούν δύο άνθρωποι είναι βασικό, να ομιλούνε την ίδια γλώσσα, να εκφράζονται σωστά, να είναι ειλικρινείς, να επιθυμούν την καλή σχέση με το συνεργάτη ή συνάδερφο, η σκέψη τους να μην αποσπάται από τα προσωπικά τους προβλήματα, να είναι ενημερωμένοι κλπ. Εάν συμβαίνει το αντίθετο, τότε δεν μπορεί να υπάρξει συνεργασία και αποτελεσματικότητα, εκτός ίσως περιστασιακά, ενώ η σχέση εμπιστοσύνης θα μεταλλαχθεί σε σχέση εκμετάλλευσης και σε εχθρική σχέση. Εάν χρονοτριβούμε μέχρι να καταλάβουμε, εάν γίνονται παρεξηγήσεις, εάν είναι ανακριβής η πληροφόρηση και κακή η συνεννόηση, εάν υποβόσκει ένα αίσθημα εκδίκησης και η αντιπάθεια, εάν η ψυχολογία είναι μαύρη από μερικές αδικίες και ατυχίες και εμείς απογοητευμένοι, τότε λογικά θα γίνεται πιο δύσκολο να υπάρξει σχέση εμπιστοσύνης, όμορφη επικοινωνία, δημιουργική συνεργασία και αισιόδοξη προοπτική. Αυτές οι συνοπτικές διαπιστώσεις δεν είναι μόνο για καλούς πωλητές και για σχολές μερικών σύγχρονων επαγγελμάτων. Είναι διαπιστώσεις που μπορεί να συγκεντρώσει οποιοσδήποτε από την εμπειρία του και χρειάζονται για την καθημερινή ρύθμιση όλης της ζωής.

Οι πολιτικές και κοινωνιολογικές απόψεις έχουν το πλεονέκτημα να διαμορφώνονται και να οδηγούνε γρήγορα σε δράση και σε επιλογές, χωρίς την αμφίβολη χρονοτριβή γύρω από τα ευρύτερα φιλοσοφικά ζητήματα. Αυτό **το πλεονέκτημα είναι συγχρόνως το μειονέκτημά τους**. (Πιο γρήγορα και έξυπνα, αλλά με ανεπαρκείς λύσεις και προκαλώντας μεγαλύτερα προβλήματα!) Διότι, χωρίς τη γνώση των προϋποθέσεων και χωρίς μία πολύπλευρη θεώρηση των πραγμάτων και της ανθρώπινης φύσης, οι απόψεις αυτές μένουν αβάσιμες, υπερβολικές, μεροληπτικές και πολλές φορές λανθασμένες. Και μια τέτοια άγνοια άφησε την εντύπωση για τον φυσιολογικό άνθρωπο να γίνει

παγκόσμια ψευδαίσθηση και να επικρατήσει μια ανθρωποκεντρική άποψη: Ότι ο άνθρωπος είναι (μονόπλευρα) λογικός και όσα γίνονται μέσα στο πνεύμα των ανθρώπων λίγο επηρεάζουν ολόκληρη την κοινωνία ή την επηρεάζουν με τη λογική. Ότι τα κενά της γνώσης, οι επιπόλαιες και μεροληπτικές σκέψεις δεν συνδέονται διαρκώς με άσκοπες, ανόητες και άδικες συμπεριφορές, ατομικά και ομαδικά. Ότι τα λάθη της σκέψης, η άγνοια και η πλάνη υπάρχουν φυσιολογικά και αποτελούν εξαιρετικές στιγμές στην ανθρώπινη ζωή. Ενώ πρόκειται για μόνιμες φυσιολογικές αδυναμίες που μεταλλάσσουν τον άνθρωπο σε τέρας εγωισμού, απληστίας, μεγαλομανίας, υποκρισίας, σε δυστυχισμένη ψυχή με αυτοκαταστροφικές τάσεις και το χειρότερο, σε παρανοϊκό υποκινητή ομαδικών δράσεων.

Ο καθένας έχει την άποψή του και ρυθμίζει τη ζωή του όπως θέλει, με το φρένο μην πράξει όσα απαγορεύονται και όταν η ανεπιθύμητη ανταπόδοση του κακού δεν αποφεύγεται. Όμως, όσοι έχουν τις ίδιες απόψεις και εκτιμήσεις, εκτός από πιθανή φιλία, μεταξύ τους συνεργάζονται και δημιουργούν μια μεγαλύτερη ομάδα. Έπειτα, η δική τους άποψη και εκτίμηση προβάλλεται πιο εύκολα, πιο συχνά και πιο εξαπλωμένα και τότε μπορούν να επηρεάζουν σημαντικά τις ζωές κάποιων άλλων και τις οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις. Αν για παράδειγμα, είναι πιο πολυάριθμοι όσοι σκέφτονται και δραστηριοποιούνται περισσότερο για το σεξ ή για τη μαγειρική, αυτοί σε πολλές περιπτώσεις θα συμφωνήσουν με τέτοιες πολιτικές που εξυπηρετούν το σκοπό της ομάδας τους και θα στραφούν ενάντια σε άλλες ομάδες και σε αντίθετες πολιτικές. Μια ομάδα της οποίας τα μέλη παραμελούν το σεξ και δεν σκέφτονται πολύ για το φαγητό, όπως θα μπορούσε να είναι μια ομάδα βιβλιόφιλων, αυτή θα ήταν αντίπαλη και σε πολλές περιπτώσεις με αντίθετες εκτιμήσεις. Μεγάλος αριθμός μελών από την κάθε μια ομάδα μπορεί να επιθυμεί να συνδυάσει πολύ σεξ και πολύ διάβασμα και τότε αποχωρούν από τη δική τους ομάδα για μια άλλη που επιδιώκει και τις δύο ανάγκες, ενώ αν η άλλη ομάδα δεν υπάρχει, τότε μερικοί πρωτοστατούν για να τη δημιουργήσουν. Η αριθμητική διαφορά των ομάδων είναι σημαντική για το αποτέλεσμα από τη συνεργασία των μελών της και για την επίτευξη των στόχων της ομάδας, αλλά βέβαια όχι αποκλειστικά αυτή. Όμως η ομάδα μπορεί να γίνει αριθμητικά αρκετά μεγάλη και με επίδραση στην καθημερινή ζωή όλων των ανθρώπων, που δύσκολα να μπορούν όλοι οι άλλοι να την αγνοήσουν και να μην εκτιμήσουν τις συνέπειες από μια διαφωνία.

Η οργάνωση της κοινωνίας μέχρι τώρα διατηρεί και χρησιμοποιεί θεσμούς, νόμους, αξίες, συνήθειες, δομές και σχήματα διοίκησης που καθορίστηκαν ιστορικά: δηλαδή έτσι όπως έτυχε και προσαρμοσμένα σε μια τοπική πραγματικότητα, με πολλές αρχαίες φαντασιώσεις και πάντα με τη λογική

προσαρμοσμένη στις προσωπικές επιδιώξεις και για ομαδικά συμφέροντα (περιστασιακά και ανταγωνιστικά μεταξύ τους). Ακόμα και **η αρχή της πλειοψηφίας δεν ήταν η πιο δίκαιη λύση και για κάθε κοινωνία, ήταν η πιο εύκολη και λογική λύση**. Όπως οι οπλισμένοι επιβάλλονται με τη δύναμη των όπλων στους άοπλους, έτσι η πλειοψηφία υπονοεί μια αριθμητική υπεροχή, η οποία αν εκφραστεί με τη βία, θα πρέπει να το σκεφτούν καλά εκείνοι που μειοψηφούν. Αυτή την απειλή υπονοεί και όχι το δίκαιο της πλειοψηφίας ή τις σωστές επιλογές της. Ακόμα και εκείνοι που κυβερνούν ή θα ήθελαν να ηγηθούν σε πολιτικές προσπάθειες χρειάζονται να γνωρίζουν πόσοι τους υποστηρίζουν και αν έχουν τη συμφωνία μιας αναμφισβήτητης πλειοψηφίας. Δεν μπορούν να μην ανησυχούν για το ενδεχόμενο μιας μαζικής αντίδρασης και για τις συντονισμένες προσπάθειες που γίνονται εναντίον τους, ενώ και πολλοί συνεργάτες τους με αυτή την εκτίμηση αποφασίζουν αν θα τους εγκαταλείψουν ή θα συνεχίσουν μαζί τους. Όμως, τα προβλήματα επιβίωσης, καταπίεσης, άδικης μεταχείρισης, θλιβερής υπομονής, εκβιασμού και ηθικής διαφθοράς, που οι πλειοψηφίες αντιλαμβάνονται σε καιρό πολέμου ή γενικευμένης φτώχειας, οι μικρές μειοψηφίες και πολλά ξεχωριστά άτομα τα βιώνουν σε περίοδο ειρήνης. Η αρχή της πλειοψηφίας είναι μια πολιτική και πολιτισμένη λύση με αριθμητικό μέτρο. Και όπως σε όλες τις δημιουργικές έρευνες του ανθρώπου, από τις φυσικές επιστήμες μέχρι την πολιτική οικονομία, όταν μπορεί να γίνεται η μέτρηση με αποδεκτό τρόπο, τότε το μέγεθος δεν αμφισβητείται. Αλλά όταν κάποιος συμφωνεί με τους κανόνες ενός παιχνιδιού, αυτό μπορεί να το κάνει προσποιητά ή αναγκαστικά, για να κερδίσει μια πλεονεκτική θέση. Και η ευθύνη των ψηφοφόρων δεν περιορίζεται στην επιλογή του ψηφοδελτίου και του πολιτικού προσώπου που υποστήριξαν. Η ηθική ευθύνη είναι η ευθύνη απέναντι στο Θεό και τον κόσμο ολόκληρο και αποδίδεται καθημερινά, όχι μόνο για τις πράξεις, αλλά και για τις παραλήψεις και για τις σκέψεις μας.

Πολλά από τα ζητήματα και τα προβλήματα τα οποία θέτουμε για συζήτηση είναι μέρη ενός άλλου ευρύτερου ή πρέπει να βασιστούν σε κάποιες άλλες απαντήσεις. Για παράδειγμα, το κοινωνικό πρόβλημα της χρήσης ναρκωτικών ουσιών δεν είναι μόνο ένα ζήτημα ψυχολογικό ή νομικό. Σε πολλές περιπτώσεις, ο τρόπος προσέγγισης του ζητήματος και ο περιορισμός της συζήτησης γύρω από το προκαθορισμένο είναι εσφαλμένος και δεν μπορούμε να αναμένουμε μία αξιόπιστη λύση του προβλήματος. Δεν έχει νόημα να στοχαστούμε πολύ χωρίς να μπλέξουμε ορισμένα άλλα ζητήματα, τα οποία κάποιοι ξεχωρίζουν ή θεωρούν χωρίς άμεση σχέση (για λόγους τυπικούς, επαγγελματικούς, αποποίησης ευθυνών και από κακή συνήθεια). **Χρειάζεται να βρεθούν και να ξεριζωθούν οι αιτίες που κάνουν την ανθρώπινη ζωή δυστυχισμένη και**

την κοινωνία άδικη και όχι να λυθούν περιστασιακά τα προβλήματα. Από πού ξεκινάει το πρόβλημα, πώς αυτό δημιουργείται και με ποια άλλα προβλήματα συνδέεται, αν κάποιοι κερδίζουν με αυτό και ίσως να προσδιορίσουμε καλύτερα ποιο είναι το πρόβλημα. Όταν αντιθέτως στοχεύουμε να επιλύσουμε τα προβλήματα με λανθασμένη προτεραιότητα, περιστασιακά τη στιγμή που οι αντιδράσεις μεγαλώνουν και όταν μας διευκολύνει, τότε με τις βιαστικές διορθώσεις, συχνά όχι μόνο δεν λύνουμε τα προβλήματα όπως νομίζουμε, αλλά αντιθέτως προετοιμάζουμε περισσότερα και δυσκολεύουμε τη λύση τους. Ιδιαίτερα όταν οι εκτιμήσεις και οι προβλέψεις μας πέφτουν έξω και εξακολουθούμε να συντηρούμε τις συνθήκες από τις οποίες εκκολάπτονται νέα προβλήματα. Αν κάποιος πετάξει τα σκουπίδια του μέσα στο χώρο της οικίας μας, τότε το πρόβλημα δεν θα είναι μόνο οι ακαθαρσίες, η δυσοσμία και η ενοχλητική όψη αυτών. Το πρόβλημα θα συνδέεται και με το δράστη και αν δεν δοθεί η σωστή λύση, τότε το πρόβλημα μπορεί να επαναληφθεί ή και να δυσκολέψει περισσότερο. Στην ιατρική προτείνεται η πρόληψη ως μια λύση καλύτερη. Έχουμε κάποια γνώση για το ανθρώπινο σώμα και για τα όρια αντοχής και καλής λειτουργίας του και μπορούμε να αποφύγουμε ορισμένες καταχρήσεις και υπερβολές, αντί μετά να πασχίζουμε για τη θεραπεία και με αμφίβολη αποτελεσματικότητα. Τέτοια είναι η λύση που προτείνει η Ηθική με τις αιώνιες και πνευματικές αξίες. Είναι λογική πρόληψη και αποτροπή προβλημάτων, στο άτομο και σε όλη την κοινωνία, βασισμένη στη γνώση των περιορισμών και των αδυναμιών, που ξεκινούν από το βιολογικό σώμα και δεν λείπουν από το ανθρώπινο πνεύμα. Όταν μπορούμε να μεταφέρουμε πολλά πράγματα συγχρόνως, με λιγότερες κινήσεις, δεν θα είναι από τον υψηλό δείκτη νοημοσύνης να θέλουμε να τα μεταφέρουμε το καθένα μεμονωμένα.

Στην τεχνολογία, στην επιστημονική έρευνα, στις πολιτικές και στις τηλεοπτικές συζητήσεις, στην καθημερινή επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων, στην προσφορά υπηρεσιών και προϊόντων, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, που νομίζουμε ότι προτείνονται και προσφέρονται λύσεις σε προβλήματα και διευκολύνσεις για τη ζωή μας, συνήθως συμβαίνει το αντίθετο. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, η έξυπνη προσφορά και οι εντυπωσιακές λύσεις και προτάσεις δεν έχουν κάποιο άλλο σκοπό ή άλλη προτεραιότητα, από το να προωθήσουν κάποιοι την άποψή τους και να μας εντυπωσιάσουν, για να μπορέσουν να εκμεταλλευτούν τις θετικές εντυπώσεις με ορισμένα ανταλλάγματα. Αυτό το έξυπνο κυνήγι των ανταλλαγμάτων, που συνήθως κρύβεται πίσω από κάποια προσφορά υπηρεσιών ή προϊόντων, ακόμα και σε πολιτιστικές διοργανώσεις (με γνωστά ονόματα!), δεν γίνεται πάντοτε με επίγνωση και με κακή πρόθεση. Γίνεται όπως το φαινόμενο της προσαρμογής των μορφών

ζωής στις ιδιαίτερες τοπικές και χρονικές συνθήκες. Στον αγώνα για επιβίωση, ο άνθρωπος με τη δημιουργική του σκέψη επινοεί περιστασιακές λύσεις και πλεονεκτήματα, χωρίς αυτά να είναι απαραίτητα για κάποια τελική επιδίωξη και ενώ αυτά σύντομα θα ξεπεραστούν από άλλες λύσεις ή θα προκαλέσουν νέα προβλήματα. Κάθε ένας έχει ειδικευτεί σε ορισμένα ζητήματα, έχει επικεντρωθεί σε ένα δικό του πλεονέκτημα, σωματικό ή πνευματικό, έχει αναλάβει μια συγκεκριμένη εργασία και έχει επιλέξει έναν ή περισσότερους ρόλους για την κοινωνία. Με την ειδίκευση, με το δικό του σκοπό και τον προσαρμοσμένο ρόλο του, κάθε ένας ρυθμίζει την καθημερινή ζωή του, εκμεταλλεύεται εξαντλητικά τη σκέψη του και με την έξυπνη δράση του αισθάνεται ότι αξιοποιεί το χρόνο και τη ζωή του. Αυτή η αίσθηση είναι ο τελικός σκοπός του ανθρώπου ως ένα πλήρες πρόσωπο και με αυτόν το σκοπό ενδιαφέρεται για να λύσει κάθε πρόβλημα και από αντίδραση στους αμφισβητίες. Η ανταμοιβή τον ενθαρρύνει και τον διευκολύνει για πολλές άλλες επιλογές του. Συνήθως κανένας δεν ενδιαφέρεται και δεν προσπαθεί ειλικρινά για τα προβλήματα των άλλων, ούτε γενικά για τη διάδοση και την αναζήτηση της αλήθειας, ούτε για τη δικαιοσύνη στην κοινωνία, συχνά ούτε για τη συνεργασία. Η συνεργασία και η συμμετοχή σε μια ομάδα χρησιμοποιούνται για την προσωπική αναρρίχηση, για επιδιώξεις έξω από την ομάδα και σε πολλές περιπτώσεις, επειδή έτσι διευκολύνεται η δική του ζωή, εξυπηρετείται η δική του δράση και συμπίπτουν μερικά συμφέροντα. Τελείως αντίθετα, οι άνθρωποι συνήθως σκέφτονται περισσότερο για τις κινήσεις, τις διαδικασίες και για τη δημόσια εικόνα, παρά για το σκοπό και το αποτέλεσμα το οποίο οι ίδιοι προβάλλουν ή θα έπρεπε άμεσα και πιο επίμονα να προσπαθήσουν.

Σε αυτή τη θεατρική προσπάθεια προσφοράς και της προσωπικής ανάγκης για ένα ρόλο μέσα στον κόσμο, προσθέστε και τα εμπόδια από τους κανονισμούς, τις προϋποθέσεις, τους άγραφους νόμους και συνήθειες, το μοίρασμα των ευθυνών και τη συναδελφική υποστήριξη. Όλοι αυτοί οι όροι, οι κανόνες και η πειθαρχία, το τελευταίο που εξυπηρετούν είναι η προσφορά υπηρεσιών και μιας ειλικρινούς προσπάθειας για πληροφόρηση και ανεύρεσης των καλύτερων λύσεων. Το πρώτο που εξυπηρετούν είναι τις σχέσεις συνεργασίας και τη διατήρηση της ομαδικής προσπάθειας. Ενώ συνήθως περιορίζουν τις επιλογές και τις σκέψεις για την επίτευξη των στόχων της ομαδικής προσπάθειας, εμποδίζουν την έρευνα και την αμερόληπτη πληροφόρηση και εξυπηρετούν την προτεραιότητα για τα συμφέροντα λίγων προσώπων και συνεργατών. Οποιαδήποτε προσπάθεια γίνεται από τα μέλη ή τους συνεργάτες δεν πρέπει να προκαλέσει εσωτερικές διαφωνίες, τριβές και τελικά κακή συνεργασία ή διάλυση της ομάδας. Έτσι εξηγείται συνολικά πώς αυτοί που εκπροσωπούν την ομάδα τους, που εμφανίζονται πρώτοι και μόνοι για μια προσπάθεια

με λίγους ή πολλούς συνεργάτες, σε προσπάθεια πολιτική, ή πολιτιστική ή ενημερωτική και ψυχαγωγική, αυτοί οι οποίοι γράφουν σε περιοδικά έντυπα, που ενημερώνουν για τις εργασίες και τις υπηρεσίες τους, που οργανώνουν διαγωνισμούς και αναμετρήσεις, όλοι αυτοί σπάνια είναι αμερόληπτοι. Σπάνια σκέφτονται αδέσμευτα και εκφράζουν με θάρρος άποψη για όλα και για μερικές ανταγωνιστικές προσπάθειες και εύκολα επικαλούνται την άγνοιά τους για ζητήματα, που κάποιοι άλλοι θα τους "φρενάρουν" τη σκέψη και τον εγωισμό. Αντιθέτως, συχνά αποδεικνύονται προκλητικά μεροληπτικοί: μιλούν για τους δικούς τους φίλους και συνεργάτες, προσφέρουν συμμετοχή και ευκαιρίες στα πρόσωπα που συνάντησαν ή επικοινώνησαν αυτοί οι ίδιοι, δέχονται συναδελφικές πιέσεις για να αλλάξουν τις επιλογές τους, προσέχουν για να μην προκαλέσουν αντίδραση από άλλους εκπροσώπους και ανταγωνιστές, αγνοούν τις ξένες προσπάθειες, οι στενές γνωριμίες ευνοούν ή εμποδίζουν τις επιλογές τους, βραβεύουν ή απορρίπτουν με υπερβάσεις των όρων και της λογικής προτεραιότητας κ.λπ. Η μεροληψία τους λάμπει εκτυφλωτικά, αφού δεν λένε μια λέξη για τα πρόσωπα που δεν συμμετέχουν στη δική τους διοργάνωση και για τις ανταγωνιστικές προσπάθειες. Όταν κάτι συμβαίνει εξαπλωμένα, ευρύτερα, σε πολλές περιπτώσεις και επαναλαμβάνεται όπως αν η παραβίαση του κανόνα να είναι ένας κανόνας, τότε χρειάζεται μια εξήγηση για αυτή την ευρύτερη εμφάνιση του αποτελέσματος, της ίδιας αδυναμίας και της ομοιότητας που θυμίζει κάτι από τα ίδια. Κάθε συγκεκριμένη περίπτωση (λ.χ. μιας αδικίας) έχει μια συγκεκριμένη εξήγηση, αυτή που κάθε φορά καταγράφεται και γίνεται γνωστή. Αλλά ότι τα ίδια λάθη, οι ίδιες αδυναμίες με την ίδια μεροληπτική λογική γίνονται σε ένα πλήθος περιπτώσεων, αυτά έχουν μια κοινή εξήγηση, η οποία δεν προσφέρεται με λεπτομέρειες για να τραβήξουν περισσότερους αναγνώστες, ακροατές και θεατές. Οι τελευταίοι διψούν για τις λεπτομέρειες της κάθε περίπτωσης και για το πώς σκέφτηκε και έπραξε το κάθε πρόσωπο ξεχωριστά, όπως όταν βλέπουν μια τηλεοπτική σειρά.

Κάποιος θα παρατηρούσε ότι μια τέτοια απαξιωτική άποψη (για τους λόγους συνεργασίας των ανθρώπων και της προσφοράς τους) είναι ισοπεδωτική και θα ρωτούσε λογικά: Όλοι οι υπεύθυνοι που συζητούν μεταξύ τους για πολύ καιρό, που έχουν μεγάλη εμπειρία από την εργασία τους και ανταλλάσσουν απόψεις, υποβάλλουν μελέτες, υπογράφουν σχέδια και όρους καλής συνεργασίας, ενημερώνουν τους συναδέλφους τους και τον κόσμο κλπ. όλοι αυτοί λένε ψέματα και προσποιούνται; Κυρίως θέλουμε να ελαττώσουμε τις υπερβολικές προσδοκίες του κόσμου, που βιάζεται να εκτιμήσει από τα φαινόμενα και από μερικές εντυπώσεις και έτσι, πολλές φορές απογοητεύεται και πέφτει θύμα εκμετάλλευσης, οικονομικής και όχι μόνο. Από την άλλη πλευρά, να αποθαρρύνουμε όλους εκείνους που καλλιεργούν αυτές τις παρα-

πλανητικές εντυπώσεις ή έχουν μια υπερβολική εκτίμηση για το ρόλο τους μέσα στην κοινωνία και για τις πνευματικές τους ικανότητες. Έπειτα να σκεφτούμε ποιανού προβλήματα λύνονται, αν αυτά τα προβλήματα έπρεπε να έχουν δημιουργηθεί και από ποιους δημιουργούνται και χρησιμοποιούνται. Όταν δημιουργούνται προβλήματα τότε εμφανίζονται εκείνοι που υπόσχονται να τα λύσουν και όσοι προετοιμαστούν, αυτοί τα εκμεταλλεύονται οικονομικά. Επιπλέον να παρατηρήσουμε τη μεγάλη απόσταση ανάμεσα στην προσπάθεια επίλυσης ενός προβλήματος με αυτό το σκοπό και στην προσπάθεια, που γίνεται με άλλους σκοπούς ή για να περνάει η ώρα της δουλειάς. Δεν είναι το ίδιο να συζητάμε και να συμμετέχουμε σε μια προσπάθεια για την επίλυση ενός προβλήματος (θεωρητικού ή πρακτικού) και το να είναι άμεσα δικό μας αυτό το πρόβλημα. Δεν είναι το ίδιο να σκεφτόμαστε για τη λύση του προβλήματος εξαντλητικά και διαρκώς, επειδή αν παραμένει άλυτο και η αποτυχία θα έχουν αρνητικές συνέπειες στη δική μας ζωή ή θα χρειαστούν δικά μας ανταλλάγματα (να χαθούν). Δεν είναι το ίδιο, να προσπαθούμε με ενδιαφέρον για να λύσουμε το πρόβλημα και όχι για τις δημόσιες σχέσεις μας και επειδή έτσι πληρωνόμαστε και με άλλες κρυφές προσδοκίες. Δεν είναι το ίδιο να προσπαθούμε με ενδιαφέρον για να λύσουμε το πρόβλημα και όχι από τυφλό καθήκον και μάλιστα, με την πολυτέλεια να περιορίζουμε την προσπάθεια στα χρονικά περιθώρια που πληρωνόμαστε και σύμφωνα με ορισμένους κανόνες και όχι ανατρεπτικά και αντικοινωνικά, έτσι όπως θα χρειαζόταν. Αντιθέτως, έτσι έξυπνα και προετοιμασμένα δεν πάμε για να λύσουμε κανένα πρόβλημα κανενός, αλλά έχουμε την υπερβολική εμπιστοσύνη στις πνευματικές μας ικανότητες για να λύσουμε τα δικά μας προσωπικά προβλήματα, χωρίς κανένας να καταλάβει ότι έτσι ιδιοτελώς σκεφτόμαστε! Με τέτοια μεροληπτική λογική και ο καθένας από το μετερίζι της δικής του επαγγελματικής εμπειρίας, έτσι ενισχύει τις συνήθειές του και περνάει την ώρα του με τη ψευδαίσθηση ότι αυτή δεν πήγε χαμένη. Αν ο ίδιος δεν χάνει τίποτε από τα προβλήματα που σκέφτεται, αλλά αντιθέτως κερδίζει χρήματα με αυτά, τότε αυτός μάλλον γελάει ή υποβαθμίζει ή δεν μπορεί να καταλάβει τα προβλήματα, τα οποία δυσκολεύουν πραγματικά τη ζωή ή τη σκέψη των άλλων. Αν έπρεπε να δίνουμε χρήματα κάθε φορά για τα λάθη μας, τότε όλοι θα σκεφτόντουσαν πιο διστακτικά και θα μιλούσαν λιγότερο. Μερικοί, μέσα στην υπεροψία τους, θα πίστευαν ότι δεν αξίζει να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και τις σπάνιες ικανότητές τους και θα δήλωναν την αποχώρησή τους. Έτσι θα είχαμε γλιτώσει από πολλά προβλήματα!

Οι πιο έξυπνες προσπάθειες οι οποίες εμφανίζονται επίσης να γίνονται για ορισμένα μεγάλα και μόνιμα προβλήματα, με καθημερινές συναντήσεις υπεύθυνων για τα ζητήματα, με εξαντλητικές συζητήσεις, με την κατάστρωση

ενός σχεδίου, με την αδιάλλακτη αντιπαράθεση μερικών εκπροσώπων κ.λπ. συχνά αυτές δεν είναι κάτι περισσότερο από εργασία για την οποία εκείνοι πληρώνονται. Δεν είναι κάτι περισσότερο από σύγκρουση μερικών συμφερόντων χωρίς τέλος, ή συντηρητικές επιλογές που δεν στοχεύουν να διαταράξουν τις ισορροπίες και τη συνέχεια ορισμένων προηγούμενων σχεδιασμών και σουρεαλιστικές προσπάθειες, οι οποίες γίνονται με τους φραγμούς πολλών κανόνων, όρων, υποδειγμάτων, εντολών και νόμων, τους οποίους δεν πρέπει να υπερβούν, αλλά αντιθέτως να σεβαστούν. Και γι' αυτό τελικά, τα προβλήματα μένουν άλυτα ή με αποτυχημένη λύση, αφού η καλύτερη λύση ήταν το τελευταίο ζητούμενο. Σε αυτή τη θεατρινίστικη εμφάνιση, όπως πολλές φορές προβάλλεται σαν εξαντλητική μάχη για τη λύση ενός προβλήματος και γίνονται υπερβολικές εκτιμήσεις για τις προσδοκίες ή τις αποτυχίες και πολλοί επαναλαμβάνουν σαν είδηση ή σαν σημαντικό γεγονός, να προσθέσουμε και τις αδυναμίες των ηθοποιών, όταν αυτοί είναι αδέξιοι, ανεύθυνοι, στενόμυαλοι, απροετοίμαστοι, κατώτεροι των περιστάσεων και γενικά ανάξιοι. Με λίγα λόγια, εμείς που σκεφτόμαστε και αμφιβάλλουμε για τα πράγματα αν είναι έτσι ακριβώς όπως μας εμφανίζονται από τις αισθήσεις, δεν μπορούμε να πιστέψουμε έτσι εύκολα, ότι οι λύσεις πολλών προβλημάτων είναι πραγματικές λύσεις. Ακόμα πιο δύσκολα θα εκτιμήσουμε ότι οι υπεύθυνοι που φροντίζουν για την προώθηση των προϊόντων, των έργων και των υπηρεσιών τους, που αποφασίζουν για νέες συνεργασίες, ή εκείνοι που συμμετέχουν σε κοινωνικές δράσεις ή εργάζονται στις ανώτερες κρατικές θέσεις ή αγωνίζονται για να αλλάξουν μια πολιτική, όλοι αυτοί είναι της εμπιστοσύνης και ότι κουράζονται για τη ζωή των άλλων και για καλύτερο μέλλον στην κοινωνία.

Όπως έχουμε διαπιστώσει, η προτεραιότητα του ατόμου προς τον εαυτό του είναι ένα φυσικό φαινόμενο και το ανθρώπινο πνεύμα με τις πληροφορίες και με τις εκτιμήσεις του, μόνιμος ρυθμιστής της συμπεριφοράς. Έτσι είναι το πνεύμα μαζί με την ανυπολόγιστη άγνοιά του και με τις αδυναμίες της σκέψης, ιδιαίτερα στις πιεστικές συνθήκες της ζωής. Αν υπερπηδήσουμε αυτή τη θεμελιακή παρατήρηση και μιλήσουμε για τις ανθρώπινες σχέσεις και συνεργασίες, τότε αφήνουμε τη σκέψη να εκτιμήσει υπερβολικά την καλή διάθεση του ατόμου προς μερικά άλλα πρόσωπα ή προς μια ομάδα. Τότε φανταζόμαστε τη δράση και τη συνεργασία του μονόπλευρα σαν προσφορά και την προσφορά σαν πρώτη ή συνειδητή επιλογή του. Η απόκρυψη ή η υποβάθμιση αυτού του βιολογικού φαινομένου της προτεραιότητας προς τον εαυτό μας έχει συνέπειες, που ξεπερνούν τις προσωπικές σχέσεις και τις ατομικές αποχητεύσεις. Μεταλλάσσουν την ελευθερία, την εμπιστοσύνη και τη συνεργασία σε πνευματικές αδυναμίες, τις οποίες εκμεταλλεύονται οι πιο σιχαμεροί

άνθρωποι του κόσμου. Αυτών που εκμεταλλεύονται τις ζωές των άλλων με τους νόμους της πολιτείας, με τις ανοχές και τις φαντασιώσεις της κοινωνίας και με την απουσία των νόμων, ή αυτών των σιχαμερών, που εμφανίζουν την προσφορά τους σαν συνειδητή επιλογή για να δικαιολογήσουν τα μεγάλα κέρδη τους. Με την απόκρυψη αυτής της βιο-ηθικής προτεραιότητας, οι άνθρωποι εξαπατώνται ομαδικά για ιδεολογικούς και επαγγελματικούς ανταγωνισμούς, όπως και για οικονομικούς λόγους και αυτή η παραπλάνηση συνδέεται με όλα τα κοινωνιολογικά ζητήματα. Όπως κάποιοι ηθικολογώντας συγκάλυπταν τις σεξουαλικές προτιμήσεις και επιθυμίες τους και πολλές φορές την ιδιοτέλειά τους, έτσι στις "φιλελεύθερες" και στις δημοκρατικές χώρες, η ομαδική μεγαλομανία και η ιδιοτέλεια συγκαλύπτονται πίσω από τις νόμιμες συνεργασίες και τον ευγενή συναγωνισμό. Και έτσι η ηθική ευθύνη δεν γίνεται πολιτική και νομική και μετακυλίεται στον ανυπεράσπιστο, απροετοίμαστο, ανυποψίαστο και ανασφαλή κόσμο, που εξαναγκάζεται ή υποκινείται να αποφασίσει και να επιλέξει τον απατεώνα του για να εργαστεί, να συνεργαστεί ή για να εξυπηρετηθεί. Σχετικά φαινόμενα είναι η προσωπολατρία, ο φανατισμός, η καλόπιστη υπακοή, που δημιουργούνται μαζικά σε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας με αυτή την παραπλάνηση για ανιδιοτελή προσφορά και για μεγαλουργήματα από τα οποία όλοι, τάχα, κερδίζουν. Η παραπλάνηση μεθοδεύεται επίσης επαγγελματικά -πέρα από τον αρχικό εντυπωσιασμό- με τη δημόσια προβολή του έργου, της δράσης, της σταδιοδρομίας, της συνεργασίας και με τη φαντασία, που αναμειγνύεται δυσδιάκριτα με την πραγματικότητα για να γίνει μύθος, πιο σπάνια και θρησκεία. Τελικός σκοπός πάντα η οικονομική και η ιδεολογική εκμετάλλευση.

> Θυμήσου! Σε όλες τις προσπάθειες για να επιτύχουν τον ενθουσιασμό και τη θετική εκτίμησή σου, εκμεταλλεύονται τη βιαστική εκτίμησή σου. Δηλαδή ν' απαντήσεις χωρίς σκέψη και πληροφόρηση: Ναι, έτσι είναι όπως είπατε. Ναι, εσάς θα επιλέξουμε. Δεν λένε πάντα ψέματα, αλλά παίζουν με τις εκφράσεις και λένε μισές αλήθειες και ανακρίβειες, τις οποίες υποτίθεται θα μάθουμε... αν ψάξουμε. Αν χρειαστεί για τη θετική εκτίμησή σου, θα προκαλέσουν και την αντίστοιχη ανησυχία!

Όπως οι άνθρωποι και τα άλλα ζώα απολαμβάνουν το σεξ και πιστεύουν ότι αυτή την απόλαυση επιδιώκουν, ενώ στην πραγματικότητα εξυπηρετούνται και άλλα σχέδια της φύσης, έτσι γίνεται και αντιθέτως: Να πιστεύουμε ότι εξυπηρετούμε τα σχέδια για το μέλλον μας και ότι επιτυγχάνουμε κάτι σημαντικό, ενώ στην πραγματικότητα συχνά γίνεται το ακριβώς

αντίθετο. Όταν ένας άνθρωπος δεν σκέφτεται ευρύτερα τον κόσμο και το ρόλο του πέρα από τον εργασιακό χώρο του και τις προσωπικές επαφές, αυτός εκμεταλλεύεται την άγνοια και ποντάρει στην καλή τύχη για να απολαύσει τις φαντασιώσεις του. Μην αναμένουμε από ένα τέτοιο στενόμυαλο και ανήθικο άνθρωπο να σκέφτεται αμερόληπτα και ότι είναι πιο αξιόπιστος από ένα συνηθισμένο απατεώνα. Η υπευθυνότητα και η αξιοπιστία που χρειάζονται για τη συνεννόηση και τη συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων συνθλίβονται από τις υπερβολικές προσδοκίες και αυτά "τα εφόδια" δεν είναι διαθέσιμα για όλες τις ώρες και τις ημέρες. **Η σχέση της παρανοϊκής και φαντασμένης ζωής γενικά με την εξωτερική δράση και η σχέση αυτών των ασθενειών με τη βιαστική βεβαιότητα και τη μεροληψία είναι αξεχώριστα μεταξύ τους**. Όσοι δεν καταλαβαίνουν αυτή τη φυσιολογική αδυναμία της ζωής, καμία πειστική απάντηση δεν έχουν για την επίγεια δυσκολία να συμβιώσουν φιλικά όλοι μαζί οι άνθρωποι, πολλές φορές ούτε σαν μέλη μιας μικρής οικογένειας. Καμία απάντηση για την αναπόφευκτη δυστυχία στην ανθρώπινη ζωή, για τον καθοριστικό ρόλο της τύχης στις πολιτικές εξελίξεις και για τη συμμετοχή των φυσικών γεγονότων και εξελίξεων. Καμία απάντηση για την παγκόσμια επιτυχία της πολιτικής, να χωρίζει κυριολεκτικά τους λαούς με σύνορα γεωγραφικά, πολιτικά και πολιτιστικά και να τον στρέφει εχθρικά σε άλλες ομάδες μέχρι και ενάντια στον πληθυσμό ολόκληρης της γης. Η περισσότερη γνώση και η τεχνολογία δεν έλυσαν μόνο προβλήματα, αλλά και δημιούργησαν ακόμα περισσότερα. Η ανθρώπινη κοινωνία δεν είναι μια γνωστή και σαφής πραγματικότητα, όπως με υπερβολική βεβαιότητα όλοι σκέφτονται. Με την ίδια υπερβολική εκτίμηση ορισμένοι αποφασίζουν, προβλέπουν, προσφέρουν λύσεις και αγωνίζονται για να τη διορθώσουν. Και αν η ειρήνη ήταν κάτι φανερό και περισσότερο από τη δημοκρατία, όπως φανταζόμαστε, τότε αυτή θα ήταν ο κανόνας στην ιστορία για τις κοινωνίες της Γης, ενώ οι πόλεμοι θα ήταν μερικές σύντομες ανωμαλίες στις σχέσεις μεταξύ των χωρών, αν όχι οι αποτελεσματικές λύσεις για ορισμένες λογικές διεκδικήσεις. Όμως η ειρήνη για πολλούς είναι η φανταστική εκείνη ισορροπία και ανεκτικότητα στην κοινωνία, την οποία χρειάζονται για να την καταχραστούν ανεμπόδιστοι και για να εκμεταλλευτούν ανενόχλητοι όλα τα πλεονεκτήματα του υλιστικού τρόπου ζωής.

Η ηθική με εσωτερικό προσανατολισμό και οι παγκόσμιες πνευματικές αξίες δεν μπορούν να διαψευστούν με θεωρίες και πολυλογία. Με τις εικασίες και με τη φαντασία τι θα γινόταν στον κόσμο, αν αυτοί που διοικούν το κράτος άλλαζαν τις αποφάσεις τους και την πολιτική τους, έτσι δεν αποδεικνύουμε τον καθοριστικό ρόλο της πολιτικής για την κοινωνική ζωή, όπως εκτιμάμε και σκεφτόμαστε αφηρημένα αυτό το ρόλο και με τις προβλέψεις μας. Η

κοινωνική ζωή και οι ανθρώπινες συνεργασίες είναι αναπόφευκτες από την ίδια τη φύση, όσο είναι και η οικογενειακή ζωή. Δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τους ανθρώπους αν αυτοί θα είναι άνθρωποι με σκέψη, αν θα εκμεταλλευτούν τα πλεονεκτήματα της συνεργασίας και αν θα επιλέξουν την καταστροφή. Πάντα μια πολιτική αρχή θα συντονίζει τις συνεργασίες μεταξύ των ξεχωριστών προσώπων ή ομαδικά, πάντα θα υπάρχουν ρυθμιστικοί κανόνες και νέα προβλήματα θα χρειάζονται λύση και πάντα το ψέμα και η αδικία θα συγκρούονται με την αλήθεια και το δίκαιο. Όπως και να αποφασίσουν αυτοί που πρωταγωνιστούν, με οποιαδήποτε πολιτική και παρά την εμπειρία και τις λογικές συνέπειες στη θεωρία και απρόβλεπτα για τη μεθεπόμενη μέρα. Όπως και αν έζησαν οι άνθρωποι στο παρελθόν, όπως και αν αποφάσισαν, με τον *Καλιγούλα αυτοκράτορα* ή με την απόσυρση του *Βούδα*, η ζωή, τα όνειρα, οι συνεργασίες, οι απολαύσεις δεν χάθηκαν από τον κόσμο και η επιστροφή στο παρελθόν είναι αδύνατη. Η πολιτική χωρίς τη ζωή με πνευματικές αξίες δεν έχει νόημα και χωρίς την κοσμολογική ηθική όχι μόνο στερείται μιας αμερόληπτης λογικής, αλλά και δεν μπορεί να υπάρξει πολιτισμένη κοινωνία. Η πολιτική δεν μπορεί να αγνοεί τις ηθικές αρχές και θεωρητικά λογοδοτεί στην ηθική και όχι το αντίθετο, όσο και αν η πολιτική επιβάλλεται με τη δύναμη των όπλων. Με τη σωματική βία και με δολοφονικά όπλα μπορεί μια ομάδα να μας αιχμαλωτίσει και έτσι απειλητικά να μας εξαναγκάσει να υπακούσουμε στις εντολές και στις οδηγίες της. Αυτή η (περιστασιακή) υπεροχή στη σωματική δύναμη και η εκτέλεση των εντολών τους με τη βία μπορεί να εκτιμηθεί από τους ίδιους νόμιμη και απολαυστική. Όμως υπάρχουν παγκόσμιες ηθικές αρχές, που εφαρμόζονται στη φύση από τον κόσμο σαν σύνολο και αυτοί δεν μπορούν να διαψευστούν ή να ακυρωθούν. Αν τις αναγνωρίζουμε, τότε πνευματικά εμείς είμαστε κερδισμένοι, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρέπει υψώσουμε λάβαρο και να αντισταθούμε με ανόητες πράξεις, που θα προκαλέσουν την οργή της συμμορίας και τη δολοφονία μας. Για να αντιμετωπιστούν τα ανθρωπόμορφα τέρατα χρειάζεται περισσότερο η υπομονή, η ανίχνευση των αδυναμιών και των λαθών τους, η απομόνωση και η παραπλάνησή τους και λιγότερο ή στο τέλος η σωματική βία, αν όχι καθόλου τέτοια.

Στο σκοτεινό ουρανό της γης παρατηρούμε ένα πλήθος από φωτεινά στίγματα και με αποκλίσεις στις θέσεις τους, που έχουν μια μαθηματική περιγραφή και σύμφωνα με ορισμένους νόμους. Αυτά όμως είναι ένας αριθμός από ουράνια σώματα έτσι όπως φαίνονται σε έναν ουρανό, από τη θέση του δικού μας πλανήτη και μαζί με τη δική του κίνηση. Η πραγματική θέση και απόσταση των ουράνιων σωμάτων δεν είναι εύκολα ορατή, ούτε οι περισσότερες διαφορές τους. Η τύχη τους μέσα στο χρόνο είναι ξεχωριστή και οι αποκλίσεις στις θέσεις τους θα φαίνονται διαφορετικά σε άλλες περιοχές του σύμπα-

ντος. Το ότι παρατηρούμε ανθρώπους και γεγονότα σε πιο κοντινή απόσταση εδώ στη γη, αυτή η συνολική άποψη είναι ακόμα πιο λίγο πραγματική απ' όσο η αστρονομική. Η (αντικειμενική) πραγματικότητα δεν λείπει, αλλά δεν είναι αυτή η μια, με τη συνάφεια και με τις σχέσεις εξάρτησης που εμείς παρατηρούμε επιλεκτικά και με τη φαντασία των λέξεων, ακριβώς με σκοπό να αντιδράσουμε και να τη διαψεύσουμε με τη δημιουργική ή την καταστροφική δράση μας. Και όσα λέγονται με τη γλώσσα, έτσι οι άνθρωποι εξωτερικεύουν τις φαντασιώσεις τους, τις αντιδράσεις τους, την ανησυχία και την ευχαρίστησή τους και λιγότερο τη γνώση τους για τον κόσμο και την κοινωνία. Γι' αυτό και λέγονται τόσα πολλά και ασυγκράτητα και χωρίς κανένα βέβαιο αποτέλεσμα, αφού οι άνθρωποι περισσότερο εκφράζουν όσα φαντάζονται και βιώνουν και όχι όσα γίνονται πραγματικά στον κόσμο και στην κοινωνία. Αυτή τη φαντασία μπορούν όλοι να την αντιληφθούν, αν αναρωτηθούν για κάθε λέξη που χρησιμοποιούν τι θέλουν να πουν και τι πιστεύουν ότι θα καταλάβουν οι άλλοι που τους ακούν. Ακόμα και με την πιο απαισιόδοξη άποψη, όπως όταν φανταζόμαστε γενικευμένες εχθροπραξίες με τη λέξη "πόλεμος", η ζωή δεν σταματάει για όλους και με τις καταστροφές που προβλέπουμε, όπως επιβεβαιώνεται και ιστορικά. Η γη θα συνεχίσει να περιστρέφεται, νέοι θα ερωτεύονται, παιδιά θα παίζουν και θα εκπαιδεύονται, κάποιοι θα κερδίζουν, νέες τεχνολογίες θα επινοούνται, μεγάλοι σκοποί θα εμψυχώνουν τη δράση, νέοι ήρωες θα δοξάζονται, θέσεις εργασίας θα δημιουργούνται, τουριστική εκμετάλλευση θα γίνεται, επιμορφωτικές παραγωγές και βιβλία θα βραβεύονται και πολλά από τα άσχημα σε καιρό ειρήνης θα ξεχαστούν. Όπως και οι χειρότερες ώρες της προσωπικής ζωής (λ.χ. ο θάνατος ενός μέλους της οικογένειας), μετά από λίγο ή περισσότερο καιρό προσπερνιούνται με τη λογική σκέψη και η ζωή συνεχίζεται, ίσως και πιο όμορφη, χωρίς τίποτε να φανερώνει τις τρομερές στιγμές του παρελθόντος, που έμοιαζαν με το τέλος του κόσμου. Ο κόσμος και τα γεγονότα δεν είναι μέσα στη φαντασία μας, όλα μαζί συγχρόνως και από τις οπτικές γωνίες, όπως τα σκεφτόμαστε, με τη συγκίνηση των αναμνήσεων ή των προσδοκιών μας και με τη συνοδεία μουσικής. Χιλιάδες εφημερίδες να γραφόντουσαν, καμία δεν θα έγραφε τα ίδια και δεν θα εξαντλούσε τα ζητήματα. Η ενημέρωση είναι περισσότερο παραπλάνηση, ψυχαγωγία και αφορμές για σκέψη και όχι πληροφορία απαραίτητη για την ατομική ζωή ή αξιόπιστη γνώση. Αλλά και η καλύτερη ενημέρωση, είτε γίνεται μαζικά, είτε προσωπικά, εκτός από αδιάφορη και αναποτελεσματική, μπορεί να προκαλέσει συνειρμούς και σκέψεις με αντίθετο σκοπό από αυτό που αναμέναμε. (Όπως λ.χ. πόσο έξυπνα έδρασαν κάποιοι κακοποιοί, ενημέρωση για τις συνέπειες του καπνίσματος και μερικών απαγορευμένων ουσιών, ή για κάποια νέα τεχνολογία).

Χρειάζονται πολλές σειρές βιβλίου για να μεταδώσουμε γραπτώς σε έναν άλλο άνθρωπο που μιλάει την ίδια γλώσσα, την περιγραφή μιας εικόνας και μερικές παρατηρήσεις για ένα απλό και στατικό πράγμα ή την περιγραφή ενός σύντομου γεγονότος. Επομένως, να σκεφτούμε ότι μέσα σε λίγες σειρές και στο σύντομο χρονικό διάστημα λίγων λεπτών της ώρας, μεταδίδονται γεγονότα και καταστάσεις, τα οποία ούτε καν είδαμε. Τα περισσότερα που γράφονται και λέγονται (γραπτά ή προφορικά) είναι λανθασμένα, ελλιπή, φανταστικά και προβλέψεις. Ωστόσο, μέχρι τώρα ανεχόμασταν αυτά τα λάθη και την έλλειψη στην πληροφορία σαν μια φυσιολογική ανθρώπινη αδυναμία. Αφού όμως, ορισμένοι... δεν δέχονται να αμφισβητηθεί η αξιοπιστία τους και αντιθέτως εύκολα γελοιοποιούν ή αμφισβητούν τις αντίθετες απόψεις. Αφού ορισμένοι δικαιολογούν τη δράση τους με τη βεβαιότητα της γνώσης και με τη σωστή πληροφόρηση. Αφού ορισμένοι θέλουν να εκτιμούν την αξιοπιστία με τίτλους σπουδών και συστάσεις και σκέφτονται με υπεροψία. Αφού όλοι αυτοί επενδύουν στη σχέση εμπιστοσύνης και στην ευπιστία των ανθρώπων για να ελκύσουν πελάτες, για να εξυπηρετήσουν τους επαγγελματικούς και πολιτικούς στόχους και για λόγους διαφημιστικούς ή δυσφημιστικούς. Σε όλους αυτούς δεν θα πούμε ότι λένε ή γράφουν τα γεγονότα και τα πράγματα με πολλά λάθη και με φαντασιώσεις (έτσι όπως εμείς που ερευνούμε ή συζητούμε ή παραδεχόμαστε ότι είμαστε αγράμματοι). Θα τους πούμε ότι λένε ψέματα με επίγνωση και εξαπατούν τον κόσμο για να πληρώνονται σαν εργαζόμενοι και για να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή και τη συνεργασία, όπως χρειάζονται για την προσωπική επιτυχία στους στόχους τους. Αντί για τόσο μεγάλη υπεροψία και βεβαιότητα, να προετοιμαστούν καλύτερα για έναν πνευματικό πόλεμο με νομικές προεκτάσεις. Διαφορετικά, να επιβληθεί όπως στις καπνοβιομηχανίες, να προειδοποιούν με κάποιο σταθερό σημάδι, ότι η πληροφόρηση και η δημόσια άποψη ενδέχεται να είναι ελλιπής, μονόπλευρη και με φαντασία. Η σιωπή είναι πιο πολύτιμη από το χρυσάφι, ιδιαίτερα αν τα ψέματα για την επαγγελματική καλλιέργεια της εμπιστοσύνης τιμωρούνται με πρόστιμο.

Άσκοπα συζητούν και διαφωνούν για πολλά προβλήματα τα οποία είναι μόνο στη φαντασία τους, ενώ στον πραγματικό κόσμο δεν υπάρχουν ή είναι μικρότερα εμπόδια για τη ζωή. Άσκοπα διαφωνούν, φανατίζονται και αγωνίζονται για ανατροπές και αλλαγές στην πολιτική, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν άμεσα τώρα ή αν γίνουν τα αποτελέσματα δεν θα είναι όπως τα φαντάζονται και τα προβλέπουν. Σωστά μπορεί να διαπιστώνονται μερικές αιτίες ορισμένων προβλημάτων, σωστά να εκτιμούνται οι λύσεις και λογικές να είναι πολλές διεκδικήσεις. Όμως η λάθος στιγμή, η έλλειψη προετοιμασίας και τα λάθη στην προσωπική ζωή ακυρώνουν την επιτυχημένη εφαρμογή των

σκέψεων. Άδικα οι άνθρωποι μαυρίζουν τη ψυχή τους και ερεθίζονται με τη φαντασία, ότι οι ανταγωνιστικές απόψεις εξαπλώνονται και ότι η εφαρμογή τους θα καταστρέψει τη δική τους ζωή. Με τις φοβίες, το μίσος και τον πανικό, η ζωή γίνεται άσκοπη και θλιβερή και τότε ψάχνουμε αφορμές για να ξεσπάσουμε και για να δικαιολογήσουμε τις αποτυχίες ή τις αδυναμίες μας. **Όλος ο κόσμος αλλάζει και η αντίδρασή μας γίνεται διαφορετική με διαφορετικές εκτιμήσεις, όταν αλλάξει η δική μας άποψη για τον κόσμο** και τότε οι ευκαιρίες για να ζήσουμε όμορφα και δημιουργικά είναι εξίσου πολλές. Είναι σύντομα τα χρονικά διαστήματα στα οποία μπορούμε να περάσουμε όμορφα και δημιουργικά τη ζωή μας και είναι δυστυχία να το ανακαλύπτουμε όταν χαθεί η υγεία μας, η ευρωστία μας και όταν χάσουμε τα πρόσωπα που μας αγαπούσαν. Πολλά τα οποία επέτυχαν οι άνθρωποι με σκληρούς, επίμονους και αιματηρούς αγώνες, θα μπορούσαν να έχουν πραγματοποιηθεί χωρίς τέτοια σωματική προσπάθεια, με άλλες απόψεις και δράσεις και πιο αποτελεσματικά. Θα μπορούσαν να είχαν γίνει χωρίς αγώνα, για παράδειγμα έτσι όπως ένας εκλεγμένος ηγέτης, ο *Μιχαήλ Γκορμπατζόφ*[59] πέτυχε γρήγορα και αναίμακτα, αυτό που προετοίμαζαν για χρόνια μυστικές υπηρεσίες και οι ειδικοί φανταζόντουσαν ότι θα γίνει με στρατιωτικές ενέργειες και ενδεχομένως με ένα παγκόσμιο πόλεμο. Τι κι αν ακούγονται έξυπνες σκέψεις, με ευχέρεια λόγου, εύστροφα, πειστικά με το ύφος ενός έμπειρου, αποφασισμένου και καλά πληροφορημένου ανθρώπου ή με την ενδυμασία ενός αγωνιστή. Έτσι μπορούν να μιλήσουν οι εκπαιδευμένοι με αντίθετες απόψεις και σκοπούς, ακόμα και οι ψεύτες και οι μυθοπλάστες. Οι ίδιοι που φιλοδοξούν να ανέλθουν σε θέσεις εξουσίας και να εφαρμόσουν μια πολιτική πρέπει να συμπεριλάβουν μέσα στις πολιτικές τους απόψεις, την εκτίμηση για την αδυναμία της πολιτικής να εξασφαλίσει την ευτυχία και την επιβίωση των μελών της κοινωνίας, χωρίς το "συμπληρωματικό" ρόλο της ηθικής με πνευματικό προσανατολισμό. Οι όμορφες και καλές λύσεις από τις προσπάθειες μερικών έμπειρων και ειλικρινών ανθρώπων είναι σπόροι που πέφτουν σε άγονο έδαφος.

Αυτές δυστυχώς είναι απαξιωτικές απόψεις μιας αμερόληπτης ηθικής, ιδιαίτερα για τους θεωρητικούς των κοινωνικών φαινομένων, για τη δημοσιογραφία, για όσους έχουν εξασφαλίσει δημόσιες θέσεις και ονειρεύονται το μέλλον του κόσμου σαν αγωνιστές ή σαν εκπρόσωποι ισχυρών ομάδων. Τα πολιτικά ζητήματα συνδέονται με τα ζητήματα της ηθικής και με την ανθρώπινη ζωή σαν μέρος μιας ευρύτερης φύσης και όχι μόνο της κοινωνίας. Οι ηθικές απόψεις δεν φιλοδοξούν να γίνουν πειστικές και αποδεκτές, αφού η προτεραιότητά τους είναι εσωτερική/πνευματική σε αντίθεση με την πολιτική σκέψη. Αντιθέτως, με αυτές τις αμερόληπτες απόψεις γίνεται η πρόβλεψη, ότι

αυτές θα μένουν απίστευτες όσο οι άνθρωποι θα ζουν με φαντασία και με υπερβολικές προσδοκίες από την εξωτερική και πολιτική δράση τους. Αυτές οι απίστευτες απόψεις (με νομικές και πολιτικές προεκτάσεις) χρειάζονται θεωρητικά για την ολοκλήρωση μιας παγκόσμιας ηθικής. Χρειάζονται και για να υπενθυμίζονται στους μεγαλομανείς, αν όχι σαν φρένο στην ανευθυνότητα όσων αποφασίζουν με πείσμα, με υπεροψία, με ασυγκράτητη βεβαιότητα και ενοχλούνται από μια έκφραση αμφισβήτησης. Η οικονομική εκμετάλλευση και οι συνεργασίες που εξυπηρετούνται, είναι η σύντομη σκέψη που παρακινεί τα πρόσωπα να ενδιαφερθούν για τα πολιτικά ζητήματα, όπως ο φόβος του θανάτου παρακινεί κάποιους να φιλοσοφήσουν. Όλα τα άλλα είναι για να περνάει η ώρα και η ζωή με τη φαντασίωση ότι επιτυγχάνεται κάτι σημαντικό για όλο τον κόσμο και πολλές φορές, είναι ανεύθυνες προσπάθειες μερικών άπληστων και μεγαλομανών ανθρώπων, με καταστροφικές συνέπειες, που μας αναγκάζουν να σχηματίσουμε πολιτική άποψη για να τους σταματήσουμε. Τα δυστυχήματα, οι στρατιωτικές συγκρούσεις, οι ακραίες οικονομικές ανισότητες, οι σκληροί ανταγωνισμοί μόνο για το κέρδος και από ευθιξία, η δουλεία, οι ασθένειες από την κατάχρηση των χημικών υλών, η μαζική εξαπάτηση, η βίαια συμπεριφορά, οι εκβιασμοί, η διαρκής ανασφάλεια στην καθημερινή ζωή, η απελπισία δεν θα εξαφανιστούν, πιστέψτε το! Και οι λόγοι συνολικά είναι αυτοί που καταγράφουμε απλά και κανένας δεν μπορεί να πιστέψει: 1) Η ανθρώπινη κοινωνία είναι περισσότερο μια φαντασίωση και πιο άγνωστη απ' όσο εκτιμάμε. 2) Οι άνθρωποι συνεργάζονται για να εξυπηρετήσουν ο καθένας τον εαυτό του και τις υλιστικές προσδοκίες τους. 3) Η συμμετοχή για την εφαρμογή ή για την ανατροπή μιας πολιτικής, οι κοινωνικοί αγώνες και η συντονισμένη δράση του κράτους δεν είναι τόσο αποτελεσματικά και καθοριστικά για τη ζωή του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά, όπως νομίζουμε και επιδιώκουμε.

Δεν μπορούμε να περιγράφουμε και να αιτιολογούμε τα κοινωνικά φαινόμενα και να κάνουμε ασφαλείς εκτιμήσεις αποτελεσμάτων χρησιμοποιώντας μόνο όρους οικονομίας και χρηματικές αξίες, όπως πολλές φορές έχουμε ακούσει. Ένα πλήθος ομαδικών εκδηλώσεων και άλλων κοινωνικών και φυσικών φαινομένων επίσης επηρεάζουν, δημιουργούν ή ανατρέπουν άλλα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα, τα οποία εμείς είχαμε εξηγήσει μόνο με πολιτικούς και οικονομικούς όρους. Όπως για παράδειγμα θρησκευτικά δόγματα, κακές φήμες, θεομηνίες, επιστημονικές ανακαλύψεις και ιδιαίτερα οι νέες τεχνολογίες (π.χ. τηλεόραση, διαδίκτυο, πρότυπα ψηφιακής συμπίεσης, όπως το mp3, το ηλεκτρονικό εμπόριο, διαρροή μυστικών) επηρεάζουν, δημιουργούν ή ανατρέπουν οικονομικές, πολιτικές και νομικές σχέσεις.

Όταν, όμως, αυτοί που ηγούνται σε μια χώρα έχουν σε πρώτη προτεραιότητα να προστατέψουν και να διευκολύνουν τους χρηματοδότες τους.

Όταν ψηφίζουν νόμους και επιβάλλουν υποχρεώσεις, που δυσκολεύουν τη ζωή εκείνων που δεν μπορούν να αντιδράσουν.

Όταν αγνοούν τα γεγονότα και τους αριθμούς που αναιρούν ή αμφισβητούν τα δικά τους υπολογισμένα σχέδια και προγράμματα.

Όταν είναι έτοιμοι να δώσουν εντολές και οδηγίες για βίαιη καταστολή των αντιδράσεων, μέχρι και για μια γενοκτονία.

Όταν δεν διστάζουν να προκαλούν εμφύλιες διαμάχες και η μαζική δυστυχία δεν τους πείθει να εγκαταλείψουν τη θέση εξουσίας.

Όταν για την αποτυχία, την αδυναμία και για τα λάθη τους επιρρίπτουν σχεδόν όλες τις ευθύνες στους πολιτικούς αντιπάλους τους και αντί να τιμωρούνται, αυτοί αποθρασύνονται.

Όταν δεν φοβούνται, ούτε θλίβονται για τις πιο φανερές συνέπειες των επιλογών τους και κρυφά πιστεύουν, ότι για την επίτευξη των στόχων τους χρειάζεται να θυσιαστούν ζωές.

Όταν, αντιθέτως, αισθάνονται σε πλεονεκτική θέση και όλοι τους ψάχνουν για να ενημερωθούν και για να φωτογραφηθούν μαζί τους.

Όταν οι ίδιοι δεν έχουν βρεθεί σε απελπιστικά αδιέξοδα στη ζωή τους και αντιθέτως είχαν ευνοϊκή τύχη και δεν χρειάστηκε να σκεφτούν για τους περιορισμούς που βάζει η φύση στον άνθρωπο και για τις δυσκολίες της επιβίωσης.

Όταν αυτοί έχουν την καλύτερη εκτίμηση για τις πνευματικές δυνατότητές τους και δεν ενδιαφέρονται να ακούσουν τις άλλες απόψεις, παρά μόνο για να κρύψουν την υπεροψία τους και για να μην εκτεθούν αρνητικά στη δημοσιότητα.

Τέτοιοι ανεύθυνοι, ιδιοτελείς και αδίστακτοι άνθρωποι θα σκεφτούν επίμονα και σοβαρά για τις πιο έμμεσες συνέπειες της εξαπάτησης, της ηθικής διαφθοράς και για τις πνευματικές αδυναμίες του κόσμου; Αυτά είναι λεπτομέρειες και οι προσδοκίες μικρές. Αν ήταν τέτοιοι άνθρωποι και συγκρατημένοι από την αμερόληπτη λογική και με ευαισθησία για τους κακότυχους, τότε μάλλον θα επέλεγαν μια πιο ήσυχη ζωή, με περισσότερη σκέψη, λιγότερη αυτοπεποίθηση και τουλάχιστον θα αναλάμβαναν να πληρώσουν για τα λάθη τους. Αναρωτήθηκαν αυτοί οι φιλόδοξοι πόσο πιο σημαντική είναι η δράση τους μέσα στην κοινωνία -στην οποία τόσο πολύ έχουν επενδύσει σκέψη και χρήμα και αντιλαμβάνονται σαν σημαντική από το εύρος της δημοσιότητας- πόσο πιο σημαντική είναι από μια επιστημονική ανακάλυψη ενός άγνωστου ερευνητή ή από τη δράση ενός μικροβίου; Αναρωτήθηκαν πώς θα είναι ο κό-

σμος μετά το θάνατό τους, ο κόσμος ο οποίος νομίζουν ότι χωρίς αυτούς θα ήταν φτωχότερος, χειρότερος και με την ιστορία που θα γράψουν οι αντίπαλοί τους; Ποιο θα ήταν το δικό τους σημαντικό έργο χωρίς τις υπηρεσίες των άξιων και έμπειρων συνεργατών τους και χωρίς την καθοριστική συμμετοχή πολλών καλοπληρωμένων προσώπων, που δεν φαίνονται δίπλα στη δική τους αίγλη; Τα ζόμπι της ιστορίας, τους σφαγείς της φαντασίας και βασανιστές της αλήθειας, με υψωμένο το τείχος του φανατισμού, με ενθουσιώδεις ομιλίες για ψηφοθηρία και με δημόσιες εμφανίσεις σε σκηνοθεσία για μαριονέτες και με ψυχολογία υποτακτική για τα σαδιστικά παιχνίδια μερικών κεφαλαιοκρατών, τα περιμένει η απαξίωση και ο τάφος της ιστορίας, κοντά στον *κόμη Δράκουλα*. Διαθήκη από χρεοκοπημένες ιδεολογίες και σκουπίδια της δημοσιότητας θα είναι το ελαφρύ χώμα που θα σκεπάσει τη μνήμη τους και άνθρακες από την καμένη εξουσία τους.

Αν επικεντρώσουμε τις σκέψεις μας γενικά στον άνθρωπο για να υποστηρίξουμε ότι είναι ανισόρροπος, παρανοϊκός, ονειροπαρμένος και εγωκεντρικός, ένα βιβλίο δεν θα είναι αρκετό. Ωστόσο, κανένας απ' όσους βρίσκεται σε υπεύθυνες και σε δημόσιες θέσεις, κανένας από εκείνους τους προσβεβλημένους που εμφανίζονται σε δημοσιογραφικές εκπομπές για να προστατέψουν το όνομά τους, κανένας δεν θα αισθανθεί προσβεβλημένος. Αν δεν αγνοήσουν, θα γελάσουν, αφού εύκολα μπορούν να πείσουν ότι ο τρελός μάλλον είναι αυτός που προσβάλλει έτσι γενικά τον άνθρωπο. Το πιο πιθανό είναι ότι δεν θα βρουν ένα λόγο για να ανησυχήσουν, αφού τα "ενοχοποιητικά" στοιχεία δεν δείχνουν ξεχωριστά το δικό τους όνομα. Ιδιαίτερα όσοι έχουν επενδύσει επαγγελματικά και πολιτικά στην εικόνα ενός αξιόπιστου προσώπου, είναι λογικό να είναι πιο αυστηροί και πιο ευερέθιστοι σε όλες τις αμφισβητήσεις. Σε τελική ανάλυση, κάθε φορά που αυτοί συζητούν και αναζητούν λύσεις σε προβλήματα, ένα είναι το πιο δύσκολο πρόβλημα: Αν προσβάλλονται και αν αμφισβητούνται αυτοί ξεχωριστά με το όνομά τους. Δηλαδή έτσι όπως θα σκεφτόντουσαν αν καταστράφηκε μόνο το δικό τους σπίτι ή όλου του κόσμου. Πολλές οι ομοιότητες στους ανθρώπους, από τον αγράμματο και τον βάρβαρο μέχρι τον καθηγητή και αυτές τις ανιχνεύουμε ξανά στη συμπεριφορά ενός ολόκληρου κράτους! Είναι εξευτελιστικό να σε εκτιμούν αναξιόπιστο, μεθυσμένο από τον εγωισμό, φίσκα στη φαντασίωση, πιθανότατα και απατεώνα και εσύ που αντιδράς σε αυτές τις προσβλητικές εκτιμήσεις, με πολύ εκνευρισμό ή γελώντας έχοντας την υποστήριξη ενός πλήθους, με γροθιές ή με τις πιο έξυπνες σκέψεις, να διαψεύδεσαι. Διαψεύδεσαι καθημερινά από τη ζωή, από την ιστορία, από τα γεγονότα, από την αδυναμία σου να δώσεις μια εξήγηση για όσα παρανοϊκά και εγκληματικά γίνονται δίπλα σου. Κάπως έτσι διαψεύδονται και γελοιοποιούνται απέναντι στο Θεό, πολλοί από

εκείνους που νομίζουν, ότι με μερικές επιτυχίες και φωτογραφίες τους επιβεβαίωσαν στον κόσμο την αξιοπιστία τους. Ενώ ονειρεύονται με ανοιχτά μάτια, αφού κοιμάται βαθιά η σκέψη τους και αφήνουν τα προβλήματα των ξεχωριστών προσώπων και τις ακραίες διαφορές μέσα στην κοινωνία σαν ζητήματα της τύχης και του Θεού. Οι εμπειρίες και τα γεγονότα μέσα στην κοινωνία φανερώνουν την αλήθεια, χωρίς μουσική επένδυση και χωρίς θεατρική γλώσσα. Οι άνθρωποι που, με δική τους πρωτοβουλία, εκφράζουν πολιτικές απόψεις και ηγούνται σε πολιτικούς σχηματισμούς και διεκδικούν την εξουσία δεν είναι οπωσδήποτε οι πιο προβληματισμένοι για την αδικία στον κόσμο και οι πιο προετοιμασμένοι για να δώσουν λύσεις στα κοινωνικά προβλήματα. Αντιθέτως, κανένας δεν αντιλαμβάνεται αυτούς να ζουν έντονα προβληματισμένοι και μάλλον, η φιλοδοξία και ο ανταγωνισμός φανερώνεται από τη δημόσια δράση τους. Δεν χρειάζεται πολλή σκέψη για να καταλάβει κάποιος, πώς πίσω από τις δημόσιες κινήσεις και εμφανίσεις, με τα πολλά φλας, το ωραίο ντύσιμο, τις πολλές χειραψίες, τα μέτρα προστασίας, με όλες τις διευκολύνσεις και τα ωραία χαμόγελα, συνήθως κρύβεται το τέρας ενός μεγαλομανή ηθοποιού, με τα κέρατα της αξιοπιστίας ενός απατεώνα. Η ευθιξία και η ανταπόκριση που εμφανίζουν όταν γίνονται δηλώσεις από τους πολιτικούς αντιπάλους τους είναι ένα καθημερινό θέαμα και από τις ειδήσεις που προβάλλονται σαν σημαντικές. Πέρα από τους πολιτικούς αντιπάλους τους, με τους οποίους ανταγωνίζονται για το μερίδιο της δημόσιας προβολής, τίποτα άλλο δεν τους προκαλεί για να κάνουν δηλώσεις με αγανάκτηση, ειρωνεία και οργή;

Η γνώση και η σκέψη ξεχωρίζει τον άνθρωπο από το ζώο και του δίνει περισσότερες δυνατότητες να επιβάλλει τη θέλησή του και να καθορίζει αυτός ο ίδιος την πορεία του στη ζωή. Χωρίς αυτήν την εσωτερική δυνατότητα θα ήταν αδύνατο να είναι άνθρωπος, όπως και αν ήταν οι βιολογικές προδιαγραφές του. Η σημασία αυτής της εσωτερικής δυνατότητας αναγνωρίζεται με κάποιο έμμεσο και επιπόλαιο τρόπο από όλους τους ανθρώπους. Γι' αυτό σε κανέναν δεν αρέσει να του αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα στη σκέψη, την ορθότητα των απόψεών του και σε τελική ανάλυση την αξιοπιστία. Ο εγωισμός πληγώνεται όταν αυτή η αμφισβήτηση γίνεται στις καθημερινές σχέσεις μας με τους άλλους ανθρώπους. Καθημερινά γίνονται από τις πιο απλές παρεξηγήσεις έως και τα πιο απρόβλεπτα φονικά για ασήμαντους λόγους. Πίσω από αυτά τα δυσάρεστα φαινόμενα των ανθρώπινων σχέσεων, που μας αποκαλύπτονται με διαφορετικούς τρόπους και λόγους, βρίσκεται η ίδια απειλή, η ίδια ευθιξία, ο ίδιος φόβος, η ίδια επιθυμία. Η επιθυμία του ανθρώπου να είναι ο κύριος της ζωής του, να καθορίζει αυτός ο ίδιος την πορεία του και να μην είναι όμηρος της τύχης. Αυτό, ο άνθρωπος δεν μπορεί να το

επιτύχει χωρίς εμπειρία, χωρίς γνώση και έξυπνες κινήσεις, εκτός μόνο για λίγο όπως τα άλλα ζώα, με βίαιο τρόπο ή με το βιο-συναγερμό του φόβου. Οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται το ρόλο του πνεύματος και είναι προσεκτικοί και συγκρατημένοι απέναντι στο πλήθος των αφορμών… όχι πάντοτε επιτυχώς και αρκετά. Εφόσον, λοιπόν, οι άνθρωποι θέλουν να είναι «έξυπνοι» και προσβάλλονται όταν τους αμφισβητούμε την επίγνωση του εαυτού τους και της πραγματικότητας, θα ήταν σκόπιμο να αποφεύγουμε να τους προκαλούμε και να τους αμφισβητούμε. Όταν, όμως, διαπιστώνουμε φαινόμενα συμπεριφοράς, νοοτροπία και απόψεις για σημαντικά ζητήματα σε καθαρή αντίθεση με την κοινή πραγματικότητα, την οποία δεν μπορούν να αποφύγουν, στην οποία βασίζονται για να μπορέσουν να ζήσουν και να ευτυχήσουν και την οποία επικαλούνται για να αποδείξουν τη λογική τους, τότε γιατί να απαγορεύεται να αποκαλύπτουμε τη δυσάρεστη αλήθεια; Γιατί θα προσβληθούν και θα ενοχληθούν, όταν τους αποκαλέσουμε επιπόλαιους, ανόητους, ζώα με μνήμη, σκοταδιστές, παρανοϊκούς, βλαμμένους, χαμένους, ανεύθυνους και όλο το σχετικό υβρεολόγιο; Δεν χρειάζεται να πούμε το όνομά τους, αφού οι απλές παρατηρήσεις και οι διαπιστώσεις στην αμερόληπτη Ηθική με τις αιώνιες αξίες είναι όπως οι ακτίνες Χ των συσκευών ελέγχου.

<•> ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΟΥΝ ΜΕ ΑΦΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Τα περισσότερα βιβλία με κοινωνιολογικά ζητήματα, εστιάζουν στη δομή της κοινωνίας, στις μορφές της εξουσίας και στα πολιτικά συστήματα, ενώ ο άνθρωπος ως σώμα με ψυχή και σκέψη απουσιάζει ή υποβιβάζεται σε πρώτη ύλη προς επεξεργασία και καθαρισμό. Η πραγματικότητα που παρατηρούν συνοψίζεται μέσα σε αφηρημένες φράσεις όπως «κρατικοί θεσμοί», «πολιτικό σύστημα», «λαός», «προέλευση και στόχος της εξουσίας», «συνταγματικοί κανόνες», «πολίτευμα», «παραγωγή προϊόντων και αγορά», «εργασιακές σχέσεις και κεφαλαιοκρατία», «ψηφοφόροι και κοινή γνώμη», «κοινωνικές τάξεις», «ελευθερία» και «διοίκηση», γίνονται συγκρίσεις μοντέλων διοίκησης και εκτιμήσεις στατιστικών στοιχείων κλπ. Από την αρχική εντύπωση κάποιος πιστεύει ότι όλα είναι καλά γνωστά, απαριθμημένα, τα φαινόμενα έχουν καθοριστεί και διαιρεθεί με τη γνωστή λογική της ομοιότητας και της θεωρητικής συνάφειας. Σχηματίζει την εντύπωση, ότι αν οι προβλέψεις είναι δύσκολες, η δυσκολία βρίσκεται σε λεπτομέρειες, που δεν αποτελούν ερευνητική περιοχή της κοινωνιολογίας. Όσοι παρακολουθούν και αναλύουν τις πολιτικές εξελίξεις, για να ερμηνεύσουν και για να προβλέψουν τα γεγονότα αναγκάζονται, να αφηγηθούν την παλαιότερη ή τη νεότερη ιστορία και αναζητούν ομοιότητες. Αυτή η αδυναμία πρόβλεψης και η ανάγκη για ιστορική αναδρομή και η ατελείωτη πολυλογία προδίδουν τα μεγάλα κενά στη γνώση των γεγονότων που παρατηρούν και ενισχύεται η ψευδαίσθηση, ότι τα γεγονότα συνδέονται μεταξύ τους έτσι όπως καταγράφονται. Ενώ με τη λογική ανάλυση των εξελίξεων στα βιβλία, αντιλαμβάνονται μορφές και σχήματα στην κοινωνία, παρόμοια όπως οι αρχαίοι άνθρωποι κοιτούσαν το νυχτερινό ουρανό και φανταζόντουσαν πρόσωπα, ζώα και πράγματα.

Οι κοινωνιολογικές και οι πολιτικές θεωρίες ορθώνονται σε φαντασιώσεις για την ομαδική δράση και συνεργασία και με περιφρόνηση για τους φυσικούς (ή κοσμικούς) νόμους. Όχι μόνο επειδή άφησαν εκτός σκέψης τον ίδιο τον άνθρωπο ως φαινόμενο ζωής με πνεύμα, αλλά διότι χρησιμοποιούν αναγκαστικά την έννοια του ανθρώπου, απερίσκεφτα και με αρχαίες απόψεις για τις προδιαγραφές του. Έτσι όπως γίνεται σε πολλές περιπτώσεις, ακόμα και στη φυσική, όταν χρησιμοποιούμε αναγκαστικά ορισμένες σκοτεινές έννοιες για να εξηγήσουμε ορισμένα φαινόμενα. Οι έννοιες της ύλης, του χρόνου, του φωτός, της ψυχής κλπ. χρησιμοποιούνται από τη σκέψη όλων των ανθρώπων και συνήθως με επιτυχία στη συνεννόηση και στη διαμόρφωση άλλων απόψεων. Όταν όμως φιλοδοξούμε σαν ερευνητές να περιγράψουμε πώς αυτά τα

οποία δεν γνωρίζουμε καλά, συνδέονται με άλλα φαινόμενα (λ.χ. ο άνθρωπος σε συνεργασία με άλλους, το ηλιακό φως με τα χρώματα), να ερμηνεύσουμε πώς προκαλούνται ορισμένα αποτελέσματα (λ.χ. ο άνθρωπος έκλεψε το συνεργάτη του, το ηλιακό φως με τη θερμότητα) και να κάνουμε προβλέψεις και σκέψεις για επιτυχημένη εφαρμογή ή αν χρειαστεί για να κάνουμε διορθώσεις, τότε πολλά φαινόμενα θα τα αφήσουμε ανεξήγητα ενώ πολλά άλλα θα τα εξηγήσουμε απατηλά. Λ.χ. με μια ανώριμη άποψη για τον άνθρωπο γενικά σαν «καλό», εύκολα εξηγούσαν την κλοπή σαν αδιόρθωτο ελάττωμα στην ψυχή των συγκεκριμένων ανθρώπων που έκλεψαν, ή από κάποια ανωμαλία που προκλήθηκε και σημάδεψε τους κλέφτες από τη γέννησή τους. Από το άλλο άκρο, με μια άποψη για τον άνθρωπο σαν διαμορφωμένο από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του, εύκολα θα εξηγήσουμε την πράξη του με άσχημα παραδείγματα που έλαβε από την εμπειρία του και θα τον απαλλάξουμε από την ευθύνη του. Σαν να μη συμμετείχε αυτός καθόλου με τις σκέψεις του στη διαμόρφωση του πνεύματος και της ψυχολογίας του και σαν να μη μπορούσε αυτός ο ίδιος να σκεφτεί, να εκτιμήσει, να κατανοήσει και να αλλάξει τη συμπεριφορά και τη ζωή του.

Άλλο παράδειγμα. Δεν θα μιλούσαν έτσι καθαρά και γενικά για την αποξένωση του ανθρώπου από τους διπλανούς του εμφανίζοντας σαν αποκλειστική αιτία τη συγκέντρωση μεγάλου πληθυσμού σε πυκνά δομημένες και θορυβώδεις πόλεις ή με τις εργασιακές σχέσεις που χωρίζουν τον εργάτη από τον εργοδότη. Θα παρατηρούσαν πιο γενικά την αποξένωση που έχει επιβληθεί στους ανθρώπους από τη φύση, με τις γεωγραφικές ιδιομορφίες, με τις αποστάσεις, με τη διαφορά των θερμοκρασιών και των κληρονομικών χαρακτηριστικών στη βιολογία τους ή τουλάχιστον θα ξεκινούσαν με αυτές τις παρατηρήσεις. Ο άνθρωπος εξαρχής από τη φύση είναι έτοιμος όχι μόνο για την αποξένωση αλλά και για τη δολοφονία. Έπειτα, η κοινωνική ύπαρξη του ανθρώπου δεν είναι μόνο σχέσεις φιλίας και συνεργασίας με άριστη επικοινωνία, χωρίς καταπίεση και εξαναγκασμό και με τις ίδιες εκτιμήσεις από όλους. Με τη γνώση για την αρχική διαμόρφωση του ανθρώπου στη βιολογία και στην εσωτερική ζωή και για τα φαινόμενα που συνοδεύουν όλη τη ζωή του (όπως λ.χ. γλώσσα, ιδεολογία, γεωγραφικά χαρακτηριστικά), τότε η αποξένωση -για την οποία συνοπτικά μιλάμε- φανερώνεται όχι μόνο σαν καθαρό αποτέλεσμα. Φανερώνεται και σαν αιτία που οι άνθρωποι συνεργάστηκαν (μαζί με όλη τη παράνοια τους) για την κατασκευή μιας τέτοιας αποξενωτικής πόλης και για πολλές απερίσκεφτες επιλογές τους. Η άγνοια, λοιπόν, για τα αρχικά πράγματα, τα οποία δεν γνωρίζουμε καλά, ενώ τα παρατηρούμε και τα περιγράφουμε στις σχέσεις και στους σχηματισμούς τους εξωτερικά μαζί με άλλα και σαν μέλη μιας ομάδας, αυτή η άγνοια επιτρέπει να σχηματίζονται πολλές λανθα-

σμένες απόψεις και εκτιμήσεις. Ακριβώς έτσι όπως δίνουμε αστείες και φανταστικές ερμηνείες και είμαστε έτοιμοι να πιστέψουμε απίθανες δυνατότητες για οποιοδήποτε πράγμα, το οποίο δεν γνωρίζουμε πώς είναι κατασκευασμένο, με τι υλικά, με πόση αντοχή, με ποιες διεργασίες έχει τις δυνατότητές του και ποιοι είναι οι περιορισμοί του. (Λ.χ. τι πίστευαν οι αρχαίοι για τον ήλιο).

Έτσι αφηρημένα, λοιπόν, παρατηρούνται ομαδικές συμπεριφορές στους ανθρώπους και με λάθος απόψεις για τον άνθρωπο γενικά. Παρατηρούμε πώς μια μεγάλη κοινωνική ομάδα πιέζει ή επηρεάζει τα μέλη της για να παραμείνουν στην ομάδα ή πώς επιβάλει την άποψή της σε μια άλλη ομάδα και πώς μια ένωση από πολλές ομάδες για να συνεργάζονται μεταξύ τους ορίζουν έναν εκπρόσωπο, και έχουν ή αναγνωρίζουν μια διοίκηση και κινητοποιούνται από τις κοινές αποφάσεις. Παρατηρούμε και ερμηνεύουμε αυτές τις σχέσεις με εκτιμήσεις ποσότητας για τον αριθμό των μελών, με τις αποφάσεις που δημοσιοποιούνται, ξεχωρίζουμε τις συνέπειες πάλι με εκτιμήσεις ποσότητας, αναλόγως του αριθμού των μελών που επηρεάζονται ή συμμετέχουν και λοιπά. Κάποιοι έχουν επιλέξει αυτή την περιοχή έρευνας και παρατήρησης για να σχηματίσουν απόψεις, αλλά και για τη διευκόλυνση της δράσης τους και για να εξυπηρετήσουν κάποιες συνεργασίες. Δεν ενδιαφέρονται να ξεπεράσουν τα όρια για να παρατηρήσουν και να μάθουν τι συμβαίνει σε ξεχωριστά πρόσωπα ή, οι εμπειρίες και η εκπαίδευσή τους μέχρι εκεί προσφέρονται για δημιουργική σκέψη. Όμως δεν περιορίζονται σε μια δημοσιογραφική καταγραφή παρατηρήσεων, σε καταγραφή γεγονότων και στη συγγραφή βιβλίων ιστορίας. Εκτιμούν αιτίες και αποτελέσματα, αναζητούν ευθύνες, προτείνουν σχέδια δράσης και λύσεις, προβλέπουν αποτελέσματα, συνδέουν και αποσυνδέουν γεγονότα, παρακινούν ομάδες σε δράση. Ενώ, συχνά, αυτοί οι ίδιοι οι κοινωνικά δραστήριοι και ενημερωμένοι αδυνατούν να εξηγήσουν τις απρόβλεπτες αλλαγές των σχεδίων, τις ανατροπές των αποφάσεων, τις νέες εξελίξεις και δράσεις, διεκδικούν να μας εκπροσωπήσουν και φιλοδοξούν να αλλάξουν τον κόσμο. Απ' όλες αυτές τις σκέψεις δεν λείπει ολότελα ο άνθρωπος, αλλά αυτός υπάρχει σαν άγνωστο φάντασμα, με απατηλή άποψη για τον ατομικό ρόλο του, με δυνατότητες που δεν έχει και σαν μέσος όρος σε στατιστικές μετρήσεις.

Οι απόψεις που έτσι (αφηρημένα και αποσπασμένα από τη φύση) σχηματίζονται για τις ανθρώπινες σχέσεις και για την ομαδική δράση ξεκινούν για παράδειγμα με την αρχαία άποψη, ότι ο άνθρωπος είναι ζώο κοινωνικό και πολιτικό. Για το πόσο είναι λογικός είπαμε αρκετά. Με το χαρακτηρισμό «κοινωνικός» δεν προσθέτουμε τίποτα περισσότερο στη γνώση μας για τον άνθρωπο, αφού έτσι μπορούμε να προσδιορίσουμε πολλά ζώα. Επίσης αυτή η παρατήρηση για κοινή ζωή και συμμετοχή σε ομάδα (με πλεονέκτημα τη σχέ-

ση εμπιστοσύνης) δεν ερμηνεύει τη διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα, ούτε την εξέλιξη του ανθρώπου ως άτομο. Τα ζώα που επίσης ζουν ομαδικά και συνεργάζονται με στοιχειώδη ανταλλαγή πληροφοριών δεν αποδεσμεύτηκαν από τις πληροφορίες των αισθήσεων, δεν σχημάτισαν "πυκνή" και πολυσήμαντη γλώσσα (για σκέψεις), δεν διαμόρφωσαν πνεύμα και δεν εξελίχθηκαν σε "ανώτερα" πολιτισμένα ζώα. Η εξέλιξη και η μεταμόρφωσή τους περιορίζεται για την προσαρμογή τους μέσα στο περιβάλλον, για την επιβίωση και τη διαιώνισή τους και τίποτε περισσότερο. Η παρουσία των ζώων με την αφάνταστη ποικιλία τους, αποκαλύπτει χωρίς θεωρίες και πολυλογία που πρέπει να αναζητήσουμε την αρχή της διαφοροποίησης του ανθρώπου. Αυτή η αρχή δεν βρίσκεται στην κοινωνική συμβίωση και στη συμμετοχή του ανθρώπου σε μια κοινότητα ή σε μια ομάδα και μόνο για αστείο θα λέγαμε, ότι η διαφοροποίηση του ανθρώπου ξεκίνησε όταν κάποιος σκέφτηκε σαν *καπιταλιστής* εργοδότης. Ενώ η παρατήρηση ότι ο άνθρωπος επιθυμεί να συμμετέχει σε κοινότητα και να συνεργάζεται με άλλους (συνοψισμένα με την έννοια της κοινωνικότητας) δεν προσθέτει γνώση για τη διαφορά του από τα άλλα ζώα, αντιθέτως προκαλεί κυριολεκτικά μια ψευδαίσθηση. Διότι γίνεται υπερβολική εκτίμηση αυτής της επιθυμίας για συμμετοχή και συνεργασία, μονόπλευρα σαν μια επιθυμία ευνοϊκή για τη ζωή και έτσι αφηρημένα, χωρίς το σκοπό της συμμετοχής ή της συνεργασίας. Και να πώς εύκολα ο οποιοσδήποτε σήμερα μπορεί να χαρακτηρίσει έναν άλλο "αντικοινωνικό ή ακοινώνητο", μεμονωμένα ένα πρόσωπο ή μια ομάδα, όπως και μια πολιτική που εφαρμόζεται. Πολλές φορές χρειάζεται να διαφωνούμε, να χαλάμε την καλή μας διάθεση και συμμετέχουμε σε ανταγωνιστικές ομάδες με αντίθετους σκοπούς. Ολόκληρες κοινότητες και χώρες χαρακτηρίζονται σαν "αντικοινωνικές", με τη φαντασίωση που προκαλεί αυτή η λέξη. Αλλά και μέχρι να συμπεριφερθεί ένα ζώο σαν μέλος μιας ομάδας ή μια κοινότητας με επιλογή εκπροσώπησης και με ανάγκη για διοίκηση, χρειάζεται πρώτα αυτό το ζώο να διαφοροποιηθεί με τις σκέψεις και τις επιθυμίες του, δηλαδή να σχηματιστεί το πνεύμα. Τότε εμφανίζεται η ανάγκη να ρυθμιστούν οι σχέσεις συνεργασίας του με τους δίπλα του, που επίσης σκέφτονται και επικοινωνούν για περισσότερα πράγματα από την τροφή και το ζευγάρωμα.

Παρατηρήσαμε ένα πλεονέκτημα της ομάδας απέναντι στο άτομο, όπως και την προσπάθεια του ατόμου να εκμεταλλεύεται τη συμμετοχή του σε αυτήν, είτε σύμφωνα με τους στόχους και με τους κανόνες αυτής, αλλά και πέρα από τα συμφωνημένα όρια. Δεν αγνοήσαμε και τονίζουμε ακόμα, ότι τα άτομα με την ιδιότητα του μέλους μιας κοινωνικής ομάδας και σαν υποστηριχτές της διευκολύνονται συγχρόνως για τη δική τους προσωπική ζωή, πέρα από τη σταδιοδρομία και από το μοίρασμα μιας εμπειρίας. Όπως διευκολύ-

νουν τη ζωή τους συνεργαζόμενοι με χρηματική αμοιβή ως επαγγελματίες. Η άποψη ενός μέλους ακούγεται άμεσα από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας, ενώ οι σχέσεις μεταξύ τους δεν περιορίζονται ακριβώς στο σκοπό της συνεργασίας ή όπως επιβάλουν οι λόγοι για τους οποίους σχηματίστηκε η ομάδα. Τα μέλη δεν επικοινωνούν μεταξύ τους αποκλειστικά με την ιδιότητα του μέλους, ούτε πάντοτε σε συμφωνία με τους κανόνες. Ενημερώνονται, επικοινωνούν και συζητούν, γνωρίζονται περισσότερο και συνολικά ως άνθρωποι. Μεταξύ τους γίνονται γνωστά πολλά επιπλέον ζητήματα που δεν είναι στο σκοπό της ομάδας, όπως για προσωπικά προβλήματα, για δράσεις, για δουλειές και για την υπόλοιπη οικογενειακή ζωή. Αν χρειαστεί, τότε ένα ή όλα τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας μπορούν να ενδιαφερθούν για ένα άλλο μέλος και να προσφέρουν βοήθεια και υποστήριξη, έμπρακτα, ηθική, νομική και οικονομική. Υποστήριξη για περιπτώσεις που είναι καθαρά έξω από το σκοπό της ύπαρξης της ομάδας ή στενά συνδεδεμένες με την καλή εικόνα της ομάδας και με την καλή συνεργασία των μελών της και ιδιαίτερα όταν τα μέλη είναι από τα πιο δραστήρια της ομάδας. Ειδικά σε τέτοιες περιπτώσεις που γίνονται υπερβάσεις ορίων, κατάχρηση του καθορισμένου ρόλου μέσα στην ομάδα και μέχρι παραβίαση των συμφωνημένων κανόνων, τότε η ιδιότητα του μέλους και η αναγνώριση της υποστήριξης προς την ομάδα αποδεικνύονται πιο σημαντικά για τη ζωή των ξεχωριστών προσώπων. Και τα ξεχωριστά πρόσωπα έτσι ενισχυμένα και ευνοημένα συνεχίζουν την υπόλοιπη ζωή και δράση τους, που δεν είναι γνωστή στην ομάδα τους ή σε όλα τα μέλη αυτής και μερικές φορές χωρίς υπευθυνότητα και όπως δεν θα έπρεπε από σεβασμό προς αυτήν.

Ο άνθρωπος δεν είναι ζώο λογικό και κοινωνικό, με την καλή έννοια που φανταζόμασταν. Έτσι εξηγείται πώς μια θεμελιακή έννοια για την οργάνωση της κοινωνίας και για τις ανθρώπινες σχέσεις, όπως είναι της *ελευθερίας*, αποτελεί ένα ανεξάντλητο κεντρικό ζήτημα, για το οποίο όσο περισσότερο σκεφτόμαστε τόσο περισσότερη άγνοια διαπιστώνουμε και οι διαφωνίες πολλαπλασιάζονται. Η άγνοια, οι διαφωνίες και η ασάφεια ωστόσο, δεν εμπόδισαν να σχηματιστούν απόψεις για δράση και αντίδραση με φανατισμό και μέχρι αιματοχυσίας. Η πρώτη και η πιο σύντομη σκέψη που προσπαθούμε να κλειδώσουμε σε αυτή την έκφραση είναι η έλλειψη κάθε εμποδίου και αντίστασης. Η παρατήρηση των εμποδίων και των περιορισμών άγει τη σκέψη στη φαντασίωση της έλλειψης κάθε εμποδίου, έτσι όπως η παρατήρηση της αδυναμίας άγει τη σκέψη στη φαντασίωση ενός παντοδύναμου ή υπερφυσικού δημιουργού. Η έννοια της ελευθερίας είναι παρανοϊκή και δεν μπορεί να διαπιστωθεί ούτε στην απλή κίνηση του σώματος μέσα στο φυσικό περιβάλλον. Επίσης είναι αντιφατική, διότι μια κίνηση χωρίς κανένα περιορισμό και αντίσταση θα ήταν μια κίνηση τυχαία και χωρίς κατάληξη. Αντίστοιχα, η συ-

μπεριφορά ενός ανθρώπου χωρίς την επίγνωση της πραγματικότητας και μερικών ορίων κινδυνεύει να του στερήσει τη ζωή και την ελευθερία του. Και όμως αυτή η αντίληψη της ελευθερίας με φαντασία, με την υπόθεση της απουσίας εμποδίων και με την αντίφαση που περιέχει η έλλειψη ορίων, δεν έπαψε να βρίσκεται στα θεμέλια για τη συμβίωση και τη συνεργασία των ανθρώπων και για τη συγκρότηση ενός κράτους. Αυτή είναι μια ακόμα από τις πιο μεγάλες παγκόσμιες προκαταλήψεις, μαζί με πολλές άλλες τις οποίες σημειώσαμε. Όπως η βιαστική έννοια για το Θεό, έτσι και η έννοια της ελευθερίας χρησιμοποιείται συμβολικά από τους φιλόδοξους αρχηγούς και καθοδηγητές για τη μαζική κινητοποίηση του ανθρώπινου πλήθους, με μαζικό εκφοβισμό ή καθησύχαση.

Η ελευθερία είναι θεμελιακή και σημαντική έννοια, όταν φανταζόμαστε ένα ρόλο για τον εαυτό μας μέσα στον εξωτερικό κόσμο. Εξυπηρετεί τη δράση με τις φαντασιώσεις και συνήθως με αυτή παρακινούμαστε στην εκμετάλλευση των πραγμάτων και εξυπηρετούμαστε επιβάλλοντας περιορισμούς και απαγορεύσεις στους άλλους. Όσοι σκέφτηκαν προσεκτικά για το νόημα και τα όρια της ελευθερίας, αναγκάστηκαν να τη συμφιλιώσουν με την εφαρμογή νόμων και με περιορισμούς στη δράση. Και τότε, η έννοια της ελευθερίας μεταλλάσσεται σε μια άλλη έννοια που λίγη σχέση έχει με την αρχική έννοια της, την οποία πολλοί επιμένουν να χρησιμοποιούν σαν θεμελιακή και αυτονόητη. Κυρίως όσοι υποβαθμίζουν την προοπτική του ανθρώπου με τη δική του ερευνητική σκέψη εστιασμένη στην ίδια τη σκέψη του και με τις εσωτερικές αξίες. Το σύντομο απόσπασμα που ακολουθεί δεν είναι από κανένα σπουδαίο βιβλίο ή από κάποιο διάσημο συγγραφέα ή φιλόσοφο. Είναι μερικές σκέψεις ενός νεαρού μαθητή, ακριβώς για να φανούν:

· Πόσο ξένη είναι η έννοια της ελευθερίας με τον πραγματικό κόσμο,

· με πόση φαντασία τη χρησιμοποιούν όσοι μεταφέρουν την απουσία εμποδίου μέσα στο πνεύμα

· και πόσο υπερεκτιμούν την αξία της για τη σωματική κίνηση χωρίς εμπόδια, όταν το πνεύμα είναι παρανοϊκό ή λείπει:

"Με την πιο ευρεία έννοια ο ορισμός της ελευθερίας είναι ο εξής: Ελευθερία είναι η ικανότητά μας να ικανοποιούμαστε κάθε φορά που θέλουμε. (…) Αυτός ο ορισμός, επιτρέπει την αναρχία και είναι ο νόμος της ζούγκλας. (…) Ελευθερία δεν σημαίνει ανεξαρτησία. Τίποτα δεν υπάρχει που να είναι απόλυτα ανεξάρτητο, εκτός από την ανυπαρξία, -αν μπορούμε να πούμε κάτι τέτοιο. Ελευθερία σημαίνει εξάρτηση μόνο από τον εαυτό μας. Αλλά ποιον εαυτό μας; (...) Δεν γνωρίζω κανέναν άνθρωπο που να θέλει να ήταν γεράκι, γνωρίζω όμως ανθρώπους που θέλουν να πετάξουν, σαν γεράκια. Νομίζω πως όλοι θέλουμε να είμαστε άνθρωποι και όχι πίθηκοι στη ζούγκλα, διότι μια άλλη ελευθερία μας «έλκει»…".

Από τις πρώτες σκέψεις εστιασμένες στη σύνδεση του πνεύματος με τον κόσμο και για τους περιορισμούς που εμποδίζουν ή αντιθέτως κινητοποιούν τη ζωή ως βιολογικό σώμα, συμπεράναμε το αδιέξοδο μιας ζωής με εξωτερικούς σκοπούς. Ο σκληρός αγώνας για την επιβίωση δεν την εξασφαλίζει, η τύχη ανατρέπει τα σχέδιά μας, οι εκτιμήσεις γίνονται με διαφορετικούς σκοπούς και συμφέροντα, η γνώση δεν είναι ποτέ αρκετή και μπορεί να είναι παραπλανητική, δεν επιλέγουν όλοι τον ίδιο κόσμο για να ζήσουν, πάντοτε κάποιοι απορρίπτουν και αντιδρούν στη δράση μας. Πολλοί προσπαθούν να φανταστούν έναν κόσμο στον οποίο όλοι θα συμβίωναν ειρηνικά και χωρίς ο ένας να νιώθει πιο ευνοημένος ή πιο εμποδισμένος. Δίπλα στην έννοια της φυσικής ελευθερίας, εκτός από τους νόμους που την περιορίζουν, βάζουν και την «κοινωνική ισότητα». Η ελευθερία και η ισότητα[60] έχουν μεταξύ τους μια αντίθεση, την οποία δεν παρατηρούν όσοι μιλούν εύκολα για έναν ειρηνικό κόσμο και επαναλαμβάνουν τις λέξεις ως πολιτικό σύνθημα, από αντίδραση προς την εξουσία ή για να δελεάσουν ένα πλήθος. Αν η ελευθερία και η ισότητα χρειάζονται τόσες πολλές απαγορεύσεις, όρους και επιλεκτικές διευκολύνσεις, τότε με αυτές τις λέξεις αποκαλύπτουμε την άγνοιά μας για τον εξωτερικό προορισμό της ζωής. Αν δεν κρύβουμε την απελπισία μας για την αδυναμία καλής συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ ενός μεγάλου αριθμού προσώπων, τότε μάλλον φανερώνουμε την υπεροψία μας, αφού για να επιτύχουμε αυτό το φανταστικό κόσμο ελευθερίας και ισότητας, είμαστε έτοιμοι να συμμετάσχουμε ή να πρωταγωνιστήσουμε σε έξυπνες δράσεις που θα στερήσουν και θα καταπιέσουν ζωές. Σχετική με την έννοια της ελευθερίας και σχεδόν ταυτόσημη είναι η υλιστική άποψη για τη δύναμη στη ζωή. Συνήθως αυτή σχηματίζεται μαζί με τη φαντασίωση της έλλειψης κάθε αντίστασης, της υπερίσχυσης απέναντι στις απειλές, του πάντοτε κερδισμένου και ποτέ χαμένου και με τη φαντασίωση του κυρίαρχου των εξελίξεων. Η επέκταση αυτής της έννοιας μέχρι το ψυχικό και πνευματικό περιεχόμενο της ζωής, οδηγεί στις σχετικές φαντασιώσεις της παντογνωσίας, του απόλυτου ελέγχου της συμπεριφοράς, της αθανασίας και σε όλα τα πλεονεκτήματα, έτσι όπως θα θέλαμε να τα έχει ένας θεός. Αυτή η άποψη για τη δύναμη στη ζωή δεν στηρίζεται στην εμπειρία, αλλά είναι μια παγκόσμια φαντασίωση για τη συγκάλυψη της ανθρώπινης αδυναμίας, η οποία προκαλεί ανασφάλεια, φόβο και απαισιοδοξία. Ενώ ενθαρρύνει και προσφέρει αισιοδοξία στην εγωκεντρική δράση και συνδέεται στενά με την έννοια της βίας, αφού με τη δύναμη εύκολα υπερβαίνονται τα όρια, εκμηδενίζονται οι αντιστάσεις και προκαλείται η καταστροφή.

Τονίζεται ότι η έννοια της εξάρτησης δεν είναι πάντα αντίθετη με το συμφέρον μας και με την προοπτική για περισσότερες επιλογές. Και η λιγότερη

εξάρτηση και η απεξάρτηση δεν επιτυγχάνονται μόνο ή πάντοτε με τη διακοπή των σχέσεων και με την απομάκρυνση, έτσι όπως αμέσως σκεφτόμαστε. Πολλές φορές, οι σχέσεις που δημιουργούμε και επιβάλουν σε εμάς υποχρεώσεις και αναγκάζουν για καλή συνεργασία, αυτές οι σχέσεις δεσμεύουν επίσης τους συνεργάτες ή προκαλούν ανεπιθύμητες συνέπειες. Οι συνεργάτες, όσοι κερδίζουν κάτι από τη δική μας δράση και παρουσία, επίσης επηρεάζονται από τη δική μας τύχη και μερικές φορές έχουν επενδύσει στις επιλογές και στα σχέδιά μας. Αυτή η εξάρτησή μας και ιδιαίτερα οι σχέσεις συνεργασίας αποτελούν λόγους για να μην αντιμετωπιστούμε περιφρονητικά ή απερίσκεφτα, όπως θα γινόταν σε πολλές άλλες περιπτώσεις, αν ήμασταν μόνοι και τελείως ακίνδυνοι. Η απερίσκεφτη εναντίωση των συνεργατών, η άσχημη συμπεριφορά τους, τα λάθη και οι κακές προθέσεις των άλλων απέναντί μας δεν θα επηρεάσουν μόνο εμάς. Θα επηρεάσουν και όσους περιμένουν κάτι από εμάς, όσους μας υποστηρίζουν, ή συνεργάζονται μαζί μας ή μας χρειάζονται. Και αυτά τα πλεονεκτήματα της εξάρτησης τα έχουν αντιληφθεί καλά (από τα αρχαία χρόνια), όσοι έχουν φιλοδοξίες και συνεργασίες, αντί να ζουν απομονωμένοι, μοναχικά και αντικοινωνικά. Κάπως έτσι, όταν χρειαστεί, οι πιο πονηροί εκμεταλλεύονται τις ισορροπίες και τις ενδεχόμενες αντιδράσεις για να προστατέψουν τον εαυτό τους, για να εμποδίσουν τους ανταγωνιστές τους και για να αποθαρρύνουν τους εχθρούς τους. Αυτή η εκμετάλλευση της εξάρτησης σαν απειλή, εκβιασμός, ανασφάλεια, προειδοποίηση και σαν αμοιβαίο συμφέρον εφαρμόζεται από την ίδια την άγρια φύση και φυσικά δεν λείπει από τη δόλια λογική όσων εκπροσωπούν ομαδικά συμφέροντα. Προσεκτικά και "πολιτισμένα" αυτή η ανήθικη λογική της εξάρτησης εφαρμόζεται και στις διεθνείς σχέσεις και μεταξύ των κρατών. Γι' αυτό είναι αλήθεια, ότι για τα οικονομικά συμφέροντα όχι μόνο γίνονται πόλεμοι, αλλά πολλές φορές καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες για να αποτραπούν κοινωνικές εκρήξεις και στρατιωτικές συγκρούσεις. Αλλά και σε προσωπική έκταση, όταν κάποιος δημιουργεί πρόβλημα και αυτό δεν γίνεται αντιληπτό σε κανένα, τότε ο υπαίτιος έχει ένα πλεονέκτημα και έτσι ίσως εμείς δεν "βρούμε" την άκρη. Ίσως αναγκαστούμε να φύγουμε χωρίς να αναγνωριστεί το δίκαιό μας και ζημιωμένοι χωρίς συνέπειες για τον υπαίτιο. Όταν ωστόσο σκεφτούμε με δόλο, μπορούμε με τον τρόπο μας και με μερικές κινήσεις να φανερώσουμε το πρόβλημα σε όσους βρίσκονται κοντά μας, να ηλεκτρίσουμε την ατμόσφαιρα, να τραβήξουμε την προσοχή και να εξαναγκάσουμε ορισμένους να παρέμβουν. Η ησυχία, η συγκρατημένη αντίδραση, η απόσταση από τα φώτα της δημοσιότητας πολλές φορές διευκολύνουν τους ανεύθυνους επαγγελματίες, τους αδίστακτους απατεώνες και τους ανίκανους για τη θέση που βρίσκονται.

Τελικά, χωρίς την ηθική προοπτική της πολιτικής, έτσι όπως αυτή ανα-

δεικνύεται από την Ηθική με εσωτερικές αξίες, σε σύζευξη με το πνεύμα και με γνώση των παγκόσμιων περιορισμών στα πράγματα, η ευημερία είναι μια φαντασίωση. Όταν περιγράφουμε τις ανθρώπινες σχέσεις μόνο σαν εξωτερικές, σαν σχέσεις συνεργασίας, ανταλλαγής, παραγωγής και διακίνησης προϊόντων, ανταγωνισμού των εταιρειών, πολιτικής δύναμης και ομαδικής δράσης, τότε αφαιρούμε το νόημα της ζωής και συχνά συγχέουμε την αιτία με το αποτέλεσμα. Έτσι ο *Ρουσσώ*, παρά τη σπουδαία απλούστευση που επέτυχε για την περιγραφή της πολιτικής κοινωνίας συνάντησε αδιέξοδο, όταν χρειάστηκε να ξεχωρίσει ένα σημάδι για την ευημερία των πολιτών μέσα στην κοινωνία. Εκτίμησε (υλιστικά) ότι το πιο αναμφίβολο σημάδι είναι η αύξηση του πληθυσμού![61] Με την υποβάθμιση του πνεύματος σαν κάτι με λιγότερη πραγματικότητα, ο *Καρλ Μαρξ (1818-1883)* υποστήριξε μονόπλευρα, ότι δεν είναι η σκέψη που ρυθμίζει τη ζωή με μια προηγούμενη ηθική, θρησκευτική ή μεταφυσική άποψη, αλλά η ζωή (διαμορφωμένη από τις κοινωνικές συνθήκες) καθορίζει αυτές τις απόψεις μέσα στη σκέψη. Η ανθρώπινη ζωή γι' αυτόν ξεκινούσε από τις σχέσεις συνεργασίας και συναλλαγής και με την παραγωγή υλικών προϊόντων, ενώ το πνεύμα ήταν μάλλον μόνο ένα εργαλείο και όχι το επίκεντρο της ζωής και δημιουργικό εντός του εαυτού του. Ο Thomas Hobbes *(1588-1679)* δεν υποτίμησε τον εχθρό που βρίσκεται μέσα σε κάθε άνθρωπο, όπως οι δύο προηγούμενοι. Έγραφε ότι "ο νόμος δεν μπήκε στον κόσμο για κανέναν άλλο σκοπό απ' το να περιορίζει τη φυσική ελευθερία των ατόμων, κατά τέτοιον τρόπο που να μπορούν, αντί να βλάπτονται αμοιβαία, να βοηθιούνται και να ενώνονται ενάντια στους κοινούς εχθρούς".[62] Αλλά αυτή δεν είναι όλη η αλήθεια. Όταν έγραφε αυτές τις σωστές παρατηρήσεις, σωστά εκτίμησε ότι τα οφέλη της συνεργασίας δεν συμπίπτουν οπωσδήποτε με την ηθική διαμόρφωση της προσωπικότητας των ανθρώπων. Όμως, από τη συνεργασία και την κοινωνική ζωή ρυθμισμένη με νόμους δεν εξασφαλίζονται οφέλη για όλους. Αντιθέτως γίνεται να προετοιμάζεται μια συνολική καταστροφή και δυστυχία για όλους και δυσανάλογα, από μια μικρή ομάδα, της οποίας η δράση μπορεί να εκτιμάται απατηλά ως νόμιμη και ευεργετική. Με τους συμβιβασμούς και τη συνεργασία, οι άνθρωποι δεν ευνοούν οπωσδήποτε την τύχη τους και έτσι δεν διευκολύνεται ισότιμα ή πάντοτε η ζωή τους. Αντιθέτως, έτσι γίνεται να ζουν με αξεπέραστα προβλήματα, με περισσότερους λόγους για να εναντιωθούν ο ένας στον άλλο και αντί για ηρεμία, ο πόνος και η αγωνία να είναι μόνιμα στην ψυχή τους και να ζηλεύουν την αρχέγονη φυσική ζωή, όπως σωστά παρατήρησε ο *Ρουσσώ*. Με τη συνεργασία και την αλληλοβοήθεια δεν εξασφαλίζεται ούτε η υπερίσχυση απέναντι στον κοινό εχθρό. Ενώ μπορεί να συμβεί αντιθέτως, να δημιουργηθούν νέες αδυναμίες (όπως πολιτικές, οικονομικές, τεχνολογικές) ή να δημιουργηθούν

νέοι εχθροί και ο εχθρός να προετοιμαστεί καλύτερα, παρακινημένος από τη σχέση ανταγωνισμού, από τις προκλήσεις και από την ανασφάλειά του. Όχι μόνο στα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, αλλά σε κάθε άποψη για την τύχη του ανθρώπου σε εξωτερική σχέση με τον κόσμο θα συναντήσουμε το ίδιο αδιέξοδο: την αποτυχία να ερμηνεύσουμε πειστικά έναν εξωτερικό προορισμό της ζωής. Η θεωρία για την εξέλιξη του ανθρώπου από τα ζώα, όπως κάποτε ενισχύθηκε με τις έρευνες του *Κ. Δαρβίνου (1809-1882),* αποτελεί ένα ακόμα λαμπρό παράδειγμα αποτυχίας για τον εξωτερικό προορισμό της ζωής. Αν η υπεροχή και η δύναμη είναι μόνο εκείνη που εξασφαλίζει την επιβίωση, αυτή την υπεροχή και τέτοια πλεονεκτήματα παρατηρούμε σε πολλά ζώα. Η επιβίωση ανεξάρτητα από το περιεχόμενο και το νόημα της ζωής μπορεί να είναι μια κενή και μονότονη ζωή όσο ενός εντόμου. Θα μείνουμε σε αυτή τη βιολογική υπεροχή; Και να πώς ο άνθρωπος με λιγότερα πλεονεκτήματα και με σωματικές αδυναμίες μπόρεσε με το πνεύμα του να αποφύγει τον κίνδυνο της εξαφάνισής του από τα πιο άγρια και δυνατά θηρία και, ο ίδιος, έγινε μια μεγάλη απειλή για τον εαυτό του! Αν διευρύνουμε την αφηρημένη έννοια της υπεροχής και της δύναμης μέσα στο πνεύμα, τότε μπορούν να προταθούν τρελές απόψεις για ένα ισχυρό πνεύμα (αναλόγως του εξωτερικού σκοπού). Η έννοια της υπεροχής και της δύναμης με τα γνωρίσματα της υλικής και εξωτερικής δράσης δεν έχει πειστικό νόημα, χωρίς τον πνευματικό προορισμό του βιολογικού σώματος. Αυτός **ο εσωτερικός προορισμός δεν επιτυγχάνεται με δυνάμεις και υπολογισμούς, αλλά με σκέψεις και αμφισβητήσεις**.

Τα άγρια θηρία δεν εξαφάνισαν τα πιο αδύναμα και δειλά ζώα. Οι μεγάλες αυτοκρατορίες ή οι πιο αναπτυγμένες χώρες δεν εξαφάνισαν τις μικρές αυτόνομες περιοχές, τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τα μικρά κράτη. Οι μεγάλες εταιρείες και οι πολυεθνικές δεν εξαφάνισαν τις πιο μικρές επιχειρήσεις και τις μικρές δουλειές, όπως αυτές των μικροπωλητών και δεν έπαψαν να γίνονται περιορισμένες συνεργασίες. Η τεχνολογική ανάπτυξη δεν εξαφάνισε το πλήθος των ελαττωματικών και αποτυχημένων συσκευών. Αντίθετα, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας έγινε δυνατό να κατασκευαστούν τα πιο φθηνά και ευπαθή προϊόντα. Τα πιο μεγάλα ουράνια σώματα δεν προσέλκυσαν όλο τον κόσμο για να περιστρέφονται όλα τα μικρότερα γύρω από τα πιο μεγάλα ή για να γίνουν όλα μαζί μια μάζα. Οι επιστήμες δεν σταμάτησαν την ποίηση. Σε αυτές τις πιο φανερές περιπτώσεις, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η αύξηση ενός μεγέθους ή μιας δύναμης όχι μόνο δεν μπορεί να γίνεται απεριόριστα και ανεμπόδιστα, αλλά και αντιθέτως, έτσι γίνεται να χάνονται η ισορροπία, η ενότητα και να αναπτύσσονται νέες ανταγωνιστικές δυνάμεις. Πολλές φορές, ορισμένες μικρές ομάδες και αντίθετες κινήσεις δεν αποκλείεται να υποστηρίζονται, να προστατεύονται ή να χρησιμοποιούνται για την εξυπηρέτηση των

πιο ισχυρών δυνάμεων. Όπως και η ύπαρξη ενός άκρου δίνει νόημα και ύπαρξη στο αντίθετο άκρο. Με τέτοιες φανερές παρατηρήσεις για την ανεπάρκεια, την ασάφεια και την αυτοαναίρεση στις έννοιες της δύναμης και της ποσότητας έξω στον υλικό κόσμο, μάλλον θα είναι αδυναμία της λογικής σκέψης, όταν τις μεταχειριζόμαστε για τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και για το νόημα της ανθρώπινης ζωής. Η δύναμη και η ελευθερία χωρίς το πνεύμα περιορίζονται όπως στα ζώα. Τι είναι η δύναμη και η ελευθερία με ένα πνεύμα χωρίς σωστή πληροφόρηση, με περιστασιακές απόψεις, με λάθος εκτιμήσεις και με φαντασιώσεις το βλέπουμε στον άνθρωπο ως άτομο και με τις συνεργασίες του.

Στις κοινωνικές επιστήμες, όπως ευρύτερα επικρατεί, αξιώνουν να περιγράφουν και να ερμηνεύουν τα ομαδικά φαινόμενα ακριβώς όπως αυτά θα τα παρατηρούσε ένας ουδέτερος παρατηρητής και εφαρμόζοντας λογικούς κανόνες στα γεγονότα και σχέσεις αιτίας-αποτελέσματος. Όλοι πιστεύουν ανυποψίαστοι, ότι έτσι επιβάλλεται για την πιστή περιγραφή της πραγματικότητας, όπως αυτή είναι (αντικειμενικά) χωρίς σκοπιμότητες, χωρίς προθέσεις, χωρίς προτιμήσεις και υπερβολές. Η υπερβολική εμπιστοσύνη στις αισθήσεις και η υλιστική άποψη του κόσμου, σύμφωνα με την οποία τα πράγματα παρατηρούνται μόνο σαν εξωτερικά και από τις εξωτερικές σχέσεις τους, κρύβει μια μεγάλη παγίδα, ιδιαίτερα για τις κοινωνικές επιστήμες. **Τα κοινωνικά φαινόμενα (οι εξελίξεις και τα γεγονότα) και οι ανθρώπινες σχέσεις δεν δημιουργούνται με τους κανόνες της λογικής, από μαθηματικές σκέψεις και από λίγους φυσικούς νόμους που ρυθμίζουν την ανθρώπινη κίνηση.** Σε αυτή την περιοχή της έρευνας δεν μπορούμε να αφαιρέσουμε την πνευματική πραγματικότητα που εξωτερικεύεται από τον άνθρωπο, με το αξίωμα ότι το πνεύμα είναι κάτι απομονωμένο και αόρατο ή επειδή δεν είναι εύκολο να το ερευνήσουμε και μπερδεύει τα ζητήματά μας, τα οποία τόσο όμορφα είναι ξεχωρισμένα στα βιβλία. Το πνεύμα είναι το software χωρίς το οποίο το βιολογικό σώμα δεν θα υπήρχε με περισσότερες προσδοκίες από αυτές των άλλων ζώων. Κανένας δεν θα μπορούσε να φανταστεί ούτε τις όμορφες κινήσεις του σώματος, τις οποίες το πνεύμα μπορεί να προκαλέσει (βλέπε π.χ. μια χορογραφία ή έναν παραδοσιακό χορό). Έπειτα, με τη δημιουργική σκέψη, ο άνθρωπος χαλάει τις εξωτερικές ισορροπίες και δημιουργεί τη δική του πραγματικότητα (π.χ. εργαλεία, τεχνολογία). Αλλά το πνεύμα δεν βρίσκεται σε ένα μόνο σημείο και σε μια στιγμή του χρόνου, σε ένα πρόσωπο. Ακόμα και η μικρή απόσταση που χωρίζει δύο ανθρώπους αλλάζει κυριολεκτικά την οπτική γωνία της αντίληψής τους. Η βιολογία που μεταβιβάστηκε επίσης προδιαγράφει ένα πνεύμα με διαφορές. Ο εξωτερικός κόσμος δεν φανερώνεται ίδιος σε όλα τα ανθρώπινα πνεύματα και έτσι **η μεροληψία από φυσικός νόμος γίνε-**

ται διανοητικός δόλος και κοινωνική ασθένεια με την εμφάνιση γενικότερα της ζωής, κάπως έτσι όπως φαντάστηκε ο *Λάιμπνιτς* (G. W. Leibnitz *1646-1716*) για τις θεμελιώδεις και άυλες μονάδες του. Τώρα, στη δημιουργική σκέψη και στην περιορισμένη και μεροληπτική αντίληψη του κόσμου, συμπληρώστε τις αδυναμίες της σκέψης και της μνήμης, την ασάφεια των νοημάτων στις λέξεις, το πλήθος των λαθών στις απόψεις, τις κακές εκτιμήσεις, τα κενά που δεν λείπουν ποτέ από τη γνώση, τα ψέματα, τις φαντασιώσεις, την απόκρυψη πληροφοριών, τα τρελά σχέδια, τις απίθανες και κρυφές σκέψεις και τις ευμετάβλητες προτιμήσεις και εκτιμήσεις. Έτσι φανταστικά βρίσκεται η εξωτερική πραγματικότητα μέσα στο πνεύμα του κάθε ανθρώπου και με αυτή την διαστρεβλωμένη και ελλιπή άποψη, οι άνθρωποι συνάπτουν μεταξύ τους (προβληματικές) σχέσεις, συνεργάζονται, συμμετέχουν σε ομάδες ή τις εκπροσωπούν, εξαπλώνουν τις επιχειρήσεις τους και κερδίζουν την εμπιστοσύνη του κόσμου. Αν λοιπόν, σχηματιστεί μια ομάδα ανθρώπων με το παρανοϊκό σχέδιο που ξαφνικά εμπνεύστηκε ένας εκδικητικός άνθρωπος και ο αριθμός τους αυξηθεί επικίνδυνα, αν ένα ψέμα ή μια φαντασίωση κινητοποιήσει μαζικά ένα πλήθος ανθρώπων, εσείς μετά θα ερμηνεύσετε το φαινόμενο σαν αποτέλεσμα λογικής σκέψης και θα ψάχνετε να συνδέσετε τα κοινωνικά γεγονότα με σχέσεις αιτίας και αποτελέσματος ή ένα σημαντικό γεγονός που τα προκάλεσε; Από μια αόρατη και αθόρυβη σκέψη πυροδοτούνται σημαντικές εξελίξεις και το πιο μεγάλο γεγονός μπορεί γρήγορα να ξεχαστεί ή να διαψεύσει τις προβλέψεις. Γι' αυτή τη σημασία του γεγονότος κάποιοι προσπαθούν και εργάζονται για να την ενισχύσουν ή για να τη μειώσουν. Αν είχαν καταγραφεί οι σκέψεις και η φαντασία που περιορίζονται στο λεγόμενο "παρασκήνιο" τότε η ιστορία θα φανερωνόταν με μια πλοκή που μόνο ένας θεός θα μπορούσε να την παρακολουθήσει και πολλά γεγονότα θα έμεναν χωρίς σύνδεση μεταξύ τους.

Με λίγα λόγια, χρειάζεται να υπολογίζουμε και τη συμπεριφορά του τρελού, του ανισόρροπου, του αναξιόπιστου και του απερίσκεφτου ανθρώπου, και της ομάδας που αυτός μπορεί να εκπροσωπεί ή να εξυπηρετεί και την ευμετάβλητη κοινή γνώμη. Όχι μόνο του λογικού, που σκέφτεται και συμφωνεί με γνώση και σωστή πληροφόρηση, αποφασίζει προβλέψιμα, κάνει τις πιο έξυπνες επιλογές και μετά από μια ώριμη συζήτηση. Ποια φυσική και κοινωνική πραγματικότητα καθόρισε τις λεπτομέρειες στην προφορική και στη γραπτή γλώσσα των ανθρώπων, που χώρισε ολόκληρους πληθυσμούς σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη της γης; Η γλώσσα μόνη της μπορεί να διχάσει ένα πληθυσμό και να δημιουργηθούν ομάδες που εναντιώνονται μεταξύ τους. Μέσα στην ίδια τάξη ενός σχολείου, σχηματίζονται μικρές ομάδες και γίνονται ανταγωνισμοί μεταξύ τους. Όταν λίγες χιλιάδες άνθρωποι διαδηλώνουν

την άρνησή τους, αυτό το φανερό γεγονός που θα μπορούσαμε να το περιγράψουμε πιο συγκεκριμένα, οι ρεαλιστές πολλές φορές το εκφράζουν και το σκέφτονται συνοπτικά, έτσι που μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι μάλλον το φαντάζονται και όχι το γνωρίζουν. Οι διαδηλωτές δεν εκφράζουν όλοι την ίδια άρνηση ούτε την ίδια αγανάκτηση, δεν έχουν όλοι την ίδια εκτίμηση, δεν διαμαρτύρονται με τον ίδιο σκοπό και με την ίδια επιμονή, δεν έχουν αποφασίσει όλοι να αντισταθούν το ίδιο, δεν συμμετέχουν όλοι με το ίδιο σώμα και, μεταξύ τους, δεν έχουν τις ίδιες σκέψεις και απόψεις κλπ. Από μια σύγκριση με ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο αριθμό διαδηλωτών μιας άλλης συγκέντρωσης μπορούν να βγουν ακριβώς αντίθετα συμπεράσματα, αν όχι κανένα. Μια κίνηση ενός απ' όλους και μπορεί να προκαλέσει την εξέλιξη που δεν είχαμε φανταστεί ή δεν περιμέναμε. Ένας τραυματισμός μπορεί να προκαλέσει μια συνολική οργή και η συνολική οργή μπορεί να μείνει στην έκφραση με τις φωνές. Ενώ μια άλλη φορά, σε μια ήσυχη διαμαρτυρία και με άλλη προετοιμασία για την αντιμετώπισή της, το φιτίλι μπορεί πιο εύκολα να ανάψει και μεγάλη καταστροφή να γίνει. Κανένας δεν γνωρίζει τι θα γίνει, όλοι εκτιμήσεις και εικασίες κάνουν. Παίζουν με τις πιθανότητες και με το μέλλον του κόσμου, πιο ανεύθυνα από τους νεαρούς που παίζουν video games. Και κάποιον θα βρουν μετά για να του φορτώσουν όλες τις ευθύνες! Όλες οι "λεπτομέρειες" αφαιρούνται για να μπορέσουμε να εκφραστούμε και να σκεφτούμε, αλλά και για να δράσουμε με τις προσδοκίες που δημιουργούνται από τις φαντασιώσεις και με την πολύ συνοπτική άποψη για τα πράγματα. Αν λ.χ. ήμασταν, εμείς ή τα αγαπημένα μας πρόσωπα, οι άτυχοι αποδέκτες αυτής της αντίδρασης και έπρεπε να σκεφτούμε ξεχωριστά για τον κάθε άνθρωπο που διαδηλώνει και να αναζητήσουμε τις ομάδες τους, τότε πότε θα αποφασίζαμε για τη δική μας απάντηση; Μάλλον δεν θα μπορούσαμε να αποφασίσουμε αφού θα διαπιστώναμε, ότι η συνέχεια θα ήταν πιο αμφίβολη και κανένα συμπέρασμα με τη λογική δεν θα βγάζαμε.

Αν αυτή η αφαίρεση των λεπτομερειών γινόταν για να ερευνήσουμε, θα χρειαζόταν πολύς χρόνος. Όμως **η δική μας ανάγκη για να αποφασίσουμε γρήγορα και για να δράσουμε ακυρώνει κάθε λογική σκέψη** και έρευνα. Αναλαμβάνουμε την ευθύνη για τη σωστή άποψη και εκτίμησή μας βιαστικά με τη φαντασία και έτσι όπως μας ηδονίζει. Αν οι εξελίξεις είναι απρόβλεπτες, αν έχουμε πολλές αμφιβολίες και αγωνία, αν χρειάζονται πολλές συζητήσεις, οι εξελίξεις είναι απρόβλεπτες και έχουμε αμφιβολίες διότι όσα εμείς νομίζουμε ότι γνωρίζουμε είναι ελάχιστες πληροφορίες, βιαστικές εκτιμήσεις και η φαντασία μας. Ο *ιδεαλιστής* φιλόσοφος *Χέγκελ* ήταν δυσνόητος, όμως όσοι εμπιστεύονται τις αισθήσεις τους και σκέφτονται ρεαλιστικά, αυτοί δεν αντιλαμβάνονται ότι τα συγκεκριμένα πράγματα είναι αφηρημένα από μόνα τους

και ακόμα περισσότερο **αφηρημένα μέσα στη δική μας σκέψη και ανάμικτα με φαντασία**, που ξεπερνά αυτή των κινηματογραφικών ταινιών. Όσο υπήρξε πραγματικότητα μια αληθινή ιστορία που βλέπουμε σε κινηματογραφική ταινία δύο ωρών, τόση ακριβώς είναι η πραγματικότητα και η αξιοπιστία των απόψεων που σχηματίζονται στο κεφάλι των ρεαλιστών σε κλάσματα δευτερολέπτου και στα βιβλία. Αν κάτι "σώζει" τη λογική τους, σώζεται όταν είναι αργές οι χρονικές εξελίξεις, χαμηλές οι ταχύτητες στις κινήσεις, μεγάλες οι αποστάσεις μεταξύ ανθρώπων και πραγμάτων και όταν κρατούν κλειστό το στόμα τους... Όταν τα χρονικά περιθώρια στενεύουν, όταν χρειάζεται να τα στενέψουμε εμείς για να δράσουμε και όταν οι εξελίξεις επιταχύνονται, τότε η πραγματικότητα μέσα στη σκέψη θολώνει και γίνεται φαντασία. Δεν είναι μόνο η πνευματική αδυναμία των ανθρώπων, να εκτιμήσουν σωστά τα πράγματα και τα γεγονότα, μετά από καλή πληροφόρηση και χωρίς τις προσωπικές φαντασιώσεις, οι οποίες μας φοβίζουν, ενώ άλλες φορές μας ενθαρρύνουν. Η παραπλάνηση και η απόκρυψη αποτελούν εύκολες επιλογές για όσους απευθύνονται σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων και χρειάζονται την υποστήριξη και την ανοχή τους. Ακριβώς γι' αυτό, για να είναι πειστικοί και να εξαπατούν, αυτοί εμφανίζονται προγραμματισμένα και όπως ο κόσμος θα τους εμπιστευτεί σαν φίλους και σαν επαγγελματίες. Αποκρύπτουν αποτελεσματικά την προσωπική ζωή τους, προσέχουν τι λένε, αφήνουν να φαίνεται ό,τι έχει καταγραφεί και ό,τι έχει γίνει φανερά στις δημόσιες συναντήσεις, ενώ η αμφιβολία είναι κάτι σπάνιο στην έκφρασή τους. Αυτή η εικόνα του "υπεύθυνου" προσώπου και του επαγγελματία, που σκέφτεται, αποφασίζει και κινητοποιείται αμερόληπτα για το καλό όλων και εθιμοτυπικά, όπως έχει καθιερωθεί, είναι μια εικόνα με δόλο. Αυτή η λογική για την καλλιέργεια της εμπιστοσύνης επιβάλλεται στο εμπόριο, στην επιστημονική έρευνα, στην παροχή υπηρεσιών και στη δημόσια ζωή, <u>όχι από καλή πρόθεση και υπευθυνότητα</u>. Κυρίως επιβάλλεται για να προστατευτούν οι φιλόδοξοι και οι κοσμικοί, αυτοί ως ξεχωριστά πρόσωπα ή το όνομα της ομάδας στην οποία συμμετέχουν ή συνεργάζονται, επειδή χρειάζονται πελάτες και υποστήριξη. Οι ίδιοι γνωρίζουν πόσο διαφορετική είναι η εικόνα που προβάλλουν στον κόσμο και πόσες σημαντικές πληροφορίες αποκρύπτουν. Αυτά που είδαν και άκουσαν από τις προσωπικές επαφές τους (με τους φίλους, με τους συνεργάτες τους, με τα πρόσωπα της οικογένειας) συχνά είναι καθοριστικά για τις αποφάσεις και τις επιλογές τους, ενώ οι πληροφορίες που δίνονται, καταγράφονται και δημοσιεύονται είναι για τα μάτια του κόσμου και όπως αν όλα είχαν γίνει με την αμερόληπτη λογική. Οι προσωπικές σχέσεις που μένουν κρυφές και τα κρυφά συναισθήματα παίζουν σημαντικό ρόλο για γεγονότα και εξελίξεις που υποτίθεται ότι προετοιμάζονται και αντιμετωπίζονται από μια ομάδα ειδικών και

έμπειρων και από τις δημοσιευμένες προσπάθειες (παρασκήνιο, όπως το λένε). Το όνομα, αυτό μόνο του, μπορεί να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά την άποψη του κόσμου. Αν είναι όνομα προσώπου που θυμίζει την οικογενειακή καταγωγή του, τη δράση και το έργο των προγόνων του ή αν είναι σαν λογοπαίγνιο και προκαλεί γέλιο. Το φύλο, αν είναι μια σέξυ γυναίκα ή ένας ομοφυλόφιλος άνδρας, επίσης μπορούν να επηρεάσουν απρόβλεπτα, αλλά καθοριστικά. Η εικόνα και η φωνή, η σωματική κατάσταση, η φήμη και η οικονομική δύναμη των προσώπων της οικογένειας. Γι' αυτό σε μια εκλογική αναμέτρηση ανιχνεύονται μικρά λάθη και κινήσεις που προβάλλονται με σκοπό να πλήξουν ή να ενισχύσουν έναν υποψήφιο. Όλα αυτά καθορίζουν την τύχη του προσώπου στην κοινωνία και στον πολιτικό ανταγωνισμό, πιο καθοριστικά από τις συναντήσεις και τις δημόσιες απόψεις του. Κανένας, όμως, απ' όλους εκείνους που καταγράφουν τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις ή που εμφανίζονται δημόσια με μια αίσθηση σοβαρότητας, ότι ο λόγος τους και η συμμετοχή τους είναι σημαντικά για τον κόσμο, δεν θέλει να το πιστέψει. Θα ακυρωθούν πολλές από τις προσπάθειες, όπως και οι φιλοδοξίες του και τότε θα υποχωρήσει η πίστη στα μεγάλα όνειρά του!

Η ενημέρωση είναι απαραίτητη για τη ζωή και ιδιαίτερα για τις ανθρώπινες συνεργασίες. Ξεκινάει από την ανάγκη να πληροφορηθούμε τα γεγονότα, τις δράσεις και τις εξελίξεις που έγιναν τελευταία. Με αυτή τη στενότερη έννοια της λέξης, οι πληροφορίες αποκόπτονται από τη γνώση της ευρύτερης πραγματικότητας και από τα συνηθισμένα γεγονότα. Η γνώση περιορίζεται στον τόπο και στις τελευταίες χρονικές στιγμές, σαν γνώση τοπική, πρόσφατη και περιστασιακή. Γι' αυτό, περισσότερο ταιριάζει η έννοια της πληροφορίας και όχι της γνώσης. Η γνώση γίνεται περιστασιακή πληροφορία όπως εκείνες που εισέρχονται από τα αισθητήρια όργανα, με τη διαφορά, ότι οι ανθρώπινες πληροφορίες καταγράφονται, επιλέγονται, μεταγλωτίζονται και μεταδίδονται σε απόσταση. Αντί ο καθένας να περιορίζεται αποκλειστικά στις δικές του πληροφορίες και από τη δική του έρευνα ή παρατήρηση, λαμβάνει πληροφορίες από την έρευνα και την παρατήρηση που καταγράφονται σε όλο τον κόσμο και μεταδίδονται με διάφορα τεχνικά μέσα. Έτσι, μένουν έξω από την ενημέρωση τα μόνιμα στοιχεία του κόσμου, ένα πλήθος γνωστών πραγμάτων και συνηθισμένων γεγονότων και οι δράσεις με τις αναμενόμενες εξελίξεις τους. Νοσοκομεία, νεκροταφεία, αστυνομικά τμήματα, στρατιωτικές ασκήσεις, οίκοι ανοχής, εκπαιδευτικές δράσεις, συζητήσεις στο κοινοβούλιο, νέα προϊόντα, ευρεσιτεχνίες, τουριστικές εκδρομές, αστρονομικά φαινόμενα κλπ. δεν λείπουν ποτέ από τον κόσμο και τη ζωή μας και καθημερινά γίνονται τόσα πολλά, που δεν προλαβαίνουμε να τα καταγράψουμε. Όμως κάποιοι που μεταδίδουν τις πληροφορίες σε όλο τον κόσμο επιλέγουν αναπόφευκτα ορι-

σμένες από τις πληροφορίες ως πιο σημαντικές για την ημέρα και για την ώρα. Έτσι πρέπει να επιλέξουν οπωσδήποτε, αφού διαφορετικά δεν θα πρόσφεραν ενημέρωση, αλλά εγκυκλοπαιδικές γνώσεις και εκπαιδευτικές εκπομπές. Μερικές από τις πληροφορίες είναι αυτές που κινητοποιούν (ψυχικά και βιολογικά) τους ανθρώπους για να γίνουν πελάτες, ψηφοφόροι ή αντιθέτως τους ακινητοποιούν. Ιδιαίτερα επιλέγονται οι πληροφορίες που εντυπωσιάζουν ομαδικά τον κόσμο, επηρεάζουν τις πολιτικές εξελίξεις και εξυπηρετούν την επικοινωνία μεταξύ των δημόσιων προσώπων, με διαφορετικούς σκοπούς. Αν ακόμα υπολογίσουμε ότι η ενημέρωση πρέπει να αποδείξει πόσο γρήγορη είναι και για το πιο απρόσμενο γεγονός και να επιτύχει τα πιο υψηλά ποσοστά αποδεκτών, τότε η πραγματικότητα περιορίζεται στις ψυχολογικές αντιδράσεις των ενημερωμένων, στην οικονομική εκμετάλλευση αυτών και για την επιβράβευση των συνεργατών που προσφέρουν τέτοια ενημέρωση. Αν η πραγματικότητα είναι κάτι περισσότερο εξαπλωμένο μέσα στον κόσμο και πιο σταθερό, τότε οι δημοσιογραφικές πληροφορίες για τα περιστατικά και τα τοπικά γεγονότα της τελευταίας στιγμής είναι ίχνη γνώσης και θόρυβος για το πνεύμα. Η επίμονη προβολή τους από τα τεχνικά μέσα της πληροφόρησης, το πάγωμα της σκέψης, η προσπάθεια να γίνουν ζητήματα για την καθημερινή ζωή μας και με την υπεροψία του καλύτερα ενημερωμένου ή και υπεύθυνου πολίτη, συνήθως είναι παραπλάνηση και όχι ενημέρωση. Με το περιτύλιγμα της ενημέρωσης, εύκολα εμφανίζουν τη ζωή όλων σαν εξαρτημένη από τις αποφάσεις και τις συζητήσεις μερικών πολιτικών και προκαλούν ανησυχία και αγωνία ή αντιθέτως ελπίδα και εφησυχασμό. Στις παρατηρήσεις για την ανάμεικτη φαντασία μέσα στα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, συμπληρώστε την ίδια παρατήρηση που απευθύνεται και στους αστρολόγους: Την ίδια ώρα ή τις περισσότερες ώρες της ημέρας, η ζωή μας είναι εξαρτημένη και επηρεάζεται από τις εντολές του εργοδότη, από την άσχημη συμπεριφορά κάποιου συνάδελφου, από τις ιδιοτροπίες των μελών της οικογένειας, από τις κακές συνήθειες ενός γείτονα, από την ανυπακοή του παιδιού, από την εξυπηρέτησή μας στα καταστήματα και από κάποιο θόρυβο και τελικά από το ίδιο το κεφάλι μας, με τις χαζές σκέψεις και τις υπερβολές μας.

Όταν ερευνήσουμε την πραγματικότητα που υπάρχει σαν πνεύμα και σκέψη μέσα στον άνθρωπο, τότε η εξωτερική πραγματικότητα της επιστήμης θα μας φανεί πιο απλή και σχεδόν κενή, έτσι όπως την παρατηρούν οι αστρονόμοι.[63] Ενδέχεται να σταματήσουμε να τη λέμε πραγματικότητα και μάλλον για παγκόσμια δυνατότητα θα μιλάμε. Δυνατότητα που δεν θα είχε προοπτική αν δεν εμφανιζόταν η αόρατη πνευματική πραγματικότητα. Τα κοινωνικά γεγονότα συνήθως περιγράφονται στενά περιορισμένα στην ανθρώπινη δράση και με τις σχέσεις συνεργασίας. Οι υπερβολικές προσδοκίες

από τις ανθρώπινες συνεργασίες και δράσεις και η αναφορά στον άνθρωπο, όπως αν ήταν αυτός ο αποκλειστικός υπαίτιος και ρυθμιστής για τα έργα του, δεν φανερώνουν μόνο τις υπερβολικές προσδοκίες από τη λογική και τη γνώση. Φανερώνουν και την υποβάθμιση της τεράστιας άγνοιας με την οποία ο άνθρωπος ενεργεί και αντιδρά και εξηγούν τη βιασύνη του. Το εξαντλητικό τρέξιμο, οι πολλές συνεργασίες, οι συχνές μεσολαβήσεις μας, η μεθοδική προσπάθεια, η εξυπηρέτηση των πελατών, η εξαπλωμένη φήμη, η αναγνώριση των επιτυχιών ή των αποτυχιών, η απαραίτητη εμπειρία μας και οι έξυπνες και πρωτότυπες σκέψεις για μια ομαδική προσπάθεια, οι αντιδράσεις στις επιλογές ή στις αποφάσεις μας και όλα όσα γίνονται με τη δημιουργική σκέψη εφαρμοσμένη στα πράγματα και στις συνεργασίες, όλη αυτή η έξυπνη δράση δημιουργεί την **ψευδαίσθηση ότι συμμετέχουμε σε ένα μεγάλο έργο**, έτσι όπως εμείς το σκεφτόμαστε. Είναι η δική μας ψευδαίσθηση, επειδή αυτές οι δράσεις ξεκινούν από το δικό μας πνεύμα και παρακολουθούνται στενά, επειδή γεμίζουν το χρόνο και τη ζωή μας, τα σκεφτόμαστε, τα θυμόμαστε και είναι διαρκώς στο επίκεντρο της προσοχής μας. Όταν φύγουμε για τον άλλο κόσμο ή όταν πέφτουμε για ύπνο, σχεδόν όλα αυτά τα οποία εμείς πιστεύαμε ότι γίνονται έξω στον κόσμο με τη δική μας συμμετοχή, αυτά εξαφανίζονται. Απομένουν λίγα υπολείμματα σκορπισμένα σε μερικά άλλα κεφάλια, για ελάχιστες στιγμές, με μια διαφορετική άποψη για τον κόσμο, με μια άλλη αταίριαστη εμπειρία, με διαφορετικές εκτιμήσεις, ενώ τα χειροπιαστά έργα σπάνια είναι ενός μόνο ανθρώπου και η εκμετάλλευσή τους απρόβλεπτη.

Όταν σκεφτόμαστε λογικά μεν, αφηρημένα δε, τότε φανταζόμαστε έναν ακινητοποιημένο και άδειο κόσμο. Έτσι όπως όταν εμείς φοβόμαστε και θλιβόμαστε και δεν μπορούμε να ξεχάσουμε ένα βασανιστικό τέλος μιας ανθρώπινης ζωής, ενώ αυτή η χαμένη ζωή δεν αντιλαμβάνεται τη δυστυχία και το μεγάλο κακό που της έτυχε. Το πρόβλημα το έχουμε εμείς που το σκεφτόμαστε και μάλιστα, μπορεί να μείνει αξεπέραστο για όλη μας τη ζωή! Σκεφτόμαστε ότι αν η δική μας δράση σταματούσε ή κάποιοι την εμποδίσουν, τότε θα προκληθούν συνέπειες στην κοινωνία, ίσως και αιματηρή αναστάτωση. Και έτσι εύκολα συμπεραίνουμε το σημαντικό μας ρόλο. Όμως με τη διακοπή της δικής μας δράσης, τα πράγματα θα αλλάξουν και θα προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες χωρίς τη δική μας συμμετοχή. Η ζωή και τα πράγματα δεν θα σταματήσουν να υπάρχουν ούτε θα εξελιχθούν οπωσδήποτε χειρότερα. Αλλά και τι είναι "χειρότερα" δεν έχουν όλοι τις ίδιες εκτιμήσεις. Έπειτα, κάποιος θα βρεθεί που θα αντικαταστήσει εμάς και θα επηρεάσει τις εξελίξεις με τη δική του δράση και σκέψη. Με ή χωρίς εμάς, ο κόσμος πάλι θα υπήρχε με όλα τα τρομερά ελαττώματα και τα προβλήματά του, ενώ πάντα μερικά άλλα πλεονεκτήματα αποδεικνύονται. **Η δική μας δράση και συμμετοχή μέσα στην**

κοινωνία συνεισφέρει περισσότερο για το νόημα της δικής μας ζωής, παρά για την κοινωνία όπως φανταζόμαστε και αυτό πολλοί δεν αντέχουν να το σκεφτούν. Θέλουμε να φανταζόμαστε επιστημονικά σαν ρεαλιστές, αφού έτσι ενθαρρυνόμαστε για δράση, χωρίς τους δισταγμούς της άγνοιας. Με τόσο ρεαλισμό δεν διστάζουμε να αφαιρέσουμε και τις πιο τρομερές στιγμές του κόσμου, όπως είναι τα δυστυχήματα με νεκρούς μικρά παιδιά, νέους ανθρώπους, ολόκληρες οικογένειες και πολυάριθμα θύματα της εμπιστοσύνης, για τα οποία θα έπρεπε να έχουν ενδιαφερθεί περισσότερο και να έχουνε προνοήσει για να μη συμβούν, όσοι φιλοδοξούν να κυβερνήσουν μια χώρα.

• Από τα αρχαία χρόνια γίνονται πόλεμοι, και οι άνθρωποι συγκρούονται μέχρι θανάτου με άπειρες αφορμές και αιτίες, ομαδικά και ατομικά. Ανέκαθεν, οι άνθρωποι μιλούν για κοινά προβλήματα, τα οποία πρέπει να επιλυθούν για να είναι το μέλλον καλύτερο. Ποτέ δεν έπαψαν να λύνουν προβλήματα, να επιρρίπτουν ευθύνες, να τιμωρούν μερικούς υπεύθυνους, να συνασπίζονται, να στηρίζουν ανατρεπτικές προσπάθειες και νέους ηγέτες, να καταστρώνουν σχέδια. Μήπως σήμερα, τα προβλήματα που περιγράφονται είναι τα τελευταία; Μήπως οι λύσεις που επιδιώκονται σήμερα είναι οι οριστικές και μετά όλα θα πάνε καλά; Μήπως οι αιτίες των προβλημάτων που εντοπίζονται σήμερα είναι οι αληθινές αιτίες και οι μοναδικές; Μήπως γνωρίζουν καλά τις συνέπειες και το μέλλον στην περίπτωση που δεν επιδιώξουν να επιλύσουν τα σημαντικά προβλήματα και αν δεν εφαρμόσουν τις σοφές σκέψεις τους;

Η σημαία, ο εθνικός ύμνος, το νόμισμα, το θρησκευτικό δόγμα, τα σύνορα της χώρας, οι πολιτικές συνεργασίες, το τεχνολογικό επίτευγμα, οι θεσμοί, τα έθιμα, οι γιορτές, τα μνημεία, όλα θα μεταβληθούν, θα ξεπεραστούν και θα ξεχαστούν! Αυτό μπορεί να καθυστερήσει, μπορεί να γίνει αθόρυβα ή να χυθεί πολύ αίμα, όμως δεν μπορεί να μη συμβεί. Όσα είχαμε συνηθίσει επί σειρά ετών και τα θεωρούσαμε αναλλοίωτα, έρχεται κάποια μέρα και ανατρέπονται. Μερικές φορές με εύκολο και ήσυχο τρόπο, ενώ κάποτε δεν μπορούσε να το επιτύχει κανένας με τις μεγάλες του προσπάθειες. Έως τότε, δεν μπορούσαμε να φανταστούμε πώς θα συμβεί αυτό, υπολογίζαμε μόνο τις παρούσες συνθήκες και αποκλείαμε την ανατροπή.

<•> ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΔΙΩΚΟΝΤΑΙ, ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΝΤΑΙ ΚΑΙ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΝΤΑΙ ΟΜΑΔΙΚΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ ΚΑΙ ΜΕ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Με την πολιτική εξυπηρετούνται και εκπροσωπούνται ομαδικά συμφέροντα, επινοούνται συμβιβαστικές λύσεις ανάμεσα σε ανταγωνιστικές ομάδες, καθορίζονται οι όροι του ανταγωνισμού και για τη συνεργασία, συζητιούνται και δημοσιεύονται οι απόψεις για τις επιλογές και τις αποφάσεις σε κοινά ζητήματα και εξετάζονται εναλλακτικοί τρόποι για την υλοποίηση των σχεδίων, διοργανώνονται διαφημιστικές και ενημερωτικές συναντήσεις, συντονίζονται οι προσπάθειες των μελών, προβάλλονται τα πλεονεκτήματα των κοινών επιλογών και των στόχων, αλλά και το έργο που έχει γίνει από την ομαδική προσπάθεια. Τις πρώτες και τις πιο σοφές σκέψεις για τη δημόσια ζωή, για την πολιτική, για τη διοίκηση και την εφαρμογή της εξουσίας θα τις βρούμε καταγραμμένες μαζί με πολύτιμη εμπειρία, από τα παγκοσμίως γνωστά ονόματα του *αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού*, των οποίων τα αξεπέραστα πνευματικά έργα θα αγνοούσαμε αν δεν είχαν διασωθεί. Σε έναν από τους πιο γνωστούς διαλόγους του *Πλάτωνα, στην Πολιτεία (ή Περί δικαίου),* βρίσκουμε την πιο πειστική και την πιο προκλητική άποψη για να ενδιαφερθεί κάποιος και για να δράσει για τα κοινά της πόλης του: *αν δεν ασχοληθείς με την πολιτική τότε θα σε κυβερνούν οι κατώτεροί σου*.[64] Δυστυχώς, όμως, με την ίδια άποψη έδρασαν πολιτικά πρόσωπα που δεν αποδείχτηκαν ανώτεροί μας! Στην *αρχαία Ελλάδα* με τον όρο «ιδιώτης» (idiot, όπως έχει περάσει στην αγγλική γλώσσα) χαρακτήριζαν προσβλητικά «βλάκα» τον άνθρωπο, που δεν ενδιαφερόταν για τα κοινά ζητήματα και τα προβλήματα της πόλης του. Ωστόσο, αυτή η άποψη θα είναι υπερβολικά απλουστευμένη, αν περιορίσουμε το πολιτικό ενδιαφέρον στο πιο φανερό τρόπο συμμετοχής στα κοινά και στη δράση μέσα από ορισμένους και παροδικούς πολιτικούς σχηματισμούς. Και όπως ήδη έχει παρατηρηθεί, επίσης υπάρχουν προκλήσεις για την αντίθετη συμπεριφορά: Άνθρωποι που θα μπορούσαν να προσφέρουν... αυτοί δυστυχώς απέχουν, αποχωρούν και λάμπουν με την απουσία τους. Διότι αυτοί δεν ζήλεψαν τα αξιώματα, δεν ήθελαν να εκμεταλλευτούν τις περιστάσεις και τις συνεργασίες, να πουν ψέματα και υπερβολές ή να υποκύψουν σε πιέσεις από διεφθαρμένους, μεγαλομανείς και ανισόρροπους αντιπάλους και συναγωνιστές. Αυτή η αποχή και η πιο ήσυχη ζωή κάπως μακριά από τη δημοσιότητα δεν σημαίνει έλλειψη ενδιαφέροντος για τα κοινά. Κάποιος μπορεί να εκφράζεται πολιτικά πιο αθέατα, όπως και πιο αποτελεσματικά για την επίλυση ορισμένων προβλημάτων που δυσκολεύουν τη ζωή και την ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων. Στην άλλη πλευρά, επιβεβαιώνεται η γενικευμένη εκτίμηση ότι "δεν

είναι χρυσός οτιδήποτε λάμπει". Μερικοί βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση από τη στιγμή της γέννησής τους και αργότερα, εκτός από τον άνισο αγώνα τους, έχουν επιπλέον λόγους για να διεκδικήσουν και να προστατέψουν τα κληρονομημένα συνήθως πλεονεκτήματα, όπως είναι τα κτήματα, οι εταιρείες, η διαδοχή κ.α.

Στη δημόσια ζωή και στον αγώνα για τη διεκδίκηση της εξουσίας, η δράση και η γρήγορη απόφαση προέχουν από τη θεωρητική σκέψη και από την εξαντλητική διερεύνηση. Συμβαίνει αντίθετα, ο δισταγμός, η δημόσια παραδοχή των λαθών και της άγνοιας, η χρονοτριβή, οι πολλές απορίες και η μοναχική ζωή, θεωρούνται σημάδια αδυναμίας. Πράγματι, σε πλήθος περιπτώσεων, ο χρόνος δεν περισσεύει και τα χρονικά όρια είναι πιεστικά για να πράξουμε και καθορισμένα, όπως ιδιαίτερα σε σχέσεις συνεργασίας. Γνωρίζουμε σχεδόν βέβαια, ότι αν δεν βιαστούμε ή δεν κινηθούμε πιο γρήγορα, τότε κάτι θα χάσουμε ή δεν θα κερδίσουμε. Αυτό μπορεί να είναι μια μικρή δωρεά μέχρι η υγεία μας. Ωστόσο, η δική μας βιαστική δράση και απόφαση σε πλήθος περιπτώσεων επίσης, εύκολα προκαλεί δεσμεύσεις, εξαρτήσεις, περιορίζει το χρόνο και τις επιλογές μας και στενεύει τα περιθώρια για δράση ή αντίδραση. Δεν είναι πάντοτε έτσι πιεστικές οι συνθήκες όπως εκτιμάμε. Δεν είναι πάντοτε τόσο φανερό τι θα χάσουμε ή τι θα κερδίσουμε, ατομικά ή ομαδικά. Όμως όσοι έχουν κάποια υπερβολική ανησυχία στη ζωή τους και όσοι χρειάζονται γρήγορα μια βοήθεια για να μη χάσουν ορισμένα πλεονεκτήματα, **τη δική τους ανησυχία εύκολα τη μεταβιβάζουν και στους άλλους** δίπλα τους. Για να τρέξουν εκείνοι οι άλλοι σαν φίλοι, σαν συνεργάτες, σαν εργάτες και ως δούλοι, ανάλογα με την περίπτωση και τις προϋποθέσεις. Αυτό τον ύπουλο τρόπο για υποστήριξη έχουν αντιληφθεί όσοι ανταγωνίζονται σκληρά, είτε για μια κυβερνητική θέση στην κοινωνία είτε για μια οικονομική εκμετάλλευση σε μια εταιρεία: Να προκαλούν την ανησυχία και την αβεβαιότητα στον κόσμο, ότι αν αυτός δεν βοηθήσει ή δεν συνεργαστεί μαζί τους, τότε αυτός κάτι θα χάσει! Κάπως έτσι αν χρειαστεί μπορούν να σε στείλουν στην πρώτη γραμμή να πολεμήσεις. Να γιατί όσοι σκέφτονται έτσι ύπουλα, βιαστικά και υπεροπτικά, αυτοί εκφράζουν πολλές προφητείες και προβλέψεις ή τις παρουσιάζουν σαν λύσεις στα προβλήματα: για να ενισχύσουν τις απόψεις και τα δικά τους συμφέροντα. Δηλαδή, για να γίνει πειστική η άποψή τους απαντούν, ότι αν εμείς δεν κάνουμε αυτό που προτείνουν και τη στιγμή που χρειάζεται, τότε θα συμβεί κάτι δυσάρεστο ή θα χαθεί μια ευκαιρία. Με μερικά παραδείγματα από το παρελθόν και... εύκολα θα αλλάξουν τη γνώμη σε πολλούς που θα προσφερθούν για να υποστηρίξουν! Έτσι οι δόλιοι, αντί να φανερώσουν τη δική τους αδυναμία και ανησυχία και αντί να ζητήσουν βοήθεια σαν κακομοίρηδες, μπορούν και επιλέγουν να προκαλέσουν την ανησυ-

χία στους άλλους ή να τους δελεάσουν με μερικά ανταλλάγματα και αν χρειαστεί δεν διστάζουν να τους κινητοποιήσουν για να σφαχτούν μεταξύ τους. Μαζί με την πρόκληση ανησυχίας, συνδέεται στενά και γίνεται εύκολα πειστική η εκτίμηση, ότι "έτσι μπορούμε με αυτές τις αδυναμίες μας" και "ας είμαστε ρεαλιστές". Συχνά όμως αντιφάσκουν, διότι η ρεαλιστική εκτίμηση "έτσι μπορούμε" ακυρώνεται ή αποδεικνύεται αδυναμία και η επίτευξη του στόχου δυσκολεύεται περισσότερο. Ορίστε μια άλλη γνωστή δόλια άποψη, η οποία εφαρμόζεται παγκοσμίως από μερικούς ανθρώπους που βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση και πιο εύκολα από τους πρωταγωνιστές της εξουσίας: Όταν αντιληφθούν μια φωνή διαρκούς αμφισβήτησης, τότε αναζητούν μια αφορμή για να την εμποδίσουν και αν γίνεται, με πρώτη επιλογή σε συμφωνία με κάποιο νόμο. Ξεπερνούν όμως κάθε όριο και αποδεικνύουν ότι σκέφτονται όπως οι δολοφόνοι και όπως όλοι οι εκβιαστές και όπως αυτοί οι ταραξίες που καταστρέφουν ό,τι βρεθεί μπροστά τους, πότε; Όταν δεν περιορίζονται να εμποδίσουν αποκλειστικά τη φωνή αμφισβήτησης, αλλά και τη ζωή όσων συνδέονται φιλικά ή συγγενικά με το πρόσωπο της αμφισβήτησης και της πρόκλησης. Αυτή είναι η δική τους "ηθική" όπως απορρέει από τη μεροληπτική λογική τους, για την υπεράσπιση των δικών τους πλεονεκτημάτων.

Το μεγάλο ελάττωμα της πολιτικής και η επιπολαιότητα των πολιτικών και άλλων ηγετικών προσώπων σχετίζονται με την υποβάθμιση του ρόλου της Ηθικής και της Σκέψης στην καθημερινή ζωή των μελών της κοινωνίας. Όσοι κινητοποιούνται πολιτικά, ακόμα και με τις καλύτερες προθέσεις, πιστεύουν και τους διευκολύνει να φαντάζονται και να πιστεύουν, ότι μπορούν να επιτύχουν λύσεις στα προβλήματα, τα οποία υπονομεύουν (όπως εκτιμούν) ολόκληρη την κοινωνία και τον πολιτισμό, και να πραγματοποιήσουν φιλόδοξα σχέδια με δεδομένο, ότι οι άνθρωποι είναι έτσι όπως έτυχε. Έτσι υπερεκτιμώντας τις ικανότητές τους και παλεύοντας για την εξουσία τους, το ρόλο για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της πνευματικής φροντίδας τον έχουν αφήσει αποκλειστικά στη θρησκεία, σαν κάτι επουσιώδες και στη θεά τύχη. Ο άνθρωπος χρειάζεται να σκέφτεται για τη δράση και τη συνεργασία του και για τις ανταγωνιστικές προσπάθειες, που ξεκινούν με σκοπό την επιβίωση και συνδυάζονται με την επίτευξη μεγάλων στόχων. Ο άνθρωπος με πολιτική σκέψη, συνήθως βρίσκεται στο άλλο άκρο από κάποιους φιλήσυχους, που απομονώνονται και σκέφτονται για πιο μακρινά πράγματα ή με μεγάλη φαντασία, αντί αυτοί να εργαστούν πιο σκληρά για να αυξήσουν την περιουσία τους, αν όχι για τα απαραίτητα της καθημερινής ζωής. Στη ρεαλιστική σκέψη, όπως αυτή γίνεται με αφαίρεση όλου του κόσμου και με την εστίαση της σκέψης στις συνεργασίες και στα εμπόδια του ανταγωνισμού, θα διαπιστώσουμε μια άλλη πνευματική αδυναμία, η οποία καλύπτεται από την επιδειχτική δρά-

ση. Την αδυναμία για εκτίμηση των λιγότερο φανερών πραγμάτων, την αδυναμία για προνοητική σκέψη και για υπομονετική προετοιμασία πριν από την προσπάθεια, τη βιαστική εκμετάλλευση των ευκαιριών και την υπερβολική βεβαιότητα στις προσπάθειες, με αξιολόγηση των πιο φανερών πλεονεκτημάτων, όπως είναι η μυϊκή δύναμη, τα τεχνικά μέσα, το επενδυτικό κεφάλαιο, οι συνεργασίες με τους πιο ισχυρούς και οι συμμαχίες, η στρατιωτική δύναμη κλπ. Με την ίδια ρεαλιστική λογική επινοήθηκε η αρχή της πλειοψηφίας για τις αποφάσεις και τις επιλογές για δράση. Δηλαδή παρατηρούμε την υλιστική και παιδική λογική στην ομαδική δράση, η οποία είναι περιφρονητική ή αδιάφορη για την ηθική προετοιμασία του πνεύματος και υποβαθμίζει τη σημασία της αξιοπιστίας για οποιαδήποτε προσπάθεια ή συνεργασία, σε αντίστροφη αναλογία με την υπερβολική εκτίμηση των πληροφοριών για δράση. Με την αφαίρεση όλου του κόσμου από τη σκέψη, γίνονται αντιληπτά λίγα πλεονεκτήματα από τη φανερή και γρήγορη συνέπειά τους. Πιστεύουν ότι αυτά είναι αρκετά για την επίτευξη των στόχων και ότι έτσι μπορούν να ξεπεραστούν τα περισσότερα εμπόδια. Η ιστορία των κοινωνιών είναι σαν μυθιστορήματα που γράφει ο Θεός, χωρίς καμία βέβαιη προοπτική, χωρίς να πραγματοποιείται το όνειρο ενός ειρηνικού κόσμου και μιας πολιτισμένης κοινωνίας, εντός της οποίας η ανθρώπινη ζωή θα ήταν πιο εξασφαλισμένη, αλλά αυτή την αποτυχία δεν την αναρωτιόνται.

Όσοι σκέφτονται πολιτικά, συνήθως ξεκινούν εκπροσωπώντας μια μικρή ομάδα ανθρώπων και για να προστατέψουν τα συμφέροντά τους ή για να προβάλουν τα πλεονεκτήματά τους. Στην πορεία αποκτούν εμπειρία, γνωριμίες και κάνουν συνεργασίες. Αυτή η υπερβολική εκτίμηση για το δικό μας ρόλο, συνήθως σχηματίζεται μέσα από συγκεκριμένες περιστάσεις, μερικές φορές τυχαία. Σχηματίζεται όταν διαπιστώσουμε ορισμένες επιτυχίες και ικανότητες με τη δική μας συνεργασία και πρωτοβουλία, και επάνω στον προσωπικό ανταγωνισμό. Όπως όταν συμβάλλουμε για να σχεδιαστεί ένας ομαδικός τρόπος δράσης ή αντίδρασης, ή για την ανατροπή μιας πιεστικής κατάστασης και όταν χρειαστεί να αντικατασταθούν τα παλαιότερα πρόσωπα, που είχαν αναλάβει τις πολιτικές ευθύνες ή μια άλλη υπεύθυνη θέση. Στη συνεργασία των μελών μιας ομάδας ή μεταξύ περισσότερων ομάδων εμφανίζονται προβλήματα και η ανάγκη για ενημέρωση, εκπροσώπηση και συντονισμό των προσπαθειών. Αντιδράσεις, διαφωνίες και ορισμένα προβλήματα συνεργασίας εντός της ίδιας ομάδας, επίσης προκαλούνται και παραμένουν άλυτα. Κάποια στιγμή και με την αλλαγή των περιστάσεων, κανένας δεν προσφέρει μια ευρύτερα αποδεκτή ή σταθερή λύση, ενώ πάντα μερικοί έχουν προετοιμαστεί και έχουν αγωνιστεί με αυτή την προοπτική να πρωταγωνιστήσουν. Όταν κάποιος πλησιάσει σε ανώτερες θέσεις εξουσίας ή ηγείται με την ευθύνη για την ομαλή

συνεργασία ανάμεσα σε πολλές ομάδες ή για το συντονισμό των προσπαθειών μιας ολόκληρης χώρας και ως εξουσιοδοτημένος να εκπροσωπήσει ομαδικά συμφέροντα, τότε ανακαλύπτει τη μεγάλη αδυναμία του, εκτός από τα πλεονεκτήματα της ηγετικής θέσης. Ανακαλύπτει ότι η δύναμή του αντλείται από όλους εκείνους που τον στηρίζουν και συμφωνούν με τις επιλογές και με τους σχεδιασμούς του. Ότι έχει κερδίσει την ευρύτερη υποστήριξη ορισμένων ομάδων και ότι αν χάσει αυτή την υποστήριξη, τη συμφωνία και την ανοχή τους, τότε θα χάσει το αρχηγικό πλεονέκτημά του, ενώ μερικές φορές κινδυνεύει να βρεθεί στη φυλακή ή στον τάφο. Και ακριβώς γι' αυτό, επί πολλούς αιώνες, όταν δεν υπήρχαν κοινά αποδεκτοί κανόνες και οι όροι της δημοκρατίας, για να φτάσει κάποιος σε τέτοιες υπεύθυνες θέσεις και για να κρατηθεί σε αυτές χρειαζόταν η επίδειξη δύναμης, η εφαρμογή βίας και όλη η ζωή του γινόταν ένας παρανοϊκός αγώνας από ανασφάλεια και εκδικητική μανία για τον αντίπαλο. Η προσκόλληση στις θέσεις εξουσίας δεν οφείλεται μόνο στα πλεονεκτήματα που προσφέρουν αυτές οι υπεύθυνες θέσεις και στην απόλαυση μιας εξασφάλισης, έτσι όπως τη φαντάζονται μερικοί από τα φώτα της δημοσιότητας, από τις διευκολύνσεις και από τα μέτρα προστασίας. Πέρα από τη μεγαλομανία που εμποδίζει τον άνθρωπο να παραδεχτεί τις αδυναμίες και τις αποτυχίες του, η προσκόλληση στην υπεύθυνη θέση και η αγωνιστικότητα των ηγετικών προσώπων, πολλές φορές οφείλεται στην επίγνωση για τις εγκληματικές, παράνομες και ανήθικες πράξεις και αποφάσεις, με τις οποίες αναρριχήθηκαν σε αυτές τις θέσεις. Γνωρίζουν πώς επιβλήθηκαν στους ανταγωνιστές τους, με ποιους συνεργάστηκαν και όσα συζητήθηκαν χωρίς τα φώτα της δημοσιότητας και πώς αποφάσισαν για ορισμένους στόχους ή για να εκμεταλλευτούν μερικές μεγάλες ευκαιρίες. Έχουν αυτή την επίγνωση και την ανασφάλεια ότι όταν φύγουν από τις πλεονεκτικές θέσεις και αναλάβουν οι ανταγωνιστές τους ή όταν ξεκινήσουν δημοσιογραφικές έρευνες και ο έλεγχος από μια υπηρεσία, τότε αυτοί ή άλλα αγαπητά πρόσωπα κινδυνεύουν να βρεθούν στη φυλακή, αν όχι δολοφονημένοι και το όνομά τους να στιγματιστεί ατιμωτικά.

Όταν η πλειοψηφία εκφράζεται μέσω της εκλογικής διαδικασίας -από ορισμένα πολιτικά πρόσωπα και από τα κόμματα- δεν έχει ζητήσει να διαβάσει κάποιο συμφωνητικό, το οποίο θα περιγράφει και θα προβλέπει με ακρίβεια (και ψιλά γράμματα) τι ακριβώς θα υλοποιήσουν και θα σχεδιάσουν οι εκπρόσωποί τους και τι ακριβώς θα αλλάξουν στη λειτουργία του κράτους και πώς θα αντιμετωπίσουν μερικά έκτακτα γεγονότα, τα οποία είναι πιθανά. Η ψήφος προσφέρεται σαν υπογραφή βιαστικά, με ελπίδα και με εμπιστοσύνη, έτσι όπως συνήθως οι άνθρωποι υπογράφουν μια συνηθισμένη σύμβαση για παροχή υπηρεσιών. Η πλειοψηφία δεν απαιτεί την τέλεια συμφωνία με τους πολι-

τικούς εκφραστές της, δεν ζητάει την απόλυτη συνέπεια και την εφαρμογή μέχρι τελευταίας λεπτομέρειας των σχεδίων, δεν απαιτεί την πρόβλεψη όλων των πιθανών καταστάσεων και την εφαρμογή μόνο των εύκολων και των ευχάριστων σχεδίων. Πολλοί άνθρωποι και ψηφοφόροι δεν μπορούν να ενημερώνονται καλά και για όλα τα πολιτικά ζητήματα και τις εξελίξεις. Αναγνωρίζουν, ότι αυτοί οι ίδιοι δεν είναι προετοιμασμένοι για να συμμετάσχουν στην πολιτική σαν μέλη ή σαν υποψήφιοι. Από τις πολιτικές αντιπαραθέσεις και συζητήσεις περισσότερο φαντάζονται παρά καταλαβαίνουν. Μπορούν να σχηματίζουν εύκολα μια άποψη, χωρίς να χρειαστεί να σκεφτούν. Αν κάτι δεν τους αρέσει τότε επιλέγουν το αντίθετο και αν διαφωνούν, τότε σκέφτονται την ακριβώς αντίθετη άποψη. Όταν επιλέγουν πρόσωπα και ομάδες για εκπροσώπηση και ανάληψη ευθυνών, επίσης δεν έχουν αρκετή ενημέρωση, δεν έχουν διαβάσει προσεκτικά τα προγράμματα, εκτιμούν από ενδείξεις και με άσχετες παρατηρήσεις (κι εντυπώσεις) και ίσως δεν έχουν επίγνωση για την αξία της επιλογής τους. Εάν κάτι γίνεται φανερά και αποδεδειγμένα για την καλυτέρευση της ζωής τους, η πλειοψηφία δεν θα το εμποδίσει. Όπως δεν εμπόδισε την εφαρμογή αποφάσεων και σχεδίων για τα οποία είχε διαφωνήσει, αλλά οι πανούργοι βρήκαν τους τρόπους για να προετοιμάσουν την πλειοψηφία να δεχτεί τις αλλαγές αδιαμαρτύρητα ή με τις ελάχιστες αντιδράσεις!

Οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να υποστηρίξουν οποιονδήποτε εμφανιστεί με δική του πρωτοβουλία σαν ικανός να εξυπηρετήσει, να επιτύχει συνεργασίες, να εκπροσωπήσει και να εργαστεί για την καλυτέρευση της ζωής μέσα στην κοινωνία. Οι περισσότεροι δεν είχαν ποτέ την υπομονή, την εμπειρία, την αυτοπεποίθηση και τη γνώση για να ζητήσουν ένα διατυπωμένο συμβόλαιο για τη συμβίωσή τους και με την αξίωση να το υπογράψουν όλοι. Αν αντιληφθούν ότι η καθημερινή ζωή τους είναι πιο ασφαλής, ότι δεν στερούνται τα απαραίτητα για την επιβίωση και ότι η ζωή και το μέλλον τους δεν κινδυνεύει από την έκφραση της διαφορετικής άποψής τους και από ορισμένες ιδιαιτερότητές στη ζωή τους, τότε λίγο θα τους ενδιαφέρει πώς ορίζεται η ελευθερία και η δημοκρατία. Είναι διαπιστωμένο από την παγκόσμια ιστορία, ότι οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να ανεχθούν και να συγχωρέσουν ακόμα και παρανομίες, καταχρήσεις, υπερβολές, ανισότητες και εγκλήματα των πολιτικών προσώπων, αν αυτοί δεν υποκινηθούν. Χωρίς να έχουν φιλοσοφήσει, αντιλαμβάνονται κάπως, ότι δεν είναι εύκολο ή δυνατό να ζήσουν σε ένα κόσμο και σε μια κοινωνία χωρίς προβλήματα, με εξασφαλισμένη την καλή τύχη τους και ότι ο άνθρωπος γενικά δεν είναι τόσο αξιόπιστος, ειλικρινής, αμερόληπτος και χωρίς τρομερά ελαττώματα. Το αντιλαμβάνονται διότι κάπως αναγνωρίζουν και την προσωπική αδυναμία τους, ιδιαίτερα σε μεγαλύτερες ηλικίες. Αντιλαμβά-

νονται πώς αυτοί οι ίδιοι επίσης θα έπρατταν, πολλές φορές και με πολλές ευκαιρίες, έτσι όπως τώρα καταδικάζουν τις αδυναμίες και την ανευθυνότητα των πολιτικών προσώπων. Αλλά δεν μπορούν να καταλάβουν και ν' ανεχθούν τις ακρότητες, το ψέμα και τη μεροληπτική εξυπηρέτηση, όταν η καθημερινή ζωή τους κινδυνεύει και γίνεται πιο δύσκολη, απ' όσο αν ζούσαν ομαδικά μέσα στα δάση σαν κοινά ζώα. Όταν σχεδόν όλη η δική τους ζωή και των αγαπημένων τους προσώπων περνάει με αγωνία, όπως στα έργα τρόμου, και όταν βλέπουν σε τι ανισόρροπη κοινωνία "*με το συμβόλαιο Φραγκεστάιν*" θα ζήσουν τα παιδιά τους' με δυσκολίες πολλαπλάσιες από αυτές των ηλεκτρονικών παιχνιδιών που ποτέ δεν κερδίζουμε. Δεν είναι μόνο η επιβίωση για το άτομο που εμποδίζεται και γίνεται δύσκολη, με τη συμμετοχή του κράτους και ιδιαίτερα με την εξάρτηση της επιβίωσης από μια αμειβόμενη εργασία. Εμποδίζεται η πραγματοποίηση της φυσικής επιθυμίας για οικογένεια, ενώ τα υπεύθυνα άτομα περιέρχονται σε μια πιο θλιβερή θέση, να αδυνατούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους ή να αντιλαμβάνονται εκ των υστέρων το θλιβερό μέλλον των παιδιών σε μια ανισόρροπη κοινωνία.

Οι εκφραστές των πολιτικών απόψεων και τα μέλη των πολιτικών ρευμάτων και των κομμάτων υπερβαίνουν τη λογική, όταν αρνούνται να συζητήσουν και να συνεργαστούν μεταξύ τους και αντιθέτως, προκαλούν φανατική αντιπαράθεση και διχασμό στην κοινωνία. Σε πολλές περιπτώσεις, οι αντίθετες επιλογές για τις οποίες εκείνοι διαφωνούν και η κοινωνία διχάζεται είναι και οι δύο σωστές. Γι' αυτό η κάθε πλευρά μπορεί να υποστηρίξει την αντίθετη ή διαφορετική επιλογή της με σωστές απόψεις. Σπάνια όμως εισάγουν μέσα στη σκέψη τους ένα θεμελιακό γνώρισμα της πραγματικότητας, όπως είναι η "προτεραιότητα". Πολλές φορές, το ζήτημα δεν είναι ποιος έχει δίκιο ή τη σωστή άποψη, για τα οποία μπορούν να συζητούν ατελείωτα και με εντυπωσιακή ευστροφία, αλλά μόνο αν είναι σωστή η προτεραιότητα για τη στιγμή και τον τόπο, στα οποία θα εφαρμοστεί μια πολιτική ή μια απόφαση. Λ.χ. μπορεί να ψηφίζεται ένας νόμος για να διορθωθεί η ευνοϊκή ή η δυσμενής φορολογική μεταχείριση μιας ομάδας εργαζομένων, αλλά να είναι δύσκολη έως και αδύνατη η εφαρμογή του, ενώ θα χρειαζόταν προηγουμένως η ανάλογη προετοιμασία. Όπως και στην προσωπική ζωή, θαυμαστό είναι κάποιος να προσφέρει οικονομική βοήθεια σε ανθρώπους που την έχουν άμεσα ανάγκη. Αλλά πώς θα την προσφέρει, όταν αυτός ο ίδιος επίσης βρίσκεται σε μια δύσκολη θέση και σε αδυναμία να βοηθήσει ένα αγαπημένο του πρόσωπο. Πλεονεκτική η τεχνολογία με την οποία παράγεται ηλεκτρικό ρεύμα από το φως του ήλιου, αλλά άχρηστη όταν ο τόπος σου μένει σκοτεινός στο μεγαλύτερο διάστημα του έτους ή όταν το καθυστερημένο κράτος αποθαρρύνει με νομικούς περιορισμούς και από αδυναμία των υπηρεσιών μια τέτοια επένδυση.

Παρανοϊκή η απαγόρευση της έκφρασης για τις ξένες θρησκείες και άδικο να εμποδίζονται οι αλλόθρησκοι στη κοινωνική ζωή τους, όμως δεν είναι λογικό να "επιβληθεί" άμεσα η ελευθερία στην θρησκευτική πίστη, όταν αναμένονται ακατάπαυστες αντιδράσεις, διαλυτικές για την κοινωνία. Ρεαλισμός χωρίς εκτίμηση της προτεραιότητας δεν νοείται. Έπειτα, όπως έχουμε παρατηρήσει, συχνά εκφράζονται απόψεις σε σύνθετα ζητήματα, τα οποία δεν μπορούν να απαντηθούν μόνο με κοινωνιολογική προσέγγιση και γι' αυτό είναι αστήριχτες και αποσπασματικές γνώμες, όχι αξιόπιστες απόψεις ούτε εγγυημένες λύσεις. Απλές γνώμες, έτσι όπως αυτές που εκφράζουν οι άνθρωποι για το Θεό και επαναλαμβάνουν τις γνωστές θρησκευτικές απόψεις τους ή αντιδρούν σε αυτές. Συχνά, οι αντίθετες απόψεις και επιλογές εκφράζονται για την αντίδραση στο (φανταστικό) αντίπαλο, ενώ οι συνέπειες από την εφαρμογή των πολιτικών επιλογών είναι αβέβαιες, όχι όπως φανταζόμασταν, και μερικές φορές η εφαρμογή δεν είναι απλή και εύκολη. **Όταν οι επιλογές είναι σαφείς και αντίθετες, δεν θα είναι οπωσδήποτε σαφείς και αντίθετες οι συνέπειες** αυτών των επιλογών (λ.χ. για δύο υποψήφιους δημάρχους), ή τουλάχιστο, πολλές και απρόβλεπτες μπορούν να είναι οι συνέπειες της κάθε επιλογής και όχι όλες αντίθετες. Αλλά και το σύνολο των απόψεων για το ρόλο του Κράτους, για την οικονομική ανάπτυξη, για τη δημόσια διοίκηση, γενικά για την οργάνωση της κοινωνίας και έτσι όπως αυτές υποστηρίζονται, δεν είναι μεταξύ τους καλά δεμένες και με θεμέλια, για να αρνούνται οι πρωταγωνιστές να συζητήσουν με τους ανταγωνιστές τους ή και να συμφωνήσουν σε πολλές απόψεις ή για να διαμορφώσουν από κοινού νέες απόψεις και να συνεργαστούν με αμοιβαίες υποχωρήσεις. Η δυσκολία στη συνεννόηση και στη συνεργασία συνήθως προέρχεται από το ρόλο που δεν θέλει κανένας να χάσει ή να υποβαθμίσει, είναι η φιλοδοξία και δυστυχώς η έχθρα η οποία προκλήθηκε με τις δυσκολίες, τις πιέσεις και τις επιθέσεις που εκείνοι δέχονται από τους αντιπάλους τους. Η διαφωνία σε ορισμένα ζητήματα γίνεται αφορμή για να μην επιδιώξουν οι υποκινητές τη συμφωνία και για να ενισχύσουν τις δικές τους πολιτικές απόψεις. Ενώ με τις υπερβολές, τα συνθήματα, τις εντυπώσεις και με το δόλο προσπαθούν να συνδέσουν την τύχη του ανήσυχου πλήθους με τα δικά τους προσωπικά σχέδια και συμφέροντα, για να γίνουν αυτοί έτσι υπολογίσιμοι από τους αντιπάλους τους και για να εμποδίσουν τις αντίπαλες πολιτικές. Όταν ενθαρρύνονται από την οικονομική και πολιτική στήριξη μεμονωμένων προσώπων ή εταιρειών, που επηρεάζουν την κοινωνική σταθερότητα, τότε έχουν τις πιο μεγάλες προσδοκίες. Είναι πρόθυμοι να εξυπηρετήσουν τους υποστηριχτές τους, να τους ανταποδώσουν με ορισμένα πλεονεκτήματα -δεν χρειάζεται να ζητηθεί-, να συγκρουστούν επιλεκτικά, όπως οι πολιτικές περιστάσεις επιβάλλουν και μέχρι φανερής προδοσίας. Τότε

ανακαλύπτουν πόσο αποτυχημένες, περιστασιακές και απερίσκεφτα αποδεκτές είναι πολλές από τις απόψεις τους για μια καλύτερη κοινωνία.

Από τα αρχαία χρόνια μερικοί άνθρωποι αισθάνονται βέβαιοι για τις ικανότητές τους και σε πλεονεκτική θέση για να επιβιώσουν, να διασώσουν, να υπερασπιστούν, να επιτύχουν κοινούς στόχους, να πραγματοποιήσουν σχεδιασμούς και βιάζονται να δώσουν λύσεις σε κοινά προβλήματα. Ηρωισμός, ανδρισμός, γενναιότητα, φιλοδοξία, αυταρχισμός, επιθετικότητα, υπερηφάνεια, είναι μερικές από τις λέξεις που έχουν επινοηθεί για να εκφράσουν τις πιο επιπόλαιες μορφές εγωισμού, τη μεγαλομανία, την υπερεκτίμηση των ικανοτήτων και τις πιο ανεύθυνες συμπεριφορές!

· Κάποιοι πιστεύουν ότι είναι ανώτεροι αλλά με τη δράση τους αποδεικνύονται αναξιόπιστοι, επιζήμιοι και ιδιοτελείς.

· Κάποιοι έχουν κληρονομήσει ή δημιουργήσει τα κοινωνικά πλεονεκτήματά τους και από τις ανώτερες διοικητικές θέσεις τους λαμβάνουν αποφάσεις που διευκολύνουν ή δυσκολεύουν τη ζωή πολλών άλλων. Κυνηγούν συνεργασίες και πελάτες, γίνονται μέλη σε ενώσεις και οι δουλειές τους απειλούνται από τους ανταγωνιστές.

· Κάποιοι ηγούνται ήδη σε ομαδικές προσπάθειες, έχουν εμπειρία και γνώση από τη συμμετοχή και τη δράση τους και έχουν την άνεση να εμφανίζονται δημόσια και να διεκδικούν, να πληροφορούν και να προβάλουν τη δράση τους.

· Κάποιοι είναι φιλόδοξοι και δεν μπορούν να φανταστούν τη ζωή τους ήσυχη και περιορισμένη σε ένα στενό χώρο. Απολαμβάνουν τις γνωριμίες και τις συναντήσεις, συμμετέχουν ολόψυχα σε μια ομάδα και ξεχωρίζουν για την προσφορά και το ενδιαφέρον τους.

· Κάποιοι έχουν υπερβολική πίστη για τις απόψεις τους ή σε μια ιδεολογία και εύκολα παρακινούνται για να τις επιβάλλουν σε όλο τον κόσμο και με το ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο εμφανίζονται πειστικοί και βρίσκουν οπαδούς.

· Κάποιοι έχουν εύκολη τη συμμετοχή τους σε πολιτικές προσπάθειες, διότι έχουν την ανάλογη εκπαίδευση και την εμπειρία από την επαγγελματική σταδιοδρομία τους και δέχονται τέτοιες προτάσεις.

· Ορισμένοι διευθύνουν μεγάλες και μονοπωλιακές επιχειρήσεις και συνεργάζονται με τις δημόσιες υπηρεσίες, με τα υπουργεία και για την εξυπηρέτηση κρατικών υποθέσεων.

Αν τώρα σχηματιζόταν ένα κράτος από την αρχή, θα σχηματιζόταν από αυτούς τους οποίους δεν διστάζουν να παίρνουν αποφάσεις, που βάζουν τους όρους, τους κανόνες, τους σκοπούς, τα μέσα παραγωγής, τις πολλές γνωριμίες, το δυσεύρετο και δαπανηρό εξοπλισμό και τις τεχνικές γνώσεις. Φυσικό

είναι να έχουν ορισμένα πλεονεκτήματα και να κερδίζουν κάτι από αυτή την επιχείρηση. Αυτοί έχουν πειστικό λόγο και περισσότερα κίνητρα για να ξεκινήσουν πρώτοι να σχηματίσουν μια οργανωμένη ομάδα, για να ξεκινήσουν διαφημιστικές εκστρατείες και για να συμπεριφερθούν επιθετικά, όχι αμυντικά. Όσοι μείνουν απ' έξω και δεν αποφασίζουν, φυσικό είναι να μείνουν εγκαταλελειμμένοι και με τις προσδοκίες, που οι πρώτοι θα φροντίσουν να τους ενισχύσουν. Σε αυτές τις επιχειρήσεις με τις μεγάλες προσδοκίες, χρειάζονται οι φθηνοί υπηρέτες, εθελοντές στρατιώτες, χορηγοί και οι αφελείς υποστηρικτές, δηλαδή θύματα και κομπάρσοι και αυτοί δεν χρειάζεται να το μάθουν με ειλικρίνεια, ότι έτσι προσποιητά αντιμετωπίζονται. Είναι πιο έξυπνο να ενθαρρύνεις τα θύματα και τους ενθουσιασμένους, να τους εξηγήσεις ότι πρέπει να αισθάνονται υπερήφανοι και να τους ευχαριστήσεις. Και όπως είναι γνωστό, για να προστατευτούν τα μεγάλα συμφέροντα στις δύσκολες στιγμές, για να εξασθενήσουν οι αντιδράσεις, για να επιβληθούν μερικές δυσάρεστες λύσεις και για να δικαιολογηθούν οι καταστροφικές πολιτικές, εύκολα αναφέρονται στο γενικό καλό της κοινωνίας και διαλαλούν αυτό που όλοι θα ήθελαν να ακούσουν. Και επειδή πάντα υπάρχουν διαφωνίες, ευθιξία ανάλογη της μεγαλομανίας και μερικοί πιστεύουν ότι είναι πιο απαραίτητοι και αδικούνται, σχηματίζονται ανταγωνιστικές ομάδες και πολλές φορές η μια ομάδα θα αμφισβητήσει τις επιλογές της άλλης, θα χρειαστεί να συγκρουστούν μεταξύ τους και να διεκδικήσουν η κάθε μια το δικό της μερίδιο. Αυτοί οι ίδιοι, λοιπόν, οι προνομιούχοι και περιστασιακά ευνοημένοι, που θα σχημάτιζαν από την αρχή ένα κράτος, είναι τώρα εκείνοι που το βρίσκουν έτοιμο και φιλοδοξούν να αντικαταστήσουν τους προηγούμενους. **Με το δημοκρατικό πολίτευμα και την αρχή της πλειοψηφίας, αυτό γίνεται αναίμακτα, με το κοστούμι.** Η αστυνομία και οι ένοπλες δυνάμεις γίνονται λάφυρό τους με νομικές διαδικασίες, τις οποίες και προσπαθούν να σέβονται. Διαφορετικά οι περισσότεροι "δημοκράτες" δεν θα δίσταζαν να πράξουν απολίτιστα, έτσι όπως έκαναν οι διεκδικητές της εξουσίας και οι προνομιούχοι στις παλαιότερες εποχές και με τη νοοτροπία της *άγριας δύσης*.[65] Γι' αυτό, αν στη δημοκρατική κοινωνία η ζωή γίνει δύσκολη και δεν επιτευχθεί η καθαρή πλειοψηφία για το σχηματισμό κυβέρνησης, τότε υπάρχει ο κίνδυνος εσωτερικών συγκρούσεων και για αιματηρές διαμάχες, με υποκινητές και οργανωτές ποιους; Πρωταγωνιστές και υποκινητές θα είναι εκείνοι που φιλοδοξούσαν να αναρριχηθούν δημοκρατικά στην εξουσία.

Φανταστείτε, αν δεν το έχετε δει, ένα μεγαλομανή άνθρωπο, που εκφράζεται και συμπεριφέρεται με πλήρη βεβαιότητα για τις δυνατότητές του και για την αποτελεσματικότητά του. Έναν υπερόπτη άνθρωπο, που η σύντομη εμπειρία του έχει επιβεβαιώσει τις ικανότητές του και αυτός γελάει με όσους

έχουν κάνει διαφορετικές επιλογές και θέλει ν' αγνοεί εκείνους που δεν τον υποστηρίζουν ή δεν τον ακολουθούν. Νομίζετε ότι αυτός ο υπερόπτης άνθρωπος είναι μια σπάνια περίπτωση και στη φαντασία σας; Αυτός **ο παρανοϊκός άνθρωπος και η σκοταδιστική νοοτροπία του εκπροσωπείται από ολόκληρα κράτη και χώρες** (και αυτές οι χώρες έχουν επίσης νόμους)! Από πού αντλεί αυτός ο υπερόπτης άνθρωπος την υπερβολική βεβαιότητά του; Αντλεί τη βεβαιότητά του και επιμένει στις επιλογές του από την καλή γνώση και από την επίγνωση των πραγματικών κινδύνων και των αδυναμιών του και από τη σωστή εκτίμηση των πιθανοτήτων για επιτυχία; Όχι απαραίτητα. Η περιορισμένη επιτυχία της σκέψης, μερικές σωστές εκτιμήσεις που με λίγη τύχη επιβεβαιώνονται, η δημιουργική δράση, οι συνεργασίες, οι έξυπνοι ανταγωνισμοί και τα πραγματικά πλεονεκτήματα -που δεν λείπουν ούτε από τα ζώα- προκαλούν μια ψευδαίσθηση πλήρους γνώσης και δύναμης. Αποκορύφωμα ψευδαίσθησης, όταν η προσπάθεια είναι χρόνια και εξαντλητική. Με αυτή την ψευδαίσθηση (της εμπειρίας) ενεργούν επίσης και τα ζώα και υπερβαίνουν τους δισταγμούς τους. Για τη διατήρηση, τη χρησιμοποίηση και την παραγωγή των φαντασιώσεων δεν εξαιρούνται όσοι αναλαμβάνουν υπεύθυνες και δημόσιες θέσεις, οι άνθρωποι κάθε εξουσίας και κυρίως εκείνοι που ελέγχουν ή εκπροσωπούν τις μεγαλύτερες ομάδες ή μια μεγάλη χώρα.

Όλοι εκείνοι οι άνθρωποι που πλημμυρίζουν τους δρόμους, τις πλατείες και τα χωράφια και είναι έτοιμοι να μας βγάλουν τα μάτια, όταν κάποιος πονηρός τους φανατίσει ή τους εκπροσωπήσει, είναι τα αθώα παιδάκια που κοιτάζαμε με τρυφερότητα και απλώναμε το χέρι για να τα χαϊδέψουμε. Δεν θα αναρωτηθείτε πώς διαμορφώνουν τέτοια νοοτροπία, τέτοια εμπιστοσύνη στις ιδέες τους και τέτοιες χαζές επιθυμίες για να γεμίσουν το χρόνο τους, ενώ συγχρόνως στον κοινωνικό τους περίγυρο είναι "καλοί", "έντιμοι" και "νομοταγείς πολίτες"; Θα έπρεπε αυτό να είναι ένα από τα καθημερινά ζητήματα για την κοινωνία από παλαιότερα: Να ερευνούμε τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των λαών και των ανθρώπων και τι πρέπει να γίνει μέσα στην κοινωνία για να σταματήσουν οι άνθρωποι να **χωρίζονται από σκέψεις που είναι ανάμικτες με φαντασιώσεις, μισές αλήθειες και με κενά γνώσης**. Αν εμείς απλώς σκιτσάρουμε τη διεστραμμένη φαντασίωση, τον ιδρυτή μιας ανταγωνιστικής θρησκείας να ασελγεί στη μητέρα του άλλου ή την τελευταία να συμπεριφέρεται σαδιστικά στον πρώτο, οι πιστοί θα ζητήσουν να μας κοιτάξει ο δικός τους ψυχίατρος και να μας δικάσουν με τους δικούς τους νόμους. Ή μήπως ακόμα χειρότερα, θα γίνουν παρανοϊκοί δολοφόνοι, ίδιοι με εκείνους που έχουμε δει σε ταινίες τρόμου; Η πρόκληση με τα θρησκευτικά σύμβολα είναι ένα ακραίο παράδειγμα για το πώς η ανθρώπινη σκέψη και λογική συμφιλιώνονται με τη φαντασία για να εξυπηρετηθούν δράσεις και απερίσκεφτες

επιθυμίες, που καταστρέφουν την πνευματική ομορφιά ζωής. Πλανώνται όσοι νομίζουν ότι αυτή η μεροληπτική λογική και η ανάμιξη της φαντασίας περιορίζονται μόνο στα θρησκευτικά ζητήματα. Όταν οι απόψεις για τη ζωή και τον κόσμο έχουν αξιοπιστία, τότε δεν θα χάσουν την αξία τους και δεν θα διαψευστούν, αν εκείνος που προκαλεί είναι τρελός ή δεν έχει πειστικές απόψεις. Όταν τα σύμβολα θυμίζουν φαντασιώσεις, όταν παραπέμπουν σε ψέματα, σε αξίες που έγιναν αξεχώριστες μαζί τους και λείπει η αξιοπιστία, τότε και τα σύμβολα είναι απροφύλακτα στις αμφισβητήσεις. Αν αυτά είναι σεβαστά από φόβο και ανασφάλεια, τότε πάλι με μια φαντασίωση και με υποκρισία τα χρησιμοποιούμε. Επομένως, όταν εσύ που υπερασπίζεσαι τις φαντασιώσεις δεν είσαι ικανός να πείσεις για την αξιοπιστία τους και επιπλέον, όταν από αυτές τις φαντασιώσεις απολαμβάνεις ορισμένα πλεονεκτήματα και φοβάσαι μήπως τα χάσεις, τότε εύκολα θα αντιδράσεις σαν τρελός και βίαια. Φοβάσαι ότι θα διαψευστούν οι φαντασιώσεις σου, ότι θα αποκαλυφθούν τα ψέματα, ίσως και η δική σου κρυφή καταπίεση να τα εφαρμόσεις στη ζωή σου. Εκτός από λογικό και έξυπνο, θα ήταν και ηθικό να συζητήσουμε τις απόψεις μας και να τις υποστηρίξουμε προκλητικά και δημόσια. Αν οι αντιδράσεις είναι έτσι εύκολες, υπερβολικές και ομαδικές έχουν την εξήγηση που μόλις δώσαμε. Όταν, όμως, η ορθολογική σκέψη λείπει και οι απόψεις φανερώνουν τις επιθυμίες και τα όνειρά μας, τότε φυσικά θα παρακινηθούμε σε βίαια αντίδραση από τα συναισθήματα και με περιφρόνηση για την ερευνητική σκέψη, με σκοπό να κλείσουμε το στόμα εκείνων που μας "ξυπνούν".

Δεν είναι οι οδηγίες ενός μυθιστορήματος ή μερικές σειρές ενός ιερού βιβλίου ή ένα τραγούδι με συγκινητική μουσική, αυτά τα οποία προκαλούν τα ανατρεπτικά κοινωνικά φαινόμενα και τις τρελές συμπεριφορές μιας ομάδας ανθρώπων. Μήπως στο όνομα του χριστιανικού Θεού, της αγάπης ή πολύ πιο εύκολα στο όνομα της ελευθερίας, δεν έχουν ξεκινήσει πόλεμοι και δεν έχουν γίνει πολλά εγκλήματα; Το πρότυπο ενός ειρηνικού ανθρώπου και η ιδεολογία για μια κοινωνία χωρίς βία, μπορεί επίσης να ενεργοποιήσει φαινόμενα βίας και επικίνδυνων μορφών εξουσίας. Το παρανοϊκό μυαλό του ανήθικου ανθρώπου, η διάνοια με εξωτερικές αξίες και πρότυπα, είναι εύκολο να αλλάξει την ερμηνεία μιας λέξης ή μιας παραγράφου ή να προσθέσει μερικές σειρές ακόμα για να πυροδοτήσει απρόβλεπτες εξελίξεις στην κοινωνία. Αλλά αν η παράνοια και οι φαντασιώσεις γίνονται ομαδικά και έτσι έχουν σχηματιστεί ολόκληρα κράτη, τότε σε αυτό το έργο κάποιοι έχουν πρωταγωνιστήσει. Αυτοί οι φιλόδοξοι και με ακλόνητη αυτοεκτίμηση εκμεταλλεύονται μια σχέση τυφλής εμπιστοσύνης, ενθαρρύνονται με την προσδοκία της αμοιβαίας υποστήριξης και γίνονται υποκινητές μιας μαζικής αντίδρασης. Μια κοινωνία ή μια χώρα με πλούσιους πολίτες δεν πρέπει να αισθάνεται ήσυχη και ότι τα

πράγματα βρίσκονται υπό έλεγχο. Άπειρες είναι οι σκέψεις, οι φαντασιώσεις, οι επιθυμίες και τα όνειρα που μπορούν να εξαπλωθούν και να αναστατώσουν την κοινωνική συμβίωση και να προκαλέσουν αιματοχυσία, όσο οι άνθρωποι παραμένουν αθωράκιστοι από τις ηθικές αξίες του εσωτερικού προσανατολισμού. **Η καλή οικονομική κατάσταση, τα πολλά χρήματα και η περιουσία** εξακριβωμένα δεν εξασφαλίζουν την ήσυχη ζωή στο άτομο ούτε την ειρήνη στην κοινωνία. Αντιθέτως, αποδεικνύεται ότι **προσφέρουν τα πλεονεκτήματα (και είναι μεγαλύτερη η πρόκληση) για να υλοποιηθούν και να εξυπηρετηθούν τα πιο τρελά σχέδια και στις δημοκρατικές χώρες ακόμα πιο εύκολα**.

† Πολλοί άνθρωποι ακόμα δεν κατανοούν πώς από μία περίοδο ειρηνικής συμβίωσης προκύπτει ένας πόλεμος ή μια κατάσταση αλληλοσπαραγμού, με όλες τις φρικιαστικές περιπτώσεις που γνωρίζουμε. Ο πόλεμος δεν είναι το ξέσπασμα μίας ξαφνικής τρέλας. **Σε καιρό ειρήνης, ήδη** οι ανθρώπινες σχέσεις είναι διαταραγμένες, ήδη οι άνθρωποι είναι χωρισμένοι από τρελές ιδέες, από την οικονομική ανισότητα και από τρελές απαιτήσεις... Τι νόημα έχουν οι αριθμοί, η οικονομική ανάπτυξη, το μεγάλο εισόδημα, ο υλικός πλούτος, όταν ο φίλος σε προδίδει, το παιδί σου πέφτει θύμα εμπόρων ναρκωτικών και ανώμαλων, ο γείτονας απειλεί τη ζωή σου, το ταξίδι αναψυχής γίνεται τραγωδία, ο περίπατος περιπέτεια, όταν με τις δεσμεύσεις μας υπερβαίνουμε τις δυνατότητές μας, όταν οι συνεργάτες είναι αναξιόπιστοι, όταν η απληστία μεγαλώνει και η αλητεία εξαπλώνεται, όταν τα πράγματα που είχαν προβληθεί σαν τα τελειότερα αποδεικνύονται στην πορεία το ίδιο ανεπαρκή, απρόβλεπτα ζημιογόνα, όταν η τροφή και το νερό σε δηλητηριάζουν, όταν οι πολιτικές και οι θρησκευτικές διαφορές προκαλούν μίσος και συγκρούσεις, όταν το κράτος υπολειτουργεί και αδυνατεί να επιτύχει την ισορροπία και την κοινωνική ευημερία. Επιθυμούμε την ειρήνη χωρίς αδικία, χωρίς εκμετάλλευση της αδυναμίας, χωρίς καταπίεση, αυταπάτες και παράλογους όρους. Χρειάζεται **να σκεφτούμε σοβαρά το ρόλο του ηθικού προσανατολισμού** (στη ζωή των πολιτών), **ακόμα και για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας** και να ξεπεράσουμε μία από τις τελευταίες μεγάλες προκαταλήψεις, που ξεκινούν από την απερίσκεφτη αντίληψη των διαχωριστικών ορίων στις επιστήμες.

Να σταματήσουμε να θεωρούμε ρεαλισμό την επιπόλαιη αντίληψη των πραγμάτων, την ευπιστία, τη συνήθεια, την υπερεκτίμηση των ικανοτήτων μας και τον περιορισμό της πραγματικότητας στις συναλλαγές και στη συνεργασία των ανθρώπων.

Φυσιολογική η παράνοια και η φαντασίωση στη ζωή, όπως είναι φυσιολογικά οι ασθένειες, τα γηρατειά, ο θάνατος, οι αντιθέσεις στη ζωή και φυσιολογικά έρχεται κάτι το νέο και το ανατρεπτικό. Οι δολοφόνοι θα μπορούσαν να ενωθούν σε ομάδα με έναν πρόεδρο και να ζητήσουν αλλαγή στη νομοθεσία και τα δικά τους δικαιώματα... Αν ακόμα αυτό δεν έχει γίνει, ευτυχώς δεν ευνόησε ο αριθμός τους ανά περιοχή που είναι σχετικά μικρός και όχι επειδή οι ανθρώπινοι νόμοι δεν προσαρμόζονται ή βασίζονται σε πειστικές σκέψεις και μπορούν να εφαρμόζονται. Μόνο η Ηθική με τις εσωτερικές αξίες, με τις αμερόληπτες σκέψεις για τους υλικούς περιορισμούς της ζωής και για το αποκορύφωμα της εξέλιξης της ζωής μέσα στο πνεύμα, έχει τη δύναμη της Επιστήμης και ενός παγκόσμιου θεσμού για να εμποδίσει μια τέτοια κοινωνική εξέλιξη. Ενώ η ψυχολογία με την οποία συνορεύουν, πρέπει να περιοριστεί στο φυσιολογικό και στη σχετικότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς ανάλογα με το μεταβαλλόμενο περιβάλλον και με τις εμπειρίες. Διότι, ακόμα και όταν ο κανόνας για τους ανθρώπους γίνει να κλέβουν, να πραγματοποιούν σεξουαλικές επιθυμίες χωρίς φραγμούς και να δηλητηριάζουν τον οργανισμό τους, μόνο η Ηθική επιστήμη μπορεί να τολμήσει να καταγγείλει και να κατηγορήσει το φυσιολογικό και τον κανόνα, σαν φαινόμενα ή καταστάσεις από συμπεριφορά ζώου, από επιλογές με εξωτερικές αξίες και από πνευματική αδυναμία. Μόνο η επιστήμη για τη σχέση της ζωής με τις πνευματικές αδυναμίες μπορεί να αποδείξει, ότι αυτά τα ανήθικα φαινόμενα δεν συμφωνούν με τις παγκόσμιες εσωτερικές αξίες, με τις λογικές αρχές και με τον πνευματικό προορισμό της ζωής. **Το «φυσιολογικό» δεν είναι οπωσδήποτε το «Ηθικό»** αφού η ζωή δεν ξεκινάει με σοφία, με επιστημονική σκέψη, κατανόηση και αμεροληψία, αλλά αντιθέτως με τεράστια άγνοια και φαντασιώσεις. Μέσα σε ένα ανασφαλές περιβάλλον, στο οποίο οι άνθρωποι εξοικειώνονται και προσαρμόζονται πονηρά και εγωκεντρικά για να επιβιώσουν. Και τελικά δεν είναι ηθικό για έναν υπεύθυνο και αξιόπιστο άνθρωπο να συμπεριφέρεται περιορισμένος στα ζωώδη ένστικτα και να προσαρμόζεται χωρίς αντιστάσεις στις κοινωνικές περιστάσεις που ευνοούν τον υποκριτή, το δολοπλόκο, το δημαγωγό, τον κερδοσκόπο, τον πλεονέκτη, τον πιο πειστικό παραμυθά, ενώ αποθαρρύνουν τον πνευματικό τρόπο ζωής με τις λιγότερες υποσχέσεις του. Αυτές οι διαπιστώσεις (για τη σχέση των εξωτερικών σκοπών με τις φαντασιώσεις, ενώ των εσωτερικών αξιών με τη παγκόσμια πραγματικότητα) προκαλούν τριγμούς σε πολλές θεωρίες για την ανθρώπινη συμπεριφορά, για την οργάνωση της κοινωνίας και το ρόλο του κράτους. Αποδεσμεύουν τους στόχους του ανθρώπου από τον κανόνα της υλικής φύσης και από τις περιστασιακές ηδονές και **αντί για την ελευθερία του αλήτη και του ζώου αποθεώνουν την αυτοσυγκράτηση ενός πνεύματος με αυτογνωσία**.

Υπάρχει μια παλιά λέξη, της οποίας το νόημα αν και είναι κάπως αλληγορικό, είναι το πιο εύστοχο για να συντομεύσει ένα φαινόμενο, για το οποίο χρειάζονται πολλές σκέψεις και γνώσεις. Έτσι, όπως είναι κι άλλες συνηθισμένες λέξεις λ.χ. η ψυχή και το πνεύμα. Η λέξη "αλητεία" σημαίνει περίπου λυμένος, χωρίς σταθερό τόπο ή χωρίς λουρί κάπως αλληγορικά. Δηλαδή έτσι όπως γίνεται αντίστοιχα με τον ανήθικο άνθρωπο που συμπεριφέρεται ασυγκράτητα, χωρίς αρχές, χωρίς φραγμούς. Σε αντίθεση με τις ρυθμιστικές σκέψεις που εισάγει η Ηθική με εσωτερικές αξίες και η επίγνωση της ευρύτερης πραγματικότητας. Στις κοινωνίες ιδιαίτερα των λεγόμενων δυτικών χωρών, αυτό **το φαινόμενο της αλητείας έχει καμουφλαριστεί με τη λέξη της ελευθερίας και της δημοκρατίας**. Έχει βρει ερείσματα στην ψυχολογία, στήριξη από το κράτος για την εμπορευματοποίηση όλων των πραγμάτων και ολόκληρες οι κοινωνίες σχεδόν έχουν μεταλλαχθεί σε σπουδαστήρια της αλητείας με προοπτική ανώτερου πτυχίου. Οι φραγμοί εισάγονται από την άλλη πλευρά για τη ζωή όσων επιλέξουν να ζήσουν ασυμβίβαστοι με αυτή την κοινωνία απατεώνων (με ευρύτερη έννοια) και μεγαλομανών. Η ελευθερία των μεν (η αλητεία χωρίς φρένο, μέχρι την ακραία απληστία, σαν λυσσασμένα σκυλιά χωρίς λουρί) καταπιέζει και στερεί την ελευθερία των δε, και φυλακίζει την προοπτική όσων δεν μπορούν ή δεν επιθυμούν να μεταχειριστούν όλα τα μέσα, και να δώσουν όλη τους την ψυχή για την επίτευξη των στόχων τους. Η λέξη "αλητεία" εκφράζει μια ευρύτερη ανηθικότητα από αυτή που σκεφτόμαστε με τη φανερή μορφή ενός βρομιάρη και πρόστυχου νέου, που με τη συμπεριφορά δεν σέβεται τους άλλους δίπλα του. Η ζωή χωρίς την επίγνωση των εσωτερικών αξιών και χωρίς φρένο στην κερδοσκοπική και εγωιστική δράση είναι η αλητεία και ο "κακός δρόμος" των καλοντυμένων, που ξεπερνάει τη φαντασία μας. Αυτή όχι μόνο δεν είναι φανερή και δεν απαγορεύεται, αλλά μεταμορφώνεται έξυπνα για να κερδηθεί η εμπιστοσύνη του κόσμου και οι πολιτικοί νόμοι χρησιμοποιούνται αδίστακτα. Ένας ανήθικος άνθρωπος χωρίς αξιόποινες πράξεις μπορεί να γίνει πιο σιχαμερός και πιο βλαβερός από ένα φυλακισμένο. Οι διαπιστώσεις για την εξαπλωμένη ανηθικότητα στην κοινωνία εκφράζονται εύκολα, υποβαθμισμένες, κοινότοπα και χωρίς την επιμονή που χρειάζεται για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων. Έχουν προηγηθεί πολλοί αιώνες άθλιας ιστορίας και στην εποχή μας με την παγκόσμια εμπειρία και ανάπτυξη, όλες οι έξυπνες προσπάθειες δεν δείχνουν ένα αισιόδοξο μέλλον. Τα δυστυχήματα, οι πολεμικές συγκρούσεις, οι ακραίες οικονομικές ανισότητες, οι σκληροί ανταγωνισμοί μόνο για το κέρδος και από ευθιξία, η δουλεία, οι ασθένειες από την κατάχρηση των χημικών υλών, τα εκβιαστικά διλήμματα των πολιτικών, οι συμμορίες των απατεώνων που βαφτίζονται "συνεργασίες", η εγκληματικότητα, η διαρκής ανασφάλεια

στην καθημερινή ζωή πρέπει να εξαλειφθούν το συντομότερο. Και όλα αυτά θα γίνει δυνατό να εξαλειφθούν όταν ενδιαφερθούμε ειλικρινά και αποφασίσουμε να εγκαταλείψουμε πολλές από τις φαντασιώσεις και τις δυνατότητες που απολαμβάνουμε περιστασιακά στη δική μας ζωή και ιδιαίτερα με την ανήσυχη σκέψη σε τι κόσμο μεγαλώνουν τα παιδιά.

Η πολιτική, έτσι όπως τη γνωρίζουμε μέχρι τώρα, στις περισσότερες περιπτώσεις και από την παγκόσμια ιστορία, είναι σαν μια αλήτισσα χωρίς ηθικές/πνευματικές αξίες, που γυρεύει το γρήγορο κέρδος, προκαλεί με την άγρια συμπεριφορά και τα ψέματά της, εξυπηρετεί μεροληπτικά τα συμφέροντα κάποιων ομάδων και παράγει νόμιμη αδικία. Π.χ. κάποιος πετάει τα σκουπίδια μέσα στο σπίτι σου. Πολιτική είναι να καλέσεις ένα φίλο ή να ανταμείψεις κάποιον σαν συνεργάτη για να λυθεί το πρόβλημα με επίδειξη δύναμης. Ενώ ηθική είναι να προσπαθήσεις να εξηγήσεις την πράξη και να το λύσεις φιλικά. Κοιτώντας πίσω στο χρόνο, κατανοούμε ποια ήταν τα μόνιμα αποτελέσματα αυτής της επιπολαιότητας. Τα αποτελέσματα ήταν οι λαοί να διαφοροποιηθούν πνευματικά μεταξύ τους, με ανόητες αντιθέσεις, να μείνουν πνευματικά ανώριμοι, ψυχολογικά ιδιοτελείς, ανεπαρκείς στον κοινωνικό τους ρόλο και να εξαπλωθούν επικίνδυνες και υπερβολικές αξίες με ανορθολογική και αυθαίρετη σκέψη. Και τελικά, η πολιτική έμεινε ανάξια σεβασμού και ανήμπορη να πραγματοποιήσει τις προσδοκίες για μία πιο δίκαιη κοινωνία. Σε μια κοινωνία εγωπαθών και φιλόδοξων, όπου ο ένας άνθρωπος σκέφτεται πώς θα εξαπατήσει και πώς θα εκμεταλλευτεί τον άλλο για να ικανοποιήσει τις προσωπικές επιθυμίες του και με την ανοχή της Πολιτείας, ακόμα και το εκπαιδευτικό σύστημα (εκτός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης) έφτασε να εξυπηρετεί αυτόν το σκοπό: δηλαδή την εξαπάτηση και την προώθηση των προσωπικών συμφερόντων με τη δύναμη της Επιστήμης. Σε μια κοινωνία παρανοϊκών, φανατισμένων, εγωιστών και απερίσκεφτων ανθρώπων, όπου αυτοί εκπαιδεύονται και ειδικεύονται για όλα τα επαγγέλματα με το αξίωμα, ότι "για την επιβίωσή μου θα εκμεταλλευτώ την άγνοια και την αδυναμία σου", δεν μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα περάσουμε όμορφα τη σύντομη ζωή μας. Και αφού η πλειοψηφία δεν στέλνει τον εαυτό της στη φυλακή, η ίδια η φύση γίνεται η φυλακή της για να υποστούν οι άνθρωποι όλα τα δεινά της αλήτικης, εγωκεντρικής και παρανοϊκής συμπεριφοράς!

<•> Ο ΜΠΕΡΔΕΜΕΝΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ. Η σχέση της Επιστήμης με τα οικονομικά συμφέροντα είναι αξεχώριστη, αφού η επιστημονική γνώση εφαρμόζεται για εμπορικούς και επαγγελματικούς σκοπούς. Η επιστημονική έρευνα δεν παράγει γνώση από περιέργεια για τους περίεργους και για να έχουν εργασία οι δάσκαλοι στα σχολεία. Και τα οικονομικά συμφέροντα έχουν δημιουργηθεί σε απροετοίμαστες κοινωνίες, με όλα τα ελαττώματα της ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς, τα οποία έχουμε παρατηρήσει και αυτά εμφανίζονται τα ίδια στη συλλογική δράση. Όχι μόνο οι κοινωνίες δεν είχαν την εμπειρία και τη γνώση για να προετοιμαστούν απέναντι στις νέες μορφές οικονομικής εκμετάλλευσης, αλλά δεν είχε γίνει η ιστορική προετοιμασία για να είναι οι άνθρωποι με την έννοια του ζώου που εξελίσσεται προς τα πάνω, δηλαδή καλλιεργημένο εσωτερικά/πνευματικά. Όμως, εκτός από την επιστήμη, η πολιτική επίσης έχει στενή σχέση με την οικονομία στην οργανωμένη κοινωνία. Άρα **η επιστήμη έχει αξεχώριστη σχέση με την πολιτική και με κάθε κυβέρνηση μιας χώρας**. Κανένα κράτος δεν έχει συμφέρον ούτε είναι εύκολο να απορρίψει την επιστήμη, αφού η γνώση δίνει δύναμη και ιδιαίτερες ικανότητες στον άνθρωπο ως άτομο και φυσικά για την ομαδική συνεργασία. Μάλλον αντίθετα, τα πλεονεκτήματα της γνώσης και της τεχνολογίας παρακινούν για οικονομική εκμετάλλευση, για συνεργασία και ενθαρρύνουν την πραγματοποίηση των πιο τρελών ονείρων. Η επιστήμη μέσα στην κοινωνία έχει ανάγκη την πολιτική και ο άνθρωπος με τις πολύτιμες γνώσεις χρειάζεται να συμμετέχει στη διαμόρφωση της πολιτικής. Η πολιτική διαμορφώνει τους όρους και εξυπηρετεί τις εταιρικές ή ομαδικές δραστηριότητες, με τις οποίες αξιοποιείται η γνώση για την παραγωγή προϊόντων και για την προσφορά υπηρεσιών με όρους οικονομίας, με ανταλλάγματα και με κοινό σκοπό το κέρδος. Η στενή σχέση της επιστήμης με την τεχνολογία μοιάζει με τη σχέση του καταθέτη με την τράπεζα.

Πρέπει να τονιστεί, ότι η Επιστήμη δεν είναι μόνο ό,τι έρχεται αμέσως στη σκέψη μας με αυτή τη λέξη, όπως ανύποπτοι έχουμε αντιληφθεί από τη σύνδεση της γνώσης με το βιβλίο, με τη μάθηση, με το εκπαιδευτικό σύστημα και με τη συνέπεια της σκέψης στη θεωρία και στην πράξη. Αυτές οι σύντομες σκέψεις που μας θυμίζουν την Επιστήμη, απέχουν από την πραγματικότητα, όσο απέχει η έννοια της τεχνολογίας ή της ειρήνης, ή της θρησκείας... Επιστήμη μπορεί να γίνει ακόμα και ένα πεδίο έρευνας και γνώσης για την αποτελεσματικότερη εξαπάτηση μιας ομάδας ανθρώπων. Όπως θρησκεία μπορεί να γίνει η εφαρμογή της επιστημονικής γνώσης για τη σχέση του Θεού με τη φύση και με την ανθρώπινη συμπεριφορά. Η μονόπλευρη αναφορά στο θετικό ρόλο της επιστήμης δείχνει ότι έχουμε μία εξιδανικευμένη και αθώα άπο-

ψη για το ρόλο της και ίσως υπερεκτίμηση της προσφοράς της, όπως έχουν οι θρησκόληπτοι για το ρόλο της θρησκείας τους. Αυτό δείχνουν λ.χ. παρατηρήσεις όπως "η επιστήμη αυτοδιορθώνεται", "διορθώνει τις ελλιπείς θεωρίες της", "τα πιο δημιουργικά μυαλά", "αντικειμενική προσέγγιση". Φυσικά εργάζονται και αναδεικνύονται λαμπρά πνεύματα, πρωτοπόρα και δημιουργικά. Στην πραγματικότητα η επιστήμη και ο ρόλος της επηρεάζουν καθημερινά και καθοριστικά τη ζωή όλων των ανθρώπων. **Η επιστήμη δεν αντιπροσωπεύεται μόνο από λιγοστά κορυφαία ονόματα**. Επιστήμονες δεν είναι μόνο οι διάσημοι ή λιγοστοί απόκοσμοι και ανιδιοτελείς και οι ερευνητές που βλέπουμε σε πολλές ωραίες και επιμορφωτικές εκπομπές. Και η πρόοδος της επιστήμης δεν είναι μόνο αυτή που καταγράφεται επίσημα από λίγους διάσημους, παραλείποντας τις αποτυχίες και με αδιαφορία για όσα κάποιοι άλλοι σκέφτηκαν πιο κάτω από την πανεπιστημιακή έδρα εκείνων. Επιστήμονες θεωρούνται και ο πληθυσμός των άσημων επαγγελματιών, που εργάζονται σε υπεύθυνες θέσεις. Επιστήμονες θεωρούνται και οι στρατιές των αποφοίτων που έχασαν την επαφή τους με το βιβλίο και επιλέξανε κατά τύχη την ειδικότητά τους ή με κριτήριο την επαγγελματική αποκατάστασή τους, χωρίς να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την πνευματική καλλιέργειά τους. Πολλοί από αυτούς τώρα προσφέρουν υπηρεσίες, τους συμβουλευόμαστε και λαμβάνουν αποφάσεις που μας επηρεάζουν. Η επιστήμη, οι επιστήμονες και οι πιο μορφωμένοι εμπλέκονται σε όλα τα φαινόμενα κατάχρησης, εξαπάτησης, διαφθοράς, παραπλάνησης, μεροληψίας και καταπίεσης και τις συνέπειες καλούμαστε να πληρώσουμε όλοι. Ανεξαρτήτως της συμμετοχής μας και της άποψής μας και σε πολλές περιπτώσεις δυσανάλογα, μόνο και μόνο γιατί αυτοί πρέπει να εργάζονται και να μην αμφισβητούνται από τον οποιοδήποτε σαν επιστήμονες. Αυτά τα αρνητικά φαινόμενα συμβαίνουν στη θεωρία, στην ενημέρωση, στη διδασκαλία και στην πρακτική εφαρμογή της γνώσης, συχνά αδιαφορώντας για την τύχη ομάδων ανθρώπων και της κοινωνίας και αδίστακτα στρεφόμενοι να μας καταστρέψουν. Προφορικά, γραπτώς, συνειδητά και απρόσεκτα, από παράνοια και από ανοησία, με την εφαρμογή της γνώσης και με τον εξειδικευμένο ρόλο των επαγγελματιών, που σε χιλιάδες περιπτώσεις και κατά κύματα είναι απατεώνες, μικροί και μεγάλοι. Βρίσκονται πανταχού παρόντες και εμείς βρισκόμαστε στο στόχαστρο τους. Στο χώρο της ενημέρωσης, στο χώρο της ιατρικής, στις βιομηχανίες, στην πολιτική, στο στρατό μέχρι και σε μοναστήρια...

Δημιουργούν και εκμεταλλεύονται με τον εξυπνότερο τρόπο τις σχέσεις εξάρτησης για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία και την προσωπική τους ανάδειξη. Κάνουν ανεύθυνα πειράματα και ακόμα χειρότερα, εφαρμόζουν αμφίβολες θεωρίες και επικίνδυνες ιδέες για να επιβληθούν στα πράγματα, για

να τα προσαρμόσουν στη "δική τους" αλήθεια και για τις ανταγωνιστικές επιδιώξεις των εταιρειών. Πολιτικές και οικονομικές θεωρίες, ψυχολογικές θεωρίες, παραχάραξη της ιστορίας, ενώ πολλές έρευνες και θεωρίες προβάλλονται όχι για τη σπουδαιότητα και την αξιοπιστία τους, αλλά λόγω συμφερόντων, μέσω διαφημιστικών τεχνασμάτων και από δημοσιογραφικές επιδιώξεις. Γίνεται αλόγιστη και ανεύθυνη εκμετάλλευση της γνώσης για πρακτικούς σκοπούς, με τυφλή αντιγραφή των πληροφοριών, με αδυναμία ελέγχου της αξιοπιστίας όλων των παραγόμενων πραγμάτων, και με την τυφλή πίστη για τις επιθυμητές προσδοκίες. Γίνεται κατάχρηση της γνώσης και της αξιοπιστίας και εισβολή στο μυαλό μας και στη φυσική μας υπόσταση. Εισβολή πληροφοριών και λεπτομερειών της γνώσης, που αρμόζουν σε ηλεκτρονικό υπολογιστή και όχι για το ανθρώπινο μυαλό και με ψυχολογική βία μέσα στο χώρο της εκπαίδευσης, από την παιδική ηλικία. "Εισβάλλουν" συστηματικά απόψεις, αξίες, πρότυπα και αυταπάτες με την επίκληση της φωτεινής Επιστήμης και καλλιεργούν την εντύπωση του "επαρκώς γνωστού" στη θεωρία και της "τελειότητας" στα τεχνολογικά επιτεύγματα. Επιτυγχάνουν να κάνουν απαρατήρητη την άγνοιά τους και την αντιμετωπίζουν υπεροπτικά ή ενοχλημένοι σαν μια αδυναμία που αμαυρώνει την αξιοπιστία. Εισβολή και εκμετάλλευση, πάντα με το πλεονέκτημα που προσφέρει το μορφωμένο πνεύμα στην έκφραση της σκέψης και με την υπεροψία αυτού που εύκολα αντιδρά στην αμφισβήτηση, αν όχι με το δόλο ενός εκβιαστή που ζητάει αμοιβή για το καλό μας. Θα μπορούσαμε να γράψουμε μία εγκυκλοπαίδεια ιστορίας για την αντίθετη πρόοδο της επιστήμης σε όλους τους τομείς, εάν συγκεντρώναμε υλικό από τη μακραίωνη εμπειρία! Αφήνουν εκτός επιστήμης την ανεπάρκεια της γνώσης και τη ζημιά, την οποία προκάλεσαν σε αμέτρητες περιπτώσεις (με ή χωρίς επίγνωση) οι πιο μορφωμένοι και πόσος κόσμος ζημιώθηκε από τα λάθη και από τη δική τους υπερβολική πίστη, επειδή οι άνθρωποι τους εμπιστεύτηκαν!

Είναι κοινό μυστικό, ότι η γνώση επισκιάζει την τεράστια άγνοιά μας, προκαλεί ψευδαισθήσεις και μας εκθέτει σε περισσότερα σφάλματα, πριν και μετά από την εφαρμογή της. **Η εφαρμογή της επιστημονικής γνώσης αποδεικνύει την ανεπάρκεια και τα κενά της γνώσης**. Η γνώση όχι μόνο δεν εξασφαλίζει το αλάθητο αλλά αντιθέτως, μας κάνει να λέμε περισσότερα απ' όσα πραγματικά γνωρίζουμε, μας κάνει ακόμα και να ξεχνάμε! Η Επιστήμη δεν έχει μόνο τα γνωρίσματα που θυμίζουν γενικά τη πνευματική δύναμη και τα πλεονεκτήματα, ενώ η συνέπεια της σκέψης μαζί με τη γνώση δεν οδηγούν σε μονόδρομο και σε εξασφαλισμένα ή επιθυμητά αποτελέσματα. Το καταστάλαγμα της γνώσης που βρίσκουμε στα επιστημονικά βιβλία, στις εγκυκλοπαίδειες και στις αξιόπιστες πηγές είναι μια επιτυχής και μακροχρόνια κατά-

ληξη από την συγγραφική προσπάθεια λίγων προσώπων, η οποία για να γίνει χρειάστηκε η παγκόσμια ερευνητική προσπάθεια με όλα τα ανθρώπινα ελαττώματα και όλη την ανθρώπινη ανοησία. Οι γνωστές περιπτώσεις, όπου ειπώθηκαν ψέματα με επίγνωση από επιστήμονες ή διαστρεβλώθηκαν οι πληροφορίες ή εμποδίστηκε η συνολική αναγνώριση μιας ανακάλυψης, αυτές αποτελούν ελάχιστες εξαιρέσεις σε σύγκριση με τα λάθη και τις ανοησίες, τα οποία δεν κατέγραψε ποτέ κανένας ή αυτά αφήνονται σαν υπολείμματα και σαν στιγμές της έρευνας, τα οποία δεν ανήκουν στην Επιστήμη.

Δεν είναι μόνο η επικίνδυνη και η ανήθικη σχέση της Επιστήμης μέσα στην κοινωνία που την εκμεταλλεύονται τα ανεύθυνα πρόσωπα, την οποία τώρα στην εποχή μας, μπορεί ν' αντιληφθεί πιο καθαρά κάποιος, που δεν κινείται μέσα σε επιστημονικά εργαστήρια και χωρίς να έχει άμεση εμπειρία από την επιστημονική έρευνα. Μερικές φορές, η παρατήρηση από πολύ κοντά δεν αφήνει να δούμε κάποιες άλλες πλευρές, τις οποίες βλέπουν μερικοί άλλοι από πιο μακριά. Στην ίδια αυτή την επιστημονική λογική μπορούμε να παρατηρήσουμε συχνά και συνηθισμένα ελαττώματα όπως είναι: Η υπερεκτίμηση των προσδοκιών, η υποβάθμιση στα κενά της γνώσης, η απόκρυψη των πιθανών ανατροπών, η υποβάθμιση και απόκρυψη των αποτυχιών και των λαθών, η κακοπιστία σε νέες σκέψεις και σε ζητήματα άλλων ερευνητικών περιοχών, η υπερβολική εξοικείωση που προκαλεί την εντύπωση για την επάρκεια και τη συνέπεια στη γνώση, σε πολλές περιπτώσεις η μεγάλη άγνοια και η αδυναμία σκέψης γύρω από ξένα ζητήματα, η βιαστική εκτίμηση των παρατηρήσεων ή η ανεπάρκεια για την εξαγωγή συμπερασμάτων, η μεροληπτική επιλογή των παρατηρήσεων, τα "γραφειοκρατικά" εμπόδια που δεν αφήνουν ή αποθαρρύνουν για να προχωρήσει μια έρευνα. Σε πολλές περιπτώσεις ανιχνεύουμε ελαττώματα όπως η υπερβολική επιμονή για αποδείξεις από τη μια και η βιαστική υποβάθμιση των ενδείξεων από την άλλη, η δυνατότητα για πρόχειρη αλλά σωστή γνώση με εύκολη γενίκευση, με την ανακρίβεια ενός μέσου όρου και δειγματοληπτικά, τη σπουδαιότητα να γνωρίζουμε πιθανές λύσεις και να δίνουμε σχεδόν σωστές απαντήσεις, η υποβάθμιση της δημιουργικής (ακόμα και λογοτεχνικής) σκέψης και της φαντασίας για την έρευνα. κλπ. Όπως ένας τραμπούκος γίνεται πιο προσεκτικός και περιορίζει την προσδοκία του, όταν αυτός βρεθεί απέναντι σε έναν άλλο πιο γυμνασμένο τραμπούκο, έτσι και η αδιάσειστη βεβαιότητα και η υπεροψία των καλά διαβασμένων και στην περιοχή της επιστήμης, γίνονται πιο συγκρατημένα και η υπεροπτική νοοτροπία αποθαρρύνεται, με τη διαπίστωση για τους άλλους ανταγωνιστές στη γνώση. Ευπιστία για να κερδίσουν την εύνοια και για να βρουν εργασία, δυσπιστία και περιφρόνηση για να εξουδετερώσουν την αμφισβήτηση και τη δημιουργική σκέψη κάποιων άλλων δύσπιστων.

Στην ανήθικη κοινωνία με το νόμο της ζούγκλας, το ζήτημα της επιβίωσης αξιοποιείται σαν μοχλός πίεσης και εκβιαστικά για την εκμετάλλευση του ανθρώπινου δυναμικού από τους προνομιούχους και για τους πρωταγωνιστές της βιομηχανικής, της τεχνολογικής και οικονομικής ανάπτυξης. Αυτοί οι οποίοι έχουν το πλεονέκτημα της προτεραιότητας, που έχουν αναδειχτεί με τα δικά τους καλύτερα και κορυφαία πρότυπα, που έχουν σχηματίσει ομάδες με τους δικούς τους όρους και ηγούνται στην ανάπτυξη της τεχνολογίας, αυτοί συμμετέχουν στη διαμόρφωση της πολιτικής. Δεν επιλέγονται απλώς τα δικά τους επιτυχημένα και αξεπέραστα πρότυπα, αλλά συντάσσονται νόμοι και όροι που απαγορεύουν τις δράσεις με διαφορετικά πρότυπα και εμποδίζουν τις προσπάθειες, όταν αυτές δεν συμφωνούν με τους δικούς τους όρους. Η επιστήμη δεν επηρεάζει έμμεσα τις πολιτικές αποφάσεις σαν μια ξεχωριστή κοινωνία, με απλές ανακοινώσεις και δημοσιεύσεις και με την υποβολή σχεδίων. Η πολιτική του κράτους χρειάζεται τη στενή συνεργασία των ειδικών για τα επιστημονικά ζητήματα, ενώ πρόσωπα με εμπειρία από υπεύθυνες επαγγελματικές θέσεις και επιτυχημένοι ως επιστημονικοί συνεργάτες συμμετέχουν στην πολιτική και εκπροσωπούν τα συμφέροντα μιας ομάδας ή μιας ένωσης. Λ.χ. πώς θα ετοιμαστούν οι νόμοι και πώς θα γίνουν οι απαραίτητες τροποποιήσεις σε ζητήματα για τα τρόφιμα, για τα φάρμακα, για τις ραδιοσυχνότητες, για την ενέργεια, για την ανοικοδόμηση κτιρίων, για τον έλεγχο των υπηρεσιών κλπ χωρίς τη συμμετοχή εκπροσώπων και υπεύθυνων της επιστημονικής κοινότητας;

Το (ανώτερο) εκπαιδευτικό σύστημα και η επιστημονική κατάρτιση έχουν προσαρμοστεί στη δομή αυτής της ανήθικης κοινωνίας. Έτσι η επιστήμη είναι εξασφαλισμένη για όλα τα σχέδια που μπορούν να πραγματοποιηθούν από εκείνους που βάζουν τα μέσα παραγωγής και εφαρμογής, το δαπανηρό εξοπλισμό και τις έτοιμες δομές (ιδιωτικές και κρατικές) για την προσφορά υπηρεσιών. Όπως όλοι οι άνθρωποι, έτσι και οι πιο καλά εκπαιδευμένοι και ειδικευμένοι αναγκάζονται να εργαστούν και να συνεργαστούν για να επιβιώσουν. Το τελευταίο που θα σκεφτούν είναι τα ανήθικα σχέδια μερικών επενδυτών ή τα φαινόμενα εξαπάτησης (που επινοούνται για να επιβιώσουν οι εταιρείες), και με ποιες άλλες εταιρείες εκείνοι συνεργάζονται. Το τελευταίο που θα σκεφτούν είναι πόσο ωφέλιμες ή απαραίτητες είναι κάποιες τεχνολογίες και υπηρεσίες και ποιοι είναι δυσανάλογα κερδισμένοι από αυτές τις επιχειρήσεις. Αντίθετα, το πρώτο που όλοι σκέφτονται και προβληματίζονται είναι για το χρηματικό ποσό που προσφέρεται στη θέση εργασίας και τα κέρδη από τις συνεργασίες και τις επιχειρήσεις. Η επιστήμη με την πολιτική και την τεχνολογία ήταν, είναι και θα είναι πιο αξεχώριστα μεταξύ τους απ' όσο είναι η θρησκεία. Μέσα σε μια ανισόρροπη κοινωνία, η οποία είναι οργα-

νωμένη για την εξυπηρέτηση των κερδοσκόπων και λάμπουν τα πρότυπα του αισθησιοκρατικού ανθρώπου, η επιστήμη δεν είναι για άγιους ανθρώπους. Αυτή διασυνδέεται με όλα τα κακά που μπορεί να φέρει στη ζωή η εξαπλωμένη εφαρμογή της επιστημονικής γνώσης. Μερικοί επέλεξαν την ερευνητική περιοχή με ενδιαφέρον και πρόσφεραν χρήσιμο πνευματικό έργο χωρίς την κερδοσκοπική λογική και χωρίς να περιμένουν ότι έτσι θα λύσουν το οικονομικό τους πρόβλημα ή θα επιλεγούν για μια σχετική εργασία. Για τους υπόλοιπους, τα προβλήματα στις δημιουργικές προσπάθειες και στη ζωή και οι εξελίξεις στην επιστήμη δίνουν την ευκαιρία για να ειδικευτούν και για να εργάζονται, με την ανοχή της κοινωνίας, επειδή όλοι ελπίζουν από τον καλό προορισμό της επιστήμης, που είναι η διευκόλυνση της ζωής και η ασφάλειά της. Και αναμφίβολα, ένας μεγάλος αριθμός και ίσως η πλειοψηφία του επιστημονικού κόσμου έχει αντιληφθεί τα αναμενόμενα φαινόμενα, της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της γνώσης και των πνευματικών ικανοτήτων, της εξαπάτησης για προσωπικά οφέλη, των παρανοϊκών ανταγωνισμών για μια θέση εργασίας, της τυφλής πίστης που μετά από κάποια χρόνια ανατρέπεται από νεότερες έρευνες, αφήνοντας την αίσθηση του θύματος και της συγκαλυμμένης ανευθυνότητας και την πνευματική ανωριμότητα σε πλήθος περιπτώσεων. Όσοι σε νεότερη ηλικία εκπαιδευόντουσαν με το όνειρο να προσφέρουν επιστημονικό έργο, μάλλον είχαν φανταστεί διαφορετικό το ρόλο της επιστήμης και το δικό τους μέλλον.

Αν σ' εκείνους τους πρωτοπόρους ερευνητές των φυσικών φαινομένων, που φανέρωσαν στους Ευρωπαϊκούς λαούς τις θρησκευτικές φαντασιώσεις και την αδιαλλαξία τους, έλεγαν ότι κάποια μέρα η επιστήμη θα αξιοποιείται για τη μαζική εξαπάτηση του κόσμου και για κερδοσκοπία, με κίνητρα όπως των δολοφόνων, και ότι το κράτος θα εκπροσωπούσε και θα εξυπηρετούσε αυτούς τους σκοπούς, εκείνοι θα γελούσαν. Ο *Πλάτων* από τον 4ο αιώνα π.Χ. χωρίς να γνωρίζει την παγκόσμια ιστορία που ακολούθησε μέχρι σήμερα, έγραφε ότι "*κάθε επιστήμη, όταν χωρίζεται από τη δικαιοσύνη και την αρετή, τότε γίνεται πανουργία κι όχι σοφία*". Στην *αρχαία Ελλάδα*, με την μικρότερη εμπειρία εκείνης της εποχής και με την απλή λογική, οι στοχαστές πέτυχαν σημαντικές και θεμελιακές σκέψεις όχι μόνο για την έρευνα της φύσης (όπως λ.χ. ο *Δημόκριτος* για την άτμητη ουσία), αλλά εξίσου για την έρευνα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και για την ανάπτυξη της Ηθικής. Όταν ο *Πλάτων* κατέγραφε αυτή τη σοφή σκέψη, μάλλον αυτός δεν είχε φανταστεί μέχρι πόσο μπορεί να εξαπλωθεί το φαινόμενο της εξαπάτησης' πώς ολόκληρη η κοινωνία μπορεί να οργανωθεί και να εξαρτηθεί έτσι, που όλοι να αναγκάζονται να γίνονται συνεργοί κακοποιών, ανεύθυνοι πολίτες, ασυγκράτητοι καταναλωτές και να ρυθμίζουν τη ζωή τους με παράδειγμα προς μίμηση τους μεγαλομανείς.

Όταν μπορείς να κλέψεις και να εκμεταλλευθείς τις αδυναμίες του κόσμου με την προστασία των νόμων και του κράτους, τότε γιατί να βιαστείς να κλέψεις αυτοπροσώπως, με τον παραδοσιακό τρόπο, που γίνεται εύκολα αντιληπτός; Δηλαδή γιατί να κλέψεις βίαια, με τη φυσική παρουσία απέναντι στο θύμα, χωρίς τη συγκατάθεσή του, και γιατί να του αποσπάσεις πράγματα που του ανήκουν, αν μπορείς να τα αγοράσεις; Τα χρήματα κλέβονται και κρύβονται πιο εύκολα και έπειτα με αυτά αποκτάς όσα θα ήθελες! Με τον παραδοσιακό τρόπο δεν είναι εύκολο και έξυπνο να κλέψεις πολλές φορές, ενώ για να αποσπάσεις μεγάλα χρηματικά ποσά χρειάζεται να καταστρώσεις σχέδιο, να έχεις εμπειρία, να είσαι σωματικά εκπαιδευμένος, να έχεις τα ειδικά εργαλεία και οπλισμό, να έχεις βρει άλλους πρόθυμους για συνεργασία. Και πάλι έτσι, θα διακινδυνεύσεις να σε παγιδέψουν και να πας στη φυλακή για πολλά χρόνια. **Σήμερα για να κλέψεις με τον αρχαίο τρόπο πρέπει να είσαι αγράμματος, ή ανόητος, ή με ασυγκράτητες ψυχικές ορμές**. Η μόρφωση και η ειδίκευση προσφέρουν πολλά κλειδιά για να ανοίξουμε τις πιο απαραβίαστες θύρες και για να παγιδεύσουμε με το νόμο τα θύματά μας και με λαμπρό μέλλον. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι αναμφίβολα οι ναοί της γνώσης και η εκπαίδευση μια από τις πρώτες υποχρεώσεις του κράτους. Από τη μικρή και εύπλαστη ηλικία, ένα σεβαστό κράτος αναλαμβάνει να υποστηρίξει οικονομικά την πνευματική καλλιέργεια, εφοδιάζει τον άνθρωπο με απαραίτητες γνώσεις και τον προετοιμάζει για να συμμετάσχει δημιουργικά στην κοινωνία. Αν όμως δίνεις τροφή σε κάποιον που έχει ανάγκη για να πάρεις ως αντάλλαγμα την εργασία του και για να τον χρησιμοποιήσεις σαν δούλο, φανερά ή από προνομιακή θέση, τότε αυτή η προσφορά χάνει το θεϊκό προορισμό της και γίνεται διαβολική.

Όποιος νομίζει ότι αυτές οι εκτιμήσεις είναι υπερβολικές και σφαλερές, δεν γνωρίζει καλά τον (ανήθικο) άνθρωπο με τις προσδοκίες από τον αισθητό κόσμο, μάλλον στερείται εμπειριών και σίγουρα δεν έχει ερευνήσει τις σχέσεις συνεργασίας. Δεν γνωρίζει τις πνευματικές αδυναμίες του ανθρώπου, την ανησυχία του για να επιβιώσει, τον εγωκεντρισμό και την απληστία του και πού μπορεί αυτός να φτάσει για να πραγματοποιήσει τις εξωτερικές αξίες του. Η δυστυχία, η αδικία, τα ατυχήματα, οι πολεμικές συγκρούσεις, οι αριθμοί των θυμάτων και οι εχθρικές σχέσεις που παρατηρούμε σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης δεν είναι οι υπερβολικές εκτιμήσεις ενός ανθρώπου. Κάποια ερμηνεία χρειάζονται και μάλιστα ενιαία για όλες τις περιοχές της γης... Ο *Ζαν Ζακ Ρουσσώ (Rousseau 1712-1778)* αξιοποίησε την εμπειρία του με θεμελιακές παρατηρήσεις για την ανάπτυξη των πολιτικών επιστημών. Αλλά για να μπορέσει να δώσει ένα καλό προορισμό στις σκέψεις του, βιάστηκε να ερμηνεύσει την ανισορροπία και την αδικία μέσα στην κοινωνία σαν αποτελέ-

σματα κακών επιλογών και από την παραβίαση ενός κοινωνικού συμβολαίου από μερικούς προνομιούχους. Χρειάστηκε να φανταστεί μια πρότυπη πολιτεία και την αρχή της κοινωνίας σε επιλεγμένες συνθήκες, εκεί όπου ο άνθρωπος θα αποφάσιζε για τις σχέσεις συνεργασίας πριν ακόμα να σχηματίσει κοινωνία και όπως αν αυτός δεν ήταν δημιούργημα μιας προβληματικής φύσης. Μια περικοπή από το «κοινωνικό συμβόλαιο» του *Ρουσσώ* φανερώνει όμορφα, πώς αυτός ο ίδιος είχε αντιληφθεί μια πραγματική αδυναμία να ρυθμιστούν οι ανθρώπινες σχέσεις, με τη φανταστική προοπτική των κοινωνιολογικών αναλύσεων και την απόσταση που χωρίζει τη θεωρία από την εφαρμογή της: "*Για ν' ανακαλυφθούν οι καλύτεροι κοινωνικοί κανόνες που ταιριάζουν στα έθνη, θα χρειαζόταν μια διάνοια ανώτερη. Ένα μυαλό που να 'χει δει όλα τ' ανθρώπινα πάθη, δίχως να 'χει δοκιμαστεί από κανένα τέτοιο. Που να μην έχει καμιά σχέση με τη φύση μας, κι' ωστόσο να τη γνωρίζει κατάβαθα. Ένα μυαλό, τέλος, που, προετοιμάζοντας στο διάβα του χρόνου μια μελλούμενη δόξα για τον εαυτό του, να μπορεί να εργάζεται σ' έναν αιώνα και ν' απολαμβάνει σε άλλον. Θα χρειάζονταν θεοί για να δώσουν νόμους στους ανθρώπους*".[66]

Ακολουθεί και ένα μικρό απόσπασμα από ένα εγκυκλοπαιδικό βιβλίο με τον τολμηρό τίτλο "Το Έγκλημα της Επιστήμης", το οποίο δεν γράφτηκε από κάποιον θρησκόληπτο, αλλά από έναν ιδιαίτερα ενημερωμένο και με τεράστια εγκυκλοπαιδική γνώση Έλληνα διανοούμενο.[67] "*Έν πάση περιπτώσει, επειδή οι άνθρωποι είναι καταδικασμένοι να αντιπαλαίουν διαρκώς εναντίον των φυσικών ατελειών, που τους συγκροτούν, των διαφόρων αντιθέσεων που παρουσιάζει ο κοινωνικός βίος των και των ανεξηγήτων εκδηλώσεων, ή των ανεξερευνήτων μυστυρίων της φύσεως, που μας περιβάλλει, αλλά και κατά των παρορμήσεων, ή των αντιθέσεων της ιδίας των φύσεως, του εαυτού των, προσπαθούν και αγωνίζονται, αφ' ενός μεν να ερμηνεύσουν τα γύρω των συμβαίνοντα και αφ' ετέρου να δημιουργήσουν εντός της κοινωνίας που ζουν κάτι καλύτερον δια τον εαυτόν των. Ζουν, σκέπτονται, κινούνται και δρουν με την βάσιμον κατ' αυτούς ελπίδα, την οποία ενισχύουν δυστυχώς ορισμένοι εκτραπέντες φιλόσοφοι και επιστήμονες, ότι κάποτε θα πραγματοποιήσουν την αιωνίαν αυτήν επιδίωξή των. Η ιστορία της ανθρωπότητας τουλάχιστον αυτό αποδεικνύει. Διότι από την εποχήν του Προμηθέως...*"

<•> Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΨΕΜΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Τα προβλήματα στη ζωή παρακινούν σε δράσεις και σε αντιδράσεις και σε επινοήσεις για την επίλυσή τους. Όταν τα προβλήματα είναι κοινά για όλους ή αυτά επαναλαμβάνονται τότε δημιουργούνται η ανάγκη για εκπαίδευση, προετοιμασία και θέσεις εργασίας. Το κακό και το καλό πάλι τα βρίσκουμε να συνδέονται μεταξύ τους αξεχώριστα. Κάποιοι θα ήθελαν και προσπαθούν να βλάψουν, αλλά περισσότερο ωφελούν, ενώ κάποιοι άλλοι ονειρεύονται ότι αγωνίζονται για κάτι καλό και αυτοί ζημιώνουν. Πολλές φορές, ο αγώνας και η υπεροψία με την οποία επιδιώκονται να επιλυθούν τα προβλήματα συγκεκριμένων προσώπων ή μιας κοινωνικής ομάδας, κρύβουν το δόλο για τη μετάθεση των προβλημάτων σε κάποιους άλλους. Γι' αυτό και η επίλυση των προβλημάτων δεν είναι πάντοτε κάτι απαραίτητο και αντιθέτως, πολλές φορές χρειάζεται να δημιουργηθεί πρόβλημα. Αν δεν υπήρχαν προβλήματα και δυσκολίες τότε όλοι θα είχαν αυτό που θα ήθελαν και στη σωστή στιγμή, με μια φανταστική συνεργασία, χωρίς κόπο και χωρίς κανένα εξαναγκασμό. Όμως, εδώ στη Γη, να ονειρεύεσαι μια κοινωνία χωρίς προβλήματα είναι ένας εφιάλτης για πολλούς, που έχουν στηριχτεί στα προβλήματα για να επιβιώσουν και για να επιβεβαιώσουν ένα ρόλο μέσα στον κόσμο. Χωρίς προβλήματα, κάποιοι γίνονται λιγότερο απαραίτητοι, πολλές θέσεις εργασίας αχρηστεύονται και πολλές επιχειρηματικές δράσεις περιορίζονται. Τελικά, μήπως βολεύει (προσφέρει πλεονεκτήματα και επιτρέπει τις παράλογες αξιώσεις, προσωπικά και ομαδικά) να μην υπάρχει αξιόπιστη γνώση στα σημαντικά ζητήματα, να είναι όλα τα ενδεχόμενα ανοιχτά και ορισμένες απόψεις να παραμένουν διάσπαρτες και χαμένες σε όγκους σπάνιων βιβλίων; Μήπως έτσι επιτρέπεται να λέμε χωρίς το φόβο της γελοιοποίησης τις ανοησίες μας και τις ανώριμες σκέψεις μας και να αμφισβητούμε εύκολα; Μήπως ένα πλήθος απόψεων και θεωριών προβάλλονται, αναπαράγονται και βρίσκουν απήχηση επειδή κάποιοι τραβούν τα φώτα της δημοσιότητας με τις πολυέξοδες συναντήσεις τους και με τη συμμετοχή τους σε δράσεις και σε συνεργασίες που διαφημίζονται; Η άποψη ότι ορισμένα από τα φιλοσοφικά ερωτήματα (σχετικά με τη δημιουργία του κόσμου και του ρόλου της ζωής) δεν θ' απαντηθούν ποτέ ή στην καλύτερη περίπτωση, θα χρειαστούν την πιο δύσκολη σκέψη, την πιο προχωρημένη επιστημονική γνώση, τους πιο χρονοβόρους μαθηματικούς υπολογισμούς είναι μια απατηλή άποψη, που βασίζεται στις φήμες και στην έλλειψη μιας ολοκληρωμένης απάντησης, που θα διδασκόταν στο εκπαιδευτικό σύστημα όλου του κόσμου. Πολλοί που κάνουν αυτή την απαισιόδοξη εκτίμηση, δεν δυσκολεύτηκαν να σχηματίσουν μια δική τους άποψη ή να ασπα-

στούν μια θρησκευτική διδασκαλία, αφήνοντας την ορθολογική έρευνα στους πιο αισιόδοξους και στους πιο δύσπιστους. Αν λείπει ακόμα η παγκόσμια ομοφωνία και αν ακόμα δεν έχει διαδοθεί μια ολοκληρωμένη απάντηση, αυτή η καθυστέρηση και η έλλειψη συνδέονται με την έλλειψη θέλησης από όλες τις πλευρές. Είναι η ίδια έλλειψη θέλησης των ανθρώπων να βάλουν στον τρόπο ζωής τους περισσότερη ερευνητική σκέψη, με περισσότερη αυτοσυγκράτηση στην εξωτερική τους δράση και με επίγνωση των ζητημάτων που αγνοούν. Είναι η ίδια έλλειψη θέλησης, από την οποία ο μεγαλύτερος πληθυσμός της Γης στερείται την απαραίτητη τροφή και το νερό, που χρειάζονται καθημερινά, ενώ οι άνθρωποι όλης της Γης θα μπορούσαν να επιβιώνουν χωρίς να στερούνται. Δεν λείπουν η τεχνολογία, τα εργαλεία, τα μέσα πληροφόρησης και οι ικανοί άνθρωποι. Λείπει η απτόητη θέληση, λείπουν οι σαφείς νόμοι που θα απαγόρευαν την εξαπάτηση και η εκτελεστική εξουσία, που θα εμπόδιζε την εξαπάτηση, τη μεγαλομανία και την κατάχρηση της λογικής, με ανατρεπτικές αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας. Η θέληση είναι επιστρατευμένη από τη σκέψη για να εξυπηρετούνται άλλοι στόχοι και σχέδια και άλλες προτεραιότητες, ενώ η δειλία έχει μετονομαστεί σε ρεαλισμό. Κάτω από το βάρος της επιστημονικής γνώσης στα ζητήματα που θεωρούσαν φιλοσοφικά, θρησκευτικά και μεταφυσικά, όλοι εκείνοι που ηγούνται στην οργάνωση της κοινωνίας και έχουν την εξουσία (νομοθετική, δικαστική και εκτελεστική) θα κληθούν πρώτοι να ξεριζώσουν τις πιο επιπόλαιες, παράλογες και μεροληπτικές απόψεις που εμποδίζουν την ειρήνη, τη δικαιοσύνη, την κατανόηση και την καλή διάθεση ανάμεσα στους ανθρώπους, ακόμα και εκτός των συνόρων της χώρας τους.

> Η Ηθική και η Λογική μπορούν με την επεξεργασία των εννοιών, χωρίς ιδιαίτερες γνώσεις, να οδηγήσουν σε αδιέξοδο και ανατροπή πολλές αξίες, σκοπούς, τρόπους ζωής, ευφυείς θεωρίες και νόμους. Τελικά, ο εγωκεντρισμός και η αδικία συνδέονται έτσι άμεσα με την άγνοια, την πλάνη, την επιπολαιότητα και τη μεροληψία, που, ακόμα και ένας άθεος μπορεί να πιστέψει στη δύναμη της Ηθικής και στην ανωτερότητα των εσωτερικών αξιών.

Εδώ θα εστιάσουμε την προσοχή μας σε μία μεγάλη υπερβολή και κατάχρηση της γνώσης από τους εξειδικευμένους και την παραπλάνηση, που αυτοί τροφοδοτούν με τη δημιουργία προτύπων, διαφημιστικών επινοήσεων και με πρόσθετα κίνητρα. Δεν είναι ασυνήθιστο, ο ειδικός (μεμονωμένα ή σαν στέλεχος εταιρίας) να εξαπατάει, να υπερβάλλει, να παρακινεί, να εκμεταλλεύεται την ανάγκη ή την αδυναμία των ανθρώπων, ακόμα και να επιβάλλει

και να εκβιάζει με τον τρόπο του. Και συχνά είναι δύσκολο να αντισταθούμε ή να βρούμε το δίκιο μας. Μέσα από τα περιοδικά έντυπα, τις εφημερίδες, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση το διαδίκτυο και με όλους τους δυνατούς τρόπους διαφήμισης μας υπόσχονται, μας βρίσκουν την παραμικρή ατέλεια, προβάλλουν τις επιτυχίες τους, τις δυνατότητες της εμπειρίας τους και της γνώσης τους με τον πιο προσποιητό τρόπο. Και μπορεί πραγματικά να επιτυγχάνουν τα πιο απίστευτα ή να έχουν πίστη στις δυνατότητές τους, δεν τους αμφισβητούμε όλους. Ωστόσο, καταφέρνουν το ίδιο επιτυχώς να δημιουργούν επιθυμίες, να παρασύρουν τους ενδιαφερόμενους, να τους δεσμεύσουν, να βάζουν διλήμματα, να τους στερήσουν την υποστήριξη και ενώ προηγουμένως έχουν αποκρύψει τις δικές τους ελλείψεις και αδυναμίες (στη γνώση, στον τεχνικό εξοπλισμό, στις συνεργασίες).

Αυτό στο οποίο πρέπει να εστιάσουμε εδώ την προσοχή έχει σχέση με ένα ηθικό δίδαγμα. Το αποτέλεσμα του συσκοτισμού των ανώτερων ηθικών-εσωτερικών αξιών, του νοήματος της ζωής και της πολύ μεγάλης άγνοιας για την ευρύτερη πραγματικότητα. Η αυταπάτη, ότι δεν αξιοποιούμε τη ζωή μας εάν δεν τελειοποιηθούμε σε όσα έχουν κάποιοι εξειδικευτεί. Ότι πρέπει να επιδιώκουμε την τελειότητα εκεί που βρίσκουμε μία ατέλεια, ότι το αντικείμενό τους είναι το πιο σημαντικό για την πορεία στη ζωή και για την απόλαυσή της και τελικά να μην υπολογίζουμε τα χρήματα και να μη διανοούμαστε τις προτεραιότητες. Ακόμα και τις καταστροφικές συνήθειες, όπως είναι το κάπνισμα τσιγάρων, τις προβάλλουν σαν την πιο ευτυχισμένη στιγμή και με μία φιλοσοφία για τη ζωή, αν όχι μόνο με κάποια πλεονεκτήματά τους. Επομένως, δεν χρειάζεται πολλή φαντασία για να καταλάβουμε πόσο πιο υπερβολικοί γίνονται αυτοί όταν μας ωφελούν. Δεν αμφισβητούμε τη χρησιμότητα των νέων τεχνολογιών και τις δυνατότητες της επιστήμης και των ειδικευμένων. Θέτουμε προς λογικό προβληματισμό: 1) Με πόσο κόστος, κόπο, χρόνο, 2) με ποιους όρους, 3) με ποια αποτελέσματα μας ωφελούν 4) και σε πολλές περιπτώσεις πόσο αξιόπιστοι είναι οι άνθρωποι που μας εξυπηρετούν. 5) Αν η νομιμότητα των προϊόντων προς πώληση και των υπηρεσιών συμπίπτει με τις αυστηρές απαιτήσεις της επιστήμης για ασφαλή γνώση, 6) κατά πόσο είναι αξιόπιστοι οι έλεγχοι που γίνονται για την παραχώρηση αδειών 7) και αν έπρεπε ένα πλήθος κατασκευών, υλικών και προϊόντων να βρίσκονται στο εμπόριο ή διαθέσιμα για όλο τον κόσμο, χωρίς καμία άδεια.

Η αξιοπιστία της γνώσης όπως αυτή διατυπώνεται μέσα στα αναγνωρισμένα βιβλία δεν είναι οπωσδήποτε αξιοπιστία των προσώπων που έχουν εκπαιδευτεί με αυτά τα βιβλία. Κάποιοι θα απαντούσαν ότι όσοι έχουν εκπαιδευτεί για την ίδια εργασία και όσοι έχουν εμπειρία από την ίδια περιοχή έρευνας συμφωνούν μεταξύ τους και έχουν την ίδια άποψη. Ακόμα και αν

αναγνωρίσουμε τις καλύτερες προθέσεις τους, πάλι η πραγματικότητα αποδεικνύεται πιο σύνθετη και διαφορετική. Δεν είναι αρκετή η θεωρητική συμφωνία μεταξύ των ειδικών και η βαθιά γνώση τους για να κερδίσουν την τυφλή εμπιστοσύνη μας. Για την εφαρμογή της γνώσης και της πείρας μεσολαβούν επιστημονικά όργανα, εργαλεία, ο ανάλογος εξοπλισμός, χρειάζονται συνεργασίες, τεχνική υποστήριξη και σε τελική ανάλυση τα έσοδα της εργασίας. Αν τα εργαλεία λείπουν, αν τα υλικά είναι ελαττωματικά, αν τα όργανα είναι παλαιότερης τεχνολογίας και ασυντήρητα, αν οι συνεργάτες είναι ανύπαρκτοι ή λιγότερο εξυπηρετικοί, αν οι νέες τεχνικές εφαρμόζονται από λίγους που έχουν το οικονομικό πλεονέκτημα κλπ., τότε το αποτέλεσμα δεν είναι το ίδιο και εξασφαλισμένο. Τότε, η κοινή άποψη των ειδικών και η εμπειρία μένει στη θεωρία και μερικές φορές είναι το τελευταίο που θα χρειαστεί. Στην εφαρμογή της γνώσης και της πείρας **δεν λογαριάζεται μόνο τι είναι δυνατό και το καλύτερο, αλλά συνυπολογίζεται τι είναι εφικτό και πόσο στοιχίζει**. Λαμβάνονται υπόψη και πολλές ιδιαιτερότητες και η γενική άποψη χρειάζεται να προσαρμοστεί για το συγκεκριμένο πελάτη ή αποδέκτη της προσφοράς και της υπηρεσίας. Με επιστημονική γνώση και εμπειρία κατασκευάζεται ένα προϊόν (λ.χ. ένα στρατιωτικό μεταφορικό μέσο) και το ίδιο αυτό προϊόν (μεταφορικό μέσο) μπορεί πάλι με γνώση και εμπειρία να κατασκευαστεί στη χειρότερη εκδοχή του, για να στοιχίζει λιγότερο. Η άποψη όλων των ειδικών ίσως να είναι ίδια, αλλά στην πραγματικότητα ακολουθούν άλλες τεχνικές, με άλλη πρόθεση, με διαφορετικούς αποδέκτες και προοπτική, με διαφορετικές συνεργασίες και ανταγωνισμούς, με διαφορετικά υλικά και οι λύσεις που προσφέρονται δεν είναι πάντα οι καλύτερες ή για όλο τον κόσμο.

Είναι κοινό μυστικό ότι χωρίς την εξαπάτηση, πολλοί θα έχαναν τις δουλειές τους και πολλές επιχειρήσεις δεν θα άντεχαν στο μεταξύ τους ανταγωνισμό. Είναι ένα "ταμπού" στην "ελεύθερη αγορά", όπως ο πεοθηλασμός υπήρξε και είναι ακόμα ένα κοινό μυστικό, ιδιαίτερα για τις γυναίκες, το οποίο αν αποκαλυφθεί τότε θα γελοιοποιηθούμε ή θα αντιμετωπιστούμε σκληρά. Αργά ή γρήγορα οι περισσότεροι άνθρωποι βλέπουν και καταλαβαίνουν αυτό το ξεγέλασμα και πώς κάποιοι έχουν εξειδικευτεί μόνο στον τρόπο που θα κερδίσουν χρήματα και φήμη. Ασχέτως αν λίγα μπορούν να πράξουν για να αλλάξουν τις ανθρώπινες σχέσεις, διότι επιπλέον της αδυναμίας, αυτοί οι ίδιοι πέφτουν θύματα, ενώ όταν δοθεί η ευκαιρία χρησιμοποιούν τους ίδιους πονηρούς τρόπους. "*Πενία τέχνας κατεργάζεται*" ρητό το οποίο αποδίδεται στον αρχαίο ποιητή *Θεόκριτο* και όχι απαραίτητα δημιουργικές και έξυπνες εργασίες, συμπληρώνουμε. Οι απάτες και οι υπερβάσεις που αποκαλύπτονται να γίνονται από υπεύθυνες ή δημόσιες θέσεις είναι σταγόνες στον ωκεανό σε σύγκριση με όσα δεν φανερώνονται ευρύτερα ή ποτέ. Θα

απαντούσαν πειστικά και με μετριοφροσύνη και όχι ευθέως όπως τα πνευματικά μέντιουμ, ότι δεν ισχυρίζονται περισσότερα απ' όσα πραγματικά μπορούν να προσφέρουν. Ωστόσο, αυτή την εντύπωση για σημαντική προσφορά καλλιεργούν έξυπνα και συχνά αφήνουν να περάσει, αναλόγως τις ανάγκες τους, τη χρονική στιγμή, πόσο κίνδυνο προβλέπουν, τη δική μας ανάγκη και πώς εκτιμούν τις αντιδράσεις και τη νοημοσύνη μας. **Βολεύει αφάνταστα να τρομάξουμε με την επιστημονική τους κατάρτιση και να ανεχθούμε την υπεροψία τους, για να κάνουμε ό,τι μας ζητήσουν**. Σε πολλές περιπτώσεις δεν μπορούν να διαβεβαιώσουν, ότι κάποια νεότερα δεδομένα δεν θα ανατρέψουν όσα γνωρίζαμε, ωστόσο αυτοί συνεχίζουν να διαβεβαιώνουν για τη γνώση τους, δεν ανέχονται τις αμφισβητήσεις και αδιαφορούν για τις ανεπίσημες απόψεις. Συμπτωματικά, η ίδια μεροληψία και παραπλάνηση γίνεται τόσο με την εκμετάλλευση της τεχνολογίας (για λόγους ανταγωνισμού, εντυπωσιασμού και με φανταστικές προσδοκίες), όσο και με την εμπορική προοπτική της! Μας παρουσιάζουν τα επιτεύγματά τους σαν τα αξεπέραστα, τα τελικά, τα πιο εξελιγμένα και αποκρύπτουν τα μειονεκτήματά τους, ακόμα και τις πιθανές επιπτώσεις στην υγεία των χρηστών, των πελατών και του ανύποπτου κόσμου. Την ίδια στιγμή έχουν έτοιμα τα σχέδια για τα νέα προϊόντα, τα οποία θα αντικαταστήσουν ή θα αναβαθμίσουν τα προηγούμενα και έχουν καταδικάσει να μείνουν χωρίς υποστήριξη τα διαφημιζόμενα και τα προηγούμενα προϊόντα.

Φανταστείτε έναν Η/Υ, ένα κινητό τηλέφωνο, ένα αυτοκίνητο με αξεπέραστες επιδόσεις και επιπρόσθετες χρησιμότητες. Πόσοι θα ήθελαν τις ξεχωριστές δυνατότητές τους και την αξεπέραστη επίδοσή τους και πόσα χρήματα θα πρόσφεραν, αν γνώριζαν ότι η κατασκευή έχει γίνει από μη ανθεκτικά υλικά και χωρίς πρόνοια για την επιδιόρθωσή τους, που θα χρειαστεί μετά τη σύντομη λήξη της εγγύησης; Πόσο καλύτερα είναι αυτά τα προϊόντα, όταν σε πολλές περιπτώσεις οι επιδόσεις και τα πλεονεκτήματα επιτυγχάνονται με αντάλλαγμα νέα μειονεκτήματα, την αφαίρεση μερικών δυνατοτήτων τους, ακόμα και τη γρήγορη φθορά τους; Φανταστείτε μία αναπτυγμένη κοινωνία με αποτελεσματική διάρθρωση υπηρεσιών και όπως επιθυμείτε. Ωστόσο χωρίς πρόνοια για τις καταστροφικές συνέπειες μίας θεομηνίας ή της ρύπανσης του φυσικού περιβάλλοντος και με υποβαθμισμένο το ενδιαφέρον για αυτές τις καταστροφικές περιπτώσεις. Τι νόημα θα έχει η οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη όταν ένας σεισμός ή ένας τυφώνας ή ένα μαζικό ξέσπασμα βίας θα έχει καταστρέψει σε λίγα δευτερόλεπτα όλη την υποδομή; Κάπως έτσι «ορθώνουν» οι άνθρωποι τη ζωή τους συνυπολογίζοντας μεροληπτικά την πραγματικότητα και στην πορεία βρίσκονται εμπρός σε εκπληκτικές περιπτώσεις. Για να κατασκευαστεί ένας μηχανισμός (ρομπότ) που κινείται και

μοιάζει με σκεπτόμενο άνθρωπο χρειάστηκε η μακρόχρονη εμπειρία, η γνώση και η ευφυΐα πολλών ερευνητών και όλων των ειδικοτήτων. Δικαίως θα υπερηφανευόμαστε για τις ικανότητες και τις γνώσεις μας. Για σκεφτείτε, όμως, ότι ένα ζώο και ένας αγράμματος άνθρωπος, χωρίς αυτές τις ικανότητες και τις γνώσεις μπορεί να φέρει στον κόσμο έναν άλλο άνθρωπο! Κάπως έτσι ξεγελιούνται και ονειρεύονται όσοι είναι εξοικειωμένοι και εγκλωβισμένοι στα στενά όρια μιας επιστήμης, τα οποία έχουν υψώσει σαν τείχη. Αποκτούν ισχυρή εκτίμηση για τις ικανότητές τους, την αίσθηση βεβαιότητας για το αναντικατάστατο πνεύμα τους και υποβαθμίζουν την προοπτική των εναλλακτικών μεθόδων ή μέσων για την επίτευξη των τελικών στόχων. Κάπως έτσι μεροληπτικό είναι το ενδιαφέρον πολλών ειδικών για τον οικείο χώρο τους και υπερβολική η προσδοκία τους από την πραγματοποίηση των δυνατοτήτων τους, χωρίς να συνυπολογίζουν τις παρενέργειες και την άγνοια γύρω από άλλες περιοχές της έρευνας.

Είναι συνηθισμένο, ο ειδικός με τη μεγάλη εμπειρία και γνώση του χώρου του και με τη βοήθεια της τεχνολογίας να τονίζει και να υπερβάλλει για τη σημασία του δικού του χώρου στη ζωή μας. Αγνοεί ή περιορίζει τη σημασία άλλων επιδράσεων στη ζωή, που δεν σχετίζονται πιο άμεσα με το δικό του χώρο. Ο θεολόγος θα μας τονίσει τη σημασία της θρησκείας, ο γιατρός τη βιολογική υγεία, ο ψυχολόγος την εσωτερική ισορροπία, ο κοινωνιολόγος την επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος, ο λογιστής για τον έλεγχο των εσόδων-εξόδων, ο αστρολόγος για την επίδραση των αστερισμών, ο φυσικός για τις αλληλεπιδράσεις στην ύλη, ο βιολόγος για τα γονίδια και κάθε καθηγητής για το δικό του μάθημα διδασκαλίας κλπ. Εάν όλοι έχουν μονομερές δίκιο, αυτό δεν σημαίνει, ότι στην καθημερινή ολιγόχρονη ζωή μας πρέπει να επιζητούμε τη γνώση από κάθε ερευνητική περιοχή και την εφαρμογή της από τον κάθε ειδικό. Η «τελειότητα», το πιο καλό αποτέλεσμα, όπως και η απόλυτη ακρίβεια, δεν είναι πάντοτε απαραίτητα και για όλες τις περιπτώσεις, ούτε εξασφαλισμένα να επαναλαμβάνονται απεριόριστα. Κυρίως εξυπηρετούν τους διαφημιστικούς σκοπούς των εταιρειών που παράγουν και πωλούν τα προϊόντα τους ή προσφέρουν υπηρεσίες, αφού έτσι απλά αυξάνονται οι πελάτες. Ενώ μερικές φορές με αυτή την απλοποιημένη λογική, δικαιολογούνται οι αυξημένες τιμές και χρησιμοποιούνται γνωστά ονόματα που υπογράφουν σαν εγγυητές. Η καλύτερη λύση χρειάζεται σε οριακές περιπτώσεις και όταν δεν υποβαθμίζουμε άλλα προβλήματα, για τα οποία είμαστε προετοιμασμένοι. Η πλήρης βεβαιότητα, η απόλυτη ακρίβεια, η μέγιστη απόδοση και το πιο καθαρό αποτέλεσμα χρειάζονται, όταν η πιο μικρή απόκλιση και ένα μικρό λάθος μπορούν εύκολα και πιθανά να προκαλέσουν ανεπανόρθωτη ζημιά, δυσανάλογα μεγάλη οικονομική επιβάρυνση, βλάβη στην υγεία μας και την

απώλεια μιας μεγάλης ευκαιρίας, όπως σε ένα διαγωνισμό ή ανταγωνισμό. Λ.χ. για να φάμε με περισσότερη ασφάλεια και πιο γευστικά δεν έχει νόημα να πληρώσουμε εκατό φορές πιο πολύ μια σειρά από καλά πιάτα και μαχαιροπήρουνα. Αν, όμως ο σκοπός είναι η επίδειξη στους καλεσμένους και η ευχαρίστηση της μεγαλομανίας, τότε, τουλάχιστον, θα πρέπει περιουσιακά να είμαστε σε μια πλεονεκτική θέση, για να μη στερηθούμε από το καλύτερο αποτέλεσμα που θα ζητήσουμε για κάτι άλλο. Είναι σημαντικό να εκτιμούμε αν το ίδιο αποτέλεσμα μπορεί να επιτευχθεί πιο απλά και χωρίς περιττά πλεονεκτήματα ή δυνατότητες που δεν θα εκμεταλλευτούμε. Μπορούμε να συνδέσουμε ένα συνηθισμένο λαμπτήρα φωτισμού (ή να μάθουμε για μια κοινή περίπτωση) και το αποτέλεσμα θα είναι ο ίδιος φωτισμός, όπως αν τη σύνδεση πραγματοποιούσε ένας έμπειρος ηλεκτρολόγος. Η λογική να απευθυνόμαστε εύκολα και για κάθε τι στον έμπειρο και εκπαιδευμένο γίνεται παράλογη, όταν στερούμε την οικονομική δυνατότητα για άλλες πιθανές περιπτώσεις, όταν παραβιάζουμε την προτεραιότητα άλλων προσπαθειών και στόχων, χωρίς να ήταν απαραίτητο και όταν από την αβεβαιότητα υποτιμούμε τη δική μας εκτίμηση. Η εμπορική προοπτική και η οικονομική εκμετάλλευση δεν δίνει το δικαίωμα να μας «ρουφήξουν» ακόμα και τη σκέψη! Από άγνοια υποτιμούμε πόσο πιο πολύπλοκα επηρεάζονται τα πράγματα και η ζωή μας, πόσο πιο απρόβλεπτα, με πολλές λεπτομέρειες, με διαφορετικής διάρκειας και συχνότητας επιδράσεις και το κυριότερο πόσο καθοριστικά επηρεάζεται η ζωή μας από τον τρόπο που εμείς σκεφτόμαστε! **Μια χαζή σκέψη μας μπορεί να ανατρέψει γρήγορα όλα όσα επιτύχαμε με κόπο και πολύ χρήμα**. Επιβεβαίωση της μεγάλης άγνοιας των πραγμάτων, της μονομερούς θεώρησής τους, της κατάχρησης της γνώσης και της υπερβολής στις προσδοκίες είναι τα αφάνταστα και ατελείωτα, μικρά και μεγάλα, προβλήματα στην καθημερινή ζωή. Λοιπόν, πολλοί επιστήμονες και ειδικοί, μόνοι τους ή σε συνεργασία εκμεταλλεύονται την ίδια άγνοια και ανάγκες, παρόμοια όπως το κάνουν πιο φανερά οι ψευδοπροφήτες, οι παρανοϊκοί σωτήρες και όσοι επικρίνονται σαν ψευδο-επιστήμονες. **Ο φόβος, η αβεβαιότητα, η ευπιστία και οι δικές μας μεγάλες προσδοκίες προσφέρουν σ' εκείνους τη δυνατότητα να μας εκμεταλλευτούν και επιπλέον, έτσι αυτοί επεκτείνουν τη συνεργασία τους μέχρι για τις ανάγκες του κράτους και με πολιτικές σκοπιμότητες.**

Από τις πρώτες αντιδράσεις ενός ανθρώπου, όταν αμφισβητήσουμε την αξιοπιστία του και όταν του μιλήσουμε για τα λάθη και τις παραλήψεις που αυτός έκανε και για την κακή συμπεριφορά του, είναι να παρατηρήσει επίσης λάθη σε εμάς ή να τα εφεύρει και να τα υποψιαστεί. Αυτός είναι ένας συνηθισμένος τρόπος αντίδρασης, από τους πρώτους που σκέφτεται ένας άνθρωπος, από την παιδική ηλικία ακόμα. Έτσι αυτός επιτυγχάνει το θόλωμα και τη σύγ-

χυση στη σκέψη, όπως η σουπιά θολώνει τα νερά για να ξεφύγει. Πραγματικά είναι σχεδόν αδύνατο να πείσουμε κάποιον και να του περάσουμε την άποψή μας για τις επιλογές του, ιδιαίτερα όταν εκφραστούμε επιθετικά ή όταν ο άλλος αντιληφθεί ότι προσπαθούμε να του ακυρώσουμε αυτά τα οποία πιστεύει για επιτυχίες του ή όταν εκείνος αντιληφθεί εμπόδια στον τρόπο ζωής του και ανεπιθύμητες αλλαγές. Ίσως θα χρειαστεί να φανούμε με τις καλύτερες προθέσεις και να πείσουμε για τα άμεσα οφέλη ή κέρδη που θα αποκομίσει -αν γίνεται να τον χρηματίσουμε- προκειμένου να μας ακούσει χωρίς να αντιδράσει και, πάλι, θα το σκεφτεί αν θα συμφωνήσει, αν θα συζητήσει περισσότερο και αν θα αποφασίσει ειλικρινά να σκεφτεί περισσότερο. Ο έμπειρος απατεώνας γνωρίζει καλύτερα απ' όλους την εγωκεντρική ψυχοσύνθεση του ανθρώπου, την ανασφάλεια και μαζί τη μεγαλομανία του. Όποιος δεν τη γνωρίζει καλά, ας δοκιμάσει να εξαπατήσει έναν άλλο άνθρωπο πρόσωπο με πρόσωπο... Το πρώτο που θα παρατηρήσει είναι, ότι χρειάζεται να κερδίσει την εμπιστοσύνη και τη θετική εντύπωση και ότι αυτό δεν γίνεται πληγώνοντας και ανησυχώντας την ψυχή του άλλου. Αντιθέτως, θα χρειαστεί να καλλιεργήσει την αισιοδοξία, με χαμόγελα, με ωραίο ντύσιμο και να τον καθησυχάσει. Και όσο το επιτυγχάνουμε, δείχνουμε τον καλύτερο εαυτό μας, μέχρι να γίνει κάτι που θα προκαλέσει υποψίες και θα αποκαλυφθεί το ψέμα. Μετά δύσκολα θα μπορούμε να συνεχίσουμε το πειστικό παραμύθι μας. Τα χαμόγελα και οι υποσχέσεις θα σταματήσουν και θα εξαφανιστούμε. Όμως, συχνά, ο υπαίτιος δεν είναι μόνο ο απατεώνας αλλά και το θύμα με την ανοησία του, με την ανασφάλειά του και με την υπερβολική προσδοκία του και μερικές φορές, το θύμα δεν ήθελε να δει την αλήθεια, όταν την άκουσε με άσχημο τρόπο από κάποιον ειλικρινή άνθρωπο. Να, λοιπόν, με μια πιο συγκεκριμένη περίπτωση, τι εννοούμε "Ηθική σε σύζευξη με τη σκέψη". Είπαμε: όταν είσαι καλός χωρίς σκέψη και γνώση, όταν σχηματίζεις βεβαιότητα χωρίς έρευνα, όταν άλλα ακούς, άλλα καταλαβαίνεις και άλλα λες, τότε χωρίς να το αντιληφθείς μπορεί να γίνεις μέχρι στενός συνεργάτης και συνένοχος στα σχέδια των απατεώνων. Αυτές τις πνευματικές αδυναμίες και την εκπαιδευμένη λογική του απατεώνα, εκτός από θεμελιακά ζητήματα για το ρόλο ενός κράτους, αξίζει να τα σκεφτούν καλύτερα οι νέοι γονείς. Ιδιαίτερα εκείνοι οι οποίοι δημιουργούν σχέσεις ανταγωνισμού για την αξιολόγηση και δεν αντιλαμβάνονται την ομορφιά της ζωής χωρίς την προβολή του «εγώ» τους. Καταπιέζουν τα παιδιά τους για να αποδώσουν ως καλύτεροι μαθητές στο σχολείο, νομίζουν ότι μια εκπαιδευτική αποτυχία κάνει πιο αβέβαιο το μέλλον, απογοητεύονται αυτοί οι ίδιοι και τα παιδιά τους και είναι έτοιμοι για μεγάλες θυσίες, προκειμένου να ολοκληρώσουν όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Το εξαπλωμένο φαινόμενο της εξαπάτησης, της απόκρυψης και της κατά-

χρησης των πλεονεκτημάτων για την εκμετάλλευση των αδυναμιών, έτσι όπως γίνεται με την κάλυψη των νόμων και χωρίς τα σημάδια της βίας, δεν θα ερμηνευτεί σωστά αν βγάλουμε το συμπέρασμα για ένα καθαρό διαχωρισμό σε απατεώνες και σε θύματα με αδυναμίες. Η εξαπάτηση και η εκμετάλλευση δεν είναι επιλογή μιας κοινωνικής ομάδας ή μερικών πονηρών ανθρώπων, που έχουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα ή ορισμένες προϋποθέσεις. Ξεκινάει με τη δόλια λογική και από τη συμπεριφορά κάθε ανθρώπου που εξαναγκάζεται σε δράση με εξωτερικές αξίες και για το ξεπέρασμα των ανασφαλειών του, ενώ φανερώνεται δημόσια, με ομαδική δράση και από ηγετικές θέσεις: 1) Ξεκινάει με άγνοια και με την αντίθετη εκτίμηση μιας προσφοράς, 2) με επίγνωση αλλά χωρίς δισταγμό, όταν οι νόμοι δεν εμποδίζουν και ευνοούν αυτή τη δράση, 3) με επίγνωση και χωρίς δισταγμό να παραβιαστούν ακόμα και οι νόμοι. Αυτοί οι οποίοι καταχρώνται τα πλεονεκτήματά τους, που αποκρύπτουν τη δυσφημιστική αλήθεια, που μεροληπτούν από την υπεύθυνη θέση τους και εκμεταλλεύονται την ανάγκη του άλλου ή την έλλειψη μιας εναλλακτικής επιλογής, αυτοί οι ίδιοι γίνονται επίσης θύματα εκεί που μειονεκτούν, όταν συνεργαστούν, όταν γίνουν πελάτες και όταν χρειαστεί να εξυπηρετηθούν. Και αντίθετα, αυτοί οι οποίοι είναι θύματα εξαπάτησης και εκμετάλλευσης επίσης ενδέχεται να συνεργάζονται, να συμμετέχουν και να εμφανίζονται σαν απατεώνες και με πονηριά, με ή χωρίς επίγνωση. Η εξαπάτηση και η εκμετάλλευση της αδυναμίας γίνονται ακόμα και στην απλή προσωπική σχέση μας με έναν μόνο άνθρωπο, που μπορεί να είναι και ο/η σύζυγός μας. Υπό άλλες συνθήκες και αργότερα στο μέλλον, οι συνηθισμένοι άνθρωποι και τα πιο αξιολύπητα θύματα δεν αποκλείεται να βρεθούν σε υπεύθυνη θέση και τότε να φανερωθεί πιο εξαπλωμένα, η αδίστακτη συμπεριφορά την οποία οι ίδιοι καταδίκαζαν. Άνθρωποι με μεγάλη οικονομική άνεση και σε ηγετικές θέσεις είναι το ίδιο ευάλωτοι για να πέσουν θύματα εξαπάτησης και εκμετάλλευσης και, πολλές φορές, πιο εύκολα και με περισσότερη ζημιά στη ζωή τους. Διότι, μπορούν και συνεργάζονται και εξυπηρετούνται από πιο επιτυχημένους και διαφημισμένους επαγγελματίες, με πιο σύγχρονα μηχανήματα και νέες τεχνικές και από τα κορυφαία ονόματα. Δηλαδή από εκείνους που θεωρούνται οι πιο αξιόπιστοι, πρωτοπόροι, οι οποίοι διαφημίζονται και προτείνονται από γνωστά πρόσωπα, και συνήθως γι' αυτό πληρώνονται πανάκριβα ή με άλλα σημαντικά ανταλλάγματα. Και ακριβώς εκεί που η εμπιστοσύνη είναι η πιο μεγάλη, τυφλή και σχηματίζουμε την άποψη ότι βρισκόμαστε σε πλεονεκτική θέση, την οποία όλοι θα ζήλευαν, τότε κινδυνεύουμε να χάσουμε περισσότερα χρήματα, να φανερώσουμε τα μυστικά μας, να πέσουμε θύματα εκβιασμού, να χρησιμοποιηθούμε σαν πειραματόζωα και να μας δελεάσουν!

<•> Η ΑΔΙΚΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΜΦΙΣΒΗΤΕΙ (Ή ΥΠΟΝΟΜΕΥΕΙ) ΤΗΝ ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ (ΟΠΩΣ ΕΚΘΕΤΕΙ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΟ)

Ο νόμος της ζούγκλας, όπως εμφανίζεται από τη συνύπαρξη των ζώων στη φύση είναι η δράση για επιβίωση, με τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η φύση στο ζώο σε ανταγωνιστική σχέση με τα άλλα ζώα, μέχρι θανάτου. Όλα δρουν ή προστατεύονται με την ίδια ψυχική ορμή και με τα δικά τους πλεονεκτήματα, μέχρι εξόντωσης της ύπαρξης και λαμβάνοντας για τροφή το θύμα. **Η αδυναμία και τα βιολογικά μειονεκτήματα φέρνουν το ζώο σε δυσμενή θέση ιδιαίτερα απέναντι σε άλλα που έχουν "ειδικευτεί" στην εκμετάλλευση αυτών των μειονεκτημάτων.** Η φύση για να εξελιχθεί χρησιμοποιεί πολύ έξυπνα την απερίσκεπτη αντίληψη, την εμπιστοσύνη στις αισθήσεις και την πλάνη που προκαλεί η ελλιπής γνώση των πραγμάτων... Ο άνθρωπος οργανώνει την κοινωνία με το πλεονέκτημα της γνώσης και της διατήρησης των εμπειριών για τη φύση και συνεργάζεται με άλλους ανθρώπους, συνήθως ξεκινώντας από το πιο κοντινό περιβάλλον του. Η ανταγωνιστική σχέση μεταξύ των ανθρώπων δεν σταματάει, αλλά περιορίζεται και αποθαρρύνεται για να μην εξυπηρετείται από την αφαίρεση της ζωής των άλλων. Σε ορισμένες εποχές και τόπους (εκδίκηση) και σε μερικές περιπτώσεις, όπως στον πόλεμο, δεν έχουν προβλεφθεί νόμοι για την αποθάρρυνση της ανθρωποκτονίας ή αντιθέτως γίνεται το αντίθετο, αυτή να ενθαρρύνεται. Ωστόσο, οι κοινωνίες δεν είναι πάντα έτοιμες για πολεμική αναμέτρηση και ιδιαίτερα, στις πιο πολιτισμένες χώρες καταβάλλονται πολλές προσπάθειες για να μη χρειαστεί μια τέτοια καταστροφική επιλογή. Εντός των οργανωμένων κοινωνιών, οι νόμοι απαγορεύουν την ανθρωποκτονία και επιβάλλουν τις αυστηρότερες ποινές. Όμως η ανταγωνιστική σχέση μεταξύ των ανθρώπων εξακολουθεί, ενώ οι λόγοι για διαφωνία και κακή συνεργασία έχουν πολλαπλασιαστεί. Συχνά και εύκολα προκαλείται η ψυχική ορμή για ανθρωποκτονία, συνήθως μετά από πρόκληση και από αντίδραση, άλλοτε για ασήμαντη αφορμή, άλλοτε με την πιο μεγάλη πρόκληση, με ασυγκράτητη φονική συμπεριφορά ή μετά από σκέψη (δολοφονία).

Ενώ λοιπόν το όριο στην ανταγωνιστική σχέση είναι σαφές και η ανθρωποκτονία απαγορεύεται, ωστόσο η ανταγωνιστική σχέση δεν είναι εύκολο σε όλες τις περιπτώσεις να καθοριστεί πότε ξεπερνάει το όριο και προκαλείται αδικία, χωρίς το άκρο της ανθρωποκτονίας. Βέβαια, λίγο πριν από την ανθρωποκτονία, η επιθετική συμπεριφορά μπορεί να προκαλέσει σωματικές βλάβες και πιο έξυπνα μπορεί να περιοριστεί στην ψυχολογική βία. Ευτυχώς στις πε-

ρισσότερες σύγχρονες κοινωνίες, οι σωματικές βλάβες από την επιθετική συμπεριφορά δύσκολα κρύβονται και επίσης καταδικάζονται, αναλόγως της έκτασης, της έντασης και της βλάβης που αυτή η συμπεριφορά προκάλεσε. Εκεί, όμως, που η ασάφεια είναι φυσικά μεγαλύτερη για τον εντοπισμό της αδικίας και πιο δύσκολο για να αποδειχτεί είναι στην ψυχολογική βία, η οποία εμφανίζεται σε πολλές διαφορετικές περιπτώσεις. Η εφαρμογή της ψυχολογικής βίας σημαίνει συνήθως έκφραση εκβιασμού και απειλής. Δηλαδή μεταδίδουμε στη σκέψη του άλλου πληροφορίες, προαγγελία και οδηγίες για να του επιβάλουμε τη δική μας θέληση και για να εξασθενήσουμε την αντίστασή του. Για να υποχωρήσει το θύμα και να δεχτεί να συμπεριφερθεί έτσι όπως του επιβάλλεται, για να μην αντιδράσει ή αντιθέτως για να εκτελέσει τις εκβιαστικές οδηγίες, θα πρέπει στη σκέψη του να πειστεί, ότι κινδυνεύει κάπως να ζημιωθεί και με χειρότερη συνέπεια, να χάσει τη ζωή του. Διότι αν αυτός που απειλείται δεν πειστεί ή δεν αντιληφθεί τον κίνδυνο, ενδέχεται να εξουδετερώσει τον κίνδυνο, να αποκαλύψει ότι δεν υπήρχε, ή αντιθέτως, από κακή εκτίμησή του ενδέχεται ο κίνδυνος να πραγματοποιηθεί. Εκτός από την ανησυχία και το φόβο που πιθανόν θα προκαλέσει αυτή η εκτίμηση για τον κίνδυνο στη ζωή του, η ζωή του θύματος επηρεάζεται από τις σκέψεις για τον ενδεχόμενο τρόπο, χρόνο και τόπο που θα εκτεθεί στον κίνδυνο και απορρυθμίζεται η καθημερινή ζωή του. Δηλαδή, **συναντάμε πάλι τη χειρότερη συνέπεια από μια επιθετική συμπεριφορά, το όριο που καταδικάζουμε με τις αυστηρότερες ποινές, τον κίνδυνο στην επιβίωση, αλλά αυτή τη φορά μέσα στη σκέψη**. Επίσης στην ανησυχία, στο φόβο και στην απορύθμιση της ζωής ενός ανθρώπου που απειλείται φραστικά από έναν άλλο, παρατηρούμε ομοιότητες όπως όταν η ζωή απειλείται από τη δυσκολία να βρεθεί εργασία και τέτοια εργασία στην οποία αυτός μπορεί να προσφέρει και να συνεργαστεί. Επομένως, στην ψυχολογική βία, το πιο ακραίο όριο της είναι η απειλή, ο εκβιασμός και η προετοιμασία για ανθρωποκτονία. Αν καταδικάζουμε αυστηρά αυτή την επιθετική συμπεριφορά, τότε στην πολιτισμένη κοινωνία, όχι απλώς δεν πρέπει να επιτρέπεται στην ανταγωνιστική σχέση μεταξύ των ανθρώπων, αλλά **είναι ακόμα πιο απαράδεκτο να την επιτρέπει το κράτος με το νόμο, ή το κράτος να είναι συνεργός και υποκινητής για τον εκβιασμό**. Και είναι ο ξεπεσμός του αλήτη σε μεγέθυνση, ένα κράτος να μεταχειρίζεται το φτωχό σαν σκουπίδι, ενώ παρακαλάει και προσκυνάει τον πλούσιο που έρχεται σαν επενδυτής και τον εμφανίζει σαν συνεργάτη και αν χρειαστεί, σαν κακό συνεργάτη για να τον εκβιάσει. Γι' αυτό χρειάζεται να γίνει μια λεπτή διάκριση: μεταξύ του νόμου της ζούγκλας, που επιτρέπει στον πιο δυνατό (για εφαρμογή βίας) να καταστρέψει οποιονδήποτε άλλο, από την ελάχιστη εγγύηση ενός δίκαιου κράτους, που θα εξασφαλίζει τον άνθρωπο με

τις πνευματικές αξίες και θα εμποδίσει την εξάρτηση της απλής επιβίωσης από την τύχη. **Δεν μπορεί η φυσική ελευθερία κάποιων να αφήνεται να παραβιάζει το δικαίωμα στη ζωή και να εμποδίζει τη ζωή με πνευματική ελευθερία**, ζωή που δεν μπορεί να είναι έτσι εσωτερικά ελεύθερη, όταν υπάρχουν ψευδαισθήσεις, ακαλλιέργητο πνεύμα και ασυγκράτητη σωματική δράση με εξωτερικούς σκοπούς. Και οι σωστές θεωρίες δεν μπορούν να περιορίζουν την πραγματικότητα για να υποστηρίξουν την ελευθερία των αγορών και να αφήνουν έξω από τις σκέψεις τους τις υπόλοιπες ελευθερίες, τις οποίες δεν διστάζουν να καταπατήσουν.

Μερικά επικίνδυνα και όχι γελοία ερωτήματα προκύπτουν με την παιδική σκέψη: Μέχρι πότε θα νομιμοποιείται η κρατική εξουσία να εκμεταλλεύεται τα κενά της ανθρώπινης γνώσης, το νόμο της ζούγκλας για την επιβίωση, τις ανθρώπινες (βιολογικές, ψυχολογικές και πνευματικές) αδυναμίες, να υποκρίνεται την ταύτιση των ιδιαίτερων συμφερόντων με το ευρύτερο συμφέρον και να νομιμοποιεί η ίδια τον εαυτό της και τις αποφάσεις της, με τεχνάσματα της σκέψης; Μέχρι πότε οι ανταγωνιστικές πολιτικές δυνάμεις και κάποιοι από θέση ισχύος και με την ασπίδα των δημοσίων σχέσεων και του μορφωτικού επιπέδου θα μπορούν να πείθουν, να παραπλανούν, να εκβιάζουν και να κατευθύνουν την κοινή γνώμη και συγχρόνως να φορτώνουν τις δικές τους ευθύνες στον κόσμο; Θεωρητικά, μια κρατική εξουσία η οποία θα εξασφάλιζε το δίκαιο, αυτή θα ήταν αρωγός για την επιβίωση των πολιτών, θα αποθάρρυνε τη διαφθορά και την εξαπάτηση, θα αντάμειβε την πολιτιστική προσφορά, θα προστάτευε την κοινωνική ζωή από τις καταχρήσεις κάθε επαγγελματικής δράσης και θα επιβεβαίωνε ένα πολιτισμένο κράτος. Το ζήτημα ποιοι κυβερνούν και αν συμμετέχουν όλοι οι πολίτες για την επιλογή της εξουσίας, μάλλον θα είχε περισσότερο θεωρητικό ενδιαφέρον. Η αμφισβήτηση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής εξουσίας πάλι δεν θα έλειπε. Θα αντιδρούσαν εκείνοι (οι ανήθικοι) που δεν έχουν συμφέρον σε ένα τέτοιο πολιτισμένο κράτος και αυτοί θα έθεταν ένα ζήτημα ελευθερίας και αλλαγής των όρων. Αν η κρατική εξουσία είναι ακόμα <u>ανήμπορη ή αδιαφορεί</u> για την ηθική προοπτική του κράτους, αυτή η αδυναμία της δεν οφείλεται μόνο σε φυσικούς περιορισμούς, στην κακή τύχη και στις κοινωνικές ομάδες ή τάξεις που εξυπηρετούνται ενάντια σε άλλες. Το χειρότερο είναι ότι εκτός της αδυναμίας και της αδιαφορίας του κράτους, αυτό εκπροσωπεί και συνεργεί για ανήθικους σκοπούς, με φανερά μεροληπτικές προτεραιότητες, για τα οικονομικά σχέδια ορισμένων ισχυρών, για μικρές ομάδες που πλεονεκτούν, με φανερές και με κρυφές επιλογές και εις βάρος των φιλήσυχων, κακότυχων ή των αδύναμων ανθρώπων, οι οποίοι δεν επιζητούν περισσότερα από μία αξιοπρεπή επιβίωση. Η αδυναμία να εφαρμοστούν οι θεμελιώδεις νόμοι που προβλέπουν μια φανταστικά δί-

καιη κοινωνία δεν είναι μόνο από έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού και κάποιου εξοπλισμού και από κακή συνεργασία στις κρατικές υπηρεσίες ή σε τελική ανάλυση μια οικονομική αδυναμία. **Οι ίδιοι οι νόμοι για τη λειτουργία του κράτους με τη μακρά ιστορία τους συντηρούν, κληρονομούν και εξασφαλίζουν την αδικία μέσα στην κοινωνία**. Όταν ένα κράτος νομιμοποιεί ή ανέχεται την εξαπάτηση που γίνεται επαγγελματικά για λόγους επιβίωσης ή για μεγάλα κέρδη και υψηλούς στόχους, τότε εμείς πώς και πού θα την καταγγείλουμε και πώς θα μας αντιμετωπίσουν για τις ιδιόρρυθμες επιλογές μας;

Οι ελλείψεις στους νόμους, η κακή οργάνωση και ανταπόκριση του κράτους, η εξάρτηση των υπηρεσιών του κράτους από χρηματοδότες και ιδιωτικές υποδομές, η αδιαφορία της κοινωνίας και οι προτεραιότητες του αισθησιοκρατικού ανθρώπου επιτρέπουν και προστατεύουν δράσεις επιζήμιες, ανήθικες, εκμεταλλευτικές για το συνάνθρωπο. Κάποιοι έχουν μεγάλη περιουσία και κάπως λυμένο το οικονομικό τους πρόβλημα με παρανομίες και γενικά με την κακοποιό δράση τους. Όπως με το λαθρεμπόριο όπλων, με την παραγωγή και τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, με ληστείες και κλοπές, με εκμετάλλευση της εργασίας ανηλίκων και με τη μαστροπεία, με τη φοροδιαφυγή και αποδεχόμενοι μεγάλα χρηματικά ποσά με αντάλλαγμα να παραβιάσουν συμφωνίες και το καθήκον τους. Τέτοιες περιπτώσεις ανέκαθεν υπήρχαν αρκετά περισσότερες από αυτές που αποκαλύπτονται. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν πολλοί αξιόλογοι άνθρωποι, που για διαφορετικούς λόγους, ηθικούς, ψυχολογικούς και ιδεολογικούς, οι ίδιοι δεν ευνοούν την τύχη τους στα οικονομικά. Υπάρχουν άνθρωποι αφελείς, ονειροπόλοι, ανασφαλείς, συναισθηματικοί, ιδεολόγοι, με ιδιαιτερότητες, με χαμηλούς στόχους, οι οποίοι αδυνατούν ή δυσκολεύονται να ζήσουν αξιοπρεπώς. Δεν θα έπρεπε η Πολιτεία και ο τρόπος διακυβέρνησης να δημιουργούν αποθαρρυντικές συνθήκες για τους πρώτους και να προστατεύουν και να ευνοούν τους δε; Κάπως έτσι στο πρόσφατο παρελθόν μεγάλοι πληθυσμοί, ιδιαίτερα της *Ευρώπης,* ωφελήθηκαν υλικά και ανάπτυξαν τις χώρες τους αρπάζοντας βίαια εδάφη, πολύτιμα υλικά και πολιτισμό από άλλους λαούς, μεταχειρίστηκαν ανθρώπους όπως τα ζώα για θανατηφόρες και επώδυνες εργασίες, καταστρέφοντας και δολοφονώντας με κάποια αφορμή ή χωρίς καμία πρόκληση, εκτονώνοντας ασυγκράτητα την υπεροψία και τα άγρια συναισθήματά τους. Και όπως πάντα, οι κερδισμένοι της κοινωνίας αντί για αντίδραση αηδίας και καταγγελίας, αποδέχτηκαν και υποστήριξαν τα πιο φανερά αδικήματα και εξύψωσαν τον εγωισμό σε περηφάνια και με εθνικές γιορτές. Για πολλούς αιώνες δεν υπήρχε η τεχνολογία για να μπορούν να καταγράφονται και να μεταδίδονται τα φρικτά γεγονότα, τα εγκλήματα και οι ανατριχιαστικές λεπτομέρειες της βίαιης συμπεριφοράς. Αλλά και τώρα που καταγράφονται και δημοσιεύονται πιο εύκολα, **έχουν επι-**

νοηθεί νέοι τρόποι εκμετάλλευσης και η υποκρισία έχει γίνει απαραίτητη τέχνη εκτός του θεατρικού χώρου, για όσους βρίσκονται σε υπεύθυνες θέσεις.

Έτσι κερδοσκοπικά σκέφτονται πάντα οι άνθρωποι ξεχωριστά ή συλλογικά: όταν βρουν την ευκαιρία, ακόμα και στις δύσκολες στιγμές των φίλων τους, εκμεταλλεύονται τις στιγμές αδυναμίας και προσποιούνται για το ενδιαφέρον τους να βοηθήσουν. Ενώ αυτοί κρυφά ανακουφίζονται που βρίσκονται σε ακόμα πιο πλεονεκτική θέση και σκέφτονται πονηρά, πώς θα επωφεληθούν στον ανταγωνισμό, πώς θα προλάβουν πρώτοι κάποια ανταλλάγματα και ότι αργότερα, θα ζητήσουν πιο εύκολα μια φιλική ανταπόδοση. Έτσι αναγκάστηκαν οι πρώτες *Ενωμένες Πολιτείες της Αμερικής* να κηρύξουν την ανεξαρτησία τους από τη *Βρετανική Αυτοκρατορία*. Έτσι οι χριστιανοί των δυτικών χωρών σχεδίασαν τις *σταυροφορίες* προς την ανατολή. Έτσι εκτόπισαν τους ιθαγενείς κατοίκους της *Αμερικής* και στις πιο μακρινές τους αποστάσεις όπως της *Αυστραλίας,* έτσι επιχειρούν ακόμα να εκμεταλλευτούν ξένους λαούς σε ολόκληρη τη Γη, όπως στη *νοτιοανατολική Ασία, στη Μέση Ανατολή, στην Αφρική* και το πιο προκλητικό, πάντα με τη λογική του απατεώνα, που υπόσχεται και καλλιεργεί την εμπιστοσύνη. Και με την πιο αποκρουστική λογική, όπως είναι η χρησιμοποίηση των ιερών αξιών για να δικαιολογηθεί η κοινή κακοποιός δράση και ψάχνοντας για μια ασήμαντη αφορμή. Όταν κάποιοι δεν διστάζουν να καταστρέψουν και να εκμεταλλευτούν τους ανθρώπους εντός των συνόρων της χώρας τους και όταν εξευτελίζουν το δικό τους Θεό, αυτοί θα σκεφτούν πιο φιλικά και με ειλικρίνεια για τους ξένους λαούς; **Η υλιστική άποψη για τη ζωή και τον προορισμό της δεν περιορίζεται σε ξεχωριστά άτομα** και αποτελεί την πυξίδα ολόκληρων λαών και δύσκολα συμβιβάζεται με τις πνευματικές αξίες της Ηθικής.

Ένα απλό παράδειγμα για τα παιδιά, χωρίς σοφιστικέ φρασεολογία, και η ελάχιστη γνώση από την ιστορία φανερώνουν, ότι το πρόβλημα δεν είναι να αρθεί γενικά η ανισότητα στον ισχυρό και τον αδύνατο και πώς θα καταφέρουμε να μην «τρώει» ο ένας τον άλλο. Αποκλίσεις, διαφορές, ανισότητες, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, προκλήσεις και αντιδράσεις στον τρόπο ζωής και στις απόψεις, φιλοδοξίες και ανταγωνιστικές συνεργασίες πάντα θα υπάρχουν. Το ζήτημα είναι ποιος πρέπει να «τρώει» ποιον, ποιος θα τιμωρείται και θ' αποτρέπεται και ποιος θα ενθαρρύνεται και θα κερδίζει και πώς θα οργανωθεί η κοινωνία για να ευνοείται, ο «ενάρετος» άνθρωπος, όπως θα έλεγαν στην *αρχαία Αθήνα*. Ο ενάρετος άνθρωπος που δεν θα δίνει όλη την ψυχή και τη σκέψη του χωρίς κανένα ηθικό φραγμό για να ζήσει με όλες τις απολαύσεις. Όχι εκείνος ο οποίος συνδέει το σκοπό και τη χαρά της ζωής του με την τύχη των επιχειρήσεών του και στην πλεονεκτική θέση του δεν λογαριάζει τίποτα άλλο, εκτός από τα κέρδη του στις τράπεζες και τρέμει με τη

σκέψη, πώς θα ήταν η ζωή του χωρίς αυτά τα κέρδη. Οι οικονομικές ανισότητες που δημιουργούνται δεν έπρεπε να είναι τυχαίες, αλλά να συμπίπτουν με ηθικό δίκαιο (και όχι μόνο νομικό). Τότε και η χώρα ολόκληρη θα εκπροσωπεί στη διεθνή κοινότητα μια δίκαιη, υπεύθυνη και αξιόπιστη πολιτική άποψη. Αυτός είναι ο ηθικός προορισμός του κράτους μέσα στην πολιτισμένη κοινωνία, για να μπορεί αυτό να αξιώνει την εφαρμογή των νόμων, για να μην αμφισβητείται η δικαιοσύνη και για να περιοριστεί η εκμετάλλευση των σχέσεων εξάρτησης και η κατάχρηση της εμπιστοσύνης για τις κερδοσκοπικές δράσεις. Αν από μια κοινωνία λείπουν τα θεμέλια της ηθικής και της δικαιοσύνης, τότε οι συνεργασίες, οι σχέσεις ανταλλαγής, η παραγωγή προϊόντων και οι υπηρεσίες ευνοούν τη σπατάλη της σκέψης και της ενέργειας, γίνονται καταχρήσεις των πλεονεκτημάτων, ενώ οι πρώτες ανάγκες για τη ζωή επισκιάζονται. Αυτές τις σπατάλες και τις ανισορροπίες μετράμε με την έννοια της "οικονομίας" για μια χώρα. Γι' αυτό η οικονομία σαν ενιαία για το σύνολο μιας κοινωνίας είναι στενά εξαρτημένη από την ηθική, και οι σπατάλες και οι ανισορροπίες δεν μπορούν να αποφευχθούν μόνο με υπολογισμούς εσόδων και εξόδων. Μπορούμε εύκολα να εκτιμήσουμε αυτό τον καταλυτικό ρόλο των ηθικών αρχών αν σκεφτούμε για την οικονομία περιορισμένη στη συμβίωση λίγων ανθρώπων. Τι οικονομία θα επιτύχουμε όταν μερικά από τα μέλη μιας ομάδας αδιαφορούν για τα απαραίτητα της επιβίωσης όλων των μελών και βιάζονται να αποκτήσουν μερικά πλεονεκτήματα, για τα οποία θα χρειαστούν να δώσουν περισσότερα ανταλλάγματα και μια σπάνια τύχη; Για να ζήσουμε με τις απολαύσεις μιας σπάταλης ζωής, θα χρειαστεί να χαλάσουμε τη συνεργασία και τις καλές σχέσεις μας με τα υπόλοιπα μέλη, ίσως να δανειστούμε χρήματα από εκείνα και θα δυσκολέψουμε την επίτευξη ενός κοινού στόχου, για τον οποίο θα χρειαζόταν η χρηματική συνεισφορά από όλους μαζί. Καλή διαχείριση των χρημάτων και εξοικονόμηση με τον υπολογισμό εσόδων και εξόδων είναι δυνατή ακόμα και όταν κλέβουμε ή όταν δεν υπολογίζουμε τις καταχρήσεις κάποιων δυνατοτήτων μας και μερικές συνέπειες, για τις οποίες θα χρεωθούμε αργότερα. Όταν κάποιος απολαμβάνει όμορφες ώρες και χρειάζεται να πληρώνει συνοδούς ή να τον εξυπηρετούν μερικοί αλλόχρωμοι ή αλλόφυλοι ως σκλάβοι, ενώ ένας άλλος απολαμβάνει το ίδιο όμορφες ώρες, απλώς παίζοντας με το σκύλο ή με το παιδί του, αυτή είναι μια ανήθικη σπατάλη του πρώτου μέσα στο πνεύμα του, που προκαλεί άσκοπες δράσεις, πολλές μεσολαβήσεις και εξαρτήσεις και σε τελική ανάλυση οικονομική αιμορραγία, μέχρι και οικονομική καταστροφή. Με τον ανήθικο και υλιστικό τρόπο ζωής δύσκολα επιτυγχάνεται η εξοικονόμηση χρημάτων και η καλή διαχείριση των πλεονεκτημάτων. Αντιθέτως, εύκολα χάνεται το μέτρο, οι προκλήσεις για άσκοπη δράση είναι περισσότερες και δημιουρ-

γούνται πολλά προβλήματα, τα οποία χρειάζονται εργασία και τον ανάλογο χρόνο και τρόπο για να επιλυθούν. Αλλά και όπως όλοι συμφωνούν, η οικονομία για μια ολόκληρη χώρα και ως πολιτική του κράτους δεν μπορεί να επιτύχει τους στόχους της, όταν η κοινωνική ισορροπία απειλείται, όταν σχηματίζονται κυβερνήσεις που ακυρώνουν τα σχέδια των προηγούμενων, όταν η πολιτική για άλλα σχετικά ζητήματα είναι αναξιόπιστη, όταν υπάρχουν ορισμένες διοικητικές αδυναμίες, όταν οι ανταγωνιστικές προσπάθειες εμποδίζουν την εφαρμογή των νόμων ή διαπλέκονται με τις κυβερνήσεις, όταν γίνονται εχθροπραξίες και τρομοκρατικές ενέργειες και για πολλούς άλλους λόγους, που φανερώνουν σημάδια ηθικής διαφθοράς.

Αν μέσα στους σκοπούς της πολιτικής είναι η ειρηνική συνύπαρξη, η εξάλειψη της αδικίας και η κοινωνική ευημερία, τότε απαιτούμε να μας απαντήσουν από τα πρώτα τα εξής απλά ερωτήματα: Πιστεύουν ότι μπορούν να επιλυθούν τα μόνιμα προβλήματα της κοινωνίας και η κοινωνία που συγκροτούν τα άτομα να είναι πιο κοντά στο ιδεώδες μιας κοινωνίας που θριαμβεύει η λογική, η δικαιοσύνη, η δημιουργική και υπεύθυνη δράση, η απόλαυση της ομορφιάς και η ευκολία της αντιμετώπισης των καθημερινών δυσκολιών, ανεξάρτητα από την προσωπικότητα, την ψυχολογία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, τη νοοτροπία και τη σωστή πληροφόρηση των ξεχωριστών ατόμων-πολιτών; Πολλοί θα ισχυριστούν ότι μάχονται με αυτή την προοπτική, για να συντομεύσουν την πραγματοποίηση μιας τέτοιας δίκαιης κοινωνίας και ότι πρέπει να αντιμετωπίσουμε συγκεκριμένα προβλήματα, και κυρίως οικονομικά. Κάποιοι θα βιαστούν να προσθέσουν, ότι δεν είναι ο ρόλος τους να επεμβαίνουν στην προσωπικότητα ή να δημιουργούν συνθήκες καταπίεσης των ατόμων και εφαρμογής μεθόδων που θα προκαλούν βίαια αλλαγές στη ζωή και στην προσωπικότητα. Θα μας θυμίσουν και τα άρθρα του *Συντάγματος*, στα οποία ορίζεται ότι ο καθένας είναι ελεύθερος να αναπτύσσει την προσωπικότητά του, να σκέφτεται ελεύθερα και να διαμορφώνει τις πεποιθήσεις του κλπ. Όμως η προσωπικότητα, η ζωή και οι επιθυμίες επηρεάζονται καθημερινά και αναπόφευκτα από τις ανθρώπινες σχέσεις, που δημιουργούνται μέσα σε πλαίσια, συνθήκες και με όρους, όπως αυτά έχουν καθοριστεί ιστορικά και συνεχίζουν να τροποποιούνται με την ανοχή, τις εντολές, τους νόμους και τα σχέδια της πολιτικής εξουσίας. Οι περιβαλλοντικές και οι οικονομικές συνθήκες όπου μεγαλώνει ένα παιδί, η αδυναμία εφαρμογής μερικών νόμων και οι ελλείψεις νόμων, οι συνθήκες εργασίας και οι εργασιακές σχέσεις, οι ευκαιρίες εργασίας που προσφέρονται, οι εικόνες που αντικρίζουμε μέσα στην πυκνοκατοικημένη πόλη, το εκπαιδευτικό σύστημα, η ασφαλιστική λειτουργία του Κράτους για τους ανήμπορους και για τους ηλικιωμένους κλπ, όλα αυτά έχουν γίνει και ρυθμίζονται με πολιτική βούληση και δράση. Εμμέσως και

κατά μέσο όρο προδιαγράφουν ορισμένες εμπειρίες, καταστάσεις και προβλήματα, που επηρεάζουν τα ξεχωριστά άτομα και τη ζωή τους. Προκαλούν και επιβάλλουν πολλές σκέψεις, προκαλούν όλα τα συναισθήματα και αντιδράσεις, αλλαγές στην προσωπικότητα, στην ψυχολογία και στον τρόπο ζωής, πολλές φορές ασυναίσθητα, ενώ άλλες φορές με επίγνωση και με συνειδητές επιλογές. Με την πολιτική δράση και με τις αντιφάσεις της φτάσαμε στη σύγχρονη χρονολογία και οι άνθρωποι ακόμα επαναλαμβάνουν τα λάθη και τις φαντασιώσεις, τα οποία έχουν γίνει γνωστά από πολλούς αιώνες πριν. Οι περισσότεροι ακόμα δεν μπορούν ούτε ν' αντιληφθούν την άμεση και συνολική σχέση του πνεύματος με την καθημερινή ζωή, με την ευτυχία και με την καλή συνεργασία.

Οι νόμοι του Κράτους και οι θεμελιακές προτάσεις για τη συγκρότηση της Πολιτείας δεν στηρίζονται στην επιστημονική γνώση για τους φυσικούς νόμους και για τα όρια στη φύση και για τις δυνατότητες του ανθρώπου. Δεν συζητάμε σοβαρά και με συνέπεια τα υπόλοιπα ζητήματα για την ανθρώπινη συμπεριφορά, για τις σχέσεις συνεργασίας, για την κοινωνία και το κράτος, αν αφήνουμε έξω από τη σκέψη μας τις θεμελιώδεις διαπιστώσεις για ορισμένα ψυχολογικά και πνευματικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου, πακέτο με τους κοσμολογικούς (ή παγκόσμιους) νόμους. Δεν μπορούμε να αποφύγουμε τις φαντασιώσεις και τα ψέματα, όταν μιλάμε για δράση ή οργανώνουμε μια δράση, με σκέψεις και απόψεις που συγκρούονται με τη γνώση μας για την πραγματικότητα ή βασίζονται στην περιφρόνηση για την άγνοιά μας. Δεν μπορούμε να πηγαίνουμε στο βουνό και μαζί μας να παίρνουμε εξοπλισμό για θάλασσα και μετά να προσπαθούμε να προσαρμόσουμε τον εξοπλισμό με πατέντες και θεωρίες. Η αναγνώριση του φυσιολογικού ανθρώπου με νοημοσύνη ερπετού θεμελιώνει μια άλλη θεώρηση για την οργάνωση της κοινωνίας και για τα πολιτικά συστήματα ως ιστορία και ως προοπτική για το μέλλον. Αν αυτή η ανησυχητική θεώρηση που συμπίπτει με την κοινή εμπειρία δεν είναι σωστή ή είναι υπερβολική, τότε πώς να ερμηνεύσουμε το ανθρώπινο δράμα στην παγκόσμια ιστορία, που έχει καταγραφεί με αίμα και δεν μπορεί κανένας να το σταματήσει ούτε να το φανταστεί; Τι κοινό έχουν ένα πλήθος ανθρώπων που χειροκροτεί για τον παρανοϊκό αρχηγό του, με ένα πλήθος ανθρώπων που αναμεταδίδει μία είδηση ή επαναλαμβάνει την ίδια πληροφορία που βρήκε στο Ίντερνετ; Το κοινό γνώρισμα και στις δύο άσχετες περιπτώσεις είναι ότι αυτοί ακούν ή διαβάζουν με εμπιστοσύνη, επηρεάζονται από τις ενδείξεις, διστάζουν να εναντιωθούν στην πλειοψηφία και ο ένας αντιγράφει τον άλλο, χωρίς πραγματικά να γνωρίζουν αρκετά. Και όταν οι πληροφορίες που λαμβάνουν είναι οδηγίες και εντολές για δράση, τότε παρακινούνται όλοι μαζί και ενεργούν ως μια ομάδα ή αν χρειαστεί, χωρισμένοι σε περισσότερες

ομάδες. Όταν επεξεργαζόμαστε τα ζητήματα της Ηθικής ή του προορισμού της ζωής, τότε γρήγορα συναντούμε προεκτάσεις στα ζητήματα της δικαιοσύνης. Ιδιαίτερα όταν προσπαθήσουμε να θεμελιώσουμε την Ηθική ως ένα επιστημονικό πεδίο για την ανθρώπινη ψυχή σε άμεση σχέση με τη σκέψη, και για τη σχέση της ζωής με τα γενικά χαρακτηριστικά του φυσικού κόσμου, τότε αναπόφευκτα συναντούμε τα ζητήματα της δικαιοσύνης, της συνεργασίας, άρα και της πολιτικής. Τα συναντούμε μέσα από πολλές παρατηρήσεις, που επιβάλουν να σκεφτόμαστε λογικά και να ρυθμίζουμε τη συμπεριφορά μας με την προβλεπόμενη συνέπεια εντός μιας κοινής πραγματικότητας, εάν επιλέξουμε να είμαστε ειλικρινείς, χωρίς αυταπάτες για το ρόλο μας μέσα στον κόσμο, δίκαιοι με τον εαυτό μας και υπεύθυνοι για τη δράση μας. Αν επιλέγουμε να ζήσουμε με τη σκέψη εστιασμένη στις βιολογικές απολαύσεις, με πλήρη αδιαφορία για τον υπόλοιπο κόσμο ή με τις ψευδαισθήσεις που μας ηδονίζουν, τότε η Ηθική είναι άχρηστη και εμπόδιο στη ζωή, ατομικά και ομαδικά, άρα και στην πολιτική για την οργάνωση της κοινωνίας. Χωρίς την Ηθική, πραγματικά η δικαιοσύνη είναι τυφλή και χωρίς θεμέλια, ενώ η πραγματικότητα περιορίζεται στις συναλλαγές και στη συνεργασία των ανθρώπων. Όμως συνεργασίες χωρίς κανόνες ηθικής και με περιφρόνηση για την αλήθεια και το δίκαιο είναι αλητοπαρέες και συμμορίες κακοποιών.

Όσοι ηγούνται στην οργάνωση της κοινωνίας και εργάζονται σε διοικητικές θέσεις, όσοι υπηρετούν το κράτος και εκπροσωπούν πλειοψηφίες ή έναν ολόκληρο λαό, όσοι εφαρμόζουν μια πολιτική για τη σχέση μεταξύ του Κράτους και του πολίτη και αξιώνουν την εφαρμογή των νόμων, είτε αυταρχικά, είτε ολιγαρχικά, είτε δημοκρατικά, δεν δίνουν πειστικές, σύντομες και καθαρές απαντήσεις στις προκλήσεις μας, ανάμεσα στις οποίες οι εξής παρακάτω:

Όσοι έχουν μεγάλη ακίνητη περιουσία, μεγάλα εισοδήματα και χρηματικές καταθέσεις είναι εκείνοι οι οποίοι τα έχουν καταφέρει με τις ικανότητές τους και με την κοπιαστική εργασία τους; Ενώ όσοι δεν έχουν... είναι οι στερημένοι από ικανότητες και οι τεμπέληδες;

Τα περιουσιακά στοιχεία και το εισόδημα για την επιβίωση πρέπει να αποκτιούνται με την αυτοθυσία και με την ευνοϊκή τύχη ή θα έπρεπε το κράτος να εξασφαλίζει (στοιχειωδώς) την επιβίωση των πολιτών από την ώρα που έρχονται στον κόσμο;

Πώς μπορεί κάποιος ν' αποκτήσει μεγάλη περιουσία και αυξημένα εισοδήματα, αν αυτός δεν επιθυμεί να δώσει όλο το χρόνο και τις δυνάμεις του με αυτό το σκοπό; Πώς μπορεί ν' ανταγωνιστεί τους αποφασισμένους για να πλουτίσουν και να ξεχωρίσουν με κάθε θυσία και με κάθε σκέψη, χωρίς ηθικούς φραγμούς ή με μόνο φραγμό τον κίνδυνο να ζημιωθούν από φανερές ενέργειές τους που προκαλούν μαζικές αντιδράσεις;

Όσοι επέτυχαν ή έτυχε να έχουν μεγάλη περιουσία και εισοδήματα για να ζουν με όλες τις ανέσεις και με τα τελευταία πλεονεκτήματα του πολιτισμού, αυτοί τα κατάφεραν με τις πιο πολύτιμες ικανότητες του ανθρώπου, με την πιο απαραίτητη συνεισφορά τους στην πρόοδο του πολιτισμού, με ίσους όρους μέσα στις κοινωνικές συνθήκες και με αιώνιους νόμους;

"*Σε μια χώρα που κυβερνάται καλά, η φτώχεια είναι ντροπή. Σε μια χώρα που κυβερνάται άσχημα, ο πλούτος είναι ντροπή*", σοφή όσο και σύντομη σκέψη του Κινέζου φιλόσοφου *Κομφούκιου* (551~479 π.Χ.). Από την πολιτική που χρειάζεται για να εξασφαλίζει στοιχειωδώς και αποκλειστικά την καθημερινή επιβίωση στους πολίτες, μέχρι την πολιτική της πλήρους αδιαφορίας και του κοινωνικού δαρβινισμού, υπάρχει ένα μεγάλο χάσμα για θεωρία και δράση. Αυτό το χάσμα δεν το πλησιάζει κανένας; Αν υπήρχε η σταθερή θέληση για περιορισμό, φρένο και έλεγχο στην τυφλή οικονομική εκμετάλλευση (έτσι όπως κάποιοι σκέφτηκαν να βρουν το φρένο για τον αθέμιτο ανταγωνισμό των μονοπωλίων), και για αυστηρούς όρους πριν επιτραπεί σε κάποιους να εμπορευματοποιήσουν τις πατέντες τους, τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους, τότε εύκολα θα εφαρμοζόταν μια έντιμη πολιτική συμβατή με τις αρχές της δημοκρατίας. Πολλές λύσεις θα μπορούσαν να προταθούν και θα ήταν πιο δίκαιες, αφού οι άνθρωποι οι οποίοι εργαζόμενοι δυσκολεύονται να επιβιώσουν και να ζήσουν, συνήθως πλειοψηφούν. Όταν αφήνουμε να σχηματίζονται και να δρουν ομάδες που εξαπατούν τον κόσμο και όταν αντιθέτως γινόμαστε συνεργοί με τέτοιες ομάδες, οι οποίες για δικούς τους σκοπούς δεν διστάζουν να εμποδίσουν τη ζωή των άλλων, να εκμεταλλευτούν τις αδυναμίες τους και να τους διαμορφώσουν την ψυχολογία και την προσωπικότητα, έτσι όπως ευνοούνται τα μεγάλα συμφέροντα των αδίστακτων ομάδων, αυτή **η ανήθικη ανεκτικότητα και η εγκληματική συνέργεια μήπως αποτελούν επιλογές στην πολιτική δράση**; Συχνά ακούγεται η δήλωση, ότι οι πολιτικοί δεν είναι σαδιστές, αλλά δεν υπάρχει καλύτερη λύση για να εφαρμόσουν. Αυτό ίσως να μην είναι ψέμα, αλλά όταν δεν λέμε ψέματα, αυτό δεν σημαίνει ότι λέμε ολόκληρη την αλήθεια ή ότι δεν κάνουμε λάθος. Μετά από δεύτερη σκέψη, μπορούμε να διαπιστώσουμε, ότι κάποιος μπορεί να γίνει άδικος, χωρίς να το θέλει: Όταν παράλληλα εξυπηρετούμε ορισμένα σχέδια, όταν έχουμε ορίσει προτεραιότητες και έχουμε βάλει πολλούς στόχους, τότε προσέχουμε για να μην αποτύχουμε στους υπόλοιπους στόχους. Στην προσπάθεια ισορροπίας να μη χαλάσουν οι σχεδιασμοί μας, να μη δημιουργήσουμε κάπου αλλού πρόβλημα και να συμβιβάσουμε αντιφατικά αποτελέσματα, πιθανόν να χρειαστεί να πράξουμε άδικα και τρελά. Διότι, έτσι επιτυγχάνονται και οι άλλοι σκοποί και οι πιο άμεσες προτεραιότητές μας. Εξάλλου, πολλές φορές, αποδεικνύεται δύσκολο να πιστέψουμε ότι κάπου αποτύχαμε, μετά από τις έξυπνες προσπά-

θειες και τη συμμετοχή αξιόλογων συνεργατών και με τη μεγάλη εμπειρία μας. Επιμένουμε σε μια πολιτική και με μια άποψη, για τα οποία εκφράζονται πολλές αμφισβητήσεις. Ακούγεται πειστική η διαπίστωση, ότι στις ανώτερες διοικητικές θέσεις και για τη σχεδίαση της πολιτικής έχουν επιλεγεί οι πιο έμπειροι και επιτυχημένοι και ότι αυτοί γνωρίζουν καλά τη δουλειά τους. Πολλοί παρατηρούν με μετριοφροσύνη, ότι εμείς που βρισκόμαστε απ' έξω δεν γνωρίζουμε το αντικείμενο εκείνων, η άποψή μας είναι αναξιόπιστη και δεν θα τα καταφέρναμε καλύτερα από τη θέση τους. Σωστές παρατηρήσεις, όμως λείπει μία που συχνά τις ακυρώνει, εκ του αποτελέσματος. Γνωρίζουν καλά τη δουλειά τους και ίσως καλύτερα απ' όλους, όμως για ποιον εργάζονται, για ποιον προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, ποιους εξυπηρετούν πρώτα! Στα ομαδικά αθλήματα, επίσης ξεχωρίζουν οι καλύτεροι παίκτες, αλλά από αυτούς κερδίζει η δική τους ομάδα, ενώ οι άλλες ομάδες χάνουν.

Για να μην ενθαρρύνουν την παρανομία και τη μαζική αντίδραση, ορισμένοι εκφράζουν με υπερβολή την άποψη, ότι τα χρήματα κερδίζονται με κοπιαστική εργασία και με ιδρώτα. Όσοι έχουν μεγάλη περιουσία, επίσης εκφράζουν την ίδια εκτίμηση για να δικαιολογήσουν τη μεγάλη περιουσία τους και για να αποφύγουν την περισσότερη ανάλυση και την ηθική ενοχή. Με αυτή την άποψη εύκολα θα συμφωνήσουν πολλοί όταν φανταστούν την αδικία, να κερδίζονται πολλά χρήματα εύκολα, με απάτες και από κατάχρηση υπεύθυνων θέσεων ή όταν σκεφτούν μεροληπτικά τη φτώχεια και την αντικοινωνική συμπεριφορά κάποιων φυγόπονων. Δεν παρατηρούν τη λεπτή διαφορά στην πρόταση, όταν προσθέσουμε τη φράση "θα έπρεπε να κερδίζονται" ή την προτιμότερη "δεν έπρεπε να κερδίζονται έτσι κοπιαστικά από κανέναν". Τι θα απαντήσουν όμως σε όσους εργάζονται σκληρά, υπεράνθρωπα, περισσότερες ώρες και αμείβονται με ένα μικρό χρηματικό ποσό, από το οποίο δεν περισσεύει τίποτα για αποταμίευση; Αν απαντήσουν ότι αυτοί δεν έμαθαν γράμματα, τότε θα χρειαστεί να εξηγήσουν το χαμηλό εισόδημα εκείνων που έμαθαν και το υψηλό εισόδημα από εργασίες που μπορούν και γίνονται χωρίς πολλά γράμματα. Θα χρειαστεί ακόμα να απαντήσουν αν είναι δίκαιο να επιβιώνουν μόνο όσοι έμαθαν περισσότερα γράμματα, ενώ οι υπόλοιποι να γίνονται σκλάβοι ή να τους πετάμε στα απορρίμματα και να μην έχουν ποτέ ξανά την ευκαιρία να σπουδάσουν. Οι κοινοί τρόποι με τους οποίους συνήθως οι άνθρωποι πλουτίζουν συνοψίζονται σε λίγες σειρές. Από τη σύντομη περιγραφή τους, εύκολα μπορεί ο καθένας να αντιληφθεί την αδυναμία και την ολιγωρία όσων πρωταγωνιστούν στο σώου "για μια πιο δίκαιη κοινωνία" και ιδιαίτερα ν' αντιληφθεί τη στενή σχέση, την ταυτότητα ή τη συνεργασία των πολιτικών πρωταγωνιστών με εκείνους που πλεονεκτούν οικονομικά.

Οι νόμιμοι τρόποι πλουτισμού, οι οποίοι θεωρητικά είναι δυνατοί χωρίς εξαπάτηση:

> Κληρονομικά. (Όπως οικόπεδα, αγροτεμάχια, οικίες, αποταμιεύσεις, πνευματικά δικαιώματα, κερδοφόρες επιχειρήσεις, διευθυντική ή άλλη προνομιακή θέση εργασίας κ.λπ.

> Χρηματική επένδυση σε πολύτιμες ύλες, με αγορά ακινήτων και γης, αγορά μετοχών και χρηματική συμμετοχή σε επιχειρήσεις κ.λπ. με επιτυχημένες επιλογές και εκτιμήσεις, αν όχι με καλή τύχη. (Πάλι χρειάζεται κάποιο περίσσευμα χρημάτων ή εκμετάλλευση κάποιας περιουσίας).

> Τυχερά παιχνίδια. (Πιο σπάνιος αυτός ο τρόπος).

> Ίδρυση επιχείρησης ή εταιρείας εμπορικής, τεχνικών υπηρεσιών, παροχής υπηρεσιών (Συνήθως χρειάζεται κάποια οικονομική δυνατότητα και η ανάλογη τύχη).

> Χρηματοδότηση από κρατικά προγράμματα ή από ιδιώτες και τράπεζες. (Συνδεδεμένη με την αμέσως προηγούμενη περίπτωση).

> Εξαιρετικές θέσεις εργασίας, από τις οποίες εξαρτάται καθοριστικά η κερδοφορία μιας εταιρίας, η εξοικονόμηση χρημάτων, η προώθηση των προϊόντων ή των υπηρεσιών, η απόκρυψη των στοιχείων που θα προκαλούσαν οικονομική ζημιά, η αποτελεσματική οργάνωση της εταιρείας ή της συνεργασίας, η σύναψη συμφωνιών, η ασφάλεια και η αξιοπιστία κ.λπ. Σε τέτοιες θέσεις εργασίας χρειάζονται εκπαιδευμένοι, έμπειροι και με ορισμένα προτερήματα.

> Δωρεές, αποζημιώσεις και απαλλοτριώσεις.

> Επιχειρηματική δραστηριότητα σε πολιτικές συνθήκες, που το νομικό πλαίσιο δεν είναι σαφές και σταθερό ή η δραστηριότητα γίνεται μοιρασμένη και συγχρόνως σε χώρες με διαφορετική νομοθεσία.

> Εκμετάλλευση πνευματικής πρωτοτυπίας, όπως σπάνιων έργων τέχνης, συλλεκτικών πραγμάτων, μέχρι και του φημισμένου ονόματος, με ορισμένη συμμετοχή σε δράσεις με διαφημιστικό σκοπό.

> Συνδυασμένοι οι προηγούμενοι τρόποι (και τότε οι νομικές διαδικασίες γίνονται πιο ύποπτες).

<·> Είναι προϋπόθεση για όλες τις περιπτώσεις, το καθαρό εισόδημα να αποταμιεύεται, ενώ τα έξοδα (συντήρησης ή λειτουργίας) να είναι τα μικρότερα δυνατά. Ο περιορισμός των εξόδων και των πληρωμών επίσης μπορεί να γίνεται με παραβίαση μερικών νόμων και με υπέρβαση ορισμένων υποχρεώσεων (λ.χ. φοροδιαφυγή).

> Τέλος, να συμπεριλάβουμε τον πλουτισμό με εξαπάτηση, η οποία γίνεται

απρογραμμάτιστα, ευκαιριακά, χωρίς καμία νομική πράξη ή με παράλληλη νόμιμη επαγγελματική δραστηριότητα.

> Πληρωμένη δράση με καταπάτηση των νόμων (όπως λαθρεμπόριο, ληστεία, διακίνηση απαγορευμένων ουσιών και όπλων, για δολοφονία, για δωροδοκία κ.λπ).

Τώρα σκεφτείτε, αν είναι ηθικοί και δίκαιοι οι τρόποι πλουτισμού, οι οποίοι θεωρητικά είναι δυνατοί χωρίς εξαπάτηση. Αν είναι πάντοτε και μόνο νόμιμοι και αν είναι δύσκολο ή εύκολο να συνδυαστούν με καταπάτηση νόμων και με κάποιο τρόπο εξαπάτησης, είτε προσχεδιασμένο, είτε περιστασιακό και επαναλαμβανόμενο. Αναρωτηθείτε πόσο πολλοί είναι εκείνοι που μπόρεσαν να συνδυάσουν την καλή τύχη, τις επιτυχημένες αποφάσεις και τη νομική συνέπεια.

Ποτέ δεν συναντήθηκαν όλοι οι άνθρωποι για να συζητήσουν εξαντλητικά και με γνώση για το πώς θα σχηματίσουν ένα δίκαιο κράτος. Ποτέ δεν συμμετείχαν όλοι σε μια συζήτηση και στις αποφάσεις για να πει ο καθένας από τι παραιτείται, πώς συμβιβάζεται, τι διεκδικεί και με ποια ανταλλάγματα. Η φυσική πραγματικότητα ήταν τελείως διαφορετική από τις πνευματικές αξιώσεις και τις λογικές σκέψεις και γι' αυτό υπάρχουν πολλά κράτη, πολλές χώρες, πολλές κοινωνίες και εσωτερικές διαφορές, ακόμα και μέσα στο ίδιο σπίτι. Όπως δεν ρωτηθήκαμε για τους γονείς μας και για το όνομά μας, έτσι δεν ρωτηθήκαμε για πολλά που επιβάλλονται σαν γραπτοί νόμοι, θεσμοί, έθιμα και προϋποθέσεις μέσα στην πολιτισμένη κοινωνία. Δεν είναι ρεαλισμός να φανταζόμαστε ότι η κοινωνική πραγματικότητα αλλάζει μόνο με τη δική μας πολιτική δράση ή ότι η πρώτη θα μείνει έτσι σχεδόν όπως τη γνωρίζουμε με ορισμένες διορθώσεις. Δεν είναι ρεαλισμός να φανταζόμαστε την κοινωνική πραγματικότητα με μια απλή διαίρεση των εξουσιών και να συζητάμε για τις πολιτικές όπως εφαρμόζονται, με τη σκέψη περιορισμένη στις τελευταίες πληροφορίες που δημοσιεύτηκαν. Δεν είναι ρεαλισμός να αφαιρούμε το χρόνο στις ιστοριολογικές πληροφορίες και στην περιγραφή των γεγονότων και να τα σκεφτόμαστε όλα μαζί μέσα σε λίγα λεπτά της ώρας, να τα συνοδεύουμε με μουσική και να εξαφανίζουμε με τέχνη όλο τον υπόλοιπο κόσμο, για να τον εμφανίσουμε ξανά με τα προβλήματα και με τα πλεονεκτήματα που εξυπηρετούν τους σκοπούς μας. Όλοι θα ήθελαν να σέβονται τους νόμους και να ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις τους απέναντι στο κράτος και μπορούν να ανέχονται τις πολιτικές αποφάσεις και τις επιλογές που πλειοψηφούν. Κι εμείς αξιώνουμε από τις κυβερνήσεις να εμποδίσουν αποτελεσματικά τουλάχιστον την πιο φανερή εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο,

που σε πολλές περιπτώσεις προστατεύεται και επιβάλλεται από τους νόμους. Ενώ υποτίθεται ότι ζούμε σε ένα δημοκρατικό κράτος, όπου η δουλεία είναι καταργημένη και μέσα στο ίδιο πακέτο μαζί με την ισονομία, και η εξαπάτηση απαγορευμένη. Ιδιαίτερα όταν η εκμετάλλευση γίνεται με σκοπό κι επίγνωση για να πλουτίσουν οι μεγάλοι κερδοσκόποι και με εκβιαστικά διλήμματα στους εξαρτημένους από την εργασία και με νομικές υποχρεώσεις, οι οποίες για να εκτελεστούν χρειάζεται προηγουμένως να έχουμε το ανάλογο εισόδημα. Να καταπολεμηθούν άμεσα και ανατρεπτικά οι αιτίες της αδικίας, οι οποίες πολλαπλασιάζονται με την εξάρτηση της επιβίωσης από την αμειβόμενη εργασία, με τη λογική της ζούγκλας και να αλλάξουν οι νόμοι, που συντηρούν και ευνοούν την ακραία οικονομική ανισότητα και τη λογική του οικονομικά ισχυρότερου με ανήθικη δράση. Να σταματήσει μέσα από τη διαμόρφωση των κοινωνικών συνθηκών, το φαινόμενο να δυσκολεύονται ή να εμποδίζονται να επιβιώσουν άνθρωποι από κληρονομικό μειονέκτημα, επειδή κάποιοι που προηγήθηκαν πλεονεκτούν νόμιμα με ιδιοκτησία ή κάνουν κατάχρηση της ιδιοκτησίας και της περιουσίας τους (οικονομική δύναμη). Το κοινωνικό περιβάλλον και το κράτος να ευνοούν τον πνευματικό προσανατολισμό της ζωής και τις διαχρονικές εσωτερικές αξίες. Να μην ευνοούν, αλλά να αποθαρρύνουν να εκδηλωθούν οι χειρότερες πλευρές του ανθρώπου και η κερδοσκοπική άποψη της ζωής. **Δεν χρειαζόμαστε χρηματοδότες/πονταδόρους και ανάπτυξη που θα μας κάνουν περισσότερο εξαρτημένους, θα προκαλέσουν νέα προβλήματα και θα εξαγοράσουν ψυχές και συνειδήσεις**. Δεν χρειαζόμαστε ανάπτυξη και ανταγωνισμό που θα υποβιβάσει τη νοημοσύνη, την ηθική και την υγεία και ο υποβιβασμός θα δημιουργήσει περισσότερες θέσεις εργασίας για νεκροθάφτες, γιατρούς, οδοκαθαριστές, για κερδοσκόπους, για το σκληρόψυχο κυνήγι πελατών (dealers) και για τη διακίνηση ανώφελων εμπορευμάτων ή υπηρεσιών.

Λένε, ότι πριν απ' όλα μέσα στις σκέψεις μας πρέπει να είναι η εργασία για την επιβίωση και ότι δεν μπορούμε να ζήσουμε μόνο με τις σκέψεις. Τόσο απλά όσο και προκλητικά υποβαθμίζουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο των πνευματικών αξιών στη ζωή. Αφού τα πράγματα είναι έτσι, όπως λένε, τότε να φροντίσουν χωρίς χρονοτριβή, χωρίς κωλύματα σε νομικές διαδικασίες, χωρίς υπερεκτιμημένες προβλέψεις και θεωρίες και να κάνουν ριζικές αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας. Με προτεραιότητα ένα πολιτισμένο κράτος, το οποίο θα προσφέρει τα ελάχιστα για να μην εξαρτάται η απλή επιβίωση των ανθρώπων από τη θεοποιημένη ή την απαξιωμένη τύχη. Παράλληλα, για να μην κινδυνεύει η επιβίωση μεγάλων πληθυσμών, απ' όλους εκείνους που με την απληστία τους ψάχνουν για σκλάβους, εκμεταλλεύονται επαγγελματικά τις αδυναμίες του κόσμου, καταχρώνται την πλεονεκτική θέση τους

και απειλούν με κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες. Ορισμένες πολιτικές μπορούσαν να εφαρμοστούν από την επόμενη μέρα[68] για να σταματήσουν, τουλάχιστον τα πιο τρομερά φαινόμενα της αλητείας από υπεύθυνες θέσεις, όπως και η κακοτυχία πολλών ανθρώπων από την αδιαφορία του κράτους και την εξυπηρέτηση των κερδοσκοπικών δράσεων. Όποιος πιστεύει ότι δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν άμεσα τέτοιες ανατρεπτικές πολιτικές, εκφράζεται με την άποψη αυτού που είχε ευνοϊκή τύχη. Έχει την άνεση να δίνει προτεραιότητα σε άλλες επιλογές, να σκέφτεται με αισιοδοξία για το δικό του μέλλον και να ανησυχεί από τις ανατρεπτικές πολιτικές, μήπως έτσι χάσει τα πλεονεκτήματά του. Με την πρώτη ευκαιρία, αυτός ο ευνοημένος δηλώνει για την αξία της ανθρώπινης ζωής και τη λύπη του όταν αυτή χάνεται άδικα. Αυτές οι δηλώσεις πρέπει να συνοδεύονται με τις πρώτες ανατροπές, που μπορούμε να κάνουμε στη δική μας ζωή, αν για την κοινωνία ευρύτερα εκτιμούμε ότι τέτοιες ανατρεπτικές απόψεις δεν είναι ρεαλιστικές. Ένας από τους πρώτους νόμους σε εφαρμογή ενός σεβαστού κράτους θα έπρεπε να προβλέπει, ότι δεν πρέπει να υπάρχουν τόσο φτωχοί άνθρωποι με δυσκολία να επιβιώσουν, όταν υπάρχουν τόσο πλούσιοι οι οποίοι κάνουν καταχρήσεις και σπατάλες, πέρα από τα όρια της απλής (εγωιστικής) πρόκλησης. Αν αυτό δεν είναι εύκολο για να εφαρμοστεί και ο κίνδυνος της αδικίας είναι μεγάλος, ωστόσο για να κυβερνηθεί ένα κράτος είναι εύκολο και θεμελιακό οι υποψήφιοι για τις κυβερνητικές θέσεις να μην έχουν στο δικό τους όνομα υπερβολική περιουσία, ενώ οι ίδιοι να μην έχουν επιχειρηματική δράση ούτε τέτοιες συνεργασίες. Αν αντιλαμβάνονται τον ηθικό προορισμό του κράτους και της εξουσίας και με τέτοια άποψη διεκδικούν και αγωνίζονται για μια κυβερνητική θέση, τότε αντιθέτως να περικόψουν τη μεγάλη περιουσία τους με προσφορές και δωρεές σε κοινωνικά ιδρύματα, σε κρατικές υπηρεσίες, σε πολιτιστικούς συλλόγους κ.λπ. Τόσο για παραδειγματισμό και ενίσχυση της εμπιστοσύνης για το πρόσωπό τους, όσο και για να περιοριστεί η κατάχρηση της θέσης τους με σκοπό την αύξηση της περιουσίας τους. Αν υπάρχει αυτή η θέληση, όπως έχει φανεί σε μερικές εξαιρετικές περιπτώσεις στην ιστορία, τότε εύκολα θα σκεφτούμε για τα δημόσια έξοδα με τα οποία αυτοί θα διευκολύνονται και για άλλα πλεονεκτήματα, που θα μειώνουν τον κίνδυνο της δωροδοκίας ή κάποιας οικονομικής διαπλοκής.

Οποιοσδήποτε έχει την εμπειρία από ένα διάστημα ζωής χωρίς χρήματα, χωρίς εισοδήματα και χωρίς τα απαραίτητα για να επιβιώσει, αυτός έχει εκτιμήσει σωστά την προτεραιότητα που χρειάζεται να δώσουμε για την αναζήτηση τροφής και στέγης. Η τροφή και το νερό είναι τα πρώτα που χρειάζονται για να μη χαθεί άδικα η ζωή. Όσο κάποιος μπορεί να τρέφεται, να θρέφει την οικογένειά του και να είναι υγιής δεν έχει να φοβηθεί τίποτα πιο σημαντικό,

τίποτα το χειρότερο. Όλες οι υπόλοιπες απειλές, οι εκβιασμοί, τα χειρότερα βιώματα από μια αναξιοπρεπή ζωή δεν είναι χειρότερα από το να πεθάνεις από ασιτία, δίψα ή τις καιρικές συνθήκες, εσύ ή το τέκνο σου. Και όλα τα υπόλοιπα πλεονεκτήματα του κόσμου και ο κόσμος ολόκληρος να μας προσφερθεί, δεν έχουν νόημα αν εμείς δεν βρίσκουμε τροφή, νερό, καθαρό αέρα και μια δική μας στέγη. Για όλα τα υπόλοιπα πλεονεκτήματα, τα χρήματα, τα πολύτιμα μέταλλα, η ιδιοκτησία γης και κτιρίων, θα ψάχνουμε να τα ανταλλάξουμε με τροφή, με νερό και αέρα, όταν βρεθούμε σε μια τέτοια φανταστική ή ακραία κατάσταση. Έτσι σημαντική είναι αυτή η προτεραιότητα και για μια ολόκληρη χώρα και δεν πρέπει να τη ξεχνάμε, όταν φροντίζουμε έξυπνα για όλα τα υπόλοιπα. Λογικά και ηθικά δεν προηγούνται η πολυτέλεια και η υπερηφάνεια του *Τιτανικού*, όπως τραγικά έγινε παγκοσμίως και ιστορικά γνωστή, προηγούνται η ασφάλεια και η πρόνοια. Και όπως σε πολλές κατασκευές (λ.χ. ένας Η/Υ), η αξιοπιστία και η ασφάλεια δεν συμβαδίζουν πάντοτε με τις αυξημένες επιδόσεις ή με τις πρόσθετες χρησιμότητες.

Πώς θα δικαιολογήσουμε ότι μεγάλος αριθμός ανθρώπων, μεγάλοι πληθυσμοί και πλειοψηφίες δεν έχουν δική τους κατοικία για να ησυχάσουν και για τα απαραίτητα της επιβίωσης; Συνήθως χρειάζονται ένα μεγάλο χρηματικό ποσό για να εξασφαλίσουν την κατοικία τους, με τον κίνδυνο να χάσουν την εργασία τους, με τη δυσκολία να αποταμιεύσουν το ποσό, με την ανασφάλεια αν χρειαστεί να επιστραφεί το οίκημα στον ιδιοκτήτη της σε μια άβολη χρονική στιγμή, ενώ τα παιδιά που μεγαλώνουν πρέπει να προλάβουν να εργαστούν για να μη βρεθούν περιπλανώμενοι και φιλοξενούμενοι. Ο στόχος για μια δική τους κατοικία χρειάζεται το αντάλλαγμα μιας ολόκληρης ζωής, με αδιάλειπτη εργασία και ελάχιστη ανάπαυση και σχεδόν χωρίς ψυχική ηρεμία. **Με τη στέρηση της τροφής και της κατοικίας σε έναν άνθρωπο δεν στερούμε απλώς τη ζωή ενός ζώου. Τον εμποδίζουμε να γίνει άνθρωπος με πνεύμα**. Και η ψυχική ηρεμία δεν είναι μια υπερβολική διεκδίκηση και χωρίς ενδιαφέρον σε μια πολιτισμένη κοινωνία. Οι νόμοι και οι επίσημες θέσεις υποτίθεται ρυθμίζουν με δικαιοσύνη τις ανθρώπινες συνεργασίες και εξυπηρετούν την κοινωνική ευημερία. Όταν όμως οι άνθρωποι δεν μπορούν να έχουν τα πιο απαραίτητα, όπως είναι μια μικρή κατοικία και η καθημερινή τροφή τους, για τα οποία σαν πίθηκοι θα είχαν καλύτερη τύχη, τότε αν οι νόμοι δεν είναι για τα σκουπίδια, θα είναι για τα σκουπίδια οπωσδήποτε εκείνα τα πρόσωπα που στηρίζουν την εξουσία τους στους νόμους. Όταν έχουμε να φάμε και μια κατοικία για να ησυχάσουμε, τότε όλες οι άλλες αποτυχίες μέσα στην κοινωνία είναι λιγότερο φοβερές και πολλές λύσεις μπορούν να βρεθούν για όλα τα προβλήματα και με υπομονή. Και αυτό το πλεονέκτημα με τα απαραίτητα για την καθημερινή επιβίωση είναι σημαντικό όχι μόνο για τα πρό-

σωπα ξεχωριστά, αλλά και για την καλύτερη συνεργασία μιας ομάδας και για την αντίσταση μιας ολόκληρης χώρας απέναντι σε εχθρικές πράξεις.

Όταν κάποιοι αποφασίζουν να κλέψουν ή να εμπορευθούν όπλα και θανατηφόρες ουσίες, έτσι επιδιώκουν το γρήγορο κέρδος με το λιγότερο κόπο, χωρίς να σκεφτούν τις συνέπειες για εκείνους που θα αδικηθούν. Αυτές τις φανερές περιπτώσεις αδικίας, όπως είναι η κλοπή, από τις πρώτες που μαθαίνουν τα παιδιά, η Πολιτεία τις απαγορεύει με νόμους από τα αρχαία έτη. Όμως όλοι οι τρόποι εξαπάτησης, εκμετάλλευσης, αρπαγής και παραβίασης της θέλησης δεν είναι το ίδιο φανεροί και γρήγοροι. Γι' αυτό οι νόμοι δεν προβλέπουν όλες τις περιπτώσεις, ενώ σε πολλές άλλες, δεν είναι εύκολο να εφαρμοστούν ή να εξακριβωθούν οι απαγορευμένες δράσεις. Υπάρχει μια κοινωνική ασθένεια, η οποία δεν έχει εκτιμηθεί σωστά και σχεδόν δεν λέγεται από κανέναν: Από την αδυναμία να ξεχωριστούν ορισμένες έξυπνες δράσεις ως φανερά άδικες, εχθρικές, επιζήμιες και καταχρηστικές, αυτές οι έξυπνες δράσεις όχι μόνο δεν απαγορεύονται και δεν προβλέπονται, αλλά αντιθέτως αυτές οι **δόλιες και άδικες δράσεις προστατεύονται από τους νόμους ή επιβάλλονται σαν νόμιμες**. Έπειτα, όσοι μπόρεσαν νόμιμα να αποκτήσουν μεγάλη περιουσία ή άλλα πλεονεκτήματα με ανήθικους τρόπους, αυτοί δεν αισθάνονται καμία ενοχή. Ναι, νόμιμα, με πολλές άδικες πράξεις που ξεκινούν από ασθένειες των εργαζομένων και φθάνουν μέχρι τη δολοφονία και σε συνεργασία με ισχυρούς απατεώνες, πολλές φορές χωρίς επίγνωση για τη δική τους ευθύνη. Μετά οι νομοταγείς ξεχνούν πόσους δεν εκτίμησαν σωστά και πόσους πλήγωσαν, ή έβλαψαν, ή δεν αντάμειψαν επάξια, ή δεν είχαν το χρόνο να το σκεφτούν, ενώ στο τέλος γίνονται χορηγοί, σεβαστοί επενδυτές, εθνικοί ευεργέτες ή απαιτούν ανταπόδοση για τη μεγάλη προσφορά τους!

<•> Η ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΑΜΟΙΒΗ ΚΑΙ Η ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Το κράτος έχει αφήσει την επιβίωση (με τα σχετικά μικρά έξοδα) να είναι εξαρτημένη από την τύχη και από μερικούς προνομιούχους. Σκόπιμα ή από αδυναμία άραγε και για ποιο κράτος μιλάμε, θα ρωτούσε κάποιος. Για μια ειλικρινή και σύντομη απάντηση δεν μπορεί να αγνοηθεί η (πνευματική) αδυναμία γενικά του ανθρώπου, αν στην αδυναμία συμπεριλάβουμε τη φυσιολογική παράνοια και όχι μόνο ορισμένες εξωτερικές δυσκολίες και το χαμηλό εκπαιδευτικό ή μορφωτικό επίπεδο. Οι πνευματικές αδυναμίες δεν απαλλάσσουν τον άνθρωπο από την ηθική ευθύνη και δεν τον φέρνουν μόνο στην πλευρά με τα θύματα, αλλά και στην αντίθετη πλευρά. Οποιοσδήποτε, μπορεί να αμφισβητήσει τις σχετικές και προσωρινές αξίες του, να καλλιεργηθεί πνευματικά και να διαπιστώσει εύκολα την αξεχώριστη σχέση της εξωτερικής ζωής με τη σκέψη και με τις εκτιμήσεις. Αν θέλουμε να "ψαρέψουμε" οπαδούς, αν φιλοδοξούμε να αναλάβουμε ένα ηγετικό ή πρωταγωνιστικό ρόλο ενάντια σε ανταγωνιστικά πρόσωπα και στις πολιτικές απόψεις τους και με λίγη κακοπιστία, εύκολα θα βρούμε πολλά να πούμε που θα ευχαριστήσουν μεγάλο μέρος του φτωχού και αγράμματου πληθυσμού. Στον πολιτικό ανταγωνισμό, αυτό συχνά καταγγέλλεται για τους αντιπάλους σαν "λαϊκισμός", δηλαδή ότι γίνεται εκμετάλλευση της αγανάκτησης, της ανυπομονησίας και της ευπιστίας του κόσμου. Όμως όλοι το ίδιο πράττουν όταν εκτιμήσουν την ανάγκη ή επινοούν πειστικά παραμύθια για να ηρεμήσουν τον κόσμο, για να παρατείνουν την υπομονή και την υποστήριξή του. Με τον εγκλωβισμό του στοχασμού στην πυκνοκατοικημένη τσιμεντούπολη και με την καθημερινή πολυλογία κοντεύουμε να ξεχάσουμε τα αυτονόητα. **Ο άνθρωπος είναι εξαναγκασμένος να συνεργαστεί με άλλους για να μπορέσει να επιβιώσει, σε καθημερινή βάση.** Όταν αυτός ξεκινάει τη ζωή του χωρίς την ευνοϊκή τύχη να τον βοηθήσουν και να βρει έτοιμες τις προϋποθέσεις για την επιβίωσή του, τότε **είναι εξαναγκασμένος να αποδεχτεί την εργασία με τους όρους και το αντάλλαγμα που του θέτουν οι άλλοι, οι οποίοι έχουν προηγηθεί και έχουν εξασφαλίσει πλεονεκτήματα, αν όχι την επιβίωσή τους**.

Οι δραστηριότητες για την αυτοσυντήρηση και η εξαναγκασμένη εργασία δεν γίνονται έξω από τη ζωή, με σκοπό να ζήσουμε εκ των υστέρων. **Η εργασία μπορεί να είναι η μισή από την άυπνη ζωή μας και σε πολλές περιπτώσεις η υλική και η ηθικο-διανοητική καταστροφή της με αντάλλαγμα ορισμένες άλλες δυνατότητες**. Δεν είναι κακή και φυγόπονη η επιδίωξη κάποιου, να βρει πιο δίκαιους όρους και το ανάλογο αντάλλαγμα, να αποφεύγει

την εκμετάλλευσή του και τις εργασίες που τον ζημιώνουν πολλαπλάσια με γνωστούς τρόπους. **Το κακό είναι η εκμετάλλευση της ανάγκης και κάποιας αδυναμίας** του, κάτι που δεν έπαψε να γίνεται με τον πιο προκλητικό, ακραίο, φανερό, εκβιαστικό, βάρβαρο και δολοφονικό τρόπο. **Δυστυχώς, η δουλεία και η εκμετάλλευση δεν έπαψαν να υπάρχουν ούτε στις αποκαλούμενες πιο αναπτυγμένες χώρες του κόσμου.** Σε ορισμένες περιπτώσεις άλλαξε ο τρόπος, έγινε λιγότερο ορατός και το πιο προκλητικό με την κάλυψη των νόμων ή με την απουσία τους. Σε μερικές χώρες δεν γίνεται ούτε προσπάθεια για να κρυφτεί το φαινόμενο της δουλείας και εκμεταλλεύονται αδίστακτα ακόμα και τα μικρά παιδιά. Η φύση, εκτός από καλυμμένη με τσιμέντο και άσφαλτο, είναι κατειλημμένη, περιφραγμένη, ιδιοκτησία άλλων και για κάθε εξερεύνηση αυτής χρειάζονται ειδικές άδειες. Για λόγους εθνικούς και οικονομικούς ανέκαθεν δικαιολογούνται ορισμένες ανισότητες, επιβάλλονται υποχρεώσεις και περιορισμοί χωρίς ίσα ανταλλάγματα, ενώ αιφνιδιαστικά μπορούν ν' ανατραπούν όλα τα δεδομένα. **Εάν δεν βρούμε** την επιθυμητή εργασία ή εκείνη την οποία μπορούμε να προσφέρουμε, τότε κινδυνεύουμε να πεθάνουμε από ασιτία και δίψα. Το ίδιο, εάν δεν εργαστούμε με τους όρους που μας θέτουν ή **αν δεν αποδεχτούμε να συνεργαστούμε** με τους απατεώνες, τους ανισόρροπους κερδοσκόπους και **αν δεν ανεχθούμε διάφορες ηθικές και νομικές παραβιάσεις**. Μας εξαναγκάζουν να συνεργαστούμε και να ανεχθούμε τους απατεώνες, τους επιτυχημένους κακοποιούς, τους εκμεταλλευτές νόμων και ζωών και να πράξουμε **κι εμείς το ίδιο για να επιβιώσουμε**.[69] Η κρατική εξουσία, η οποία θα έπρεπε να μεριμνά για την εφαρμογή των δικών της νόμων, να προστατεύει την ανθρώπινη ζωή από την οικονομική εκμετάλλευση, να είναι αρωγός για την επιβίωση των πολιτών, ν' αποθαρρύνει τη διαφθορά και την πνευματική εκπόρνευση, να αναδεικνύει με κάθε τρόπο τις πνευματικές αξίες, αυτή **ακόμα είναι ανήμπορη ή αδιαφορεί**. Το χειρότερο, συνεργεί για ανήθικους σκοπούς και αδίστακτα για τα οικονομικά σχέδια ορισμένων ισχυρών, αυτούς εκπροσωπεί, προστατεύει και ευνοεί εις βάρος των φιλήσυχων ανθρώπων που δεν επιζητούν περισσότερα από μία αξιοπρεπή επιβίωση. **Με την ίδια λογική που σφαγιάζονται και χρησιμοποιούνται αλύπητα όλα τα είδη της πανίδας** με διάφορες αιτιολογίες για να εξυπηρετήσουν την επιβίωση του ανθρώπου και τους «ανώτερους» σκοπούς του, δυστυχώς με την ίδια λογική επιτρέπεται να **θυσιάζονται και να χρησιμοποιούνται άνθρωποι**.[70] Όταν διαπιστώσουμε αυτό το άκρο της ανθρώπινης λογικής, να επιτρέπει με νόμους να θυσιάζονται ζωές για την εξυπηρέτηση μεγάλων συμφερόντων και να κινδυνεύουν ζωές για να μη χάνονται θέσεις εργασίας, τότε δεν θα εκπλαγούμε από άλλες αποφάσεις και πολιτικές που είναι παράλογες, ενάντια σε φυσικούς νόμους και φανερά άδικες. Δεν θα εκ-

πλαγούμε λ.χ. αν μας επιβάλλουν να πληρώνουμε πνευματικά δικαιώματα από τη χρήση της γλώσσας.

Δυστυχώς, έτσι όπως εμφανίζεται εξαρτημένη η ζωή στη φύση, επιβάλλεται σε όλες τις μορφές ζωής να δράσουν μέσα σε ένα κοινό περιβάλλον με πρώτη επιλογή την επιβίωση. Η εσωτερική μας ύπαρξη και ιδιαίτερα το πνεύμα είναι αναγκαστικά συνδεδεμένο με την τύχη του βιολογικού σώματος, με τις αδυναμίες και τους περιορισμούς αυτού και με τα εμπόδια στην επιβίωση. Η φύση επιβάλλει να αντιληφθούμε τα εμπόδια και τη σύνδεσή μας με τον υλικό κόσμο και αυτό δεν μπορούμε να το αρνηθούμε. Ένα από τα πρώτα πράγματα (ιδιοκτησία μας, υπό μια ευρύτερη έννοια), με το οποίο είναι συνδεδεμένη διαρκώς η τύχη μας, είναι το βιολογικό σώμα. Αφού αυτό βρίσκεται σε ένα περιβάλλον και εξαρτημένο από ορισμένα φαινόμενα και συνθήκες, πάλι από τη φύση επιβάλλεται και είναι λογικό, να εξοικειωθούμε με το περιβάλλον και να χρησιμοποιήσουμε ορισμένα πράγματα για να διευκολύνουμε την επιβίωσή μας, ν' αποτρέψουμε κινδύνους και να υπερβούμε τις αντιληπτές δυσκολίες. Για να σκεφτούμε γύρω από πολλά κοινωνιολογικά ζητήματα, χωρίς να ξεφύγουμε σε φανταστικούς κόσμους και σε θεωρίες χωρίς θεμέλια -όπως για το φαινόμενο της ιδιοκτησίας-, είναι απαραίτητο να ξεκινάμε την περιγραφή του ανθρώπου, έτσι όπως αυτός συνδέεται με τον ευρύτερο κόσμο και με τους φυσικούς νόμους (και όχι μόνο με περιστασιακές σχέσεις). Εδώ εστιάζουμε στο ξεκίνημα της ιδιοκτησίας, χωρίς την πρόθεση να αναλύσουμε περισσότερο αυτό το ζήτημα, για να σταθούμε και να τονίσουμε τη σχέση του χρήματος με την απόκτηση των υλικών πραγμάτων και γενικά με την ανταλλαγή. Πηδάμε, λοιπόν, έναν αριθμό σκέψεων.

Στην κατοχή μας βρίσκονται πράγματα τα οποία θέλουμε και χρειαζόμαστε για τον εαυτό μας και δεν θα τα δίναμε σε κάποιον άλλο, αν μας τα ζητούσε. Οι άλλοι επίσης έχουν στην κατοχή τους πράγματα, τα οποία δεν τα προσφέρουν χωρίς κανένα αντάλλαγμα. Αν δεν υπήρχε το χρήμα, τότε για να αποκτήσουμε οτιδήποτε θα κάναμε μια πρόταση με το τι δίνουμε εμείς. Και όπως όλοι καταλαβαίνουμε, τότε θα έπρεπε να συνεννοηθούμε όπως σε μια πρωτόγονη αγορά (ή παζάρι) μέχρι να συμφωνήσουμε για την ανταλλαγή. Πολλά από τα υλικά πράγματα και οι δυνατότητές τους -καλώς ή κακώς- δεν μπορούν να γίνουν δικά μας χωρίς τη συμφωνία των άλλων και δεν μπορούμε να τα δημιουργήσουμε εμείς οι ίδιοι ή, τουλάχιστον, με την ποιότητα και τις προδιαγραφές που θα θέλαμε. Ο συνηθισμένος και ενδεδειγμένος τρόπος για να τ' αποκτήσουμε και για να τα χρησιμοποιήσουμε με τη δική τους συμφωνία, **είναι να τα ανταλλάξουμε με δικά μας πράγματα ή με τη χρησιμότητα, που έχουμε άμεσα εμείς οι ίδιοι και με τις δραστηριότητές (ή υπηρεσίες) μας**. Επειδή, όμως, είναι πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο να καθορίζεται σε

τόσα πολλά πράγματα ποια με ποια θα ανταλλάσσονται, σε ποιες στιγμές, να υπάρξει συμφωνία και να πραγματοποιείται αυτός ο ακαθόριστος τρόπος ανταλλαγής με τον καθένα και οπουδήποτε, αυτού του είδους τα προβλήματα επιλύονται με τη χρησιμοποίηση του κοινού υλικού μέσου, το οποίο λέγεται «χρήμα». Αυτός είναι ο πιο γρήγορος και παγκόσμιος τρόπος, ιδιαίτερα όταν μιλάμε για κοινωνίες με μεγάλο πληθυσμό, οργανωμένες με δημιουργικούς και παραγωγικούς ανθρώπους.

Το χρήμα, ως κοινό υλικό μέσο με προκαθορισμένη ανταλλακτική και αγοραστική αξία, μπορεί να ανταλλάσσεται με πράγματα και υπηρεσίες αντίστοιχης αξίας και με τη συμφωνία των άλλων. Έτσι έμμεσα αυτό χρησιμεύει για την απόκτηση των αγαθών τα οποία είναι άμεσα και καθημερινά απαραίτητα για την επιβίωση. Συγχρόνως ωστόσο -κι εδώ θα έπρεπε να έχει καθιερωθεί ένας διαχωρισμός για τον πλουτισμό- προσφέρει τη δυνατότητα να επιτύχουμε πολλούς άλλους στόχους και να διαμορφώσουμε τις σχέσεις μας με τους άλλους ανθρώπους, όπως αν ήταν αυτό όλα εκείνα τα πράγματα και όλες εκείνες οι υπηρεσίες, μαζί με τις δυνατότητές τους. Αυτή τη σταθερή δυνατότητα την έχει για όλους, με τη συμφωνία όλων. Μπορούμε να το "ανταλλάζουμε" με πράγματα, να χρησιμοποιήσουμε τα πράγματα με τα οποία το ανταλλάξαμε και να δώσουμε το ίδιο ως αντάλλαγμα για τις δραστηριότητες κάποιων άλλων, που μας εξυπηρετούν. Σαν γενική έννοια (και με μέτρο ανταλλακτικής αξίας), το χρήμα αντανακλά έναν απροσδιόριστο αριθμό δυνατών πραγμάτων, τις δυνατότητές τους και τις δυνατότητες των ίδιων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Συνεπώς δικαιολογημένα έχει "θεοποιηθεί" από τον άνθρωπο με νοημοσύνη ερπετού, ο οποίος μέσα στην ανασφάλειά του, φαντάζεται, ότι με περισσότερα χρήματα θα ήταν εξασφαλισμένη η επιβίωσή του, ο οποίος συμπεριφέρεται όπως αν αυτός ήταν ο αποκλειστικός ρυθμιστής της ζωής του (και επαρκής αιτία του εαυτού του), ο οποίος αξιολογεί τη ζωή με εξωτερικούς σκοπούς και με συγκρίσεις και προτρέπεται να εξυψώσει τον εαυτό του απέναντι στους άλλους ή να επιβληθεί με τις απόψεις του. Η θεοποίηση του χρήματος και οι θυσίες που γίνονται για την απόκτησή του αντανακλούν τον εγωκεντρισμό, τον αποπροσανατολισμό, την υλιστική άποψη του κόσμου και γενικά την αδυναμία των ανθρώπων ν' αξιοποιήσουν πραγματικά (απ' ευθείας) τη ζωή τους, με την άμεση δικαιολόγησή της, με την απαλλαγή από τις ψευδαισθήσεις και με τη διαμόρφωση αυτογνωσίας. Η φυσική και μαζί πνευματική αδυναμία παρακινεί σε δράση για την απόκτηση εξωτερικής δύναμης και η πιο λαμπρή προοπτική προσφέρεται με το χρήμα και την περιουσία.

Η καθοριστική παρατήρηση για να ξεκινήσουν οι ριζικές αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας είναι η εξάρτηση της επιβίωσης από τη χρηματική αμοιβή της εργασίας. Η εξάρτηση αυτή, μπορεί να γίνεται με επίγνωση και προσχεδιασμένα, όμως στην παγκόσμια ιστορία των πιο αναπτυγμένων χωρών πραγματοποιήθηκε ανυποψίαστα και κυρίως εντός των πόλεων, που μακρόχρονα επεκτάθηκαν και αυξήθηκε ο πληθυσμός τους. Οι πιο κακόπιστοι διαδίδουν τη φήμη, ότι υπάρχουν κρυφά σχέδια για παγκόσμια υποδούλωση των πληθυσμών σε όλη τη γη. Ένα φανταστικό κράτος, που έχει σκοπό να εξασφαλίζει τα απαραίτητα για την επιβίωση όλων των ανθρώπων και να εμποδίσει τα φαινόμενα της ηθικής διαφθοράς, της εξαπάτησης, της αδικίας, της αναρχίας και να προλάβει εγκληματικές ενέργειες είναι απαραίτητο να αντλεί πληροφορίες, τις οποίες πιθανόν δεν θα φανερώναμε εμείς μόνοι μας και αυτό κάπως να παρακολουθεί τους δημόσιους χώρους. Έως ένα σημείο που δεν θα το ψάξουμε τώρα εμείς, αυτό δεν είναι φοβερό και παραβίαση της ελευθερίας μας, εκτός αν ελευθερία θεωρούμε την αλητεία, την ασυγκράτητη συμπεριφορά και την ανήθικη εκμετάλλευση των αδυναμιών. Και είναι λογικό, όταν χρειάζεσαι περισσότερες πληροφορίες και στενότερη παρακολούθηση να χρησιμοποιείς όλα τα εργαλεία που σου προσφέρονται. Με την εμπιστοσύνη σε μια κοινωνία που είναι οργανωμένη για να προστατεύει το δίκαιο και την ανθρώπινη ζωή, οι δυσκολίες και οι ανασφάλειες που εγείρονται από αυτό το ζήτημα μπορούν εύκολα να ξεπεραστούν. Ωστόσο, είναι γεγονός, ότι αυτή τη στιγμή δεν ζούμε σε μια τέτοια οργανωμένη κοινωνία και είναι προτιμότερο να είμαστε καχύποπτοι.

Λοιπόν, έχουμε διαπιστώσει ένα επικίνδυνο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο είναι η εξάρτηση της επιβίωσης μέσα στην πόλη από την χρηματική αμοιβή. Τα απαραίτητα της καθημερινής ζωής, όπως είναι η τροφή, το νερό, το ηλεκτρικό ρεύμα, η ένδυση, η μετακίνηση, ίσως και η κατοικία, δεν τα έχουμε απ' ευθείας από τη δική μας δράση, αλλά με τη μεσολάβηση τρίτων, στους οποίους έχουμε βασιστεί και απαιτούν ένα χρηματικό ποσό. Έτσι, **για ένα χρηματικό ποσό το οποίο δεν ήταν μεγάλο για το κάθε άτομο ξεχωριστά, τα κράτη συντηρούν το φόβο και την ανασφάλεια** για την ανεύρεση εργασίας. Έχουν αφήσει τους πληθυσμούς να προσφέρουν δυσανάλογα ανταλλάγματα, οι λίγες θέσεις εργασίας προσφέρονται κάτω από ένα εκβιαστικό δίλημμα, ενώ πολλοί άνθρωποι μένουν αναξιοποίητοι μέσα στην κοινωνία ή βρίσκονται σε ανάρμοστη θέση εργασίας, ή εξαθλιώνονται βιολογικά, ψυχολογικά και πνευματικά. Την ίδια στιγμή διακινούνται χρηματικά ποσά και γίνονται φιλόδοξες επενδύσεις πέρα από τη φαντασία των φτωχών, μεταξύ μικρών ομάδων και για σκοπούς που δεν είχαν προτεραιότητα, αν όχι για να προετοιμάσουν ένα πόλεμο. Ενώ η χρηματική αξία σε ένα πλήθος

προϊόντων, κατασκευών και υπηρεσιών είναι εκτός πραγματικότητας και πολλές επαγγελματικές δραστηριότητες έπρεπε να ελέγχονται αυστηρά ή να απαγορεύονται. Αυτή η ανισορροπία (στην κατανομή του πλούτου, στον έλεγχο των μέσων παραγωγής και των υπηρεσιών, η κατάχρηση στη σχέση αξιοπιστίας μεταξύ πελατών και εταιρειών και η οικονομική σπατάλη) προσφέρει πλεονεκτήματα σε λίγους προνομιούχους ενάντια στους φτωχότερους και **συντηρείται μόνο και μόνο επειδή ο μεγάλος πληθυσμός είναι εξαρτημένος για να ζήσει από ένα ευτελές ποσό**. Για ένα μικρό ποσό σε σύγκριση με το ποσό που χρειάζεται για την απόκτηση ενός πλήθους άλλων πραγμάτων και υπηρεσιών, οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν και αναγκάζονται να αναλώνουν το χρόνο και τη σκέψη τους, για να εξασφαλίσουν τα ελάχιστα που χρειάζονται για να κρατηθούν στη ζωή. Παραπλεύρως, ενώ οι ίδιοι εξαθλιώνονται και εξαναγκάζονται να σκέφτονται σαν ζώα και σαν μηχανές, ένα ποσοστό από αυτούς τους καταπιεσμένους και περιφρονημένους, το οποίο μπορεί να αυξάνεται με απρόβλεπτο όριο, στρέφεται σε λύσεις και δράσεις, οι οποίες είναι ποινικά και ηθικά καταδικαστέες και διαταράσσουν την ομαλότητα στις ανθρώπινες σχέσεις. Από αυτό το χρηματικό ποσό, που θα μπορούσε να είναι για τη διαφήμιση του πολιτισμένου κράτους προς τους πολίτες του, οι άνθρωποι μπορούν οριακά να ζήσουν ή να πεθάνουν. **Το αποτέλεσμα είναι ακραίο. Ενώ το ίδιο αυτό χρηματικό ποσό σε όσους πλεονεκτούν δεν καθορίζει αν θα ζήσουν ή θα πεθάνουν**. Μέχρι ενός ελάχιστου χρηματικού ποσού (ή αντίστοιχα σε εργατοώρες ή με άλλο τρόπο υπολογισμού) ο άνθρωπος καταφέρνει οριακά να ζει. Από εκεί και πάνω, είναι ένα πλεόνασμα για να αξιοποιηθεί λογικά και θεμιτά ή όπως ο καθένας θα ήθελε.

Το κράτος όχι μόνο παραμένει θεατής του νόμου της ζούγκλας, αλλά εξυπηρετεί και συντηρεί αυτή την ανισορροπία και την εξασφαλίζει νομικά. Το ζήτημα έπρεπε να είναι από τα πρώτα σε παγκόσμια συνεννόηση και οπωσδήποτε καθημερινά προς συζήτηση και αναζήτηση λύσεων. Θα ήταν ένα ενδιαφέρον πείραμα να αποδεσμευτεί η απλή επιβίωση από την τύχη και το νόμο της ζούγκλας και μετά να αφεθεί η αγορά ελεύθερη και να μπουν οι κανόνες για το δίκαιο ανταγωνισμό. Όμως η ελεύθερη αγορά των σύγχρονων θεωρητικών, δεν ξεκίνησε με κανόνες, με δίκαιο και ισότιμο ανταγωνισμό. Οι κοινωνίες έτσι όπως ήταν οργανωμένες, επέτρεψαν στους άπληστους, στους προνομιούχους, στους βίαιους και στους τυχερούς να αναπτυχθούν και να γιγαντωθούν, ενώ άφησαν ανυπεράσπιστους τους ανήμπορους, τους απρόθυμους και τους άτυχους. Τώρα, μια παρέα συνεργατών μπορεί να εξαγοράσει ολόκληρες χώρες. Η παραπλάνηση, η κατάχρηση των πλεονεκτημάτων και η εκμετάλλευση των αδυναμιών είναι φυσιολογικές συμπεριφορές του κοινωνικού ανθρώπου, όταν αυτός διαφωνεί, απειλείται και ανταγωνίζεται κάποιον

άλλο και ιδιαίτερα σε πιεστικές στιγμές, που δεν έχει χρονικά περιθώρια για να σκεφτεί και να αποφασίσει. Αυτές οι ανήθικες συμπεριφορές των ξεχωριστών ατόμων δεν γίνονται πάντοτε με επίγνωση και αντιληπτές και με σωστές εκτιμήσεις για τις συνέπειες, και εμφανίζονται ξανά μέσα από τη συνεργασία και την ομαδική δράση.

Εξαπάτηση, κατάχρηση και εκμετάλλευση της άγνοιας γίνονται σχεδόν πάντα με την απόκρυψη πληροφοριών προς τους πελάτες, προς τους συνεργάτες και προς τις αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους. Γίνονται με την υπογραφή όρων που δεσμεύουν νομικά τους πελάτες και τους συνεργάτες. Με την τιμολόγηση των προϊόντων και των υπηρεσιών, με την έλλειψη μέτρων ασφαλείας στα εμπορικά καταστήματα, για τους πελάτες ή για τους εργαζόμενους και για το υπαλληλικό προσωπικό. Με αδήλωτες υπερωρίες των εργαζόμενων. Με τη φοροδιαφυγή και με την ψεύτικη καταγραφή στα βιβλία εσόδων-εξόδων. Με απορρίμματα που μολύνουν και ρυπαίνουν, φανερά ή κρυφά, τον αέρα, τη θάλασσα, τα ποτάμια και τα υπόγεια ύδατα, ενώ αυτά θα έπρεπε να καταλήγουν αλλού. Με ψεύτικες σφραγίδες και υπογραφές σε έγγραφα, με παραπλανητικές ετικέτες στα προϊόντα και στις συσκευασίες τους, όπως και με παραπλανητικές διαφημίσεις. Με την κρυφή εξαγορά μιας έγκρισης ή άδειας ή της έκδοσης εγγράφων και με δήλωση ψεύτικων στοιχείων. Γίνονται με τρόφιμα που έχουν αλλοιωθεί και με την προσθήκη ύποπτων χημικών ενώσεων. Γίνονται με την κρυφή διακίνηση προϊόντων (π.χ. καύσιμα) και με δημόσια εξαπάτηση, όπως λ.χ. οι σχετικές υπηρεσίες με την αστρολογία και με προβλέψεις. Γίνονται με επικίνδυνα πιοτά σε κέντρα διασκέδασης. Με φαρμακευτικά προϊόντα που αλλάζουν ετικέτες ή έχουν εγκριθεί βιαστικά και χωρίς τις προϋποθέσεις. Με υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής σε τεχνικό εξοπλισμό (λ.χ. σε ιατρικά όργανα), που δύσκολα ελέγχονται και εύκολα ανεβάζουν τη χρηματική αμοιβή. Με παραβίαση των συμφωνιών και με παράδοση κατώτερης ποιότητας υλικών και με κακοτεχνίες σε δημόσια έργα. Με τυχερά παιχνίδια και με τροποποιημένες συσκευές καταγραφής ή μέτρησης. Πολλά θα διαβάσουμε στις εφημερίδες και θα αντιληφθούμε πώς δεν είναι υπερβολή ότι το κράτος ανέχεται την παραπλάνηση και την εξαπάτηση, σαν μικρής σημασίας για την ποιότητα της ζωής και ότι αντιθέτως έτσι όλοι εξυπηρετούνται για να μη δυσκολέψει η ζωή τους. Αυτό είναι ένα κοινό μυστικό, όπως ήταν οι "ανώμαλες" σεξουαλικές επιθυμίες.

Η εξαπάτηση, η κατάχρηση και η εκμετάλλευση της άγνοιας από πλεονεκτική θέση, από τις εταιρείες και από άλλες επαγγελματικές επιχειρήσεις,

δεν γίνονται πάντοτε με επίγνωση (σκόπιμα), σχεδιασμένα και επιτυχημένα και σε γνώση των υπευθύνων. Σε πολλές περιπτώσεις γίνονται με άγνοια, σε συμφωνία με τους ελλιπείς νόμους, αντιθέτως πολλές φορές με την άποψη για κοινωνική προσφορά, αλλά και από την ίδια ανάγκη για επιβίωση, έτσι όπως μπορεί αυτή να εξωθήσει ένα χρεοκοπημένο άτομο για να κλέψει. Όσο άδικο είναι να ανεχόμαστε τις καταχρήσεις, την εκμετάλλευση της κακοτυχίας και την αδικία από εκείνους που βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, για να βολευτούμε εμείς επαγγελματικά και για να ευνοηθούμε κοινωνικά, άλλο τόσο είναι, επίσης, άδικο να παραβλέπουμε τις προθέσεις, τους στόχους, τη θετική συνεισφορά, τον αγωνιώδη ανταγωνισμό, τα προβλήματα και τις αδυναμίες εκείνων. Η πολιτική προσπάθεια ν' αλλάξουν οι όροι, τ' ανταλλάγματα, όπως και οι εργασιακές σχέσεις με "προσαρμοστικό" τρόπο, έτσι όπως διευκολύνονται αποκλειστικά οι προσωπικές και μεροληπτικές επιδιώξεις ή αντιθέτως με βίαιο τρόπο εναντίον του "κατεστημένου", επίσης δεν μπορεί να είναι δίκαιη. Εξάλλου, μια ανατρεπτική πολιτική, χωρίς την προετοιμασία με τις κατευθυντήριες απόψεις για τις πνευματικές αδυναμίες του ανθρώπου, που ξεκινούν από την υλική φύση και για το νόημα μιας ηθικής με πνευματικό προσανατολισμό, δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική.

· Οι άνθρωποι ξεχωριστά ο καθένας ή ανά μικρές ομάδες, δεν φρόντισαν να είναι αυτοί οι ίδιοι που θα παράγουν και θα αποθηκεύουν τα απαραίτητα για να μπορούν να επιβιώσουν.

· Οι ίδιοι άφησαν το ζήτημα της επιβίωσης στην τύχη και βασίστηκαν σε ψέματα, σε υποσχέσεις και σε υπερβολές μερικών "σοφών" και "ισχυρών" της κοινωνίας.

· Οι περισσότεροι άφησαν το πνεύμα τους αγράμματο, ακαλλιέργητο. Δεν φρόντισαν να εξασκηθούν, να γίνουν πιο αποτελεσματικοί ή απαραίτητοι, με συνέπεια να αισθάνονται ανήμποροι και αναγκασμένοι να κάνουν όλες τις υποχωρήσεις.

· Οι ίδιοι επέλεξαν να εργαστούν και να προσφέρουν υπηρεσίες για να πάρουν αντάλλαγμα ένα μικρό χρηματικό ποσό, το οποίο δεν περίσσευε για να φροντίσουν να αποδεσμευτούν ή επένδυαν το περίσσευμα για άλλα υλικά πράγματα, εκτός των απαραίτητων για την επιβίωση και την πνευματική τους καλλιέργεια.

· Οι ίδιοι συμβιβάστηκαν και συμμετείχαν σε μια δουλόπρεπη και ανισόρροπη κοινωνία, που αξίωνε δεσμεύσεις και υποχρεώσεις, τις οποίες οι προνομιούχοι μπορούν να επιβάλλουν με τη βία και να προστατεύσουν με το νόμο.

· Από δειλία, από ανασφάλεια, από ανταγωνιστικές επιδιώξεις και απληστία έγιναν εργάτες, υπάλληλοι και συνάδερφοι για τα σχέδια των προνομιούχων, χωρίς την ελάχιστη ανησυχία ότι έτσι γίνονται συνεργοί με τους με-

γαλομανείς και με τους απατεώνες και χωρίς την ελάχιστη πρόθεση να κάνουν κάτι για να αντιδράσουν.

· Υπερεκτίμησαν τις ανέσεις του πολιτισμού και εστίασαν τις δυνάμεις τους για να βρουν χρήματα με όλες τις θυσίες, για να αποκτήσουν αυτές τις ανέσεις και τα πλεονεκτήματα των εργοδοτών τους.

· Σε πολλές περιπτώσεις έκλεισαν τα αυτιά τους σε δυσάρεστες αλήθειες, γέλασαν και έκαναν δυσκολότερη τη ζωή όσων προσπάθησαν να αντισταθούν στο συμβιβασμό και στην αδίστακτη συνεργασία, που ευνοεί τους άπληστους και τους μεγαλομανείς.

Ανεξάρτητα από το πώς οι άνθρωποι ιδιαίτερα στις μεγάλες πόλεις βρέθηκαν εξαρτημένοι από τη ζήτηση εργασίας για να επιβιώσουν, η προηγούμενη παρατήρηση (για την εξάρτηση) γίνεται για να σκεφτούμε το πρώτο βήμα που χρειάζεται για μια ανατρεπτική αλλαγή στην οργάνωση της κοινωνίας. Χρειάζεται να προετοιμαστούμε απέναντι στον εκβιασμό και στην απειλή ορισμένων προνομιούχων, που γίνεται φανερά ή με υπονοούμενα, σύμφωνα με το νόμο ή παράνομα. Στη φύση, τα ζώα για να επιβιώσουν αντιλαμβάνονται ορισμένους τρόπους αντίδρασης απέναντι στις απειλές και αναπτύσσουν ορισμένα όργανα για την άμυνά τους. Το ίδιο και οι άνθρωποι μέσα στην κοινωνία. **Αν δεν ξεκινήσει η προσπάθεια της απεξάρτησης της επιβίωσης από την αμειβόμενη εργασία, σε μια κοινωνία που δεν μπορεί να προσφέρει εργασία σε όλους, ο άνθρωπος θα είναι δούλος με το νόμο και με τη δική του ανοχή**. Η ομαδική προσπάθεια ανατροπής αυτής της κοινωνικής δομής και οι αντιδραστικές πολιτικές χωρίς το πνεύμα της ηθικής δεν είναι επιτυχημένες και βάζουν σε κίνδυνο ολόκληρο τον πληθυσμό και την κοινωνική σταθερότητα, με ανεξέλεγκτες επιπτώσεις. Όμοια, όπως η προσπάθεια ενός σκλάβου να κάνει μια δολιοφθορά για να δραπετεύσει ομαδικά μαζί με άλλους, δεν θα μείνει χωρίς αντίδραση. Θα προκαλέσει μια κινητοποίηση εναντίον τους και ενδεχομένως θα αυξήσει την πίεση και τον κίνδυνο για τους υπόλοιπους. Χρειάζεται λοιπόν, ο καθένας από εμάς ξεχωριστά και με ομαδική προσπάθεια, να αντιληφθούμε τον κίνδυνο από την εξάρτησή μας και να προετοιμαζόμαστε για τα χειρότερα, όπως μπορεί να είναι μια οικονομική κατάρρευση, ένας πόλεμος, μια εξαπλωμένη κοινωνική αναταραχή, μια θεομηνία, μια τυραννική κυβέρνηση. Η προετοιμασία αυτή δεν θα είναι μόνο ένας σκοπός, που επιβάλλουν οι λογικές σκέψεις μας για ώρα ανάγκης. Είναι απαραίτητη για να αντισταθούμε και για να μπορέσουμε αργότερα να επιβάλλουμε ριζικές αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας, χωρίς να πυροδοτήσουμε καταστροφικές εξελίξεις. Πολλά πράγματα τα οποία τώρα τα βρίσκουμε εύκολα, δεν κοστίζουν ακριβά και δεν εκτιμούμε τη χρησιμότητά τους, μπορεί να αποδειχτούν σωτήρια και απαραίτητα σε δύσκολες στιγμές,

που είναι πιθανές. Δεν είναι μόνο η τροφή που χρειάζεται να σκεφτούμε. Σκεφτείτε, όμως, ότι πολλοί άνθρωποι, με τη σκέψη τους μοιρασμένη στις πληροφορίες των αισθητηρίων οργάνων και στις φαντασιώσεις για τη ζωή τους εξωθημένη στον κόσμο, έχουν αφήσει τη ζωή τους στην τύχη με την εμπιστοσύνη τους, ότι όλα γύρω μας γίνονται σωστά, υπεύθυνα και όπως είναι προγραμματισμένα. Δεν είναι λίγοι, που προδίδουν την τυφλή εμπιστοσύνη τους με την ανόητη απορία: αφού είναι κάτι κακό για την υγεία και για τη ζωή μας, τότε γιατί συμβαίνει ή γιατί αυτό προσφέρεται στην αγορά; Έτσι, σε ευνοϊκές συνθήκες, που θα μπορούσαμε να είμαστε πιο καλά προετοιμασμένοι για πολλές πιθανές δυσκολίες, αυτό δεν το κάνουμε, ενώ αντιθέτως ξεχνάμε τα πιο απαραίτητα. Για παράδειγμα, ένα μικρό φαρμακείο, που δεν χρειάζεται πολλά χρήματα και πολύ χώρο, μια αποθήκη με απαραίτητα εργαλεία και με ανθεκτικά τρόφιμα ή, όπως εξαπλώνονται από το τέλος του 20ού αιώνα, οι διατάξεις που δίνουν ρεύμα από το ηλιακό φως (φωτοβολταϊκά).

Παράλληλα με την προσπάθεια απεξάρτησης, για τη ριζική αλλαγή στη δομή της κοινωνίας, χρειάζεται η ψυχολογική προετοιμασία, και αυτή δεν μπορεί να γίνει χωρίς τη δύναμη της σκέψη μας. Με αυτή την προοπτική για κοινωνικές ανατροπές, αντιλαμβανόμαστε από άλλη γωνία, πώς **το πνεύμα άμεσα προς τον εαυτό του αποτελεί κίνδυνο για όσους εκεί έξω χρειάζονται τα υπάκουα και τα εύπιστα ανθρωπάκια**. Χρειάζεται η ψυχολογική προετοιμασία με σκέψεις, με πνευματική καλλιέργεια, με καλύτερη πληροφόρηση και με επίγνωση για τις δυσκολίες, που πιθανόν θα προκληθούν από τις ανατρεπτικές αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας. Χρειάζεται να αποφασίσουμε ότι θα στερηθούμε μερικές ανέσεις και πολλά δελεαστικά προϊόντα ή υπηρεσίες, τα οποία δεν είναι απαραίτητα για τη ζωή μας, ούτε προσφέρουν περισσότερη απόλαυση. Αντιθέτως μας εκθέτουν σε άγνωστους κίνδυνους και μας δημιουργούν μικροπροβλήματα, που δεν αξίζουν το χρόνο και την προσοχή μας. Να βάλουμε στη ζωή μας νέα ενδιαφέροντα και δράσεις, να γίνουμε δημιουργικοί και μικροί παραγωγοί για τον εαυτό μας και για την οικογένειά μας και να σκεφτόμαστε σε βάθος χρόνου για τις επιλογές μας. Φυσικά, από τα πρώτα στη δράση μας και μόνιμα στη σκέψη είναι να προσέχουμε την υγεία μας (από την επιλογή των τροφίμων μέχρι στην κίνησή μας επάνω στον πεζόδρομο) και να φροντίζουμε να είμαστε σε καλή φυσική κατάσταση. Αναρίθμητα βιβλία έχουν γραφτεί και προσφέρουν χρήσιμες σκέψεις και πολλές πληροφορίες για την υγεία και τις αθέατες απειλές. Έτσι, όχι μόνο θα γίνουμε πιο αποτελεσματικοί σε ορισμένες σωματικές δράσεις, αλλά κυρίως θα είμαστε προετοιμασμένοι καλύτερα αν χρειαστεί κάπως να προστατευτούμε, να βοηθήσουμε τουλάχιστον τα αγαπημένα μας πρόσωπα και θα μειώσουμε τις πιθανότητες για ιατρικά προβλήματα. Πολλά από τα πλεονεκτήματα και

τις δυνατότητες που δεν τα εκτιμάμε, παρά μόνο τη στιγμή που θα τα χάσουμε, υποδηλώνονται και συνοψίζονται μέσα στο νόημα της υγείας. Όταν η ζωή γίνει δύσκολη από μια ασθένεια του σώματος και ιδιαίτερα όταν βρεθούμε "με το ένα πόδι στον τάφο", τότε όλοι αναθεωρούμε τις προτεραιότητες που δώσαμε στη ζωή μας. Ακόμα και ο πιο επιτυχημένος υποψιάζεται την υπερβολή στους στόχους και στις προσπάθειες, με τις οποίες η σκέψη του είχε εγκλωβιστεί.

Έπειτα, στη συζήτηση με τους φίλους μας, να θέτουμε το κοινωνικό ζήτημα της εξάρτησης της επιβίωσης από την αμειβόμενη εργασία, αλλά και για την αλήτικη συμπεριφορά γενικότερα. Να ανταλλάζουμε απόψεις και να υποβαθμίσουμε πολλές άλλες πληροφορίες, που διακινούνται από τους φιλόδοξους ή από εκείνους που πληρώνονται για να τις μεταδίδουν και έτσι μας επηρεάζουν. Απαραίτητη προσπάθεια για την ψυχολογική προετοιμασία μέσα σε μια κοινωνία αναξιόπιστων ανθρώπων και με πλήθος από παγίδες είναι η καταγραφή και η συλλογή ορισμένων πληροφοριών, που θα χρειαστούμε για να πιστοποιήσουμε την ειλικρίνεια και ορισμένες δράσεις μας και αν γίνεται, την εκβιαστική και κακή εξυπηρέτηση των ανεύθυνων προσώπων, που εκμεταλλεύονται την πλεονεκτική θέση τους. Σημειώσεις, πληροφορίες και στοιχεία με τα οποία θα μπορούμε να υπερασπιστούμε τον εαυτό μας και όταν χρειαστεί σε μια δύσκολη στιγμή να έχουμε σκεφτεί πώς θα δράσουμε, τι πρέπει να κάνουμε και πού θα απευθυνθούμε, όπως λ.χ. τηλεφωνικούς αριθμούς, διευθύνσεις, ονόματα, αποδείξεις πληρωμής και συναλλαγής, ημερομηνίες και ώρες, φωτογραφίες και ηχογραφήσεις, αν επιτρέπεται. Από τις πιο σημαντικές προσπάθειες στη ζωή, με άμεσα αποτελέσματα αλλά και με τη μακρινή προοπτική μιας καλύτερης κοινωνίας, από τις προσπάθειες που θα ανανεώσουν το ενδιαφέρον για τη ζωή, θα μας κινητοποιήσουν σωματικά, θα αποσπάσουν την προσοχή μας από τις διαφημιστικές προσπάθειες μερικών φιλόδοξων και θα μας ανεβάσουν σε θέση για πραγματικούς ήρωες, είναι η προσωπική έρευνα και προσπάθεια ενάντια σε όσους έχουν επιλέξει να ζήσουν καταστρέφοντας αδιακρίτως τις ζωές των άλλων. Αξίζει να ερευνούμε καθημερινά, να σχηματίζουμε και να συμμετέχουμε σε ομάδες τόσο για την πρόληψη, όσο και για την αποκάλυψη όλων των αδίστακτων κακοποιών, οι οποίοι κρυφά και με δόλο κινούνται ανάμεσά μας για να επωφεληθούν με το κακό που θα μας κάνουν. Κλέφτες, λαθρέμποροι όπλων και ναρκωτικών, παιδεραστές και εκβιαστές και άλλες τέτοιες αλήτικες ζωές, πρέπει να γίνουν ένα ζήτημα για το οποίο θα σκεφτόμαστε και θα δρούμε καθημερινά, αξιοποιώντας όλα τα τεχνικά μέσα και τα πλεονεκτήματά μας. Όχι για να πάρουμε την εργασία των δικαστικών και των αστυνομικών οργάνων, αλλά από ηθική υποχρέωση και για να αποθαρρύνουμε την κακοποιό δράση, για να εξιχνιάσουμε

αστυνομικές υποθέσεις και αν χρειαστεί για να εμποδίσουμε και να παγιδεύσουμε τους αδίστακτους κακοποιούς. Αντιθέτως, οι νόμοι του κράτους χρειάζεται να επιτρέπουν, να διευκολύνουν και να ενθαρρύνουν με κίνητρα τέτοιες προσπάθειες με ηθική δράση και οι κρατικές υπηρεσίες να συνεργάζονται. Ο νόμος που εμποδίζει τη δράση με ηθικό σκοπό, ακυρώνεται από τους νόμους της φύσης και του Θεού.

Σε αυτές τις πρώτες προσπάθειες για προετοιμασία απέναντι σε ένα κράτος μιας ανήθικης κοινωνίας, με τη συμμετοχή εκβιαστών, κακοποιών, εξειδικευμένων απατεώνων και εκπροσώπων τους και ιδιαίτερα με σκοπό την απεξάρτηση της επιβίωσης από την αμειβόμενη εργασία, εδώ βρίσκουμε μια ευκαιρία να δείξουμε χειροπιαστά πόσο σαρωτική είναι η ηθική στη ζωή συνολικά και καθημερινά. Ακόμα και το εσωτερικό μιας οικίας προσαρμόζεται διαφορετικά με τη σκέψη ενός πνευματικού ανθρώπου και αντίθετα από έναν άνθρωπο, ο οποίος σκέφτεται αποκλειστικά την απόλαυση των βιολογικών αναγκών του και τον ανταγωνισμό του με μερικούς άλλους της δικής του υλιστικής αντίληψης. Δεν είναι τυχαίο ότι στον κόσμο με τις υλιστικές και αντιπνευματικές απόψεις, η οικία έχει σκοπό σχεδόν αποκλειστικά την προστασία από τις καιρικές συνθήκες, την ανάπαυση, την ήσυχη συμβίωση των μελών μιας οικογένειας και σε τελική ανάλυση, την εγωκεντρική εκμετάλλευση όλων των πλεονεκτημάτων με σκοπό πέρα από την ανάπαυση και την όμορφη συμβίωση. Μεγάλο μέρος χρημάτων σπαταλώνται για τη διακόσμηση, την εικόνα και για οικιακά είδη, ενώ υπερβολικές εργασίες γίνονται για τη συντήρηση, την ανανέωση και την καθαριότητά της. Όλες οι διευκολύνσεις και τα πλεονεκτήματα της οικίας, το τελευταίο που εξυπηρετούν είναι το ερευνητικό πνεύμα, την πνευματική καλλιέργεια και τη δημιουργική σκέψη. Αλλά και τα πιο φτωχικά και ερειπωμένα σπίτια, επίσης φανερώνουν τον υλιστικό και βιολογικό προορισμό τους και οι ελλείψεις τους οφείλονται στην οικονομική αδυναμία των ιδιοκτητών ή των φιλοξενούμενων. Η διαρρύθμιση των εσωτερικών χώρων, η διακόσμηση και το οικοδομικό σχέδιο, επίσης είναι προσαρμοσμένα με αυτή την υλιστική αντίληψη και έτσι από τα αρχαία χρόνια. Με λίγα λόγια, η ζωή ρυθμισμένη με τις εσωτερικές αξίες και με προσανατολισμό την πνευματική "ανύψωση" δεν φανερώνεται μόνο από τη συμπεριφορά. Τα υλικά πράγματα, επίσης επιλέγονται και προσαρμόζονται με διαφορετικές εκτιμήσεις και η δημιουργική σκέψη επηρεάζεται από τις φαντασιώσεις για τον κόσμο, ακόμα και όταν αυτή γίνεται αρχιτεκτονική ή συσκευή υψηλής τεχνολογίας. Όπου σταθούμε και όπου κοιτάξουμε θα διαπιστώσουμε την τεράστια άγνοια και ανασφάλεια του ανθρώπου αξεχώριστα από τη γνώση και το πιο σημαντικό από ηθική άποψη, τη βιαστική σκέψη και εκτίμηση και τη μισαλλοδοξία. Αντίθετα απ' όσα πολλοί σκέφτονται και φαντάζονται, η ηθική

δεν "φρενάρει" την τεχνολογία και την εκμετάλλευση των υλικών πραγμάτων, δεν είναι εμπόδιο για την επιβίωση μέσα σε μια σύγχρονη πόλη, ούτε εχθρική για την προσαρμογή της ζωής μέσα στον υλικό κόσμο και δεν ελαττώνει την απόλαυση. Ο υλιστικός και κερδοσκοπικός τρόπος ζωής είναι που αποτυγχάνει στο σκοπό του, που αφήνει τη λογική σκέψη ευάλωτη σε φαντασιώσεις και η ζωή με τις υπερβολικές προσδοκίες χάνει το σκοπό της και τελικά στρέφει τον άνθρωπο σαν παρανοϊκό τύραννο ενάντια στον εαυτό του. Με την κοσμολογική ηθική, οι ανθρώπινες προσπάθειες και η δημιουργική δράση συντονίζονται και προσαρμόζονται πνευματικά, για να διευκολύνουν πραγματικά και συνολικά τη ζωή μέσα στον υλικό κόσμο. Όχι μόνο σαν ένα βιολογικό σώμα με ανάγκες ή σαν ένα υποχρεωμένο μέλος μιας ανταγωνιστικής ομάδας, αλλά και σαν ένα αυτοτελές πνεύμα, που απολαμβάνει την παρουσία του, ερευνά τον κόσμο, έχει επίγνωση των αδυναμιών του και αξιοποιεί κάθε ευκαιρία για να πληροφορηθεί και για να σκέφτεται δημιουργικά. Όσο είμαστε ψυχολογικά απροετοίμαστοι, όσο υπερεκτιμούμε τη χρησιμότητα ορισμένων προϊόντων και φοβόμαστε να μη τα χάσουμε, όσο ησυχάζουμε με το συμβιβασμό και με τη συμμετοχή ή την υποστήριξή μας σε μια ομάδα, όσο μας φαίνεται κουραστικό να σκεφτόμαστε, έτσι θα είμαστε ευάλωτοι στα σχέδια, στους σκοπούς και στις απειλές μερικών προνομιούχων και όλων όσων χρειάζονται τη δική μας ευπιστία και ανασφάλεια για να κερδίσουν.

Το φαινόμενο της άμεσης εξάρτησης της επιβίωσης από τη χρηματική αμοιβή είναι πιο εξαπλωμένο και φανερό μέσα στην πόλη και ιδιαίτερα στις πιο αναπτυγμένες περιοχές της γης. Όμως αυτή η εξάρτηση δεν είναι ίδια και στο σύνολο του πληθυσμού της γης. Ακόμα υπάρχουν χώρες, πόλεις και κοινότητες που δεν θεωρούνται αναπτυγμένες και μεγάλοι πληθυσμοί, χωρίς τις ανέσεις που προσφέρουν η τεχνολογία και οι κατασκευαστικές εταιρείες παντός είδους και αντίθετα, αυτοί ζουν σε συνθήκες στέρησης των πιο απαραίτητων για την επιβίωση. Σε αυτούς επίσης, τονίζουμε το ρόλο της ψυχολογικής προετοιμασίας και **να διδαχτούν από την άσχημη εμπειρία των πιο αναπτυγμένων χωρών ή πόλεων, για να αποφύγουν τα φαινόμενα μαζικής εξαπάτησης, εξάρτησης και κατάχρησης της τεχνολογίας**. Δεν χρειάζεται να ακολουθήσουν τα ίδια βήματα ανάπτυξης και να μιμηθούν τις δραστηριότητες μερικών άλλων χωρών. Αν οι άνθρωποι αποθαρρύνονται με συγκρίσεις ή αν σπαταλούν το χρόνο τους με τη δικαιολογία της φτώχειας και της ελλείψεως υποδομών και συνεργατών και αν η σκέψη τους εξαντλείται σε μερικές απόψεις που τους διχάζουν ή αυτοί εξαγοράζονται με το μικρό αντάλλαγμα των εκμεταλλευτών τους, έτσι οι ίδιοι αδικούν τον εαυτό τους. Χρειάζεται ο καθένας να ενδιαφερθεί ξεχωριστά για την πνευματική του καλλιέργεια και να κινητοποιηθεί με λογική φιλοδοξία και αισιοδοξία, όχι για να

εκτοξεύσει ένα πύραυλο στο διάστημα, αλλά για τα προβλήματα της επιβίωσης και της δημιουργικής συνεργασίας.

Αλλά και στις πιο πολιτισμένες χώρες, εκείνες που όλοι αμείβονται αρκετά για να καλύψουν τα αναγκαία έξοδα της επιβίωσης και έχουν μικρότερο ποσοστό ανεργίας, και καταφέρνουν να ανταποκρίνονται άνετα στις υποχρεώσεις τους, σε εκείνες τις χώρες που λέγονται πιο αναπτυγμένες στην οικονομία και οι πολίτες είναι ευχαριστημένοι από τις υπηρεσίες του κράτους τους, ας μην αισθάνονται έτσι ασφαλείς, όπως οι πιστοί στο θεό τους. Πολλά γίνονται καθημερινά τα οποία κανένας δεν μπορεί να προβλέψει και να φανταστεί και αυτά πυροδοτούν εξελίξεις, προκαλούν νέα προβλήματα και ανατρέπουν τις ισορροπίες. Τα ανατρεπτικά γεγονότα δεν εκκινούν μόνο από πολιτικές επιλογές και από μεταβολές στα οικονομικά μεγέθη. Μάλλον ανάποδα, εκεί καταλήγουν οι συνέπειές τους, ενώ και χωρίς αυτή την κατάληξη, η κοινωνία πάλι δεν έχει εξασφαλισμένη την ευημερία και την καλή τύχη των πολιτών. Από τις πρώτες σκέψεις μην ξεχνάμε, ότι υπάρχουν και άλλες χώρες, οι οποίες μπορούν να ανταγωνιστούν σε επιμέρους προσφορά ή ζήτηση, μπορούν να αναπτύξουν και να αξιοποιήσουν νέες τεχνολογίες, να απειλήσουν την ασφάλεια, μπορούν να διαφωνήσουν στις αποφάσεις και στους στόχους, έχουν τα δικά τους γεωστρατηγικά πλεονεκτήματα, δυνατότητα για διακρατικές συνεργασίες και συμμαχίες. Αλλά το χειρότερο απ' όλα είναι αυτό το οποίο όλοι σκέφτονται τελευταίο: μεγάλοι πληθυσμοί άλλων χωρών έχουν διαφορετική παράδοση, γλώσσα και νοοτροπία. Το τέλος της παγκόσμιας ιστορίας ακόμα δεν ήρθε -αν υπάρχει ένα τέλος- ενώ κανένας δεν γνωρίζει για να μας το πει ούτε με πιθανότητες. Μην υποτιμούμε τις πλειοψηφίες που βρίσκονται έξω από τα σύνορα της δικής μας χώρας! Έπειτα, όταν δεν είσαι μόνος και έχεις γείτονες, καλύτερα να επιδιώκεις σχέσεις καλής γειτονίας και πολλές φορές να τους βοηθήσεις για να μην πληρώσεις εσύ τη δική τους αδυναμία και τις λανθασμένες επιλογές τους. Να μην υποτιμάμε ακόμα τον κίνδυνο από εχθρικές πράξεις οι οποίες δεν γίνονται ορατές από εκρήξεις και σφαίρες (όπως λ.χ. μεταδοτικές ασθένειες, ραδιενέργεια), αλλά και από τη φυσική σύνδεση που υπάρχει μεταξύ των χωρών (κοινή ατμόσφαιρα, κοινή φύση, μετάδοση πληροφοριών) και, ιδιαίτερα με τις νέες τεχνολογίες, οι χώρες δεν μπορούν να απομονωθούν. Δεν είναι ποτέ για καλό να δημιουργούμε εχθρούς και να τροφοδοτούμε το μίσος εναντίον μας. Ένας άνθρωπος πικραμένος ή με φθόνο, τον οποίο θεωρούμε μόνο και ανήμπορο για να μας ανησυχήσει, αυτός μπορεί να στραφεί εναντίον μιας ολόκληρης χώρας, με την αποκάλυψη ορισμένων μυστικών και με τις χρήσιμες πληροφορίες του (όπως λέγεται προδότης, καταδότης, καρφί, ρουφιάνος, χαφιές κλπ) και έτσι σε μια δύσκολη στιγμή να βοηθήσει ένα άλλο κράτος ή μια άλλη ομάδα, για τα οποία

θα έχουμε λόγους να ανησυχήσουμε. Αυτή η προδοτική συμπεριφορά έχει επαναληφθεί αναρίθμητες φορές από τα αρχαία χρόνια και επιβεβαιωμένα έχει αλλάξει τις κοινωνικές εξελίξεις και την παγκόσμια ιστορία.

Στις πρώτες σκέψεις για τη συγκράτηση της υπεροψίας μην ξεχνάμε, ότι οι πλειοψηφίες δεν είναι αιώνιες και μέσα στην ίδια οικογένεια υπάρχουν πολλές τριβές. Τα νέα προβλήματα μπορούν να διχάσουν εσωτερικά ένα πληθυσμό και να δημιουργήσουν νέα ρεύματα και φοβερά διλήμματα στην κοινωνία. Οι εχθροί δεν έρχονται μόνο από έξω, ενώ πολλές φορές βρίσκουν ανοιχτές τις θύρες και την ευνοϊκή στιγμή γι' αυτούς. Ιδιαίτερα, όταν η τύχη μιας ολόκληρης χώρας συνδέεται με περιστασιακές ιδεολογίες, που συνήθως καλύπτουν και ευνοούν μικρές ομάδες επιχειρηματιών και με κυβερνήσεις που συνεργάζονται και στηρίζονται από τέτοιες ομάδες. Η διάρκεια μιας ανθρώπινης ζωής δεν είναι μεγάλη για την ιστορία των λαών και γι' αυτό δυσκολευόμαστε να εκτιμήσουμε και ν' αντιληφθούμε τις ανατροπές και τις νέες ισορροπίες, που αναπόφευκτα θα έρθουν για ολόκληρες χώρες, τόσο στο εσωτερικό τους, όσο και για το παγκόσμιο ρόλο τους. Τη στιγμή που αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα σαν ενιαία και εξωτερικά, προετοιμάζονται αλλαγές από το εσωτερικό τους, είτε μιλάμε για τα άτομα της ύλης είτε για πολιτικούς σχηματισμούς. Η πνευματική αντίδραση ενός προσώπου σε μια εχθρική χώρα, μπορεί στο μέλλον να βρει πιο πολλούς υποστηριχτές εντός της δικής μας χώρας. Μην επαναλαμβάνουν, λοιπόν, ορισμένοι από κυβερνητικές θέσεις, την υπεροψία ενός επιτυχημένου προσώπου. Μια μέρα ίσως χρειαστούν τη βοήθεια ή τη συνεργασία εκείνων που περιφρονούσαν ή περιγελούσαν και η βοήθεια δεν προσφέρεται μόνο με χρήματα. Ευχή, να μην ανακαλύψουν καθυστερημένα (αγνοώντας και την ιστορία), ότι οι άνθρωποι δίπλα τους τώρα στην ευνοϊκή συγκυρία, για την οποία εργάστηκαν σκληρά, μεθοδικά και προνοητικά και εμφανίζονται πολιτισμένοι και ώριμοι πνευματικά, θα μεταμορφωθούν σε αιμοβόρα τέρατα, όταν χαθούν τα πλεονεκτήματα της οικονομικής επάρκειας ή με μια ανυπέρβλητη δυσκολία, την οποία δεν είχαν υπολογίσει. Ανάμεσα στα πράγματα που ψάχνουμε μακριά, ενώ πολλές φορές αυτά βρίσκονται κοντά μας, είναι και ο εχθρός μας...

Δεν είναι μια ουτοπία, ότι η Πολιτεία θα έπρεπε να φροντίζει στοιχειωδώς για την επιβίωση των ανθρώπων από τη στιγμή της γέννησης, χωρίς προηγούμενη προσφορά ή ανταπόδοση εκείνων. Έτσι όπως έχει την υποχρέωση και εξασφαλίζει στοιχειωδώς μια πνευματική τροφή με την εκπαίδευση. Οι άνθρωποι, έτσι όπως έχουν συνηθίσει πολλά φυσικά φαινόμενα και τα αφήνουν έξω από τις σκέψεις τους για να πραγματοποιήσουν τις επιθυμίες τους,

ίδια ακριβώς μπορούν να συνηθίσουν τα κοινωνικά φαινόμενα που τους εξαναγκάζουν να γίνουν σκλάβοι. Ουτοπία ήταν η κοινωνία να οργανωθεί έτσι παρανοϊκά, ανισόρροπα και άδικα, στηριγμένη στην κακοτυχία και στην εξαπάτηση, όπως τη ζούμε τώρα. Ουτοπία και αστείο ήταν να προβλέπει μια πενιχρή οικονομική βοήθεια και ανταπόδοση σε υπηρεσίες στους τυχερούς απόμαχους της κοινωνικής ζούγκλας, λίγο πριν από το θάνατό τους και αφού προηγουμένως πέρασαν από εξαντλητικές δοκιμασίες και παγίδες, με την κάλυψη των νόμων. Ουτοπία ήταν η ιστορία των λαών να γράφεται με τον κανόνα των στρατιωτικών συγκρούσεων και οι λαοί να δυσκολεύονται να συνυπάρξουν ειρηνικά μεταξύ τους. Έχουμε παρατηρήσει την ανθρώπινη ανοησία σαν ένα φυσικό φαινόμενο και πώς αυτή συνδέεται με το πλήθος των κοινωνικών φαινομένων. Ιδιαίτερα όταν οι άνθρωποι με τις πνευματικές αδυναμίες τους συνεργάζονται μεταξύ τους και οργανώνουν την κοινωνία με τα πλεονεκτήματα της τεχνολογίας. Το αποκορύφωμα αυτής της παρανοϊκής, μεροληπτικής και άδικης συμπεριφοράς έξω στον κόσμο είναι ο πόλεμος και κοντά στον πόλεμο, είναι η αδυναμία να επιβιώσει ένας μεγάλος πληθυσμός ανθρώπων σε καιρό "ειρήνης".

Στο κάλεσμα για πόλεμο, οι πληθυσμοί ανταποκρίνονται όχι μόνο με το φόβο για την απώλεια της ελευθερίας. Πρώτα απ' όλα, το ίδιο το κράτος προετοιμάζει, παρακινεί και κινητοποιεί μαζικά τον πληθυσμό για την πολεμική αντιπαράθεση και συνήθως, υποχρεώνει σε στράτευση έμψυχο και άψυχο υλικό, σύμφωνα με τις οδηγίες, με τα στρατιωτικά σχέδια και με τις ανάγκες. Το κράτος μπορεί είναι δημοκρατικά οργανωμένο, με τη δική τους συμμετοχή και συναίνεση, όμως ενδέχεται να είναι και ένα καταπιεστικό κράτος, την εξουσία του οποίου αρπάζουν βίαια οργανωμένες ομάδες. Η μαζική κινητοποίηση και η σύμπραξη δεν γίνονται μόνο μετά από εχθρική επίθεση ούτε αποκλειστικά για την υπεράσπιση της ελευθερίας. Οι επιθετικές ενέργειες, συνήθως ξεκινούν με κάποια αφορμή και ύστερα από προηγούμενες εχθρικές ενέργειες και αποφάσεις και τότε, αυτές φανερώνουν πιο καθαρά την πλεονεξία, τη μισαλλοδοξία, την υποβάθμιση για την καταστροφή κάτω από την προσδοκία για ορισμένα ανταλλάγματα. Φανερώνουν και τη βιασύνη για τη μεροληπτική εξυπηρέτηση ορισμένων συμφερόντων, σε συνδυασμό με την έπαρση. Αλλά και όταν η πολεμική κινητοποίηση γίνεται για αμυντικούς λόγους, οι άνθρωποι επίσης στρέφονται με μίσος ή από φόβο κατά του εισβολέα, αντιστέκονται μέχρι αυτοθυσίας, ενώ πολλοί εκμεταλλεύονται τις καταστάσεις ή νομίζουν ότι συμμετέχουν σε σημαντικά γεγονότα. Ο εισβολέας είναι ταυτισμένος με την ανατροπή της συνηθισμένης ζωής, όπως αυτή ρυθμιζόταν με ομαδική συμφωνία για κάποιες απόψεις και αξίες, με γνωστούς νόμους και προβλέψεις και με καθορισμένους στόχους. Η περίπτωση να ζούσαν

οι άνθρωποι καλύτερα, αν αποδέχονταν την εξουσία του εισβολέα δεν μπορεί να αποκλειστεί θεωρητικά και για το κοντινό μέλλον, αλλά όποιος σκεφτεί έτσι είναι προδότης. Όταν, ωστόσο, οι ανατροπές γίνονται από το εσωτερικό μιας χώρας και επιβάλλονται χωρίς την αποδοχή της πλειοψηφίας, τότε πάλι οι άνθρωποι εκφράζουν το μίσος ή το φόβο τους και εύκολα συμμετέχουν στις εχθρικές αντιπαραθέσεις μεταξύ τους.

Είτε σε συνθήκες ειρήνης, είτε σε πόλεμο, η αδυναμία να επιβιώσει ένας μεγάλος πληθυσμός ανθρώπων δεν είναι μόνο η φυσική, δηλαδή δεν είναι σωματική αδυναμία, ασθένειες και από μια φυσική καταστροφή. **Στην αδυναμία της επιβίωσης μέσα στην οργανωμένη κοινωνία και μέσα σε μια πολιτισμένη χώρα συνεργούν και συμβάλλουν καθοριστικά οι άνθρωποι**. Αν οι άνθρωποι δεν βρίσκουν εργασία για να αμειφθούν με νομίσματα, αν εξαναγκάζονται να εργαστούν σαν σκλάβοι και να θυσιάσουν τη μισή ζωή τους, αν δηλητηριάζονται από τα καυσαέρια ή από τις χημικές ουσίες που περιέχουν τα προϊόντα, αν γίνονται δυστυχήματα στις συγκοινωνίες, αν εκμεταλλεύονται τα παιδιά για φθηνότερη εργασία, αν οι κακοποιοί είναι ανεμπόδιστοι να εισβάλλουν στα σπίτια και να δολοφονήσουν, αν κάποιοι απατεώνες αποσπούν τις οικονομίες μας και μετά για να βρούμε το δίκιο μας πρέπει να αρρωστήσουμε, αν χωρίζονται με μίσος από την επιλογή τους να στηρίξουν αντίπαλες ομάδες, όλα αυτά τα προβλήματα επιβίωσης προέρχονται από ανθρώπινη σκέψη και δράση. Αφού, όμως, δεν λείπουν οι φυσικές και οι τεχνικές προϋποθέσεις για να οργανωθεί μια αποτελεσματική και ισορροπημένη κοινωνία, τότε από ποιους εμποδίζεται να γίνει αυτό τώρα αμέσως, από την επόμενη μέρα; Αν οι νόμοι και το κράτος (με εκείνους που διοικείται και εκπροσωπείται) εμποδίζουν ή καθυστερούν τις αλλαγές που θα ανατρέψουν αυτά τα θλιβερά φαινόμενα, τότε δεν μιλάμε για πολιτισμένο κράτος και οι νόμοι εξυπηρετούν εκείνες τις δράσεις που χρειάζεται να ανατραπούν. Το ότι ένας μεγάλος πληθυσμός μπορεί να επιλέξει να αυτονομηθεί και να συγκροτήσει ξεχωριστό κράτος και οι άνθρωποι οργανώνονται έξυπνα σε μια κοινωνία, αυτή η δημιουργική συμβίωση, με προϋποθέσεις συνεργασίας και με διοικητικές υπηρεσίες δεν σημαίνει αυτόματα ότι το κράτος είναι σοβαρό και οι νόμοι του σεβαστοί. Τίποτα δεν αποκλείει να συμβαίνει το αντίθετο και μόνο με την εφαρμογή της νόμιμης βίας να αποτρέπεται η αμφισβήτηση και η γελοιοποίηση. Δεν είναι, λοιπόν, η ποινή του θανάτου στους αδίστακτους δολοφόνους που θα μας κάνει λιγότερο πολιτισμένους!

Το κράτος δεν σχηματίζεται μόνο για την ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων, με φανερό ρόλο για την ασφάλειά τους, σαν εγγυητής της δικαιοσύνης και με την πρόνοια για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων της ζωής. Το κράτος συντηρεί, συμμετέχει και ρυθμίζει σχέσεις συνεργασίας με-

ταξύ προσώπων ή ομαδικές συνεργασίες, οι οποίες έχουν διαφορετικές προτεραιότητες, πολλές φορές αντίθετο σκοπό και δραστηριότητες, οι οποίες βάζουν σε κίνδυνο την ασφάλεια ενός μεγάλου πληθυσμού, εμποδίζουν και υποβαθμίζουν τη δικαιοσύνη και προκαλούν δυσεπίλυτα προβλήματα στη ζωή (από καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος μέχρι παιχνίδια με τις τράπεζες). Ο ρόλος του κράτους δεν είναι το ίδιο χρήσιμος για όλους και δεν εξυπηρετεί το ίδιο αποτελεσματικά και καθοριστικά τη ζωή όλων των πολιτών. Μερικοί έχουν προσαρμόσει τη ζωή τους μακριά από τις μεγάλες πόλεις, δεν συμμετέχουν σε ανταγωνιστικά παιχνίδια και οι συνεργασίες τους είναι περιορισμένες. Άλλη είναι η χρησιμότητα του κράτους και αυτό το ίδιο το κράτος για ένα μεγάλο επιχειρηματία, που δραστηριοποιείται σε ολόκληρη τη χώρα, προσφέρει πολλές θέσεις εργασίας και, κοντά στις δικές του επιχειρήσεις, επωφελούνται άλλα επαγγέλματα. Και άλλη είναι η χρησιμότητα για έναν ηλικιωμένο που ζει σε μικρό χωριό και επιβιώνει με την περιορισμένη αγροτική και κηπευτική εργασία του. Άλλες είναι και οι προσδοκίες και οι απαιτήσεις αυτών των προσώπων. Οι πολιτικοί νόμοι και οι κανόνες εξυπηρετούν περισσότερο τους τυχερούς και τους φιλόδοξους ανθρώπους, που επιβιώνουν και έχουν την ευκαιρία να δράσουν δημιουργικά και να απολαύσουν τις επιτυχίες τους. Αυτοί οι οποίοι ζουν με τα πλεονεκτήματα του πολιτισμού και με τις πληρωμένες ευκαιρίες, έχουν να φοβηθούν και να χάσουν πιο πολλά από την παραβίαση των νόμων. Αλλά αυτοί που βρίσκονται στις πλεονεκτικές θέσεις μπορούν επιπλέον να εκμεταλλευτούν ανήθικα τους νόμους ή να τους παραβιάσουν όχι από ανάγκη για την προσωπική τους επιβίωση, αλλά από την ηδονή τους για ανταγωνισμό, από την απληστία και από την υπερβολική εκτίμηση για τον εαυτό τους. Πολλά τα οποία συζητούνται και προκαλούν αντιπαραθέσεις, πολιτικές διαφωνίες και αντιδράσεις στοχεύουν άμεσα σε εκείνους που εξαρτώνται από τα πολιτικά ζητήματα και από τις ενδεχόμενες αποφάσεις (με προβλέψιμες και βέβαιες τις συνέπειες). Ακόμα και αν αυτές οι πολιτικές επιλογές και αποφάσεις και οι διαφωνίες εξυπηρετούν ή όχι δέκα ανθρώπους, ξανά λίγο ή περισσότερο και άμεσα ή αργότερα επηρεάζεται η κοινωνική ζωή και η ξεχωριστή ζωή κάθε ανθρώπου. Επηρεάζονται τα γεγονότα και οι ζωές απρόβλεπτα, τυχαία, χωρίς να είχαν εκτιμηθεί ή προβλεφθεί οι συνέπειες και χωρίς να είχε εφαρμοστεί ένα σχέδιο. Σχεδόν ολόκληρος ο πληθυσμός ανησυχεί και ενδιαφέρεται υπερβολικά για τις πολιτικές που εφαρμόζει το κράτος και χρειάζεται να ενημερώνεται, μόνο και μόνο επειδή το κράτος μπορεί να λάβει αποφάσεις και να εφαρμόσει πολιτικές που εξυπηρετούν μια μικρή ομάδα ανθρώπων, ίσως και ένα μόνο πρόσωπο και επειδή ελπίζει ότι μια νέα εξουσία θα εφαρμόσει διαφορετικές πολιτικές. Πολλοί ελπίζουν ότι τα ανταγωνιστικά κόμματα θα φροντίσουν καλύτερα για την καθη-

μερινή ζωή όλων και μεταξύ τους διαφωνούν για την καλύτερη επιλογή. Έτσι αρνητικά και εκβιαστικά εμφανίζεται συχνά σημαντικός ο ρόλος του κράτους και παραπλανητικός ο πολιτικός αγώνας μερικών προσώπων. Σε ένα πλήθος περιπτώσεων αναγκαζόμαστε να ενδιαφερθούμε και να παρακολουθήσουμε τις πολιτικές εξελίξεις μόνο και μόνο επειδή οι πολιτικοί σχηματισμοί, αυτοί που εκπροσωπούν τα συμφέροντα μεγάλων ομάδων και αυτοί που διοικούν το κράτος είναι αδίστακτοι, προκαλούν οικονομική και πολιτική αναστάτωση, απειλούν την κοινωνική ειρήνη και είναι προετοιμασμένοι για να χυθεί το αίμα αμέτοχων ή παρασυρμένων πολιτών. Δηλαδή, όπως ο γείτονάς μας, με τον οποίο δεν έχουμε περισσότερη σχέση από μερικούς χαιρετισμούς. Όμως, μερικές φορές αναγκαστικά σκεφτόμαστε γι' αυτόν και τον προσέχουμε, διότι αυτός έχει επιθετική συμπεριφορά, γίνεται ενοχλητικός και δεν διστάζει να προκαλέσει μεγαλύτερα προβλήματα. Έτσι αρνητικά και απειλητικά σημαντικός αποδεικνύεται στην ιστορία ο ρόλος του κράτους και η πολιτική δράση. Γι' αυτό πολύς κόσμος δυσκολεύεται να ξεχωρίσει το δικό του συμφέρον και των παιδιών του, αφού είναι όμηρος ανταγωνιστών και εξαρτημένος από τα σχέδια των φιλόδοξων. Εξάλλου, όταν η ζωή ενός ανθρώπου εμποδίζεται αντί να διευκολύνεται, όταν δεν περισσεύει χρόνος ούτε χρήμα για να ζήσει έτσι απλά όπως αυτός θα ήθελε και για τα απαραίτητα της οικογένειάς του, όταν ορισμένες αδυναμίες του τον καταδικάζουν σε αποτυχίες και έτσι αυτός συνθλίβεται από τα προβλήματα, όταν τα πλεονεκτήματα του πολιτισμού προσφέρονται μόνο με χρηματική αμοιβή, τότε οι συνέπειες από την παρανομία δεν φοβίζουν αυτόν τον κακότυχο ή "αποτυχημένο". Ο ρόλος του κράτους είναι γι' αυτόν αρνητικός και ελπίζει περισσότερο από μια ανατρεπτική πολιτική, αν όχι από τη βοήθεια του Θεού.

Στην ιστορία που διδάσκεται επίσημα χωρίς αίσθηση ντροπής, λύπης και αηδίας, το κράτος πολλές φορές ήταν μια ομάδα κακοποιών (συμμορία) και αδίστακτων δολοφόνων με τη λογική του κατακτητή, που εύκολα μπορεί να βιαιοπραγήσει και να ιδιοποιηθεί πρόσωπα και πράγματα. Δηλαδή χειρότεροι άνθρωποι και συμπεριφορές από κάποιους σύγχρονους δουλέμπορους και από μερικούς προστάτες οίκων ανοχής. Δεν λέμε για απατεώνες και κλέφτες, αφού αυτό είναι πια γνωστό σε όλο τον κόσμο. Πώς όμως πάντα βρίσκονται εκείνοι οι οποίοι προσαρμόζουν τα πράγματα στην επιστημονική λογική της εμπορικής και οικονομικής εκμετάλλευσης, ακόμα και το αίμα και τους ομαδικούς τάφους, και με τέτοιο τρόπο που μας συγκινούν και προκαλούν το θαυμασμό μέχρι και την ηττοπάθειά μας! Όσοι υποψιάζονται κρυφά σχέδια για την υποδούλωση του πληθυσμού και για την εξασθένιση της αντίδρασής του, μάλλον ξεχνούν αυτή την εφιαλτική και δολοφονική δράση των αρχηγών και των ισχυρών, που γίνεται με ειλικρίνεια ή χωρίς σοβαρή προσπάθεια συ-

γκάλυψης. Σκέφτονται όπως οι αστρολόγοι, που ψάχνουν επηρεασμούς από τις θέσεις των άστρων, χωρίς να υπολογίζουν τους επηρεασμούς από το πλησιέστερο περιβάλλον μας και από τη δική μας σκέψη. **Η ιστορία έχει γραφτεί με ασυγκράτητη τρέλα και βία**, που επωάζεται μέσα στην εγωκεντρική σκέψη όλων των ανθρώπων. Εξωτερικεύεται με τις πιο μικρές προκλήσεις και με τόση πολλή ανοησία, που δύσκολα κρύβεται και εύκολα αποτυγχάνει στην εφαρμογή των σχεδίων και στον έλεγχο των εξελίξεων. Αυτό είναι το πιο αναμφισβήτητο δίδαγμα από την αποσπασματική, αφηρημένη και τυχαία καταγραφή των ιστορικών γεγονότων. Η έλλειψη σκέψης για τον κόσμο πέρα από τις ανθρώπινες σχέσεις αναγκάζει τον άνθρωπο να επιλέξει μεροληπτικά και γρήγορα, έναν κόσμο από αυτούς που αντιλήφτηκε σαν θεατής τυχαία στο περιβάλλον του ή άκουσε και διάβασε σε κάποιο βιβλίο. Το πνεύμα έτσι εγκλωβίζεται σε μια αφηρημένη άποψη για την κοινωνία, όπως αυτή σχηματίζεται από τις επιθυμίες και τα όνειρα. Ποια κοινωνία και ποιο κόσμο θα επέλεγε αυτός ο άνθρωπος για να ζήσει, τα αναζητάει στην ιστορία, στα μυθιστορήματα, στην τέχνη και στη φαντασία του, που τρέφεται από συζητήσεις σχετικές με τα κατορθώματα των ανθρώπων. Γι' αυτό, όλοι οι άνθρωποι οι οποίοι δεν φιλοσοφούν και δεν ερευνούν τον κόσμο χωρίς τα μάτια τους, βρίσκουν εύκολα μερικά παραδείγματα και γεγονότα στην ιστορία, για να υποστηρίξουν τις απόψεις τους και για να τις δώσουν στους άλλους. Ορισμένα παραδείγματα είναι πιο γνωστά και περιέχουν πλούτο από επιτυχίες, ανατροπές και έξυπνη δράση. Αυτά ελκύουν περισσότερους θεατές, νοσταλγούς και αναζητητές ενός καλύτερου (επίγειου, πιο σπάνια και ουράνιου) κόσμου. Η ιστορία είναι μια δεξαμενή της παγκόσμιας μνήμης για την υποστήριξη πολλών ανώριμων απόψεων και φαντασιώσεων. Η διαφορετική επιλογή ενός "κόσμου" και μιας "κοινωνίας" χωρίζει τους ανθρώπους στη φαντασία, αλλά με τη φαντασία κινητοποιούν το σώμα τους, ψηφίζουν, εκφράζουν τις διαφωνίες τους και το μίσος τους. Για όλους αυτούς που εύκολα ξεθάβουν ιστορικά γεγονότα και φαντάζονται τη ζωή σε παλαιότερες ή σε μελλοντικές εποχές, χρειάζεται να τονίσουμε την παραπλανητική καταγραφή των γεγονότων, ιδιαίτερα των πιο παλαιών και με τις ελάχιστες μαρτυρίες. Τα πρόσωπα, τα οποία εμφανίζονται ιστορικά και μερικές φορές σαν πρότυπα σθένους, ισχυρής θέλησης και ιδιοφυούς στρατηγικής, με ελάχιστες πληροφορίες από την καθημερινή ζωή και δράση τους και αυτές πάλι επιλεγμένες και διαστρεβλωμένες, χρειάζεται να απαξιωθούν και να εκτιμηθεί πιο σημαντικός ο ρόλος της τύχης.[71]

<•> Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΗΘΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΟΨΙΖΟΝΤΑΙ: ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΚΑΙ ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΚΒΙΑΣΜΟΥ, ΕΞΑΠΑΤΗΣΗΣ, ΑΡΠΑΓΗΣ, ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ

Οι αλήθειες για τους περιορισμούς της ζωής, για το νόημά της με εσωτερικό προσανατολισμό και για το φαινόμενο του εγωκεντρισμού είναι απλές και παγκόσμιες, με μόνιμη χρησιμότητα και όχι όπως μερικές φήμες, που εξαπλώνονται επικίνδυνα ή γρήγορα διαψεύδονται. Ένα πνεύμα με αυτογνωσία είναι ανατρεπτικό για ένα πλήθος φαντασιώσεων και παραλογισμών, που κινητοποιούν τη ζωή μέσα στον κόσμο. Η αμεροληψία στις εκτιμήσεις, η αμφισβήτηση πολλών κερδοσκοπικών προσπαθειών και η υποβάθμιση των επιτυχιών κάνουν τον άνθρωπο ασυμβίβαστο, προκαλούν δυσαρέσκεια και δυσκολεύουν τις προσπάθειες των φαντασμένων. Τα ξεχωριστά πρόσωπα συνήθως δεν ανησυχούν ούτε ενδιαφέρονται πολύ για αυτές τις αλήθειες και μπορούν να συνεχίζουν τη ζωή τους βουτηγμένα μέσα στο ψέμα, όπως επιθυμούν. Όμως, τα κράτη χρειάζονται την κοινωνική ισορροπία, την εμπιστοσύνη στις συνεργασίες και την απονομή της δικαιοσύνης. Όχι γιατί έχουν τέτοιο ηθικό σκοπό, αλλά πριν απ' όλα επειδή η ισορροπία σημαίνει σταθερότητα της εξουσίας, εφαρμογή της ίδιας πολιτικής, διατήρηση συγκεκριμένων συμφερόντων, συνέχιση της ευνοϊκής και μεροληπτικής πολιτικής και συμμετοχή του κράτους στις μεγάλες συνεργασίες και για κάθε εκμετάλλευση αυτών των συνεργασιών. Το ψέμα και το λάθος, η κακή συνεννόηση, η δυσπιστία και η άρνηση, η έλλειψη πειθαρχίας και η εχθρότητα χαλάνε τις συνεργασίες, τη συντονισμένη δράση και τότε η προοπτική γίνεται απίθανη. Τα κράτη και οι πρωταγωνιστές για την εφαρμογή της εξουσίας δεν μπορούν να είναι το ίδιο αδρανή και ατάραχα, ιδιαίτερα όταν εξαπλώνονται ανατρεπτικές απόψεις. Πολλές φορές, οι ανατρεπτικές απόψεις είναι αναπόφευκτο να γίνουν αποδεκτές από την πλειοψηφία των ανθρώπων ή είναι κερδοφόρες, απαραίτητες για την πιο αποτελεσματική συνεργασία και για τη διευκόλυνση της καθημερινής ζωής. Όπως όταν αυτές οι απόψεις προέρχονται από την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών ή όταν εξαπλώνονται με διαφημίσεις των εμπορικών επιχειρήσεων. Τα κράτη -ιδιαίτερα τώρα με τη γρήγορη επικοινωνία, με το πλήθος των επιχειρήσεων και με τα σύνορα των χωρών ανοιχτά για τις οικονομικές συνεργασίες- χρειάζονται χρόνο, προετοιμασία και καλή πληροφόρηση. Όχι μόνο για να μη διαταραχτεί αμέσως η κοινωνική σταθερότητα και η πολιτική ομαλότητα, αλλά και με το δόλο για να μην ενισχυθούν οι ανταγωνιστικές επιδιώξεις, που εκπροσωπούνται από άλλα πολιτικά κόμματα ή ιδεολογικά κινήματα. Συζητιούνται και επινοούνται τρόποι εκμετάλλευσης των νέων από-

ψεων και γίνονται προετοιμασίες και συνεργασίες για λογαριασμό του ίδιου του κράτους ή αντιθέτως, επινοούνται τρόποι αντίδρασης και απαγορεύσεις και αν χρειαστεί για να προσαρμοστεί η νομοθεσία. Είναι γνωστό και πολλά τα παραδείγματα από το πιο πρόσφατο παρελθόν, ότι πολλές νέες τεχνολογίες και ανακαλύψεις οι οποίες τώρα είναι σε όλους γνωστές (όπως για παράδειγμα και το απλό ραδιόφωνο) έμειναν μυστικές ή αξιοποιήθηκαν μόνο για στρατιωτικούς σκοπούς. Η εκμετάλλευσή τους ήταν απαγορευμένη για πολλά χρόνια από οποιονδήποτε άλλο. Η ανησυχία γίνεται περισσότερη μέχρι πανικός, όταν οι ανατρεπτικές απόψεις είναι πειστικές, εύκολες να τις διαπιστώσει ο περισσότερος κόσμος, όταν εξαπλώνονται γρήγορα και οι νόμοι δεν έχουν προλάβει να προσαρμοστούν. Οι αντιδράσεις που μπορούν να προκληθούν δεν είναι μόνο για την υπεράσπιση κάποιων παραδοσιακών αξιών που απειλούνται, από υπερηφάνεια ή από αγωνία για το άμεσο μέλλον. Οι νέες απόψεις μέσα σε λίγα χρόνια μπορούν να αλλάξουν την εκτίμηση για μια κοινωνική ομάδα ή να αξιοποιηθούν για νέες κερδοσκοπικές δράσεις και τότε μερικές συνεργασίες να αδυνατίσουν, η χρησιμότητα μερικών επαγγελμάτων να περιοριστεί και νέες πολιτικές δυνάμεις να ευνοηθούν κ.λπ. Οι απόψεις για μια ζωή με πνευματικές αξίες και με εσωτερικό προσανατολισμό (για την αναζήτηση του νοήματος του κόσμου και της ζωής) είναι από αυτές τις ανατρεπτικές, όπως και οι τεχνολογικές επαναστάσεις. Οι φιλοσοφικές, θρησκευτικές και οι ηθικολογικές απόψεις συνδέονται με τα πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς που προβάλλονται στην κοινωνία και λίγο ως πολύ τα επηρεάζουν, από τότε που οι άνθρωποι σχημάτισαν τις πρώτες κοινωνίες ή έκαναν ομαδικά τις πρώτες συνεργασίες. Στο πέρασμα του χρόνου, αυτές οι απόψεις συνδέονται με έθιμα, αλλάζουν τις εκτιμήσεις για τα κατορθώματα που ενώνουν ή διχάζουν το λαό, αλλάζουν τις πολιτικές επιλογές και τις αντιπαραθέσεις, χρησιμοποιούνται από ιδεολογικά κινήματα, δεν είναι εύκολο να αγνοηθούν για την εφαρμογή της εξουσίας και με αυτές τις απόψεις κάποιες συνεργασίες ευνοούνται ή εμποδίζονται. Επομένως δεν είναι πρωτοφανές ούτε άξιο απορίας, αν επινοούνται εμπόδια για να αποθαρρύνουν τον κόσμο να σκεφτεί για τη ζωή ως πνεύμα και με φιλοσοφική δυσπιστία και αν αντιθέτως τον εξαναγκάζουν να συμβιβαστεί και να συνεργαστεί, άλλοτε εκβιαστικά και άλλες φορές με υποσχέσεις και ανταλλάγματα. Αν χρησιμοποιούσαμε την έννοια του αντίθεου, τότε αυτός αναμφίβολα αντιπροσωπεύεται από τον υλιστικό τρόπο ζωής, όταν επιτυγχάνει να γίνεται κερδοσκοπικός. Το αποκορύφωμα μιας τέτοιας εγωκεντρικής άποψης του κόσμου και της ζωής είναι η φαντασίωση, ότι ένας άνθρωπος ή μια ομάδα συνεργαζόμενων ανθρώπων είναι ο κυρίαρχος των εξελίξεων και η παρανοϊκή άποψη για τη δύναμη σαν ικανότητα για μαζική απειλή και καταστροφή.

Η κοινωνία αποτελείται από φυσιολογικούς ανθρώπους με φοβερές και μόνιμες αδυναμίες, βιολογικές, ψυχικές και πνευματικές. Αυτές οι αδυναμίες δεν εμποδίζουν και δεν αποθαρρύνουν τις συνεργασίες, αλλά αντιθέτως αυτές επιβάλλονται και ενθαρρύνονται, ενώ ο δισταγμός υποβαθμίζεται μέχρι γελοιοποίησης, αν όχι τραγωδίας. Ο άνθρωπος δεν είναι (μονόπλευρα) λογικός και όσα γίνονται μέσα στο πνεύμα των ανθρώπων επηρεάζουν άμεσα τους ίδιους, το πλησιέστερο περιβάλλον τους και με τη συνεργασία τους επηρεάζεται ολόκληρη η κοινωνία. **Οι συνέπειες από τις πνευματικές αδυναμίες και από την έλλειψη εσωτερικών αξιών γίνονται πιο φανερές, όταν οργανώνονται ομάδες, που υποκινούνται, καθοδηγούνται, εκπροσωπούνται και συντονίζονται στη δράση τους**. Τα κενά της γνώσης, οι επιπόλαιες και μεροληπτικές σκέψεις και τα ψέματα συνδέονται διαρκώς με άσκοπες, ανόητες και άδικες συμπεριφορές, που καταλήγουν να γίνονται ομαδικά ή συλλογικά. **Τα λάθη της σκέψης, η άγνοια και η πλάνη, τα οποία γίνονται και υπάρχουν φυσιολογικά δεν αποτελούν εξαιρετικές στιγμές στην ανθρώπινη ζωή. Πρόκειται για μόνιμες φυσιολογικές αδυναμίες** που μεταλλάσσουν (βιολογικά και ψυχολογικά) τον άνθρωπο σε τέρας εγωισμού, απληστίας, μεγαλομανίας, υποκρισίας και φέρνουν τη δυστυχία και την κακοτυχία σαν χιονοστιβάδα. Ο παρανοϊκός άνθρωπος, η σκοταδιστική νοοτροπία του, η μεροληψία του, οι ανησυχίες του και οι φαντασιώσεις του εκπροσωπούνται από ολόκληρα κράτη και χώρες. Τα πανεπιστήμια μάλλον πρέπει να μετονομαστούν σε πλανητήρια ή σε αποσπαστήρια. Τότε δεν θα απορήσουμε πώς μερικές θεωρίες για την οργάνωση της κοινωνίας και για την οικονομική πολιτική διατυπώνονται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα φυσικά, ψυχολογικά και πνευματικά γνωρίσματα, τα οποία χαρακτηρίζουν γενικά τον άνθρωπο και αφού αυτά τα γνωρίσματα τα βρίσκουμε ξανά στην συλλογική δράση των ανθρώπων. Φανταστείτε έναν προπονητή μιας ποδοσφαιρικής ομάδας, να περιοριζόταν μόνο στις κινήσεις των παικτών μέσα στο γήπεδο και να προετοίμαζε τους παίκτες μόνο με μεταξύ τους φιλικές αναμετρήσεις και τίποτα άλλο. Ή για να τρέξει πιο γρήγορα ένας αθλητής να μην έκανε τίποτα άλλο από το να τρέχει. Κάπως έτσι έχουν εστιάσει στα οικονομικά ζητήματα, με την αντίληψη ότι όλα τα υπόλοιπα ζητήματα δεν είναι άμεσης προτεραιότητας ή δεν επηρεάζουν άμεσα ή είναι εξαρτημένα από τις δικές τους λύσεις και αποφάσεις. Παρακολουθούν τους αριθμούς και όταν τα μεγέθη αυξάνονται ή μειώνονται ομαλά, έχουν την εντύπωση ότι μπορούν να προβλέψουν και να καθοδηγήσουν τις εξελίξεις. Ξεχνούν ότι η ομαλότητα ακόμα και στις απλές κινήσεις των σωμάτων είναι ένα σπάνιο φαινόμενο. Η διακοπή της συνέχειας, η ανατροπή, η αιφνίδια μεταβολή και η ανωμαλία στην ανάπτυξη είναι αξεχώριστα φαινόμενα από τον κόσμο και τη ζωή. Μπορούμε παρακολουθώντας την ομαλή αύξη-

ση της ταχύτητας ενός οχήματος να εκτιμήσουμε αν και πότε αυτό θα φρενάρει και την πορεία που θα ακολουθήσει; Η λογική των μετρήσεων που εφαρμόζεται σε πολλές περιπτώσεις με την προσδοκία να μη χαλάσουν οι ισορροπίες δεν είναι τίποτε περισσότερο από στατιστικές πληροφορίες, με ελάχιστη χρησιμότητα για το τελικό αποτέλεσμα, όπως θα θέλαμε να είναι στην καθημερινή ζωή όλων των ανθρώπων. Μάλλον αντιθέτως, είναι μετρήσεις παραπλανητικές και ερμηνεύονται λανθασμένα. Αν κάποιος μας έλεγε ότι βάζει περισσότερη βενζίνη στο αυτοκίνητό του για να τρέχει πιο γρήγορα, θα γελούσαμε. Οι πολιτικές που εφαρμόζονται με τέτοιες λογικές σκέψεις, αλλά με άγνοια για τα πράγματα δεν φανερώνονται εύκολα και προκαλούν κλάμα και αγανάκτηση.

Στις θρησκείες, που δίχασαν τους ανθρώπους για πολλούς αιώνες μέχρι σήμερα, τα σημάδια της φαντασίας, της άγνοιας και της υπερβολής ήταν πιο φανερά και περισσότερα. Οι νεότερες θεωρίες χρειάζονται εκπαιδευμένο πνεύμα και ιδιαίτερες γνώσεις για να εκτιμηθούν και είναι πιο δύσκολο να αναγνωριστεί η αδυναμία τους. Η αποτυχία στην εφαρμογή τους, επίσης δεν πείθει όλους για τη φαντασία τους! Οι προσδοκίες που καλλιεργούν, το όνειρο πολλών ανθρώπων για μια δίκαιη κοινωνία και οι σκέψεις που προσφέρονται για τη συγγραφή μερικών ακόμα βιβλίων, κάνουν αυτές τις θεωρίες αρεστές, βρίσκουν πιστούς για δράση και σπέρνουν τη διχόνοια. Συνήθως αυτές οι φιλόδοξες θεωρίες ενισχύονται με τη σκέψη, ότι μπορούν να εφαρμοστούν με τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και να επιτύχουν τον αισιόδοξο σκοπό τους. Ξεκινούν με το δεδομένο, ότι η κοινωνία και η ζωή μπορούν να αλλάξουν όπως εμείς επιλέξουμε, αφήνοντας έξω το αλληλένδετο ζήτημα για τις προδιαγραφές του κόσμου και για τις αδυναμίες του ανθρώπου, σαν ανύπαρκτο ή σαν λιγότερο καθοριστικό. Όταν γνωρίζουμε τις προδιαγραφές ενός πράγματος (λ.χ. ενός ποδηλάτου) και ιδιαίτερα όταν εμείς είμαστε οι κατασκευαστές του, όταν γνωρίζουμε τα ελαττώματα, τις δυνατότητες και πώς αυτό χρησιμεύει, τότε γνωρίζουμε καλύτερα τι να αναμένουμε από αυτό πιθανότερα και τι είναι πιο απίθανο. Βέβαια, ο άνθρωπος δεν είναι μια προγραμματισμένη μηχανή και είναι πιο δύσκολο να γνωρίσουμε την ψυχή του παρά τους νόμους της φύσης. Αυτό όμως δεν μπορεί να είναι η εύκολη πρόφαση για να διατηρούμε την άγνοιά μας και να φτάνουμε στο άλλο άκρο και να μην υπολογίζουμε ούτε τους φυσικούς νόμους. Έτσι, μέχρι σήμερα ακούγεται πειστικό σε πολλούς, ότι για να γίνει η κοινωνία πιο δίκαιη και η ζωή πιο όμορφη είναι αρκετό να μοιράσουμε χρήματα και γη και να δώσουμε εργασία σε όλους. Από τη μεγάλη προσδοκία και εστιάζοντας οι άνθρωποι μόνο στη δική τους ξεχωριστή ζωή, δεν περνάει καθόλου από τη σκέψη τους ότι ακριβώς το αντίθετο πιθανό να συμβεί για την κοινωνία. Υπάρχει και η άποψη ότι

"αν με όλα τα κακά του κόσμου και με τα ατελείωτα προβλήματά τους, οι άνθρωποι εξακολουθούν να είναι τόσο εγωκεντρικοί, να μετατρέπουν σε επαρκείς αιτίες της ζωής τους περαστικές δυνατότητες κλπ, τότε πόσο άπληστοι θα ήταν και πώς θα ζούσαν χωρίς αυτά!". Χωρίς πολλές σκέψεις και με την άφθονη πληροφόρηση, μετά από ένα διαχωρισμό των ανθρώπων σε πλούσιους και φτωχούς θα διαπιστώσουμε γρήγορα πολλές ομοιότητες και τα ίδια ελαττώματα: αυτά τα οποία από ηθική άποψη τα ονομάζουμε "υλιστική, αισθησιοκρατική και εγωκεντρική συμπεριφορά" και τα οποία συνδέονται με παρανοϊκές σκέψεις. Οι κακές, εχθρικές και ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων δεν δημιουργήθηκαν από τη διαφορά στην ιδιοκτησία τους, ούτε από την εφαρμογή μιας πολιτικής και από την άνιση μεταχείρισή τους ή από την οικονομική ανισότητα. Οι άνθρωποι μεταξύ τους είχαν πάντοτε (και αντιλαμβάνονταν να έχουν) πολλές διαφορές ή διεκδικούσαν το ίδιο πράγμα για να επιτεθούν και να βλάψουν ο ένας τον άλλο, για να χτυπηθούν, για να σκεφτούν με δόλο και ανταγωνιστικά και τελικά για να μισήσουν. Με τις καλύτερες προθέσεις πάλι δεν μπορούν να συνεννοηθούν, αφού παρακινούνται εύκολα σε δράσεις και σε αντιδράσεις με σφαλερές σκέψεις και ανόητες απόψεις και με τα ανάλογα συναισθήματα που αυτές συνοδεύονται. Μια μόνο διαφωνία μεταξύ τους και μια δυσάρεστη πράξη τους σε μια στιγμή, μπορεί να καταστρέψει μια φιλική σχέση ή να προκαλέσει άσβηστο μίσος και πρόθεση εκδίκησης για τη διάρκεια μιας ολόκληρης ζωής. Όταν οι σχέσεις συνεργασίας και ανταγωνισμού ξεκινούν με τέτοιο εγωκεντρισμό και μεροληπτική λογική (όπως με τους κυνηγούς θησαυρών), φυσικό και κατανοητό είναι να ακολουθούν ακραίες οικονομικές ανισότητες, όπως και άλλες μαζικές και χρόνιες αντιπαραθέσεις.

Οι σύγχρονες θεωρίες για την οργάνωση και τη διοίκηση της κοινωνίας και για την οικονομία μιας χώρας φανερώνουν αμέσως, ότι οι εκπαιδευμένοι άνθρωποι που τις διατυπώνουν δεν παρατηρούν τα πράγματα απ' ευθείας με τα δικά τους μάτια και με τις ακλόνητες πληροφορίες. Οι αφηρημένες σκέψεις απλοποιούν την πραγματικότητα και αυτό είναι χρήσιμο για μια συνοπτική άποψη των πραγμάτων και των γεγονότων. Όμως ειδικά αυτές οι θεωρίες που προορίζονται για την ανθρώπινη ζωή δεν είναι προβλέψιμα χρήσιμες ούτε καν με πιθανότητες και ιδιαίτερα για την ανισόρροπη κοινωνία με τα ασυνάρτητα γεγονότα. Ο άνθρωπος με σώμα, ψυχή και με (αντιφατική) σκέψη απουσιάζει από αυτές τις θεωρίες, ενώ συναντάμε αφηρημένες έννοιες που μόνο μέσα στα βιβλία θα τις βρούμε και όχι εύκολα στην πραγματικότητα -και μάλιστα με την υπερβολική αξίωση να είναι σαφώς ορισμένες. Αν το "πέταγμα της πεταλούδας..." είναι μια απίθανη σκέψη για να ανησυχήσει τα χρηματιστήρια, το "πέταγμα" στη σκέψη ενός ανθρώπου είναι κάτι συνηθισμένο

και αυτό προετοιμάζει καθημερινά ανατροπές. Όπως είμαστε περιορισμένοι στα δικά μας όνειρα, όχι τις επερχόμενες ανατροπές δεν αντιλαμβανόμαστε, ούτε τι γίνεται μέσα στο σπίτι μας. Π.χ. οι σύγχρονες θεωρίες για την ελεύθερη αγορά παράλληλα με τον περιορισμό του κράτους, δεν μπορούν να έχουν επιτυχημένη εφαρμογή στους ανθρώπους με την αντίληψη ερπετού, όταν είναι θεμελιωμένες στην αξιοπιστία των προσώπων και παίρνουν το εξής δεδομένο: "Σας εμπιστευόμαστε! Έχετε τη λογική, τις γνώσεις, τους στόχους, το κίνητρο και την υποδομή και σας επιτρέπουμε να διαχειριστείτε τα δημόσια αγαθά, μέχρι και το νερό που πίνουμε. Θα σας εγγυηθούμε και θα σας διευκολύνουμε με προσαρμογή της νομοθεσίας"! Αλλά και σύμφωνα με την άποψη για ένα σοσιαλιστικό (με την παλαιότερη έννοια του όρου) κράτος με μονοπωλιακή άποψη, που εμποδίζει τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Επίσης αυτό το κράτος δεν μπορεί να επιτελέσει το δίκαιο ρόλο που διεκδικεί, όταν η διακυβέρνηση γίνεται με άγνοια για τις φυσιολογικές αδυναμίες της πλειοψηφίας, που θα συνεχίσει να οργανώνει μια κοινωνία παρανοϊκών, ανεύθυνων, απερίσκεφτων και μεγαλομανών και όταν το ίδιο το κράτος θα στελεχώνεται από τους ανήθικους ανθρώπους αυτής της εγωκεντρικής και αλήτικης νοοτροπίας, με πείρα στην κατάχρηση της υπεύθυνης θέσης τους. **Η αναξιοπιστία είναι ένα αναμφισβήτητο ηθικό πρόβλημα** που δεν μπορούμε να το αγνοήσουμε στην ομαδική δράση και συνεργασία. Η εμπιστοσύνη μας προδίδεται από πρόσωπα της οικογένειας και σε πολλές περιπτώσεις μετά από πολλές δοκιμασίες, όπου αυτή είχε επιβεβαιωθεί! Θα τη σεβαστούν οι συνεργάτες και τα ξένα πρόσωπα, τα οποία βρίσκονται σαν συνάδελφοι σε διοικητικές θέσεις και με ευθύνες για δύσκολο έργο; Σε όλους τους αιώνες και στην παγκόσμια ιστορία γίνονται ανατρεπτικές αλλαγές μέσα στην κοινωνία, επειδή οι εκλεκτοί συνεργάτες και τα έμπιστα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν στην κοινωνία προδίδουν τον όρκο τους, διακόπτουν τη συνεργασία και τη συμμαχία τους, αλλάζουν άποψη και στρατόπεδο, γίνονται άπληστοι και εχθρικοί στους ευεργέτες τους. Μάλλον αντίθετα, οι εκλεκτοί συνεργάτες και οι υπεύθυνοι στις διοικητικές θέσεις δεν είναι τόσο ανόητοι, για να μην αντιλαμβάνονται ότι προηγείται η δική τους τύχη και η προσωπική τους ζωή. Αυτοί σκέφτονται με δόλο για να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες και τα πλεονεκτήματα της επαγγελματικής θέσης τους. Είναι δύσκολο να αντισταθούν στους πειρασμούς ή να επιλέξουν την αυτοθυσία, όταν το έργο τους αποτυγχάνει και συνήθως ο πιο μεγάλος σκοπός που υπηρετούν είναι η δική τους προσωπική εξασφάλιση και μετά όλα τα άλλα, για τα οποία εμφανίζονται σαν αγωνιστές με την τέχνη του ηθοποιού. Βλέπουμε, λοιπόν, σύντομα με ένα απλουστευμένο παράδειγμα, ότι το ζήτημα δεν είναι έτσι καθαρά μια αντίθεση μεταξύ ιδιωτικής πρωτοβουλίας και κρατικού μονοπώλιου, όπως **εμφανίζεται το πολιτικό ζήτημα**

με αφαίρεση της φυσικής και ψυχολογικής πραγματικότητας. Τέτοιες "εκβιαστικές" αντιθέσεις (όπως λ.χ. μαύρο ή άσπρο, τίμιος ή κλέφτης...) είναι παρατηρημένες πολλές στη φιλοσοφία, που σχηματίζονται όταν αφαιρούμε τα πάντα και αφήνουμε μόνο τα δύο ακραία στοιχεία, χωρίς καμία σύνδεση μεταξύ τους, ενώ αυτές οι αντιθέσεις συνήθως διατυπώνονται για παραπλάνηση.[72]

Αλλά δεν χρειάζεται να εισέλθουμε στα πολύπλοκα ζητήματα για την οικονομία μιας ολόκληρης χώρας. Μέσα στις θεμελιακές απόψεις για την εφαρμογή της πολιτικής και για την επιβολή των νόμων βρίσκουμε την έννοια της εξουσίας και δύο ακραίες επιλογές, όπως έχουν παρατηρηθεί στην *αρχαία ελληνική φιλοσοφία*: Η εξουσία μπορεί να είναι τυραννική ή δημοκρατική και στην πιο ακραία περίπτωση, η κεντρική εξουσία να λείπει ή να μιλάμε για αναρχία. Με αυτόν το σύντομο και αφηρημένο διαχωρισμό, εμφανίζεται υπερβολικά ένα δίλημμα. Αν αποκλείσουμε κάποια άλλη σύνθετη επιλογή, τότε όλοι φαντάζονται ότι πρέπει να επιλέξουμε ένα από τα δύο άκρα. Το πρόβλημα εμφανίζεται απλό και το αποτέλεσμα αυτής της επιλογής γνωστό. Έχουμε αφαιρέσει όλη την κοινωνική ζωή και φανταζόμαστε ότι για αυτή χρειάζεται οπωσδήποτε να εφαρμοστεί ή όχι μια κεντρική εξουσία. Αν το πρόβλημα ήταν έτσι απλό και αν η θεωρία ήταν τόσο απαραίτητη, θα είχαμε εξασφαλίσει και προβλέψει το μέλλον. Στην πραγματικότητα, η εξουσία μπορεί να εφαρμόζεται και να μοιράζεται με πολλές παραλλαγές και αντιφατικά, χωρίς να σταματούν η κοινωνική ζωή, οι συνεργασίες και οι οικονομικές εξελίξεις. Σχεδόν καθόλου δεν εξαρτάται η ποιότητα της ζωής των ξεχωριστών προσώπων από αυτό το ψεύτικο δίλημμα. Το δίλημμα αποδεικνύεται πιο σημαντικό, μόνο και μόνο διότι αυτοί που το βάζουν πολώνουν τους ανθρώπους και τους παρακινούν να επιλέξουν, με συνέπεια ο πληθυσμός να διχάζεται και μεγάλες ομάδες να στρέφονται ενάντια στις άλλες που επιλέγουν αντίθετα. Ότι το δίλημμα είναι ψεύτικο και ότι η φαντασία μερικών ανθρώπων το εμφανίζει σαν καθοριστικό, αποδεικνύεται από την ίδια τη φύση και από την παγκόσμια ιστορία. Πάντα θα υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων που θα ζει το ίδιο όμορφα, ανεξάρτητα από το αν επιβάλλεται εξουσία και πώς. Και πάντα θα υπάρχει κόσμος που ζει άσχημα, ο οποίος δεν επιβιώνει ή αδικείται, όπως και να εφαρμόζεται η εξουσία. Δηλαδή σε κοινωνίες που έλειπαν αυτά τα διλήμματα ή εφαρμόστηκε η μια ακραία επιλογή, δεν έζησαν άνθρωποι; Δεν απόλαυσαν την τροφή τους και την αναπαραγωγική τους πράξη; Δεν απόκτησαν οικογένεια και δεν είχαν φίλους και συνεργάτες; Ήταν περισσότερο δυστυχισμένοι και είχαν περισσότερα προβλήματα (ιατρικά, συνεργασιακά, οικογενειακά, οικονομικά, άγχος); Όλοι οι άνθρωποι είχαν ανάγκη και ενδιαφέρον για να ακουστούν οι απόψεις τους δημόσια; Πολλές είναι οι δυ-

σκολίες και οι αδυναμίες για να εφαρμοστούν οι νόμοι, φυσικές και διοικητικές και οι άνθρωποι μεταξύ τους έχουν φιλονικία που δύσκολα σταματά. Η νοοτροπία ολόκληρου πληθυσμού και οι ομαδικές διαφωνίες μπορούν να ακυρώνουν τη λογική, τη νομοθεσία και την καλύτερη επιλογή. Γι' αυτό, πολλές φορές στην ιστορία χρειάστηκε μια βίαια και ολιγαρχική εξουσία για να σταματήσει την εσωτερική σφαγή και αντιδικία, ακόμα και με στρατιωτικές επιχειρήσεις. Πολλοί άνθρωποι θα είχαν χειρότερη τύχη, η ζωή τους θα ήταν πιο δυστυχισμένη και πολλοί θα εγκληματούσαν πιο αδίσταχτα, αν δεν υπήρχε ο φόβος μιας απολίτιστης εξουσίας και αν αυτή περιοριζόταν από γραπτούς νόμους ή χρειαζόταν μακροχρόνιες νομολογικές συζητήσεις. Για το άλλο άκρο, μιας συλλογικής συμμετοχής άμεσα σε όλες τις αποφάσεις ή με την κρατική εξουσία μοιρασμένη στα άτομα, με ευρεία όρια πρωτοβουλίας ή μιας μεταβίβασης της εξουσίας και των ευθυνών σε όλους που θα δήλωναν συμμετοχή, θα σταθούμε σε λίγες λέξεις που έχουν συνοψίσει το πρόβλημα: Ο φόβος εμπρός στην ελευθερία... Με την κοσμολογική ηθική, η οποία ερμηνεύει την ανθρώπινη δράση με τις πνευματικές αδυναμίες του ανθρώπου και με τη διαρκή υπεροψία ή ανασφάλειά του, που τον μεταμορφώνουν σε απατεώνα του εαυτού του και όλου του κόσμου, δεν χρειάζεται να προσθέσουμε περισσότερες σκέψεις εδώ.

Αυτό το ζήτημα για τη μορφή του πολιτεύματος δεν έχει εξαντληθεί και ο αριθμός των σελίδων δεν επαρκεί για να το αναλύσουμε περισσότερο. Η ανάγκη και μόνο να αναζητηθεί πώς θα γίνει επιτυχημένα το μοίρασμα ή η συγκέντρωση της εξουσίας και πώς θα λαμβάνονται οι αποφάσεις και από ποιους, **αυτή η ανάγκη και η κοινωνική αντιπαράθεση φανερώνουν την αλητήρια λογική του ανθρώπου**. Λείπουν η εμπιστοσύνη και η αξιοπιστία και οι διανοούμενοι αναζητούν με ποιους τρόπους μπορεί να διασφαλιστεί η συνεργασία, για να μη γίνονται καταχρήσεις και εκμετάλλευση της πλεονεκτικής θέσης απέναντι σε όσους μειονεκτούν και ευκαιριακά. Οι άνθρωποι προσαρμόζονται στο φυσικό περιβάλλον και στο κοινωνικό με απίθανες αποκλίσεις και με όλες τις δυσκολίες. Το πιο σημαντικό είναι πώς αντιδρούν, πώς εκφράζονται, τι στόχους βάζουν αυτοί οι ίδιοι και αν συμμετέχουν με ομάδες που απειλούν και εκβιάζουν μια άλλη. Κάποιος χωρίς καμία εξουσία σε κανέναν, όταν μιλήσει και συμπεριφερθεί με ένα συγκινητικό τρόπο μπορεί να επιτύχει, ένας βασιλιάς να γονατίσει προσωπικά μπροστά του ή να πείσει το μεγαλομανή ηγεμόνα να συνεργαστεί μαζί του. Δεν υποβαθμίζουμε την αντίθετη περίπτωση, των ανθρώπων που καταστράφηκαν άδικα, επειδή δεν αντιστάθηκαν και δεν είχαν δύναμη. Όμως, αυτές οι αδικίες δεν έπαψαν να γίνονται σε καμία κοινωνία και με κάθε μορφή εξουσίας, ενώ και οι άνθρωποι με εξουσία (ή και τα πρόσωπα της οικογένειάς τους), που θεωρούνται δυνατοί και τρομε-

ροί, συνήθως έχουν πολλούς εχθρούς και άσχημο μέλλον. Οι μεγάλες αδικίες δεν γίνονται πάντοτε φανερά με τη σφαγή και τη φυλάκιση, ενώ η ζωή μπορεί να γίνεται επώδυνη και να καταστρέφεται με πολλά άλλα εμπόδια. Όταν βλέπεις τα αγαπημένα πρόσωπα να βασανίζονται από τις ασθένειες των ναρκωτικών, της ραδιενέργειας και της δηλητηριασμένης διατροφής, τότε ζεις όπως αν βρισκόσουν στην πρώτη γραμμή του πολέμου, ίσως και χειρότερα. Θεωρητικά, δεν είναι διόλου παράξενο, σε μια διεφθαρμένη κοινωνία να ζουν με πλεονεκτήματα εκείνοι που θα έπρεπε να βρίσκονται στη φυλακή ενώ με εμπόδια εκείνοι, που θα ζούσαν πιο ευνοημένοι σε ένα τυραννικό πολίτευμα. Είναι περισσότερο μια φαντασίωση, ότι εξασφαλίζουμε πιο όμορφη ζωή και προστασία όταν ηγούμαστε μιας μεγάλης ομάδας, όταν αποκτάμε οικονομική δύναμη ή όταν ψηφίζονται νόμοι που αποθαρρύνουν την εφαρμογή σωματικής βίας και επιβάλλουν όρια στην εξουσία ενός προσώπου. Το πιο πιθανό για την προσωπική ζωή καθορίζεται περισσότερο από τις απόψεις, τις εκτιμήσεις, τις επιλογές, τις αντιδράσεις και τα έργα ενός ανθρώπου στη διάρκεια του 24ώρου, παρά από τους πολιτικούς ανταγωνισμούς και τη δύναμη μερικών φιλόδοξων προσώπων. Και αν συχνά η προσωπική ζωή φαίνεται εξαρτημένη από ορισμένα κοινωνικά γεγονότα, από τη δράση μερικών ομάδων και από την κυβέρνηση ενός κράτους, φαίνεται και η ζωή γίνεται έτσι εξαρτημένη, διότι τα πρόσωπα με τις απόψεις τους, αποφάσισαν και έδρασαν έτσι συμφεροντολογικά, μεροληπτικά, με υπερβολική εμπιστοσύνη και με ενοχλητική δράση. Αποφάσισαν να συνεργαστούν με μια ομάδα, να εναντιωθούν σε μια άλλη, να δημοσιεύσουν την άποψή τους, φανατίστηκαν, έγιναν επιθετικοί, μισαλλόδοξοι, εντόπισαν εχθρούς, πίστεψαν σε υποσχέσεις, πανικοβλήθηκαν με σκέψεις για το μέλλον, μίλησαν προκλητικά τη στιγμή που έπρεπε να φοβηθούν, πίστεψαν ότι θα αγωνιστούν για αξίες που αξίζει να θυσιάσουν τη ζωή τους, αντλούσαν νόημα για να ζουν από την επέκταση της ιδιοκτησία τους και από μερικές συνεργασίες, είχαν υπερεκτιμήσει τα πλεονεκτήματά τους κλπ.

Αντί να αποκλείεται με τόση μοχθηρία (συνταγματικά, ακόμα και ως άποψη), θα μπορούσε με μια εκλογική διαδικασία και σε ορισμένες περιπτώσεις, η πλειοψηφία να αποφασίζει για επιλογές που δεν είναι σύμφωνες με τη νομοθεσία, ούτε με τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος. Θα μπορούσε πιο εύκολα και σε πιο πολλές περιπτώσεις να ακυρώσει την εντολή της προς την κυβέρνηση και οι δημοκρατικές κυβερνήσεις να μην ησυχάζουν με τις σαφείς χρονικές προθεσμίες. Θα μπορούσε έτσι πλειοψηφικά να σχηματίζονται κυβερνήσεις από αντι-δημοκρατικά κόμματα ή να εφαρμόζονται ανατρεπτικές πολιτικές, από αυτές που κακολογούνται για μια δημοκρατική κοινωνία, χωρίς βία και χωρίς ένοπλη αρπαγή της κεντρικής εξουσίας. Η εξασφάλιση της εξουσίας, η βεβαιότητα ότι η κυβέρνηση θα εξαντλήσει τις χρονικές προθε-

σμίες, όπως και η βίαιη αρπαγή της εξουσίας χωρίς να ερωτηθεί κανένας, αποθρασύνει και καθησυχάζει τους αρχηγούς (τόσο προς το εσωτερικό της χώρας τους όσο και για την εξωτερική πολιτική τους): τους αφήνει να προετοιμάσουν τα δόλια και κρυφά σχέδιά τους, να καταχραστούν την πλεονεκτική θέση τους, να συγκαλύψουν τις παράνομες πράξεις τους, να διώξουν τα πρόσωπα που δεν είναι της δικής τους επιλογής κλπ. Η κατάχρηση της εξουσίας είναι κοινωνικό φαινόμενο γνωστό σε όλους και είναι μια βασική παραδοχή για το δημοκρατικό πολίτευμα. Είναι καλό και χρειάζεται η ανανέωση της εντολής για το σχηματισμό κυβέρνησης και να επαναλαμβάνεται η εκλογική διαδικασία. Αλλά στα δημοκρατικά πολιτεύματα, η επανάληψη της εκλογικής διαδικασίας γίνεται και προσαρμόζεται έτσι, όπως διευκολύνει και εξυπηρετεί όσους έχουν τη δυνατότητα να προβάλλουν και να προβάλλονται στον πληθυσμό και να τον παραπλανούν. Ο κόσμος θα μπορούσε να ανεχθεί κυβερνήσεις που παραβιάζουν νόμους και αρχές του Συντάγματος, αν δεν υπήρχαν κάποιοι που τους παρακινούν σε μαζική αντίδραση με τα συνθήματα της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Και δεν είναι λίγοι, αυτοί που έχουν διαπαιδαγωγηθεί με τέτοιες πολιτικές απόψεις και έχουν μεταβληθεί σε φανατικούς οπαδούς έτοιμους για άγρια μάχη, με τη φαντασίωση ότι η ζωή τους θα γίνει καλύτερη με πολλές υποσχέσεις και ευκαιρίες σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Όμως στις κυβερνητικές θέσεις δεν ανέρχονται μόνο μερικοί φιλόδοξοι και επιτυχημένοι υπερόπτες. Χρειάζεται να ληφθούν σημαντικές αποφάσεις για να εξυπηρετηθούν μεγάλα συμφέροντα και η κοινωνία μπορεί να διευκολύνει ή να εμποδίσει τις μεγάλες επιδιώξεις. Για τις μεγάλες αποφάσεις και για τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα χρειάζεται η βεβαιότητα ότι οι όροι και οι κανόνες δεν θα αλλάξουν, ότι το κράτος είναι σταθερό και οι νόμοι του διασφαλίζουν τις συμφωνίες και τους όρους, παρά τη διαδοχή ή την πτώση των κυβερνήσεων. Με τις εκλογικές διαδικασίες και με τις σταθερές προθεσμίες για το σχηματισμό των κυβερνήσεων και με λίγους εκπροσώπους, που δεν μπορούν να διαφωνήσουν εύκολα με τις οδηγίες των αρχηγών τους, κάποιοι σε πλεονεκτική θέση εξυπηρετούνται και έχουν πολλές ελπίδες να διεκδικήσουν την εξουσία, αν όχι τη βεβαιότητα. Στη χειρότερη περίπτωση επιτυγχάνουν την εκπροσώπηση και την "απαραίτητη" συνεργασία τους ή έχουν τα μέσα για να φθείρουν την εικόνα της κυβέρνησης και για να δυσκολέψουν το έργο αυτής. Γι' αυτό το λόγο, ιδιαίτερα οι πρωταγωνιστές της πολιτικής καλλιεργούν μια τρομακτική άποψη για τις ανατρεπτικές πολιτικές και για το ενδεχόμενο κυβερνήσεων που δεν σέβονται το θεσμό της δημοκρατίας. Φυσικά, με τις εκλογικές διαδικασίες, πολλοί ακόμα δελεάζονται και ονειρεύονται για να εκπροσωπήσουν τοπικά, ομαδικά και φιλικά συμφέροντα και μερικές φορές με τη χαρά και τη φιλοδοξία, ότι θα συμμετάσχουν σε μια μεγάλη προ-

σπάθεια που θα καλυτερέψει την κοινωνία. Πολλοί από αυτούς είναι επιτυχημένοι επαγγελματίες ή διάσημα ονόματα και εκμεταλλεύονται περιστασιακά την ευκαιρία. Εγκλωβίζουν έτσι τη σκέψη τους και την εξαντλούν στην παρακολούθηση των αντίπαλων δράσεων, στην ενημέρωση και στις συζητήσεις για τις πληροφορίες που μεταδίδονται από τα ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα ενημέρωσης. Αργότερα, αν συνεχίσουν και αποκτήσουν εμπειρία από τη στενότερη συνεργασία τους με τα πρόσωπα που βρίσκονται σε κυβερνητικές και σε άλλες ανώτερες κρατικές θέσεις, ανανεώνουν τη φιλοδοξία τους και αναθεωρούν πολλές από τις αρχικές απόψεις και εκτιμήσεις τους. Καθώς οι απόψεις τους είναι σχηματισμένες με αφαίρεση της ευρύτερης πραγματικότητας και σκέφτονται για τη ζωή μόνο με τις ανθρωποκεντρικές φαντασιώσεις, στο τέλος εύκολα μπορούν να "εξαγοραστούν" ή να δημιουργήσουν φιλικές σχέσεις με ορισμένους του επιχειρηματικού κόσμου. Οι τελευταίοι έχουν ανάγκη τη συνεργασία με κρατικές υπηρεσίες και γενικά την εύνοια του κράτους, αν όχι την πολιτική εκπροσώπηση.

Η συνηθισμένη άποψη ότι η ζωή των ανθρώπων και οι συνεργασίες τους ρυθμίζονται μόνο από οικονομικούς λόγους, όπως εύκολα πολλοί διανοούμενοι μπορούν και υποστηρίζουν, είναι το ίδιο φαντασιόπληκτη όσο ήταν η άποψη του πρωτοπόρου της *ψυχανάλυσης*, ότι το γενετήσιο ένστικτο καθορίζει τη συμπεριφορά, μέχρι και τις σκέψεις του ανθρώπου. Αλλά και κανένας από αυτούς που περιγράφουν τα γεγονότα με πολιτικούς και οικονομικούς όρους, δεν δίνει μια πειστική εξήγηση, πώς άνθρωποι που έχουν σχεδόν τις ίδιες απόψεις και ζουν ενωμένοι με μια ίδια ιδεολογία, κάποια στιγμή διχάζονται και στρέφονται με μίσος μεταξύ τους για μια μικρή διαφωνία. Πώς εξακολουθούν να χωρίζονται από σύνορα όχι μόνο γεωγραφικά και αντί να έχουν μια υποδειγματική συνεργασία, αντιθέτως έχουν εχθρικές σχέσεις και μέχρι αλληλοσπαραγμού.[73] Μάλιστα, αυτή η **δυσκολία μέχρι και αδυναμία να παραμείνει η ομάδα ενωμένη και να μη διασπαστεί** (ακόμα και σε μια μικρή ομάδα όπως η οικογένεια ή ένα μουσικό συγκρότημα) και να μη διαταραχτεί η συνεργασία των μελών, προκαλεί αντιδράσεις, χρόνιες εξελίξεις και γράφεται μια μικρή ή μεγάλη ιστορία. Προκαλείται φοβία, ανησυχία και εκνευρισμός σε όσους απολαμβάνουν μια πλεονεκτική θέση ή έχουν διοικητικές ευθύνες ή ηγούνται της ομαδικής προσπάθειας και απογοήτευση σε όσους είχαν περισσότερες προσδοκίες. Είναι ένας από τους συνηθισμένους λόγους που οι αρχηγοί γίνονται καταπιεστικοί, απειλητικοί, βίαιοι, αλλάζουν τρόπο διοίκησης και πρόσωπα, και επινοούν πειστικά ψέματα και νέες πολιτικές.

Με τις διαπιστώσεις για τις φαντασιώσεις, τη μεροληπτική και βιαστική σκέψη και για την εγωκεντρική και ανταγωνιστική δράση του φυσιολογικού ανθρώπου παρά την τεράστια άγνοιά του για τον κόσμο, έτσι μπορούμε να

ερμηνεύσουμε, πώς όμορφες σκέψεις για την κοινωνία και για το ρόλο του κράτους, με δελεαστική προοπτική (λ.χ. κομμουνισμός, θεωρίες αναρχισμού, όπως και ακραία φιλειρηνικές απόψεις), δεν μπορούν να εφαρμοστούν ή απογοητεύουν τις προσδοκίες. Πώς τελικά ο πληθυσμός δυσκολεύεται, όταν ζυγίζει τα πλεονεκτήματα με τα μειονεκτήματα, αφού τα πρώτα αναμενόταν να είναι εμφανώς περισσότερα. Για την εφαρμογή τέτοιων φιλειρηνικών και ουτοπικών απόψεων χρειάζονται βία και καταπίεση, άδικους περιορισμούς, ακραίες λύσεις, άριστη συνεργασία και συνεννόηση και χωρίς υπεροψία, ενώ τότε δημιουργούνται ξανά φαινόμενα αδικίας που υποτίθεται θα εξαλείφαμε, σαν ιοί προσαρμοσμένοι στις νέες κοινωνικές συνθήκες. Αντιθέτως, πολλές ανώριμες απόψεις, που καλλιεργούν μεγάλες προσδοκίες, χωρίς να χρειαστεί πολλή σκέψη και κάποια πνευματική προετοιμασία, αυτές οι απόψεις βρίσκουν ευνοϊκό έδαφος. Συνήθως σπέρνουν τις προκλήσεις μιας υλιστικής ζωής, με τις λιγότερες απαγορεύσεις και διαμορφώνουν μια συλλογική υπερηφάνεια. Οι πρώτες (ουτοπικές) απόψεις που συγκρούονται με τη κερδοσκοπική λογική και με τις εγωκεντρικές επιθυμίες, χρειάζονται καλλιεργημένο πνεύμα, σκέψη αποσπασμένη από τις καθημερινές κινήσεις που την αλυσοδένουν με τις συνήθειες και με το κοινωνικό περιβάλλον, δημιουργική φαντασία για το μέλλον της κοινωνίας και αντιδραστική τάση. Συνήθως τέτοιες πολιτικές απόψεις με τη σκέψη στραμμένη στο μέλλον (π.χ. κατάργηση ανισοτήτων, κατάργηση νομίσματος, κατάργηση ιδιοκτησίας της γης) βρίσκονται στο πακέτο που αναγράφεται το όνομα της "ακροαριστερής" τοποθέτησης. Αντιθέτως, οι πιο πειστικές απόψεις για την πολιτική, συνήθως σχηματίζονται με παραδείγματα από το παρελθόν, με τη συμβιβαστική λογική (από ανασφάλεια για να μη χαθούν οι καθημερινές απολαύσεις) και ενισχύονται από τις προσωπικές παρατηρήσεις και από τις αναμνήσεις, που έρχονται εύκολα και ξεκούραστα στη μνήμη των απερίσκεφτων ανθρώπων. Συνήθως τέτοιες πολιτικές απόψεις (π.χ. αρχηγός ο σοφός ή ο πιο δυνατός, δεσμοί αίματος και εθνικοί, σωματική υπεροχή, παραδοσιακές αξίες, προνόμια για ορισμένες κοινωνικές ομάδες) βρίσκονται στο πακέτο που αναγράφεται το όνομα της "ακροδεξιάς" τοποθέτησης. Γι' αυτό, για τη σταθερή υποστήριξη των κομμάτων ή των πολιτικών κινημάτων είναι καθοριστικές μερικές "φιλοσοφικές" απόψεις τους ευρύτερα για τη ζωή και τον κόσμο (η ιδεολογία τους). Ενώ ορισμένες απόψεις γύρω από ζητήματα άμεσης προτεραιότητας (επίκαιρα και περιστασιακά), με τις οποίες χρειάζονται να παρθούν γρήγορα αποφάσεις και να γίνουν οι επιλογές για δράση, αυτές δεν είναι το ίδιο καθοριστικές για να "δέσουν" την πλειοψηφία στο χρόνο. Αν, για παράδειγμα, εκτιμούν την κοινωνία και την προοπτική της ζωής με απόψεις που δοξάζουν το παρελθόν και με απόψεις για την λατρεία ενός ανθρωπόμορφου θεού ή αν φαντάζονται μια

κοινωνία με ξεπερασμένο τον άνθρωπο του παρελθόντος και με πρότυπα ομορφιάς από τα διαστημικά ταξίδια.

Από το να διαπιστώνουμε σωστά ένα πρόβλημα και να διαφωνούμε με ένα λάθος, υπάρχει μεγάλη απόσταση μέχρι να σχηματίσουμε τη σωστή θεωρία για δράση, με σκοπό τη διόρθωση του λάθους και την πιο επιτυχημένη επίλυση του προβλήματος. Για παράδειγμα, πολλές διαπιστώσεις για τις κερδοσκοπικές δράσεις με τις οποίες γίνεται εκμετάλλευση των εργαζόμενων, όπως ακούγονται σθεναρά στην πολιτική αντιπαράθεση, είναι πειστικές και πολλοί θα συμφωνήσουν, χωρίς ωστόσο να εμπιστεύονται την υπόλοιπη πολιτική μιας "αριστερής ιδεολογίας". Αν μια πλειοψηφία ανθρώπων συμπίπτουν σε ορισμένες απατηλές απόψεις. Αν έχουν μεγάλες προσδοκίες από τις εγωκεντρικές επιθυμίες τους και επιλέγουν να ζήσουν ασυγκράτητα και με αναισθησία για τα φαινόμενα αδικίας. Αν δεν ενδιαφέρονται ούτε να σκεφτούν για ριζικές αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας τους και δεν επιλέγουν τις καλύτερες λύσεις, λόγω της ανασφάλειας μήπως δυσκολέψουν χειρότερα τη ζωή τους. Τότε δεν έχει νόημα να επιβάλλει κάποιος με τη βία ένα πιο δίκαιο πρότυπο διακυβέρνησης, αφού αυτοί οι άνθρωποι δεν εξυπηρετούν τις επιθυμίες τους στην πιο δίκαιη κοινωνία, αλλά στη διεφθαρμένη και με την ελπίδα της καλής προσωπικής τύχης! Έτσι λ.χ. η γη γίνεται ιδιοκτησία με τους νόμους της ζούγκλας και η ιδιοκτησία προστατεύεται από τη νομοθεσία και ρυθμίζεται από νόμους. Και πραγματικά, ένα από τα πρώτα εξωτερικά φαινόμενα της έλλειψης πνευματικού προσανατολισμού και μιας ζωής με εξωτερικές αξίες, φανερώνεται με την προσπάθεια του εγωκεντρικού ανθρώπου να κρατήσει με αυτοθυσία ένα κομμάτι γης για τον εαυτό του ή να το στερήσει από άλλους. Αυτό το φαινόμενο (της ιδιοκτησίας) από μόνο του δεν μπορεί να θεωρηθεί άδικη συμπεριφορά ή να καταδικαστεί, χωρίς να λάβουμε υπόψη τις σκέψεις, που παρακινούν έναν άνθρωπο να επιθυμεί ένα κομμάτι γης για τον εαυτό του. Όταν διερευνήσουμε ξεχωριστά τις σκέψεις του κάθε ανθρώπου (αυτό επιβάλλεται άλλωστε από την επιστημονική νοοτροπία), θα παρατηρήσουμε ακραίες απόψεις, τις οποίες δεν μπορούμε να αγνοήσουμε για την οργάνωση της κοινωνίας. Μια σκέψη μπορεί να είναι η ανάγκη για την απλή επιβίωση και τον ήσυχο βίο (και με πνευματικές αξίες, αν θέλετε), χωρίς το κομμάτι γης να γίνεται μέσο άντλησης νοήματος για τη ζωή. Μια άλλη ειλικρινής σκέψη, θα είναι ότι το κομμάτι γης είναι μικρό, ότι ο στόχος είναι η απόκτηση μεγαλύτερων εκτάσεων και η οικονομική εκμετάλλευσή τους. Δεν μπορούμε να σχηματίσουμε την ίδια άποψη και να κάνουμε την ίδια εκτίμηση για το ίδιο φαινόμενο ιδιοκτησίας. Αυτή είναι η διαφορά της ηθικής από την πολιτική αντίληψη. Δεν μπορούμε για τον πρώτο ιδιοκτήτη να πούμε ότι είναι υπερβολικός, ότι ζητάει κάτι άδικο, ότι θα έπρεπε να προσφέρει το κομμάτι του σε

άλλον και ότι έχει κυριευτεί από φαντασίωση. Επίσης, έχει σημασία πώς αποκτήθηκε το κομμάτι γης και για την Πολιτεία το μόνο που ενδιαφέρει είναι αν έγιναν οι νομικές διαδικασίες, οι οποίες εκ των προτέρων εξασφαλίζουν δίκαιους νόμους.

Σε γενικές γραμμές, το κράτος και οποιοσδήποτε διευθύνει ή διοικεί μια ομάδα ανθρώπων, ενδιαφέρεται να αποτελούν αυτοί μια ομάδα με καλή συνεργασία μεταξύ τους, για να εξυπηρετούνται οι σκοποί της ομάδας και οπωσδήποτε του αρχηγού της. Επιβάλλονται απαγορεύσεις, ρυθμιστικές εντολές και κανόνες για να μη χαλάσει η καλή συνεργασία και η ειρηνική συνύπαρξη των μελών τους. Οι ομάδες έχουν προτεραιότητες και σκοπούς εξωτερικούς, ανταγωνιστικούς με άλλες ομάδες, και η δύναμή τους γίνεται μεγαλύτερη όταν συμμετέχουν όλοι. Το τελευταίο για το οποίο ενδιαφέρονται οι αρχηγοί είναι, αν μερικά μέλη της ομάδας διαφωνούν προσωπικά μεταξύ τους ή να λυθούν άλλα προβλήματα, τα οποία δεν συνδέονται άμεσα ή φανερά με τους ομαδικούς στόχους. Οι εντολές και οι κανόνες επιβάλλουν τη συνεργασία και τη συμπεριφορά των μελών για να συμμετέχουν όλοι και για να συνεργάζονται αποτελεσματικά. Τα ζητήματα και τα προβλήματα στα οποία υπάρχει άγνοια ή αυτά δεν είναι εύκολο να συμπεριληφθούν για την εφαρμογή μιας πολιτικής, επειδή χρειάζεται χρόνος και λείπουν τα απαραίτητα εργαλεία, αφήνονται έξω από τους προγραμματισμούς. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα, όταν πολλές και διαφορετικές απόψεις εκφράζονται και τα μέλη διαφωνούν μεταξύ τους, με κίνδυνο να διχαστούν και να σταματήσει η συνεργασία τους.

Τέτοιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους το κράτος υποβαθμίζει, αν όχι αφαιρεί εύκολα την εσωτερική ζωή, και περιορίζεται στη ρύθμιση των εξωτερικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων, όπως επιβάλλεται ή προβλέπεται από μερικούς νόμους. Έτσι λ.χ. το κράτος χρειάζεται να πιστοποιεί το γάμο με μια νομική διαδικασία και ελάχιστα το ενδιαφέρει για το συναίσθημα ή την προοπτική της συζυγικής σχέσης ή αν το ζήτημα είναι και θεολογικό. Αν όμως, ο αρχηγός της ομάδας ή το κράτος επιβάλλει μια θρησκευτική άποψη και απαγορεύει τις άλλες θρησκευτικές απόψεις, τότε πάλι με την ίδια συμβιβαστική λογική αυτό ενδιαφέρεται. Αφήνει έξω τις πληροφορίες για τη συζυγική σχέση, τα συναισθήματα, τις άλλες θρησκευτικές απόψεις και τις ενδεχόμενες απόψεις με επιστημονική σκέψη. Από αδυναμία να παρακολουθήσει ξεχωριστά την κάθε ζωή, να προβλέψει τις σχέσεις και τις συμπεριφορές μεταξύ των ξεχωριστών προσώπων και να αποφασιστεί μια λύση με γνώση, εφαρμόζεται ένας νόμος που εξασφαλίζει ή επιβάλλει τη συνεργασία και τη συμμετοχή όλων, είτε αποδέχονται την εντολή όλοι είτε όχι. Για τη συμμετοχή ή τη συνεργασία όλων των μελών σε μια ομάδα παραμερίζονται οι ατομικές απόψεις, οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων και οι προσωπικές ζωές, ενώ η πραγματικότη-

τα περιορίζεται στη σχέση των ανθρώπων με ένα νόμο. Παράλληλα, έτσι απλουστευμένα, η ομάδα (ή μερικά μέλη με αυτή την ευθύνη) παρακολουθεί δειγματοληπτικά και ευκαιριακά τη συμπεριφορά των μελών από τη σχέση αυτών με τη ρυθμιστική οδηγία, δηλαδή αν τα μέλη παραβιάζουν τους κανόνες και τους νόμους, με τους οποίους διατηρείται η ενότητα της ομάδας και η καλή συνεργασία. Αν χρειαστεί, αυτοί που εξουσιάζουν ή προεδρεύουν εκμεταλλεύονται τη νομική σχέση υπέρ τους και μεροληπτικά. Σπάνια επιβραβεύουν ειλικρινά τα μέλη τους ενώ ευνοούν ένα ελάχιστο αριθμό προσώπων, τα οποία εκτιμούν όχι αμερόληπτα από την προσφορά ή τις ικανότητές τους και αποκλειστικά για την ενότητα της ομάδας, αλλά ανάλογα και με τα προσωπικά τους αισθήματα, την υπακοή τους και τη συμφωνία τους. Σε πολλές περιπτώσεις, η εκμετάλλευση των μελών γίνεται φανερά και ακραία, συνήθως με την απόσπαση περιουσιακών στοιχείων και για την οικονομική ενίσχυση της ομάδας, αλλά συνήθως με προτεραιότητες και επιλογές που ευνοούν και επιθυμούν τα ηγετικά μέλη. Με αυτή τη σύντομη περιγραφή για τη σχέση των μελών μιας ομάδας με τον ιδρυτή, τον αρχηγό ή τον πρόεδρό της, θέλαμε μόνο να τονίσουμε ότι οι νόμοι και οι κανόνες δεν επιβάλλονται αποκλειστικά με σκοπό την ενότητα μιας ομάδας και την καλύτερη συνεργασία των μελών. Εκτός ότι οι νόμοι και οι κανόνες δεν εφαρμόζονται ισότιμα και όλες τις φορές (επιλεκτική νομιμότητα), επιπλέον επινοούνται και τροποποιούνται εύκολα για να εμποδίσουν εξελίξεις, πρωτοβουλίες, δημιουργικές και ανατρεπτικές προσπάθειες. Υπάρχει πραγματική αδυναμία να συμφωνούν σε μια ομάδα όλοι μεταξύ τους και να συνεργάζονται χωρίς αντιπαραθέσεις και χωρίς κίνδυνο διάσπασης. Συγχρόνως μερικά από τα μέλη δεν είναι υποχωρητικά και αντιθέτως, εξυπηρετούν σθεναρά τα δικά τους προσωπικά συμφέροντα και σχέδια και έχουν λόγους να είναι πιο μαχητικοί. Από αυτή την παρατήρηση για την αδυναμία (άριστης συνεργασίας και συμφωνίας) εξάγεται σαν συμπέρασμα και πρόβλεψη, ότι όσο γίνονται δυνατοί περισσότεροι τρόποι για τον έλεγχο της συμπεριφοράς των μελών και όσο περισσότερη πληροφόρηση αντλείται για τη ζωή, τις επιλογές και τις δράσεις του κάθε μέλους ξεχωριστά, τόσο οι νόμοι προσαρμόζονται για να προλάβουν τις ανεπιθύμητες εξελίξεις και τις συνέπειες που αποδυναμώνουν την ομάδα (ή μια ένωση ομάδων).

Στην πολιτική του κράτους εύκολα γίνονται λάθη προτεραιότητας για δράσεις, τα οποία θα σκεφτόταν και δεν θα έκανε κάποιος μέσα στο σπίτι με την οικογένειά του. Μπορούμε να καταλάβουμε πολλούς από τους λόγους που γίνονται τέτοια προκλητικά λάθη (όπως από κακή συνεργασία των υπουργείων και μεροληπτική εξυπηρέτηση ορισμένων επενδυτών). Δεν έχει νόημα και χρησιμότητα να έχεις μια ποσότητα ύλης (π.χ. χρυσό) για αντάλλαγμα, όταν

στερείσαι τα πιο απαραίτητα για να επιβιώσεις, για να συνεργαστείς πιο αποτελεσματικά, για να αποδόσεις στην εργασία σου και αν οι συνθήκες γύρω σου δεν στο επιτρέπουν και γίνονται ακόμα χειρότερες. Το αντάλλαγμα κινδυνεύει να χάσει την αξία του, είτε με τεχνάσματα, είτε από απρόβλεπτη αλλαγή των συνθηκών, όπου τότε ενδέχεται να επανεκτιμηθούν κάποιες αξίες και να εκτιμηθούν νέοι τρόποι επένδυσης και νέοι τρόποι υπολογισμού και συμβολισμού. Έτσι λανθασμένη είναι η προτεραιότητα σε πολλές δράσεις και συνεργασίες, αν προηγουμένως δεν εφαρμόζεται μια πλήρης πολιτική για την προετοιμασία απέναντι σε πιθανές απειλές, που μπορούν εύκολα να βάλουν σε κίνδυνο ομαδικά τις ανθρώπινες ζωές, την ομαλή παροχή όλων των κρατικών υπηρεσιών και να διαλύσουν την κοινωνία. Και δεν είναι μόνο η φανερή προτεραιότητα (τεχνική, διοικητική κ.λπ.) σε αυτή την προετοιμασία. Αν οι άνθρωποι δεν ευνοούνται (οικονομικά, πνευματικά και ψυχολογικά) μέσα στην κοινωνία για να προσφέρουν τον καλύτερο εαυτό τους, αυτό από μόνο του είναι αδυναμία -αν όχι αποτυχία και αναξιοπιστία- του κράτους και παραλυτική ασθένεια της κοινωνίας, με συνέπειες που ξεπερνούν τη φαντασία μας. Με πολίτες που σπρώχνονται στα δίχτυα των απατεώνων και μάλιστα, ενώ δυσκολεύονται να επιβιώσουν και εξαναγκάζονται σε εργασίες που καταστρέφουν το σώμα και το πνεύμα τους. Οι οποίοι σκέφτονται με δόλο για να προκαλέσουν κάποια ζημιά ή για να αποφύγουν ορισμένες υποχρεώσεις τους και δεν έχουν χρόνο ούτε υπομονή για να καλλιεργήσουν το πνεύμα τους. Οι οποίοι δεν μπορούν να συνεννοηθούν, είναι φορτισμένοι με επιθετικά συναισθήματα ή με μόνιμη αίσθηση ανασφάλειας. Οι οποίοι αντιμετωπίζονται σαν εργατικό δυναμικό και σαν πιθανοί πελάτες, αντί σαν άνθρωποι με αδυναμίες. Οι οποίοι τραυματίζονται και ακρωτηριάζονται από την κατάχρηση της τεχνολογίας, από τη βιαστική εμπορευματοποίηση κάθε κατασκευής και από την πνευματική τους αδυναμία να εκτιμήσουν σωστά τους κινδύνους. Οι οποίοι θα ήθελαν να προσφέρουν περισσότερα μέσα στην κοινωνία και αντί αυτού εμποδίζονται και αποθαρρύνονται. Όταν γύρω τους γίνονται ανεμπόδιστα συναλλαγές και ανταγωνισμοί μεταξύ κακοποιών και προετοιμάζονται καταστροφές και προβλήματα για το κράτος. Ένα τέτοιο αναξιόπιστο κράτος ίσως να είναι χειρότερο από την αναρχία.[74] Όταν η εξουσία είναι αιματοβαμμένη και δολοφονική, όταν οι κυβερνήσεις για να μη χάσουν την εξουσία γίνονται αδίστακτες και εκβιαστικές, όταν για να επιβιώσεις εξαναγκάζεσαι να παραδοθείς σαν αιχμάλωτος στις συμμορίες απατεώνων και οι νόμοι είτε σε αποκλείουν σαν κατώτερο είτε σε ανεβάζουν για να σου επιβάλλουν υπερβολικές υποχρεώσεις, τότε καταλαβαίνεις όπως κάποιοι νεαροί χωρίς ιδιαίτερες γνώσεις, τι σημαίνει να είσαι "αντι-εξουσιαστής".

Η παράνοια στη συνεργασία και στην οργάνωση της κοινωνίας

Όταν γνωρίζεις ότι βρίσκεσαι σε μια χώρα που δεν είναι αναπτυγμένη οικονομικά, βιομηχανικά, τεχνολογικά και η κοινωνία είναι πιο απλή, όπως στα παλιά τα χρόνια, τότε η ζωή σου ρυθμίζεται σε περισσότερη σχέση με τη φύση. Δεν στηρίζεσαι με ασφάλεια στην αποτελεσματική εργασία των άλλων ανθρώπων για να μπορέσεις να ρυθμίσεις την καθημερινή ζωή σου και αν κάποιες υπηρεσίες δεν παρέχονται ή δεν προσφέρονται σωστά, αυτό το ξέρεις από την αρχή... Όταν, όμως, βρίσκεσαι σε μια αναπτυγμένη πόλη, όπου η καθημερινή ζωή σου εξαρτάται σημαντικά από την εργασία και τις υπηρεσίες των άλλων και τίποτα δεν λειτουργεί με συνέπεια και αποδοτικά, έτσι όπως προγραμματίστηκε και όπως αναμενόταν να γίνεται, τότε βρίσκεις τεράστια δυσκολία να ρυθμίσεις την καθημερινή ζωή σου και να επιβιώσεις με αξιοπρέπεια. Καθημερινές κινήσεις, όπως η μετακίνηση για να πας στο γνωστό προορισμό σου, μπορεί να γίνουν υπερβολικά κουραστικές, δαπανηρές και εξοντωτικές. Η γραφειοκρατεία μπορεί να σε καθυστερήσει ή να σε εμποδίσει μέχρι ανατροπής των σχεδίων σου και μέχρι σωματικής και ψυχικής εξαντλήσεως. Αξιώνεις και απαιτείς να λειτουργούν όλα με συνέπεια, σταθερότητα και σύμφωνα με το σκοπό τους, για να ξέρεις κι εσύ πώς θα πράξεις και θα ρυθμίσεις τη ζωή σου.

Ένα από τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα -ιδιαίτερα για τις μεγάλες και πυκνοκατοικημένες πόλεις- θεωρείται η ανεργία, δηλαδή η απώλεια θέσεων εργασίας, η μείωση στην προσφορά θέσεων και η στενά περιορισμένη επιλογή για εργασία με περισσότερα προσόντα. Το φαινόμενο φυσικά έχει ξεφύγει από τη φαντασία και τη σκέψη πολλών παλαιότερων συγγραφέων, οι οποίοι συνιστούσαν τις αφηρημένες θεωρίες τους για την πολιτεία, με τη σκέψη τους περιορισμένη στην εμπειρία από την εποχή τους και επιδεικνύοντας τις ιστορικές γνώσεις τους. Το κράτος θα μπορούσε να προτείνει πολλές εργασίες και δράσεις και με πολλές εναλλακτικές επιλογές και να δώσει κίνητρα για την αξιοποίηση όλου του πληθυσμού των ανέργων, χωρίς χρηματική ανταμοιβή, αλλά με ορισμένα ανταλλάγματα και πλεονεκτήματα. Ο μεγάλος πληθυσμός ανέργων δεν φανερώνει μόνο μια αδυναμία του κράτους και την έλλειψη φαντασίας από τους υπεύθυνους της κυβέρνησης. Φανερώνει ακόμα την έλλειψη ενδιαφέροντος για την καλύτερη οργάνωση της κοινωνίας, την ανευθυνότητα της ηγεσίας και την εξυπηρέτηση άλλων συμφερόντων... με πιο πολλές προσδοκίες. Η ανεργία είναι η αιμορραγία του κράτους και όταν ο πληθυσμός των ανέργων πλησιάζει στον αριθμό των εργαζόμενων, τότε η χώρα κινδυνεύει να γίνει όπως ένας ακρωτηριασμένος επαίτης. Ο πληθυσμός των ανέργων θα

μπορούσε να αποτελεί τον πληθυσμό μιας ξεχωριστής μικρής χώρας και εκεί να προσφέρει περισσότερα, απ' όσο στη χώρα μέσα στην οποία κοινωνικά είχε αχρηστευτεί. Γιατί λοιπόν, να μην αξιοποιηθεί μέσα στη χώρα που ήδη βρίσκεται; Έργο δεν είναι μόνο αυτό που παράγεται με τη χρηματική ανταμοιβή και δεν είναι μόνο με φανερό ή υλικό αποτέλεσμα. Ένας πληθυσμός ανέργων ξοδεύει άσκοπα το χρόνο του και απογοητεύεται για την ανεύρεση εργασίας, ενώ ένας αριθμός από αυτούς υποστηρίζεται με ένα χρηματικό ποσό για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Η συμμετοχή τους στην αγορά είναι περιορισμένη, επιβαρύνουν οικονομικά και συναισθηματικά την οικογένειά τους, με τις αρνητικές σκέψεις τους γίνονται μέχρι εχθροί του κράτους, τα εκπαιδευτικά πλεονεκτήματά τους αρχίζουν να αδυνατίζουν. Δεν θα ήταν μια αντίστροφη και αισιόδοξη εξέλιξη για όλη την κοινωνία και για αυτούς τους ίδιους, αν εθελοντικά, ψυχαγωγικά, βοηθητικά και χωρίς ασφυκτικά και άκαμπτα χρονικά όρια συμμετείχαν σε εργασίες για την καλυτέρευση της ζωής όλων μέσα στην πόλη, όπως και σε καρποφόρα εκπαιδευτικά προγράμματα; Θέληση να υπάρχει και θα σκεφτούμε πολλά και όμορφα για να κάνουμε με κοινή αποδοχή. Και όπως παρατηρήσαμε, το πρόβλημα της ανεργίας δεν θα ήταν έτσι υπερβολικό για τα πρόσωπα ξεχωριστά και για το κράτος, αν η καθημερινή επιβίωση με τα πιο απαραίτητα ήταν στοιχειωδώς εξασφαλισμένη και λιγότερο εξαρτημένη από μεσολαβητές προϊόντων και υπηρεσιών. Το πρόβλημα θα ήταν ακόμα πιο ανώδυνο με το πνεύμα ηθικά προετοιμασμένο και δημιουργικό, χωρίς τις υλιστικές απόψεις και εκτιμήσεις, που προκαλούν εγωιστικά συναισθήματα και απογοητεύσεις, και παρακινούν σε άσκοπους ανταγωνισμούς, σε κερδοσκοπική λογική και σε εγκληματική δράση. Αν το κράτος δεν μπορεί να εξασφαλίσει την ανεύρεση μιας εργασίας, ούτε έχει κάποια πολιτική για να βοηθήσει στην αδυναμία επιβίωσης, τότε η κοινωνική ισορροπία δεν έχει νόημα να διατηρείται με τη βία. Αντί να εμποδίζει τις δημιουργικές προσπάθειες των ατόμων και να αξιώνει την κανονική εφαρμογή των νόμων, χρειάζεται να ενθαρρύνει τις προσπάθειες και την εφαρμογή ασυνήθιστων απόψεων. Από τα πιο μεγάλα εμπόδια στη ζωή έχουν γίνει οι νόμοι και οι όροι που επιβάλλονται ή απειλούν με συνέπειες όσους θα ήθελαν να εφαρμόσουν δημιουργικές σκέψεις. Δεν είναι λογικό ούτε ηθικό να επιβάλλονται υποχρεώσεις οι οποίες προϋποθέτουν κερδοφορία και ένα περίσσευμα χρημάτων, όπως λ.χ. υποχρεωτική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή ασφάλιση για εισόδημα μετά τη συνταξιοδότηση, σε ανθρώπους που είναι άποροι ή θα ήθελαν να περιορίσουν την εξάρτησή τους από ανεπιθύμητες και απλήρωτες εργασίες. Κάποιοι θα αισιοδοξούσαν ότι μπορούν να φανούν χρήσιμοι με κάποια δική τους υπηρεσία ή με ένα δικό τους έργο και έχουν πρωτότυπες ιδέες, αλλά αυτοί αποτρέπονται και εμποδίζονται με την απειλή όρων και νό-

μων, οι οποίοι εξυπηρετούν εκείνους που έχουν να πληρώσουν. Δηλαδή οι πρωταγωνιστές της κρατικής εξουσίας όχι μόνο εκτιμούν ότι δεν μπορούν να εξασφαλίσουν στοιχειωδώς τα πιο απαραίτητα για την καθημερινή επιβίωση όλων των πολιτών και κοροϊδεύουν, αλλά με δόλο και για να προστατέψουν τις πιο μεγάλες επιχειρήσεις, αποθαρρύνουν τις ατομικές προσπάθειες όσων θα μπορούσαν να τα εξασφαλίσουν μόνοι τους (σαν ελεύθεροι επαγγελματίες, με διερευνητικές προσπάθειες και με προσωρινές εργασίες).

Αν η επιβίωση ήταν στοιχειωδώς εξασφαλισμένη, τότε αντιθέτως και το κράτος δεν θα πιεζόταν για να βάλει άδικους νόμους και παράλογους περιορισμούς στους εργοδότες για τον ελάχιστο μισθό και για την ασφάλιση των εργαζομένων, αφού όποιος προσφέρει μια εργασία έχει το λογικό δικαίωμα να μη την προσφέρει, να αντικαταστήσει τον εργαζόμενο και να δώσει το αντάλλαγμα που εκτιμάει επωφελές για την επιχείρησή του. Η αποδέσμευση της επιβίωσης από την αμειβόμενη εργασία και το νόμο της ζούγκλας δεν θα απαλλάξει τα άτομα από την ευθύνη τους. Αντιθέτως θα επιβαρύνει με την προσωπική ευθύνη σε αντιστάθμισμα αυτού του πλεονεκτήματος μιας πολιτισμένης κοινωνίας και ενός δίκαιου κράτους. Η ευθύνη δεν θα μετατίθεται στον εργοδότη, ενώ το κράτος δεν θα χρειάζεται να εξαντλείται με τη γραφειοκρατεία για να δώσει μετά από μερικές δεκαετίες μια συνολική αντιμοιβή που την ονομάζει "συνταξιοδότηση", δεν θα εκμεταλλεύεται τις ασφαλιστικές και άλλες δόλιες εισφορές για άλλους σκοπούς και δεν θα έρχεται στη δύσκολη θέση να στηρίξει με κάθε τρόπο τα ασφαλιστικά ταμεία, όταν αυτά θα είναι ελλειμματικά. Αλλά και τα άτομα που στοιχειωδώς θα επιβιώνουν αποδεσμευμένα από την αμειβόμενη εργασία θα έχουν επίγνωση του πλεονεκτήματος και θα πρέπει να προσέχουν για να μη το χάσουν. Θα κινδυνεύουν να χάσουν αυτό το πλεονέκτημα σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως όταν συλληφθούν για παράνομες συναλλαγές, για κλοπή ή για άλλες πράξεις του ποινικού δικαίου.

Οπωσδήποτε, στους θεμελιακούς νόμους χρειάζεται να διατυπωθεί αναλυτικά η **υποχρέωση του κράτους, να ενθαρρύνει και να επινοεί πολιτικές και προγράμματα για την παραγωγή και τη διακίνηση ειδικά των προϊόντων, που είναι απαραίτητα για την επιβίωση των ανθρώπων και για την αυτοτέλεια του κράτους** σε αυτά τα προϊόντα (κυρίως αγροτικά, κτηνοτροφικά, αλιευτικά, δασικά, φαρμακευτικά και σχετικές τεχνολογίες). Στενά σχετική με αυτή την υποχρέωση, είναι η υποχρέωση για πολιτικές που ευνοούν την **έρευνα για νέες πηγές ενέργειας, για νέους τρόπους παραγωγής και μετατροπής της**, με προτεραιότητα στις πιο πλεονεκτικές λύσεις. Ένα κράτος χωρίς αυτή την πολιτική για αυτάρκεια και χωρίς να είναι έτσι προετοιμασμένο βρίσκεται στην αντίστοιχη θέση ενός ατόμου, που δεν έχει να

φάει και ένα μέρος για να ξεκουραστεί και αυτό συμπεριφέρεται όπως ο επαίτης ή ο κλέφτης, ενώ μαζί με την άσχημη ψυχολογία του αδιαφορεί για κάθε πνευματική και ερευνητική δραστηριότητα. Η πολιτική υποχρέωση για την ενεργειακή και τροφική αυτάρκεια της κοινωνίας χρειάζεται να γίνει ένα από τα πρώτα και κεντρικά ζητήματα για το κράτος, με καθημερινή δράση και σχεδίαση, που θα αναδιοργανώσουν την κοινωνία (με συμμετοχή όλων, ακόμα και του κάθε πολίτη ξεχωριστά), και δεν εννοούμε μερικές περιστασιακές δράσεις για μερικές εταιρείες. Αν υπάρχει ένας ακόμα πειστικός λόγος για να διατηρείται ο δημόσιος στρατός μιας χώρας, δεν υπάρχει άλλος τόσο σημαντικός και αξιέπαινος, από αυτή την προετοιμασία και τη δράση στην εποχή της ειρήνης, για την ετοιμότητα της κοινωνίας σε δύσκολες στιγμές και την υποστήριξη των ανθρώπων που χρειάζονται τέτοια βοήθεια. Η συμμετοχή των ένοπλων δυνάμεων -πέρα από τις έκτακτες καταστάσεις- είναι πολύτιμη, ίσως με τις πιο μεγάλες δυνατότητες και πρωταγωνιστική και μπορούν να συμμετέχουν χωρίς φραγμό στη φαντασία. Από την εκτέλεση συνηθισμένων χειρωνακτικών εργασιών μέχρι την ίδρυση στρατιωτικών εταιρειών, ερευνητικών, παραγωγικών και κατασκευαστικών και γιατί όχι, να συζητηθεί και η εμπορική εκμετάλλευση. Από τη διεύρυνση του ρόλου των στρατιωτικών δυνάμεων χρειάζεται να επαναπροσδιοριστεί ο ρόλος άλλων υπηρεσιών όπως της αστυνομίας και της πυροσβεστικής και να διερευνηθεί η ενδεχόμενη συγχώνευσή τους ή πιθανότερα η πιο στενή συνεργασία τους (ενοποίηση σωμάτων ασφαλείας και συλλογικής άμυνας). Η φαντασία και η προκλητική πρωτοβουλία αποφεύγονται στην πολιτική ζωή, αφού η πιο μεγάλη προσδοκία των νέων πολιτικών συνήθως είναι να διαφημιστούν, να εκδιώξουν τους πολιτικούς αντιπάλους τους, να υπερηφανεύονται για τη θέση και την προσφορά τους. Και όλα αυτά από τα αναπαυτικά τους καθίσματα και με προσοχή για να μην πρωτοτυπήσουν και προκαλέσουν αντιδράσεις.

Στενή σχέση με την πολιτική προτεραιότητα για την οικονομική διευκόλυνση της επιβίωσης των ανθρώπων και με την παραγωγική προετοιμασία για τα απαραίτητα της καθημερινής ζωής, έχει και το ζήτημα της προστασίας από τους κακοποιούς και τους δολοφόνους. Αυτή είναι μια από τις πρώτες εφαρμογές που θα πρέπει να σκεφτόμαστε για την τεχνολογία. Οι δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας συνολικά, μπορούν να αξιοποιηθούν εξαντλητικά για την πρόληψη της βίας και των δολοφονικών πράξεων, όπως και για την εξιχνίαση τέτοιων επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών. Πάνω σε αυτό το ζήτημα, πάλι σκουντουφλάμε σε θεωρητικές απόψεις και σε νομικές λεπτομέρειες, που εμποδίζουν τη διευκόλυνση της ζωής. Οι ανήθικοι άνθρωποι, οι ισχυρές ομάδες και το κράτος, όταν το αποφασίζουν μπορούν να βρουν πολλούς τρόπους για να μας καταπιέσουν και να μας βλάψουν. Έτσι άγρια και τρομακτικά

έχει γραφτεί η ιστορία, ακόμα και όταν έλειπε η δική μας φοβερή τεχνολογία. Εξάλλου, αν η ζωή μας γίνεται δύσκολη από τις ασυγκράτητες ορμές μερικών, από την εκμετάλλευση των απατεώνων και από τις έξυπνες προσπάθειες των αδίστακτων κακοποιών, μεμονωμένων ή ομαδικά, τότε καλύτερα θα ήταν η ζωή μας να δυσκολέψει με την προληπτική παρακολούθηση του κράτους. Όταν αυτή η προληπτική πολιτική με την εκμετάλλευση της τεχνολογίας συνδυαστεί με τους ανάλογους νόμους, που θα επιβάλλουν τις πιο αυστηρές ποινές στους δολοφόνους και στους συνεργάτες τους, τότε μόνο όσοι σκέφτονται έτσι αδίστακτα, με μίσος και δολοφονικά θα ανησυχούν πολύ και θα μιλάνε για περισσότερη ελευθερία. Δεν υπάρχει πιο καταστροφική πράξη απέναντι σε ένα άνθρωπο, από το να του αφαιρέσουμε τη ζωή. Η δολοφονία είναι μια αδικία που ξεχωρίζει από όλες τις άλλες και χρειάζεται ιδιαίτερα σκληρή αντιμετώπιση, είτε γίνεται σε καιρό ειρήνης είτε σε πόλεμο. Η ποινή ή η τιμωρία για τέτοια πράξη δεν μπορεί να πλησιάζει ή να μοιάζει με την ποινή σε κάποιο άλλο αδίκημα ή έγκλημα. Εκτός από την προστασία της ανθρώπινης ζωής απέναντι στους αδίστακτους κακοποιούς, στις πρώτες και καθημερινές προσπάθειες για τη διευκόλυνση της ζωής επιβάλλεται να είναι η πλήρης προστασία της δημόσιας περιουσίας και η αποθάρρυνση της σκόπιμης φθοράς, όπως σε δημόσια κτήρια, σε μέσα μεταφοράς, σε δίκτυα διανομής κάθε ενέργειας και επικοινωνιών, χώρων αναψυχής, αθλητικών εγκαταστάσεων, οδικών και άλλων δημόσιων έργων.

Κανένας δεν μπορεί να ζητήσει να μην εφαρμοστούν πολιτικές με προτεραιότητα στην απεξάρτηση της επιβίωσης από τυχαίους εργοδότες και από εμπορικές επιχειρήσεις, με το κράτος τουλάχιστο σε ρόλο επιθεωρητή και διαιτητή. Ούτε αντιθέτως να ζητήσει να εφαρμοστούν πολιτικές που θα περιορίσουν και θα εμποδίσουν την παραγωγή των απαραίτητων ειδών για την καθημερινή επιβίωση και μάλιστα προκλητικά με τις δόλιες σκέψεις, ότι χρειάζονται να γίνουν πρώτα άλλες προετοιμασίες και άλλες συνεργασίες ή να εφαρμόζονται εσαεί οι συμφωνίες. Όπως λογικά και ηθικά δεν μπορούμε να απαγορεύσουμε και να εμποδίσουμε ένα άτομο να ενδιαφερθεί άμεσα για τη ζωή του, έτσι με την ίδια λογική πρέπει να οργανώνεται η κοινωνία και να αντιδρά. Το κράτος για να μην είναι συμμορία και λάφυρο μερικών κατακτητών που εξυπηρετούν τους συνεργάτες τους, δεν μπορεί να περιορίζεται στην «παραγωγή» νόμων και κανόνων και στην επίβλεψη για την εφαρμογή τους από τις ιδιωτικές και εταιρικές δράσεις. Περισσότερο από την παροχή ιατρικών και ασφαλιστικών υπηρεσιών, θα έπρεπε να συμμετέχει με δικές του επιχειρήσεις και συνεργασίες στην παραγωγή, στη διακίνηση και στο εμπόριο συγκεκριμένων προϊόντων διατροφής, μαζί με μια επιστημονική ενημέρωση των πελατών για τον υγιεινό και αθλητικό τρόπο ζωής. Ορισμένα γεωργικά

και κτηνοτροφικά προϊόντα, επιλεγμένα είδη διατροφής και καθαριότητας, στοιχειώδη -αν όχι αδιάλειπτη και απεριόριστη- ύδρευση και ηλεκτροδότηση πρέπει να είναι εξασφαλισμένα για όλους και να φθάνουν ανεμπόδιστα στον προορισμό τους. Έτσι η γη έξω από τις πιο πυκνοκατοικημένες πόλεις θα εκτιμηθεί περισσότερο και θα χρειαστούν υποδομές, που μόνο ένα κράτος έχει συμφέρον, άνεση χρόνου και αν χρειαστεί τη μαζική κινητοποίηση για την κατασκευή αυτών. Πρώτα αυτό το πολιτισμένο κράτος χρειαζόμαστε, που δεν αφήνει το νόμο της ζούγκλας για την επιβίωση των μελών της κοινωνίας και μετά συζητάμε εξαντλητικά για τους υπόλοιπους νόμους και για το τι ονομάζεται κράτος και δημοκρατία ή ελευθερία. Η δημοκρατία δεν μπορεί να είναι μόνο για όσους έχουν πολλά χρήματα και μπορούν να "παίζουν" ανταγωνιστικά και απειλητικά. Κανένας δεν μπορεί να απαγορέψει στο σύνολο μιας κοινωνίας να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά και ανταγωνιστικά προς άλλες ιδιωτικές προσπάθειες, με σκοπό το κοινωνικό σύνολο να εξυπηρετήσει τις στοιχειώδεις ανάγκες του και για να προστατευτεί από τον κίνδυνο της εξάρτησης και του εκβιασμού από μικρότερες ομάδες και από ξεχωριστά πρόσωπα. Όταν κάποιος ζητάει να μη φροντίσουμε για τα απαραίτητα της επιβίωσης και να τα αφήσουμε πιο μετά στην προτεραιότητα, σχεδόν ζητάει να τον εμπιστευτούμε και να του παραδώσουμε τη ζωή μας, ίσως και να έχει κηρύξει τον πόλεμο.

Σε αντίθεση με την προηγούμενη υποχρέωση της Πολιτείας, χρειάζεται να σταματήσει η δαπάνη με υπερβολικά χρηματικά ποσά για οτιδήποτε δεν είναι απαραίτητο για την επιβίωση και για την αποτελεσματική οργάνωση της Πολιτείας. Από τα άτομα και τις οικογένειες μέχρι τις κρατικές υπηρεσίες. Έτσι τα χρήματα θα εξοικονομούνται για άλλες πιο απαραίτητες δράσεις, ενώ συγχρόνως, θα μειώνονται τα κέρδη όσων εκμεταλλεύονται τις δύσκολες περιστάσεις, την ανθρώπινη απληστία και μεγαλομανία, και την ψευδαίσθηση των ματαιόδοξων ότι θα γίνουν αξέχαστοι και αθάνατοι. Η έκφραση μεγαλομανίας πρέπει να γίνει ένα κακό στίγμα, όχι να είναι παράδειγμα προς μίμηση. Δαπάνες για γιορτές, για συμβολικά έργα και επιδείξεις δύναμης, τελετές (όπως για γάμο και κηδεία, ιδιαίτερα εδώ στη χώρα μας), για διακόσμηση χώρων, για ενδυμασία και κοσμήματα, για έργα τέχνης, για καταχρήσεις στη διασκέδαση κλπ. όλα αυτά χρειάζεται να περιοριστούν ή να τερματιστούν για πάντα. Τα χρήματα θα επενδύονται σε πιο δημιουργικές δραστηριότητες, με σκοπό την ασφάλεια από τους πιο πιθανούς κινδύνους, για τη διευκόλυνση της καθημερινής ζωής, για την έρευνα και για κοινόχρηστες υποδομές, για αθλητικά κέντρα, μουσεία και βιβλιοθήκες, γενικότερα για εκπαιδευτικούς και ιατρικούς σκοπούς. Η ψυχαγωγία και η όμορφη ζωή χρειάζεται να συνδεθούν με δημιουργικό και πνευματικό τρόπο ζωής και να αποσυνδεθεί από τη

φαντασίωση ότι εμείς είμαστε οι πιο τυχεροί ή πιο δυνατοί του κόσμου. Από τις πρώτες σκέψεις για μια πολιτική με προτεραιότητα την επιβίωση και για την αποθάρρυνση πολλών ανήθικων δράσεων και άσκοπων ή ανεύθυνων ανταγωνισμών θα γίνουν για την αναθεώρηση της φορολογίας. Τα απαραίτητα είδη διατροφής και επιβίωσης, λογικά θα έπρεπε να φορολογούνται με το χαμηλότερο συντελεστή, ενώ για προϊόντα διακόσμησης, για διασκέδαση και θέαμα, για συσκευές υψηλής τεχνολογίας και για είδη πολυτελείας που απευθύνονται σε λίγους, ο συντελεστής φορολόγησης θα έπρεπε να είναι πιο μεγάλος. Με την ίδια λογική θα πρέπει να φορολογούνται και οι επιχειρήσεις, ο επαγγελματικός εξοπλισμός, τα όργανα, τα μηχανήματα και οι υποδομές.

Για να περιοριστεί η εξάρτηση της επιβίωσης και του πολιτισμού από μετρήσεις αξίας που γίνονται αποκλειστικά με τη νομισματική μονάδα, θα χρειαστεί να αναθεωρήσουμε την έννοια της ανταμοιβής, του ανταλλάγματος και της αποζημίωσης και τους κανόνες λειτουργίας των τραπεζών. Δεν θα περιοριστεί μόνο αυτή η εξάρτηση, αλλά και πολλά λογιστικά τεχνάσματα και φαινόμενα "φούσκας", με τα οποία εμφανίζονται ψεύτικες οικονομίες και υπερεκτιμημένες αξίες. Για την εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής στις σύγχρονες κοινωνίες αποτελεί μια πληγή αυτό που ονομάζουν "ξέπλυμα μαύρου χρήματος". Έτσι συνήθως ονομάζονται τα χρήματα που αποκτιούνται με παράνομο και αδήλωτο τρόπο κι έπειτα επενδύονται μέχρι να χαθεί η αρχική τους προέλευση. Τα χρήματα τα οποία αποκτιούνται με νόμιμη δραστηριότητα και με τεχνάσματα που δεν είναι εύκολο να κινήσουν διαδικασίες ελέγχου και τιμωρίας, επίσης είναι μαύρα και κόκκινα σε πολλές περιπτώσεις. **Οι εκτιμήσεις και οι υπολογισμοί των αξιών μόνο με οικονομικούς όρους και με τη νομισματική μονάδα, αφήνει ανεκμετάλλευτες πολλές από τις ανθρώπινες δυνατότητες** και εμποδίζει την ισορροπημένη ανάπτυξη, αφού αυτή συνδέεται αποκλειστικά με το χρηματικό αντάλλαγμα. Με την έννοια του ανταλλάγματος να σταματήσουμε να σκεφτόμαστε ενστικτωδώς αποκλειστικά το άχρηστο υλικό του χρήματος και να γίνει θεσμός η άμεση ανταμοιβή. Με την έννοια του ανταλλάγματος να υπολογίζουμε ακόμα, την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, την περιστασιακή ανταλλαγή πραγμάτων, την προσφορά ορισμένων υπηρεσιών (όχι μόνο την ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη), τη διαγραφή ή το συμψηφισμό ορισμένων χρεών, τη δωρεάν εκπλήρωση ορισμένων υποχρεώσεων (λ.χ. στη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων, μηδενικούς λογαριασμούς για το νερό και το ηλ. ρεύμα) και πολλές διευκολύνσεις. Ορισμένοι φόροι επίσης μπορούν να αφαιρούνται ή να μειώνονται με αντάλλαγμα την προσφορά μιας έκτακτης, ή βοηθητικής ή και μόνιμης υπηρεσίας και εργασίας για λογαριασμό του κράτους. Να μην αποδίδονται αποκλειστικά και άκαμπτα με την καταβολή χρημάτων. Εξάλλου, όταν

η εκτίμηση των αξιών και της προσφοράς γίνεται μόνο σε χρήματα σε μια ανήθικη και άδικη κοινωνία, έτσι ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού με φορολογική αδυναμία ή με πενιχρή εισφορά εμφανίζεται άχρηστο, αν όχι εμπόδιο για το κράτος και έτσι αντιμετωπίζεται.

Ορίστε και με ένα παράδειγμα, πώς η εκτίμηση της αξίας μπορεί εύκολα να υποτιμηθεί ή το αντίθετο, όταν αυτή γίνεται μόνο σε χρηματικό ποσό: Κάποιος μπορεί να προσφέρει μια λύση (λ.χ. software, μια διαφημιστική παραγωγή), μετά από προσπάθεια πολλών χρόνων, με εξαντλητική έρευνα και έτσι όπως οι άλλοι δεν σκέφτηκαν ή αντιθέτως εκείνοι δεν το πίστευαν ότι μπορεί να γίνει. Όταν βρίσκουμε αυτή τη λύση έτοιμη και με ελάχιστα χρήματα, τότε μπορεί να υποτιμήσουμε την αξία της σε χρόνο, κόπο και γνώση. Έτσι ένα πλήθος κατασκευών και προϊόντων που βρίσκουμε εύκολα γύρω μας ή μπορούμε να τα αποκτήσουμε με ένα μηδαμινό χρηματικό ποσό, **αξίζουν πολύ περισσότερο και το αντιλαμβανόμαστε όταν τα χάσουμε**. Συμβαίνει και αντιθέτως, να υπερεκτιμούμε πολλά πράγματα, τα οποία αγοράζονται με υπερβολικό ποσό σε χρήματα (λ.χ. ένας ζωγραφικός πίνακας, ένα ένδυμα διάσημου ποδοσφαιριστή), ενώ αυτά είναι άχρηστα πράγματα ή δυσανάλογα κάθε άλλης αξίας (ασχέτως που μπορεί να καταλήγει αυτό χρηματικό ποσό). Όπως η ανταμοιβή και η επιβράβευση δεν πρέπει να περιορίζονται σε ποσότητα χρηματικής αξίας, έτσι και η αποζημίωση, η αποδοκιμασία και η τιμωρία δεν πρέπει να περιορίζονται στα χρηματικά πρόστιμα και στον εγκλεισμό στη φυλακή. Με την ευρύτερη έννοια του ανταλλάγματος μπορούμε να σκεφτούμε πολλούς ειδικότερους τρόπους με τους οποίους κάποιος θα χάνει ή θα κερδίζει και με τη δυνατότητα, η απώλεια ή το κέρδος αυτού να είναι προσαρμοσμένο στη δική του άποψη και για τη δική του ζωή. Έτσι ακόμα, μια απώλεια (ή ένα μειονέκτημα) η οποία θα είναι ασήμαντη για ένα άτομο που καταδικάζεται θα μπορεί να είναι σημαντικό κέρδος για το κράτος και αντίστροφα, ένα σημαντικό κέρδος ή πλεονέκτημα για το άτομο που ανταμείβεται θα μπορεί να είναι ένα περίσσευμα ή μια μικρότερη απώλεια για το κράτος.

Η εξάρτηση της επιβίωσης και του πολιτισμού από μετρήσεις αξίας που γίνονται αποκλειστικά με τη νομισματική μονάδα είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, ιστορικό και παγκόσμιο. Αφήνοντας έξω τις ηθικές αδυναμίες, τους φυσικούς περιορισμούς και την ανεπάρκεια της γνώσης που προετοιμάζουν αυτό το φαινόμενο, θα παρατηρήσουμε ότι αυτό είναι στενά συνδεδεμένο με τις σχέσεις ανταλλαγής και συναλλαγής που ονομάζονται εμπόριο. Η αρχική σκέψη για να γίνει ανταλλαγή με κάτι απαραίτητο για την καθημερινή ζωή επεκτάθηκε για την ανταλλαγή και την παραγωγή όλων των πραγμάτων, ανεξαρτήτως της προτεραιότητας αυτών για την επιβίωση. Αν και η ιδιοκτησία είναι δυνατό να προηγηθεί του εμπορίου και να γιγαντωθεί χωρίς αυτό, με το

εμπόριο βρήκε βαθιές ρίζες και όπως φαίνεται, το τελευταίο αποδεικνύεται απρόβλεπτα επικίνδυνο και καταστροφικό, όπως δεν το είχαν σκεφτεί όσοι μιλούν για κοινοκτημοσύνη και για κατάργηση της μεγάλης ατομικής ιδιοκτησίας. Η μεγάλη ιδιοκτησία γης από ένα μόνο άτομο, δεν είναι καταστροφική για κανέναν και περισσότερο εξαρτάται από τις σκέψεις, τις προθέσεις και τις επιλογές του ιδιοκτήτη της. Το εμπόριο από ένα μόνο άτομο μπορεί να είναι καταστροφικό από βιολογική, ψυχολογική και πνευματική άποψη για την κοινωνία. Ακόμα και όταν εφαρμόζονται κατά γράμμα τα πρότυπα παραγωγής, ακόμα και αν αγνοήσουμε τα φαινόμενα εξαπάτησης και υπερβολής, οι άδειες επιτρέπουν το εμπόριο όπλων, εκρηκτικών υλών, άγνωστων και γνωστών χημικών ουσιών, προϊόντων και κατασκευών που μπορούν να βρουν διαφορετική από τη γνωστή εφαρμογή και από αυτή για την οποία προορίζονται, προϊόντων και κατασκευών που παρουσιάζονται απαραίτητα ενώ αυτά δυσκολεύουν τη ζωή και την εκθέτουν σε πιθανό κίνδυνο. Οι άδειες για την παραγωγή προϊόντων επιτρέπουν πρωτότυπες τεχνολογίες, ευρεσιτεχνίες και τροποποιήσεις που δεν περιορίζονται στις ηλεκτρικές συσκευές, αλλά εφαρμόζονται για την παραγωγή τροφίμων και φαρμάκων, στην ιατρική, στη χημική βιομηχανία κλπ. Έτσι φτάσαμε σήμερα σε μια ακόμα κοινωνική υπερβολή που όλοι έχουν συνηθίσει και σε μια ακόμα παγκόσμια προκατάληψη: ότι το εμπόριο πρέπει να είναι χωρίς περιορισμούς, εκτός εκείνους που επιβάλλονται για την ποιότητα των προϊόντων σύμφωνα με τα πρότυπα της παραγωγής τους και από τις υποχρεώσεις προς κράτος. Το κράτος εκμεταλλεύεται τις συναλλαγές των ιδιωτών για την είσπραξη φόρων και άλλων επιβαρύνσεων για την παροχή αδειών. Το πνεύμα της επιστήμης είναι ο "ηθικός αυτουργός", κρυμμένο πίσω από τις πολιτικές επιλογές και σε στενή συνεργασία με τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα.

Στην πολιτική δράση για να αποτραπεί η εξάρτηση της επιβίωσης και του πολιτισμού από την τύχη και την ατυχία των ανθρώπινων επιλογών, χρειάζεται να επινοηθούν πολλοί **περιορισμοί για τη διακίνηση των προϊόντων και ειδικές άδειες για την αγορά**. Οι ενώσεις καταναλωτών μπορούν να πιέσουν για να περιοριστεί το παρεμπόριο ελπίδων και οι απελπιστικές παρενέργειες των εμπορευμάτων. Οι καταναλωτές δεν είναι ερευνητές και με το ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο για να μην πέσουν θύματα εξαπάτησης, διαφημιστικής υπερβολής, απόκρυψης των ελαττωμάτων και ζημιωμένοι υλικά, βιολογικά και πνευματικά από τα γνωστά ή άγνωστα ελαττώματα των προϊόντων. Η άγνοιά τους, η κακή πληροφόρηση και η εξάρτησή τους από τα προϊόντα δεν πρέπει να γίνονται ευνοϊκό πεδίο για οικονομική εκμετάλλευση και πεδίο εξάσκησης για τον εμπορικό δόλο. Σε αντίθεση με την αύξηση και την αναθεώρηση των περιορισμών που χρειάζονται παγκοσμίως στο εμπόριο, δεν πρέπει

να αποθαρρυνθεί η έρευνα, η ενδεχόμενη εφαρμογή των δημιουργικών σκέψεων και η τεχνολογική ανάπτυξη. Πρέπει να γίνει πιο χαλαρός ο δεσμός μεταξύ τους και να μην προορίζονται για όλο τον κόσμο όλα τα προϊόντα και οι κατασκευές. Σε αντιστάθμισμα της οικονομικής ζημιάς για τις παραγωγικές επιχειρήσεις, χρειάζεται να επινοηθούν διευκολύνσεις (όπως φοροαπαλλαγές, χρηματοδότηση, νέα κίνητρα), να προσφερθούν πλεονεκτήματα στις δημιουργικές επιχειρήσεις, είτε αυτές είναι ατομικές, είτε πολυεθνικές και η ζήτηση να αυξηθεί σε πιο απαραίτητα προϊόντα και κατασκευές. **Η αντιμετώπιση του εμπορίου σαν κοινωνικό φαινόμενο συναλλαγής και ανταλλαγής διαπλεγμένο με την κατάχρηση, την εξαπάτηση, την κάλυψη άλλων παρανομιών, την ανεύθυνη προσφορά και με την έκθεση σε κίνδυνο της προσωπικής και κοινωνικής ζωής είναι μια επαναστατική πολιτική άποψη.** Μπορεί να αλλάξει τον κόσμο και την κοινωνία απρόβλεπτα και να επιλύσει ένα μεγάλο πλήθος προβλημάτων, τα οποία τώρα πολλαπλασιάζονται, δεν γνωρίζουμε την αρχή τους και χρειάζεται να αντιμετωπίζονται σαν ξεχωριστά. Είναι μια σκέψη αιφνιδιαστική σε ακραία αντίθεση με την παγκόσμια αντίληψη της κοινωνίας και για ένα φαινόμενο που ξεκίνησε μαζί με την πνευματική εξέλιξη του ανθρώπου. Θα γίνει πιο ώριμη σκέψη και η κοινωνία θα προετοιμαστεί όταν αρχίσουμε να σκεφτόμαστε τα πρώτα βήματα για τους περιορισμούς στο εμπόριο, σταδιακά με τις τροποποιήσεις και την προσαρμογή της νομοθεσίας και με τις νεότερες πολιτικές που θα επινοηθούν.

<•> Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Από τη βιαστική εφαρμογή της τεχνολογίας και από το εμπόριο χωρίς περιορισμούς για την αγορά φάνηκε καθαρά πόσο σημαντικά είναι η άγνοια και η κακή πληροφόρηση για όλο τον πληθυσμό και για την καθημερινή ζωή: Για την υγεία, για την ψυχική ηρεμία, για την αυτογνωσία, για τις ανθρώπινες σχέσεις, για την ομαδική δράση μέχρι για την οικονομία σε μια εταιρεία ή σε μια ολόκληρη χώρα. Μόνο έτσι αρνητικά, από αυτές τις συνέπειες, οι άνθρωποι με την υλιστική άποψη για τον κόσμο αντιλαμβάνονται πόσο σημαντικό είναι να επιλέγουμε και να ζούμε με καλή γνώση, με σωστή πληροφόρηση και χωρίς βιασύνη στη σκέψη. Έτσι αρνητικά εμφανίστηκε μια μεγάλη αδυναμία στον προορισμό του κράτους: Το κράτος δεν ήταν εύκολο να προφυλάξει τον κόσμο από τους κλέφτες, τους κερδοσκόπους, τους εκπαιδευμένους απατεώνες και από τα επιθετικά άτομα, ενώ αντιθέτως όλοι αυτοί εμφανίζονται σαν πολιτισμένοι και πρωταγωνιστούν στις κοινωνικές εξελίξεις. Τώρα -ας γελάσουμε λίγο- καλείται το κράτος να μας προφυλάξει από την ανήθικη εκμετάλλευση και παραποίηση των πληροφοριών για την προσωπική ζωή! Η διαρροή εμπιστευτικών πληροφοριών, η χρησιμοποίησή τους για την εφαρμογή ψυχολογικής βίας και για την κοινωνική απαξίωση, η παραποίηση των πληροφοριών για την απόσπαση οικονομικών οφελών και περιουσίας ή για να εμφανιστεί κάποιος ως ύποπτος και ένοχος, αυτά αποτελούν ένα πνευματικό πεδίο για δράση, συνεργασία και ανταγωνισμό, με συνέπειες στην κοινωνική, στην προσωπική και στην πολιτική ζωή. Όχι τόσο από κάποιους αγράμματους και ακάθαρτους ανθρώπους, όσο από τους πιο καλά εκπαιδευμένους που εργάζονται κανονικά και με το νόμο και από τις υπεύθυνες θέσεις στις οποίες εμφανίζονται υπεράνω υποψίας. Ο χώρος της δημοσιογραφίας είναι μόνο μια μικρή πλατεία για τέτοια ανήθικη δράση μέσα στην πολιτισμένη κοινωνία.

Μέχρι πότε θα δημοσιεύονται και θα ονομάζονται «δυστυχήματα», τα εγκλήματα από αμέλεια, παραλείψεις και συνεργασίες του κράτους; Αυτή η αμέλεια δεν είναι άμεσα συνδεδεμένη με την αδυναμία του κράτους να εξασφαλίσει τα ελάχιστα ανταλλάγματα για την επιβίωση όλων των υπηκόων ή πολιτών και με την αδυναμία να προστατέψει την κοινωνία από την εκμετάλλευση των προνομιούχων. Το κράτος προσφέρει νομική κάλυψη, συνεργάζεται και συμμετέχει στις κερδοσκοπικές εργασίες των ιδιωτών και των νομικών προσώπων και έχει το πλεονέκτημα να επιλέγει τις πιο μεγάλες εταιρείες. Ένα πλήθος επαγγελμάτων, συνεργασιών, εταιρικών και εμπορικών δραστηριοτήτων ευνοούνται, ενώ η ασφάλεια και η πρόνοια υποβαθμίζονται. Έπειτα,

όλες οι "παράπλευρες" απώλειες ερμηνεύονται σαν κακή τύχη ή σαν ανευθυνότητα των πολιτών. Όταν τα εγκλήματα είναι μαζικά και συνεχίζονται για πολλά χρόνια, τότε δεν μπορούν να κρυφτούν και αναγνωρίζονται σαν λάθη, σαν δικαιολογημένα από την έλλειψη γνώσης ή σαν αναπόφευκτα για την ανάπτυξη. Τέτοια είναι τα εγκλήματα από τη νομική κάλυψη και τη βιασύνη για τη χρήση και τη διακίνηση πολλών επικίνδυνων ουσιών, που προκαλούν βλάβες στην ανθρώπινη υγεία.[75] Τέτοια, όπως έχουν γίνει πιο γνωστά με τη χρήση του αμιάντου, της θαλιδομίδης, της ναφθαλίνης, του υδράργυρου, του ραδίου, των PCBs,[76] με τη χρήση πολλών φυτοφαρμάκων, λιπασμάτων, εντομοκτόνων, με φαρμακευτικές ουσίες, με ενώσεις πολλών πλαστικών,[77] με συμπληρώματα διατροφής και για τη διάπλαση του σώματος, με καλλυντικά και αποσμητικά, με βαφές και βερνίκια, με επικίνδυνα εμβόλια για ζώα και ανθρώπους, με τοξικά και πυρηνικά απόβλητα και λοιπά. Αυτά τα μαζικά εγκλήματα κουκουλώνονται και υποβαθμίζονται επειδή έχουν αφήσει τον κόσμο να συμμετέχει νόμιμα για τη χρήση και το εμπόριό τους, με ανάληψη της ευθύνης από τους ίδιους και με το δόλωμα της ελευθερίας, όπως τη φαντάζονται οι απερίσκεφτοι σαν έλλειψη περιορισμού και εμποδίου. Αφού υποβαθμίζονται τα μαζικά εγκλήματα και μετακυλίονται οι ευθύνες, επόμενο είναι να ονομάζονται «ατυχήματα» τα εγκλήματα που γίνονται από λίγα ή ξεχωριστά πρόσωπα, λιγότερο συχνά και χωρίς αιτιώδη σύνδεση μεταξύ τους. Αυτά είναι τα εγκλήματα και τα θύματα της ειρήνης. Το νήπιο δεν ξεχωρίζει τον κίνδυνο από τα πράγματα που το περιβάλλουν και έτσι όπως αυτά έχουν τοποθετηθεί με την αντίληψη των ενηλίκων. Για να μη χτυπήσουν και εκτεθούν στον πιθανό κίνδυνο, αλλάζουμε την τοποθέτηση και λαμβάνουμε διάφορες προφυλάξεις. Το ίδιο θα έπρεπε να φροντίζει το κράτος. Να φροντίζει έτσι ώστε ο κόσμος να είναι καλύτερα πληροφορημένος, να μη βιάζεται στη χορήγηση των αδειών, να μη συνεργάζεται με την κερδοσκοπική άποψη των ιδιωτών, να γίνονται αρκετοί έλεγχοι και να προβλέπονται όροι, με τους οποίους ένα πλήθος προϊόντων θα φτάνει πιο δύσκολα ή καθόλου στα χέρια τους. Δεν υπάρχει νομική διαδικασία, πρότυπο ή υπόδειγμα για την παραγωγή προϊόντων, κατασκευή, διακίνηση, υπηρεσία, άδεια, οδηγία και διαφημιστική εκστρατεία, που δεν θα βρούμε την υπογραφή και τη μισθωμένη εργασία ενός ειδικού, που δεν φέρει την έγκριση και την πιστοποίηση σύμφωνα με την επιστήμη. Δεν ζούμε στα χρόνια της αντίδρασης προς μια καταπιεστική θρησκευτική εξουσία για να επαναλαμβάνουμε με το ένστικτο των ζώων, ότι η επιστήμη είναι πνευματικό έργο και έρευνα με αμεροληψία. Αν αναζητήσουμε πληροφορίες για τη σχέση της επιστήμης με τα καθημερινά και με τα μαζικά εγκλήματα μέσα στην κοινωνία, όπως και με την εξαπάτηση και τα λάθη, θα βρούμε δυσανάλογα λίγες. Όχι επειδή είναι έτσι αμερόληπτος και αθώος ο ρόλος της επιστή-

μης, αλλά επειδή αυτοί που γράφουν τα βιβλία και δημοσιεύουν επιστημονικές εργασίες είναι αυτοί που συμμετέχουν στις έρευνες και στην έκδοση αδειών, που εκπαιδεύουν τους μαθητές και τους σπουδαστές, που εργάζονται σε υπεύθυνες θέσεις στις εταιρείες, αυτοί που καταγράφουν τις εξελίξεις, που αντιγράφουν τα βιβλία και συμμετέχουν σε εκδοτικές και επιχειρηματικές δράσεις, αυτοί που συνεργάζονται με δημόσιες υπηρεσίες. Δεν σπούδασαν για να στραφούν ενάντια στην προοπτική των σπουδών τους και για να απαξιώσουν την ερευνητική περιοχή τους. Και όπως φαίνεται, αυτοί δεν αντιλήφθηκαν ένα σημαντικό λόγο για να σκεφτούν έτσι αυτοκαταστροφικά και αντιδραστικά για το ρόλο της επιστήμης τους.

Οι οικολογικές οργανώσεις έχουν αντιληφθεί την "κορυφή του παγόβουνου" και συχνά εστιάζουν σε πιο έμμεσες και πιο αμφίβολες συνέπειες και στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Όλοι συμμετέχουν με άγνοια, εργάζονται με τις οδηγίες και τις εντολές των ανωτέρων τους, συνεργάζονται και διαπραγματεύονται, αλλά κανένας δεν γνωρίζει τίποτα για τα εγκλήματα της ειρήνης. Ούτε φαντάζονται, ούτε υποψιάζονται, αλλά από την ευθιξία όλοι γνωρίζουν να μιλήσουν πονηρά όταν χρειαστεί. Τα ιατρικά πειράματα των Γερμανών *Ναζί* (από τις στιγμές της ιστορίας που δεν πρέπει να ξεχάσουμε) είναι λίγα σε σύγκριση με όσα ακολούθησαν και ακόμα γίνονται. Τα «δυστυχήματα» από τη χρήση και τη διακίνηση των ουσιών αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι της "πίτας" των εγκλημάτων με νομική κάλυψη. Δυστυχώς όμως, δεν θα μπορούσαν να είναι μόνο αυτά. «Δυστυχήματα» γίνονται στους δρόμους, στη θάλασσα και στον αέρα. Με τις λέξεις "ηλεκτροσόκ" και "λοβοτομή"[78] ο κόσμος ίσως σκέφτεται κάποιο βασανιστήριο, όμως έχουν χρησιμοποιηθεί σαν θεραπευτικές μέθοδοι. Οι νόμοι μπορούν να επιτρέπουν τα πειράματα σε ανθρώπους σαν διόρθωση και θεραπεία χωρίς τη συγκατάθεση αυτών. Όπως έχουν γίνει τέτοιες "θεραπείες" σε ομοφυλόφιλους, σε αντιφρονούντες, σε διαταραγμένους πνευματικά, σε φυλακισμένους, σε στρατιώτες, ιδιαίτερα σε χώρες που η ενημέρωση και η έκφραση της άποψης εμποδίζονται.[79] Πολλά πειράματα γίνονται ακόμα και κρυφά, μέσα σε βιολογικά εργαστήρια, σε κλινικά νεκρούς και σε νοσοκομεία, χωρίς να ενημερώνονται οι ασθενείς ή οι συγγενείς τους και όσοι προσφέρουν τις ιατρικές υπηρεσίες, όπως γίνονται και σε κτηνοτροφικές μονάδες και σε γεωργικές καλλιέργειες. Πολλές πυρηνικές δοκιμές στις πρώτες δεκαετίες έγιναν κοντά σε νησιά[80] και χωρίς προφυλάξεις. Δεν θα επαναλάβουμε τα πιο γνωστά, όπως για τα πειράματα στα ζώα και την εκμετάλλευσή τους για κάθε επιθυμία. Εμείς εστιάζουμε γενικά στο φαινόμενο της εγκληματικής και **δολοφονικής δράσης με νομική κάλυψη** και σε επινοήσεις που εφαρμόζονται με τέτοιο σκοπό και μερικές φορές βραβεύονται! Για να αποβάλουμε την ψευδαίσθηση ότι οι

εγκληματίες βρίσκονται μέσα στη φυλακή, ότι αυτά τα άτομα είναι κακοντυμένα και τριγυρίζουν στους δρόμους και ότι το κράτος υπάρχει με σκοπό να μας προστατεύσει από τους ατημέλητους αλήτες.

Στις πολιτικές επιστήμες θεωρητικά, αλλά και σε πολλές χώρες οργανωτικά, άφησαν, λοιπόν, τα ζητήματα της θρησκευτικής ηθικής και του Θεού έξω από τις θεωρίες και τους σχεδιασμούς τους και αυτή την επιλογή μπορούμε να την κατανοήσουμε ιστορικά. Μπορούμε ακόμα, να δείξουμε και ανοχή για την καταστροφική εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος από τον άνθρωπο, σε πολλές περιπτώσεις. Αλλά για τις πνευματικές αδυναμίες οι οποίες ξεκινούν φυσιολογικά και βιολογικά από τον περιορισμό μας μέσα στον κόσμο και αναμφίβολα προκαλούν όλα τα φαινόμενα ατομικής και ομαδικής συμπεριφοράς με ψευδαισθήσεις, μαζί με άγνοια, λάθη και απερισκεψία, αυτό το ζήτημα στην εποχή μας δεν λείπει από άγνοια. Μάλλον πρόκειται για συνειδητή επιλογή μέσα στην οργανωμένη κοινωνία κάποιων να αγνοήσουν θεούς, φυσικούς νόμους, δίκαιο και πνευματικές αξίες και ακόμα χειρότερα να τα πολεμήσουν, για να μη χάσουν τα πλεονεκτήματά τους. Και όπως φαίνεται στις χώρες που ηγούνται στην τεχνολογική ανάπτυξη και εξάγουν στην παγκόσμια αγορά τα προϊόντα τους, εκείνοι που επηρεάζουν τις πολιτικές εξελίξεις έχουν αντιληφθεί πιο μακριά από τους υπόλοιπους για το τι μπορεί να επιτύχει ο άνθρωπος με τη δύναμη της γνώσης. Επέτυχαν να ξεπεράσουν πολλά από τα εμπόδια της φύσης και να πραγματοποιήσουν πολλές από τις σκέψεις για δύναμη απέναντι σε γνωστές απειλές, ξεπερνώντας τη φαντασία. Ενώ με τους γρήγορους ρυθμούς εξέλιξης και δημιουργίας αυτοί είναι πιο αισιόδοξοι, ότι στο μέλλον θα επιτύχουν πολύ περισσότερα. Έχουν κατασκευάσει όργανα, εργαλεία, εξοπλισμούς, μονάδες παραγωγής και σύνθετες υποδομές, τις οποίες όλες οι χώρες του κόσμου θα ήθελαν να κατέχουν και επιδιώκουν. Για τον αέρα σε όλα τα υψόμετρα, για την επιφάνεια της γης, για το υπέδαφος, για την επιφάνεια της θάλασσας και βαθιά κάτω σε αυτήν, για το διάστημα και για τους πλησιέστερους πλανήτες.

Όποιος δημιουργικός άνθρωπος πραγματοποίησε μόνος του μια σύνθετη κατασκευή, γνωρίζει πόσο σημαντικό είναι να είσαι εσύ ο ίδιος ο δημιουργός της και αν γίνεται ο μοναδικός και ο αναντικατάστατος. Και πόσο λιγότερες είναι οι δυνατότητές μας, όταν εμείς αποκτούμε έτοιμη την κατασκευή και όταν δεν γνωρίζουμε πώς αυτή λειτουργεί. Ο δημιουργός -είτε είναι ένας μεμονωμένος άνθρωπος είτε μια οργανωμένη ομάδα μέχρι και μια ολόκληρη πολιτεία- προχωράει ορμητικά, με νέες επινοήσεις, με διορθώσεις, επεκτάσεις και προσαρμογές στην κατασκευή του, ενώ αντιθέτως, οι πελάτες είναι εξαρτημένοι από το δημιουργό και σε αναμονή. Αν εκείνοι μπορέσουν να αντιγράψουν, τότε πάλι θα υστερούν στην εμπειρία, σε ορισμένες προετοιμασίες, στο

βαθμό εξέλιξης και ίσως και στη φαντασία. Και είναι φυσικό, ο δημιουργός να μην έχει πάντοτε την απερίσκεφτη πρόθεση να μοιραστεί τις επινοήσεις και τις κατασκευές του με όλους τους άλλους και βιαστικά, για να εκμεταλλευτεί αυτός πρώτος ή μόνος τα πλεονεκτήματα. Και μάλιστα, πολύ σωστά και ηθικά μπορεί να επιλέξει να μη μοιραστεί τις επινοήσεις και τις κατασκευές του, με άλλους ανθρώπους, ιδιαίτερα όταν τις έχει επιτύχει, παρά τις αποθαρρυντικές και περιφρονητικές εκτιμήσεις εκείνων και ξεπερνώντας μεγάλα εμπόδια. Ενδέχεται ακόμα, ο πνευματικός δημιουργός να μοιραστεί με δόλο τις επινοήσεις του, για να τους παγιδεύσει κάπως με την εξάρτησή τους από τον ίδιο ή και για πειραματικούς λόγους. Συγχρόνως, από την ευρύτερη χρησιμοποίηση των κατασκευών του, ο δημιουργός ή ο κατασκευαστής λαμβάνει πολύτιμες πληροφορίες για την πιο πέρα ανάπτυξη και προσαρμογή αυτών.

Αν λ.χ. εμείς οι ίδιοι κατασκευάσουμε εξ' αρχής ένα μοτοποδήλατο, θα χρειαστεί να κατασκευάσουμε ακόμα ένα πλήθος άλλων εξαρτημάτων για τη συναρμολόγησή του. Όσο πιο πολλά από αυτά τα εξαρτήματα και τα υλικά παραχθούν από εμάς τόσο περισσότερο θα έχουμε τον έλεγχο για την κατασκευή και τη συντήρηση. Και αν εργαστούμε σαν ειδικευμένοι ερευνητές για να κάνουμε βελτιώσεις στην κατασκευή, θα σκεφτούμε πολλές αλλαγές και διορθώσεις, τις οποίες οι άλλοι ίσως να αγνοούν. Ακόμα, θα σκεφτούμε τέτοιες αλλαγές, με τις οποίες θα μπορούμε να κατασκευάζουμε πιο εύκολα και πιο γρήγορα το μοτοποδήλατο. Φυσικά, όσο περιοριζόμαστε σε μια κατασκευή για τον εαυτό μας, θα βρούμε τα λίγα χρήματα που χρειάζονται για να εφοδιαστούμε με τα απαραίτητα υλικά και εργαλεία. Οι καθυστερήσεις όχι μόνο δεν θα μας ενοχλήσουν, αλλά ενδέχεται να απολαμβάνουμε την προσπάθεια και τη δημιουργική σκέψη μέχρι το τέλος. Όλοι οι άνθρωποι με δημιουργική σκέψη έχουν αυτές τις εμπειρίες, ακόμα και όταν επινοούν αποκλειστικά για διευκόλυνση στη δική τους ζωή. Η τεράστια διαφορά ανάμεσα στη δημιουργική σκέψη, όταν αυτή εφαρμόζεται για τον εαυτό μας και όταν εφαρμόζεται για εμπορική εκμετάλλευση είναι μια μεγάλη έλλειψη εμπειρίας για πολλούς νέους ανθρώπους, οι οποίοι συχνά επιλέγουν έτσι επηρεασμένοι τον επαγγελματικό προσανατολισμό τους. Στο μέλλον αυτοί ανακαλύπτουν με απογοήτευση μια άλλη πραγματικότητα. Είναι αφάνταστα πιο δύσκολο και πολύπλευρο, να οργανώσουμε μια επιχείρηση που θα αναπαράγει την κατασκευή και για την προώθησή της και αυτό θα μπορούσε να είναι το περιεχόμενο ενός άλλου βιβλίου. Για να εκμεταλλευτούμε οικονομικά το δικό μας κατασκεύασμα ή πνευματικό έργο -αφήνουμε έξω από τη σκέψη τι μπορεί να είναι αυτό-, χρειάζεται αρκετή προετοιμασία, συνεργασίες και μια επιχείρηση, που συνήθως δεν γίνεται χωρίς χρηματοδότηση ή όταν δεν μπορούμε να

εξασφαλίσουμε τα καθημερινά έξοδα για την επιβίωση.

Συνεχίζοντας με το σκοπό των προηγούμενων σκέψεων. Για όσο χρόνο το δημιούργημα θα βρίσκεται διαθέσιμο και στο εμπόριο, εμείς θα έχουμε σκεφτεί ήδη μερικές αλλαγές και προσαρμογές, με τις οποίες θα κατασκευάσουμε ένα άλλο μοντέλο, μια παραλλαγή του ή μια διαφορετική αξιοποίησή του. Θα το προωθήσουμε στην αγορά, όταν εμείς εκτιμήσουμε ότι είναι η πιο ευνοϊκή στιγμή. Και αν από τις πωλήσεις και τη συντήρηση εισπράξουμε το συνολικό χρηματικό ποσό που δώσαμε για την κατασκευή και την παραγωγή και η ζήτηση αυξηθεί, τότε θα σκεφτούμε πολλά περισσότερα για να κάνουμε ή για να μην κάνουμε! Για την προώθηση, την αναπαραγωγή και την υποστήριξη θα μεσολαβήσουν πιθανόν πολλοί ακόμα ως συνεργάτες και θα ιδρυθούν νέες εταιρείες. Όμως οι περισσότεροι συνεργάτες και οι τελικοί αποδέκτες θα βρίσκονται εξαρτημένοι από την τύχη του αρχικού δημιουργού, με τις πιο πολλές εμπειρίες, με την προχωρημένη σκέψη και με την επιτυχημένη εφαρμογή της. Αν υπάρχει ανταγωνιστής, τότε οι δημιουργοί μοιράζονται την πλεονεκτική θέση, έναντι εκείνων που αναμένουν και χρειάζονται το προϊόν ή το δημιούργημα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η τεχνογνωσία και όλες οι γνώσεις που σχετίζονται με την κατασκευή και με την έρευνα, ενδέχεται να αξίζουν περισσότερα χρήματα από το σύνολο των υλικών μέσων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή των προϊόντων. Και αν αυτή η ολοκληρωμένη τεχνογνωσία και η συσσωρευμένη εμπειρία χάνουν την οικονομική αξία τους, αυτά απαξιώνονται επειδή γίνεται εύκολα η αντιγραφή και η υποκλοπή' σε αντίθεση με το χρόνο, τον κόπο, τις δαπάνες και τα προβλήματα που προηγήθηκαν για τους πρωτοπόρους. Σε αυτή την επιχειρηματική προσπάθεια για εμπορική εκμετάλλευση της δημιουργικής σκέψης αναμιγνύονται πολλοί όροι, νόμοι και κανονισμοί και χρειάζονται άδειες αναγνωρισμένες από το κράτος. Η εμπορική επιτυχία δεν εξαρτάται τόσο από τον αρχικό δημιουργό και από τις καλές προθέσεις αυτού του ενός ή όσων άλλων έχουν συμμετάσχει με επινοήσεις και έρευνα στην αρχική προσπάθεια. Η εκκίνηση για επιχειρηματική δράση με το πλεονέκτημα ενός πλούσιου ανθρώπου ή με το κεφάλαιο μιας ομάδας συνεργατών, επίσης φέρνει το δημιουργό σε ευνοϊκή θέση για επιτυχία, ενώ αντιθέτως με τέτοιο μειονέκτημα, τον φέρνει σε δυσμενή θέση και σε θέση από την οποία δεν μπορεί να προχωρήσει ούτε ένα βήμα. Όπως γενικότερα στην καθημερινή ζωή, με τις συνεργασίες και με το πλεονέκτημα της εξαγοράς, του καλού πελάτη και του επενδυτή εξασφαλίζονται πλεονεκτήματα (όπως διαφήμιση, επιχορηγήσεις, άδειες, προσλήψεις, τεχνικός εξοπλισμός, κτιριακές εγκαταστάσεις κ.λπ.), τα οποία έχουν μακρινή σχέση, αν όχι καθόλου, με τη δημιουργική σκέψη, με το τεχνικό ενδιαφέρον, με τον ηθικό σκοπό του δημιουργού και με τις πνευματικές του δεξιότητες. Παρόμοια, όπως το

αθλητικό ενδιαφέρον και η αγνή προσπάθεια για βελτίωση των επιδόσεων έχουν μακρινή σχέση με τον αθλητισμό που φανερώνεται όταν κάποιοι τον εκμεταλλεύονται με τα πλεονεκτήματα ενός επιχειρηματία.

Χωρίς περισσότερη ανάλυση, σε αυτή την πλεονεκτική θέση ενός δημιουργού και πρωτοπόρου βρίσκονται οι χώρες, οι οποίες ηγούνται στις τεχνολογικές εξελίξεις και είναι παραγωγικές, αξιοποιώντας όλη την προηγούμενη ερευνητική εμπειρία. Είναι πολύ ενδιαφέρον και θα καταλάβουμε καλύτερα τα πλεονεκτήματα που προσφέρει για την ομαδική δράση και συνεργασία, η έρευνα της φύσης και η πνευματική κληρονομιά της επιστήμης, αν πληροφορηθούμε πώς ξεκίνησαν ιστορικά ένα πλήθος επιστημονικών ανακαλύψεων και εφευρέσεων, τις πρώτες φορές που έγινε η εκμετάλλευσή τους και πώς αυτές οι εφαρμογές εξελίχθηκαν. Αν υπάρχουν χώρες στον κόσμο, οι οποίες ακόμα δεν έχουν αντιληφθεί τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η δημιουργική σκέψη και η εφαρμογή της μέσα στον κόσμο και, οι πολιτικοί τους ακόμα δεν έχουν οργανώσει τις κοινωνίες τους για να γίνουν δημιουργικές, τότε αυτές είναι υπεύθυνες για την εξάρτησή τους. Όταν με τις επιλογές μας (ως άτομα ή ως κράτη) γνωρίζουμε ότι θα εξαρτηθούμε και ότι στο μέλλον θα χρειαζόμαστε τη βοήθεια, τη συνεργασία, την προσφορά, την υπευθυνότητα και την ύπαρξη εκείνων που μας εφοδίασαν, τότε πρέπει τουλάχιστον να έχουμε αναλάβει την ευθύνη μας και να είμαστε προετοιμασμένοι για το χειρότερο. Αν δεν σκεφτήκαμε ότι ενδέχεται μελλοντικά να ζημιωθούμε και να στερηθούμε, τότε είμαστε βλάκες. Αν δεν είμαστε βλάκες, τότε -όπως συνηθίζουν οι ανεύθυνοι- είχαμε άλλες σκέψεις και προτεραιότητες, εμπιστευτήκαμε την τύχη, υπερεκτιμήσαμε τα πλεονεκτήματα και θέλαμε να τα εκμεταλλευτούμε χωρίς να είμαστε έτοιμοι. Αλλά, ακόμα πιο ανεύθυνα, αντί να αποσυρθούμε από τους ανυποχώρητους αγώνες μας και τις επιδεικτικές προσπάθειες για να σκεφτούμε ήρεμα, δημιουργικά, προνοητικά, με προτεραιότητα για το ξεπέρασμα των δυσκολιών που βάζει η φύση στη ζωή και για την κοινή τύχη μας στο μέλλον, χωρίς να μας χωρίζουν οι φαντασιώσεις του παρελθόντος, εμείς με το πνευματικό θόλωμα και την ασυγκράτητη μεγαλομανία και με την αδιαλλαξία της υπερβολικής βεβαιότητας για τις εκτιμήσεις μας, χάσαμε τις ευκαιρίες. Αυτή είναι η παράνοια για την οποία μιλάμε από την αρχή του βιβλίου[81] και όχι η (απλή) βλακεία. Το θύμα με την επίγνωση των επιλογών του, με την επιλεκτική ασυνειδησία του, με τη ζήλια του και με την απερίσκεφτη επιμονή του, επίσης έχει τη δική του ευθύνη, που δεν υπολείπεται από την αχαριστία του.

Στις χώρες, λοιπόν, που ηγούνται και ανταγωνίζονται στις τεχνολογικές εξελίξεις και είναι παραγωγικές και εξάγουν τα προϊόντα τους στην παγκόσμια αγορά, εκείνοι που επηρεάζουν τις πολιτικές εξελίξεις έχουν αντιληφθεί

πιο μακριά από τους υπόλοιπους για το τι μπορεί να επιτύχει ο άνθρωπος με τη δύναμη της γνώσης. Με την εμπειρία για το διεθνή ανταγωνισμό, για τις δυσκολίες που προκαλούν οι διαφορές μεταξύ των χωρών στη συνεργασία (θρησκευτικές, νομισματικές, νομικές, οικονομικές κ.λπ.), έχουν σκεφτεί το φαινόμενο του πολέμου διαφορετικά από τον (πιο φανερό) πόλεμο, όπως αμέσως τον αντιλαμβάνονται οι άγριοι και όσοι επηρεάζονται περισσότερο από τις εικόνες. Μέχρι πρόσφατα, οι προσδοκίες από τον πόλεμο με καταστροφικά όπλα ήταν πιο μεγάλες. Μια επιθετική χώρα προσδοκούσε να κατακτήσει εδάφη και άλλες περιοχές ή να λύσει τα προβλήματα στις σχέσεις με τα στρατιωτικά μέσα. Τώρα όμως, υπάρχουν διεθνείς συμβάσεις και κανόνες, διεθνείς οργανισμοί, διεθνές δίκαιο και δικαστήριο και εύκολη δημοσιότητα για τα γεγονότα. Ακόμα η στρατιωτική εμπειρία έχει καταγράψει απίθανες ανοησίες, κακούς υπολογισμούς και λεπτομέρειες, που άλλαξαν δραματικά την έκβαση μιας στρατιωτικής αναμέτρησης, αντίθετα από τις πιο έξυπνες προβλέψεις και από τις πιο φανερές ενδείξεις. Παράλληλα, οι ξένες χώρες είναι πελάτες, έχουν τη δική τους αγορά και καταναλωτικό κοινό και μέσα στην κοινωνία τους δραστηριοποιούνται πολλές ξένες εταιρείες. Μια φανερή επιθετική δράση με τη στρατιωτική δύναμη δεν είναι εύκολη, ούτε είναι η λύση με εξασφαλισμένο μέλλον ή με περισσότερα πλεονεκτήματα, ενώ εύκολα καταδικάζεται από κυβερνήσεις και από τους πληθυσμούς. Ο στρατιωτικός πόλεμος ιδιαίτερα με ορισμένες χώρες είναι η χειρότερη λύση, ενώ μπορεί να γίνει αυτοκαταστροφικός, όπως έδειξε η πρόσφατη εμπειρία "από την ισορροπία του τρόμου" με τον αδιάλλακτο ανταγωνισμό των δύο μεγαλύτερων στρατιωτικών δυνάμεων (Η.Π.Α.-Ε.Σ.Σ.Δ).

Βεβαίως, οι περισσότερες χώρες εξακολουθούν να συντηρούν τη στρατιωτική δύναμη, να εξελίσσουν και να ανανεώνουν τους εξοπλισμούς τους. Οι χώρες που ηγούνται τεχνολογικά, είναι φυσικό και λογικό να αξιοποιούν όλα τα πλεονεκτήματά τους για τη στρατιωτική υπεροχή τους και με περισσότερες προσδοκίες, πάντοτε με τα πλεονεκτήματα της δικής τους παραγωγής, συντήρησης, υποστήριξης και δημιουργίας. Η δύναμη για καταστροφή πάντα θα είναι απαραίτητη, διότι με αυτή την υλική δύναμη μπορεί κάποιος να αντισταθεί σε μια άλλη δύναμη καταστροφής, όταν εκείνη επιτίθεται. Σε μια ακραία, απρόβλεπτη και εκτός ελέγχου εξέλιξη, η μεγαλύτερη δύναμη καταστροφής είναι πιο ενθαρρυντική και αυτή η ίδια θα χρειαστεί για αμυντικούς λόγους. Επίσης, κανένας δεν μπορεί να την αγνοήσει και η απειλή γίνεται πιο υπολογίσιμη, από το να είσαι ανυπεράσπιστος. Δυστυχώς, η υλική φύση -για την οποία πολλοί φαντάζονται πράσινη και παραδεισένια- έτσι ξεκινάει και υπάρχει με τη λογική της δολοφονικής ζούγκλας και δεν ευθύνεται αποκλειστικά ο άνθρωπος γι' αυτό. Αν δίπλα μας έχουμε ένα τρελό γείτονα, που ξυπνάει με

νευρολογικά προβλήματα ή είναι έτοιμος να σκοτώσει και να σκοτωθεί, χρειάζεται να είμαστε προσεκτικοί, ιδιαίτερα αν είμαστε ανυπεράσπιστοι σε περίπτωση που μας επιτεθεί. Αν οι νόμοι της Πολιτείας δεν μπορούν να εφαρμοστούν, τότε θα χρειαστεί να λάβουμε μερικά μέτρα για την προφύλαξη και την αντίστασή μας. Τίποτα παράξενο στο φαινόμενο του στρατιωτικού πολέμου, όταν αντιληφθούμε ότι γύρω μας ζουν και συνεργάζονται εγωκεντρικοί και αναξιόπιστοι άνθρωποι, που γίνονται εύκολα επιθετικοί όταν αμφισβητηθεί ο ρόλος τους, έστω και λίγο. Πονηροί άνθρωποι, οι οποίοι δεν είναι ανήμποροι, ούτε χαζοί, ούτε περιορισμένοι σαν ασκητές στη δική τους ζωή και δεν έχουν την πνευματική υπομονή να λύνουν όλα τα προβλήματά τους με ηρεμία και μετά από εξαντλητική συζήτηση. Πόσο μάλλον, όταν τα συμφέροντα είναι μεγάλα, όπως λέμε.

Χωρίς περισσότερη ανάλυση, στις χώρες που είναι πιο αναπτυγμένες στην τεχνολογία έχουν αντιληφθεί καλύτερα, όπως φαίνεται, ότι ο παραδοσιακός πόλεμος με τα όπλα της καταστροφής στα χέρια είναι η τελευταία και η χειρότερη λύση. Μόνο σε μερικές πιο εύκολες περιπτώσεις, μετά από πολλές σκέψεις και πολιτικές πιέσεις και με την κατάστρωση σχεδίων αποφασίζουν να χρησιμοποιήσουν στρατιωτική βία και αυτή σε περιορισμένο ποσοστό. Δεν υποβαθμίζουμε, τις ένοπλες συγκρούσεις και τις περιορισμένες πολεμικές επιχειρήσεις. Η έναρξη ενός περιορισμένου πολέμου δεν αποκλείεται να πυροδοτήσει απρόβλεπτες εξελίξεις, να εμπλακούν περισσότερες χώρες και μετά να είναι δύσκολο να επανέλθει η ειρήνη. Αλλά χωρίς αμφιβολία, οι χώρες που υπερέχουν σε στρατιωτικό εξοπλισμό, θα μπορούσαν να συμπεριφερθούν χωρίς αυτοσυγκράτηση και επιθετικά όπως κάποιοι αγράμματοι αλήτες και να καταστρέψουν ολόκληρη τη γη σε λίγα λεπτά της ώρας. Γι' αυτό να μην εκτοξεύουμε εύκολα τις απαξιωτικές φράσεις μας για ολόκληρες χώρες, όταν επιπλέον εμείς σαν άτομα είμαστε πιο επιθετικοί. Μερικές φορές έτοιμοι να σκοτώσουμε και ασυγκράτητοι και, πολλές φορές, υπερβολικοί στην αντίδρασή μας, ενώ για να περάσουμε όμορφα δεν σκεφτόμαστε τι γίνεται πιο πέρα από τη γειτονιά μας. Ο εξαπλωμένος πολιτισμός (με την αξεχώριστη ανάμειξη των εμπορικών συναλλαγών) και η δύναμη της γνώσης, φανέρωσαν νέους τρόπους πολέμου, πιο έξυπνους και με διαφορετικά μέσα διεξαγωγής. Στις πολιτικές επιστήμες και κοντά στις επιστήμες με τα ζητήματα για την οργάνωση των (εμπορικών κυρίως) επιχειρήσεων, για την προώθηση προϊόντων και για τις κοινωνικές προϋποθέσεις, έχουν σχηματιστεί νέες περιοχές της έρευνας, που προσφέρουν απαραίτητη γνώση για τον πνευματικό πόλεμο και για την εφαρμογή νέων τρόπων εισβολής και κατάκτησης. Τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα μετά από την εφιαλτική εμπειρία του β' παγκόσμιου πολέμου, οι προσδοκίες είναι περισσότερες από τον αόρατο πόλεμο, χωρίς στρατιωτική

δύναμη. **Ο πόλεμος αυτός είναι πολιτιστικός, τεχνολογικός, οικονομικός και σε τελική ανάλυση, πνευματικός**. Αυτή δεν είναι μια νέα αντίληψη για τον πόλεμο. Όμως τώρα περισσότερο από ποτέ μπορούν να εφαρμοστούν σχέδια εισβολής, με μακροχρόνια εφαρμογή και με προσδοκίες που ξεπερνούν αυτές μιας στρατιωτικής εισβολής. Η αθόρυβη υπομονή και η αόρατη προνοητικότητα αποδεικνύονται το ίδιο, αν όχι περισσότερο απαραίτητα, με την πειθαρχία, την ευρυθμία και τη γενναιοψυχία που επιδεικνύονται. Δεν βομβαρδίζονται οι πόλεις με εκρηκτικές ύλες, δεν πυροβολούνται άνθρωποι, δεν ανατινάζονται κτίρια, δεν περνάνε άρματα μάχης, δεν τορπιλίζονται τα πλοία. Όμως αυτό δεν σημαίνει ότι δεν διεξάγεται πόλεμος -ο πατέρας όλων όπως τον αποκάλεσε ο *Ηράκλειτος* σαν γενικότερη έκφραση για τις αντιθέσεις που χωρίζουν τα πράγματα. Δεν είναι εύκολο ούτε απαραίτητο να εξολοθρευτεί ένας ολόκληρος πληθυσμός, να καταστραφούν οι εχθροί και να εγκατασταθούν οι κατακτητές στα ξένα εδάφη. Όμως με τα πλεονεκτήματα της τελευταίας τεχνολογίας, για το σύνολο των ανθρώπινων δράσεων, είναι πιο εύκολο να επηρεάζονται οι πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στις μακρινές χώρες, να ενισχύονται όσοι ανταποκρίνονται φιλικά, να πληροφορούμαστε σε πραγματικό χρόνο, από μακριά και πιο καλά, απ' όσο να βρισκόμασταν εκεί κοντά. Μέσα από ένα στρατιωτικό κτίριο, μπορεί μια μικρή ομάδα ανθρώπων να βλέπει και να ενημερώνεται για όσα γίνονται στην επιφάνεια όλης της γης και να χειρίζεται έτσι απομακρυσμένα (δορυφορικά και από τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα) ηλεκτρονικές συσκευές για κατασκοπεία μέχρι μη επανδρωμένα αεροπλάνα που εκτοξεύουν πυραύλους. Μέσα στα σχέδια ενός έξυπνου πολέμου δεν είναι μόνο η καταστροφή των πόλεων, των υποδομών και ο μαζικός θάνατος. Είναι ακόμα και η υπονόμευση των εχθρικών δυνάμεων με έξυπνες παγίδες, με παραπλανητικές πληροφορίες, με ενίσχυση των αντιπάλων, με οικονομικές συμφωνίες, ακυρώσεις και δικαστικές διαμάχες, ενώ χωρίς να έχει κηρυχθεί στρατιωτικός πόλεμος, η κοινή γνώμη διαμορφώνεται ανάλογα για να διευκολυνθούν οι στρατιωτικοί σχεδιασμοί. Μακροπρόθεσμα οι κοινωνίες μπορεί να διαφθείρονται και οι άνθρωποι να γίνονται εχθροί της δικής τους κυβέρνησης και να προσμένουν τους εισβολείς σαν σωτήρες. Αυτός ο έξυπνος πολιτικός, οικονομικός, τεχνολογικός και πολιτιστικός πόλεμος μπορεί να προετοιμάσει τον πόλεμο με στρατιωτικά μέσα, μπορεί και να μη χρειαστεί καθόλου τέτοιος. Ο σκοπός του στρατιωτικού, σε τελική ανάλυση είναι η εκμετάλλευση, ο σφετερισμός και ο έλεγχος μιας περιοχής, με τα φυσικά και γεωγραφικά πλεονεκτήματά της, αν όχι η αποτροπή μιας ανταγωνιστικής δύναμης που έγινε απειλητική και εμπόδιο. Αν αυτή η εκμετάλλευση και η συνεργασία επιτευχθεί χωρίς στρατιωτική δύναμη, τότε προς τι να σπαταλήσεις χρήματα, να χυθεί αίμα ομαδικά, να προκαλέσεις άλλους διεκδικη-

τές και αντιδράσεις; Αν κάποιος έρθει παρακαλώντας για να εργαστεί, με άμεση ανάγκη, έτοιμος για παραχωρήσεις και να υπακούσει στις οδηγίες σου, τότε δεν θα χρειαστεί να τον καταπιέσεις και να τον βασανίσεις για να αποδεχτεί να γίνει σκλάβος σου.

Αυτό τον αόρατο και πνευματικό πόλεμο έχουν αντιληφθεί και μικρότερες οργανωμένες ομάδες σε πολλές χώρες της γης, οι οποίες δεν έχουν τη στρατιωτική δύναμη για να αντισταθούν ή να επιτεθούν (για δικούς τους πολιτιστικούς και θρησκευτικούς λόγους). Μεμονωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι σκέφτηκαν να πληγώσουν ένα ανεπιθύμητο πρόσωπο ή να προκαλέσουν τη ζημιά με παραπλανητικές πληροφορίες ή με την αποκάλυψη κρυφών γεγονότων, ξεκίνησαν με την έννοια μιας πνευματικής επίθεσης, χωρίς να έχουν επίγνωση (όπως λ.χ. αποστολή φωτογραφιών που αποκαλύπτουν μια συζυγική απιστία). Δηλαδή, αυτός ο πονηρός και έμμεσος τρόπος για να προκαλέσει κάποιος τη ζημιά και για να επωφεληθεί δεν εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα δικά μας χρόνια. Αλλά φαίνεται, ότι αυτός ο τρόπος επιλέγεται από ολόκληρες χώρες σαν πιο αποτελεσματικός και συμπληρωματικός για το στρατιωτικό πόλεμο, επειδή μειώνονται ή αμφισβητούνται οι προσδοκίες από τον δεύτερο. Όλα αυτά τα παγκόσμια φαινόμενα από τις διεθνείς σχέσεις μεταξύ των χωρών, επιβεβαιώνουν την αόρατη δύναμη του πνεύματος και όχι της ύλης, που υποτάσσεται στις σκέψεις. **Στις σχέσεις μεταξύ των κρατών παρατηρούμε τη φανταστική δύναμη της δημιουργικής σκέψης και της γνώσης πιο καθαρά απ' όσο πολλοί αντιλαμβάνονταν για την προσωπική ζωή** και για τις σχέσεις μεταξύ δύο ανθρώπων. Ενώ η παγκόσμια ιστορία και ο σύγχρονος ανταγωνισμός μεταξύ των χωρών φανερώνει τον πρωταγωνιστικό ρόλο του πνεύματος και την εξάρτηση της ύλης από τις επιλογές και τις εκτιμήσεις του πρώτου, τα ξεχωριστά πρόσωπα που ηγούνται των έξυπνων ομαδικών προσπαθειών μπορεί να έχουν την αντίθετη άποψη. Τόσο αθόρυβη και αφανής όσο και ανατρεπτική είναι η παγκόσμια δύναμη της Ηθικής με τις παγκόσμιες πνευματικές αξίες, όταν αυτή γίνει ο ρυθμιστής της ανθρώπινης συμπεριφοράς στα άτομα και στις ομάδες. Έτσι αόρατα και αθόρυβα συμμετέχει ο Θεός μέσα στο κόσμο -επιτρέψτε να συσχετίσουμε την Ηθική με το Θεό με μερικές σειρές κειμένου μετά από αρκετή αυτοσυγκράτηση- με αποδέκτες όσους πιστεύουν στην πιο φανερή δύναμη, όπως αυτή εφαρμόζεται από σε σώμα σε σώμα και γενικά στη δύναμη της ποσότητας. Όσοι αντιλαμβάνονται τη δύναμη με την άποψη της μηχανικής, φυσικά δεν μπορούν να αντιληφθούν το Θεό αφού αυτός δεν ενεργεί με τέτοια δύναμη. Γι' αυτό όσοι ανιχνεύουν την ύπαρξή του, δεν μπορούν να ερμηνεύσουν την αδυναμία του! Έτσι και όσοι αντιλαμβάνονται την Ηθική σαν πολιτική και πνευματική αδυναμία, αυτοί δεν μπορούν να εξηγήσουν πώς μεγάλοι πληθυσμοί ενώνονται με παρανοϊκές

απόψεις και ολόκληρα κράτη μπορούν να συμπεριφέρονται δολοφονικά απέναντι στα γειτονικά τους ή για το δικό τους λαό. Νομίζουν ότι οι λόγοι είναι οικονομικοί, θρησκευτικοί ή καθαρά πολιτικοί.

> Όταν υπάρχει φιλία, ειλικρινής συνεργασία, δεσμός κατανόησης, συμπόνοια δεν μπορείς να εγκαταλείψεις τον τραυματισμένο φίλο σου για να μη χάσεις την πρώτη θέση και τα ανταλλάγματα από την πραγματοποίηση του σκοπού σου. Δεν μπορείς να εγκαταλείπεις έτσι εύκολα ένα πληθυσμό και να τον αφήνεις αβοήθητο να ζήσει χωρίς νερό, χωρίς τροφή, χωρίς φάρμακα, επειδή ονειρεύεσαι και βιάζεσαι να φτάσεις στο φεγγάρι. Όταν όμως, όχι μόνο τον εγκαταλείπεις, αλλά εκμεταλλεύεσαι την αδυναμία του και τον χτυπάς για να τον αποτελειώσεις, τότε είσαι ένας κακοποιός που νομιμοποιεί τον εαυτό του με τη δύναμη των όπλων και για να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του επιρρίπτει όλες τις ευθύνες στους κακότυχους ή σε μερικούς ανταγωνιστές που περιμένουν να εκμεταλλευτούν ένα λάθος σου. Είναι κρίμα για χώρες που έχουν προσφέρει παγκοσμίως τόσα πολλά στον πολιτισμό, με τις εφευρέσεις, με τις επιστήμες, με τις τεχνολογίες, με τις τέχνες, με τον αθλητισμό, με πρωτότυπες σκέψεις και με προκλητική φαντασία, να έχουν στην εξωτερική πολιτική και στη διπλωματία τους τα σημάδια της μεγαλομανίας, της απληστίας και του απατεώνα.

<·> Όταν η αλήθεια είναι μια παγκόσμια παρατήρηση, τότε η αξιοπιστία της δεν εξαρτάται από ποιον εκφράζεται, αν είναι ένας ή μια πλειοψηφία ή από την εξωτερική πολιτική της πιο ισχυρής χώρας. Ένα μόνο πρόσωπο μπορεί και αξιώνει να συμμορφωθούν με την αλήθεια και να την εφαρμόσουν στη δράση τους εκείνοι, οι οποίοι αξιώνουν την εφαρμογή των νόμων ή βρίσκονται στην ηγεσία του κράτους και χρειάζονται την αξιοπιστία. Διότι οι νόμοι δεν πρέπει μεταξύ τους να αντιφάσκουν και πρέπει να είναι νόμοι με λογική και γνώση, όχι φαντασιώσεις παρανοϊκών και όνειρα δυστυχισμένων. Οι παρατηρήσεις για τους περιορισμούς της ανθρώπινης ζωής μέσα στον κόσμο (χωρικούς, τοπικούς, χρονικούς, φυσικούς, βιολογικούς, διανοητικούς) και ορισμένες θεμελιώδεις σχέσεις μεταξύ συμπεριφοράς και σκέψης πρέπει να προσαρτηθούν στους θεμελιακούς νόμους του (πολιτισμένου) κράτους (για την οργάνωση της κοινωνίας και στο Σύνταγμα). Αν χρειαστεί να γίνουν διορθώσεις σε άλλους νόμους για να μην αντιφάσκουν με τους πρώτους και γενικότερους. Το κράτος με αυτές τις αρχές που θεωρούμε ότι προέρχονται από την περιοχή της (κοσμολογικής) Ηθικής, θα κερδίσει επιπλέον σε αξιοπιστία, όχι μόνο προς τη δική του εσωτερική κοινωνία, αλλά και απέναντι στα άλλα κράτη -για να μη τραβήξουμε τη σκέψη πιο μακριά και μιλήσουμε για την

αξιοπιστία απέναντι σε εξωγήινους πολιτισμούς. Στις πολιτικές και νομικές σχέσεις που έχουν εκείνα μεταξύ τους, το κράτος με θεμέλια στην επιστήμη και στις αρχές του Δικαίου θα μπορεί να αξιώνει ή να εφαρμόζει πίεση με τη δύναμη της επιστήμης. Ενώ τα άλλα κράτη με την απουσία Συντάγματος ή με τους ελλιπείς και μεροληπτικούς νόμους, θα έρχονται πολλές φορές στη δύσκολη θέση να ζητούν παραβίαση των αρχών του Δικαίου ή να αμφισβητήσουν τις παγκόσμιες και θεμελιώδεις παρατηρήσεις. Από τέτοιες τριβές, θα προκληθεί νομικός ανταγωνισμός, με τον οποίο θα αναπτυχθούν περισσότερο τα ζητήματα της Ηθικής, θα επεκτείνουν ακόμα περισσότερο την εφαρμογή της και στο άγνωστο μέλλον, τα περισσότερα κράτη θα εξαναγκαστούν από τους διεθνείς οργανισμούς και για λόγους συνεργασίας να προσαρμοστούν στους νέους κανόνες. Έτσι, όπως γενικότερα οι επιστημονικές ανακαλύψεις και οι αποδεδειγμένες γνώσεις, αργά ή γρήγορα μεταδίδονται σε όλες τις χώρες του κόσμου, παρά τις όποιες διαφορές που έχουν οι κοινωνίες μεταξύ τους, ενώ οι λανθασμένες απόψεις καταρρίπτονται. Αν αντίθετα απαγορεύεται να εκφράζουμε και να δημοσιεύουμε τη διαπιστωμένη αλήθεια και τις απόψεις που είναι αξιόπιστες, τότε θα απαγορεύεται να μιλήσουμε για την πραγματικότητα. Αν αυτό που λέμε δεν είναι μια πρόβλεψη ή μια ιδιαίτερη εμπειρία, η οποία δεν επαληθεύεται από άλλους, αλλά είναι παρατηρήσεις στα πράγματα και ερευνητικές σκέψεις, τότε η απαγόρευση της έκφρασης χρειάζεται στρατιωτικούς και αστυνομικούς λόγους για να δικαιολογηθεί. Θεωρητικά, διαπιστώνουμε ξανά την αρχική παρατήρηση και ευρύτερη άποψη, ότι **η ηθική ενός πνεύματος με αυτογνωσία έχει προέλευση από τον κόσμο σαν σύνολο και δεν είναι μια ανθρώπινη επινόηση**. Τα ξεχωριστά πρόσωπα και ολόκληρα κράτη μπορούν να περιφρονούν τους παγκόσμιους νόμους, να εναντιώνονται σε δίκαιες διεκδικήσεις, να απαγορεύουν τη δημοσίευση των διαφορετικών απόψεων, να δικαιολογούν τη χρήση βίας ενάντια στους αμφισβητίες, να μεθοδεύουν την εξάπλωση των δικών τους παραδοσιακών αξιών και λοιπά. Όμως, οι συνέπειες δεν είναι αυτές που εκείνοι εκτιμούν, προβλέπουν και προσδοκούν και οι εξελίξεις δεν θα είναι ευνοϊκές για τους σκοπούς τους.

Η διατήρηση των ισορροπιών και ο έλεγχος των εξελίξεων είναι κάτι πολύ πιο δύσκολο απ' όσο πιστεύουν όσοι κινούν τις αγορές, ενώ η αποσταθεροποίηση και το χάος μπορούν να προκληθούν πιο εύκολα. **Η οργάνωση της κοινωνίας με τα θεμέλια των πνευματικών αξιών δεν εξυπηρετεί μόνο μια μικρή ομάδα από τον πληθυσμό.** Με το πέρασμα του χρόνου, **ολόκληρη η κοινωνία θα αναγκαστεί με ειρηνικό τρόπο να προσαρμοστεί.** Με τις ηθικές ανατροπές στην κοινωνική δομή, θ' ανανεωθούν τα πρόσωπα, θα αλλάξουν οι νοοτροπίες και ορισμένες συμπεριφορές, θα διαλυθούν πολλές συμμο-

ρίες, θα διευκολυνθεί η συνεννόηση και η εμπιστοσύνη, θα περιοριστούν τα ψέματα και οι φαντασιώσεις και η αγορά δεν θα μείνει ανεπηρέαστη. Τελικά ολόκληρη η κοινωνία θα ωφεληθεί, εκτός από εκείνους που θα επιλέγουν να εξαπατούν τον κόσμο, στηριγμένοι στους νόμους. Διαφορετικά, χωρίς αυτά τα πνευματικά θεμέλια, το κράτος δεν θα οργανώνει μια κοινωνία με όρους δικαίου και μπορεί να είναι ένα κράτος απατεώνων, παρανοϊκών και μεγαλομανών. Με διατύπωση λιγότερο προκλητική: στο ανήθικο κράτος εκπροσωπούνται ή ευνοούνται τα συμφέροντα συγκεκριμένων ομάδων, οι οποίες είναι οργανωμένες και συνδέονται με πλεονεκτικές και διοικητικές θέσεις και χρησιμοποιούν το κράτος για να εξυπηρετούνται μεροληπτικά αυτά τα συμφέροντα, ενώ το εμποδίζουν να παίξει το δίκαιο ρόλο του. Το "δίκαιο του ισχυρού" συντηρεί την αδικία, που εξυπηρετεί περιστασιακά τον ισχυρό για ένα μικρό χρονικό διάστημα, μέχρι να βρεθούν στη θέση του άλλες ανταγωνιστικές ομάδες και εκπρόσωποι αυτών. Και πολλές φορές δυσανάλογα, αφού τα "ισχυρά" πρόσωπα αγνοούν το αληθινό συμφέρον τους ή δεν υπολογίζουν σωστά τις συνέπειες. Το ζήτημα (για τη σύνδεση της ηθικής με την οργάνωση της κοινωνίας) είναι παγκόσμιο και όχι περιστασιακό, ενώ συγκαλυμμένα το ανακινούν όλοι όταν ζητούν σχέσεις εμπιστοσύνης και επιτυχημένης συνεργασίας. Χρειάζεται εξαντλητική διερεύνηση και θέληση, ενώ οι σχεδιασμοί και οι αποφάσεις δεν πρέπει να παίρνονται εύκολα με τη γνωστή λογική, αν και πόσο είναι δυνατή η εφαρμογή των ανατρεπτικών σκέψεων. Αν ωστόσο ένας πληθυσμός επιλέγει να ζήσει με τις φαντασιώσεις, με ψέματα και με τον υλιστικό τρόπο ζωής και κάποιοι από μια πλεονεκτική θέση γελάνε με τις απόψεις για την πνευματική και ήσυχη ζωή, τότε ας ζήσουν έτσι παρανοϊκά με ένα λογικό όρο: τον όρο ότι το πολιτισμένο κράτος θα φροντίσει να προστατέψει όλους εκείνους που επιθυμούν απλώς να μην είναι θύματα εκβιασμού, κάτω από την απειλή της εξάρτησής τους από μερικούς προνομιούχους και θύματα της διαμάχης των ανταγωνιστών και των διεκδικητών.

Ένα μήνυμα ή υπενθύμιση προς όλους όσους υποκινούν αιματηρές αναταραχές ή συμμετέχουν σε τέτοιες επιθετικές δράσεις σαν μέλη μιας εχθρικής ομάδας ή με τις εντολές του κράτους ή μιας στρατιωτικής δύναμης: Κάθε νεκρός από στρατιωτική εισβολή ή από ομαδικές εχθρικές ενέργειες και από αδυναμία του κράτους να επιβάλει την ομαλότητα ή λόγω κατάχρησης εξουσίας και για οποιονδήποτε λόγο (ιδεολογικό, θρησκευτικό, προληπτικό, κάποιας διεκδίκησης, όπως και αν ονομαστεί αυτός ο λόγος) και ανεξάρτητα από τα γεωγραφικά σύνορα, είναι θύμα δολοφονίας και έχει ανήθικο και φυσικό αυτουργό. Αν ο δολοφόνος και οι συνεργοί του μένουν ατιμώρητοι και αν η δολοφονία δεν καταγγέλλεται, τότε στιγματίζεται το σύνολο μιας κοινωνίας σαν συνένοχο και σαν προστάτης που συγκαλύπτει τη δολοφονία. Ακόμα

χειρότερα, αν η δολοφονία δικαιολογείται σαν μια άτυχη στιγμή και σαν συνέπεια μιας απαραίτητης στρατιωτικής ή αστυνομικής επιχείρησης. Πραγματικά, δεν μπορεί να γίνει τίποτε χειρότερο μέσα στον κόσμο, από το να χάσει ένας άνθρωπος τη ζωή του και να τη χάσει πρόωρα, από κακή τύχη ή από κάποιο ψυχολογικό τέρας ή με την ευκαιρία κάποιας στρατιωτικής επιχείρησης. Για την οικογένεια και τους φίλους, επίσης είναι από τις πιο θλιβερές στιγμές και ίσως δυστυχία για όλη την υπόλοιπη ζωή τους. Η ασφάλεια της ζωής από τους δολοφόνους είναι από τα πρώτα για τα οποία χρειάζεται ένα κράτος με ηθικό προορισμό. Αν το κράτος αποτυγχάνει, τότε δεν υπάρχουν σύνορα για αυτό το κακούργημα και αν οι νόμοι εμποδίζουν την προσωπική έρευνα και το κυνήγι από κάθε ενδιαφερόμενο για τον εντοπισμό του, οι νόμοι είναι ανήθικοι. Μερικά τυχερά παιχνίδια πρέπει να αντικατασταθούν από αυτή τη νομική διευκόλυνση για τη συμμετοχή όλων στην εξιχνίαση τέτοιων υποθέσεων.

Προβλήματα για τα οποία δεν έχουμε καμία σκέψη πώς να τα επιλύσουμε ή δεν μπορούμε εύκολα να τα επιλύσουμε, **τα αφήνουμε έξω από τη συζήτηση και έξω από τους σχεδιασμούς μας ή τα υποβαθμίζουμε εύκολα, εκστομίζοντας ότι αυτά είναι "άσχετα" ζητήματα**. Όπως, τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς των εχθρικών κρατών, τις μαζικές κακές συνήθειες, το φυσικό τέλος της ζωής, την αυταρχική εξουσία ή την οικονομική δύναμη μερικών οικογενειών, τα παραδοσιακά ήθη, όπως εκείνα που επιβάλλουν ανόητες διακρίσεις στους ανθρώπους, το ρόλο των άστρων που παρατηρούμε στο σκοτεινό ουρανό, τις πιθανότητες μίας γενικής καταστροφής από μία θεομηνία, τον άδικο και απρόσμενο χαμό των συνανθρώπων, τα φιλοσοφικά ζητήματα για την ύπαρξη του Θεού και για το ρόλο του, τις λανθασμένες επιλογές της πλειοψηφίας, την τρελή συμπεριφορά των λογικών ανθρώπων, την ανάγκη να τραφούμε θυσιάζοντας την "ιερή" ζωή που δεν έχει ανθρώπινη μορφή, την ακραία οικονομική ανισότητα, την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και τη ρυπογόνο δράση μερικών βιομηχανιών, την εξάρτηση της κοινωνικής ισορροπίας και της ανάπτυξης από τις ξένες παραγωγές και πηγές, τις επιπτώσεις της φτώχειας στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου, τις επιπτώσεις της κοινωνικής ανισότητας και των διακρίσεων στην ανθρώπινη ψυχή κλπ. **Αν, όπως λένε μερικοί, η φιλοσοφία μας αποσπάει από την πραγματικότητα, τότε οι πολιτικοί και οι δημοσιογράφοι επιβάλλουν σαν πραγματικότητα πολλά ψέματα και συχνά τις πιο ασήμαντες στιγμές της!**

<•> Η ΑΔΙΚΙΑ ΣΥΝΤΗΡΕΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΕΤΑΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΜΕΝΩΝ ΑΠΑΤΕΩΝΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΖΕΤΑΙ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ

Μάλλον **θα ήταν άδικο και παράλογο να μην αποδίδεται δικαιοσύνη με κανέναν άλλο τρόπο**, τη στιγμή που ξεφεύγουν πολλές αδικίες και παρανομίες στην καθημερινή ζωή με όλες τις λεπτομέρειές της και όταν οι καθημερινές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων είναι διαρκώς διαταραγμένες από την αλήτικη συμπεριφορά τους. Αν ορισμένες πράξεις δεν θεωρούνται αρκετές ή άξιες λόγου για να ποινικοποιηθούν ή για να τις ερευνά η αστυνομία, αυτό δεν ερμηνεύεται έτσι... όπως πιστεύουμε από αφέλεια. Ερμηνεύεται από την κοινή εκτίμηση ότι η συμπεριφορά όλων των ανθρώπων είναι αναπόφευκτα προβληματική, προκλητική, επιθετική και άδικη, πολλές φορές μέσα στην ημέρα. Αφού ο φυσιολογικός άνθρωπος είναι ένα πνευματικό και ψυχολογικό τέρας δεν μπορούμε να απαγορεύσουμε την ανθρώπινη ζωή ή να τους κλείσουμε όλους στη φυλακή. Αυτή τη δικαιοσύνη την αφήνουμε στο Θεό, έτσι όπως και πολλές απλές αλήθειες τις οποίες αποφεύγουμε να σκεφτούμε. Για παράδειγμα με τη λέξη "ενόχληση" δεν είναι εύκολο να οριστεί με ακρίβεια πού, πότε και πώς αρχίζει η ενόχληση και ακόμα πιο δύσκολο είναι να εντοπίζεται, να αποδεικνύεται και να καταγγέλλεται. Δεν αναμένουμε να λύσουμε το κάθε πρόβλημα "ενόχλησης" με την αστυνομία και μέσα στις αίθουσες των δικαστηρίων. Ορίστε ένα ακόμα παράδειγμα για το πρωταγωνιστικό ρόλο της ηθικής με λογική σκέψη, σε αντίθεση με την ανεπάρκεια της δημόσιας δικαιοσύνης. Έτσι μας προφυλάσσει ευρύτερα η ηθική από έναν αφάνταστο αριθμό προβλημάτων και δεν αφήνει να δημιουργηθούν προβλήματα από την ανοησία και τις φαντασιώσεις, που εκφράζονται με τη φωνή και με την εξωτερική συμπεριφορά μας. Όπως έχουμε διαφωτιστεί γενικά από την αξεχώριστη σχέση της ζωής με τη σκέψη και με τις πληροφορίες, και ειδικότερα από τη σχέση της δράσης και της αντίδρασης με τις φαντασιώσεις, η δυστυχία εύκολα μπορεί να επέλθει στην ανθρώπινη ζωή, χωρίς τα πιο φανερά και ακραία αδικήματα. Πέρα από τα πιο φανερά αδικήματα, τα οποία οι άνθρωποι έχουν αντιληφθεί και απαγορεύσει από τις πρώτες σχέσεις τους συνεργασίας (όπως δολοφονία, σωματική βία, κλοπή κλπ), τα οποία αφήνουν και ορατά σημάδια για πολύ καιρό και αποδεικνύονται πιο εύκολα, μέσα στην πολιτισμένη κοινωνία η ανθρώπινη ζωή σε καιρό ειρήνης μπορεί να συνθλίβεται χωρίς ελπίδα. Η ζωή μπορεί να γίνει βασανιστική, χωρίς κανένα ενδιαφέρον και με μια μόνιμη αντίδραση σε καταπιεστικές συνθήκες, που προκαλούν κατάθλιψη μέχρι οργή και ασυγκράτητη συμπεριφορά, που ζημιώνει και τον ίδιο το θύτη. Αυτή η λεπτή παρατήρηση για την αφανή αδικία στη ζωή και την εσωτερική

δυστυχία της -έτσι όπως γίνεται αυτή η παρατήρηση με ένα καλλιεργημένο πνεύμα και μέσα από μια ηθική προσέγγιση-, φυσικά δεν έχει εκτιμηθεί με την ανάλογη σημασία για τη νομοθεσία και για την απόδοση της δικαιοσύνης.

Είναι φυσικό, κανένας να μην αρκείται και να μη βασίζεται πάντοτε στον κοινά αναγνωρισμένο τρόπο (θεσμοθετημένη) απόδοση της δικαιοσύνης, ιδιαίτερα όταν ο δικαστικός τρόπος δεν είναι δίκαιος για να προσφύγουν όλοι οι άνθρωποι. Ανέκαθεν υπάρχουν φυσικές δυσκολίες για να εντοπιστούν όλες οι περιπτώσεις αδικίας και για ν' αποδοθεί η δικαιοσύνη μόνο μέσα στα (δημόσια) δικαστήρια, με βάση τους νόμους και τον ποινικό κώδικα. Η αδυναμία αγγίζει τα όρια της μαζικής αδικίας και της περιφρόνησης, όταν τα κράτη και οι κοινωνίες έχουν οργανωθεί με τρελές απαιτήσεις, παράλογες υποχρεώσεις, με προτεραιότητα να εξυπηρετηθούν μερικοί χρηματοδότες ή μια ομάδα εκλεκτών και με τις φαντασιώσεις μιας πλειοψηφίας. Μερικές χιλιάδες χρόνια μετά από τις πρώτες οργανωμένες κοινωνίες εδώ στη Γη, η εμπειρία προκαλεί θεωρητικό προβληματισμό για την αδυναμία τους να ισορροπήσουν και να εξασφαλίσουν την ειρήνη, την ομαλή συνεργασία, τον αμοιβαίο σεβασμό, την κατανόηση και τη φιλειρηνική επίλυση των διαφορών τους. Αντιθέτως, οι λόγοι για την παραβίαση και την αμφισβήτηση των νόμων έχουν πληθύνει, η ανάγκη επιβολής ποινής παραμένει και οι άγριες ορμές δεν έχουν υποταχθεί στη λογική. Το "hardware" έγινε πιο πολύπλοκο, οι ταχύτητες και οι επιδόσεις αυξήθηκαν, αλλά το "software" επίσης γίνεται πιο εξαντλητικό και το σύστημα ακόμα "κολλάει" και τρελαίνεται. Η αδυναμία δεν περιορίζεται μόνο στον κεντρικό επεξεργαστή...

Τι γίνεται, λοιπόν, με τις περιπτώσεις που η αδικία γίνεται χωρίς φανερό τρόπο ή με τη συμβολή χιλιάδων ανθρώπων και όχι από λίγους ξεχωριστούς υπαίτιους, όπως λ.χ. με την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος ή στη διάρκεια μιας κοινωνικής αναταραχής ή ενός πολέμου; Αν κανένας συγκεκριμένα δεν ευθύνεται για το δηλητηριασμένο αέρα που αναπνέω, δικαιούμαι να βλασφημήσω γενικά την κοινωνία και να αντιδράσω με αποδέκτη κανέναν συγκεκριμένα; Τι γίνεται όταν οι υπαίτιοι συνεργάζονται με την αποδεκτή εξουσία μίας χώρας ή όταν την επηρεάζουν και μπορούν να την αποσταθεροποιήσουν ή να προκαλέσουν κοινωνική αναταραχή και πολιτικές συγκρούσεις (φυγή κεφαλαίων, κλείσιμο επιχειρήσεων, διακοπή χρηματοδότησης, τροφοδοσίας ή συνεργασίας, κ.α.); Πολλές άδικες πράξεις και παρανομίες δεν γίνονται ποτέ γνωστές ή τουλάχιστον όταν πρέπει και μπορούν να εκδικαστούν. Σκόπιμα ή από αδυναμία δεν τιμωρούνται, ενώ πολλές άλλες δεν τιμωρούνται αρκετά ή τιμωρούνται αυστηρότερα με αβάσιμα καθορισμένες ποινές και από αδυναμία διασφάλισης της ποινής. Δεν είναι αδικία να αποδίδεται η δικαιοσύνη μετά από απελπιστικά χρονικά διαστήματα, με μεγάλα έξοδα, με χάσιμο

πολύτιμου χρόνου, με αλλαγή των προγραμματισμών μας, με εξοντωτικές προφυλακίσεις και με αφάνταστες άλλες συνέπειες στη ζωή μας; Τι ποινή να επιβληθεί σε έναν ηλικιωμένο ή σε έναν εγκληματία που περιμένει να πεθάνει από την ανίατη νόσο του ή θέλει να επιστρέψει στη φυλακή; Πόσοι δεν έχουν πράξει σε κάποια στιγμή της ζωής τους μία μικρή παρανομία, σκόπιμα ή όχι, που θα μπορούσε να θεωρηθεί αντίθετη προς τους νόμους; Πόσοι θα μπορούσαν να βγουν «καθαροί» μετά από μία κακόπιστη προσπάθεια να τους βρουν ενοχοποιητικά στοιχεία; Σε άλλες περιστάσεις, με διαφορετική τύχη θα είχαμε εκτεθεί στο κοινωνικό περιβάλλον μας έως και τιμωρηθεί με απίστευτα σκληρή ποινή. Το καλύτερο και πιο ήσυχο παιδί, μετά από μερικές δεκαετίες και ιδιαίτερα μέσα σε κοινωνία με πολλές ενοχλήσεις και απειλές, είναι μάλλον απίθανο να μην έχει αφήσει ένα ίχνος παραβατικής συμπεριφοράς ή να έχει αποφύγει μερικές στιγμές αλητείας. Όταν κάποιος αγνοεί τη ζωή ενός ανθρώπου, τότε η αποκάλυψη μιας κακής στιγμής είναι αρκετή για να εξαφανίσει όλα τα καλά του και για να στιγματιστεί αυτός άδικα.

Όταν παρατηρούμε σε μια ομάδα ανθρώπων μερικά χαρακτηριστικά τα οποία είναι ίδια για ένα πιο μεγάλο σύνολο, τότε οι άνθρωποι αυτής της ομάδας εμφανίζονται με μια διαφορά από τους υπόλοιπους του συνόλου. Τα χαρακτηριστικά που παρατηρούμε εμφανίζονται σαν ιδιαιτερότητες ή σαν γνωρίσματα που διαφοροποιούν την ομάδα. Αυτή είναι μια μεροληπτική εκτίμηση στο άλλο άκρο της υπερβολικής γενίκευσης, όταν με τα γνωρίσματα μιας ομάδας ή μερικών μελών χαρακτηρίζουμε όλο το σύνολο. Η μεροληψία του διαχωρισμού μιας ομάδας με γνωρίσματα, τα οποία αγνοούμε ή αρνούμαστε για το υπόλοιπο σύνολο είναι το ίδιο άδικη και επικίνδυνη. Με αυτή τη μεροληψία προκαλείται η εναντίωση μιας ομάδας σε μια άλλη και αυτή επιδιώκουν όσοι επηρεάζουν μαζικά απόψεις. Αν λ.χ. πούμε: Μια ελάχιστη μειοψηφία άριστων μαθητών εκτονώνει τον εγωισμό, τις νεανικές στερήσεις και τα απωθημένα της στην πλειοψηφία του κόσμου, από τις υπεύθυνες και κορυφαίες θέσεις που εργάζονται. Αυτό μπορεί να γίνεται και από πολλούς που δεν ήταν καλοί μαθητές. Ή λ.χ. όλοι οι γιατροί έχουν οικονομικό συμφέρον να μας ανησυχούν για την υγεία μας. Αυτό, επίσης, μπορεί να γίνεται και από άλλους επαγγελματίες, όπως λ.χ. τους ασφαλιστές. Πολλές μεροληπτικές εκτιμήσεις επινοούνται με σύντομες φράσεις χωρίς σαφές νόημα, οι οποίες προκαλούν μόνο μια φαντασίωση και ένα συνειρμό για να γελάσουμε ή για να φοβηθούμε. Όταν οι ιδιαιτερότητες εκτιμούνται σαν μειονεκτήματα, τότε λογικά η προσβεβλημένη ομάδα κάπως αντιδρά, αλλά και δέχεται συνήθως απορριπτικές και απαξιωτικές συμπεριφορές. Όταν όμως εκτιμούνται σαν πλεονεκτήματα τότε δεν αντιδρούν αρνητικά όλοι οι υπόλοιποι. Από πολλούς γίνονται προσπάθειες προσέγγισης, για φιλία, συνεργασία και για οποιοδήπο-

τε άλλο συμφέρον. Επομένως, όταν εκφράζουμε αρνητική άποψη και απαξιωτικές εκτιμήσεις για μια ομάδα ανθρώπων, ας είμαστε προετοιμασμένοι για μια φυσιολογική αντίδραση και διαφωνία. Αν οι δυσάρεστες παρατηρήσεις και οι διαπιστώσεις είναι σωστές, τότε δεν αδικούμε τα πρόσωπα αυτής ομάδας. Ωστόσο είναι σημαντικός ο σκοπός για τον οποίο εκφράζουμε τις εκτιμήσεις μας και, τι προθέσεις αποκαλύπτονται από τον τρόπο που εκφραζόμαστε. Με τις αρνητικές εκτιμήσεις ενδέχεται να αποβλέπουμε να κερδίσουμε την υποστήριξη και την εύνοια μιας άλλης αντίπαλης ομάδας ή να προκαλέσουμε τη δυσαρέσκεια στην πρώτη. Αλλά, όταν στιγματίζουμε μια ομάδα μεροληπτικά, με γνωρίσματα και μειονεκτήματα τα οποία θα διαπιστώσουμε και σε πολλούς άλλους ανθρώπους, τότε να είμαστε προετοιμασμένοι καλά, ακόμα και για να μας δολοφονήσουν. Προσθέστε τις σκέψεις που θα γράφαμε, αν λάβουμε υπόψη ότι εκτός από την προφορική ή τη γραφτή έκφραση των εκτιμήσεων και των απόψεών μας, η συμμετοχή και η συνεργασία μας με μια ομάδα, επίσης μπορεί να "αποκρυπτογραφείται" σαν έκφραση της άποψής μας.

Ο λαβύρινθος των νόμων και η πολυπλοκότητα των ανθρώπινων σχέσεων στις νεότερες κοινωνίες κάνουν πιο δυνατό από ποτέ τον κίνδυνο να παρανομήσουμε και να καταδικαστούμε. Εμείς ως άτομα, αλλά έτσι εύκολα και μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων. Για πράξεις ή παραλείψεις, οι οποίες δεν είναι κακές από ηθική σκοπιά ή είναι αδιάφορες, ή από μια σχέση φιλίας και συνεργασίας με πρόσωπα που παραβιάζουν φανερά και διαπιστωμένα κάποιο νόμο και μετά από μεροληπτική παραγγελία για εξονυχιστικό έλεγχο (π.χ. κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας, από απροσεξία ή από μια αναληθή μαρτυρία). Υπάρχουν φυλακισμένοι άνθρωποι για πράξεις οι οποίες δε συνδέονται πάντοτε με διεφθαρμένο εσωτερικό κόσμο, συχνά από κακή τύχη (λ.χ. χρεοκοπία), πραγματικά μετανιωμένοι και για τις αντιδραστικές απόψεις τους (ιδιαίτερα στις αντιδημοκρατικές χώρες). Αλλά και έξω από τη φυλακή, οι άνθρωποι πάλι ενδέχεται να τιμωρούνται σκληρά, με πολλά εμπόδια για τη ζωή τους. Αντιθέτως, αναρίθμητοι διεφθαρμένοι και κακοποιοί, με την οικονομική τους ισχύ, τα αξιώματα, με τις γνωριμίες και την τύχη τους βρίσκονται έξω από τις φυλακές, οι περισσότεροι με την αυταπάτη ότι είναι καλύτεροι από τους πρώτους. Ο άρρωστος ναρκομανής στο δρόμο, το χειρότερο που μπορεί να κάνει είναι να μαχαιρώσει έναν περαστικό, αν προλάβει και αν βρει τη δύναμη. Ένα πρόσωπο περιποιημένο και με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, σε υπεύθυνη θέση, το χειρότερο που μπορεί να κάνει είναι να γίνει ηθικός αυτουργός για μαζικές δολοφονίες, για διακίνηση πολλών τόνων ναρκωτικών και όπλων κλπ. και κατ΄ εξακολούθηση για πολλά χρόνια, χωρίς να το μάθουμε ποτέ και εμείς οι ανυποψίαστοι από την καλοσύνη μας, να τον ευχαρι-

στούμε για κάποια προσφορά του! Διότι μη ξεχνάμε, εκτός από τις πιο φανερές περιπτώσεις αδικίας, με την εικόνα της δυστυχίας και των πληγωμένων ανθρώπων (από τα λάθη και την επιθετική συμπεριφορά των άλλων ή από κακή τύχη), στο άλλο άκρο βρίσκονται άνθρωποι αδίστακτοι, ανάλγητοι και κακούργοι, που απολαμβάνουν πλεονεκτήματα, έστω και για περιορισμένο χρόνο.

Αυτές οι (τελευταίες) αντιφάσεις στην απόδοση της δικαιοσύνης είναι αναμενόμενες από φυσιολογικές και τεχνικές αδυναμίες. Η οργάνωση της κοινωνίας δεν ξεκίνησε χθες, ούτε μετά από θεωρητικές σκέψεις για μια σταθερή ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι συμφώνησαν μεταξύ τους και αποφάσισαν και πρόβλεψαν για τους νόμους. Αλλά μαζί με τις φυσιολογικές αδυναμίες, οι νόμοι εκτός από τα κενά τους, πολλές φορές αγνοούν την πραγματικότητα και αντί για δικαιοσύνη, συμφιλίωση και εμπιστοσύνη, κυριολεκτικά επιβάλουν την αδικία. Δεν εφαρμόζονται πάντα ή για όλους, εξυπηρετούν επιλεκτικά μια ομάδα ανθρώπων, εμποδίζουν την κατάρτιση μερικών νέων νόμων ή ακυρώνουν έναν άλλο νόμο, συντηρούν μια απαγόρευση σε νέες καταστάσεις και προκαλούν, διχασμό και αντιπαράθεση στην κοινωνία. Αυτές είναι μερικές παρατηρήσεις που επιβεβαιώνονται μέχρι σήμερα από τη παγκόσμια εμπειρία, ενώ αυτά τα ζητήματα για τη σχέση της δικαιοσύνης με το νόμο και την εξουσία έχουν τεθεί τουλάχιστον δυόμιση χιλιάδες χρόνια από τους *σοφιστές*.[82] Οι κανόνες και οι αξιώσεις της ηθικής για συμφωνία με τις πνευματικές αξίες και για εσωτερικό προσανατολισμό δεν συμπίπτουν πάντοτε και αναγκαία με την πολιτειακή νομιμότητα, όπως και με την κοινωνικότητα (από συμβιβασμό). Οι νόμοι μιας χώρας επεκτείνονται πολύ πιο μακριά και δεν προορίζονται για να ρυθμίσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά σε μια φανταστική κοινωνία υποδειγματικών ανθρώπων.[83] Οι νόμοι της Πολιτείας δεν προορίζονται για να διαμορφώσουν το πνεύμα κάθε ανθρώπου ξεχωριστά ή αποκλειστικά για να προστατέψουν τον ήσυχο τρόπο ζωής και για να αποτρέψουν (επιζήμιες) πράξεις με κακές εκτιμήσεις και σκέψεις. Οι νόμοι δεν έχουν μόνο αυτό τον προορισμό και στο σύνολό τους. Γενικά, οι πολιτικοί νόμοι ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων (ρεαλιστικά εκ του γνωστού και άμεσου αποτελέσματος) με απαγορεύσεις στην εχθρική και βλαπτική συμπεριφορά. Βάζουν όρια και προϋποθέσεις στη δράση και ιδιαίτερα στη συνεργασία, στη συναλλαγή και στον ανταγωνισμό, που έχουν οι οργανωμένες ομάδες μεταξύ τους και με την κεντρική εξουσία. Οι σχέσεις συνεργασίας και οι δράσεις (τις οποίες οι νόμοι ρυθμίζουν και τους βάζουν όρια), έχουν διαφορετικούς σκοπούς, ξεκινούν από διαφορετικές ανάγκες και εξυπηρετούν διαφορετικά συμφέροντα. Και οι συνεργασίες μεταξύ των οργανωμένων ομάδων στην εποχή μας δεν περιορίζονται στη χειρωνακτική δράση και μεταξύ αγράμμα-

των ανθρώπων, ενώ τα συμφέροντα μπορεί να είναι μεγάλα (ακόμα και μιας ξένης χώρας) και να απειλούν το ίδιο το κράτος. Η συνεργασία φτάνει μέχρι την επιστημονική έρευνα και σε ειδικά ζητήματα, τα οποία χρειάζονται αρκετή γνώση και τις οδηγίες από επιστημονικούς σύμβουλους και όχι την κοινή σκέψη των αρχαίων προγόνων, ενώ οι δημιουργικές δράσεις έχουν αποτελέσματα που ξεπερνούν την εμπειρία μας.

Οι συνεργασίες και οι ανθρώπινες δράσεις, λοιπόν, ρυθμίζονται από νόμους, όσο είναι δυνατό να προβλεφθούν όλες οι λεπτομέρειες, οι αποκλίσεις, οι νέες περιπτώσεις και τα αποτελέσματα. Οι νόμοι, υποτίθεται, εφαρμόζονται αναγκαστικά, ακόμα και όταν οι άνθρωποι θα ήθελαν να τους παραβιάσουν ή περιφρονούν το δίκαιο και τις ηθικές αξίες. Η νομιμότητα στη συνεργασία και στη δράση των ανθρώπων, επίσης δεν τους δικαιολογεί αυτομάτως και από ηθική άποψη. Με αυτές τις πρώτες σκέψεις για την ανεπάρκεια, τις αδυναμίες και τα λάθη στους νόμους της Πολιτείας και στην απόδοση της δικαιοσύνης δεν θέλουμε να ενθαρρύνουμε κάποια ουτοπική θεωρία για την κατάλυση των νόμων, ούτε την ανυπακοή και τη συνολική απειθαρχία. **Ούτε η φύση, ούτε ένα πολιτισμένο κράτος μπορεί να υπάρχει χωρίς τις ρυθμιστικές σχέσεις, τις οδηγίες και τους περιορισμούς που περικλείουμε μέσα στην αφηρημένη έννοια του «νόμου».** Ιδιαίτερα για τη δημόσια διοίκηση και την κυβέρνηση μιας χώρας, οι νόμοι εξασφαλίζουν τη συνέχεια, την ισορροπία, την τάξη, την καθοδήγηση για τις αποφάσεις και για την απάντηση στα ερωτήματα, που δημιουργούν οι ανθρώπινες διαφωνίες, όπως και για την εκτίμηση των αντιθέσεων και της μέσης λύσης. **Έτσι, το κράτος δεν γίνεται εύκολα λάφυρο και ιδιοκτησία** των φιλόδοξων αρχηγών και επαναστατών, με τη δύναμη των όπλων και με την τρέλα του κάθε ηγεμόνα, έτσι όπως έχει καταγραφεί ως συνηθισμένο κοινωνικό φαινόμενο στην ιστορία. Γι' αυτό και οι δυνατότητες των πολιτικών προσώπων δεν είναι έτσι απεριόριστες, όπως αν έλειπαν οι νόμοι, ενώ σε πολλές περιπτώσεις εμποδίζουν τις πρωτοβουλίες, τις επιθυμίες και την πραγματοποίηση των προγραμμάτων τους. Όμως υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις και είναι πολλά τα εμπόδια για να επιτύχει ένα κράτος να είναι δίκαιο, σεβαστό, αποτελεσματικό και η κοινωνία ισορροπημένη. Δεν είναι ψέμα ούτε υπερβολή το φημισμένο σύνθημα με τις αρχαίες ρίζες, ότι "δίκαιο είναι ο νόμος του ισχυρού". Μια τυραννική εξουσία μπορεί να συντηρείται επίσης με την κάλυψη των νόμων και με την επίκληση αυτών των νόμων να είναι η κοινωνία υπόδουλη.

Σχεδόν όλοι θα συμφωνήσουν, ότι η εξαπάτηση, η κλοπή, η εκμετάλλευση της άγνοιας, ο εξαναγκασμός ενός άλλου ανθρώπου χωρίς τη δική του θέληση, η δολοφονία και τα βασανιστήρια δεν αποτελούν γνωρίσματα μιας πολιτισμένης κοινωνίας. Αυτές οι συμπεριφορές συγκρούονται με τις αρχές και τον

προορισμό του Δικαίου και δεν ευνοούν τη δημιουργική συνεργασία και την κοινωνική ειρήνη. Σχεδόν κανένας δεν θα υποστηρίξει το αντίθετο και αν το κάνει, τότε πιθανόν θα βρεθεί απομονωμένος και κάπως θα καταδικαστεί. Όσοι θα μπορούσαν να σκεφτούν έτσι παρανοϊκά και αναίσθητα εμποδίζονται και αποθαρρύνονται από την κοινή γνώμη και με τους νόμους του κράτους. Ωστόσο, οι αποθαρρυντικοί νόμοι και ο κίνδυνος της απομόνωσης δεν σταμάτησαν ακόμα τους πιο πολλούς ανθρώπους, που θα ήθελαν σε περισσότερες περιπτώσεις να δράσουν έτσι καταστρεπτικά και άδικα για τους διπλανούς τους. Ακόμα, δεν εξαφάνισαν από το ανθρώπινο πνεύμα τις σκέψεις για τέτοιες ιδιοτελείς, άδικες και παράνομες πράξεις, ούτε οι κοινωνικές συνθήκες περιόρισαν τέτοιες σκέψεις στη λογοτεχνική εκμετάλλευση και στη φαντασία αποκλειστικά τρελών ανθρώπων. Και σχεδόν όλοι μπορεί να κοιταχτούν στα μάτια μεταξύ τους, έτσι όπως λένε ότι έκαναν οι *μαθητές του Χριστού* όταν άκουσαν ότι ένας από αυτούς θα είναι ο προδότης, και θα μας απαντήσουν: κανένας δεν επιθυμεί να βλάψει το διπλανό του. Αυτή είναι η απάντηση που δίνουν όταν βρίσκονται σε στιγμές ηρεμίας και όταν η καθημερινή ζωή περνάει όπως έχει προγραμματιστεί και χωρίς εμπόδια. Δηλαδή είναι η μισή αλήθεια. Φαντάζονται ακόμα, ότι για να πράξει κάποιος έτσι παρανοϊκά και εγκληματικά πρέπει να είναι τρελός ή να έχει μίσος και κακία. Αυτές όμως οι συμπεριφορές από τρέλα και μίσος αποτελούν το πιο μικρό αριθμό των περιπτώσεων αδικίας. Από την άλλη πλευρά, σχεδόν όλοι οι άνθρωποι φυσιολογικά επιθυμούν να διευκολύνουν τη δική τους ζωή. Αυτή είναι η απλή λογική με την οποία κάποιοι καταλήγουν να γίνονται αδίστακτοι κακοποιοί, φανερά και με επίγνωση καταπατούν τους νόμους. Με την ίδια μεροληπτική λογική, οι περισσότεροι άνθρωποι επιτυγχάνουν να γίνουν αδίστακτοι κακοποιοί σε συμφωνία με τον νόμους και συγκαλυμμένα! Γι' αυτό οι νόμοι δεν περιορίζονται σε αυτές τις πιο φανερές και αναμφίβολες συμπεριφορές, που σχεδόν όλοι θα καταδικάζαμε και θα συμφωνούσαμε ότι είναι αποκρουστικές. **Οι άνθρωποι επινοούν νέους τρόπους για να διευκολύνουν τη ζωή τους, χωρίς να χρειαστεί να σκοτώσουν ή να κλέψουν** (με τον πιο απλό, γρήγορο και φανερό τρόπο). Και όπως ήδη έχουμε παρατηρήσει, γι' αυτή τη διευκόλυνση στη καθημερινή ζωή και με τις προσδοκίες του υλιστικού τρόπου ζωής, το εκπαιδευτικό σύστημα στο ανώτερο επίπεδο εξυπηρετεί τη διαφθορά και τη νόμιμη αδικία. Επομένως, εκτός από τις ελλείψεις στους νόμους και από τις δυσκολίες για την εφαρμογή αυτών, οι νόμοι χρησιμοποιούνται για την κακοποιό δράση. Αντί αυτοί να την εμποδίζουν **έχει γίνει αντιθέτως, η ανήθικη και απολίτιστη δράση και η εχθρική συμπεριφορά των ανθρώπων να προσαρμόζεται με αυτούς τους όρους και τους νόμους της υλιστικής κοινωνίας**. Δηλαδή, οι άνθρωποι αντί να στρέφονται απ' ευθείας στο διπλανό

τους για να τον απομακρύνουν, για να τον εκμεταλλευτούν ή για να το χτυπήσουν, έχουν μεταμορφωθεί σε σεβαστούς κυρίους και κυρίες, με τη λογική να μην παραβιάσουν το νόμο. Ιδιαίτερα, όταν μπορούν να στοχεύσουν στην ίδια διευκόλυνση για τη ζωή τους, με πολλούς άλλους έξυπνους ή και διασκεδαστικούς τρόπους, τότε γιατί να εμποδίσουν αυτοί οι ίδιοι τη ζωή τους με τις συνέπειες των απαγορευτικών νόμων; Όταν λ.χ. κλέβεις με την κάλυψη των νόμων (πουλώντας λ.χ. ένα αμφίβολο προϊόν ή μια ευρεσιτεχνία), ή όταν δεσμεύεις με όρους και υπογραφές τον απληροφόρητο και ανυποψίαστο πελάτη, τότε το πρόβλημα δεν το έχεις εσύ που κλέβεις αλλά προκαλείται σε κάποιους άλλους. Και αυτοί οι οποίοι είναι θύματα της κλοπής ή της νομικής δέσμευσης ενδέχεται να μην το αντιλαμβάνονται και δεν αντιδρούν ή το αντιλαμβάνονται καθυστερημένα! Δηλαδή, στην πολιτισμένη κοινωνία με το νόμο της ζούγκλας, **ακόμα και το θύμα χρειάζεται να είναι καλά ενημερωμένο, να έχει ανώτερη εκπαίδευση, να σκέφτεται και να γράφει και να μπορεί να ακουστεί η φωνή του**. Διαφορετικά αυτό γίνεται μπαλίτσα μεταξύ των υπηρεσιών και πελάτης των ψυχολόγων και των δικηγόρων.

Η ζωή μερικών ανθρώπων που συμβιώνουν μπορεί να γίνει άσχημη, με φόβο, νευρικότητα, μελαγχολία και λογομαχία και έτσι άσχημα να περνούν οι ώρες επί χρόνια και με τις παρενέργειες αυτής της κακής συμβίωσης σε κάθε άλλη προσπάθειά τους. Δεν έχει σκοτώσει βιολογικά ο ένας τον άλλο, δεν βιαιοπραγούν επώδυνα, δεν κλέβουν ο ένας τον άλλο. Αντιθέτως μπορεί να προσπαθούν εγωιστικά να αποδείξουν το αντίθετο και περισσότερο πληγώνονται με απειλές και φανερώνοντας ο ένας τα λάθη και τις αδυναμίες του άλλου. Οι ώρες κυλούν καθημερινά χωρίς κάποια ξεχωριστή στιγμή, αφού μια τέτοια στιγμή έχθρας που θα τραβούσε την προσοχή των άλλων, για εκείνους που συμβιώνουν επαναλαμβάνεται συχνά. Πώς να μεταφέρεις με λέξεις αυτή τη δυστυχία και τη μαυρίλα της ζωής που συνεχίζεται επί χρόνια, χωρίς να είσαι λογοτέχνης; Με τα λόγια δεν θα ακούσουμε κάτι ακραίο όπως είναι τα σωματικά βασανιστήρια σε αιχμαλώτους ή μια δολοφονία. Θα ακούσουμε την περιγραφή μιας κακής συμβίωσης, με εξευτελιστικές εκφράσεις, με απειλές, με αντιφάσεις, ασυνεννοησία και από τις δύο πλευρές. Όμως, αυτή η άσχημη συμβίωση σκοτώνει τον άνθρωπο ψυχολογικά και πνευματικά και ίσως το μεταμορφώνουν σε ένα ζόμπι. Τέτοια μπορεί είναι η συμβίωση και η συνεργασία των ανθρώπων ιδιαίτερα μέσα στις πιο μεγάλες πόλεις, τόσο με την αδυναμία εφαρμογής των νόμων όσο και με τις διευκολύνσεις αυτών. Είναι θλιβερό ότι πολλοί άνθρωποι, με ευχάριστη συμπεριφορά όταν μιλήσουμε μαζί τους, αφοσιωμένοι στο σπίτι και στην οικογένειά τους και πρόθυμοι να βοηθήσουν όταν χρειαστεί ή τους ζητηθεί, αυτοί χωρίς επίγνωση έχουν παραδοθεί στην υλιστική άποψη για τον κόσμο και τη ζωή. Στην άποψη ενός

κόσμου με εξωτερικά πλεονεκτήματα, που μεταμορφώνει απαρατήρητα το ανθρώπινο πνεύμα σε ένα κρυμμένο τέρας, το οποίο φοβόμαστε και εύκολα αρπάζει τον έλεγχο του εγκαταλελειμμένου πνευματικού εαυτού μας. Η έννοια της νομιμότητας καλλιεργείται όπως πολλές ψευδαισθήσεις, που δημιουργούν οι άνθρωποι με τις πιο απίθανες επινοήσεις και με υπερβολές, για να μην είναι εύκολο να συνεννοηθούν και για να δικαιολογήσουν την εγωκεντρική δράση τους. Είναι δύσκολο να ξεχωρίσουμε θεωρητικά ένα πλήθος δραστηριοτήτων και συνεργασιών (συνήθως κερδοσκοπικές) για την κοινωνική τους χρησιμότητα, εύκολα όμως αυτές προσαρμόζονται στους νομικούς όρους.

Όμως και αυτοί που υπηρετούν τους νόμους και αποδίδουν τη δικαιοσύνη συμμετέχουν χωρίς επίγνωση, στη διατήρηση μιας άδικης, ανισόρροπης και θλιβερής κοινωνίας, αφού με τους ίδιους τους νόμους προσαρμόζονται οι πιο πολλοί άνθρωποι για να ζήσουν εξαπατώντας, ανήθικα και δυστυχισμένοι. Η νομιμότητα συντηρεί δράσεις και συνεργασίες χωρίς καμία ηθική, οι οποίες όχι μόνο δεν υπολογίζουν την αδικία απέναντι σε ανθρώπινες ζωές, αλλά αντιθέτως: αυτές οι δράσεις και οι συνεργασίες εξυπηρετούνται όταν η αδικία συγκαλύπτεται και όταν γίνεται εκμετάλλευση των ανθρώπινων αδυναμιών στην κοινωνική ζωή. Σεβασμός των νόμων και τυφλή υπακοή σημαίνει και συμβιβασμός με τις ελλείψεις και με τις αντιφάσεις τους, ανοχή στη μεροληπτική εφαρμογή τους και απαλλαγή από την ηθική ευθύνη όσων κερδίζουν χρήματα από τις νομικές και δικαστικές υποθέσεις. Ευτυχώς, που μερικοί νόμοι δεν εφαρμόζονται πάντα και μερικές φορές το ίδιο το κράτος γίνεται πιο χαλαρό και ανεκτικό! Όσο η επιβίωση για πολλούς ανθρώπους εξαρτάται από την οριακή αμοιβή της εργασίας και από την εξαναγκαστική επιλογή μιας τυχαίας εργασίας και αυτοί οι άνθρωποι δεν είχαν την ευνοϊκή τύχη να κληρονομήσουν ή να κερδίσουν περιουσία, με τέτοια οικονομική ανισότητα **πλεονεκτούν για την εφαρμογή δολοφονικής βίας όσοι μπορούν να προσφέρουν χρηματική αμοιβή** ή άλλες υπηρεσίες ανάλογης αξίας. Διότι αυτοί μπορούν να εφαρμόζουν βία και να γίνονται ηθικοί αυτουργοί σύμφωνα με τους νόμους, με μεθόδους και κοινωνικές πιέσεις οι οποίες δύσκολα διαπιστώνονται ή δεν μπορούν να απαγορευτούν! Για παράδειγμα, όταν ο εργοδότης εξαντλεί σωματικά και ψυχολογικά έναν εργαζόμενο για να τον εξαναγκάσει να παραιτηθεί ή προνοητικά από την αρχή της πρόσληψης, για να μην παραμείνει επί πολύ καιρό αυτός στην εργασία. Όταν έχεις υπογράψει τα ψιλά γράμματα για ένα δάνειο ή για μια απαραίτητη υπηρεσία, όπως η τηλεφωνική επικοινωνία και έπειτα κινδυνεύεις να χάσεις όλη την περιουσία. Αλλά και η νομική προσπάθεια για να αποτραπούν και να απαγορευτούν τέτοιες αφανείς δράσεις, που εμποδίζουν ή καταστρέφουν ζωές και θα μπορούσαν να χαρα-

κτηριστούν επικίνδυνες, είναι πιο δύσκολη από μαθηματικό πρόβλημα. Γι' αυτό, η γνωστική αδυναμία χρησιμοποιείται για να γίνονται οι νόμοι ελαστικοί, να εφαρμόζονται μεροληπτικά και η εξαπάτηση να γίνεται τέχνη.

Στη ζωή, έτσι όπως ερχόμαστε και ωριμάζουμε με ανοησία και με μεγάλη άγνοια, είναι αναπόφευκτο να γίνονται λάθη, να ενεργούμε με πλάνη, να αντιδρούμε υπερβολικά και να προκαλούμε μερικά προβλήματα: στον εαυτό μας, στα πρόσωπα της οικογένειας, στους διπλανούς μας και στους ξένους. Προβλήματα που άλλοτε είναι ανώδυνα, ανεκτά και γρήγορα ξεπερνιούνται, ενώ μερικές φορές μένουν άλυτα, επαναλαμβάνονται προκλητικά και αφήνουν σημάδια. Μερικές φορές προκαλούνται με επίγνωση, με πρόθεση, με αδιαφορία, με δόλο και από έλλειψη προνοητικότητας, ενώ άλλες φορές από κακό υπολογισμό και ανοησία. Αντιλαμβάνεστε πόσο εύκολο είναι να καταλογίσουμε ευθύνες για τα προβλήματα και τις αποτυχίες που θα διαπιστώσουμε μετά από μια γρήγορη διερεύνηση; Εύκολα μπορούμε να καταλογίσουμε υπαιτιότητα και συνέργεια, τόσο για τις συνέπειες στη ζωή ενός ατόμου (στην προσωπική ζωή), όσο και για τις συνέπειες στο κοινωνικό περιβάλλον, ακόμα και στο φυσικό. Πολλές επιλογές μας αν ήταν διαφορετικές και αν είχαμε πράξει με άλλο τρόπο, μετά δεν θα είχαν συμβεί ορισμένα δυστυχήματα, δεν θα είχαν προκληθεί μερικές ζημιές και προβλήματα και επικίνδυνες καταστάσεις. Είναι από διασκεδαστικό μέχρι τραγικό να ανιχνεύουμε ευθύνες με εικασίες! Κάπως έτσι μερικοί δεν διστάζουν να ενοχοποιήσουν το σύνολο ενός πληθυσμού για μια μεγάλη καταστροφή, για ένα πόλεμο ή για τις αποτυχίες μερικών ανεύθυνων. Αυτός ο εύκολος και σχεδόν βέβαιος καταλογισμός υπαιτιότητας, σημαίνει ότι οποιοσδήποτε μπορεί να εκμεταλλευτεί τις φυσικές αδυναμίες γενικά του ανθρώπου, τα ελαττώματα και τις παραλείψεις ορισμένων ανθρώπων και να αγνοήσει το ρόλο της τύχης, για να επιβληθούν ποινές, τιμωρία, στερήσεις, περιορισμοί και κηδεμονία. Όταν ο οποιοσδήποτε τύχει να είναι ο εχθρός σου, ο ανταγωνιστής σου, ο ευνοημένος που ενοχλήθηκε, ένας χαζός νομοθέτης ή αυτό το ίδιο το κράτος -το οποίο υποτίθεται υπάρχει για να βοηθήσει τη ζωή μας- τότε η μεροληψία προκαλεί μίσος και αηδία. Αν κάποιοι ανταγωνιστές επωφελούνται από δική μας απερισκεψία και ανικανότητα, αυτή η αποτυχία μας θα μπορούσε να εκτιμηθεί όπως αν γινόταν με αυτή την πρόθεση ή σκοπό. Τότε εύκολα η ευθύνη επιρρίπτεται και το ίδιο εύκολα μπορεί να ζητηθεί η σκληρότερη τιμωρία για προδοσία. Ορίστε, λοιπόν, με ένα ακόμα παράδειγμα, πόσο εύκολο είναι να προκληθούν πολιτικές αντιπαραθέσεις και εξελίξεις και να αλλάξει η ιστορία μιας ολόκληρης χώρας. Όπως το έχουμε παρατηρήσει και κάποιοι δυσκολεύονται να πιστέψουν, ο ρόλος της τύχης είναι πρωταγωνιστικός στην ιστορία και η έλλειψη ηθικής, επίσης επηρεάζει την κοινωνική ζωή όπως δεν μπορούμε να το πιστέ-

ψουμε. Ένα συνηθισμένο φαινόμενο ανηθικότητας, συχνό στην καθημερινή ζωή μεταξύ δύο προσώπων, σε υπεύθυνες θέσεις μπορεί να προκληθεί κοινωνικός διχασμός, μαζικές κινητοποιήσεις, πολιτικές διώξεις και πολλά που δεν τα φανταζόμαστε.

Όταν αναζητούμε την πιο έμμεση συμμετοχή σε παράνομες δράσεις και συνεργασίες και όταν σκεφτόμαστε προνοητικά για την αποφυγή κινδύνων και εγκληματικών πράξεων, τότε περνάμε στην περιοχή της ηθικής και της φιλοσοφίας. Η σύνδεση ενός αδικήματος με συγκεκριμένες πράξεις ή με εκφρασμένες οδηγίες και εντολές δεν γίνεται πάντοτε με την αναγκαιότητα μιας αιτιώδους σχέσης, ούτε σε σύντομο χρονικό διάστημα, για να ανιχνεύεται εύκολα και για να μπορεί να αποδειχτεί αυτή η σύνδεση. Όμως η ηθική δεν είναι πολιτική για τις συνεργασίες και για την εξυπηρέτηση ομαδικών συμφερόντων και δεν επιφορτίζει το άτομο με την ευθύνη μιας αστυνομικής ή νομικής έρευνας. Ακόμα, στη νομική επιστήμη αναγνωρίζουμε το ίδιο (ηθικό) μειονέκτημα, όπως στις άλλες επιστήμες, την αδυναμία της πλειοψηφίας των ανθρώπων να γνωρίζει αρκετά τους νόμους ή να μπορεί ο καθένας όταν χρειαστεί να σκεφτεί και να εκτιμήσει μόνος του για να υπερασπίσει τον εαυτό του. Είναι εξαναγκασμένος να εμπιστευτεί την τύχη του στους νομομαθείς και να πληρώσει δικηγόρους, δικαστικά έξοδα και άλλες σχετικές προετοιμασίες για να εξυπηρετηθεί, έτσι όπως ο ασθενής εμπιστεύεται και πληρώνει το γιατρό του. Και φυσικά αυτό το ηθικό μειονέκτημα στις επιστήμες είναι ένα πολιτικό και οικονομικό πλεονέκτημα για τους εκπαιδευμένους και για όσους μπορούν να αγοράζουν τις υπηρεσίες τους.

Με τις τεχνικές διευκολύνσεις στη διοίκηση των κρατών και ιδιαίτερα για την παρακολούθηση των πολιτών και με την εύκολη δημοσιοποίηση, ο ρόλος του φυσικού αυτουργού για τα μαζικά εγκλήματα αποθαρρύνθηκε. Όσοι αγωνίζονται για να επιβάλουν τις απόψεις τους και για να προστατέψουν τα πλεονεκτήματά τους ή πιο επιθετικά για να εξουδετερώσουν τους ανταγωνιστές τους, αυτοί επιλέγουν έξυπνα το ρόλο του ηθικού αυτουργού, ο οποίος είναι αόρατος και αποδεικνύεται δύσκολα. Στις πολιτισμένες κοινωνίες και στα κράτη με δημοκρατικούς κανόνες δεν είναι λογικό και εύκολο, να αρπάξει ένας επαναστάτης την κεντρική εξουσία με τη βία των όπλων και μια τέτοια προετοιμασία είναι αρκετά δύσκολη, χωρίς κάπως να φανερωθεί. Ούτε ο αρχηγός του κράτους και όπως αλλιώς αυτός μετονομάζεται σε κάθε χώρα, μπορεί να πιάσει το δικό του όπλο για να δώσει ένα παράδειγμα γενναιότητας και το μήνυμα στους προετοιμασμένους ιδεολογικά, πληρωμένους και εκπαιδευμένους σφαγείς. Αντιθέτως, αυτοί όλοι που διεκδικούν μερίδιο εξουσίας, εξαναγκάζονται να εφαρμόζουν τους νόμους που απαγορεύουν τέτοια παραδείγματα και βίαιες συμπεριφορές και καταδικάζουν την υποκίνηση σε

εγκληματικές πράξεις. Εκμεταλλεύονται τη μαθηματική αξιοπιστία των ηθικών ζητημάτων και την παγκόσμια έννοια της αμεροληψίας και της δικαιοσύνης για να εφαρμοστούν όλοι οι νόμοι. Έχουν επινοηθεί και αναζητούνται άλλοι κρυφοί τρόποι και επικαλούνται πάντα τους νόμους για να μη χαλάσει το παιχνίδι τους από τους ασυμμόρφωτους και για να μη χαθεί η αξιοπιστία των νόμων. Όταν μερικές φορές αποκαλύπτονται οι μικρές ή μεγάλες παρανομίες τους και το πραγματικό ανήθικο πρόσωπό τους, τότε γίνονται οι γνωστές προσπάθειες συγκάλυψης και οι ευθύνες καταλογίζονται στους πιο ευάλωτους, ανάλογα με τις ενοχοποιητικές ενδείξεις. Δεν είναι εύκολο να απορριφθούν και να διαψευστούν οι πνευματικές και αιώνιες αξίες. Δεν είναι εύκολο να δικαιολογηθούν το ψέμα, η εξαπάτηση, η συστηματική και κατ' επανάληψη εξαπάτηση και κατάχρηση της πλεονεκτικής θέσης, ο εκβιασμός και η απόκρυψη των συνεργατών στην εξαπάτηση, η αθέτηση μιας συμφωνίας, όπως και τα κοινά εγκλήματα του ποινικού δικαίου. Ωστόσο, ο "πνευματικός κόσμος" γι' αυτούς τους ρεαλιστές ανθρώπους είναι το τελευταίο που σκέφτονται να εξυπηρετήσουν και να αναδείξουν, ενώ εκεί μέσα βρίσκονται τα θεμέλια για τη νομιμότητα της πολιτικής τους.

Αν πολλοί εμφανίζονται "πολιτισμένοι" και εύκολα καταδικάζουν την ελάχιστη φυσική βία, όπως ένα χαστούκι, μπορούν έτσι εύκολα διότι έχουν τα κοινωνικά πλεονεκτήματα να αντιδράσουν αποτελεσματικά ή να εφαρμόσουν ψυχολογική βία με δόλο και νόμιμα. Αυτό είναι κοινό μυστικό. Πληρώνουν για ασφαλιστικές υπηρεσίες, έχουν οπαδούς, μπορούν να ανταμείψουν ένα δικηγόρο, να καλύψουν τα δικαστικά έξοδα, να δημοσιεύσουν την άποψή τους, να δυσφημίσουν, να καταγγείλουν σαν αξιόπιστα πρόσωπα σε μια υπηρεσία, μπορούν με το καλλιεργημένο πνεύμα τους να καλυφθούν με πειστικές σκέψεις και με το συγκινητικό ύφος ενός ανθρώπου που ελέγχει τις ορμές του. Έχουν και επαγγελματικούς ή άλλους κοινωνικούς λόγους για να μη δυσφημίσουν οι ίδιοι τον εαυτό τους, με μια βιαστική και ζωώδη αντίδραση και μερικές φορές να χρησιμοποιήσουν την κακή τύχη τους για να διαφημιστούν. Όχι ότι από την ψυχή του πολιτισμένου και νομοταγή ανθρώπου λείπουν οι ορμές για αντίδραση, τα εχθρικά και επιθετικά συναισθήματα, οι σκέψεις για εκδίκηση και για να πληγώσουν... και όχι ότι αυτοί είναι πιο άκακοι και ψυχικά υγιείς άνθρωποι. Μερικές στιγμές απρεπούς ή απαγορευμένης συμπεριφοράς, για πολλούς αποτελεί μια ευκαιρία να εμφανιστούν μέσα από δημοσιεύσεις σαν άκακοι και νομοταγείς πολίτες. Είναι υποκρισία και μια ακόμα υπερβολή να καταδικάζουμε, έτσι εύκολα και υπεροπτικά από το όμορφα διακοσμημένο σαλόνι μας, τις βίαιες συμπεριφορές και τις παρανομίες των άλλων ανθρώπων. Ιδιαίτερα όταν αυτοί οι τελευταίοι στερούνται τα δικά μας κοινωνικά πλεονεκτήματα, τα οποία συνοψίζονται σε οικονομική άνεση,

πολιτική δύναμη και δημόσιες σχέσεις. Όταν καθημερινά βρισκόμαστε ανάμεσα σε αλήτες, απατεώνες, κακοποιούς, δύστροπους, ασυνεννόητους, επιδειξίες και επιθετικούς ανθρώπους ή σε στενότερη σχέση με ανεπιθύμητα πρόσωπα (στο οικογενειακό, σχολικό ή επαγγελματικό περιβάλλον), σχέση την οποία δεν μπορούμε εύκολα να τη διακόψουμε, τότε είναι απίθανο να μην παρακινηθούμε ποτέ βίαια από τις φυσικές ορμές μας. Όποιος αξιώνει γενικά να μην αντιδρούμε ποτέ βίαια και εκφράζει την άποψη, ότι η βία δεν χρειάζεται και δεν είναι αποτελεσματική, αυτός είναι ψεύτης ή είχε την τύχη να βρει έτοιμα, όλα αυτά για τα οποία οι άλλοι αγωνίζονται ή ίσως αυτός ζει απόκοσμα.

Αφού θέλουμε να είμαστε ρεαλιστές και όχι στο φανταστικό κόσμο της φιλοσοφίας, τότε εμείς περισσότερο απ' όλους επιβάλλεται να βλέπουμε καθαρά, ότι οι άγριες και επιθετικές ορμές δεν λείπουν από τον άνθρωπο. Φυσιολογικά κάτω από ορισμένες πιεστικές, εκμηδενιστικές και χρόνιες συνθήκες, ο καθένας θα αντιδράσει βίαια σαν βάρβαρος. Διότι παγκοσμίως έτσι η πρωτόγονη φύση φανερώνει την αντίδρασή της στις εισβολές και στις επιθετικές ενέργειες των εχθρών και των ανταγωνιστών, που ψάχνουν μια στιγμή αδυναμίας για να την εκμεταλλευτούν. Με το θυμό και με το φόβο το άτομο κινητοποιείται για να προστατέψει τον εαυτό του, για να αποθαρρύνει, να φοβερίσει και να εμποδίσει την πραγματοποίηση των απειλών. Ο πολιτισμένος άνθρωπος προσπαθεί να φρενάρει τις άγριες ορμές του και να επιλύσει τα προβλήματα έξυπνα και φιλικά. Έτσι συγκρατημένα επιβάλλεται από μια ηθική συμπεριφορά με τις αιώνιες και πνευματικές αξίες. Όμως δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι το ίδιο αίσθημα αισιοδοξίας και την υπομονή, όπως δεν έχουν τις ίδιες απόψεις, ενώ η εμπειρία επιφυλάσσει εκπλήξεις. Οποιοσδήποτε μπορεί να βρεθεί στη θέση ενός θύματος, σε στιγμή πνευματικής σύγχυσης και διαταραγμένης ηρεμίας, όπως δεν το είχαμε φανταστεί και μετά από αποτυχημένες προσπάθειες για το ξεπέρασμα αυτής της απαίσιας θέσης. Όποιος δεν θέλει να υπάρχει υπόκοσμος και να μην κινδυνεύει από βίαιους ανθρώπους, θα ήταν πιο σοφός αν επέλεγε να ζήσει πιο ήσυχος, αν όχι απόκοσμος' το τελευταίο που θα επιδίωκε θα ήταν η δημοσιότητα, ο ανταγωνισμός και τον αγωνιστικό τρόπο ζωής, που γνωρίζει ότι κάποιοι -ακόμα και αγαπημένα του πρόσωπα- θα ενοχληθούν. Αν επιλέγει διαφορετικά, τότε τουλάχιστον να αναλάβει την ευθύνη που του αναλογεί. Να είναι ρεαλιστής και μαζί υπεύθυνος. Όλοι θα θέλαμε να ήταν διαφορετική η πραγματικότητα και όλοι καταδικάζουμε την εγκληματική συμπεριφορά, όμως έτσι παρανοϊκή είναι η πραγματικότητα χωρίς φιλοσοφίες, τουλάχιστον εδώ στη Γη. Κάποιοι θα ήθελαν όλα τα πλεονεκτήματα δικά τους και κάθε βίαια αντίδραση απαγορευμένη, αλλά ο κόσμος δεν είναι έτσι όπως φαντάζονται. Στη ανήθικη κοινωνία με τις υλιστι-

κές απόψεις, μερικοί ακόμα και μετά την εμπλοκή του ονόματός τους σε μεγάλες απάτες και μετά από την καταδίκη τους, πάλι αντιμετωπίζονται με σεβασμό και με επιείκεια. Κανένας δεν περιμένει από ανθρώπους σε πλεονεκτική θέση, με γνωστό όνομα, με πολλά χρήματα, με γνωριμίες, με πολιτισμένη συμπεριφορά και όμορφα ενδύματα, να τραβήξουν εύκολα ένα μαχαίρι για να κλέψουν ή να βλασφημήσουν εμπρός στις τηλεοπτικές κάμερες. Αντιθέτως, αυτοί μπορούν να μας εκθέσουν, ακόμα και να μας μηνύσουν, ενώ έχουν παραδειγματιστεί από τη φύση και φροντίζουν να είναι ελκυστικοί για τα θύματά τους! Εξάλλου οι "πολιτισμένοι" και υπερόπτες (με πιστοποιητικά την καλή ενδυμασία και την καθαριότητα), εκμεταλλεύονται τις αδυναμίες των απολίτιστων ανθρώπων, την άμεση ανάγκη αυτών για ένα ελάχιστο εισόδημα και τους χρησιμοποιούν σαν υπηρέτες ή περιστασιακά, στις νόμιμες και στις παράνομες εργασίες τους, ως εργοδότες, ως υποκινητές, αλλά και ως καλοί πελάτες. Για παράδειγμα, όταν κάποιος υπογράφει μια σύμβαση για την παροχή μιας υπηρεσίας ή για όποια άλλη διευκόλυνση, με τους όρους όπως έχουν διατυπωθεί από εκπαιδευμένους και ειδικευμένους στα νομικά ζητήματα. Η συμφωνία δεν γίνεται μεταξύ δύο προσώπων, όπως φαίνεται, αλλά με μια εταιρεία, η οποία μπορεί να συνεργάζεται με μια άλλη εταιρεία νομικής υποστήριξης ή ίδια να έχει ένα τέτοιο τμήμα με δικούς της υπαλλήλους. Αυτή είναι μια σχέση εμπιστοσύνης, ίσως χωρίς να λείπουν η αμφιβολία και ο φόβος, όμως με νομικά πλεονεκτήματα και εύνοια προς τη μία πλευρά. Ενώ για την άλλη πλευρά, ένας απροετοίμαστος πελάτης ενδέχεται να υποκύψει από ανάγκη, από κακή πληροφόρηση, από βιαστική εκτίμηση, από παραπλάνηση και μεθοδευμένο δελεασμό και από τις καλές ενδείξεις, που σε εκείνο το χρονικό διάστημα φανερώνουν μια αξιόπιστη εταιρεία.

Μάλλον αντίθετα από την υπερβολική καταδίκη της βίαιης συμπεριφοράς, αυτοί που βρίσκονται στις πλεονεκτικές θέσεις χρειάζονται την απειλή των ανθρώπων του υποκόσμου (ισορροπία τρόμου κι αυτή). Για να μη ξεχνούν τις δικές τους καταχρήσεις και υπερβάσεις και για φρένο στην απληστία και στη μεγαλομανία, για φρένο στην ασυγκράτητη κερδοσκοπική δράση και συνεργασία, χωρίς ευθύνη και χωρίς κατανόηση και για να μην ξεπλένουν τις αμαρτίες τους με τις νομικές διαδικασίες. Δυστυχώς, πολλές φορές χρειάζεται να πράξουμε σαν άγρια ζώα για να προστατέψουμε τον εαυτό μας, αλλά και για να σταματήσουμε ή να εμποδίσουμε μερικούς που κινούνται χωρίς φραγμό εναντίον μας, όταν η δική μας δράση εκτιμηθεί ενοχλητική, δυσφημιστική και απειλητική. Δυστυχώς για όλους, διότι ακόμα και ο θύτης με τις ανήθικες επιλογές του και με τις ασυγκράτητες ορμές γίνεται ξανά θύμα της δικής του δράσης και πολλές φορές μαζί του έρχονται σε δύσκολη θέση φιλικά του πρόσωπα και της οικογένειάς του. Ο ενοχλημένος συνήθως είναι ένα μόνο πρό-

σωπο στην απέναντι πόρτα, όμως μπορεί να είναι και μια ολόκληρη ομάδα. Μπορεί να μην εμφανίζεται ο ίδιος ή να είναι μερικοί εντολοδόχοι μιας συμμορίας, αν όχι με τη μορφή μιας νόμιμης εταιρείας. Ακόμα χειρότερα, μπορεί να είναι κρατικοί υπάλληλοι και αξιωματούχοι, που εκτελούν ανεύθυνα το πληρωμένο καθήκον τους ή υπεύθυνα σαν εκτελεστικά και πειθαρχημένα ανθρωπάκια. Η οργή για να μας εκδικηθούν εύκολα προκαλείται, όπως με μια δημόσια γελοιοποίηση (σάτιρα), με μια δυσφημιστική αποκάλυψη ή με μια εξύβριση. Τότε βρισκόμαστε στο στόχαστρο όχι ενός πυροβόλου όπλου, αλλά στο μάτι ενός "πολιτισμένου" ανθρώπου, που η ψυχή του ξερνοβολάει φωτιά. Αν χρειαστεί αυτός θα αντλήσει πληροφορίες για μερικές στιγμές της ζωής μας και θα τις εκμεταλλευτεί εναντίον μας. Θα βρεθούν τα πειστήρια και οι ενδείξεις και τότε δεν είναι δύσκολη η ηθική εξόντωση ενός ανταγωνιστή ή ενός επικίνδυνου ιδεολόγου, που κινητοποιεί ένα πλήθος ανθρώπων, ο οποίος έχει πολλούς υποστηριχτές και χαλάει τη διαφημιστική εικόνα και μερικές συνεργασίες απειλούνται. Έτσι γινόταν πάντα. Χρόνος, χρήμα, συνεργοί, περιποιημένη εμφάνιση, στήριξη από γνωστά ονόματα και ευγλωττία μπορούν να επιτύχουν απαρατήρητα το ίδιο αποτέλεσμα με τη βίαια συμπεριφορά ενός βρομιάρη αλήτη και με όλη την αγωνία μιας ταινίας τρόμου. Όταν εφαρμόζονται οι νόμοι, κερδισμένοι είναι επίσης και μερικοί που αρπάζουν την περιουσία του "απολίτιστου", του "κακοποιού" και "εγκληματία", έτσι όπως εκείνοι καλά γνωρίζουν από την εμπειρία τους. Αν χρειαστεί θα του στερήσουν πράγματα τα οποία ήταν σημαντικά για τη ζωή του μέχρι τη σύζυγο και τα παιδιά, πάντα σύμφωνα με τη νομοθεσία, που αναμφίβολα δεν έχει την αξιοπιστία των νόμων της φύσης και συχνά μοιάζει με απειλή και εκβιασμό μερικών μεγαλομανών.

Φανταστείτε να μην είχαν αντιδράσει ποτέ μερικοί άνθρωποι στους εκβιασμούς και στις υπερβολές της εξουσίας και να μην είχαν γίνει ομαδικοί αγώνες για τη διεκδίκηση ορισμένων ηθικών και φυσικών δικαιωμάτων, με τη λογική να μη διαταραχτεί η κοινωνική ισορροπία και από σεβασμό στους νόμους της Πολιτείας. Η δημόσια έκφραση της άποψης και η επιστημονική έρευνα ακόμα θα ήταν απαγορευμένα και θα χρειαζόταν την προσωπική άδεια ενός θρησκευτικού ή στρατιωτικού ηγέτη. Η σκλαβιά θα ήταν θεσμός και οι γυναίκες υποχρεωμένες να δεσμευτούν με το σύζυγο όπως θα επέλεγε ο πατέρας ή να σταματήσουν νωρίς την εκπαίδευσή τους. Οι εργαζόμενοι και οι αλλόχρωμοι θα είχαν χειρότερη μεταχείριση από τα ζώα, ενώ οι προσωπικές επιλογές για την εμφάνισή μας θα ήταν καθορισμένες με νομικές διατυπώσεις. Το κράτος δεν θα μεριμνούσε για την ασφάλεια όλων των πολιτών, αλλά αντιθέτως για την τέλεια εξυπηρέτηση μερικών προνομιούχων και με αυτή τη λογική θα επέβαλε μια ανισόρροπη φορολόγηση. Αν τώρα η κοινωνική ζωή

έχει βελτιωθεί, αυτό δεν οφείλεται στην παιδεία και στον ανώτερο πολιτισμό αυτών που κυβερνούν και διοικούν. Αν ακόμα τα πράγματα ήταν όπως σε παλαιότερες εποχές και αν έλειπε η εμπειρία από τις σύγχρονες κοινωνίες, που εξαναγκάζει σε πιο λογικές και πολιτισμένες λύσεις για τα κοινωνικά προβλήματα, τότε οι περισσότεροι από αυτούς που εμφανίζονται πολιτισμένοι θα είχαν την εύνοια της ανήθικης εξουσίας ή θα συμμετείχαν σε δολοπλοκίες και σε απολίτιστα και βίαια κινήματα.

Με ένα παράδειγμα από την εμπειρία όλων των ανθρώπων, θα καταλάβει ακόμα και ένα παιδί την αιώνια παγίδα, που κρύβεται πίσω από την εικόνα του «καλού», «πολιτισμένου» και «νομοταγή» ανθρώπου και αυτή την εικόνα χρησιμοποιούν έξυπνα οι πιο σιχαμεροί άνθρωποι του κόσμου: Όταν σε ένα κατάστημα, ο πωλητής μας εξυπηρετήσει με εκνευρισμό και με προκλητικές εκφράσεις οι οποίες μας δημιουργούν συναισθήματα ενοχής σαν να ήμασταν ενοχλητικοί πελάτες, τότε εμείς φεύγουμε και δεν παρακαλάμε... Δεν θέλουμε να περάσουμε ξανά την πόρτα του καταστήματος. Σε ένα άλλο κατάστημα θα εξυπηρετηθούμε έτσι όπως φανερώνεται υπερβολικό ενδιαφέρον και σαν καλοί φίλοι. Αλλά λίγο αργότερα, συνήθως με μια μικρή δυσκολία μας, ενδέχεται να ανακαλύψουμε, ότι όλη αυτή η όμορφη συμπεριφορά εξυπηρετούσε την πώληση, την είσπραξη των χρημάτων και το "δέσιμο" του πελάτη. Τότε εξαγριωνόμαστε και αισθανόμαστε σαν θύματα εξαπάτησης. Τέτοια είναι η ανθρώπινη συμπεριφορά σχεδόν σε όλες τις ανθρώπινες σχέσεις στην καθημερινή ζωή και με αυτή την προσποιητή πολιτισμένη συμπεριφορά, κάποιοι ανώτερου εκπαιδευτικού επιπέδου πέτυχαν πολλά από τα πλεονεκτήματά τους. Αυτή η ύπουλη και ανώτερου επιπέδου εκμετάλλευση των ανθρώπων ξεκινάει περιορισμένα σαν ανήθικη συμπεριφορά και φανερώνεται μαζικά σαν επαγγελματική και πολιτική δράση. Είναι το πρόβλημα που κρύβεται πίσω από ένα πλήθος άλλων κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων, για τα οποία υποτίθεται ότι γίνονται οι πιο έξυπνες προσπάθειες για την επίλυσή τους.

> Αρχή πολλών φαινομένων φιλειρηνικής εξαπάτησης: Σε κάνω να αισθάνεσαι σημαντικός, συνεργάτης, ίσος ή ανώτερος και αν χρειαστεί σε εφοδιάζω με τα σχετικά υλικά. Εσύ με εμπιστεύεσαι και αν υποψιάζεσαι, ωστόσο δεν παύεις να ονειρεύεσαι. Εγώ εξυπηρετούμε, κερδίζω πολλαπλάσια και εσύ είσαι έτοιμος για να ανταποδώσεις, να ευχαριστήσεις και να έρθεις ξανά σε μένα. Το πιο σημαντικό, μερικές φορές με την προσπάθεια και τη συνεργασία σου διακινδυνεύεις τη ζωή, την υγεία ή το καλό όνομά σου, ενώ εγώ δεν φαίνομαι και αποφεύγω τα πιο επικίνδυνα...

Πολλά από τα ζητήματα και τα προβλήματα τα οποία θέτουμε αναπαράγονται σαν ιοί από άλλα ζητήματα, τα οποία αφήνουμε έξω από τις προτεραιότητές μας. Κάθε ζήτημα το οποίο περιορίζεται και αποκόπτεται από τα υπόλοιπα αφήνει ένα χάσμα για τη λογική, παγιδεύει τη σκέψη και αφαιρεί την πραγματικότητα, όπως όταν ένα μέλος του σώματος αποκομμένο θα καταστρεφόταν. Εμείς το διαπιστώσαμε εύκολα, από την αρχή που σκεφτήκαμε σαν προβλήματα την άγνοια και τη βιαστική εκτίμηση μέσα στο πνεύμα. Στο πλησιέστερο πράγμα εστιάστηκε η έρευνά μας και είδαμε ότι με αυτό ξεκινούν ή σταματούν ένα πλήθος προβλημάτων, που φανερώνονται εξωτερικά, σαν άσχετα μεταξύ τους και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Οι εξαντλητικές προσπάθειες και οι έξυπνες λύσεις γίνονται με συντηρητικές επιλογές, με τους φραγμούς πολλών κανόνων, όρων, υποδειγμάτων, εντολών και νόμων, τους οποίους δεν πρέπει να υπερβούμε, αλλά αντιθέτως να σεβαστούμε. Πάντα με τη λογική να μη διαταραχθούν οι ισορροπίες και η συνέχεια ορισμένων προηγούμενων σχεδιασμών και για να μη χαθεί ο έλεγχος ορισμένων εξελίξεων. Έτσι, όμως, πολλές φορές λύνουμε τα νεότερα προβλήματα χωρίς να ξεριζώνουμε τις συνθήκες που τα γέννησαν, ενώ αντιθέτως επωάζουμε και δημιουργούμε περισσότερα προβλήματα και πιο δυσεπίλυτα. Η καθυστερημένη επίλυσή τους θα προκαλέσει ανατροπές στη ζωή περισσότερου κόσμου και στις χρόνιες προσπάθειες, που είχαν ξεκινήσει με την εκτίμηση κάποιων ευνοϊκών προϋποθέσεων και για τις οποίες μετά ανακαλύπτουμε, ότι χρειάζεται να ανατραπούν, όπως λ.χ. με τις παραδοσιακές βιομηχανίες τσιγάρων. Τα πρώτα προβλήματα που βρίσκονται στις συνθήκες και στη δομή της κοινωνίας και καταδικάζουν την ανθρώπινη ζωή σε δυστυχία, με την εκτός ελέγχου και ποικιλότροπη αδικία, αυτά μένουν άλυτα ή με αποτυχημένη λύση. Η εξαπάτηση, η μισή αλήθεια και η ελλιπής πληροφόρηση είναι ένα σοβαρό πρόβλημα, που ξεφεύγει από τα όρια της ηθικής και γίνεται καρκίνος με μεταστάσεις σε όλα τα όργανα της κοινωνίας.

Οι νόμοι μαζί με τις ελλείψεις τους (σκόπιμες ή από αμέλεια ή από άγνοια και αδυναμία) μπορούν να εμποδίζουν ή να καθυστερούν τις αλλαγές που θα ανατρέψουν τα θλιβερά φαινόμενα της ανθρώπινης παράνοιας. Γίνεται αντιθέτως να εξυπηρετούν τη διατήρηση των δομών και των δραστηριοτήτων που αναπαράγουν αυτά τα φαινόμενα και, μερικές φορές, ενώ ήταν γνωστό από πριν, ότι η μη εφαρμογή τους δεν θα είναι εύκολο να ελεγχθεί. Αν λ.χ. οι νόμοι δεν απαγορεύουν το κάπνισμα σε κλειστούς δημόσιους χώρους, τότε κάποιοι εξαναγκάζονται να εισπνέουν τα δηλητηριώδη αέρια και δεν μπορούν να βρουν το δίκιο τους. Αντιθέτως, αν οι παθητικοί καπνιστές δεν αντιδράσουν έξυπνα και πολύ προσεκτικά, τότε αυτοί κινδυνεύουν να πέσουν θύματα

ψυχολογικής και σωματικής βίας, ακόμα και να οδηγηθούν σε ένα κρατητήριο με ψεύτικη μαρτυρία ή για μια συνηθισμένη εξύβριση. Με λίγα λόγια, οι νόμοι δεν χρειάζεται ή δεν πρέπει να παραβιαστούν, όταν δεν απαγορεύουν την άδικη πράξη και την υπέρβαση των λογικών ορίων, απαγορεύουν ωστόσο την αντίδραση προς την άδικη συμπεριφορά, ευνοούν το θύτη και φέρνουν σε δύσκολη θέση το θύμα. Αν η παιδεραστία επιτρέπεται με το νόμο, τότε οι παιδεραστές δεν θα βρεθούν στη δύσκολη θέση να μην παραβιάσουν ένα τέτοιο νόμο και αντιθέτως θα κινδυνεύουμε να τον παραβιάσουμε εμείς που θα αντιδρούμε στους παιδεραστές. Αν δεχτούμε εισβολή από κλέφτες και εμείς σκοτώσουμε ή τραυματίσουμε άσχημα με την προσπάθεια να αμυνθούμε, τότε κινδυνεύουμε να καταδικαστούμε και να πληρώσουμε γι' αυτό το αποτέλεσμα. Κάποιες χημικές ουσίες συνδέονται αξεχώριστα με τη θρησκευτική και πολιτιστική ζωή και η χρήση τους ενδέχεται να γίνεται νόμιμα στο τόπο μας, ενώ αυτές είναι πιο επικίνδυνες από άλλες απαγορευμένες ουσίες. Όταν οι νόμοι σχεδόν απαγορεύουν να ζήσουμε και να κινηθούμε έξω από την οικία μας, ενώ διευκολύνουν εκείνους που έχουν χρήματα να πληρώνουν για να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους, τότε ακόμα θα τους σεβόμαστε; Δεν χρειάζεται να διατυπώνεται καθαρά σε ένα νόμο, ότι μια ομάδα ανθρώπων πρέπει να εξαφανιστεί. Οι νόμοι μπορούν να καλύπτουν ακόμα και τη δολοφονική προοπτική τους και να ευνοούν ορισμένες παρανομίες (λ.χ. ποτοαπαγόρευση), έτσι όπως κάποιος μπορεί να σε απειλήσει και να σου δώσει να καταλάβεις τις επιθετικές διαθέσεις του, χωρίς αυτός να το διατυπώσει καθαρά με τις λέξεις. Όταν δεν περισσεύει τίποτα από το μισθό και δεν υπάρχει κανένα εισόδημα, τότε το χρηματικό ποσό το οποίο εκτιμούν σαν ασήμαντο ακόμα και για τους επαίτες, αυτό το ασήμαντο ποσό είναι αρκετό για να μπορέσουν να σε επιβαρύνουν με πρόστιμα, με τόκους, να κάνουν κατασχέσεις, να σε βάλουν και στη φυλακή. Ενώ όσοι έχουν να πληρώσουν αποδεικνύονται συνεπείς και σε μερικές περιπτώσεις, τα μεγάλα χρέη για κάποιες εταιρείες διαγράφονται. Αποδεδειγμένα, οι ανθρώπινοι νόμοι μπορούν να γίνονται φανερά παράλογοι και για γέλια. Για να μπορέσουμε να ξεκινήσουμε μια δική μας ατομική εργασία ενδέχεται να υποχρεωνόμαστε με τους νόμους να πληρώσουμε ορισμένες υπηρεσίες (λ.χ. ασφαλιστικές εισφορές) και να αναλογούν φόροι, χωρίς να έχουμε κέρδη και, ενώ αντιθέτως είναι πιθανή η αποτυχία και η μόνιμη ανεπάρκεια της εργασίας. Τότε πώς θα εκμεταλλευτούμε οικονομικά τα μικρά μας πλεονεκτήματα σαν τεχνίτες, σαν μικροπωλητές, σαν δημιουργοί μικρής ποσότητας προϊόντων μέσα στο ίδιο μας το σπίτι, για να επιβιώσουμε, όταν με τις νομικές διαδικασίες απειλούμαστε με μεγαλύτερη καταστροφή; Δηλαδή οι νόμοι μπορεί να λένε: Για να ξεκινήσεις τη δική σου δημιουργική προσπάθεια με σκοπό τα απαραίτητα της ζωής, πρέπει να

έχεις χρήματα να πληρώσεις. Μα, αν είχαμε τα χρήματα ίσως δεν θα σκεφτόμασταν να ξεκινήσουμε μια τέτοια απελπισμένη προσπάθεια! Οι νόμοι μπορούν να εμποδίζουν να εργαστούμε όταν δεν έχουμε τα ελάχιστα χρήματα ούτε για να φάμε ή επιβάλλουν να εργαστούμε με τους όρους εκείνων που έχουν να πληρώσουν. Σε άλλες περιπτώσεις, συναντάμε εμπόδια για την έκδοση μιας άδειας, όταν δυσλειτουργεί μια υπηρεσία ή από έναν απαρχαιωμένο νόμο, ή από μια δόλια υπέρβαση του καθήκοντος. Η καθυστέρηση και μόνο την οποία δεν αντιλαμβάνονται όσοι δεν διακινδυνεύουν τίποτα και δεν παρακολουθούν την προσπάθεια, μπορούν να βγάλουν την προσπάθεια εκτός στόχου και να χαθούν μεγάλες ευκαιρίες, που είχαν υπολογιστεί για την επιτυχία. Πολλές φορές, η αλλαγή των νόμων αιφνιδιάζει απογοητευτικά πολλούς νομιμόφρονες, οι οποίοι αγωνίστηκαν, εργάστηκαν, εμπιστεύτηκαν και εκμεταλλεύτηκαν τις ευκαιρίες. Αργότερα, τα πλεονεκτήματα τα οποία επέτυχαν αυτοί οι νομιμόφρονες ακυρώνονται ή αυτοί αφήνονται απροστάτευτοι απέναντι στις δράσεις κάποιων αδίστακτων, που δεν λογαριάζουν το νόμο (λ.χ. λαθρεμπόριο, επένδυση κεφαλαίου). Ενώ αντιθέτως, κάποιοι άλλοι οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν την αδυναμία εφαρμογής του νόμου και τον παραβίαζαν, αυτοί βρέθηκαν με πλεονεκτήματα από παράνομη δράση και αργότερα αιφνιδιάζονται ευχάριστα, όταν τους δίνεται η ευκαιρία να τα νομιμοποιήσουν και οι παραβάσεις του παρελθόντος διαγράφονται (λ.χ. συσσωρευμένα χρέη, καταπάτηση δημόσιας γης). Αυτά είναι μερικά παραδείγματα για να πούμε σύντομα, ότι τέτοια είναι η αναξιοπιστία των νόμων σε πολλές περιπτώσεις της καθημερινής ζωής και στις ανθρώπινες συνεργασίες, οι οποίες δεν είναι φανερές και ακραίες για να απαγορευτούν ή δεν ανιχνεύονται και επιτρέπονται με το νόμο. **Οι νόμοι πολλές φορές εμποδίζουν την πραγματοποίηση του σκοπού που υποτίθεται ότι διευκολύνουν και εξασφαλίζουν, έχουν αντιφάσεις και δεν σέβονται εμάς**. Και η τυφλή πειθαρχία στους νόμους του κράτους είναι εμπόδιο για τη διόρθωσή τους, διευκόλυνση για εκείνους που ευνοούνται και κακοτυχία για τα σχέδια πολλών άλλων. Αυτό δεν είναι παράδοξο, όταν καταλάβουμε ότι οι άνθρωποι που βάζουν τα όρια, τους κανόνες και συντάσσουν τους νόμους, υπερεκτιμούν τις γνώσεις τους και τις δυνατότητές τους, αφού έτσι αφαιρούν και απορρίπτουν ένα πλήθος περιπτώσεων, τις οποίες αγνοούν ή απλά αδιαφορούν για τον αποκλεισμό τους. Για το πώς οι παραλήψεις, οι ασάφειες και τα λάθη στους νόμους και πώς οι όροι και οι κανόνες εμποδίζουν αντί να εξασφαλίζουν αυτό που αποσκοπούν, μπορούμε να το αντιληφθούμε ακόμα και σε περιπτώσεις διαγωνισμών, αναμετρήσεων, προσλήψεων για εργασία, μέχρι και στην επιστημονική έρευνα.

<•> Με τις αρνητικές σκέψεις για την ανεπάρκεια, τις αδυναμίες και τα λάθη στους νόμους της Πολιτείας και στην απόδοση της δικαιοσύνης θέλουμε μόνο να φανερώσουμε την προκατάληψη για την τυφλή πειθαρχία στους νόμους και να ενθαρρύνουμε τη δημιουργική σκέψη χωρίς τους φραγμούς που πολλές φορές βάζει ο φόβος και η αβεβαιότητα. Με την ερευνητική σκέψη αρχικά αμφισβητούμε πολλές φαντασιώσεις και μη επιβεβαιωμένες πληροφορίες, όπως και τις θρησκευτικές απόψεις. Εισερχόμαστε στα ζητήματα της φιλοσοφίας και τότε φτάνουμε να αμφιβάλλουμε για τα πράγματα αν υπάρχουν και αν αυτά είναι έτσι όπως φαίνονται. Θα δεχτούμε χωρίς σκέψη ότι οι νόμοι ενός κράτους είναι αξιόπιστοι και σεβαστοί, επειδή κάποιοι ανάλγητοι, με την ψυχολογία ενός μεγαλομανή ή ενός αδίστακτου κακοποιού, δίνουν νόμιμες εντολές για εφαρμογή βίας;

Από την αρχή του βιβλίου εστιάσαμε σε μερικές παγκόσμιες προκαταλήψεις ή πλάνες που εμποδίζουν την έρευνα, τη συνεννόηση και την ηθική ρύθμιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς με λογική σκέψη. Από τους περιορισμούς και τις αδυναμίες στο φυσικό και στο βιολογικό σώμα ανιχνεύσαμε τις επιπτώσεις στη σκέψη, στη γνώση, στην εξωτερική δράση και στην εσωτερική αντίδραση, στις ανθρώπινες σχέσεις και συνεργασίες. Τώρα διαπιστώνουμε, ότι και οι νόμοι της Πολιτείας όχι απλώς δεν είναι οι νόμοι της φύσης, ούτε του Θεού, όχι απλώς έχουν ελλείψεις και χρειάζονται να γίνουν διορθώσεις, αλλά ακόμα χειρότερα, κρύβουν τρομακτική παράνοια. Δεν εξυπηρετούν μόνο τις φιλικές συνεργασίες, την κοινωνική ισορροπία και τη ζωή με ηθικές αρχές, όπως θα ήθελαν για να κερδίσουν την τυφλή εμπιστοσύνη μας. Αν κάποιος ζει απόκοσμα και χωρίς συνεργασίες, τότε μάλλον θα εκτιμήσει ως παρανοϊκή αυτή την απαξίωση της νομοθεσίας. Οι νόμοι του κράτους εμφανίζονται με τα θεμέλια της παγκόσμιας ηθικής ενός αμερόληπτου πνεύματος και γι' αυτό θα παρατηρήσουμε πολλές ομοιότητες στη νομοθεσία όλου του κόσμου. Όμως παράλληλα εξυπηρετούν ανταγωνιστικά συμφέροντα, εκπορνεύουν την ηθική, δεν προορίζονται για όλους και αποκλειστικά για την κοινωνική ευημερία και προστατεύουν εκείνες τις πολιτικές, τις κερδοσκοπικές και τις ανεύθυνες δράσεις, που δύσκολα ξεχωρίζονται από την εξαπάτηση, την κατάχρηση και τον εκφοβισμό. Αν μερικές φορές τονίζεται με υπερβολή και επιθετικότητα, ο σεβασμός στους νόμους και η εφαρμογή τους, αυτό γίνεται με την ίδια ανασφάλεια, όπως εκείνων που ζητούν την τυφλή πίστη για τη θρησκεία τους και με την ίδια ευθιξία, που ορισμένοι επαγγελματίες εκφράζουν όταν εμείς δεν δεχτούμε με τυφλή εμπιστοσύνη την προσφορά τους. Από την αμφισβήτηση της ηθικής και της αμερόληπτης λογικής των πολιτικών νόμων δεν θα έπρεπε να προκαλούνται ανησυχίες, αλλά αντιθέτως ευχαρίστηση, αφορμή για διορθώσεις και δημιουργική συζήτηση. Γνωρίζουν πόσο εύκολα

μπορούν να αμφισβητηθούν η συνέπεια, η αμεροληψία, η θεμελίωση, η ωριμότητα, η χρησιμότητα, η συμφωνία με άλλους νόμους, η διατύπωσή τους, πόσο ανατρεπτική είναι η παραβίαση και η μη εφαρμογή των νόμων για την ύπαρξη ενός κράτους και πόσο γελοιοποιούνται με μια ιστορική αναδρομή. Όταν ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων πειστούν ή παρακινηθούν να μην εφαρμόζουν κάποιο νόμο, τότε ακυρώνεται ο σκοπός του νόμου και απορρίπτεται η λογική αυτών που τον ετοίμασαν και τον ψήφισαν. Δηλαδή η αμφισβήτηση ενός νόμου είναι και ζήτημα λογικής και αξιοπιστίας αυτών που τον δημιούργησαν και συμφώνησαν και αυτών που έχουν ορκιστεί να τον σέβονται. Με τους νόμους ρυθμίζονται σχέσεις συνεργασίας και εξασφαλίζεται η δράση και η συμμετοχή κάποιων με ορισμένο σκοπό. Συνήθως μετά από την πίεση ή την αναγνώριση μιας μεγάλης ομάδας του πληθυσμού και για την εξυπηρέτηση μεγάλων εταιρειών και συμφερόντων (που διαπλέκονται με πολλά μικρότερα). Η αμφισβήτηση των νόμων δεν απειλεί μόνο με διάλυση την κοινωνία και την ειρηνική συνύπαρξη. Απειλεί και φοβίζει ιδιαίτερα εκείνους που πλεονεκτούν με την οικονομική και πολιτική τους δύναμη και χρησιμοποιούν τους νόμους για να κερδοσκοπούν και για να επιβάλλουν άδικες πολιτικές, που αποκλείουν ή αποθαρρύνουν ανταγωνιστικές προσπάθειες και εξαναγκάζουν σε συνεργασίες με όρους που ευνοούν τους προνομιούχους. Αλλά και το ανησυχητικό γεγονός, όπως είναι η αποσταθεροποίηση ενός κράτους, αυτό δεν γίνεται οπωσδήποτε καταστροφικά, με ένοπλες συγκρούσεις, με αδυναμία εσωτερικής συνεννόησης και συμβιβασμού και με εξελίξεις που έχουν κακό τέλος.[84] Βέβαια, αυτές οι μεταβάσεις σπάνια γίνονται ομαλά, χωρίς διατάραξη των ισορροπιών και χωρίς μεγάλο κόστος μέσα στην κοινωνία, όπως γίνεται και σε δύσκολες στιγμές της προσωπικής ζωής. Ωστόσο η προοπτική ενός διχασμού και ενός διαμελισμού μπορεί να είναι καλύτερη, από τις περιόδους που όλα ήταν υπό έλεγχο, προβλέψιμα, αλλά η αγωνία, η απογοήτευση και η σκλαβιά στάσιμα. Όμως και η γέννα έχει πόνους!

Τελικά, οι νόμοι χρειάζονται συχνά αναθεώρηση, γρήγορες διορθώσεις και προσαρμογές, με καθημερινή διερεύνηση και από μια δημόσια υπηρεσία δημιουργημένη ειδικά για αυτό το σκοπό. Όχι μόνο ο κάθε νόμος ξεχωριστά και στη διατύπωσή του, αλλά και η σειρά και οι συνδέσεις που έχουν μεταξύ τους και με τη στενή παρακολούθηση της κοινωνικής ζωής και οπωσδήποτε σε συμφωνία με τις θεμελιώδεις σκέψεις της παγκόσμιας ηθικής. Αυτή θα ήταν μια αθόρυβη και αργή επανάσταση μέσα στην κοινωνία, για την οποία θα έπρεπε να σκέφτονται και να ενδιαφέρονται πρώτοι απ' όλους οι νομομαθείς. Τότε μάλλον θα σκεφτούν καλύτερες λύσεις για να αποφορτίσουν το δύσκολο πνευματικό έργο τους, με αλλαγές στις διαδικασίες και αποφεύγοντας ένα πλήθος υποθέσεων που δεν εκδικάζονται γρήγορα ή αναβάλλονται πολλές φο-

ρές, εξαντλούν το χρόνο για την εφαρμογή των τυπικών διαδικασιών και για τη μελέτη άχρηστων πληροφοριών. Αντί να εκτιμούν μονόπλευρα τη δημιουργική αμφισβήτηση των νόμων σαν απειθαρχία, ανυπακοή και ασέβεια, θα ήταν καλύτερα να επηρεάζουν την πολιτική, με συχνές και δημιουργικές πρωτοβουλίες και να ελέγχουν καθημερινά τις πολιτικές επιλογές και αποφάσεις. Για τα πολιτικά και νομικά ζητήματα έχουν δημοσιευθεί παγκοσμίως πολλές ανατρεπτικές και πρωτότυπες σκέψεις και από καλά εκπαιδευμένους και έμπειρους στα σχετικά επαγγέλματα. Οι δικές μας εκτιμήσεις και παρατηρήσεις ξεκινούν από ηθικό ενδιαφέρον και από την ανάγκη να αμυνθούμε στις απειλές και στην καθημερινή εξαπάτηση των φιλόδοξων και των κερδοσκόπων και δεν είναι περισσότερο προκλητικές. Στις αναπτυγμένες χώρες που πρωταγωνιστούν και επηρεάζουν παγκόσμια τις οικονομικές εξελίξεις, ειδικοί αναλυτές και παρατηρητές γνωρίζουν καλά και δημοσιεύουν μελέτες, στις οποίες συχνά, τα εμπόδια για τη δικαιοσύνη και την οικονομία εντοπίζονται στους νόμους ενός κράτους. Ανθρώπινη κοινωνία χωρίς πολιτικούς νόμους και θεσμούς δεν νοείται. Θα περιοριζόταν σε ορδές βαρβάρων και σε πόλεις ευάλωτες σε επιθετικές ενέργειες ακόμα και μεμονωμένων προσώπων, με κάθε συνεργασία αβέβαιη και χωρίς προοπτική συντονισμένης συνεργασίας των ομάδων που την αποτελούν. Με λίγους περιστασιακούς και άγραφους νόμους, επίσης μπορεί να υπάρχει κοινωνία, όπως επιβεβαιώνεται και από την ιστορική εμπειρία, και οι νόμοι μπορούν να είναι οι αποφάσεις ενός μόνο προσώπου που επιβάλλονται με στρατιωτική δύναμη. Μάλιστα, η έλλειψη νόμων και η ζωή στην απολίτιστη κοινωνία, επίσης προκαλεί φόβο, ανησυχία και αυτοσυγκράτηση, ιδιαίτερα στους πιο αδύναμους, όσο η κρατική εξουσία και η εφαρμογή των νόμων. Ακριβώς επειδή τότε, οποιοσδήποτε μπορεί να αντιδράσει βίαια, όπως και όποτε θελήσει και με κάθε αφορμή, μόνος ή μαζί με συνεργούς. Όμως πολιτισμένη κοινωνία, με υπεύθυνη δράση των πολιτών, με επίγνωση για τους κινδύνους των επιλογών τους και με σεβασμό στις ανταγωνιστικές προσπάθειες' με προοπτική στη συνεργασία, με τη θέληση ανεμπόδιστη να αποφασίζει για συμμετοχή και δημιουργία, με όλα τα εμπόδια για τη βίαιη συμπεριφορά και για την εξαπάτηση και με πολιτικές ενθαρρυντικές για το δημιουργικό πνεύμα. Θεωρητικά, τέτοια πολιτισμένη κοινωνία με σχέσεις εμπιστοσύνης των μελών της, με αίσθημα ασφάλειας και γενικά με τα πλεονεκτήματα που δημιουργούνται όταν οι ανθρώπινες συνεργασίες ρυθμίζονται δίκαια και για σκοπούς που δεν αγνοούν τις μαζικές αντιδράσεις: Τέτοια πολιτισμένη κοινωνία, χωρίς εξαπάτηση, εκβιασμούς, απειλές και με καλή συνεννόηση κυβερνάται από τους θεσμούς και τους νόμους, σε συμφωνία με τον πνευματικό προσανατολισμό της ζωής και με την παγκόσμια ηθική που μόνο έτσι θεμελιώνεται.

Στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές έχει γίνει η πρόβλεψη να μπορούν να λειτουργήσουν με ένα ελάχιστο δυνατοτήτων, χωρίς να "τρέχουν" όλες οι υπηρεσίες και τα προγράμματα. Όταν χρειαστεί, τότε μπορεί να διερευνηθεί από τι προκαλείται ένα πρόβλημα και η αστοχία της κανονικής λειτουργίας (safe mode). Στα καλά νοσοκομεία και σε άλλες περιπτώσεις έχει προβλεφθεί να μπορούν να λειτουργήσουν στοιχειωδώς με γεννήτριες ηλ. ρεύματος, όταν η κανονική τροφοδοσία του δικτύου διακοπεί. Στις σεισμογενείς χώρες γίνεται η ίδια προσπάθεια για να είναι όλοι προετοιμασμένοι πριν και μετά από ένα καταστρεπτικό σεισμό. Έτσι χρειάζεται ευρύτερα να γίνεται για την πολιτισμένη κοινωνία, όταν βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης: να διευκολύνεται για να επανέλθει αυτή σε μια ισορροπία και οι ζωές των ανθρώπων να μην κινδυνεύουν. Αντί οι δημιουργικές προσπάθειες των ατόμων να εμποδίζονται από την κανονική εφαρμογή των νόμων ή από τις διαταγές της κεντρικής εξουσίας, οι προσπάθειες να ενθαρρύνονται και να εξυπηρετούν τις πρώτες ανάγκες. Επίσης, αντί στις δύσκολες στιγμές της κοινωνίας, οι άνθρωποι να εμφανίζονται χωρίς το ζουρλομανδύα των νόμων και τότε να λεηλατούν και να κλέβουν, θα ήταν αισιόδοξο αν είχαν προετοιμαστεί και εκπαιδευτεί με ορισμένα σχέδια συνεργασίας. Αυτές οι αυτονόητες σκέψεις δεν θα έπρεπε ακόμα να υπενθυμίζονται ή να προτείνονται, αλλά να έχουν πραγματοποιηθεί σε όλο τον κόσμο. Όταν πλησιάζει οποιαδήποτε καταστροφή και οι δημόσιες υπηρεσίες δεν μπορούν να συντηρηθούν ή να αποδώσουν, όταν ο πληθυσμός δυσκολεύεται να επιβιώσει και έκτακτα γεγονότα απορυθμίζουν την κοινωνική ζωή και τρελαίνουν το κράτος, τότε είναι ανόητο, αν όχι ύποπτο, να στηριζόμαστε ακόμα στους νόμους, έτσι όπως σε ένα τυφλό ένστικτο που δεν αντιλαμβάνεται την αλλαγή των συνθηκών, ή να χρονοτριβούμε σε συζητήσεις για να μην εκτραπούν οι τυπικές διαδικασίες και να επιρρίπτει ευθύνες ο ένας στον άλλο.

Για να αποφευχθούν τα πιθανά φαινόμενα κατάχρησης της θέσης των ανθρώπων που διατυπώνουν και ερμηνεύουν τους νόμους και εκείνων που συμμετέχουν για την απονομή της Δικαιοσύνης, αλλά και για να αποφευχθούν πολλές ασάφειες των νόμων: Είναι σημαντικό να προβλέπονται από τους νόμους συνέπειες και ποινές ισάξιες, ισότιμες, ανάλογες, ισόποσες και της ίδιας ακριβώς βλάβης, ή στέρησης, ή συνέπειας, και ξεχωριστά ανά συγκεκριμένη περίπτωση αδικήματος. Σε αντιστοιχία με τις συνέπειες που προκάλεσαν οι συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις, συνειδητά ή από αμέλεια. Η τιμωρία να είναι ίδια με το αδίκημα και όχι αυθαιρέτως μια πιθανή ποινή με ελάχιστα και μέγιστα όρια και με ακραίες αποκλίσεις. Λόγου χάρη, αν μπορούμε να επιβάλλουμε σαν ποινή σε έναν κλέφτη να του στερήσουμε αντίστοιχα περιουσιακά στοιχεία ή αυτός να προσφέρει άμισθος ορισμένες υπηρεσίες ίσης

χρηματικής αξίας και όχι να τον βάλουμε στη φυλακή για ένα καθορισμένο χρονικό διάστημα. Μια από τις πρώτες και αρχαίες αδυναμίες στην απόδοση της δικαιοσύνης είναι η δυσανάλογη αντίδραση και τιμωρία και η εκμετάλλευση της διάπραξης ενός αδικήματος για τη φυσική ή ψυχολογική εξολόθρευση του υπαίτιου και για την απόσπαση ορισμένων πλεονεκτημάτων εκείνου. Αυτή η πνευματική και διοικητική αδυναμία ξεκινάει από φυσικές και τεχνικές δυσκολίες, αλλά επίσης γι' αυτό δεν έπαψε να αποτελεί ένα κρυφό πλεονέκτημα για την παραβίαση της ηθικής δικαιοσύνης, με την προστασία του νόμου και με πειστικές δικαιολογίες. Σε όλους τους αιώνες, αυτή η καταχρηστική τιμωρία και η εκμετάλλευση του υπαίτιου μιας παραβίασης γινόταν σαν μια φυσιολογική αντίδραση, όπως των ζώων, χωρίς την ανάγκη να τη δικαιολογήσουν, να συζητήσουν για την ηθική ή να πείσουν τον κόσμο για τη νομιμότητά της. Οι άνθρωποι συνήθως τότε δεν έχουν καμιά ηθική ανησυχία για να αντιδράσουν με τον πιο βίαιο τρόπο, ενώ στην πολιτική ανέκαθεν εκτιμούσαν αποτελεσματική τη βία, την πολεμική δράση και την απειλή για θάνατο ή καταστροφή. Στο δικό μας αιώνα, οι πολιτισμένες κοινωνίες είναι πολλαπλά δημιουργικές, εμπλέκονται πολλές επιχειρήσεις, χρησιμοποιούνται πολύπλοκα τεχνικά μέσα και για τη συμφωνία είναι απαραίτητα η γνώση και η σαφής συνεννόηση. Οι συνεργασίες χρειάζονται σαφείς και σταθερούς νόμους και τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης. Τα κράτη δεν στηρίζονται στις προσωπικές επιθυμίες μερικών ηγετικών προσώπων, αλλά και δεν μπορούν αυτά να προσφέρουν τις απαραίτητες υπηρεσίες στην κοινωνία χωρίς μια αποτελεσματική διοίκηση, για την οποία συνεργάζονται και συμμετέχουν υπεύθυνα πολλά πρόσωπα με τις καθορισμένες αρμοδιότητες και ειδικότητες, μοιρασμένες για τις δημόσιες υπηρεσίες. Υποτίθεται ότι τα κράτη έχουν αναλάβει ολοκληρωτικά την απόδοση της δικαιοσύνης και το αποκλειστικό δικαίωμα για χρήση βίας και απαγορεύεται η εκδίκηση και κάθε βίαιη συμπεριφορά. Για να είναι πειστική η απαγόρευση της αυτοδικίας, χρειάζεται το ίδιο το κράτος να παραδειγματίζει τουλάχιστον με την απονομή της δικαιοσύνης και να μην είναι το ίδιο που παραβιάζει τους δικούς του νόμους και να μην προκαλεί με τη μεροληπτική εφαρμογή των νόμων. Σε αυτή τη μεροληπτική εφαρμογή των νόμων ανέκαθεν υπάρχουν τα δύο γνωστά άκρα: Μερικοί ξεφεύγουν, δρουν ανενόχλητοι και αντιμετωπίζονται σαν υπεύθυνοι συνεργάτες, ενώ μερικοί άλλοι ελέγχονται με μια αφορμή και αντιμετωπίζονται σκληρά. Εδώ εμείς θα εστιάσουμε στην εξής παρατήρηση: Η ζωή όλων των ανθρώπων έχει αναμιχθεί αξεχώριστα με ένα πλήθος από πληροφορίες, η επικοινωνία είναι γρήγορη, εύκολη και με πολλά τεχνικά μέσα, ένα πλήθος πραγμάτων βρίσκονται σε κάθε σπίτι, πολλές από τις κινήσεις μας καταγράφονται και αποθηκεύονται ψηφιακά, ενώ πληροφορίες για τη ζωή μας μπο-

ρούν να διαρρέουν ή να χρησιμοποιούνται από άλλους. Με το πέρασμα του χρόνου, περισσότερα στοιχεία για τη δράση και τη ζωή μας μπορούν να βρεθούν και να χρησιμοποιηθούν χωρίς τη δική μας άδεια. Η ζωή στην τεχνολογικά αναπτυγμένη κοινωνία είναι σχεδόν παγιδευμένη και γίνεται εύκολο θύμα, όχι μόνο για μερικούς τυχαίους απατεώνες και για τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, αλλά και για αυτούς που βρίσκονται σε κρατικές υπηρεσίες και στην κορυφή της εξουσίας. Είναι μεγάλη η πρόκληση και με την αηδία που προκαλεί πάντοτε το προσωπείο ενός απατεώνα, να σε ενοχοποιούν, να σε γελοιοποιούν και να σε απαξιώνουν με μερικές πληροφορίες ή με μερικά ευρήματα, τη στιγμή που αυτό μπορεί να γίνει για τον οποιοδήποτε, ακόμα και για εκείνον που δίνει την εντολή για σύλληψη ή για τον δικαστή, όταν ερευνήσουμε το παρελθόν και τη ζωή του. Ακόμα χειρότερα, όταν αυτή η επιλεκτική ενοχοποίηση ή απαξίωση παραγγέλνονται και εκτελούνται από πρόσωπα που μόνο εκείνα γνωρίζουν το σκοτεινό παρελθόν τους, με καταχρήσεις, προδοσίες, με ψέματα και παρανομίες από υπεύθυνες θέσεις, και το οποίο μερικές φορές το υποψιαζόμαστε από μερικά πλεονεκτήματα στη ζωή τους.

Από τις πιο σημαντικές διαπιστώσεις της κοσμολογικής Ηθικής για την προσαρμογή στο ποινικό δίκαιο είναι η σωστή αναγνώριση γενικά του ανθρώπου, με τις πνευματικές και ψυχικές αδυναμίες του και σαν υπαίτιου μαζί με ανοησία και φαντασιώσεις. Μόνιμες αδυναμίες που ξεκινούν με τους βιολογικούς περιορισμούς στη φυσιολογική ζωή, την αναπόφευκτα συνδεδεμένη με τη μεροληψία, την πλάνη, τον εγωκεντρισμό. Η ζωή γενικότερα και ιδιαίτερα του ανθρώπου είναι προετοιμασμένη για να βλάψει και να αδικήσει και πιο πιθανά, όταν δεν εξυπηρετούνται οι σκοποί και οι επιθυμίες της. Αυτό είναι το κυριολεκτικό ζήτημα για τη σωστή εκτίμηση των ανθρώπινων πράξεων, έτσι όπως φανερώνεται από τα πράγματα και όχι πόσο ελεύθερος είναι ο άνθρωπος για τις επιλογές του και στη θέλησή του. Η ανθρώπινη δικαιοσύνη μέσα στην πολιτισμένη κοινωνία δεν μπορεί βέβαια να καταδικάσει τον άνθρωπο ως πνεύμα και σαν εν δυνάμει κακοποιό, χωρίς τις πράξεις του. Αντιθέτως, θα χρειαστεί περισσότερη επιείκεια (κατανόηση και ανεκτικότητα) από τη μια πλευρά για εκείνους που παραβιάζουν νόμους, χωρίς δόλο, από ανθρώπινα λάθη, από κακή τύχη και ορισμένες αδυναμίες, παρά την προσπάθεια να αντισταθούν και όταν ειλικρινά (με τον τρόπο ζωής τους) μετανοούν. Για την άλλη πλευρά, θα χρειαστεί να ληφθεί ως ιδιαίτερα επιβαρυντικό στοιχείο και να γίνουν πιο αυστηροί οι νόμοι, όταν διαπιστώνεται ο δόλος, ο σχεδιασμός, η επίγνωση και η εκβιαστική εκμετάλλευση μιας αδυναμίας ή μιας κακής τύχης στους άλλους.

Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις που αποδίδεται δικαιοσύνη με μη αναγνωρισμένο και νόμιμο τρόπο σε στιγμές, που θα ξέφευγε η αδικία ή αυτή δεν θα

καταδικαζόταν. Λ.χ. όταν πράξουμε βίαια και τραυματίσουμε ή θανατώσουμε έναν κακοποιό, ο οποίος απειλεί άμεσα τη ζωή μας ή της οικογένειάς μας. Γιατί κάποιος απελπισμένος δεν πρέπει να καταφύγει σε δικό του τρόπο αντίδρασης και απόδοσης δικαιοσύνης, δηλαδή στην αυτοδικία, σε τέτοιες περιπτώσεις; Δεν είναι τρελοί όλοι οι άνθρωποι, οι οποίοι αντιλαμβάνονται την ανεπάρκεια, τα κενά, την αβασιμότητα στους γραπτούς νόμους ή την αδυναμία εφαρμογής τους και τη φυσική δυσκολία ν' αποδίδεται δικαιοσύνη μόνο με τον κοινά αποδεκτό τρόπο. Γι' αυτό είναι από καχύποπτοι έως αδιάφοροι και ανεύθυνοι πολίτες. Τι πρέπει να γίνει όταν οι νόμιμοι τρόποι δεν μπορούν ν' αντεπεξέλθουν σε όλες τις καθημερινές περιπτώσεις αδικίας και παραβιάσεων ή όταν η επιδίωξη για δικαιοσύνη με νόμιμο τρόπο απαιτεί άδικες θυσίες και αποτυγχάνει; Τότε, πώς αλλιώς μπορεί να βρει κάποιος το δίκαιό του και να βοηθήσει τον εαυτό του; Με τον όρο της αυτοδικίας δεν πρέπει να εννοούμε μόνο τις πιο ακραίες μορφές βίας, τον ξυλοδαρμό, την κλοπή, το φόνο και την παραδοσιακή "βεντέτα". Η διακοπή της επικοινωνίας, της συνεργασίας, της φιλικής σχέσης, η απλή αμφισβήτηση της αξιοπιστίας, η γελοιοποίηση, η διαπόμπευση, η αδιαφορία, η απειλή και πολλές συνηθισμένες καθημερινές κινήσεις, αποτελούσαν ανέκαθεν έξυπνους φυσικούς τρόπους αντίδρασης και αναζήτησης του δικαίου. Γι' αυτό, ο άνθρωπος ο οποίος ρυθμίζει τη συμπεριφορά του με λογική σκέψη, συγκρατημένος και απαλλαγμένος από τον εγωκεντρισμό, μπορεί και βρίσκει άλλους τρόπους αυτοδικίας, οι οποίοι είναι το ίδιο, αν όχι περισσότερο, αποτελεσματικοί και χωρίς τις έννομες συνέπειες, όπως αυτών των ακραίων τρόπων βίαιης συμπεριφοράς. Όπως συνηθίζουμε σε πολλές περιπτώσεις, εκεί που θα θέλαμε να χτυπήσουμε, να σκοτώσουμε ή να συμπεριφερθούμε με έναν βάρβαρο και επιπόλαιο τρόπο, όπως τα ζώα, μπορούμε να επιτύχουμε το ίδιο αποτέλεσμα, χωρίς να φθάσουμε στα άκρα, με πιο μακροχρόνια επιδίωξη. Να εξαναγκάσουμε τον άλλο σε υποχώρηση, σε συμβιβασμό, σε φυγή, να του αλλάξουμε την άποψη με έναν ασυνήθιστο τρόπο, που μόνο σ' εκείνον επιτυγχάνει. Στην καθημερινή ζωή, συχνά βρισκόμαστε στη δυσάρεστη θέση και πιεζόμαστε για να πράξουμε επιπόλαια, βιαστικά, αντικανονικά, βίαια και παράνομα. Μπορούμε ν' αμυνόμαστε και να ξεπερνάμε πολλές δυσκολίες με απρόβλεπτους, πρωτότυπους και ανορθόδοξους τρόπους, εκεί που κάποιος θα ανέμενε το συνηθισμένο, τον άμεσο και γνωστό, στον οποίο ρέπει ο άνθρωπος από την ορμή των συναισθημάτων του. Η πνευματική καλλιέργεια, η λογική σκέψη, ο φιλοσοφικός τρόπος ζωής, η απαλλαγή από φαντασιώσεις συμβάλλουν καθοριστικά τόσο για τη διατήρηση της ψυχικής ηρεμίας όσο και για τον τρόπο αντίδρασης μας στις δύσκολες στιγμές της κοινωνικής ζωής.

Καλυτέρευση στις εξωτερικές συνθήκες, δεν σημαίνει μόνο καλύτερους

όρους εργασίας, περισσότερα χρήματα, καθαρότερο φυσικό περιβάλλον και δημοκρατική κοινωνία και όπως φαίνεται, αυτή η **καλυτέρευση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την «καλυτέρευση» στο εσωτερικό των ανθρώπων**. Τα παιδιά που έρχονται στον κόσμο εξαρτημένα και ανώριμα, διαπλάθονται με τις υλιστικές απόψεις των γονέων τους, μεγαλώνουν με την παράνοια και τις αυταπάτες των μεγάλων και μορφώνονται στο εκπαιδευτικό σύστημα μιας κοινωνίας απατεώνων και φαντασμένων. Αντί να αποκτούν τα πνευματικά εφόδια, με τα οποία όταν ωριμάσουν θα μπορούν να αντισταθούν στα φαινόμενα της κοινωνίας, που παρασέρνουν τον άνθρωπο στην καταστροφή, στο σκοτάδι, στην αλήτικη συμπεριφορά, στις καταχρήσεις, αυτά αποκτούν τα εφόδια για να υπηρετήσουν τα όνειρα και τις φαντασιώσεις των επιτυχημένων και για να εκμεταλλεύονται τις πνευματικές αδυναμίες του κόσμου, για τη δική τους "σταδιοδρομία". **Τα ζητήματα σχετικά με τη διαπαιδαγώγηση και την εκπαίδευση είναι τα πρώτα και τα πιο σημαντικά για να σκεφτούμε και να τα αλλάξουμε**. Δεν είναι αυτά όμως, τα μόνα ζητήματα που θα μας οδηγήσουν σε σκέψεις και δράσεις για την καλυτέρευση της ζωής με ηθική αλλαγή στην ψυχολογία, την προσωπικότητα και τη νοοτροπία (δηλαδή εκ των έσω). Αν έχουμε τη θέληση και αναγνωρίζουμε τον καθοριστικό ρόλο του εσωτερικού και πνευματικού περιεχομένου στον άνθρωπο... τότε πολλά θα σκεφτούμε και θα κάνουμε. Τότε, αυτή η εσωτερική προοπτική στην εφαρμογή της πολιτικής δεν θα μας φανεί άσχετη με την πολιτική, δεν θα μας φανεί αντιδημοκρατική, ούτε θα εκστομίσουμε επιπόλαια ή υποκριτικά την απορία, πώς μπορεί η πολιτική δράση να αλλάξει την ποιότητα και τον εσωτερικό κόσμο των ξεχωριστών ατόμων. Όσοι χρειάζονται την υποστήριξη από το μεγαλύτερο δυνατό ανθρώπων ή ψηφοφόρων για να ανέλθουν σε μια θέση ή για να ξεχωρίσουν σε μια ομάδα, γνωρίζουν όπως οι ηθοποιοί τι χρειάζεται για να κερδίσουν την εμπιστοσύνη και τις καλές εντυπώσεις. Έχουν εμπειρία στο να επηρεάζουν την ψυχολογία σπέρνοντας ελπίδες και πώς οι υποστηριχτές αντιδρούν όταν οι προσδοκίες διαψεύδονται και τι μπορούν εκείνοι να κάνουν για να πραγματοποιήσουν τα όνειρά τους. Είναι σημαντικό, όσο απλό και αν ακούγεται, να είμαστε ειλικρινείς και να δημιουργούμε τις προϋποθέσεις όπου οι άνθρωποι θα μορφώνονται, θα σκέφτονται με συνέπεια και με επίγνωση της άγνοιάς τους, θα ρυθμίζουν τη ζωή και τη συμπεριφορά τους με γνώση και με επιφύλαξη για όσα είναι αμφίβολα και θα εκτιμούν τη δύναμη της σκέψης και την ομορφιά του πνεύματος. Χωρίς να θεοποιούν πρόσωπα, πράγματα και φανταστικά όντα, χωρίς να πείθονται από τους απατεώνες, χωρίς να υποκύπτουν στα ανόητα και ψεύτικα σχέδια ορισμένων παρανοϊκών και να ελπίζουν άσκοπα οφέλη με πολλές παρενέργειες.

Ο θεωρητικός διαχωρισμός σε ανθρώπους με πνευματικό προσανατολισμό και σε ανήθικους ανθρώπους του κερδοσκοπικού τρόπου ζωής και αντίληψης σηματοδοτεί μια διαφορά του πολιτισμένου ανθρώπου από τα άλλα ζώα, που βασίζεται σε παγκόσμιους νόμους και όχι σε προσωπικές επιθυμίες ή σε φανταστικές απόψεις για μια καλύτερη κοινωνία. Δεν πρέπει να μας φοβίζουν οι διαφορές στους ανθρώπους και να μας κάνουν συνολικά απορριπτικούς, όπως αν διαφέρουν στο ύψος, στο βάρος, στο χρώμα, στις αντοχές και στις επιδόσεις, στα περιουσιακά στοιχεία, στην ηλικία, στο φύλο, στο επάγγελμα, στην καταγωγή τους και αν είναι υγιείς ή ασθενείς, ή συνδυασμός μηχανικών μερών και βιολογικών οργάνων (Robocop), ή αν έχουν έρθει από έναν άλλο πλανήτη. Να μας φοβίζει το αόρατο τέρας της μεγαλομανίας που τρέφεται με ψευδαισθήσεις, αναπαύεται στην άγνοια και επιβιώνει όπως οι κατσαρίδες σε συνθήκες ειρήνης και πολέμου. Πολλοί έχουν την καλή τύχη να ζούνε σε ειρηνικές μέρες και δεν έχουν ακούσει φοβερές μαρτυρίες ανθρώπων, που κάποτε σε μια άλλη στιγμή ή σε μια άλλα περιοχή της γης, έζησαν την αιμοβόρο και καταστροφική δράση από εκείνους που έπαψαν να ζουν ειρηνικά. Από εκείνους που θα μπορούσαν να είναι φίλοι, μέλη της οικογένειάς τους, ομοεθνείς και καλοί συνεργάτες τους. Μαρτυρίες για δολοφονημένους και βασανισμένους ανθρώπους με ανατριχιαστικούς τρόπους, τους οποίους δεν θα αντέξουμε ούτε να διαβάσουμε. Νομίζουν ότι οι δολοφονίες, τα βασανιστήρια, τα παιχνίδια με το αίμα και οι εκρήξεις βίας που βλέπουν σε κινηματογραφικές ταινίες -συνήθως παραγωγές για πνευματικά ανώριμα άτομα- αλλά και από περιέργεια σε δημοσιευμένες φωτογραφίες και βίντεο, αποτελούν σπάνια και μεμονωμένα κοινωνικά φαινόμενα. Είναι περισσότεροι απ' όσο νομίζουμε εκείνοι που θα απολάμβαναν μια τέτοια ελευθερία του πολέμου και πολλά τα ψυχολογικά τέρατα που βρίσκονται κρυμμένα κυριολεκτικά δίπλα μας. Τώρα ίσως βρίσκονται μέσα στο σπίτι μας, είναι φίλοι μας ή προσφέρουν υπηρεσίες από υπεύθυνες θέσεις, αλλά εύκολα θα μπορούσαν να δώσουν εντολές για αιματοχυσία και με χαρά θα μπορούσαν να σταθούν επάνω σε πτώματα για να φωτογραφηθούν σαν ήρωες. Πολλοί από αυτούς είναι νέοι άνθρωποι και εύκολα χαίρονται να επιβάλλονται στους αδύναμους με το ύψος και με τη μυική τους δύναμη, ενώ με την πρώτη ευκαιρία προκαλούν με την υπεροψία τους για τα μάτια μερικών φίλων ή μιας γυναίκας. Αλλά στις δυσκολίες της καθημερινής ζωής που χρειάζονται ένα καλλιεργημένο πνεύμα για να αντιμετωπιστούν, αυτοί εμφανίζονται σαν δειλά ρομποτάκια. Εύκολα συμβιβάζονται, ενώ κρυμμένοι παρακολουθούν τη δολοφονική δράση μερικών αλητών ή συμμοριών στην πόλη τους, αδιάφοροι για κάθε προσπάθεια να τους εμποδίσουν. Πόσο πιο όμορφος θα γίνει ο κόσμος και πόσο ήσυχοι να αισθανόμαστε, όταν σώζουμε μερικά "αρνιά" από τη σφαγή ή προσφέρουμε μια πενιχρή

βοήθεια, ενώ αφήνουμε ανεμπόδιστες τις προσπάθειες με τις οποίες ο πιο μεγάλος πληθυσμός προετοιμάζεται για σφαγή και για τα σκουπίδια; Όσο θα υπάρχουν βιολογικά σώματα με σκέψη, των οποίων οι προτεραιότητες και οι διαθέσεις είναι να υπερισχύσουν από τους άλλους, να επιβάλλουν τις μεροληπτικές απόψεις και συνήθειές τους, να αρκούνται στις υλικές απολαύσεις τους, να αντιδρούν με τις φαντασιώσεις τους, να μη σκέφτονται για όσα δεν βρίσκονται στο οπτικό τους πεδίο και να εκμεταλλεύονται σε κάθε ευκαιρία ζωντανούς και νεκρούς, δυστυχώς δεν θα πάψει να βασιλεύει η δυστυχία αγκαλιά με την αδικία, σε μια κοινωνική ζούγκλα και με την εκτυφλωτική λάμψη της τεχνολογίας.

Σήμερα, οι λαοί έχουν θαμπωθεί από την προοπτική της επιστημονικής γνώσης και της εξειδίκευσης και πιστεύουν ότι η γνώση είναι μόνο γνώση και ότι η σκέψη με περισσότερη γνώση γίνεται πιο αποτελεσματική. Σε αντιστοιχία με αυτή τη μονόπλευρη εκτίμηση για τη γνώση, φαντάζονται την τεχνολογία με τη μονόπλευρη εκτίμηση για τη διευκόλυνση της ζωής. Δεν σκέφτονται για τα νέα προβλήματα που αναπόφευκτα δημιουργούνται ή υποβαθμίζουν αυτό τον αρνητικό και επικίνδυνο ρόλο της. Με αυτή την ανθρωποκεντρική φιλοσοφία νομίζουν ότι θα ελέγξουν τις οικονομικές εξελίξεις, όπως και τη φύση, ενώ με τα χάδια της οικονομικής ευημερίας συγκρατούν το ψυχολογικό τέρας, που οι άπληστοι άνθρωποι με τις φαντασιώσεις τους κρύβουν μέσα τους. Οι κυβερνήσεις των χωρών αναπόφευκτα συνεργάζονται με τους εκπαιδευμένους για ένα πλήθος ειδικών ζητημάτων, αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες που επινοούνται ή εξελίσσονται, ενώ οι εκπαιδευμένοι και οι έμπειροι επαγγελματίες ανέρχονται σε κυβερνητικές και διοικητικές θέσεις, χωρίς την ηθική αίσθηση της ευθύνης τους. Κράτος και κυβερνήσεις είναι εξαρτημένα από τις τεχνολογίες, εξαναγκασμένα να παρακολουθούν τις πρωτοπόρες εμπορικές και τεχνολογικές δράσεις και έχουν γίνει ευάλωτα στους εκβιασμούς και σε δελεαστικά ανταλλάγματα, με πολλές εναλλακτικές επιλογές. Δεν φροντίζουν και δεν αποφασίζουν μόνο ή πρώτα για τα απαραίτητα της ζωής των ανθρώπων, αλλά και για να εξυπηρετηθούν οι μεγάλες επιχειρήσεις που παράγουν και διακινούν μαζικά τα προϊόντα τους, προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και οι οποίες ανταγωνίζονται μεταξύ τους χωρίς ηθικό φραγμό. Οι κυβερνήσεις αδύναμες για να επιβάλλουν απαγορεύσεις και νομικούς όρους, έχουν αφήσει τον κόσμο απροστάτευτο και του φορτώνουν τις ευθύνες για τις επιλογές του, με το δόλωμα της ελευθερίας της ανήθικης ζούγκλας. Επιπλέον, η **προκατάληψη εμποδίζει να σκεφτούν τον ανατρεπτικό ρόλο της Ηθικής με εσωτερικές, παγκόσμιες και αιώνιες αξίες, όχι μόνο για την προσωπική ζωή αλλά για ολόκληρη την κοινωνία και το κράτος, ακόμα**

και για τη ρύθμιση της αγοράς. Ο ασφυκτικός εναγκαλισμός της Ηθικής με την κρατική εξουσία δεν θα εμποδίσει την επιστημονική έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη, δεν θα προκαλέσει περισσότερα προβλήματα και δεν θα βάζει σε μεγαλύτερο κίνδυνο τις ατομικές ελευθερίες απ' όσο μπορεί να γίνει σε μια «φιλελεύθερη» ή «δημοκρατική» κοινωνία. Σε μια κοινωνία όπου οι ηθικές αρχές μειοψηφούν και η υποβάθμισή τους ευνοεί για να δημιουργούνται μόδες και ανόητα πρότυπα, οι πολίτες αφήνονται αθωράκιστοι για να πέφτουν θύματα των απατεώνων και των κερδοσκόπων, οι ανήθικοι να γίνονται συνεργάτες των νόμιμων απατεώνων και οι ανήμποροι τα ρομποτάκια τους. Με τη «δημοκρατία» και με την αρχή της πλειοψηφίας εξακολουθούν να ευνοούνται οι επιλεκτικά προβεβλημένοι και οι ισχυροί οικονομικά, ενώ οι αντιπαλότητες δεν εξαλείφονται. Η άποψη της πλειοψηφίας ρυθμίζεται κατά παραγγελία (με εκμετάλλευση της άγνοιας, με ψέματα, επηρεάζοντας την ψυχολογία) και ο νόμος της ζούγκλας μεταμορφώνεται σε ιδεολογικό και ψυχολογικό πόλεμο, με παράπλευρες απώλειες το δίκαιο και την αλήθεια.

Αν μέσα στην πολιτισμένη και παγκοσμιοποιημένη κοινωνία ο άνθρωπος εξελιχθεί μαζί με την τεχνολογία, τότε πώς θα φανταστούμε τον άνθρωπο του μακρινού μέλλοντος; Ακόμα και στις κινηματογραφικές ταινίες με την ασυγκράτητη φαντασία και με τις προβλέψεις για την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, οι συγγραφείς αδυνατούν να εμπνευστούν μια διαφορετική συμπεριφορά για τους ανθρώπους. Αντιθέτως, εμφανίζουν εξωγήινα πλάσματα με συμπεριφορά όπως την έχουμε αντιληφθεί στους ανθρώπους (σε μορφές βίαιων και άπληστων τεράτων, ηρωικές πράξεις, μεγαλομανία...). Αν λοιπόν γίνει μια τόσο μεγάλη στροφή στη συμπεριφορά ενός πληθυσμού ανθρώπων, από την οποία θα αλλάξει και η εικόνα ολόκληρης της κοινωνίας, αυτή θα έχει ξεκινήσει από τη στροφή του πνεύματος στον εαυτό του και με την αυτογνωσία του. Τότε η δράση θα γίνεται πιο συγκρατημένα και περιορισμένα, πιο καλά προετοιμασμένα από τη σκέψη και με ελάχιστες προσδοκίες από τη δράση του βιολογικού σώματος. Η ματαιοδοξία και η άσκοπη δράση για εντυπωσιασμό και ανταγωνισμό θα φέρνουν γέλιο ή αηδία. Η φιλοσοφία που θα κυριαρχεί και θα εφαρμόζουν οι άνθρωποι θα συνοψίζεται από το σύνθημα: "συλλογίσου περισσότερο, δράσε λιγότερο, δραπέτευσε από τις ψευδαισθήσεις σου!" Θα έχουν εφαρμοστεί οι νέες τεχνολογίες με σκοπό να μπορούν οι άνθρωποι να βιώνουν συγκινητικές εμπειρίες, να εξερευνούν και να συνεργάζονται από ασφαλή θέση μέσω ηλεκτρονικών συσκευών. Θα μπορούν έτσι να απολαμβάνουν το ίδιο έντονα συναισθήματα, θα αξιοποιούν καλύτερα τη μνήμη και τη φαντασία και θα εφαρμόζουν τις σκέψεις τους σε μια ψηφιακή πραγματικότητα, χωρίς να χρειαστεί να σπαταλήσουν ενέργεια, χρήματα και να εφαρμόσουν σωματικές δυνάμεις. Οπωσδήποτε, η προετοιμασία για ένα πλήθος φυ-

σικών καταστροφών και τεχνολογικών κινδύνων θα είναι η κύρια ερευνητική τους προσπάθεια και θα προσφέρει τις περισσότερες ευκαιρίες για επαγγελματική δράση. Δηλαδή η Ηθική του εσωτερικού προσανατολισμού σε σύζευξη με τη σκέψη και ο περιορισμός της εξωτερικής δράσης **όχι μόνο δεν θα φέρει το τέλος της εξέλιξης και του πολιτισμού, αλλά αντιθέτως θα δώσει μια νέα προοπτική**, την οποία δεν φαντάστηκαν ούτε για τις διαστημικές ταινίες. Αυτή είναι η προοπτική μιας πνευματικής ζωής με ηλεκτρονικές διευκολύνσεις, με προοπτική περισσότερης ασφάλειας για το βιολογικό σώμα, χωρίς τα ατελείωτα προβλήματα που προκαλεί η άσκοπη κίνηση μέσα στο χώρο, η χρήση ενός πλήθους υλικών και ελαττωματικών πραγμάτων και η αντιπαλότητα με φαντασιώσεις. Χωρίς πολλά από τα προβλήματα, τις τριβές και τις διαφωνίες που δημιουργούνται από τη βιοσωματική συνεργασία, από τα όρια της σωματικής δράσης και κίνησης, από την κατάχρηση των πηγών ενέργειας και από τις αυξημένες ανάγκες για πρώτες ύλες και ενέργεια. Δηλαδή, μη φανταζόμαστε το μέλλον και την κοσμολογική ηθική με τη φτωχή σκέψη του αισθησιοκρατικού και παραπλανημένου ανθρώπου. Ο εσωτερικός προσανατολισμός με τις πνευματικές αξίες, η αναθεώρηση και ο αυτοπεριορισμός γενικά της εξωτερικής δράσης έχει επιστημονική και ηθική βάση, αφού θεμελιώνεται σε κοσμολογικούς νόμους. Σε αντίθεση με τη φυσιολογική άποψη που κυριαρχεί σήμερα σχεδόν σε όλους τους ανθρώπους και σε αντίθεση με τις ανθρωποκεντρικές απόψεις της ψυχολογίας, οι άνθρωποι στο μακρινό μέλλον θα ανακαλύψουν τα οφέλη και τα πλεονεκτήματα -τόσο στην προσωπική ζωή όσο και για την κοινωνική συμβίωση- της συγκρατημένης εξωτερικής συμπεριφοράς: του εσωστρεφικού, ερευνητικού και φιλήσυχου τρόπου ζωής, ρυθμισμένου με γνώση, σωστή πληροφόρηση, χωρίς τις φαντασιώσεις της εξωτερικής δράσης και χωρίς την ανάγκη για εξαπάτηση (δηλ. με αυτογνωσία), αλλά και με διαρκή και παγκόσμια επικοινωνία, με ελαχιστοποιημένες προσωπικές συναντήσεις, μετακινήσεις και τις καταχρήσεις.

Μπορούμε να φανταστούμε μια ανθρώπινη κοινωνία, όπου οι άνθρωποι θα συμβιώνουν και θα συνεργάζονται ειρηνικά, με κατανόηση, χωρίς εξαντλητικό ανταγωνισμό και με προτεραιότητες που ευνοούν πρώτα την επιβίωση όλων και μετά τους υπόλοιπους στόχους. Μπορούμε να σκεφτούμε λογικά τους ανθρώπους να συμβιώνουν φιλικά, χωρίς εκπυρωτικές τριβές και συγκρούσεις, χωρίς φθόνο και ζήλια, χωρίς απληστία και ασυνεννοησία, χωρίς εκμετάλλευση των αδυνάτων, αλλά αντιθέτως με δημιουργική δράση, που θα εξασφαλίζει την ειρήνη, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη, την αντιμετώπιση της κακής τύχης και λοιπά. Όλοι έχουμε αναρωτηθεί γιατί είναι τόσο δύσκολο και μπερδεμένο το ζήτημα, ενώ σχεδόν όλοι οι άνθρωποι της γης την ίδια ευχή εκφράζουν. Τώρα γνωρίζουμε ότι με τη λογική υποταγμένη στις φαντα-

σιώσεις, με βιαστικές, υπερβολικές και μεροληπτικές εκτιμήσεις παρά την τεράστια άγνοια για τα πράγματα, με αναζήτηση του σκοπού της ζωής έξω στον υλικό κόσμο και χωρίς την πυξίδα των εσωτερικών αξιών της παγκόσμιας Ηθικής, η ειρήνη διαφέρει πολύ από την ευημερία και τη φιλία. Η ειρήνη είναι συμβιβασμός και ανεκτικότητα με οδυνηρή προσπάθεια και με όρους, που εξυπηρετούν τους φιλόδοξους και τους άπληστους για να κερδίσουν με το δόλο τους και με ψυχολογικό πόλεμο. Εξυπηρετούν και τον άσκοπο ανταγωνισμό των απερίσκεφτων, με τη φαντασίωση του κέρδους -κι ας γίνεται η ζωή τους μαύρη! Η τιμωρία δεν είναι μόνο η φυλάκιση και το χρηματικό πρόστιμο, ενώ η ανταμοιβή δεν είναι μόνο χρηματική, με βραβεία και η προαγωγή προς θέσεις εξουσίας. Και αυτό είναι το δίδαγμα από τη ζωή, ατομική και ομαδική, σε ολόκληρο το Σύμπαν, όταν η αυτογνωσία λείπει.

Αν είστε από εκείνους που πιστεύουν, ότι ο ξεπεσμός, η διαφθορά, ο παραλογισμός, η αναξιοπιστία, η βίαιη συμπεριφορά κορυφώθηκαν τώρα τελευταία, μάλλον είστε γελασμένοι. Η αδυναμία στη σκέψη των ανθρώπων συνδέεται στενά με τη δράση και τις προσδοκίες τους και αυτό εύκολα φανερώνεται από λίγο διάβασμα ιστορίας. Υπάρχουν πολλά στοιχεία στους ανθρώπους και στις δραστηριότητές τους, τα οποία δεν έχουν αλλάξει μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Κοινά στοιχεία στη βιολογική, στην ψυχολογική, στη διανοητική ύπαρξή τους και στη συμπεριφορά τους, ριζωμένα στους περιορισμούς από τη φυσική πραγματικότητα. Οι άνθρωποι οι οποίοι προηγήθηκαν ως την αρχαιότητα δεν είχαν να κάνουν λιγότερες προσπάθειες για να επιβιώσουν, δεν ζούσαν με περισσότερη γνώση και εμπειρία, δεν έκαναν πιο αποτελεσματικές σκέψεις για τη δράση τους, δεν είχαν λιγότερες φαντασιώσεις και προσδοκίες, δεν συμφωνούσαν σε περισσότερες απόψεις, δεν είχαν λιγότερες περιουσιακές ανισότητες... επιδίωκαν εξίσου τα συμφέροντά τους. Ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά στο φαινόμενο της ζωής και στη σχέση του με τη φύση, έτσι όπως τα παρατηρούμε στην πιο άμεση εμπειρία μας από το εδώ και τώρα που βρισκόμαστε, μας βοηθάνε να φανταστούμε πιο ρεαλιστικά την κοινωνική και πολιτική ζωή του παρελθόντος. ***Η γνώση για το παρόν βοηθάει επίσης στην καλύτερη κατανόηση για το παρελθόν, όπως και αντιστρόφως.*** *Η γλωσσική περιγραφή και αναφορά σε γεγονότα και έργα του παρελθόντος μέσα σε λίγη ώρα διαφέρει σημαντικά από την πραγματικότητα με τις ασύλληπτες λεπτομέρειες, τις οποίες βιώνουν και σκέφτονται οι άνθρωποι καθημερινά και αυτές δεν λείπουν από τα κοινωνικά γεγονότα με τις εξελίξεις τους. Η παραμορφωμένη άποψή μας που σχηματίζεται αναγκαστικά με την αφαίρεση όλων των πληροφοριών και με την τεράστια άγνοιά μας, δημιουργεί φανταστικές προσεγγίσεις για τα ιστορικά*

γεγονότα, με συνέπεια να εξιδανικεύουμε ή να αμαυρώνουμε εποχές, τόπους, κοινωνίες και πρόσωπα.

Αφού, η τρομερή επιπολαιότητα του ανθρώπου, οι αυταπάτες του και η ανόητη συμπεριφορά δεν μπορούν να διωχθούν ποινικά και πρέπει να τα ανεχόμαστε, τότε η καταγραφή των ιδιαίτερων περιπτώσεων και των γεγονότων από τη βλακεία του ανθρώπου, ας αποτελέσει μία καταγγελία των σκεπτόμενων, των φιλήσυχων και των αδικημένων προς τον ιστορικό του μακρινού μέλλοντος! Αυτό που καθιστά τους πολιτικούς πιο υπεύθυνους για τα δεινά της κοινωνίας και πρέπει να προκαλεί μεγάλη αγανάκτηση είναι η ανοχή και η χρησιμοποίηση των ελαττωμάτων του ανθρώπου για τα δικά τους σχέδια και τις προσωπικές φιλοδοξίες τους και με περιφρόνηση για την άγνοια των πραγμάτων. Μάλλον *πρέπει ν' αντιμετωπιστούν ιδιαίτερα σκληρά εκείνοι οι επιτυχημένοι, οι οποίοι από την πλεονεκτική θέση τους, με τα αξιώματά τους και με τη δημόσια δράση τους συντηρούν τις πιο ανόητες απόψεις, προβάλλουν τις δικές τους παρανοϊκές ιδέες, αποφασίζουν και ενημερώνουν ανεύθυνα, καλλιεργούν μεγάλες προσδοκίες και φθάνουν στο σημείο να εξαπατούν και να εκμεταλλεύονται συνειδητά την ευπιστία και την άγνοια των συνανθρώπων τους.*

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

<●> **Με λίγες σειρές όπως σε ένα ερμηνευτικό λεξικό**

► **Σύμπαν:** Το κοινό σύνολο όλων των πραγμάτων από όλους τους χρόνους και ολοκληρωμένο στην ίδια στιγμή που παραμένει ελλιπές και σε εξέλιξη για τα επιμέρους υλικά πράγματα.

► **Κενός χώρος / Διάστημα**: Η πεπερασμένη ποσότητα ενέργειας του ολοκληρωμένου και σταθερού Σύμπαντος, η οποία παραμένει σχετικά ανενεργή, σε ρόλο κοινού φορέα της ενέργειας για τη διατήρηση της δομής της ύλης και για την παρουσία όλων των υλικών πραγμάτων. Ο χώρος "βράζει" ηλεκτρομαγνητικά από τα κύματα τα οποία "κοχλάζουν" γύρω από τα 10^{20} Hz. Ο κοινός χώρος αποτελεί το σταθερό πυρήνα (ουσία, όπως θα λέγαμε παλαιότερα) για όλα τα επιμέρους δομικά στοιχεία.

► **Ύλη:** Ποσότητες ενέργειας (h·f) από την περιοδική μεταβολή και ανταλλαγή στην ενέργεια του "κενού" χώρου, που γίνεται κυματικά με τους πιο γρήγορους ρυθμούς και διατηρούνται σαν στάσιμα κύματα σε μικροσκοπικά μήκη. Η συνολική ποσότητα ενέργειας είναι η ίδια για όλα τα πράγματα και όλα τα δομικά στοιχεία σχηματίζονται με τις ίδιες διακυμάνσεις ενέργειας ενός και του ίδιου δυναμικού χώρου. Η φύση είναι θεμελιωμένη στην αντίθεση της ύλης και του κενού χώρου. Αυτή η ορατή αντίθεση είναι η αόρατη αντίθεση ανάμεσα στη μεταβολή της ενέργειας και στη (συνολική) ενέργεια που είναι πάντοτε η ίδια ποσότητα. Η ενέργεια του χώρου "ρέει" (με τη μέγιστη ταχύτητα) με κύματα για να ισορροπήσει και η ροή της ξανά δημιουργεί και διατηρεί τις ελαττώσεις της, τις οποίες συνοπτικά ονομάζουμε ύλη. Σε αυτές τις σύντομες στιγμές που ελαττώνεται η σταθερή ενέργεια του κενού χώρου και δεν προλαβαίνει να ισοσταθμιστεί, οφείλεται η ύπαρξη του υλικού κόσμου. Η ελάχιστη πραγματικότητα και όχι το πλήρες Σύμπαν.

► **Θεός:** Η ά-μεση, εσωτερική, ταυτόχρονη και κοινή παρουσία του ολοκληρωμένου Σύμπαντος, το οποίο συμμετέχει μόνιμα στις έμ-μεσες, εξωτερικές και υλικές εξελίξεις, φυσικά με τη μορφή του "κενού" χώρου. **Η αρχή των ψυχικών/νοητικών φαινομένων** που σχετικά έμμεσα και υλικά, μεταξύ των πραγμάτων ξεκινούν σε μικροσκοπικές διαστάσεις. Αυτά παρουσιάζονται πιο σύνθετα όταν οι υλικές αλληλεπιδράσεις και οι ανταλλαγές της ενέργειας πραγματοποιούνται συγχρονισμένα σε μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα από τα διαστήματα, στα οποία η απλή ύλη διατηρεί τη σταθερή δομή της.

Η εμφάνιση της ζωής από τα πρώτα της στάδια και με την πιο "αφηρημένη" μορφή εμφανίζει περιορισμένα μέσα στο χώρο και στο χρόνο την "ψυχή" του ολοκληρωμένου Σύμπαντος. Και **τι άλλο θα μπορούσε να είναι μια τέ-**

τοια "ψυχή", η οποία υπάρχει χωρίς περιβάλλον, χωρίς εξωτερικό κόσμο και χωρίς εξωτερική συμπεριφορά, που είναι πάντοτε η ίδια και κοινή για όλα τα επιμέρους πράγματα; Δεν χρειάζεται να την ονομάσουμε "Θεό". Μια τέτοια ψυχή, με αυτά τα βασικά γνωρίσματα είναι μία Διάνοια με αυτογνωσία, που σχετικά αποκτιέται με τις εξελίξεις του κόσμου, όπως εμείς τον παρατηρούμε σαν εξωτερικό. **Ο Θεός είναι ο κοινός και αυτοτελής Εαυτός μας, ο οποίος εμείς σχετικά έμμεσα δεν είμαστε** και γι' αυτό δεν έχουμε τέλεια αυτογνωσία ούτε τέλεια άγνοια.

► **Ψυχή και αίσθηση:** Η ά-μεση, εσωτερική και ταυτόχρονη παρουσία του ολοκληρωμένου Σύμπαντος εμφανισμένη με το συγχρονισμό και την αυτορύθμιση των δομικών στοιχείων μέσα σε ευνοϊκό περιβάλλον. Η αίσθηση ξεκινάει αυτόματα και βιολογικά με αφαίρεση πληροφοριών από τα πράγματα και γι' αυτό είναι φαινόμενο νόησης και όχι διαφορετικό από την ψυχή. **Η διάνοια δεν κάνει μόνο με συνειδητό και λογικό τρόπο την αφαίρεση** γνωρισμάτων από τις εικόνες και δεν δημιουργεί μόνο τις έννοιες των λέξεων. **Τα πρώτα δεδομένα των αισθήσεών μας ήδη είναι αποσπασμένα γνωρίσματα και "σύντομες" απόψεις των πραγμάτων**.

► **Άνθρωπος και η διαφορά από τα ζώα:** Δίποδο θηλαστικό με ικανότητα διατήρησης πληροφοριών και εμπειρικών δεδομένων και ά-μεσης αυτενέργειας με τη δύναμη της σκέψης, η οποία αναπαριστά σωστά, φανταστικά, λανθασμένα και επιλεκτικά τις περιβαλλοντολογικές εμπειρίες του, **χωρίς την ταυτόχρονη επίδραση και παρουσία** των εξωτερικών πραγμάτων.

► **Σκοπός της ζωής:** Η ζωή είναι συγχρονισμένη ποσότητα ύλης η οποία συμπεριφέρεται ως ενιαίο σύνολο για να διατηρήσει το συγχρονισμό της και ενεργεί άμεσα/διανοητικά με εκτίμηση της ισορροπίας στο περιβάλλον της. Η ζωή είναι η ά-μεση και μόνιμη απόλαυση της παρουσίας/ισορροπίας της, ανεξαρτήτως των εξωτερικών δυνατοτήτων της και του εξωτερικού κόσμου. Όμως οι φυσικοί, βιολογικοί και διανοητικοί περιορισμοί προκαλούν την ψευδαίσθηση ότι ο σκοπός της είναι εξωτερικός. Αμφισβήτηση, διάψευση και επιβεβαίωση: Μεταξύ αυτών των τριών πνευματικών καταστάσεων μεταβάλλεται διαρκώς αυτό που ονομάζουμε γενικευμένα «ζωή» και ιδιαίτερα φανερά η ανθρώπινη ζωή, δηλαδή η ζωή με σκέψη.

► **Πόνος-δυσαρέσκεια:** Κατάσταση απειλής και διατάραξης στη σταθερότητα της βιολογικής ύπαρξης και στη μόνιμη απόλαυσης της ζωής. Κατάσταση μη ολοκληρωμένης απόλαυσης και ανησυχίας με την επίγνωση των περιορισμών και λόγω αδυναμίας για αυτογνωσία, όπως θα ήταν ο επαρκής σκοπός για τη ζωή.

Η ζωή είναι δικαιολογημένη εκ των προτέρων ανεξάρτητα από τις δικές μας αξίες και σκοπούς και παγκόσμια πηγή χαράς. Στην ουσία της είναι μια ευχάριστη αντίληψη του κόσμου. Ευχάριστη και όμορφη αίσθηση γιατί η ουσία της σχετικής / έμμεσης / εξωτερικής / υλικής ύπαρξης κάθε βιολογικού σώματος είναι η ισορροπία, η ευδιαθεσία και η αυτογνωσία του παγκόσμιου Εαυτού μας. Ωστόσο, η έμβια ύπαρξη δεν είναι αυτοτελής και επηρεάζεται αποσταθεροποιητικά. Η απειλή δεν είναι μόνο για τη βιολογική ισορροπία της αλλά και για την συνηθισμένη άποψη που έχει για τον εαυτό της μέσα στον κόσμο. Γι' αυτό οι δυσάρεστες διαθέσεις, τα αισθήματα αβεβαιότητας και ο φόβος δεν λείπουν ποτέ από τη ζωή.

► **Αδικία-κακό:** Περιορισμοί στις δυνατότητες των πραγμάτων, "αφαίρεση" της ολοκληρωμένης πραγματικότητας (του Θεού), εξαναγκασμός σε δράση με ελλιπή, βιαστική και μεροληπτική γνώση, συμπεριφορά και δράση με αυταπάτες και επικέντρωση της προσοχής και του ενδιαφέροντος αποκλειστικά στις προσωπικές/ατομικές επιδιώξεις (εγωκεντρισμός).

► **Θάνατος:** Η αποσταθεροποίηση στη συγχρονισμένη αλληλεπίδραση των υλικών φορέων που συγκροτούσαν μία βιολογική παρουσία με τον πιο γρήγορο τρόπο και στο χρονικό διάστημα μίας περιόδου για το σύνολο των υλικών φορέων. Διακοπή της ταυτόχρονης σύνδεσης και της συγχρονισμένης ανταλλαγής ενέργειας στη μοριακή δομή των βιολογικών μερών και αποδιοργάνωση του κοινού συνόλου των δομικών στοιχείων.

► **Ανοησία-βλακεία:** Ο περιορισμός της σκέψης και της γνώσης (άγνοια), η βεβαιότητα με ελλιπή γνώση (ευπιστία, επιπολαιότητα), η έλλειψη επίγνωσης και αυτογνωσίας, η μεροληπτική σκέψη και λογική, η προσκόλληση στα επιμέρους υλικά πράγματα (υλισμός), η θεοποίηση φθαρτών, προσωρινών και σχετικών πραγμάτων, η αδιαφορία και η άγνοια για όσα δεν βρίσκονται μέσα στα δεδομένα των αισθήσεων και η συμπεριφορά που προκαλείται με αυτή την άγνοια, την πλάνη και τη μεροληψία. Η εσωτερική/πνευματική αρχή της αδικίας που προκαλείται με την εξωτερίκευση (εκφραστική ή με πράξεις).

► **Εγωκεντρισμός:** Ευχαρίστηση με την αντίληψη για το ξεπέρασμα των αδυναμιών, για την απόκτηση δύναμης και για την εξασφάλιση της βιολογικής ύπαρξης. Ζωή με ευχαρίστηση από την απερίσκεφτη δράση, με τη φαντασίωση της επιτυχίας ή με δυσαρέσκεια, όταν σχηματίζεται η φαντασίωση της αποτυχίας και με τη διατήρηση ανόητων απόψεων για το σκοπό της ζωής. Ζωή με προσδοκίες από τα ψέματα, από τις φαντασιώσεις και με την υπερβολική εκτίμηση του ρόλου της ζωής προς τον εξωτερικό/αισθητό κόσμο. Βιολογική δράση με υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων, με υποβάθμιση των

αδυναμιών και των λαθών, χωρίς επίγνωση της άγνοιας (μεγαλομανία). Υποβάθμιση του ρόλου της σκέψης και της πνευματικής καλλιέργειας για τη ζωή απ' ευθείας για τον εαυτό της και μεροληπτική σκέψη και δράση για απόλαυση από σχετικές αξίες.

► **Ηθική:** Η ρύθμιση της συμπεριφοράς με εσωτερικές/πνευματικές και αιώνιες αξίες, με επίγνωση της άγνοιας, με τη δύναμη της λογικής και της αμερόληπτης σκέψης και με περιορισμό της δράσης (και σκέψης), που προκαλούν οι πληροφορίες των αισθήσεων και οι βιαστικές εκτιμήσεις για τις εξωτερικές δυνατότητες. Ο υλιστικός και εξωστρεφικός τρόπος ζωής είναι αναγκαστικά ανήθικος τρόπος ζωής. Αυτός στηρίζεται σε πολλές φαντασιώσεις και σε ψέματα, όχι στην αυτογνωσία και συμπίπτει με εγωκεντρικό τρόπο ζωής και νοοτροπία. Ο εγωισμός, η μεροληψία, η ανοησία και το παρανοϊκό πνεύμα είναι οι άλλες απόψεις του υλιστικού τρόπου ζωής και αντίληψης.

► **Σκοπός του κόσμου:** Με το χάσιμο χρόνου, με το χάσιμο και τη σπατάλη της ενέργειας, με την άσκοπη δράση και με την αναζήτηση προσωρινής ισορροπίας διατηρείται ο ολοκληρωμένος και σταθερός κόσμος, ο οποίος είναι ά-μεσος και εσωτερικός, όπως ένα παγκόσμιο πνεύμα. Έτσι διαρκώς επιβεβαιώνεται η υπεροχή του παγκόσμιου πνεύματος και το αδιέξοδο του εξωτερικού κόσμου. Οι μεγάλες διαστάσεις του φυσικού κόσμου, δηλαδή τα μεγάλα όρια μήκους, χρόνου και μεταβολής στην κίνηση, εξυπηρετούν την ποικιλία των φαινομένων και τον πολύπλοκο σχηματισμό των πραγμάτων. Τίποτε άλλο! Κάθε πράγμα έχει σκοπό να επιβεβαιώνει το δικό του ξεχωριστό ρόλο μέσα στον κόσμο και να δικαιολογεί την ύπαρξή του. Η φύση φρόντισε ο σκοπός όπως και το τέλος του κόσμου να μην είναι κανένα ξεχωριστό πράγμα. Ο "σκοπός" συνολικά του υλικού κόσμου είναι να επιβεβαιώνεται η αυτοτέλεια, η αιωνιότητα και η αμεροληψία του παγκόσμιου πνεύματος και έτσι να αποδεικνύεται το αδιέξοδο της ζωής με εξωτερικές αξίες και συγκρίσεις και πώς καταλήγει να γίνεται ένα σώμα χωρίς το πνεύμα και χωρίς την αυτογνωσία.

Τελικά τα "παράξενα" φαινόμενα συμβαίνουν στις χαμηλές ταχύτητες και στα ασθενή βαρυτικά πεδία... Αιτιοκρατική η πραγματικότητα όταν οι ενέργειες μεταβιβάζονται σε αργά χρονικά διαστήματα και με χάσιμο χρόνου... και έτσι παρουσιάζεται ο κόσμος σαν κάτι που ξεκινάει (εξωτερικά) μέσα στο χρόνο και στο κενό διάστημα. Ενώ ο κόσμος και η διάνοια ανέκαθεν υπήρχαν σε χρόνο μηδέν, ανεξάρτητα από περιβάλλον και χωρίς εξωτερικούς προσδιορισμούς.

<•> Τελικά οι πνευματικές αξίες και η Ηθική σαν αυτορύθμιση της συμπεριφοράς και της ζωής, όχι μόνο δεν είναι μια φαντασίωση, αλλά αντιθέτως είναι πνεύμα με λογική και προσανατολισμένο, έτσι που αποκαλύπτει τις φαντασιώσεις και την ανοησία μας. Τελικά ο τίτλος του βιβλίου θα μπορούσε να ήταν: Οι φαντασιώσεις των ανθρώπων που δεν φιλοσοφούν' ή των ανθρώπων που εμπιστεύονται τις αισθήσεις τους' ή των ανθρώπων της δράσης' ή των ανθρώπων με τις προσδοκίες από τον εξωτερικό κόσμο. Το ίδιο εύστοχα, θα μπορούσε να είναι και ένας από τους επόμενους τίτλους: Οι ψευδαισθήσεις ενός πνεύματος χωρίς αυτογνωσία' ή η ψυχολογία με και χωρίς την ηθική ή αυτός: η Θεολογία της Επιστήμης. Ακολουθούν μερικές από τις παγκόσμιες φαντασιώσεις ή προκαταλήψεις που παρατηρήσαμε και αντιμετωπίσαμε:[85]

· Ο κόσμος που βρίσκεται πιο μακριά δεν συμπλέκεται και δεν επηρεάζει σημαντικά τον κόσμο που μας περιβάλλει πιο άμεσα εδώ στη γη, ούτε και τη ζωή μας. Επομένως, λίγη γνώση χάνουμε που τον αγνοούμε.

· Παγκόσμια φαντασίωση ότι χρειάζεται περισσότερη γνώση ή πληροφορία για να μπορούμε να εκτιμήσουμε σωστά. Η ακριβής γνώση (μόνη της) εξασφαλίζει το αλάθητο.

· Η γνώση και η πληροφορία χρειάζεται να βρίσκεται "αποθηκευμένη" μέσα στη βιολογική μνήμη μας.

· Αν τα ζητήματα δεν ανήκουν ακόμα στην περιοχή της επιστήμης ή αν οι απόψεις δεν πλειοψηφούν, τότε είναι όλες το ίδιο αμφίβολες.

· Η γνώση και η αλήθεια κατακτώνται με τη δύναμη της γνώσης και με τη λογική συνέπεια της σκέψης. Όσο περισσότερα γνωρίζουμε τόσο καλύτερα.

· Η σκέψη με φαντασία είναι αμφίβολη, τρελή και οι βιαστικές σκέψεις δεν μπορούν να αποδειχτούν σωστές. Ενώ όταν γνωρίζουμε, τότε δεν κάνουμε λάθη.

· Η γνώση που έχει επιβεβαιωθεί με έρευνα (ορισμένων προσώπων) είναι το ίδιο αξιόπιστη όταν την κατέχουμε από αντιγραφή (δηλαδή με σχέση εμπιστοσύνης).

· Το φαινόμενο της αντιγραφής των απόψεων (χωρίς δημιουργική σκέψη και χωρίς διερευνητική παρατήρηση) περιορίζεται σε μερικές φήμες, οι οποίες συχνά διαψεύδονται. Η άποψη μιας πλειοψηφίας ανθρώπων συμπίπτει γιατί σχηματίστηκε μετά από σωστή πληροφόρηση και έρευνα.

· Η αναφορά σε συγκεκριμένα πράγματα και η απόπειρα να περιγραφούν αυτά με σαφήνεια εξασφαλίζει περισσότερη γνώση αυτών των πραγμάτων. Η πραγματικότητα είναι μόνο ουσία, ύλη και ξεχωριστά ή σταθερά πράγματα.

· Η συστηματική συλλογή παρατηρήσεων και το πείραμα εξυπηρετούν

αποκλειστικά την απόκτηση της βεβαιότητας και της γνώσης.

· Ο άνθρωπος εκπαιδεύεται, προετοιμάζεται, διδάσκεται και παίρνει έτοιμες τις γνώσεις για να μάθει να σκέφτεται και για να γίνει χρήσιμος (με την καλή έννοια) στην κοινωνία.

· Αν θέτουμε προτεραιότητα στη σκέψη και σκεφτόμαστε επηρεασμένοι από τα συναισθήματα και επιδιώκουμε ένα στόχο και κάποιο κέρδος, τότε έτσι δεν βρίσκουμε την αλήθεια ή δεν γνωρίζουμε σωστά τα πράγματα.

· Μόνο από τύχη, ο άνθρωπος μπορεί να διαμορφώσει σωστές απόψεις για πράγματα που ξεπερνούν την εμπειρία του, για τα πιο μακρινά και τα πιο μικρά, για τα αόρατα και για όλο το Σύμπαν.

· Αν γενικεύσουμε και συμπεριλάβουμε σε μια γενική έννοια περισσότερα πράγματα από αυτά που εμείς οι ίδιοι έχουμε παρατηρήσει, αυτό σημαίνει ότι βγαίνουμε έξω από την εμπειρία.

· Η γνώση των νόμων που διέπουν ένα πλήθος πραγμάτων και φαινομένων, αν όχι όλων, επιτυγχάνεται πιο γρήγορα και αναπόφευκτα μέσα από την εξαντλητική παρατήρηση όλων των ξεχωριστών πραγμάτων και των λεπτομερειών τους.

· Μόνο με την εφαρμογή και τη χρησιμοποίηση των γνωστών επιστημονικών κατακτήσεων μπορούμε να προχωρήσουμε πιο πέρα ή να κατανοήσουμε τον κόσμο.

· Γνωρίζουμε καλά τι αγνοούμε.

· Η απόλυτη ακρίβεια στη γνώση είναι (πάντοτε) απαραίτητη και προτιμότερη από το μέσο όρο. Φανερή η αλήθεια: Ή γνωρίζεις ή δεν γνωρίζεις.

· Η εμπειρία δεν εξαρτάται από τη σκέψη και από θεωρητικές εκτιμήσεις. Με το χρόνο αυξάνεται και κάθε άνθρωπος γίνεται σοφότερος.

· Η ανοησία, οι λανθασμένες απόψεις και η διαστρεβλωμένη αντίληψη των πραγμάτων είναι αδυναμίες μερικών ανθρώπων, όπως εκείνων που φιλοσοφούν και των τρελών.

· Ο φυσιολογικός άνθρωπος δεν ζει με φαντασιώσεις και αφηρημένες σκέψεις και έχει επίγνωση της πραγματικότητας.

· Η σκέψη και η νόηση είναι ένα εργαλείο για την εξωτερική δράση. Γνώση χωρίς (εξωτερική) εφαρμογή είναι άχρηστη.

· Ο δείκτης ευφυΐας φανερώνει τις πιθανότητες για επιτυχία (όχι για αποτυχία).

· Η σκέψη και η συμπεριφορά ρυθμίζονται (μηχανιστικά) από πληροφορίες, απόψεις, σκέψεις και αντιλήψεις οι οποίες έρχονται από το στενό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

· Η άποψη ότι «ο άνθρωπος είναι ζώο λογικό», όταν αυτή σημαίνει ότι ο

άνθρωπος σκέφτεται αναπόφευκτα σε συμφωνία με τις λογικές αρχές και ότι δεν πράττει επηρεασμένος από την πλάνη και την άγνοια.

· Η πραγματικότητα είναι μόνο αυτή που εμφανίζεται στα μάτια μας. Οι αισθήσεις φανερώνουν τα πράγματα (χωρίς αφαίρεση πληροφοριών).

· Η αόρατη πραγματικότητα που την αποκαλούμε εσωτερική, ψυχολογική και πνευματική είναι ατομική και περισσότερο κοντά στη φαντασία μας. Η πραγματικότητα είναι μόνο εξωτερική.

· Για τη σκέψη χωρίς πράξη, έχουμε ακούσει ότι είναι άχρηστη. Για την πράξη χωρίς σκέψη, χωρίς καλή γνώση και με φαντασιώσεις;

· Δεν υπάρχουν θεμελιώδεις αρχές της Ηθικής και μια Ηθική αναλλοίωτη στο πέρασμα του χρόνου. Η ηθική και η καλή συμπεριφορά λαμβάνουν διαφορετικό και σχετικό νόημα, ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες, τις εποχές και τις δοξασίες μέσα στο συλλογικό πνεύμα, ανάλογα με την ανατροφή, την παιδεία, τα διαμορφωμένα ήθη.

· Ο ηθικός τρόπος ζωής και η Ηθική είναι στιγμές καλής συμπεριφοράς (φιλάνθρωπες πράξεις). Η Ηθική δεν χρειάζεται τη γνώση και τη σκέψη.

· Η στροφή του πνεύματος άμεσα προς τον εαυτό του και οι πολλές σκέψεις δεν ωφελούν, αντιθέτως τρελαίνουν τον άνθρωπο.

· Τα συναισθήματα είναι ψυχικά φαινόμενα ανεξάρτητα από τη σκέψη μας και αυτά επηρεάζουν καθοριστικά τη συμπεριφορά και τη σκέψη. Υπάρχει ζωή και ψυχή χωρίς καμιά γνώση.

· Η Λογική ή η σκέψη είναι «ψυχρή» και καταστρεπτική για τις ψυχικές διαθέσεις και αφαιρούν την ομορφιά της ζωής.

· Η ζωή (ποια ζωή;) θα ήταν καλύτερη αν δεν υπήρχαν ατέλειες και προβλήματα. Ζούμε για να χαιρόμαστε και ν' απολαμβάνουμε.

· Το σεξ του πολιτισμένου ανθρώπου είναι φυσιολογικό. Η απόλαυση των βιολογικών αναγκών δεν χρειάζονται αποθαρρυντικές σκέψεις και αξίζουν κάθε προσπάθεια. Ή αντιθέτως, χρειάζεται ν' απαρνηθούμε την υλική μας φύση για να πλησιάσουμε στο Θεό.

· Η επιβίωση και η απόκτηση δύναμης μέσα στον κόσμο είναι ο σκοπός της Ζωής.

· Πρέπει να βοηθάμε τους συνανθρώπους μας, χωρίς καμία διάκριση.

· Ο άνθρωπος που πλησιάζει τον ένα αιώνα ζωής πρέπει να είναι ευχαριστημένος.

· Δεν θα αλλάξει τίποτα αν σκεφτόμαστε τα κακά και τα άσχημα της ζωής και ιδιαίτερα το φυσικό τέλος της.

· Περισσότερη εργασία για περισσότερα χρήματα και η ζωή θα γίνει καλύτερη.

· Πρώτα χρειάζεται να σκεφτούμε πώς θα επιβιώσουμε και μετά για το νόημα της ζωής.

· Οι ρεαλιστές άνθρωποι δεν χρειάζονται ψέματα και φαντασιώσεις για να ζήσουν.

· Ο κανονικός άνθρωπος είναι κοινωνικός, καλός και αξιαγάπητος ενώ οι ιδιόρρυθμοι είναι τρελοί και επικίνδυνοι.

· Οι φιλήσυχοι και οι ανήμποροι άνθρωποι είναι λιγότερο εγωιστές και πιο άκακοι.

· Αν θέλεις να καταλάβεις ότι ζεις, ζήσε ασυγκράτητος, χωρίς ηθικούς φραγμούς και ριψοκίνδυνα.

· Αν υπάρχει Θεός και ποια η σχέση του με τη ζωή και με τον υλικό κόσμο δεν θα το μάθουμε ποτέ.

· Μέσα στον άνθρωπο βρίσκεται μια πνευματική ουσία και αυτός δημιουργήθηκε για ένα ξεχωριστό σκοπό.

· Το σύνολο του κόσμου είναι άπειρος αριθμός από ξεχωριστά πράγματα.

· Τα πάντα αλλάζουν και τίποτα δεν μένει ίδιο.

· Ο κόσμος (με τους νόμους του) σχηματίζεται από τους συνδυασμούς των μικροσκοπικών δομικών στοιχείων μέσα στον κενό χώρο.

· Το φαινόμενο της ζωής είναι η οργανωμένη δραστηριότητα της ύλης με την οποία υπάρχει το βιολογικό σώμα.

· Η ψυχή, η ζωή και τα ένστικτα είναι (πολύ) διαφορετικά φαινόμενα από τη νόηση και τη γνώση.

· Ανάμεσα στα πράγματα υπάρχουν ψυχές ή πνεύματα χωρίς ύλη (ασώματα).

· Ο Θεός δεν έχει κανένα περιορισμό και αν θέλει μπορεί να καταστρέψει ή να σώσει όλο τον κόσμο.

· Οι αναμφίβολες απαντήσεις για το νόημα και τον προορισμό του ανθρώπου βρίσκονται στις ιερές γραφές της μιας ή της άλλης θρησκείας και μάλιστα ολοκληρωμένες.

· Ο υπάκουος άνθρωπος είναι καλός και ακίνδυνος, ενώ ο αντιδραστικός επικίνδυνος και προβληματικός.

· Για τα μεγάλα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά προβλήματα ευθύνονται συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα, αρχηγοί κρατών ή μία μερίδα οικονομικά ισχυρών.

· Οι περισσότεροι άνθρωποι αγωνίζονται σκληρά για να επιβιώσουν, αυτοί οι ίδιοι και η οικογένειά τους και δεν περισσεύει χρόνος για την πνευματική τους καλλιέργεια.

· Η ηθική και οι πνευματικές αξίες δεν έχουν καμία σχέση με τα κράτη και με τις οικονομικές σχέσεις.

· Καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή και ας τη θυσιάσουμε για να μη ζήσουμε υπόδουλοι.

· Ελευθερία είναι η έλλειψη κάθε εμποδίου και αντίστασης στη δράση και στη θέλησή μας.

· Η αποχή από τους πολιτικούς σχηματισμούς και η πιο ήσυχη ζωή κάπως μακριά από τη δημοσιότητα σημαίνει έλλειψη ενδιαφέροντος για τα κοινά.

· Όταν το κόμμα που ψηφίζουμε ανέλθει στην εξουσία και οι υποψήφιοι που επιλέξαμε αναλάβουν διοικητικές θέσεις, τότε η ζωή θα γίνει πιο όμορφη.

· Πρέπει να επιδιώκουμε την τελειότητα εκεί που βρίσκουμε μία ατέλεια.

· Η επιστήμη και η επιστημονική σκέψη ξεχωρίζουν για την αμεροληψία τους. Δεν έχουν στενή σχέση με τα οικονομικά συμφέροντα.

· Το κράτος έχει σκοπό την ειρηνική συνύπαρξη, την εξάλειψη της αδικίας και την κοινωνική ευημερία.

· Όσοι έχουν μεγάλη ακίνητη περιουσία, μεγάλα εισοδήματα και χρηματικές καταθέσεις είναι εκείνοι οι οποίοι τα έχουν καταφέρει με τις ικανότητές τους και με την κοπιαστική εργασία τους.

· Για να γίνει η κοινωνία πιο δίκαιη και η ζωή πιο όμορφη είναι αρκετό να μοιράσουμε χρήματα, γη και τα μέσα παραγωγής. Οι κακές, εχθρικές και ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων δημιουργήθηκαν κάποτε από τη διαφορά στην ιδιοκτησία τους.

· Το κράτος δεν έχει τα περιθώρια και κανένα δίκαιο τρόπο για να εξασφαλίσει τα πιο απαραίτητα για την επιβίωση όλων των πολιτών. Είναι μια ουτοπία, ότι θα έπρεπε να φροντίζει στοιχειωδώς για την επιβίωσή τους από τη στιγμή της γέννησης.

· Όταν όλοι εργάζονται, όταν παράγονται και διακινούνται περισσότερα προϊόντα και οι επιχειρήσεις μεγαλώνουν, τότε η ευημερία είναι πιο κοντά.

· Το κράτος δεν πρέπει να δημιουργεί δικές του (κερδοσκοπικές) επιχειρήσεις. Ή αντιθέτως, το κράτος πρέπει να επιβάλει περιορισμούς στο μέγεθος των ιδιωτικών επιχειρήσεων ή να συμμετέχει στα κέρδη τους.

· Αν δεν προσπαθείς με υπομονή και με εξαντλητική συζήτηση για να λυθούν τα προβλήματα, τότε δεν είσαι πολιτισμένος άνθρωπος. Η δικαιοσύνη μπορεί και πρέπει να αποδίδεται μόνο μέσα στις δικαστικές αίθουσες.

· Οι νόμοι ενός κράτους πρέπει να είναι σεβαστοί και ποτέ να μην παραβιάζονται. Εξασφαλίζουν τη δικαιοσύνη, επιβάλλουν την τάξη και αποτρέπουν την αδικία.

<•> Στην άποψη για την παράνοια του υλιστικού τρόπου ζωής και για τον έξυπνο εγωκεντρισμό του αισθησιοκρατικού ανθρώπου προσεγγίζουμε από τέσσερις διαφορετικές κατευθύνσεις της έρευνας:

· Αν συγκεντρώσουμε τις προσωπικές παρατηρήσεις εγωισμού και ανοησίας από την καθημερινή ζωή. (Κοινωνιολογικές και ψυχολογικές παρατηρήσεις).

· Από τις σκέψεις για τη χρησιμότητα της γνώσης στη ζωή, για τη μεροληπτική λογική και τις πνευματικές αδυναμίες, πάλι παρατηρούμε την προοπτική της γνώσης για την εξαπάτηση, για την φλυαρία και για την άσκοπη δράση.

· Από τις σκέψεις απ' ευθείας για το νόημα της ζωής, πάλι θα βρούμε χάσματα γνώσης, περιστασιακές αξίες, εφήμερους στόχους, υπερβολικές εκτιμήσεις και την ανάγκη για έναν τελικό σκοπό, πέρα από την πραγματοποίηση όλων των άλλων επιθυμιών.

· Από τις κοσμολογικές σκέψεις πάλι εξάγεται σαν συνέπεια η ανοησία και η πλάνη στην περιορισμένη ζωή σε αντίθεση με την ανωτερότητα ενός παγκόσμιου πνεύματος με αμερόληπτη σκέψη.

<•> Με τις πιο βιαστικές σκέψεις:

• Το νόημα της ηθικής χωράει σε μερικές λέξεις και αυτές τη συνοψίζουν: ερευνητική σκέψη, σκοπός της ζωής, αμερόληπτη λογική, αυτοσυγκράτηση, ειλικρίνεια.

• Η κοσμολογία και η έρευνα του Σύμπαντος επίσης: Πλήρης και αυτοτελής κόσμος, κυκλικός χρόνος, δυναμική ύλη και χώρος, κυκλική μεταβολή και διακύμανση στην ενέργεια, ισορροπία και συγχρονισμός.

• Η εφαρμογή των ηθικών αρχών στις ανθρώπινες σχέσεις και συνεργασίες, επίσης δομεί τα θεμέλια για την κοινωνική ζωή, για την καλή προοπτική της πολιτικής δράσης, και αποκαλύπτει τις υπερβολές στις κοινωνιολογικές αναλύσεις: αξιοπιστία, αμεροληψία, εμπιστοσύνη, συνεννόηση, συνεργασία και συναλλαγή χωρίς εκβιασμό, χωρίς απειλές και εξαπάτηση.

<•> Ξεκινώντας αθώα μια φιλοσοφική έρευνα για το νόημα της ζωής και για την αρχή του κόσμου, γρήγορα θα αρχίσουμε να αμφιβάλλουμε για τα πράγματα αν είναι έτσι ακριβώς όπως φαίνονται. Αποκαλύπτουμε και πολλές ανώριμες και συνηθισμένες απόψεις οι οποίες έχουν σχηματιστεί περισσότερο με τη φαντασία, αλλά είναι εξαπλωμένες σαν αλήθειες για τη ζωή μας.

Παρατηρώντας την ανθρώπινη συμπεριφορά στην καθημερινή ζωή μας, ανιχνεύουμε τη βιαστική και απερίσκεφτη δράση και την προσαρμογή της γνώσης και των πραγμάτων για την εξυπηρέτηση του "εγώ". Διαπιστώνουμε

εύκολα τη στενή σχέση μεταξύ της εγωιστικής συμπεριφοράς και της σκέψης που είναι εστιασμένη στα υλικά πράγματα και ειδικά στις ανθρώπινες σχέσεις. Ανταγωνισμός, μισαλλοδοξία, ευθιξία, αδιαφορία και μεροληπτική λογική, αυτά ανιχνεύονται εύκολα από όλους και περιστασιακά διαπιστώνονται χωρίς φιλοσοφικές σκέψεις.

Μέχρι εδώ, πολλοί γελούσαν με τη φιλοσοφία και αναρωτιόνταν σε τι χρειάζεται στη ζωή. Εκτιμούσαν το φιλοσοφικό ενδιαφέρον όπως μια προσωπική επιλογή, με συνηθισμένη κατάληξη να διατυπώνονται δυσνόητες θεωρίες (για τον προορισμό της ζωής, για την αρχή του κόσμου και για τη δυνατότητα της γνώσης) και με τον κίνδυνο να τρελαθούμε. Όταν όμως ερευνήσουμε τις ανθρώπινες σχέσεις σε συνάφεια με τις παρατηρήσεις από τις προηγούμενες έρευνες για την αξιοπιστία των αισθήσεων, για την πνευματική ανωριμότητα και τον εγωισμό, τότε καταλήγουμε σε απόψεις ανατρεπτικές για την κοινωνική ζωή.

Από μια μοναχική, επίμονη και αμερόληπτη έρευνα ανασύρθηκαν μερικές πνευματικές "βόμβες" για την οργάνωση της κοινωνίας και για τις σχετικές επιστήμες! Από τη μακροχρόνια έρευνα για τη μόνιμη σχέση μεταξύ της ανθρώπινης συμπεριφοράς και της σκέψης και για τη συμμετοχή του σκεπτόμενου ανθρώπου σε ομάδες/κοινωνία εξάγονται τα εξής ανησυχητικά συμπεράσματα, συντομευμένα και κατανοητά:

<•> Η εξαπάτηση και η παραπλάνηση ξεκινούν φυσιολογικά μαζί με τη ζωή και απαρατήρητα μέσα σε μια δολοφονική υλική φύση. Στην ανθρώπινη ζωή διευρύνονται με φαντασιώσεις, με ψέματα και με λανθασμένες εκτιμήσεις, γίνονται συνήθεια μέχρι και θρησκεία, ενώ με τις ανθρώπινες συνεργασίες η εξαπάτηση καταλήγει να γίνεται με νομική κάλυψη, με την προστασία του κράτους, με σταδιοδρομία και με επίσημες διαδικασίες! Η "ελευθερία" δεν είναι έτσι ρυθμισμένη που οι συνέπειες της αλητείας, της παραπλάνησης και της εξαπάτησης να είναι αρκετά αποθαρρυντικές και να απαγορεύονται ένα πλήθος δράσεων, οι οποίες επιτρέπονται με το δόλωμα της ελευθερίας για ανήθικους/εγωκεντρικούς ανθρώπους και με όρους ανήθικης κερδοσκοπίας. "Φυσιολογικός" σημαίνει ζώο (χωρίς πνεύμα και σκέψη). "Άνθρωπος" σημαίνει ζώο με τη δύναμη του παρανοϊκού και μεροληπτικού πνεύματος. Ο ορισμός του ανθρώπου ως ζώο με τα βιολογικά γνωρίσματα είναι μια αλήθεια αρκετά λιγότερη από τη μισή και μια τέτοια βιολογική περιγραφή απέχει θεαματικά από την πνευματική πραγματικότητα της ανθρώπινης ζωής.

Τώρα η ευθύνη για όλους αυξάνεται. Μην απορήσει ξανά κανένας γιατί αυτός προδόθηκε, γιατί η εμπιστοσύνη διαψεύστηκε, γιατί δεν ήρθαν τα πράγματα όπως υπολόγιζε και γιατί χάνονται μαζικά ανθρώπινες ζωές από μερικά λάθη!

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ενοποιημένη Απάντηση, δηλαδή:
♪ *Ηθική*
♪ *Ψυχολογική*
♪ *Λογική*
♪ *Κοσμολογική*
♪ *Πολιτική*
	>>> *Μην πεις ότι δεν ήξερες*
	>>> *Μάθε πριν σου τύχει*
	>>> *Σκέψου καλύτερα, δράσε λιγότερο*
	>>> *Δραπέτευσε από τις φαντασιώσεις σου*

• Θεωρώ χρήσιμο για την κατανόηση και για την ανάπτυξη μιας διατυπωμένης σκέψης να τονίζονται ή να ξεχωρίζουν ορισμένες σκέψεις και νοήματα ανάμεσα στις εκατοντάδες ομοιόμορφες σειρές. Έτσι, χρειάζονται μερικά σημάδια στη γραπτή έκφραση (αν όχι εικόνες και εκτός από διαγράμματα) που θα εστιάζουν την προσοχή, θα διευκολύνουν τη μνήμη, σημάδια με τα οποία θα ξεχωρίζουμε φράσεις ή διαπιστώσεις και λοιπά. Με το σημάδι αυτό <•> σε σχήμα ματιού εστιάζουμε τη σκέψη μας σε ένα μεγάλο αριθμό σειρών του κειμένου, που μπορεί να είναι μια μικρή περίληψη ή μερικές σειρές από σημαντικές παρατηρήσεις. Οι πιο σημαντικές παρατηρήσεις, σχέσεις και οι οριστικές διαπιστώσεις, που διατυπώνονται με λίγες λέξεις και μέχρι ελάχιστο αριθμό σειρών, αυτά τονίζονται με την χοντρή γραμματοσειρά (bold). Ορισμένες φράσεις και προτάσεις που πρέπει να προσέξουμε για να καταλάβουμε σωστά ή διότι μας οδηγούν στις πιο σημαντικές παρατηρήσεις, αυτές είναι υπογραμμισμένες. Όταν απαριθμούνται μερικές παρατηρήσεις ή χρειάζεται να ακολουθήσουν με μια σειρά σαν ξεχωριστές, τότε χρησιμοποιούνται τα γνωστά σημάδια (< > • -) όπως βελάκια, κουκκίδες και παύλες. Με πλάγιους χαρακτήρες (*italic*) είναι τα αποσπάσματα από άλλα βιβλία ή μερικές δημοσιευμένες σκέψεις με δική μου διατύπωση. Θα χρειαζόταν πολλή σκέψη και χρόνος για κάποιον άλλο, που θα ήθελε να εντοπίσει τις πιο σημαντικές παρατηρήσεις και να σχηματίσει περιλήψεις.

• Το παγκόσμιο μανιφέστο ενδέχεται να τροποποιηθεί, να διορθωθεί, να επεκταθεί, να συμπληρωθεί ή και να συντομευθεί. Θα ήταν συντομότερο, αν δεν αναγκαζόμασταν να γράψουμε για πολλές απόψεις που είναι εξαπλωμένες. Η συγγραφή του ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2012. Εκτυπώθηκε δοκιμαστικά αρχές Δεκ. του 2013 (τότε 540 σελ.) και τερματίστηκε το Μάιο του 2014. Στο διάστημα αυτό, δυστυχώς δεν δόθηκε η ευκαιρία σε κανένα για να διαβάσει το βιβλίο και για να εκφράσει απόψεις και παρατηρήσεις.

• Ένα μέρος από τις σκέψεις και τις παρατηρήσεις σχετικά με τα ζητήματα της γνώσης και της ανθρώπινης ζωής και από την κοσμολογική θεωρία δημοσιεύεται στη διεύθυνση www.kosmologia.gr. Όχι όμως με τη λογική σειρά και τη συνάφεια που ο αναγνώστης μπορεί να παρακολουθήσει και να κατανοήσει, όχι με ολόκληρη την ανάπτυξη των ζητημάτων και χωρίς τις πρόσφατες διορθώσεις.

• Ένα πλήθος απόψεων που διατυπώνονται γενικευμένα και θεωρητικά έχουν προέλθει από προσωπικές παρατηρήσεις στην ανθρώπινη συμπεριφορά και σχηματίστηκαν με σκέψη επί της προσωπικής εμπειρίας και αξιοποιώντας την άφθονη πληροφόρηση. Δεν προέρχονται από την ανάγνωση άλλων βιβλίων για τα οποία θα χρειαζόταν να συνταχθεί μια βιβλιογραφία, αν και η ανάγνωση μερικών πρόσφερε πολλές αφορμές για σκέψη και για θέση απέναντι σε μερικά γνωστά ζητήματα.

<•> Οι πιο σημαντικές και ανατρεπτικές απόψεις στις οποίες εστιάστηκε η σκέψη και την προκάλεσαν να γίνει δημιουργική. Μετά από την ανάγνωση αυτού του βιβλίου δεν θα σκεφτόμαστε ίδια για τη ζωή και τον κόσμο!

· Χάσμα μεταξύ σκέψης και γνώσης

· Το νόημα της γνώσης και της επιστήμης αναθεωρείται. Η εμπειρία ενισχύει και τις ψευδαισθήσεις και ο σκοπός της γνώσης δεν είναι πάντα η απαλλαγή από αυτές, αλλά το αντίθετο.

· Η ζωή ερμηνεύεται ως φαινόμενο φυσιολογικής συμπεριφοράς με φαντασία, άγνοια, μεροληψία και με βιαστικές εκτιμήσεις, δηλαδή με παρανοϊκό πνεύμα (που αναζητάει την επιβεβαίωση και την ασφάλεια μέσα στον υλικό κόσμο).

· Η ανθρώπινη ιστορία υποβαθμίζεται σαν ιστορία παρανοϊκών ζώων και ο άνθρωπος εμφανίζεται με την ανηθικότητα της υλικής φύσης.

· Η ηθική αποδεικνύεται θεμελιακή γνώση για τη ρύθμιση της σκέψης και της συμπεριφοράς παγκοσμίως. Εκκινώντας με παρατηρήσεις για το τι είναι και τι γίνεται στο πνεύμα μας, μεταβάλλεται η άποψή μας για όλο τον κόσμο.

· Η φυσική αναστατώνεται και εκεί που δεν υπήρχαν λύσεις, αυτές αποκαλύπτονται απλοποιημένα από μια γρήγορη έρευνα με σκοπό την αυτογνωσία.

· Το ζήτημα του Θεού εισέρχεται σε ερευνητική περιοχή και συνδέεται με τους φυσικούς νόμους και με την αρχή του βιολογικού σώματος.

· Η αρχή της ζωής ερμηνεύεται για πρώτη φορά με φυσικούς νόμους, με φυσικά φαινόμενα, χωρίς ίχνος φαντασίας και πάντα με το κοινό λεξιλόγιο.

· Η έρευνα με ορθολογική σκέψη αποδεικνύεται αποκαλυπτική και ενοποιητική για ένα πλήθος ανεξάρτητων και τυχαίων παρατηρήσεων της εμπειρίας.

· Οι ανθρώπινες σχέσεις και η κοινωνία επιβεβαιώνουν το δράμα και την ανοησία από την ασυγκράτητη δράση με εξωτερικές αξίες, από την έλλειψη σκέψης για αυτογνωσία και από την υπερβολική βεβαιότητα κι εμπιστοσύνη.

· Στα ζητήματα της πολιτικής, τονίζεται η προτεραιότητα για ένα πολιτισμένο κράτος να φροντίσει για να μην εξαρτάται (στοιχειωδώς και με όρους) η επιβίωση των ανθρώπων από την αμειβόμενη εργασία, με τη λογική της ζούγκλας.

· Αποκαλύπτεται η τρομακτική παράνοια της νομοθεσίας, κρυμμένη πίσω από τη λάμψη των παγκόσμιων ηθικών αρχών.

· Το ουράνιο τόξο στον πνευματικό κόσμο ξεκινάει με το φως των πληροφοριών, όταν το πνεύμα εκτιμάει σωστά, με επίγνωση για την τεράστια άγνοια του κόσμου και για την ανεπάρκεια των αισθήσεων και για τους περιορισμούς στο βιολογικό σώμα. Ενδιάμεσα υψώνεται η ερευνητική σκέψη, περιορίζοντας τις διαρροές της ζωής από την εξωτερική δράση, η αναζήτηση αιώνιου νοήματος στη ζωή, η αμφισβήτηση των προσωρινών πλεονεκτημάτων και η αμερόληπτη σκέψη που διασπά το φράγμα του εγωκεντρισμού. Στην απέναντι άκρη που σβήνει το ουράνιο τόξο βρίσκεται η συμβίωση με την ανάγκη για καλή συνεννόηση, φιλική συνεργασία και για σχέση εμπιστοσύνης, που δεν προδίδεται και δεν γίνεται ευκαιρία εκμετάλλευσης. Για να διαψευστούν η ηθική με εσωτερικό προσανατολισμό και οι παγκόσμιες πνευματικές αξίες προκαλούνται οι αμφισβητίες να απαντήσουν όχι με βιβλία, με θεωρίες και δημόσιες συζητήσεις, αλλά με ανατροπές στην κοινωνία και στη δική τους ζωή. Να αποδείξουν έτσι μια αντίθετη εμπειρία, όπου η ανθρώπινη ζωή θα είναι πιο ασφαλής, πιο όμορφη και με καλύτερη τύχη. Η εμπιστοσύνη να ζητηθεί με έργα και πράξεις ξεκινώντας από τα πρόσωπα της οικογένειας, τους φίλους και τους συνεργάτες και αυτή να μη διαψεύδεται εύκολα και με δόλο. Τα δυστυχήματα, οι πολεμικές συγκρούσεις, οι ακραίες οικονομικές ανισότητες, οι σκληροί ανταγωνισμοί μόνο για το κέρδος και από ευθιξία, η δουλεία, οι ασθένειες από την κατάχρηση των χημικών υλών, η εξαπάτηση, η βίαια συμπεριφορά, οι εκβιασμοί, η διαρκής ανασφάλεια στην καθημερινή ζωή και η δυσαρέσκεια αν γίνεται να εξαφανιστούν, από την επόμενη μέρα κιόλας!

• Το βιβλίο ξεκίνησε ως μια ακόμα προσπάθεια να ενοποιηθούν με μια τελική σειρά και πιο εύστοχα όλες οι απόψεις που έχω υποστηρίξει και διατυπώσει από παλαιότερα για την ανθρώπινη ζωή και συμπεριφορά. Πολλές από τις σκέψεις έχουν συμπεριληφθεί σε ξεχωριστά συγγράμματα, μερικά από τα οποία ακόμα δεν έχουν εκδοθεί και η επεξεργασία τους συνεχίζεται. Χρειάστηκε να γίνει επιλογή και συναρμογή μεγάλων αποσπασμάτων. Τα βιβλία αυτά αναφέρονται με τους τίτλους που ακολουθούν.

ΤΟ (ΠΛΗΡΕΣ) ΣΥΜΠΑΝ, Ο ΔΥΝΑΜΙΚΟΣ (ΚΕΝΟΣ) ΧΩΡΟΣ & Η ΖΩΗ

Έργο πλήρες σε 3 τόμους. Η πιο προχωρημένη φυσική ερμηνεία, η οποία με συνηθισμένο λεξιλόγιο και μέσα από αναμφισβήτητες γενικές αρχές (με σκέψεις και παρατηρήσεις που μπορεί ο καθένας να εκτιμήσει, χωρίς να είναι καθηγητής ή ερευνητής μέσα σε εργαστήριο) κατάφερε να εισέλθει δημιουργικά σε επιστημονικά ζητήματα (κυρίως της Φυσικής) και επιπλέον πέτυχε να κάνει ένα άλμα πιο πέρα. Λύσεις και απαντήσεις στα μεγάλα ζητήματα που απασχολούν τους φυσικούς όλου του κόσμου, αλλά αναστατώνουν τις απόψεις κάθε ανθρώπου για τον κόσμο και τη ζωή. Απαντήσεις μαζί με τις θεμελιώδεις μαθηματικές σχέσεις, με ανακαλύψεις που δημοσιεύονται για 1η φορά στη Γη και σε ιδιαίτερα ζητήματα, τα οποία παρουσιάζονται μέσα από τυχαίες παρατηρήσεις και ανακαλύψεις και ερευνώνται με τα πιο σύγχρονα τεχνολογικά όργανα. Θα πεισθούν όλοι, ότι η φιλοσοφία ακόμα δεν πέθανε και αντιθέτως αυτή αναβαθμίζεται και εκσυγχρονίζεται!

CD-R: ISBN 978-960-93-4040-3 ©2012 (Προηγούμενη έκδοση)

► ΤΟ (ΠΛΗΡΕΣ) ΣΥΜΠΑΝ & Ο ΔΥΝΑΜΙΚΟΣ (ΚΕΝΟΣ) ΧΩΡΟΣ ◄ Οι θεμελιώδεις σκέψεις και σχέσεις για την ερμηνεία της φύσης. **1ος** τόμος.

Ενιαία θεωρία περί χρόνου, χώρου και ύλης. Όσα δεν σκέφτηκαν στη Φυσική και στη Φιλοσοφία... με το καθημερινό λεξιλόγιο. Κοσμολογική θεωρία που αναπτύσσεται από τη δεκαετία του '80 με καθημερινή και πολύωρη προσπάθεια...

| Σελ. 562 | 14,60x21,00cm (~A5) | ΙΟΥΝ. 2014

| Σελ. 516 | 17,20x24,40cm (~B5) | ΙΟΥΝ. 2014

(Δοκιμαστική έκδ. ISBN 978-960-9504-68-3 ©2012, σελ.594)

► ΤΟ (ΠΛΗΡΕΣ) ΣΥΜΠΑΝ & Ο ΔΥΝΑΜΙΚΟΣ (ΚΕΝΟΣ) ΧΩΡΟΣ ◄ Οι παγκόσμιες φυσικές σταθερές και τα μαθηματικά όρια στις φυσικές μεταβολές. **2ος** τόμος.

Ενιαία θεωρία περί χρόνου, χώρου, ύλης και διερεύνηση στα θεμέλια της φυσικής. Η επέκταση και η εφαρμογή των θεμελιωδών σχέσεων που διατυπώθηκαν στον 1ο τόμο, για υπολογισμούς σύμφωνα με τις πληροφορίες της γνωστής φυσικής. Πώς η μεταβολή της ταχύτητας του φωτός συνδέεται με την αρνητική αδράνεια του κενού χώρου και μ' ένα πλήθος (κυματικών) φαινομένων, που προκαλούνται σαν διαφορετικά μεταξύ τους και τελικά σχηματίζουν τα δομικά στοιχεία τα οποία λέγονται "ύλη".

| Σελ. 302 | 14,60x22,00cm (~A5) | ΦΕΒ. 2013

| Σελ. 254 | 17,60x25,00cm (B5) | ΦΕΒ. 2013

► **ΤΟ (ΠΛΗΡΕΣ) ΣΥΜΠΑΝ, Η ΥΛΗ ΚΑΙ Η ΖΩΗ** ◄ Ενιαία θεωρία περί χρόνου, χώρου, ύλης και διάνοιας. **3ος** (αυτοτελής) τόμος.

«ΜΕΓΑΛΑ» ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ - ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ. Ξεπερνώντας την περιοχή της φυσικής... Μία από τις πιο μεγάλες ανατροπές που φέρνει η κοσμολογική θεωρία του "ολοκληρωμένου και σταθεροποιημένου -εντός μιας μεγάλης περιόδου- Σύμπαντος" είναι, ότι για πρώτη φορά, το φαινόμενο της ζωής συνδέεται με τους γνωστούς φυσικούς νόμους και δεν μένει "ξεκρέμαστο" και σαν ένα αγεφύρωτο άλμα μίας διχασμένης (υλικής - πνευματικής) φύσης. Η λέξη "κλειδί" είναι: συγχρονισμός των δομικών στοιχείων με τη δυναμική συμμετοχή του ολοκληρωμένου Σύμπαντος, που πραγματοποιείται σχετικά μέσω του κενού χώρου. Η αξεχώριστη σχέση της ψυχής με τη νόηση και με το συγχρονισμό των δομικών στοιχείων.

| Σελ. 418 | 14,80x21cm (A5) | ΑΥΓ. 2013

► **ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ** ◄ Πνεύμα, θεός, ύλη και κόσμος στη φιλοσοφία. **4ος** (αυτοτελής) τόμος.

Σύντομη αναδρομή και σχολιασμός στις φιλοσοφικές προσπάθειες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Μετά από τις τελευταίες σκέψεις και τις νεότερες απαντήσεις στα κοσμολογικά ζητήματα.

| Σελ. 464 | 14,80x21cm (A5) | ΑΥΓ. 2013

► **Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ** ◄ Το αρχικό φιλοσοφικό βιβλίο, το οποίο εκδόθηκε σε 1000 αντίτυπα το Γενάρη του 2000 (Δωδώνη, σελ.442, ISBN 960-385-019-5). Στο βιβλίο αυτό, μεταξύ των άλλων κεντρικών ζητημάτων της Φιλοσοφίας, διατυπώνονται για πρώτη φορά μερικές θεμελιώδεις ιδέες, οι οποίες είναι σημαντικές για την έρευνα της φύσης και θα τις εκτιμήσει ένας αναγνώστης με τέτοιο ενδιαφέρον. Σε αυτό βρίσκονται διατυπωμένες και προχωρημένες οι πρώτες σκέψεις για τα κεντρικά ζητήματα της φιλοσοφίας, τα οποία αναπτύχθηκαν περισσότερο και αποσαφηνίστηκαν στα πιο πάνω ξεχωριστά βιβλία.

© Η δακτυλογράφηση και η ηλεκτρονική μορφοποίηση όλων των βιβλίων πλην της "Θεολογίας" έχουν γίνει από τον ίδιο τον πνευματικό δημιουργό και συγγραφέα, παράλληλα με τη μακρόχρονη ανάπτυξη του συγγραφικού περιεχόμενου, κυρίως με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου του OpenOffice. Τα εξώφυλλα των βιβλίων προετοιμάστηκαν από τον ίδιο.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Ίσως δε θα έφτανε ένα ξεχωριστό βιβλίο για να προσδιορίσουμε ακριβώς και αποκλειστικά το νόημα της "σκέψης". Όμως πολλές φορές πριν ακόμα μπορέσουμε να ορίσουμε ή να περιγράψουμε ακριβώς ένα πράγμα, έχουμε μια άποψη για αυτό, το αναγνωρίζουμε και το χρησιμοποιούμε. Αντιθέτως, ένας ορισμός μπορεί να είναι τόσο αφηρημένος και συνοπτικός που δεν αποκαλύπτει σχεδόν τίποτα. Στο βιβλίο (με αριθμό 590 σελίδων μεγέθους ~B5, χωρίς υποσημειώσεις), η λέξη "σκεψη" εμφανίζεται σχεδόν 872 φορές, ενώ με τα αρχικά "σκεψ" 1380 φορές. Οι σχετικές λέξεις με το "πνευμα" σχεδόν 870 φορές και με τη "φαντασια" 136 φορές. Τα ζητήματα σε αυτό το βιβλίο είναι στενά συνδεδεμένα με το εσωτερικό φαινόμενο της σκέψης και του πνεύματος και τα τελευταία είναι θεμελιακές έννοιες. Από τον πρόλογο μέχρι την τελευταία σελίδα υποστηρίζεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος της σκέψης και του πνεύματος στη ζωή και για όλο τον κόσμο. Ωστόσο, ξεκινάμε χαλαρά χωρίς έναν ακριβή ορισμό για τη σκέψη και το πνεύμα και θα σχηματίσουμε μια συνολική άποψη από το πλήθος των δράσεων και των αποτελεσμάτων που θα παρατηρήσουμε να συνδέονται μαζί τους. Προς αποφυγή συνηθισμένων παρεξηγήσεων, με τη "σκέψη" δεν εννοούμε μόνο αυτή που διατυπώνουμε με λέξεις προφορικά ή γραπτά, ή μόνο τη σκέψη με λογικούς κανόνες ή αποκλειστικά την προσεκτική σκέψη και με την επίγνωση για το τι σκεφτήκαμε. Χρησιμοποιούμε τη λέξη "σκέψη" πιο αφηρημένα σαν διανοητική ικανότητα, αλλά και σαν δράση του πνεύματος και της νόησης, έτσι όπως θα λέγαμε αντίστοιχα για τις κινήσεις και τις πράξεις του βιολογικού σώματος, ενώ αυτές δεν είναι το ίδιο το σώμα. Με τη λέξη "πνεύμα" δεν εννοούμε μια περιορισμένη παρουσία του όπως είναι το χιούμορ, αλλά το σύνολο των σκέψεων και ενός φορέα που τις συντηρεί και τις παρατηρεί.

2 Αυτή η σύντομη διατύπωση συνοψίζει ένα όγκο σελίδων με σκέψεις για το νόημα της ζωής. Υπήρξε από την πρώτη στιγμή ένας πνευματικός φάρος για την ανάπτυξη των φιλοσοφικών απόψεών μου και σχεδόν έτσι δημοσιεύτηκε μέσα από τις σελίδες του 1ου βιβλίου μου (σελ.45, 355, 438). Το σύνολο των απόψεων και της διατυπωμένης φιλοσοφικής θεωρίας που δημοσιεύτηκε τότε με τον τίτλο "Η Θεολογία της Επιστήμης" επί πολλά χρόνια ως χειρόγραφο είχε τον τίτλο "Η αξία της γνώσης και η γνώση της αξίας". Αργότερα βρήκα τη ρήση του Άλ. Αϊνστάιν που πλησιάζει, αλλά η σημασία της είναι πιο περιορισμένη (για το μέλλον, για την κοινωνία και αρχικά για δύο ομάδες ανθρώπων). Δεν ειπώθηκε για την καθημερινή ζωή του κάθε ανθρώπου, σαν πνευματικό θεμέλιο γενικά για τη ζωή μέσα στον κόσμο και σαν αρχή για την ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς: "Η επιστήμη χωρίς θρησκεία είναι κουτσή, η θρησκεία χωρίς επιστήμη είναι τυφλή".

3 Η σύζευξη της ηθικής με τη σκέψη, οι συνέπειες της άγνοιας και της πλάνης έξω από τη σκέψη (με τη συμπεριφορά) και η παραπλάνηση μέσα από τη γνώση αποτελούν θεμελιακές παρατηρήσεις. Διατυπώθηκαν και οι πρώτες σκέψεις έγιναν για πρώτη φορά σε νεαρή ηλικία στη δεκαετία του '80, και περιέχονται στο

βιβλίο που εκδόθηκε αργότερα τον Ιαν. του 2000 (ISBN 960-385-019-5).

4 "αποστροφή για την εσωστρεφική, ηθική και στοχαστική ζωή", όπως αλλιώς μπορεί να ειπωθεί με νοήματα που προκαλούν περισσότερη ανησυχία.

5 Τόσο απλά και γρήγορα είχε τεθεί η σχέση των ηθικών ζητημάτων με το ζήτημα της σκέψης, στο ξεκίνημα της φιλοσοφικής αναζήτησης από ένα νέο άνθρωπο, παρά τα τεράστια κενά στις γνώσεις του και τις εκφραστικές αδυναμίες του. (σελ.45, του 1ου βιβλίου)

6 Προκατάληψη, δηλαδή άποψη βιαστικά σχηματισμένη ή από συνήθεια ή χωρίς σκέψη και διερεύνηση και συνήθως από ανασφάλεια και αντιγραφή. Σχεδόν αυταπάτη όταν η βιαστική άποψη δεν είναι σωστή.

7 Όπως έχει εκτιμηθεί στην κοσμολογική θεωρία για ένα πλήρες Σύμπαν. Περισσότερες λεπτομέρειες σε δύο τόμους με τον τίτλο “Το (πλήρες) Σύμπαν και ο δυναμικός (κενός) χώρος”. Απίστευτη ανοησία που δεν εκτιμήθηκε αυτό το φαινόμενο όσο χρειαζόταν για την ερμηνεία του κόσμου, ενώ είναι ένα από τα πιο καλά ερευνημένα ζητήματα στη φυσική και υπήρχαν προκλητικές ενδείξεις στη φύση.

8 Λίγες περιεκτικές σειρές θα διαβάσετε σε επόμενες σελίδες.

9 Οι παγκόσμιες φαντασιώσεις που θα συναντήσουμε είναι πολλές και η απαρίθμησή τους δεν θα συνεχιστεί. Συγκεντρώθηκαν στο τέλος του βιβλίου με λίγες σειρές.

10 Είκοσι και περισσότερους αιώνες μετά τον Ηράκλειτο, ο επίσης σκοτεινός φιλόσοφος Χέγκελ έβαλε θεαματικά στο επίκεντρο της φιλοσοφικής σκέψης τη σχέση της αλλαγής με την ουσία και με τα πράγματα, και διέλυσε μια από τις μεγαλύτερες αυταπάτες ιδιαίτερα στο Δυτικό κόσμο, για τη σχέση των υλικών σωμάτων με τη σταθερότητα. Έδειξε πώς γίνεται λογικά τα επιμέρους πράγματα να μην και τόσο πραγματικά όπως νομίζουμε και ότι οι σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων και οι μεταβολές τους αποτελούν επίσης απαραίτητα (ουσιαστικά) στοιχεία μιας πραγματικότητας, που η ίδια υπάρχει "αρνούμενη" τον εαυτό της. Οι σύγχρονοι ερευνητές ακόμα δεν σταμάτησαν να αναζητούν τα στοιχειώδη σωματίδια του Δημόκριτου!

11 Ένα μεγάλο μέρος των σκέψεων που ακολουθούν εδώ, εστιασμένες στο συγκεκριμένο ζήτημα, έχουν συμπεριληφθεί κάπως καταχρηστικά σε ένα από τα βιβλία με την κοσμολογική θεωρία.

12 Ο William Prout (1815) παρατήρησε ότι τα ατομικά βάρη των περισσοτέρων χημικών στοιχείων ήταν σχεδόν ακέραιοι αριθμοί. Η παρατήρηση αυτή τον οδήγησε στη σκέψη ότι όλα τα στοιχεία είναι συγκροτήματα ενός και του αυτού απλού υλικού, όπως είναι το άτομο του υδρογόνου (σχεδόν ένα πρωτόνιο). Αμφισβητήθηκε από τον Jean Servais Stas, ο οποίος βρήκε με περισσότερη ακρίβεια, ότι τα περισσότερα χημικά στοιχεία είναι δεκαδικοί αριθμοί. Αργότερα όμως, με τη βοήθεια του φασματογράφου μάζας, διαπιστώθηκε από τον Fransis Aston (1919) ότι τα στοιχεία με δεκαδικά ατομικά βάρη είναι μίγματα ισοτόπων, των οποίων τα βάρη είναι ακέραια πολλαπλάσια του βάρους του πρωτονίου.

13 Fractal είναι μια πολύπλοκη μορφή ή σχέδιο που αναπαράγεται όμοια από μικρές διαστάσεις, και καθώς αυτή η μορφή μεγενθύνεται, εμφανίζονται λεπτομέ-

ρειες, οι οποίες προηγουμένως δεν ήταν ορατές.

14 "Οι μαθηματικοί έχουν τιποτένια θέματα, αλλά σκέφτονται γι' αυτά θαυμαστά" όπως είχε παρατηρήσει ο φιλόσοφος George Berkeley (1685-1753)

15 Σύμφωνα με αυτή την άποψη για τα πράγματα, για τη δική μας έρευνα του κόσμου και ιδιαίτερα της ανθρώπινης συμπεριφοράς αξιώνουμε τη χαλαρή χρήση των λέξεων. Χωρίς να θέλουμε ν' αφήσουμε άχρηστες όσες λέξεις πλησιάζουν στο νόημα μεταξύ τους, εδώ δεν θα κολλήσουμε στη διαφορά τους. Δεν θα διακόψουμε τη συνολική κατανόηση και τη δημιουργική σκέψη για την αξίωση κάποιων να δοθούν ορισμοί και να χρησιμοποιηθούν οι λέξεις με το ακριβές νόημα, έτσι όπως αυτό επιβάλλεται από ορισμένα αναγνωρισμένα λεξικά. Ιδιαίτερα όταν μιλάμε για αόρατα και ασταθή φαινόμενα. Όπως λ.χ. στις λέξεις εμπειρία-πείρα, αίσθημα-συναίσθημα, άμεσα-αμέσως, νόηση-πνεύμα.

16 Συνήθως μιλάμε για χρηματική αξία και αυτή η αξία μας φανερώνει ένα αντάλλαγμα, μια ανταπόδοση και ένα μέτρο σύγκρισης για την ανταλλαγή των πραγμάτων ή των υπηρεσιών. Τι μπορούμε να δώσουμε και να χάσουμε ή τι μπορούμε να πάρουμε για να γίνει η ανταλλαγή. Στην περιοχή της ηθικής και του πνεύματος, επίσης μπορούμε να σκεφτούμε τις εσωτερικές αξίες σαν πλεονεκτήματα για όλη τη ζωή και παντού στον κόσμο, τα οποία για να κερδίσουμε χρειάζεται κάτι να χάσουμε, να δώσουμε, να προσφέρουμε και να θυσιάσουμε. Εδώ δεν υπάρχει αντίρρηση για να σκεφτούμε μαζί την ποσότητα μέσα στην έννοια της πνευματικής αξίας και για εκτίμηση ποσοτική. Η ζωή και η ρύθμιση της συμπεριφοράς με αυτά τα πλεονεκτήματα γίνεται πρότυπο, υπόδειγμα, όπως ένα τέλειο σπίτι έχει πλεονεκτήματα και τεχνικές που το ξεχωρίζουν σαν υπόδειγμα για την κατασκευή άλλων σπιτιών ή για διορθώσεις και μετασκευή τους. Σε καμία περίπτωση, με τη φράση «πνευματική ή εσωτερική αξία» δεν εννοούμε κάτι υπερφυσικό ή αδύνατο να εκτιμηθεί, κάτι που δεν συγκρίνεται και δεν ανταλλάσσεται, όπως μερικές φορές εννοούμε με τη «συναισθηματική αξία».

17 Ηθικά Νικομάχεια, εκδόσεις Πάπυρος, (1094b10 στο αρχαίο κείμενο, σελ. 32-33)

18 Ηθικά Νικομάχεια, εκδόσεις Πάπυρος, (1094a30, 1094b στο αρχαίο κείμενο, σελ. 30-31)

19 Ηθικά Νικομάχεια, εκδόσεις Πάπυρος, (1097a16 - 1097b25 στο αρχαίο κείμενο, σελ. 46-49)

20 Πάπυρος, (1102a20 - 1102a30 στο αρχαίο κείμενο, σελ. 72-73)

21 Πρώτη προσπάθεια διαίρεσης για τον ορισμό της αξίας έγινε στις σελ. 388-389 του 1ου βιβλίου.

22 Στα Ουπανισάδ βρίσκουμε επιτυχημένες σκέψεις για τη σχέση της πλάνης με τον εγωισμό, αξεχώριστες από τα ιερά και θρησκευτικά κείμενα. Η σημασία αυτής της στενής σχέσης έχει εκτιμηθεί από πολλούς Ινδούς στοχαστές και έχει αποτελέσει κεντρικό ζήτημα για διερεύνηση με πρακτική εφαρμογή. Αντιθέτως στον κόσμο του δυτικού ημισφαιρίου η γνώση έχει συνδεθεί μονόπλευρα με το ξεπέρασμα της πλάνης και με μια καλή προοπτική για τη ζωή.

23 Περισσότερο σαν αστείο θα υποσημειώσω μια εκτίμηση που έκανε κάποτε ένας νεαρός φίλος -όχι κανένας καθηγητής- και για να τονίσω ακόμα, πόσο εύκο-

λα υπερεκτιμάμε καθημερινά τις γνωστικές μας ικανότητες: Κάποτε αυτός ο καλός φίλος είπε περίπου: "Τα πρόσωπα που σε επισκέφτηκαν δεν ήρθαν όπως κατάλαβες για να δουν εσένα, αλλά επιδεικτικά για να τους δεις εσύ"!

24 Αντί αυτής της αξίωσης για επιστημονική εγκυρότητα, το ελληνικό σύνταγμα (όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27 Μαΐου 2008) ξεκινάει με τον πρόλογο του προέδρου της Βουλής, ο οποίος επιλέγει να κάνει μια γρήγορη ανασκόπηση και προδίδει κάποια ανασφάλεια. Ξεκινάει με την υπενθύμιση για το "δημοψήφισμα της 8ης Δεκεμβρίου 1974, με το οποίο ο Λαός, με μεγάλη πλειοψηφία, επέλεξε ως μορφή του δημοκρατικού πολιτεύματος την αβασίλευτη Δημοκρατία". Στο άρθρο 22 #1 διαβάζουμε, ότι το Κράτος μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Αυτό το άρθρο μπορεί να αναλυθεί και από την ανάλυσή του θα αντιληφθούμε ότι αν εφαρμοζόταν, μάλλον δεν θα χρειαζόμασταν τόσους πολλούς νόμους!

25 Λέγεται ότι αυτή την εκτίμηση έκανε και κατέγραψε ο Οράτιος

26 Πλάτωνος Πολιτεία (ή περί δικαίου, πολιτικός), εκδόσεις Πάπυρος, ©1971, 348D, 348E, 349-354C στο αρχαίο κείμενο (σελ. 74-86 στο βιβλίο)

27 Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, εκδόσεις Πάπυρος, ©1975. Οι μοχθηροί αποφεύγουν τον εαυτό τους, διότι ανακαλούν στη μνήμη τους πολλά και φοβερά. Μόνοι τους δεν ελπίζουν τίποτε, ενώ μαζί με τους άλλους λησμονούν τα πάντα! (1166b στο αρχαίο κείμενο, σελ. 453)

28 Αυτά τα τελευταία δύο παραδείγματα είχαν σημειωθεί από τις πρώτες νεανικές σκέψεις με ημερομηνία 19-3-1987 Πέμπτη. (Υπενθύμιση για το συγγραφέα)

29 σελ.418 (υπενθύμιση για το συγγραφέα)

30 Βλέπε και τη δεύτερη υποσημείωση.

31 Θα τονίσουμε τη διαφορά στην άποψη για τον "έξυπνο" και "δίκαιο" άνθρωπο, εκτός από καλό. Ο Αρ. Σοπεγχάουερ, φοβερός -κυριολεκτικά- γνώστης της ανθρώπινης ψυχής, έγραφε σωστά: "Ο εγωιστής νοιώθει να τον περιτριγυρίζουν φαινόμενα ξένα και εχθρικά, και όλη του η ελπίδα περιορίζεται στη δική του ευημερία. Ο καλός άνθρωπος ζει σ' ένα κόσμο φιλικών φαινομένων: το καλό του καθένα είναι και δικό του καλό". (σελ.480). Μεταξύ των δύο αυτών άκρων εμείς τονίζουμε την ανάγκη ο καλός να εκτιμάει σωστά και αμερόληπτα, με πνευματικά πλεονεκτήματα. Ο δίκαιος άνθρωπος μπορεί να αντιλαμβάνεται ότι δεν είναι όλοι οι άνθρωποι καλοί και πολλές φορές χρειάζεται να αποθαρρύνει, να εμποδίσει, να στεναχωρήσει... και όχι να επιβραβεύσει ή να βοηθήσει.

32 Και όπως έχει εκτιμηθεί στην κοσμολογική θεωρία για ένα πλήρες Σύμπαν. Στο τρίτο μέρος του βιβλίου περνάμε και σε αυτά τα ζητήματα.

33 Έτσι όπως σκέφτηκαν ορισμένοι παλαιότεροι φιλόσοφοι.

34 σελ. 422, 423 (υπενθύμιση για το συγγραφέα)

35 Βάλτε σε μια μηχανή αναζήτησης λέξεις όπως "δολοφονίες σε σχολεία". Θυμίζω το γεγονός στο Columbine High School του Κολοράντο των Η.Π.Α., τον Απρίλιο του 1999 και τη σφαγή στο δημοτικό σχολείο του Μπεσλάν, το Σεπτέμβριο του 2004. Θυμίζω και τη βομβιστική επίθεση στην Οκλαχόμα το 1995 από

Αμερικανό και παρασημοφορημένο βετεράνο πολέμου με 168 νεκρούς.

36 Εστιάζουμε λίγο περισσότερο σε αυτή τη "μεγαλόψυχη" ηθική, επειδή οι σκέψεις για μια παγκόσμια Ηθική σε σύζευξη με τη σκέψη, οι οποίες καταγράφονται και αναπτύσσονται στο βιβλίο, γίνονται από άνθρωπο που μεγάλωσε και ανατράφηκε σε τέτοιο θρησκευτικό περιβάλλον, στο οποίο έτυχε να γεννηθεί και να βαπτιστεί και σε μια ευρωπαϊκή χώρα με χριστιανική παράδοση.

37 Εδώ προσθέστε ένα δικό σας παράδειγμα ή μια δική σας εμπειρία.

38 Περιοδική αναστολή στη λήψη των πληροφοριών και στη διανοητική επεξεργασία τους, όπως παρατηρούμε.

39 Η αμέσως παραπάνω άποψη, την οποία εξηγούμε εδώ, για το Σπινόζα ήταν αξίωμα (το τρίτο στο 2ο μέρος της Ηθικής του)

40 Αξίζει να πάρω ένα απόσπασμα λίγων σειρών από μια μάλλον ξεχασμένη διακήρυξη της Χριστιανικής Ενώσεως Επιστημόνων του 1946 (λίγο μετά το τέλος του καταστροφικού παγκόσμιου πολέμου και 2 έτη πριν από την οικουμενική διακήρυξη του Ο.Η.Ε για τα ανθρώπινα δικαιώματα). Εδώ με τους νεότερους κανόνες γραμματικής: "Η συνείδηση είναι ο ρυθμιστής της ψυχικής ζωής, ο οποίος δεικνύει τη σκοπιμότητα της ζωής αυτής, διότι τα ψυχικά γεγονότα, διάφορα από τα φυσικά, ερευνώνται δια της συνειδήσεως, όχι κατά τη μηχανική αιτιότητα, αλλά κατά τη σκοπιμότητα (το τέλος) της ανθρώπινης υπάρξεως. Το φαινόμενο της συντηρήσεως π.χ. κατά την αντίληψη αυτή, από ψυχολογικής απόψεως, δεν είναι η μηχανική πράξη κατά την οποία ένεκα του αιτίου της πείνας, θα προσλάβει έξωθεν τροφές ο οργανισμός, αλλά είναι το φαινόμενο, κατά το οποίο ο ανθρώπινος οργανισμός, ζητεί να διατηρηθεί σε καλή σωματική κατάσταση για να εκπληρώσει την αποστολή του". (σελ.60,61)

41 x-5-1987 ξημ. Σαβ. (υπενθύμιση για το συγγραφέα)

42 σελ. 252 (υπενθύμιση για το συγγραφέα)

43 Έτσι όπως το διατύπωνα σε νεαρή ηλικία, από το ξεκίνημα των πρώτων φιλοσοφικών σκέψεων.

44 Πάλι έχουν προλάβει αυτές τις σκέψεις οι φιλόσοφοι. Στην Πολιτεία του Πλάτωνα βρίσκουμε καθαρά αυτές τις σκέψεις να εκφράζονται από ένα πρόσωπο (το ρήτορα Θρασύμαχο) που διαφωνεί με το άλλο (διάλογος με τον Σωκράτη): Όταν μερικοί πράξουν μια αδικία και φανερωθεί, τότε τιμωρούνται και στιγματίζονται. Λέγονται ιερόσυλοι, δουλέμποροι, διαρρήκτες, άρπαγες, κλέφτες. Όταν όμως ένας, εκτός από τις περιουσίες των πολιτών, πουλήσει και υποδουλώσει και αυτούς τους ίδιους τους πολίτες, αντί των πιο πάνω αισχρών χαρακτηρισμών ονομάζεται ευτυχισμένος και καλότυχος, όχι μόνο από τους συμπολίτες του, αλλά και από όσους μάθουν ότι έκαμε την ολοκληρωμένη αυτή αδικία. Γιατί όσοι κατηγορούν την αδικία, την κατηγορούν όχι γιατί φοβούνται να κάμουν το άδικο, αλλά γιατί φοβούνται την τιμωρία. Έτσι λοιπόν, Σωκράτη, αν η αδικία είναι μεγάλη, είναι και ισχυρότερη και πιο απελευθερωτική και πιο αρχοντική από τη δικαιοσύνη. 344, 344Β, 344C στο αρχαίο κείμενο (σελ. 65-67 στο βιβλίο, εκδόσεις Πάπυρος). Με διαλεκτική σκέψη διατυπώνονται τα επιχειρήματα από τις δύο πλευρές και τελικά ενισχύεται η απάντηση που όλοι θέλουμε.

45 Ένας νεαρός φίλος κάποτε μου είπε: Δεν υπάρχει τίποτε πιο όμορφο για ένα

παιδί, να κοιτάζει μια βελόνα και να νομίζει ότι είναι πύραυλος!

46 Το Κοράνιο, εκδόσεις Σ. Δαρεμά, Αθήνα, μετάφραση Μίνας Ζωγράφου - Μεραναίου. Συμπληρωματικά, παρατηρούμε το άλλο άκρο, μικρά παιδιά να χάνουν τη ζωή τους και τότε αναρωτιόμαστε για ποια πράξη τους είχαν αυτή την κακή τύχη και τι Θεός είναι αυτός! Με την κακοπιστία του εγωκεντρικού ανθρώπου και με την υπεροψία μας απέναντι στο σύνολο του κόσμου δεν αναρωτιόμαστε μήπως με τον πρόωρο θάνατο αποτρέπονται μεγαλύτερα κακά για το ίδιο το παιδί ή για ορισμένους άλλους. Ούτε για το φαινόμενο του θανάτου αναρωτιόμαστε, μήπως δεν είναι όπως εμείς αντιλαμβανόμαστε ένας οριστικός εκμηδενισμός ή ένα φαινόμενο αποκομμένο από τις πιο μακρινές εξελίξεις στον απέραντο κόσμο και μήπως δεν είναι ένα τυχαίο όριο για τη διάρκεια της ζωής. Όμως είναι φυσικό από τη θέση που βρισκόμαστε, με τους φυσικούς και με τους βιολογικούς περιορισμούς και με τις πνευματικές αδυναμίες ενός ανθρώπου να εισπράττουμε το γεγονός σαν την πιο μεγάλη αδικία, με αξεπέραστη οδύνη και με δυσπιστία για το ρόλο και την ύπαρξη του Θεού.

47 σελ. 436 (υπενθύμιση για το συγγραφέα)

48 Ωστόσο, για τεχνικούς λόγους σχετικούς με τον όγκο και το κόστος του βιβλίου, θα αρκεστούμε σε μια επιτυχημένη περίληψη. Μη ξεχνάμε, ο σκοπός του βιβλίου είναι η χαρτογράφηση των ορίων μιας παγκόσμιας ηθικής και ο λογικός καθορισμός της χρησιμότητας αυτής για την ανθρώπινη ζωή. Η διερεύνηση και οι αναλυτικές σκέψεις που συνδέουν την κοσμολογία με την ηθική ξεχωρίστηκαν σαν δεύτερος τόμος, συμπληρωματικός και απαραίτητος για όσους δεν διστάζουν να ξεπερνούν τα αόρατα σύνορα μεταξύ των σχετικών ζητημάτων.

49 Μερικές από τις παραγράφους που ακολουθούν κάτω από αυτόν τον τίτλο αποτελούν διατύπωση πολλών σκέψεων, σχεδόν έτσι όπως αυτές εκφράστηκαν προφορικά σε ηχογραφημένες συζητήσεις (Δεκ 2012 – Φεβ 2013), πριν το τέλος στη συγγραφή του βιβλίου. Ολόκληρο το τρίτο μέρος με τις κοσμολογικές διασυνδέσεις της ηθικής και του πνεύματος σε πλήρη ανάλυση, έχει αποσπαστεί σε ξεχωριστό βιβλίο.

50 Με την ευρύτερη έννοια, πολιτική είναι η δράση με ένα ορισμένο σχέδιο και σκοπό και μπορεί να πραγματοποιείται ατομικά, ομαδικά ή καθολικά. Από την εισαγωγή ενός παλαιού βιβλίου του Ι. Βλαχογιάννη (απομνημονεύματα Μ.) κάποτε είχα σημειώσει: "Αλλά το πολιτεύεσθαι δεν είναι επιστήμη τις αυστηρά, γνωρίζουσα μόνην την ευθείαν προς το σκοπούμενον τέρμα, αλλά τέχνη πολλάς ευρίσκουσα τας τρίβους και τα ατραπούς".

51 Όπως είπαμε και για τη χριστιανική θρησκεία, εστιάζουμε μεροληπτικά σε αυτό το πολίτευμα, επειδή οι σκέψεις που αναπτύσσονται για μια παγκόσμια Ηθική σε σύζευξη με τη σκέψη, διατυπώνονται από άνθρωπο με εμπειρία σε τέτοιο δημοκρατικό περιβάλλον και επειδή αυτό εξυμνείται σε χώρες που πρωταγωνιστούν παγκοσμίως στον πολιτισμό, στην τεχνολογία και στην οικονομία.

52 Ζαν-Ζακ Ρουσώ, Το Κοινωνικό Συμβόλαιο, εκδόσεις Δ. Δαρεμά, 3η έκδοση, σελ. 118.

53 Το Κοινωνικό Συμβόλαιο, σελ. 123

54 Ορίστε ένα ακόμα ενδιαφέρον ζήτημα, που θα μπορούσε να συζητηθεί δη-

μόσια, να εκφραστεί η άποψη πολλών ανθρώπων, να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα και όλοι να σκεφτούν καλύτερα για τη σχέση της αξιοπιστίας και της ηθικής με την κοινωνική συμβίωση και με την επαγγελματική επιτυχία ή αποτυχία.

55 Στη θρησκεία του Ισλάμ, ο Σεϊτάν ή Ίμπλις (Shaitan ή Iblis) είναι ένα ασήμαντο, απείθαρχο και ανόητο πρόσωπο με δύναμη εξαπάτησης. Στην ζωροαστρική παράδοση, το πνεύμα του κακού και του σκότους αναπαρίσταται από τον Άνγκρα Μαϊνιού (Angra Mainyu). Αναφέρεται και ως Αριμάν (Ahriman = Κακό πνεύμα). Ο Μπράχμα, ο Βισνού και ο Σίβα αντιπροσωπεύουν τις τρεις κύριες μορφές της θεού στον Ινδουισμό (Τριμούρτι). Ο Σίβα είναι ο καταστροφέας. Στην Ινδοϊστική παράδοση δεν χρειάζεται κάποιο κακό πνεύμα ή ένας ανταγωνιστής του Θεού για να μας εξαπατήσει. Οι ψυχές παγιδεύονται στα υλικά σώματα και έτσι ξεχνούν τη σύνδεσή τους με την παγκόσμια ψυχή και ζουν με ψευδαισθήσεις.

56 Σε παιδικές εκπομπές και σε κινούμενα σχέδια θα βρούμε ηθικά διδάγματα και σοφές σκέψεις, τα οποία οι πιο ώριμοι έχουν ξεχάσει και νομίζουν ότι αυτά δεν συνδέονται με ένα πλήθος κοινωνικών προβλημάτων.

57 Ορίστε άλλη μια ατομική συμπεριφορά όπως αυτή ενός συμβιβαστικού και υπάκουου ανθρωπάκου, την οποία επίσης μπορούμε να ανιχνεύσουμε ίδια στην πολιτική εκπροσώπηση και να τη συναντήσουμε στη συμπεριφορά ενός μεγάλου πληθυσμού.

58 Η ηθική προσαρμόζεται στη "διαστημική εποχή".

59 "Περεστρόικα" δηλαδή "ανασυγκρότηση" ονομάστηκαν οι οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις του, οι οποίες ξεκίνησαν το 1985 στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Ορίστε ένα παράδειγμα από την πρόσφατη ιστορία, για αυτό που είπαμε ότι το "πέταγμα" στη σκέψη ενός ανθρώπου... προετοιμάζει καθημερινά ανατροπές και τι εννοούμε όταν λέμε ότι τα κοινωνικά φαινόμενα δεν μπορούν να εξηγηθούν με αφαίρεση της ανθρώπινης ψυχής.

60 Για να μην αυξηθεί ο αριθμός των σελίδων, μερικά σημαντικά ζητήματα δεν αναλύονται περισσότερο. Στεκόμαστε σε μια παρατήρηση η οποία είναι καθοριστική για να δώσουμε προτεραιότητα σε άλλα ζητήματα και για να εστιάσουμε σε άλλα προβλήματα ή για να τα υποβαθμίσουμε. Ο αναγνώστης ίσως αντιδρά με θυμό ή με απογοήτευση και θα ήθελε να ακουστεί η δική του άποψη. Προληπτικά τον πληροφορώ ότι οι πολιτικές απόψεις εδώ διατυπώνονται σε συμφωνία με τη θεμελιακή άποψη για τον εσωτερικό προορισμό της ζωής, αλλά ίσως χρειαστεί να προστεθούν μερικές σειρές για αποσαφήνιση. Ας μη βιαστεί να εξάγει θεωρητικές συνέπειες που θα τον προκαλέσουν περισσότερο ή τις οποίες θα εκτιμήσει ως απόψεις του συγγραφέα.

61 Το Κοινωνικό Συμβόλαιο, σελ. 135

62 Λεβιάθαν (Πολιτειολογία), εκδόσεις Αναγνωστίδη, σελ. 246

63 Αποφεύγουμε να αναμείξουμε κοσμολογικές διαπιστώσεις, που ακόμα μπορούν να αμφισβητηθούν. Διαφορετικά, θα λέγαμε ότι το πνεύμα του ανθρώπου συνδέεται με την εσωτερική πραγματικότητα ολόκληρου του Σύμπαντος. Δηλαδή όσα παρατηρούμε στον εξωτερικό κόσμο είναι πολύ απλά και πιο σταθερά προσδιορισμένα απέναντι στη δράση με το ανθρώπινο πνεύμα.

64 Πλάτωνος Πολιτεία (ή περί δικαίου, πολιτικός), εκδόσεις Πάπυρος, ©1971, 347C στο αρχαίο κείμενο (σελ. 72, 73 στο βιβλίο)

65 Με τις πρώτες πόλεις της Αμερικής

66 Ζαν-Ζακ Ρουσώ, Το Κοινωνικό Συμβόλαιο, εκδόσεις Δ. Δαρεμά, 3η έκδοση, σελ. 86.

67 Το βιβλίο του Ιωάννη Δ. Πασσά, με τον τίτλο "Το έγκλημα της Επιστήμης", έκδοση του 1980, γραμμένο πολυτονικά και στην καθαρεύουσα, στο οποίο γίνεται μια ιστορική αναδρομή και πολύπλευρη έκθεση των πιο διαδεδομένων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών απόψεων. Πραγματικά, ενός καλά ενημερωμένου και με τεράστια εγκυκλοπαιδική γνώση Έλληνα διανοούμενου, παρά το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που εξέφραζε για τον Ελληνισμό, το Χριστιανισμό και τα πολιτικά γεγονότα και με αντικομουνιστική αντίδραση.

68 Ποιοι εμποδίζουν να εφαρμοστεί μια τέτοια πολιτική με ηθική προτεραιότητα, για την άμεση αντιμετώπιση της αδυναμίας επιβίωσης και για τη βελτίωση των ανθρώπινων σχέσεων, ρωτούν μερικοί με απλοϊκή σκέψη. Μια από τις πιο σύντομες απαντήσεις δίνονται με τη φράση: "Εμποδίζει το σύστημα". Δεν μπορούμε όμως να σταθούμε σε αυτή την σύντομη απάντηση και να μην αναρωτηθούμε τι είναι αυτό το "σύστημα", που βρίσκεται και από ποιους στηρίζεται. Ολόκληρο το 4ο μέρος του βιβλίου είναι μια πρώτη ανάλυση αυτού του συστήματος. Το "σύστημα των βολεμένων", θα μπορούσε να είναι μια πιο σαφής και σύντομη απάντηση. Ιδιαίτερα εκείνων των επιφανών και προνομιούχων, που αποφασίζουν για όλους τους άλλους, τι και πώς θα γίνεται και για την εφαρμογή των αποφάσεων, εξαγοράζουν όσους το υπηρετούν, χωρίς να κατανοούν τις δυσκολίες των άτυχων και των οικονομικά αδύναμων...

69 Ακόμα και στα σχολεία, τα πιο ήσυχα παιδιά εξαναγκάζονται να προσαρμοστούν στη μεγαλομανία μερικών πιο ζωηρών και να υιοθετήσουν άσχημες συμπεριφορές και εκφράσεις.

70 Όπως υποστηρίζουμε, η κοινωνικότητα του ανθρώπου δεν συνδέεται μόνο με τη λογική και την καλή συμπεριφορά του και με τον ηθικό τρόπο ζωής. Γι' αυτό και μόνο το λόγο, ο μοναχικός βίος πρέπει να γίνεται σεβαστός, να μην κακολογείται και να είναι δικαίωμα κάθε ανθρώπου να περιορίζει τη συχνότητα και τη διάρκεια της συνύπαρξής του και τις σχέσεις του με τους άλλους. Πέρα από τον προνοητικό περιορισμό, που αποτρέπει τον άνθρωπο να παρασυρθεί στους πάμπολλους κακούς και σκοτεινούς δρόμους, μπορεί να του αποκαλύψει τις δυνατότητες του εσωτερικού προσανατολισμού και του στοχασμού.

71 Στο βιβλίο "Διανοούμενοι και καλλιτέχνες ευτελείς δούλοι της εξουσίας" (έκδοση 3η, Αθήνα 2004, σελ. 278), ο Κυριάκος Σιμόπουλος γράφει μεταξύ υπερβολών, ωστόσο κοντά στην άσχημη πλευρά της ιστορίας, που συνήθως υποβαθμίζεται ή την εκτιμούμε χωρίς να έχουμε ζήσει: "Οι μεγαλύτερες ευθύνες για την τραγωδία της ανθρωπότητας, για τους πολέμους, τον δεσποτισμό, τα αντιδημοκρατικά καθεστώτα, την πολιτιστική κατάπτωση, τη δυστυχία των λαών ανήκουν σε μια κατηγορία των ανθρώπων του πνεύματος, στους ιστορικούς. Πολλοί ιστορικοί, όργανα των εκάστοτε εξουσιών και εξωνημένοι, υμνούν αυτοκράτορες, μονάρχες, τυράννους και κάθε λογής ηγεμόνες και πολιτικούς ηγέ-

τες, ωραιοποιούν τις κακουργίες τους και αποσιωπούν ή παραμορφώνουν τα πραγματικά γεγονότα. Εξαιτίας αυτών των διαστρεβλώσεων, των παραχαράξεων και των μυθευμάτων η ιστορική απάτη κληρονομείται από γενιά σε γενιά και οι λαοί αφομοιώνουν τις πλαστογραφίες της ιστορίας, επικροτούν τα εγκλήματα και τις αχρειότητες και θαυμάζουν πρόσωπα της εξουσίας που έπρεπε να προκαλούν αποτροπιασμό". Βέβαια, όλοι αυτοί οι πνευματικά δραστήριοι και με έργο παγκόσμιου ενδιαφέροντος και οι ιστορικοί δεν ήρθαν από το διάστημα και μεταξύ τους έχουν διαμετρικά αντίθετες απόψεις για τη ζωή και τον κόσμο. Ο διαχωρισμός μιας ομάδας ανθρώπων από τον λαό είναι θεωρητικός. Συνήθως συγκαλύπτει τις ευθύνες του λαού, που επιλέγει εύκολα να πιστέψει και όχι να αμφισβητήσει και έχει τις ίδιες φαντασιώσεις για τη ζωή και τις ίδιες πνευματικές αδυναμίες, με αυτούς που στρέφονται εναντίον του.

72 Με τις έννοιες "αριστερά" και "δεξιά" δυσκολευόμαστε να περιγράψουμε μια διαδρομή στο γεωφυσικό κόσμο και χρειάζεται να ορίσουμε την κατεύθυνση, το κέντρο και τον προορισμό. Με τέτοια αλληγορία, στενόμυαλοι διανοούμενοι, πολιτικοί αγωνιστές και κυβερνητικά στελέχη δεν δυσκολεύονται να διαφωνούν σφοδρά, ακόμα και στις πιο δύσκολες στιγμές για την κοινωνία, και εύκολα διχάζουν τον κόσμο και στρέφονται βίαια ενάντια στους αντιπάλους τους.

73 Εδώ επαναλαμβάνεται γενικευμένα μια παρατήρηση από το βιβλίο με τον τίτλο "Το Έγκλημα της Επιστήμης" του Ιωάννη Δ. Πασσά: "Αλλά και κανείς κομμουνιστής δεν εξήγησεν ακόμη εις την κατάπληκτον ανθρωπότητα, ποίος είναι υπαίτιος δια τους εξοντωτικούς πολέμους και τας αλληλοσφαγάς, που διεξέγονται σήμερον μεταξύ κομμουνιστών και κομμουνιστών εις διαφόρους περιοχάς της υφηλίου" (σελ.98)

74 Για παράδειγμα. Μια χώρα με τις πιο διεφθαρμένες κοινωνίες του πλανήτη, με το κράτος λάφυρο των κερδοσκόπων και των απατεώνων και με σημάδια τρέλας στη νομοθεσία είναι η Ελλάδα στις δεκαετίες του 1990 και του 2000.

75 Σήμερα είναι διαπιστωμένο, ότι σχεδόν το σύνολο των τεχνητών προϊόντων περιέχουν σε ασήμαντη ή σε μεγαλύτερη ποσότητα τουλάχιστον μια ουσία που μπορεί να βλάψει την υγεία. Ακόμα και αυτά τα οποία χρησιμοποιούμε για να ζήσουμε πιο ασφαλείς. Σαπούνια, αφρόλουτρα, μαλακτικές κρέμες και σπρέι μαλλιών, σαμπουάν, βαφές μαλλιών, διαλύματα στοματικής υγιεινής, οδοντόκρεμες, λοσιόν περιποίησης, αποσμητικά σώματος και χώρου, ρουχισμός. Μερικές από τις βλαβερές ουσίες σχηματίζονται από την ανάμιξη των αβλαβών ουσιών με ορισμένες άλλες ή δημιουργούν τοξικές αναθυμιάσεις και δηλητηριώδη ενώσεις μορίων. Η ανάμιξή τους μπορεί να γίνεται τυχαία με ορισμένα συνηθισμένα υλικά και με τα χαλαρά μόρια με τα οποία έρχονται σε επαφή και στη συγκεκριμένη στιγμή, που εμείς χρησιμοποιούμε αυτά τα προϊόντα. Για να μην υπερβάλουμε εμείς οι ανειδίκευτοι, είναι σημαντικό να διαχωρίσουμε τις χημικές ενώσεις τις οποίες υποψιαζόμαστε σαν επικίνδυνες. Πολλές προκαλούν μακροπρόθεσμα και αφανώς μόνιμες βλάβες και ανίατες ασθένειες και γίνονται πιο επικίνδυνες με την πιο συχνή πρόσληψη, με τη συσσώρευσή τους και με τη δράση τους μέσα στη μικροσκοπική δομή των κυττάρων. Ενώ πολλές άλλες χημικές ενώσεις και μια υπέρμετρη αναλογία τους (όπως σε μια δηλητηρίαση) προκαλούν άμεσα συνηθισμένες ενοχλήσεις και φανερά συμπτώματα, αλλά η υγεία γρήγορα επανέρχεται

και πολλές φορές χωρίς φαρμακευτική αγωγή.

76 PCBs: Πολυχλωριομένα διφαινύλια. Ομάδα από 209 συνθετικούς χλωριομένους υδρογονάνθρακες. Έχουν χρησιμοποιηθεί σε μεγάλο αριθμό εφαρμογών. Ένας από αυτούς είναι το κλοφέν.

77 Πλαστικό: ποικιλία συνθετικών ή ημι-συνθετικών στερεών υλικών με οργανικές ενώσεις. Βασικό συστατικό τους είναι οι συνθετικές ρητίνες.

78 Ο Πορτογάλος Antonio Egas Moniz τιμήθηκε το 1949 με το βραβείο Νόμπελ.

79 Έχουν καταγραφεί τέτοια εγκλήματα σε πολλές χώρες και περισσότερα στο πρόσφατο παρελθόν όπως Ν. Αφρική, (πρώην) Αν. Γερμανία, Σοβιετική Ένωση κ.α. Αυτά που καταγράφονται είναι ένα πολύ μικρό δείγμα για όσα δεν φανερώνονται.

80 Όπως κοντά στα νησιά Marshall το 1954

81 Με τις πρώτες παρατηρήσεις για τη σχέση της βιαστικής βεβαιότητας με τις προσδοκίες από τον υλικό κόσμο

82 Από τις μαρτυρίες είναι γνωστά τα ονόματα, όπως του Θρασύμαχου, του Ιππία από την Ήλιδα, του Αντιφών, του Καλλικλή και πολλών άλλων.

83 Κι εδώ με έχει προλάβει από πολύ νωρίς ο Ιππίας στον οποίο αποδίδεται η αφηρημένη σκέψη: "Το νόμιμο συμπίπτει με το δίκαιο σε μια πόλη όπου είναι τέλειες οι συνθήκες", κάτι παρόμοιο με τη σκέψη που εξέφρασε και ο Ρουσώ για τη δημοκρατία (Υποσ.83: βλέπε και υποσημ. 52).

84 Από τα πιο πρόσφατα παραδείγματα στην πολιτική ιστορία έχουμε το χωρισμό μιας μεγάλης ευρωπαϊκής χώρας, όπως ήταν η Τσεχοσλοβακία. "Βελούδινη επανάσταση" ονομάστηκε.

85 Οι σύντομες σκέψεις που εδώ ξεχωρίζονται προκλητικά ως παγκόσμιες φαντασιώσεις και προκαταλήψεις, προσφέρονται και σαν θεματολογία στον αναγνώστη για να επανεξετάσει ή να σχηματίσει τις απόψεις του, αξιοποιώντας πάντα τη δική του εμπειρία.